BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
5 A
4

R. - II ed., To. II p 70 n. 8

II [redacted]

COMMENTARIVS
PAVLI. MANVTII
IN. EPISTOLAS. CICERONIS
AD. ATTICVM

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Index rerum, & uerborum.

CVM. PRIVILEGIO

Ex Bibliotheca Scholasticorum S. J. S. Andreae.

Domus Probationis S. X [S.] Andreae Soc. Iesu de Urbe

AL DVS

ALDVS. MANVTIVS. PAVLLI. F. A. N.

VENETIIS, ∞ DLXIIX.

D.PROB.ROM.S.J.

AD. ILL.MVM ET. REVER.MVM S. ANGELI. CARDINALEM, Pontificium in Piceno Legatum,

RAINVTIVM. FARNESIVM, *Pauli Manutij in ſuos Commentarios Ciceronis epiſtolarum ad Atticum*

BIBLIOTECA

PRAEFATIO

BENE audire, qui eſt recte factorũ fructus, omnes fere uolumus, ampliſsime ac praeſtãtiſsime Rainuti: ipſum quidẽ recte facere, unde illud quaſi ex fonte deducitur, paucorũ hominũ ſemper fuit. eſt. n. tum perfectae naturae, tum doctrinae ſingularis: ut tamẽ natura ſine doctrina facile poſsit ad laudẽ peruenire; doctrina ſine natura laudabilis nũquam, turpis etiã ſaepe ſit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quae ad bene agendum eſſe inſtrumenta debuerant, iis ad perniciem ſuarum ciuitatum ſunt abuſi. quid de Piſiſtrato Graecae hiſtoriae loquuntur? quid noſtrae de Caeſare? doctum utrumque, & eloquentem fuiſſe; iis tamen utrumque ſenſibus, ut, exẽpla maiorum & legum ſanctiſsima iura contemnentes, libertatem ſuis ciuibus eripere praeclarũ duxerint.

rint. ergo prima laus bonitatis eſt; quae nihil, niſi ſe ipſam, ſpectat, ipſa ſibi finis eſt: altera doctrinae; quae niſi ad bonitatem referatur, laudabilis non eſt; ideoque, ut laudetur, finem ſequitur ſe ipſa praeſtantiorem. quodſi quis eſt, qui alterum cum altero coniunxerit, ut & bonus ſit, & idem doctrinis inſtitutus; neque rectum ideo ſolum cupiat, quia ſit ipſe ad rectum natura propenſus, ſed quia, quod rectum non eſt, id eſſe turpiſſimum intelligat: hic eſt, quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. praeclara res, ſed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam cauſſam, quod unuſquiſque in uitam Principis, tamquam in ſpeculum, intuens, ad illius ſimilitudinem ſe ipſe fingit, & format. ideoq. uiri ſapientes alterutrũ recte cupiuerunt: ut aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes: utrum eſſet, futurum ut ex uirtute penderemus. Quod ſi fuit ullum tempus, cum homines rationes & cogitationes omnes ſuas in philoſophia conſtituerent: tum profecto coepit eſſe, cum auus tuus, ad Chriſtianae Reipublicae, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede Põtificia Põtifex digniſſimus, ea praeditus non ſolum auctoritate, ſed etiam ſapientia, ut hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus a naufragio poſſit. cumque laudandus eſt maxime, quod optime ipſe ſentit, optimis ſemper in ſtudiis conſiliisq. defixus; tum, quod optimos uiros

adſciuit

adſciuit ſibi & cōſiliarios, & ſuae uoluntatis adminiſtros. in quo ego tantum ſoleo ponere; ut, ſi mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis adminiſtris, quam bonum cum ſui diſsimilibus. ſed bene, quod habemus utrumque; & Pontificem, qualem res poſcebat; et collegium tali Pontifice dignißimum. itaque nunc emergit uirtus: honeſtum reuocatur: deſertae per multos annos litterae patronos habent, diuque, ut auguror, habebunt. tu, Rainuti fraterq. tuus, duo clariſsima Italiae lumina, uterq. Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, praeclarā cōſuetudinē tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos ſummi doctores erudierunt, ut ea, quae tantis uigiliis quaerebas, conſecutus negligeres. amabis eadem. & fouebis: tuumq. erit proprium ſtudium nō ſolum colendae uirtutis, ſed etiam ornandae. refer animum ad eos, qui, multis ante ſaeculis exſtincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies his gradibus adſcēdentes ad immortalitatē perueniſſe. quorū tu quia facta imitaris; nō dubito, quin eorum ſemper florentibus nominibus ita tuum nomē inſeras, ut numquā exareſcat. Materiē habes ad gloriā, Anconitanam prouinciā; quam nunc ita regis adoleſcēs, ut ea praeſtes, quae ſaepe deſideramus in ſenibus. quae quamquā ad eos ſolū, quibus cū poteſtate praees, pertinere uideātur: tamē illa tuae ditionis terminis non continentur. ſcis conſuetudinem fa-

mae. illa nos per ora hominum ſublimes uehit: benefacta ſimul & malefacta aeque circumfert: ſed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuiciis exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus ſolis eſſe continentem, eſſe iuſtum, eſſe beneficum. Picentes haec uident, longinqui audiunt, & praedicant. te aiunt eſſe, ad quem aditus omnibus pateat; cui ſit iuſtitiae, ſit pietatis antiquiſſima cura; cuius & poteſtas timeatur, cum omnia poſſis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quam quantum leges praeſcribant. Macte adoleſcens laudibus eximie, imitator aui, maiorumq. tuorum. recte cogitaſti, In imperio laudem non eſſe, niſi cum is, qui imperat, imperio dignus eſt. quod quia tibi ſiue a natura, ſiue a diſciplina, ſiue, ut ego arbitror, ab utraque ſimul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de diſciplina, te ipſum & laudamus, qui ad haec praeclara inuigilaueris; & amamus, quia ſunt amabiles uirtute praediti. Me quidem & multis abhinc annis, cum Romae te uidiſſem, atque allocutus eſſem, in tui obſeruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole exſpectantem ea, quae conſecuta ſunt; & poſtea Patauij, cum in ſtudiis optimarum artium totus eſſes, iudicium impulit. haec tua Picentina legatio quaſi operis perpolitio fuit: in qua theſauros philoſophiae, multorum annorum ſtudio cõ-

geſtos,

geſtos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque, cum ego multo ante, quam iſtam tibi adminiſtrationem ſummus Pontifex demandaſſet, eos commentarios, quibus epiſtolas ad Atticum illuſtrare ſum conatus, in tuo nomine emittere ſtatuiſſem; poſtea ſimul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. Eos igitur nunc emitto, ſerius omnino, quam nonnulli exſpectauerant; ſed meam tarditatem opus ipſum excuſat. epiſtolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. aliis in rebus poſſum eſſe quantumuis ſtrenuus: in hac qui poſſum eſſe non tardus? primum multa difficilia, deinde non iiſdem cauſsis omnia, ſed alia propter breuitatem, alia propter hiſtorias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quae aperta non erant; ſed tentaui, num etiam paullo floridius poſſem, quam noſtri grammatici ſolent. Neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me in his commentariis, ut hebetem, quia nonnulla minus acute uiderim, uel fortaſſe etiam ut caecum, quia prorſus non uiderim, reprehendant. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſſas afferant probabiles; non committam, ut iidem me etiam ut pertinacem poſsint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipſo magis, quam in alio; itaque complectar, ſicubi eam uidero. Tibi uero, clariſsime Rainuti, quod in has

Ciceronis epiſtolas laboris impendi, maxime ob eam cauſſam cupio probari; ut, ſi qui uere iudicare aut propter inſcitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos a conſilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetiis,

∞ D X L I I X.

IN. PRIMVM. LIBRVM EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

DE. ORDINE. EPISTOLARVM LIBRI. PRIMI

Ante quam ad explanandum aggrediar; ordo ipſe poſtulat, ut agatur de ordine epiſtolarum huius libri: quae, ut infra deſcriptum eſt, rectius, opinor, diſponentur, quam quo modo ab imperitis librariis collocatae nunc leguntur.

Quantum dolorem, epiſtola. 1.

Hoc puto cum aliis argumentis, tum hoc praecipue, quod, ante nullas ad Atticum miſiſſe litteras, indicat ipſe non obſcure, cum ait: Numquam à Pomponia noſtra certior ſum factus, eſſe, cui litteras dare poſſem. porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epirum proficiſceretur; neque dum te Athenis eſſe audiebamus.

Non committam, epiſtola 2.

Cum ſuperiorem proximam oſtenderim primam eſſe; ſecundus huic locus debeatur, neceſſe eſt. iterat enim & de litterarum miſſione, & de Quincti fratris animo erga Pomponiam. Exiſtimo etiam (& haec, quae ſcribimus, ſcribimus opinantes, gratias habituri, ſi quis meliora dederit) hanc epiſtolam diuidi in duas oportere: ut prior in eo terminetur, Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus ſis, fac nos quamdiligentiſſime certiores: quae eſt aptiſſima epiſtolae clauſula: deinde altera

tera incipiat, Apud matrem recte eſt; quale eſt etiam ſequentis epiſtolae initium. Priorem auté ſcripſit, nullis Attici litteris reſpondens, ut res declarat; alteram, cum reſpõderet, acceptis ab Attico litteris paullo poſt, quam ipſe ſcripſerat. Puto etiam unam non eſſe epiſtolam hac de cauſſa, quod de ſignis non ſcripſiſſet duobus locis, ſed coniunctim. niſi ſi hoc dicas, per aliquot dies in manibus habitam, & extremam partem, ſpatio interiecto, acceptis ab Attico litteris, eſſe additam.

Apud te, epiſtola 3.

Tertia eſt, quia ſcribit, ſe Cincio pecuniam curaſſe: quã curaturum, ſcripſit in proxima ſuperiore.

Nimium raro, epiſtola 4.

Haec ſuperiorem proxima ſequitur. in illa enim dubitat, utrum Lentuli naui Atticus uti poſſit; in hac ex Lẽtuli ſermone affirmat.

Cum eſſem, epiſtola 5.

Cum enim in ea, quam tertia ſede conſtituimus, ita ſcripſiſſet, Tulliola tuum munuſculum flagitat, me ut ſponſorem appellat; in hac, ut Atticum de munuſculo magis urgeret, Tulliola, inquit, iocans tibi diem dat, ſponſorem non appellat. &, quoniam in hac epiſtola, ſigna Megarica nondum in nauim impoſita, ſignificatur; in illa uero, cuius initium eſt, Crebras, iam in Formianum aduecta perſpicuum eſt: nimirum apparet, hanc ante illam eſſe collocandam. quod cum ita ſit; illud, quod in hac ita ſcriptum eſt, De comitiis meis, accipio de praetoriis: nam de conſularibus non poteſt: cum illa, quam poſt hanc eſſe ſcriptam oſtendimus, a Cicerone praetore ſcripta ſit, ut C. Macri condemnatio declarat: quem condemnatum a Cicerone praetore, teſtes locupletes affirmant, Valerius, & Plutarchus.

Et mea ſponte, epiſtola 6.

In hac quia ſcribit idem, quod in proxima ſuperiore, ut ſibi Attici libri conſeruentur; de comitiis praetoriis, non de conſularibus, puto ſignificari. & in hac quidem,

ſtatos

ſtatos comitiorum dies iam praeteriiſſe, manifeſtũ eſt: in illa, nondum aduenisſe.ergo & haec poſt illam conſtituatur; & de comitiis praetoriis intelligamus.

Crebras, epiſtola 7.

Cum de comitiis praetoriis in duabus ſuperioribus agatur;ordo poſtulat,ut haec ſequatur proxima,quã praetor ſcripſit, cum C. Licinium Macrum condemnaſſet. Valerius, Plutarchus.

Petitionis, epiſtola 8.

Haec uero cum anno, qui eſt praeturã conſecutus,ſcripta ſit, (ſcripta eſt enim Cotta & Torquato cos. cum Cicero prẽſaret) recte hunc locum ſibi uindicabit,proxime poſt eam,quae in praetura ſcripta eſt.

Abs te, epiſtola 9.

Haec quoque prenſationis anno,ſed in extremo, cõſulibus iam ante deſignatis Caeſare & Figulo;ſcripta eſt; haud multo ante menſem Ianuarium, cum dicat, Tuo aduentu nobis opus eſt maturo; deinde inferat, Ianuario ineunte cura ut Romae ſis.accerſit autem Atticum ad comitia ſua,conſularia uidelicet, nõ praetoria;quia Catilinam appellat competitorem ſuum: qui competitor eſſe non potuit in petitione praeturae. quo enim anno praeturam Cicero geſſit, Africam Catilina propraetor adminiſtrabat, ut eſt in oratione pro Coelio. ergo praeturã geſſit ante Ciceronem.&, cũ in hac epiſtola Atticum accerſat ad comitia ſua conſularia; manifeſtum eſt,in epiſt.7. de comitiis conſularibus accipi non poſſe; ubi Atticum tantum abeſt ut accerſat, ut etiam prohibeat.

Teucris illa, epiſtola 10.

Inter hanc,& proximam ſuperiorem integrum triennium intereſt.tantum enim diſtat conſulatus Meſſallae & Piſonis,cuius haec initio ſcripta eſt,a cõſulatu Cottae & Torquati, quo in extremo ſcriptam oſtendimus proximam ſuperiorem. neque tamen hoc toto triennio Atticum abfuiſſe credatur. fuit enim Romae Cicerone

cerone conſule,ut oſtendit epiſt. 15.l.1.& 1.l.2.ſed,cum Romam maxime Ciceronis cauſſa rediiſſet,poſtea rurſus in Graeciam ad ſua negotia reuerſus eſt. Nunc, quibus quaeque conſulibus ſcripta, oſtendamus.

I. *Quantum dolorem*, L. Caecilio Metello Cretico, Q. Marcio Vatia cos.
II. *Non committam*, iiſdem conſulibus.
III. *Apud te*, C.Calpurnio Piſone, M'an. Acilio Glabrione cos.
IV. *Nimium raro*, iiſdem conſulibus.
V. *Cum eſſem*, iiſdem conſulibus.
VI. *Et mea ſponte*, iiſdem conſulibus.
VII. *Crebras*, M'an. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo cos.
IIX. *Petitionis*, L. Aurelio Cotta, L. Manlio Torquato cos.
IX. *Abs te*, iiſdem conſulibus.
L. Iulio Caeſare, C. Marcio Figulo cos. nullae litterae: M. Tullio Cicerone, C. Antonio, nullae: D. Iunio Silano, L. Licinio Murena, nullae.
X. *Teucris*, M. Pupio Piſone Calpurniano, M. Valerio Meſſalla cos.

Reliquae epiſtolae recto ordine diſpoſitae. quarum primae quinque iiſdem conſulibus, id eſt Piſone & Meſſalla, ſcriptae ſunt: tres uero poſtremae Afranio & Metello Celere cos.

PETITIONIS *noſtrae*,] peti conſulatum a Cicerone, uideo eſſe qui credant: imperite: non enim petit, ſed prenſat, anno ante, quam petat: idque ex conſuetudine; quod, quid de quaque tribu ſperandum, aut timendum eſſet, tanto ante ſcire non alienum uidebatur. nam etſi non tributis, ſed centuriatis comitiis conſulatus daretur: cum tamen ex omnibus tribubus eſſent centuriae; (erant enim claſſium partes; & claſſes ipſae ex uniuerſo populo) prēſare tributis comitiis, & cuiuſq. tribus animum tentare, non inutile putabant. itaq. & in oratione pro Milone, cum de conſularibus comitiis, ideſt centuriatis, loquitur, Conuocabat, inquit de Clodio, tribus ſe interponebat. Nec deſunt huius generis exēpla: quae, ne ſatietatem afferat copia, libenter praetermitto. *Huiuſmodi ratio eſt*,] ſtatus hic eſt: ita ſe habet noſtra petitio. *Coniectura*] nondum enim explorate iudicari poterat. *Prenſat*] prenſare, & prendere, eſt rogare. prenſamus enim eos, a quibus aliquid ſtudioſe petimus. *Vnus P. Galba*] non, unus ſine fuco, ac fallaciis; ſed unus ex cōpetitoribus: ideoque, ne coire cum inſequētibus poſſet, interpoſui quam grammatici notam ſubdiſtinctionis appellant. quod enim infert, Non aliena rationi noſtrae fuit illius haec praepropera prenſatio; unum ſcilicet prēſare Galbā, nō obſcure ſignificat. Sed occurritur a quibuſdā, negātibus unū prenſare Galbam, cū, paucis interiectis uerbis, & de Antonio, & de Cornificio legatur. Qui puto, uidentur aliquid dicere; cū tamē nihil plane dicāt. neq. enim animaduertit, quod magnopere oportuit, Ciceroni per plures dies hāc epiſtolā in manibus fuiſſe, ut in eā aliud alio tempore coniiceret; neq. prius miſſam, quam cōſules deſignati ſunt Caeſar & Figulus: quos tamē aperte indicat nondū fuiſſe deſignatos, cum ſcripſit illam partem, De iis, qui nunc pe-

tunt, Caeſar certus putatur, Ergo & préſauit primo ſolus Galba, & idem poſtea cum Antonio, & Cornificio. Prima epiſtolae pars deſinit in eo, Dicebat. ſecũda, Acciderim. Huius autem generis epiſtolarum, quae pluribus diebus ſcriptae ſint, exẽplum eſt in epiſtola Coelij, quae eſt 9. lib. 8. fam. & in ea, quae prima eſt lib. III. ad Q. fratrem. Quod ad competitores Ciceronis in conſulatus petitione pertinet; ſex omnino fuerunt, duo patricij, P. Sulpicius Galba, L. Sergius Catilina, qui poſtea, coniuratione facta, caeſus eſt, quattuor plebeij, ex quibus duo nobiles, C. Antonius, M. Antonij oratoris filius, L. Caſſius Lõginus; duo, qui tantum non primi ex familiis ſuis magiſtratũ adepti erant, Q. Cornificius, & C. Licinius Sacerdos. ſolus Cicero ex competitoribus equeſtri loco natus. Haec Pedianus. *More maiorum.*] ſine largitione, ſine fuco, & fallaciis. Honores, inquit Nepos de Attico, non petiit, cum ei paterét propter uel gratiam, uel dignitatem; quod neque peti more maiorum, neque capi poſſent conſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neque geri ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. In oratione etiam pro Cluentio cum laude uſurpatur. Acta, inquit, eſt cauſſa more maiorum, ſine ui, ſine metu, ſine periculo. Poſſet hoc tamen, More maiorũ, cum ſequentibus coniungi. Sed & Nepotis locus ualde me mouet, & uerbum, Negatur, per ſe poſitum, quiddam habere uidetur elegantius. *Praepropera*] quod ante me prenſat, qui tamen plura in populum R. beneficia contuli. *Mihi ſe debere*] propter defenſas multorum cauſſas. Quinctus frater in commentariolo de petitione conſulatus. *In campo comitiis tribuniciis*] ſatis docet hic locus, tribunos pl. ante conſules ſolitos eſſe deſignari. nam, conſularia comitia nondum facta, declarant, quae paullopoſt ſequuntur. Creatos autem ante reliquos magiſtratus, eo etiam conſentaneum eſt, quod magiſtratum inibant IV. idus Dec. cũ reliqui magiſtratus Kalendis Ian. quod

Dionyſius

Dionyſius aperte docet. *Certi*] certo petituri,certi cõ petitores.nõ enim explano, Certi, gratioſi ad populũ: cũ inferat,Sunt,qui ẽt Caeſoniũ putent:ſubaudi,petiturũ. *Antonius*,] Hic in aedilitate,& praetura,Ciceronis fuerat collega,fuitq. poſt ẽt in cõſulatu. Plura Pedianus,ubi orationẽ explanat in toga cãdida; & Quinctus frater de petitione. *Aut riſiſſe,aut ingemuiſſe*,] quod Cornificius,neque clarus a maioribus,neque ſua uirtute cõmendatus,tamen certus eſſe uideatur. Riſiſſe, ſtultitiã Cornificij,de conſulatu cogitantis. Ingemuiſſe,temporum condicionem,cum ea,quæ ſummis uiris patere ſolis debeant,etiam infimi ſperare audeant. Simile illud lib. 1. de Orat. Potes oratores putare eos, quos multas horas exſpectauit,cum in campum properaret,& ridens,& ſtomachãs Scaeuola? *Vt frontem ferias.*] Gemitus dolorem indicat, percuſſio frontis etiam indignationem. Oratores,qui frontem ferirent,Cicero laudat in Bruto,Quinctilianus improbat libro. 11. quod ſceni cum id magis,quam oratorium,uideretur. Non diſplicceret haec diſtinctio:Ingemuiſſet.ut frontẽ ferias,ſunt, qui etiã Caeſonium putent. *Aquillium*] C. Aquillium Gallum,iuris ſciẽtia clarum:quem Ciceronis anno petiturum,ſimile ueri uidebatur, quod eodem item anno collega fuiſſet in praetura. Pro Cluentio. Eius exſtant adhuc nonnulla. *Iurauit morbum*,] ne uideretur animo humili, atque abiecto, qui conſulatum anno legitimo non peteret,ualetudinem,& ſimul iuris ciuilis occupationem,excuſauit.ſic infra,ep. 12.l. 12.Veniam, & ipſe perpetuum morbum iurabo.Ne cenas Appuleij,augur auguris,obire cogeretur. *Regnum iudiciale.*] iuris interpretandi munus: in quo ita excellebat, ut quaſi regnare uideretur,omnibus, qui maiore aliqua de cauſſa in iudicium irent,ad unum conſilij cauſſa confluentibus. *Oppoſuit*] contra rogantes, ut peteret, hoc oppoſuit, ut diceret,ſe gerendo magiſtratui uacare non poſſe,occupatum in iure reſpõdendo. Tale illud ad Quinctum

fratrem,

fratrem, lib. 2. epiſt. Mea factum eſt inuiſa uerecũdia, ut te proficiſcens non tollerẽ. oppoſuiſti ſemel ἀντίεκτον cauſſam, Ciceronis noſtri ualetudinem: conticui. iterum Cicerones: quieui. *Si iudicatum erit &c.*] antequam uerba Ciceronis explanemus, libet quaedam de Catilina ἐν ἐπιτομῇ ſubſcribere. Ex praetura Africam obtinuit, Lepido & Volcatio cos. quo anno Cicero praetor fuit. id Cicero ipſe declarat in oratione pro Coelio, his uerbis: Fuit aſſiduus mecum praetore me. non nouerat Catilinam. Africam tum praetor ille obtinebat. ſecutus eſt annus: cauſſam de pecuniis repetundis Catilina dixit. Ex his uerbis ſatis conſtat, Catilinam reuerſum eſſe Romam eo anno, qui eſt Ciceronis praeturam conſecutus, id eſt eo, quo ſcripta eſt epiſtola prima huius libri: quo anno Cotta & Torquatus cõſulatum geſſerunt. quod ideo monere uolui, ne quis in errorem inducatur ex illis Pediani uerbis, quae ſunt in oratione, quam habuit Cicero in toga candida: quae uidentur ſignificare Catilinam rediiſſe Romam Lepido potius & Volcatio, quam, ut diximus, Cotta & Torquato cos. ſic igitur in ea oratione: A quibus Catilina conſulatum petis? a principibus ciuitatis? qui tibi, cum L. Volcatius conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi quidem poteſtatem eſſe uoluerunt. Cauſſamque, cur eius habita ratio nõ ſit, ponit Aſconius interpres, quia quaerebatur repetundarum. nam, etſi legati Afri Romam uenerunt Lepido & Volcatio cos. & in ſenatu de rapinis Catilinae queſti ſunt: non tamen eo anno Catilina in urbem rediit, cum tamen redire ſe uelle, & conſulatum petere, iam ſignificaſſet. quod conſilium abiecit poſtea, deterritus ea legatione, & ſpe obtinendi conſulatus amiſſa, cum audiſſet, cõſulem Volcatium habuiſſe publicum conſilium, an eius rationem habere deberet, ſi peteret conſulatum. abſens igitur ab oratoribus Africanis accuſatus eſt Catilina in ſenatu. quod eiuſdẽ Pediani uerbis oſtendemus. ſic enim ſcripſit in commentario

mentario orationis, quam proxime nominauimus. Catilina, inquit, ex praetura Africam obtinuit, quam cum grauiter uexaſſet, legati Afri in ſenatu iam tum abſente illo queſti ſunt, multaeq. graues ſententiae in ſenatu de eo dictae ſunt. querellae igitur fuerunt in ſenatu aduerſus Catilinam abſentem, rapinarum cauſſa, Lepido & Volcatio cos. accuſatus autem eſt anno ſequenti, cum ex Africa rediiſſet, Cotta & Torquato cos. quod idem Pedianus ibidem proxime docet his uerbis. Ante annum quam haec dicerentur, Catilina, cum rediiſſet ex Africa, Torquato & Cotta cos. accuſatus eſt repetũdarum a P. Clodio adoleſcente, qui poſtea inimicus Ciceronis fuit. defenſus eſt Catilina, ut Feneſtella tradit, a M. Cicerone. Et Cicero in oratione pro Sylla, Parens tuus, ait, Torquate, conſul reo de pecuniis repetũdis Catilinae fuit aduocatus. Iam igitur, teſtibus Cicerone, & Pediano, Catilinam rediiſſe ex Africa, & accuſatum eſſe repetundarum Cotta & Torquato cos. oſtẽdimus. quod cum ita ſit; apparet adminiſtratam eſſe ab eo Africam per biennium. nam, ſi conſulatum petere cogitauit Lepido & Volcatio cos. certe non id cogitauit eo ipſo anno, quo profectus erat in prouinciam; ſed tum ſcilicet, cum iam integrum annum Africae praefuiſſet. quattuor igitur proxime conſequentibus annis aut petere uoluit conſulatum Catilina, nec tamẽ petiit; aut petiit, & repulſam tulit. primus annus fuit Lepido & Volcatio cos. quo anno, cum decedere ex Africa uoluiſſet conſulatus petendi cauſſa, poſtea nõ deceſſit, & a cõſulatus petitione deſtitit. deterritus enim eſt, ut iam dixi, Afrorum legatione, & grauiſſimis aduerſus eũ abſentem ſenatus decretis: de quibus mẽtionẽ facit Cicero in oratione aduerſus ipſum & C. Antonium cõpetitores. Alter annus fuit Cotta & Torquato cos. quo anno petere quidem uoluit conſulatum, ſed prohibitus eſt, quod intra legitimos dies profiteri nequiuerit. nam quaerebatur repetundarum. atque hoc & ſa-

tis aperte Salluſtius declarat, & ipſe Cicero in hac epi ſtola non obſcure, cum ait: Catilina, ſi iudicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. Et in altera epiſtola, cum ait: Hoc tempore Catilinam, competitorem noſtrum, defendere cogitamus. Tertium annũ fuiſſe liquet eum, quo M. Cicero, & C. Antonius deſignati conſules ſunt, Caeſare & Figulo cos. quo anno petiit Catilina, & repulſam paſſus eſt, ut & ipſe Cicero, & omnes hiſtoriae demonſtrant. Quartus annus fuit Cicerone & Antonio cos. cum, deiecto Catilina, Silanus, & Murena conſulatum ſunt adepti. idque, ut omittam hiſtoricos tum Graecos, tum Latinos, ſatis ex orationibus Ciceronis aduerſus ipſum licet intelligere. Bis igitur tantum Catilina conſulatum petiit, cum tamen quater petere uoluerit. & de duabus petitionibus Cicero ſignificat his uerbis in oratione pro Coelio: Deinceps fuit annus, quo ego conſulatum petiui. petebat Catilina mecum. numquam ad illum acceſſit: a me numquam receſſit. tot igitur annos uerſatus in foro ſine ſuſpicione, ſine infamia, ſtuduit Catilinae iterum petenti. Et in epitome Liuiana ita ſcriptum eſt: Catilina bis conſulatũ petiit, & repulſam paſſus eſt. Abſoluimus quod ad petitiones attinet. de accuſationibus autem agemus infra, epiſt. 14. in illo loco: Bis abſolutum eſſe Catilinam. Redeo ad epiſtolam. Beroaldus homo fuit, ut illa tempora ferebant, ſatis doctus: peccauit tamen ſaepe, quod humanum eſt, uel memoria, uel iudicio lapſus. is hoc in loco, primum contra ueteres libros, deinde cõtra ueritatẽ ipſam, legendum opinabatur, pro, Meridie nõ lucere, Meridie nõ liquere. eumq. alij poſtea ſunt ſecuti. qui ſi paullo attentius Ciceronis ſnĩam examinaſſent; aliter ſine dubio ſenſiſſent. quid enim? nõ hoc Cicero ſignificat, fore Catilinã certũ cõpetitorem, ſi iudicum ſententiis abſoluatur? atqui non ambigitur. at uero non liquere, num ualet, abſoluere? potius indicium fuit condemnationis, ut ex oratione

pro

pro Cluentio,& ex deprauatis Aſconij uerbis in. III. Verrina facile tamen colligitur.Hoc igitur Cicero dicit.Si a iudicibus abſoluetur Catilina,meus erit in cõſulatu competitor.erat enim reus repetundarum,adeo manifeſtis criminibus,ut eum iudicare inſontem nemo poſſet,niſi idem iudicaret meridie non lucere. abſolutus tamen eſt,accuſatore P. Clodio praeuaricante,ut in oratione de haruſpicum reſponſis, & Pediani commentariis traditum eſt: conſulatumq. petiit,& repulſam tulit.Non me praeterit, doctos quoſdam uiros legẽdum opinari, Si iudicatum erit,eius rationem haberi licere. nam reorum in petitione magiſtratuum ratio non habebat̃.quod ex lib.de claris orat. in mentione Seruili Glauciae,& Pediani interpretatione orationis cõtra competitores habitae,(ubi rationem Catilinae,de repetundis accuſati,non eſſe habitam a conſule Volcatio ſignificat)itẽq. ex agraria II.licet animaduertere, in eo loco, Reus denique, quo minus decemuir fieri non poſſit,hac lege non excipitur.Quibus equidem commoueor exemplis: ſed mihi numquàm ea, quae a ueteribus libris tam longe diſtet, correctio probabitur. *Palicano*] arbitror hunc eſſe M.Lollium Palicanum,de quo his uerbis accuſatione III. in Verrem: Oblitos ne igitur hos putatis eſſe, quemadmodũ ſit iſte ſolitus uirgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pl.in concione egit, cũ eum, quem uirgis iſte ceciderat, in proſpectum populi Romani produxit. Quo loco Pedianus tribunum pl. ait eſſe M.Lollium Palicanũ. Et de claris oratoribus: Cn. Carbonem,M. Marium,aptiſſimos cognoui turbulentis cõcionibus: quo in genere nuper L. Quinctius fuit: aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. Item infra ep. 16.& Pedianus in Diuin. *Qui nunc petunt*,] ut proximis comitiis conſules deſignentur.nam ceteri, quos nominauit,non petebant,ſed prenſabant ad inſequentis anni petitionem. *Caeſar*] is eſt, quem a triſ-

uiris proſcriptum ſoror Iulia, Antonij triuuiri mater, ſeruauit. Plutarchus. *Certus putatur.*] hic, Certus, accipio alio ſenſu, atque ſupra. non enim dicit, Certus competitor putatur; cum iam dixerit, De iis, qui nunc petunt: ſed, putatur fore, ut conſul deſignetur. *Thermus*] Q. Minucius Thermus, plebeius, is, opinor, qui poſtea partem Aſiae propraetor adminiſtrauit: ut fam. l. 2. ep. 18. & l. 13. ep. 53. & hic epiſt. 13. & 20. l. 5. *Silano*] D. Iunio Silano, qui cum L. Licinio. Murena conſul fuit, proxime poſt Ciceronem, & Antonium. *Curium obducere:*] contra illos in campum Martium ducere Q. Curium, aleatorem notiſſimum: in quem eſt illud Calui apud Aſconium: Et talis Curius pereruditus. &, Obducere, proprie: quia candidatos amici & clientes in Campum, honoris cauſſa, deducebant. unde illud epiſt. 1. l. 2. Cum candidatum deducerem, quaerit ex me, num conſueſſem Siculis locum gladiatoribus dare. Aut, Curium obducere, Curij uitia obtegere; cum horum tam infamis uita ſit. Sic, Obducta cicatrix, dicitur. *In noſtrum annum*] in eum, qui proxime ſequitur. Noſtrum autem, quod is erat annus, quo per leges ei petere conſulatum liceret: ut in epiſtola ad Caſsium: Haec tolerabilia, illud non ferendum, quod eſt, qui ueſtro anno conſulem filium ſuum futurum putet. Et in Rullum: Eſt illud ampliſſimum, Quirites, quod hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis poſthabitis, affeciſtis, quod prima petitione, quod anno meo. Et ad petendum conſulatum legitimus erat annus aetatis XLIII. ut latius in libro de Magiſtratibus. *Firmior*] Thermo. cum enim Flaminiam uiam muniuerit, cuius curator eſt; firmiſſimus erit candidatus. itaque uidetur e re mea eſſe, nunc eum deſignari cum Caeſare; ne, in noſtrum annum reiectus, abſoluta Flaminia petat. *Sane facile eum &c.*] quis eſt tam Lynceus, qui ſententiam tantis in tenebris uideat? uerba uero reſtitue-

re quis ſine uetuſtis exemplaribus poſſit? at illa, quae quidem ego uiderim, cum uulgatis libris conſentiunt. unum, quod in bibliotheca diui Marci, a Beſſarione Cardinali cum aliis innumerabilibus dono datum, aſſeruatur, diſcrepat in uno, ſed ſcriptura nihilo minus deprauata: habet enim, Numititeri, ubi eſt in impreſſis, Nunc ceteri. Doctiſſimo uiro, Carolo Sigonio, placet ſic: Quae cum erit abſoluta, ſane facile eum nunc Caeſari conſulem addiderim. ut, Libenter, tollatur, tamquam interpretatio uerbi, Facile. Ego nihil aufero, parua tantum mutatione ita lego, ac diſtinguo: Quae tum erit abſoluta, ſane facile, eum libenter nunc Caeſari conſulem addiderim. Ceteri autem, pro Caeſari, mendoſe factum eſt, ex eo fortaſſe, quia ſcriptum eſſet, C[ri]. *Adhuc informata*] nondum perfecta, ſed rudis adhuc, & impolita. quaſi dicat, nō certa, & explorata, ſed, ut coniectura prouideri poteſt. habes, inquit, quod ego de petitoribus cogito. intelligit autem ſimul & qui prenſant, & qui petunt. Informare uerbum a Formis deductum. & eſt, cum quid nō perfecte formatum, ſed in aliquam formae ſimilitudinem redactū. Sic, Informata proſcriptio, quae tātum eſſet animo deſignata, ep. 6. l. 11. *Multum poſſe Gallia*] ciſalpinae Galliae, cui Piſo praeerat, ciſpadana pars fuit, quae ſuffragij ius cū tota Italia lege Pompeia obtinuerat, ſicuti Tranſpadana ius Latij eadem lege. ad Quinctum fratrem lib. 2. Magna manus, inquit, ex Piceno, & Gallia exſpectatur, ut etiā Catonis rogationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus. Et oratione 11. in Antonium: Ex omnium omnibus flagitiis nullum turpius uidi, nullum audiui, quam, quod, qui magiſter equitum fuiſſe tibi uiderere, in proximum annū conſulatum peteres, uel potius rogares, is per municipia, coloniaſq. Galliae, a qua cum conſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere conſulatum ſolebamus, cum caligis, & lacerna cucurriſti. Hirtius autem, quo libro perſequitur, quae de

Gallico bello Caeſar praetermiſerat, in eo libro ſic: T. Labienum Galliae Togatae praefecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad conſulatus petitionem. Per ciſpadanam igitur Galliam eunti ad Piſonem Ciceroni tranſeundum erat. Eſt autem Ciſalpina, ſiue Togata Gallia, quae incipit a Rubicone ad mare ſuperum; ab Arno autẽ ad inferum: terminatur alpibus. *Cum Romae a iudiciis forum refrixerit,*] circiter idus Sextilis iudicia dimittebantur, ſubſequentibus ludorum diebus, quorum primi Votiui XVI. Kal. Sept. committebãtur: nec fere ad uſque Ianuarium menſem repetita iudicia calebant. ideo infert, Vt Ianuario reuertamur: cum obire tempus iudiciorum uellet, in quibus propter eloquentiam uigebat. *Legati*] non, legati ad Piſonem; ſed, excurremus ad Piſonem, legati. quam autẽ hic legationem ſignificat? liberam, opinor: quia ſenatori ab urbe diutius abeſſe, niſi iure liberae legationis impetrato, non licebat. *Ad Piſonem*] C. Calpurnium Piſonem], qui biennio ante cum M'. Acilio Glabrione conſul fuerat. eſt autem ſciendum; etſi Cicero de Gallia Togata hic intelligat, nõ ideo tamen intelligi oportere, Piſonem ei praefuiſſe. praefuit enim Narbonenſi, ut ex Dione conſtat. ideoq. pacificatorem Allobrogũ, qui ſunt Narbonenſis Galliae populi, Cicero illum infra nominat. hoc igitur Cicero ſperabat; cum per Galliam Togatam iret ad Piſonem, Narbonenſem Galliã proconſulẽ adminiſtrantem, aliquid ſe in tranſitu poſſe proficere, appellandis, rogandiſq. coloniis, & municipiis. & eſt hic nõ primus, ſed alter annus, quo Narbonẽſem Galliam Piſo regebat. uſitatum enim erat, ut non modo annua, uerum etiam bima, interdum etiam trima, & quadrima prouinciarum eſſet adminiſtratio. itaque Macedoniae biennium praefuit C. Cotta, Ciliciae triennium Lentulus Spinther, Macedoniae quadriennium C. Antonius. ut alia mittantur exempla. *Cetera*] reſpexit ad proximũ membrum: Illam manum tu mihi

cura ut praeſtes Põpeij noſtri amici. Vt ſit ordo: tu mi hi eos praeſta, qui cũ Pompeio abſunt. ego cetera ſpero fore ut uolumus. *His dũtaxat urbanis competitoribus:*] modo ne, qui reipublicae cauſſa abſunt, eorum aliquis ad petitionem ueniat. nam, quos mihi ex iis, qui nunc in urbe ſunt, uideo competitores fore, neminem pertimeſco. Sic Vrbani, pro, ex urbe, dixit ep. 48. l. 12. Hanc ego huius loci ſinceram duco ſentẽtiam. quidquid alij dixerint, ita non improbo, amicitiae cauſſa, ut, quo ſuadet ratio, libentius inclinem. *Illam manum*] nobiles uiros, cum Pompeio in Aſiam ad bellum Mithridaticum profectos. *Cura ut praeſtes,*] effice, ut meam petitionem adiuuent, miſſis Romam epiſtolis ad propinquos, & familiares. *Quoniam propius abes,*] cum tu in Graecia ſis, minus abes a Pompeio, quam ego, qui ſum Romae: itaque per litteras & cum ipſo potes, & cum iis, qui una ſunt; de honore meo commodius agere. Eſt autem, Propius abeſſe, minus dicta e. quo modo locutus eſt & in Tuſc. 1. Quo propius aberat antiquitas ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quae erant uera, cernebat. Et lib. de Sen. A morte propius abſum. *Ad mea comitia*] ſatis erit, ſi me illa manus litteris adiuuet: non peto, ut mea cauſſa Romam ad comitia ueniat. *Caecilius, auunculus tuus*] de hoc nepos in Attici uita, & Valerius lib. VII. cap. IX. *Dolo malo*] quod inter Varium, & Caninium diceret conueniſſe, ut ad fraudandos Varij creditores earum rerum uenditio fieret, quas mancupio uenditas, ab eo, qui emiſſet, repetere non licebat, niſi ſi dolo malo emptas eſſe conſtaret: quod Caecilius factum affirmabat. *Lucullus,*] alij de Lucio Lucullo accipiunt, ego de Marco fratre. Nam Lucius ab expeditione Mithridatica nõdum redierat. rediit enim M. Catone tribuno pl. ut ſcribit Plutarchus: Cato autem tribunatum geſſit Murena & Silano cos. ut idem Plutarchus, & in oratione pro Murena, id eſt, biénio poſt, atque eo amplius, quam haec ſcri

pta ſunt. *P. Scipio,*] hic eſt Scipio ſocer poſtea Pompeij, quem ex adoptione Metelli Pij Q. Metellum Pium Scipionem eſſe appellatum ſcribit Dio lib. XL. *Magiſtrum*] auctionis. cum in auctione bona ueniret, ut inter heredes, aut creditores diuiderentur; de ſententia coheredum, aut creditorum eligebatur qui praeeſſet auctioni. is Magiſter dicebatur: ut lib. VI. ep. I. De hereditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciundis. Et Quinctilianus lib. VI. dictum recitat Ciceronis in Plaetorij matrem: ludum habuiſſe, dũ uixit; magiſtros, poſtquam mortua ſit. ita infamem ſignificauit & ab impudicitia, dum uiueret; & mortuam, ab aere alieno. Item pro Quinctio: Cui magiſtri fiunt, domini conſtituũtur, qui, qua lege, qua cõdicione pereat, pronuncient. *Si bona uenirent,*] ſi bona Varij, Caninio adempta, in auctione uenirent, ut ex ea pecunia ſatisfieri creditoribus poſſet. *Obſeruat*] aſſectationis officio colit: ut illud Philippica II. Poſtea cuſtoditus ſum a te, tu a me obſeruatus in petitione quaeſturae. Et in epiſtola ad Gallum: Ego te in cõſulatu obſeruaram. Obſeruare enim dicũtur, qui aliquẽ officij honoriſue cauſſa deducunt, & reducunt. *Domitium*] Ahenobarbum, Porciae uirum, quae Catonis ſoror erat. fuit aliquot poſt annis cõſul cum Ap. Claudio Pulchro, mox in cauſſa Milonis quaeſitor; poſtremo ſucceſſor Caeſari datus, ut eſſet proconſul in Gallia; orto inter Caeſarem, & Põpeium ciuili bello, Pompeium ſecutus; Corfinij captus, & incolumis dimiſſus; cum ſe rurſus ad Pompeium contuliſſet in acie Pharſalica a M. Antonio eſt interfectus. *Etiam ſi id ſit,*] etiam ſi propter ambitionem peccauerim. ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην]. Homerus Iliados χ pronuntiat hos uerſus de Achille, qui Hectorem contento curſu ſequebatur:

ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην
ἀρνύσθην, ἅτε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

& latine

& latine Virgilius:

„ Neque enim leuia, aut ludicra petuntur
„ Praemia, ſed Turni de uita, & ſanguine certant.

Senſus eſt. Quod auunculo tuo non ſatisfecerim, & cauſſam fateor ambitionem fuiſſe, & mihi tamen arbitror eſſe ignoſcendum; quod, ut uides, haec me ambitio, quaſi curſus quidam, non ad ludicrum, aut inane praemium, ſed ad conſulatum ferat. *Non modo retinendas,*] quod in Satyro feci. *Hermathena tua ualde me delectat, & poſita ita belle eſt, ut totum gymnaſium ἡλίου ἀνάθημα eſſe uideatur.*] ſtatuam, inquit, Mercurij, & Mineruae, mihi a te miſſam, in gymnaſio meo, Academia, ita belle cōſtitui, ut illuſtrare tamquā Sol totum gymnaſium uideatur. ἀναθήματα uocabātur, quae in tēplis, ornatus maxime gratia, dicata Deis ponebantur. qua ratione, ἡλίου ἀνάθημα dixit Cicero, pro Solis de dicatio: quaſi dixerit: ita ornat Hermathena tua, tamquam ἀνάθημα, Academiam meam, ut Sol ipſe, qui cuncta illuſtrat, uniuerſo gymnaſio dicatus eſſe uideatur. Putat uir doctrina, & humanitate excellens, mihiq. uetere neceſſitudine coniunctus, Pompilius Amaſaeus, legendum, ἡλίου αὔγασμα, ideſt, Solis ſplēdor: quia ſcriptū reperit in ſuo libro ſatis antiquo, eliu auaſma. ſententia non diſſimilis. uerum, cū & in meo, & in aliis antiquis libris uideā ſcriptū eſſe, ἡλίου ἀνάθημα, & Hermathena illa ī Ciceronis gymnaſio ἀναθήματος loco fuerit: argute mihi uideť, ἡλίου ἀνάθημα, Cicero ſubiunxiſſe, ut ſimile ſimili redderet, & augeret ēt cōparatione Solis Hermathenae ornamētū. Qui pro, ἡλίου ἀνάθημα, legūt, ἑρμαθῆναι; iis nō aſſentior, tū quia diſcedūt a ueteribus libris; tū ēt, quia ſentētia magis augeť, & ex ipſo quaſi Sole ſplēdorē accipit, ſi legať, ἡλίου ἀνάθημα. De Academia ſic Plinius lib. 31. cap. 2. Digna memoratu uilla eſt, ab Auerno lacu Puteolos tēdētibus impoſita litori, celebrata porticu, ac nemore, quā & uocabat M. Cicero Academiā, ab exēplo Athenarū, ibi cōpoſitis uoluminibus

eiuſdem

eiuſdem nominis; in qua & monumentum ſibi inſtaurauerat. huius in parte prima, exiguo poſt obitum ipſius, Antiſtio Vetere poſſidente, eruperunt fontes calidi, perquam ſalubres oculis, celebrati carmine Laureae Tullij, qui fuit e libertis eius, ut protinus noſcatur etiam miniſterium eius ex illa maieſtate. Ponam enim ipſum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum, legi.

Quo tua Romanae uindex clariſſime linguae
  Silua loca melius ſurgere iuſſa uiret,
Atque Academiae celebratam nomine uillam,
  Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus.
Hic etiam apparent, lymphae non ante repertae,
  Languida quae infuſo lumina rore leuant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
  Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
  Sint plures, oculis quae medeantur, aquae.

Multum te amamus.] de Hermathena: ut in proxima inferiore epiſtola: Te multum amamus, quod ea abs te diligenter, paruoq. curata ſunt. & ep. 2. l 7. *L. Iulio Caeſare, C. Marcio Figulo cos.*] docui, non uno die ſcriptã epiſtolam: &, cur dubitetur, cauſſa non eſt. ſcripſerat illud ante comitia conſularia, De iis, qui nunc petunt, Caeſar certus putatur: & illud, Noſtris rationibus cõducere uidetur, Thermum fieri cum Caeſare. Comitiis uero habitis, cum Caeſaris & Figuli deſignationem ſignificare nellet, argute, eorum nominibus epiſtolam clauſit. Deſignatis, cur nõ addiderit, quidam ſine cauſſa mirantur: quaſi uero ita peregrinaretur Atticus in rebus Romanis, ut hoc anno gerere conſulatum neſciret Cottam & Torquatum, Caeſarem autem & Figulum in proximum eſſe deſignatos. Figulum autem quẽ hic nominat, ante appellauit Thermum: quod ex

Minuciis

Minuciis in Marcios adoptione tranſiiſſet, uetere cognomine conſeruato.

EPISTOLA. II

De meis ad te rationibus] de petitione conſulatus. *Competitorem noſtrum*] non quia peteret, ſed quia petiturus uideretur. nam Comitiorum dies longe aberat, utpote quae anno proximo non ante Quinctilem menſem futura eſſent. petiit autem, & repulſam tulit, ut ſupra demonſtratum eſt. *Defendere*] crimine repetundarum. eſt enim ſcripta haec epiſtola Cotta & Torquato cos. quo anno Catilina cauſſam dixit de repetundis, ut iam probauimus. & apparet, poſt deſignatos Caeſarem & Figulum iudicium illud eſſe factum: cum hãc epiſtolam ſcriptam eſſe conſtet poſt eam, quae ante eſt impreſſa, in qua de Caeſare & Figulo deſignatis in extremo legitur. Catilinam tamen a Cicerone non eſſe defenſum, probat Aſconius contra Feneſtellam in explanatione orationis aduerſus cõpetitores. *Summa accuſatoris uoluntate*] ex iudicum numero & accuſator, & reus reijciebant, quos putarẽt ſibi uel inimicos, uel, ut Aſconii uerbis utar, ex aliqua re incommodos fore. Habemus, inquit, iudices quos uolumus, accuſatore non reijciente. Accuſatorem autem P Clodium intelligit. Aſconius. *Sin aliter acciderit*] ſi nobis minus erit coniunctus in ratione petitionis. *Tuos familiares. nobiles homines*] maxime Q. Hortenſium ſignificat, iam inde a Verris accuſatione ſibi infenſum: quem infra quoque Attici familiarem appellat, epiſtola ultima lib. 2. & Nepos in uita. Nobiles autem homines, quia ſummos honores geſſerat Hortenſius. erat enim tum conſularis. de quo & in oratione pro Quinctio: Dicet Hortenſius, excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione. Et Pedianus haec n argumento Diuinationis: Defendebatur Verres ab Hortenſio, facile & principe in ſenatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquentiam rege cauſſarum. Nobiles igitur, etiam

qui

qui patricij non erant, dicebantur. erant enim Hortenſii plebeii. *Deſiderio tui*] qui tam diu abeſſes. *Quod uerita ſit*] deridet ſuſpicioſae aniculae inanem ſuperſtitionem. *Latinae*] mulieres. & feſtiue, quod mulier de mulieribus laboraret. nam ſi ad hiſtoriam reſpicimus, ex populis Latinis non tam mulieres, quam uiri in montem Albanum hoſtias adducebant; &, quam triduano ſacrificio facto, accepta carne in ſuam quiſque ciuitatem digreſſi reuertebant. ea dicta Viſceratio; quoniam ex hoſtiis carnes in partes caeſae diſtribuerentur. & uiſceratio mox a Caeſare populo data, apud Suetonium. Ferias autem Latinas, maximo Romanorum Latinorumq. magiſtratuum conuentu, conſules procurabant, cum interea cum populo agere non liceret: ut ob eam cauſſam Latinae aliquando a conſulibus inſtaurarentur, cum tribunis pl. obſiſtere uellent, populares leges ferre cupientibus. itaque ad Q. fratrem lib. 2. Conſul, inquit, Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinae inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. ſic legibus perniciosiſſimis obſiſtitur, maxime Catonis. Liuius, Strabo, Plutarchus, Dionyſius. *Eius rei conſolationem*] Ridiculum eſt conſolationem compoſitam ob mortem uetulae plus quam ſeptuagenariae. etiam ſuſpecta eſt mihi locutio, Eius rei conſolationem. legendum putat homo doctus, amicus meus, Conflationem. nam & id obſcure tetigerat, cum dixit, Verita eſt. neque enim uerita erat, ne celebrarentur Latinae, ſed, bellum inter Latinos & Romanos ne ſuſcitaretur. *Sanfeium*] equitem Romanum, philoſophum Epicureum, Attici familiarem. ep. 6. l. 4. & 1. l. 7. & Nepos in uita. *Ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſſis?*] genus loquendi, quod in re parum certa ueteres uſurpabant: ut libro XI. De Quincto filio nihil audiui; ſed quaere ex Diochare, Caeſaris liberto: is dicitur uidiſſe an euntem, an iam in Aſia? Et in Bruto: Summa

ma ſenectute M. Cato, legem ſuadens in Galbam, multa dixit: quam orationem in Origines ſuas retulit, paucis ante quam mortuus eſt an diebus, an menſibus? Nec diſſimile illud ep. 12. Proximus Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri; utrum, Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe praetermiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quae tam libenti ſenatu laudarentur? *De noſtro amico placando*,] Lucceium intelligit. infra: Accedebat hortator Salluſtius, ut agerem quam diligentiſſime cum Lucceio de ueſtra uetere gratia reconcilianda. *De te*] Salluſtius me accuſare ſolebat, quod Lucceium tibi non placarem. *Nec ſibi*] qui etiam ipſius Salluſtij cauſſa laboraui. *C. Piſoni*] is cum uita exceſſiſſet, exſulante Cicerone; haud multo poſt nupſit Tulliola Furio Craſſipedi, ut in epiſt. 1 v. libri. 1 1. ad Q. fratrem; & in epiſtola 7. l. 1. ad Lentulum; tertio, P. Cornelio Dolabellae, cum Cicero Ciliciam proconſul adminiſtraret, ut fam. epiſt. 19. l. 8. & deprehenditur error Plutarchi, & Pediani, qui Tulliolam bis dumtaxat nupſiſſe falſo credunt, Piſoni, & P. Lentulo: cum Lentulus inter Ciceronis generos nemo uſquam nec ab ipſo Cicerone, nec ab aliis nominetur.

EPISTOLA III

Quincti fratris comitia:] quibus aedilitatem Quinctus petebat. nam praeturam geſſit triennio poſt, Silano, Murena cos. proximiſq. conſulibus Piſone & Meſſalla, ex praetura eſt in Aſiam profectus: petiit igitur aedilitatem Lepido & Tullo conſulatum gerentibus, geſſit Cotta & Torquato, quoniam inter aedilitatem & praeturam biennium interſit neceſſe eſt, uacuum ordinariis honoribus. *Acutilianam controuerſiam*] uide in epiſtola ſequenti, & in ea, quae ab hac eſt tertia. *Peducaeus*,] Sex. Peducaeus, Attici amiciſſimus. Nepos in Attici uita. *De C. Macro tranſegimus*.] Non alienum eſt ſubiicere, quae Valerius

& Plutarchus tradunt: Valerius his uerbis: C. Licinius
Macer, uir praetorius, Calui pater, repetundarum
reus, dum ſentẽtiae dicerentur, in Maenianum conſcẽ-
dit: deinde, M. Ciceronẽ, qui id iudicium cogebat, prae
textam ponentem cum uidiſſet, miſit ad eum, qui dice-
ret, ſe non damnatum, ſed reum, perijſſe, nec ſua bona
haſtae poſſe ſubijci: ac protinus, ſudario, quod forte in
manu habebat, ore & faucibus coartatis, incluſo ſpiri-
tu, poenã morte praecurrit. qua cognita re, Cicero de
eo nihil pronunciauit. igitur illuſtris ingenij orator, ab
inopia rei familiaris, & a crimine domeſticae damna-
tionis inuſitato paterni fati genere uindicatus eſt. Plu-
tarchus ſic: Στρατηγίαν μετιόντων ἅμα σὺν αὐτῷ πολλῶν καὶ
μεγάλων, πρῶτος ἁπάντων ἀνηγορεύθη, καὶ τὰς κρίσεις ἔδοξε κα-
θαρῶς καὶ καλῶς βραβεῦσαι. λέγεται δὲ καὶ Λικίνιος Μάκερ, ἀνὴρ
καὶ καθ' αὑτὸν ἰσχύων ἐν τῇ πόλει μέγα, καὶ Κράσσῳ χρώμενος
βοηθῷ, κρινόμενος κλοπῆς, ὑπ' αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ σπουδῇ πε-
ποιθὼς, ἔτι τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων, ἀπαλλαγεὶς
οἴκαδε, κείρασθαί τε τὴν κεφαλὴν κατὰ τάχος, καὶ καθαρὸν ἱμά-
τιον ὡς νενικηκὼς λαβὼν, αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέναι, τοῦ δὲ Κράσ-
σου περὶ τὴν αὔλειον ἀπαντήσαντος αὐτῷ, καὶ φράσαντος ὅτι
πάσαις ἑάλωκε ταῖς ψήφοις, ἀναστρέψας, καὶ κατακλιθεὶς ἀπο-
θανεῖν. Sed Pedianus, ubi explanat orationẽ pro Corne-
lio, in eadẽ pagina loquitur pugnantia. dicit enim, pri
mo praetorem fuiſſe Ciceronem M'. Lepido, L. Vol-
catio cos. deinde, paucis interiectis uerſibus, L. Cotta,
L. Torquato: errore ita manifeſto, ut, Pedianum tam
foede lapſum, mihi perſuadere non poſſim, peccatum
potius a librario ſuſpicer. utrum igitur probamus? ego
non dubito, quin praeturam geſſerit Lepido & Volca-
tio cos. cum enim aedilis fuiſſet Hortenſio & Metello
cos. ut ex libro de claris oratoribus, & ex accuſationi-
bus in Verrem notiſſimum eſt; aedilitas autem a prae-
tura biennio diſtet, ut apparet ex epiſtola ad Furnium,
fam. lib. x. praeturam geſſerit, neceſſe eſt, Lepido, Vol-
catio cos. ſiquidem honores omnes adeptus eſt anno
ſuo,

ſuo,ut gloriatur in 11.de Officijs.non eſſet autem prae turam adeptus anno ſuo, ſi eam geſſiſſet Cotta & Torquato cos. nam ita inter aedilitatem & praeturã triennium intereſſet: cum biennium modo interſit,ut ex lo cis intelligitur. De hoc Macro uide quae ſcripta ſunt in Bruto. *Cui cum aequi fuiſſemus*] quem cum iure damnaſſem.Praetor enim hãc epiſtolã ſcripſit, quod iam oſtendi. *Academiae proprium meae*] haec Ciceronis uil la fuit,celebrata porticu,& nemore; quam nominauit Academiam ab exemplo Athenarum. Plin. lib. xxxi. *Commune omnium*] gymnaſiorum, quia litteris, & ingenijs praeeſſe creditur Mercurius. uel, Commune omniũ,nõ gymnaſiorum, ſed hominum:quibus felicitatem promittere uidetur.& hoc ad diuitias potius, quã ad litteras,refero.nam Lucianus in uotis,& cõmunem appellatum eſſe Mercurium,& diuitiarum cauſſa, ſignificat his uerbis: *Κοινὸς Ἑρμῆς, φασὶ, καὶ ἐς μέσον φέρων τὸν πλοῦτον*. Ariſtoteles autem lib. 11.ad Theodecten: *Καὶ τὸ κοινονικὸν φάναι, τὸν Ἑρμῆν εἶναι μάλιστα τῶν θεῶν. μόνος γὰρ καλεῖται Κοινὸς Ἑρμῆς.* *Minerua, ſingulare eius gymnaſii.*] cur Mineruae ſtatua proprium & ſingulare ornamentum Academiae Ciceronis? quia & Academia gymnaſium erat Athenis, unde ſuam uillam Cicero nuncupauit;& Athenae a Minerua conditae, ac nominatae: ſiquidem Graeci Ἀθήνην Mineruam uocant.uel,quòd Mineruam Cicero praecipue coleret, cuius etiam ſignum domi habuit,ut ait Plutarchus. *Cum locum*] Academiam noſtram. *Caietam*,] uillam in agro Caietano. *Si quando abundare coepero*,] ſi quando erit, ut mihi pecunia ſuperet. *Ornabo*.] ſignis. *Conſerua*,] quia ſe uenditurum Atticus ſignificauerat.Sic infra:Bibliothecam tuam caue cuiquam deſpondeas, quamuis acrem amatorem inueneris. nam ego omnes meas uindemiolas eo reſeruo, ut illud ſubſidiũ ſenectuti parem.Et ep. 9.Libros tuos caue cuiquam tradas: nobis eos conſerua. *Noli deſperare*] uelim ſperes, me tamen poſſe tantam

tam

tam pecuniam cogere, ut emere tuos libros poſſim. *Vicos,& prata*] urbanas,ruſticasq. diuitias. Vicus duplex eſt,in urbe,& extra urbem. de utroque diximus ep. 10. lib.2.fam.hic de urbano accipiendum. Pratis uero inter praedia ruſtica primas partes tributas a ueteribus, ait Columella l.2.c.17.& lib.3. cap.3. & Varro l. 1. de re r.c.7.& Cicero Parad.VI.

EPISTOLA . IV

Lucij fratris noſtri] patruelis,de quo in.2.de Oratore,&5.de Finibus,utrobique in prooemio,& apud Pedianum,& in Verrem. *Affinem*] quia frater fuit ſororis tuae uiro,Quincto fratri meo. *Sorore tua*] Q. Ciceronis uxore. *Miſi.*] erat enim Quinctus in agro Arpinati.ep.5. *Si cuius animus*] Lucceium intelligit, de quo ep.9. *Quid dicas?*] de mea uidelicet intelligentia:qui ne id quidem neglexi, quod fortaſſe negligendum fuit.quantum enim hoc oneris eſt, quod mihi poſt multa mandata ſuperimponis, ut, ſi cuius animus in te ſit offenſior, ego recolligam? *Neque id*] ne id quidem:ut in epiſtola ad Torquatum prima lib.6. Qui neque,cum id faciebamus,tam eramus amentes. Et ad Paetum,ep.15.lib.9. Quod altera epiſtola purgas te,nō diſſuaſorem mihi emptionis Neapolitanae fuiſſe, ſed auctorem cōmorationis urbanae, neque ego aliter accepi. *Nihil eſſe iam,quod laboraret,*] Tadius cum ab herede neſcio quid emiſſet; idq. poſtea compertum eſſet non ad eum,qui uendidiſſet,ſed ad puellam, quae eſſet in tutela,pertinere; poſtulantibus puellae tutoribus reſtituere male emptum cogebatur. *Vſucapta*] capta res dicitur, quam a nobis occupatam nemo repetiit intra tempus lege definitum. ergo is, qui Tadio quiddam ex hereditate uendiderat, recte ſe aiebat uendidiſſe: eam enim hereditatem uſucepiſſe, quod autem uſucaptum eſſet,legibus ad ſe pertinere. *De tutela legitima,*] in lege uidetur ita ſcriptum fuiſſe: Si quis quid uſu ceperit, id uſucapionis iure ad illum pertineto; ut ex bonis tamen

men pupillorum, qui ſint in tutela legitima, nihil uſucapi poſſit. Hanc exceptionem dicit Atticum ignorare: quam ſi teneret, hereditatem, quae eſſet in tutela legitima, iniquo uſucapionis iure uſurpatam, recte uendi potuiſſe non putaret. Tutelae autem legitimae dicuntur, quae, cum quis inteſtato mortuus eſt, eius liberis lege dantur. dari autem agnatos, & conſanguineos, item patronos, ideſt eos, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt, ſcribit Vlpianus in conſuetudine fuiſſe; & patronos ob eam cauſſam, ut, qui ſperarent ſucceſſionem, iidem ea bona ſtudioſius tuerentur. pro Flacco. *In qua dicitur eſſe puella,*] audio, inquit, qui tutores puellae ſunt, eos nō a patre, ſed a lege datos. itaque, cum tutela legitima ſit, ex eius puellae bonis uſucapere nihil potuit is, qui Tadio uendidit. *Gaudeo tibi placere.*] gaudeo te delectari poſſeſſione, quam in Epiro emeris. Et ſane omnis Attico pecuniae redditus in Epiroticis & urbanis poſſeſſionibus conſtabat, ut in eius uita Nepos tradit. *Quae tibi mandaui,*] loquitur de ſignis. epiſt. 2. 3. 5. 6. 7. 8. *Laboribus*] quos agendis cauſſis grauiſſimos ſuſtinebat. Tuſc. 1. Cum defenſionum laboribus eſſem aliquando liberatus.

EPISTOLA V

Tu iam dimenſam,] tu eam conſtitueras emere; &, quaſi iam emiſſes, ita eius exaedificationem animo deſignabas. HS CCCLↃↃↃXXX.] ſeſtertiis centum triginta millibus, id eſt ſcutatis noſtrae monetae 3900. Et, ut de numeris aliquanto latius diſſeramus, de quibus uideo Priſcianum incerte locutum; antiquas notas, quibus praeter ceteras uſi ſunt ueteres Latini, & earum ſignificationem e regione ſubiiciam. quod ad numerum figurarum attinet, tredecim erunt, totidem, quot Priſcianus agnoſcit: in ipſis autem figuris, quiddam eſt, cur ab eo diſſentiam.

Antiquae notae:		ſignificatio.
I	1	unus
V	5	quinque
X	10	decem
L	50	quinquaginta
C	100	centum
IƆ	500	quingenta
CIƆ	1000	mille
IƆƆ	5000	quinque millia
CCIƆƆ	10000	decem millia
IƆƆƆ	50000	quinquaginta millia
CCCIƆƆƆ	100000	centum millia
IƆƆƆƆ	500000	quingenta millia
CCCCIƆƆƆƆ	1000000	decies centena millia.

Non erat autem,inquit Plinius, apud ueteres numerus ultra cētum millia.itaque & hodie multiplicātur haec, ut,decies cētena millia,aut ſaepius,dicatur. Atque hae notae, ſi figuram conſideres, eaedem omnes ſunt, niſi quod in quinque primis deprehenditur diſſimilitudo: nam,cūm ſcribimus CIƆ, ſiue IƆƆ, & inde quae ſubſequuntur; non plus duabus utimur notis, I & C, hoc tamen obſeruantes,ut C poſt I non tamquam auerſa, ſed quaſi reſpiciens,conſtituatur. ſic unamquamque ſummam, quam uolueris immenſam,explicari primis quinque notis animaduertes. Haec eſt prima conſideratio: ſequitur altera,quod a prima nota ad uſque eas,quas in extremo poſui, alternis modo in quincuplum ſumma creſcit,modo in duplum: quod, ipſas notas qui perſequi ſingulas uoluerit,intelliget. Priſcianus autem hanc rationem tractat imperite. primum, mille ſic ait notari, X, & decem millia ſic CXƆ. in quo repugnat uetuſtatis obſeruatio. triplex enim genus eſt, quod antiquitatem maxime teſtatur,lapides,libri,nummi. & cum ego in ſingulis non ita negligenter ſim uerſatus, numquam tamen X,pro mille comperi,numquam CXƆ pro decem millibus.

millibus. ſed idem labat in ſua ſententia: infert enim paullo poſt: Decem millia, quod uerißimilius eſt, notã tur per M, circumſcriptam ex utroque latere; & M putat mille ſignificare, quia nominis prima ſit littera. quorum alterum cõcedo, ut M mille ualeat: alterum, quia cum ratione pugnat, concedere non poſſum, ut M ideo mille ſignificet, quod in uerbo Mille princeps occurrat littera. mihi enim dubium non eſt, quin M inde ſit deriuata, quod ueteres pro quingentis hac utebantur figura IↃ, unde, contra Priſciani ſententiam, qui de origine D neſcio quid ridicule comminiſcitur, facta eſt D, negligentia ſimul & ignorantia deſcribentium, dum antiquas notas elementa putant. ergo pro quingentis, ut dixi, ſcribebant IↃ, pro mille CIↃ: unde fluxit M, errorem creante ſimilitudine; quod M quandoque ita ſcribitur CIↃ, ut minimum diſcrepare uideatur a CIↃ. in antiquis autem libris & alias figuras pro mille uſurpatas licet animaduertere, ut ω, & CIↃ, quas peperit minus accurata librariorum feſtinatio, id agentium, ut CIↃ uno calami ductu perficerent. etiam ∞, & CIↃ pro mille reperias: quae deriuatae ſunt ab CIↃ, corruptae ſcilicet a corrupta. Quaeritur etiam, cur L quãdoque pro I poſita reperiatur, ut in hac figura, CCCLↃↃↃ, & ſimilibus. huius quoque mutationis culpam ſuſtinet librariorum inſcitia; qui cum antiquam notam, I, longiuſculam uiderent, exempli gratia ſic, CCCIↃↃↃ; decepti ſimilitudine conſonantem L putarunt, & pro CCCIↃↃↃ ſcripſerunt CCCLↃↃↃ. Haec de numerorũ notis. reliqua erant nonnulla: quae, quia ſatietati legentium placet occurrere, praetermitto. hac de re paullo plenius egit Aldus filius in libris de Quaeſitis per epiſtolam. *Pater nobis deceſſit*] ut ipſi ratiocinamur, hãc epiſtolã ſcripſit multo ante petitionem cõſulatus: idq. ſatis uidemur probaſſe, cum de ordine harum epiſtolarum diceremus. quod ſi ita eſt; non recte ſcripſit Pedianus, Ciceronem in petitione conſulatus

patrem amiſiſſe. ſed idem de duobus etiam Ciceronis generis errauit, Furium Craſſipidem non agnoſcens. Quod autem nonnulli, Patro nobis deceſſit, putant legendum: infirma coniectura eſt. nam de Patrone uiuo multis poſt annis mentio, ut ep. x1. & 19. l. 5. & 2. l. 7. *Loci ſint eius,*] Academiae. ep. 3. 7. & 9. *Apud matrem*] Attici: quam extulit annorum nonaginta, natus ipſe tunc ſeptem & ſexaginta. Caeciliae gentis eam fuiſſe, conijcitur; cum & Caecilius frater eius fuerit, is, qui Atticum teſtamento adoptauit; & mulieres nomine familiarum appellarentur. *L. Cincio*] qui Romae curabat Attici negotia. HS xxcd.] ſeſtertiorum uiginti millia quadringenta, hoc eſt, ſcutati 612. cum enim haec linea --- ſuperimponitur notae, ad eius notae ſignificationem addit millia. c uero cum praeponitur his notis, & d & m, detrahit centum. & omnino de ſequenti nota antecedens minor nota tantum demit, quantum ipſa ſignificat; ut iv, ualet quattuor; v l, quadragintaquinque; xc, nonaginta; & huiuſmodi. *Conſtitui*] non eſt, decreui, ut iuris ciuilis imperiti ſuſpicari poſſent; ſed genus quoddam ſignificatur obligationis, iure praetorio introductum: de quo integer eſt titulus in Pandectis, de Conſtituta pecunia inſcriptus. *Curaturum*] pro ſignis Megaricis mihi a te emptis. in epiſtola ſequenti. *Ea*] ſigna. *In tua humanitate*] ſpero, inquit, fore, ut tu mihi, quae tua humanitas eſt, bibliothecam conficias, in qua me otioſus oblectare poſſim.

EPISTOLA VI

A ſuo procuratore] ſcripſerat Atticus, cum Acutilii procuratore ſe eſſe collocutum, eiq. pecuniam uoluiſſe perſoluere, cum eo tamen, ut ſatiſdatione ſibi caueretur, neminem amplius eo nomine petiturum; illum autem recuſaſſe. Et, Amplius non peti, frequens eſt in ſatiſdationibus apud Iuriſconſultos locutio; quam & Cicero uſurpauit in epiſtola ad Sulpicium, fam. ep. 28. l. 13.

L. 13. cum, L. Meſcinium commendans, ita ſcribit: Te rogo, ut, ſi quid ſatiſdandum erit, amplius eo noīe nō peti, cures, ut ſatiſdetur fide mea. Nec diſſimile illud in Bruto: Ego tibi Brute non ſoluam, niſi prius a te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio ſit, petiturū. Simillimū illud pro Q. Roſcio: Quid ita ſatis nō dedit, amplius a ſe neminem petiturū? *Decidiſſe*] cū tutoribus puellae. ep. 4. *Ille noſter amicus*,] Lucceius. ep. 9. CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC] ſeſtertiorum nūmorū uiginti millia quadringenta, totidem plane, quot proxima in epiſtola ſuperiore. diuerſis enim notis eādē ſummā explicauit. *Megaricis*] ex Megaris, Atticae urbe. *Hermae tui Pentelici*] Mercurij ſtatuae ex marmore Pētelico. Suidas. *Eius loci*,] Academiae. ep. 3. & 7. *Xyſtique*] Xyſtus quid ſit, Vitruuius lib. v. cap. x i. docet. *Nauis*] quo imponas ſigna. *Tuum munuſculum*] quod te illi ex Graecia miſſurum pollicitus es. ep. 9.

EPISTOLA. VII

Ne dubitaris] ne te deterreat impenſa: & cōfidito, futurū mihi unde ſoluā. *Naues ſuas.*] quas habet in Graecia. *Pollicetur*] ad uecturā ſignorū. *Chilius*] poeta, de quo ep. 14. *Te rogat* εὐμολπιδῶν πάτρια.] rogat, ut ritus Eumolpidarū mittas. Eumolpidae aūt ſacrorū praeſides Athenis: de quibus Aeſchines in oratione contra Cteſiphontē: ab Eumolpo Muſaei filio, de quo Suidas, & alii. πάτρια σύρων, Athenaeus quoque dixit, id eſt, leges & ritus Syrorum, libro I I X. δειπνοσοφιστῶν.

EPISTOLA. IIIX

Cum eſſem in Ceramico] Atticus hoc epiſtolae principio uſus erat, Cū eſſem in Ceramico. quē Cicero imitatus, & ipſe ita coepit, Cū eſſem in Tuſculano. Ceramici aūt Athenis duo, de qbus Suidas his uerbis: Κεραμεικοὶ δύο ἦσαν, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω: ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ, καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἱστήκεισαν αἱ πόρναι. *De noſtro amico placādo*] de Lucceio.

ceio.ep. 9. *Hermeraclas*,] Mercurij & Herculis coniuncta ſigna imponas in nauim. ep. 7. *Eius loci, quem non ignoras*,] Academiae: ut in epiſtola, quae huic, & ea, cui haec antecedit. *Palaeſtrae*,] Vitruuius lib. v. cap. xi. *Typos tibi mando, quos in tectorio atrioli poßim includere.*] cum typos in tectorio atrioli uelit includere; licet opinari, Typos eſſe parua ſigna, in tabula marmorea inſculpta, quae nō tota, ſed dimidia tantum exſtēt: hodie communis Italica lingua, Figuras dimidiae eminentiae, uocat. Includere autem typos in tectorio, eſt, in ſumma parietis parte typos ita ſtatuere, ut marmoreae illae typorum tabulae cum tectorio, ideſt cum calce parietis, exaequentur. de marmorea autem tabula, ideo conieci, quia, ſi imagines ipſae includerentur, oculis intuentium minus paterent. Plinius lib. 35. cap. 12. Dibutadis, inquit, filia, capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumſcripſit: quibus pater eius impreſſa argilla, typum fecit, & cum ceteris fictilibus induratū igni propoſuit: eumq. ſeruatum in Nymphaeo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Et ibidem paullo poſt: Primus perſonas tegularum extremis imbricibus impoſuit, quae inter initia Protypa uocauit: poſtea idem ectypa fecit. Idem lib. 37. cap. 10. Hae ſunt gemmae, quae ad ectypas ſcalpturas aptantur.

Hic audio placere docto uiro, & in litteris cum laude uerſato, nō Typos, ſed Tubos legi: quia ſequitur, Putealia. mihi, Typos, congruere mag s cum ſententia uidetur. quorſum enim tubi, qui ſunt ad aquam ducendā fictiles canales in tectorio includantur atrioli? quod ſi legatur, Typi; belliſſime includentur idq. etiam in more poſitum uidemus. Nam, quod ſequitur, Putealia: nō refertur hoc neque ad tubos, neque ad typos. ſunt enim duae diſiunctae, diuerſaeq res, quas Cicero Attico mādat, Typi, & Putealia: neque altera alteram, quaſi ſimilem, reſpicit: ſed Typi ad atriolum, Putealia ad puteos pertinent.

pertinent. Magis moueor, quod in omnibus antiquis libris, nulla omnino uarietate, uideo ſcriptum eſſe, Lypos. quod ego, quid ſignificet, intelligere nondũ potui. *Includere*,] ſedibus conſtituere aliquanto intra tectorium exciſis. *Putealia ſigillata*] puteorum opercula, paruis ſignis exornata. qualia & hodie uidemus, in quibus inciſae delectant imagunculae. Beſſarionis liber, Putealia ſignata: eadem ſcilicet ſententia. nam ſiue de ſignis intelligas, ſiue de ſigillis ὑποκοριστικῶς, minimi refert: utrumuis licet accipias. *Deſpondeas*] uenditurũ te promittas. *Omnes meas uindemiolas*] quidquid pecuniae poſſumus hincinde contrahere, ſeponimus ad emptionem tuae bibliothecae. Supra, Libros, inquit, tuos conſerua; & noli deſperare, eos meos facere poſſe. *Ita eſſe, ut ſemper uolui,*] optime ei cum tua ſorore conuenire. *Permiſiſſe*] ut eorum cauſſa Romam ne uenias. Et de comitiis accipe non conſularibus, ſed praetoriis, ut ſupra docuimus in ordine epiſtolarũ. *Sponſorem non appellat.*] Antea, quod tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat; nunc ſponſorem omittit; te ipſum in iudicium uocat: itaque faciundum tibi eſt, ut promiſſum omnino ſoluas. In uulgatis libris, Sponſorem appellat, legebatur. ego negantem particulam interieci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia; mihi quidem ut uidetur, mirifice comprobante.

EPISTOLA IX.

Illud ſuum arbitrium,] apparet, Atticum in quadam arbitrum controuerſia contra Lucceij uoluntatem decreuiſſe. *Suum*] quod ſaepe accuſare ſolitus eſt. *Epiſtolae tuae*,] ad illum. *Noſtra legatio*] diligentia, quã ego, allegatus ad Lucceium a te, ſoleo adhibere. *Humanitati tuae*] nam humanitatis tuae non eſt, ab eo diffidere. *Deſignatum*] praetorem, non conſulem, ut in proxima ſuperiore. *Quamprimum mittas.*] De ſignis intelligi, perſpicuum eſt. *Tradas*] uendas. epiſt. 1. & 3.

EPISTOLA X

Teucris illa] ſuperiores omnes epiſtolae ante conſulatum ſcriptae, haec autem, ut e clauſula manifeſtū eſt, ineuntibus magiſtratum Meſſalla & Piſone, qui poſt Ciceronem & Antonium conſules anno altero fuerunt: ut, epiſtolarum haud paruum interiiſſe numerum, neceſſe ſit: niſi ſi toto ſuperiore triennio Romae manſit Atticus cum Cicerone. Neque mihi dubium eſt, quin, Teucris illa, principium ſit epiſtolae, cum inferat paullo poſt; Vt ad prima illa redeam; id eſt, ad id, quod ſcribere primum inſtitui: ut appareat, fuiſſe primam epiſtolae partem, in qua de Teucride ageretur. Sic & infra ep. 22. l. 13. Ad prima redeo; id eſt, ad ſermonē de ſuis libris inſtitutum. & fam. ep. 29. l. 7. Ad prima redeo. ſapienter haec reliquiſti, ſi conſilio. Cum uero, Teucris, ait, Antonium, quem Cicero collegam habuerat in cōſulatu, ficto nomine ſignificari, declarant ea, quae ſequūtur. eundémq. in epiſtola proxima iiſdem uerbis appellat; & in ea, quae proximam conſequitur, promiſſa dicit praeſtitiſſe. *Lentum ſane negotium,*] tardat enim, & procraſtinat ſolutionem eius pecuniae, quam debet: ep. 11. & 13. *Cornelius*] amicus, aut affinis Antonii, qui ſe ad Terentiam dixerat rediturum, ut de ea pecunia colloqueretur. *Conſidium, Axium, Selicium,*] feneratorū noīa. Ad Axium Ciceronis epiſtolas noīat Suetonius, et Fronto Grāmaticus. ſed is eſt Axius ſenator, non fenerator, de quo ep. 7. l. 3. mentio fit. Axius, inquit ep. 12. l. 10. de x11 millibus Pudens: ſaepe enim adſcripſit, ut Gallio, quantum is uellet, darem. & Gellius lib. 7. c. 3. De Conſidio autem Valerius lib. iv. cap. 8. *Con fugiendum eſt:*] ut ab iis nummos ſumamus; quando exigere ab Antonio non poſſumus. *Caecilio*] & hic fenerator erat: ſed benigniores aliquanto ſuperiores tres. nam ab hoc nec ipſius propinqui nummum auferre

ferre poterant, niſi cum fenore centeſimarum, quae uſurarum omnium grauiſſima erat, & As dicebatur. pendebantur enim in anno duodeni nummi pro centenis. cum uero pro centenis octoni, beſſes; cum ſeni, ſemiſſes; cum quini, quincunx; cum quaterni, triens; cum terni, quadrans; cum bini, deunx; cum ſinguli, unciaria uocabatur uſura: quam maiorem x II. tabulae primum, ut ait Tacitus lib. v. deinde etiam rogatio tribunicia uetuit, ut lib. v II. Liuius narrat: qui etiam de ſemunciario fenore inſtituto ſubiunxit. Tacitus omnino ſublatas uſuras docet, quae tamen denuo uariis fraudibus exortae, paullatim conſuetudine leges uincente, ad centeſimas peruenerunt. Seneca libro epiſtolarum x x I: Quam durus fenerator Caecilius, a quo minoris centeſimis propinquis nummus moueri non poſſit. *Centeſimis*] centeſimae dicebantur uſurae, quia ſingulis menſibus in fenus centeſima ſortis pars impenderetur. a menſtrua enim ſolutione potius appellatas eſſe Centeſimas credibile eſt, quam, quod nulli putant, quia centum menſibus uſura ſortem adaequaret. Vnciarium fenus uocat Liuius. In quo miror erraſſe eruditos noſtrae aetatis homines, opinantes unciarium fenus eſſe unicam centeſimam annuam, cum ſit unica menſtrua. *Illa*] Teucride. *Impudentius, aſtutius, lentius.*] quia, cauſſis nectendis, ſolutionem differret. *Libertum mitto: Tito mandaui:*] uerba ſunt non Ciceronis, ut quidam exiſtimant, ſed Antonij, qui ſoluendae pecuniae diem produceret his uerbis: Libertum mitto; (ſubaudi, qui numeret) Tito mandaui; ut ſcilicet ipſe tibi pro me ſatisfaceret. Antonij igitur, quem Teucridem appellat, σκήψεις haec ſunt, atque ἀναβολαί. non enim ἀναβολὰς lego, ſed ἀναβολαί, duobus ex antiquis libris, Beſſarionis, & Caualcantis. *Neſcio, an ταὐτόματον ἡμῶν*] Antonius, inquit, non ſoluit: ſed hoc optime cadit: ut deinde eius defendendi cauſſa mihi nulla ſit.

Et ſpe-

Et ſpectauit fortaſſe ad illum uerſiculũ, qui eſt in Graecis ſententiis, ταυτόματον ἡμῶν καλλίω βουλεύεται, Caſus melius, quam nos, conſuluit. magis e re noſtra eſt, eum non ſoluere, quam ſi, quod uolebamus, ſolueret. quod caſu, non conſilio noſtro, fit. *Pompeiani prodromi*] quos Pompeius, ex bello Mithridatico reuertens, celeri curſu praemittit. *Acturum*] in ſenatu. *Antonio ſuccedi oportere* :] Antonium de prouincia Macedonia reuocãdum, quod pecunias a ſociis inique cogeret. reuocatus tamen non eſt: quia Cicero eum in ſenatu defendit. quod ipſe ſcribit ad Sextium, ipſius Antonij quaeſtorẽ, fam. lib. v. poſtea defendit eũdẽ in iudicio, maieſtatis accuſatum, Caeſare & Bibulo cos. cum Antonius triennium prouinciae praefuiſſet. Suetonius, Dio, Cicero pro domo, pro Sextio: & in ea, qua Coelium, quo accuſante damnatus erat Antonius, defendit, hanc intelligit accuſationem, cum ait: Ex reipublicae cauſſa uictoriam eſt, mihi quidem moleſtam, ſibi tamẽ glorioſam, conſecutus. quod infra in eadem oratione apertius his uerbis: Accuſauit C. Antonium, collegam meum: cui miſero praeclari in rempublicã beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficii cogitati. Et in extrema oratione: Hñem conſularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium conuertit. Accuſauit eũdem, condemnauitq. Q. Maximus: ut in oratione in Vatinium. *Aget praetor ad populum.*] ut Romam euocetur ad cauſſam de repetundis dicendam, quod ſocios diripuerit. infra enim de pecuniis iniuſte coactis mentio fit. nec tamẽ hoc anno, ideſt Piſone & Meſſalla cos. ſed biennio poſt, ideſt Caeſare & Bibulo cos. cauſſam dixit C. Antonius. quod e Suetonio, & orat. pro domo planum fit. *Exiſtimationem*] multum, inquit, de mea detrahatur exiſtimatione & apud bonos, & apud populum, ſi C. Antonium, manifeſtis criminibus reum, defendam. *Mando tibi, ut perſpicias.*] & perſpicere Atticus id poterat non magno negotio, qui eſſet in Graecia,

cia, proximus Macedoniae, quam Antonius adminiſtrabat. *In cogendis pecuniis*] contra quam legibus liceret. Cogendis autem, ex prouincialibus hominibus, auaro, & iniquo imperio. *Valerius interpres*] externarum legationum cauſſa ſenatus Valerio utebatur interprete, multarum linguarum perito. ep. 10. *Chiliuſque*] is, de quo ſupra ep. 7. *Conſtat*] nondum enim aderat, ſed Italiam iam attigerat, ex illo ſe referens memorabili Mithridatis bello. *Diuortium Muciae*] Pompeius, deuicto Mithridate reuertens, cum in Italiam perueniſſet, nuncium remiſit coniugi ſuae Muciae, Q. Mucij Scaeuolae filiae, quod adulterium cum C. Caeſare cōmiſiſſet, ut Suetonius tradidit. Et, ut ex hiſtoria, maximeq. ex Plutarcho, colligitur, uxores habuit Pompeius quinque, Antiſtiam, Aemiliam, Muciam, Iuliam, Corneliam: cum duabus, Antiſtia, Mucia, diuortium fecit: apud ipſum duae perierunt, Aemilia, Iulia: Cornelia ſuperuixit. Illud addo; quod appelletur a Pediano Tertia, quae alibi Mucia nominatur, erratum non eſſe in nomine, ſed Muciae cognomen fuiſſe Tertiam: ut, cum ſorores haberet duas, utramque aetate maiorē, omnes autem Muciae uocarētur, ex cōſuetudine, quae tum erat, (nam a patre, hoc eſt a familia, nominabantur filiae) ipſa Tertia dicta, proprij cognominis appellatione internoſceretur. Haec, ut ſperabamus, haud paullo uberius in libro de Familiis explicare, conſiliū erat. *P. Clodium*] eum, qui Ciceronem tribunus pl. lata ad populum rogatione, quod ciues Romanos indicta cauſſa cōſul occidiſſet, publicatis bonis in exſilium egit. inimicitiarum autem cauſſa ex hoc ipſo, quo de nunc ſcribit, pollutarum caerimoniarum crimine manauit. *Appij*] hic eſt Ap. Claudius Pulcher, qui conſul fuit cum P. Seruilio Vatia Iſaurico. *C. Caeſaris*,] erat enim Caeſar pontifex maximus, itemq. praetor: & apud pontificem maximum, eius uxore ſacrificium faciente, praeſente Veſtalium uirginū coetu, Bonae deae

pro

pro ſalute populi ſupplicabatur: cum ea ſacra uiris adſpici nefas eſſet. Pedianus hac de re, Clodius, inquit, quaeſtor deſignatus, deprehenſus eſt cum ueſte muliebri, cum intraſſet eo, ubi ſacrificium pro populo R. fiebat. Suetonius autem his uerbis in Caeſare: Pompeiam duxit, Q. Pompeij filiam, L. Syllae neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus a P. Clodio; quem inter publicas caerimonias penetraſſe ad eam muliebri ueſte, tam conſtans fama erat, ut ſenatus quaeſtionē de pollutis ſacris decreuerit. Et infra: In P. Clodium, Pompeiae uxoris ſuae adulterum, atque eadem de cauſſa pollutarum caerimoniarum reum, teſtis citatus, negauit ſe quidquam cōperiſſe; quamuis & mater Aurelia, & ſoror Iulia apud eoſdem iudices omnia ex fide retuliſſent. interrogatus, cur igitur repudiaſſet uxorem; Quoniam, inquit, meos tam ſuſpicione, quam crimine, iudico carere oportere. Praeterea Cicero ipſe, Plutarchus, Valerius, epitome Liuij. quamquā epitome mendum continet, quae ſtuprum illud confert in Metelli, non in Caeſaris uxorem; aperte prorſus hiſtoria refellente; quod, id temporis pontificem maximū Caeſarem fuiſſe, notiſſimum eſt. opinor autem inde errorem eſſe natum, quod, cum ibi pontificis maximi nomen deſideraretur, aliquis hiſtoriae imperitus Metelli nomen ſcripſit, qui pontifex maximus ante Caeſarē fuit. Caeſarem enim in locum Metelli Pij pontificem Max. eſſe factum, Dio memoriae prodidit. *Pro populo*] hoc ſacrificiū, quod fiebat in operto, in honorē Bonae deae, Damium appellatum, quaſi minime δημόσιον. in aedem enim Bonae deae uirum introire, religioſum fuiſſe, Feſtus tradit. *Per manus ſeruulae ſeruatum, & eductum*:] Plutarchus inductum quidem ait a ſeruula, ſed mox a mulieribus extruſum. *M. Meſſalla,*] opinor hunc eſſe alium ab eo, qui praeturam petiit Cicerone conſule, de quo in oratione pro Sylla: opinor autem ob eam cauſſam, quia, ſi praetor deſignatus

gnatus eſt Cicerone conſule, magiſtratum geſſit anno proximo, Silano & Murena coſ. quorum annus eum annum proximus anteceſſit, quo Meſſalla cum Piſone conſul fuit. conſul igitur Meſſalla deſignatus eſſet in praetura; quod inuſitatum erat. is autem praetor deſignatus non eſt: multo minus conſentaneum uidetur, anno poſt repulſam praeturae proximo conſulatum & petiiſſe, & adeptum eſſe.

EPISTOLA XI

Tribus Tabernis] locus fuit non procul ab Vrbe: item in extrema Gallia munimentum Germanis oppoſitum, ut oſtendit lib. 16. & 18. Ammianus Marc. *Anchoris ſolutis*] cum ſoluiſſes, illico nauigaturus. *Releuarit?*] contrarium contrario reddidit, iocatus in uerbis, Grauiorem, &, Releuarit: cum grauiorem dicat epiſtolam, quae ſcripta grauibus de rebus quaſi pondus habet; ut tabellarius oneris partem releuare uideatur, cum epiſtolam legat. *Caeſis apud Amaltheam tuam uictimis*] Sicyonij pecuniam Attico debebant. ea cauſſa Sicyonem ire cogitarat. ſed uenuſte Cicero metaphoram ſumpſit de re militari: quod exercituum ductores non ad bellum prius exibant, quam uictimas caecidiſſent. Amalthea in Epiro Attici uilla; ſtudiis & libris dicata. quemadmodum Academia Ciceronis, Puteolos inter & Auernum lacum, in litore. ep. 14. *Ad Sicyonem oppugnandum*] ad exprimendã a Sicyoniis pecuniã. eſt autem, auctore Plinio, ciuitas Achaiae Sicyon. *Ad Antonium.*] in Macedoniam; quae contingit Epirum a Solis occaſu. neſcio, inquit, Sicyone manſurus quam diu ſis. nam inde ad Antonium ſe eſſe profecturum, Atticus antea litteris ſignificauerat. *Achaicis hominibus* ,] qui tibi, in Achaia pecunias exigenti, litteras reddant. *Primum me non eſſe rogatum ſententiam* ,] in ſenatu primi ſententias a conſule rogabantur conſules deſignati: ſi modo poſt conſularia comitia ſenatus haberetur: ſin ante, rogabat

conſul

conſul arbitratu ſuo, non quem uellet ex omni ſenatorum frequentia, ſed quem uellet e numero conſulariū. et antiquae conſuetudini dabatur, ut, quem ordinē interrogandi ſententias conſul Kalendis Ianuariis inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. quo ordine Caeſar neglecto primum Pompeium, poſt affinitatem conſul rogare ſententiam coepit, cum antea Craſſum ſolitus eſſet. Itaque, cum hoc legerem attētius, Primum igitur ſcito me non eſſe rogatum ſententiam; facile conieci, kalendas Ianuarias intelligi; quo primum die conſules inito magiſtratu ſenatum habebant de rep. Quoniam autem, cum deſignati conſules fuiſſent, ij ſententiā primi rogabantur: uenit in mentem, quaeri poſſe, uter ex ipſis deſignatis prior rogaretur. nec difficile eſt quaerēti reſpondere. nam me quoque olim ex ipſa re in eandem dubitationem adductum, & aliquamdiu haerentē, obſeruatio uetuſti moris expediuit. Sciēdum igitur; ſiue patricius, & plebeius, ſiue duo plebeij deſignati conſules eſſent, qui priore loco declaratus eſſet cōſul, eum in magiſtratu priorem quoque ſentētiā rogaſſe: ideoq; rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, ſed M. Cicero, quia conſul priore loco declaratus. nam genere pares erant, uterque plebeius. et hic pacificatorem Allobrogum rogat ſententiam M. Pupius Piſo conſul, ex familia plebeia. M. Valerius Meſſalla, etſi patricius, tamen non rogat. plebeius igitur anteponitur patricio: cur? quia priore loco declaratus conſul. Vter in magiſtratu prior rogaret, oſtendi; quo conijcitur, & uter rogaretur, cum deſignati eſſent. *Rogatum*] a M. Piſone conſule. *Pacificatorem Allobrogum*,] C. Calpurnium Piſonem: quem Galliae praefuiſſe, qua in prouincia ſunt Allobroges, diximus in epiſtola prima. et opinor id Piſonem conſulem dediſſe propinquitati, cum C. Piſonem ſententiam primum rogauit. *Homine peruerſo*] ipſo conſule. *Tantum cauillator*,] unum eſt in eo cauillandi genus, praeterea nihil. Quid ſit autem Cauil-

latio,

latio, docet ipſe in 2. de Oratore his uerbis: Cum duo ſint genera facetiarum, alterum aequabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum, & breue: illa a ueteribus ſuperior Cauillatio, haec altera Dicacitas nominata eſt. ſed cũ in illo genere perpetuae feſtiuitatis, ars non deſideretur; natura enim fingit homines & creat imitatores, & narratores facetos, & uultu adiuuante, & uoce, & ipſo genere ſermonis: tum uero in hoc altero dicacitatis, nihil habet ars loci; cum ante illud alterum facete dictum haerere debeat, quam cogitari potuiſſe uideatur. Nõ alienũ eſt ſubiicere, quid de hoc ipſo Piſone in libro de claris oratoribus. Marcus, inquit, Piſo, quidquid habuit, habuit ex diſciplina; maximeq. ex oĩbus, qui ante fuerunt, Graecis litteris eruditus fuit. habuit a natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limauerat: quod erat in reprehendendis uerbis uerſutum, & ſollers, ſed ſaepe ſtomachoſum, nonnumquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem, quaſi curſum, forenſem diutius non tulit; quod & corpore erat infirmo, & hominum ineptias, ac ſtultitias, quae deuorandae nobis ſunt, non ferebat, iracundiusq. reſpuebat, ſiue moroſe, ut reputabatur, ſiue ingenuo, liberoq. faſtidio. is, cum ſatis floruiſſet adoleſcẽs, minor haberi eſt coeptus poſtea: deinde ex Virginum iudicio magnam laudem eſt adeptus: & ex eo tempore, quaſi reuocatus in curſum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem; poſtea, quantum detraxit ex ſtudio, tantum amiſit ex gloria. Pedianus autem ſic: M. Pupius Piſo eiſdem tẽporibus, quibus Cicero, fuit, ſed tanto aetate maior, ut adoleſcentulum Ciceronẽ pater ad eum deduceret; quod in eo & antiquae uitae ſimilitudo, & multae erant litterae. orator quoque melior, quam frequentior, habitus eſt. biennio tamen ſerior, quam Cicero conſul fuit: triumphauit proconſul de Hiſpanis, Q. Hortenſio, Q. Metello Cretico cõſulibus, ante Ciceronis conſulatum. De eodem paullo

poſt;

poſt: Conſul autem ille, deterioris hiſtrionis ſimilis, ſuſcepiſſe negotium dicitur. *Genere illo moroſo*] cauillādi plura genera, ſed illud moroſum, cum facie riſum mouemus, nulla ſermonis feſtiuitate. Recitabo Ciceronis uerba ex lib. 2. de Orat. Primum, inquit, genus, quod riſum uel maxime mouet, non eſt noſtrum; moroſum, ſuperſtitioſum, ſuſpicioſum, glorioſum, ſtultum. naturae ridentur ipſae: quas perſonas agitare ſolemus, nō ſuſtinere. alterum genus eſt, imitatione admodum ridiculum, ſed nobis tantum licet furtim, ſi quando, & cum ſim: aliter enim minime eſt liberale. tertium, oris deprauatio, non digna nobis. *Eius autem collega*] M. Valerius Meſſalla. *Leniter inter ſe diſſident*] Leuiter, hic nō ualet, parum, ſed, aliquantum: ut infra, l. 2. ep. 1. Mihi, quod defendiſſem, leuiter ſuccenſuit. *Infectum*] inquinatum, cōtaminatum: a labe metaphora deducta, quae ex oleo facta, ſerpit late in ea re, quam ſemel infecit. Vereor, inquit, ne hoc malum, natum ex Clodij ſcelerata libidine, deinceps ipſum ex ſeſe alia mala pariat. paullo poſt aperte: Vereor, ne haec neglecta a bonis, defenſa ab improbis, magnorum reip. malorum cauſſa ſit. *Virum*] P. Clodium, Appij filium. ep. 10. *Virgines*] Veſtales: quas ſacrificio intereſſe ſolitas, Plutarchus tradit. *Rogationem promulgaſſe*,] propoſuiſſe, in uulgus edidiſſe; (hoc enim ſignificat Promulgare, auctore Feſto) ut, ſi quis uellet tribunus pl. intercederet; nemine intercedente, lex ferretur: etiam ob eam cauſſam, ut quiuis e populo, rogatione inſpecta, per otium examinare poſſet, antiquanda mox eſſet, an ſciſcenda. *Nuncium remiſiſſe.*] quod a Clodio ſtupratam ſuſpicaretur. Suetonius, Plutarchus. *Quam ipſe fert*,] ideſt cuius lator futurus eſt. nam rogationi ferendae nondū dies uenerat. quae tamen nec ipſo die lata eſt, concurſu optimatum comitiis dimiſſis. ep. 12. *De religione*,] de pollutis ſacris. *Antiquetur.*] Antiquare, & Abrogare putat amiciſſimus meus in ſuo libro idem eſſe: quē

exempla

exempla ueterum refellunt. nam antiquat populus latam rogationem, cum perferri non ſinit; abrogat autem, iam perlatam. *Operae comparantur*] homines mercede conducti, quorum ſuffragiis rogatio tollatur. *Lycurgei*] acerrimi legũ propugnatores, qualem fuiſſe Lycurgum hiſtoriae narrãt, qui Spartanis leges dedit. *Scin quem dicam?*] forte Pompeium intelligit, paucis ante diebus e bello Mithridatico reuerſum. *Praetores*] in iis erat Q. Cicero; cui deinde obtigit Aſia. *Ad* III. *nonas Decembris*,] mendoſa dies in quadam Ciceronis oratione. *Metellinam*] quam ſcripſerat contra concionem Metelli Nepotis. legenda eſt epiſtola ad Metellum Celerem, fam. lib. 5. Gellius lib. XVIII. cap. XVII. Priſc. l. 9. Quinct. l. 9. c. 3. Fortunat. *Liber*] ipſa oratio Metellina; ut infra l. 2. ep. 1. & alibi apud eundem, & alios quoque. *Etiam.*] etiam eſt, quod ſcribam, praeter ſuperiora. & eſt genus quoddam familiariter ſcribendi, ſaepe in extrema epiſtola uſurpatum, ut ep. 6. l. 2. De muro ſtatue, quid faciendum ſit. Aliud quid? etiam. quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam. Et ep. 19. eiuſdem libri: Quid aliud? quid? hoc opinor. Et ep. 1. lib. 3. ad Q. fr. Quid praeterea? quid? etiam. Atticus etiam ita uidetur locutus in extremis litteris: quod indicat illud *τίλοιπόν?* ep. 1. l. 6. Sumptũ de cõmuni ſermone; cum aliquid nobis, praeter ea, quae diximus, de repente in mentem uenit. Terentius Hecyra, actu 5. ſc. 3. PAR. Nil aliud dicam? BA. Etiã cognoſſe anulum illum Murrhinam &c. Et Adelph. actu 2. ſc. 3. SY. Numquid uis, quin abeam? SA. Immo hercle hoc, quaeſo, Syre, &c. *Autronianam domum*] quae fuerat L. Autronij Paeti: qui cõſul deſignatus, cũ collega ſuo P. Sylla lege ambitus interrogatus poenas dederat: deinde cõiurationis noĩe dãnatus, exſulabat. ep. 2. l. 3. CCCCXXXVII.] tredecim millibus cẽtũ decem ſcutatis, ut nũc loquimur. *Amicorũ facultatibus*] ut ego, q domũ emi praeclarã in Palatio, a P. Sylla pecuniã mutuatus.

tuatus.& innuit, Meſſallam ad Autronianae domus em ptionem ipſum quoque uſum eſſe facultatibus amicorum. Gellius lib.xII.cap. xII. *Teucris illa*] C. Antonius, qui debitam Ciceroni pecuniam non ſoluebat. ep.9.& 12. *Iſta confice*] expedi tua nomina, quae iſtic habes: exige, inquit, a tuis debitoribus, ut redire ad nos mature poſſis.

EPISTOLA. XII

Prima concio Pompeij] quam primam habuit, ex bello Mithridatico reuerſus. *Frigebat.*] iacebat, ſtudioſum ſui iam neminem habebat. *L. Fuſius*] praenomen abeſt a Beſſarionis antiquo libro: & recte abeſt: non enim hic L.Fuſius, ſed Quinctus; cui Caleno cognomen fuit: quem poſtea Panſae ſocerum fuiſſe, in commentariis noſtris in epiſtolas ad Q. fratrem ſatis probauimus, ex Philippicis orationibus, & ex Dionis hiſtoria, & Pediani commentariis. *In concionem produxit.*] licebat tribunis pl. quemcumque uellent, arripere, & in concionem productum cogere pro ipſorum iu re & poteſtate, ut, quibus de rebus eſſet interrogatus, iis de rebus reſponderet. itaque tribunus pl. C. Carbo minorem Africanum, exciſa Numantia redeuntem, ab ipſa porta in concionem cum produxiſſet, quid de Ti. Gracchi nece ſentiret, interrogauit. *Quo conſilio*] quibus iudicibus uteretur in cauſſa Clodiana. *De Clodiana religione*] de ſacris Bonae deae, Clodij ſcelere cõtaminatis. *Promulgata rogatione*] ab ipſo & Piſone cõſulibus. *De iſtis rebus*] malim, De noſtris rebus, ideſt, in conſulatu geſtis. de coniuratis enim intelligit ſupplicio affectis. quod factũ Pompeius ſatis a ſe probatũ ſignificabat, cũ ſenatus omnia conſulta γενικῶς laudaſſet. nam Cicero animaduerſione illa uſus fuerat auctore ſenatu: ut, qui ſenatũ laudaret, Ciceronis idem acta cõfirmare uideret. In hac ipſa epiſtola paullo poſt, An, inquit, eſſe tãtas res noſtras, quae tam libẽti ſenatu laudarentur? Et infra, ep. 14. De noſtris rebus nimiũ diu

tacuerat

tacuerat Pompeius. Et l.2.ep.1. Videtur poſſe aliquid noſtris rebus lucis afferre. *Quod hi ſuſpicarentur homines*] hi,quibus praeſentibus Pompeius loqueretur,& a quibus laudem excepiſſet. *Suſpicarentur*:] non dicit, Viderent,ſed,Suſpicarentur; propterea quod Pompeius tantummodo γενικῶς ſenatus decreta laudauerat, de Ciceronis rebus nominatim nihil dixerat; ſed ex laudatione ſenatus, quid de Ciceronis conſulatu ſentiret, coniiciebāt. *In ariſtocratia*] tum,cum optimatis perſonam maxime ſumo.nam ἀριστοκρατία, ſtatus eſt optimatum in rep. A duobus tamen antiquis libris, Beſſarionis, & Caualcantis, & a uetere libro Vrbinatis bibliothecae, abeſt hoc, In ariſtocratia. et,opinor, recte abeſt. *Varie pingere*] admodum exornare: μεταφορικῶς: quia uarietas in pictura delectat. *De flamma, de ferro*] cum incendiis urbem, ciuitatem caede, mea uigilantia, meaq. uirtute dico eſſe liberatam. (*Noſti illas* ληκύθους] nō diſcedit a trāſlatione.nam, ut pictores ἐκ τῶν ληκύθων, quae ſunt ampullae pigmentorum, ſumunt quae ad colorandum apta nouere: ſic orationem ſuam Cicero cum uolebat eloquentiae ueluti coloribus illuſtrare, ad illa loca, de flamma, de ferro,quaſi ad ſuas ληκύθους, confugiebat. Et Pli.l. 1. ep. 2. eodem uerbo uſus eſt,eadem ſententia: Marci, inquit, noſtri ληκύθους non fugimus. In libro tamen Graecarum dictionum, qui, Λήκυθος, interpretatus eſt, hunc Ciceronis locum nominans uertit, Vniformis dicendi copia; ſententiam, ut mihi quidem uidetur, non aſſecutus. *Verum, Craſſum*] genus loquendi a ueteribus uſurpatum, cum, de duabus rebus utram crederēt,ignorabāt. Tale fere illud eſt ep.6.l.x1.Is dicitur uidiſſe, an euntem,an iam in Aſia? & illud ep. 2. Nos hic te ad mēſem Ianuarium exſpectamus,ex quodam rumore,an ex litteris tuis ad alios miſſis? *Meis omnibus litteris in Pompeiana laude perſtrictus*] locus eſt huiuſmodi in oratione pro lege Manilia: ubi Pompeium ita laudat, ut,

quod illi tribuit, Craſſo detrahat, qui ſeruile bellum ſolus cōfecerat. locus hic eſt. Teſtis eſt iterum, & ſaepius Italia; quae, cum ſeruili bello teatro periculoſoq. premeretur, ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum exſpectatione Pompeij attenuatum, atq; imminutum eſt, aduentu ſublatum, ac ſepultum. In oratione etiam pro Sextio de eodem Pompeio ſic: Ille uir, qui ſceleratiſſimos ciues, qui accerrimos hoſtes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras, atque inauditas, qui praedonum infinitam manum, qui etiam ſeruitia uirtute uictoriaq. domuiſſet. *Ab illo*] a Pompeio. ἀνεπερπερασάμην,] oſtentaui me, adulatus ſum. fortaſſe legendum, ἀνεπερπερευσάμην: a notiore uerbo, περπερεύομαι. quo utitur Paulus in epiſtola ad Corinthios, & Petrus Alexandrinus martyr: cuius uerba: πεπλώκασιν ἐκ περπερευόμενοι: explanat Theodorus Balſamo: πεπλώκασιν ἐκ περπερείας, ἤτοι ἀλαζονείας. *Nouo auditori.*] modo enim redierat Pompeius, Mithridate deuicto. ἐπιχειρήματα] ſententia probat hanc dictionem. quos tamen uidimus Caualcantis & Beſſarionis antiquos libros, eam non habent, ſed eius loco; Si umquam mihi περίοδοι, ſi καρποὶ, ſi ἐνθυμήματα, ſi κατασκευαὶ, &c. quibus item uerbis eloquentiae uis indicatur. *Haec erat* ὑπόθεσις,] argumentum hoc erat orationis meae, de grauitate ſenatus, qui, Catonis ſententiam ſecutus, de coniuratis ſumendum ſupplicium cenſuerat; de equeſtri concordia, cum equites Romani ad opprimendam coniurationem cum ſenatu mire conſenſerunt; ut in oratione pro Sextio, & apud Plutarchum: de conſenſione Italiae, quae ſenatuſconſultum de puniendis nefariis ciuibus apprime laudauerat: de immortuis reliquiis coniurationis, hoc eſt de ſupplicio affectis Lentulo, Cethego, Cepario, Statilio, Gabinio, reliquiis coniurationis in urbe, Catilina emiſſo: de uilitate, quae in urbe fuit ipſo conſule: multis enim cōſulibus infamiae fuit, quod eorum anno ciuitas caritate laborarit, quam

uitare

uitare prouidentia potuerint: de otio, quod ciuitati cõſul peperit coniuratione oppreſſa: ut in 1. de off. magnifice gloriatur his uerbis: Nobis remp. gubernãtibus nõ togae arma ceſſere? neque enim in rep. periculum fuit grauius umquam, nec maius otium. ita conſiliis, diligentiaq. noſtra celeriter de manibus audaciſſimorũ ciuiũ delapſa arma ipſa ceciderunt. quae res igitur geſta eſt umquam in bello tanta? quis triumphus conferendus? *ἄρειος πάγος.*] ſeuerus, & fortis, ut Athenis Ariopagitarum conſilium, a Solone conſtitutum. *Ferendae,*] ad populum. *Barbatuli iuuenes*] dictum cum laſciuiae nota. nam apud Romanos, barbam alere, moris non erat. ep. 14. Gellius lib. 3. c. 4. *Grex Catilinae.*] magnam manum nobilium adoleſcentum Catilina, uariis libidinum illecebris captam, ac deuinctam conſuetudine tenuerat; ut qui, pro cuiuſque ſtudio, aliis ſcorta praeberet; aliis canes, atque equos, ſua pecunia emptos, dono daret; poſtremo neque ſumptui, neque modeſtiae ſuae parceret, dũ illos ſibi obnoxios, fidosq. efficeret. Salluſtius, & hic ipſe in oratione pro M. Coelio. *Filiola Curionis*] filio C. Curionis; qui conſul fuerat cum Cn. Octauio. ſed filiolam uocat ad mollitiem, & impudicitiam indicãdam. Hic eſt C. Curio, qui, Caeſaris poſtea partes ſecutus, in Africa periit. cuius pater in ſenatu pro Clodio ſenſit. in quem etiam, & Clodium, Ciceronis oratio nominatur a Nonio, Rufiniano, Quinctiliano. *Antiquaret*] rogationem. ep. 11. *Lator rogationis,*] non quod iam ferret, ſed quod eo die laturus eſſet: non tulit autem, quia, bonis uiris manifeſtam largitionem in re turpi, & conſulis Piſonis improbiſſimam ſuffragationem non ferentibus, comitia ſunt dimiſſa. *Pontes occuparant*] quibus ciſtae ſuffragiorũ ſuperimpoſitae. pontes igitur occuparãt operae Clodianae, ut ex iis quas uellent tabellas ſuffragiũ laturis miniſtrarẽt, eas inquam dumtaxat, quae inſcriptae, eſſent, A. ideſt, Antiquo. nam, in quibus, V.R. ideſt,

Vti rogas,ſcriptum erat,earum nulla dabatur. Libro. I. rhetoricorum ad Herennium: Caepio,ut Saturninum contra ſenatuſconſultum,intercedentibus collegis, legem de ſemiſſibus & trientibus aduerſus remp. uidit ferre, cum uiris bonis impetum facit; pontes diſturbat, ciſtas deiicit; impedimento eſt, quo ſecius feratur lex. Et Cicero libro. III. de legibus: Pontes etiam lex Maria fecit anguſtos. Pontes puto fuiſſe mēſulas anguſtiſſimas pedibus altioribus, Pontes ad ſimilitudinem dictas,non ad ueritatem. et ſingulas coniicio ſingulis tribubus aut centuriis appoſitas,ciſtis ſuperſtratas, ſuffragiorum tabellas continentibus. qua de re dictum eſt in libro noſtro de legibus. *Miniſtrabantur*,] ſuffragium laturis diſtribuebantur. *Vt nulla daretur*, *Vti rogas*] cum populus in campū Martium conuenerat,uti rogationem aliquā aut acciperet, aut antiquaret; tabellae ſingulis binae dabantur, diuerſe inſcriptae; altera ſic, Vti rogas; quā ſignificabant, ſe rogationem accipere, & uelle uti rogaſſet is, qui rogationem tuliſſet: altera cum littera A; quae erat antiquatae,ideſt ſublatae rogationis nota. Liuius libro. x. Ego hanc legem, Quirites, quod bonum,fauſtum,felixq. ſit uobis, ac reipublicae; uti rogaſtis,ſubeundam cenſeo. tametſi ſuſpicor mendoſe ſcriptum in Liuio,Rogaſtis. non enim populus rogat,ſed rogatus iubet. mallem igitur,Rogati, aut,Rogati ſitis: ut & lib. xxxIIII. Omnes quinque & triginta tribus,uti rogatae,iuſſerunt. Libro autem de legibus. III. Vos,inquit,legem, ut uideo, antiquaſtis ſine tabella. *Nulla*] corrupti igitur, qui tabellas miniſtrabant,cum eas tantum darent,quibus antiquari rogatio poſſet. *Roſtra Cato aduolat*:] inde concionaturus, maxime in Piſonem conſulem. nam de Roſtris ad populum concionabantur. *Vt conſules populum, &c.*] refertur hoc ad uerbum,Decernerētur. quod autem ſequitur,Accipiendam; intellige,probandam. Sic etiā lib. III. de off. C.Mancinus rogationem ſuaſit eam, quam L. Furius, &

Sex.

Sex.Atilius ex S.C.ferebant; qua accepta, eſt hoſtibus deditus. *Curioni*] contra quem,& Clodium Ciceronis oratio nominatur a Quinctiliano, Nonio,Rufiniano,& hic epiſt.xv.lib.3. *Nullum S.C.facienti*] Curionis erat ſententia,ut ſenatuſconſultum,de promulganda rogatione factum,tolleretur. ei ita ſentienti haud plures quam quindecim homines aſſenſerunr.quid autem Curio ſpectabat? hoc uidelicet; ut, ſublato ſenatuſconſulto,a populi iudicio, cuius ſeueritatem pertimeſcebat,ad praetorem,eiuſq. conſilium, in quo tum gratiae, tum pecuniae futurus locus eſſet, quaeſtio de inceſtu Clodij transferretur. ſenatus populum iudicem uolebat; quem intelligeret maiore negotio corrumpi uniuerſum poſſe,quam praetorem, & certum iudicum numerum,qui praetori in conſilio aſſiderent. ergo nō de iudicio,ſed de iudicum genere,diſſidebant. *Fuſius tertium conceſſit.*] tertium ceſſit, cum ante bis ceſſiſſet. uel potius,Tr.tum ceſſit:ut ſit Tr. pro, Tribunus. nam ueteres quandoque &,Trib.&,Tr.ſcribebāt:quod utrūque ualebat,Tribunus,unitatis numero: multitudinis, Tribb.&,Trr.ſicuti Praett.& Prr. de praetoribus. poteſt enim ita diſputari. Fuſius tertium conceſſit: falſum eſt.neque enim ter actum eſt in ſenatu de Clodiana re: neque Fuſius ante ceſſerat: cuius etiam opera factum erat,ne a ſenatu aſperius decerneretur,ut ait Pedianus in Miloniana.rectius igitur, Tum ceſſit, uidelicet cum tam frequēti ſenatu agi,& decerni rem uideret: ideoq. Clodij miſerae conciones deſtituti a tribuno, infenſis patribus.Beſſarionis tamen antiquus liber, itemq. Caualcantis, Tertium conceſſit. *Miſeras*,] ſine auctoritate,quibus fidem populus non haberet.aut, Miſeras, humiles, ad miſericordiam eliciendam. *Lucullum, Hortenſium,C.Piſonem,*] L.Licinium Lucullum,Q. Hortenſium,C. Calpurnium Piſonem, omnes conſulares. *Meſſallam conſulem*] M.Valerium Meſſallam: ſed, cum alter eſſet eodem praenomine is qui conſul poſtea fuit

cum Cn. Domitio Caluino, differentiae cauſſa, Conſulem, adiecit. *Tantum*] contumelioſis uerbis in me nõ utebatur: hoc unum dicebat, comperiſſe omnia, & me auctore fieri, quae contra ipſum fierent. *De Prouinciis praetorum*;] ut proximi ſuperioris anni praetoribus prouinciae decernerentur. *De legationibus*,] audiendis: quod Februario menſe, quo ſcripta eſt epiſtola, fieri ſolitum, multis locis facile eſt animaduertere: ut ad Lentulum: Senatus haberi Februario toto non poteſt, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. & ad Q. fratrẽ: Sancit lex Gabinia, ut ex Kalendis Februariis uſque ad kalendas Martias legatis ſenatus quotidie detur. *De ceteris rebus*,] decernebat ſenatus, ut, antequam rogatio de inceſtu Clodiano lata eſſet, nihil omnino ageretur. *Vno uitio minus uitioſus*,] Piſo conſul animo eſt bonis uiris infenſo; re minus nocet, quia tardiſſimus eſt, & in agendo minime omnium efficax. ita minus uitioſus eſt, quod inertiae uitium habet. *Illam concionem*,] quam habuit productus ad populũ a Fuſio tribuno pl. ep. 12. *Pſeudocatone*,] ita ſtudioſo partium bonarum, ut Catoni ſimillimus exiſtimetur. *Τεῦχρις*] C. Antonius perſoluit, quod promiſerat. idem ep. 10. & 12. *Reliquum dodrantem*] uniuerſa hereditas librae, ſiue aſſis nomine ſignificatur: & quia dodrans nouem unciarũ eſt, factum, ut nouem item hereditatis partes dodrante ſignificentur. ergo Argiletani aedificij heres erat Quinctus ex quadrante, quae quarta pars eſt, ut in libra, ſic in hereditate; reliquum dodrantem, hoc eſt reliquas nouem partes, emit a coheredibus. HS DCCXXV,] ſeptingentis uiginti quinque millibus; ideſt, ad noſtratis pecuniae rationem, ſcutatis uno & uiginti millibus, ſeptingentis quinquagenis. *Venditat*] uenale propoſuit, proſcripſit. *In gratiam redi*:] hortatio eſt, cũ ſpe reconciliationis. infert enim: Videro hominem: renauabo operam. *Videro hominem: ualde petitur: renauabo operam*] alloquar hominem, experiar an cum tibi re-

bi reſtituere poſſim. ualde enim hoc petitur a communibus uidelicet amicis. ego autem nauabo eandem operam, quam nauaui antea.

EPISTOLA. XIII

Aſiam] eam Quinctus per triennium adminiſtrauit. epiſt. I. lib. I. ad Q. fr. φιλέλληνες] quia Graecis litteris praeter ceteros delectamur. Aſia enim in Graecia eſſe dicebatur, & Graeco ſermone Aſiatici omnes utebantur. ideo in epiſtola ad fratrem Graecos ſaepe uocat homines Aſiaticos, & aliis in locis. & M. Coelius in epiſtola ad Ciceronem, Turpe, inquit, tibi erit, me pantheras Graecas non habere. *Curaque, & effice.*] cum ſcilicet in Aſia fratris legatus eris. id enim Cicero futurũ opinabatur. ſed omiſſam ab Attico prouinciam, perſpicuum eſt infra, ep. 14. & 15. & in eius uita. *Ipſi Quincto*] in Aſiam proconſulari cum imperio proficiſcenti. *De tuo negotio.*] de exigenda a Sicyoniis pecunia.

EPISTOLA. XIV

De iudicio,] quo P. Clodius eſt abſolutus. ὕστερον πρότερον] primum enim reſpondebo, cur ego minus, quam ſoleam, proeliatus ſim; deinde, quod tu primum quaeſieras, id ego ſecundo loco reſcribam, quid acciderit de iudicio Clodiano. Ὁμηρικῶς] Homeri exemplo, qui hyſterologia ſaepe utitur. *Defendenda fuit*,] Pugnaui, inquit, ut omnino, quemadmodum ſenatus decreuerat, rogatio de inceſtu Clodiano ad populum ferretur; acriterq; in eo ſenatus decretum, auctoritatemq. defendi. *Ille*] P. Clodius. *In Piſonem, in Curionem*,] qui Clodio fauebant. et Piſonem conſulem intelligit. *Niſi iudicum genus*] Fuſius enim a praetore, & eius conſilio fieri iudicium uolebat; in rogatione autem conſulari, ut populus iudicaret, ſcriptum erat. *Contraxi uela*,] qui antea cauſſam Clodianam uehementer oppugnauerã, deſtiti, & contentionem omiſi, cum ex inopia iudicum haud

haud dubie coniicerem, quis exitus iudicii futurus eſſet. *Pro teſtimonio,*] cum Clodius iudicibus ſe probaturum affirmaret, quo die in ſacris Bonae Deae deprehenſus diceretur, eo die Interamnae apud C. Caſſiniũ Scholam fuiſſe; Cicero cõtra teſtatus eſt, eo die ſe Clodium domi conueniſſe; & allocutum eſſe. Plutarchus. *Ita notum, atque teſtatum,*] notiſſimum enim erat, & maxime teſtatum, Clodium eo die Romae fuiſſe. *Illum in infamiae reliqui ſordibus*] nam; ſi Fufius interceſſione impediret, quo minus de re Clodiana populus iudicare poſſet; itaq. iudicium de Clodio nullum fieret; Clodius tamen in infamiae ſordibus iaceret; quem nõ innocentia uideretur in iudicio ſeruaſſe, quod fortaſſe nunc uideri poteſt, ſed tribunus nocentem iudicio eripuiſſe. *Infirmo iudicio*] quod facile corrumpi poſſet. firmiſſimũ autem, & integrũ ab omni labe, Populi iudicium fuiſſet. *Plumbeo gladio iugulatum iri*] quouis iudicio condemnatũ iri. nã, ut ex plumbo gladius acie minus eſſet firma, quam qui e ferro: ſic iudicium populi, quaſi ferreus gladius plumbeo comparatus, multo eſſet firmius, quam iudicium a praetore datũ. *Vt reiectio facta eſt*] accuſator, & reus in iudicio reiiciebant, quos aliqua de cauſſa ſibi infenſos fore ſuſpicarentur. in cauſſa Milonis quinos ex ſingulis ordinibus reiectos, Pedianus docet. *Accuſator,*] Lentulus, de quo in oratione de haruſpicum reſponſis. *Clamoribus maximis,*] clamores oriebantur, quia reus, & accuſator iudices reiiceret admodum diſſimiles, hic homines nequiſſimos, ille optimos & integerrimos. *Tamquam cenſor bonus,*] cenſores enim eiiciunt e ſenatu, quos nequam & improbos nouerunt. *Tamquam clemens laniſta*] laniſtae non gladiatores ſunt, ut ſenſit amicus meus in ſuo libro, ſed gladiatorum domini, & magiſtri, qui gladiatorum familias in ludo exercerent, & locarẽt. patet ex epiſtola M. Antonij, Philippica. XIII. & ex oratione pro Sex. Roſcio, & ea, quae eſt in Piſonem, in qua rempublicam la-

niſtae

niſtae comparat, quia Gabinium, & Clodium, tamquã laniſta ſuos gladiatores, pugnantes ſpectaret, & utriuſque interitum, quia malum utrumque ciuem noſſet, ita cuperet, ut laniſta duorum gladiatorum, quos male ſe gerentes uideret. *Frugaliſſimum*] quia dixerat, Nequiſſimos, contrarium contrario reddidit. et reſpexit ad pecuniam; qua frugi homines egere non ſolent; quo ſpei minus eſt, in iudicio corrumpi poſſe. tales igitur reiiciebat Clodius; retinebat minime frugales, ideſt egentes. *Vt appellantur*] aerati appellabantur, quia pecuniam acceperant, ut Clodium abſoluerent. itaque iocus a facetis hominibus in mutatione nominis quaerebatur; cum eos appellarent Aeratos tribunos, qui Aerarij appellati ſoliti eſſet. Varro lib. 4. Quibus attributa erat pecunia, ut militi redderent, tribuni aerarij dicti. Pedianus quoque, Pecunia, inquit, attributa dicitur, quae in ſtipendium militum adnumerari de aerario a tribunis aerariis quaeſtori ſolet. Aerati igitur ob acceptam a Clodio pecuniam, unde illis hoc nomen haeſit: aut Aerati, quod eſſent aere alieno obſtricti. nã & nudos equites dixit. Conſilium iudicum e triplici ordine conſtabat, ſenatoribus, equitibus, tribunis aerariis. antea ſoli ſenatores lege Cornelia L. Syllae dictatoris iudicauerant. poſtea legem de cõmunicandis inter tres ordines iudiciis tulit L. Aurelius Cotta praetor, Q. Hortẽſio oratore, & Q. Metello Cretico coſ. de quo Pedianus, & alij. Illud ueriſimile uidetur ſententiam de reo plures ſenatores, quam equites, & plures equites, quam tribunos aerarios, tuliſſe: ut eſſet praeſtantioris ordinis maior numerus. adiuuat hanc opinionem Pediani locus in extremo commentario orationis pro Milone. iudicaſſe enim oſtenditur XVIII. ſenatores, XVII. equites, XVI. tribunos aerarios. in cõmentario autem orationis pro Scauro minimus uidetur eſſe numerus ſenatorum, maximus tribunorũ: contra quam ego exiſtimo: nam ratio poſtulat, eos prae-

ſtare

ſtare numero, qui dignitate praeſtant. Itaque mendoſum eſſe locum ſuſpicor,& legendum, I V.& XX.ſenatores, non I I.& XX. item XX I I. tribunos, non XXV.in quo mutationis minimum fit, ſi quis antiquas notas cõſideret. Nec dubium, quin plebeij generis tribuni aerarij fuerint: cùm in iudiciis plebem referrent. Sed eos inter diuites in prima claſſe cenſos eſſe arbitror: quippe pecuniã in ſtipendia erogandã nõ niſi locupletibus commiſſam credibile eſt. Addo illud, quod mihi, nullo ueterum teſtimonio, tamen conſentaneum uidetur, ita ternos e ſingulis tribub. delectos eſſe tribunos aerarios, ut eſſent omnino CV, ſicuti centum uiri e ſingulis tribubus, quae XXXV. omnes erant, terni creabãtur: quorũ numerus erat C V, licet centum uiri nominarentur.
Tui ciues] Athenienſes. etſi ciuitatis beneficio, ab Athenienſibus delato, noluiſſe Atticum uti, Nepos tradit. reſpexit igitur non ad ius ciuitatis, ſed ad Pomponij cognomẽ. Etiam infra l.2.ep.1. Tuus, inquit, ille ciuis Demoſthenes in Philippicis orationibus enituit. *Xenocratem*] hic, teſtimonio dicto, cũ ad *Aras*, ut mos Graecorum eſt, iurandi cauſſa accederet; una uoce omnes iudices, ne iuraret, reclamarunt. in oratione pro Balbo, & apud Valerium. *Tabulas Metelli Numidici*] Q. Metello, Quincti filio, Numidico, cauſſam dicente de pecuniis repetundis, cùm ipſius tabulae circumferrentur inſpiciendi nominis cauſſa, fuit iudex nemo, ex illis equitibus Romanis, grauiſſimis uiris, quin remoueret oculos, & ſe totum auerteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquã, uerum ne, an falſum eſſet, uideretur. in oratione pro Balbo. *Abiens conſulatu,*] cum in concione conſulatum pridie Kalendas Ianuarias depoſuit. deponebant enim eo die. *Domum reductus,*] eius frequẽtiae mẽtionẽ facit his uerbis in oratione in Piſonẽ: Quo quidẽ tẽpore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, ciuium eſſe in numero uideretur. *Praeclari Ariopagitae,*]

gitae,] ironia. nam Ariopagitae uere & religioſe iudicabant: at in Clodiano iudicio plerique iudices pretio ſententias uendiderunt. *Ad conſilium*,] actum eſt in conſilio iudicum, num a ſenatu praeſidium eſſet petendum, quo tutius iudicare poſſent. omnes, praeter unum, cenſuerunt. *Datur negotium magiſtratibus*.] ut praeſidium iudices habeant. ἔσπετε] cum Homerus iliados π, ſtragem illam, quam Hector, igne in Graecorum naues iniecto, edidit, explicare aggreditur, Muſarum opem implorat his uerſibus:

,, ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ᾽ ἔχουσαι,
,, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε νηυσὶν ἀχαιῶν.

Cicero autem, cum iudicij corrupti narrationem ordiretur, ludens, quaſi in re magna, eoſdem uerſus uſurpat, ſed ita ut, more ſuo, eos non integros recitet. *Noſti Caluum*,] M. Craſſum, ut puto, ſignificat, tribus modis eum deſignans, primum a caluitio; deinde, ex Nanneiãnis cum appellat; poſtremo, cum dicit, Illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te ſcripſeram. nam, laudatum a Craſſo Ciceronem, apparet in epiſtola, quae ante proximam legitur. Surrexit, inquit, Craſſus, ornatiſſimeq. de meo conſulatu locutus eſt, ut ita diceret, ſe, quod eſſet ſenator, quod ciuis, quod liber, quod uiueret, mihi acceptum referre. Et quia Craſſus Sylla dictatore ingentes diuitias congeſſerat, bonis proſcriptorum paruo pretio emendis; Nanneii autem proſcriptorum e numero fuerunt, quorum bona à Craſſo empta ueriſimile eſt, indeq. eum non mediocriter fuiſſe ditatum; per iocum appellat eum ex Nãneianis; quaſi dicat, Nãneiorum facultatibus ditatum. Nanneios aũt dictatore Sylla proſcriptos, & interemptos fuiſſe, cognoſcitur ex libro, quem ad Marcum fratrem Q. Cicero ſcripſit de petitione conſulatus. *Et eum ex ludo gladiatorio*,] ueteres in magna ſeruorum multitudine habebant, quos in ludo gladiatorio docendos, exercendosq. a laniſtis,

a laniſtis, ideſt a magiſtris, curarent; quos deinde populo ſpectandos loco muneris exhibebant. *Et eum*:] non modo ſeruum, ſed ſeruum ex ludo gladiatorio, hoc eſt ex omnibus uiliſſimum. nam alii colebant artes nobiliores, litteras, muſicen, picturam, & huiuſmodi. *Confecit totum negotium*] iudices corrupit. *Intercesſit, dedit*,] partim promiſit ſe daturum, partim etiam dedit. tale illud libro 6. ep. 1. Adſcribit, interceſſiſſe ſe pro iis magnam pecuniam. Et illud oratione. 1. 1. in Antonium: Orabat Curio, ut te contra ſuum patrem, ſi ſeſtertium ſexagies peteret, defenderem. tãtum enim pro te interceſſiſſe dicebat. *Introductiones*] antiquus liber Vrbinatis bibliothecae, Productiones. quod eſt uerbum in eiuſmodi re ſatis aptum, ut exemplis cõſtat. *Summo propoſito periculo*] quia plenum forum erat ſeruorum. *Vel perire*]. cùm ſibi mortem, ſi Clodius damnatus eſſet, impendere cernerent ab iis ſeruis, quorũ plenum fuiſſe forum, proxime dixit. *Perdere omnia*] totam remp. euertere; quam in iudicio eſſe poſitam, plane conſtat. maluerunt igitur recte ſentire, etiam ſi rectum ſenſum conſecutura mors eſſet, quam ſententias ferre, contra quam leges, & iura praeſcriberent: quod ſi feciſſent, actum eſſe de uniuerſa rep. opinabantur. quaſi, Clodium ſeruare, & remp. perdere, idē eſſet. *Catulus*] Q. Lutatius Catulus conſularis, quem Sylla dictator optimum uirum appellauerat. Plutarchus in Pompeio. XXXI. *fuerunt*] ergo iudices fuerunt in cauſſa Clodii quinquaginta, & unus, totidem, quot in Milonis cauſſa, in qua ſenatores iudicarunt XVIII. equites XVII: tribuni aerarii XVI. hoc ex Pediano. *Factum eſſe ſciebant*,] inceſtum Clodii ſignificat. *Caluum, & Plautum, & Spongiam*,] iudicum cognomina; quos quaſi per contemptum nominat. nam Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina ſunt a partibus corporis male affectis, & a uitiis impoſita. *Cum religio, cum pudicitia*] religionem Clodius polluit, cum ingreſſus

eſt co,

eſt eo, ubi ſacra Bonae deae uirgines Veſtales celebrabant;pudicitiam uiolauit, quia in iis ſacris adulterium cum Pompeia commiſiſſe putabatur.hae autem conciderunt,quia uiolatas ulti iudices non ſunt. *Iudiciorum fides*,] quae concidit, corruptis a Clodio iudicibus. *Senatus auctoritas concidiſſet,*] quo modo concidiſſe uidetur ſenatus? quia factum non eſt,quod ſenatus cenſuerat,ut populus de Clodiano inceſtu iudicaret. *Nulla in re conſiſtere umquam ſum paſſus*:] omnibus in rebus ei ſum aduerſatus. *Deſponſam homini iam Syriam*] propemodum ſenatus promiſerat,& deſponderat Piſoni Syriam prouinciam, ut eã anno proximo proconſul adminiſtraret. Cicero contra pugnauit, & deſponſam ademit,cum diceret,non eſſe habendam eius rationem a ſenatu,cuius opera ſenatus auctoritas concidiſſet. nã per Piſonem ſteterat, quo minus rogatio ex ſenatuſcõ ſulto ad populum ferretur;ut ep. XI. Piſo operam dat, ut ea rogatio,quam ipſe fert, & fert ex S. C. & de religione,antiquetur.& ep. 12.Piſo conſul, lator rogationis,idem erat diſſuaſor. *Abiectum*,] quod uideret,in iudicio Clodiano uictam ueritatem improbitati ceſſiſſe. *Contentionis,*] in ipſa altercatione omnia,inquit, habere tum uim,tum uenuſtatem uidebantur;quae nũc ſi a me perſcriberentur,prorſus ut languida inſulſaq. iacerent: itaque pauca narrabo. *Α'γώνα uos appellatis*] Atticum ut hominem Graecum agnoſcit, quia diu uixerat Athenis,unde cognomen Attici retulerat. *Vna plaga accepta*] in Clodij abſolutione. *Ne aut ignorando*,] hoc membrum refertur ad illud,Neque diſſimulandum.alterum membrum deſiderari uidetur; ut,quoniam duo propoſuit,ignorationem,& timorẽ,ſit, quod utrique reddatur: idq. etiam poſtulat diſiunctiua particula.Aut. *Lentulum*,] eum, qui cum Catilina coniurauit,& in carcere necatus eſt. Salluſtius, Plutarchus, alij. *Catilinam*,] etiam in oratione in Piſonem, At cõtra,inquit, bis Catilina abſolutus, emiſſus etiam ille

auctor

auctor tuus prouinciae,cum ſtuprum Bonae deae puluinaribus intuliſſet.ego tamen ter abſolutum Catilinã inuenio,primum,de inceſtu,quod Fabiã,uirginem Veſtalem,ſtupraſſet, Hortenſio & Metello cos. idq. Oroſius lib.vi.& Pedianus in commentario orationis contra competitores tradiderunt.Iterum,crimine inter ſicarios,ob necem M.Marij.Gratidiani,Caeſare & Figulo cos.quod apud Dionem lib. 36. ſcriptum eſt. id etiã Cicero ſignificat in oratione pro Sylla,cum ait: At idẽ non affuit alio in iudicio.Tertio,repetundarũ ex Africa,Cotta & Torquato cos. ut Ciceronis, Quincti fratris in libello de petitione conſulatus,Pediani teſtimonio probatur. Quid igitur? an ab hiſtoria diſſentit Cicero? minime: ſed,cum Catilinam,item ut Clodium, contra leges abſolutum uelit ſignificare, de tribus abſolutionibus unã omittit,in crimine ſcilicet inceſtus, ne Fabiae,Terentiae uxoris ſuae ſorori,turpem impudicitiae notam inureret; quam etiam in oratione contra competitores expertem culpae dicit fuiſſe.loquitur igitur de iis iudiciis, in quibus Catilina, cum culpam commiſiſſet,abſolutus tamen eſt; repetundarum ſcilicet ex Africa,& inter ſicarios. quibus criminibus manifeſte tenebatur. *Pulchellus puer*] ludit in formam,& cognomen Clodij: in formã,quia facie puellae ſimilis erat,ut ſcribit Plutarchus in Caeſare,& Cicerone: in cognomen,quia Clodius Pulcher, cognomine Claudiae familiae patriciae,appellabatur. erat enim & altera Claudia familia plebeia,in qua Marcellorum cognomen. Adſcriberem alia de Claudiorum gente; ſed neque locus exigit,& reſeruantur antiquitatum Romanarum libris.Furor Pulchelli,infra quoque dixit. *Baias*] Baianas aquas; quo tum ualetudinis, tum etiam laſciuiae cauſſa frequentes conueniebant. *Falſum*] aptius fortaſſe, Salſum: ut ironia ſit, hoc ſenſu: Salſe uero, Clodi,& peruenuſte,opinor,tibi uideris dixiſſe, cũ obieciſti,me ad Baias fuiſſe.uerum non ſentis, quam hoc
ſit fri-

ſit frigidum? at concedo: falſum eſt, & acutum, quod in me conieciſti: notaſti perbelle mollitiem meam, qui balnea delicatus homo petierim: quid tum? conferamus noſtrum uterque factum. ego ad Baias, tu in operto fuiſti: num quae ſimilitudo? nulla prorſus. nam mea mollities cum tuo ſcelere non uidetur eſſe comparanda. *In operto*] cum in intimam Caeſaris domum, ubi Veſtales in operto ſacra faciebant, muliebri ueſtitu penetraſti. Ita locutus eſt Paradoxorum v. cum, eūdem Clodium exagitans, Familiariſſimus, inquit, tuus de te priuilegium tulit, ut, ſi in opertum Bonae deae acceſſiſſes, exſulares. quo modo igitur, tot legibus eiectus in exſilium, nomen exſulis non perhorreſcis? Romae ſum, inquis. & tu quidem in operto fuiſti. *Homini Arpinati*] quaſi ſemiruſtico. nam, ſi homo Romanus ad aquas calidas iret, ferendum: ſi Arpinas, nō item. *Aquis calidis?*] Baianis: calidae enim balneorum aquae. *Patrono tuo*,] ſorori tuae. Patronum appellat, quia mulier potens, & amatorum gratia ualens, Clodium ſaepe non ſecus ac patronus defenderet: cuius etiam opera Sex. Clodium fuiſſe abſolutum, legitur in oratione pro Coelio. *Qui Arpinates aquas concupiuit.*] quae me, hominem Arpinatem, quem tu derides, ſibi coniugem optauit. Plutarchus in Cicerone. *Noſti enim marinas.*] cum ſtuprum a piratis paſſus es: de quo in oratione de haruſpicum reſponſis. *Cum Rex tui mentionem, &c.*] Q. Marcius Rex, qui unam e Clodij ſororibus, ut ait Plutarchus, in matrimonio habuerat, moriens in teſtamenro nullam Clodij mentionem fecit. Clodius autem fore ſperauerat, ut heres ab eo relinqueretur. *Domum, inquit, emiſti,*] omnino fuit hoc Ciceroni inuidioſum: qui, cum homo nouus eſſet, domum emiſſet in Palatio, quae P. Craſſi fuerat, uiri cōſularis. idq. etiam ei Salluſtius obiicit in oratione. emit eam Cicero HS tricies quinquies, ut eſt in epiſtola ad Sextium, fam.

libro v.cum a P.Sylla, qui tum reus erat, mutua uicies accepiſſet: quod Gellius refert libro 12.cap. 12. *Iuranti tibi non crediderunt.*] quia cum Cicero iuratus, ut mos erat, teſtimonium in Clodium reum dixiſſet, iudices tamen eum abſoluerunt. Pedianus de teſtium iureiurando. xx. *iudices*] qui te ſuis ſententiis condemnarunt. Plutarchus in Cicerone xxv. memorat, qui Clodium damnarint, xxx. qui abſoluerint. *Vel perire*] cum ſibi mortem, ſi Clodus damnatus eſſet impendere cernerent ab iis ſeruis, quorum plenum fuiſſe forum, proxime dixit. *Perdere omnia*] totam remp. euertere: quam in iudicio poſitam eſſe, plane conſtat. malu erũt igitur recte ſentire, etiam ſi rectum ſenſum conſecutura mors eſſet, quam ſententias ferre, contra quam leges, & iura praeſcriberent. quod ſi feciſſent, actum eſſe de uniuerſa rep. opinabantur. quaſi, Clodium ſeruare, & remp. perdere, idem eſſet. xxx1,] qui te, nummis ante acceptis, abſoluerunt. *Nam & illud*] alterum, Et, quod huic reſpondeat, uidetur deſiderari. ſed Cicero ſaepe particulã, dictionemue, quae exſpectatur, omittit; neque tamen coeptam ſententiam abſoluit. ut hic alterum, Et, omiſit, atque eius loco intulit, Accedit illud. & in epiſtola ad Coelium, cum initium epiſtolae feciſſet, Primum tibi, ut debeo, gratulor: non ſubiunxit, Deinde: ſed ſententiam potius attendens, quam uerba, intulit pro Deinde, Tum uero, quibus uerbis tibi gratias agam, non reperio. *Miſſus eſt ſanguis inuidiae*] profuit nobis ad exſtinguendam inuidiam, uideri noſtrum teſtimonium nõ ualuiſſe. Sic & Liuius libro III. Dandus, inquit, inuidiae eſt ſanguis. *Sine dolore:*] par uo meo damno, haud magna mea mercede. & μεταφορικῶς dixit, ſine dolore, quia bene habet, cũ ſanguis mittitur ſine dolore aegrotatis. *Fautores illius flagitij*] illi ipſi, qui Clodium abſolutum uoluerunt, nunc abſolutionem pretio emptam cõfitentur. *Concionalis hirudo aerarij*] quae in concionibus nullum poſcendi finem
faceret,

faceret,inſatiabilis ut hirudo . &, Hirudo aerarij, quia omnis publica largitio,ſiue in plebem,ſiue in quem uelis alium facta, opes imminuit aerarij . Et Aerarium intellige, de pecunia ex annuis uectigalibus coacta. erant enim duo praeterea,quae ſanctiora uocabantur. uide,quae diximus epiſt. 15.lib.7. *Comiſſatores coniurationis*] Catilinae conſortes in coniuratione: quem ſupra gregem uocauit Catilinae,epiſt. x11. *Gladiatoribus*] cum munus gladiatorium ſignificare uult, Gladiatoribus,dicit.ut libro.2.ep.1.Quaerit ex me,num conſueſſem Siculis locum,gladiatoribus,dare. Et Philippica.ix.item in epiſtola Aſinij,lib.x.fam.& Dare gladiatorium,Pedianus dixit,cum ſubintelligeret, munus. *Ἐπισημασίας*] ſignificationes,ut plauſum,& quae praeterea beneuolentiam ſignificant. *Sina ulla paſtoricia fiſtula*] ſine ullo ſibilo.nam odium ſibilo, amor plauſu ſignificatur: ut in oratione pro Sextio. paſtoriciae uero fiſtulae ſonus a ſibilo non longe diſtat. itaque & *συρίζειν* pro ſibilare,& fiſtula ſonum edere, *σύριγγα* uero ꝓ ſibilo,& fiſtula paſtoricia reperimus. Qua de re ſcripſit ingenioſe,& erudite, Antonius Muretus in Variarum lectionum libris. *Trudit*] quod eius opera futurum ſperaret,ut ea,quae Mithridatico bello egiſſet,cõfirmarentur.quod tamen, ob Afranij ignauiam,& inimicorum potentiam, conſecutus non eſt. Dio libro xxxv11. *Auli filium:*] L. Afranium: quem ad petendũ ſequentis anni conſulatum Pompeius trudebat. petiit autem,& obtinuit. bello Mithridatico legatus Põpeij fuerat. bello ciuili, legatus eiuſdem cum Petreio fuit in Hiſpania.uictum, & poſt impetratam ueniam arma inferentem Caeſar interfecit. Auli autem filium ideo uocat,opinor,quod pater nullo honore, nulla uirtute inſignis fuiſſet: quaſi per contemptum.etiam infra, Auli,inquit,filius quam ignauus,& ſine animo. & ep. 18. *Sed quibus &c.*] nummis. *Deterioris hiſtrionis*] hiſtrioni ſimilis eſt M. Piſo conſul, ſed non boni hiſtrionis

eſt enim cauillator genere illo moroſo, quod etiam ſine dicacitate ridetur. ep. xi. *Diuiſores*] qui populo pecuniam diuiderent, ut conſulem Afranium crearet. *Catone & Domitio*] affinitate coniunctis. nam Catonis ſororem habebat Domitius in matrimonio. Plutarchus. *Inquiri*] num domi diuiſores haberent. *Cuiuſmodi diuiſores haberent*] legendum fortaſſe, uel, Cuius cuiuſmodi, pro, qualeſcumque; quod honeſtis etiam de cauſſis domi poſſent diuiſores haberi. & in epiſtolis, quae Familiares dicuntur, lib. iv. ep. 7. ubi ſcriptum eſt, Cuiuſmodi res eſſet, libri ſunt ueteres, in quibus legatur, Cuiuſcuiuſmodi res eſſet. uel, Cuiuſcuiuſmodi, igitur legerem, uel, Cuius domi: ut ſit: cuius magiſtratus domi diuiſores habitarent, eum magiſtratum aduerſus remp. facere. nam & paullo ante, Conſul ſuſcepiſſe negotium dicitur, & domi diuiſores habere. & in huiuſmodi uoce alibi quoque reperio factam eſſe tranſpoſitionem litterarum, indeq. ſimilem errorem fluxiſſe. ut in Oratore: Numerus nō domo depromebatur. *Haberent* :] habitarent, apud magiſtratus: ut apud Plautum in Bacchidibus: Quis iſtic habet? & Digeſtorum lib. i ix. titulo ii. Quidam Iberus, qui habet poſt horrea mea. Sed Beſſarionis, & Caualcantis antiqua exemplaria, Habitarent. *Lurco*] gentis Aufidiae cognomen. Et poteſt eſſe maternus auus Liuiae, uxoris Auguſti. Suetonius in Caligula. *Simul cum lege Aelia iniit*,] tribunatum iniuit ſeruatis auſpiciis ex lege Aelia. *Solutus eſt Aelia, & Fuſia*,] cum lex ferretur, omnes magiſtratus obnunciandi, i'deſt impediendi, poteſtatem habebant. obnunciatio autem lege Aelia dabatur. ergo tribunus pl. M. Aufidius Lurco, legem de ambitu daturus, ne obnunciatione impediretur, ſolutus eſt a ſenatu & Aelia lege, & Fuſia, facto ſenatuſconſulto, ut ij, qui obnunciandi poteſtatem haberent ex Aelia lege, & Fuſia, moram ne afferrent, quo minus de ambitu lex primo quo-

que

que tempore ferretur: qui obnunciaſſet, eum ſenatum exiſtimare aduerſus remp. feciſſe. Sed quaeritur ab hominibus non imperitis; cum Lurco tribunus Aelia lege ſolutus, quae de auſpiciis erat, obnunciationem non timeret, cur additum ſit, Et Fuſia. Reſpondetur: quia ſenatus, quo maturius lex ferretur, ſuſtulit non ſolum obnunciationem, ſed etiam religionem eorum dierum, quibus ferri lex non poterat: cum certi dies eſſent, quibus legem ferri lex Fuſia non ſineret. itaque P. Clodius, ut leges, & quas uellet, & quo tempore uellet, ferre poſſet, perniciosa rogatione tam Aeliam legem, quam Fuſiam ſuſtulit. In cuius tribunatum inuehens Cicero in oratione pro Sextio, Mitto, inquit, eam legem, quae omnium religionum iura, auſpiciorum, poteſtatum, omnes leges, quae ſunt de iure & tempore legum rogādarum, una rogatione ſuſtulit. Et in Piſonem: Te inſpectante, & tacente, a P. Clodio, fatali portento prodigioq. reip. lex Aelia & Fuſia euerſa eſt, propugnacula, muriq. tranquillitatis, atque otii. *Claudus homo promulgauit.*] cum ironia: quaſi non bonum omen poſsit eſſe, cum legem claudus homo promulgauit; idq. potiſſimum ſit contra Aeliam legem, quae auſpicia tuebatur. Promulgare autem, ſupra diximus, quid ſignificet. hanc legem non opinor eſſe perlatam: quia infra ep. 16. ita ſcriptum eſt: Facto ſenatusconſulto de ambitu, de iudiciis, nulla lex perlata. *Dilata*] quia comitia plures dies abſtuliſſent, uiſum eſt, ut ante lex ferretur. *Pronunciauerit,*] promiſerit ſe daturum. nam candidati nummos tribubus promittebant, ſi ſibi, quem petebant, magiſtratum ſuffragiis demandaſſent. HS ꝏ ꝏ ꝏ] ſcutatos nonaginta. ſunt enim ſeſtertij nummi. *Debeat*] quotannis, quaſi tributum pendat. ἀποθέωσιν] ego meum conſulatum ita ornaui, atque illuſtraui praeſtantiſſimis rebus geſtis, ut eum C. Curio recte ἀποθέωσιν uocarit: quod, quemadmodum clari uiri,

magnis meritis in deorum numerum relati, ἀποθέωσιν conſequuntur; ita ego mearum actionum amplitudine effeci, ut meus cōſulatus, quaſi numen quoddam, cum religione colendus eſſe uideatur. ſed uides ne, Tite Pōponi, conſulatum noſtrum, ſi homo turpiſſimus Afranius conſul factus erit, non iam futurum ἀποθέωσιν, ſed fabulis illis ſimilem, quae de Saturno & Ioue narrantur? quae ut inanes, & fictae parui penduntur. *Fabam nummum*] hic antiquos libros uideo diſſentire. Beſſarionis exemplar, Fabam mimum; Caualcantis, Famam mimum. ego, nec ita magna litterarum mutatione, legendum puto, Fabulam numinum: ut ueteres fabulas ſignificet, qualis illa de Iouis cycno, de Saturno expulſo, de Minerua e capite Iouis orta, & huiuſmodi, quibus poetae ſuos libros referſerunt, & recte, Fabulā numinum: ut, quoniam, ἀποθέωσιν, dixit, quaſi ἀποθέωσιν, referat. Quod ſi quis huic opinioni nō libenter acquieſcit; forte, cur illam probet, magis erit, cuius auctores ego quoque ſequor non inuitus, Paulum Magnulū Burnenſem meum, cui Deus mortuo bene faciat, & M. Antonium Muretum, cui uiuenti cupio optima contingere. horum utrique, Fabulam mimum, ut legatur, uideo placere; quod ad ueterem ſcripturam attinet non temere; Minimum enim mutant; quod ad ſententiam, in primis apte. non enim res leuiſſima ſignificari potuit accommodatius, quam ſi fabula minus nominaretur: cum, Mimos, plane conſtet, minimum inter fabulas habere grauitatis. Confirmat hanc coniecturam locus Macrobii, quamquam mendoſus, libro Saturnal. II. quo in loco eadem dictio, Nummum, per ſimilitudinē litterarum, quaſi per lubricam uiam, delapſa eſt in, Mimū. nam, ubi legitur in uulgatis libris, Cum iratus eſſe P. Clodius D. Valerio diceretur, quod ei, petenti nummum, non dediſſet; non dubito, quin, ſi ſic legatur, uerius multo ſit: Cum iratus eſſe P. Clodius D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dediſſet. Satis

enim conſtat, ſcribendis mimis Laberium eo tempore excelluiſſe. *Floccifacteon.*] non nulli nouitate uocis offenſi, quia dictio Latina ad Graecum morem inflexa ſit, repoſuerunt ἐλαφιτέιον: alii, ἀφιθέιον. mihi, Floccifacteon, tum quia reperitur in antiquis libris, tum quia uenuſtius quiddam & concinnius uidetur habere, magnopere probatur. ludit enim quodam modo in ſimilitudine uocum φιλοσοφιθέιον, & Floccifacteon; cum hoc ſignificat. Colenda nobis philoſophia eſt: iſti uero conſulatus ne flocci quidem faciendi. *Minus commode fiat:*] ne Quinctus, frater meus, excãdeſcat, quia legatus cum ipſo in Aſiam ire nolis. *In prouinciam neque ſim profectus.*] conſul cum in prouinciam Galliam ire poſſet, neglexit. l. 2. ep. 1. & fam. l. 5. ep. 2. & l. 15. ep. 4. & in orationibus Ciceronis. *Amaltheo*] Attici gymnaſio, in Epiro. ſupra muliebri genere dixit Amaltheam, ep. x1. & ita gymnaſiũ nominauit a multitudine librorum: quia capra Amalthea, quae Iouem aluit, fabuloſis poetarum carminibus celebratur, quod altero cornu ambroſiam, altero nectar copioſe fuderit. ergo uel a copia nomen indidit gymnaſio, uel quod legendis in eo libris animum paſceret ſuauiſſimo cibo, ſicuti Amalthea ſuo praedulci lacte Iouem pauit: uel ab utraque cauſſa. *Contenti erimus,*] Amaltheum tuum ornare uelles epigrãmatis egregie de me ſcriptis. ego, quod mittã, nullũ habeo, itaque tuis cogemur contẽti eſſe. nã & Chilius abeſt, & Archias de me nihil ſcripſit. Petierat enim Atticus, ut, ſi quid Archias de Cicerone ſcripſiſſet, mitteret, itemque, ſi quid Chilius. erat autẽ uterque poetica laude inſignis. exſtat pro Archia luculenta oratio. de Chilio ſupra epiſt. 7. *Nil de me ſcripſerit*] inchoauit tamen: ſi modo uerum eſt, quod legimus in oratione pro Archia; potuit enim id Cicero dicere, quia cauſſae ſeruiendum putaret. dixit autem haec: Quas res nos in conſulatu noſtro uobiſcum ſimul pro ſalute huius urbis, atque imperii, & pro uita ci-

 uium,

uium, proq. uniuerſa rep. geſſimus, attigit hic uerſibus, atque inchoauit. Quibus auditis, quod mihi magna res,& iucunda uiſa eſt,hunc ad perficiendum hortatus ſum. Et in extrema oratione: Petimus a uobis, iudices, ut eum,qui uos,qui ueſtros imperatores, qui populi R. res geſtas ſemper ornauit, qui etiam his recentibus noſtris, ueſtriſq. periculis aeternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur, in ueſtram accipiatis fidem. *Graecum poema.*] L.Lucullum Graecae linguae peritiſſimum fuiſſe, Plutarchus tradit, ut etiam hiſtorias Graece ſcripſerit: de quibus ep. 15. *Ad Caecilianam fabulam*] uereor,ne Lucullus,quoniã Graecum poema pertexuit,nunc Graecas etiam comoedias ordiatur, Caecilij poetae comici exemplo; ut ab eo epigrammata exſpectare non debeamus. *Antonio*] Macedoniam adminiſtranti. epiſt. 10. *Gratias egi*] ſcripſi, gratiſſimum mihi feciſſe, quod te tuaq. negotia ex meis litteris humaniſſime ſit complexus. in ep. 5.l.5.fam. *Vindicaui.*] ultus ſum; quia tu quoque raro ad me ſcribis. *Cincius*] hic Romae Attici negotia curabat. *Facere*] conſtruere gymnaſium eiuſdem nominis in Arpinati. ideo dixit, Scribas cuiuſmodi ſit, Αμαλθεῖον tuum.uide ep. 1.l.2.

EPISTOLA. XV

Magna mihi &c] Quinctus Cicero iracunde ſcripſerat ad Atticum. *Poſt ſortitionem prouinciae*,] poſtquã ei Aſia prouincia ſorte obuenit.quo perſpicuum fit,nõ eo ſolum iratum fuiſſe Quinctum, quia cum ipſo legatus in Aſiam Atticus ire nollet. *Viſurus*] in itinere, quod in Aſiam haberet. *A domeſticis*] a ſorore tua: quae,cum uxor ſit Quincti fratris, animum illius iracũdia commotum ſedare, tibiq. reſtituere & potuit,& debuit. *Irritabiles animos eſſe optimorum ſaepe hominum, & eoſdem placabiles.*] Horatius de ſe ipſo, ep. 20. lib. 1. Iraſci celerem,tamẽ ut placabilis eſſem. Hoc & Ariſtides notauit lib. IV. ἤθικ.

Γαι'ὀντα

Παύονται δὲ ταχέως, ὅ ἔχει βέλτιστον ἔχουσι.
Vide & ep. 1.lib. 1. ad Q. fr. *Integritas, & magnitudo animi tui;*] integritas, quod amicitiam cum fide colas: magnitudo animi, quia tuis commodis non inſeruias. *Domeſticoq.*] filiam, filium, uxorem ſignificat. *Negligenti eſſe non licet*] quo magis tuum conſilium deſidero. *Propter ambitionem*] ut honores conſequerer. *Dignitatem*] partam ex honoribus,quos geſſi. *Quod una non eſtis,*] in hoc munere adminiſtrandae Aſiae. *Illa,quae uiolata*] uinculum illud affinitatis, quo coniunctus es cum Quincto fratre,nonnihil uidetur eſſe laxatum;ſed rurſus adſtringetur, & in ueterem gratiam coibitis. *Haec noſtra*] amicitia,quae inter nos eſt, quam ſanctiſſime conſeruauimus,eadem ſemper erit,ſemperq. a nobis religioſiſſime coletur. *Commutabili*] propter equites a ſenatu alienatos. *Noſtros equites*] quod & ipſe,& Atticus equeſtri loco nati erãt. *Quaereretur.*] id enim ad equites ꝑtinebat,qui cũ ſenatoribus,& tribunis aerariis lege Aurelia iudicabãt.infra,l.2.ep. 1.Quid uerius, inquit,quã in iudiciũ uenire,qui ob rem iudicandã pecuniã acceperit? cẽſuit hoc Cato.aſſenſit ſenatus.equites curiae bellũ. *Id*] quod ſenatus ita decreuiſſet quod propterea,ut opinor,moleſte equites ferrent, quia lege de captis ob iudicandũ pecuniis equeſter ordo nõ teneretur. uide orationẽ pro Cluentio. *Neque aperte dicere:*] ne,ſi quererẽtur, ſuã ipſi culpam proderent,& ideo queri uiderẽtur, quod acceptae pecuniae crimen ad eos pertineret. *Cum auctoritate:*] quia meã orationẽ ſenatus attentis auribus excipere uiſus eſt: aut quia ſenatũ moueri obiurgatione mea ſenſi. *Non uerecunda*] quid enim impudẽtius, quã ſenatus aequiſſimũ decretũ reprehendere? *Deliciae*] accipiendum a cõtrario ſenſu.nam leuitatẽ,& impudẽtiam equitum ſignificat. ep. 12.l.2. *Aſiani,*] Aſiae publicani,ideſt equites.nã erãt oẽs publicanorum ſocietates ex ordine equeſtri. *De cenſoribus conduxerunt,*] a cenſoribus conduxerunt.

Aſiae

Aſiae uectigalia. nam locandorum uectigalium cura penes cenſores erat. & eſt perelegans, & uſitata locutio, qualis illa in ep. ad Sextium, Ego de Craſſo domũ emi. *Perſpecta,*] in eam partem, ut equitum ratio duceretur. quod tamen factum non eſt, Catone contra acerrime pugnante. &, ut dicam, quod mihi in mentem uenit, in eas cauſſas inſpicienti, quibus afflicta reſp. concidit: ex hac primum radice enatum ciuile bellum uidetur. Cũ enim urbs Roma ex tribus ordinibus, ſenatu, equitibus, & plebe conſtaret: duobus ordinibus libertatem tuentibus, nulli umquam improbo ciui ſatis firmae uires ad opprimendam rempub. fuiſſent. itaque in oratione. IV. in Catilinam, Hanc, inquit, cum equitibus Romanis cõiunctionem ſi perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, poſthac malum ciuile, ac domeſticum ad nullam reip. eſſe uenturum partem. Hoc uir prudentiſſimus non uidit Cato: qui animo optimo, & ſumma fide utens, dum aerarium nimis pertinaciter defendit, equites a ſenatu alienauit. ita, duorum ordinum diſiuncta concordia, euerſum eſt quod erat ſummum reip. firmamentum. at Caeſar, qui tyrannidem ſpectaret, auide occaſionem in conſulatu amplexus, equitum, qui a ſenatu nihil adhuc impetrabant, cauſſam ſuſcepit, effecitque, ut tertia debitae pecuniae parte ſenatuſconſulto leuarentur. quo facto equeſtrem ordinem ſibi adiunxit; (& iam antea plebem tenebat) unde imminutae ſenatus opes; & res omnis publica ad tres uiros, Caeſarem, Pompeium, Craſſumq. trãſlata. Vbi ſunt, qui, cum eloquentiam in Cicerone laudarunt, ut imprudentem, atque etiam, ſi diis placet, ut pernicioſum patriae ciuẽ inſimulant? ſcilicet ea, quae conſecuta ſunt, non uidit: immo uero & uidit, &, ne acciderent, etiam prouidit. non ille ſenatui auctor fuit, ut equitibus, etſi nõ aequa poſtulantibus, tamen concordiae cauſſa conſuleretur? non agrariis legibus reſtitit? cum id agi uideret, ut populus beneficio uinctus, a quibus ãgros accepiſſet, ad

eorum

eorum arbitrium leges malas ferret, ueteres bonas abrogaret. non Pompeium monuit, primum ut ſocietatẽ cum Caeſare ne coiret, deinde ne dirimeret? quoties ille in his epiſtolis proximam reip. calamitatem nõ fal ſus uates canit? quoties queritur de auaritia magiſtratuum, de uitiis principum, de ſtultitia bonorum? illum ipſum, quem tãti faciebat, quem omnes hiſtoriae praedicant, M. Catonem, in rep. peccantem, quandoque reprehendit. Orbis, inquit ep. 9. l. 2. in republica eſt conuerſus, citius omnino, quam potuit. id culpa Catonis. Culpam autem intelligit eam, quia equites a ſenatu diſiunxerat. quod ipſe libro offic. I I I. aperte declarat his uerbis: Ego cum Catone meo ſaepe diſſenſi. nimis enim mihi uidebatur praefracte aerarium, uectigaliaq. defendere, omnia publicanis negare, multa ſociis; cum in hos benefici eſſe deberemus, cum illis ſic agere, ut cum colonis noſtris ſoleremus; eoq. magis, quod illa ordinum coniunctio ad ſalutem reip. pertinebat. Et in epiſtola ad Lentulum: Dignitatem illam conſularem fortis, & conſtantis ſenatoris, nihil eſt, quod cogitemus: amiſſa eſt culpa eorum, qui a ſenatu & ordinẽ coniunctiſſimum, & hominem clariſſimum abalienarunt. Hoc igitur, ſi ad rerum exitum ſpectamus, grauiſſimum Catonis peccatum in rep. fuit: alterum, quia Pompeij affinitatem contempſit, ut ipſe dicebat, reip. cauſſa, ne quando Pompeium minus recta cupientem aut adiuuare contra legum religionem, aut oppugnare contra ius affinitatis cogeretur. ſed illud non uidit, infringi poſſe popularium ciuium exitioſam potentiam, tanti uiri opibus ad ſenatus auctoritatẽ adiũctis: cumq. in uno Pompeio, utram in partem ſe dediſſet, magnum eſſe momentum uideretur: fuit praecauendum, ne, alienatus a ſenatu, ad eos ſe conferret, cum quibus poſtea coniunctus popularem Caeſaris cauſſam firmauit, publicam euertit. perdidit igitur remp. Cato non minus, quam Pompeius, aut etiam, quam ipſe Caeſar: ſiquidẽ

euentorum cauſſae non minus,quam ipſa euenta, conſi derantur.repudiatus enim a Catone Pompeius, filiam Caeſaris Iuliã duxit uxoré.inde in rep. nihil iure actũ, nihil more,cũcta ad gratiã adminiſtrata,ſocero & genero ſibi inuicé ſuffragantibus. Haec uiſum eſt ut ſubiicerem,aliena fortaſſe à propoſito, ſed pangebam Rhãberto meo,petenti,ut in his cõmentariis ſumptã grammatici perſonam quandoque deponerem:cui ſi ſatisfactũ eſt,ex illius iudicio ſatis uberé capio fructum induſtriae meae.deinde ſexcéti reprehendãt:nõ laboramus. *Metellus.*] Q. Caecilius Metellus Celer,cõſul deſignatus anno legitimo.praetor enim fuerat Cicerone cõſule, ideſt biẽnio ante: quod erat ſpatiũ inter praeturam & conſulatũ legibus conſtitutum. *Qui erat dicturus,*] ego pro,Qui,non dubito quin legendũ ſit,Diu.nã quia Catonis conſuetudiné norat, diutius eum pro aerario contra equites dicturum non ignorabat. Ita locutus eſt & M.Coelius in epiſtola quadam: Renunciatum nobis erat,Hirrum diutius dicturũ.prendimus eum:non modo nõ fecit; ſed,cum de hoſtibus ageretur, & poſſet ré impedire,ſi,ut numeraretur, poſtularet, tacuit. Solebat autem M.Cato, cum quid in ſenatu perfici nollet, diem dicẽdo eximere. Valerius libro. I I.cap.v. *A me conglutinatam concordiam.*] concordiam equitum,& ſenatus: conglutinatam autem in conſulatu Ciceronis.ep. 16.& l.2.ep. I. *Iſta ſunt infirma,*] meũ praeſidium eſt concordia ſenatus, & equeſtris ordinis: ſed, quoniam ea minus firma eſt,munio me amicitia Põpeij. *Video, quid dicas.*] dicis,cauẽdum mihi eſſe,ne Pompeij cauſſa de inſtituto actionum optimarum curſu deflectam. ſed noli laborare: cauebo, quae ſunt cauenda. *Duo enim ſoli*] ratio, cur Lucceius, cum differre conſulatus petitionem antea cogitaſſet,poſtea,ſtatim petere, animum induxit.nam,cum duos modo ſibi fore cõpetitores uideret,M.Calpurnium Bibulum,C. Iulium Caeſarem; maiorẽ ſpem nactus eſt adipiſcendi conſulatus.

multis

multis autem competitoribus, petere ipſe non eſſet au ſus, qui ſe non ita gratioſum eſſe in ſuffragiis intelligeret. *Cum eo coire*] cum eo ſocietatem inire contra Bibulum. Lucceium enim Caeſar collegã malebat in conſulatu; ut qui non dubitaret, Bibulum optime de rep. ſentiẽtem ſuis actionibus aduerſaturum. itaque (ut Suetonij uerba recitemus) e duobus conſulatus competitoribus, L. Lucceio, Marcoq. Bibulo, Lucceium ſibi adiũxit, pactus, ut is, quoniã inferior gratia eſſet, pecuniaq. polleret, nummos de ſuo cõmuni nomine per centurias pronunciaret. qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil nõ auſurum eum in ſummo magiſtratu, concordi & conſentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias cõtulerunt, ne Catone quidẽ abnuente eam largitionẽ e rep. fieri. igitur cum Bibulo conſul creatus eſt. *Per Arrium*] Arrij opera, qui erat utrique familiaris. *Cum hoc*] cum Lucceio, ad Caeſarem conſulatu deiiciendũ. *Poſſe*] quaſi difficile eſſet. *Moleſte rogo*,] Moleſte, refertur ad perſonam legentis, ideſt, cum moleſtia tua: quo modo etiam dixit Terentius, Quorum opera ſuo quiſque tempore uſus eſt ſine ſuperbia. non enim intelligit, ſine ſuperbia eos fuiſſe, qui uſi ſunt, ſed eos, quorum opera quiſque uſus eſt.

EPISTOLA. XVI

Abeſt] Aſiam enim propraetor adminiſtrabat. *Amantiſsimus*.] de fratre dictum, non de Metello. eſt igitur apponenda nota, quae periodum claudit. *Metellus*] conſul; qui in conſuetudine ita nõ hilaris eſſet, ut homo non uideretur, ſed litus, atque aer, & ſolitudo mera. & apparet, hunc Ciceroni amiciſſimum fuiſſe, cũ unum nominet ex tot amicorum numero. ep. 16. & 17. & l. 2 ep. 1. *Exhaurire*] effundere ex animo meo, ut deinde me non angant. *Animus*] mihi quidem animus non deeſt in adminiſtranda republica, ſed, quia diutius eam uideo ſtare nõ poſſe, ſpe deſtitutus, quoti-

dic

die minus curo. *Fabulae Clodianae:*] quod propter ſceleris nouitatem non minus nota res eſſet, quã quaeuis fabula. *Empto, conſtupratoq. iudicio.*] empto, quia iudices, accepta pecunia, Clodium nocentem abſoluerunt; conſtuprato, quia noctes certarum mulierũ atq. adoleſcentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. *Impoſitus*] quaſi onus inuitis. L. Afranium intelligit. ep. 16. *De ambitu,*] ut, qui nummos in tribu pronunciaſſet, ſi non dediſſet, impune eſſet; ſin dediſſet, ut, quoad uiueret, ſingulis tribubus HS tria millia deberet. ep. 14. *De iudiciis,*] ut quaereretur de iis, qui ob rem iudicandam pecuniam accepiſſent. ep. 15. *Nulla lex perlata,*] cum & de ambitu, & de iudiciis factum eſſet ſenatuſcõſultum; & ex ſenatuſconſulto promulgatum eſſet; tribuni pl. intercesſerunt, quo minus lex ferri poſſet. in quo reſpublica magnum uulnus accepit. ep. 14. *Exagitatus ſenatus,*] a tribunis pl. ſeditioſe concionantibus. *Alienati,*] a ſenatu; quia decreuiſſet, ut quaereretur de iis, qui ob iudicandum accepiſſent. ep. 15. *Ille annus*] proximus ſuperior, Piſone & Meſſalla cos. *Duo firmamenta reip.*] ſenatus auctoritatem, & ordinum concordiã. *Per me unum conſtituta*] in conſulatu. nam in epiſtola ad Lentulum nona, fam. l. 1. Tenebam, inquit, memoria, nobis conſulibus ea fundamenta iacta Kalendis Ianuariis confirmandi ſenatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembribus tantum uel animi fuiſſe in illo ordine, uel auctoritatis. Hoc primum fuit reipublicae firmamentum, a Cicerone conſtitutum. ad alterũ quod attinet, ideſt ad ordinum concordiam; legimus, & notauimus, quod oratione. IV. in Catilinam ſcriptum eſt his uerbis. Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui uobis ita ſumma ordinis, conſiliiq. concedunt, ut nobiſcum de amore reipublicae certent: quos ex multorum annorum diſſenſione huius ordinis, ad ſocietatem, concordiamq. reuocatos hodiernus dies uobiſcum,

biſcum,atque haec cauſſa coniungit. quam coniunctionem ſi, in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in rep.tenuerimus: confirmo uobis,poſthac malum ciuile,ac domeſticum ad nullam reip.eſſe uenturum parté. Et in epiſtola,quae ſuperiorem prima antecedit: Statũ illum reipublicae, quem tu meo conſilio, ego diuino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione,& auctoritate conſulatus mei fixus, & fundatus uidebatur,niſi quis nos Deus reſpexerit, elapſum ſcito de manibus. Et in prima ſequentis libri: Equitatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te ſignifero ac principe,collocaram,ſenatum deſeruit. *Abiecit,*] quo modo ſenatus auctoritas abiecta? quia, facto ſenatuſconſulto de ambitu,& de iudiciis,nulla tamen lex perlata. nam cum ex ſenatuſconſulto promulgata rogatio eſſet, intercedentes tribuni pl. impedierunt: quo planum factum eſt,haud magni ſenatus uoluntatem aeſtimari. *Ordinum*] equitum, & ſenatus. ep. 15. *Inſtat*] adeſt: quale illud in Piſonem: Inſtant magnificentiſſimi ludi. Et in Catilinam: Confido poenam aut inſtare iam plane,aut certe appropinquare. *Egregius.*] εἰρωνικῶς: quaſi egregius non poſſit eſſe Afranio conſule. ep. 16. *Iuuentutis*] deae,quae Iuuentuti praeeſſe creditur:quae & Iuuentas dicta. unde in libro de claris orat. Ludi Iuuentatis a Salinatore facti. haec ſacra a iuuenibus inſtituta,Feſtus tradit. *Non committerentur*] dictum eodem ſenſu,quo ludos cõmittere. quod infra ſuo loco explanabitur. *Memmius*] Caius,ut opinor;qui & Pompeij Magni uxorem de ſtupro appellauit.Suet. in lib.de claris gramm. *Suis ſacris*] ſacris Iuuentutis,quibus ipſe praeeſſet. *Initiauit.*] argute:nam cum,Vitiauit,dicturus eſſet,iocans in litterarum mutatione,intulit,Initiauit,ne diſcedere uideretur a ſermone de ſacris inſtituto. *Menelaus*] Lucullus,nitiatae mulieris uir, ut Helenae Menelaus. *Paſtor Idaeus*] ſtuprator Helenae Paris,a paſtoribus in Ida mõte educatus, paſtorq. ipſe

diu

diu creditus. *Tam Menelaum quam Agememnonem*] tam M. Lucullum, quã Lucium, eius fratrem. Paris, inquit, ille Troianus ſolum Menelaum affecit iniuria, fratrem eius Agamemnonem ſeparatim nulla re laeſit: noſter autem Paris Memmius tam Menelaum contempſit, quam Agamemnonem ante contempſerat: ideſt: qui ante L. Lucullo iniuriam fecerat, cum eum ex bello Mithridatico redeuntem tribunus pl. die ad populum dicta, triumphare aliquandiu prohibuit, idem nunc Marcum, eius fratrem, nõ dubitauit offendere. Sed de iniuria, in Luciũ illata, quaeret aliquis, unde hauriã. unde, niſi ex hiſtoriae fonte? Plutarchus in Lucullo, Ἀναβὰς, inquit, εἰς Ῥώμην, πρῶτον μὲν κατέλαβε τὸν ἀδελφὸν Μάρκον ὑπὸ Γαΐου Μεμμίου κατηγορούμενον ἐφ' οἷς ἔπραξε ταμιεύων Σύλλα προστάξαντος. ἐκείνου δ' ἀποφυγόντος ἐπὶ τοῦτον αὐτὸν ὁ Μέμμιος μεταβαλλόμενος, παρώξυνε τὸν δῆμον, καὶ ὡς πολλὰ νενοσφισμένῳ, καὶ μηκύναντι τὸν πόλεμον, ἔπεισεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ Λευκούλλου μέγαν, οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίξαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς, πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ, μόλις ἔπεισαν τὸν δῆμον, ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι. Et in Vticenſi: Λεύκουλλος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς στρατείας, ἧς ἔδοξε τὸ τέλος καὶ τὴν δόξαν ἀφῃρῆσθαι Πομπήϊος, εἰς κίνδυνον ἦλθεν τοῦ μὴ θριαμβεῦσαι, Γαΐου Μεμμίου καταστασιάζοντος αὐτὸν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ δίκας ἐπάγοντος. *Liberum non putauit.*] nihil fecit, liberi hominis loco non habuit. Vt illud lib. III. in Verrem: Superbia qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuiſſimum quemque contempſerit, deſpexerit, liberum eſſe numquam duxerit. Et epiſt. 3. ad M. Brutum: Coeperat eſſe tanta inſolentia, ut neminem liberum duceret. *Nummos uobis diuidere*] nummos in ueſtra tribu uiritim diuidere. In Plauti Aulularia magiſter curiae argentum diuidit in uiros. *Traducit*] ut adoptione plebeius fiat. nam, quia tribunatus pl. patricio homini non dabatur, ideo Clodius, qui patriciae gentis erat, ad plebem trãſire adoptionis iure cupiebat: ut deinde tribunus factus,

ctus, Ciceroni diem ad populum diceret, quod ciues Romanos contra leges occidiſſet. infra: Haec ſunt in rep. niſi illud etiam ad remp. putes pertinere, Herennium quendam, tribunum pl. tribulem tuum, ſaepe iam de P. Clodio ad plebē tranſducēdo agere coepiſſe. huic frequenter interceditur. *Suffragium de re Clodij ferat.*] ſuis ſuffragiis comprobet adoptionem Clodij. quod anno proximo Caeſaris conſulis opera factum eſt. de quo Suetonius: Cicerone in iudicio quodam deplorāte temporum ſtatum, P. Clodium, inimicum eius, fruſtra iampridem a patribus ad plebem tranſire nitentē, eodem die, horaq. nona traduxit. uide Gellium de iure adoptandi, & arrogandi, libro. v. cap. x i x. *Accepi in ſenatu ut ſoleo*] exagitaui in ſenatu, ut ſoleo, huiuſmodi homines. epiſt. 14. bis. *Lentius*] ignauius, tardius. *Habere dicit cauſſam promulgatam.*] Beſſarionis antiquus liber, Habet dicit: Caualcantis, Habet ut dicit. in antiquis libris, Habere, ego quidem nondum uidi. itaque, quod mendoſum eſſe poteſt, id ut explanem, non laborabo. Putaui aliquando ſic poſſe corrigi: Ab re dicit cenſum promulgatum: hoc ſenſu: Metellus ait, ſine cauſſa cenſum promulgatum: ideſt, propoſitum eſſe decretum ſenatus, ut comitia cēſorum conſules haberent, quo cenſus haberi poſſet. in quo imminuit auctoritatem ſuam: indicat enim cupiditatem cenſurae. dum conſul eſt, cenſores creari nollet; uellet, cum e magiſtratu exierit: ut creari tum ipſe poſſit. Confirmat noſtram ſententiam quod eſt in epiſtolae clauſula de cenſu promulgato, & quod eſt ep. 18. de eiuſdem Metelli cupiditate triumphādi. Poteſt etiam ſic: Auet, ut dicit. in quo Metellus ſuam imminuebat auctoritatem, qui promulgatum iri ab Herennio cauſſam Clodianam cuperet, ut pugnare poſſet: cum illud idem de Clodio diceret, quod antea ſolitus eſſet, ſua ſe manu, ſi fureret, interfecturum. hoc autem ab eo dici ſolitum, legitur in oratione pro M. Coelio. Auet, autem

cum h ſcriptum ab antiquis, ex uetuſtis lapidibus appa-ret. fit igitur mutatio nulla: ſiquidem & B pro V in iiſdem lapidibus inciſam obſeruauimus, ut Baleas pro ualeas. *Auli autem filius*] alter conſul L. Afranius, Auli filius. ep. 14. *Ignauus*] etiam Dio, pſallendi, quam rerum gerendarum, peritiorem fuiſſe, lib. 38. tradit. *Miles*] quod minime milites imitaretur, qui & ſtrenui & animoſi ſolent eſſe: Afranius autem ignauus, & ſine animo. uel, Miles, quia cum Pompeio diu militauerat. Plutarchus in Sertorio, Pompeio. Dio lib. 37. *Miles quam dignus*] non improbo: cum & ita ſcriptum uideam in antiquis libris, & ſententiam cõfirmare uideatur hiſtoria. militauit enim Afranius ſub imperatore Pompeio. ut, qui miles fuerit, eum tamẽ ignauum eſſe, ac timidum in cõſulatu, cum quadam admiratione Cicero dicat: non improbo igitur, ut dixi, ſcripturã hanc, impreſſis libris diuulgatam; ſed idem tamen probo maxime Vbaldini Bandinelli, praeſtantis ingenio uiri, cõiecturam. is legendum putabat: Milliesq. dignus, qui Palicano, &c. *Qui Palicano*] quem Palicanus, ſicut facit, quotidie probris maledictisq. uexet. Sic Liuius lib. IV. Petiiſſe, inquit, uiros domi, militiaeq. ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo praebere ad contumeliam os: ideſt, nõ amplius ad petendum proceſſiſſe, ne repulſi contumeliam pro honore ferrent. De Palicano in epiſtola. 1 *Agraria*] lex de agris. uide ep. 17. *Promulgata eſt*] propoſita: ut intercedat, qui uelit; nemine intercedente, ad populum feratur. Dio lib. XXXVII. *A Flauio*] tribuno pl. *Leuis*] minimi ponderis, quod in ea populare nihil ſit. ep. 17. *Plotia*] agraria, ut opinor, ipſa quoque tribunicia. aliae Plotiae fuerũt, ut de ui, quam Pedianus & Coelius in epiſtola nominat: item ea, qua, ut in Suetonio legimus, C. Caeſar L. Cinnae, uxoris fratri, reditum confecit. de qua, ut puto, loquitur Gellius lib. XIII. cap. 3. *Qui poterat,*] cui, propter opes, & au

ctoritatem

ctoritatem,maximis rebus partam, licebat tueri remp. is ſilet. *Togulam illam pictam*] ludit in ueſtem Pompeij triumphalem: qua,illi conceſſum eſt,ut ludis Circenſibus uteretur. Dio lib.37.Paterculus auté lib.2.his uerbis:T.Ampius,& T.Labienus tribuni pl.legem tulerũt, ut Pompeius ludis Circenſibus corona aurea & omni cultu triumphantium uteretur, ſcenicis autem praetexta, coronaq. aurea. id ille non plus, quam ſemel, et hoc ſane nimium fuit, uſurpare ſuſtinuit. Nunc ſenſum explanemus. Pompeius remp. non curat, neque iis aduerſatur, quibus deberet: quaeſita gloria contentus,uerbum contra quemquam facere nõ uult: tacitus fruitur inani gloriola pictae togulae. De toga picta Liuius lib.x.Feſtus, Auſonius in gratiarum actione pro conſulatu,Capitolinus in Gordiano. Illud addo,multis ante Pompeium annis & a populo,& a ſenatu conceſſum eſſe L. Paullo, qui Macedoniam deuicit, ut ludis Circenſibus triumphali ueſte uteretur. in lib. de uiris illuſtr. *Piſcinas ſuas*] L.Lucullum,Q. Hortẽſium deſignat,homines conſulares, magnaq. praeditos auctoritate; itemq. L. Philippum; qui non conſularis, erat tamen eloquentia, grauitate, honore florentiſſimus ciuitatis. hi piſcinis ita delectabantur, ut omnem de rep.curam uiderentur abieciſſe: qui non intelligerent,amiſſa rep.nec ſuas piſcinas ſaluas eſſe poſſe. hos appellat Piſcinarios ep.17.& 18.& l.2.ep.1.Noſtri,inquit, principes digito ſe caelum putant attingere, ſi muli barbati in piſcinis ſint, qui ad manum accedant. Et eodem libro,ep.9.Si erit nebulo iſte cum his dynaſtis in gratia,non modo de Cynico conſulari,ſed ne de iſtis quidem piſcinarum Tritonibus poterit ſe iactare. Plura Plinius,Plutarchus,Macrobius,Varro. *Reſponſum*] de locatione Aſianorum uectigalium. ep. 14. *Patitur*] diem enim dicendo eximit: ita res non perficitur.quod anno ſequenti facere conantem Caeſar cõſul prehendi,& in carcerem duci iuſſit.Gellius,Sueto-

nius, alij. Hac de re ſic in oratione pro Plancio: Cum ſenatus impediretur, quo minus, id quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus R. redderetur. *Nihil decernere*] eſt enim prius explicanda publicanorũ cauſſa; quam Cato uetat ad exitum perduci. *Etiam legationes*] puto fore, ut legationes audiri non poſſint méſe Februario, ſed in aliud tempus reiiciantur, dũ, quod agitur de publicanis, expeditur. Februarius autem menſis legationibus audiendis dabatur. ad Q. fratrem, & in epiſt. fam. Pedianus, & alij. *Ne abſens cenſeare,*] dicam te uenturum, ne cenſores abſentem cenſeant. *Sub luſtrum*] paullo ante luſtrum: quod fiebat omnibus iam cenſis. Liuius lib. 1. Seruius Tullius, cenſu perfecto, inſtructum exercitum omnem ſue, oue, taurisq. tribus luſtrauit: idq. conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt. Sub lucem, Virgilius dixit: ſub horam pugnae, Suetonius; pro, paullo ante. *Germani negotiatoris*] quia negotiatores peregrinabantur: &, quãquam cenſum audirent Romae promulgatum, reditum tamen quam maxime poterant differentes, qui a ſua re admodum aegre diuellerentur, non niſi ſub luſtrum ueniebãt, ciuibus fere omnibus iam cenſis. Germani, meri, nimium cupidi, & in lucello ſupra quam ſatis eſt occupati, unde, Germana ironia, Germana patria, Germani Campani, & huiuſmodi apud Ciceronem.

EPISTOLA XVII.

Quod tu ſoles facere] qui hebes in litteris non ſit, intelliget, opinor, aut ſubeſſe mendum in hoc membro, aut in eo, quod huic proximũ antecedit, abũdare Tam. reſtituerem ſic, diuinationi ſi locus eſſet: Si tam breues epiſtolas uelim mittere, quam tu ſoles; facile te ſuperarem. *Scripto*] ſunt, qui reponant, Scribendo, ex ingenio ſcilicet: nam antiqui libri, quos quidem ego uiderim, habent, Scripto. *Quoniam tibi amore nos proximi ſumus,*] quoniam tibi, ſecundum patriam, rerum omnium cariſſimi ſumus. *Gallici belli uerſatur metus.*]

Aedui, & Sequani bellum inter ſe gerebant. ſed quoniam Aedui fratres populi R. propterea de exitu belli Romae timebatur; tum, quod, Aeduis uictis, ſummum erat periculum, ne gens bellicoſa in Italiam irrumperet. Caeſar lib. 1. *Fratres noſtri*] ſenatus, cognita Aeduorum fide, Fratres, Conſanguineosq; ſaepenumero appellauerat. Caeſar, Plutarchus, Strabo, Tacitus. *Pugnant*] cum Sequanis. ad extremum Sequani, Germanis mercede conductis, uictoria potiti. Caeſar. *Heluetij*] quibus anno proximo ſuperiore Orgetorix perſuaſerat, ut de finibus ſuis cum omnibus copiis exirent: perfacile eſſe, cum uirtute omnibus praeſtarent, totius Galliae imperio potiri. Caeſar lib. 1. de bell. Gal. *Prouinciam*] Allobroges, prouinciam populi R. *Conſules*] Afranius, & Metellus; ut citeriorem Galliam tuerentur, ulteriorem bello peterent. *Vacationes ne ualerent;*] octaua in Antonium, Grauius inquit, eſſe Tumultum, quam Bellum, hinc intelligi licet, quod bello Gallico uacationes ualent, tumultu nō ualēt. *Cum auctoritate*] qui ſtatuerūt, quod ipſis e rep. uiſum eſſet. nā erat quandoque legationum genus ſine auctoritate, dumtaxat cum mandatis. *Q. Metellus Creticus,*] qui conſul fuerat cum Q. Hortenſio, & Cretici cognomen aſſumpſerat a Creta deuicta. in quo Plinius & Florus ueritatem ignorauerunt. filium enim Metelli Macedonici crediderunt. quod quam plane ſit falſum, in libro de mendoſa hiſtoria declarabimus. *L. Flaccus,*] qui praetor fuerat Cicerone conſule. Salluſtius, Cicero, Plutarchus. Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον] quaſi dicat: duobus clariſſimis uiris, Metello cōſulari, & Flacco praetorio non recte Lentulus, qui nullis honoribus commendetur, additus eſt tertius. Prouerbiū hoc apte uſurpatur, ubi nobilior cum ignobiliore coniungitur; aut id, quod cōuenit in una re, transfertur ad aliam; aut cum lenti, uiliſſimo legumini, unguētum adſpergitur, quod alioqui magnificis, & exquiſitis epulis adhiberi ſolitum.

Pollux lib. 6. cap. 19. Plinius lib. 13. cap. 3. Plutarchus lib. 3. Sympoſiorum, Athenaeus lib. 1. Aelianus lib. 12. cap. ultimo. Suet. in Nerone. Gellius autem de hoc prouerbio meminit lib. 13. cap. 28. *Clodiae filius*] malo, Clodiani filius; ut emendat hiſtoriae Romanae peritiſſimus Carolus Sigonius. diſtinguebantur enim ueteres non matris nomine, ſed patris praenomine, aut cognomine. Sic lib. 3. ad Q. fratrem, Lentulus Flaminis filius: quod erant Romae plures Lentuli. de Lentulo autē, huius, ut opinamur, patre, mētionē facit Gellius, locũ recitans ex hiſtoria Salluſtij, lib 18. c. 4. nec ſit litterarum magna mutatio, ſi referamus animum ad ueterē orthographiam. fuit enim cum diphthongus, AE, ſcriberetur, AI. Sic in lapidibus Aimilius, pro Aemilius; Paitus, pro Paetus. itaque ſi, Clodiai, conuertas in Clodiani, una tantum addita littera locus emendabitur. *Cum haec domi naſcantur?*] quid enim aliorum laudationes exſpectem, cum tantopere lauder a ſenatu? & quaſi ſe excuſat, quia dixerat, Nos duo quaſi pignora reipub. quid enim, inquit, externos laudatores exſpectem? Cũ ſermo habetur iis de rebus, quas in noſtra poteſtate ſitas alij ſine cauſſa ſuppeditant, recte uſurpamus, Nobis naſcuntur iſta domi. *Agitabatur*] ualde Flauius laborabat de agraria lege perferenda: nihil nōn tentabat. *Auctore Pompeio:*] qui Afranium, & Metellũ cos. ideo fieri curauerat. ea tamen lex perlata non eſt. Dio lib. XXXVII. *Populare,*] quod populo ualde placeret. ep. 16. *Praeter auctorem:*] praeter ipſum Pompeium; quem populus diligebat. *Secunda concionis uoluntate*] quod ſine ſumma eloquentia fieri non poterat, ut populus contra ſua commoda concionanti aſſentiretur. *Tollebam*] tria capita, dicebam, & probabam, non recte in lege eſſe poſita. *Liberabam*] perſequitur ea capita, quae tollebat ex lege. *Liberabam:*] eximebam e lege: poſſeſſoribus relinqui uolebam. Flauius autem in lege tulerat, ut priuatis ademptus diuidere-

tur

tur populo R. eiſq. tantum pecuniae redderetur, quãtum pro eius agri emptione numeraſſent. *P. Mucio, L. Calpurnio coſ.*] quo anno tribunus pl. Ti. Gracchus legem agrariam tulit. *Publicus fuiſſet:*] qui cum poſt eos conſules priuatis eſſet uenditus, plebi quaſi publicum diſtribui Cicero nolebat. *Syllanorum hominum poſſeſſiones*] uictor Sylla donauerat amicis ſuis eorum agros, qui Marium ſecuti contra ipſum arma tulerant. *Confirmabam*] Syllanis poſſidentibus eripi nolebam. *Publicarat,*] quia Marium in bello iuuiſſent. *Neque diuiſerat,*] fam. ep. 1. lib. 13. Volaterrani, inquit, Syllani temporis acerbitatem ſubterfugerunt benignitate Deorum immortalium: ſummoq. ſtudio populi R. a me in conſulatu meo defenſi ſunt. cum enim tribuni pl. legem iniquiſſimam de eorum agris promulgaſſent; facile ſenatui, populoq. R. perſuaſi, ut eos ciues, quibus fortuna peperciſſet, ſaluos eſſe uellent. *In ſua poſſeſſione*] nam in lege Flauius poſuerat, ut, quando eorũ agri a Sylla publicati fuerant, publice diuiderentur. *Vnam rationem*] unum illud caput Cicero probabat, de pecunia ex nouis uectigalibus cogenda. qua emptus ager plebi diuideretur. tulerat enim Flauius, ut uel agri, qui aut tum eſſent, aut aliquando publici fuiſſent, uel, ſi hoc non placeret, alij agri, nouorum uectigalium pecunia empti, plebeiis agros non habentibus diſtribuerentur. ſecundum caput Cicero probauit. *Ex nouis uectigalibus*] non ex omnibus, (nimium enim id fuiſſet) ſed ex nouis. quae autem erant noua uectigalia? bello ſcilicet proximis annis quaeſita, nationibus maxime per Cn. Pompeium in populi R. poteſtatem redactis. Plutarchus haec tradit: cũ tributa, quae reip. pendebantur, bis millies HS, ideſt ſex, ut nunc loquimur, ſcutatorum milliones ante bellum Mithridaticũ fuiſſent, ex Pompeij uictoriis aucto imperio facta eſſe ter millies & quadringenties, ideſt, decem milliones, & ducenta ſcutatorum millia. *Per quinquennium*] per

tot enim annos uectigalia locabantur. *Pompeio*] quo auctore lex ferretur. *Agrariorum*] hominum de plebe, qui agros cuperent ad egeſtatem depellendam. *Noſter exercitus,*] hoc eſt ij, qui nobis fauent. infimi enim, & pauperes, ut rerum nouarum cupidi, Ciceronem haud omnes amabant; quem ſcirent in conſulatu acerbiſſimum iis fuiſſe, qui res nouas quaeſierant. locupletes contra in oculis ferebant, cuius uigilantia ſublatam coniurationem intelligerent, quã egentes & perditi ciues, diuitum fortunis infenſi, feciſſent. *Sentinam urbis exhauriri*] cum homines ſordidi migrarent in eos agros, quos pecunia publica emptos accepiſſent. *Bello,*] timore Gallici belli, maximeq. Heluetiorum. *Refrixerat.*] omiſſa fuerat. & ſane de Flauia lege perlata nihil exſtat. *Ille alter*] alter conſul L. Afranius. *Quid emerit*] emerat conſulatum: quem tamen ignorare nunc uidetur. ep. 13. *Ad plebem tranſducendo*] ne idẽ iteremus, uide ſupra, ep. 16. *Interceditur.*] legem promulgauerat, de Clodio adoptando: ei legi intercedebant alij tribuni. *Vt opinor;*] praeter haec, opinor, inquit, nihil eſt, quod ad te ſcribam de republica. *Illarum nonarum Decembrium.*] quo die ſupplicium ſumpſit de coniuratis. pro Flacco: O nonae illae Decembres, quae me conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum. *Diſiungi,*] primum, quod moleſte tuliſſent factum eſſe ſenatuſconſultum, ut de iis, qui ob iudicandum pecuniam accepiſſent, quaereretur: deinde, quod non impetraſſent de induc enda locatione Aſianorum uectigalium. ep. 16. *Piſcinarios*] piſcinarum ſtudioſos, Hortenſium, & Lucullum. uterque enim Attici amicus, Hortenſius etiam familiariſſimus: ut l. 2. ep. 25. & Nepos in uita. *Firmiora praeſidia*] cum diſiungi uiderem ſenatus & equitum concordiam; quod mihi ſperaueram fore firmiſſimum praeſidium, (ſiquidẽ, eorum ſententias, auctoritatemq ſecutus, in perditos ci-

tes animaduerteram: ut, ex ea re ſi qua umquam in me tribunicia tempeſtas oriretur; ſenatus & equites pro mea ſalute pugnaturi uiderentur) ad alia praeſidia con uerſus, coniunxi me cum Pompeio, & in gratiam redij cum iuuentute. *Tacueras:* nondum laudauerat eas res, quas ego in conſulatu geſſeram. laudauerat auté Craſſus, non libente Pompeio. ep. 12. *Saepe, multisq. uerbis ſuis*] otioſa dictio, Suis, uidetur. nec enim ita loquimur: Saepe, multiſq. uerbis meis illum ſum cohortatus. at, ſi, Saepe, multisq. uerbis, recte, & ad Latine loquendi con ſuetudinem aptius. Quod ſi cui receptam uocem extru dere religio eſt; uideat etiam atque etiam, (nam ego ad arbitrium meum nihil reuoco) an, mutatione parua, rectius hoc ſit: Saepe, multisq. uerbis huius mihi ſa lutem imperij amat enim Cicero ad dictionem, Imperiũ, aliquid fere adiicere; quo facilius intelligatur: ut, Cõmunis imperij, Noſtri imperij, Huius imperij. Priora duo notauimus in oratione pro Balbo. O nomé noſtri imperij, o populi Romani excellens dignitas, o Cn. Põpeij ſic late lõgeq. diffuſa laus, ut eius gloriae domiciliũ cõmunis imperij finibus terminetur. Tertiũ in ora tione in Catilinam: Id, quod primum, atque huius imperij, diſciplinaeq. maiorũ ꝓpriũ eſt, facere non audeo. Et in de Amicitia: Inimiciſſimus huic imperio. *Ex illarum rerum diſſenſione*] quia Pompeio non probarentur, quae in conſulatu geſſiſſem. *In ſua ratione*] ad pri uatas opes retinendas. *Quae erant in me incitata,*] propterea quod acerbe in iuuentutem Cicero erat inuectus. ep. 14. *Populare, ac diſſolutum:*] omnibus, do operam, ut ſatisfaciam, ita tamen, ut nihil agam, quod, quaſi uiro graui minus dignum, reprehendi poſſit. *Epicharmus*] poteſt fieri, ut illud, Epicharmus, gloſſa ſit eius, quod anteceſſit; Vafer ille Siculus. itaque, quod ad me quidem attinet, exiſtimo. atque hoc ineptiarum genere imperiti librarij ueterum ſcripta referſerunt. Sic l. 2. ep. 1. Ille tuus ciuis Demosthenes:

nes: cum neque neceſſarium ſit Demoſthenis nomen; &, ſi tollatur, uenuſtius quiddam habere ſententia uideatur. de hoc Horatius, opinor, in epiſtola ad Auguſtum:

,, Dicitur Afranij toga conueniſſe Menandro,
,, Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.

Inuenit comoediam Syracuſis, ut teſtatur Suidas; quinetiam hunc locum, quem Cicero adducit, recitat in dictione νήφαν. Item Quinctus frater Latine uſurpauit in libello de petitione conſulatus. Eſt autem trochaicus quadratus catalecticus. *De tuo autem negotio*] factum erat ſenatuſconſultum aliis de rebus; ſed hoc additum in extremo, ut liberi populi ſoluere ne cogerentur. l. 2. ep. 1. *Pedariorum*] ſenatores, qui curules magiſtratus geſſiſſent, curru in curiam honoris gratia uehebantur: ceteri pedibus itabant: unde Pedariorum nomen. Gellius lib. 3. cap. 18. *Noſtrum*] qui curules magiſtratus geſſimus. *Me eſſe ad ſcribendum*] me affuiſſe, dum ſcriberetur ſenatuſconſultum. nam in ſenatuſconſultis adſcribebantur eorum nomina, qui affuiſſent. eaeq. dicebantur Senatuſconſulti auctoritates. in epiſt. fam. ep. 7. l. 8. & in prooemio libri 3. de oratore. *Aliam rem*] primo relatum eſt non de populis liberis, ſed alia de re, ut ex ipſo ſenatuſconſulto potes intelligere: deinde ex ſententia Seruilij additum eſt illud, ne liberi populi cogerentur ſoluere. quod ſi de populis liberis primo actum eſſet, ego, qui ſcirem a Sicyoniis pecuniam tibi deberi, tua cauſſa repugnaſſem, neque ſcribendo affuiſſem. ep. 1. l. 2. *A P. Seruilio filio,*] uiuebat enim pater P. Seruilius Iſauricus. Sic ad Q. fratrem lib. 2. Carpebatur Pompeius a Bibulo, Curione, Fauonio, Seruilio filio. Et ad eundem lib. 3. Seruilius pater ſignificat, ualde te ſibi gratum feciſſe, quod de ſua uoluntate erga Caeſarem diligentiſſime locutus eſſes. & ubi patri & filio praenomen idem eſſet; additum eſt, Pater, & Filius, ut internoſcerentur: ex quo in his epiſtolis ſaepe, Quinctus pater, Quinctus filius. *In poſtremis*]

ſtremis] quia, qui curulem magiſtratum geſſerant, ij ſi a cenſore nondum in ſenatum lecti eſſent, iure tamen magiſtratus in ſenatum introibant, & dicendae ſententiae ius habebant. Gellius lib. III. cap. XIIX. *Conuentus*] recenti re homines conueniebant: ut inducendi ſenatuſconſulti rationem inirent, quod illud, De populis liberis, additum eſſet cum iniuria, damnoq. multorum. poſtea conuenire deſierunt, cum intelligerent immutari non poſſe. idem ep. I. l. 2. *Tuis blanditiis*] quãdo iudicio cum iis agere non potes, impediente ſenatuſconſulto proxime facto. *Nummulorum aliquid*] Attico enim Sicyonij debebant. ep. XI. & l. 2. ep. 7. *Homini Attico*] tibi: ludit in cognomen Attici. *De ſuis hiſtoriis*] de bello Marſico Graece ſcriptis. Plutarchus. *Barbara quaedam, & obſoleta*] non Attica, ſed Barbara, & nimis antiqua. *Tertium poema*] tertium opus de cõſulatu meo, uerſibus conſcriptum. primus enim commentarius Graece compoſitus. alter Latinus; tertium poema. *Τίς πατέρ᾽ αἰνήσει?*] a filiis patres laudantibus, quod ipſi laudabiles non ſint, tranſtulit Cicero ad ſe ipſum laudantẽ, quaſi qui non laudaretur ab aliis. Plutarchus in Arati principio dilucide explanat, & ait eſſe τὴν παλαιὰν παροιμίαν. *Quod potius ſit,*] quod ſit laudabilius noſtro cõſulatu. uſitata locutio. *Secus eſſe dictum*] ſcripſerat enim Atticus, ſe putare, Quinctũ, & Romae, & in itinere de ipſo minus commode locutum. ep. 15.

EPISTOLA. XIIX

Epiſtolam reddidit] reſcriptam ad eam, cuius initium eſt, Magna mihi. *Iniucundius*] de diſcordiis Quincti, & Pomponiae. *Moderatiſſimum fuiſſe*] quod ea moderatiſſime tuleris. *Neque de ſtatu noſtrae dignitatis eſt recedendum*] recederem autem, ſi ſuſceptam de rep. curã abiicerem. Reſponderat Atticus ad illud, Vtor Pompeio familiariſſime, quod eſt ep. 15. *Neque ſine noſtris copiis*] non debeo Pompeij amicitiam tanti facere, ut ueteres amicorum copias negligam, ſine quibus intra

alterius

alterius praeſidia uenire, ideſt uni Pompeio me totum credere, tutum non eſt. ſic igitur faciam: firmabo, ut inſtitui, meas opes amicitia Pompeij: & tamen, quia nō unius fidei ſunt omnia committenda, ueterum amicorum praeſidia non dimittam hae ſunt enim copiae noſtrae. *Et is, de quo ſcribis*] manifeſtum eſt, Cn. Pompeium intelligi. *Nihil non ſummiſſum, atque populare*] uerbū enim nō faceret, quod quēquā de populo poſſit offendere. quo minus exſpectare ab eo cōſtantiam, & animi firmitudinem debeo. ergo non committemus, ut ſine noſtris copiis intra illius praeſidia ueniamus. *Fluctuantem ſententiam confirmaſſem,*] cum eius animus in tuenda rep. nutare interdum uideretur, confirmaui. *A ſpe malorum.*] ſperauerant enim improbi homines contentionem mihi fore aliquam cum Pompeio ex illarum rerum, quas in conſulatu geſſeram, diſſenſione. ep. 17. *Ad mearum rerum laudem*] tantum abeſt ut propter eas res a me diſſenſerit, ut eas etiam in ſenatu non ſemel, ſed ſaepe laudarit. ep. 17. *Nullam rem tanti aeſtimaſſem.*] nihil tanti fuiſſet, ut cum eo me coniungerem. *Bonos uiros.*] quos paullo ante ſuas Copias uocauit. *Σπάρταν*] remp. quam ſemel tuendam ſuſcepi, numquam deſeram. Adagium eſt in Suida, & Plutarcho, Σπάρταν ἔλαχες, ταύτην κόσμει; de iis, quibus, cum fortunae munere contigiſſet, ut Spartae naſcerētur, degenerare a tam nobilis patriae teſtata uirtute ſine magno dedecore non liceret. *Poſt Catuli mortem*] perierat non multo ante. nam Piſone & Meſſalla cos. anno proximo ſuperiore uiuebat: ut ep. 14. & apud Plutarchum in Craſſo. *Hanc uiam optimatum*] rectam rationem in rep. *Nec comitatu*] ſcribit Plutarchus in Craſſo, Ciceronis, Catuli, Catonis fuiſſe quandam in defendenda libertate ſocietatem, & conſenſionem. *Rhinton*] poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas. Οἱ μὲν παρ' οὐδὲν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.] iambicus ſenarius. Latine ſic: Alii quidem prope nihil ſunt, aliis autē nihil curae eſt.

eſt.qui me,inquit,recta ſentientem adiuuare,& in optimatum uia pergentem forſitan ſequi uellent,infirmi ab auctoritate non poſſunt : qui poſſent, negligunt. *Piſcinarij*] Hortenſius,& Lucullus; quos Ciceronis, noui hominis, dignitas angeret : ep. 17. *A curia*] ſaepe Curiá pro ſenatu,Forum pro populo ponit,figura grãmaticis obſeruata. A curia, igitur,a ſenatu. ego me , inquit,ad popularem rationem non dabo , ut Pompeius, ut Caeſar,ut oẽs nõ boni ciues: ſenatui ſemper ita affixus haerebo,ut nulla res diuellat. *Rebus meis maxime conſentaneum*] ne diſſentiam a me ipſo,qui in cõſulatu meo nihil geſſi non auctore ſenatu. *Non multum ſpei eſt in ſenatu*] ut ſenatus factum ſenatuſconſultum de liberis populis inducat.ep. 17. & 1. l. 2. *Iam*;] nam initio fuerant, qui quererentur : quod epiſtola proxima dixit : Conuentus,qui initio celebrabantur,iamdiu fieri deſierunt.ep.17. *Alia uia*] quando in ſenatu ſpes non eſt, *Ad quos pertineret,*] nõ animaduerſum eſt,illud, De populis liberis,addi ſine multorum damno non poſſe. ep. 1.l.2. *Partim maleuolentia,*] ſunt in ſenatu, qui odio proſequantur eos ad quos intelligunt ex ſenatuſcõſulto rei familiaris iacturã peruenire : itaque,ne inducatur, pugnabunt. *Opinione aequitatis*] ut ea, quae recta ſunt,cõſtãter tueri uideantur.et,opinione aequitatis,quaſi non tã de ipſa aequitate,quam de opinione hoĩum, & inani quadã ſpecie laborent. *Mediocrius*] quaſi aperte Metellus oſtẽderet,ſe bellũ malle,quã otiũ. *Auli uero filius*] Afranius conſul . ep. 14. & 16. *Magni noſtri ὑπώπιον*] Pompeii macula , & infamia : quia Põpeii potiſſimum opera ad conſulatũ Afranius peruenerat. ep. 14. *Ser. Claudius*] frater Paeti : de quo in epiſtola ad ipſum Paetũ,his uerbis: Seruius frater tuus,quem litteratiſſimum fuiſſe iudico , facile diceret, Hic uerſus Plauti non eſt, hic eſt , quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum , & conſuetudine legendi . Frater autem Claudius Papirii , non germanus , (nam eodem uter-

que

quc appellaretur nomine) ſed aut conſobrinus, aut ex eadem matre, diuerſo patre. ep. 1. l. 2. *Per legem Cinciam licere capere*] iocatur in legem Cinciam, quae erat de donis & muneribus. in. 1 1. de oratore, Saepe, inquit, ſententioſe ridicula dicuntur, ut M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Centho prodiiſſet,& ſatis cõtumelioſe, Quid fers Cinciole, quaeſiſſet; ut emas, inquit, Cai, ſi uti uelis. Et in de Senectute: Quadriennio poſt factus ſum praetor: quem magiſtratum geſſi Tuditano & Cethego cos. cum quidem ille admodum ſenex ſuaſor legis Cinciae de donis & muneribus fuit. Et Liuius lib. 1 v. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cinciam de donis & muneribus, niſi quia uectigalis iam, & ſtipendiaria plebs eſſe ſenatui coeperat? *Cincius*] hic Attici negotia Romae procurabat. ep. 6. *Agit maximas gratias*:] de eo, quod ipſe tua ſponte ipſius cauſſa iam feciſti. Tale illud in epiſt. fam. ep. 1. l. 1 1 1. Omnino tibi agit gratias. ſed idem ſcribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras.

IN . LIBRVM . II EPISTOLARVM . CICERONIS AD . ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA . I

EVNTI *mihi Antium*] huc ſe nobiles Romanos animi cauſſa contuliſſe, legimus in Strabone. Aberat autem Roma Antium ſtadiis CCCVII, hoc eſt milliariis XXXIIX. cum dimidio. nam, ut ait Plutarchus in C. Graccho, τὸ μίλιον ὀκτὼ ςαδίων ὀλίγον ἀποδεῖ. *Gladiatores M. Metelli*] gladiatorũ certamina cum alij cupide uiſerẽt, ego cupide reliqui. *Tuum*] commentarium Graece ſcripſerat Atticus de conſulatu Ciceronis. Nepos in Attici uita. *Legi enim libenter*] quod & tua eſſent, & de rebus meis, ideo libẽter legi: ſed, ad genus orationis quod attinet, horridula mihi, atque incompta uiſa ſunt. &, Libenter, quaſi diligenter; ut contra non libenter legunt, qui negligẽter. *Ornata hoc ipſo, quod ornamenta neglexerant,*] Sic in Oratore: Vt mulieres eſſe dicuntur nonnullae inornatae, quas id ipſum deceat: ſic haec ſubtilis oratio, etiam incompta, delectat. Fortaſſe imitatus eſt Terentij figuram ex Phormione.

,, Virgo pulchra: &, quo magis diceres,
,, Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem.

Quale etiam uetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes: Ideo bene olere, quia nihil olerent. quod eſt apud Plautum in Muſtellaria. Cui ſententiae non diſſimilis illa Varronis in ſatyra Menippea, quam recitat Macrobius lib. III. Bellaria ea maxime ſunt mellita, quae mellita non ſunt. *Iſocratis* μυροθήκιον;]

non

non diſcedit à trãſlatione unguentorum, quia dixerat, Horridula, & Olere. Attici oratio, quia ſine pigmẽtis, horridior: nitida Ciceronis, quia cum pigmentis. *Eius diſcipulorum*] multos docuit Iſocrates, quorum no tiſſimi Ephorus & Theopompus; ille, ut ingenio tardior, & calcaribus concitandus, ſic uita probior; hic ut acrior, & freno coercendus, ita & improbior. Haec Suidas. Iſocratem apud Plutarchum deridet Cato maior, quod eius diſcipuli ſeneſcerent dicẽdo, ut apud Ditem cauſſas agerent. *Strictim attigiſti,*] curſim legiſti, miſſum uidelicet ab aliis: (iam enim diuulgatus erat; ſiquidem & Poſidonius eum Rhodi legerat, ut infra proxime) poſt autem eum, opinor, accepiſti, quem ego L. Coſſinio dederam. Sic locutus & Salluſtius in Catilina: Strictim, ut quaeque memoria digna uidebantur, attigiſti. (ita enim legit Aldus filius ex Nonio, non, ut in peruulgatis libris, Carptim.) Et l. 1. de Orat. Quaſi per trãſennã praetereuntes, ſtrictim adſpeximus. *Faſtidioſe*] cum omnia in eo diligentiſſime examinaſſem, uſque ad faſtidium. *Ornatius*] quòd homo Graecus uideretur praeſtare poſſe. *Adoleſcentulorum ſtudiis excitati*.] quia uidemus adoleſcentulos eloquentiae ſtudio teneri. *Fuit enim mihi commodum &c.*] licuit enim mihi ad Demoſthenis imitationem curare, ut orationes aliquot meae, de rep. in conſulatu habitae, legerentur. *Demoſthenes*] tolle Demoſthenis nomen, ut illud tantum remaneat, Ille tuus ciuis: elegantiae multo plus, nec tamẽ obſcuritatis quidquam erit. *Refractariolo*] concertatorio, quod ad reſtringendum ualet. Seneca ep. 74. contumaces, & refractarios, & cõtemptores magiſtratuum negat eſſe philoſophiae fideliter deditos. In Bruto dixit Cicero de Thucydide: Hoc forenſe cõcertatorium iudiciale non tractauit genus. *Conſulares*] quas nominat proxime. *In ſenatu Kal. Ian.*] de lege agraria contra P. Seruilium Rullum, tribunum pl. quae exſtat, ſed initium deſideratur, eamq. ſignificat in epiſtola ad Lẽtulum,

tulum, cum inquit: Memoria tenebam, nobis conſulibus ea fundamenta iacta Kalendis Ianuarijs confirmandi ſenatus, ut neminem mirari oporteret, nonis Decembribus tantum uel animi fuiſſe in illo ordine, uel auctoritatis. *Altera ad populum*] quae exſtat. Plinij uerba haec ſunt libro 7. cap. 30: Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quo ue maxime excellentem inſigni praedicem? quo potius, quam uniuerſi populi illius gentis ampliſsimi teſtimonio, & tota uita tua, conſulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus. te ſuadente, Roſcio, theatralis auctori legis, ignouerunt, notatasq. ſe diſcrimine ſedis aequo animo tulerunt. te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit. &c. *De Othone*] pro Roſcio Othone: cui plebem Cicero reconciliauit, moleſte ferentem, quod is tribunus pl. quadriennio ante Ciceronem conſulem legem tuliſſet, ut equites in theatro ſeparatim a plebe in quattuordecim proximis ordinibus ſederent. Plutarchus in Cicerone, & Plinius lib. VII. Item in oratione pro Murena, & Pedianus in Corneliana. *Pro Rabirio*,] pro C. Rabirio perduellionis reo, ad Quirites. quae exſtat oratio. *De proſcriptorum liberis*] Sylla proſcriptorum liberis aditum ad magiſtratus lege obſtruxerat. his petentibus, ut, ab rogata Syllae lege, honores capere liceret, Cicero conſul diſſuaſit. Sed operaepretium eſt, ſubiungere ex oratione in Piſonem, quod huic epiſtolae non parum lucis afferre uideatur. Ego inquit, Kalendis Ianuarijs ſenatum, & bonos omnes legis agrariae, maximarumq. largitionum metu liberaui. ego agrum Campanum, ſi diuidi non oportuit, conſeruaui; ſi oportuit, melioribus auctoribus reſeruaui. ego in C. Rabirio, perduellionis reo, XL. annis ante me conſulẽ interpoſitam ſenatus auctoritatẽ ſuſtinui contra inuidiã, atque defendi. ego adoleſcẽtes bonos,

G &fortes,

& fortes, ſed uſos ea condicione fortunae, ut, ſi eſſent magiſtratus adepti, reip. ſtatum conuulſuri uiderentur; meis inimicitiis, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. ego prouinciam Galliam, ſenatus auctoritate, exercitu, & pecunia inſtructam, & ornatam, in concione depoſui. ego L. Catilinam, caedem ſenatus, interitum urbis non obſcure, ſed palam molientem, egredi ex urbe iuſſi. ego tela extremo menſe conſulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefariis manibus extorſi. *Qua Catilinam emiſi;*] exſtat. *Quam habui ad populum*] exſtat, & item quae conſequentur duae. *Inuocarunt;*] mallem, Indicarunt: ut ſubaudiatur, coniurationem. indices enim Allobroges conſul Cicero in ſenatum introduxit. in orationibus, & Salluſtius. *Duae breues,*] una, quae in Rullum ad populum tertia legitur, breuiſſima: alteram deſideramus. *Libris*] orationibus. ut in Oratore, Nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa ſunt in quarto accuſationis. quartam enim orationem in Verrem intelligit. *Pulchelli*] Clodij. ep. 14. l. 1. *Metellus impedit,*] obſtitit enim, ne plebeius fieret P. Clodius: ut in oratione de haruſpicum reſponſis, & pro M. Coelio. *Non ſimulat,*] antea cauſſam occultauerat, cur ex patricio plebeius fieri uellet: nunc non ſimulat: praeſefert, ideo ſe de tranſitione ad plebem cogitare, ut deinceps tribunus fieri poſſit. quod patricio non licet. ep. 16. l. 1. *In Sicilia*] ubi quaeſtor fuerat. quaeſturam autem aedilitas conſequebatur: ſed plebeiis hominibus inter utramque interpoſitus tribunatus pl. patebat. Clodius autem patricius, quia tribunatu legibus excludebatur, aedilitatem ſe ſtatim petiturum dictitarat: poſtea, ut Ciceroni diem diceret, plebeius factus tribunatum petiit, & adeptus eſt. *Saepe dictitaſſet.*] ſic Beſſarionis & Caualcantis uterque liber. ſubaudi, ſe eſſe petiturum. Omnino abundare uidetur dictio, Saepe,

cum

cum frequentatiuum uerbum ſequatur;ſed ferri poteſt; cum & Matius in epiſtola ad Ciceronem dixerit, Frequentes uentitaſſe,pro,Saepe uentitaſſe. *Patriciis*] patricij Sergius Catilina,Cornelius Lentulus, principes coniurationis. *A Freto*] quod iacet inter Meſſanam Siciliae ciuitatē,& Rhegium Calabriae,in extrema Italia. *Prodire*] cum,ſumma celeritate uſus,praeter ſpē omnium affuerit. *Tribus horis Roma Interamnam* :] deſignat illud tempus, cum Clodius,de ſacris polluris accuſatus,quod noctu intraſſet eo,ubi Veſtales pro populo faciebant,apud iudices teſtimonio Caſſinij Scholae probauit, ſe, qua hora diceretur inter ſacra deprehenſus, Interamnae fuiſſe: quod tamen perſpicue falſum intelligebatur: quia & Cicero eum, & multi eo die Romae uiderant, tribus horis ante horam deprehenſionis: ut tum quidem Interamnae eſſe Clodius non potuerit, niſi ſi tribus horis Roma Interamnam poſſet accurrere.quod cum minime poſſet,propter locorum maiora interualla; cauillans tamen Cicero, factum id a Clodio dicit,quia iudicibus probare uiſus eſt,quoniam eſt abſolutus. *Item ante* :] cum noctu introiuit domū Caeſaris,ubi ſacra Bonae deae a mulieribus celebrabātur. *Cum iri maxime debuit*.] cum afficiendus ſupplicio fuit, quod Bonae deae ſacra uiolaſſet. Et iocatur in ambigua ſignificatione. nā Ire obuiam,prodire obuiā proprie ualet; μεταφορικῶς, reſiſtere: ut libro I V. Huic obuiam it Cato. Qua ratione & Brutus in quadā epiſtola dixit,Maleuolentiae hominum in me, ſi poteris, occurres. *Cum candidatum deducerem*,] candidatos ad commendationem clari uiri Martium in campū deducebant. Q. Cicero de petitione conſulatus. *Siculis locum gladiatoribus dare*.] Siculis,meis clientibus,locum dare,ubi gladiatorum certamina ſpectare poſſent. amicis enim,& tribulibus ad ſpectacula locus dabatur: ut in oratione pro Murena. *Gladiatoribus*] cum gladiatores pugnarēt.Sic locutus eſt ep. 19.& fam.l.10.ep. 32

& in prima in Antonium in extremo,& in nona item in extremo. *Nouos patronos inſtituam.*] nouos patronos Siculis dabo, quando tu, uetus eorum patronus, locum ijs dare gladiatoribus non conſueſti. Et patronus Siculorum Cicero iam inde a quaeſtura ſua Sicilienſi. *Sed ſoror,&c.*] quia ſe ipſum deſignauit, cum dixit:Nouos patronos,(nam & ipſe quaeſtor fuerat in Sicilia) intulit, Sed locum dare Siculis non facile potero, cum ſoror mea, quae tantum habeat loci,unum mihi ſolum ad ſpectandum pedem det. quaſi dicat: poteris igitur tu multo minus, cui conſularis ſoror non eſt. *Conſularis*] uxor conſulis Q. Metelli, quae praeterea loci plurimum in ſpectaculis haberet. *Pedem*] de pede, qui eſt in menſura, Clodius intellexit; Cicero uertit ad genus concubitus, quo mulieris utrũque pedẽ tolli ſignificat Ouidius in tertio de arte amandi:
,, Melanion humeris Atalantae crura ferebat.
Nec dubitabatur, quin Clodius cum tribus ſororibus rem habuiſſet. unde illud in epiſtola ad Lentulum: Qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres ſorores. Pedis autem menſura ſedecim pollices fuere. & in uncias duodecim, ut as, diuidebatur,uncia uero in quattuor ſicilicos. *Non conſulare*] obſcenum, minimeq. dignum, quod a Cicerone, homine conſulari, diceretur. *Male conſularem.*] facit enim, quae conſulis uxorem non deceant. *Seditioſa:*] hanc fratris Clodij patronum appellauit ep. 14.l. 1. &, gratia multum poſſe,oſtendit in extrema oratione pro M. Coelio,cũ eius opera Sex. Clodium dixit abſolutum. *Videtur refrixiſſe.*] tota res agraria, interpellata bello, refrixerat,dixit ep. 17.l. 1. *Molli brachio*] leuiter: translatione ab ijs,qui pueros errantes leuiter percutiunt. *De populari leuitate*] ut grauiorem ſe ciuem in rep. praeſtaret. ep. 18. lib. 1. *Bene geſtae*] bello Mithridatico. *Conſeruatae*] exſtincta Catilinae coniuratione. *cuius nunc uenti ualde ſunt ſecundi.*] quod exiſtimatione, &

auctoritate

auctoritate maxime floreret. Sic Horatius ep. 2. l. 2. Hoc paces habuere bonae, uentiq. ſecundi. *Num tantum*] quantum tu uideris ſuſpicari, qui me de Pompeij familiaritate obiurgas. *Quam quae exſecaret*] ciues enim populares, minus recte ſentientes, quos alij non ſapientes oppugnarent, ego potius ſtudeo lenire, & artificio quodam ad reip. partes trāſducere. Ita non uideor improbandus, qui, quod in ciuitate, quaſi in corpore, uitioſum eſt, ſanare uelim potius, quam exſecare. Notat nimiam, Catonis maxime, ſeueritatem, quae reip. noceret. *Equitatus ille,*] equites Romani, quos ego conſul cum ſenatu coniunxeram. *In cliuo Capitolino,*] in aede Concordiae, ad radices aſſurgentis Capitolij. qua in aede conſul Cicero ſenatum conſuluit, quid de coniuratis deprehenſis ſtatuendum uideretur; cum etiam equites Romanos adhibuiſſet. quod initiū fuit eius cōcordiae, quae inter equites & ſenatū eſt conſecuta: ut ſupra docuimus, ep. 16. l. 1. *Te ſignifero, ac principe.*] cum te quoque, equeſtris ordinis principem, ad eam conſultationē adhibui. Sed perſiſtit Cicero in trāſlatione rei militaris: & quia dixerat, Equitatus, intulit, Te ſignifero: cum nihil aliud ſignificet, quam, in ſenatu Atticum, qui principē locum ordinis equeſtris obtineret, cū ceteris equitibus affuiſſe. *Noſtri autem principes*] principes ciues Lucullus & Hortenſius, piſcinarū ſtudioſi. epiſt. 16. 17. 18. lib. 1. *Mulli barbati*] Mullos dictos a mullis calceamentis, de quibus Feſtus, & Plinius libro nono cap. XVII. ex Feneſtellae teſtimonio. Barbatos autem Cicero uocat, quia, quod idem Plinius ibidem tradit, barba gemma inferiore labro inſigniuntur. Eodem modo idem Cicero Parad. V. Barbatulos, ait, mullulos de piſcina exceptantē. *In Piſcinis ſint,*] id quod perquā rarū fuit ſi quidem in uiuarijs, piſcinisq. eos nō creuiſſe, Plinius ait. *Obeſſe,*] reip. & Pōpeium maxime, ac Caeſarē intelligi, perſpicuum eſt. *Verius.*] aequius: ut pro Murena,

Negat uerum eſſe allici beneuolentiam cibo.Item Caeſar,Liuius,Virgilius,Horatius. *In iudicium uenire*] accuſari apud iudices. *Equites curiae bellum,*] indixerunt, ſubaudi. & Curiam accipe pro ſenatu: ut ſit continens pro contento. *Renunciantibus?*] petentibus ut locatio Aſianorum uectigalium induceretur. lib. I. epiſt. 15. *Retinendi ordinis cauſſa*] ne ordo equeſter alienaretur a ſenatu. pub'icani enim equites Remani. *Facienda iactura*] fuit ſatisfaciendum equitibus, locationis inductionem poſtulantibus; quamquam id cum aerarij iactura fieret. *Conſule in carcere incluſo*] L. Flauius tribunus pl. Metellum conſulem in carcere incluſit, quia legem agrariam perferri non ſineret.aliis tamen tribunis opem ferentibus, & Pompeio ſuffragante, aliquot poſt horis exiuit.Dio libro. XXXVII.*Adſpirauit nemo eorum*] maxime equites Romanos ſignificat: quorum opera cum Cicero conſul uſus eſſet in defendenda rep. poſt alienati a ſenatu propter ſenatuſconſultum de iudiciis, & quia de inductione Aſianorũ uectigalium minime impetrabant, non modo non concurrerunt ad opem Metello ferendam, aut iuuandos optimates in ſeditionis tumultu, ſed nec adſpirarunt, ideſt ne iuuandi quidem uoluntatem indicarunt. *Mercede conductos*] quid ergo,inquies,feremus iſtos equites, in iudicio pecuniam accipientes? *Libertinis,atque etiam ſeruis*] praeſtat,equites Romanos, corruptos, & mercede conductos,iudices habere,quam libertinis,& ſeruis ſeruire: a quibus contra perditos ciues opẽ implorare cogemur, ſi equeſtris ordinis praeſidio priuamur.vide,quae de Libertinis diximus in Comm.Ep.fam. ep. x. lib. v. ἅλις σπουδῆς.] ſat ſtudij: ſubaudi,poſitum eſt a nobis in tuẽda ordinum concordia.nunc,ut dies poſtulat,ita uiuamus: quando iam officio ſatis,ſuperq; fecimus. *Meam tribum tulit honeſtius*,] tribum ferre dicitur, cui tribus uel magiſtratum petenti, uel commodum aliquod ſuffragiis defert.Tribus autem Ciceronis uidetur Cornelia

lia fuiſſe: cum, in ea cenſeri ſolitos eſſe Arpinates, Liuius libro. xxxix. ſignificet. *Quam ſuam.*] utramque tulit, ſed meam honeſtius, quam ſuam. *Lucceij perdidit:*] non tulit tribum Lucceij. Et apparet, Fauoniū magiſtratum petiiſſe. nec mirum, perdidiſſe Lucceij tribum: quippe cum Lucceius Caeſaris, Fauonius Catonis familiariſſimus eſſet, Cato autem & Caeſar cum natura, tum uitae inſtituto diſſidentes. perdidit igitur tribum hominis non amici, Ciceronis tulit; qui ſenatus partes ſequebatur, ut Cato, & Fauonius, non populum, ut Caeſar. *Inhoneſte,*] cum non haberet, quod in Naſicam dicere poſſet. turpiter igitur, & inhoneſte accuſauit. eſt autem hic, ut opinor, Scipio ille, quem Q. Metellus Pius adoptauit: cui Naſicae cognomen fuiſſe, ob eam cauſſam crediderim, quia & pater eius, ut ſcripſit Dio, & auus, & proauus, & atauus Naſicae dicti ſunt. cōſul fuit cum genero ſuo Pompeio Magno. *Moleſte*] cum uideatur laudare Fauonium, reprehēdit. nam, Modeſte, eſt leniter, frigide, non uehementer: quod eſt uitioſum in accuſatore. *Moloni*] qui Fauonium Rhodi eloquentiam docuerat. *Nunc tamen petit iterum.*] repulſam igitur tulerat priore petitione. *Reip. cauſſa*] exagitatio Fauonii cum excuſatione quod iterum peteret: iterum enim petere non ſua, ſed reip. cauſſa: alioqui poſt priorem repulſam non fuiſſe petiturum. *Quid agat,*] de petitione ſua. petiit enim conſulatum paullo poſt cum Bibulo & Caeſare, ſed praeteritus eſt. *Cum Caeſarem uidero,*] qui cum Lucceio contra Bibulum coiuerat. ideoq. Lucceii omnia conſilia, quod ad petitionem attineret, ſcire poterat. ſupra, ep. 15. l. 1. *Sityonij te laedunt,*] qui debitam tibi pecuniam non ſoluunt. ep. 18. l. 1. *Catoni, & eius aemulatori Seruilio*] quorum opera factum eſt ſenatuſconſultum de populis liberis. Nondum igitur curulem magiſtratum Cato geſſerat, cum S. C. factum eſt. ſupra enim, Illud ſenatuſconſultū ſumma pedariorum uoluntate, nullius noſtrum aucto-

ritate factũ.ep.18.l.1. *Ea plaga*] illud ſenatuſconſultũ non tibi ſolum, ſed multis praeterea bonis uiris detrimentum attulit; qui creditam ante pecuniam ijs populis, quos ſenatus proxime liberos eſſe iuſſit, exigere non poſſunt. ep. 18. l. 1. & 2. l. 6. *Deinde in diſſenſionibus.*] planius ad ſententiam, Ne in diſſenſionibus. ut hoc dicat: Quando ita ſenatus decreuit, laudemus. nam reprehendentes, qui aſſentiret, non haberemus: fruſtra autem diſſentire ſtultum eſt. Forte etiam ſic: Ne in diſceſſionibus. fieri enim ſolitas eſſe diſceſſiones ſenatorum in diuerſas partes, notum eſt, cum aliquid in ſenatu decernendum eſſet. *Amalthea mea*] gymnaſiũ & ipſe Amaltheae nomine exſtruxerat, Attici exẽplo. ep. 14. l. 1. *Indiget tui*] quod attinet ad ornatũ, & τοποθεσίαν. epiſt. 14. l. 1. *Vindicem aeris alieni*] coniuratio Catilinae propter aes alienum facta, odio maxime creditorum. recte igitur uindex, & ſeruator creditorum Cicero, quia coniuratos occiderat. & Vindex dupliciter ponitur. uindex coniurationis, qui coniurationem opprimit; uindex libertatis, qui libertatem reſtituit: ut hic, uindex aeris alieni, qui creditores ſeruat: quod μεταφορικῶς dixit in epiſtola ad Sextiũ, Non putant ei nummos deeſſe poſſe, qui ex obſidione feneratores exemerit. Sic, Vltor Catilinae, in oratione in Piſonem: & Vltor inimicorum, in epiſtola ad Lentulum: diuerſe; nam illud pro Catilina, hoc contra inimicos. *Aere non Corinthio*] ſenſus eſt: Tuſculani, & Pompeiani aedificatio magnum mihi aes alienũ attulerunt. ſed iocatur in ambiguitate uerbi: cum aes Corinthium maxime laudaretur. *Hoc circumforaneo*] quod ab argentariis fenerantibus ſumitur, qui tabernas habebant in porticibus circa forum. *Speramus eſſe otium*] uide ep. 16. & 18. l. 1. *Prognoſtica mea*] Arati uerſus, ab ipſo latinitate donatos; quibus prognoſtica continentur, ut futurae pluuiae ex ranarum clamore. ep. 16. l. 15. *Ad Octauium.*] uideamus, Octauius

Octauius hic qui ſit, & qua de re agatur: quod arbitror non omnibus patere. Hoc tempore Aſiam regebat Q. Cicero, Macedoniam C. Octauius. de quo his uerbis in epiſt. 2. l. 1. ad Q. fratrem: Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam, qua ſit exiſtimatione Virgilius, qua tuus uicinus C. Octauius? ſic enim legimus, non Cn. ut patet ex infraſcripto lapide. & Suetonius in Auguſti uita: Octauius pater, ex praetura Macedoniam ſortitus, fugitiuos, reſiduam Spartaci, & Catilinae manum, Thurinum agrum tenentes, in itinere deleuit, negotio ſibi in ſenatu extra ordinem dato. prouinciae praefuit non minore iuſtitia, quam fortitudine. namque, Beſsis, ac Thracibus magno proelio fuſis, ita ſocios tractauit, ut epiſtolae M. Ciceronis exſtent, quibus Quinctum fratrem, eodem tempore parum ſecunda fama proconſulatum Aſiae adminiſtrantem, hortatur, & monet, imitetur in promerendis ſocijs uicinum ſuum Octauium. Macedoniam igitur adminiſtranti commendari Atticus cupiebat; cum in ea prouincia negotiorum quiddam haberet: ideoq. & C. Antonio, eandem prouinciam ante Octauium regenti, Cicero eum litteris commendauerat, fam. lib. 5. epiſt. 5.

Lapis in hortis Colotianis, Romae.

C. OCTAVIVS. C. F. C. NP---
PATER. AVGVSTI
TRIB. MIL. BIS. Q. AEDIL. PL.
CVM. C. TORANIO. IVDEX. QVAESTIONVM
IMPERATOR. APPELLATVS. EX PROVINCIA. MACEDONIA

Dedi literas] commendaticias. cum ipſo enim, ante quam diſcederet, nil erā locutus; quia nō putabā

te negotia

te negotia in prouinciis habere, (erat autem Macedonia Romanorum prouincia) ſed dumtaxat in iis locis, quae Romanis magiſtratibus non parent, ut in Epiro, aut Athenis, aut Sicyone. *In toculionibus*] nomen fortaſſe deductum a τόκος, quod eſt uſura. ut ſit: Non putabam te eſſe in iis, qui uſuram exercent, pecuniam cũ fenore exigentes a prouincialibus. nec mirum, ſi uerbo utatur Cicero, a Graeca lingua deriuato, cum ad Atticum ſcribat, Graecae linguae ſtudioſiſſimum.

EPISTOLA . II

Ciceronem noſtrum] Quinctum Ciceronem, Quincti filium ex Pomponia, Attici ſorore. erat autẽ apud auũculum. θεῖοι] non libenter mecum ſolet eſſe Quinctus filius, quod ſeueritatem diſciplinae meae nõ ferat: ut recte me patruum putet, ideſt minime indulgentem; quales patrui ſunt. nam patres amore uicti filiis ſaepe denegare non poſſunt, etiam quae ſentiant minus expedire. itaque, epiſt. 5. lib. 10. Pater, inquit, nimis indulgens, quidquid ego adſtrinxi, relaxat. & pro M. Coelio. Fuit in hac cauſſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter: obiurgauit M. Coelium. & apud Perſium. Cum ſapimus patruos. & apud Horatium; Patruae metuentes uerbera linguae. Vere tamen ut dicã, ſubolet de mẽdo neſcio quid, primum quia, quod ad ſententiam pertinet, magnopere non probo; putidum enim, & inſulſum quiddam eſt, Ei nos θεῖοι uidemur; cur Graece, θεῖοι, potius, quam Latine, Patrui? deinde, quod caput eſt, ſcriptos libros hic ab impreſſis uideo diſſentire. in eo, qui Beſſarionis fuit, perſpicue legitur, Cura, amabo te, Ciceronem noſtrum. ἀπολέσαι uidemur. In alio, Cinos θεῖοι uidemur. πελληναίων.] librum Dicaearchi de populis Pelenaeis. de quibus Suidas. *Dicaearchi*] quem infra ſuas delicias appellat. Siculus fuit, Ariſtotelis auditor, philoſophus, rhetor, geometra. *Procilio*.] qui & ipſe multa ſcripſerat, grãmaticus doctiſſimus, cuius ſcripta fortaſſe magis Atticum delectabãt, quam Dicaearchi.

chi. *Mihi heredes.*] obſcurus & forte mendoſus locus.neque ſecus antiqui libri: praeter unum Ducis Vrbinatis,in quo eſt;Mihi credas. Ἡρώδης] Athenienſis, & opinor is, de quo lib. XIV. *Quam unam litteram ſcriberet*] Atticus enim litteris ſignificauerat,Herodem ad ſe acceſſiſſe,ut ſcripta ſua legeret. *Comminus acceſſit,*] uenit enim ad te, ut ſcriptorum ſuorum moleſtiſſima lectione conficeret. *Lollio*] Lollia familia Romae: & in antiquis libris ita ſcriptum,non, ut in uulgatis, Lolio. *Sanus non es*] non recte ſentis. μεταφορὰ a corpore ad animum. *Vino*] alij,Vinio.placet.nota familia, de qua Horatius,

,, Auguſto reddes ſignata uolumina Vini.

Kalendas uenire,] quo die C.Antonius, a Q. Maximo accuſatus, cauſſam dicere debebat. *Non uenire?*] ex Macedonia prouincia redeuntem,quam auare, & infeliciter adminiſtrauerat. uide ep. 10. l. 1. *Ita ad me mittunt,*] ita mihi Roma ſcribitur a meis. Fortaſſe, quod Cicero C. Antonium, collegam ſuum in conſulatu,defendere ſtatuiſſet. nam certe defendit eum, accuſante Coelio,ut in oratione pro Coelio legitur, & in ea pro domo: *Nigidium*] praetorem: uel fortaſſe tribunum pl.non enim apud Nigidium, ſed apud Q. Claudium, & Cn.Letulum Antonium eſſe accuſatum,alterum ſcilicet de repetundis, alterum de maieſtate quaerentem, oſtendit oratio in Vatinium. *Compellatumm*] euocaturum, coacturum. *Huc non uenis,*] quoniam Romam recta proficiſceris,nec uis de itinere deflectere,ut in uillas ad me uenias; Romae domi meae cenato,tertio quidem Kalendas, ſi poteris,ideſt illo ipſo die, quo te ad Vrbem futurum ſcribis; ſi minus, utique pridie Kalendas.

EPISTOLA. III

Opinor εὐαγγέλια] opinor mihi debes εὐαγγέλια, quia Valerium abſolutum ſignifico. *Valerius*] non uidetur hic eſſe L. Valerius Flaccus: qui abſolutus eſt Caeſare

ſare conſule, ut eſt in ultima epiſt. huius libri: nunc autem conſulatum nondum Caeſar inierat. aut igitur alius Valerius eſt: aut Flaccus bis accuſatus. *Defendente.*]mecū.extſtat Ciceronis oratio. *Atilio*]qui pro Valerio abſoluendo prenſauerat. *Et Epricatem*] iam non agitur de iudicio Valerii Flacci, ſed reſponſio eſt ad alteram partem epiſtolae ab Attico acceptae. & Epicratem, opinor, Pompeium, quaſi, omnia tenentem: ſiquidem eo tempore princeps in rep. Pompeius. & infra non ſemel eum fictis nominibus deſignat, ut cum appellat Sampſiceramum, Arabarchen, Hieroſolymarium, Megabocchum: de quibus ſingulis ſuo loco. *Suſpicor*] de abſente Pompeio. *Eius caligae;*] de Pompeij laſciuia dicit ſe ex eius caligis ſuſpicari, quibus in urbe ſolus uteretur; quoniam militare calceamentum erat, non urbanum. & ſane Pompeius in ueſtitu, neglecta uulgari conſuetudine, inane quiddam amauit ad perſpicuitatem. unde illud, epiſt. 16. Pompeius togulam illam pictam ſilentio tuetur ſuam. & Fauonius Pompeij cultum notauit his uerbis: Non refert, qua parte corporis diadema geras. quod candidis faſcijs uteretur. Valerius. *Vt faſciae cretatae,*] ita mihi non placebant eius caligae, ut ante cretatae faſciae non placuerant. Veteres Romani crura faſcijs inducebant. ſed Pompeius cretatas geſtauerat, cum aliorum eo colore non eſſent. reprehendit enim Cicero P. Clodium in oratione de haruſpicum reſponſis, quod purpureis uſus eſſet. cretatae autem faſciae candidae erant, ut candida toga competitorum; quae cum eſſet alba, ita colorabatur creta, ut candida fieret: idq. legimus apud Iſidorum: quod etiam Valerius Max. lib. 6. cap. 2. confirmat. quo in loco, dubium non eſt, quin de his Pompeij cretatis faſciis intelligat: ait enim: Pompeio, candida faſcia crus alligatum habenti, Fauonius, Non refert, inquit, qua in parte corporis ſit diadema: exi-

gui

gui panni cauillatione regias eius uires exprobrans. *Κύρου παιδείαν*] Cyri architecti doctrinam. & alluſit ad Xenophōtis librum, qui inſcribitur *κύρου παιδεία*. fam.lib.7. epiſt. 14. *Radiorum, &c.*] aiebat Cyrus architectus, cum radij oculorum per feneſtras latis luminibus egrederentur, eas egresſiones non tam eſſe ſuaues. *Etenim*] argumentum pro feneſtrarum anguſtijs contra latitudinem. Ab oculis noſtris exeunt radij, qui quo longius progrediuntur, eo latius, alter ab altero, diſiunguntur: ut ab oculis noſtris ad locum, quem ſpectamus, fiat radiorum quaſi pyramis quaedam: &, ſi hunc totum radiorum, ideſt uiſionis curſum Graecis litteris a principio ad finem notare uelis; in principio, ideſt in oculis noſtris, unde uis oritur uidendi, ſtatues α; extremum, quo ſpectamus, notabis duabus litteris β γ; ſpatium inane, quod interiacet, qua diſiuncti duo radij currunt, duae item litterae ſignabunt δ ε. ergo, ſi quis in cubiculo conſtitutus aciē aliquo per feneſtram uelit intendere, quo anguſtior erit aditus feneſtrae, eo magis oculorum radios in exitu cohibebit; ideoq. erit illa ſuauior, quia radios diſiungi quamminime patietur. & , ut ſuaues anguſtae feneſtrae, ita nō ſuaues uaſtae ἡ ὄψις, adſpectus, uiſionis initium, oculi ipſi. *Vides enim cetera.*] uides, cum ita ſit, quo iunctiores radij per feneſtras exeāt, eo illas eſſe ſuauiores. lato autem aditu non ita iuncti exibunt: latis igitur luminibus feneſtrae nō tam ſuaues. *Nam ſi &c.*] ſi per ſimulacrorum incidentias uideremus, & uidendi ſenſus, ut aiebat Epicurus, e rerum ſimulacris fieret, in oculos noſtros ſeſe inferentibus: ſequeretur, ut ipſae rerum imagines, εἴδωλα quae dicuntur, non facile per anguſtas feneſtras ingredi, & ad oculos peruenire poſſent; itaq. in ipſo aditu impeditae laborarent. ſed non ita eſt. neque enim, ut putat Epicurus, uiſio fit ex imaginibus rerū ad oculos aduolātibus, ſed potius, ut Stoici ſentiunt, ex radiis, qui ab oculis

ad res

ad res ipſas emittuntur. ſi Epicurum igitur ſequimur, latae feneſtrae fiant potius, quam anguſtae; ne imagines ingredientes, paruo aditu coartatae, laborent; unde adſpectus oculis difficilior. ſin Stoicis aſſentimur: anguſtae fiant potius, quam latae: ut radij quammaxime iuncti per eas emittantur: quo iuuari uidetur ſenſus oculorum. & apparet, Ciceronem cum Stoicis ſentire, quia infert, Nunc &c. *Nunc*] poſitum pro, Sed: ut alibi, cum ſuperiora tollit: quale illud, Nunc ut Apelles, fam. lib. 1. epiſt. 9. *Fit lepide*] contra quam ſentit Epicurus. *Illa ἔγχυσις*] illa effuſio radiorum per anguſtas feneſtras. iuncti enim egredientes radij, deinde ſe effundunt. Gellius lib. v. cap. xvi. *Si reprehenderis,*] in aedificio. *Ad menſem Ianuarium,*] quo Caeſar & Bibulus cos. magiſtratum inituri erant. *In qua Σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον,*] ego tibi, inquit, de rep. nunc in utramque partem diſputabo, more Socratico: deinde ad extremum dicam, quae mihi placeat ſentẽtia: quo modo ueteres illi Socratici ſolebant; qui cum εἰς ἑκάτερον diſputaſſent, ad extremum, quid ipſis placeret, exponebãt. deinde incipit diſputare. Agraria lex promulgabitur: quid agendum? reſiſtam, an quieſcam? ſi reſiſto: magnam ſubeo dimicationem: afficietur iniuria Pompeius, Caeſar offendetur, uterque popularis. ſi quieſco: hoc quidem eſt deſerere remp. non ſecus ac ſi in Solonium, aut ſi Antium abirem. magni igitur conſilij res eſt: ſiquidem in utramque partem magna inſunt momenta rationum. ſed explica tuam ſententiam M. Tulli: dic aliquando τὴν ἀρέσκουσαν. ego, inquit infra, non opinor eſſe dubitandum, quin ſemper nobis uideatur εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. *Caeſarem*] conſulem, qui ad uoluntatem perferendae legis incubuerat, ut a populo gratiam iniret. Suetonius, Plutarchus. *Balbum*] Gaditanum, ſed a Pompeio ciuitate donatum: pro quo exſtat oratio. Alter autem Balbus, de quo in hoc libro infra, gentis Atiae fuit, maritus Iuliae Caeſaris

ris ſororis, ex qua genuit Auguſti matrem Atiam. Suetonius in Auguſto. *Coniungeret*] alterum alteri offenſum reconciliaret. unde Triumuiratus ille reip. exitio fuit. Scribit Plutarchus, cum Caeſar Pompeium & Craſſum diſſentientes uidiſſet, cogitaſſe futurum in primis e re ſua, ſi eos coniungeret: ni faceret, haud fere quidquam eorum, quae moliretur, poſſe perficere. *Pax*] quies: ut illud in ſomnio Scipionis, Quaeſo ne me e ſomno excitetis; & pax ſit rebus. *Senectutis otium*] ſummum otium: quale ſenibus eſſe ſolet: qui fere nihil, aetatis uitio, curant. *κατάκρισις*] ſanctio. in 3. enim libro de cõſulatu meo quaſi ſanctione quadam me ipſe obſtrinxi reip. cum Calliopen induxi praeſcribentem mihi, quid agerem. *εἷς οἰωνὸς*] Homeri locus Iliadis libro 12. de Hectore auguria contemnente; & unum eſſe optimum augurium affirmante, Certare pro patria. *Ambulationibus compitaliciis*] quia ſcripſerat Atticus, ſe pridie compitalia cum eo futurum. Compitalibus igitur, dum alij ludis operam dabunt, nos haec ambulantes conferemus. De die compitalicio Macrobius lib. 1. Sat. Varro de lingua Lat. Cicero in Piſonem, & hic libro 8. ep. 7. *Rogat*] ut ueniat ad nos. *Matrem*] Attici: quae uixit annos x c. Nepos in uita. *Περὶ φιλοτιμίας*] libros duos de honorum ſtudio, quos nominat in eius uita Laertius.

EPISTOLA. IV

Serapionis librum] de geographia, de qua Cicero ſcribere cogitabat. uide epiſt. 6. & 7. *Tranſigas.*] conficias: numeres pecuniam pro rebus, quas ab ipſo emimus. *In eo, quod oſtenderat,*] oſtenderat ſe haud immenſo pretio contentum fore. *Male empta*] nimio empta. *Reddi*] uenditori Titinio. *Voluntate Pomponiae*] non igitur ſolus Cicero, ſed cum Q. fratre, aut cum Pomponia, fratris uxore, eas res de Titinio emerat. *Nummi potius reddantur.*] malim, Addantur: ut hoc dicat. ſi ea, quae male empta ſunt, Pomponia reddi

non

non uult: adde nummorum aliquid ad id, quod iam numeratum eſt: ſolue Titinio pecuniam uel quantã petet: prorſus explica rem, ne ſcrupulus ullus, aut negotij quidquam ſuperſit. *Scrupulus*] negotium, aut moleſtia ex infecta re. *Ad Tigranem*] legatus ad Tigranem, Armeniae regem, Clodius. ep. 7. *Syrpae condicione*] antiquus liber Beſſarionis, Syrpae condiciones. utrumque obſcurum, & fortaſſe deprauatum. *Tempus illud*,] cum aberit Clodius. *Quinctus noſter*] qui Aſiam regebat. *In otio conſederit*,] tum expeditus, ut ſperamus, adminiſtratione prouinciae, imperio tertij anni terminato. *Sacerdos Bonae deae*] P. Clodius: qui muliebri ueſtitu ad ſacra Bonae deae acceſſerat, quo iure ſacerdotes ſolent. ironia. *Cuiusmodi futurus ſit*] nihil enim acturus contra me uidetur, qui de legatione ad Tigranem cogitet. itaque nihil impedit, quo minus liberam mihi legationem liceat ſumere. *Sciri poſſit*] hoc abeſt a Beſſarionis antiquo libro. Caluacantis autem exemplar ſic: Sacerdos bene de te cuiuſmodi futurus ſcius ſit. uulgata lectio ſententiam habet non abſurdam: ſed, cum in ſcriptis libris aliam ſcripturam uideam; uenit in mentem ſuſpicari, ne quis ex ingenio locum reſtituerit. *Quod a me ipſo non deſciuerim.*] quod de ueteri meo defendendae reip. curſu gratiae cauſſa non deflexerim. *Magnum opus eſt:*] quia ſunt difficiles res ad explicandum. ep. 6. *Praeter quercum Dodonaeam*] ſi quercus eſſent in Terentiae ſaltu, ut in Epiro tua ſunt, iuxta Dodonam ciuitatem; ego Epirum ipſam mihi uiderer in Italia poſſidere. cetera non minus abunde ſunt, quam in tuis Epiroticis poſſeſſionibus: quae hoc uno praeſtant, quod proximas habent nobiles illas quercus Dodoneas, quae uocales olim fuiſſe dicuntur. praeterea nihil eſt in tota Epiro, quod ego in hoc ſaltu non habeam. Herodotus lib. 11. *Vettium.*] Chryſippum Vettium architectum, Cyri architecti libertum: de quo fam.

lib. 7.

lib. 7. epiſt. 14. *Palaeſtrae Palatinae*,] quae erat in Ciceronis domo Palatina. de muro enim, quem reſtitui uolebat, ſpectabantur ij, qui ſe palaeſtra exercebant. *Pomponiam, & puerum*] ipſe enim conſumere aeſtatem in itinere cogitabat, ſumpta libera legatione. *Puerū*] Quinctum Ciceronem, Quincti filium ex Pomponia. *In tumore ruinae*] propter infirmitatem muri, de quo palaeſtra ſpectabatur.

EPISTOLA. V

Aegyptum] fore uidebat, ut Caeſar conſul legatum mitteret ad ſanciendā cum Ptolemaeo, Aegypti rege, ſocietatem. eam legationem & ſibi deferri cupiebat; & tamen uerebatur, ne alieno reip. tempore diſcedentem infamia ſequeretur. Caeſar libro. I I I. de bello ciuili. *His mittentibus,*] Caeſare & Pompeio legationem deferentibus: quibus Ciceronis diſceſſus uoluptati futurus eſſet, quod, abſente reip. patrono, ipſi ſe omnia ſperarēt ex libidine adminiſtraturos. αἰδέομαι] Homeri uerſus de Hectore. πουλυδάμας] conuicium Catonis timebo, ut Polydamantis Hector, ſi certamen cum Achille recuſaret. Iliados χ. *Excipiamus,*] quod ad Aegyptiam legationem attinet, ne properemus, ſed excipiamus, & exſpectemus, num deferatur. *Consuleris*] quod Pompeij conſilia probe noſſet, ob intimam familiaritatem. itaque epiſt. 17. Velim, inquit, ex Theophane expiſcere, quonam in me animo ſit Arabarches. cum eo loco Pompeium deſignet. & lib. 5. ep. XI. Pompeius mihi uidebatur in Hiſpaniam iturus. id ego minime probabam: qui quidem Theophani facile perſuaſi, nihil eſſe melius, quam nuſquam illum diſcedere. ergo Graecus incumbet. ualet autem auctoritas eius apud illum plurimum. Hic eſt Theophanes ille Mitylenaeus, de quo his uerbis in oratione pro Archia: Quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adaequauit? non ne Theophanē Mitylenaeum, ſcriptorem rerum ſuarum, in cōcio-

ne militum ciuitate donauit? & Plutarchus ſaepe. *Se destitutum*,] a Caeſare: cuius opera, conſulem ſe deſignatum iri ſperauerat, propterea quod ei conſulatum petenti ſuffragatus erat, ut eſt ep. 5. *Nepos*,] cum Q. Metellus Nepos proficiſcatur, quem opinio erat in locum auguris mortui petiturum; cuinam auguratus deferetur? & innuit, Nepotem certum augurem fuiſſe futurum, niſi Roma diſceſſiſſet: cur? quia fratris in locum ſurrogari aequum erat. perierat enim Q. Metellus Celer augur; ut ex oratione in Vatinium cognouimus: Nepos autem & Celer fratres, patrueles tamen, non germani, cum eodem utantur praenomine. Atque hic locus indicat, qui ab urbe abeſſent, eos fieri augures non potuiſſe, cum tamen id lex non uetaret, ut lib. I. ep. XI. ad M. Brutum. *Quoniam Nepos proficiſcitur*,] in prouinciam ex praetura: quam uero prouinciam, ignoratur. nam de Hiſpania, non eſt, ut intelligi poſſit: quam rexit Metellus poſt conſulatum; ut ex Plutarcho in Caeſare, & Dione lib. XXXIX. ſi diligenter inſpiciatur, facile eſt cognoſcere. at haec epiſtola Caeſare & Bibulo cos. ſcripta eſt, biennio ante Metelli conſulatum, anno poſt eius praeturam proximo. *Capi poſſum*.] ſi enim iſti auguratum mihi deferrent, captus beneficio diſſentire ab ijs in rep. non poſſem. Nondum enim erat augur Cicero, nec fuit niſi poſt reditum ab exſilio. quamquam in epiſt. quam ſcribit ad Catonem, dicit ſe auguratum neglexiſſe: ſed ſcribit ad Catonem. id eſt ad hominem ſeuerisſimum, ab omni prorſus ambitione alienum. *Videte ciuitatem meam*.] hemiſtichium ex uetere poeta, in miſerabilem ciuitatis adſpectū. *Quae putaui eſſe praeclara*] magiſtratus, & honores. *Expertus ſum*] quia ſūmi honores, ſumma cum laude geſti, mihi tamen, ut uideo, contra perditorum conatus praeſidij minimum attulerunt. iam enim, equitibus a ſenatu alienatis, cum Q. Catulus, & Q. Metellus, duo fortisſimi reip. propugnatores,

pugnatores, obijſſent; Pompeij, Caeſaris, & Craſſi facta coitio eſſet; Bibulus conſul, armis foro pulſus, domi ſe teneret; ſenatus duces non haberet; afflicta langueret optimatum cauſſa; non dubie Cicero impendentem exſilij ſui calamitatatem cernebat. *Cum omnibus Muſis rationem habere*] prorſus me litteris dedere. *Reſcribe certius*] num ita grauiter laboret, ut deſperetur. *Quid de P. Clodio.*] num legatus ad Tigranem eat.

EPISTOLA VI

Feſtiuam] iucundam, qua hilaritas excitetur. *Fluctus numero*] quod ab ijs fieri ſolet, quos ipſum nihil agere delectat. *Lacertas*] piſces, lacerti, humani membri, ſimilitudine dictos. Sed malim, Lacertos, ut eos appellant Plinius, Celſus, Martialis, alij Lacertorum aūt tria genera. maximus eſt colias, de quo Plinius lib. 32. cap. ult. medius graculus, qui uidetur eſſe, quem Romae merlucium uocant; minimus ſcon ber, uulgo notus, Romae & in Gallia macarello, a maculis, quibus, & forma terreſtri lacertae non diſſimilis. *Serapione, & Hipparcho*] Serapio Antiochenſis, a Plinio in Indice nominatus, ſcripſit περὶ τῆς γεωγραφίας. Hipparchus autem Nicaeus errata collegit Eratoſthenis, ut ait Strabo lib. 2. quo loco eius librum appellat πρὸς Ἐρατοσθένην. *Ὁμοειδῶς*] nam & de montibus, & de fluminibus, & de ſitu urbium, aliaq. huiuſmodi ſaepius iteranda. quo fit, ut, cum eaedem res ſere ſemper occurrant, uarietate orationis diſtingui uix poſſint. *Tyrannio*] qui & ipſe ſcripſerat τὰ γεωγραφικά. *Quinetiam dubitem*] placeret, Qui etiam; hoc ſenſu. Vide, quam ſim complexus otium. prorſus antea peregrinari ſtatueram, & in ea peregrinatione aliquid ſcribere τὸ γεωγραφικόν: nunc quandoque cogito, omiſſo peregrinandi conſilio, Antij conſidere. *Qui etiam dubitem:*] cui etiam aliquando ueniat in mentem Antij conſidere. *Hoc tempus*] quod ponere ſtatueram

tueram in peregrinatione. *Buthroti*] procul a ſtrepi tu rerum urbanarum. *Proxima eſt*] ſimillima eſt, quod ad ſolitudinem, & amoenitatem attinet. Iterat idem libro 4. epiſt. 8. his uerbis: Scito Antium Buthrotum eſſe Romae, ut Corcyrae illud tuum. nihil quietius, nihil alſius, nihil amoenius. *Vatinium*] tribunum pl. Caeſaris conſulis miniſtrum in ſeditionibus. *Viginti uiris*] quos Caeſar, perlata lege agraria, ad aeſtimationem agri Campani creauerat; cum inſuper quinque creaſſet, qui aeſtimatum diuiderent. ep. 7. l. 2. & 2. l. 9. & Dio lib. 38. *Vnum eſſe ſaluum*] Caualcantis liber, Viuũ eſt ſaegiũ. Beſſarionis, Viuum eſt ſegium. uulgata lectio lumẽ interpretationis nõ deſiderat, cum ſententia pateat. πολιτευτέον] reip. opera nauanda, in litteris, uidelicet, & libris, doctisſimorũ hominum exẽ plo. ἀνέκδοτα] uel recondita quaedam, quae in apertum non proferantur, tibi uni pateant; uel, qualia nemo adhuc edidit. *Theopompino genere*] Theopompus in hiſtoriis ſuis hominum mores aſpere accuſabat. πολιτεύομαι] opera, quã nunc quidem, Antii dum ſim, reip. nauo, haec eſt, odiſſe improbos. *De Quincti fratris negotio*] quod Q. Ciceroni, Aſiam regenti, a populo Romano in ſumptum debebatur, id ſibi ille denario, id eſt Romana pecunia, non ciſtophoro, qui nummus erat Aſiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquae ſpes ſit denarij, an ciſtophoro contenti eſſe cogamur. Pompeianum appellat, quod in Aſia magnam pecuniam Pompeius in ciſtophoro habebat, quaeſitam quo tempore in ijs regionibus contra Mithridatem bellum geſſit: e qua pecunia quaeſtores numerari Quincto uolebant, tantundem ipſi poſtea Pompeio Romae denario numeraturi. ep. 16. *De muro*] Palatinae domus. ep. 6. l. 2. *Aliud quid? etiam.*] aliud quid eſt, quod ad te ſcribam? unum hoc reliquum eſt: quando te proficiſci &c. Sic locutus eſt ep. x. l. 1. quo in loco uide, quae diximus.

EPI-

EPISTOLA . VII

Quem non amabam,] forte, Pompeium: quem ama re deſierat, quod Clodium ad plebem trāſduxiſſet. ep. 19. l. 2. *De Publio*] Clodio. *Legatione*] ad Tigranem. ep. 2. *Quid ſit acturus.*] nū ea ſit uſurus. nam paullo poſt: Quam ſi ille contemmit, ſpectaculum egregium. *In hominem*] tolle praepoſitionem, In; ſententia patebit. *Amiſſurus.*] cum legatus longe gentium abiret: qui plebeius uideretur eſſe factus, non ut inani legationum munere tempus conſumeret, ſed ut Romae plebis negotium gereret. *Patricios ſalutare*] Armenii reges Romam uenire ſolent, ut patricios ſalutent. tu autem, patricius cum eſſes, tranſire ad plebem uoluiſti, quam ob cauſſam? ut ipſe regem Armenium ires ſalutatum. minus igitur ſignificas eſſe dignitatis in plebeiis, quam in patricijs, cum hi ſalutari ſoleant, tu autem ſalutatum ire uelis. *Latoribus, & auſpicibus legis curiatae;*] illis ipſis, qui eum ad plebem trāſduxerunt, Caeſari uidelicet, & Pompeio: quorum alter conſul legem tulerat de Clodio ad plebem trāſducendo; alter augur in auſpicio fuerat. epiſt. 9. Dio lib. 38. *Legis curiatae:*] qua Clodius ad plebem traductus eſt, Caeſare latore, auſpice Pompeio. in oratione pro domo. *Vnus uir*] cum in domo Caeſaris, pontificis maximi, inter mulieres deprehēſus eſt. ep. 7. *In uiginti*] creatis ad diuiſionem agri Campani. ep. 1. l. 9. Velleius lib. 2. Suet. in Auguſto, Dio lib. 38. *Piſaurenſis nebuloni*] Beſſarionis liber, item Caualcantis, Piſaurenſia neptiloni. alii aliter. nos, quammaxime ad antiquam ſcripturam accedentes, ita putamus eſſe corrigendum: Illa opima ad exigendas pecunias Druſo, ut opinor, Piſaurenſi, an epuloni Vatinio reſeruatur? ut, quae Clodio promiſſa fuerat legatio, eam dicat Druſo, aut Vatinio reſeruari. & eſt uſitata Ciceroni locutio, ambigenti hoc an illud ſit; ut libro 1. Nos hic te ad menſem

Ianuarium exſpectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios misſis? & in epiſtola ad Trebatium: Cn. Octauius, an Cn. Cornelius quidem? is me ad cenam ſaepe uocat. item in Bruto: Paucis ante, quam mortuus eſt, an diebus, an menſibus? & lib. 12. Dicitur Quinctum filium uidiſſe an euntem, an iam in Aſia? *Bella relegatio*] non eſt hoc, Clodium legare, ſed ſpecie legationis relegare. Et argute, cum poſt uerbum, Ieiuna, adſcripturus uideretur, Legatio, ut contrarium contrario redderet, quia dixerat, Opima? iocum captans repente uertit ſententiam, & intulit, Bella relegatio. In libro Beſſarionis antiquo uideo ſcriptum eſſe, Ieiuna tabella relegatio, tribus uerbis diſtincte: ut mutationis minimum ſit in noſtra correctione. *Ad iſtorum tempora reſeruatur.*] qui enim Clodium nunc ad Tigranem mittunt, ideo mittere uidentur, ut comitijs tribunitijs Romae ne ſit, itaq. petitione tribunatus excludatur. id autem, ut tribunatum illi non tam eripiant, quam ad ipſorum tempora reſeruent. quaſi arbitratu ſuo poſſent magiſtratus dare, cum uellent. *Incende hominem*] incende Clodium contra Caeſarem, & Pompeium, qui eum tam contumelioſe tractent. *Ex Curione*] cognoſce ex epiſtola ſequenti. *Conſulatum ſibi ereptum*] ſperauerat enim, in petitione conſulatus uſurum ſe eſſe Caeſaris opibus, qui & ipſe Caeſari petenti anno proximo ſuperiore ſuum ſtudium, ſuamq. operam praeſtiterat. ſed Caeſar ubi ad conſulatum peruenit, de officio non laborans, Arrium neglexit. *Ereptum*:] non quia conſules eſſent creati, ſed quia Caeſaris promisſis Arrius deſtitutus iam de conſulatu deſperabat; cum ſe excluſum non dubie coniiceret, Caeſare, Pompeio, & Craſſo ſibi inuicem gratificantibus. ep. 5. *Megabocchus*] Pompeius: qui in his epiſtolis a Cicerone diuerſis nominibus appellatur, Epicrates, qui omnia teneret; Sampſiceramus,

Arabarches,

Arabarches, & Hieroſolymarius, haec loca uictoriis adeptus; Megabocchus, magnus Africae rex, quia Domitium, & Iubam, Syllanis temporibus in Africa uicerat. Bocchus autem in Mauritania, Africae parte, regnauerat. *Sanguinaria*] caedis cupida; uel facilis ad caedem committendam; ex Catilinae, ſanguinarii hominis, diſciplina. ep. 12. Concurſabant, inquit, barbatuli iuuenes, totus ille grex Catilinae, duce filio la Curionis. & ep. 14. Noſtri iſti comiſſatores coniurationis, barbatuli iuuenes. *Inimiciſſima eſt.*] magno odio Megabocchus eſt huic ſanguinariae iuuentuti. *Auguratus*] nam ex ambitione multorum, qui in locum Metelli petent, diſſenſiones inter iſtos exſiſtent. ep. 5. *Quinque uiris*] puto pro Quinque, reponendum Viginti, de quibus in hac epiſt. *Loqui quoſdam*] contra Caeſarem, & Pompeiũ. *Naufragia*] diſſenſiones, & rixas. *Exire de naui*] cum mihi facultas eripiatur adminiſtrandae reip. *Non abiectis*,] non ſponte, ſed coactus omitto curam reip. *Ex terra*] ipſe extra periculum naufragij: quale illud Lucretii,

,, Suaue, mari magno turbantibus aequora uentis,

,, E terra magnum alterius ſpectare laborem.

De muro,] de quo epiſt. 4. & 6. *Caſtritianum mendum*] quiddam ſignificat de Caſtritio, qui in Aſia negotiatus erat, ut ex oratione pro Flacco, CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ] corruptus, opinor, locus. non enim in explicanda aliqua ſumma praeponitur mille decem millibus. quare malim ſic, CIↃ CIↃ CIↃ: ſi tamen per antiquos libros liceret: quod licere non uideo. mendum illud Caſtritianum fortaſſe fuit inter tria millia, & triginta millia, quae infra proxime nominantur. ſed, ut dixi, ueteres libri conſulendi. Tria millia ſeſtertiorum ſunt, ſcutati nonaginta: triginta uero millia, nongenti. *Scripſerat*] ex Aſia prouincia. *Cicero*] filius meus. *Fratre*] patruele, Quincto Cicerone filio. *De Amalthea*] gymnaſio Ciceronis, de quo ep. 1.

EPISTOLA XIX

Ante diem x v i. *Kal. Maij*] puta dictum, xvi. Kal. Maij: nam idem ſignificat: quaſi, decimoſexto die ante diem Kalendas Maij; ut tamen includantur Kalendae Maij: itaque in epiſtola ad Tironem, poſt diem nonas Nouembris conſtituit ante diem i i x. idus Nouembris. ideſt, i i x. idus Nouembris. eſt enim cōciſa locutio, cum dicimus, i i x. idus; cum uero, ante diem i i x. idus, plenior: nam eſt, ante diem idus octauo die: ut, & qui primus iduum eſt dies, & qui extremus, intra numerum recipiantur. *Dediſti,*] eam, quae pueris exciderat in uia. *Hiſtoria dignum*] non leue quiddam, aut iocoſum, ſed ſerium, & graue: qualia ſunt, quae in hiſtorias referuntur. *De Publio*] aiebat, Caeſari, & Pompeio bilem commoueri, quod a P. Clodio contemni legationem ad Tigranem uiderent. ep. 7. *Mirādū in modum*] de quo ep. 10. Vnus loquitur, & palam aduerſatur adoleſcens Curio. *Reges odiſſe ſuperbos*] qui ſupra leges eſſe uellent, Caeſarem, Pompeium, & Craſſum. Nec dubito, quin ſit hemiſtichium ex uetere poeta, cum in illud inſpicio, quod legitur libro 6. ep. 3. Tibi ualde ſolet in ore eſſe, Granius autem non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos. *Opinor aliud agamus.*] ego, & ex iſtorum ſocietate ne quid mihi crearetur periculi, timebam. nūc cum & initia uideam diſſenſionis ipſorum inter ipſos; & iuuentutem audiam haec ferre non poſſe: opinor, licet mihi animū a timore liberatum ad alias res trāſducere. quod idem in epiſtola ſuperiore dixit, Vna ſpes eſt ſalutis, iſtorū inter iſtos diſſenſio. *Hiſtoriae.*] ſcribendae, Theopompino genere: ep. 6. *Saufeium*] tardum, & negligentem: qualis Saufeius, qui laborem non fert, uel natura, uel, quia Epicureus, inſtituto, & conſuetudine. uide ep. 1. lib. 7. *Quoniam putas*] hoc, inquit, tempore non putas diutius mihi eſſe manendum in Formiano, ut cratere illo fruar,

quem ſcis me in delicijs habere, quod ad potationes aptisſimus,& elegantisſimus ſit. *A. I V. Kal. ad pridie nonas Maij*] uerbum Kal. puto abundare, & legendum, A I V. ad pridie nonas Maij: ut. I V. nonas ludi committerentur, pridie deſinerent: cum ſimile ueri ſit, eo die Ciceronem Antij eſſe uoluiſſe, qui ludorum commisſionem proximus anteceſſit: ſiquidẽ Antium cogitat dumtaxat ludorum cauſſa. & erit perelegans locutio, A. I V. ad pridie nonas; ne, Nonas, inepte iteretur. inculcatam ſuſpicor dictionem Kal. ab hominibus imperitis, qui deſiderari aliquid crederent poſt, I V. *Ad Kal. Iun.*] ut in ſenatu adeſſe poſſim. qui Kalendis haberi ſolebat: ut exemplis infra docebimus.

EPISTOLA. IX

Cum Publio dialogos,] Atticus ad Ciceronem ſcribebat, e Clodio ſe, quae poterat, in ſermone elicere. *Illum uero*] illum autem maxime. *βοῶπις*] ἐπίθετον Iunonis apud Homerum, quaſi bouinos habens oculos. Cicero tranſtulit ad Clodij ſororem, tamquam alteram Iunonem, quae cum fratre coire diceretur. ep. 11 *Pacta ſunt,*] promiſerat Clodius Pompeio, ſe nihil acturum contra Ciceronem. ep. 22. & 24. *Non ſeruantur.*] a Clodio. *Hieroſolymarius.*] Pompeius, a Hieroſolymis captis. *Trãſductor ad plebem*] trãſduxerat Clodium. ep. 7. *Putisſimis*] luculentis, & ſplendide ſcriptis: quibus illum ornaui. unde Aurum purum putum. Poteſt intelligere cum alias, in quibus Pompeium laudauit, orationes, tum eam maxime, qua Maniliam rogationem ſuaſit. *Gratiam retuleris*] qui plebeium fecerit inimicum meum. *Nebulo iſte*] P. Clodius. *Cum his dynaſtis*] cum Caeſare, Pompeio, & Craſſo; qui omnia poſſunt. *De Cynico conſulari,*] nullam, inquit, non modo in me, ſed ne in Lucullum quidem, aut Hortenſium, poterit Clodius inuidiam concitare: nam Pompeius, Caeſar, & Craſ-

ſus

ſus cum omnia teneant; qui fieri poteſt, ut ulla nos in inuidia ſimus, ſpoliati opibus, & illa ſenatoria potentia? itaque, quod contra nos agat, Clodius non habebit. Cynicum autem ſe uocat, quaſi Diogenem quendam, ſeuerum hominem, minime delicatum; illos autem, piſcinarum Tritones, quod ita piſcinis delectarentur, ut quaſi Tritones in aquis uiuere uiderentur. Et placet, ut illud, Cynico, cum laude dicatur, hac ſententia, non modo me, cuius omnes curae ad uirtutem referuntur, ſed ne iſtos quidem, qui praeter ſuas piſcinas nihil curant, poterit Clodius in ullam inuidiam adducere. *Quam potuit:*] ſubaudi, per publicas rationes. eſt enim, Potuit, licuit, debuit, aequum fuit. quale illud ep. 15. Potuerit intercedi, nec ne, nihil ad ſe pertinere. & in oratione pro domo: Senatus aliquid conſilij capere potuit: & in epiſtola Coelij. Potuit ſuperſedere, pro oportuit. ſic enim habent uetuſti libri. *Catonis,*] qui equites a ſenatu alienauit. ep. 16. *Auſpicia*] docet in oratione pro domo ſua, Clodium contra auſpicia fuiſſe adoptatum, quia, quo die de eius adoptione lata lex eſt, Bibulus augur de caelo ſeruauit, & agi cum popolo nefas erat, cum de caelo ſeruaretur. Idem & in oratione de haruſpicum reſpōſis. *Aeliam legem,*] quae erat de obnunciationibus: qua Caeſar neglecta, Bibulum collegam obnunciantem armis foro expulit. Suetonius. *Iuniam, & Liciniam,*] quam non ſeruauit Vatinius; quia trinundini rationem in legum promulgatione nullam habuit: de quo lex Iunia Licinia ſanxerat. Liciniam uero, quae legum latoribus, eorumq. collegis, cognatis, affinibus poteſtatem, aut curationem mandari uetabat, diuerſam ab hac fuiſſe, ſatis multis uerbis in libro de Legibus docuimus. Et, ut aliud ex alio, in oratione in Vatinium ita ſcriptum eſt: Quaero, poſtulatus ne ſis lege Licinia, & Iulia? corrupte, ut opinor: cum legendum uideatur, Licinia, & Iunia: de quibus & in

oratione

oratione.v. in Antonium mentio fit. *Caeciliam, & Didiam*] antea, Coeliam, in uulgatis libris, nec aliter in omnibus ſcriptis. nos tamen aliquot ab hinc annis, Caeciliam, in noſtro libro repoſuimus, primum ex oratione pro domo, ubi Caeciliae legis, & Didiae mentio iteratur; deinde ex faſtis; in quibus uideo col legas eſſe Q. Caecilium Metellum, T. Didium Viuum anno ab urbe condita DCLVI. niſi ſi quis, contra ueritatem plus aequo pugnax, Coelium, & in conſulum catalogo legendum contendat. quem facile ratio uincet, cum Metellus non Coeliae, ſed Caeciliae gentis cognomen ſit. Opinor autem hac lege cautum eſſe, ut, quae leges per trinundinum promulgatae non fuiſſent, eae non ualerent. quod ex oratione pro domo ſua, & ex.v. in Antonium cognoſcitur. Caeciliam uero Didiam, quae diuerſis de rebus legem ferri uetabat, de qua mentio fit in eadem pro domo ſua, diuerſam ab hac fuiſſe; facile eſt coniicere; cum tamen ab ijſdem conſulibus lata ſit. *Effuderunt*:] proiecerunt; ut reſp. periret. *Regna*] hoc aperte in oratione in Vatinium: Volo uti mihi reſpondeas, feceris ne foedera tribunus pl. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogaris ne pecunias ex aerario tuis legibus? eripueris ne partes, illo tempore cariſſimas, partim a Caeſare, partim a publicanis? & in epiſtola ad Lentulum: Tota interrogatio mea nihil habuit aliud, niſi reprehenſionem illius tribunatus: in quo omnia dicta ſunt libertate, animoq. maximo de ui, de auſpicijs, de donatione regnorum. *Tranſeat*:] inuidia diſcedet a nobis, & ad eos, qui haec fecerunt, tranſibit. *Habitura*:] pro habitatura: ut apud Plautum, Quis hic habet? & in libris Digeſtorum, Habet poſt horrea mea. *A Theophraſto*] a Theophraſti libris de rep. quorum lectione ita delectabatur, ut Plutarchus Theophraſtum Ciceronis delicias appellet. *Noſtra illa tempora,*] triennium quod fuit a con-

conſulatu Ciceronis & Antonij ad conſulatum Caeſaris & Bibuli. epiſt. 9. lib. 1. fam. *Inuidioſa*] ad populum: cum ſenatus opes ex equitum concordia uigerent. *Tres homines*] Caeſarem, Pompeium, Craſſum. *Vatinii ſtrumam ſacerdotij* διβάφῳ *ueſtiant*.] Vatinio auguratum deferant. delatus tamen non eſt: ut oratio in ipſum oſtendit. de hoc auguratu ep. 5. & 7. *Strumam*] ſtruma tumidum fuiſſe Vatinii guttur, ſcribit Plutarchus in Cicerone. *Sacerdotij*] διβάφῳ ſacerdotium pro auguratu poſuit et in epiſtola ad Catonem. διβάφῳ autem praetexta, qui auguratu praediti eſſent, utebantur. in epiſtola 16. ad Coelium, lib 2. fam. *Qui peccauit*,] cuius culpa conuerſus eſt orbis reip. epiſt. 1. & 7. Σοφιστεύειν] ſapientiam quaerere, philoſophari, miſſa reip. cura. *Si ille cogitat*,] ſi quid ille aduerſus me inimice cogitat. uel corrige: Si ille cogit, at tantum dumtaxat nos defendere. ut nihil mutetur, &, Tantum dutamxat, ita dictum ſit, quo modo dicitur, Tantum modo, pro Tantum. *Proprium artis huius*] quia ſophiſtae, ſi quis prior in diſputando laceſſiſſet, ulciſcebantur. Ἐπαγγέλλομαι] hoc uerbum, etſi coniungitur cum Homeri uerſu, non Homeri tamen, ſed Ciceronis, eſt. *Ingratis uectoribus*] Pompeium notat; qui, cum Ciceroni ſumme deberet, eius tamen inimicum ad plebem tranſduxerat.

EPISTOLA. XI

Τρηχεῖα] Homeri uerba de Ithaca, Vlyſſis patria, Odyſſ. 1. Quid ego, inquit, Arpinum te inuitem? quod amoenitate delectare non magis poteſt, quam Ithaca illa, in aſperrimis ſaxulis, tamquam nidulus, affixa; fortes tamen uiros, non minus quam Ithaca, gignit. Erat autem Cicero Arpinum Formiano, Arpino Romam iturus. ideo dicit, Romae te fortaſſe uidebo. ep. 8.

EPISTOLA. XII

Negent illi] cum Caeſar, & Pompeius Clodium ad plebem traſduxiſſent, eoq. mox non ſatis amico uterentur,

tur, qui etiam delatam ab iis Armeniam legationem contempſiſſet; negabant, illum plebeium eſſe factum, ideoq. nec tribunatum poſſe petere. hic Cicero indignans, quod regnum, inquit, eſt hoc? fecerunt, quod iure non poterant: nunc, quia paenituit, factum negant. ſed, ſi Clodius emittat ad me, qui meum hac de re teſtimonium tabellis excipiant, & obſignent; iurabo, Cn. Pompeium Antij mihi narraſſe, in auſpicio ſe fuiſſe, cum Clodius lege Caeſaris ad plebem trāſduceretur. *Publium tribunum pl. factum eſſe*] cum Clodius tribunus pl. factus erit, tum quid iſti dicent? negabunt id fieri potuiſſe, quia non iure ad plebem tranſierit? Et, quamquam nondum Clodius tribunatum adeptus erat, Cicero tamen, ut de re, quae iam ſit, quia futurum non dubitat, ita loquitur. Alij, Publium plebeium factū eſſe. placeret, ſi ueteres libri conſentirent: cum illud, quod ſequitur, In auſpicio fuiſſe, ad tempus illud ſpectet, quo plebeius Clodius factus eſt. *Collegam Balbi*,] in xxuiratu. ep. 7. Atium enim Balbum, qui maternus auus Auguſti fuit, cum ex Iulia, Caeſaris ſorore, Atiam genuerit, in xxuiris fuiſſe, Suetonius narrat in Auguſto. nec abeſt ironia: quod, collegam habere Balbum, hominem Aricinum, honoribus non inſignem, Pompeio Magno turpe uideri poſſet. *In auſpicio fuiſſe*] cum lex curiata ferretur: quod Pompeius negabat, cum tamen negare non poſſet. ep. 7. &, In auſpicio, tamquam augurem. nam, cum ferretur curiata lex, augures adeſſe oportuit. ep. ult. lib. 4. & ep. 3. lib. 8. *Commode*] paullo ante, tantum, commodum. *Curio meus*] addit, Meus, ad differentiam: quia pater Curio uiuebat, eodem praenomine: quemadmodum epiſt. 8. ad eiuſdem Curionis nomen adſcripſit, Adoleſcentem: epiſt. autem 24. Filius. *Iſta*] leges, Caeſaris. quod Clodius in tribunatu conatus eſt. in pro domo ſua oratione. *De illius adoptione*] negat ſe tuliſſe

ad populum de Clodij adoptione, id eſt de tranſitione ad plebem. nam Clodius adoptionis iure, cum patricius eſſet, ad plebem tranſiit. ep. 7. *Suum,*] ualde enim Caeſarem oderat uel patris nomine, qui cum Caeſare inimicitias gerebat. Suetonius, & de claris oratoribus. *Memmij,*] hic anno proximo praetor cum L. Domitio collega de Caeſaris actis retulit. Suetonius. *Metelli Nepotis*] qui oderat Pompeium propter diuortium ſororis Muciae. ep. 10. l. 1. & fam. l. 5. ep. 2. & Dio. *De ruminatione quotidiana*] de occultis conſilijs, quae Caeſar, Pompeius, Craſſus quotidiana ruminatione contra remp. inirent. *De cogitatione Publij*] de reſcindendis Caeſaris legibus. *De lituis βοώπιδος*] P. Clodij ſororem intelligit, quae tam quam lituus fratrem ad contentiones excitaret. erat enim ſeditioſa. ep. 1. 9. 12. *De ſignifero Athenione,*] acciperem de Sex. Clodio, qui fuit operarum P. Clodij dux, ut Athenio ſeruorum, niſi tempora repugnarent: ſiquidem ante tribunatum nullas turbas P. Clodius potuit commouere, & Sex. Clodio ſeditionum miniſtro non niſi poſt tribunatum uſus eſt. Potius igitur accipiendum uidetur de Vatinio tribuno pl. qui tum erat Caeſaris conſulis quaſi ſignifer contra partes optimatum: ut etiam, ui perditorum hominum incitata, M. Bibulum conſulem, popularibus actionibus aduerſantem, in uincula ducere conatus ſit. in oratione in Vatinium. *Miſſis ad Cnaeum,*] miſſis a Caeſare Capuam ad Pompeium, agros plebi diuidentem. erat enim xx uir, ut paullo ante docuimus. & infra, Litterae Capuam ad Pompeium uolare dicebatur. ep. 19. *Conuiuij*] quo ſcripſerat Atticus ſe eſſe iturum &, quae in eo conuiuio litteris digna eueniſſent, omnia Ciceroni ſignificaturum. *ἀπελγοῦς*] delicatum uocat. ep. 14. *Deſederit*] metaphoram perſequitur: ut, quod fluctuauerat, deſidat. *A me ferre*] habere. *Dicaearchum*] ſcriptorem luculentum. ep. 1. & 16.
& l.

& l. 6.ep.21. Κινύρου δ' φιλόσοφος] iocatur de ſe ipſo: & πολιτικὸν Atticum appellat, quia Dicaearchum ſecutus anteponeret τὸν πρακτικὸν βίον τοῦ θεωρητικοῦ.ep.16.

EPISTOLA. XIII.

Epiſtolam] proximam ſuperiorem intelligit. *Domum*] Romam. *Regnum ueſtrum*] iniuſtam paucorum dominationem. *Sileri:*] neminem reclamare iniquis Caeſaris actis. τηλέπυλον Λαιστρυγονίην] ex Homeri Od.K. *Craſſi Diuitis*] cognomen a maioribus acceptum,& reconfirmatum:quia fuit hic Craſſus Romanorum omnium ditisſimus. *Conſeneſcit*] in dies magis magisq; obſcuratur, quia cum Caeſare aduerſus patriam coiuerit. *Litteras ad Sicyonios*] ſcriptas a conſulibus: ut tibi pecuniam ſoluant. ep. 18.

EPISTOLA. XIV

Quantam] quia ſcripſerat Atticus, ſe cum M.Bibulo ſermonem habiturum, etiam cum Clodia Publij ſorore. *Ita*] ita inſtructus afferes ad me quae cognoueris ex ſermone Bibuli, e colloqnio Βοώπιδος. *Ad ſitientes aures*] aptius & ad conſuetudinem Latini ſermonis, & ad ſententiam, ſi legatur, quo modo placebat Vbaldino, Vt ad ſitientes aures. *Sampſiceramus*] Pompeius, a regulo in Syria Sampſiceramo deuicto. Strabo. Ευανατρίπτους.] Caeſar in conſulatu acta Põpeij ſanxerat, legibusq. firmauerat: ut Appianus, & Plutarchus.ideo, ne non ſatis firmae eſſent Caeſaris leges, Pompeius ſuo nomine timebat. quia ſenatus haud multis ante annis & Liuias leges, quod contra auſpicia latae eſſent, ſuſtulerat. ἐυανατρίπτους ergo, propter auſpicia neglecta.ep.9. *Ruere*] iracunde furere ep.21. *At comparem baſilicae?*] baſilicam habere me dicam? habeo tribum Aemiliam.quod.n.baſilicae ſimilem eſſe uillam ſuam dixerat; quaſi non bona eſſet comparatio, correxit,& intulit, Aemiliam hic ego [illegible]beo tribum, non uillam.quid enim baſilicae compa[illegible]n, in qua ſunt homines multo, quam in Aemilia tribu,

tribu, pauciores. neque uero totam tribum ſignificauit, ſed Formianos tantum, qui in ea ſuffragium ferebant, ut in Liuio legimus lib. XXXIX. quaſi dixerit, tantam habeo Formianorum frequentiam, quãta in Aemilia tribu ſuffragiũ ferre ſolet. ὑπερβολικῶς. *Contubernalis,*] qui totos dies mecum ſit. *Commodiſſime*] ni uiderem, te hic a me commodiſſime exſpectari, & excipi poſſe. ep. 10. & XI. *Fundum Formianum*], qui mihi nunc ex iſtorum moleſtia odioſus eſt. *Et tamen illud probem.*] Probe, & proxime, Aggrediemur, eſſet planius. hoc enim diceret: Et tamen probe illud praeſtabimus: magnum quid aggrediemur.

EPISTOLA XV

Quiddam inueniri poſſit,] ſcripſerat Atticus inuentum iri quiddam a Caeſare ſuper agraria re, quod ne meo improbaret, nemo recuſaret. ep. 15. *Comitiorum dilatione*] Bibulus, domo pedẽ non efferẽns, edictis comitia differebat. neque uidentur haec fuiſſe comitia conſulum deſignãdorum, (quippe ante Quinctilem menſem non deſignabantur, haec autem Aprili menſe ſcripta ſunt) ſed legis agrariae rogandae. *In Publio ſpes eſt*] afflicta reſp. iacet, quam Bibulus erigere non poteſt, qui ſe, Caeſaris metu, parietibus tenet. quis igitur eriget? ſpes iam nulla ſupereſt, niſi in Clodii tribunatu; qui iſtorum eſt inimiciſſimus: ergo, etſi uideo, quae mihi ab illo tempeſtas impendeat, fiat tamen, fiat tribunus pl. Et protulit hoc Cicero cum indignatione; quod reip. ſalus in uno poſita uideatur, homine omnium perditiſſimo. ep. 12. *Ex Epiro*] quo Atticus propediem erat iturus, ad exigendas a Sicyoniis pecunias. *Diſputare*] altercari. *Et hoc non ſit*] ut mecum non diſputet, non contendat. *Tamen ſeruet remp.*] ſic Beſſarionis antiquus liber. itaque nihil muto, & explano ſic: Fiat Clodius tribunus pl. ſi non aliam ob cauſſam, at ob hanc, ut eo citius tu ex Epiro reuertare. uerum, ut hoc non ſit

eſt,etiam ſi tu reuerſus ex Epiro non ſis, fiat tamen tribunus pl. ut remp. ſeruet. in quo ſpectaculum erit egregium; cum reip. cauſſa pugnare Clodiũ cõtra eos uidebimus, a quibus plebeius factus ſit, ut cum ipſis remp. oppugnaret. iam enim ſe inimiciſſimum eorum, qui remp. tenebant, Clodius oſtenderat. ep. x I I. *Te conſeſſore*] te praeſente. *Ingemueram*] ad Seboſi aduentum. *In montes patrios*,] Arpinum pergam. quia iam ante Arpinum ire ſtatuerat. ep. 8. & x I. *Si ſolus non potuero*,] Arpini ſi ſolitudinem non feram, cum ruſticis ibi eſſe malo, quam in Formiano cum his perurbanis. *Certi nihil ſcribis*] de aduentu tuo. *Tibi praeſtoler*] ſic oratione. I. in Catilinam: Qui tibi ad forum Aurelium praeſtolarentur armati. *Controuerſia Muluiana*,] publicani publica conducebant. ideo Muluius. cognitor, ut puto, publicanorum, publicos agros a priuatis uindicare conabatur, ut publicanorum uectigal augeretur. *Cõmunem cauſſam*] non praecipuam ipſius, ſed & tuam, & communem omnium publicos agros poſſidentium. *Agros publicos*] Agri publici, de hoſtibus capti, tria genera, unum, quod colonis donabatur; alterum, quod a cenſoribus in quinquennium locabatur; tertium, quod ob uaſtitatem, quae fere bellum conſequi ſolet, ijs, qui colere uellent, in perpetuum aſſignabatur, impoſito annuo uectigali, ut arbuſtorum quincta, frugum decima, pecoris etiam quaedam pars, penderetur. quod ab Appiano lib. I. bellorum ciuilium ſcriptum eſt. ex hoc tertio genere erant agri, quos Terentia, & Atticus poſſidebant. ſed Atticus legitimũ uectigal publicanis pendebat: qui fortaſſe cum illo agrorum genere, de quo ſecundo loco mẽtionem fecimus, hoc etiam tertium de cenſoribus conduxerant, non ut fructus ipſi perciperent, ſed ut uectigal illud, cuius admodum facilis exactio non eſſet, ſuo periculo exigerent. Terentia ne uect gal quidem illud, ſatis tenue, pendere uolebat; credo ne beneficium amitteret lege Tho

ria datum. nam Sp. Thorius, ut ait Cicero in Bruto, agrum publicum uectigali leuauerat. ſed uidetur eius legis auctoritas, ut aliarum quoque legum, uetuſtate contemnis coepta: itaque multi, quorum in numero Atticus erat, uectigal, tamquam lege illa abrogata, pen debant: nonnulli uero, in quibus erat Terentia, tam quam lege Thoria manente, recuſabant. Terentiae negotium agebat Atticus, eo libentius, ut Cicero ſignificat, quia, ſi ſecundum Terentiã in ea cauſſa iudicatum eſſet, ipſe etiam de pendẽdo uectigali recuſaſſet, immunéq. agrum publicum legis Thoriae beneficio poſſediſſet. Muluiana uocatur controuerſia, quia Muluius, ut puto, publicanorum cauſſam procuraret. legis Thoriae mentio fit libro etiam tertio de oratore, his uerbis: Appius maior, cum ageretur in ſenatu de agris publicis, & de lege Thoria; et premeretur Lucilius ab ijs, qui a pecore eius depaſci agros publicos dicerent; Non eſt, inquit, Lucilij pecus illud, erratis: liberum eſt: qua lubet, paſcitur. Eandẽ legẽ nominat Appianus, omiſſo latoris nomine: ac uidetur opinari, non hanc de tollendo uectigali, ſed aliam de abroganda lege agraria Ti. Gracchi a Sp. Thorio tribuno pl. latam eſſe, ut confirmaretur ueterum dominorum poſſeſſio, manente legitimo uectigali: ſublatum autem uectigal ab alio tribuno pl. quẽ non nominat, oſtendit. ſed mihi Cicero rerũ Romanorum auctor eſt certior. *Pendis*] pro agro publico. non litigas, ut nihil pendas, ſed ut agrum retineas: haec uero ne pendere quidem uult, nedum agros reddere.

EPISTOLA . XVI

Illius] Caeſaris. *Aliquid*] de agraria re. *Nemo improbaret*] hoc quidem Caeſar ipſe dictitabat. uide Dionem initio lib. XXXIIX. *Deinde, ut me ego conſoler*,] maius aliquid ex tuis ſuperioribus litteris timueram: nunc ego me conſolor: quia, quod ſcripſiſti, neque eiuſmodi uideo eſſe, quod ab omnibus probetur;

tur; &, id ipſum quod eſt, contra Caeſarem ipſum eſſe intelligo. omnis enim exſpectatio &c. *Deriuata:*] exſpectatio illa omnis de agraria re hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi diuidatur. *Vt dena*] ſi dena ſingulis iugera diuidantur, ut proximis litteris ſignificas. id et P. Rullus in ſua lege ſcripſerat. quod Cicero oratione. II. in eum oſtendit. *Reliqua omnis multitudo*] quia XX hominum millia diuiſionem agrorum petebant et conſecuti ſunt Velleius lib. II. Appianus lib. II. *Illis*] qui legem agrariam tulerunt. *Abalienetur*] id non accidit: quia Caeſar, cum agrum Campanum intelligeret tantae multitudini non ſuffi cere, praeterea Stellatem Campanum diuiſit. Suetonius. *Portoriis Italiae ſublatis*,] huius loci ſententia facile mihi ex Dionis hiſtoria patuit. is enim libro XXXVII. legem ait a praetore Q. Metello Nepote latam eſſe, ut uectigalia omnia tollerentur; quod ea ciuitas & Italia uix ferre iam poſſet. hanc legem temporibus etiam imperatorum obſeruatam, ſignificat Paulus lib. ult. de cenſibus, cum dicit: Diuus Veſpaſianus Caeſarienſes colonos fecit, non adiecto, ut & iuris Italici eſſent, ſed tributū his remiſit capitis. Diuus autem Titus etiam ſolum immune factum interpretatus eſt. quaſi dixerit: Titus e ſua liberalitate, etiam ius Italicum datum eſſe, uoluit, quod in ſoli immunitate conſiſtebat. *Vectigal*] Feſtus exponit his uerbis: Vectigal aes dicitur, quod ob tributum, et ſtipendium, & equeſtre, & ordinarium pop. debetur. *Domeſticum*] in Italia. *Viceſimam*] aurum uiceſimarium in aerario ſanctiore ad ultimos reip. caſus ſeruari ſolitum, ſcribit Liuius lib. 27. & erat uiceſima tributum, cum de uicenis unum penderetur. *Conciuncula*] tribunicia. *Pediſequorum*] infimae pl. quae, ſi quis tribunus de tollenda uiceſima concionaretur, clamore ſtatim eſſet approbatura. *Peritura*] ne exigeretur. φυρᾶ γάρ.] non iam diſſimulat, ſed, quid ſentiat, praeſefert. φορ

φορβειᾶς ἄτερ] eſt in tibiis ligula, quia exempta, ſpirãt maiore ſono. Sophoclis locus, cuius mentio eſt apud Dionyſium Longinum περὶ ὕψους. *Iſtuc adduci*] adduci, ut agri Campani diuiſionem, rem turpisſimam, & reip. maxime extioſam, Caeſari gratificans probaret. Ἐσοφίζετο] malitioſe ſuam culpam excuſabat. *Probare,*] Caeſar, ante quam legem agrariam ferret, ſcriptam in ſenatu recitauit; ſi quis quid improbaret, correcturũ pollicitus. praeter Catonem contra nemo dixit. Dio libro: XXXIIX. *Actiones ipſum*] ſi Caeſar ijs legibus deinde ad ſuam potentiam abuteretur, ipſum eſſe accuſandũ, ſibi uitio dari non poſſe. *Potuerit,*] pro, debuerit; ut epiſt. 9. *Rege Alexandrino*] ut rex Alexandriae Ptolemaeus a ſenatu & populo Romano ſocius appellaretur. Caeſar libro. III. de bello ciuili. *Aliquando*] quaſi diu id Ptolemaeus expetiſſet, regni confirmandi cauſſa: quoniam neque genere, neque animo regio eſſe putaretur: ut ait Cicero in agraria. I *De caelo tum ſeruaſſet;*] legem ferri non licebat, cum de caelo ſeruaretur. ep. 15. Caeſar tamen, ſeruante Bibulo, leges tulit. Dio lib. 38. *De publicanis*] quos locationis Aſianae inductionem poſtulantes Caeſar tertia mercedum parte releuauerat. Suetonius. *Quidquid futurum fuerit,*] ſic & antiqui libri: planius tamen, Quid futurum fuerit: ut hoc dicat: quod Bibulus foro pulſus cum ignominia ſit, ſibi adſcribendum non eſſe: nam etſi legem agrariam probarit, de Bibulo tamen, legem impedire conante, ſe id, quod euenit, diuinare non potuiſſe. *Sampſicerame*] Pompei. ep. 14. *In monte Antilibano*] in longinquis regionibus uectigal dediſſe populo Romano, domeſticum abſtuliſſe? de monte Antilibano Plinius libro. V. Strabo libro. XVI. *Obtinebis?*] excuſabis, tueberis, ut homines non reprehendant. *Ingratis animis*] quorum uitio fit, ut nemo libenter, aut libere tueatur rēp. qui, ſi non eſſent ingrati, ac mecum, ut debebant, con

ſentirent:

ſentirent: nō tibi ea liceret facere, quae: peſſime facis. non igitur exercitu Caeſaris, ſed illorum culpa nos opprimes. *Appellantur*] ſed non ſunt. *In eam partem*] contra tam iniquam paucorum dominationem. *Hoc ſtatui, &c.*] ſtatui, cum Dicaearcho morem geſſerim, etiam Theophraſto ſatisfacere: ideſt; cum agendis rebus multos annos dederim, nunc τὸν θεωρητικὸν βίον amplecti, & in ſtudiis acquieſcere. *Ad hanc familiam*] ad Theophraſti ſectam. *Ad me quoque fuit*] ad me quoque ſcribens uiſus eſt πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα: ut ait Homerus Il. ξ. quod Quinctus frater in ijs epiſtolis ſibi non conſtaret, qui uideretur de Aſiae diuturna adminiſtratione modo ſolicitus eſſe, modo minimum laborare. *Manſionem ſuam,*] in Aſia, quam propraetor adminiſtrabat. *Annales ſuos emendem,*] de quibus emendandis non cogitaret, niſi tranquillo animo eſſet, minimeq. de manſione ſolicito. *De portorio circumuectionis.*] cum publicani pro rebus, quae circumuehebantur, portorium ſibi dicerent deberi, prouinciales, & negotiatores negarent: propraetor Quinctus, dubia ſententia fluctuans, rem ad ſenatum reiecit. *De conſilii ſententia*] rectoribus prouinciarum ſuum cuique erat conſilium. *Non deberi*] portorium publicanis. *Graeci*] homines Aſiani. *Quid ego de ea re ſentiam*] ut ſciant, me ſentire cum ipſis. *Si poſſum diſcedere,*] elegans ſententia, nec tamen adhuc, ut uideo, ſatis nota. neque enim, Diſcedere, proprie hic accipiendum, ſed μεταφορικῶς: quaſi dixerit: ſi poſſum conſequi; ſi hunc exitum res habere poteſt, ne Graeci cauſſa cadant. idem uerbum Terentius quoque uſurpauit eodem ſenſu: apud quem ita loquitur Geta ſeruus in Phormione: Modo ut hoc conſilio poſſit diſcedi, ut iſtam ducat. *Satisfaciam publicanis.*] aliis rebus; cum in hac eorum animos offendamus. *εἰ δὲ μὴ*] refertur ad proximum uerbum, Satisfaciam. ſi contigerit, inquit,

ut publicanis deinde ſatisfacere non poſſim; haud tamen in mentem ueniet paenitere, quod in hac cauſſa, quae optima eſt, uniuerſae Aſiae, & negotiatoribus ſatisfacere maluerim. *Num etiam de ciſtophoro*] quod Quincto fratri, Aſiae propraetori, a populo Romano debetur, id uellem denario, ideſt Romana pecunia, curari: quaeſtores autem primo uolebant ciſtophoro, hoc eſt Aſiatico nummo: nunc etiam id uidentur recuſare. *Illud ne quidem*] ne illud quidem, poſtulat conſuetudo Latine loquendi: ſed &, Ne quidem, apud hunc alibi notauimus. Pauli Magnuli liber, impreſſus quidem, ſed uetere cum libro collatus, habet, Ne illud quidem, ipſius manu ſcriptum, miniatulis litteris. quo ille utebatur ſigno, cum librorum ueterum correctiones a ſuis diſtinguebat. *Quod extremum eſt.*] ut numerentur nobis ciſtophori, ſumma quaeſtorum iniuria, qui cogãt nos Romae uti in Aſiana pecunia. *Maritimum hoc*] Formianum: quo exſpectatus uenire noluiſti.

EPISTOLA. XVII.

Turbatur] perturbatur: ut apud Caeſarem lib. 2. bel. ci. Turbatus ex inopino malo. Perturbabatur autẽ Pompeius amiſſo bonorũ ſtudio. ep. 13. 14. 19. 21. ideo ſubiungitur: ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται: aperte tyrannidem ſtruit. Alij mutant, ego neceſſariam mutandi cauſſam nõ uideo. *Sampſiceramus*] Põpeius. *Timendum ſit*] timendum enim, ne Pompeius, cum ſe omnium ſermonibus ſentiet uapulare, & cum has actiones εὐανατρέπτους uidebit, ruere incipiat. ep. 14. 21. *Affinitatis coniunctio?*] Iuliam, Caeſaris filiam, Pompeius duxerat uxorem, & Caeſar Piſonis Calpurniam. Suetonius, Plutarchus, omnes hiſtoriae. &c. *Repentina*] praeter opinionem: quia Iulia, ante quam Pompeio collocaretur, deſponſa fuerat Seruilio Caepioni. *Ager Campanus?*] plebi diuiſus, approbante, atque etiam curante Pompeio. ep. 16. *Effuſio pecuniae*]

niae] hunc locum, non intellecta prius legis Iuliae, de agro Campano diuidendo, ſententia, profecto nemo umquam intelliget. Lex autem ea quid ſanciret, perobſcurum eſt. non. n. illud unum ſimpliciter ſanxit, ut ager Campanus plebi diuideretur, ſed duo capita habuit, unum, ut ea pars eius agri, quae publica erat, ſtatim diuideretur: in quo uectigal populi R. minuebatur, quod queritur Cic. in epiſtola ſuperiore: alterum, ut, qui ager a priuatis in Campania poſſidebatur, publica pecunia emptus plebi diſtribueretur. publicus ager ſtatim diſtributus eſt. priuatus numquam: quia, Piſone, & Gabinio cos. qui C. Caeſarem, legis eius latorem, & M. Bibulum conſules proxime conſecuti ſunt, P. Clodius tribunus pl. eam pecuniam, quae in agri Campani emptionem erogare debuit, ſumptã ex aerario in Syriam eunti Gabinio dedit. qua de re in Clodiũ Cicero ſic in orat. pro domo: Quis homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illã opimam, fertilemq. Syriam, quis bellum pacatisſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam ui e Caeſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? Hic igitur de utroque Iuliae legis capite Cicero cõqueritur. nam, cum ait, Quid ager Campanus de publica loquitur eius agri parte iam diuiſa: cum uero ſubiungit, Quid effuſio pecuniae, priuatos agros, publica pecunia emendos, ac plebi diuidendos, qui tamen empti poſtea non ſunt, plane ſignificat. De hac parte agri Campani, ne diuideretur, actum eſt ſaepe in ſenatu, ut P. Lentulo, Q. Metello cos. de quo in epiſtola. 1. lib. 2. ad Q. fr. & Marcellino, & Philippo cos. quod memorat Cic. in epiſt. ad P. Lentulum 9. l. 1. Fam. patet etiam ex ep. x. lib. 11x. Fam. partem agri Cãpani uacuam eſſe: item ex epiſt. 20. lib. x1. Ad Q. fr. aũt epiſt. 5. l. 2. Acriorem, inquit, cauſſam faciebat inopia pecuniae. Hac de lege Caeſaris ita loquitur Dio l. 38.

ut eam prorſus ignorare uideatur. nam, cum diuiſum ea lege agrũ Campanum, ex his ad Att. Ciceronis epiſt. & ex or. in Piſonem, item ex Velleio, Suet. & Plut. ſatis conſtet, Dio tamen, ut dixi, ſolum ex agris publicis agrum Campanum diuiſum eſſe negat; quia ſcilicet reip. propter ubertatem relinquendus uideretur. *Dij immortales.*] interrupta oratio. figura, ἀποσιώπησις quae dicitur: quale illud Aeneidos I.

,, Iam caelum, terramq. meo ſine numine uenti

,, Miſcere, & tantas audetis tollere moles?

,, Quos ego. ſed motos praeſtat componere fluctus.

Ne & opera, & oleum] ne fruſtra uideamur in ſtudio litterarum aetatem conſumpſiſſe. deflere enim, infirmi, planeq. muliebris animi eſt: cum a libris praecepta fortitudinis peti ſoleant. Ἀδιαφορία,] aequanimitas mea; quod animus meus nulla re uehementius afficitur. *Id afficitur*] refertur ad illud, Quod eſt ſubinane in nobis, hoc ſenſu: Quae ambitio in nobis eſt, ea nunc habet quo delectetur; ſiquidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora quam noſtra, uideri poſſunt. *Phocis Curiana.*] hic ego diu cogitans excogitare nihil potui, quod probarem, antiqui libri tamquam in eadem ſilice omnes haerent. *Tu tamen*] ego te in Arpinati exſpecto: tu tamen fortaſſe iſtinc te non mouebis & aduentum noſtrum exſpectabis. *Theophane*] qui Pompeij ſenſus, & conſilia nouerat. epiſt. 4. *Arabarches*] quod Arabiae partem, Syriae adiunctam, domuiſſet: ut ſupra, Megabocchus, quaſi magnus Africae rex.

EPISTOLA XIIX.

Σκοπὸς] huc ſpectarunt, hoc uoluerunt. *Timens ullam*] ita de publico largiuntur, quaſi timere uideantur, ne ullam cuiuſquam rei largitionem praetermittant. ut, Cuiuſquam, a neutro genere accipiatur. Cui ſententiae congruunt Suetonij uerba de Caeſare: Quae, inquit, cuique libuiſſent, omnia dilargitus eſt, contra

dicente

dicéte nullo,ac,ſi conaretur quis, abſterrito. *Fuſiũ*]
Caeſaris amicũ:qui tribunus pl.fuerat altero ante an-
no, Piſone,& Meſſalla cos.ut Caeſare & Bibulo cos.
quibus ſcripta eſt ep. aedilitaté gerere potuerit , quae
tribunatum anno interiecto ſequebatur.mihi.n.ſimile
ueri ſit,hoc tépore in magiſtratu Fuſiũ fuiſſe . *De ſin
gulis rebus*;]ego haec uerba facile ſuſpicor fuiſſe gloſſe
ma antecedétiũ Graecorũ . *Cãpana lex*] lex de agro
Cãpano diuidédo ; qua in lege quodã capite ſcriptum
erat,ut cãdidati magiſtratũ petere ne poſsét, niſi prius
iurarent,ſe in eo magiſtratu,qué peterent, cõtra leges
Iulias de agro Cãpano uerbũ nõeſſe facturos. *Exſe
crationem*] ut cãdidati,qui ad petendũ coirent,ſe ipſi iu
reiurãdo exſecrarentur,ſi mentioné feciſſent in magi
ſtratu de agro Cãpano aliter poſsidendo , atque ut ex
legibus Iulijs eius agri poſſesſio conſtituitur. ep. 16.
Laterenſis] M.Iuuentius Laterenſis,de quo in orat. pro
Plãcio,& in ep. Plãci ad Ciceronem l.x. *Sibi ut ſim
legatus.*] cũ in Gallias exibit. *Voti cauſſa datur.*]defer
tur ab eodé.utrãque neglexit: alterutrã ſi accepiſſet,ui
tare potuit exſilii calamitaté.& queritur ipſe ſuã cul-
pã in epiſt.ad Terentiã his uerbis:Meũ fuit officiũ uel
legatione uitare periculum,uel diligentia & copiis re
ſiſtere,uel cadere fortiter. *Voti cauſſa*:quia liberae le
gationes & priuatae rei cauſſa dabãtur.l. 15. ep. xi.in
oratione in Rullũ,& ea pro Flacco . *Pulchelli*] puti-
dũ iam eſt toties iterare, Pulchellum appellari P.Clo
diũ,Cic.inimicũ,ioci occaſionequaeſita in eius cogno
mine Pulcher,ét in forma.ep. 14. *Haec*]libera. *Nõ
habet ſatis,*]plus aũt habet praeſidij legatio prouincia-
lis:quia libera legatione utétes abſunt ſua cauſſa,illi ue
ro reip. *Fratris*] qui anno inſequéti ex prouincia Ro
mã,triẽnio poſt quã diſceſſerat,rediturus erat,& redijt
Adſim,cũ uelim:] facile.n.a Caeſare impetrabo , ergo
hoc dabat utraque legatio,ut adeſſet,cũ uellet:prouin
cialis hoc amplius,ut ideo tutius abeſſet, quia re pub.

cauſſa, etiam, quia praeſidij multum in Caeſaris amicicia. *Hanc*] prouincialem. *Pugnare*,] cum P. Clodio, ſi mihi negotium faceſſet. *Manumiſſo*] a Q. fratre in prouincia.

EPISTOLA . XIX.

Intenduntur,] a P. Clodio: ut paullo poſt. *Manumiſſum*] a fratre. *Reuereri ſaltem*.] irati Demiphonis uerba, apud Terentium in Phormione:

,, Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniuſſu meo?
,, Nec meum imperium: age mitto imperium: non ſi multatem meam
,, Reuereri? ſaltem non pudere?

Cicero tertium uerſum aliter extulit.

In magnis rebus,] magnae res non ualde me angunt, Statij manumiſſio uehementer affligit, quae parua res eſt. *Cum dignitate*,] nam in reſiſtendo laus erit. *Declinare*] ſi legatione utar. *Dignitatis ἅλις tamquã δρυός:*] ſatis dignitati conſuluiſti. Prouerbium eſt, Ἅλις δρυός, de priſcis illis glandes negligentibus poſt inuentas fruges, cum ſatis diu cibum ſe petijſſe a quercubus dicerent. *Populares iſti*] Caeſar, Pompeius, Craſſus: & cum ironia: quod populares dici non poſſint, quos populus, etiam modeſti homines, ſibilis inſectentur. *Vnus homo, &c.*] Ennij poetae uerſus de Q. Fabio Maximo, cuius cunctatio collapſam rem Romanam Punico bello reſtituit. Eundem uerſum & Virgilius lib. VI. uſurpauit. *Cunctando*] apte, quod de Fabio dictum erat, tranſtulit ad Bibulum; qui contentiones timens domi ſe tenebat, nuſquam progrediebatur, nihil agebat in rep. animo tantum diſſentiebat ab actionibus improborum ciuium. &, Reſtituat, magis placeret, quam, Reſtituit. *Afflixit*:] qui ſe cum ſocero ſuo Caeſare coniunxerit, & ab optima cauſſa ad perditam deſciuerit. *Neminem*] quia bonos inimicos habet, improbos non amicos. ep. 21. *Iis uti*,] uereor, ne Pompeius Caeſaris, & Craſsi inſtitutam amicitiam retineat,

tineat,

tineat,non tam uoluntate, quam quod bonos metuit, quos offendit. *Cum illa cauſſa*] contra Caeſarem, & Pompeium. *Vtor uia.*] neque in hanc partem,neque in illam declino. interiacet quaedam quaſi uia; qua ego utor.Sic & Liuius lib.v. Conuocatos milites monuit, uia omnes irent,nec diuerti quemquam,aut excedere ordinem agminis paterentur. *In theatro, & ſpectaculis*] ludis, & gladiatoribus. ludi enim in theatro, gladiatores in arena. *Dominus*,] is, qui gladiatores dabat. *Aduocati*] qui cum eo ad ſpectandum uenerant.& apparet,dominum gladiatorum ex Caeſaris et Pompeii amicis fuiſſe; quos populus oderat. uide illud, Cum gladiatoribus Gabinij, ep.24. *Ludis Apollinaribus*] queis praetor urb.praeerat, de quorum origine, & die Liuius lib. xxx. & xxvii. Ludis autem pro In ludis, antiquo more. Ita locutus eſt Cato cenſorius in oratione contra Coelium: Quem credo in pompa uectitatum iri ludis pro Citeria. Feſtulus. *Noſtra miſeria*] hoc Diphilus,ut ait Valerius, directis in Pompeium Magnum manibus, pronunciauit. uerſus ſunt ex uetere tragoedia,quae ludis Apollinaribus agebatur.. *Coactus*] clamore poſtulantis populi. *Eadem*] in omnibus plane libris,& ſcriptis,& impreſſis, ante legebatur, Eandem uirtutem,coniuncte:ego multis abhinc annis correxi, & aliter diſtinxi ex Valerio lib.vi.cap.2. *Virtutem iſtam*,] mire in Pompeium; qui Caeſarem ſero coepit timere,quem ipſe ſuis opibus extulerat. *Virtutē*:] opes, facultates,uires in ciuitate. *Cum grauiter gemes*:] cū te,tantum potuiſſe, paenitebit. Valerius,Gemas:ſed,Gemes,futuram calamitatem certius minatur. *In tempus*] non ut multis ante annis, & a uetere poeta, ſed ut ſcripti uiderentur & ad huius temporis turpitudinem proprie notandam,& ab inimico Pompeij. *Mortuo plauſu*] plauſu ita tenui,uix ut exaudiretur. μεταφορὰ a rebus animatis. *Curio*] cui priuato magis plauſum eſt,quam Cae-

ſari

ſari conſuli. *Eſt inſecutus*] poſt Caeſarem in theatrum uenit. *Plauſum eſt.*] quod unus Caeſaris, & Pompeii nimiam potentiam libere inſectaretur. ep. 7. & 12. *Capuam ad Pompeium*] qui Capuae xxuir agros diuidebat lege Iulia, ep. x i, ideo in oratione poſt reditum in ſen. magiſtratum in colonia nuper conſtituta, ideſt, Capuae, gerere dicitur. neceſſe igitur eſt, Capua Romam ueniſſe ludorum cauſſa; Capuam, cum ludos ſpectaſſet, ſtatim redijſſe. nam certe ante ludos Apollinares, qui menſe Quinctili celebrabantur, Capuae fuit, ut epiſt. 12. & ludis interfuiſſe non dubium eſt, cum illud aperte indicet, Petulanter inuectus eſt: & Valerius Diphilum illa ſcribit pronunciaſſe directis in Pompeium manibus. *Inimici erant*,] Caeſar, & eius amici. *Stantes*] maior enim ſignificatio beneuolentiae, cum ad plauſum dandum ſurgitur. & ludos equites ſpectabant in x i v. ordinibus ſedentes, quos Roſcia lex dederat; cum antea ſedentes quidem, promiſcue tamen cum plebe ſpectaſſent. Cur autem Curioni Caeſaris inimico plauſum equites dederunt, cum ipſi Caeſari non dediſſent, a quo in conductione Aſianorum uectigalium tertia mercedum parte releuati magnum beneficium acceperant? (ut in Suetonio legimus) quia non tam beneficii memores, quam iniuriae. Caeſar enim, portorijs Italiae ſublatis, agro Cápano diuiſo, publica uectigalia uel maxime imminuerat: quo publicani, ideſt equites, offenſi; qui, conducendis uectigalibus publicis, lucrum facere ſolebant. ep. 15. *Omnibus*] uniuerſo populo: cuius perſpexerāt e ſibilis odium, e plauſu beneuolentiam. *Minitabantur.*] ſe abrogaturos non modo Roſciam legem, quae x i v. ordines in theatro equitibus dediſſet, ſed etiam frumentariam, quae ad uniuerſum populum pertinebat: quam a C. Graccho latam, deinde a M. Octauio abrogatam, L. Appuleius Saturninus retulerat, ut populo frumentum ſemiſſibus & trientibus daretur.

tur. Liuius, Cicero, Pedianus, ſcriptor rhetoricorum ad Herennium. *Suſceptum ab illis*] a perditis ciuibus: ut, Suſceptum, de flagitiis eorum dictum ſit: quo modo & in oratione pro Quinctio: Quod turpiſſime ſuſcepe ras, perſeuerare, & tranſigere non potuiſti. & in flagitiis uerbum, ſuſcipere, frequenter a ueteribus uſurpatum. *Silentio tranſiri*] ab hominibus diſſimulari. *Tamen ferendum*] non quia rectum ſit, ſed quia corrigendi ſpes non eſt. *Impendet negotium*:] ſi Clodius fiat tribunus pl. non dum enim habita comitia erant. ep. 20. *Conſularem exercitum*:] bonos omnes Conſularem appellat exercitum, quos ſibi in conſulatu praeſtantiſſimis actionibus obſtrinxerat. *Coſconio*] xxuiro agris diuidundis. Fortaſſe eſt C. Coſconius, qui praeturam geſſit, Cicerone conſule. in orat. pro Sylla. *Inuitatus*] a Caeſare: ſed Cicero recuſauit. ep. 2. l. 9. & in oratione de prouincijs cõſularibus. *Vocari in locum mortui.*] ambiguo dicto iocum quaeſiuit: quaſi, In locũ mortui, in eum locũ, ſignificet, quẽ mortuus obtineat: cum tamen hanc ſententiam habeat; In eum locum, quem is, qui mortuus eſt, uiuẽs obtinebat. Aut ideo dixit, Vocari in locum mortui, quia, ſurrogari in locum mortui, minus honorificum eſt, quam eũ magiſtratũ, quem is, qui mortuus eſt, habebat, ipſo conſequi legitimorum comitiorum tẽpore. *Meam*] ueterem, quam apud improbos habeo, ex reip. defenſione contractã. *Alienam*] recentem, ex aliena culpa. *Illi*] qui diuidendis agris praepoſiti ſunt. *Legatum*,] in Gallijs. ep. 16. lib. I I x. *Honeſtior*] quam ſi xxuiratum acciperem. Sed oritur dubitatio, utrum xxuiratũ Cicero repudiarit, ut eſt epiſtola. I I. libri IX. an vuiratum, ut in oratione de prouincijs conſularibus. hic nitẽdũ eſt coniecturis; quibus, incertis, & fallacibus, quandoque tamen locus eſt. mihi igitur non fit uerisimile, Caeſarẽ Coſconio vuiratũ detuliſſe, maioréq. ei habere honorẽ uoluiſſe, quam Balbo, & ſororis ſuae uiro, & Pompeium,

peium, generum ſuum, artiſſima affinitate contingenti; cui non Vuiratum, ſed xxuiratum dederat: ut eſt in Auguſto Suetonij. At Coſconius dignitate praeſtantior. primum, ridiculum eſt de dignitateq; loqui. Caeſare conſule, qui collegam Bibulum armis foro pepuliſſet; M. Catonem, optimum ciuem, in carcerem duci iuſſiſſet; ad ambitionem & gratiam omnia referret: deinde, ne id quidem: neuter enim conſularis, praetorius nō minus Balbus, quam Coſconius: ut Suetonius tradit. *Periculi*] quod mihi impendet a Clodio. *Hoc non repudio*] legationis honorem non recuſo; ſed pugnare tamen malo, quam legatus exire. Eadem ſententia ep. 18. Hanc ego teneo: ſed uſurum me non puto: nec tamen ſcit quiſquam. non libet fugere. aueo pugnare. magna ſunt hominum ſtudia. *Quid ergo eſt*] ſi non repudias, cur ergo non accipis, & uſurum te dicis? cur animi dubius deliberationem non concludis? cur incertus pendes, cum uideas hanc eſſe honeſtam periculi declinationem? *Iterum dico,*] dixit enim, Me miſerum, cur non ades? epiſt. 19. *Quid aliud?*] quid aliud eſt, quod ſcribam? Sic lib. 1. epiſt. xi. Ἀκκιζόμεθα] inuitus diſſimulo. *Caecilium*] auunculum tuum, qui Atticum poſtea teſtamento adoptauit. *Edicta Bibuli*] Bibulus conſul domo abditus per edicta obnunciabat. Suetonius, Plutarchus, alij. *Dolore, & ira*] quia Bibulus edictis eum acerbiſſimis lacerabat. ep. 21.

EPISTOLA. XX

Caecilium] Attici auunculum. *Satisfacit*] quia Pompeium, amiciſſimum, in amicitia noſtra confirmat, meq. omnibus officijs colit. ep. 25. *Pragmatici*] rebus gerendis exercitati. *Simul quid*] ſic ep. 6. l. 9. Simul Caeſar Romam uenerit. antiqui libri, Simul &. forte, Simul ut: ex Academicorum. I V. et de finibus 2. *Ab Amalthea*] ab otio, quo frueris in tuo gymnaſio Amalthea. ep. x I. *Ne nos prodat*] ne litterae aperiantur.

aperiātur.infert enim, ἀλληγορίαις obſcurabo, ideſt figuris ſententiam obſcurantibus. ep. 19. *Nouo quodam morbo*] nouum enim, & inuſitatum eſt, aegrotantem agnoſcere morbum, & ſentire periculoſum eſſe, nec tamen mederi. *Acta*] a Caeſare conſule. *Varietas in re nulla ſit,*] quod omnes ea, quae ſunt acta, peraeque deteſtentur. *Sine internicione*] quia res ad certamen deduceretur: unde caedes, & internicio ciuitatis. *Cedendi*] cum neque reſiſtere poſſimus ſine internicione, & cedendi conſilium ſit exitioſum. *Nouo quodam genere*] cum populo cariſſimus ſit, quia populares odit. quod euenire non ſolet. *Diodotus*] non eſt, ut nonnulli putant, is, de quo in Bruto legitur: qui mortuus eſt poſt ortum ciuile bellum, ideſt multis annis poſt, quam haec epiſtola ſcripta eſt. ſic.n. in Bruto: Stoicus Diodotus cū habitauiſſet apud me, mecūq. uixiſſet, nuper eſt domi meae mortuus: Quod ſi mortuus eſt Diodotus paullo ante, quam Cic. Brutū ſcriberet; Brutus aūt ſcriptus eſt Caeſare. IV. & Lepido cos. ſequitur, ut Diodotus hic alius neceſſario ſit, qui moritur Caeſare & Bibulo cos. i. annis 12. ante Brutum ſcriptū. HS *fortaſſe centies.*] ſcutatorum, ut nunc loquimur, trecenta millia. immenſa ſumma, minimeq. credibilis; praeſertim cum ipſe Cicero, ſe non accepiſſe amplius ducenties, ideſt ſcutatorum ſexcenta millia, ex omnibus amicorum hereditatibus, in ſecunda aduerſus Antonium oratione fateatur. puto igitur legendum pro Centies, Centum. *Archilochio*] acerbiſſimo; quales Archilochi poetae iambi. *In ante diem*] In diem, ſi dixiſſet, idem ſignificaſſet. *Diſtulit*] Latinis ferijs edicendis, uel inſtaurandis: ut epiſtola 6. lib. 2. ad Q. fratrem. *Libros*] Alexandri poetae. ep. 22.

EPISTOLA. XXI

Quid ego ſubtiliter?] quid minuta perſequar? *Illorum*] Caeſaris, & Pompeii. *Irati*] Pompeius, quia, Cato-

nis

nis ſororem cum uxorem peteret, repudiatus eſt; Caeſar, propter ueteres inimicitias, & recentes iniurias. Plutarchus utrumque. *Exarſit.*] hoc uerbo impotens quaedam oſtenditur iracundia. lib. 1. de orat. Cuius reſponſo ſic iudices exarſerunt, ut capitis hominé innocentiſſimum condemnarent. Et lib. I I I. Non tulit ille, & grauiter exarſit, pignoribusq. ablatis, Craſſum inſtitit coercere. *Amicus noſter*] Pompeius. *Deformatus corpore,*] qui tantum amiſerit de ueteri dignitate. *Progreſſum*] in cauſſa turpi. *Praecipitem*] temerarium, ſine conſilio. *De edictis Bibuli*] ipſum accuſantibus. 34. *Vni Craſſo*] qui, Pompeii uetus inimicus, paullo ante Caeſaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta maleuolentia ſuffuſum. *Quia deciderat ex aſtris,*] quia ſummam laudem, ſummis rebus geſtis quaeſitam, improborum coniunctione amiſerat. homines eum miſericordia potius, quam odio, proſequebantur, nec putabant ſponte, & conſilio progreſſum in eam turpitudinem deueniſſe, ſed caſu & errore lapſum decidiſſe. cur enim circumfluens gloria, uniuerſae ciuitati cariſſimus, infamiam ſibi ipſe, & inuidiam ſtrueret? *Venerem,*] Coam, de qua Plinius, & de Ialyſo Protogenis. *Pictum, & politum*] omnibus litteris, & rebus ornatum. *Acer in ferro*] quod ea tempeſtate gerendis bellis nemo acrior Pompeio, aut praeſtantior habebatur. *Diſtuliſſet;*] edicto comitia diſtulerat in ante diem. x v. Kal. Nouemb. ep. 20. *Ea res*] dilatio comitiorum, quae populum offendebat, quia comitijs nummi diuidebantur. epiſt. 16. *Ad Bibulum.*] ad aedes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, poſt agrariam legem, domi incluſus conſulatum peregit. Suetonius. *Ad tempus illud*] cum mihi Clodius negotium faceſſet. *Ad tempus*] in tempore, cum res poſtulabit. *Satis mihi facit.*] officijs et ſtudijs erga me. ep. 20. 22. 24. *Diuinitus.*] affirmat enim, ſe prius occiſum iri a Clodio, quam me uiolatum

tum iri.ep.28. *Diſceſſuros.*] eodem ſenſu dixit ſupra ep. 16. Si poſſum diſcedere, ne cauſſa optima in ſenatu pereat. Spero, inquit, nos perfuncturos hoc negotio aut cum gloria, aut certe ſine moleſtia; exituros ex hoc negotio, exitum rem habituram aut glorioſum aut certe moleſtia uacuum. *Egeris*] num pecuniam ab ijs debitam exegeris.

EPISTOLA. XXII

Quod egiſſes] abeſt hoc ab antiquis libris: & ſimile quippiam ſubaudiri poteſt: ut ſit *ἀποσιώπησις*. *Scire poſſemus.*] tu enim in ſermone, aut ex ipſo, aut e ſorore, quid in me cogitet, eliceres. epiſt. 9. & 22. *Denunciat;*] minatur. *In eos*] in Caeſarem, & Pompeium. ep. 12. *Exercitus*] quem Caeſar habebit Galliarum pro conſul. *In nos*] qui ab opibus, & exercitu minus firmi ſumus. *Iudicium*] populi: ut ad populum cauſſam Cicero diceret de ciuibus R. & contra leges, & indicta cauſſa ſummo ſupplicio affectis. *Appium*] P. Clodij fratrem, qui anno ſequenti praetor eſt deſignatus. epiſt. 1. & 2. lib. 4. *Varronem noſtrum*] qui gratia ualet apud Pompeium. fuerat enim eius praefectus bello maritimo contra piratas. de re ruſtica lib. 2. *Totum eſt in eo*] maximi refert. Sic locutus eſt in epiſtola 1. lib. 3. ad. Q. fratrem: Totum eſt in eo, tectorium ut concinnum ſit. & in epiſtola ad Capitonem, libro 16. *Ineat magiſtratum*] hoc dicit comitijs nondum habitis; ſed fore uidebat, ut Clodius tribunus pl. deſignaretur. epiſt. 24. *Pompeium Craſſo urgente*] quoniam futurum eſt, ut Craſſus Pompeium urgeat contra me, intelliget, qua fide Pompeius mecum agat; & Clodiae narrabit, illa tibi, ſi aderis. ita fiet, ut, ſi intelligam Pompeium bona fide mecum agere, ſine moleſtia ſim, Clodij furorem non timeam; ſin aliter, credulitatis errore non decipiar. *Βοώπιδα*] Clodij ſororem, qua Craſſus plurimum uteretur. *Ex ipſo*] Craſſo. *Ab illis*] Pompeio,

& Caeſare. *Paenitet.*] quod ſocietatem cum impro bis coiuerit. ep. 21. *Eruptura.*] ad uim. ep. 22. *Libros Alexandri*] a Vibio acceptos. ep. 20. *Numerium*] Numerius & familiae nomen eſt, ut, CN. NVMERIVS FRONTO, in lapide antiquo, quē in turri ſancti Vitalis coaedificatum uidemus: & praenomen, ut hic, & in oratione pro Cluentio: Larinas quaedam fuit Dinea, quae filios habuit, Marcum & Numerium Aurios.

EPISTOLA. XXIII

Sampſiceramū,] Pōpeiū. ep. 14. *Illius partis*] ſocietatis contra cauſſam reip. *Conſeneſcere*] populi gratiam amittere, & in inuidiam adduci, nemine tamen eos op pugnāte. *In multa cōmemoratione*] cōmemorantur cū deſi derio eae res, quas in cōſulatu geſſimus. ep. 22. *Βοώπιδος noſter conſanguineus*] explano ſic: Βοώπιδος conſanguineus, noſter; ut, Noſter, ſit ironia; ut etiam ep. 19. Noſter Publius mihi minitatur. ep. 22. Pulchellum no ſtrum facillime teneremus. Βοώπιδος, Clodiae. ep. 9. *Conſanguineus*] frater P. Clodius. *Denunciat*] pericu lum nobis. ep. 20. *Declarato illo,*] poſtquam Clodius deſignatus fuerit tribunus pl. & ante quam ineat magi ſtratum. ep. 22.

EPISTOLA. XXIV

Noſter index,] qui nobis olim Catilinae ſocios indicauit. Dio, Suetonius. *Caeſari*] conſuli, praemia promittenti. Suetonius, Appianus, in Vatinium. *Curio filius*] acerrimus Caeſaris, & illarum partium inimicus. ep. 18. *Negabat*] eo conſilio, ut, cum negaret, quod omnibus notiſſimum erat, ſuſpicionem crea ret in Curionem. *Reſtitiſſe*] colloquendi cauſſa. Si e Terentius in Andr. Daue: ades: reſiſte. *Fidem publicam*] ut ipſi daretur impunitas, ſi alios indicaſſet. *Paullus*] L. Aemilius Paullus, qui Macedoniam quaeſtor obtinebat in Vatinium. poſtea conſul fuit cum C. Marcello. *Initio*] cum Romae eſſet, nondum in Macedoniam profectus. *Cn. Caepio hic Brutus*] M. Iunius

Brutus,

Brutus, Seruiliae filius, qui poſtea Caeſarem interfecit. adoptatum ab auunculo Seruilio Caepione, de quo Plutarchus in Vticenſi, credendum eſt;ut ex adoptionum inſtituto Seruilius Caepio Iunianus Brutus appellaretur.ab adoptante enim praenomen, nomen, cognomen accipiebat is,qui adoptabatur. ſed de Caepionis, Seruiliae fratris, praenomine Plutarchus nihil.ex Philipp.x Quinctum fuiſſe apparet, cuius in extremo de Q. Caepione hoc Bruto ſaepe iterata mentio. quod antiquus nummus, qui eſt apud me, confirmat,ita circūſcriptus, Q. CAEPIO. BRVTVS. PRO COS.ut hic quoque uideatur legendum, Q. Caepio, non, ut legitur, Cn. Caepio. nam quod in quibuſdam libris eſt, Cn. Caepio & Brutus ut duo ſignificentur, Caepio, & Brutus; id ut perſpicue falſum reijciatur: cum,unum ſignificari Seruiliae filium,aperte indicet, quod his uerbis infra ſcriptum eſt:Caepionem de oratione ſua ſuſtulit, quem in ſenatu acerrime nominarat:ut appareret, noctem, & nocturnam deprecationē interceſſiſſe. *Hic Brutus:*]ad differētiam;quod alij eſſent Caepiones eodem praenomine. *Lentulus*] L. Lentulus conſularis candidatus. ex oratione in Vatinium.fuit autem non ſolum flaminis filius,uerum etiā flamen ipſe: quod eadem indicat oratio. *Conſcio patre*] L. Lentulo flamine Martiale. de haruſpicum reſp. ep.14.lib.15.Flamines autem,ſtante rep.tredecim fuere,Dialis,Martialis,Quirinalis, Volcanalis, Volturnalis,Palatualis,Furinalis,Floralis,Falacer, Pomonalis,Carmentalis,Portumnalis,Perſillus Virbialis. additi poſtea duo ſunt C. Caeſaris, & Auguſti: de quibus omnibus Varro,Cicero,Feſtus, marmorea monumenta. *Cum gladiatoribus Gabinii*] non dubito, quin abundet particula, Cum: ut tempus ſignificetur,quo Gabinius gladiatores populo dedit, opinor, ut eo munere gratioſior eſſet in petitione conſulatus. nam petebat hoc anno, & deſignatus eſt cum L. Piſone.

tempus autem id ſignificari,eo certius eſt, quia ſequitur proxime:In eo principem Paullum fuiſſe,quem cõſtabat eo tempore in Macedonia fuiſſe. Omitto alia non dubia argumenta, ut hoc: non debuiſſe Vettium inter conſcios facinoris admiſcere Gabinij gladiatores,ne gladiatorum dominus Gabinius, qui erat Caeſarianae partis amiciſſimus, in ſuſpicionem adduceretur.Et,ut opinio mea fert, gladiatores Gabinij fuere, de quibus ep. 19.Gladiatoribus qua dominus, qua aduocati ſibilis conſciſſi. *Cum telo fuiſſe.*] quod lex uetabat.itaque P.Cornificius in ſenatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatum.Pedianus. *Id eſſe actum*] ita rem eſſe compoſitam a Caeſare, & Vettio. *Catulum*] quẽ adoleſcens aetate prouectum pontificatu deiecerat. Suetonius, Plutarchus. *Iuſſerat dicere*] cum eum de refectione Capitolij ad diſquiſitionem populi uocauit.Suetonius in Iulio. *Produxit*] nam priuato non licuiſſet de ſuperiore loco dicere, & concionem habere,niſi a magiſtratu concederetur. ep. 1. & 2. lib. 4. *Adſpirare non liceret*] domi enim ſe tenebat armorum metu.Non dixit, Accedere, ſed, Adſpirare. quod minus eſt. *Voluit*] non Vettius, ſed Caeſar. *De rep.*] quid haec ad remp.?poſſunt ſane & ad rempub. trãſduci,ſed ita,ut non ſponte ſequi uideantur. Malim legere,De re. *Caepionem*] M.Brutum. *Nocturnam deprecationem*] Seruiliae, Bruti matris; quam Caeſar amauit. huius apud Caeſarem preces ſignificat, ut filius eius Caepio Brutus de oratione Vettij tolleretur. *Lucullum*] L.Lucullum.In oratione in Vat Et,cum,Lucullus,dicitur,ſine praenomine;de Lucio,non de Marco eius fratre, κατ' ἐξοχὴν intelligendum. *In P.Clodium*] cum accuſatus eſt crimine pollutarũ religionũ. ep. 10.l. 1. *Illum, qui*] hoc addit, ut diſtinguat, nam erat alter C.Fannius, hoc anno tribunus pl.ut in oratione pro Sextio, & in Vatinium. *L. Domitium*]

Ahenobarbum,

Ahenobarbum, qui conſul fuit cum Ap. Claudio. *Vicinum conſulis*] uicinus erat Cicero Caeſaris conſulis, quod ipſe in Palatio, Caeſar autem in Sacra uia habitabat, quae ſecundum radices Palatij a Carinis in Capitolium tendebat. epiſt. 4. Suetonius. *Ahalam Seruilium*] qui ſua manu Q. Melium, regnum appetentem, occiderat. Liuius. *Brutum*] qui reges exegerat. nota hiſtoria. *Reperiri*] qui occiderent ciues Melio ſimiles, aut nouos Tarquinios expellerent. *A Vatinio,*] qui cum Vettio, praeſente populo Romano, collocutus, inculcauit, ut Piſonem, & Laterenſem, nominaret. In oratione in Vat. *Craſſum Diuitem*] M. Craſſum, qui a Parthis occiſus eſt: de quo epiſt. 13. *Deui,*] lege Plotia: quia confeſſus eſſet, ſe cum telo fuiſſe. fam. libro 8. epiſt. 7. & pro Milone, & Salluſtius in Catil. *Iudicium poſtulaturus.*] iudicium populi. erat tribunos pl. appellaturus. Sic aduerſus Lucullum praetorem C. Antonius tribunos appellauit, Damio aduerſus Flauium. Pedianus. *Iudicia fore uidebantur*] fore uidebam, ut multi rei fierent, ex indicio Vettij. *Qui nihil contemnere*] ideo non pertimeſcimus, quia cauemus omnia. iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vettij, & mox a P. Clodio de necatis ciuibus Romanis. *Timueramus*] Plutarchus haec: Cum ſenatores in curiam pauci conuenirent, Conſidius Caeſari cauſſam dixit eſſe, quia milites illius arma timerent. cui Caeſar: cur tu quoque ob eandem cauſſam non domi te contines? quia, Conſidius, ſenectus me facit intrepidum. *Diſcuſſerat*] alijs metu ſilentibus, Caeſari conſuli declarauerat. *Quam quotidie timere potueramus*] hoc Vettij indicio patefactũ eſt, caedem quotidie nobis fuiſſe timendam ab ijs, qui rerũ potiuntur. quorum uidemus quam ſcelerata cõſilia ſint, cum perniciem bonis uiris quacũque ratione machinẽtur. Nõ timebamus, cum indicia nõ exſtarẽt,

ſed timere quotidie potueramus,ut nobis inſcientibus impendentem. *Catulo*;] Catulus anno proximo per ierat, Afranio & Metello cos. ut hic ep. 17. lib. I. & Dio l. xxxv I I. Placeret igitur, Lucullo,cui negotium impendere uidebatur e Vettij nominatione:aut,Catone, qui hoc anno,ideſt Caeſare conſule,magnis contu melijs affectus eſt. Sed antiqui libri,Catulo: mendoſe: neque enim ad mortuum huius temporis miſeriae per tinent. *Cum ſplendore uitae,tum hoc tempore.*] cur infor tunati? quia floruimus aliquando dignitate, nunc prorſus iacemus. *Moratus eſt*] placeret, Inodoratus: quia,cum,Pompeio aut Caeſari credere,periculoſum uideret, eorum animos noſſe, magni putabat ad ſuas rationes intereſſe,propter inſequentis anni impendétem a Clodio tempeſtatem. Subſcribere uidetur ſen tentiae noſtrae,quod ſcriptũ eſt ep. 16. Velim e Theophane expiſcere, quonã in me animo ſit Arabarches. & ep. 22. Per βοώπιδα intelligere poteris, qua fide ab il lis agatur. Et, Inodorari ἐλικτά, proprie. nam odo rari dicitur de rebus occultis, quae minime iudicantur oculorum ſenſu. ut lib. 2. de oratore, Odorari, quid ſentiant iudices. hic lib. v I. ep. 4. Ego μυστικώτερον ad te ſcribam:tu ſagacius odorabere. & libro x I I I. Odorare Antonij διάθεσιν. Neque uero particula, In, praepoſita priorem ſignificationem ut contraria tollit,ſed facit quod in uerbo Audio:ut,cum dicimus,Inaudire, ſignificamus,id audire,quod occulte agatur. item, Ino dorari,indagare,quod in occulto latet. Si,Moratus,re tinemus,erit,tardauit,repreſſit. ſed fides mihi non ſit, Varronis auctoritatem fuiſſe tantam, ut morari potuerit conſilia Pompeij: elicere quidem,aut odorari, pro familiaritate potuit.

EPISTOLA. XXV

Ἑλικτά, κοὐδὲν] ſenarij apud Euripidem, quos Andromache, Menelao irata, in Spartanos communiter iacit.

ὦ πα-

ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα,
ψευδῶν ἄνακτες μηχανορράφοι κακῶν,
ἑλικτὰ, κοὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα πέριξ
φρονοῦντες, ἀδίκως εὐτυχεῖτ' ἀν' ἑλλάδα.

Spartanis igitur ſimiles Pompeius, & Caeſar, ἑλικτὰ καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες. *De Flacci praetura*] Cicerone conſule praetores L. Valerius Flaccus, C. Pontinius Vulturtium, unum ex Catilinae ſocijs, & legatos Allobrogum, in tranſitu pontis Miluij exceptos, comprehenderunt. *Quorum opera*,] quorum opera ita afflicta reſp. eſt, ut deſperetur. *Muniti*] contra impetus P. Clodij, tribuni pl. deſignati.

IN . LIBRVM . III EPISTOLARVM . CICERONIS AD . ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA . I

CVM *antea*] ut aliquid de ordine dicatur, primam huius libri epiſtolam opinor eſſe oportere, quae nunc tertia eſt; ſecundam, quae ſecūda; tertiam, quae quarta; quartam, quae prima; quinctam, quae quincta item eſt: ut in eius fine ita legatur, III. idus Apr. Thurij. Vibone enim puto iter fuiſſe Thurium, inde Tarentum, inde Brundiſium. *Rogationem*] Clodiam; ut mihi intra quadringenta millia ne liceat eſſe. epiſt. 4. *Quamprimum*] ante quam ex Italia proficiſcar. *Facilius potes*] hoc dicit: Cum Clodij rogatio permittat, ultra quadringenta millia ut ubiuis eſſe poſſim; ſequitur, ut mihi in Macedonia liceat eſſe. quo facilius, ante quam ex Italia proficiſcar, conſequi me potes. non enim eſt, cur profectionem maturem: ſiquidem, quam mihi ad diſcedendum diem rogatio conſtituit, ante eam diem, uel nulla celeritate adhibita, ultra quadrigenta millia licebit peruenire. quod ſi longius ire, ultraq. quadringenta millia iuberet: difficilius conſequi me poſſes. nam mihi eſſet properandi maior impoſita neceſſitas.

EPISTOLA . II

In fundo Sicae,] ad Vibonem. Ex Beſſarionis libro legi etiam poteſt, In fundum: qua figura in Diuinatione dixit, Exteris nationibus, quae in amicitiam populi R. ditionemq. eſſent. & in Verrem libro. VII. Qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem por-

tum

tum futurum intelligebant. quod Gellius notauit libro.1.cap.VII.Idq.recentiores etiã uiderunt. *Praeſertim nondum*] praeſertim quod, rogatio Clodia cum nõdum ſit correcta, nihil eſt quod me extrudat. *Correcta*] audierat Cicero ſuſtineri a Clodio rogationis promulgationem, quod in ea quiddam ante uellet corrigere. ep.4. *Si te haberem,*]tuo enim comitatu atque praeſidio fretus, auderem Brundiſium petere. Se iter habere, Beſſarionis liber. *Brundiſium referre.*]quo iter diſcedens intenderam. *Autronium*] P. Autronium, unum ex coniuratis, qui in illis partibus exſulabat, Ciceroni infenſus, uindici cõiurationis. pro Sylla. *Ad nos*] in fundum Sicae. *Totius rei*] itineris mei. ep. 3. *Tota calamitas*] in qua inſunt, praeter mea damna, eae moleſtiae, quas ex moleſtijs meorum capio. ut nunc, cum te uideo mea cauſſa tam moleſtum iter ſuſcipere. *Naryci Locridis*] de opido Narycae Suidas. ut uel, Narycij, uel Narycae, legendum uideatur. *Locridis:*] in ora Locrorum.

EPISTOLA. III

Cum tibi agam gratias,] agam enim, ſi quando meam dignitatem recuperabo: qua ſpe me uiuere coegiſti. *Equidem me paenitet.*] coniungitur, Equidem, & cum prima, & cum ſecunda, & cum tertia perſona, & cum una, & cum pluribus. exempla notauimus in oratione pro Sextio, lib. III. de fin. & apud Perſium poetam. *Multis de cauſſis*]duas poſuit in proxima ſuperiore ep.

EPISTOLA. IV

Confectum.] placet, Correctum: ut in epiſtola, quae ante proximam legitur. Cogitaui ſic, natum errorem e uicinitate; quod ueteres, Conrectum, ſcribebant. *Illo*] ultra quadringenta millia. Petieram Vibonem eo conſilio, ut uel in Siciliam tranſijcerem, uel Melitam adnauigarem: poſtea, rogatione lecta, intellexi, ſi peterem Siciliam, progredi ultra quadringenta millia ante rogationis diem non poſſe; de Melita

uero

uero non eſſe cogitandum;ſiquidem ultra quadringenta millia non eſſet. iter igitur pedibus Brundiſium uerſus contuli, ut inde in Macedoniam nauigarem, quae eſſet ultra quadringenta millia. in epiſtola ad Terentiam, Brundiſio inquit, profecti ſumus ad.v. Kal. Mai. per Macedoniam Cyzicum petebamus. *Melitae.*] inſula eſt inter Italiam, & Epirum, ante Pachynum promontorium. hodie Maltae inſula uocatur. *Periret*] ne poenam ſubiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto receπiſſet. pro domo ſua. *Si modo recipiemur.*] nã, niſi recipior, iter mihi erit maturandum: ita me conſequi nullo modo poteris.

EPISTOLA. V

Gratias agit.] non opes meas, aut honores, quae mihi nunc inimici ademerunt, ſed me ipſum, qui idem ſum. *Thurii*] Thurium opidum Plinius libro. III. cap. XI. inter duos amnes Crathin, & Sybarim conſtituit. Beſſarionis liber, Thauri.

EPISTOLA. VI

In Epiro] in qua poſſeſſiones tuae ſunt. *Conſiſteremus*] erat enim Epirus ultra quadringenta millia. ſupra.

EPISTOLA. VII

Ad Kal. Maias] Beſſarionis antiquus liber, Ad. XIV. Kal. Maias: & recte: ut Brundiſii fuerit tredecim dies. datae enim litterae ſunt pridie Kal. Maias, cum Brundiſio proficiſceretur. in epiſt. ad Terẽtiã, Nos, inquit, Brundiſii apud M. Lenium Flaccum dies. XIII. fuimus. Et, quia proximam ſuperiorem epiſtolam, Tarenti datam, poſt hanc ſcriptam eſſe perſpicuum eſt: ideo datam ſuſpicor non. XII. Kal. Maias, ut eſt in impreſſi, ſed Kalendis Maij, cum iam in Aſiam iter inſtituiſſet. *Poſt diem tertium eius diei*] tertio die poſt, quam priores acceperam. antiqua figura, ut Pridie eius diei, Poſtridie eius diei, poſt diem tertium, & poſt diem quartum eius diei. *Apud te*] domi tuae, quam habes

bes Buthroti. uel potius in fundis; cum inferat, Iſta ſo-
litudo, quae in urbe Buthroto non fuiſſet. *Si liceret*
ibi omne tempus cons.] non licet autem cum propter Au
tronium, & ceteros exſules, mihi infenſos, qui ab Epi-
ro tantum quatriduo diſtant; tum quia uereor, ne Clo
dius, & qui me eiecerunt, interpretentur, Epirum non
ſatis abeſſe ab Italia. diuerti autem in Epirum pauco-
rum dierum cauſſa quid attinet? recta igitur in Aſiam.
Sine te.] nam tecum in Epiro tua libenter eſſem: ſine
te autem cur? *Nam caſtellum, &c.*] ſcripſerat, opinor,
Atticus, niſi uellet in ſuis fundis, quia minus tuto uide
retur, poſſe eum non longe eſſe caſtello munito. ne-
que enim de Buthroto accipiédũ puto: quae fuit urbs,
non caſtellum. *Tranſeunti*] nam habitare uides
me non poſſe. *Noſtri hoſtes*] Autronius, & ceteri ex
ſules. ep. 2. & 8. *Illud quoque opidum*] quod ſi hoc
de Athenis interpretarentur, multo magis de Buthro
to: quod opidum Italiae propius adiacet, quam Athe
nae. *Noſtri conſilii*] qui ceſſerim inimicis; cum po-
tius cadere fortiter debuerim. fam. l. 14. ep. 2. *Spes*]
reditus. &, ut miſeri, aduerſa timet omnia. *Inuido-
rum*] Hortenſium maxime deſignat: a quo ſe dicit ſce-
leratiſſime inſidioſiſſimeq. tractatum, in epiſtola ad
fratrem lib. 1. *Tempus honeſtiſſimum*] mihi, cum ini-
micis pro mea dignitate pugnanti, ſi contigiſſet ut ca-
derem, glorioſum fuiſſet. nunc exſul praeclarae mor-
tis occaſionem ſperare amplius non poſſum: finiendi
tamen doloris poteſtas adempta non eſt: idq. potius
mihi uideo eſſe cogitandum, quam ut ullam medici-
nam faciam. Videtur de morte uoluntaria cogitare.
Mutandarum rerum.] mutato autem reip. ſtatu, meae
quoque res, quae nunc perditae iacent, commutabun
tur. *Nihilo minus,*] quamquam ex Italia proficiſcor.
Accedemus] paruis itineribus. nã in acceſſu tarditas eſt.
Candauiam] montem Illyrici, qui Macedoniam Illyri-
cumq. diſterminat. Strabo, Plinius. *Dubitationem*]

quia

quia non affirmauit, in Epirum iter habiturum: ſed dixit, Aut accedemus in Epirum, aut per Candauiam tarde ibimus. *De fratre*] ex Aſia Romam proficiſcente: cuius itineris ratio meũ iter gubernabit. *Nec quo modo uiſurus*] afflictum dolore miſeriarum mearũ. *Vbi dimiſſurus*] dolor enim, & luctus alterum ab altero diuelli uix patietur. *Id*] congreſſus, & dimiſſio.

EPISTOLA. IIX

Inimicorum,] de Autronio, & ceteris loquitur. ep. 2. & 7. *Haberet, cum inde proficiſceremur*.] ſi in Epirum iuiſſem, inde proficiſcens per loca difficilia iter habuiſſem. montibus enim Epirus a Macedonia diſcluditur. *Pedibus*] terreſtre iter ſignificari notum eſt. *Iſtic quid agatur*,] timebat, ne quis accuſaret repetundarum Quinctũ fratrem, ex prouincia redeuntem. epiſt. 9. & 16. *Vt acrius poſtularet:*] accuſaret fratrem. Accuſatorem Atticus in epiſtola ſua nominarat, Cicero nomen omittit. *Nauigatio*] fratris. *Reliqua*] quae fratri meo ab inimicis noſtris uidentur impendere. *Hoc metu*] ne frater poſtuletur. *Ad me conſolandum*] ſpes enim mei reditus in mutatione rerum ſita eſt. ep. 7. *Tigrane neglecto*] cum Pompeius Tigranem ſibi a Clodio ereptum neglexerit, ſublata ſpes omnis eſt mutandarum rerum. ego autem graues inter eos contentiones fore ſperaueram. Subſcribamus, quae Pedianus in Miloniana: Pompeius, inquit, poſt triumphum Mithridaticum Tigranis filium in cathenis depoſuerat apud Flauium ſenatorem: qui poſtea cum eſſet praetor, eodem anno, quo tribunus pl. Clodius, petit ab eo Clodius ſuper cenam, ut Tigranem adduci iuberet, ut eum uideret: adductum collocauit in conuiuium, dein Flauio non reddidit: Tigranem dimiſit, & habuit extra cathenas, nec repetenti Pompeio reddidit: poſtea in nauem depoſuit; &, cum profugeret, tempeſtate delatus eſt Antium. illico, ut deduceretur ad ſe, Clodius Sex. Clodium,

dium, de quo ſupra dixi, miſit, qui eum reduceret. Flauius quoque, re cognita, ad diripiendum Tigranem profectus eſt. ad quartum lapidem ab urbe pugna facta eſt: in qua multi ex utraque parte ceciderunt, plures tamen ex Flauii, inter quos & M. Papirius, eques Romanus, publicanus, familiaris Pompeio. Flauius ſine comite Romam uix perfugit. *Varroni*] qui Pompeium hortatur ad meam cauſſam amplectendam. *Hypſaeo*] hic Pompeij quaeſtor fuerat; cumque, ut & Varro, hortabatur, ut Ciceronis patrocinium ſuſciperet. Cognomen eſt Plautiae familiae. *Impulſi, ac proditi*] Pompeium notat: cuius fidem ſecutus, in eam calamitatem incidit: quam uitare potuit, legatione ſuſcepta. ep. 18. 20. & 22. *De fratre*] de poſtulatione. I I I. *Kal. Iun.*] qua ratione non nulli, ut; III. Kal. Mai. legendum putarent, adducti ſint, non facile poſſum intelligere. mihi contra ueritatem uidetur. id apparet ex hac ipſa epiſtola: in qua cum dixerit, ſe ueniſſe Theſſalonicam ad x. Kal. Iun. certe, ut Theſſalonicae I I I. Kal. Maij ſe eſſe, deinde ſubiungat, fieri non poteſt. Cum hac ratione, ita firma, ut euerti non poſſit, liber ſcriptus Beſſarionis conſentit. itaque locus iam dubitationi nullus ſupereſt: niſi ſi cui uerum ſenſum contendendi cupiditas aufert.

EPISTOLA IX

Ne quid abſens] ne abſens poſtularetur. epiſt. 8. *Lictores dimitteret*] qui dimittendi fuiſſent, ſi mecum manere uoluiſſet. nam imperatori tranſitus per alienam prouinciā dabatur, morari diutius in ea cū imperio non licebat. *Mei peccati*] peccaui enim, cum nobis uiuendi auctoribus parui; cum perire ſatius fuerit, quam huiuſmodi miſerias ſubire. *A Pompeio nunc Hortenſium allice, & eiuſmodi uiros*.] hoc totum eſt ex Attici epiſtola; ideo ſcribendum litteris grandiuſculis. *Nondum perſpicis?*] uis me in Pompeio,

&

& Hortenſio ſpem ponere: non intelligis me horum inſidijs,& ſcelere periiſſe? *Quorum inſidiis, quorum ſcelere*] inſidijs Hortenſij, qui me ſumma ſimulatione amoris, ſummaq. aſſiduitate quotidiana ſceleratiſſime, inſidioſiſſimeq. tractauit. ad Quinctum fratrem lib. 1. Scelere Pompeij;cuius promiſſis deſtitutus, in has miſerias incidi. ep. 22. *Non licuit*] per uos, qui mihi auctores uiuendi fuiſtis, cum ego interitum glorioſum aerumnoſae uitae anteferrem. epiſt. 7. *Negotium*] metus accuſationis. ep. 15. *Vt tibi placet*] ſcripſiſti enim,ut exſpectem litteras tuas Theſſalonicae: ſi quod forte ex actis menſis Maij beneficium afferatur. ep. 8. & 10.

EPISTOLA. X

Spem] ut ex tuis litteris de reditu in patriam ſperare poſſim. *Ad te*] in tuas Epiroticas poſſeſſiones. *Iſta euanuerint*] quae nunc agitis de ſalute mea. & opinor Atticus ita ſcripſerat:Haec ſi euanuerint, aliud aliquid uidebimus. *Iſtorum:*]qui me eiecerunt. erat diſcordia maxime inter Clodium, & Pompeium, ut de Tigrane,alijsq. rebus. epiſt. 8. & Dio lib. 38. *In tam bona cauſſa,*] qui patriam a coniuratorum ſcelere liberaſſem. *Ne uiderem;*] ex Aſia Romam redeuntem. epiſt. 9. *Luctum*] ex mea calamitate. *Intra parietes meos*]ab ijs, qui me quotidiana aſſiduitate inſidioſiſſime tractarunt,ut Hortenſius, ut Arrius. ad Q. fratrem lib. 1. *Viuus amitterem?*] pugnare, inquit, debui, ut haec aut retinerem, aut cum uita ſimul amitterem.

EPISTOLA. XI

Quae litterae,] quibus ſcripſeras bene ſperandum. *Rumoribus*] hoc eſt,quod dixit, Nuncij non optimis auctoribus. *Ad te*] in Epirum tuam. *Vt ego*] Vt, pro Quam,dixit,ſicuti ſupra de Pompeio, Vt ille tum humilis,ut demiſſus erat. Eſt autem hic eo uenuſtior ſententia,quo minus aperta. Cum me, inquit,obiurgas,

quia

quia meo caſu nimis excrucier; facis, ut neque me uidearis amare, neque dolere dolorem meum: quem tamen ita affectũ mea aerumna eſſe arbitror, ut te ipſum conſolari nemo poſſit. in hoc, inquam, tuum amorem, & dolorem non agnoſco. qui enim amat, aeque dolet: &, qui aeque dolet, non obiurgat.

EPISTOLA. XII

Per ſenatum;] nam per populum minus ſperandum uidebatur, Clodio tribuno. *Idemque*] qui me ſperare uis per ſenatum, idem ſcribis caput proponi rogationis Clodianae. quo capite cautum erat, ne quis referret ad ſenatum de Cicerone reſtituendo: ut epiſt. 15. *Secundum comitia*] habitis comitijs. ep. 19. *Eoſdem tribuno pl.*] Clodio tribuno, qui noſtram cauſſam, ut ſolet, acriter oppugnabit. quamquam non fuit Clodius iterum tribunus pl. *Conſule deſignato*] Metello Nepote. Videbat ſcilicet Cicero futurum, ut conſul Metellus deſignaretur. *Oratione prolata.*] non puto ſignificari orationem in Metellum Nepotem ſcriptam; ſed potius in C. Curionem. non nam Metello pluribus uerbis Cicero concertauit, ut in epiſt. 2. lib. 5. fam. at hic ſe numquam uno uerbo concertaſſe dicit. de Curione autem epiſt. 15. his uerbis: Sed quid Curio? an illam orationem non legit? quae unde ſit prolata, neſcio. *Sanari*,] ſi ullam ſpem uides mei reſtituendi. *Sin plane perij*] ſi uides reditum meum deſperari, de oratione prolata minus laboro. *Iaceo*] non dixit, Sum, ſed, Iaceo, uerbo uſus ad maerorem indicandum accommodato. *Cogitatione*] ita ſum animo perturbato, nihil ut non modo loqui, ſed ne cogitare quidem poſſim. *Sidona*:] locum hoc nomine prope Theſſalonicam non uideo fuiſſe. cumq. iam de mendo ſuſpicarer, confirmatus ſum in ſententia, poſteaquam Beſſarionis librum inſpexi: cuius ſcriptura haec eſt: Venire ſi domitam, ut intelligo. In Macedonia prouincia Plinius opidum enumerat Scydra: ut fortaſſe,

(neque

(neque enim affirmo, cum antiqui libri ueritatis lumen obſcurent) pro Sidona rectius legi poſſit, Scydra. aut, ſecutus Beſſarionis librum, tribue locum coniecturae, ut, ſublata mendi labe, ita legas: Vt ad me uenires: idem tamen intelligo, te &c.

EPISTOLA. XIII.

Temporis non longinqui] meq. ex tuis litteris aliquid ſperaſſe, quod tamen non diuturnum fuit, moleſte feram. *Motum*] diſcordiam iſtorum. ep. 10.

EPISTOLA. XIV.

Agi de nobis] in ſenatu. *Remorari*] non, quod ipſe uideres, quidquam mihi eſſe ſperandum, ſed, ut me a deſperatione retraheres, ita ſcribebas il &, cũ omnes a me ſpes abirent, eas tu ijs epiſtolis remorabare. *Noſtris multis peccatis*] qui inuidis credidimus, & legationem, a Caeſare delatam, qua uitari potuit haec aerumna, nimis imprudenter repudiauimus: cum tantis miſerijs uel mors fuerit anteponenda: cuius oppetendae tempus honeſtiſſimum praetermiſimus. ep. 7. *Caſus*] fateor enim, ea peccata non iam ulla prudentia poſſe corrigi: ſpei fortaſſe aliquid eſt in fortuna poſitum. *Viae celebritatem*] qua frequentes Roma Theſſalonicam proficiſcuntur, qui litteras a uobis creberrimas afferre poſſent. *A Plancio*] apud quem Cicero erat, quaeſtorem in Macedonia. ep. 22. *Minime appoſito*] amo enim in hoc luctu ſolitudinem, odi celebritatem. *Vniuerſi*] omnes, quotquot iſtinc ueniebant. Vniuerſum eſt enim, quod nihil excipit. *Nihil eſſe neceſſe*] cum de mea ſalute ſpei nihil eſſe uideretur. *Si aliquid*] quid ſi, Niſi aliquid? hoc ſenſu: Niſi aliquid audiero, cur ſperandum ſit. epiſt. 15. *A comitijs*] quod actum ſit poſt comitia. hic autem exſpectabo, dum audiam. *In Aſiam*] ut aliquo loco confidamus, appoſito ad tolerandam in hoc luctu calamitatem. nam hic me celebritas offendit. In oratione tamẽ pro Plancio, in Aſiam non iuiſſe, legimus. Cum ad

me,inquit,L.Tubero,meus neceſſarius, ex Aſia ueniſſet,easq. inſidias,quas mihi paratas ab exſulibus coniuratis audierat, animo amiciſſimo contuliſſet; in Aſiam me ire Plancius, propter eius prouinciae metum,non eſt paſſus.

EPISTOLA XV

Varrone] diximus ſupra, Varronem Pompeij familiariſſimum fuiſſe.epiſt.25.lib.2. *De uoluntate Pompeij*] Pompeium noſtram cauſſam ſuſcepturum. epiſt. 18.lib.3. *Scindam*] augeam.a uulneribus translatio, quae ſciſſa recrudeſcunt. *Meis uulneribus*] quod paullo ante dixit, Ne ſcindam ipſe dolorem meum. *Simulationem aliorum*,] notat maxime Hortenſium, & Arrium:quorum promiſſis deſtitutus, in eam calamitatem inciderat.lib.1. ad fratrem. *Nihil puto ſincere*] ita credendum de inimici liberto. *Illam orationem*] in ipſum.epiſt. 12.Placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quam de filio; utpote cuius ſententiam, auctoritatemq. in ſenatu pluris Cicero deberet aeſtimare. Praeterea, cum loquitur Cicero de filio,ſemper aliquid apponit,ut cum dicit,Curio adoleſcens, ep. 8.& 18. lib. 2. Curio meus, epiſt. 12. lib.2. Curio filius,ep.19.& 24.lib.2. de patre cum loquitur, nihil adſcribit, ut ep. 12.& 17. lib. 1.& 20. lib. 3. De hac oratione in Curionē ſimul &Clodiū mētionē faciūt Quinctilianus, Nonius, Rufinianus. *Axius*] ſenator, quem nominat etiam ep. 15. l. 4. & 21. lib.5. & Fronto; Gellius lib.7.cap.5: Alius autem fuit Axius fenerator, de quo epiſtola nona libri primi. *Quod erat*] laudauerat in ſuis litteris Atticus Curionem. *Exſpectationem Caeſaris*] habet, cur etiam a Caeſare opem exſpectemus. *Parum luxerunt*,] magna enim obſcura non ſunt. ideo in epiſtola ad Curionem Clariſſima uocat,& maxima officia. *In te peccaui*] quod officia, & ſtudia, tibi a me debita, praetermiſi. *In me enim ipſum*] qui debita non praeſtiterim officia.

L ideo

ideo infert paullo poſt: Id meo ſcelere praetermiſſum eſt. *Deberes, ac debuiſſes*] ſi feciſſem; ut meo meri to me amares. amabas enim tua uoluntate adductus, non meis officijs impulſus. *Legem de collegijs*] quattuor leges tulit Clodius in tribunatu, reip. pernicioſas; annonianam, ut frumentum populo gratis daretur; alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo ſeruaret; tertiam, de collegijs reſtituendis, nouisq. inſtituendis; quartam, ne quem cenſores in ſenatu legendo praeterirent, ne ue qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus, & utriuſque cenſoris ſententia damnatus eſſet. Haec Pedianus in Piſonianam. Leges autem eas Cicero paſſus eſt a Clodio perferri, hac cōdicione, ne quid ille mox contra ſe moliretur. quam pactionem Clodius, perlatis legibus, non ſeruauit. Dio libro. 38. *De collegijs*] ex quattuor legibus eam nominat, quae maxime contra ipſum pro Clodio fuit; qui, collegiorum nomine, opes & ſeruitia in Ciceronis perniciem conſcripſerat. in orationibus. *Potuit,*] oportuit, debuit. non perfectum eſt autem, quia merita mea nulla erāt. Tale illud ep. 9. lib. 2. Orbis hic in rep. conuerſus eſt, citius omnino, quam potuit. *Meo, non tuo ſcelere*] grauiter enim peccaui, & ſcelerate feci, qui multa, tibi a me debita, officia non ſum exſecutus. *Reſponſo*] cum ab eo contra Clodij iniquiſſimam legem auxilium pe tij. Quid autem ei reſpondit Pompeius? nihil ſe contra Caeſaris uoluntatem poſſe facere. de quo ep. 4. lib. 10. *Turpiſſimo conſilio*] abeundi in exſilium: cum potius morte occumbere deberem. *Nullo noſtro*] neque enim ita meritus umquam de te ſum, ut a te dili gi deberem. *Tuo ipſius beneficio*] reſtitutum enim be neficio tuo non poteris non diligere. *De priuilegio*] ut priuilegium fieret de me reſtituendo, hoc eſt, ut, facto ſenatuſconſulto, ad populum ferretur. Priuilegium autem hoc differt a lege, quod haec ad multos,

illud

illud ad unum pertinet. Cicero autem abrogari malebat legem Clodij, idq. firmius uidebatur: propterea quod priuilegio lex illa non tollebatur: quo timendũ erat, ne quis rurſus tribunus pl. exſiſteret, qui lege uti uellet: poſt abrogationem autem nihil huiuſmodi timendum. *Impediret,*] cum abrogabitur lex Clodij. *Ferri*] de abroganda lege. *Senatuſconſulto*] ex quo ad populum feretur, ut priuilegium fiat de me reuocando. *Prior lex*] duas leges Clodius tulit. prior fuit contra eos, qui ciues Romanos ſine iudicio populi necaſſent; qua in lege nominatim de Cicerone ſcriptum nihil erat; itaque nihil eum laedebat: (Velleius lib. 2. & Dio 38.) altera nominatim in Ciceronem, quoniam is ciues Romanos, indicta cauſſa, condemnaſſet. *In ueſtitu mutando,*] nam, ſi legem laudare noluerat, neg ligere ſaltem debuit. neutrum fecit; ſed, ueſtitu mutato, populum rogauit, ne legem perferri ſineret. quod ei pernicioſum fuit. populum enim offendit, cum de antiquanda ea lege rogauit, in qua popularia multa de induſtria Clodius admiſcuerat. *Si quid ageretur*] ſi quid ageretis de ſalute mea. *Legem illam*] priorem Clodij legem. *Ne tangatis*] primum, quia nominatim in ea contra me nihil eſt: deinde, quia, popularẽ legem abrogare, aut infirmare ſi uultis, populus offendetur. alteram igitur, date operam, ut abrogetis: quando & minus popularis, & nominatim cõtra me eſt: priorem ne tangite. *Tute ſcripſiſti,*] is locus eſt ſupra ep. 12. *Ne referri, ne ue dici*] primum refertur, deinde dicuntur in ſenatu ſententiae, rogante ſenatores conſule, aut eo, qui ſenatum habet. non enim is ſemper eſt conſul: ut latius in libris noſtrarum Antiquitatum. *Domitius*] L. Domitius Ahenobarbus, qui hoc anno praeturam gerebat, ut ex Suetonij Iulio, & ex epiſtola libri. 1. ad Q. fratrem cognouimus. *De re*] de me reuocando. *Omnium tribunorum pl.*] nam, ſi unus modo intercedet, nihil agemus. *Quo modo potero?*] non

enim uidebor reſtitutus, niſi ſimul mihi domus reſtituatur. eam autem Clodius Libertati conſecrauerat. *In tuos ne agros*] Epiroticos.ep. 10. *Cyzicum*] in Aſiā. quod faciam,niſi mihi tuae litterae ſpem aliquam oſtē derint. ep. 15. &. 16. *Tuae prudentiae*] qui es paſſus, me,quo tu abundas, egere conſilio,ac mihi perſuaderi,utile nobis eſſe, legem de collegijs perferri. ep. 16. *Praeſidia*] amicos, ad pugnandum paratos. *Tuis teſtis crederem.*] quia dixerat, ſe iturum in Epirum. *Me ipſum*]:meam enim amentiam accuſo,quod a te tantum amari,quantum ego uellem,putaui.

EPISTOLA. XVI

Datarum,] quas a te,ut opinor,eo die datas, exſpecto.& Kal.Sext.ſcripſiſſe Atticum putabat;quod, cum ex ueteri conſuetudine ſenatus Kalendis haberetur, ſtatim,ſenatu dimiſſo,quid actum eſſet eo die de Ciceronis re, ſcripturus Atticus uidebatur. Kalendis autem ſenatum haberi ſolitum, ſuo loco infra docebimus. *Quam cum lecta ſunt.*]malim ſic:Quod cum laetae ſunt,tum id, quod attulerunt ad ſpem, infirmant. ut ſit, Laetae, quia ſpem oſtenderent meliorum rerum;Infirmant,quia certi nihil afferrent:quorum alterum ad conſolationem, alterum ad ueritatem.

EPISTOLA. XVII

Triſtes,] nunciabatur enim, reuerſum ex Aſia prouincia repetundarum accuſatum iri. *Ex ante diem non Iun.*]erat idem, Ex nonis Iunijs: ſed figura uſus eſt ea,qua & M. Varro in I. de re ruſtica. *Liuinus*] Liuineius, puto rectius.nam & antiquus Beſſarionis liber, Ei ueniens, corrupte quidem, ſed litteris tamen aliquanto propius ad noſtram correctionem accedentibus. & in antiquis nummis Liuineius Regulorum eſt cognomen:ut omittam, quod fam. lib. XIII ex ueteribus libris legitur, L. Liuineius Thrypho, L. Reguli libertus. qui eſt idem, de quo nunc agimus. M. *Reguli*] in Beſſarionis libro ſic, i Reguli: ut ex

antiqua

antiqua nota potius uideatur legendum L. quam M. praeſertim cum,& in eo loco, quem proxime ex fam. epiſt. adduximus, mentio fiat de L. Reguli liberto. *De C.Clodij filio*] accuſatorem fore Q. fratris C. Clodij filium, eum, qui poſtea Milonem accuſauit, C.Clodio, Publij fratre, natus. duos enim fratres habuit P.Clodius, Appium, & Caium: quorum Caius perierat. eius duo filij Milonem accuſarunt ob necem P.Clodij, qui Ap.Claudij ambo appellabantur. Pedianus. *Sextij*] P.Sextij, tribuni pl. deſignati, pro quo exſtat oratio. *Non tam exploratas a timore*] quae me non tam timore li berarent, quam Liuinéij ſermo. &, *Timore*,] de fratre. *In meo infinito maerore*] praeter eum maerorem, quem ex mea calamitate ſuſcipio, eſt, quod me de fratre ſoli citet: ne ſcilicet ab inimicis noſtris poſtuletur. *Appij quaeſtio eſt.*] eo magis timebat, ne Q. frater repetun darum accuſaretur, quod Appius, P.Clodij frater, anno inſequenti praetor ei quaeſtioni praefuturus erat. tum autem praetor erat deſignatus. ſed, antequam ma giſtratum praetores inirent, ſortiebãtur, quo quiſque de crimine quaereret, quiq. inter ciues, quiq. inter pe regrinos ius diceret. Caualcãtiſ tamen liber, Spectio: ego ſequor Beſſarionis, in quo, Quaeſtio, ſcriptũ eſt. *Dijudicabitur*,] reſtituar, nec ne. *Ad te*] in tuos agros, in Epirum, ſi ſpes erit. ep. 16. &. 19 *Circum haec loca*] Theſſalonicae adhuc erat. *Suſtineri*] ſuſtentari, defendi, foueri. ep. x i. *Aut horter*] ut me, fratremq. meum tuearis: quod tua ſponte facis. *Caue*,] ſcribe, inquit, omnia, ut erunt, & diligenter, & uere: ac noli putare fore mihi aut moleſtam diligentiam tuam, aut acerbam ueritatem. Videtur autem alterum uerbum deſiderari: ut legatur, Caue ſuſpiceris, aut, Caue timeas.

EPISTOLA. XIIX

Auctorem] qui referret in ſenatu, contempto Clodiae legis capite; quo cautum erat, ne referri, ne ue

dici liceret. Malim, Actorem, ideſt, qui ageret in ſenatu. non enim, qui agit, Auctor latine, & proprie dici tur, ſed qui hortatur, ut agatur. dixit etiam ſupra, Pompeium ſtatuiſſe, ut, abſolutis comitijs, ageretur in ſenatu de Cicerone. ep. 13. & 14. *Eſt aliquid in ſpe?*] ſpei aliquid eſt? *Secundum comitia*] habitis comitijs, de me in ſenatu actum iri. ep. 13. & 14.

EPISTOLA . XIX

In Aſiam] ſcripſerat enim, Cyzicum ſe iturum. ep. 15 & 16. *Nouis magiſtratibus*] tribuni pl. magiſtratum inibant. IV. id. Dec. conſules & praetores Kalẽdis Ian. *Nouis*] deſignatis. *Ad ſalutem*] in patriam. *Ex tuo portu*] non accipio μεταφορικῶς dictum, ſed re uera ex portu: ut ſit: ex quouis portu libenter ad ſalutem, ex tuo libentiſſime proficiſcar. Ex tuo autem, ex quo tu ſoluis, cum in Italiã a tuis poſſeſſionibus redis. *Age, quoquo modo coeptum eſt,*] innuit, non fuiſſe cauſſam, cur ſperaret. & ait: quoniã ſperare coepi, quamquam ſtulte, nullaq. de cauſſa, tamen parebo fratri meo, mihi ipſe ne deſim, obſecranti. *Age*] cũ dixiſſet, coeptum eſt, adſcripturus aliquid fuit ad ſe reprehendendum, qui ſperare coepiſſet; deinde id omiſit, & intulit, Age, quoquo modo coeptum eſt: hoc eſt, quamquam non ſapienter coepi, nec cauſſa ſit cur perſeuerem, perſeuerabo tamen, nec deſeram &c. *Sextij,*] tribuni pl. deſignati: qui ſe promiſerat laturum eſſe ad populum de Cicerone reſtituendo. *Aut, quod ſcripſi ſupra.*] aut nuſquam facilius hanc miſerrimam uitam uel ſuſtentabo, uel, quod melius eſt, abiecero. *Conſiliarijs*] Pompeio, Hortenſio, Arrio. *Poteſt eſſe ſaluus*,] frater ſeruari poteſt: ego prorſus perij. *Si putas*] ſi ſperas de reditu meo.

EPISTOLA . XX

Q. Caecilio Q. F. Pomponiano Attico.] T. Pomponio Attico, qui a Q. Caecilio, auunculo ſuo, teſtamento adoptatus, heresq. factus, Q. Caecilius Q. F. Pom-

Pomponianus Atticus appellabatur, uetere praenomine omiſſo, nomine ita cõſeruato, ut in Anus deſineret, cognomine eodem: ex uſitata adoptionum formula. ut in Varronis libro 2. de re ruſtica, ubi legitur, Atticus, qui nunc T. Pomponius, nuuc Q. Caecilius, cum nomine eodem; legendum uideatur, Cognomine eodem. *Ita eſſe*] coniungitur epiſtola cum tituli ſententia; ut illa ad Valerium, Cur enim tibi, libro 1. fam. & ad Tironem, Quid igitur, non ſic oportet? lib. XVI. *Officio,*] & quidem ita, ut L. Lucullum, cui maxime debebat, praetermiſerit. Valerius l. VII. cap. IX. *Si mihi*] non dicit, Cum mihi; quia incertum eſt, num id futurum ſit; ſed, Si mihi, dubitanter. *Hoc uerbo*] tale illud ep. 7. lib. 9. Bonis uiris quod ais probari quae adhuc fecerimus; ualde gaudeo; ſi eſt nunc ullus gaudendi locus. Simile illud ep. 13. l. 5. Fam. Gratus, & optatus amor tuus: dicerem, Iucundus, niſi id uerbum in omne tempus perdidiſſem. *Per fortunas*] genus obteſtationis, quod uſurpamus in re miſera, nec umquam ſine dolore. Per fortunas miſeras noſtras, uide, ne puerum perditum perdamus: in epiſtola ad Terentiam. Per fortunas tuas, dixit Coelius, per liberos, Cicero, te oro, & obſecro, ne quid grauius de ſalute, & incolumitate tua conſulas. Denique ex antiquorum libris omnia undique colligãtur exempla: nullum erit, dolorem quod non indicet. *Diemq. natalem reditus mei*] Natalem appellat reditus diem, quod, eum ſi uideret, iterum naſci uideretur. *Maxime tamen &c.*] cum nobis ſumma ſpes reditus oſtendatur, ſummaq. in exſpectatione res ſit; maxime tamẽ cogitabamus in Epirum tuam deuiam proficiſci, locum eligendum de exſilio cogitanti, bene autem ſperanti prorſus omittendum. aptior enim multo ad fouendam ſpem, & ad reditum parandũm Theſſalonica, quam Epirus. itaque, cũ amici ſcribant, me cito in patriam rediturum, putaui commodius rei exitum Theſſalonicae exſpectare.

De domo,] cum Cicero ita ſcripſiſſet, Quid de domo? poterit ne reſtitui? aut, ſi non poterit, egomet quo modo potero? reſcripſit Atticus his fere uerbis: Nunc, ut domus tibi reſtituatur, laborandum non eſt: reſtituatur modo ſalus; in qua ſunt omnia. ep. 15. *Curionis oratione,*] quia Clodius Ciceronis domum Libertati conſecrauerat, ideo Atticus cum Curione, qui pontifex erat, ſermonem habuerat de domo liberanda. *Tanta hereditate*] ex qua accepit circiter centies HS. Nepos in uita. *Omni occupatione*] magnae enim exſiſtunt occupationes ex magnis hereditatibus. Atticus, quod ad eam hereditatem attineret, omnia ſcripſerat explicata, nullam ſibi iam occupationem ſupereſſe. *Secus a me erga te commiſſum, aut praetermiſſum*] reſponderat Atticus ad id, quod Cicero ſcripſerat, Mea officia & ſtudia parum antea luxerunt, ep. 15. *Excelſior*] in hoc uidelicet, quod, cum ego multa in te officia a me ſciam eſſe praetermiſſa, omnia tamen ipſe pro mea ſalute ita nunc exſequeris, quaſi ego nihil praetermiſerim, aut ſecus erga te commiſerim. *Rogatio Sextij*] Sextius tribunus pl. deſignatus rogationem ſcripſerat de Cicerone reſtituendo; quam deinde in magiſtratu ferret. eam rogationem Atticus ad Ciceronem miſerat. *Neque dignitatis*] cum de me nominatim non ferat.

EPISTOLA. XXI

Ipſi,] integri: locutio antiquis ſcriptoribus uſitata. Ego, inquit in epiſtola ad Coelium, cum Athenis decem ipſos dies fuiſſem. *Quamcumque in partem,*] ſiue de mea ſalute ſpes aliqua erit, ſiue nulla. ep. 18. 22. & 24. Et, Quācumque, pro omnem. ut epiſt. ult. l. 2. Fam. Quaecumq. a me in te ornamenta proficiſcentur. Et in Catil. or. 1 3. Quae ſanari poterunt, quacumque ratione ſanabo. Et hic lib. 12. Et Virg. lib. 3. Aen. *Quibus putabis opus eſſe,*] ſiue ad cohortandum, ſiue ad gratias agendas. *Vt des*] meo nomine, ſed a te ſcriptas.

EPI-

EPISTOLA. XXII

Piſo] C. Piſo Frugi, Tulliolae uir. epiſt. 2. lib. 1. *Retinet*] Theſſalonicae. epiſt. 14. & fam. ep. 1. lib. 14. *Decedere*] quaeſtor enim erat Plancius in Macedonia, praetore L. Appuleio. in oratione pro Plancio. *Milites*] quos L. Piſo proconſul, L. Appuleio praetori Macedoniae ſucceſſurus, praemiſerat. Ab iis autem ideo timebat, quod ſibi Piſonem inimiciſſimum cognouerat, utpote cuius in conſulatu a Clodio pulſus eſſet. *Lentulus*] conſul deſignatus cum Metello Nepote. fam. libro. 1. *In illius poteſtate*] quia debebat Lentulo Pompeius. unde illud in epiſtola ad Lentulum, libro. 1. fam. Cui qui nolunt, ijdem tibi, quod eum ornaſti, non ſunt amici. & eodem libro: Virum excellentem, & tibi tua praeſtanti in eum liberalitate deuinctum, illa epiſtola retinuiſti. *Metello*] Nepote, conſule deſignato, fratre P. Clodij. *Mei ſtudioſos*] quod eos ſemper defenderim. fam. epiſt. 3. lib. 14. *Ad te*] in Epirum ſcilicet. *Cuicuimodi*] ſiue laeta, ſiue triſtia ſint.

EPISTOLA. XXIII

Menſem Ianuarium] cuius menſis die primo Lentulus & Metellus cos. magiſtratum inituri erant, acturumq. ſe Lentulus in ſenatu de Ciceronis re promiſerat, egitque in oratione poſt reditum in ſenatu, & in alijs. *Voluntate*] a Cicerone non amplius aliena. *Tota Pompeij ratione*] qui ad conficiendum Ciceroni reditum omnia ſtudia, omnes opes inſtituerat conferre. quod re ipſa praeſtitit. in orationibus. *Ab octo*] collegis Clodij: ueteres enim tribunos pl. intelligit, ut ipſe paullo poſt declarat. *Promulgata*] de reditu Ciceronis: quae tamen lata non eſt, duobus reliquis tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Aelio Ligure. pro Sextio. *Vtilitatis*] etiam ſi lex lata non

non ſit, haec tamen octo tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quod mox a nouis tribunis maiore ſtudio in magiſtratu cauſſa ſuſcipietur: quippe cum intelligent, Clodianae potentiae neruos iam eſſe magna ex parte praeciſos, quando de reditu Ciceronis promulgarint octo tribuni pl. quorum nemo magiſtratus initio, promulgante Clodio legem in Ciceronem, auſus erat intercedere. hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attuliſſe. *Cum hac lege*] quae deſperata erat, cum interceſſiſſent duo tribuni pl. Clodius, & Aelius. *A noſtris*] rectius legeretur, A nouis. ſequitur enim *ἀντίθετον*, Veterum. &, Nouis, pro deſignatis accipe. aut, Noſtris, noſtram cauſſam adiuuantibus. *Veterum*] octo tribunos pl. ſignificat, qui legem promulgauerant. *Ordinem*,] ſenatorium; quem, qui legibus eijciuntur, cum ciuitate ſimul amittunt. ſibi tamen ereptum lege Clodia non eſſe, in oratione pro domo probat his uerbis: Vbi cauiſti, ne meo me loco cēſor in ſenatum legeret? quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. *Cauenda*] cauendum autem fuerat de domo, & de bonis. quod tribuni pl. in lege omiſerant. *Translaticium de impunitate*.] quaecumque lata umquam lex fuit, in ea hoc ſcriptum eſt, ut, ſi quid eius legis cauſſa contra alias leges factum eſſet, id latori impune eſſet. Eſt autem, Translaticium, uſitatum, aliunde translatum. *A quo*] ex octo tribunis pl. quis caput hoc inculcauerit. *Sanxiſſe*] poenam enim irrogabat ei, qui ſuam legem abrogare, aut infirmare noluiſſet. *Numquam eſſe obſeruatas*] cum enim leges abrogantur, ſimul abrogantur ſanctiones, quae ipſis legibus continentur. *Si id eſſet*,] ſi ſanctiones manerent, leges abrogari non poſſent. leges autem abrogantur: ſanctiones igitur non manent, ſed cum ipſis ſimul legibus abrogantur. *Difficultate abrogationis*.] in omnibus legibus aliquid ſancitur, quo difficilior ſit earum

abrogatio:

abrogatio: ut cũ uel populare aliquid admiſcetur, ne populus deinde legis abrogationem probet: uel abrogationis auctori poena irrogatur. ita ſe omnes leges muniunt difficultate abrogationis. *Illud ipſum abrogaretur,*] nihil muto; ne diſcedam ſine cauſſa ab antiquis libris. ſententia eſt. Si ſanctiones non abrogarentur; leges quidem abrogari poſſent; ſed, cum lex abrogatur aliqua, ſimul abrogaretur illa ipſa abrogatio, illa ipſa nouae legis abrogãtis pars, quae ueterẽ legẽ tolleret: ideſt, nulla prorſus eſſet abrogatio, ſi ſanctio maneret legis abrogatae. *Quo modo eam abrogari oporteat*] omnis ratio abrogandi abrogaretur; illud ipſum abrogaretur, quod in noua lege abrogante, ad ueterem legem abrogandam, ſcriberetur. *Si quid*] hoc eſt tertium caput, quo ſibi octo tribuni pl. a ſanctionibus Clodiae legis cauebant, quod caput ſine cauſſa inculcatum eſſe Cicero oſtendit. quippe quid opus eſt cauere ab ijs ſanctionibus, quae ſimul cum lege abrogantur? ſi enim Clodia lex tollitur, tollũtur & ſanctiones Clodia lege ſcriptae. ſtulte igitur hoc tertium caput inculcatum. *In hac rogatione*] de Cicerone reuocando. *Promulgare*] promulgatur lex, cum propalam cõſtituitur, ut, intercedat qui uelit, antequam feratur. & eſt ſenſus. In hac rogatione ſi qua res promulgatur, abrogatur, derogatur, obrogatur ex ijs rebus, quae in legem Clodiam ſcriptae ſunt, quasq. per eam legem abrogare, derogare, obrogare ſine fraude non licet, quod ue ei, qui promulgauit, derogauit, ob eam rem poenae, multae ue ſit; eius hac lege nihilum rogatur. Quo modo locutus eſt pro Caecina: Si quid ius non eſſet rogari, eius ea lege nihilũ rogatũ. Et Frontinus de Aquaeductibus, in extremo. *Abrogare*] tollere. *Derogare*] detrahere, et infirmare. *Obrogare*] cõtra rogare, opponere. *Sine fraude ſua*] ſine fraude huius rogationis. ſic.n. Clodius ſãxerat, ut, ſi quid umquã ex ſua lege abrogaretur, derogaretur, obrogaretur, id eius ro-

gationis,

gationis,quae abrogaſſet,derogaſſet,obrogaſſet, fraudeactum iudicaretur,eiusq. rogationis auctoribus ob eam fraudem poena,multaq. eſſet. *Quod uel qui*] hic emendarem,quod ue ei qui;ut modo, totum caput interpretans, oſtendi. Quod autem in extremo, E H I N K; ipſum item eodem loco & emendaui, & expoſui,allato eiuſdem formulae exemplo ex oratione pro Caecina.quod & alij uiderunt.aliter tamen in Beſſarionis antiquo libro ſcriptũ uideo,ſic inquã, E H I I I I

Hoc in illis &c.] in ueteribus tribunis pl. quod Clodius in ſua lege poſuerat,ut ei poena eſſet conſtituta,qui promulgaſſet, abrogaſſet,derogaſſet;eo collegae ipſius non tenebantur:ſiquidem tribuni pl.ſi quam quis ex collegio ſuo legem tuliſſet,ea lege ſoluti erãt. itaque cum hoc tertium caput, de uitanda legis Clodiae ſanctione,qua ipſi non tenebantur, ſine cauſſa poſuerint;uereor,inquit,ex octo tribunis pl.ne quis malitioſe fecerit, ut deinde noui tribuni pl. cum rogationem de me ferrent, multo magis eo capite ſibi utendum putarent,quo uſos uiderent eos,qui tamen Clodia lege non tenerentur. Neque uero neceſſarium uidebatur, cũ lex abrogaretur,ab ijs ſanctionibus, quae in ea lege eſſent,cauere.abrogata enim lege, sãctiones nõ obſeruãtur. *Non laedebat*] nõ aduerſabatur nobis hoc,quod cauere uoluerũt ueteres tribuni. *Ad. III. nonas*] Nouembris: quod ex hac ipſa epiſtola cognoſcitur.nonas enim ſignificat,quae mẽſem,quo promulgata rogatio eſt,conſecutae ſunt.uide epiſt. 23. *Quid liceret.*]non licere ijs rogationem de me ferre. nam,ſi damnantur ea ſanctione abrogatores;utique,quia faciunt contra legem Clodiam,damnantur. ea igitur lex uiget,cuius obſeruandae ſanctio ſuos abrogatores cõdemnat:nihil igitur licet contra eam legem. *Eiuſmodi caput,*]nemo enim ſibi cauendum putauit a ſanctione legis,quã abrogaret.neque opus eſt:nam,ſi eſſet,omnes in abroganda lege eiuſmodi capite ſibi cauerent.

rent. *Ninnium,*] unum ex octo tribunis: qui non uiderant, tertium illud caput nullo conſilio inculcari. hic eſt L. Ninnius Quadratus, de quo Dio libro 38. & hic ep. 14 lib. x. qui in oratione pro Sextio, & poſt reditum in ſenatu, mendoſe Mummius nominatur. Et apud Spartianum, in Antonino Philoſopho, pro, Mummio Quadrato, reponendum M. Ninnio. *Fugerit*] latuerit. *Attulerit*] inculcarit caput illud. *Sine quod*] non diſcrepant ab impreſſis libris ſcripti. nec dubium eſt, mendum ſubeſſe. aberit autem, ſi legatur: Si enim, quod; ut periodus interrogationis nota claudatur. nūc ſententiam indicabo. Inueſtiga, inquit, eius capitis addendi quis fuerit auctor, & quare octo tribuni pl. ad ſenatum de me referre non dubitarint. ſi enim idcirco non dubitarunt, quod obſeruandum illud caput non putabant, quo Clodius ſanxerat, ne de me referri, ne ue dici liceret: iidem poſtea tam cauti eſſe uoluerunt, ut caput illud, quod ad ſenatum referentes non obſeruarant, in abroganda lege Clodia metuerent? *Soluti cum eſſent*] quia lege collegij ſui non tenebantur. ep. 23. *Qui lege tenentur*] aliorum collegiorum tribunos pl. intelligit. nam ſui collegij lege tribunus pl. nemo tenetur. *Curandum*] quis enim legis, quam abrogat, ſanctionem metuat? quis inquam de eo capite laboret, quod abrogari cum lege ſimul intelligat? *Id caput*] quod octo ueteres tribuni pl. tulerunt. *Ferre*] anno ſequenti, cum magiſtratum inierint. *T. Fadio*] quam T. Fadius tribunus pl. deſignatus anno ſequenti de Cicerone ferret. de hoc in oratione poſt reditum in ſenatu, & lib. 1. ad Q. fratrem. *T. Viſellius*] iuris conſultus, opinor: & fortaſſe pro Titus, Caius: ut ſit C. Viſellius Varro, Ciceronis conſobrinus, qui iuris ciuilis a patre Aculeone traditam tenuit diſciplinam. in Bruto. *Sextij noſtri*] cuius legem ſupra dixit neque dignitatis ſatis habere, nec cautionis; cum & nominatim ferri oporteret, & de bonis diligentius ſcribi. ep. 24. *Diffi-*

24. *Diſtinere*] morari, tardare. *Multitudine compara ta*] ut ex omni fere Italia Romam conuenirent ad diem rogationis ferendae. quod factum Cicero ſaepe gloriatur. *Perfringantur*] ea, quae rem diſtinent. *Grauius conſulere de ſe*,] ſic Thucydides lib. 3, locutus, a quo fortaſſe Cicero ſumpſit: Κελεύουσιν ὑμᾶς αὐτοὺς περὶ ὑμῶν αὐτῶν βουλεύεσθαι, μηδὲν αἰσχρὸν ποιοῦντας, *Primorum dierum*] poſt initum a tribunis pl. magiſtratum: quod. IV. id. Decembris fiebat: ut eſt apud Dionyſium, & Liuium.

EPISTOLA. XXIV

Veſtro conſenſu] conſenſiſtis, ut ſenatus prouincias decerneret conſulibus deſignatis Lentulo & Metello; quam rem noui tribuni pl. uſque differri uolebant, dum ipſi magiſtratum ingrederentur: non ut ſenatuſ conſultum impedirent, ſed ut non impedientes, eo quaſi beneficio conſules ad noſtram cauſſam adiungerent. *Ornatas eſſe*] uerbum eſt ſaepe de prouincijs uſurpatum ab antiquis ſcriptoribus. quod ita accipio, ut cũ ipſis prouincijs ſimul decernerentur eae res, quae prouincias adminiſtrantibus neceſſariae putarentur, ut milites, pecunia, & huiuſmodi. Sic ornare claſſem in oratione pro lege Manilia, pro inſtruere: ornatae prouinciae lege curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, ſtipendium, legati dabantur. ſed lege curiata non omnes ibant in prouincias, ideoq. non omnes publico ſumptu. ep. 9. l. 1. fam. *Expertes conſilij*] hoc enim ſine eorum conſilio feciſtis. *Noſtra conceſſione*] niſi enim conceſſum a nobis eſſet, ut a ſenatu conſulares prouinciae ornarentur: dilata res a ueteribus tribunus pl. ad nouos deueniſſet. quae cum noſtra conceſſione ante confecta ſit, quam ingreſſi magiſtratum ſui iuris ii, & poteſtate uti potuerint; iure nobis ſuccenſent. *De conſulibus ornandis*] de prouincijs conſulibus decernendis. Ita locutus eſt lib. 2. ad Q. fratrem: Referebatur de prouincijs quaeſtorum, & de

de ornandis praetoribus. Et Liuius lib. 42. de ornandis magiſtratibus exeũtibus mẽtionẽ facit. *Adiungerent*] beneficio nõ impediẽdi. *Libere facere*] quia nihil am plius a nobis exſpectent, cum iam ſui uoti compotes facti ſint, prouincias per ſenatum aſſecuti. *Nihil poſſe.*] nihil enim ipſi per ſe conſules poſſunt, cum penes tribunos pl. ſit intercedendi poteſtas. *Se inuitis*] ipſis tribunis pl. qui cauſſam habent, cur nobis ſuccenſeãt. *Ni ita nobis placuiſſet,*] ut ſenatus prouincias decerneret conſulibus deſignatis. *Per populum*] ſaepe enim ad populum confugiebant, ut per eum prouincias, a ſenatu negatas, obtinerent. ideoq; paullo ante, ut ſcribit Suetonius, cum Caeſari Galliã Ciſalpinam ſenatus dediſſet, mox & Comatam adiecit, ueritis pa tribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. Et poſt Caeſaris interitum Celticam regionem cum deſperaret M. Antonius a ſenatu impetrari poſſe, a popu lo accepit. Appianus, Plutarchus, Dio. *Nullo modo*] quia tribuni pl. cum lex de prouincijs conſualribus ad populum ferretur, intercedere potuiſſent. quo metu conſules ad conciliandos ſibi tribunos omnia noſtra cauſſa feciſſent, ſi de nobis prius in ſenatu, quam de prouincijs, ageretur. nunc uideo ueſtro conſenſu factum eſſe, prius ut ageretur de prouincijs. ita neque iam conſules tenemus: quibus, nulla nunc neceſſitate obſtrictis, liberum eſt quidquid uolunt: & tribunos pl. cum iure ſuccenſere poſſint, uereor ne amiſerimus. *Inuſitata, ac noua*] cauſſam ſubſcribit, cur inuſi tatum, ac nouum. *Illa conſtantia,*] cum ſenatus an te, quam de nobis actum eſſet, negaret ſe quidquam de creturum. *Nihil iam poſſit non decerni.*] cum illa con ſtantia ſit immutata, idq. ueſtra culpa, qui permiſiſtis, ut ageretur de prouincijs conſularibus ornandis; iam nihil erit, quod noſtrae cauſſae non anteponatur. *Ad quos relatum eſt,*] quos hac de re conſultos a uobis eſſe ſcribis. *Lentulo, uel Metello,*] ut iam diximus,

conſulibus

IN . LIBRVM . IV EPISTOLARVM . CICERONIS AD . ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA . I

NEc *fortiorem, nec prudentiorem, quam me ipſum,*] tibi enim aeque, ut mihi, & fortitudo, & prudentia defuit: qui me, animo debilitatum, meisq. cedentem inimicis, confirmare tuis conſilijs, atque hortatibus, & a turpiſſimo conſilio reuocare debuiſti. *Propter meam in te obſeruantiam*] diligens quidem in meae ſalutis cuſtodia fuiſti: ſed, meam in te obſeruantiam ſi conſideres, nimium id non fuit. quod ſi parem obſeruantiae meae diligentiam abhibuiſſes; certe me, in exſilium abeuntem, ideſt ad exitiũ praecipitãtẽ, retinuiſſes. *In cuſtodia ſalutis meae*]quod enim obſeruãtiae meae debebas, ut dies & noctes, quid mihi faciendũ eſſet, cogitares, id abs te praetermiſſum eſt. ep. 15. lib. 3. *Eundemq. te &c.*] qui non ſatis diligens in meae ſalutis cuſtodia fuiſſes, primisq. tẽporibus, potius, ut in exſiliũ abirẽ, quam ciuilem ſeditionem excitarẽ, cohortatus eſſes, quod id mihi duceres praeſtare, eodem ſcilicet, quo ego, errore inductus. idẽ tamen poſtea noſtrũ diſſidiũ acerbiſſime ferẽs, ad reditũ mihi cõficiendum omnia tua ſtudia contuliſti. *Erroris noſtri*]cum turpiſſimum illud, ac mihi pernicioſũ conſilium cepi, te approbante, ut ab urbe diſcederem. *Aut totius*] non dubito, quin rectius ſit, Aut potius: ut furorem potius, & amentiam dicat fuiſſe, quam errorem, cum diſcedendi rationem probauit. *Falſi rumoris ſocius*] cum tu

quoque cum multis id diceres, breui me eſſe in patriã rediturum. quod falſum fuit: per ſexdecim enim menſes miſerrimum exſilium pertuli. *Exegero*] hoc dicit: poſthac, id quod antea minus feci, aſſidue tecum uiuam, & eum fructum capiam, qui eſt in tua conſuetudine ſuauiſſimus. *Forenſem*,] exiſtimationem, & gratiam in foro partam, multorum cauſſis defendendis. *Magis quam optaramus*,] neque enim optandum putabamus, quod ſperandum non uideretur. *Fracta, diſsipata, direpta*] poſt profectionem Ciceronis ex urbe, bona eius P. Clodius ſua lege publicauit. poſtea direpta ſunt omnia, quae aut in domo, aut in uillis fuerũt. domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta. Pedianus in Piſonem. *Inſcribam*] in his litteris. ſic Horatius, Inſcribam nomen in actis. *Lata*] ex ſenatuſconſulto ad populum, de me reſtituendo. Lex autem centuriata, ferente P. Lentulo conſule. *Brundiſinae coloniae*,] dies erat idem, quo & Brundiſium deducta colonia fuerat, & Salutis aedes in Quirinali colle dedicata. quam ideo uocat Attici uicinam, quod in eodem colle & Salutis templum erat, & Atticus habitabat. patet ex libello P. Victoris de regionibus urbis Romae, & ex Nepote in Attici uita. *Italiae*] cum ad ſuffragia de nobis ferenda Romã undique concurrerunt. *Ordinum*,] hominum cuiuſuis condicionis. *Comitiis centuriatis*] Comitia centuriata erant, cum populus non fuſe in tribus conuocatus, ſed cenſu, ordinibus, aetatibus deſcriptus, ſuffragium, nec niſi ſingulis de rebus, ferebat. ideo centuriatis comitiis conſules creabantur, & Cicero ab exſilio reuocatus. Haec uberius in libro de Comitiis: ſiquidem is, ad quem ego omnia refero, Deus optimus maximus mihi hoc dederit, ut ea, quae diſtincta decem antiquitatum Romanarum libris orſi ſumus, liceat pertexere. *Honeſtiſsimis*] non de moribus, ſed de nobilitate dictum: ut, Honeſto loco natus. intelli-

git enim Brundiſinae coloniae principes. *Id ipſum*] hoc uidelicet, mihi eos eſſe inimicos. *Vſque ad Capitolium*] pro domo ſua, Vnus, inquit, ille dies, quo me populus R. a porta in Capitolium, atque inde domum ſua celebritate, laetitiaq. comitatum honeſtauit. &c. *Gratias egimus*] quae exſtat oratio, inſcripta, Poſt reditum in ſenatu. *Ad theatrum*] Pediani uerba ſunt in Miloniana. L. Caecilius Rufus praetor fuit Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote cos. quo anno Cicero reſtitutus eſt. is cum faceret ludos Apollinares, ita infima coacta multitudo annonae caritate tumultuata eſt, ut omnes, qui in theatro ſpectandi gratia conſederant, pellerentur. *Ad ſenatum*] quem in Concordiae templo Metellus conſul habebat. pro domo ſua. *Mea opera*] quia, Ciceronis reſtituendi cauſſa, incredibilis multitudo Romam ad comitia confluxerat; unde grauior annonae caritas paullo poſt exorta. quod operae Clodianae ad inuidiam concitandam factum eſſe Ciceronis opera clamabant. *Decernerem*] mea ſententia. *Tuto ſe negarent*] propter multitudinem annonae caritate concitatam, quippe quae etiam L. Caecilij praetoris domum ob eam cauſſam oppugnaſſet. pro domo, & pro Milone. *Meo nomine recitando*] cum meum nomen recitaretur. Actiue poſuit in prooemio de officiis, Orationem Latinam legendis noſtris efficies pleniorem. Poſt ſenatuſcōſultum, eius nomen recitabatur, cuius in ſententiam factum eſſet. *Habui concionem*] uidetur eſſe oratio, quae exſtat, poſt reditum ad Quirites. quod ſi ita eſt, praepoſtere factum ab iis, qui eam ante orationem in ſenatu habitam collocarunt; cum pateat ex hac epiſtola, poſt fuiſſe collocandam. *Dederunt*.] concionem. nam concionari priuato non licebat, niſi magiſtratus curulis, aut tribunus pl. concionem daret. ep. 2. Praetorem autem, qui concionem non dedit, intellige Ap. Claudium, P. Clodij fratrem: tribunos pl. Sex. Atilium Ser

M 2 ranum,

ranum, & numerium Quinctum, de quibus in oratione pro Sextio, & Pedianus in Piſonem. Concionẽ Clod o praetor frater Appius dat in epiſtola ſequẽti. *Quindecim*] ſenatu concedente. Plutarchus in Pompeio. *Legem*] quae ad populum ex ſenatuſconſulto ferretur. *Pompeio*] hiſtoriae ratio, parum diligenter ſupputata, fefellit eos, qui Pompeium hoc tempore proconſulem appellant. nam, quod Caeſare libro. v i. Pediano in commentario Milonianae, Dione lib. 39. teſtibus utuntur: infirmum eſt. data enim Pompeio eſt utraque Hiſpania rogatione Trebonia; quo anno conſul iterum fuit cum Craſſo: & poſt conſulatum ad urbem cum imperio manſit, Hiſpaniarum adminiſtratione tribus legatis, Afranio, Petreio, Varroni, mandata. de quo tempore Caeſarem, Pedianum, Dionem loqui, libros eorum qui diligenter inſpexerit, intelliget. hanc autem epiſtolam biennio ante ſe cundum Pompeij conſulatum, Lentulo & Metello cos. eſſe ſcriptam, quis non uidet? Priuatus igitur erat hoc tempore Pompeius. *Quinquennium*] per quinquennium item traditam ei biennio poſt Hiſpaniarũ adminiſtrationẽ, docet Dio lib. 39. quo fortaſſe numero annorum inducti, quae diuerſa erant tẽpora, nõnulli permiſcuerunt. *Meſſius,*] qui legem conſcriberet, in magiſtratu eſſe oportuit. placet igitur, Meſſenius. qui erat tribunus pl. & eo magis, quod, qui Beſſarionis in libro ſcripſit, Meſſius, eiuſdem manu in margine uideo ſcriptum eſſe, Mei ſa is:ut uarietas augeat mendi ſuſpicionẽ. Quod ſi, Meſſius, retinemus; forte de eo licebit intelligere, qui ludos Florales aedilis fecit. Valerius libro. v i. Põpeij familiarem nominat Cicero infra ep. ix. l. 8. *Nunc*] poſtquam alterã legẽ Meſſinius ſcripſit. *Familiares hanc.*] quo maior eſt ſuſpicio Põpeij uoluntatis. nam ipſe quidem ſolet aliud ſentire, et loqui. ep. 10. & fam. ep. 1. l. 8. *Fauonio*] qui tamen conſularis non erat, ſed ſumma libertate utens, acerrime, quae minus probaret, oppugnabat. ep. 15. *Eo magis,*]

neque enim, ante quam de domo pontifices reſponderint, e re noſtra putamus, cuiuſquam animum offendere. *Si ſuſtulerint religionem*] ſi decreuerint, quam partem areae Clodius Libertati dedicauit; eam partem, ſublata religione, reſtitui mihi poſſe; aream, in qua exaedificemus, ampliſſimam habebimus. conſules autem uel aeſtimabunt, quod ſuper ſolum antea aedificatum, dirutum a Clodio eſt; uel, ſi id minus, quod nunc eſt demolientur, ipſi curam ſuſcipient extruendae mihi domus, qualis antea fuerat. *Rem totam*] non ſeparatim domum, ſed quaecumque amiſimus, omnia ſimul una aeſtimatione complectentur. ſingula tamen per ſe aeſtimata, proxima inſequens epiſtola oſtendit. *Fluxae*;] quia non eaedem, quae paullo ante: cum quidam, abſentem qui defenderant, inciperent praeſenti occulte iraſci, aperte inuidere. Sic in epiſtola ad M.Brutũ. Huius belli fortuna, ut in ſecundis, fluxa; ut in aduerſis, bona. *Quaedam domeſtica*] de uxore accipiendum. nam & in epiſtola ſequenti, Amamur, inquit, a fratre, & a filia. uxorem non nominat: quaſi quiddam eſſet, cur ab ea ſe non aeque, atque a fratre, & filia, intelligeret amari. *Alterius uitae*] ut poſthac rationem habeam non ſolum dignitatis, ſed etiam ſalutis. nam antea, dum ad unam dignitatem omnia refero, meq. ciuium potentiſſimorum conſilijs grauem aduerſarium, reip. cauſſa, praebeo, me ipſum paene perdidi, eiectus in exſilium.

EPISTOLA. II

Deberi non poteſt:] edenda eſt, quia flagitari a iuuentute uideo. Figura eadem in epiſtola ad Trebatium. Quod praeſenti tibi prope ſubnegarã, nõ tribuerã certe, id abſenti debere non potui. Et in Topicorm prooemio ad eundem: Non potui tibi ſaepius hoc roganti debere diutius. *Qui ſe dedicaſſe diceret*,] is erat P. Clodius. *Iam partem areae*] Eã partem areae, mallẽ

ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atriũ aedificaſſet. neque enim totam domum, ſed eam partem ſolum, quae cum Catuli porticu iuncta erat, dedicauerat, reliquam euerterat. *Dubitat,*] dubitabat, ordo poſtularet cũ ſequatur, Eſſet adiudicata. Nemo dubitabat, inquit, quin ſenatus pontificum decretũ ſecuturus eſſet: quod ita poſt paullo euenit, facto ſenatuſcõſulto, quo ſtatuebatur, uideri Ciceronis domũ iudicio põtificũ religione liberatã; & ut magiſtratus curarẽt, ut ei ſine ui aedificare liceret. de haruſpicum reſp. *Ille*] P. Clodius. *Dedit*] quia praetor erat. alioqui non licuiſſet priuato Clodio concionem habere. ep. 1. *Suam Libertatem.*] atrium Libertatis, a ſe exſtructum, dirui ne patiantur. *Illuc*] ad aream. *Porticum Catuli*] quam in domo M. Fuluij Flacci euerſa de Cimbricis manubijs a Q. Lutatio Catulo factam P. Clodius cum Ciceronis domo euerterat. pro domo ſua. Valerius lib. VI. cap. 3. *Qui erant ſenatores*] ijs enim, qui ſenatores non erant, ingredi ſenatum non licebat. & pontificum collegium apparet non fuiſſe totum ordinis ſenatorij: cum pontificiam dignitatem, etiam qui ſenator nõ eſſet, conſequi poſſet: ut in oratione de haruſp. reſp. *Marcellinus*] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patricij, conſul deſignatus cum L. Marcio Philippo, qui Caeſaris Auguſti uitricus fuit. *Rogatus*] deſignati conſules primi ſententias rogabantur. *Lucullus*] M. Licinius Lucullus pontifex, conſularis, & triumphalis. *Legis ſenatum*] legis Clodiae iudicem ſenatum eſſe, religionis põtifices fuiſſe. *Loco*] ordine ut quiſque honoribus antecedebat. manifeſtum, in ſenatu nullam pontificũ habitã rationẽ in rogandis ſententijs, perinde ac ſi põtifices non eſſent. *Diem conſumere*] ne s. c. fieret. licebat enim ſenatori, & quam diu uellet, & qua de re uellet, dicere. Gellius lib. IV. cap. X. *Praeter unum*] praeter ipſum Clodium. *Serranus*] Sex. Atilius Serranus tribunus pl.

Re-

Referre] eſſet interceſſio a rep. nec ne. cum enim, non eſſe, ſtatuitur; agit ſenatus cum eo, qui interceſſit, ut tollatur interceſſio. *Auctoritatem ordinis*] uoluntatem ſenatus de Ciceronis domo, & Catuli porticu. quam appellat Auctoritatem ordinis, quia ſenatuſcō ſultum fieri non potuerat, intercedente tribuno pl. Sic in epiſtolis ad Lentulum Senatus auctoritas dicitur, cum ſenatuſconſultum fieri ob interceſſionem tribuniciam non potuiſſet. *Si quae uis eſſet facta*,] quo minus poſſet Ciceronis domus, Catuliq. porticus reſtitui. *Cornicinus ad ſuam ueterem fabulam rediit*] Cn. Oppium ſignificat. nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit: ut apud Liuium libro I I I. Ad ueterem autem fabulam ideo dicit, quod etiam antea idem Oppius hunc ipſum generum ſuum, Kalendis Ianuarijs, quo die P. Lentulus cos. retulit de reſtitutione Ciceronis, intercedentem ſuppliciter rogarat, ut deſiſteret: quod tamen non impetrauit: idq. omnino cauſſae fuit, ſerius ut Cicero reſtitueret. in oratione poſt reditum ad Quirites; & pro Sextio. *Kal. Ian.*] quo die, Lentulo referente, Serranus idem interceſſerat: &, tāquam ſoceri precibus commotus, cum ad deliberādū tum quoque noctem poſtulaſſet, poſtea tamen interceſſionem non omiſit. *Sibi*] Serrano. & Sibi, pro Illi, contra regulam Vallae. *Illam porticum*] neceſſe erat, ut redemptores, ſi euerſam Catuli porticum reſtituere uellēt, prius partē atrij Libertatis demolirētur. nam in ea porticu, quae Ciceronis aedibus continens erat, itemq. in ipſius Ciceronis aedium parte atrium Libertatis Clodius aedificauerat. *HS uicies*] ſeſtertiorum nummorum uicies centenis millibus, id eſt aureis ſcutatis ſexaginta millibus, ut ſubducēti patebit. Emerat autē eā domū tricies quinquies, ut eſt in epiſtola ad Sextiū: cū a P. Sulla H S uicies mutua ſumpſiſſet, ut ait Gellius libr. x I I. cap. x I I. *Illiberaliter*] ideo ſcripſit ad fratrē ep. 2. lib. 2. Lētulus multa fecit,

quare,ſi fas eſſet, ei ſuccenſere poſſemus. *Quingentis millibus*] aureis ſcutatis quindecim millibus. H S] hoc uidetur abundare. *Ducentis quinquaginta millibus*] aureis ſcutatis ſeptem millibus & quingentis. *Legari*] cum quindecim ſibi legaret rei frumentariae cauſſa.ep. 1. & fam.ep.5.l. 7. *Proximi conſules*] Marcellinus,& Philippus, qui tunc erant deſignati. Proximus autem non de praeterito ſolum, ſed de ſequenti etiam tempore a Cicerone uſurpatur. *Poſtulabant:*] ut legationem a Pompeio delatam acciperem: quod futurum eſſet quaſi uinculum artioris cnm potentiſſimo uiro amicitiae.in quo ſtatuo firmum praeſidium mihi eſſe conſtitutum ad impetus inimicorum.epiſt.9. l.1.fam. *Petendi,*] petendi,cenſuram: Exeundi, ad legationem. *Scis, quo ſumptu; qua moleſtia*] de ſumptu, qui fieret in aedificanda domo,ideo queritur, quia ſuperficiem conſules, a Clodio dirutam, minoris aeſtimarant, quam quanti fuerat, quippe ſcutatis tantum ſexaginta millibus,cum ipſe eam emiſſet centum quinque millibus.&, *Scis,*]ſcire potes,facile tibi eſt cogitare; cum intel igas, ſi reficere uelim, & ad priſtinam formam perducere, multo plus mihi eſſe erogandum pecuniae; quam quantum de publico ex conſulum aeſtimatione datum eſt. *Nec relinquere poſſum, nec uidere.*] nam & me delectat; & uidere, euerſum ab inimicis,non poſſum. *Proſcripſi*] hoc non reficio, ut Formianum, ſed uenditurus proſcripſi. Proſcribit enim domum,aut fundum,aut quiduis huiuſmodi,qui diuulgato ſcripto ſe eſſe uenditurum ſignificat hinc Proſcripti, quorum nomina in tabula palam conſtituta legebantur,ut ad caedem quaererentur, praemio percuſſori promiſſo. *Suburbano*] hoc reficere cogitabat, propinquitatis cauſſa. *In ea re,*]in exſilio meo, cum me ſua pecunia ſuſtentarunt. itaque nunc ab iiſdem mutuari non licet. *Senſiſti tu abſens, praeſentes*] quod proxime dixit, placet eſſe dictum de exſilio potius,

quam

quam de domo: ut queratur, ſe ſumptui fuiſſe amicis, non ut dignitatem aliquam, non ut commodum adipiſceretur, ſed ad ſuſtinendam turpiſſimam exſilij fortunã. illud enim, Benignitas exhauſta, de ſuppeditatis pecunijs accipio. extrema uerba, Senſiſti tu abſens, praeſentes, quia ſuſpicor a mendo non abeſſe, non interpretor. quamquam nihil eſt adeo mendoſum, quin aliquid ſententiae poſſit extorqueri. ſed ego, non ut extorqueam, ſed ut eliciam, operam do. *Copijs,*] alibi Copiae pro diuitijs, aut pro exercitu: hic totũ intelligitur, quantumcumque poſſumus ſiue auctoritate, ſiue gratia. *Meos defenſores*] eos, qui, cum me abſentem defendiſſent, & ab exſilio reuocaſſent, reuerſo deinde inuidere coeperunt, neque in ijs rebus, quae mihi erant propter rei familiaris naufragia neceſſariae, eam uolũtatẽ, quam exſpectarã, praeſtiterũt. epiſt. fam. l. 1. ep. 9. *Omnia*] quae mihi omnia uis inimicorum ademerat. *Laboratur*] quod in proxima epiſtola dixit, In re familiari ualde ſumus perturbati. & in hac ipſa, Domeſticarum rerum conſilia ualde impedita. ut eandem ſententiam uarieter exprimat. *Μυστικώτερα*] de uxore ſignificat, ut etiam in proxima epiſtola dixit, Sunt quaedam domeſtica, quae litteris non committo.

EPISTOLA. III

Ante diem. III. *non.*] ſaepe diximus, idẽ eſſe, III. nonas. *Expulſi*] a Clodianis. *Lapidum ex area noſtra*] lapides, ad noſtrae domus refectionem paratos, Clodiani ſumptos ex area coniecerunt in domum Quincti fr. *Iudicium nolebat*] Tollebat, magis placeret: ut uis intelligatur, qua Clodius a Milone accuſatus iudicia ſuſtulerat, ante reditum Ciceronis ab exſilio. itaque in oratione pro Milone, Quis, inquit, hoc credat, Cn. Pompeium iudicium exſpectaturũ fuiſſe in eius iudicijs uindicandis, qui uel iudicia ipſa tolleret? cũ de Clodio intelligat. Et in ſenatu poſt reditũ Milo Clodium de ui poſtulauit. poſtea quã ab eodẽ iudicia

ſublata

ſublata eſſe uidit, ne ille omnia ui poſſet efficere, curauit. Eodem loquendi genere uſus eſt in oratione pro Sylla. Autronius, inquit, ambitus iudicium tollere, ac diſturbare uoluit, conflato gladiatorum, ac fugitiuorum tumultu. *Manifeſtamq.*] ut a manifeſto crimine tueri ſe non poſſet. *Sed tamen cauſſam*] erat tamen aliquis quaſi angulus excuſationis, quo confugeret: cum poſſet infitiari a ſe factum, poſſet in alios culpam reiicere, poſſet etiam aliquid defendere tamquam iure factum. *Deſignatorem,*] curationis nomẽ: unde Horatius, Deſignatorem decorat lictoribus atris. *Decimum*] de hoc pro domo ſua his uerbis: Tu id te poſſe arbitraris, omnium facinorum, & ſtuprorũ omnium Decumis, & Clodiis auctoribus, obtinere, quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, M. Scaurus, & L. Craſſus non obtinuerint? *Gellium*] de hoc in oratione de haruſpicum reſp. in Vatinium, pro Sextio: exſtat etiam Catulli epigramma in eundem, quod infra ſubſcripſi.

Quid dicam, Gelli, quare roſea iſta labella
 Hiberna fiant candidiora niue,
Mane domo cum exis, & cum te octaua quieta
 E molli longo ſuſcitat hora die?
Neſcio quid certe eſt. an uere fama ſuſurrat,
 Grandia te medij tenta uorare uiri?
Sic certe eſt. clamant Victoris rupta miſelli
 Ilia, demulſo labra notata ſero.

Sacra uia] unicam dictionem Cariſius ait eſſe, ut Reſp. diuiditur tamen. Horatius:
Ibam forte uia Sacra. Et in laſciuo carmine:
De Sacra nulli dixeris eſſe uia. Vide Commentarium de Orthographia Aldi filij. *Deſcenderem,*] cum, de Capitolio deſcendens, Sacra uia, quae a Capitolio ad Carinas pertinebat, domum abiret. *Inſecutus eſt me*] alij putant periculum illud Ciceronis intelligi, de quo in oratione pro Milone his uerbis: Haec

eadem

eadem ſic à longo interuallo cõuerſa rurſus eſt in me, nuper quidem, ut ſcitis, ad Regiam paene cõfecit. Ego aliter ſentio, uideo enim hanc epiſtolam ſcriptam eſſe P. Lentulo, Q. Metello coſ. orationẽ autem pro Milone habitam Pompeio tertium conſule, ideſt quinquennio fere interpoſito: ut eadem res ſignificari nõ poſſit; cum in oratione dicat, Nuper quidem: quod non diceret de re tanto ante confecta. *M. Tettij Damionis*] de Damione quodam, P. Clodij liberto, Pedianus mẽtionẽ facit in Miloniana: ſed, hunc aliũ ab eo eſſe, manifeſte apparet: quod neque eadem res ſignificatur, quae in oratione, ut ratio temporis declarat; & in eius ueſtibulum Cicero, tamquam amici hominis, aut certe nõ inimici, Clodianorum impetum fugiens diſceſſit. Neque uero, Damionem unum Romae fuiſſe, neceſſario putandum eſt. *Diaeta curari incipio: &c.*] ab aegrotantibus ſumpta tranſlatio. Senſus eſt: inſtitui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam; qua utens, ſpero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, ſicuti ſolet diaeta non recte ſe habentibus: ferro ut res agatur, minime uolo. *Trudi*] antiqui libri, Videri, mendoſe. *Acidinos*] L. Catilina, & C. Manlius Acidinus, aduerſus patriam arma tulerunt. Salluſtius, & Cicero. Acidinus autem, Manliorum cognomen fuiſſe, cognoſcitur ex lib. 2. de orat. Velleio, & Faſtis. *In Ceramio*] praepoſitionem, In, neque Caualcantis liber habet, neque Beſſarionis: Ceramio, autẽ uterque. inſpiciendi plures antiqui libri, ſi forte ad ueritatem aliquid afferant. nam nos quidem, Ceramio, quid hic ſibi uelit, ignoramus. Locum hoc nomine Romae fuiſſe, nemo tradit. In Germalo, qui Romae mõs fuit, fortaſſe legendum. *Anniana*] quae prius C. Annij fuerat: a quo adoptatus Milo, qui antea fuerat ex Papia familia, & nomen ſimul & hereditatem accepit, cum ex eius filia natus eſſet. *Eduxit uiros*] eduxit uiros, & occidit homines, non ſine artificio dixit, ut, cu-

iuſmodi fuerint utriuſque copiae, ex nominibus appareat. *Ille ſe in interiorem partem aedium abdidit ſulla ſe*] Caualcantis liber. Ille ex interiorem aedium ſilla ſe. Beſſarionis, Ille interiorem aedium ſylla ſe. Omnino locus ita deprauatus, ut, niſi ueteres libri opem ferant, deſperandus uideatur. quid tamen, ſi ſic? Ille ſe in interiora aedium Syllae: ut ſubaudiatur, Proripuit, abdidit. *Marcellinus*] hunc primum nominat, quia primus ſententiam rogabatur, quod eſſet conſul deſignatus. *Metellus*] Q. Metellus conſul: qui comitia aedilicia ideo fieri uolebat, ut Clodius aedilis creatus, in iudicium de ui, maxime propter fabros de Ciceronis area pulſos, uocari non poſſet. nam eos, qui magiſtratus gererent, accuſari ius non erat: itaq. Clodius, aedilitatem conſecutus, iudicio ſe eripuit. Dio lib. xxxix. *Calumnia*] cum aſtutia uteretur, multaq. malitioſus inijceret, ut dicendi tempus eximeret, ne ſenatuscōſultum contra Clodium fieri poſſet, qui, cum ſenatus cenſuiſſet, ut Ciceroni domum ſuam aedificare liceret, fabros tamen de area per uim expuliſſet. Sic in epiſtola ad Lentulum: Res ab aduerſarijs noſtris extracta eſt uarijs calumnijs & ad Q. fratrem libro. II. Per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta eſt. Licebat enim ſenatoribus, quouſque uellent, qua de re rogati eſſent, dicere. epiſt. I. lib. II. ad fratrem, lib. 3. de leg. Gellius lib. 4. cap. 10. *Dicendi tempus*] quod tempus ad dicendas ſententias ſenatoribus dabatur. *Oppio*] potius crederem legendum, Appio: qui erat in ſenatu; & frater Clodij, ut adiuuare uellet; & praetor, ut facile poſſet. *Etiam Hercule familiari tuo*] Q. Hortenſium ſignificat, quo Atticus intime utebatur. ut ſcribit Nepos in uita. & in epiſtola ultima libri. II. Tuus familiaris Hortenſius quam plena manu noſtras laudes in aſtra ſuſtulit. *Etiā Hercule*] quaſi dicat, quod equidem antea non putaram, cum & noſtri, & publicae cauſſae ſtudioſus uideretur

eſſe.

eſſe. *De cuius conſtantia*] ironia. nam Atticus exſulanti Ciceroni ſcripſerat in hanc fere ſentētiam: Hortenſij conſtantiam, & uirtutem in tuenda rep. cognoſces. Et Conſtantia, uirtute, ſine copula, uſitate, ut hic ep.9.l.xi. & fam. ep. 24. & 28. l. 13. *Furere.*] homo iracundus: quem etiam notat moroſitatis uitio in ep. quadam ad Q. fratrem. &, Furere, quod a Metello diē eximi uideret. *Ille*] P Clodius. *Sua*] quibus aedilitatem petiturus erat, cum candidatus eſſet. *Areae*] de qua Clodius fabros expulerat, contra ſenatuſconſultum. ep.2. *Incendiorum*] quia Milonis domum, Ciceroniſq. expugnare, & incēdere conatus erat. *Periculi mei*] cū me, Sacra uia deſcendentem, lapidibus, fuſtibus, gladijs eſt inſecutus. *Iudicio*] ut iudicium fieret in eum, qui ea cōmiſiſſet. *Comitijs anteferret*] cum diceret iudicium de ui prius eſſe faciendum, quam comitia haberentur: quod tamen factum non eſt: itaque Clodius iudiciū effugit, comitijs creatus aedilis. *Proſcripſit*] an Marcellinus? rationes aduerſantur duae, cōſuetudo Latini ſermonis, & mos legitimus auſpiciorū. primū, cui probatur hoc, uel mediocriter Latinae linguae perito? Propoſita Marcellini ſentētia, proſcripſit Marcellinus, ſe per oēs dies comitiales de caelo ſeruaturū. deinde, ſeruare de caelo, cū magiſtratū hoc tēpore Marcellinus non gerat, prorſus ei non licet. id aperte declarat Varro, cuius haec recitat Nonius uerba, ex libro Rhetoricorum. xx. Eo die cis Tiberim redeundū eſt, quod de caelo auſpicari ius ſit nemini, praeter magiſtratum. Niſi ſi quis adeo peregrinetur in rebus Romanis, ut ideo magiſtratum gerere Marcellinū putet, quia ſit cōſul deſignatus. in quo fuit quidē auctoritas maior aliquāto, quā in ceteris priuatis; itaque ſententiam in ſenatu primi rogabantur conſules deſignati, deinceps autem magiſtratus, praetores, aediles, reliqui; ſed poteſtas tamen nulla: unde illud in Piſonem, de Metello Celere, cōſule deſignato: Quod poteſtate

nondum

nondum poterat, auctoritate obtinuit. Praeterea non ſella curuli, non praetexta, non uiatoribus, non lictoribus, ne ſeruis quidem publicis, quod equidē legerim, fando ue audierim, conſul deſignatus utebatur. quod ſi neque poteſtatem habet, nec ea, quae magiſtratus inſignia ſunt: ſequitur, ut magiſtratus non ſit: &, ſi hoc, ſimul illud, ut Marcellinus non proſcripſerit. Quis igitur? Sextius, opinor: de quo dixit paullo ante; Sextius furere. Is autem, cum tribunus pl. eſſet hoc anno, quod ignorare arbitror neminem, poterat ſeruare de caelo. non enim maioribus tātum, ſed minoribus etiā magiſtratibus id licebat. Id oſtendit Cicero Philipp. 2. cum ait; Nos nunciationem ſolum habemus, conſules, & reliqui magiſtratus etiam ſpectionem. apertius etiam Gellius lib. 13. cap. 14. In edicto, inquit conſulum, quo edicunt, quis dies comitiis centuriatis futurus ſit, ſcribitur ex uetere forma perpetua: ne quis magiſtratus minor de caelo ſeruaſſe uelit. Quibus etiam ex uerbis perſpicuum ſit, quo die de caelo ſeruaretur, eo die fieri comitia non potuiſſe. Erant omnino leges, ne comitijs magiſtratuū de caelo ſeruaretur: quod in 2. in Antonium declaratur his uerbis: Quiſquam ne diuinare poteſt, quid uitij in auſpicijs futurum ſit, niſi qui de caelo ſeruare conſtituit? quod neque comitijs licet per leges, & ſi quis ſeruauit, non, habitis comitijs ſed, prius, quam habeantur, debet nunciare. Vetabant igitur leges, comitijs magiſtratuum de caelo ſeruari: ſed, quia ſaepe leges contemnebantur, ideo cōſules edicto etiam id prohibendum putabant. nam, ſi leges ualuiſſent; quid erat, cur edictum adderent? Nec longe abſunt exempla auſpicantis de caelo magiſtratus, contra quam legibus cautum erat, ut comitia impediātur. nam hoc ipſum, Proſcripſit ſe per omnes dies comitiales de caelo ſeruaturum, non ad iniiciendam comitiis aediliciis moram ſpectat? Milo autem, cum obnūciat Metello conſuli, non eadem cauſſa obnunciat? Pote-

rat

rat autem, quia tribunus pl. erat. Comitiis uero, quibus leges ferrentur, ſeruari de caelo licuiſſe, cognoſcitur ex oratione de prouinciis. *Dies comitiales* :-] quibus haberi comitia poterant. Macrobius, Gellius, ad Q. fratrem, alibi. *Conciones* :] ut adducerentur in inuidiam, qui comitia conabantur impedire. quae res populi uoluntatem ſolet offendere. lib. 2. epiſt. 21. *Haec tamen ſumma* ;] tamen, inquit, Metellus cõſul, neglecta illa futuri per comitiales dies auſpicij proſcriptione, comitia habuiſſet, niſi Milo in campum ipſum cum magna manu, ut, ſi opus eſſet, uim ui repelleret, profectus obnunciaſſet. Laudat igitur Milonem magis etiam, quam Sextium. nam ille tantum proſcripſerat, ſe de caelo ſeruaturum; Milo autem ad religionem auſpicij, quam ſperni uidebat, fortitudinem adiunxit. *Niſi Milo in campum obnunciaſſet*] cum libro Caualcantis, a quo minimum differt Beſſarionis liber; (habet enim, Miloni campum) ita lego, priore lectione repudiata: cuius, ut mihi quidem uidetur, eiuſmodi ſententia eſt, ut a ueritate diſſentiat. neque enim quiſquam erat, qui Miloni obnunciaret; (quippe, tribunus pl. cum eſſet, comitiorum aediliciorum ius non ad eum, ſed ad Metellum cõſulem pertinebat) uerum ipſe Metello conſuli obnunciabat, ut comitia, quibus aedilitatem Clodius petebat, uſque eo protruderet, quoad iudicium ante fieret de ui; nihil dubitans, quin eo iudicio Clodius condemnaretur. Praeterea, ſi legas, ut antea, C. Appius, praenomina ſimul erunt duo; quae eſſe nõ poſſunt. Nam, quod ad locutionem attinet, Obnunciare in campum; me quidem non offendit; cum etiam uerbo, Nunciare, quandoque ueteres eadem ratione uterentur & in loco, & ad locum; ut, Ponere in gratia, & in gratiã; Eſſe in poteſtate, & in poteſtatem. quod Gellius obſeruauit lib. 1. cap. 7. Sic, Nunciatum Romam eſſe, dicit Cicero in ep. ad D. Brutum; Nunciatur domum, in Verrem; & Plautus in Truc. Magna

nuncias

nũcias ad me gaudia. *Campum*] Martium, quo populus ad comitia conueniebat. *Obnunciaſſet*] qui de caelo ſeruabat, obnunciare ſolitus erat, non, habitis comitiis, ut augures, ſed prius quam haberentur. obnũciabat autem, ſeruaturum ſe de caelo die comitiali. quod cum fieret, agi cum populo nefas erat. oratio pro domo. *In campum uenis*] ut, conſuli Metello, comitia habere cupienti, ipſe tribunus pl. obnunciaret. *Fugitiuorum*] ſeruorum, quibus libertatem Clodius pollicebatur. *Deiectas copias*] afflictas, & infirmas. itaq. legitur in Beſſarionis antiquo libro. *Fratrum trium*] Metelli, Appij, Publij. & Metellum etiam in oratione pro domo ſua P. Clodij fratrem appellat, idq. ob eam rationem, quod Caecilia mater fuerat Appio, & Publio, ſoror autem duobus Caecilijs, ei, qui Metellum Nepotem, & ei, qui Celerem genuerat ita duo Metelli, Nepos, & Celer, Appio, & Publio Clodijs fratres erant patrueles. nam & in oratione pro Coelio, Quonam modo, inquit, cum de Celere loquitur, furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui conſul incipientem furere, atque conantem, ſua ſe manu interfecturum audiente ſenatu dixerit? Ipſos autem Metellos, Celerem, & Nepotem, fratres fuiſſe, ex duabus epiſt. lib. v. fam. notiſſimum eſt. germanos fuiſſe ideo nõ exiſtimo, quod Quincti praenomine nterque utebatur. fratribus igitur geniti: quorum ſoror Ap. Claudio nupſerit, qui poſtea Appio, & Publio pater fuit. *Turpis*] non ideo turpis, quod iam eſſet approbata Marcellini ſententia, ſed quod homines intelligerent id agi, ut habendis comitijs iudicio Clodius eriperetur. nam, etſi de approbata Marcellini ſententia legitur in epiſt. 1. lib. 2. ad Q. fratrem: tamen id factum eſſe eo ſenatu, qui habitus eſt menſe Decembri, cum Clodius adeſſet, ipſa indicat epiſtola: haec autem ſcripta ſunt menſe Nouembri; cum in eo ſenatu, quo ſententiam ait de ſcripto a Marcellino dictam,

Clodius non affuiſſet.ſcribit enim ſic, Domi Clodius, egregius Marcellinns. x 1.*Kal. Ian.*] quod aliquot ante annis ſcripſimus in noſtris ſcholiis,id nunc,ea dé coniectura ducti, ſine dubitatione affirmamus; uideri tollẽdam uocé,Ian.quae,ut cuiuis facile eſt uidere, lo cũ hic habere nõ poteſt;cũ dies ſignificetur, qui.x 1 1. Kal.Dec.conſecutus eſt. *Comitium*] Comitium in foro fuiſſe, uel hic locus oſtendit; cum Metellus poſtulet ut ſibi in foro obnũcietur,Milo auté in Comitiũ ueniat.Plinius etiã capite de ficis. *Furtim*] ut Milonem falleret,cui dixerat ſe in Comitio fore;putans,ante ſe comitia in cãpo habiturũ, quã Milo poſſet obnũciare. *Biduo*] decimo,& nono Kalẽdas,dũ nũdinae fuerũt,quibus haberi comitia non licebat. Macrobius lib. 1. Sat. Plinius lib.18.c.3. *Nulla*]nõ, quod nũdinis cõcionari nõ liceret,ſed quod opus nõ eſſet,cũ haberi comitia non poſſent. *Iam campum tenebat*] ne Metellus, cõfectis nundinis. 1 1 x. Kal.comitia habere poſſet. *Marcellus candidatus.*] aedilicius; qui tamen ſtertens parum laborare de comitijs uidebatur. Hunc autem C.Marcellum potius,quam M.puto fuiſſe. nam Marcus, qui cõſul fuit cum Ser.Sulpicio quadriennio poſt, aedilis eſſe nõ potuit Marcellino & Philippo cos.cũ aedilitas a cõſulatu quinquẽnio diſtet; ut in libro de magiſtratibus oſtẽdemus. *Sine laterna*]ut eorum, qui Clodium exſpectabant,ignobilitas, & infima condicio notetur, qui ſine laterna noctu praeſtolarentur. *Fieri*] a Milone. *Si ſe inter uiam*]inter uias, dixit Plautus; inter cenam,Cicero. correxit hunc locum aliquot ab hinc annis amiciſſimus meus,cõiecturã ſecutus, quia uidebat in Caualcantis libro ſcriptum, Si ſentitur ue iam. neque nunc aliter uideo ſcriptum in libro Beſſarionis, niſi quod, Veniam, habet,pro Veiam. *Caſum illum noſtrum*]exſilij calamitatem: in quam incidi, quia peſſimos ciues occideram. *Inuidi,& perfidi*] Hortenſiũ,et Pompeiũ uidetur ſignificare:quorum conſilio uſus, in

N dignißimam

digniſſimam exſilij calamitatẽ ſubierat. ep. 19. & 18. lib. 2. *Inerti nobili*] notat eos, quos a ſe defendendo metus auerterat. fam. lib. 1. ep. 19. *Pro facultatibus noſtris*] fratri reddimus, non quantum accepimus, ſed quãtum noſtrae facultates patiuntur; ne, ſi id fieret ſupra facultates, ipſe deinde, omnino exhauſtus, egerem.

EPISTOLA. IV

Cincius] qui Romae Attici negotia curabat. *Apud me*] domi meae cenato, etiam ſi ego abſim. Erat enim Antij: ut epiſt 8. Sic etiam in epiſtola. 2. libri. 2. in qua eum domum ſuam inuitat. cum ipſe abeſſet. *Ad nos*] Antium, cum Romae fueris. *Deſignationem*] ordinem, quo bibliotheca mea diſponatur. *Tyrannionis*] grammatici. Suidas, Plutarchus in Lucullo, & Sylla, & epiſtola. I V. libri. 2. ad Q. fratrem. *Reliquiae*] quia multos amiſerat in illo fortunarum ſuarum naufragio. *Duos aliquos*] miſit Dionyſium, & Menophilum. epiſt. 8. *Quibus Tyrannio utatur glutinatoribus*,] an ut librorum paginas conglutinarent more noſtro? mini me. nam librorum paginae tunc circa lignum, quem umbilicum uocabant, inuoluebantur, expertes glutini. quis igitur glutinatorum uſus? ut uoluminum ſingulorum terga exornarentur, agglutinato inſigni tegumento. *In his locis*] in Antiati. *Piliam adducere*] ſi potes & a te ipſo impetrare, ut in his locis conſiſtas, & Piliam tecum adducere. Mirum autem, cur hoc de Pilia dixerit, quam nondum Atticus duxerat uxorem. nuptias enim celebrauit pridie id. Feb. ut eſt in epiſtola I I I. lib. 2. ad Q. fratrem. haec autem ſcripta. I I I. Kal. Febr. Accipiamus igitur ſic, nuptias quidem nondum celebratas, ſed deſponſatam tamen fuiſſe. Et apparet, factis iam ſponſalibus coniugium non ſemper eſſe conſecutum: ut Suetonius de Iulia Caeſaris filia, primum Seruilio Caepioni deſponſa, deinde Põpeio collocat. *Aequum eſt*] ut ſine ea ne uenias. *Tullia*] quae nunc mecum eſt. *Nae tu*] cur, Nae? cum

iam

iam dixerit, Medius fidius. quid ſi, Nomenti? ubi, & Ardeae praedia Atticus habuit, praeterea nuſquam in Italia. *Emiſti*] locum Atticus, & ſimul gladiatores emerat. eos laniſtae in eo loco exercebant. *Pugnare*] cum exercerentur in ludo. *His duobus muneribus*] gladiatores in funere dabantur, uel empti, uel conducti. *His*] proximis, quibus populo munus gladiatorium datum eſt. *Liberaſſes*] tanti locaſſes, quanti emeras: ita eos libertate donare potuiſſes, recepta pecunia in eos impenſa.

EPISTOLA. V

A in tu?] locutio ad oſtendendam admirationem uſurpata. ſic in epiſtola ad Paetum: Ain tandem? inſanire tibi uideris, quod imitere uerborum meorum fulmina? & ad hũc ipſum lib. v I. & lib. x I I. *Ad quem miſi*] aut Caeſarem, aut Pompeium. *Quid? etiam*] quid praeterae cauſſae fuit, cur eũ librum tibi nõ miſerim? etiã hoc: ſubturpicula mihi uidebatur παλινῳδία. Tale illud epiſtola. x I. lib. I. Noui tibi quidnam ſcribam? quid? etiam. Meſſalla conſul Autronianã domũ emit. & ep. 6. l. 2. De muro, ſtatue, quid faciendum ſit. Aliud quid? etiam. quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam. *Dudum enim circumrodo*] inuitus dico, quod dicendum tamen eſt. uereor enim, ne me reprehendas, qui hoc in libro gratiae cauſſa ea laudarim, quae antea uituperabam. μεταφορα ab ijs, qui circumrodunt, quod non libenter comedunt. *Vt ipſi uolunt,*] nam re uera non ſunt, quia nihil poſſunt. ep. 5. *Si quidquam haberent fidei*] fidei nihil habent, cum publicam cauſſam defendentes, me ſocium defenſionis non tuentur, ubi a potentibus oppugnor; *Senſeram*] eorum perfidiam, cũ, ab inimico meo nefaria in me rogatione promulgata, in periculo deſeruerunt. *Inductus, relictus, proiectus*] αὔξησις, cum in ſingulis ineſt augendi uis. *Qui fuerant*] perfidi uidelicet, atque ingrati, ut antea. itaque, te monente, rationem mu-

taui, meque, quod antea non feceram, potentiũ amicitijs munire coepi. *Non etiam ut ſcriberem.*] monuiſti tu quidem, ut ea facerem, quae Caeſaris animum non offenderent, atque etiam quae delectarent; non tamẽ, ut etiam ſcriptis eum laudarem: quod ego nunc, a te non admonitus, mea ſponte feci. *Coniunctionis*] cum potentibus, optimatibus relictis. *Ad illos*] maxime Bibulum, Catonem, Domitium, Curionem, Caeſaris inimicos. *Modici fuimus ὑπόθεσιν,*] modice laudauimus: uberem ὑπόθεσιν non cepimus, ſed eiuſmodi, ut modice laudaremus. *Vt ſcripſi*] in ipſo libro. *Vendere*] cum dicant, me poſt exſilium humili animo eſſe debuiſſe: cum reſp. maiorem etiam animum, quam unquam habuerim, mihi det, quae declararit, ſeſe non potuiſſe me uno cive carere: & uendere aream, potius quam in ea domum aedificare. facit enim inuidia, ut in Palatio magnifice habitantem non ferant. *Contra Pompeij uoluntatem*] latius hoc in epiſtola ad Lentulum his uerbis: In illis autem meis actionibus, ſententijsq. omnibus, quae Pompeium uidebantur offendere, certorum hominum, quos iam debes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me. qui cum illa ſentirent in rep. quae ego agebam, ſemperq. ſenſiſſent, me tamen non ſatiſfacere Pompeio, Caeſaremq. inimiciſſimum mihi futurum, gaudere ſe aiebant. *Nugigeram manum*] locus hic ex ijs eſt, quos ego quidem ſine libris antiquis poſſe corrigi non ſperarim. itaque, ut aliquid ex ingenio liceat comminiſci, placet tamen fateri potius neſcire quod neſciam, quam afferre quod non probem. Alberti Ferri, & Beſſarionis libri habent: Noluiſſe aſt numgeram manum fuiſſet. *Inuiſis,*] quid ſi, Inuiſes? ut ſit, Te inuiſurum ſcribis, cum eris Romae. nam certe nōdum Atticus Romam peruenerat. quod illud declarat proxime ſubſcriptum: Tu de uia recta in hortos. *Viaticum Craſſipes praeripit.*] Cicero, poſt mortem L. Piſonis, cognomento Frugi, Tulliolam Furio

Craſſipedi,

Craſſipedi, Marcellino & Philippo coſ. collocauit. ei pro dote pecuniá erat numeranda: ut Ciceroni ad uotiuam legationem, de qua obeunda cogitabat, uiaticum praeriperetur. Nam, quod nullas inuiſere uellet; quoniam id paucorum dierum uiaticum futurũ erat, ut in epiſtola 4. libri. 11. ad fratrem, ideo potius accipiendum uidetur de uiatico legationis, quo quidem opus eſſet haud paullo maiore in multorum menſium peregrinationem. *De uia*] ne deflectas alio: recta ex itinere iñ meos hortos te confer. *Videtur commodius. ad te*] diſtingue ſic: Tu de uia recta in hortos. uidetur commodius ad te. poſtridie ſcilicet. quid enim tua? Explana ſic: Commodius domum tuam pergere. id ſcilicet poſtridie facies. quid enim tantum in uno die? quid tua, citius ſerius uno die? *Sed uiderimus*] quaſi dicat: ſed hoc, ut tibi uidebitur. *Bibliothecam*] Antij: ut apparet ex epiſtola, quam antecedit inſequẽs proxima. *Tui*] librarij, Dionyſius, & Menophilus. epiſtola. 8. *Pinxerunt*] ita ſcienter, & apte diſpoſuerunt, ut, quaſi picta tabula, intuentium oculos delectare poſſit; idq. non ſolum conſtructione, ideſt ordine, ſed etiam ſittybis, ideſt membranulis; quarum integumento libri a pulueris temporisq. iniuria diutius integri conſeruantur. omnes igitur & apte conſtructi, & ſuis quiſque ſittybis inſerti.

EPISTOLA. VI

Lentulo] L. Lentulo, flamine Martiale, de quo ep. 24. l. 2. & de haruſpicum reſp. & Pedianus pro M. Scauro. *Non ut Saufeius, & ueſtri,*] non ideo uicem ipſius minime dolemus, quia Saufeium, & reliquos Epicureos ſequamur, qui nihil dolere ſoliti ſunt, niſi quod ad ipſos pertinet, aliena non curant; ſed mehercule, quia minime dolendum eius interitu uidetur, qui tãquam deorum beneficio, cum patria ciuilibus diſcordijs arderet, ex eius incendio uideatur eſſe ereptus. Saufeius,

& ueſtri; quia & Saufeius, & Atticus Epicurei. ep. 19. lib. 5. & Nepos in uita. *Natura πολιτικὸς*] quod Atticus abſtineret adminiſtranda rep. uocat eum natura πολιτικὸν, non conſuetudine. *Propriam ſeruitutem*] ſerui omnes uidemur: ita nobis erepta libertas eſt uitio ciuium improborum. in hac ſeruitute, quae communis omnibus eſt, tu quoque uiuis; ego autem habeo propriam, & praecipuam, qualem praeterea nemo habet. *Communi frueris nomine*] non propriam, ſed communem ſeruis ſeruitutem. hoc uidetur ſignificare: ſed, uerba num uacent mẽdo, haud ſatis ſcio. ſuſpicionem augent Beſſarionis, & Alberti Ferri libri, in quibus uideo ſcriptum, Cõmuni frueris non ne; & proximo membro, Virtutem, pro, Seruitutem. *Quod oportet,*] quod a bono ciue poſtulatur. *Inſanus*] qui contendere uelim cum ijs, qui omnia tenent. *Quod opus eſt*] opus eſt autem, ut loquar ad uoluntatem potentium. *Oppreſſus, & captus*] praemijs. *Dolere*] uicem reip. *Ingratus*] in Pompeium, qui remp. perdidit. in quem ingratus eſſe non debeo; cum eius potiſſimum opera ex acerbiſſima exſilij calamitate emerſerim. *Nequidquam,*] minime hoc faciendum eſt; eundum potius in bellum, & caſtra, ſi Pompeij e re ſit, ep. 5. *Ταγοὶ*] duces; cum ſaeptus comitatu bonorum, qui me ducem ſecut. eſſent, pugnare tamen cum Clodio nolui. ep. 9. lib. 1 fam. *Cui utinam ſemper paruiſſem,*] tibi enim ſi paruiſſem, monenti iampridem, remp. quidem ut amarem, ſed ita dignitati conſulerem, ut ſalutis etiam rationem haberem, neque cum ijs, qui omnia tenebant, ſpe eorum, qui nihil poterant, inimicitias ſuſciperem; tibi inquam ita monenti ſi paruiſſem, nunquam profecto, fraude amicorum inductus, potentia inimicorum oppreſſus, indigniſſimam exſilij calamitatem pertuliſſem. ep. 5. *Reliqui eſt*] ſubintellige, Hoc quod dicam, ut, quam Spartam nactus ſum, ornem: ideſt, út, quando me cum Caeſare & Pompeio coniunxi, ornem eos,

eos, & tuear, quibus rebus poſſim. hoc quidem reliquum eſt:ſed ego,ut faciam, a me impetrare non poſſum:aegre enim adducor,ut a rep.deſciſcam,cuius illi rationibus priuatas opes anteponūt. ac paene mihi in mentem quandoque uenit, iterum illam amplecti, unam uel cum periculo curaret;ut potius iterum exſilij miſerias perferam,quam ea probem, quae recta eſſe non ſentio:Philoxeni poetae exemplo:qui, Dionyſij tyranni uerſus quia libere improbabat,in carcerem Lautumias coniectus eſt:deinde eductus, cum idem Dionyſius alios item uerſus ei legendos tradidiſſet, opinatus fore, ut metu carceris probaret; ſententiam non mutauit,ſed,uerſibus lectis,demiſſo capite, ultro ad Lautumias tacitus iter conuertit.cumq. Dionyſius ad abeuntem clamaſſet, Quo Philoxene? ad Lautumias,inquit:ut intelligeret tyrannus,ab eo uerſus non probari. Diodorus Siculus,Stobaeus,Lucianus,Athenaeus l. 1.et interpres Ariſtophanis,in Pluto. *ταύταν,*] hic malo notam ſubdiſtinctionis apponere,quam poſt *ἔλαχες*. non enim ſocietatem cum Pompeio,& Caeſare Spartam appellat:ſed,addendo hanc,ſignificat, qualiſcumque ſit. *Verumtamen*] haec dictio non ſemper habet aduerſandi uim, ſed quandoque concludendi, ut hoc loco,quaſi dicat:Sed,ne longior ſim, ne te multis teneam, ut indicem tibi animum meum, ego nunc mecum ipſe rationem quaero, qua iſta improbem. *In his locis*] Antij. *Vt*] quo modo. *Iſta*] iſtorum acta, quae ad tyrannidem ſpectant. & dixit, Commentor, quia rationem quaereret, qua, neque ſe illa probare, oſtenderet, & Caeſarem tamen, ac Pompeium haud magnopere offenderet. Quae autem erat haec ratio? uel ut ſcriberet de optima rep. quod fecit paullo poſt; quibus in libris, quod eſſe debeat optimi ciuis officium, cum oſtenderet, ſatis indicabat, acta ſe Caeſaris, & Pompeij non probare: uel ut ab urbe abeſſet; ut abſentiae ſuae cauſ-

ſam eſſe conſtaret, quod ea, quae tum agerentur, non probaret. *Confirmabis,*] approbabis conſilium meum de iſtorum actis improbandis: quamquam mihi auctor fueris, ut cum ijs me coniungeré. ep. 3. *Fulmen.*] quibus, ut fulmine, ſum ictus, quia Lentuli obitum nunciarent. *Non miſer*] qui ereptus ſit ex incendio patriae. *Serui*] quibus adempta libertas eſt potentia paucorum. itaque noſtra uita nihil foedius. *Illa Hortenſiana*] illa, quae antea quoque monuiſti ut ſcriberem. Et uidetur intelligere Horteuſium librum de philoſophia, quem poſtea ſcripſit. *In alia incidi*] dedi me ad alia ſcribenda. *Incipiendo*] cum iam aggreſſus eſſem ſcribere illa Hortenſiana, reuocaui me, &, quod inſtitueram, abieci; ne, cum uidear iniuriam Hortenſii, quae tamen non grauiſſima fuerat, parum ſapienter tuliſſe, rurſus in eodé illuſtrando parum ſapiens haberi poſſim. neque enim ſapiétis eſt, cui antea maxime ſuccéſueris, eúdé paullo poſt maxime laudare. *Videor ſtulte illius amici non intemperiem tuliſſe,*] alij aliter: quam recte, ipſi uiderint. ego, quod eſt in Beſſarionis libro, (eſt aũt, ut impreſſum in noſtro) uerũ, atque incorruptum, planeq. ab ipſo Cicerone ſcriptum exiſtimo. itaque ad id meam interpretationem accommodabo. dicit hoc. Semel ſtulte feci, qui non intemperié Hortenſii tulerim: ſtulte rurſus faciam, ſi eiuſdem iniuriam illuſtrabo. Dicit autem qua de re? non, opinor, de eadem. non enim idem eſt, non intemperies, & iniuria: cũ offenſio quidé utraque ſit, illa tamé leuior, quae modũ non tranſiliat, quae ad intemperantiã non peruenīat; haec eiuſmodi, ut, in qué infertur, afficiat grauiter; a quo infertur, intéperanté ſignificet. Bis uidetur, quod animum Ciceronis offenderet, Hortenſius commiſiſſe: primum in aliqua re, uel multis etiam in rebus fortaſſe, qui Ciceronem, nouum hominem, aemulum in eloquentiae laude non libenter ferret; in quo non intemperantem ſe praebuit; fecit aliquid

minus

minus amice; numquam ita fuit infeſtus, numquã ita uehemens, ut inimicus potius, quam amicus, poſſet appellari. haec eſt, non intemperiem quam appellat. Iterum laeſit Hortenſius; cum, rogatione a P. Clodio cõtra eos, qui ciues Romanos indicta cauſſa damnaſſent, promulgata, Ciceronem hortatus eſt, ut abiret in exſilium, pollicitus operam ſe ſtudioſiſſime daturum, ut breui dignitatem ac patriam recuperaret. nec tamen id pro eo, ac debuit, ſatis accurate praeſtitit. hanc iniuriam uocat: quod aſtuto conſilio, ſimulatione amoris, inclinantem eum ad exitium Hortenſius impulerit. hoc aperte declarat his uerbis in epiſtola ad fratrẽ lib. I. Quantum Hortẽſio credendum ſit, neſcio: me ſumma ſimulatione amoris, ſummaq. aſſiduitate quotidiana ſceleratiſſime, inſidioſiſſimeq. tractauit; adiuncto quoque Arrio; quorum ego conſilijs, promiſſis, praeceptis deſtitutus in hanc calamitatem incidi. & hic lib. III. ep. 9. cum Atticus ita ſcripſiſſet, Hortenſium allice, & eiuſmodi uiros; reſcribit: Obſecro, mi Pomponi, nondum perſpicis, quorum opera, quorum in ſidijs, quorum ſcelere perierimus? nos non amici, ſed inuidi perdiderunt. Tuli igitur leuem offenſiunculam Hortenſij: quae ferenda fuit, cum alioqui amicus eſſet. ac me tamen, quia tulerim, ſtultum homines exiſtimant. ruſus uidebor ſtulte facere; cum eum meis in ſcriptis laudabo: quia renouabo in animis hominum memoriam illius, quam in me intulit, iniuriae. illuſtrabo, quae nunc latet, eius iniuriam. patefaciam quod obſcurum quodam modo eſt. itaque meum hoc officium non debet Hortenſio, aut tibi, eius amantiſſimo, gratum eſſe. Accedit illud, quod nec ipſi mihi, quod tu me facere uis, placere admodum poteſt. leuitatis enim nomen ſubibo, cum eum dolorem in ſcribendo occultabo, quem, ex Hortenſij ſuſceptum iniuria, in agendo oſtendi. *Videor*] uideor quidem alijs in eo ſtulte feciſſe, quia tulerim: at

ipſe mihi non uideor. tuli enim, non, iniuriam, ſed, nō intemperiem, eamq. hominis amici. qui uideor igitur in ea re ſtultus fuiſſe, in qua minime debeo; quanto magis uidebor in hac, in qua iure poſſum? *Illius*] hic non addit, Amici, ut proxime: quia non eſt amicus, qui facit iniuriam: at non intemperies, leuis inquam offenſiuncula, etiam inter amicos locum habet. *In agendo*] in agendis cauſſis; in quibus, quo animo eſſem, quo eſſe deberem in Hortenſium, oſtendi. *Βαθύτης mea*] intimis ſenſibus conceptus ex iniuria dolor. *Leuitatis*] ſi Hortenſium laudarem, cui me ante nimis iratum oſtendi; ideo laudare eum uiderer, ut illa quaſi ſatisfactione lenitus mihi reconciliaretur. in quo leuitatis opinionem ſubirem, cum eum, quem in agendo laeſiſſem, in ſcribendo ornarem. In antiquo Alberti Ferri libro uideo ſcriptum eſſe, Satis tacito leuitatis: in Beſſarionis autem, Satis facetae leuitatis. quod etſi non inconcinnam habet ſententiam: ueteres tamen alios libros libentius ſequor, in quibus eſt, Satisfactio leuitatis. *Lucceio quam miſi*,] haec epiſtola legitur fam. lib. 5. *Inuiſas.*] dum aedificatur. ep. 3. *Significes:*] oſtendas & tibi rem gratam facere, quod in me liberalis ſit; & me huius humanitatis immemoré non fore. *Nihil εὐκαιρότερον*] propterea quod, re familiari ualde comminutus, eam ſine amicorum liberalitate non uidebar poſſe reſtituere. epiſt. 2. & 4.

EPISTOLA VII

De Quinctio noſtro;] de Quincti pueri ualetudine. *Venerat*] Roma. *Mera monſtra*] grauiter eum aegrotare. tu autem, melius ei nunc eſſe, ſignificaſti. *Qui illi dij*] Qui pro Vtinam dixit, more comicorum. *Quod equitibus R.*] conturbare ſolis licet equitibus R. homo Graecus Apollonius putat idem ſibi licere. Conturbare eſt, omiſſis ueteribus creditoribus, ſatiſfacere ijs, qui poſterius crediderunt. perſpicuum eſt uel maxime in oratione pro Plancio. Fac, inquit,
me

me multis debere, & in ijs Plancio. utrum igitur me conturbare oportet, an, ceteris, cum dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? *Suo iure*] conturbat: quia eques R. eſt. hunc in epiſt. ſua cum Apollonio Atticus nominauerat. *De Metello*] Corradus, temporum inſcitia lapſus, arbitratur hunc eſſe Q. Metellum Nepotem. ſed annorum diligens examinatio, ſecus eſſe, oſtendit. nam haec epiſtola uidetur ſcripta anno poſt, quam Cicero ab exſilio rediit, ideſt Marcellino, & Philippo cos. adhuc enim ſuam domum aedificari, ſignificat, cum ait: Mea mandata de domo curabis: praeſidia locabis: Milonẽ admonebis. & epiſtola, quae ſequitur, cum L. Domitij Ahenobarbi, conſularis candidati, qui competitor fuit Pompeij Magni, mentione faciat, plane demonſtrat, has epiſtolas Marcellino, & Philippo cos. eſſe ſcriptas: quo anno qui credam obijſſe Metellum Nepotem, cum eum uiuere uideam biennio poſt, Domitio & Appio cos? reus enim Scaurus factus eſt, ut affirmat Pedianus, ijs, quos nominaui, conſulibus. & ante quam de eo ſententias iudices ferrent, laudatum idem ait a nouem conſularibus, in quibus Metellum Nepotem appellat. Verum facile eſt intelligere, quae Corradũ cauſſa in errorem induxerit. Legerat in Appiano lib. 2. de bel. ci. Metellum Nepotem, cum Hiſpaniam proconſul adminiſtraret, obijſſe. quod uerum eſſe confiteor: ſed hoc nego, Marcellino & Philippo cos. obijſſe. ſiquidem, ut dixi, Scaurum laudauit biennio poſt, miſſa uidelicet Romam laudatione. id quod Pedianus quoque ſignificat. nam, cum nominaſſet eos, qui Scaurum laudarunt, ſubiunxit: Horum magna pars per tabellas laudauerunt, quia aberant. Eodemq. anno, quo Scaurum laudauit, perijſſe eum exiſtimo, cum Romam paullo poſt deceſſurus eſſet, Hiſpaniae utriuſque adminiſtratione Pompeio data, qui tamẽ, miſſis eo legatis, ad urbẽ ipſe cũ imperio manſit.

manſit. Quem igitur hunc eſſe dicemus? an Metellum Pium, Numidici filium? temporum ratio non patitur. nam cum, eo mortuo, C. Caeſar in aedilitate pontifex max. ſurrogatus ſit; ſatis conſtat, eum uita exceſſiſſe, Cotta & Torquato cos. Fortaſſe Metellum Celerem aliquis exiſtimabit; at is perierat Caeſare & Bibulo cos. quod oratio in Vatinium demonſtrat. puto igitur Metellum Creticum ſignificari, qui Silano & Murena cos. triumphauit. *οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν*] pium, inquit, non eſt mortuis inſultare. Homerus ἐν ὀδ. χ.

„ οὐχ ὁσίη κταμένοισιν ἐπὶ ἀνδράσιν εὐχετάασθαι

Cicero uocem, more ſuo, non ſententiam, mutauit, cũ pro Κταμένοισιν, dixit, φθιμένοισιν. *Ciuis nemo erat mortuus*] ſubaudi, qui minus publicam cauſſam tueretur. aut enim hoc, aut huiuſmodi aliquid dicturus fuit; ſed omiſit; recordatus, Atticum, qualis fuerit Metellus, nũc minime curare, curare autẽ illud, ut nummos ſibi ab illo debitos exigeret. ergo intulit, Quid quidẽ tibi? quid hoc ad te, quod ego inſtitueram ſcribere de Metello? ſcribam igitur de nummis, de quibus ſcio te laborare. nummi uero meo periculo ſint: mihi crede, ſoluentur: ſpondeo ipſe, in meq. recipio. *Heredem fecit?*] Metellus. *Publium*] Clodium. *Improbe quamquam*] Beſſarionis liber habet, Improbi quemquam. omnino ſubeſſe mendum puto. *Non retexeris*] damni nihil facies: ordinem pecuniarum tuarum nõ mutabis horum nummorum cauſſa: nã exiges. *Praeſidia*] ne, dum aedificatur, impetum aliquem Clodius faciat. *Admonebis*] ut in locandis praeſidijs operam tibi ſuam tribuat. *Arpinatum fremitus eſt incredibilis de Laterio.*] punctis male collocatis, ſaepe fit, ut ſenſus peruertatur. quod quidem hic uſu uenerat. nam in omnibus libris, qui typis impreſſi leguntur, ita ſcriptum erat. Arpinatum fremitus eſt incredibilis. De Laterio quid quaeris? ut obſcura, uel nulla potius fieret ſententia. Fuit autem Laterium Q. Ciceronis

fundus in ipſius patria Arpino; quem cum uellet uendere, Arpinatum erat fremitus excitatus.ep. 1.l. 10. & ad Quinctum fratrem epiſt. 1.lib. III. *Dolui*] quod patriam uillam cogitat uendere. *Quod ſupereſt, etiam puerum Ciceronem curabis,*] patet ſententia: puto tamen rectius hoc modo. Quid ſupereſt? etiam. puerum Ciceronem curabis. Sic locutus ep. XI. lib. 1. & 19.lib.2.& 1.lib.3.ad fratrem. *Ciceronem*] Quinctum.

EPISTOLA. IIX

Tyrotarichi] edulium fuit, de quo Apicius lib. IV. & in epiſtolis ad Papirium, fam. lib. IX. *Rauduſculo*] modico illo aere. Raudum enim pro aere apud ueteres. Scribis, inquit, ſi domum habueris in Antiati, patina tyrotarichi, non pretioſi edulij, te fore contentum, & rauduſculum, ideſt minimum ſumptum cogitare. *Μὴ πωμέγαν*] prouerbium de ijs ſumptum, qui gloriantur, ante quam aduerſarium occiderint. Loqueris, inquit, Attice & de tyrotaricho, & de rauduſculo, cum tamen domum nondum emeris. Vel ſic: Derides de tyrotaricho, & ais tenui me uictu uti, ut aere meo alieno me exſoluam. ne dixeris hoc, niſi ubi factum uideris. quaſi factu non facillimum eſſet. Rauduſculum certe Cicero pro debita pecunia alijs quoque locis uidetur uſurpare, ut epiſt.8.lib.6. & 2.lib.7. *Antium Buthrotum eſſe Romae,*] ut Corcyra Buthrotum prope habet, opidum amoeniſſimum, & quietiſſimum; ita Antium Roma. *Vt Corcyrae illud tuum*] ut eſt. Corcyrae Buthrotus illa tua, cuius te mire delectat habitatio. *Illud tuum:*] opidum Buthrotium, tibi gratiſſimum. *Alſius*] quod aeſtate quaeritur. Id autem maxime tum locorum opacitate, tum aurarum fit adſpiratione. Ad Quinctum fratrem, ἀπoδυτηρίῳ nihil alſius, nihil muſcoſius. *Mens*] cum antea, bibliotheca nondũ a Tyrãnione diſpoſita, quaſi corpus eſſet ſine mente. *Dionyſii, & Menophili*] quibus

quibus Tyrannio uſus eſt glutinatoribus. ep. 4. ΕΙΜΗΙΣΗΤΩΦΙΛΟΣ. ΚΟΣ.] ijſdē fere literis reſti tuo ſic: εἰ μὴ σῇ τῷ φίλος οἶκος: quod erit latine niſi cui piam paria faciat cara domus: ut ſignificet, ſe tamen aeque ſua domo delectari, ex ea uoluptatem eandem capere, quam ex Antiati. Eadem eſt ſententia libro XV. Haec loca uenuſta ſunt, abdita certe, &, ſi quid ſcri bere uelis, ab arbitris libera: ſed neſcio quo modo οἶκος φίλος. *Pegmata.*] lignei cancelli, in quibus libros tuos ſoles diſponere, quales mihi Dionyſius, & Menophilus tui faciundos curarunt. uel, Pegmata, cō glutinationes, quibus te uti ſolitum in libris cōpaginandis Dionyſius, & Menophilus aiebant. ep. 4. *Miſiſti*] Dionyſium, & Menophilū: quos ut mitteres, petie ram. ep. 4. Caualcantis, Beſſarionis, & Ferri libri, Miſit. Quod ſi ab antiquis libris diſcedēdum eſt: (diſcedi tur autem, ſiquidem in ijs, Miſiſti, non eſt) malim ſic: Eos, quia mihi libros illuſtrarunt, laudes. ut ſupra de ijſdem, Bibliothecam mihi tui pinxerunt conſtructio ne, & ſittybis. eos uelim laudes. Certe illud, Poſtquam miſiſti, frigidum, & perinanè eſt. quaſi potuerint illuſtrare, niſi miſſi eſſent. Vt omittam, quod in ueteribus liberis, Miſit, non, Miſiſti. *Illuſtarunt*] uenuſta glutinatione, & ordine. Tale illud, Bibliothecam mihi tui pinxerunt cōſtructione, & ſittybis ep. 5. *De gladiatoribus*] tuis. uide ep. 4. *Male ſic egiſſe*] uidetur legendum, Male ſe geſſiſſe. *Apenas*] ſeruus. & hic uidetur eſſe principiū alterius epiſtolae. *Diſceſſerat*] cum literis ad te meis, cum epiſtola mihi a te reddita eſt: in qua ſcribis fore, ut legem non ferat. quem autem legem non laturum, & quam legem intelligat, quoniam in diuinatione poſitum eſt, omitto. *Eo etiam melius*] quia, dum ludi ſunt, neque iudicia in urbe exercē tur, neque negotij publici quidquā geritur. abeſſe igitur licet. *Conteremus*] in litteris. nā infra, Nos hic uoramus litteras cum Dionyſio. epiſt. 11. *De Trebonio*]

hic

hic Pompeio & Craſſo cos.tribunus pl.legem tulit de prorogando Caeſari Galliarum imperio. *Tibi aſſentior*] forte,tribunatum ad iſtorum uoluntatem adminiſtraturum.quod euenit. nam,etſi tribunus pl.nondum erat: tamen ita conſtabat eum proximis comitijs deſignatum iri, ut Domitium, qui conſulatum petebat, repulſam laturum. *περίστασις noſtra*.] ſic antea: ego, repugnantibus libris antiquis, tamen pro Noſtra repoſui Noſtrae: ut ſenſus hic ſit. ſtatus iſte Domitij ſimillimus eſt noſtro, cum in exſilium pulſi ſumus; uel quod ab ijſdem laeditur, a quibus olim ego; uel quod praeter opinionem; uel quod uiri boni nuſquam apparent, ideoq. uictrix regnat improbitas. unum tamen diſſimile, quod immerito nos olim afflicti ſumus, Domitius nunc merito. nam caſus ille noſter forte etiam, quam hic Domitij, tolerabilior, & leuior fuit. quid enim miſerius, quam eum fieri conſulem nō poſſe,qui in tota uita tamquam deſignatus fuit? ideſt, quem ſuo anno fore conſulem nō ſecus homines crediderunt, ac ſi iam deſignatus eſſet. ſi uero etiam ipſe uidet, & in ſuis priuatis faſtis notat, ex ijs,qui potentium partes tuentur, non minus multos in poſterum fore conſules, quam eos, quos publicis in faſtis eſſe uidet: quid illo miſerius? *Solus*] quid eſt hoc? petit ne quiſquam conſulatum ſolus, cum duo conſules rogentur? numquam certe.uerum, Solus,opinor,dixit de plebeiis. nam, uel ſi decem patricij ſimul cum eo peterent; nihil tamen obſtabat, cur fieri conſul non poſſet: cum omnino de conſulibus alterum plebeiae gentis eſſe lex Licinia iuberet. *Cum altero*] aut C. Memmio, aut P. Nigidio Figulo. utrumque enim in praetura collegam habuit,ut in ep. 2.lib.1.ad Q fratrem,in extremo. Aut fortaſſe ludit hic Cicero, nec ad Memmium ſpectauit, aut ad Nigidium, ſed ad unum Pompeium Magnum,quem conſtabat fieri conſulem uelle:quod euenit, a quo Domitium

tium in petitione uictum iri, ſatis erat exploratũ. erat autem plebeius uterque. itaque cum Pompeio potius, quam cum M. Craſſo, homine patricio, negotium erat Domitio. dixit igitur, Cum altero, cum ironia; quod mirari ſe fingat, ſi, qui cum altero tantum petat, conſul tamen fieri non poſſit. cum in eo locus admirationi non eſſet. Pompeius enim ita gratioſus apud populum, ut facillime quiduis impetrare poſſet. *Codicillorum faſtis*] argute. quaſi dicat: adeo multos uidet fore conſules ante ſe, ut eos domi notans in ſuis faſtis, longas paginulas compleat. nam in faſtis publicis conſulum nomina ſcribebantur, ut ſcribit Liuius libro. XI. conſul tamẽ fuit cum Ap. Claudio Pulchro, poſt Pompeium, & Craſſum. *Factorum*] alij explanant, Ex quo Domitius prenſare coepit. quibus aſſentirer, ſi per hiſtoriam liceret. ſed, cum in Suetonio legam, Domitium eo anno praetorem fuiſſe, qui Caeſaris conſulatum conſecutus eſt, ideſt Piſone, Gabinio coſ. praeturam autem a conſulatu biennio diſtare ſciam: intelligo, Domitium ante hunc annum prenſare ob conſulatum non potuiſſe: ſiquidem alter hic eſt annus poſt eius praeturam. Accipio igitur, Factorum, ſuperioribus annis: cum factos conſules in publicis faſtis uideat eſſe paene innumerabiles. *Effugere?*] in lucem exire. et fortaſſe hoc poema ſignificatur infra ep. 18. *Quid ſinat?*] forte, Quid? ſinas. *Quod eram exorſus*] cum dicerem de Natta. tum enim & de Luſco ſimul inſtitueram ſcribere; ſed interpoſui de poemate. *Tantula ne cauſſa?*] minima enim cauſſa, ideo commoueri, quia, cum Fabius Romae fuiſſet aſſiduus, ad eum tamen nõ ueniſſet. *De Firmanis fratribus*] conſilia aduerſus me ineuntibus. *In eo γραμμὴν teneam*] in antiquo libro, τὴν εω γραμμὴν. quid ſi, τὴν ἔξω γραμμὴν. ut ſit ſenſus: Quod me mones, ut hoc ſtatu reip. qui impendet, in quo non optimates, ſed potentes dominaturi uidentur, ita me geram, ut ſapientem, reiq. publicae peri-

tum

tum ciuem decet; (hoc enim ualet πολιτικῶς) ideſt, ut potentibus neque prorſus aſſentiar, neque, ſine ulla proficiendi ſpe, ſtulte repugnem; ſed quaſi lineam quandam teneam exteriorem, ſeorſumq. ab eorum rationibus curſum dirigam: ego uero ita faciam. *Odorere,*] cauſſam elicias, qua ſe a me remouit. *Deguſtes*] leuiter in ſermone tentes; ut ſcias, qui ſit animus eius erga me. μεταφορὰ a cibis, quorum ſaporem deguſtando percipimus. & reſpexit ad illud, Odorere.

EPISTOLA. IX.

Eſſe in regno:] reſtitutum a Gabinio, Syriae proconſule. nota hiſtoria ex Dione, Caeſare, alijs. *Paſcor*] mire delector. *Bibliotheca Fauſti:*] hic eſt L. Cornelius Sylla Fauſtus, Syllae dictatoris filius, Fauſtae Milonis uxoris frater, Pompeij gener: quem unum cum Afranio, & L. Caeſare filio C. Caeſar, deuicto Pompeio, uoluit interfici. *Puteolanis, & Lucrinenſibus*] loca enim ſunt, Puteoli, & Lucrinum, adſpectu maris iucundiſſima. *Propter remp. ſic*] particulam, Sic, non arbitror uacare mendo. forte, Hic; ut paullo ante, Ego hic paſcor. *Sub imagine Ariſtotelis*] in tua bibliotheca. *In iſtorum ſella curuli*] magiſtratus curules intelligit: quia cenſor, conſul, praetor, aedilis curuli ſella utebantur. quod autem, Iſtorum, dicit, ideo dicit, quia tum in rep. ex Pompeij, & Craſſi, qui conſules erant, uoluntate omnia adminiſtrabantur. *Cum eo*] cum Pompeio. *Video*] quia uadebat ad ipſum, cum haec ſcripſit. *Fors*] quae, inquit, de rep. Pompeius, & ego ſimul ambulantes colloquemur, haec, ut fortuna uult, ita regantur. ludit in ambulationis nomine. primum enim actum ipſum ambulandi, deinde locum ſignificat. *Si quis eſt*] dubitat, utrum dij curent mortalia. quia, cum in rep. neque bonitati, neque honeſtis artibus locus ſit, magnum argumentum uidetur, deos non reſpicere mortalia: quod ſenſit Epicurus. *Ambulationē et Laconicum*]

nicum] in ipſius domo. uide Vitruuium libro. x. cap. ix. x. *Quae Cyrea ſint*] quae Cyrus architectus fabricatur: aut quae fiunt ad exemplum formae a Cyro deſignatae. *Vt properet*] ut urgeat ipſe architectos, & fabros. *Vt poſſim tibi &c.*] ut ego quoque habeam, ubi te poſſim accipere, acceptus a te toties. quod nunc, nondum aedificata domo, non poſſum. *Parilibus*] x x. Kal. Maij nam eo die Parilia. *Salutem nunciaret*] erat igitur Cicero in Cumano agro & ipſe, in uilla ſcilicet uterque ſua.

EPISTOLA. X

Cenſum impendant] rectius, Impediant. Horum cenſorum nomina nondum inuenire potui. puto alterum fuiſſe M. Valerium Meſſallam, qui conſul fuit cum M. Pupio Piſone. nam cenſorium Meſſallam nominat Valerius. Quod ſequitur, Vitiandis, placeret, Inijciendis, eo magis, quod in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt, Initiandis. inijciuntur autem dies, cum intercalatur. intercalatio autem omnium rerum ſtatuta tempora protrahebat, cum eſſet dierum interpoſitio. intercalatione igitur tribuni pl. impedire cenſum, & extrahere poterant. Vel Vitiandis diebus, obnunciationibus interponendis: quod fiebat a tribunis: ut ep. 16. *Hic*]locutus eſt cum Pompeio in Cumano, ut in epiſtola proxima ſuperiore, in extremo, licet intueri. dixit igitur, Hic, pro in his locis, in Cumano inquam, unde iam pridie diſceſſerat. quod epiſtolae poſtrema uerba declarant. *Vt loquebatur*] ſolet enim aliud loqui, aliud ſentire. ep. 15. & fam. lib. 8. ep. 1. *Syriam ſpernens, Hiſpaniam iactans*] C. Trebonius tribunus pl. rogatione perlata, Syriam Craſſo, Hiſpanias Pompeio cos. dederat. Craſſus in prouinciam profectus eſt: Pompeius ad urbem manſit, in Hiſpanias legatos miſit, Afranium, Petreium, Varronem. *Iactans*:]ita exagitans, quaſi faſtidiret: ut oſtenderet, ſe prouinciarum adminiſtrationem, quarum alij cupiditate flagrarent, mi

nimi

nimi aeſtimare. *Sit hoc quaſi, καὶ τόδε φωκυλίδου*] cum de Pompeij ſententia dicemus, ſemper opinor addendum, ut loquebatur. ſit hoc ſimile illius dimidiati uerſiculi, καὶ τόδε φωκυλίδου. cum enim Phocylides ijs praeceptis, quae ipſe uerſibus tradebat, praeponere ſolitus eſt. ex eo factum, ut Graeci, cum Phocylidis ſententiam, aut uerſum recitare uellent, ipſi quoque dicerent, καὶ τόδε φωκυλίδου. Fuiſſe autem Phocylidis conſuetudinem, ut ſcribens hoc hemiſtichio ſaepius uteretur, declarant uerſus, qui apud Stobaeum leguntur ἐν τῷ οα.

,, καὶ τόδε φωκυλίδεω. τετόρων ἄπο τῶνδε γένοντο
,, φῦλα γυναικηΐων. & apud eundem ἐν τῷ πε.
,, καὶ τόδε φωκυλίδου. τὸ πλεῖστον γένος εὐγενὲς εἶναι
,, οἷς οὔτ' ἐν μύθοις ἕπεται χάρις, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ.

Idem animaduerti ſcriptum eſſe apud Di onem Chryſoſtomum in ea oratione, quae inſcripta eſt, Boryſthenitica. Strabo autem libro de geographia decimo ſatis oſtendit, haec ipſa uerba uſurpari, cum de Phocylidis ſententia ueteres loquerentur. ἔστι δὲ, inquit, καὶ ἀμοργὸς τῶν σποράδων, ὅθεν ἦν σιμωνίδης ὁ τῶν ἰάμβων ποιητὴς, καὶ λέβινθος, καὶ λερία. καὶ τόδε φωκυλίδου, λέριοι κακοί οὐχ ὁ μὲν, ὃς δ' οὔ. *Componenda*] in theatro Pompeij. de quo Plutarchus, Plinius, alij. *Ad me*] in uillam meam. nam in Cumanum ueniſſe, iam ſignificauit, cum dixit, Nos hic cum Pompeio fuimus. *Ac ſe*] non placet hoc; primum quia nemo de ueteribus, ut opinor, ita locutus eſt, uiſus eſt ſe nihil minus uelle: deinde quia Beſſarionis antiquus liber aliter habet, nempe ſic, A ſi. Ferri alter liber, Ac ſi. hae cauſſae faciunt, ut, Ac ſe, non placeat. quid autem placeat, & cur placeat, oſtendam. Satis putantur belle corrigere, qui unius litterae mutatione corrupta loca reſtituunt. non igitur temere faciam, ſi pro, Ac ſe, reponam, A ſe, quamquam ne unam quidem mihi uideor litteram immutare. nam primas duas a Beſſarionis li-

O 2. bro,

bro,tertiam ab alijs ueteribus libris accipio:cum in illo ſit, ut dixi, Aſi; in alijs, Ac ſe.& ita diſtinguetur. Venit etiam ad me in Cumanũ a ſe.nihil minus uelle &c. ut ſit, A ſe,a uilla ſua;ſicuti, Ad me,ualet,ad uillã meã. Nec eſt, cur hoc loquendi genere quiſquam offendatur.ſic ipſe locutus eſt ep.3 1.lib. 13. Ego autem tibi cõfirmo,a me non habere:pro, ab aedibus meis. & lib. 1. de Orat. Quem ruri apud ſe eſſe audio: ideſt, in uilla ſua.& in dialogo de Fato,Cum eſſet apud ſe, ad Lauernum Scipio. Sic ille,quem hic noſter tanti fecit,Terẽtius in Heauton.Hinc a me quiſnam egreditur? & alibi cum ipſe, tum, optimus latinitatis auctor, Plautus. *Nihil minus uelle*] quia fauebat Aemilio Scauro.uidebat autem duos patricios ſimul eſſe conſules non poſſe: uetabat enim antiqua lex.ideo timebat,ne,deiecto Scauro,Meſſalla crearetur.quod euenit. *Noſtram gloriam*] ut noſtrum nomen illius hiſtorijs celebretur. *Aedificium noſtrum*] domum, quae aedificatur. *Tecum haberet;*]mallem, Tecum haberes: ut ea cauſſa iret ad Atticum Quinctus frater.& certe apud Atticum Quinctus filius,non apud patrem.ep.7. *Laetum*]placeret, Paetum;ut ſit Papirius Paetus,de quo ep.fam. l. 9.

EPISTOLA. XI.

V. Kal.] ſic omnes, quos uiderim, antiqui libri. mihi mendoſa dies uidetur. nam, ſi epiſtolas Attici uno die duas, V. Kal. accepiſſet; non id ei ſignificaſſet proximis litteris, quas. IV. Kal. iens in Pompeianum ſcripſit? accepit igitur eas epiſtolas non modo poſt V. ſed etiam poſt. I V. Kal. ſic enim neceſſe eſt. quod etiam huius argumentum epiſtolae declarat. ſcripta enim eſt poſt ſuperiorem, cum in ea de Pompeij ſermone, habito in Cumano, iam narrauerit. quod ſi accepit eas poſt. I V. Kal. nimirum aut. I I I. aut. I I. accepit. I I. autem potius exiſtimo, quam. I I I. cum ob alia quaedam, quae placet omitti; ne quis fortaſſe meam, quaſi nimis argutam, rideat diligentiam; tum

quia

quia mutatio facilis eſt a. v. in. i i. item ut a. i i. in. v. itaque alibi quoque alterum pro altero mendoſe po ſitum inueni *A Demetrio*] ſcire. is enim erat apud Pompeium gratioſiſſimus libertus. Plutarchus, Plinius, Dio. *Dixit*] ubi? in Cumano. quo die? maxime poſtridie Parilia. epiſt. 8. i v. *Kal.*] non loquitur de. i i. Kal. tamquam de die, cum haec ſcripſit, futuro, (nam hanc epiſtolam poſt ſuperiorem eſſe da tam conſtat: illa porro. i v. Kal. Neapoli, in diſceſſu: itaque non eſt, ut ante. i v. Kal. opinemur datam) ſed, ut de die, qui, quo tempore locutus eſt cum Pompeio, futurus erat. ſermo autem ille cum Pompeio, ut iam dixi, aliquot diebus ante, hoc eſt poſtridie Parilia, habitus erat. *Putarent*] ſubducerent. &, Rationes, publicorum uectigalium; quae publicani conduxerant. ea putatio ad conſules Pompeium & Craſſum pertinebat. *Gladiatoribus ne*] putare ne uellent rationes, quibus diebus gladiatores pugnarent? ante, Pompeius reſpondit. *Is*] Pompeius: a quo Demetrius omnia cognoſcet, tu autem a Demetrio. *Voramus litteras*] hinc heluo librorum M. Cato in libris, opinor, de finibus. *Homine mirifico*] refertur ad doctrinam: & eundem appellat doctiſſimum ep. 7. lib. 7. οὐδὲν] deſit fortaſſe uerbum ἐστὶν: ut ſit,

„ οὐδὲν γλυκύτερόν ἐστιν, ἢ πάντ' εἰδέναι.

Eſt autem ſenarius iambicus. *Primus dies*,] an, gladiatorum? ut quaerat ἐπισημασίας. nam gladiatoribus, ludisque, de bonis, improbisue ciuibus quid populus ſentiret, perſpiciebatur. epiſt. 5. lib. 1. & 18. lib. 2. An, primus dies, & ſecundus, & ceteri, poſtquam urbe exiui? at hoc ſuperioribus potius litteris Attico mandaſſet. An, primus dies, ubi conſu les, Pompeius & Craſſus, Romam uenerint? forte hoc ueriſimilius: ut, quemadmodum de cēſoribus ita de cōſu libus, ab Attico quaerat: cū praeſertim, quod exſpecta-

O 3 ret,

ret, non eſſet nihil, ut de comitijs praetorum huius anni; quae non ante, III. id. Maij habita eſſe a conſulibus, locus indicat in epiſt. ad Quinctum, lib. 2. ep. XI. *Cenſores*] num ciuitatem cenſeant, an id deſperetur. ep. 17. *Appius*] forte de Appio quaerit, quia uidebat eum hoc anno conſulatum petiturum. anno enim proximo conſulatum geſſit. de Appio conſule deſignato minime credendum. conſul enim creatus ex interregno. ut omittam, quod nec dum aduenerat legitimus comitiorum menſis Quinctilis. hanc enim epiſtolam Aprili menſe ſcriptā, intelligitur. *Appuleia*] Appij frater P. Clodius, qui populum in tribunatu non ſecus, atque Appuleius Saturninus, concitat. Apuleiam autem appellat per comtemptum, quaſi effeminatum, & molem. *Noſtrum librum*] commentarium earum rerum, quas in conſulatu geſſimus: ut habeat, unde ſumat ad hiſtoriam conficiendam. ep. 12. lib. 5. fam. *Demetrij Magnetis*] librum περὶ ὁμονοίας.

EPISTOLA. XII

Ante] antequam Roma proficiſcerer: aut, antequam Egnatius Romam rediret. *Aquillio*] iuriſconſulto: ut ſit C. Aquillius Gallus, qui Ciceronis collega fuerat in praetura: ut in oratione pro Cluentio, & officiorum lib. 2. *Praeſto eſſe:*] Macronis cauſſam non uideor poſſe defendere, cum auctioni conſtituerim intereſſe. Forte autem uel emere quippiam Cicero uolebat in auctione; uel ad eum bonorum pars, quae uendebantur, ex hereditate pertinebat. hereditates enim cum in plures eſſent diſpertiendae, quo id fieret commodius, auctione diuenditae in pecuniam redigebantur. *Poſtridie Kal.*] quo die Romae ero. *Kalendis*] quibus? Maij, non puto. nam in proxima ſuperiore epiſtola, quam diximus poſt. IV. Kal. Maij eſſe datam, uerbum nullum poſuit, unde pateat Romam ire uelle: potius indicat, per aliquot dies non eſſe in urbem rediturum. itaque litteras ab Attico flagitat.

Apud

Apud me] domi meae. nam, Apud aliquem cenare, non eſt, cum illo cenare, ſed in eius aedibus. ideo dixit ep.6.lib.5. Secum, & apud ſe; pro, & cum ipſo, & in eius aedibus, poteſt enim aliquis cum aliquo, nec tamen apud eum cenare: rurſus poteſt aliquis apud aliquem, nec tamen cum eo cenare: ut hic Cicero cupit Atticum apud ſe cenare, cum ipſe Romae non eſſet. Sic locutus ep.2.lib.1. fam. et in dialogo de Fato apud Macr. & epiſt. 9. l.1. fam. Cenauit apud me in mei generi Craſſipedis hortis. Et hic ep.6.l.v. Et libro 1. de orat. Quem non longe ruri apud ſe eſſe audio. Et Catul. epiſt.13 ad Fabullum, Cenabis bene mi Fabulle apud me, &c. Ter. in Heaut. Vbi nam eſt quaeſo? apud me domi. Et in Eun. Apud Antiphonem domi. Pro Sextio, Apud ſe ruri. *Craßipedis*] generi mei. ep.9.l.1.fam. *Facio fraudem s.c.*] cum ſenatus uocabatur, ſenatores, qui erant in urbe, adeſſe iubebantur in ſenatu; qui non erant, iuberi non poterant. Cicero autem, ne citari poſſet, urbem non eſt ingreſſus Kalendis, quo die ſenatus habebatur, ſed in hortis ſuburbanis conſiſtere, & cenare uoluit. fraude igitur ſubterfugit s. c. quo in s. c. ſcriptum erat, ut ſenatores, qui in urbe eſſent, in ſenatum uocati uenirent, non uenientibus pignora auferrentur. oratione. 1. in Antonium. *Miloni*] quem Clodius de ui accuſabat. hoc opinor intelligi. quod ſi ita eſt; haec epiſtola ante duas ſuperiores fuit collocanda. ſcripta eſt enim Marcellino & Philippo cos. (tum enim a Clodio Milonem accuſatum, multis argumentis declarat epiſtola. 111. ad Quinctum fratrem) proximae autem Pompeio & Craſſo cos. Alij, Praeſto Miloni, in eius nuptijs, interpretantur. ſed dies non conuenit. hic enim Romae uult eſſe poſtridie Kalendas; in epiſtola uero, quae ſequitur, ad XIV Kalendas; quo modo utrumque nuptiarum cauſſa? *Domus tota*] domeſtici omnes. Sic locutu

& M. Coelius epiſt. 16. lib. 8. fam. *Promouebo.*] puto, quid ſignificetur, minime multis liquere. ſunt etiam, qui mutandum exiſtiment. ego tueor antiquum uerbum, & explano, Promouebo, proficiam aliquid in Alimenti re. quo ſenſu & Terentius in Andria dixit, Nihil promoueris.

EPISTOLA. XIII.

Milonis nuptiae.] duxit uxorem Fauſtam, Syllae dictatoris filiam. Pedianus. *Opinio*] menſe Nouembri ſcripta eſt epiſtola, Pompeio & Craſſo cos. neque dum habita comitia fuerant, nec omnino habita ſunt eo anno; ſed ex interregno Appius & Domitius conſules creati. *Vt ſit rata. Abfuiſſe*] Beſſarionis liber, Etſi irata fuiſſe. correctione opus eſt: quam, a me non inuentam, qui ingenio praeſtant, inueſtigabunt. *Quod non placeret:*] quod mihi non probaret. *Defuiſſem*] Pompeio de me bene merito. *Res iſtas*,] urbanas. *Conſules*] Pompeius, & Craſſus. etſi Craſſus proximis diebus urbe, iturus in prouinciam, exierat. ſed eius animum, cum adeſſet, noſſe Atticus potuerat. *Craſſum quidem noſtrum*] iocatur. non enim amor erat inter eos, licet rediiſſe in gratiam uiderentur, intercedente Caeſare, ut ſcriptum eſt in epiſt. 9. lib. 1. fam. atque etiam Publio, ipſius Craſſi filio. Plutarchus. ideo paullo poſt: O hominem nequam. *Minore dignitate*] & hic iocatur. quod enim ſciebat omnibus eſſe notum, id Attico tamquam ignotum ſignificat. quis enim neſciebat, nulla Craſſum dignitate, contra C. Ateij Capitonis tribuni pl. obnunciationem, exiiſſe? *Aequalem eius L. Paullum*,] eius filium, qui conſul perijt Cannenſi proelio; Africani minoris patrem naturalem. Is in ſecundo conſulatu paludatus exijt ad bellum Macedonicum; nec multo poſt uictor, capto etiam rege Perſe, triumphauit. aequalem Craſſi, uel cum ioco nominat, quod uterque iterum conſul ad bellum ſit profectus; uel ſerio,

quod eadem aetate eſſent, cum ad bellum exiere. nam, ſexagenarium utrumque fuiſſe, tum ex Liuio, tum ex Plutarcho licet conijcere. *Paludatum*] paludamentum ueſtis erat imperatori a, quia induti ad bellum exibant. *Hominem nequam*] qui, C. Ateij Capitonis, tribuni pl. obnunciationibus, dirisq. neglectis, auri Parthici cupiditate praeceps, ante finem conſulatus iniit in prouinciam. Cicero lib. 1. de Diuin. Plutarchus, Dio, alij. Eius tamen abſentis dignitatem defendit in ſenatu. epiſt. 8. lib. 5. fam. *Libris oratorijs*] tribus ad Q. fratrem. ep. 16.

EPITOLA. XIV

Eos, quos in manibus habeo] de rep. ep. 16. *Quincto fratre*] qui ad Caeſarem hoc ipſo, quo epiſtola ſcripta eſt, menſe profectus erat, Appio & Ahenobarbo cos. patet ex epiſtolis ad Quinctum. *De comitijs*] quorum tempus non ita longe aberat. eo tamen anno habita non ſunt. *Feſtine*] Feſtiue potius, quam Feſtine, poſtulat ſententia. *Totoq. itinere*] Aſiatico. ep. 15.

EPISTOLA. XV

De Eutychide.] ſeruum Eutychidem Atticus liberaturus, eum de ſuo uetere praenomine, nouo nomine, quod ipſe a Caecilio auunculo adoptatus acceperat, T. Caecilium Eutychidem appellare conſtituerat. *Dionyſius*] is, qui poſtea Cicerones pueros erudijt. uide epiſt. 6. *In meo dolore*] in exſilij calamitate. *Pituanios*] deprauatam dictionem unius litterae mutatione corrigo, & pro, Pituanios, lego, Pituanius. Pituaniorum enim familiam conſtat ex antiquis monumentis Romae fuiſſe. Tacitus libro. 2. L. Pituanium de ſaxo deiectum eſſe tradit: & Pituaniae mentionem in lapide uidimus, ideſt mulieris ex Pituania familia in aliam adoptatae. *Ad. III. non. Quinct.*] miror: cum in uetere

Romano *K*alendario dies hic ſit nefaſtus. forte, IV. hoc eſt IIII. ut errorē creauerit inſcitia librarij; qui, cum non intelligeret IV. diuiſerit. V. in duas lineolas, & fecerit. II. unde. IV. non. abijt in. III. Quod idem accidiſſe crediderim in Pediani argumento orationis pro M. Scauro, ubi agit de C. Catone condemnato: eo demq; in loco, cū ait ſummū iudicij diem. IV. nō. Sep. fuiſſe: adducor eadem ratione, ut legendū potius exiſtimē, III. qui nefaſtus dies totus non fuit, ſed partim nefaſtus, partim faſtus: quod indicant appoſitae ad eum diem in *K*alendario duae coniunctae litterae N P: quas ſuo loco explanauimus. *Cato*] C. Cato, de cuius abſolutione et infra ep. 16. *Procilius*] huius familiae fit mentio in uetere nummo clariſſimi uiri Andreae Lauretani, & in Varrone lib. 4. de lingua Latina. *Ex quo intellectum eſt,*] ex quo iudicio. nam Suffenatis, Catonis, Procilij conſilia de corrumpendis tribubus patefacta ſunt. duo tamen abſoluti, uix unus condemnatus. *Tres ἀρεοπαγίτας*] εἰρωνικῶς de Suffenate, Catone, Procilio: quod, qui in iudicijs, quae adminiſtrare conſueſſent, ἀρεοπαγῖται, ideſt ſeueri & iuſti iudices, haberi uellent, ij deinde, dum magiſtratum aſſequerentur, nihili facerent neque ambitum, quo ſe tam turpiter inquinarēt; neque comitia, quae differrent, ut largitioni ſpatium longiſſimum daretur: neque interregnum, quo res fluere uideretur comitijs dilatis; neque maieſtatem populi R. quam negligere uiderentur: quia, cum grauiſſimam iudicum perſonam ſuſtinerēt, flagitioſi tamen in petitione fuerunt, ut, ipſorum ſcelere, iudicia populi R. male audirent: quo maieſtas minuebatur. *Publius*] Clodius. *Otalus*] una interpoſita littera legerem, Hortalus: ut Q. Hortenſius ſignificetur. Hortenſiorum enim cognomen Hortalus fuiſſe, patet ex Cornelio Tacito, qui de quodam Hortalo loquitur, huius Hortēſij nepote. *Veritas eſt enim puſilla*] in hoc uerborū ambitu ſuſpicor latere mendū. et forte

locus

locus ita corrigendus:Verita eſt enim filia, quae nunc laborat,ne animum Publij offenderé:Vel, ne animus Publij offenderetur. ut eum Tulliola rogauerit, ne Procilium defenderet contra P. Clodij accuſationé; uerita ſcilicet,neClodius eo facto grauius irritaretur. *Laborat*] morbo affecta. Τέμπη] amoeniſſima enim regio. Varro lib. 1.de re ruſt. *Conſulem*] Ap. Claudium Pulchrum.& de hac Reatina cauſſa Varro libro III. cap. 2.de re ruſt.& Tacitus in primo annalium. A M'. *Curio*] Varronis uerba ſunt apud Seruium in commentario Aen. lib. VII. Lacus Velinus in Naré deriuatus a quodam conſule. Vt fortaſſe conſul fuerit M'. Curius Dentatus. & hic, M'. non M. ut antea, legendum eſt; quod eſt, Manius, praenomen ueteribus uſitatú. *In Nar*] uel indeclinabiliter poſuit, uel neutro genere. Virgilius uirili, Sulfurea Nar albus aqua. *Ex quo eſt illa ſiccata, & humida tamen modice, Roſia.*] ſic in duobus antiquis libris, Caualcantis, & Beſſarionis. eſt tamen, cur aliquid deſiderem. placeret tale quippiam, Ex quo eſt illa quidem ſiccata, ſed humida tamen modice Roſea. quale illud in epiſtola ad Quinctum fratrem: De nouis tribunis pl. eſt ille quidem in me officioſiſſimus Sextius, ſed ualde aduerſante Clodio. Aut, ſi ueterem lectionem conſeruari placet, explanemus, Illa, cuius maxime laudatur ubertas. Feſtus enim haec de Roſea. Roſea in campo Reatino campus appellatur, quod in eo arua rore humida ſemper ſeruantur. & Plinius lib. 17. cap. 3. *Vixi cum Axio.*] iucundiſſime fui: ut infra in epiſtola neſcio qua: Cum Panſa uixi in Pompeiano. & uillam habuiſſe Axium in agro Roſiano, teſtis eſt Varro lib. III. cap. 2. de re ruſt. *Septem aquas*] Dionyſius Halicarnaſſeus libro. 1. *Fonteij cauſſa*] ut agerem Fonteij cauſſam. *Magno, & aequabili plauſu*] qui mihi theatrum ingredienti a populo datus eſt. & addidit, Aequabili, quia, Magno, per ſe non refere-

batur ad laudem. nam, & plauſus magnus datur odioſis hominibus, ſed minime aequabilis, clamoribus, ſibilis, omni ſtrepitu permiſtus; magnus autem, & aequabilis ijs, qui diliguntur. *Manumiſſus*] quia hiſtriones omnes ſerui. Antiphon, inquit, uix productus erat, cum populus ei libertatem poſtulauit. uel, Manumiſſus, re uera, ante quam productus. *Nihil tam uerum*] quod in hiſtrione reprehenditur: cuius eſt, fingere, quae ſuſceptae perſonae conueniant. *In Andromacha, & Aſtyanacte*] perſonis, accipio, potius quam fabulis. *Arbuſcula*] Fuere eodem tempore tres inſignes meretrices, eaedemq. mimae, Arbuſcula, Cytheris, Origo. Seruius ecl. 10. Arbuſculam, & Horatius nominat Sat. ultima lib. 1. In lapide autem antiquo, qui Romae eſt, ad Agonem, mentio fit Voluſiae Arbuſculae. Et in alijs lapidibus nominatur Cytheris. Quorum lapidum inſcriptiones una cum alijs innumeris in unum redegit Aldus filius. *Ludi*] ludos Apollinares intelligit: de quibus infra. *Dilata*] cum ludos Apollinares conſequi ſoleret. itaque infra de uenatione legitur, a Bruto praetore poſt ludos Apollinares populo data. *Sequere nunc me in campum.*] hoc dicitur: Accipe nunc de ratione petitorum. petebantur enim in campo Martio magiſtratus. *Fenus, &c.*] idibus Quinctilibus feneratores pecuniā dederunt beſſibus: ideſt, ut pro centenis octoni in anno uſurae nomine penderentur: cum antea ſupra trientem, dimidium quod eſt beſſis, uſura non fuiſſet. eam pecuniam ambitioſa candidatorum manus ſumebat, ut tribubus pro magiſtratu alius alio plus promitteret. Idibus autem ut uſurae ſoluerentur, in conſuetudine fuiſſe, & Horatius teſtatur, & Cicero ipſe in Catilinam, & Antonium. *Non moleſte fero.*] non quod amaret lucrum, auunculi Caecilij feneratoris heres: (nam is, Attico adoptato, deceſſerat, ut apparet ep. 20. l. 3. & apud Valerium lib. 7. cap. IX.) ſed quod priuatae rei fi-
nibus

nibus ſe continens, de rep. non magnopere laboraret. *O uirum, o ciuem.*] ironia: quaſi neque uiri boni eſſet, neque ciuis, id, quod & turpe eſſet, & ad remp. pertineret, non moleſte ferre. *Confirmant:*] ad conſulatum. epiſt. 16. *Conſules*] Ap. Pulcher & Domitius Ahenobarbus, Memmio & Domitio Caluino conſulatum pactione polliciti. pactio autem quae fuerit, aperte ſcribit in extrema epiſtola huius libri. *Fremit*] ob pactionem a conſulibus cũ Mẽmio, & Domitio factam. ipſe enim Scauro ſtudet, conſulatum petenti. ſtudet autem non tam ob eam cauſſam, quia Scauro bello Mithridatico quaeſtor eius fuerat, ut Appianus lib. Antioch. & Ioſephus de bello Iudaico lib. 1. tradiderunt; ſed etiam, quia ſororem eius Aemiliam Pompeius habuerat in matrimonio: de quo Plutarchus in Sylla, & Pompeio. erat autem hic ad petendum conſulatum Scauro legitimus annus. fuerat enim praetor biennio ante, Lentulo & Philippo cos. in oratione pro Sextio. *Dubitatur*] quia ſaepe animum occultat ſimulationis integumento. uide epiſtola 9. & ſane ad extremum Pompeius Scaurum abiecit. epiſt. 8. lib. 3. ad Q. fra. *Meſſalla*] conſularis candidatus: qui deinde conſul factus eſt cum Domitio Caluino. *Coitio conſulum*] Appij & Domitij, qui coierant, ut Memmium & Domitium conſules crearent. epiſt. 18. *Pompeius*] qui Scauro ſtudebat. uidebat enim, Scaurum, & Meſſallam, cum uterque patricius eſſet, conſules ſimul fieri non poſſe. quod uetus Sextia tribunicia lex prohibebat. ideo contra Meſſallam incumbebat. *Ea comitia puto*] conſularia. de tribunicijs enim nunc ſubijciet. uere autem Cicero putabat. nam tribunicia ſunt habita hoc anno, conſularia uero non ſunt. Plutarchus in Catone de tribunis hoc anno creatis: de conſulibus autem ſequenti anno ex interregno factis, Appianus. In Beſſarionis libro, Pompeius abſens eſt ex comitijs puto. *Arbitrio Catonis*

tonis petituros.] M.Catonem,poſtea Vticenſem cognominatum,qui tum erat preator, arbitrum conſtituerunt,ut damnaret quemquem eorum putaſſet in petendo pecuniam dediſſe. Plinius Secundus in prooemio. *HS quingena*] ſinguli aureorum ſcutatorum quindecim millia depoſuerunt. & recte conuenit ei cum Plutarcho;qui hac ipſa de re in Catone loquens, ait depoſitas a tribunicijs, δέκα δύο ἥμισυ μυριάδας δραχμῶν ἀργυρίου.]Idem in epiſtola 14. libri 2. ad fratrem. *Gratuita*]ut tribunatus pl.non pretio, ſed gratis,a populo detur. *Plus unus Cato potuerit*] quandoquidem eius metu gratuita fuerint comitia: quae non ſolent eſſe gratuita omnium iudicum metu. *Meſsius*]is, de quo in epiſtola. 1. huius libri. *Reuocatus*] a propinquis, ut opinor,aut ab amicis. nam iudicij cauſſa neminem de legatione in urbem inuitum reuocari licebat. quare non a praetore, ſed a ſuis reuocatum exiſtimo;ne iudicij poenam uideri poſſet effugiſſe legationis praeſidio potius, quam innocentia. *Seruilius edixit, ut adeſſet.*] P.Seruilius,Iſaurici filius, hoc anno praetor, ut in epiſtola ſequenti,qui conſul fuit cum C. Caeſare. *Adeſſet*]ad cauſſam dicendam. Sic Pedianus in argumento Cornelianae. Cum P. Caſſius decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet. *Tribus habet*] tribus hae Meſſium uidentur abſoluturae,Pontina, Velina,Maecia. *Agitur tamen ſatis*]aliquid tamen proficitur; etſi acres habemus aduerſarios. *Ad Druſum.*] ut poſt Meſſium defendam Druſum. ep.10. *Ad Scaurum*] qui accuſatus erat a P. Valerio Triario repetundarum ex Sardinia. iudicium Cato praetor exercuit. Pedianus. *Conſules deſignatos.*] ij, qui conſules deſignabuntur. *In Britannia*] quo Caeſar cum legionibus tranſiecerat. epiſt. 16.

EPISTOLA. XVI.

Librarij manu] ſua enim ſcribebat, cum occupatus non erat. idem ep. 3. lib. 3. ad Q. fratrem. *Quod eras*

abs

abs te,] non eſt locus ſine mendo. Supra Beſſarionis liber, Plerique, non, Pleraeque: &, Eſſet, non Eſſes. *Bruto datae*:] mallem, Buthroto: ut ep. 16. *In aliquem locum*,] in mea ſcripta. *Laelij*,] antea, Paeti: & in Beſſarionis libro, Paetij. nos, Laelij, repoſuimus, ex epiſtola. v. libri. I I I. ad Q. fratrem, in qua ita ſcribit: Sermo eſt a me inſtitutus Africani, paullo ante mortem Laelij, Phili, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam cum Scipione locutum Laelium in libris de rep. teſtatur. ἐξωτερικοὺς] hanc dictionem neque hic Cicero, neque Gellius intellexit. ſunt enim ἐξωτερικοὶ libri, omnes extra rem propoſitam. Simplicius, Philoponus in libros de anima, & de caelo. *In ijs libris*] in oratorijs. ep. 16. *Iſtum appellarem*] Varronis mentionem facerem. *Valetudine*] infirmiſſima: ut in oratione pro Rabirio. *Non alienus a Scaeuolae ſtudijs*] erat enim de iure ciuili: & Scaeuola iuriſconſultus. itaque adeſt in primo libro: in duobus reliquis, praecepta tradentibus, uir grauiſſimus recte non adeſt. *Diſputationi*] haec dictio a tribus antiquis libris, Beſſarionis, Caualcantis, Ferri, abeſt. *Ioculatoriae*] ad τεχνολογίαν refer, Scaeuolae, ut leuem, & ioculatoriam, perſona minime dignam. *Luculenta*.] Beſſarionis, & Ferri libri, Luculenta res Aureliani, ut ſcribis, indicijs: ut Aurelianum indicaſſe dicat, luculentam rem eſſe. *Vt ille intelligat*,] tibi gratum eſſe, quod ei non deſum. *Nihil difficilius*] Veſtorio: cum tamen te, & me utatur facillimis. *Lege Iunia, & Licinia*] ne idem iteretur, uide ſupra, ep. 9. l. 2. *Fuſia*] uide ſupra, ep. 14. l. 1. *Patronis*] patronum C. Catonis fuiſſe M. Scaurum, ſcribit Aſconius in argumento orationis pro Scauro. *In gratiam redijt*] altero enim ante anno, Marcellino & Philippo cos. tribunus pl. rogationem in Milonem promulgauerat. epiſt. I I I. & V I. lib. I I. ad Q. fratrem. *Druſus*] in epiſtola extrema lib. I I. ad Q. fratrem, Druſus, inquit, erat de praeuaricatione a tribunis

nis aerarijs abſolutus, in ſumma quattuor ſententijs, cum ſenatores, & equites damnaſſent. Liuiae gentis fuit, patriciae, pater fortaſſe Liuiae Auguſtae: cuius ét filiorũ alteri cognomen Druſi uidemus impoſitum. *Iudicibus reijciendis ad. v. nonas Quinct.*] ut ad. v. nonas Quinct. reijcerétur iudices, deinde iudiciũ fieret. *De prelio*] mihi locus uidetur deprauatus. De Procilio, rectius putarẽ: de quo in ep. proxima ſaperiore. *Rumores non boni*] condẽnatũ iri. *Iudicia*] quibus ét nocentes abſolui non ignoras. *Domitio*] Ahenobarbo, conſule. *Quicũque poſthac*] uerba S.C. *Nõ mihi ut quod.*] ſic in libris antiquis, Beſſarionis, & Caualcantis. mendum apparet: neque poteſt eſſe certa diuinatio, cum ſententia lateat. quid tamen, ſi ſic? s. c. quod hic conſules de prouincijs fecerunt, Quicumque poſthac, nõ nihil Pompeio iam intelligebamus, enunciationem illam Memmij ualde Caeſari diſplicere. ut reſpondeant inter ſe, Non nihil Pompeio, &, Valde Caeſari: & Pompeij cauſſam prouincialem hoc s. c. deteriorem eſſe factam, ſignificetur. *Enunciationem*] cum C. Memmius pactionem in ſenatu recitauit, quam ipſe & ſuus competitor Domitius cum conſulibus feciſſent. uide ep. 18. *Caeſari*] cuius opibus in conſulatus petitione Memmius cum uteretur, enunciatione illa eum offendit. ep. 15. *Domitius*] Caluinus, plebeius; Meſſalla, patricius, conſules proximis comitijs deſignati. *Liberalis in populo*] munere dato. ep. 17. *Certi*] ſane conſules creati, ſed, quia comitia eo anno habita nõ ſunt, ex interregno. *Tacitum iudicium*] quod factum non ederetur. Hoc autem decreuit ſenatus, ut, qui nullo pudore prohiberentur ab effuſo ambitu, largitionem omitterent; cum intelligerent futurum, ut irrita eſſet deſignatio, ſi damnati tacito iudicio fuiſſent. erat igitur ad cohibẽdam largitionis impudentiam quaſi frenum quoddam taciti iudicij timor. *Ante comitia*] ne, ſi poſt comitia fieret, potentia deſignatorum deterriti

iudices minus libere iudicarent. *Conſilijs*] iudicum. *Omnibus ſortita in ſingulos*] iam facta erat in ſingulos candidatos iudicum ſortitio, (nam non eadem erant omnium candidatorum conſilia) ſed iudicia nondum facta. *Quidam iudices*] de ambitu. *Veietorantius*] in Caualcantis antiquo libro, Veietorancius: in Beſſarionis, Veiotorantius. Opimij cognomen puto fuiſſe; ſed poteſt eſſe mendum in litteris. *Iudicarent*] tacitum iudicium facerent in candidatos. *Reſcidit* .] placeret, Res ad S. ideſt, Res ad ſenatum; quam ſententiam & proxima uerba confirmant, & illa paullo infra, Senatus decreuerat, ne prius comitia haberentur, quam lex lata eſſet. & infra loquendi modus idem eſt: Interceſſum non inuitis: res ad ſenatum. *Terentius*] tribunus pl. *Leui brachio*] non uehementer: qui ad populum de tacito iudicio leuiter tuliſſent. *Hic Abdera*] hic ſumma fuit ſenatorum ſtultitia: ut Abderitae uiderentur: de quorum ſtupore, atque inſania multi ſcripſerunt. & ipſe infra, ep. 7. lib. 7. Eſt, inquit, ἀβδηριτικὸν, ideſt, ratione carens, quaſi factum Abderitarum. *Non tacente me*] reprehendente leuitatem, ſtultitiamq. ſenatorum: qui cum antea decreuiſſent, ut ante comitia tacitum iudicium fieret, mox decernerent, ut primo quoque tempore comitia haberentur, omiſſo tacito iudicio. *Res integra ferretur.*] ad ſenatum. &, Res integra, ut ageretur ſuper tota re, quid omnino agendum, haberentur ne comitia conſularia omiſſo tacito iudicio, an comitijs iudicium anteponeretur. Eodem ſenſu dixit oratione. I v. in Catilinam, Referre tamquam integrum, ideſt, tãquam nihil eſſe actum a uobis. multa enim feciſtis, quamobrem iam damnaſſe coniuratos uideamini. Sunt, inquit, haec eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione a uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos P. C. tamquam inte-

grum, & de facto, quid iudicetis; & de poena, quid cen ſeatis. *Ferri leuiter.*] a conſulibus, molli brachio. *Non inuitis.*] conſulibus, qui tulerant. *Haberi cenſe-re*] cenſuit ſenatus, haberi cenſere comitia. libentius omnino legerem ſine dictione, Cenſere. *Partem eius*] alijs placet, Patrem eius, ex Pediano: recte forſaſſe: uerum ego hoc in Pediano, ut accurate legerim, tamen non comperi. filium quidem, Pacuuijs ſubſcriptoribus, a C. Valerio Triario uideo accuſatum, a Cicerone defenſum: quo de Scauro agitur in hac epiſtola; cum eius pater Syllanis temporibus, adoleſcentulo Cicerone, perijſſet. nec meas tamen aures offendit locutio, Cum partem eius defendiſſem. at ita locutus alibi Cicero non eſt. quid? non & alia ſunt apud hunc ipſum ſingularia? *Singulis diebus*] ſingulos dies comitiales Q. Mucius Scaeuola tribunus pl. obnunciatione ſuſtulerat: id autem, ne cum populo poſſet agi, itaq. comitia traherentur. omnes enim magiſtratus de caelo ſeruandi poteſtatem habebant: quod & Cicero Philippica 2. & apud Nonium Varro ſignificat: ſic Milo tribunus pl. ne comitia aedilicia haberentur, obnunciauit ſe de caelo ſeruaturum. uide ep. 3. *Satisfecerat*] nummos diſtribuerat, ut ea liberalitate conſul deſignaretur. *Qui occuparant*] qui ante dederant: ut Domitius, Meſſalla, competitores. *Haec negoria multarum nundinarum fore:*] hoc pendet ex eo, Rem non habes nullam. magnum, inquit, hoc tibi uideri oportet, tam frequentes eſſe largitiones, ut nundinae potius ſuffragiorum, ac mercatus quidam comitiorum, quam populi iudicium in deſignandis magiſtratibus, uideantur. *Antium, & Fauonium*] Antium Reſtionem, de quo Plutarchus, & alij. Fauonius autem Catonis imitator dictus, qui de rep. quidquid ſentiret, libere loqueretur. *Cato*] praetor eo tempore. *Nihil timueris*] noli uereri, ne in ſenatu ita libere loquar, ut eos, qui rerum potiuntur, offendam. *Non*

feciſſe

feciſſe uidentur.] reus, a iudicibus abſolutus, his uerbis innocens pronunciabatur, Non uideri feciſſe. ergo hic Druſum, & Scaurum dicit abſolutos, Druſum de praeuaricatione, Scaurum de repetundis, Cicerone utrumque defendente. ep. 15. Hanc autem abſoluendi conſuetudinem commemorat Cicero lib. 2. Acad. his uerbis: Quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui uoluerunt, quae iurati iudices cognouiſſent, ut, ea non eſſe facta, ſed, uideri, pronunciarent. *Rei*] de ambitu. quattuor autem rei fuerunt, non tres. ep. 2. l. 3. ad Q. fra. *Q. Pompeio Rufo,*] hic, occiſo Clodio, acerbiſſimas conciones tribunus pl. habuit in Milonem, & Ciceronem. Pedianus in argumento Milonianae. *A Triario*] qui iam de repetundis eundem accuſauerat. defendit eum Cicero etiam de ambitu. Quinct. l. 4. c. 1. *Pro ijs dicere*] cum eos de ambitu reos defendes. *Tribus libris*] oratorijs. *Vt opinionem habeas rerum*] ut habeas, mea quae ſit his de rebus opinio. *Ferendum eſt*] Gabinij turpem abſolutionem ſignificat. *Ille*] Pompeius, Gabinij amiciſſimus. *Meaeque dignitatis*] cuius cauſſa conſtanter, & libere me geſſi. *Quoad mihi ſatisfactum eſſet*] quoad mihi ſatisfeciſſet; uſque, dum mihi ſatisfactum uidiſſet. ΠΟΡΠΑΠΥΜΗΑ] ex perturbatis litteris corrigerem, πρώρα πρύμνα. uetus adagium eſt, Prora & puppis, quo totum ſignificatur: quod uſurpauit etiam in epiſtola ad Tironem: Mihi prora & puppis, ut in prouerbio Graecorum eſt, fuit a me tui dimittendi, ut rationes noſtras explicares. Quod Gabinius igitur abſolutus ſit, potiſſimum id fuit accuſatorum infantia. *L. Lentuli*] flaminis filij. ad Q. fratrem epiſt. 1. & 4. lib. 3. *L. F.*]ut diſtinguatur a L. Lentulo Crure, P.F. qui poſtea conſul fuit. alibi, eadem cauſſa, flaminis filium appellat. *Iudicia reliqua*] erat enim de maieſtate abſolutus; ſed praeterea de ambitu, & de repetundis

tuudis accuſabatur. uide ad Q. fratrem ep. 2. & 3. lib. 3. *Nobis gubernantibus*] hoc eſt, quod dicit in epiſtola nona ad Lentulum, Cum noſtrae ſententiae magnum in ſenatu pondus haberent uſque ad Caeſarem & Bibulum coſ. tum enim quaſi gubernatores in puppi ſedebamus: nunc uix eſt in ſentina locus. *Vnum*] Pompeiū, cuius opes etiam nocentiſſimos reos abſoluunt. *Multa mihi dant ſolatia*] multa me conſolantur, id autem in primis, quod eos, qui mihi nullam gratiam retulerunt, inuidentes dignitati meae, magnis in remp. beneficijs quaeſitae, nunc infinitam unius potentiam cernentes uideo diſrumpi. *De meo ſtatu*] de ſtatu dignitatis meae. *Vnde ceciderim*] caſum intelligit exſilij. *Pedibus trahuntur:*] non laboro, etiam ſi peſſime adminiſtrentur. Sic locutus eſt in epiſtola ad Volumniū, fam. ep 33. l. 7. *Stomachus ubi habitabat*] ubi ſedes irae fuit. *Concaluit.*] calorem concepit ad concoquenda, quae dura ſunt: ideſt, ut non ferenda feram tamen. *Fluit ad interregnum.*] interrex creabatur, cum urbs ſine conſulibus, & reliquis patricijs magiſtratibus eſſet; ut is haberet comitia conſularia; ijsq. comitijs conſules creati, haberent comitia reliquorum magiſtratuum. dum autem unus eſſet patricius magiſtratus, auſpicia ad patres redire non poterant: ita nec creari interrex: quem & a patribus, & auſpicato creari oportebat. Qua de re diximus in commentario in epiſtolas ad M. Brutum. *Fluit:*] tendit. quia, cum haec ſcriberet menſe Nouembri, nondum habitis conſularibus comitijs, quae nec in exſpectatione eſſent, futurum uidebatur, ut res uſque eò protraheretur, ut, anno confecto, cum nulli conſules eſſent, interrex comitiorum cauſſa crearetur. quod ita factum eſt. nam conſules ex interregno creati Domitius & Meſſalla, ſicuti Appius quoque & Ahenobarbus, itemq. Pompeius & Craſſus. Quod autem in antiquis libris, Fuit, legitur; falſum eſſe conſtat; probabilius autem, ut correximus,

reximus, Fluit: ſiquidem in epiſtola ad Q.fratrem 2. libri 3.eadem de re eandem ſententiam poſuit,his uer bis:Res uidetur ſpectare ad interregnum. *Apud timidos iudices*]qui a Pompeio, ad quem dictaturam delatum iri putabant,ſibi timentes,ſi eius amiciſſimum Gabinium damnaſſent,abſoluerunt. ad Q. fratrem epiſt. 7. lib.3. *Gabinius*] qui & ipſe de ambitu poſtulatur. epiſt. 3.lib.3 ad Q.fratrem. *P.Sylla*] forte is, quem Cicero defendit, accuſante Torquato. exſtat oratio. *Quin foris eſſet*]quin accuſatione excluderetur,Torquato de diuinatione contendente. Alij ſic explanant: Nō dubitans, quin Gabinius in urbem non introiret, ſed foris maneret triūphi cauſſa, cum ex prouincia reuerteretur quod ſi feciſſet, accuſationem Sylla faciliorem ſperabat. *Contra dicente:*] contenderunt Torquatus, & Sylla,ut accuſandi munus alter alteri eriperet. obtinuit Sylla:cum id ante non ſperaſſet. *Hoc tamen agitur ſeuerius:*]non de parricidis accipio, neque de ambitus crimine accuſatis, ſed γενικῶς de omnibus reis. *Indicia*] ſic antiqui libri, non, Iudicia. quotidie, inquit, nocentes homines indicio produntur. *Multi alij*]quo modo,cum proxime dixiſſet, Omnes abſoluētur,de multorum condemnatione ſubiecit?quia, Hoc tamen,ſcriptum eſt non eodem die,quo ſuperiora.quaſi enim ſe corrigens,intulit,Hoc tamē agitur ſeuerius. *Vrbani*]per iocum:ut urbanos,& feſtiuos homines per iocum appellet,qui accuſati ne reſponderent quidem; ne defenſionem inutilem ſtulte dicerentur ſuſcepiſſe. *Et tamen*] quamquam Gabinius abſolutus ſit. *Abſoluto*]maieſtatis iudicio,Lentulo accuſante: quod paullo ante cum ſcripſiſſet, de liberto condemnato per obliuionem omiſit,hic omiſſum repetit, non ſuo loco. ad fratrem epiſt. 1. 2. & 3. libri. I I I. *Solidis pectoribus.*] animi non infirmi; qui, poſtquam reus iudicatus eſt laeſae maieſtatis, ſtatim magna libertate dixit, quae ſequuntur. fuit autem uel Graecum adagium,uel

initium uerſus ex aliquo uetere poeta. *Lege Papia*] haec uidetur fuiſſe de maieſtate. *Pontinius*] C. Pontinius, qui praetor fuerat Cicerone conſule, moxq. in prouinciam Ciliciam legatus cum eo profectus eſt. Et uidetur ab urbe deriuatum nomen. nam, ut a Gabijs Gabius, & inde Gabinius, ſic a Pomoetia Pomptinus, & Pomptinius, ſiue Pontinius. utroque enim modo ſcribebatur, ſicuti & tribus modo Pontina modo Pomptina. *Ad. IV. nonas Nou.*] qui dies ludos plebeios primus, ut opinor, conſequebatur. uide infra de ludis, ep. XI. l. 7. *Triumphare*] de Allobrogibus. Dio lib. XXXIX. in oratione de prouincijs. *Cato*] M. Catonem hoc anno fuiſſe praetorem, & iudicium repetundarum in M. Scaurum exercuiſſe, perſpicuum fit ex Pediano. itaque, quod ſequitur, Praetor, mallem, Praetores. nam etiam ad Q. fratrem lib. 3. epiſt. 4. Cato & Seruilius praetores prohibituros ſe minantur. ut omittam, quod ſupra de Catone & Seruilio praetoribus patet, epiſt. 14. *Mucius*] Scaeuola. epiſt. 16. *Latum de imperio*] unius diei, quo ingreſſus urbem, triumphum ducturus erat. alioqui imperium habere intra urbem licebat nemini. huius generis exemplum exſtat apud Liuium l. 45. his uerbis: Tribus his omnibus decretus ab ſenatu triumphus: mandatumq. Q. Caſſio praetori, cum tribunis pl. ex auctoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut ijs, quo die urbem triumphantes inueherentur, imperium eſſet. *Inſulſe*] quia legem de imperio Pontinij Ser. Gaba praetor clam ante lucem tulerat: quod a Dione traditum eſt: &, agi quidquam cum populo ante horam primam, leges uetabant. *Appius consul*] eius amiciſſimus, ut apparet ex epiſt. 9. l. 3. fam. *Triumphare*] Beſſarionis liber, Triumphaturum. utrumque recte. *Sine lege*] curiata: qua populus proficiſcentibus in prouincias imperium dabat. ep. 9. lib. 1. ad Lentulum, &. ep. 2. lib. 3. ad. Q. fratrē. *Confecta Britannia*

nia] cum Caeſari, quod ageret in Britannia, reliquum nihil eſſet. *Proximo*] proximis diebus; cum & alias ante accepiſſet. Sic arcano, & arcane; commodo, & commode, indifferenter ueteres dixere. ep.6. lib. 9. & 3. lib. 16. Quod item obſeruauit Cariſus. *Pilius*] Piliae propinquus, quam Atticus habebat in matrimonio. ep. 7. l. 8. fam. *Noſter*,] Beſſarionis liber, non placeret, Noſtri; cum ſequatur, Tuorum. *Vlla ueritas*] ſi praeſtare uis, quod promiſiſti. *Cicero meus*] quem Dionyſius erudiebat. ep. 15. *Illud*] animaduertendum, eſſe in hac epiſtola multa inter ſe pugnantia: ut neceſſe ſit, aut pluribus diebus ſcriptam, aut non unam eſſe.

EPISTOLA. XVII

Gratum aduentum] aduentum Attici in Italiã. Buthroti enim fuerat. infra. *Promiſi*] hoc eſt, quod in proxima dixit, Si ulla eſt in te ueritas, aduentare iam debes. *Tranſmiſſionis*] cum ex Italia in Graeciam cum periculo nauigaſti. *Nam Veſtorio dandi ſunt dies*,] nam Puteolis merito pones aliquot dies in Veſtorij noſtri ſuauiſſima conſuetudine; ut illius urbanitatem, & quaſi Atticos ſales ex interuallo reguſtes. Erat autem Veſtorius Puteolanus: et Puteoli in uia, quae ex Apulia Romam fert. *Germanae puta uide*] etſi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum ſit: Germanam: peti uide. ut ſit ſenſus, aduola mi Attice, & inuiſe ſimilem remp. reip. illi noſtrae, quam laudare ſolebamus. dicit enim, Germanam illius noſtrae reip. cum ironia, quaſi prorſus diſſimilẽ, & plane mutatam. deinde ſequitur: Vide magiſtratus peti, nummis ante comitia tributim uno loco diuiſis palam. Quae uerba ſi quis diligentius expendat, ſingula emphaſim habere cognoſcet. uide itẽ, inquit, Gabiniũ abſolutũ, cũ nocentiſſimus eſſet. cõcedatur etiã, ut auctoritate floreat, & gratia. *De Meſſalla*] conſulatũ petente. ſupra. *Reum*] de ambitu. nam de repetundis iã fuerat abſolutus, epiſt. 16. et ep. 2. l. 3.

ad Q.fr. *Nulla eſt,&c.*] nemo fere condoluit. *Aedilitas*] Aſconij uerba ſunt: Aedilitatem ſumma magnificentia geſſit, adeo ut in eius impenſas opes ſuas abſumpſerit, magnumq. aes alienum contraxerit. *Eſt pondus*] magni ponderis eſt, multum ualet apud ruſticas tribus memoria Scauri patris, optimi & clariſſimi uiri, qui princeps ſenatus ſaepenumero electus eſt. abſolutum patris egregia memoria, Valerius tradit libro. 8. cap. 1. *Duo plebeij*] nam Meſſalla, & Scaurus patricij, plebeij Domitius, & Memmius. ergo cum Meſſalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat. *Adiuuetur*] adiuuetur munere, tametſi non gratiſſimo. ep. 16. *Caeſaris commendetur militibus*] ad ſuffragia uenientibus. *Pompeij Gallia*] forſan Pompeij Galliam eos colonos appellat, qui ab eius patre Strabone deducti ſunt in Galliam: ut Galliam Pompeij dicat Pompeij clientes a patre relictos. ſuſpicor tamen in dictione Pompeij mendum eſſe. non enim fautor Memmij Pompeius; aduerſarius potius, ut ſupra, ep. 15. Pompeius fremit, queritur. *Si non ualuerit*] ſi Memmius intelliget, haec ſibi ad conſulatum obtinendum haud ſatis eſſe, tribunum pl. aliquem inueniet, qui, obnunciationibus interpoſitis, comitia in aduentum Caeſaris detrudat. Sic ad Quinctum fratrem epiſt. 2. libri. 3. Conſules comitia habere cupiunt, rei nolunt, & maxime Memmius, quod Caeſaris aduentu ſperat ſe futurum conſulem. Aduentum autem Caeſaris in Italiam intelligit, (nam Romam ingredi proconſul cum imperio non poterat) quemadmodum uenit triennio poſt, ut M. Antonij, quaeſtoris ſui, commendaret colonijs & municipijs ſacerdotij petitionem. lib. 8. belli Gallici. *Catone praeſertim abſoluto*] tribuni pl. iam nihil non audebunt, cum C. Catonem, qui nihil non auſus erat in tribunatu, uideant abſolutum. uel proprie de comitijs impediẽdis intellige. facile enim, ut id faciant, adducentur

tur tribuni pl.cũ Cato,qui tribunus pl.biennio ante comitia in annum ſequentem detruſerat,ſit abſolutus. ad Quinctum fratrem,ep.5. l. 2. *Paccianae epiſtolae*] hic apparet, diuulſa eſſe, & alieno loco agglutinata harũ epiſtolarum membra. nam Paccianae epiſtolae incipit reſpondere in epiſtola proxima ſuperiore: ut, in hac quo modo reſpondere poſſit, non uideam. *Muſicis eruditos*] ſic ueteres libentius, quam Arte muſica. Lib. 1.de ora.In muſicis numeri,& uoces,& modi.pro, in muſica arte.Et in prooemio eiuſdem libri:Quis muſicis penitus ſe dedidit? pro, arti muſicae. Et Tuſc. V. Muſicorum per ſtudioſum accepimus Dionyſium; poetam etiam tragicum. Terentius in Eun.Fac periculum in muſicis. Hic lib. 12. Hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis exercitatũ. *Paullus*] L. Aemilius Paullus, qui duas baſilicas, ueterem reſtituit, nouam exſtruxit. *Diſrumparis licet*.] inuidia; quia me uideas inter praecipuos eſſe Caeſaris amicos, hominis florentiſſimi, nobiliſſimi. dictum quaſi ioco. *Monumentum*] quod? laxationem fori. ipſe enim proxime ſequentibus uerbis interpretatur. *Vt forum laxaremus*] Suetonius haec de Caeſare: Forum de manubijs inchoauit: cuius area HS ſuper millies conſtitit. *Contempſimus*] abiecimus: quia cum priuatis non poterat tranſigi ſexcenties HS: & quia rem glorioſiſſimam, ſaepta ſcilicet in campo Martio marmorea, minore pecunia faciemus. Poſtea tamen cum priuatis trãſactum eſſe millies, ideſt, ſcutatorum tricies centenis millibus, e Suetonio, & Plinio cognoſcitur. *Sexcenties HS*] decies octies centenis ſcutatorum millibus. *Cum priuatis*] quorum aedes, ut forum laxaremus, erant euertendae *Tribunicijs comitijs*] Caualcantis & Beſſarionis duo antiqui libri, Tributis comitijs. placet: ut, populum, qui ex regionibus. & locis ad ſuffragia conueniebat, (haec enim Tributa

comitia

comitia dictà, docet Gellius ex libro Laelij Felicis) marmorea ſaepta, non, ut ante, lignea, concluderent. Qua de re plenius in libro noſtro de Comitijs. *Ad quid laboramus res Romanas?*] quorſum igitur de rebus Romanis laboramus? qui enim hoc monumentum contemnit, apparet eum de rebus Romanis nihil laborare. ſin autem laboramus; non eſt, ut hoc monumentum contemnere poſſimus. *De luſtro*] cenſores poſt cenſum urbem luſtrabant: ſed cenſum luſtrumq. ſimul tribuni pl. obnunciationibus impediebant. epiſt. 10. *Lege Plotia*] quà iudicia inter tres ordines communicata, ſenatores, equites, plebem, declarat Aſconius his uerbis: M. Plautius Siluanus tribunus pl. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone cos. anno. I I. belli Italici, legem tulit adiuuantibus nobilibus; qua lege tribus ſingulae ex eo numero quinos denos ſuffragio creabant, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam et ex ipſa plebe: Beſſarionis tamen liber, item Caualcantis, & Ferri, Lege Coctia. & ſane de lege Plautia, uix eſt ut putem intelligi poſſe: primum quia non de genere iudicium queri Ciceronem exiſtimo, ſed de criminibus, quorum inpunitatem improbi aſſequerentur. at lex M. Plautij Siluani tantum fuit de genere iudicũ, de crimine nullo fuit. alia igitur haec. deinde, ideo hic de genere iudicum non agitur, quia iudicia hoc tempore non iam lege Plautia fiebant, ſed Aurelia, quam tulerat L. Aurelius Cotta Cn. Pompeio Magno, M. Licinio Craſſo cos. ut cum ſenatoribus ſimul equites Romani, & tribuni aerarij iudicarent. eaq. lege iudicatum eſſe in cauſſa Clodij, ſupra legimus lib. 1. item in cauſſa Scauri apud Pedianum, in Miloniana, in alijs. Quod ſi, Plautia, legimus; ab alio Plautio latam intellige, qui tulerit non de iudicibus, ſed de certo crimine, & fortaſſe de ui. nã legis Plotiae de ui mẽtionem facit Coelius in epiſtola ad Ciceroné, fam. l. 8. *C. Domitius*]

mitius] ſic antea repoſui, C. Decimius, ut & Caualcantis, & Beſſarionis, & Ferri libri habent: primum, quia libenter ſequor ueterum librorum auctoritatem; deinde, quia, C. Domitius, mendoſe legi uideo. numquam enim Domitia gens Caio praenomine uſa eſt, ſed tantum Cnaeo, & Lucio; ut in Tranquillo legimus. *Ne xoties*] nondum in Italiam Atticus redierat, cum in Aſiam eundi conſilium cepit. *Integrare*] ante quam ire in Aſiam decreuiſſes. *Reprimam*] quia futurum non ſpero, ut conſilium mutes. *Reditus*] ſi profectionem tuam impedire non poteſt, ſaltem ualeat ad celeritatem reditus. *Quid egeris.*] num eum libertate donaueris. ep. 15.

EPISTOLA. XIIX

Non oblitum] nō quia ſim oblitus. *Committamus*] ſcribendas demus. *Excidat*] Excidant, Beſſarionis liber. locus deprauatus. *Pactionem*] pactio haec erat. Memmius, & Domitius conſules fieri cupiunt: Appius autem Claudius, & L. Domitius Ahenobarbus conſules id agunt, ut conſulatu functi in prouincias mittantur. promittunt igitur, ſe operam daturos, ut conſules creentur Memmius, & Caluinus: illi contra, ſe tres augures daturos, qui dicerent ſe affuiſſe, cum lex curiata de imperio prouinciarum ad populū ferretur; & duos conſulares, qui ſe affuiſſe dicerent, cum ſenatuſconſultum de ornandis & inſtruendis conſularibus prouincijs ſcriberetur: niſi hoc feciſſent, HS darent ambo quadringena Appio & Ahenobarbo. *Ipſe ſuus*] mallem, Ipſe, & ſuus: & paullo poſt, Feciſſent. *Ambo*] Memmius, & Domitius. *HS quadringena*] quae ſunt omnino aureorum ſcutatorum duodecim millia. *Conſulibus*] Ap. Claudio Pulchro; L. Domitio Ahenobarbo. *Ipſi*] Memmius, & Caluinus. *Tres augures*] nam, cum lex ad populum fertur adſint neceſſe eſt, qui dicant licere per Iouem legem ferri. tres autem plane, cum lex curiata ferebatur; quia xxx. curiae tres ueteres tribus reprae-

repraeſentabāt, quas ſingulas in denas curias Romulus diuiſit. porro ueteres tribus ſuum quaeque augurem habuit. Liuius l. 10. *Quae lata nō eſſet*] augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. non licebat autem ſine curiata lege militare imperium in prouincijs habere. *Ornandis prouincijs*] inſtruendis, ut ſoleret. *Cum omnino*] nam re uera neque lata curiata lex, neque ſenatus fuerat: ſed, quaſi utrumque fuiſſet, ita prouinciarum adminiſtrationem, & lege curiata, & ſenatuſconſulto ſe daturos conſulibus promittebant Memmius & Caluinus, ſi modo ipſi eſſent conſules facti. *Aſſuiſſet*] puto, Fuiſſet, rectius. *Nominibus*] Nomē dicitur, quod in codicem refertur. *Perſcriptionibus*] certa pecuniae promiſſione, ut cautum eſſet cōſulibus de HS quadringenis millibus. Hinc illud apud Terentium: Perſcripſi omnibus, quibus debui. *Multorum tabulis*] cum multi, Mēmio & Caluino amicitia, aut affinitate cōiuncti, ſolutionis promiſſione ſe obſtrinxiſſent, perſcriptione ſuis tabulis facta. *Erat idē:*] ita nō cōmouebatur, quaſi nihil turpe cōmiſiſſet. *Alter*] alter conſul Domitius Ahenobarbus. *Dirempta coitione*] coierant candidati Memmius, Caluinus cum Appio & Ahenobarbo cos. eam coitionem Memmius inuito Caluino diremit, cum prolatam pactionem in ſenatu recitauit. *Refrixerat*] amiſerat amicorum ſtudia, cum illa pactionis enunciatio Caeſarem offendiſſet. ep. 16. *Aequitatem animi mei*] quem uideas nihil his rebus commoueri. *Seleucianae prouinciae*] nobilis prouinciae Ciliciae, quam Seleucus urbibus auxit. *Perſpice*] uides enim, me nihil prorſus laborare, ut pro conſul in Ciliciam mittar: quam alij tam turpi pactione quaerunt: cū ego multo ante conſul fuerim, ideoq. multo, quā illi, facilius conſequi poſſim. quare laudes uelim aequitatē animi mei, cū his pactionibus nihil cōmoueor. quod tibi argumento eſt, prouinciam a me contemni. niſi enim contēnerem, cōmouerer. ideo aūt

non

nō cōmoueor, quia contemno. *Coniunctionem*] mira eſt, inquit, aequitas animi mei neutram in partem ual de me iactō: & ſuauiſſimam cum Caeſare coniunctioné tueri conſilium eſt. *Ex hoc naufragio*] cetera cum amiſerim, teneo, quaſi tabulam ex naufragio ſuauiſſimam ſecū Caeſare coniunctionem. *Hibernam legionem*] ut ſumeret quam uellet legionem, in hiberna ducédam. *Commodum*] paullo ante: ut ſaepe apud hunc ipſum. *Scribit*] Quinctus. *Legatum Pompeio*] ituro in Hiſpaniam, ei lege Trebonia in quinquennium anno ſuperiore demandatam. quo tamen numquam iuit. De legatione autem frumentaria hic Cicero non loquitur. nā ea res triennio ante Pompeio mandata fuerat. epiſt. 1. lib. 3. ad Q. fratr. *Vt tu tamen aliquid exſpectes*] ne nunc ex meis litteris omnia cognoſcas. *Ad me*] hoc aut abundat, aut mendoſum eſt. dicit enim, cum Romā uenies. aut explana, Ad me, in aliquā uillarum mearū, ubi tum ero. Scripſit enim iam extra urbem ſe fore ex idibus Ian. Illud addo, omnes huius libri epiſtolas, praeter priores tres, perturbato eſſe ordine, neque ſolum ipſa corpora, uerum etiam membra: quae ſuum in locum ſingula reſtituere, neque audendum eſt ſine uetuſtis libris, neque audentibus fortaſſe ſuccederet.

IN . LIBRVM . V EPISTOLARVM . CICERONIS AD . ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA . I

IBAT Cicero proconſul, cum annuo imperio, in Ciliciam prouinciam, & ſenatus conſulto, & lege curiata datam, Sulpicio & Marcello cos. Ac de tota Cilicienſi prouincia, locus poſtulat, ut paullo uberius agatur. nam etſi prouinciam ſuam Cicero ſaepe Ciliciam appellat; ſcire tamen oportet, primum non omnem Ciliciam Romanis, ſed partē quandam regibus ſubiectam fuiſſe; quam Veſpaſianus, ut ait Suetonius, in prouinciae formā redegit: deinde, ad Ciceronis imperiū ſex praeterea dioeceſes pertinuiſſe, primū tres, Ciliciae procōſulibus, aut propraetoribus cum Cilicia attributae, Pāphyliam, quae Ciliciam attingebat, Lycaoniam, & Phrygiae maioris partem ultra Maeandrum; cum eius altera pars citra Maeandrum, ab eo, qui Aſiae praeerat, adminiſtraretur; deinde, tres alteras, Laodiceam, Cibyram, Apameam: quas ipſe uocat διοικήσεις Aſiaticas in epiſtola ad Seruilium, lib. 13. fam. Ex prouincia, inquit, mea Cilicienſi, cui ſcis τρεῖς διοικήσεις Aſiaticas eſſe attributas, nullo ſum familiarius uſus, quam Androne Laodicenſi. Quibus uerbis conſtat, ex tribus dioeceſibus Aſiaticis Laodiceā nāfuiſſe; quae poſtea, ex priſtino more, ad imperium Seruilij, Aſiam regentis, tranſlata ſit. nam Aſiae Seruilium praefuiſſe, indicat idem in alia ad eundem epiſtola his uerbis: Si tibi utilius eſt, ideſt glorioſius, Aſiae praeeſſe, & iſtam partem

partem reip. male affectam tueri. Septem igitur omnino dioeceſes complectebatur prouincia Ciceronis; Ciliciam ipſam, unde tota adminiſtratio nomen accipiebat, Pamphyliam, Lycaoniam, Phrygiae maioris partem ultra Maeandrum; tres praeterea, Laodiceam, Cibyram, Apameam, ipſas quoque Phrygiae maioris partes, ſed citra Maeandrum; quae ideo Aſiatiae uocabantur, quod antea in Aſiae adminiſtrationem includebantur Et, quoniam de Cilicia ſatis conſtat, reliquarum exempla, ne qua ſuperſit dubitatio, ex ipſo Cicerone proferemus. De Pamphylia igitur in epiſtola 21. huius libri, ubi Pamphylium forum nominatur, & li. 1. de Diuin. De Lycaonia in eadem epiſtola, cum Iſauricum forum appellatur. Iſaurum enim in Lycaonia Strabo lib. 12. conſtituit. De eadem aperte in epiſt. 15. huius libri, & epiſt. 10. ad Appium. lib. 3. fam. De Phrygia in epiſt. 21. huius libri. nam, ad forum Synnadenſe Phryges conueniſſe, inde conijcio, quod Synnadem in Phrygia maiore ultra Maeandrum ueteres geographi ponunt. & epiſt. 1. libri. 7. & 10. lib. 11. fam. De Cibyra epiſt. 21. huius libri, ubi métio fit fori Cibyratici. De Apamea ibidé, & epiſt. 16. 20. & lib. 3. fam. & alibi. Ne quis autem plures, quam ſeptem, in Ciceronis prouincia fuiſſe dioeceſes arbitretur, ipſius uerba recitabo, ex epiſt. 21. huius libri. Idibus Febr. forum inſtitueram agere Laodiceae, Cibyraticum, & Apamenſe: ex idibus Mart. ibidem Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum: ex idibus Maij in Ciliciam. Ex hoc loco ſeptem fora conſtant, Laodicenſe primum, Cibyraticum, Apamenſe. Synnadenſe, Pamphylium, Iſauricum, Cilicienſe, quamquam Cilicienſe non, ut reliqua, actum eſt Laodiceae, ſed in Cilicia, quo ſe iturum ſcribit poſt idus Maij. & epiſt. 2. lib. 6. idem confirmat his uerbis: Hoc foro, quod egi ex idibus Febr. Laodiceae ad Kal. Maij, omnium dioeceſium, praeter Ciliciae. Nec uero dubitandum eſt, quin forum etiam

egerit

egerit in Cilicia, quo ſe perueniſſe epiſt. 4. lib. 6. ſignificat. Idemq. de celeberrima urbe Laodicea credendum eſt, praeſertim cum in ea reliquarum dioeceſium forum egerit, ipſaq. inter tres Aſiaticas dioeceſes una nominetur in epiſt. ad Seruilium, lib. 13. fam. Quod enim ait Plinius lib. 5. ad iuriſdictionem Cibyraticam Laodicenſes conueniſſe; conſuetudinem ſui temporis oſtendit, omnium paene rerum mutatione facta. nam, ſi Laodiceam ad forum Cibyraticum adiungimus; quaenam erunt tres dioeceſes Aſiaticae? non enim de Pamphylia, aut Lycaonia, aut Phrygiae maioris parte trans Maeandrum, in qua Synnadem urbem fuiſſe diximus, licet ſuſpicari. nam & Lycaoniam, & Phrygiam trans Maeandrum ad Ciliciae adminiſtrationem pertinuiſſe, iam oſtendimus. Pamphyliam uero ideo non fuiſſe inter Aſiaticas dioeceſes conſtat, quod eam P. Seruilius Iſauricus cum Cilicia, & Piſidia, & Phrygia trans Maeandrum ad populi R. ditionem adiunxit, multis annis poſt Aſiam ab Attalo rege Romanis legatam. ideo ſemper eas nationes unus rexit, tamquam unam prouinciā. Aſia uero, quae Attali fuerat, modo tota a propraetoribus, aut proconſulibus Romanis eſt adminiſtrata, ut a P. Seruilio, Iſaurici, quem proxime nominauimus, filio: cuius in prouincia Laodiceam fuiſſe, iam ſignificauimus: &, opinor, a Q. Cicerone, a quo Epheſum, & Apameam ſimul cum reliqua Aſia gubernatas eſſe conſtat: modo non tota, ſed ademptis tribus dioeceſibus, Cilicienſi prouinciae attributis. Quaeſtio ſupereſt de Piſidia, & Cypro inſula, quae ad Ciceronis imperium ipſae quoque pertinent, nec tamen inter dioeceſes nominantur: de quibus utriſque dicam, quod ſentio. Propriam non fuiſſe Piſidiae dioeceſim, ſed cum Pamphylia coniunctam, exiſtimo, eo quidem magis, quod Piſidiae pars libera erat. In quam ſententiam illa me uerba epiſt. 5. lib. 6. adduxerunt: Exercitum infirmum habebam,

auxilia

auxilia ſane bona, ſed ea Galatarum, Piſidarum, Lyciorum. certe enim non ſubiecti Ciceronis imperio Piſidae,cum inter auxiliares numerentur. alteram uero Piſidiae partem ut a Cicerone adminiſtratam putem,commoueor ijs uerbis libri. 1. de Diuin. Ciliců, & Piſidarum gens, & his finitima Pamphylia, quibus nationibus præfuimus ipſi. Cyprum uero Ciceroni, & ante eum Appio, ac Lentulo attributam fuiſſe, cognoſcitur ex epiſtola prima lib. 6. & epiſt. 7. lib. 1. fam. cuius inſulae incolas ad aliarum dioeceſium fora non licebat euocari: ſed eo mittebat aliquem de ſua cohorte, is, qui Ciliciam regebat. hoc ab ipſo Cicerone didici,qui epiſtola ultima huius libri, Q. Voluſium, inquit,miſi in Cyprum,ut ibi pauculos dies eſſet; ne ciues Romani pauci, qui illic negotiantur, ius ſibi dictű negarent. nam euocari ex inſula Cyprios non licet. Cyprus uero lege P. Clodij tribuni pl. Piſone & Gabinio cos. Ptolemaeo regi ablata, prouincia praetoria, ut ait Strabo l. 14. facta eſt: & in eam M. Cato miſſus, quaeſtor cum iure praetorio,ut lib. 2. tradidit Velleius: poſtea Ciliciae proconſulibus, Lentulo, Appio, Ciceroni tradita: poſtremo a quaeſtoribus uidetur adminiſtrata: ut ep. 48. lib. 13. fam. *In diſceſſu*] cum a tuo complexu in Tuſculano diuulſus ſum, in prouinciam Ciliciam proficiſcens *Ne quid noui*] ne prorogetur annuum prouinciae tempus: quod eſſet nouum, & inuſitatum. *Deſiderium*] urbis,& meorum. *Satiſdationes ſecundum mancipium,*] puto eas eſſe, quae de rebus mancipio emptis,pretio nondum ſoluto,fiant. nã etſi mancipia uenditor poſſidet ab emptore data quia tamen ea poſſunt fieri deteriora, ut deinde eiuſmodi non inueniantur, qualia emptor promiſerit; ſatiſdationem ſecundum mancipium uenditor quaerit,ut ſibi de mancipiis caueatur. *Praediorum*] pro quibus Memmius,& Atilius cum ab emptoribus mancipia accepiſſent,|ſatiſdatione praeterea de mãcipiorum pro-

Q bitate,

bitate, & fructu ſibi caueri uoluerunt. *De Oppio*] Cicero Caeſari debebat HS DCCC, ideſt aureorum uiginti quattuor millia. exigebat Oppius abſentis Caeſaris nomine, cuius inter amicos praecipuum locum obtinuit. ep. 4. & l. 6. fam. epiſt. 8. *Aperuiſti*] expoſuiſti, oſtendiſti te daturum, ſi urgeret. ep. 4. *Verſura facta*] uerſuram facit, qui, uetus ut aes alienum ſoluat, nouũ contrahit. fit enim conuerſio quaedam, & mutatio creditoris. *Noſtrorum nominum*] pecuniae mihi ab alijs debitae. cuius exactionẽ ſi exſpectare uellem, ſine uerſura DCCC ſoluerẽtur. *Tranſuerſum uerſiculum*] cum pagina, uerſibus recto ordine ſubſequentibus completa, nihil ultra capit; tum, ſi quid eiuſmodi ſupereſt, quod multorum uerborum non ſit, ſcribere ſolemus de tranſuerſo. *De ſorore*] tua, Quincti fratris uxore. *Ego, & tu*] ut inter fratrem meum & ſororem tuam uterque gratiam componeremus. *Dies fecit*] non dies in ueſperum iam uergens, (nam & Marcum fratrem eadem cauſſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies feſtus Arcani pagi, quem ſibi Quinctus in ſuo fundo celebrandum putauit. *Mulieres*,] Terentiam, & Tulliolam, quae Ciceronem proſequebãtur. *Pueros*] Quinctum filium, & Marcum, fratris filium. *Hoſpita*] itaque inuitandi partes meae non ſunt. *Statius*] libertus Quincti, gratioſiſſimus apud eum, ideoq. uxori odioſus. *Videret*] pararet, curaret, ut alibi. Sic & Graeci loquuntur, nam Theocritus ἐν τῷ εἰδ. ιε, ὅρη δίφρον εὐνόα αὐτῇ. *Quid, quaeſo, iſtuc erat? magnum, itaque me ipſum commouerat.*] plane, & dilucide: ueteres tñ libri aliter & hic, & in alijs locis, ubi nos ex ingenio, Quaeſo, pro Quaſi, repoſuimus. ut in Oratore, Quem, quaeſo, noſtrũ fefellit ita uos eſſe facturos? & ĩ Bruto: Quid quaeſo, nos aliud fugimus? & in epiſt. ad Hirtiũ, apud Noniũ: Dicis, quid, quaeſo, iſtuc intererat? neſcio: niſi tamen erat mihi iucundum. Hic quidem & in antiquo libro, & in omnibus ante noſtram correctionem impreſſis

preſſis ita legitur, ac diſtinguitur: Dices, quid? quaſi iſta erat magnum. quod ita ſententiam perturbat, ac diſſoluit, ut probari non poſſit. de noſtra coniectura docti homines iudicent, quam ab antiquis libris diſſentire, ingenue fatemur: nec tamen eo minus arridet: quippe cum in oratione pro Roſcio Am. ſcriptum uideamus: Quid, quaeſo; eius intererat? quae ſunt eadem uerba in epiſtola ad Hirtium, de qua mentionem fecimus. *Antequam proficiſcare*] in Epirum. *Pontinium*] legatum meum. Quattuor legatos habuit Cicero in Ciliciensi adminiſtratione, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tullium, Ciceronem fratrem. fam. ep. 4. lib. 15

EPISTOLA. II

Iuſta itinera.] non, ut adhuc, interrupta, aut inaequalia, ſed quantum procedi quotidie poſſet, quantum iuſtis, ideſt ſatis longis itineribus poſſem. *Mea mandata*] ut mãdarem, ſi quid eum, me abſente, curare uellem. *Nobis prouincias*] nobis, qui prouincias adminiſtramus. γενικῶς de prouinciarum rectoribus dixit. nã ipſe unam habuit prouinciam Ciliciam. aut, Prouincias, quia ſimul habuit Cyprum, & dioeceſes tres Aſiaticas, Pamphyliam, Lycaoniam, Iſauriam, tutelam regis Cappadociae. *Ad annum*] ſic locutus eſt libro III. de oratore: Vt tibi Caeſar faciendum eſt ad annũ. *Tribunum pl.*] qui, ſi quis uellet prouinciarum tempora prorogare, poſſet interceſſionem impedire. *Rufio noſter*] hic eſt C. Sempronius Rufus, de quo in epiſt. fam. ep. 8. l. 8. quem hic per iocum appellat Rufionem. quoniam autẽ cum Veſtorio neſcio quid ei erat cõtrouerſiae; arbitrum ſtatuerant Ciceronẽ, ut cognoſceret. deĩde cũ Sẽpronius ſe a Veſtorio uideret obſeruari, (obſeruabat autẽ Veſtorius, ut, ſi Ciceronem Sempronius adijſſet, ſtatim & ipſe accurreret, tranſigendaeq. cõtrouerſiae arbitrũ moneret: quod Rufio nolebat, ut qui ſe nõ bonam habere cauſſam intelligeret) hominẽ ſtrata

gemate feſellit:nam ad Ciceronem non acceſſit. hunc Cicero gratiſſimũ ſibi feciſſe dicit, quod de cõtrouerſia audiri noluerit, ideſt, quod ad ſe arbitrũ nõ acceſſerit, ut de cõtrouerſia, quã habebat cũ Veſtorio, trãſigeret. in quo quaſi gratiã referre Ciceroni pro accepto beneficio uiſus eſt, quod eũ audiendi moleſtia liberauerit. Hic Rufio per iocũ a Cicerone uocatur Veſtorianus ep. 14. l. 14. ob inſigné, & diuturnã cũ Veſtorio cõtrouerſiã. *Tã longe*] Baulis in Cumanũ. Baulis enim habuiſſe uillã Hortẽſium, conſtat ex Varrone, lib. I I I. de re ruſtica, etiam ex Academicis. *Hortenſius*] hic non hominem, ſed dignitatem indicat. *Agentem aliquid*] ementem, aut uendentem, ut in emporio. *E Panſae uilla*] Caualcantis liber, Epenſe uilla, corrupte, ſed unde facile poſſit erui uera lectio. Beſſarionis, Expenſe ſua uilla. ut aut legi poſſit, Exiens e ſua uilla: aut, quo modo ego correxi Caualcantis librum ſecutus, E Panſae uilla. *Num quid uellem,*] num quid ſibi mandarem, proficiſcens in prouinciam. *Ingentis moleſtiae,*] prouincialis. *Aliorum*] quibus prouinciarum adminiſtratio, quo longior, eo, rapinarum ſpe, gratior. *De auctoritate perſcripta.*] Senatus auctoritas quid ſit, aperiendum eſt. Cum aliquid ſenatorum maior pars decreuerat, s. c. ſcribebatur, niſi tribunus pl. aliquis intercederet. intercedente, s. c. non erat, ſed ſcribebatur tamen, quod ſenatus eo die ſtatuiſſet; eaq. Perſcripta auctoritas dicebatur. Ergo, cum ſenatus decreuiſſet, M. Marcello conſule referente, ut Caeſari Gallias obtinenti ante tempus ſuccederetur, itemq. ne abſentis ratio comitijs conſularibus haberetur, interceſſerunt tribuni pl. itaque s. c. non eſt factum, ſed auctoritas perſcripta. Hac de re legendus Dio libro. X L I. & quae in commentario in familiares Ciceronis epiſtolas diximus. *Iuſſos. I V. uiros creare*] ut, cum eſſent omnes Latinae coloniae, aliquam, creatis. I V. uiris, municipiorum formam acciperent.

acciperent. nam. IV. uiri municipiorum erat, non coloniarum, magiſtratus, ut Romae conſules. (ep. XI. l. X.) id erat inducere paullatim eos in iura ciuium Romanorum, ut & ſuffragij ferendi, & petendi honores facultatem, Latinis colonijs negatam, municipijs, & Romanis colonijs conceſſam, adipiſcerentur. ſemper enim Caeſar, quod e Suetonio quoque conſtat id ſpectauit, ut Tranſpadani, ideſt Latinae coloniae, ciuitate donarentur, ut qui etiam nouum Comum Romanam coloniam conſul miſerit. De trāſpadanis autem cum a ſenatu numquam impetraſſet, poſt ea, rerum potitus, effecit, ut apud Dionem ſcriptum eſt. Ideo infra ep. 7. l. 7. in partibus Caeſaris Tranſpadanos numerat. & fam. l. 16. Gallias habet inimiciſſimas, praeter Tranſpadanos. Nec dubito M. Coelium in epiſt. ad Cic. de his comitijs, quibus. IV. uiri crearentur, ſignificare, cum ait: Illi rumores de comitijs Tranſpadanorum Cumarum tenus caluerunt. *Iuſſos*] a Caeſare, cuius in prouincia erant coloniae Tranſpadanae. *Magnos motus*] quod auderet Caeſar ſine ſenatus auctoritate iura municipiorum, ideſt ciuitatis Romanae, municipijs dare. *Ex Pompeio*] cum quo Tarenti ſermonem habuit de rep. ep. 5.

EPISTOLA. III

Quid de ijs cogites, & quando] quid futurum putes de ijs rumoribus, & quando futurum. *Edictum P. Licinij*] edictum prouinciale, ut edictum Aſiaticum Q. Mucij. ep. 1. l. 6. Ex ijs edictis Cicero, quidquid utile prouinciae putaret, in ſuum edictum transferebat. *Dionyſius*] Ciceronum puerorū magiſter, qui & ipſe cū pueris in prouinciā proficiſcebatur. *Nicanor*] Attici ſeruus. ep. 2. l. 6. *Continētia, & diligentia*] in adminiſtrā da prouincia. *A Pontio*] cum eſſem apud Pontium.

EPISTOLA. IV

Scriba] meus, M. Tullius Laurea. Plinius. *Primo, maximo mandato,*] de Tulliae matrimonio.

Ac ne ille] cum in Beſſarionis libro ſcriptum uideam, Ac me illud quidem labat, fit, ut ita corrigendum putem, Ac ne illud quidem labat, hoc ſenſu, Ac ne illud quidem, de quo ante diſceſſum meum collocuti ſumus, ex animo excidit, ſed haeret. *Non quo*] ſubaudi, probem. *Contenti eſſe*] ut ei Tulliola matrimonio iungatur. hoc enim intelligit. *Non alienum*,] a Tulliae nuptijs. *Vt noſtris poſsit*] uereor, ut is adduci poſſit, ut noſtris mulieribus, Tulliae, & Terentiae, in conſuetudine obſequatur: etſi ſumme facilis ſit. generum enim Cicero cupiebat, cuius comitate & obſequio mulieres laetarentur. quod infra ſcribit de Dolabella, ep. 6. l. 6. *Et tuis δυσδιάγνωστον*] & quod ſcribis, tuas mulieres putare generum fore, qualem noſtrae maxime uelint; id eis difficile cognitu. *πρὸς νεῦσιν eſſe*] ad aſſensũ, ad obſequium: ut aſſentiatur, ut obſequatur noſtris mulieribus. *Et quidem ſumme facilis*] horum uerborum iam ſententiam oſtendi: ſed antiqua lectio, Equidem ſum facilis. cuius hic eſt ſenſus: quemquem illae probabunt, ego probabo, facilis in omnes partes. *Rei habebis rationem meae*] ſuſpecta ſententia eſt, eo magis, quod in antiquis Beſſarionis, & Ferri libris uideo ſcriptum, Res habibis mirationem nã. Suſpicionem aũt de mendo facit, quod, cũ ſcribat Atticum abſuturũ, deinde ſubiungit: Rei habebis rationem meae. qui enim, ſi abfuturus eſt, Atticus rem Ciceronis poterit curare? *Agente Seruio*] libri tres ueteres, Agente Seruilio Seruio. ut ſenſus ſit: negotium ſuſcipientibus P. Seruilio Iſaurico, & Ser. Sulpicio, grauiſſimis uiris, & ſumma auctoritate praeditis, nobisq. haud uulgari amicitia coniunctis, poſſet aliquid fieri probabile: ſed, utroque noſtrum abſente, neque Seruilius aget, neque Seruius. Et, ut ſine copula duo nomina iungantur, ita Ciceroni uſitatum eſt, ut exempla recitare putidum uideatur. *De Marcello*] M. Claudio Marcello cõſule, collega Ser. Sulpicij. *S. C. ſi erit factum, &c.*] ſi decreuerit ſenatus,

tus, ut omnibus prouinciarum rectoribus ſupplemen tum ſcribatur. *Rem tamen conficies*] ages tamen de ſupplemento. nam certe, ut de ceteris ſenatus non pro bet, mihi tamen, & Bibulo, qui proconſul in Syriam ibit, attribui oportebit. Attribui, autem explano, pecuniam: cum ſequatur, Compendium populi. *Pro be*] quod ei in ſermone ſignificaſti, me ad te de eo ſcripſiſſe. ep. 1. *Cum uenerint*] ages cum ijs. *Quod Cherippus.*] ſubaudi, de me locutus eſt. *Hic quoque, πρὸς νοῦν ſuſtuliſti*] ne hic quidem ſcripſiſti, quid mihi agendum putes, ſicuti nec de illo ſcripſeras, qui tibi a Tulliae nu ptijs uiſus erat nõ alienus. Suſtuliſti igitur, πρὸς νοῦν, ideſt, non ſcripſiſti, ad aſſenſum tuum quid ſit, quid tibi uideatur agendum, quid probes. *O prouincia*] cum indignatione. etiam ne, inquit, quid Cherippus libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum eſt? *Ha ctenus; ne quid ad ſenatum.*] hactenus mihi eſt curandus; ne, ſi a nobis contemnatur, impulſus ab eo patronus eius conſul ad ſenatum referat de ſupplemento non attribuendo. & protulit cum dolore, Hactenus; ne quid ad ſenatum: quaſi maxime curandus, cum tanta res agatur. *Conſule, aut numera*,] aut conſilium mihi Attice da, quo pacto me geram: aut, alia uia ſi non eſt, pecuniam liberto numera. minimum in eo damni faciemus: nam capies eum D C nummis ſeſtertijs, ideſt pecuniae noſtratis aureis X I I X. (& poſuit exigui numeri notas, non quae pecuniam definirent, ſed quaê pecuniae minimum ſignificarent) qua ſumma facile adducetur, ut patrono ſuo, quod contra exiſtimationem, aut uoluntatem noſtram ſit, (puta, de non dando ſupplemento, aut de proroganda prouincia) nihil perſuadeat. Ceperis, autem ex ingenio legimus, non, Ceteris, mutatione fere nulla: & D C pro D E. qui error etiam eſt in uulgaris libris, ex antiquarum notarum ignoratione, & litterarum ſimilitudine or tus. *Quod cum Scrofa*,] ſubaudi; locutus de illo,

quod Cherippus de me dixit. Scrofa autem, Tremel liorum cognomen. *Annius, & Tullius*] legatos ſuos ſignificat, ſed nominat Anneium, epiſt. 55. libro 15. fam. *Recte ſcribis*] ſcripſerat Atticus; quoniam Brundiſij ante Kalendas Iunias Pontinius legatus futurus eſſet, ut inde in prouinciam profecturus trāſijceret; non fuiſſe cauſſam, cur Cicero reliquos legatos urgeret, Annium, & Tullium. quamquam cum epiſtola fam. legatur Anneius, pro Annius; neceſſe eſt alterutrum eſſe mendoſum. *De Sicinio*] hunc puto peritum fuiſſe in conſcribendis edictis prouincialibus. *Ne illa exceptio*] exceptionem quandam dixerat Sicinius in edicto ſibi placere: quae Ciceroni ſuſpecta erat, ne forte in amicum negotiatorem, aut publicanum, cum damno incurreret. *Quinque praefectis,*] uide epiſt. 7. *De Oppio*] uide epiſtola. 1. *Quoniam Philotimum habes*] libertum Terentiae, qui te huius oneris parte leuabit. *Cognoſce rationem*] uide, quantum debeam. *Et ut agam amplius,*] & ut uehementius a te contendam. Deinde intulit, Si me amas. *Proficiſceris*] ex urbe. ep. 4. *Paene praeterij.*] paene ad eam partem non reſcripſi, in qua chartam ſcribis tibi deeſſe. *Mea cautio*] mea intereſt cauere, ne tibi charta deſit. *Ducentos*] ſeſtertios nummos ad emendam chartam. ſume de meo ducentos; ut poſthac longiores a te litteras accipiam, quibus & de meis, & de publicis rebus certior fiam. *Vellet*] a te quaerere.

EPISTOLA. V

Quid narrem; noui enim nihil:] coniectura ducti, ſic correximus. ueteres libri, Noui enim mihi. noſtram correctionem non dubito quin docti probent, eo magis, quod in epiſtola ſequenti idem ſcribit: Nec tamen iam habeo, quid aut mandem tibi, aut narrem. mandaui omnia; quae quidem, ut polliceris, exhauries: narrabo,

rabo, cum aliquid habebo noui. Ferri liber, Nec, quid narrem, noui. etenim mihi &c. *Eo autem die*] nam fere ſenatus nonis, idibus, Kalendis habebatur. HS xx & DCCC.] quae Caeſari debemus. epiſt. 1. *Quod auctore te uelle coepi,*] Caeſaris amicitiam aucto re te ſum amplexus. hinc illud epiſt. 5. lib. 4. Te aucto re reſipui. *Adiutore*] in ſoluenda pecunia. ſic enim amicitia retinebitur.

EPISTOLA. VI

Cum Pompeio] quid agebat hoc tempore Pompeius Tarenti? ualetudini recuperandae operam dabat, cũ grauiſſime prope urbem Neapolim laboraſſet, poſt tertium conſulatum. Plutarchus, Cicero Tuſc. 1. & hic ep. 25. lib. 8. *Secum, & apud ſe*] & conſuetudinem, & domum ſignificat, ut in epiſtola ſequenti, Cum Pompeio, & apud Pompeium. nam, Apud ſe, eſt domi ſuae: unde illud in libro de Fato: Cum eſſet apud ſe ad Lauernium Scipio, acipenſer eſt ei allatus. *Noſtrum negotium*] adminiſtrationem prouinciae. *Exhauries*] conficies, ut nihil ſuperſit. ep. 1. *De Caeſaris nomine*] de HS cxx & DCCC, quae Caeſari debemus.

EPISTOLA. VII

Quinos praefectos, &c.] ut praefectis quinque uterer in mea iuriſdictione ab ipſo datis. epiſt. 4. *Nouos*] non eoſdem, qui ſuperioribus annis praefuerunt, ſed nouos, qui non praefuerint. uel, quod magis placet, Quinos praefectos, nouas uacationes, iudiciariam cauſſam. ut nouae ſint uacationes, quas praefectis Põpeius petebat, iudiciorum cauſſa. *Vacationes, iudiciariam cauſſam*] ut ob hanc cauſſam uacarent a praefectu ris, ſi in iudicium uocarentur. id autem Atticus mandarat, quia, ſi locus a Pompeio relinqueretur, forte & ipſe amicum aliquem deferre praefectum uellet.

EPISTOLA. IIX

Curſum] idoneam tempeſtatem. *Romae*] Roma, uidetur legendum. non enim Romae a Milone, ſed in itinere ab amicis, de Milone ſcribentibus, litteras acceperat. itaque paullo poſt, Rem, inquit, totam perſpicias uelim: nobis enim ſcribuntur ſaepe maiora. *Quod Philotimus ſocius eſſet in bonis ſuis.*] uolebat enim Milo, ſuis neceſſarijs (nam ipſe Maſſiliae exſulabat) a Philotimo bona reſtitui. nec dubito, quin ea bona Philotimus ab haſta emerit, ſed ea condicione, ut Milo recuperare aliquando poſſet, ipſi autem Philotimo, quantum Cicero aeſtimaſſet, pro fide & ſedulitate daretur. apparet ex epiſtola M. Coelij, ĩ qua ita ſcriptum eſt: Quod ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis attinet; dedimus operam, ut & Philotimus quam honeſtisſime Miloni abſenti, eiusq. neceſſarijs ſatisfaceret; & ſecundum eius fidem, & ſedulitatem aeſtimatio tua conſeruaretur. Qua in epiſtola, Aeſtimatio, accipio, id quod Cicero Philotimo dandum cenſuerat, pro bonis fideliter, ſeduloq. ſeruatis. Dixit autem, Philotimus ſocius, quia partem Milonis bonorum Cicero quoque emerat. infra. *In poteſtate noſtra*] cum ſciremus, Philotimum bona fideliter Miloni redditurum. quae ſi malus emptor, ideſt non aeque amicus, emiſſet, abduxiſſet a Milone mancipia, quae ille permulta ſecum habebat. cur enim, quae in auctione emiſſet, Miloni uellet relinquere? fecimus autem, ut Philotimus emeret, eo cõſilio, ut & ijs mãcipijs Milo poſſet uti, &, redimere ab eo ſua bona cum uellet, liceret. quod ab alio emptore minus licuiſſet. *Alienis*] non iam Milonis, ſed eius, qui ab auctione emiſſet. *Fauſtae*] Milonis uxori; cui uidebatur de dote caueri, ſi ea bona Philotimus emiſſet, a quo Milo recuperare aliquando poſſet, pecunia Philotimo uel ſine uſura reddita. *Ratum*] certa cautio. *Ipſi nos*] cum & ipſe Cicero ſocius eſſet in bonis. ideo Philotimus

ſocius;

ſocius; idq. confirmatur in extrema epiſtola, cum ait, Req. mea. *Seruaremus*] alius enim ſi emiſſet, recuperandi nulla Miloni ſpes eſſet. prorſus igitur perijſſent ea bona. *Nihil nobis fuerat tanti.*] hoc enim conſilio emimus, ut id denique fieret, quod ipſe Milo uellet. ut uero eius bona ipſo inuito poſſideremus, nihil nobis fuit tanti. *Leuiora*] quia fortaſſe non ſunt, ut ſcribuntur. nobis enim ſcribuntur ſaepe maiora. *Fide, fama, req. mea*] fide, quia promiſerat Cicero Philotimo, quod ei Milo pro conſeruatis bonis daret, cum ſua bona recuperaret. Fama, quia turpe Ciceroni fuiſſet. non reddi Miloni ſua bona, quae ipſe a Philotimo emi uoluiſſet, ut aliquando redderentur. ideo dixit, Queri Milonem iniuriam meam. Re, quod ipſe Cicero ſocius eſſet in bonis: quod proxime demõſtratum eſt in eo, Philotimus ſocius; & in eo, Ipſi nos.

EPISTOLA. IX

Muneribus tuis] Attici res agebant Areus, & Eutychides, liberti, Corcyrae, & Sybotis: eius igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt. *Conceſſerant*] Cõgeſſerant, corrige: aptius erit ad ſententiam. *Saliarem in modum*] copioſe admodũ, quales erant cenae Saliorum ſacerdotum. *Sine his impedimentis*] quae ſcis me multa habere. &, His, (ut eſt in Beſſarionis libro) nemo non uidet eſſe rectius, quam, Iis. *Summa modeſtia, & ſumma abſtinentia*] modeſtiam, & abſtinentiam non ſine cauſſa coniunxit; quia multi, quod ſuperbe & auare prouincias adminiſtraſſent, condemnati. *Extraordinarium*] multis enim poſt conſulatum annis in prouinciam proficiſcebatur: quod erat extra ordinarium; cum alij ſtatim poſt conſulatum ſolerẽt. *Parthus*] Parthorum incurſiones timet. ep. XI. *Noſtra*] nã, cum armis res geritur, fortuna dominatur. in pace autẽ, quae requiruntur, ea praeſtabo, modeſtiam, abſtinẽtiã, & quae in nobis ipſis, nõ in fortuna, poſita ſunt. *De* CXX, *& de* DCCC,] Caeſaris, ut opinor,

nomen

nomen intelligit, de quo ſupra, epiſt. 1.4.& 5.in hoc libro. *Annus noſter maneat*] quae nobis data eſt annua prouinciae adminiſtratio, ea ne prorogetur, ſed eadem maneat. *Ne interkaletur*] nam interkalatio dies interponebat:ita,diebus interpoſitis,longior fiebat adminiſtratio prouinciarum. *Dionyſium*] hominem Graecum,pueri M.Ciceronis magiſtrum, ab Attico traditum.

EPISTOLA. X

XV.Kal.]perſpicue mendoſum, ut in duabus, quae proxime ſequuntur, epiſtolis apparet. malim igitur, VII. Kal. *Pontinium*]legatum. *Veſtigijs tuis*] quia diu Atticus uixerat Athenis, multamq, & iucundam ſui memoriam reliquerat. *Comitum*] e cohorte ipſius. *Lege Iulia*] cum lex Iulia concedat,ut accipiam,nihil tamen accipitur.ep.15. *Ab hoſpite*]publice enim hoſpitia magiſtratibus in prouincias proficiſcentibus dabantur, cum hoſpes cuique ſuus aſſignaretur:ſed Cicero ſumptum ubique fecit de ſuo,accipi ab hoſpitibus uetuit. *Ex hoc negotio emerſerim*] quod prouinciã non recuſauerim. ἔρδοι τις]ueriſſimum eſt illud,Nemo artem,quam non nouerit,exerceat. Ariſtophani uerſus in Veſpis. *Quid adhuc?*] quid accidit adhuc, ut te prouincia offendat? *Neſcio*] non ſe re quidquam accidit. *Vt puto,& uultu*] placet,quod ſcriptum eſt in antiquo Beſſarionis libro, Vt puto,& uolo. *Dicuntur, et tacentur*] a comitibus meis, ineptis hominibus:ut de uxore difficili dicere ſolemus, neque loqui, neque tacere,cum oporteat. *δυσωνοίμητα ſunt*] non eſt,ut ea ſedare poſſis, & tollere. βαθύτητα, ſummam taciturnitatẽ,ſummam in ferendo, & diſſimulando grauitatem,& prudentiã.ep.21. *Huius uirtutis*] quae eſt in ferendo, & diſſimulando. *Ergo haec quoque hactenus*] ergo nihil addam: haec ipſa ſatis ſint: ut in hoc quoque meam βαθύτητα cognoſcas. *Quid de Caeſaris*] pecuniam debuiſſe Caeſari

Ciceronem,

Ciceronem,ſupra diximus,ep. 1. *De Milonis*] & Miloni Philotimum debuiſſe, diximus. ep. 8. *Turbae dumtaxat?*]in Beſſarionis antiquo libro, Vrbe: ut legi poſſit, Vrbs: quod tamen haud ſcio an maxime probem,cum intelligam,ſi, Vrbs, retineatur, ſuperuacaneum illud uideri, Et urbis ornamentum: ſi quidem urbe ornamenta urbis continentur,ut ciuitate ciues. Placet igitur, & rectius uidetur, Turbae, hoc ſenſu: Athenae me delectarunt,hominum dumtaxat multitudo?immo & urbis ſpecies, atque ornamentum, & amor in te ciuitatis, quadam in nos beneuolentia coniunctus,ſed multum ea philoſophia, quae ſurſum deorſum agitatur,Academia,inquam, leuis,& incerta,quae nihil affirmat. O Academiam, inquit infra, uolaticam,& ſui ſimilem,modo huc,modo illuc. *Si quidem eſt in Ariſto*]quandoquidem eius philoſophiae princeps eſt hoſpes meus Ariſtus. in libro de claris oratoribus,in extremo,Ariſtus,inquit, heres ueteris Academiae,hoſpes,& familiaris meus. *Tum,*]uidetur Xeno Attici res curaſſe. ep. 13. *Quincto conceſſeram*]ut eius domi Quinctus frater eſſet. *Simul eramus inuicem.*]amicus meus Coſmus Gherius, Fanenſis epiſcopus, doctiſſimus & ſanctiſſimus adoleſcens, quem niſi mors immatura praeripuiſſet, ueram antiquae uirtutis imaginem habituri fuimus,cum ego Romam proficiſcens, eius uiſendi,ac ſalutandi cauſſa,Fanum diuertiſſem, hunc locum ut ita corrigerem, admonuit.Cum ex eo quaeſiſſem, correctio illa eſſet ex ingenio,an ex libro ſcripto:uetuſtum librum Patauij ſe affirmauit uidiſſe ita ſcriptum. poſtea Caualcantis in antiquo libro,cuius mihi,Benedicto Accolto Cardinali commodante,ad paucos dies copia fuit,animaduerti eſſe, Eramus inuecim: nunc in Beſſarionis exemplari plane uideo, nulla prorſus uarietate litterarum,Inuicem.

EPISTOLA. XI

Marcellus ſedendi comes] placet doctiſſimi uiri coniectura, Caroli Sigonij, ut legatur: Marcellus foede in Comenſi. ſubaudi ſe geſſit. Comenſem enim, ut ſcripſit Appianus lib. 2. de bel. ci. in Caeſaris contumeliam caedi M. Marcellus conſul iuſſerat; ut oſtenderet, eum ciuem Romanum non eſſe: contra legem Vatiniam, iuſſu Caeſaris latam: ex qua lege Caeſar, ut ait Strabo lib. 5. quinque millia hominum, ex quibus illuſtres quingentos Graecos, Comum deduxit, & Latij iure donauit, ſicuti antea reliquos omnes Comenſes, & colonias tranſpadanas Cn. Pompeius Strabo, Magni pater, iure Latij donauerat. Ius autem Latij hoc erat, ut, qui annuum magiſtratum geſſerant, ciues Romani fierent: quod idem Appianus oſtendit. ideo autem foede Marcellus, quia, licet magiſtratum Comenſis ille in patria non geſſiſſet, tamen, cum tranſpadanus eſſet, caedendus non fuit: quia Cn. Pompeius, Magni pater, tranſpadanos omnes ſua lege ornauerat. ex quo Marcellus iniuriam facere uiſus eſt non Caeſari tantum, inimico ſuo, ſed etiam amico ſuo Pompeio, contempta patris eius lege, ac uoluntate erga tranſpadanos omnes. Pompeium enim Cicero ſignificat, cum ait, Caeſari noſtro: quaſi eodem nomine poſſent appellari, qui principatu pares eſſent. *Varronem*] qui ſcire poterat, cum & Pompeij familiariſſimus, & eius in Hiſpaniae adminiſtratione legatus eſſet, non dum tamen profectus, ſicuti nec ipſe Pompeius. *Hiſpaniam*] ut proconſul adminiſtraret. *Theophani*] Mitylenaeo, liberto: (ut in oratione pro Balbo) cuius erat ſumma apud Pompeium auctoritas. *Nuſquam illum diſcedere*] ut urbi, & reip. praeſidio eſſet, ſi quis motus exoriretur. epiſt. 17. *Ipſos*] integros. *Cn. Voluſius aderat quaeſtor.*] tres igitur quaeſtores habuit Cicero. nam & de Meſcinio, & de Coelio tum ex his epiſtolis, tum ex illis, quae familia

res

res dicuntur, notum eſt. Opinor tamen duos duntaxat eodem tempore fuiſſe, in dioeceſibus tribus Aſiaticis Meſcinium, in reliquis quattuor Cn. Voluſium; cui ſucceſſerit Coelius, qui uenit in exitu anni, cum Voluſius aliquam ob cauſſam diſceſſiſſet, ut & Pontinius legatus diſceſſit. ep. 3. lib. 6. *Tuus*] legatus mihi ab amic tuo Titinio datus: quem te rogante accepi. ep & 21. *Dicrota*] biremes. οἷα τ' ἂν διδάσκοιμι,] ada m eſt, Catellam dominae ſimilem eſſe. id ſi uerum eſt, poſſum de meis comitibus ſperare, ut in hoc imperio ſe mihi ſimiles praeſtent. *Vt ſinguli dicunt,*] dicunt hanc abſtinentiam non eſſe mihi familiarem, ſed ad illam me compoſuiſſe per unum annum. *Excuſatio*] excuſa me. poſthac deferto praefecturam, quibus uoles: non tergiuerſabor, ut in Appuleio: ſtatim ſine ulla mora ſatisfaciam. epiſt. 21. *Patronem,*] philoſophum Epicureum. *Barones*] cum ioco dictum. nam Baro mulier philoſophiae ſtudioſa: molles autem, ut feminae, & dediti uoluptatibus Epicurei. *Rem illam curae fuiſſe*] uide epiſtolam, quae prima eſt libro. 13. fam. tum omnia patebunt. exſulabat autem Memmius Athenis, de ambitu condemnatus. ad Q. fratrem libro 3. epiſt. 11. & Appianus lib. 11. *Epiſtola Piliae:*] miſſa ad Ciceronem, ut is ad Atticum, Romam iam profectum, deferendam curaret, cum inter ipſos irent redirent frequêtes tabellarij. νόμιμον *ὥριαν excuſationem*] legitimã, ac uiro dignã: occupationum uidelicet. nam haec inualetudinis mollior eſt, nec ſatis uiro digna: occupationum contra: quoniam agere uirorum eſt. *Ne acceperis*] neque enim occupatio ulla poteſt eſſe tanta, quae curſum officij noſtri debeat interrumpere. eam igitur quia noſtra reſpuit amicitia, tollamus, cum alijs potius utamur.

EPISTOLA. XII.

Negotium magnum] quo enim tempore ſatis commoda eſſe nauigatio conſueuit, eo ipſo accidit, ut incommo-

modiſſime nauigaret; qui ſex diebus uix Athenis Delum peruenerit. *Ad Ceo.*] omnino pro, Ad, ueteres libri habent Ab. ſed malo, Ad, ut abſoluta maritimi curſus ratio conſtet, A Peireaeo ad Zoſtera, a Zoſtere ad Ceo, inde ad Gyarum, a Gyaro Scyrum, inde Delum. nam, ſi legas Ab Ceo, diſceſſus quidem apparebit, aduentus autem ſilebitur. placet igitur, Ad Ceo: ut ſit nomen ex ijs, quae uariari caſibus non ſolent. *ἀκρατηρίων ἰντα*] placet *ἀκρωτηρίων*, obſeruationum a promontorijs. *Vt audiui,*] accuſatum de ambitu poſt conſulatum. Accuſatus autem erat & ante, cum eſſet candidatus. epiſt. 2. l. 3. ad Q. fr. *Id ipſum conſilium*] quod ad te ſcripſi ut fieret, idem ſcripſi & ad Hortenſium. Erat autem amicus Atticus Meſſallae, ut ep. 15. l. 4. Hortenſius etiam patronus. fam. ep. 2. & 4. l. 8. *συνηγωνίων*] condoluit, ob communis amici caſum. *Meos*] ſcriptos *περὶ τῆς πολιτείας*. *Tallumeto*] litteratus Attici ſeruus. *Habebimus conſules.*] iam erunt deſignati. *Ipſis*] quia iam de iudicio Meſſallae mentionem fecit. aut, quod poſt comitia plerumq. crebra ſolerent fieri iudicia.

EPISTOLA. XIII

Sexageſimo & quincto poſt pugnam Bouillam] cum de caede Clodij ad Bouillas facta non poſſit accipi, quae multis ante menſibus fuerat; libenter legerem, Septuageſimo & quincto. tot enim dies a nonis Maijs, quo die a Cicerone in prouinciam proficiſcente Atticus diſceſſit, (ſic enim patebit rationem attente ſubducenti) ad. XI. Kal. Sextilis numerantur. & Attici diſceſſum ideo pugnam opinor Bouillam appellari, quia, cum Ciceronem proficiſcentem Bouillas uſque proſecutus eſſet, ulteriusq. progredi uellet, Cicero autem recuſaret, ortum eſt inter eos quaſi certamen humanitatis, aegreq. diſceſſus factus. hoc autem eo magis opinor, quia, ſimul eos in Tuſculano fuiſſe, cum in prima huius libri epiſtola uideam, proſecutum deinde

de Atticum uſque ad Bouillas, facile mihi fit ueriſimi le. Epheſum igitur, inquit, ueni ad. xv. Kal. Sext. ſeptua geſimo & quincto poſt quam a te diſceſſi. *Legatio-num*] obuiam prodeuntium, extra prouinciae termi-nos, cuius initium fuit Laodicea. ep. 14. Vel legatio-nes fuere urbium Aſiae, extra Ciceronis prouinciam, quia in epiſt. ſequenti, Nos, inquit, Aſia accepit admi rabiliter. *Graeci*] etſi Epheſus in Ionia, & Ionia in Aſia, Graeci tamen incolae dicebantur, quia Graeco ſermone uterentur. *Verumtamen decumanis*] ſic & in Beſſarionis libro. placeret, Verumtamen cum Ro-manus. ut hoc dicat. Graeci, qui Romanos magiſtra-tus odiſſe ſoliti ſunt, quia praelati faſces quaſi minari uidentur eorum libertati, me tamen cum imperio ue nientem non minus laeti exceperunt, quam ſi Ephe-ſius praetor, hoc eſt ex ipſis unus, eſſem. *Oſtentationes meas*] quem enim permultos annos me oſtentaui, cum nunc re praeſtē neceſſe eſt, modeſtū, abſtinentē, iuſtū *Vtemur ea palaeſtra*] ita me exercebo, ita geram, ut tu monuiſti. *Confectae pactiones*] huius anni. nam ſe-quentis confecit ipſe: quod infra gloriatur. ep. 1. l. 6. *Thermoque.*] Q. Minucio Thermo propraetori, Ioniam regenti. fam. ep. 18. l. 2. & 3. l. 13. *Edidi.*] cum ei tan tundem me dicerem redditurum, quantum a te acce-piſſem. ep. 13. *De illo domeſtico,*] de filiae, opinor, in-telligit matrimonio: de quo diſcedens Attico manda uerat. uide ep. 4. & in epiſt. fam. ep. 12. l. 3. *De Caeſa re*] de HS xx & DCCC, quae Caeſari debita ſolui cupiebat. ep. 1. 5. & 9. *Te auctore*] uide ep. 5. l. 4. & 5. l. 5. *Si curae eſt*] ſi aeſtimas eam, quanti in ſermoni-bus oſtendiſti, epiſt. x1.

PISTOLA. XV

Ex ea die παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto] manda-tum de annuo munere prouinciali incipito curare: ne ſcilicet mihi tempus prorogetur. Ex ea die, autem, quia fuiſſet abſurdum agere de prouincia non proro-

R ganda,

ganda, ante quam in prouinciam eſſet peruentum. *Seditio*] ideó facta, quia ſtipendium non perſolueretur. puto eſſe eam ſeditionem, de qua epiſt. 6. l. 3. & 4. l. 15. fam. *Appio*] proconſuli, qui prouinciam Ciceroni traditurus erat. *Aſia*] Aſiam eſt ingreſſus, nec dum tamen peruenit in prouinciam ſuam. eius initium Lao dicea, urbs Phrygiae, quae regio eſt minoris Aſiae. *Tullium tuum*] ep. 11. *Rei militari*] non ùt bellum gereret, ſed ut rem militarem collocaret. fam. epiſt. 13: l. 2. *In primis, quid illud*] placet, In primisq. illud. ſignificat, quod in proxima ep. dixit, Scrupulum quem non ignoras: uidelicet de filia collocanda. *Subtiliores*] ſcriptae diligentius.

EPISTOLA. XV

Ex hoc die clauum animo uerbis.] hoc totum abeſt a Beſſarionis & Ferri libris, & a duobus item antiquis, qui Romae ſunt apud amiciſſimum meum. nec hercule, ſi tollitur, erit, quod in ſententia deſideremus. ſin retinemus, legi poterit, Ex hoc die commouebis. ut ſit, quod in proxima dixit, παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto. &, Ex hoc die, quia, ſi ageretur de prouincia non proroganda, ante quam in prouinciam eſſet peruentum, abſurdum ac leue quiddam uideretur. erat autẽ Laodicea prouinciae Ciceronis prima ciuitas, nec tamen in Cilicia, ſed in Aſia; cuius tres διοικήσεις ſibi attributas eſſe, ſcribit ep. 67. l. 13. fam. *Magnum campum.*] hoc eſt, quod dicit in epiſt. ad M. Coelium: Totum negotium non eſt dignum uiribus noſtris; qui maiora in rep. onera ſuſtinere & poſſimus, & ſoleamus. *Ius Laodiceae &c.*] nihil, inquit, inter me, & A. Plotium intereſt. nihil ego hic plus ago, quam Romae Plotius praetor. *Noſter amicus*] C. Caſſius; ut ep. 18. qui, mihi dignitate non comparandus, tamen habet exercitum: ego duas tantum legiones, ac ne legiones quidem, nomen dumtaxat legionum. tres enim cohortes aberãt. ep. 6. lib. 3. fam. Alij Bibulum ſignificari

ri putant. ſed is nondum uenerat in prouinciam. (ep. 18.) & iuſtior indignationis cauſſa, ſi de Caſſio accipiatur, nondum conſulari, quaeſtoria tantũ poteſtate ornato. *Exſilium*] tenuium, infirmarum: quod erãt infrequentes. *Denique.*] denique, etiam ſi & exercitum, & quae optari in prouincia poſſunt, omnia habeam; tamen haec non deſidero. *Hoc inſtituto.*] ut de meo ſumptus fiant, de alieno nihil ſumatur. ep. 10. & 14. Quod tecum permutaui: quam a te pecuniam accepi; tuis procuratoribus hic reddendam ep. 13. *Appij uulnera*] quae prouinciae impoſuit illius auaritia. uide ep. 15. *In caſtra,*] ut rem militarem conſtituerem ep. 13. *Lycaoniam*] de qua diximus initio huius libri. *Cum Morphagene*] latronum duce, ad quem fugitiuus Attici ſeruus confugerat. *Promagiſtris ſcripturae, & portus, & noſtrarum dioeceſium,*] ſic habent duo antiqui libri, Caualcantis, & Beſſarionis. forte legendum, Et portus noſtrarum dioeceſium, ut eſt in Alberti Ferri antiquo libro: ut ſit ſenſus: dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris promagiſtris ſcripturae, & portus noſtrarum dioeceſium. certe enim & ſcripturam, & portum intelligit intra ipſius dioeceſes. epiſt. 16. lib. 11. & 7. lib. 14. & in orat. in Verrem. Quod ſi quis legat, Per magiſtros; ſubaudietur, mihi reddendas in prouincia, ut tabellarij ad promagiſtros deferant, promagiſtri reddendas curent Ciceroni.

EPISTOLA. XVI

In ipſo itinere; & uia diſcedebant tabellarij.] maiorem feſtinationem tabellariorum oſtendit, cum ſubiungit. Et uia. eſt enim in uia, qui diſcedit, a loco ad locũ iturus; eſt in itinere, non ſolum qui diſcedit, aut ſtatim diſceſſurus eſt, ſed etiam qui ſubſideat in diuerſorio, aut in hoſpitio, diſceſſurus poſt aliquot horas, aut etiam poſt aliquot dies itaque ſaepe ita loquimur, Longo itinere, difficili uia. Tabellarij igitur, Cice-

ronis litteras exſpectantes,non modo in itinere,ſed in uia etiam erant, ſtatim, acceptis litteris, diſceſſuri. *Perditam*] uide ep.1.l.6. *Imperata* ἐπικεφάλια] imperatum ab Appio procos. tributum in ſingula capita. uide fam. ep. 8. l.3. *Non hominis*] ut, qui haec tam immania ediderit,non hominem,ſed feram dicas fuiſſe. *Omnium nos uitae.*] rectius, Omnino uitae, putarem:ut de prouincialibus accipiatur. *Lege Iulia*] legem de prouincijs tulerat conſul C. Iulius Caeſar: de qua in epiſt.fam.ep.17. l.2. & in Piſonem. *Aduentu noſtro.*] hic locus in impreſſis libris non recte diſtinctus. ego ſic interpungo, Ex domibus mehercule etiam, aduentu noſtro. reuiueſcunt iuſtitia &c.Reuiueſcere autem antiquum uerbum eſt:quod & hic aperte legitur in antiquis libris, & a Lucretio uſurpatur. *Forum agit.*]quod ne ab ijs quidem fieri ſolet, qui breui tempore ſibi ſucceſſum iri putant:eo minus ab Appio debebat, qui poſſet iam ſuſpicari, ſibi eſſe ſucceſſum. epiſt. 6.l.3. *Prouinciam ſuam*] Syriam. ep. 18. *In caſtra*] ut aeſtiuos menſes rei militari daremus. ep.13.

EPISTOLA. XVII

Philotimi] qui tibi non dixit, eſſe qui ad me proficiſceretur. *Paucis diebus habebam*] aperta ſententia, ſed notandum genus loquendi, Paucis diebus habebam,pro, Ad paucos dies habiturus eram. *Tamen et ſi*]ſic locutus epiſt.ultima lib.4. fam. & Q. Cicero de Petitione conſulatus. *Tribunorum* ,] tribunorum mil. *Lepta*] Q.Lepta,praefectus fabrum.fam.l.3.ep. 7. *Pacoro*] quem poſtea Ventidius cum uniuerſo exercitu cecidit. Iuſtinus lib. 42. *Orodis*] Orodae, & hic,& infra liber antiquus habet. *Nondum*] cum tamé circiter idus Sext. ab Epheſo nauibus in Syriam profectus eſſet, uentosq. ſecundos habuiſſet. epiſt. 3. l.15.

l.15.fam. *Cicerones*]filium, & fratris filium. *Domeſtica, & maxima cura*]de collocanda filia. ep. 4.& 14. *Bruto noſtro*] Appij genero.

EPISTOLA. XIIX

Casſius]qui, Craſſo a Parthis caeſo, reliquias exercitus Antiochiam reduxerat. *Et multa*]uidebis. *Inter caeſa, & porrecta*] in ipſo articulo diſceſſus mei. ſumpta ſimilitudine a Sacrificijs, cũ inter caeſa exta & porrecta ſiniſtri quid accideret,ne litari poſſet, ſed instaurari ſacrificium neceſſe eſſet. uerebatur Cicero, ne, quo tempore diſceſſurus eſſet, eo tempore eiuſmodi quid accideret, ne poſſet diſcedere. *Oneris*]ut belli Parthici curam ſuſtineret. *Temporis*]ut, etiam ſi ad Parthicum bellum alius mitteretur, ipſe tamen ne diſcederet, qui uideretur ſocios poſſe in officio fideq. continere. *Dimittere*] ad bellum Parthicum mittere. *Copioſo a frumento*,] in Beſſarionis libro, Quo Piſo a frumento.recte putamus, Copioſo a frumento. figura eleganti, & uſitata: ut Copioſo referatur ad, Exercitu. itaq. olim coniectura ductus emendaui. Quod autem ſupra nonnullis in libris eſt, Et in Amano tuto conſedimus, non, ut in noſtris, Etiam manu: tuto conſedimus: id perſpicue falſum:cum nunc ad montem Taurum Cicero ſit, ad Amanum autem poſt contendat: ut ep. 20. *Duplicaturi*]ut eſſent omnino quattuor legiones.duas.n.Cicero habuit.ep.15.huius lib.& 1.l.6. *Deiotari*] Galatiae regis. ep. 1. l. 6. *Locum*] forte rectius, Loco. *Bono animo es*] Pro, Bono animo ſis. antiqua locutione. *Si integra in ſenatu*] niſi in ſenatu ante Kalendas Ian. de prouincijs agetur: *Nihil accipiam iniuriae*,]eſſet autem iniuria, ſi mihi prouinciae tẽpus prorogaretur. *Conſules*]qui Kal.Ian.magiſtratum inibunt,&,ut moris eſt, eo die ad ſenatũ referent de rep. Intelligit autẽ L.Paullum & C.Marcellum, conſules deſignatos. *Tribunum pl.*] deſignatum: qui tum in

R 3 magiſtratu

magiſtratu noſtra cauſſa impediet, ne quid noui de prouincijs decernatur ep. 2. *Neceſſarium*] agitur de maxima mea re, maximeq. neceſſaria. *Si opus erit*] ſi Parthus coget, tuto enim erunt in inſula Rhodo. *Rem*] uide ep. 1. l. v 1. *Exhibeo pupillum*] Ariobarzanem regem, qui mihi a ſenatu in tutelam eſt traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipſi. *Neque defendo*] tutores enim dicti, quia pupillos tueantur. ego, inquit, iam non tueor; tutela me abdico. *Et lenta, & inania*] lenta, quae non explicantur, ad exitum non perducuntur; inania, quia, quod Ariobarzanes ſperare poſſis, non eſt. eget enim. ep. 1. l. 6.

EPISTOLA. XIX

Vt Pompeium exſpectaris,] Vt, ualet etiam ſi. & proxime, Etiam, eſt pro, Tamen, ut in epiſt. fam. lib. 7. ep. 3. Ego cum meis, ſi quidquam nunc cuiuſpiam eſt, etiam in meis eſſe malui. *Arimino*] ab exercitu. fam. ep. 3. l. 7. *Solicitus ſis*] de rebus urbanis, ut nos hic de Parthis. *Meſſallam.*] qui pro Atilio promiſerat. Et, Appellare, uerbum creditorum. appellare autem quo tempore de ambitu reus erat Meſſalla, hominis uidebatur de humanitate parum laborantis. *Itineris noſtri*] dum in prouinciam proficiſcitur. *Reliqua*] poſtquam in prouinciam peruenit. *Iam Romae*] cum Romae es. iam enim profectum Atticum in Epirum exiſtimabat. et dixit, Iam, quaſi paucis ante menſibus natam. Poſſet etiam ſic, niſi repugnarent antiqui libri, Iam mire iucũdam. Ea poſt uxor Agrippae fuit, eius, qui Pantheon, quod nunc quoque integrum magna cum admiratione ſpectatur, Romae condidit. *Tuis condiſcipulis*,] reliquis Epicureis: quorum philoſophiae deditum Atticum fuiſſe, aut ſupra diximus, aut, quia notum eſt, omiſimus. *Tarentinis*] legendum, Parietinis, puto: de quibus & Patro, & reliqui Epicurei laborabant, ut ſibi a Memmio concederetur. uide ep. 11. & fam. ep. 1. l. 13. *In militia*] ſuum in prouinciam

iter

iter Militiam appellat,quia cum agmine proficiſcere-tur:ut ep.2.l.6. In hac peregrinatione, militia ue noſtra ſaepe incenſum ira uidi, ſaepe placatum. & ep.4. l.6. *Quod ſcribis libenter*,] quod ſcribis, libenter te ſcribere de repulſa,quam C.Hirrus tulit,in aedilitatis petitione:agnoſco amorem tuum. *Cum ſororis tuae filij patruo*] mecum, qui ſororis tuae filio patruus ſum. περίφρασις. *Certares*]certare ſoleret.reſpexit enim ad certamẽ de auguratu: de quo fam. ep.3.& 6.l.8. *Magni amoris*] non fine ironia: quaſi dicat: an hoc, te etiam non ſcribente, mihi dubium eſſe potuit? *In mentem non uenerat*] iocatur, quia ſcripſerat Atticus, Moneo te, ut gaudeas. uel, In mente non uenerat, ut de homine contemnendo. Τὸ νεμεσᾶν intereſt τῷ φθονᾶν] indignatio diſtat ab inuidia: indignari, & inuidere,non idem ſunt.Reſpondet Cicero tacitae obiectioni.Gaudeo,inquit,nec tamen eſt,cur quiſquam reprehendat. non enim, quia laetitiam capio ex Hirri repulſa,propterea;ſi aedilitatem is eſſet adeptus, inuiderem,ſed indignarer potius.iure igitur gaudeo:quoniam ab indignatione, non ab inuidia, proficiſcitur laetitia mea. contra uero, ſi quis eius ignominia, damno ue laetatur,cuius honoribus,aut commodis inuideret,non cure gaudet. Quid eſt autem, cur damnetur inuidia,excuſetur indignatio? quia, cum utraque ſit,ut ait Ariſtoteles Rhet.lib.2.λύπη ταραχώδης,καὶ ἐπὶ εὐπραγίαν, ideſt moleſtia mentem perturbans ob ſecundam fortunam; tamen hoc differunt, quod indignatio gignitur ob ſecundam eius fortunam, qui dignus ea non ſit;inuidia uero,non,dignus, indignus ue ſit, ſpectat,ſed aduerſus parem,& ſimilem commouetur. itaque ſemper in bonum uirum cadere uidetur indignatio, aegre ferentem,quod improbi ea conſequantur, quae ad bonos deferri par ſit; inuidia, non item. Recte igitur Cicero ſuam laetitiam ad indignationẽ, nõ ad inuidiã,refert:quod Hirrus,qui repulsã tulerat,

ſecunda fortuna minime dignus eſſe uideatur.

EPISTOLA. XX

Saturnalibus] Saturnaliorum diẽ.xiv Kal.Ian.fuiſſe, tradit Macrobius lib.1. *Pindeniſſae*] infra Pindeniſſum opidum uocat, & fam. l. 2. Apud Graecos tamen πινδηνιλιάτος. *Nomen*] inauditum Romae. Sic in epiſt. ad Coelium: Pindeniſſum tantis opibus oppugnabam, ut mihi ad ſummam gloriam nihil deſit, niſi nomen opidi. *Iis, quae erant*,] inter Epheſum, & Laodiceã. *Perilluſtres fuimus*] Fuerunt, antiquus liber Beſſarionis. *Omnes iniurias reuellimus ſuperiores*] hoc puto dici: Quaecũque Appius uulnera impoſuerat, omnia ſanauimus. *Quod Dein*] Beſſarionis liber, Quod idem quod idẽ. dein. ut fortaſſe repetitum ſit, Quod idem, negligentia librarij. erit enim aperta ſententia, ſi legatur, Quod idem dein Apameae &c. & patebit uerbũ, Fecimus, referendum eſſe ad Reuellimus iniurias ſuperiores. Cũ haec iam diuulgaſſem, confirmari meam coniecturam Vrbinatis Ducis antiquo libro, ſignificauit Gabriel Bartolucius, iuuenis ingenioſus, & bene moratus. *Quinque dies*] aliter ep. 16. & fam. ep. 4. lib. 15. *Iuriſdictione*] Iconij tamen ius non dixit, ut ex ep. ad Catonem l. 15. fam. cognoſcitur. *Aquarum diuortio*] antiqui libri duo, In, praeponunt. ad ſententiam nihil intereſt. Aquarum diuortio diuidi montes dicuntur, cum in eos imbres delapſi, quia conſiſtere in ſummo iugo non poſſunt, bifariam diuiduntur, & deorſum praecipitant. Hinc illud fam. epiſt. 10. lib. 2. Mons Amanus mihi cum Bibulo communis, diuiſus aquarum diuortijs. Et Liuius libro. XXXIIX. In iugo montis caſtra poſuit ad aquarum diuortia. Iulius Frontinus in libro de qualitate agrorum Aquarum diuergia uocat; itẽq. Aggenus Vrbicus, & ubi hunc Frõtini locũ explanat, & in cõmẽtario libelli de cõtrouerſijs. *Ea ipſa, quae*] eo ipſo in loco, ubi &c. fam. ep. x. l. 2. & 4. l. xv. *Imperator haud paullo melior, quam aut tu, aut ego.*] eodem

eodem modo Horatius Sat. 1. lib. 2. Me pedibus delectat claudere uerba, Lucili ritu, noſtrũ melioris utroque. *Oſacei*] de hac Oſacis nece, Caſſijq. uictoria, Dio lib. XL. *Appellatione hac inani*] imperatoria. nomen imperatoris concupiuit: quod nos, ut inane quippiam, nihili ducimus. *Laureolam in muſtaceo*] iocatur, quoniam muſtaceis lauri folia ſubijcerentur, ut ait Plinius l. XV. Muſtaceorũ cõfectionẽ Cato docet in l. de re ruſt. Bibulus, triũphi cupiditate adductus, uoluit cũ obſcuris, paucis, infirmis hoſtibus confligere. *Cohortem primam totam perdidit*,] cohortes in legione decem Vegetius nominat. Polybius nullam de cohortibus mentionem facit: de legione, & manipulis dumtaxat loquitur. quod mirari aliquis poſſit. ſed Polybius deſcriptionem legionis exponit; cohortes autem ab imperatore interdum fiebant ex coniunctis manipulis rerum gerendarũ cauſſa. Porro, quin duas legiones habuerit Bibulus, minime dubito; cum & is eſſet conſularis exercitus; & duas item Cicero legiones, ut Plutarchus memoriae prodidit, in Ciliciam prouinciam duxerit; & maius Syriae, cui Bibulus praeerat, a finitimis Parthis periculum impendere uideretur. Primam cohortem uocat, quae tribus primis manipulis, ideſt, uno primo Haſtatorum, altero primo Principum, tertio primo Triariorũ conſtaret. ut enim numero manipuli, ſic numero cohortes, ex ijſdẽ manipulis factae, notabãtur. Vegetius Primam nominat, quae numero militum, & dignitate praeſtaret: eamq. cõſtituit expeditibus ∞CV. reliquas autẽ nouem ex DLV. ut omnino eſſent peditum ſex millia centum, mutata prorſus militiae ratione, auctoq. numero militũ in ſingulis legionibus. nã Polybius neque plures quattuor millibus ducẽtis in legiõe numerat; &, cũ ex ijs triginta manipulos faciat, denos e quolibet militum genere, ſingulos cuiusque generis eodẽ ſemper numero, ideſt Haſtatorum CXX, Principum item CXX,

Tria-

Triariorum L x;rationem non inuenio, qua potuerint in una cohorte ∞ C V milites cõſcribi. quãquã, ut di xi iam, cohortes Polybius, numquã nominat, manipulos tantũ deſcribit, et utitur his nominibus, τάγμα, σημαῖα; quae Latine dici uidentur, Ordo, Signũ. addit ẽt, σπεῖρα, parum proprie: nam apud Latinos Cohors eſt, non manipulus. uerum cohortes multis ante Polybiũ aetatibus fuiſſe, Liuius docet: Varro etiam ita ex manipulis copulari cohortem dixit, ut in uilla ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit unum. Omniũ autem cohortum primam ceteris fortitudine praeſtitiſſe crediderim. nam, licet omnes decem cohortes ex quattuor militum generibus, e Velitibus, Haſtatis, Principibus, Triarijs, conſtarent, ternis manipulis cuique cohorti attributis: (uelites enim neque proprios habebant manipulos, neque centuriones, neque ſigna, uerum ad ſingulos Haſtatorum, Principum, Triariorum manipulos adiungebantur) tamen haud omnes Haſtatos, Principes ue uſu militari, & uiribus excelluiſſe ueriſimile uidetur. nam, ſi non omnes Haſtatorum aut Principum centuriones honore pares erant, ſed alij alijs praeſtabant; quod infra docebitur: ſequitur, ut nec omnes omnium manipulorum milites uirtute pares, fuerint, exceptis fortaſſe Triarijs: quorum ſi centuriones omnes pariter Primipili uocabantur, (quod ideo facile arbitror, quia nec uſquam primi, ſecundi, tertij, quarti pili, uel reliquorum mentio fit; & unamquamque Triariorum partem Primum pilum eſſe dictam, aſſerit Liuius lib. I I X.) conſentaneum uidetur, eandem de omnium Triariorum robore opinionem fuiſſe. Itaque fortiſſimos Haſtatorum, & Principum, praeter Triarios, qui fortitudine pares omnes habebantur, in primo manipulo delectos eſſe arbitror, qui primam cohortem conſtituerent; poſt eos, qui ſecundam; deinde, qui tertiam; eodemq. modo uſque ad decimam, habita ſemper in hoc ordi-

ne

ne uirtutis ratione. quo plus detrimenti Bibulum accepiſſe, perdita cohorte prima tota, Cicero ſignificat. In uerbo autem, Perdidit, magis indicatur ducis culpa, quam ſi dixiſſet, Amiſit. perdimus enim uitio noſtro, amittimus etiam alieno. Coelius hac de re, Amiſit, dixit, epiſt. 9. lib. I I x. Bibulus in Amano neſcio quid cohorticularum amiſit. Vſus eſt leniore uerbo, quam Cicero, ambitione ſcilicet minus impeditus. *Cẽturionemq. primi pili*] uide Aldi filij ſcholia in Salluſtij Iugurtham. *Nobilem ſui generis*] non familiae ſuae nobilem, ſed nobilem inter Centuriones Triariorum, qui ceteris Haſtatorum, & Principum Centurionibus nobiliores erãt: uel nobilem inter omnes plane Centuriones, qui ceteris militibus uirtutẽ praeſtabãt. *Eleutherocilicum*] liberum: cuius incolae ne regibus quidem unquam paruiſſent. uide fam. ep. 4. l. x v. *Tertijs*] triduum igitur Saturnalia celebrabantur Ciceronis aetate. qua de rẽ Macrobius plura. *Ad* HS c x x] mancipiorum, quae iam auctione uènierant, pretium erat aureorum 3600. *Ligurino μώμῳ*] momo ſatisfacere quam non facile ſit, uel prouerbium declarat, in rebus difficillimis uſurpatum. & puto M. Catonem intelligi, ſeueriſſimum hominem, cui ſatisfacere magni negotij fuit, uſque eo, ut ſua moroſitate & ſibi, & reip. pernicioſas excitarit inimicitias. recte igitur Cato momus. Ligurinus cur, compertum mihi nondum eſt. poteſt tamen ἀφιλῶς eſſe ſcriptum: ut uere Ligurinus aliquis fuerit maledicentiſſimus. *Elegantius*] ex parte, in qua ſcribis de Ligurino momo. *Neo tamen ego &c.*] uenuſta ſententia. Continentia, inquit, uirtus eſt, uoluptati contraria: ſed, cum ego ex hac integritate, abſtinentiaq. mea tantam capiam uoluptatem, quanram antea numquam; continentiam non uocabo, quae uoluptati reſiſtit; integritatem potius dicam, aut quiduis aliud. *Fui tanti*] tanta in me fuit, me ipſo inſciente, integritas, & abſtinentia.

ἐκφυσιοῦμαι.] intumeſco, effero me. ut a φυσιόομαι, uerbo tamen, quod putem, inuſitato, deducatur. *Ariobarzanes*] in Cappadocia tres Ariobarzanes regnaſſe, poſtea redactam in prouinciae formam, à Strabone didicimus. *Opera mea uiuit*] hoc exponit multis uerbis in ep. ad ſenatum lib. 15. fam. *ἐν παρόδῳ, &c.*] in curſu: quaſi enim praeteriens, & alias res agens, belli Parthici cura occupatus, ἐν παρόδῳ regem Ariobarzanem, praeſentibus inſidijs circumuentum, nec opinantem liberaui. *Conſilio*] quia conſilij mei fuit, ut triduum illud, dum in caſtris ad Cybiſtra moror, in magno officio ponerem; quodq. ſenatus ad me de Ariobarzane ſcripſiſſet, id ad ipſum deferrem. *Auctoritate*] quia, mei praeſidij ſpe, inſidias ij patefecerunt, qui ante meum aduentum, periculi metu, occultauerāt. fam. l. 15. ep. 2. & 4. *ἀπρόσιτον me*] tantū abeſt, ut me regis Ariobarzanis inſidiatores muneribus corruperint, ut ijs ne accedere quidem ad me, aut alloqui licuerit. ergo, praeter conſilium, atque auctoritatem, etiam integritas in me fuit. *Ne pilum quidem*] quod mirificae fuit abſtinentiae, cum regem Cappadociae ſeruaſſet, ex eius regno ne pilum quidem auferre. *Brutum abiectum excitaui*] hoc dicit: Rem Bruti deſperatam reſtitui, quia rex, mihi tanto beneficio deuinctus, pecuniam Bruto debitam, quam ſoluiſſet nunquam, me contendente ſoluturum ſe promiſit. epiſt. 1. & 3. l. 6. *Eſt totum*] in hoc omnia ſunt. ſic locutus eſt epiſt. 4. l. 15. fam. *Kal. Martij*] quo die de prouincijs ad ſenatum ex s. c. referent noui conſules, L. Paullus, C. Marcellus. epiſt. 8. lib. 8. & 10. ibidem. *Reſiſtet*] ſi Caeſaris amici repugnabunt, ne ſucceſſor ei mittatur; uereor, ne ſit eadem prouinciarum omnium condicio, itaq. nec de ſucceſſore mihi mittendo agatur. epiſt. 6. l. 8. *Iucunde de Caeſare,*] grata mihi ſunt, quae de Caeſare ſcribis a ſenato decreta. Intelligit autem s. c. M. Marcello conſule referente factum:

ctum: quo ſenatus uoluntas aperte ſignificabatur de ſucceſſore Caeſari mittendo. ep.8.l.7. fam. *Quae tu ſperas*]Caeſarem ſenatus uoluntati ceſſurum, prouinciam ſucceſſori traditurum. *Salui ſumus*]de prouincia,ita ut cupimus, decedemus, annuo imperio termi nato. *Incendio Plaetoriano*] grauiter fero de incenſa Plaetorij domo:ſed eo minus moleſtum eſt,quod adu ſta ſimul eſt propinqua Leij domus, hominis non ami ci.Aut ſic. Eo minus moleſte fero Plaetorium condemnatū, quod ex appēdice iudicij Plaetoriani uocatus eſt Leius in iudicium,quo ea pecunia peruenerit:ut Rabirius ex dānatione Gabinij.Sic & Liuius lib.xxix. Serius,inquit,ei triumphandi cauſſa fuit,ne,P. Terentio Culeone praetore,cauſſam lege Petillia diceret,& incendio alieni iudicij,quo L.Scipio dānatus erat, conflagraret. *Lucceius de Q. Caſſio*] Q. Caſſio Longino; qui anno ſequenti tribunus pl. cū Antonio collega ad Caeſarem profectus,propenſum ad ciuile bellum impulit. contentio igitur inter Lucceium, & Caſſium, cū alter Pōpeij,alter Caeſari faueret. *Togam puram*] uirilem togam;quā ſumebat praetexta depoſita, anno xv.finito.ep.1. lib 6. *Iubeor*]a fratre meo, ſororis tuae uiro.ep.1 l.6. *Moderabor*]ut minus modeſto,minus cōtinēti:qualē ſe poſtea Quinctus filius magis quotidie praeſtitit. *Vt habeam rationem*]ut ex tuis,quae ſit negotij,atque etiam otij tui ratio,cognoſcam:ut mihi rationem reddas & negotij,& otij tui. *Alexis*]Attici ſeruus amanuēſis.ep.2.lib.7. *Adſcribit*] in litteris tuis,ab ipſo ſcriptis. *Cur non ſuis litteris,&c.*]cur non litteras ipſe ad me mittit,ſicuti amanuenſis meus Tiro ad te mittit? *Quaeritur κέρας.*]do operam, ut cornicini Phemio cornu, quale ſcribis, inueniam. ep.1. lib.6. *Tuo, meoq. beneficio*] cum uterque puero fortaſſe tutor eſſet. *Conuellatur*] eripiatur.

EPISTOLA. XXI

Meo tempore perneceſſario,] cum de prouincijs agetur,

agetur, Kalendis Martij.ep.20. *Caſſius*] hic M.Craſſi quaeſtor in Parthos eſt profectus; Craſſo interfecto, collectis exercitus reliquijs, in Syriam profugit. quo Parthi poſtea cum irruiſſent, eos Antiochia, magna magna caede edita, reiecit. poſt ciuile bellum, facta cum M.Bruto coniuratione, Caeſarem occidit. Philippenſi proelio, cum uictum M.Brutum opinaretur, deſperata uictoria, ſua ſibi manu mortem conſciuit. *Q.Caſſii*] qui tribunus pl. cum eſſet, Lentulo & Marcello cos. cum M.Antonio collega, & C.Curione, qui anno ante tribunus pl. fuerat, ad Caeſarem profugit. tres fratres fuerunt, C.Q.L. omnes tribuni pl. fuerũt. de C. ſatis hiſtoriae loquuntur: de Q. nominatim Cicero in epiſt. ad Tironem, Caeſar commen. lib. 1. & alij: de L. in Philip. 1. 11. & hic l. 14. ep. 2. quem etiam ſignificat in ep. ad C.Caſſium, fam. ep. 2. l. 12. *Nullo noſtro ὑπηρετήματι.*] non pulſi a nobis. *Orodis*] legendum, Orodae, ut in antiquo Beſſarionis libro. ita enim uariatur Orodes Orodae, ut Anchiſes Anchiſae. quam ueterem flectendi rationem qui ignorarũt, ex Orodae fecerunt Orodis. *Prouincia noſtra*] Cyrrheſtica, Syriae parte, Ciceronis prouinciae proxima. ep. 18. Noſtra, igitur, populi Romani. *Artauaſdis*] Armeniorũ regis, cuius nupta ſoror erat cum Pacoro, regis Parthorum filio, ex quo ſcire poterat Deiotarus aliquid de Parthorum conſilijs. ep. 3. lib. 15. fam. & Appianus in Parthico. *Ipſe*] rex Parthorum Orodes, Pacori pater. ep. 1. lib. 6. Hiemant, inquit, in noſtra prouincia Parthi: exſpectatur ipſe Orodes. *Nullus honos*] cum ſenatus ei prouinciam, per decennium a populo traditam, ante tempus uelit eripere. qui erit difficillimus nodus: ut uerear, ne ſucceſſio prouinciarum non facile expediatur. &, Nullus honos, quia Pompeius adeſſet: qui ſi quo dimitteretur, nemo Caeſarem magnopere oppugnaret. *Legatos praeeſſe.*] rectores enim prouinciarum, ſine ſucceſſore

ceſſore decedentes,legatos,qui praeeſſent, relinquebant. fam. l. xII. ep. 27. & 32. & Pompeius Hiſpaniam prouinciā diu per legatos Afranium & Petreium adminiſtrauit. *Ne interceſſor quidem*] ſi prorogabitur prouincia,tribunum pl.inueniemus, qui prorogationem interceſſione impediat. ſed uereor, ne s.c. eiuſmodi fiat, quo tribuni ab interceſſione ſummoueantur: quale illud epiſt.3.lib.4. *Struere*] qui haec moleſtiſſima cogitem,quae fortaſſe non erunt. *Velim ita ſit*]ut,inania cogitans, mihi ipſe ſolicitudinem ſtruam. *A Lentuli triumpho*] poſt P. Lentuli triumphum ex rebus in Cilicia geſtis : ut multis menſibus poſt,quam deceſſerat,triumpharit, fortaſſe a tribunis pl.impeditus:quod & L.Lucullo obuenerat. Rexit autem Lentulus per triennium Ciliciam . id ex eo conſtat, quod , cum in prouinciam ierit Marcellino & Philippo cos.ut ex l.1.fam.liquet, Appio Claudio ſuccedēte deceſſit,ut ex l.3.fam.itelligitur. γλυκύπικρον] quia partim affirmas, partim dubitas : ut ſit ſpes cum metu , quaſi dulce ſimul, & amarum . dubitare autem uidebatur Atticus in eo , Si quid ſecus. *Moram*] ad decedendum. *Centurionis Scamulae*] mallem , Centurionis Camulae : liberto uidelicet, aut ſeruo . *De Cibyratis pantheris.*] M. Octauio aedili curuli deſignato , M. Coelij collegae , roganti num Cicero pantheras Coelio miſſurus eſſet ad ea munera, quae ſeorſum ab ipſo daturus eſſet, Atticus reſpondit , ſe non putare.ep.1.l.6.& fam.ep.xI. l. 2. & l. 8. *Auctoritate tua*] auctor enim fuiſti,ut ita me gererem, ut etiam Ligurino momo ſatisfacerem. ep. 20. *Tranſita*] quid ſi, Tranſitans?ut tranſitans L. Tullius acceperit, ſed & ſemel in diem,& tamen lege Iulia : quae, tranſeuntibus, magiſtratuumq. comitibus ut fenum aliaque, ab opidis & uicis ſumminiſtrarentur , iubebat. (ep.10. & 16.) ergo ſemel in diem L. Tullius , tantum quod neceſſarium eſſet:cum alij, Iulia lege abuſi , ex omnibus

bus uicis, etiam quod neceſſarium non eſſet, tranſeuntes acciperent. In Beſſarionis lib. Tranſitam, item in duobus apud amiciſſimum meum. *Q. Titinio*] qui mihi legatum dedit L. Tullium. *Ciliciae praefeci*] ipſe in Aſiam proficiſcens, partem prouinciae meae. *Certum hominem,*] grauem. *Sed mirifice*] aut, Sed, accipe dictum ad augendam laudem; ut ſi dicas, homo eruditus, ſed eloquens in primis: aut pro, Sed, repone, Et. *Ciues Romani pauci,*] cur non Cyprij ſimul & Romani? quia, cum Cyprij alios in iudicium uocant, poſſunt de ſuo iure decedere, atque extra inſulam ad eum, qui ius dicit, ire; cum uero uocantur ab alijs, utuntur priuilegio ſuo, nec inuitos ex inſula licet euocari. *Aſiae noſtrarum dioeceſium,*] non Aſiae uniuerſae, ſed tantum noſtrarum in Aſia dioeceſium, ideſt trium, quae ipſi praeter conſuetudinem erant attributae. uide epiſt. 67. ad Seruilium, lib. XIII. fam. *Eana*] ſic duo antiqua exemplaria, Caualcantis, & Beſſarionis. ego, Fana: cum in libris antiquis E ſaepe reperiatur pro F, errorem creante ſimilitudine. Sententiam autem ipſe confirmat in ep. I. libri. I. ad Quinctum fratrem, cum pecunias ad templum decretas non accepiſſe ſcribit. *τέθριππα*] ne dicarentur ei quadrigae aeneae, aut marmoreae. *In hac mea Aſia*] in hac parte Aſiae, mei imperij quae eſt. *Optanda fuerit.*] nunc enim apparet magis noſtra abſtinentia; qui iter per Aſiam ita fecimus, ut ne in fame quidem alieno uti uoluerimus. ipſi de noſtro ſumptus omnes fecimus. *Cibyraticum*] totus hic locus multis uerbis explanatus a nobis initio huius libri. *Cum Phemio*] cum operam dabo, ut *Κέρας* Aonium Phemio reperiatur. Aonium autem, quod Aonum regio cantoribus celebrata, ideoq. in ea Cornua praeclariſſima. *Iſauricum*] non reſpicit Κέρας, ſed Forum. Beſſarionis liber non, Aonium, ſed, Omnium. *Ciliciam*] ut ibi quoque forum ageret. uide, quae diximus initio huius libri. *Sulpicio & Marcello*

cos.] conſules hic eſſe adſcriptos a Cicerone, credibile non eſt. quaſi uero ita peregrinātur Atticus in rebus Romanis, ut, qui eſſent eius anni conſules, ignoraret, praeſertim ſex menſibus poſt, quam magiſtratum inierant. gloſſema igitur ſine dubio fuit. *Ad.* I V. *Kal. Sext.*] integer non erit annus, ſi uenit pridie Kal. decedit ad. I V. probabilius igitur, Ad. I I I. ut eſt ep. 2. & 3. l. 6. *Pontinium*] legatum meum, hominem praetoriū. fam. ep. 15. l. 2. *Poſtumia*] uel uxor Pontinij, uel amica. *Praefecturam*] iuris dicendi. ep. 1. lib. 6. *Negotianti*] uide ep. 1. lib. 6. *Torquato in Lenio tuo*] cui petenti, ut Lenio tuo praefecturam deferrem, negaui, quia Lenius negotiator. ep. 1. lib. 6. *Syngraphae cauſſa*] ſi praefectus ideo eſſe uellet, ut ea poteſtate nummos a Salaminijs exprimeret; non eſſe, cur praefecturam peteret: me enim curaturum, ut exigeret. *Fidem meam*] ut, quod promiſeram, re praeſtarem. *Iniurijs*] equitibus Salaminios uexarat. ſupra ibidem, & ep. 1. l. 6. *Meis in ciuitatem beneficijs*] quia non accepiſſem, quod praetori dare conſueſſent: & quia Scaptij equites ante certam diem ex inſula decedere iuſſiſſem. ep. 1. lib. 6. *Praetori*] proconſuli: antiquo more, cum omnes magiſtratus, quibus pareret exercitus, praetor appellabantur. Sic in Verrem lib. 3. Cohorti praetoriae, pro, comitibus conſularibus. Praefuerant autem Cypro inſulae ante Ciceronem proconſules duo, P. Lentulus triennium, Ap. Claudius biennium. *Vectigali*] a me remiſſo. *Translaticio*] in ſuum enim edictum ex aliorum edictis, qui Ciliciam adminiſtrauerant, cum alia multa, tum caput de centeſimis tranſtulerat. epiſt. 1. lib. 6. Centeſimis autem maiores uſuras pendi, L. Lucullus, Ciliciae proconſul, primus uetuerat. qua de re, quod in eius uita Plutarchus trāſdidit, operae pretium eſt uidere. *Centeſimas*] ut creditoribus centeſimae uſurae ſoluerētur, ideſt, duodeni annui ꝑ centenis: quae gra-

S uiſſima

uiſſima erat omnium uſurarum. uide ep. x. l. 1. *Cum anatociſmi anniuerſario*] quae eſt uſurarum in ſingulos annos quaſi regeneratio. accreſcebat enim ad ſortem id, quod, uſurarum nomine, ſuo tempore diſſolutum non erat. ita. aucta ſorte, ad uſuras quoque neceſſario fiebat acceſſio. atque haec eſt, quam Cicero παλιγγενεσίαν uocat: ego dum rudibus ſeruio, uerbum de uerbo exprimens, quaſi regenerationem conuerti. Hoc mihi, in hac tertia commentariorum meorum editione, paullo fuſius explicandum putaui: quia quoſdam animaduerteram, qui, propter eam, qua uſus fueram, breuitatem, ſententiam meam minus peruidere potuiſſent, parum de ea conſiderate pronunciaſſe. *Quaternas*] centeſimas, cum ego unas haberem in edicto.

Ex illa ſyngrapha] quas Scaptius quaternas petebat: quas Gabinia lex, centeſimis tantum conceſſis, exigi uetabat. Hic Cicero cohorruit primo, ueritus ne ex illo s. c. cogeretur ius dicere de quaternis centeſimis: poſtea animaduertit, illud s. c. non de quaternis exigendis cauere, ſed ne feneratores ſortem ipſam amitterent, quia contra legem Gabiniam dediſſent; ne ue Salaminij multarentur, qui contra eandem legem accepiſſent. lex autem Gabinia, uſuram centeſima grauiorem uetans, non modo poenam irrogabat feneratoribus, & uerſuram facientibus, a qua liberauit utroſque primum s. c. ſed uetabat quoque ius dici ex ea ſyngrapha. cui rei fuit remedio ſecundum s. c. ijſdem conſulibus factum, ut ius diceretur ex illa ſyngrapha, qua Salaminij Scaptio debebant, itidem ut ex alijs, quibus centeſimae tantum, non quaternae, deberentur, dici ſolebat. *Fraudi eſſet*] ut neque feneratores creditam pecuniam amitterent, neque Salaminij multarentur, quod contra legem uerſuram feciſſent. Fraudem pro poena & damno ueteres uſurpabant. ep. 26. lib. 7. fam. & Vlpianus. *Nihil ſe iuuare illud*] s. c. iuuabat quidem, ne praeter amiſſam pecuniam etiam

damnarentur, quòd contra legem feciſſent; ſed non iuuabat, ut ſortem cum fenore quaternarum petere poſſent e ſyngrapha. quod nec alterum s. c. nominatim dedit, ſed tectis uerbis, hoc modo; Vt ex ea ſyngrapha ita ius dici poſſet, ſicuti ex ceteris: quod primum s. c. non dederat. *Vt et ea ſyngrapha*] corruptus locus; qui ſanus id ſignificaret, quod proxime oſtendimus. *Dedi ueniam*] conceſſi: quod tamen non debebam. Salaminij enim, ut uſura conſiſteret, aut numerare uolebant, aut in fano deponere: ſed ego Bruti cauſſa in Scaptium propenſior: itaque rem ſic reliqui. Illi, inquit, impudenter petenti ueniam dedi: Salaminijs autem, querentibus id fieri, &, ut in fano deponerent, poſtulantibus, non conceſſi. Sic li. 1. de or. Date nobis hanc ueniam, ut ea, quae ſentitis de omni ratione dicẽdi, ſubtiliter perſequamini. & Suetonius in Tiberio: Honorum ſatietatem, ac requiem laborum praetendens, commeatum petijt: neque aut matri ſuppliciter precanti, aut uitrico deſeri ſe etiam in ſenatu conquerenti ueniam dedit. *Stultus*] ſtultus non erat: quia rem ſic relinquens nihil amittebat. neq. enim periclitaturus umquam de cẽteſimis cum anatociſmo, cum de his intelligeret Salaminios numquam recuſaturos. etiam uſuram capiebat, quoniam in fano depoſita pecunia non eſſet. ergo in hoc minime ſtultus: impudens autem, quia paternas, contra quàm eſſet in edicto, ſperaret. *Bono nomine*] honeſto; quia centeſimas cum anatociſmo concedebat edictum. *Non bono*] turpi: quia quaternae contra edictum. *Contentus erat*] contentus erat futurus, cum quaternas plane deſperaſſet. nam tum quidem aperte oſtendebat, contentum ſe nõ eſſe. tacite igitur ſic ratiocinabitur Scaptius, ut contentus tum eſſet centeſimis, cum de quaternis non ſuccederet. ſecum ipſe uidelicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam? rem ſic relinquere, e re mea eſt; impetrabo fortaſſe ab alio procõ-

ſule, Bruti gratia, cuius commendatio apud hunc minus ualet, quam ſperaui: differam, cum in dilatione ſpes ſit, neque tamen damni quidquam; quoniam uſura non conſiſtit, pecunia non depoſita. Hoc eſt, quod queritur Cicero, Salaminijs timens, ep. 1. lib. 6. Quid inquit, ijs fiet, ſi huc Paullus uenerit? qui erat Bruti affinis. *Auunculo*] M. Catone, cuius uterina ſoror Bruti mater Seruilia. *Perpetuo fenore*] ſine renouatione ſingulorum annorum, ſine anatociſmo, ne uſurae uſurarum ſoluerentur, ſed centeſimarum perpetuum eſſet fenus, alio praeterea fenore non adiecto.

Ducerentur] in ſupputatione. inde Subduco, & Rationes ſubducere. *Quid interſit*] quid lucri creditoribus fiat ex hoc s.c. ὁδοῦ πάρεργον] quaſi praeter propoſitũ, interponam hoc de Lucceio. epiſt. 8. lib. 3. Q. fr. *His decretis*] quae pro creditoribus fiunt. quibus decretis tribunus pl. aliquis excitabitur ad legem de nouis tabulis ferendam, quia ſenatus uoluntatem animaduerterit in creditores eſſe propenſiorem. *C. Iulius*] C. Caeſar in conſulatu. *Cum dieculam dixerit*] malo, Duxerit. ut diem Caeſar ſolutionis produxerit, qui conſultum debitoribus uellet. Puto etiam, pro Deduceret, legendum Duceret, lib. 1. Acad. in extremo. Dieculam autem potius, quam diem: quia parua res quae uidebatur, ſummum detrimentum attulit reip. Vel: Dieculam dixerit: dieculam, ideſt tempus, interponi, aequum eſſe dixerit. eſt enim hic contracta Ciceronis oratio: itaque infert: Numquam reſp. plus.

Plus] tulit mali, perſpicuum eſt ſubaudiri. *Meditare*] ut defendas. *Integram rem*] nihil enim a me factum eſt contra Scaptij uoluntatem: rem ſic reliqui: quod ille me rogauit. epiſt. 21. *De* ἐνδομύχῳ] de filia collocanda. uide ep. 14. *Poſtumiae filiae &c.*] mallem, Filio: ut Poſtumiae filium generum probet: quoniam Pontidia, de alio locuta, certi nihil afferebat. ep. 1. lib. 6. *Taurus*] quem tabellarij, ex Cilicia

Romam

Romam euntes, tranſirent, neceſſe erat. Quinctus autem Cicero, Ciliciae praefectus, trans Taurum: Marcus in Aſia, cis Taurum; ut mittere tabellarios Romam poſſet. *Fulcio.*] ut tuis ne deſit. ep. 13. & 20.

Valerium] Attici puto debitorem. *Quo die myſteria*] in quem diem incidant myſteria. nam intercalatio ordinem dierum mutabat. ſed Atticus, qui Roma propius abeſſet, intercalationis dies, & dies item reliquos certius noſſe poterat. ep. 20.

IN · LIBRVM · VI EPISTOLARVM . CICERONIS AD . ATTICVM.

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

AD *Quinctum termilia*] placet, Ad v. Terminalia: ut ſit, die v, ante Terminalia, ſicuti ad v. Kalendas, die v. ante Kalendas. *Sic enim poſtulas*] hoc ſi quis trãſijciat, & poſt uerbum, Inſtituam, collocet; ut ego exiſtimo, non inepte faciat. *οἰκονομίαν meam*] οἰκονομία eſt ordo in re domeſtica: μεταφορικῶς hic ſumitur pro ordine, quem ſcribentes ſeruamus. *Equotutico*] opido, quod nominatur in Itinerario Antonini. conditum a Diomede poſt euerſam Troiam, unaq. Beneuentum, & Arpos ait Seruius ſuper illo uerſu, Mittitur & Magni Venulus Diomedis ad urbem, Aen. lib. 8. *Meam βαθύτητα*] patientiam; cum ea fero, & diſſimulo, quae ille commiſit. Sic lib. 5. ep. 16. Apij vulnera non refrico, ſed apparent, nec occuli poſſunt *Libertatem*] quod non omnia Scaptio, quem mihi Brutus commẽdauerat, conceſſi. ep. 21. l. 5.

Cum ἐξ ἀφαιρέσεως prouinciam curaris,] iocus ex medicina ſumptus. nam, cum ueteres medici, ut ait Hippocrates, uel ἐξ ἀφαιρέσεως, uel ἐξ προσθέσεως ideſt uel diminuẽdo, uel addendo, aegrotos curare conſueſſent; Appius τῇ ἀφαιρέσει in curanda prouincia uſus eſt. Exhauſtam ab eo ſumptibus, & iacturis prouinciam, Cicero ſignificat. quod paullo poſt aperte dicit. *προσανατρεφομένην*] recreatam, meis inſtitutis, quae ab inſtitutis Appij differunt. *Praefectis,*] ius in prouincia dicentibus, ut M. Scaptio, de quo in ep. 21. l. 5. & in hac infra.

Hanc

Hanc nonnulli] uel, Hanc, interpretare, diſſimilitudinem adminiſtrationis; uel, Haec,repone, pro Hanc. *Coeperam*] mea ſponte. *Sed dico?*] ſed eum nunc quidem minus amo, hoc dicturus fuit: deinde reuocauit ſe, ne Atticum offenderet,Bruti amantiſſimum. Dico? dicon,quod uolui? non faciam: & tacui quod eram dicturus,ne te offenderem. *Mandatis*] Bruti. *Pollicebatur*] ob acceptum a me beneficium. *Illi*] Bruto; cui debebat.lib.5.ep.20. *Premi coeptus*] ut ſolueret eã pecuniam,quam a Pompeio, bellum in ijs regionibus contra Mithridatem gerente,mutuam acceperat. *Talenta Attica*] Talentum Atticum ſcutati 720. *In uſuram menſtruam*] ſoluit Ariobarzanes uſurae nomine ſingulis menſibus talenta Attica XXXIII. nec ea tamen in uſuram ſatis ſunt. *Sorte*] pecunia Ariobarzani credita. *Accuſare regem*] qui Bruto non ſolueret, praeſertim cũ mihi promiſiſſet. *Vt pro Glabrione Scaeuola*] pro Glabrione pupillo tutor Scaeuola fenus, & impendium recuſauit aduerſus creditores pupilli. ita ego alterum duorum faciam,ut aut tutelam regis, mihi a ſenatu traditam,renunciem,ac deponam, aut aduerſus eius creditores fenus, & impendium recuſem. hoc eſt,ita pergam in tutela, ut, quod pupilli nomine fenus,& impendium eſt ſoluendum, id non ſoluam. Impendium,eſt uſura. Varro lib.4.Vſura,quod in ſortem accedebat, Impendium appellatum. Hoc intellecto,patet ſentẽtia illius loci in libro de claris orat. Vt etiam impendijs augere poſſimus largitatem tui muneris.Et in Catone: Terra numquam recuſat impẽdium, nec umquam ſine uſura reddit,quod accipit. Sic enim legendum putat homo eruditus. *Detuli:*] ut ſupra infraque.(ep.21.l.5.& 1.lib.6.) dicit ſe Scaptio petenti negaſſe.niſi ſi duo Scaptij fuere, quod opinor; ut hic in regno Ariobarzanis negotiaretur,ille in prouincia Ciceronis.epiſt.21.lib.5. *Interceſſiſſe ſe*] apparet,quã pecuniam Scaptius & Matinius Salaminijs Romea dederant,

derant, eam pecuniam, & ipſos mutuam ſumpſiſſe, ſponſore Bruto. nam, intercedere, uerbum eſt de ſponſionibus uſurpatum: ut oratione.11. in Antonium: Tantum pro te interceſſiſſe dicebat. & hic libro.1. Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, dedit.

Vt ſoluerent,&c.] ut omnem pecuniam Salaminij ſoluerent; quoniamq. per ſexennium ea pecunia uſi fuerant, eius ſexennij centeſimas uſuras ſoluerent. *Centeſimis*] ſingulis, ut in edicto. infra. *Ductis*] ſubductis: unde Ducere rationes. *Cum renouatione ſingulorum annorum*] cum anatociſmo anniuerſario, ideſt, ut uſurarum centeſimarum, quae ſolutae non fuerant, uſurae cum centeſimis ſimul ſoluerentur. id enim eſt Renouare fenus per ſingulos annos; ut ſumma fiat, pro centeſimis non ſolutis quantum noui fenoris ſexennio creetur, ducta ratione per ſingulos annos. *In Catonis, et in ipſius Bruti fide locatam,*] Cyprus Catonis erat clientela: epiſt.4. lib. 15. fam. item Bruti, quia cum auunculo ſuo Catone fuerat, cum is lege Clodia Cyprum inſulam Ptolemaeo regi ademit. Plutarchus, Strabo lib.14. Velleius lib.2.& alij. *Quae erat in edicto meo:*] centeſimae uſurae conſiſtere debuerunt, quas habebam in edicto meo, me eſſe obſeruaturum cum anatociſmo: conſiſtere autem ab eo tempore, quo tãtum pecuniae depoſitum fuiſſet, quantum deberetur ductis centeſimis cum anatociſmo. id Salaminij uolebant: ſed ego poſtulantibus ut deponerent, non conceſſi. *Si huc Paullus uenerit?*] ſi, inquit, acciderit, ut L. Paullus, qui nunc conſul eſt, conſulatu functus, huc proconſul mittatur: male cum Salaminijs agetur. Brutus enim contra eos omnia Scaptij cauſſa impetrabit: quatenus dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paullus; quod eius frater Lepidus Tertullam, Bruti ſororem, habebat in matrimonio.

Meo decreto] habent antiqui libri, quorum mihi copia fuit, omnes ſic: Soluta res Scaptio ſtatim quam

decretum

decretum ſit tu iudicabis. unus, Soluta res captio. uideamus num tueri liceat antiquam ſcripturam: quod opinor licet. primum interpunge ſic. Igitur meo decreto ſoluta res Scaptio, ſtatim quam decretum ſit: tu iudicabis. deinde explana: Igitur datum hoc ſit a me Bruti gratiae, ut quaternae Scaptio ſoluantur meo decreto, idq. ſtatim quam decretum ſit: ſit inquam res Scaptio ſoluta. tum decreti mei iudex ipſe eris: plane tuo iudicio ſtare conſtitutum eſt: ad neminem prouocabo, ne ad Catonem quidem: quem certo ſcio, inique decretum a me, dictum. te unum, inquam, decreti mei iudicem conſtituam: certe, quae tua eſt aequitas, decretum meum probare non poteris; quamquam Bruti cauſſa omnia cupias. patere igitur, a me non decerni. Non enim, reuera ſe eſſe decreturum, Cicero dicit, ſed utitur quodam ſimulacro, ut Atticus, re ante oculos poſita, turpitudinem cernens, excuſet eum, quia pro Scaptio, id eſt pro Bruto, non decreuerit. Forte etiam, cum, ut dixi iam, uno in uetere libro ſcriptum ſit, Soluta res captio; legi rectius poſſit, mutatione parua, Soluatur Scaptio ſtatim. quam directum ſit, tu iudicabis. atque in hanc opinionem eo me facilius demitto, quod eodem modo non dubie uidetur eſſe corrigendus locus in Agraria 2. legendumque, Directo, & palam; non, ut eſt in impreſſis libris, Decreto, & palam. *τὸ γὰρ ἴυ*] hunc locum infra, ubi integer recitatur, uberius explana, epiſt. 9. libri 8. *Sex libris*] de republica, & de optimi ciuis officio. prius tamen nouem libros conficere in animo habuit. uide epiſt. 9. libri 3. ad Q. fr.

Cn. Flauio Cn. F.] legebatur antea, Cn. Flauio Annij filio: corrupte. nam filij a praenomine patris oſtendebantur. Annius autem non praenomen, ſed nomen, ideſt familia. mendoſam igitur dictionem

nem ſemper credidi, mutare uero non audebam, cum & a Plinio libro XXXIII. cap. I. & a Gellio lib. VI. cap. IX. hunc eſſe appellatum uiderem Cn. Flauium Annij filium. poſtea, Liuij libros percurrens, cum ad eum locum libri IX. ueniſſem, in quo Flauium hunc ſcribam Cnaei filium uocat: Cn. F. ego quoque in Cicerone ſcripſi: itaq. Plinij, Gellijq. locus erit emendandus. Infra idem attigit. *Iſtam tabulam*,] Flauius ſcriba, cum populus, qui dies aut ne faſti, aut faſti eſſent, ignoraret, eorumq. notionem a iuriſconſultis peteret, ipſe faſtos circa forum in albo propoſuit, ut, quando lege agi poſſet, ſciretur. quo beneficio populi gratiam, indeq. curulem aedilitatem, libertino patre natus, obtinuit. *Tabulam*;] igitur faſtorum. *Οὐκ ἰλαθεὶς illud &c.*] eſt hoc ἐκ τῶν αἰνιγμάτων. nam neque ſupra, neque infra quidquam eſt, quo niti coniectura poſsit: nec diuinare noſtrũ eſt. *Actiones*] quibus diebus lege agi poſſet. *Imperatore*] appellato. lib. V. ep. 20. *Philotimi litteris*] Roma ſcriptis. *Binas*] unas, quarum eſt principio, Saturnalibus mane, lib. V. ep. 20. alteras, hoc principium, Te in Epirum, lib. V. ep. 21. *Mihi placere*:] ut nubat ei, de quo ſcribis: quem ex equeſtri ordine fuiſſe, proxima uerba declarant. ep. 4. *Tuum ueterem gregem*] mallem de equeſtri genero, quam de patricio, cogitaſſes. opinor enim, de patricio diſcedens Cicero mandauerat. Parui, inquit, tibi, monenti ut me in meum ueterem gregem referrem, id eſt, ut cũ equeſtri loco natis iungerem. *Correcta uero epiſtola Memmiana*] quod antea ſcripſeras de Memmio, Põtidiã ſcilicet nugari, poſtea correxiſti, cum eam certa loqui ſignificaſti. ep. 21. lib. 5. *Nihil negotij fuit*] perducere me in eam ſententiã, ut de uno Memmio cogitarem. *Malo*] generum. *A Pontidia*] de quo Pontidia ſermonem habuit. ep. 21. lib. 5. *Adiunges*] ad cõſultationem de Tullia. *Fratris Appij*] nõ puto intelligi de Ap. Claudio P. Clodij

fratre,

fratre, (hic enim tũc uiuebat) ſed de alio, cuius paullo ante mortui hereditatem Aufius adierat. *Amorem*] ut non ſolum rei, quam Appius habuit, ſed amoris etiam, quo me uiuens proſecutus eſt, heres Aufius ſit. Eſt autem nota locutio, Cernere hereditatem, & hereditate. utroque enim modo ueteres Latini loquebantur. *Qui*] Appius potius, quam Aufius. *In Burſa.*] cum T. Munatium Plancum Burſam lege Pompeia de ambitu accuſaui. fam.ep. 2. & 10. l.9. & Philippica v. hunc Burſam poſtea Caeſar, uicto Pompeio, cum alijs non paucis, lege Pompeia damnatis, reſtituit. *Liberaris*] ſi de Tullia mea confeceris. *Furnij exceptio*] Furnium tribunum pl.(epiſt. 18.lib.5.) Ciceronis ſtudioſum, legem opinor tuliſſe de rectoribus tranſmarinis, niſi Parthus moueret intra Quinctilem mẽſem, eos poſſe decedere. at id ipſum tempus Cicero timebat, ideoq. exceptionem illam minime probabat. uolebat autem omnino ferri, ut, annuo imperio terminato, decederent: quod ipſe nõ magis odio prouinciae, quam Parthorum metu, cupiebat. *Remouendumq. cenſeo*] quod attinet ad otium, & ſalutem reip. nihil eum diſſimulaturum putemus. Et hoc adſcripſit Cicero, quia, cũ ſupra dixiſſet, Vſquequaque, de hoc cũ dicemus, ſit hoc quaſi καὶ τόδε φωκυλίδου, quibus uerbis perpetuum in Pompeio notauit diſſimulationis uitium; exceptione hic utendum putauit, cum de communi otio loqueretur. Remoueamus, inquit, ab eo uitium diſſimulationis. *οἰκονομία*] ordo, & diſpoſitio rerum, quae ſcribuntur. *σχεδιάζον*] qui ſcribis non ordine, ſed ut quidque in mẽtẽ uenit. *Sed alter, &c.*] frenis egebat Quinctus, ut ingenio ualens plus etiam quam ſatis eſſet; calcaribus Marcus, ut tardior. ergo hic Ephoro, ille Theopompo ſimilis, utrique Iſocratis diſcipulo. Suidas. *Dare*] Laodiceae. ep.20. l.5. *Obſeruabo,*] quo die Liberalia de more celebrantur, eo die (nempe x 1 1. Kal. Apr.) togam puram Quin: cto

cto daturus ſum. Quoniam autem mutare dies ſolebat intercalatio; (&, intercalatum eſſet, nec ne, Cicero ignorabat) ego, inquit, Liberalia ſic obſeruabo, quaſi intercalatum non ſit; ſuo inquam die obſeruabo; quando mihi eſt ignota intercalatio. ep. 1. & 3. l.6. *In amoribus eſt*] cariſſimus eſt. nota locutio. fam. ep.32.l.7. *Aiunt eum*] alij, Aiunt ſe, malo, Eum, ex antiquo libro Beſſarionis: idq. magis poſtulat Latini ſermonis probata conſuetudo. *Thermum, Siluium*] uicinarum prouinciarum rectores. *Bibulum*] Syriae proconſulem. *Scrofa*] noſtri cupidiſſimus. cui ſi daretur occaſio, iure poſſet me laudibus efferre. *Lautum negotium*] egregia mea prouincialis adminiſtratio.

Infirmant πολίτευμα Catonis] non ita publicam rem adminiſtrant, ut Cato iubet. *Cauſſam meam*] ne patiatur mihi prouinciam prorogari. ep.13.lib.5. *De Amiano*] hi tres, Amianus, Terentius, Meragenes, uidentur Attico pecuniam debuiſſe, & quod ſequitur, Spei nihil, explano, de exigenda pecunia. *Dionyſius*] Ciceronũ magiſter, tui amantiſſimus, qui adeſt, & rem tuam mecum curat. *Nullum ueſtigium*] hominem conuenire uolebam, ut agerem de tuo nomine. non modo non potui, ſed nec ullum eius ueſtigium agnoui. *Meragenes certe periit.*] Attici debitor eſt, ad inopiam redactus. *Periit:*] decoxit, perdidit omem rem: ut de pecunia tua prorſus actum ſit. *Mandaui*] dedi negotium, ut, quod de Rhoſio ſcripſiſti, ageretur. *Lancibus &c.*] iocus, quia ſcripſerat Atticus, uaſis fictilibus ſe eſſe uſurum. quid, inquit, cogitas? in lancibus & ſplendidiſſimis caniſtris oluſcula apponebas, ijsq. nos paſcere ſolitus es, cum praeterea nullum eſſet obſonium: in uaſis fictilibus, quae humiliora ſunt, quid appones? certe uiliora eſculenta.

Infelicitatis] quaſi infelicitatem quaerat, qui tam frugaliter cogitet uiuere. *Reperturos*] ij, quibus mandaui, polliciti ſunt ſe reperturos. l.5. epiſt.21.

Ineptas]

Ineptas] ſcripſit enim, ut ex Arij litteris cognoui, confectum per ſe Parthicum bellum: cum non ita res ſit. l. 5. ep. 21. *Aliquando commoueatur*] aliquando Parthici belli curam ſuſcipiat. quod non eſſe confectum, ex Bibuli litteris intelliget; contra quam Caſſius ſcripſit. ep. 21. l. 5. *Habeo Iunium & Quinctilem in metu*] qui ſunt poſtremi duo menſes imperij mei annui. uenit enim in prouinciam Cicero pridie Kal. Sext. ut eſt l. 5. ep. 2. & ad Appium ep. 7. lib. 3. *Suſtinebit*] impetum Parthorum, uſque eo, dum annua mihi finiatur adminiſtratio. Erat autem Parthis, antequam Ciceronis in prouinciam peruenirent, per Syriam, Bibuli prouinciam, tranſeundum. *Si non tam cito*] ſi prouinciae mihi tempus non prorogatur; nec mihi liceat, caſu aliquo, ut fit, anno confecto decedere; quid me fiet? *Quid illo fiet?*] antiqua locutio: ut in epiſtola ad Terentiam, Quid Tulliola mea fiet? fam. ep. 4. l. 14. *Quadringenarias*] quadringentorum militum ſingulas, numero triginta, omnes armatura Romana. ſupputa: duae legiones erunt. hoc & ep. 18. l. 5. ſignificatur in illo uerbo, DVPLICATVRI. Hirtius in lib. de bello Alex. unam tantum Deiotari legionem Romana diſciplina, & armatura conſtitutam nominat. oratione in Antonium. x 1. Deiotari exercitum, Romano more inſtructum, Cicero appellat. Quod ſequitur, ∞ ∞; ſignificare duo millia, ſupra docuimus in narratione de numerorum antiquorum notis. *In noſtra prouincia*] non cui ego praeſum, ſed in prouincia populi R. ep. 21. l. 5. *Ipſe Orodes*] rex Parthorum, Pacori pater, qui iam Euphratem tranſierat. ep. 18. & 21. lib. 5. *Aliquantum negotij*] non multum, quia Parthi nihil mouent; ſed aliquantum tamen, quia ſunt in noſtra prouincia. ut in eo quiddam mihi ſit negotij, quia, propinqui cum ſint, a ſubitis excurſionibus timendum. *Praeter illam exceptionem*]

exceptio erat ex prouincialium commodo contra publicanos, id eſt contra ordinem equeſtrem. nam publicani omnes equites. *Nimis graui praeiudicio in ordinem noſtrum*] Attici uerba de exceptione edicti. In ordinem noſtrum, equeſtrem. nam Atticus equeſtri loco natus erat, & in equeſtri ordine permanſerat: ſenator enim numquam fuit. Cicero autem ab equeſtri ordine in ſenatorium adſcenderat. Publicanis porro ſe re ſemper cũ prouincialibus negotium erat e uectigalium exactione. & Bibulus equitibus infenſus, quia Caeſarem, inimicum ſuum, magno beneficio deuincti, ſtudioſiſſime obſeruabãt. Suetonius. *ἰσοδυναμοῦσαν*] exceptionem ſimilem, quae prouincialibus magis, quam publicanis, conſulat, tranſlatam in meum edictum ex edicto Q. Mucij Scaeuolae, Aſiae proconſulis. l. 5. ep. 17. & fam. ep. 9. l. 1. *Tectiorem*] ne aperta exceptione, ut Bibulus, equeſtrem ordinem offenderet. *Q. Mucij P. F.*] praenomen patris addidit, diſtinctionis cauſſa. uixerant enim eodem tempore duo Q. Mucij Scaeuolae, uterque iuris prudentia clarus. unus Q. F. augur, ſocer L. Craſſi oratoris, qui conſulatũ geſſit cum L. Metello Dalmatico, anno v. DCXXXVJ. quem Cicero loquentẽ induxit lib. 1. de or. hic prætor Athenas profectus eſt, ut lib. 1. de Fin. & lib. 1. de or. Alter fuit Q. Mucius P. F. Pont. Max. collega in cõſulatu L. Craſſi, anno v. DCLVIIJ. Aſiam rexit proconſul: ut hic, & l. 5. ep. 17. & in Verrem, & ꝓ Plancio, & Val. Max. l. 8. c. 16 epitome l. 70. Pedianus bis. Interfectus eſt iuſſu C. Marij conſulis, ut epitome lib. LXXXVJ. & lib. 3. de or.

Extra quam] cũ in pactionibus prouincialium & publicanorum multa fierent contra fidem bonam, Bibulus in edicto ſuo ſcripſerat, ſe non ſtaturum tabulis pactionum. hoc idem Cicero, ſed tectius, his, inquam uerbis *γενικῶς*: Extra quam ſi ita negotium geſtum eſt, ut eo ſtari non oporteat, ex fide bona. Extra quam: cũ hac exceptione. *Ex fide bona*] ut ex bona fide conuenit.

nit. tectior autẽ ideo Ciceronis exceptio, quia neque pactiones, neque aliud quidquam nominatim, γενικῶς omnia complexus eſt: Bibulus autem de pactionibus expreſſerat, graui praeiudicio in ordinem equeſtrem: nam, ſi pactiones non ſeruarentur, magnum in eo dã-num publicani facerent. *Omnia de publicanis*:] de omnibus cõtrouerſijs, quae inter publicanos & prouinciales poſſunt exſiſtere. *Magiſtris faciundis*] magiſtros auctionũ intelligit: de quibus epiſtola 1. *Vendendis*] ut ex edicto primum a creditoribus poſſideãtur bona, deinde, magiſtris factis, uendantur. *Peregrinis*] non Romanis, ſed peregrinis, ideſt ſuis. ep. 2. *Nugatoribus*] leues, inquis, erunt iudices, ſiquidem Graeci erunt. quid refert? ipſi tamen ita exſultant, quaſi ſummum a me beneficiũ acceperint. *Voſtri*] qui Romae iudicant. εἰρωνικῶς dixit. *Mancipem*] quaſi non grauis iudex eſſe poſſit, qui ob quaeſtum publica conducat, uel emat. *Ne cui moleſti ſint*] acerbiore uectigalium exactione. itaque hoc accidit παραδοξότατον, ideſt maxime praeter opinionem. ante enim moleſtiſſimi prouincialibus publicani. *Vſuras eorum*,] quas prouinciales ex pactione publicanis penderent, donec debitum uectigal ſoluerent. quod & Seruilius, cognomento Iſauricus, Ciliciae proconſul, ratum eſſe uoluit. ego autẽ (inquit) prouincialibus amicior: qui uſuras, pactionibus adſcriptas, non ſeruo; ſed diem ſtatuo ſatis laxam, qua uectigal publicanis debitum ſoluãt: quam ante ſi ſoluerint, ad uectigal uſuras tantum centeſimas addent: ſi non ſoluerint, tum, quae pactionibus adſcriptae ſunt, eas uſuras ſoluant. quod ne accidat, conſulto diem ſtatuo ſatis laxam, quo poſſint matura ſolutione uſuras illas intolerabiles effugere. *Centeſimas ductarum*] hoc ſeruaturum, ut centeſimas dumtaxat cũ uectigali ſoluant publicanis. quod illis multo erit facilius, quam ſi uſuras illas, quae pactionibus adſcriptae fuerant, centeſimis uidelicet non comparandae, ex in-

ſtituto

ſtituto Seruilij cogerentur ſoluere. *Ex pactione*] ſol uant, ut pactionibus adſcriptum eſt: adſcriptum autem erat grauiſſimum fenus: quod ſeruauerat procon ſul Seruilius. *Soluunt tolerabili fenore*] ſoluunt uectigal iam ante debitum, cum centeſimis: quod eſt fenus tolerabile. *Si illam iam habent*] Caualcantis liber, Illa, etiam alter antiquus. mendum tamen remanet in particula, Si. ſequitur tranſlatio a menſura, copiam ſignificans. publicanos ualde uerbis orno, crebro inuito.

Maxime putet.] eſſe mihi familiarẽ. *Μηδὲν αὐτοῖς*] nihil ipſis tribuo: quamuis eos habeam in delicijs, nihil tamen ipſorum cauſſa facio, quod reprehendi poſſit. *Reliqua*] quae perficiunt Graecam ſententiam.

De ſtatua Africani] de qua ut putem locutum eſſe Ciceronem in libris de rep. facit illud infra, Nam illud de Flauio, & faſtis. uidetur enim Atticus ad Ciceronem ſcripſiſſe, eius opinionem a Scipione Metello reprehendi, propterea quod in libris fortaſſe de rep. trãſdidiſſet, eam ſtatuam, quae ad Opis aedem poſita eſſet, cũ in hac inſcriptione, P. CORNELIVS. P. F. SCIPIO. CENSOR, Africani eſſe: quam Scipio Metellus nõ Scipionis Africani, ſed Scipionis Serapionis aiebat eſſe: quẽ refellit Cicero his uerbis: Cũ habeat ea ſtatua inſcriptũ, CENSOR, qui poteſt de Serapione intelligi, qui cenſor nũquã fuit? an hoc Scipio hic Metellus ignorat, proauũ ſuũ: Serapionem cenſorẽ non fuiſſe? Eſt autem Serapio, Naſica ille Scipio, qui Ti. Gracchum pontifex max. interfecit. *Ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώσθων*] o perturbatum rerum ordinem, quo tu uteris in litteris tuis. ſupra dixit, Te enim ſequor σχεδιάζοντα. *Iam*] hoc ipſum, quod ſcribis ordine perturbato. *Scipio hic Metellus*] hic eſt Pompeij Magni ſocer, P. Scipio, qui poſt in Africa contra Caeſarem pugnauit, uictuſq. ſibi ipſe mortem conſciuit. adoptatus a Q. Metello Pio, Numidici filio, & praenomen ab eo, & cognomen acceperat, uetere tamen

cognomine conſeruato, ut appellaretur Q. Metellus Scipio: quod patet ex S. C. miſſo ad Ciceronem a M. Coelio, ep. 7. lib. 8. fam. Pedianus etiam in argumento Milonianae Q. Metellum Scipionem nominat. alibi Scipio tantum, ut apud Caeſarem, Ciceronem ipſum, & hiſtoricos omnes. Metellus ſimpliciter, quod meminerim, numquam dictus. Idem, niſi fallor, Naſica uocatur a Cicerone, ep. 1. lib. 2. ſeruato cognomine patris, aui, maiorumq. ſuorum. Etiam illud obſeruaui, licet adoptati praenomen eorum, qui adoptaſſent, aſſumerent, hunc tamen in oratione pro domo P. Scipionem appellari. Dixit igitur, Scipio hic Metellus, ut in ep. 24. lib. 2. Caepio hic Brutus, gemino cognomine, quia Brutus ab auũculo Caepione adoptatus erat. *Proauum ſuum*] hoc ordine. P. Scipio Naſica Serapio, eius filius, qui Corculum uocatus eſt, genuit Scipionẽ Naſicam oratorẽ, qui conſul fuit cum Beſtia, anno urbis DCXII. hic autem Naſicam, Craſſi oratoris generum, ex quo Naſica hic ultimus, quem diximus a Metello Pio adoptatum. *Cenſorem non fuiſſe?*] cenſor quidẽ fuerat Africanus Aemilianus, quod Cicero ſcripſerat, non Serapio, quod Scipio Metellus opinatus, Ciceronem, ut ignarum hiſtoriae, reprehenderat. *Cenſor*] cenſor fuerat Africanus cum L. Mummio, anno urbis DCXI. *Ea ſtatua*] Africani. *Ad Opis*] aedẽ. e Graecis fontibus figura deriuata. *Aperte*] Beſſarionis liber, Ab Opis parte: recte fortaſſe: malo tamen, Ad Opis aperte. *Serapionis*] cognomẽ hoc Scipio Naſica accepit a mancipio, ob ſimilitudinẽ formae. Valerius, Plinius, epitome Liuiana. *Video Metelli ἀνιστορησίαν turpem*] bis errauerat Scipio Metellus, primum, ꝙ putauerat ſtatuam illam, ad Opis poſitam, Serapionis potius eſſe, quã Africani: in quo eum inſcriptio refellebat: non enim cenſor umquam Serapio fuerat: deinde, ꝙ in Capitolio imaginẽ Africani poſuerat, cũ ſubſcriptione Serapio-

nis: ut non ex hiſtoria tantum, ſed ex facie quoque ſuos gentiles ignorare uideretur. ἀνιστορησίαν, ignorationem hiſtoriae. *Nam illud de Flauio*] faſtos a Cn. Flauio, libertino homine, publicatos eſſe, de quo iam diximus, ex oratione pro Murena, Plinio, Gellio, & alijs notũ eſt. Hac de re locutus erat Cicero in li. 1. de rep. quod ex Nonio cõſtat. ſupra, in hac ipſa epiſtola. *Si ſecus eſt*] ſi aliter eſt, atq. ego ſcripſi in libris de rep. *Belle. ἠπόρησας*] acute, nec ſine cauſſa dubitaſti, utrũ de Flauio & faſtis ita ſit. ep. 1. *Τὸν τῆς ἀρχαίας*] illũ ex ueteri comoedia celebrẽ. Horatius ſat. 4. lib. 1.

,, Eupolis, atque Cratinus, Ariſtophaneſq. poetae,
,, Atque alij, quorum comoedia priſca uirorum eſt.

Errauit] de Eupoli. *Non dixit?*] dixit & Valerius. *Tuo familiari*] ex aſſidua lectione. *Nemo Cornelius*] ne errandi quidem occaſionem ullam habuit: cum nemo Cornelius, illo uiuo, cenſor fuerit. quo turpior uidetur error. XXDC.] quae Philotimo ſoluta ſunt a debitore meo. *Reliqua mea.*] quae mihi reliqua debebantur. τὸ λοιπόν?] quid ſupereſt, quod ad te ſcribam? *Inaudiſti*] huius uerbi uis haec eſt, ut non niſi de rebus occultis uſurpetur. ut in epiſtola ad Paetum: Aquini, & Fabrateriae conſilia ſunt inita de me, quae te uideo inaudiſſe. & apud Plautum, alioſq. eiuſdem generis ſunt exempla: ut legentes ad uſum Latinae locutionis obſeruauimus. *Nihil eiuſmodi eſt*] non eſt, ut quidquam inaudire potueris a me turpiter commiſſum. nihil enim committo. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. *Probe reſpondiſſe.*] cum reſpondiſti, te non putare, pantheras mandato meo quaeri, ut ad Coelium mittantur. ep. 21. lib. 5. *Fidentius*] nam, cum dixiſti, te non putare, nõ ſatis fidenter reſpondiſti. uellem affirmaſſes; non eſſe, cur pantheras Coelio, collegae ſuo, ſeorſum ab ipſo uenationẽ adornãti, ſuſpicet̃ a me miſſum iri. *Coelius libertum*] M. Coelius Rufus, aedilis curulis deſignatus cum M. Octauio, Philonem libertum

tum

tum miſerat. fam. lib. 7. ep. 8. *Sed a ciuitatibus*] ſic in antiquis libris: puto rectius. Et de ciuitatibus: litterarum mutatione parua: ſi quidem pro, Sed, ueteres librarij ſcribebant, Set; item, it, quit, pro id, quid: aliaq. huius generis multa. Scripſerat ad Ciceronem Coelius, ut & pantheras ſibi mitteret, & M. Feridij agros, (fam. l. 8. ep. 9.) qui ciuitatibus fructus penderent, immunes eſſe uellet: de agris reſpondit Cicero: In mea prouincia nihil cuiquam adimitur, niſi ſi quid quis debeat. nam, creditoribus ut ſatisfiat, uolo. itaque nõ eſt, quod petas, ut ciuitatibus adimã fructus, qui ex agris capiũtur. ac miror, cur petas: cum Romae audire poſſis, nullum in mea prouincia nummum, niſi in aes alienum, erogari. quod ſi non auditur, meaq. ſunt obſcura facta, ut tamquam in tenebris lateam: moleſte fero. *Nec mihi conciliare*] qui pecuniam non debitã uel ipſe cepiſſet, uel alteri cõciliaſſet, is lege tenebatur. in Verrem lib. 3. *Nec illum capere*] ſignificatur, inter Feridium, & Coelium conueniſſe, ut, ſi Feridius, a Coelio Ciceroni commendatus, de immunitate agrorum impetraſſet, Coelio pecuniam eius rei cauſſa numeraret: quod quidem flagitij nemini eſſe committendum, minime uero omnium Coelio; cui pecuniam capere liceret eo minus, ꝙ crimine repetundarum accuſaſſet C. Antonium. *Illud autem alterum*] de pantheris. *Cibyratas*] ab urbe Cibyra, homines uenandi ſtudio deditos. fam. l. 8. ep. 9. *Magna in gratia*] quia ſcripſiſti ad eum, me ſcripſiſſe ad te, mirificum illũ eſſe. ep. 17. l. 5. *Mandauit*] ante quam Roma diſcederes. *Quem iampridem numquam uidet*] ſupra] tamen, ep. 19. lib. 5. dixit, Quam numquam uidi; ut uideatur hic quoque legendum, Quem numquam uidit. *Adſcribito*] cum Romam ad uxorem tuam Piliam litteras mittes. *Litteras daturum pridie Kal. Ian.*] locus ex epiſtola Attici: qui Ciceroni memoriam attulit clariſſimi iur. iurandi, cum ſcilicet pridie Kal. Ian. iurauit rempub. a ſe

eſſe ſeruatam.fam. lib.5.epiſt.2.in oratione pro Sylla, & in ea pro domo. *Praetextatus*] cum effeci, ut ſum ma tribuni pl. Metelli Nepotis iniuria ſummo mihi eſſet honori. Praetexta magiſtratuum toga, & puerorum ad annum XVII. *Paria paribus*] qui in ſcribēdo nihilo ſum ornatior, quam tu es. *Potuit Lucceius Tuſculanum*] uendere. niſi forte ſibi retinet animi cauſſa. ſolet enim ibi ſe cum ſuo ſeruulo tibicine oble ctare. *Expeditos*] moleſtia aeris alieni. *Quibus omnibus eſt*] in quos omnes conuenit illud Homericum, αἴδεσθεν &c. quod pecunias in iudicio, cum propter aes alienum cuperent, tamen, deterriti metu, non accepiſſent. *De Memmio*] exſule reducendo. exſulabat de ambitu condemnatus. Appianus lib. II. *Curio*] C. Scribonius Curio tribunus pl. fam. ep. 4. lib. 8. *Nomine*] pecunia ab Egnatio exigenda. *In menſem Martium*] uide ep. 20. lib. 5. *Genuarios*] nummos Genuae percuſſos, quae erat in Caeſaris prouincia.

Talenta Attica L.] ſcutati ſcilicet aurei triginta ſex millia noſtrae monetae. *Extorſiſtis*] ad Marathonis aedificationem. *Odium Pompeij*] prorſus haec non conuenire uidentur in Pompeij perſonam. ſi quid opis afferrent ueteres libri, mallem, Poſidonij: qui moleſte ferret a Caeſare pecuniam Athenienſes abſtuliſſe ad Marathonem aedificandum, quam ipſe ſuis Rhodijs datum iri non dubia ſpe crediderat. *Suos*] quos ſuos certo putaret. *Comediſſe*] auide praeripuiſſe. *In merito reaedificando*] in Marathone aedificando, eſſet apertius, nec ἄλογον, ut opinor. ſcribit enim Trāquillus, Italiae, Galliarum, Hiſpaniarum, Aſiae quoq. & Graeciae potentiſſimas urbes Caeſaris munificētia praecipuis operibus exornatas. *Diligentiorem*] uobis inſtantibus. *Nequiorem*] uerbum proprie uſurpatum de hominibus luxu diffluentibus. *Vindullum*:] aut libertum Pompeij Magni, ideoq. patroni nomine utentem, aut gentilem. *Quae res*]

quae

quae hereditas. liberti enim patronis, & patroni aeque libertis heredes erant, cum aut inteſtati, aut ſine filijs obijſſent. ſin gentilis erat, de gentilicia hereditate accipiemus. *Lagunculae*] clarius, Imagunculae. Beſſarionis liber, Langunculae. *Hominis Bruti*] ioco ſignificat, Brutũ re uera Brutum eſſe, qui Vedio utatur. & argute, Hominis Bruti, quaſi non hominis magis, quam beſtiae ſimilis eſſet. &, Lepidi, plane hominis lepidi, ſi quidem haec de uxore ferat. *Illius Lepidi*] ſubaudi, Vxoris: uſitata figura: ut, Terentia Ciceronis, Mucia Pompeij. Ex ſororibus Bruti alteram habuit in matrimonio M. hic Lepidus, poſtea triumuir cũ Antonio, & Octauiano; alterã C. Caſſius, is, qui Caeſarem occidit. προπύλαιον *Eleuſine facere.*] per amicos uidelicet. nam Appius iam ad urbem peruenerat. προπύλαιον autem, ut eſſet in urbe celebri monumentum nominis ſui. *Id ipſum*] te putare, nos ineptos fore, ſi προπύλαιον Academiae fecerimus. *Ipſas*] ipſam urbem. nam Eleuſin non tam Athenis ꝓpinqua, quam Academia, quae propemodum in portis erat. *Poſt Leuctricam pugnam*] poſt pugnam, qua Clodius a Milone apud Bouillas caeſus eſt. Leuctricã cur uocet, minus notum, niſi forte quia memorabilis e Clodij nece, ut illa e Spartanorum & Cleombroti regis occiſione. *Die* DCCLXV.] recte: tot enim dies a Clodij nece (is III. Kal. Feb. eſt interfectus) numerantur ad hunc diem: ut ſcripta ſit epiſtola ad III. nonas Martias, L. Paullo, C. Marcello coſ. altero poſt Pompeij conſulatum anno. ep. 12. lib. 5.

EPISTOLA. II

Ab Cincio] Romae res Attici curante. *Id conſilium*] conſilium Quincti fratris de dimittenda Pomponia, Attici ſorore. Statius autem Quincti libertus. *Illum autem*] Quinctum. *De iſtis rebus*] de quotidianis litibus cum uxore. epiſt. 1. lib. 5. *Militia ne noſtra*] militiã uocat, quia cũ agmine armato ꝓ-

ficiſceretur. uide ep. 19. lib. 5. *Nec ſatis eſt &c.*] non mihi ſatis eſt, me tibi eum praeſtare, qui eſſe debeo: curam etiam ſuſcipiam, ne quid ab illo ſecus, quam uolumus, fiat. *Soleo hortari*] ut iſta ſedet inter patrem, & matrem. *Nequam,*] inconſiderati, indiligentis, qui temere ſcriberet, quidquid in buccam. *In Trophoniana Chaeronis narratione*] Chaeronem loquẽtem induxerat Dicaearchus in libris περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως. Athenaeus. *Mare tam ſecuti*] cum urbes aedificarent. *De iſto Dicaearcho*] gloſſema, Dicaearcho, ſuſpicor. *Non minus bene &c.*] dignum, cui crederetur, ita Dicaearchum putabat, ut tu C. Veſtorium, ego M. Cluuium. Et, quoniam, M. Cluuio, primi correximus; noſtra correctio ſi cui minus probabitur, huic opponemus duorum antiquiſſimorum exemplarium auctoritatem, Caualcãtis, & Beſſarionis. quam nos eo facilius ſecuti ſumus, quod & Veſtorium Attici fuiſſe amiciſſimum, & Ciceronis Cluuium, utrumque Puteolanum, ipſe nobis Cicero narrat tum in his epiſtolis, tum in ijs, quas poſterior aetas Familiares inſcripſit. *Lepreon*] qui poteſt eſſe maritimum, cum Arcadia ſit regio mediterranea? Tene autem, Aliphera, & Tritia, maritima opida, ideo putabat Dicaearchus antiqua non eſſe, quod Homerus τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ, cum naues enumerat e Peloponneſo diſcedentes, mentionem iſtorum non facit. *Tranſtuli*] in libros de rep. de quibus ep. 1. *Ut habeas*] ut corrigas. nam Phliuntios non recte ſcripſeram, analogia deceptus; quod ut ab ὀπούς, σιπούς, ὀπούντιοι, σιπούντιοι, item Phliuntios a φλιοῦς deduci putaueram. *Praeter Ciliciae.*] Aſiaticarum igitur dioeceſium, non Cilicienſium, forum egit. ep. 21. lib. 5. & fam. lib. 13. ep. 60. *Suis legibus*] uide ep. 1. *Ipſorum furta Graecorum*] cur, Ipſorum? quia Romani magiſtratus iuri dicundo, pecunijs autem publicis adminiſtrandis Graeci ipſi praeerant. primus autem Cicero permiſit,

permiſit, ut ad ius dicendum ſuis etiam legibus, iudicibusq. uterentur: cum antea Romanis legibus ius dicerent Romani homines, aut qui prouinciae praeerat, aut ab ipſo dati. *Reddiderunt.*] debitas pecunias. Vectigalia autem publicani quincto quoque anno de cenſoribus redimebant: & quinquenale ſpatium Luſtrum dicebatur. Varro. *Ex illa uetere militia.*] q; me iam pridem antelucanis ambulationis conſuetudo aſſuefecit, cum ita me excitabat, exercebatq. ambitio, ut in bello milites uictoriae cupiditas. *Emerentur.*] annua prouinciae adminiſtratio terminatur. ſic Emeritum annuum tempus, (ep. 5.) pro confectum. & emerétur proprie ſtipendia militibus. *Curionis noſtri*] tribuni pl. qui s. c. fieri de prouincijs non patiebatur. *Te ui debo*] quia nihil noui de prouincijs decernetur: itaque utar ea condicione, qua profectus ſum, ut annuo imperio terminato, reuertar. *In mea prouincia*] cum Salaminijs. *Regio*] Ariobarzanis. ep. 1. *Turbulentis in rebus*] cum paene ciuilibus inſidijs oppreſſus eſt. lib. v. ep. 20. fam. lib. 15. ep. 2. *A proxima quidem ſyngrapha*,] quid, ſi, A prima quidem ſyngrapha? ut centeſimae ducerentur & a prima ſyngrapha; & cum anatociſmo. *Nec perpetuis*] nec ſine fenoris renouatione, ſed ut & ipſae a Salaminijs ſoluerentur, & ipſarum item uſurae, ducta ratione per ſingulos annos, quantum e centeſimarum fenore noui fenoris crearetur; ita centeſimae non perpetuae ducebantur, ſed renouatae quotannis: quod ſupra dixit, Cum anatociſmo. ep. 1. *Qui ais*] qui uerum eſt id, quod ſcribis? *Habebat in ſyngrapha*] non ſimul ſtant, uelle aliquid perdere, & habere quaternas in ſyngrapha, quod eſt hominis praeter modum cupidi. *Fieri non poterat*] etenim erat interitus ciuitatis. ep. 21. lib. 5. *Ego pati poſſem*] qui in edicto tranſlaticio, centeſimas me obſeruaturum, haberem, cum anatociſmo anniuerſario, nihil ultra. epiſt. 1. *Auli lex*] Auli Gabinij.

De ita ſumpta] de uerſura. uetabat lex Gabinia ius dici, hoc eſt, debitores in iudicium uocari a creditoribus de pecunia, quam uerſura facta ſumpſiſſent. id ob eam cauſſam, ne prouinciales homines Romae uerſuram faciendo exhaurirentur. *Ius diceretur iſta ſyngrapha*] ut Salaminij, Scaptio & Matinio non ſoluentes, iudicio cogi poſſent. *Habet iuris idem*,] iſta ſyngrapha nihil habere debet praecipui iuris, ſed idem, quod ceterae, hoc inquam, ut obſeruentur centeſimae cũ anatociſmo. tantum enim ſenatus decreuit, ut neue Salaminijs, neue ijs, qui dediſſent, fraudi eſſet; iusq. diceretur ex ſyngrapha inter Salaminios & feneratores facta: quod ſine s. c. non potuiſſet, lege Gabinia uetante. ergo hoc ſenatus decreuit, ut & dantibus, & accipientibus caueretur: id non decreuit, ut a feneratoribus exigerentur quaternae: quod Scaptius poſtulabat. epiſt. 5. *Ordine*] ſapienter. inde ductum, quod in ordine conſideratio ineſt, & in conſideratione ſapientia. Sic Philippica 3. Recte, atq. ordine, eq. rep. feciſſe & facere. *Spartaco*] qui ſeruile bellũ excitauit.

Tenera inſula] imbelli, & delicijs potius, quam armis, dedita: quã uel paucis equitibus poſſet Scaptius ad libidinem uexare. contra dixit Virgilius, Scipiadas duros bello. *Negotiatorem neminem*] praefectum haberemus. *Cur potius, quam cohortes?*] fingit ſe mirari, cur Scaptius, cum pedites minore impenſa poſſit alere, equites tamen malit: ſed occulte ſignificat, Scaptij conſilium eſſe, ut equitibus ad extorquẽdas pecunias, inſulamq. diuexandam utatur. quod peditum non ita firmo praeſidio minus auderet. Et de peditibus, Cohors, dicitur, de equitibus, Turma. itaque in oratione pro Marcello pedites equitesq. ſignificat, cum inquit: Huius gloriae Caeſar, quam es paullo ante adeptus, ſocium habes neminem: nihil tibi cohors, nihil turma decerpit. *Nepos*] is eſt, qui rẽ temere profundit. ſed eſt in Scaptium ironia, qui, non quia nepos eſſet, ſed,

quia

quia rapinas & uim cogitaret, ideo turmas mallet, quã cohortes. *Principes*] Cypri. *Scio*] εἰρωνικῶς: ex hoc, inquit, iudica, num uelint, quod ad me Epheſum &c. *Eos libros*] quos de rep. & de optimi ciuis officio ſcripſi. lib.4.ep. 16.l.6.ep.1.l.7.ep.3.l.8.ep.x1. l.10.ep.4.& ad Q. fr. lib.3.ep.8. *Nimis, inquam*] inquam, dicit, quaſi eandem ſententiam repetat. nam ſupra, licet non plane dixerit, non obſcure tamen ſignificauit, nimis ab Attico Brutum amari. ut in eo loco, Auſus es hoc ex ore tuo? *Scripſiſſe te ad me*] ut equites Scaptio ad cogendam pecuniam darem. *Hic omnia facimus,*] ne, a Dolabella accuſatus, prouincialiũ hominum teſtimonijs oppugnetur. fam.ep. 10. l.3. ad ipſum ita ſcribit: De me tibi ſic promitto, atque confirmo; me pro tua dignitate in hac prouincia, cui tu praefuiſti, rogando, deprecatoris; laborando, propinqui; auctoritate, cari hominis apud ciuitates; grauitate, imperatoris ſuſcepturum officia, atq. partes. *Honeſte tamen*] quatenus honeſte poſſum. quaſi eſſent nonnulla, quae fieri pro Appio non honeſte poſſent. *Nec enim ipſum odimus*] quamquam & inimici mei frater fuerit, & inimicus ipſe. *Brutum*] Appij generum. fam.lib.3. ep. 4. *Pompeius*] cuius filius Appij filiam habebat in matrimonio. fam. lib. 3. ep. 4. *Quaeſtorem*] quem poſtea decedens prouinciae praefecit. fam.ep. 15. lib.2. *Pammenia illa*] quae acta ſunt de domo pueri Pammenis. ſupra lib. 5. ep. 20. *Corcyraea*] quam Corcyra dediſti. *Potentiae Veſtorij.*] cui controuerſia fuerit cum homine tam fatuo, tam nullius conſilij. Hic eſt Sempronius Rufus, qui Rufio per irriſionem uocatur ep.2. lib.5. idem qui in ep. M. Coelij, fam. ep.7.l.8. *Caeciliam*] Attici filiam. *Litteris*] cum Romam ſcribes.

EPISTOLA. III

Iuuare poſſes:] nõ ideo ſcribendũ ad te fuit, quod me iuuare poſſes: quippe res dilationẽ non fert: tu autem

ab urbe

ab urbe longe abes. lib. 5. ep. 20. & 21. πολλὰ, &c.] quid ſignificat? hoc: magnum eſt interuallum: multa interiacent. Eſt autem hemiſtichium, & ſenarius integer, ex uetere aliquo tragico. *Nemo igitur potior*] neminem igitur fratri debeo praeferre: ſi honos eſt, fratre mihi nemo debet eſſe potior. Alij, Bonos, pro, Honos, contra ueteres libros Caualcantis, & Beſſarionis, nec mihi ſatis probata ſententia. *Pontinius*] qui erat & praetorius, & triumphalis. *Ea lege*] ut, cum uellet, a me diſcederet. *Quaeſtorem*] Coelius nondum uenerat. Meſcinium igitur intellige. de quo ep. 4. & 5. *Sagax*] quaero dictionem, quae uituperet. nam Sagacitas neque uitium ſignificat, neque laudem. Rapax, aut quid ſimile, cum ſententia congrueret: ſed libri ueteres, Sagax. ut fortaſſe referri poſſit ad furta: quaſi praedae latentis callidus indagator. *Decretus*] mihi ad annuam prouinciae adminiſtrationem. cuius anni cũ circumactus orbis ſit, (adeſt enim dies ad decedendum conſtituta, III. Kal. Sext.) frater, publico ſumptu deſtitutus, qui tantum bellum ſuſtinebit? *Fratrem*;] cum bellum periculoſiſſimum impendeat. *Nugarum aliquid*] leuem hominẽ Meſciniũ. non pius, ſi fratrem relinquo; non diligens, ſi quaeſtorem, rei militaris expertem. Nam, ſi fratrem relinqueret, eſſet quidem diligens, at non pius. ep. 4. *Tua prouincia*] tua Epirotica negotiatio. *Theſprotiae, & Chaoniae*] rebus tuis curandis in Theſprotia, & Chaonia: quae ſunt Epiri loca. *Conueneram*] reuerterat ex Aſia in Ciliciam, in qua fratrem hibernis praefectum reliquerat, ſed cum tamen nondum conuenerat. l. 5. ep. 21. *Si id placeret*] ſi mihi placeret, eum prouinciae praeponere. *Quid uellem*] utrum mihi placeret, relinquere, nec ne. *Satisfactum*] quod difficillimũ eſt, prouincialibus ſimul, & publicanis ſatisfacere. epiſt. 1. *Res geſtae*] quas enumerat epiſt. 10. lib. 5. & fam. lib. 2. epiſt. 10. & lib. 15. ep. 4. *Clauſula diffici-*

lis

lis in tranſdenda prouincia.] hoc extremum non facile poſſum explicare, quis me decedente prouinciae praeficiatur. *Certiora*] qui ab urbe propius abſis. *De Curione, de Paullo:*] C. Scribonio Curione tribuno pl. L. Aemilio Paullo conſule, utroque Caeſaris cauſſam defendente, accepta grandi pecunia. *Vicem*] quod publicam cauſſam deſeruerint. *Contentus non fuit.*] quaternas centeſimas poſtulauit. epiſt. 21. lib. 5. *In Pompeium, &c.*] Ariobarzanis creditorem. epiſt. 1. *Prolixior*] facilior, liberalior. unde Prolixa & benefica natura, in epiſtola ad Appium, nec alibi ſemel, & fere in hanc ſententiam. *Per ipſum*] ipſius Pompeij cauſſa. *Praeſtare*] Praeſtare aliquem dicimur, cum efficimus, ne quid is committat ſecus, quam uolumus: ut ad Q. fratrem libro 1. In hac cuſtodia prouinciae non te unum, ſed omnes miniſtros imperij tui ſocijs, & ciuibus, & reip. praeſtare debes. & ad eundem lib. 3. Ego Meſſallam Caeſari praeſtabo. *Liberius*] maneo in mea ueteri ſententia, ut, Liberalius, reponendum ſit. non correxi tamen, quia libri ſcripti in dictione, Liberius, omnes conſentiunt.

Promiſſa] Pompeio promiſſa, Bruto curata. c c.] uſurae nomine; ut apparet epiſt. 1. dixit autem, c c, numero abſoluto, cum tamen ea ſumma duobus talẽtis minor eſſet: ſiquidem ſingulis menſibus ſoluebantur talenta 33. ut legimus ep. 1. *In Appij negotio*] quẽ a Dolabella accuſatum, omnibus officijs, Bruti maxime cauſſa, ſubleuaui. ep. 2. & fam. l. 3. ep. 10. *Quod laborem*] quid eſt igitur, quod animum meum ſolicitet, cum in Ariobarzane, & in Appij negotio cumulate Bruto ſatisfecerim? ſolicitat, quod proxime ſcribam: in quo uereor, ne Bruto ſatisfactum non ſit. *Amicos habet meras nugas,*] dubitatur, cum, Amicos, dicat multitudinis numero, cur proxime unum nominet M. Scaptium. dubitantibus reſpondetur, plures nominari, primum M. Scaptium, deinde alterum Scaptium,

ptium, poſtremo Caium. nã, quod Non omnis accuſandi cauſſa ſubiecit; figura eſt Ciceroni uſitata, ut ep. 2. His ego duobus facultatem ciuitatibus ad ſe aere alieno liberandas dedi: uno, ꝗ omnino nullus in imperio meo ſumptus factus eſt. Hic cũ exſpectari uideretur, Altero, quod, Vno, reſponderet; attende, quid ſubiecit. Hac autem re, incredibile eſt, quantum ciuitates emerſerint. acceſſit altera. mira erant, &c. *Meras nugas*] leues homines, & quos amicorum numero habere Brutus non debeat. *M. Scaptium*] in Beſſarionis libro, Manium Scaptium. ſupra tamen de M. Scaptio legitur, non Manio, ep. 21. lib. 5. & 1. l. 6. Nam, quod alij Matinium ex Manio faciunt, neceſſariam correctionem putantes: mihi ſecus uidetur. tantum enim eos nominat, quos re cognitos Meras appellare poteſt, duos Scaptios, & Caium. Matinium dixit lib. 5. ep. 21. non nouiſſe. praeterea iam oſtendi, non eſſe cur mutetur; cum dictio, Amicos inferiora ſpectet. hoc addam, obſeruaſſe me, in antiquis libris Manium ſaepe eſſe, ubi in impreſſis Marcum. addam & hoc, quod fortaſſe non nullis alienum a propoſito uidebitur, ego tamen gratum fore puto ueterum monumentorum ſtudioſis: Manium tam praenomen eſſe, quam Marcum; deriuatum a mane, ut & Lucium praenomen a luce. & ut a mane Manius praenomen, a Manius Manilius nomen: (nomen pro familia uſurpabatur) ſic a luce Lucius, a Lucius Lucilius, nomen a praenomine. Et, quoniã, ut diximus, in duobus praenominibus, Manio, & Marco, ſcripti libri ſaepe diſſentiunt ab impreſſis: inde natus error, quod praenomina ueteres fere una litera ſignificabant: ut diuinandum fuerit, M. utrum ſignificaret, Manius, an Marcus: cum Manius unica litera, ſicut Marcus, ſcriberetur, una tantũ adiecta lineola, quae M. ad Manij ſignificationem, ante ſecat, ſic, M' *Me ſeruaturum,*] ne praefecturam negotiãti darem. lib. 5. ep. 21. & lib. 6. ep. 1. *Noluit?*] contentus

tus enim centeſimis & anatociſmo Scaptius non fuit. ep.21.lib.5.& 2.lib.6. *Scaptio*,] non is, de quo proxime ſupra,ſed is,de quo ep.5. *Tribunatum*] militū. *Caius*] Beſſarionis liber,Gaius. forte,Gauius: ut ſit is,de quo ep.5. *P. Clodij canis*] cum Clodius uiueret. Tamen,inquit,amicum, & aſſeclam inimici mei ornare uolui praefectura, rogatus a Bruto. Sic in oratione in Piſonem,Clodianum canem appellat Sex. Clodiū. *Si in praefectis habuiſsem,*] apparet,Ciceronem Caij opera uſum non eſſe, cum tamen ei praefecturam detuliſſet.ep.3. *Culleolum uix auderem*] fam.lib. 13. ep. 41. ſcribit ad L. Culleolum prouinciae praefectum: ſed, eum hic ſignificari,mihi nō ſit ueriſimile.Culleolum alium, nullius pretij hominem, uidetur intelligere. *Petere cibaria?*] quae praefectis de publico dabantur. *Operatione*] reponunt nonnulli, Oratione: quod languidius uidetur. Operatio ualet turpis inſtigatio. *De Appio,*] cum Appium, ſocerum ſuū, a Dolabella accuſatum, mihi commendat. fam.epiſt. 9.lib.8. *Grauius autem*] ſine dubio ſumptum ex uetere poeta.& forte ita ſcribendum:

-Granius autem,
Non cōtemnere ſe,& reges odiſſe ſuperbos.

Vt Granium, ſalſum hominem & dicacem, cuius mentio in libro de claris oratoribus, poeta nominet, ita dicere ſolitum, Ego neminem contemno, ne me quidem, ſed ſuperbos odi. Vides igitur, Attice, ſuperbiam ex illo uerſu non amandam. *In quo*] cum ad me arroganter ſcribit. *Inſcriptam patri ſuo:*] a te miſſam. *Aperire*] ante quam ad Quinctum patrem mittatur. is autē, Cicerone in Aſiam proficiſcente, praefectus in Cilicia māſerat.ep.21.lib.5. *De ſorore*] te audiſſe,illū uelle ſorori tuae Pōponiae nūciū remittere. *Nihil fore aliter,ac deceat*] diuortiū minime futurū. *Nihil amplius*] alij ſic interpretātur:Hortēſiū filiū nō reprehēdi,ne patrē offenderē.quaſi uero patres reprehen-

prehẽdentibus flagitioſos filios iraſci, aut ſoleãt, aut debeant. Ego potius ſic. ad cenam uocaui, quod eſſet Hortenſij filius: alijs cum officijs nõ ſum proſecutus; ne pater, cui ſcio odioſum, inuiſumq. eſſe, moleſte ferret, quaſi ipſius iudicium reprehenderem. odit enim Hortenſius orator filium, quam diu uixit: heredem tamen moriens reliquit. haec Valerius l. v. cap. IX. *Ne offendam patrem,*] ſi filium habeam in comitatu meo. *Moderabor.*] ſi comitem effugere non potero, quod reliquum erit, ita eum tractabo, ut facile intelligat pater, quem ipſe oderit, nec a me diligi. *Si nihil fuerit,*] hic uidetur legendum, Etiam ſi nihil fuerit. Beſſarionis liber pro, Fuerit, habet, Fieri.

EPISTOLA. IV.

Diſceſſus noſter,] ſi a fratre ſeiungar. *De Tullia mea*] de matrimonio. ep. I. *De litteris meis*] ad ſenatum, ſupplicationis honorem poſtulantibus. ὁ ἀπελεύθερος] libertus Philotimus. πεφυρακέναι τὰς ψήφους] rationes miſcuiſſe, turbaſſe: id eſt, minus bona fide egiſſe in emptione bonorum Milonis. Κροτωνιάτου] Milonem deſignat, Milonis Crotoniatae, cuius inſignis fortitudo fuit, cognomine. & τυραννοκτόνον appellat, quia P. Clodium, pernicioſa molientem, occiderat. μή τι νοήσῃς] ne quid intelligas. hoc Graeca uerba ſignificant. ego tamen aliquid deſidero; ut potius, Ne quid non intelligas, dixerit. neque enim aperte ſcribebat, ſed μυστικώτερον. aut, μή τι νοήσῃ: ne quid reſciſcat Philotimus. εἰς δηνάριον] placeret, ἓν δηναρίου, niſi ueteres libri repugnarent. eſſet enim ἓν δηναρίου τοῦτο, hoc quidem unum. *Quantum uereor,*] de rationibus a Philotimo minus ſincere adminiſtratis. *Agmine*] militum. ep. 20. lib. 5. & 2. lib. 6.

EPISTOLA. V.

Quam ſi domi eſſes:] quam ſi eſſes Romae. & tamen minus a me aberas, in Graecia cum eſſes. *Quam argu*

tiſſimas

tiſsimas] quae uel tenuiſſima quaeque ſubtiliter admodum & curioſe perſequantur. Argutum enim ualet tenue & ſubtile: unde Arguta ilex Virgilio, quaſi tenui ſibilo ſuſurrans. & de muliere apud Propertiũ, Argutat noctibus ignes: pro, narrat ſuos amores ea uoce, quae ſua tenuitate femineam mollitiem indicet. Ita locutus eſt M. Coelius fam. lib. 8. epiſt. 1. Data opera, paraui, qui ſic omnia perſequeretur; ut uerear, ne tibi arguta nimium haec ſedulitas uideatur. *ἐξ ἄστεος ἑπταλόφου: &c.*] ex urbis ſepticollis moenibus ſcripſit ad me Camillus aes alienum uxoris meae: ipſam tum ex bonis Crotoniatae debere minas XXIV. & ex bonis Cherrhoneſiticis XXIIX, & ex quibuſdam bonis heredem fuiſſe DCXL: tum uero eam ne obolum quidem diſſoluiſſe ex omni aere alieno Kalendis alterius menſis: eiuſdem uero libertum, cognominem patri Cononis, in uniuerſum nihil curaſſe. hoc igitur primum, ut omnia ſeruentur: alterum uero, ut ne uſuras quidem floccifacias, quae ducendae ſunt ab ante dicta die. ſane per eos dies, quibus illum pertuli; magno in timore fui: erat enim apud nos, ut exploraret, ac nonnulla etiam ſpe adductus: qua cum excidiſſet, temere abijt, fatus, turpe remanere diu, uacuumq. reuerti. nunc interpretemur. *Crotoniatae*] Milonis. *Mnas*] exactas. *Cherrhoneſiticis*] in Cherrhoneſo exactis. epiſt. 1. *Cognominem patri Cononis*] Timotheum igitur. *Ab ante dicta die*] a kalendis alterius menſis. *Nonnulla etiam ſpe adductus*] ex quo apparet, eum inopia rei pecuniariae laborare, cum a me dona exſpectarit. *Turpe*] Homeri uerſus eſt in Iliade, lib. β ab Vlyſſe pronunciatus. *Τὰ μὲν διδόμενα.*] quae dantur: & ſubaudi, tenenda: ut dicat, bonorum Milonis poſſeſſionẽm non eſſe dimittendã.

Maerore ſuo] propter duos filios, a Gabinianis militibus interfectos. Caeſar lib. III. de bello ci. & Valerius lib. IV. cap. I. *Quaeſtor*] Caninius: ad quem ſcribit

bit fam.lib.2.ep.17. *Galatarum, Piſidarum, Lyciorum,*] quae nationes nō parebant populo R.excepta Piſidiae parte. de quo diximus initio libri v. Lycios a Sylla libertate donatos. ait Appianus in Mithridatico. *Moleſtus mihi non erat,*] non rogabat, ut ſubſidio uenirem. fam.lib.2.ep.17. *Articulate*] huius uerbi uim uideo multos ignorare: & fuere etiam, qui mutandum cenſuerunt; & legendum, Atticae, pro, Articulate. Articulatè, ualet diſtinctè, ſumpta metaphora a membris in corpore articulatim diuiſis. erat autem adhuc infans Attica, quae neque ſatis integre proloqui, neque loquentem quiret intelligere, niſi articulate pronunciaſſes. eſt enim articulus in oratione, ut inquit ſcriptor rhetoricorū ad Herennium, cum ſingula uerba interuallis diſtinguuntur, caeſa oratione, hoc modo: Acrimonia, uoce, uultu aduerſarios perterruiſti. libro etiam 1. de legibus contraria poſuit, Fuſe, & articulatim. & Gellius libro v.cap. ix. ſatis aperte huius uerbi ſignificationem oſtendit. Filius, inquit, Croeſi regis, cum miles patrem ſtricto gladio inuaderet, regē ignorans; plane & articulate elocutus eſt, ὦ ἄνθρωπε, μὴ κτεῖνε Κροῖσον. Et Lucret.l.1 v.67.

,, Ac, ubi non longum ſpatium eſt, unde illa profecta
,, Perueniat uox quaeque: neceſſe eſt uerba quoq. ipſa.
,, Plane exaudiri, diſcerniq. articulatim.

EPISTOLA. VI

Accuſatoris eius] P. Cornelij Dolabellae. *Mecum egerat,*] de Tulliae coniugio, & Nero hic eſt, opinor. de quo fam l.13.ep.63. & 64. qui Tiberij imperatoris pater fuit. Eſt autē Nero cognomen Claudiae gentis patriciae. nam & Claudij plebeij fuere, ſed hi cognomine Marcellorum; patricij, Pulchrorum, & Neronū. Haec uberius in libro de Familijs. *Ad mulieres*] Terētiam, & Tulliam. *Factus ſponſalibus*] cum Dolabella. ἐξακανθίζειν] tamquam ſpinas euellere. & puto hoc dici. Noli exulcerare animum meum numeratis uitijs illius.

illius. non enim opus eſt,cum confecta res ſit.hoc quidem laetari debemus, quod eius obſequio & comitate mulieres ualde,ut audio,delectatur. neque enim ſatis probata ſuperior Dolabellae uita : quod & Coelij epiſtola declarat,fam.lib.8.ep.13. *Placet hoc tibi?*] donaſti frumento populum Athenienſem: probas igitur huiuſmodi largitiones? *Non impediebant*] licet hoc per meos libros de rep. ſcriptos : quibus in libris improbaui equidem largitionem in ciues,(uidetur.n. ad tyrannidem ſpectare) ſed tua fuit in hoſpites liberalitas,in ciues largitio non fuit, quia tui non ciues, (Romanus enim,non Athenienſis ciuis es) ſed hoſpites Athenienſes: cum Athenis diu uixeris;ciuis autem fieri cũ poſſes,recuſaris.Nepos in uita. *Quoniam Appius*] puto ſcriptũ fuiſſe,Quom iam,antiquo more, id eſt,Cum iam. ſententia patet. Quamquam Appius de προπύλῳ Eleuſine faciundo iam non cogitet;me tamẽ de προπύλῳ Academiae iubes cogitare ep.1. *De Hortenſio*] de interitu Q. Hortẽſij oratoris.In Bruti prooemio. *De relinquendo*] qui prouinciae praeeſſet. *Fratri autem*] prouinciam tradere. *Nemo erat*] praeter fratrẽ,& Pontiniũ,legatos, utrũque praetorium: ſed fratri,nõ utile:Pontinius diſceſſerat. reliquos duos legatos, Anneiũ uidelicet,& Tullium,neutrum praetorium,quaeſtori,praeſertim nobili,ſine contumelia nõ poſſum anteferre.fam.l.2.ep.15. *Contra S. C.*] ultra annum a ſenatu decretum. *Triennium*] triennium enim Aſiae Quinctus praefuerat.fam.l.2.ep.15. *Ad populum*] dicerem, afferrem, cum excuſarem me, ꝙ fratrem prouinciae non praefeciſſem. tibi autem alias cauſſas exponerẽ.dicerem enim,timuiſſe me, ne quid in prouincia Quinctus committeret iracundius, cõtumelioſius,negligentius. *Quae fortuita hominum?*] placeret ſic : Quae fert uita hominũ:ut fratrẽ excuſet;qui potuerit aliqd cõmittere iracũdius; cõtumelioſius,neligẽtius,nõ deprauatae uitio uoluntatis,ſed quod ita

V ferat

ferat hominũ uita, ut accidere & haec, & ſimilia poſſint. Sic, Aetas fert, in oratione pro Cluentio: Natura fert, de Somnio Scipionis: Adoleſcentia fert, Terentius in Heaut. &, Vita hominum, pro Sex. Roſcio. Sin, Fortuita, placet, ad uitia fratris addẽtur fortunae caſus. *Non dimittebat*,] manſiſſet igitur in prouincia cũ patre; facileq. quia puer, & puer bene ſibi fidens, cõmiſiſſet, quod eſſet nobis magnopere dolendum. *Id cenſere*] dimittendum. cenſebat autem Atticus, quia patris indulgentia deprauari filium intelligeret. ep. 9.

Non dico equidem &c.] hoc ſignificat: Non dico equidem, quod egerit, non laboro; ſed tamen multo minus, quam ſi fratrem reliquiſſem. *Sine ſorte*] quem illi ſors non dederat quaeſtorem, ut mihi Coelium.

Delegit] quem Hiſpaniae praeficeret. hic Marcello & Sulpicio cos. Pompeij quaeſtor Hiſpaniae praefuit: poſt annum, Marcello & Lentulo cos. tribunus pl. cũ M. Antonio collega pro Caeſare interceſſit; &, deuictis Afranio & Petreio, in Hiſpania ꝓpraetor a Caeſare relictus. Dio lib. 41. *Antonium:*] M. Antonium: quem in Gallia Caeſar hibernis praefecit. Hirtius lib. 8. de bello Gal. & oratione 11. in Antonium his uerbis: Quaeſtor es factus: deinde continuo ſine s. c. ſine ſorte, ſine lege ad Caeſarem cucurriſti. quo planũ fit, quaeſtoribus prouincias aſſignari ſolitas s. c. ſorte, lege. nam ſenatus decernebat, ut quaeſtores ſortirẽtur, uel inter ſe compararent: deinde ſortitio, aut comparatio: tũ de his lex curiata ferebatur, ſi ordine res conſierent. *Offenderem?*] non relinquerem? *Aut etiam inquirerem in eum?*] appone hic interrogandi notam; ut ſit ſenſus. ne inquirere quidem in eum debui, nedũ non relinquere. inquirere ſcilicet in eius mores, utrũ hoc honore dignus eſſet, an ſecus. tantum, inquit, abeſt, ut eum relinquere non debuerim, ut nec, utrum hoc munere dignus an indignus eſſet, inquirendum mihi fuerit. quẽ igitur reliquiſſem, niſi ipſum reliquiſſem?

ſem? *Hoc melius*] quod quaeſtorem potius, quam fratrē, in prouincia reliquerim. *Senectuti quidem noſtrae*] cui, ſi tam nobilem adoleſcentem offendiſſem, impendebant inimicitiae. *πλαγιγνωσία*] alij referunt ad generis nouitatem, ego ad dignitatem poſt exſilij tempora renaſcentem. ante exſilium enim, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Catonem ep. fam. l. 15. & prouinciā ornatam, & ſpem non dubiam triūphi neglexerat: auguratum denique, cū non difficillime conſequi poſſet, nō appetierat: idem, poſt iniuriam acceptā, ſtuduit quam ornatiſſima ſenatus populiq. R. de ſe iudicia intercedere: itaq. & augur fieri uoluit; & eum honorē, qui a ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, ſibi expetēdū putauit.

EPISTOLA. VII.

E'ν αἰνιγμοῖς] obſcure, qualia ſunt aenigmata. Nec dubito, quin ad Euripidis locum in Rhoeſo reſpexerit. *Percunctando*] ages hoc tantum cum Philotimo; percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: & ut rem explicet, ideſt ut ipſa bona reſtituat, hortaberis. l. 5. ep. 8. & lib. 6. ep. 5. *Aliquid uatu*] ſuſpicor hoc eſſe ex ingenio. nam antiqui libri, Caualcātis, Ferri, & Beſſarionis, Aliquid aut. probarem, Aliquantū.

Apud duas ciuitates] depoſuit Laodiceae, & Apameae: eaſdemq. totidem uerbis ad aerarium retulit, ſicuti lex iubebat, quam conſul C. Iulius Caeſar tulerat. fam. ep. 20. l. 5. *Puerorum*] ut inde Cicerones pueros ſecum deduceret. l. 5. ep. 18. & 17. l. 2. fam. *Sed uolo*] cupio Romam peruenire ante exitum anni, ut eo facilius impetrem de triumpho, dum ij ſunt in magiſtratu, qui ſupplicationes mihi decreuerunt. fam. l. 8. ep. 11. *Eſeae*] ſic in Caualcantis libro: Beſſarionis autem, Eſſe. utrumque deprauatum, forte, Iſſi. nam ex Cilicia nunc Cicero proficiſcebatur in dioeceſes Aſiaticas, ut Laodiceae, & Apameae rationes confectas prius relinqueret; dein nauim conſcenderet. Iſſus autē nota Ciliciae urbs. eſt etiam ſcriptus liber apud

amiciſsimum meum, in quo ſimpliciter, Niſi cum grauiter aegrum reliquiſſem.

EPISTOLA. IIX

Nauigationis tuae,] commode, & ſine periculo ex Epiro in Italiam nauigaſti. epiſtola 2. l. 7. *Opportunitate Piliae*] quae tibi obuiam progreſſa, opportune aduenienti occurrerit. *Sermone eiuſdem*] quod tibi Pilia narrauerit de Tullia mea Dolabellae collocata. ep. 5. *Exercitum n. m d.*] anno inſequenti petendi conſulatus cauſſa. cum enim lex eſſet, ut abſentes conſulatum petere non poſſent; obtinuerat Caeſar decem tribunorum rogatione, conſule Pompeio, ut & abſens, & cum imperio poſſet petere. *Caſsium trib.*] Q. Caſsium Longinum, tribunum pl. deſignatum, & L. Cornelium Lentulum Crus, conſulem item deſignatum. *De illo, qui &c.*] *De illo &c.*] C. Hirrum intelligit, qui repulſam retulerat in aedilitate, cum ſe Ciceroni ſolitus eſſet anteferre. fam. ep. 6. l. 8. *Sororis tuae filij*] Q. Ciceronis, quem frater meus ex tua ſorore genuit: cui ego patruus ſum. *Afractus Rhodiorum.*] quo tum periculoſe, tum tarde nauigauimus, ut integros uiginti dies conſumpſerimus. ep. 9. l. 10. *Expeditius*] breuiore naui. *Aucupaturi*] captaturi: ut, quae prima ſe idonea tempeſtas obtulerit, ea utamur. translatio ab aucupibus, uolucres captantibus. *De randuſculo Puteolano,*] forte, quod pecuniam diſſolueris, C. Veſtorio Puteolano a me debitam. uide ep. 6. l. 4. pecunia certe debita uidetur ſignificari. ep. 7. l. 4. & 2. l. 7. *Vnus hoſpes*] plus eſt, quam, Dum unus hoſtis: cum non modo hoſtes, ſed & hoſpites, Bibulus timuerit. ep. 2. *Domo ſua*] cum domo conſul ſe tenuit metu Caeſaris collegae. *At multa,*] at longior fui.

EPISTOLA. VLTIMA

Solent tuae compoſitiſsimae,] belliſsime conſtructae. nunc autem ſcripſiſti uacillantibus litterulis, manu a morbo minus firma. Lucilii uerſus in Oratore ſunt:

„ Quam

„ Quam lepide lexis compoſtae, ut teſſerulae, oēs,
„ Arte, pauimento, atque emblemate uermiculato.
Scripſiſſe.] ut intelligerem, non grauiter aegrotare, qui cum febri tamen ſcripſiſſes: quam etiam Febriculam nominares. *τιρατοῦ φιλοτιμίας*] aſſertior iis, qui *φιλοτιμίας* e Suida interpretantur auaritiam. ut Philotimus deſignetur, qui rationes turbauerat in nominibus Milonis. ep. 4. l. 6. & 1. l. 7. *Ne attingat*] Philotimus. ep. 1. l. 7. *Dices*] Philotimo, ut ſciat eam me conſeruari uelle ad apparatum triumphi. ep. 3. *Prudentiam litterarum tuarum?*] quia, cum ſignificare uelles, *ἀθετῶν* te conſilium de fratre relinquendo, aperte non ſcripſiſti, ſed tecto uerbo, *ἐπέχειν*, uſus es. in quo tuam prudentiā perſpexi. *Dubitatione dignum?*] dubitandum non erat, quin quaeſtor Coelius prouinciae praeponendus eſſet. quod ſi quid eſſet dubitatione dignum; fratrem tamen relinqui, cur placeret? *Τοὐμὸν ὄνειρον ἐμοί.*] meum mihi ſomnium: ſubaudi, narrabas. ſententiam aperiunt, quae proxime ſequuntur uerba. Prouerbium. *Eadem omnia,*] quid a fratre, ſi eum reliquiſſem, quid a fratris filio timédū eſſet. ep. 7. *Non fuit faciendum aliter,*] atque feci; qui Coeliū reliqui. *Dubitatione liberauit*] cum enim *ἐπέχειν* te uiderem, id eſt haerere, & ſuſpenſum pendere, incertum, quid eſſet mihi faciendum de relinquendo; *ἐποχὴ* haec tua mihi omnem dubitationem eximebat; cum intelligerem, fratrem relinqui, tibi non placere. dubitare igitur non debui, quid mihi eſſet agendum. *ἐπιχρονία*] diuturna. quo uerbo adduci poſſumus, ut ſupra legamus, *ἐπέχειν* ter ſcribebas. Beſſarionis tamen liber, Te. *Cenſoribus*] Ap. Claudio Pulchro, L. Calpurnio Piſone Caeſoniano. *Referatur ne*] a cenſoribus ad ſenatum, ut S. C. fiat de ſumptu ſignorū & tabularum coercendo. fam. lib. 8. epiſt. 14. *Mactie ſcribas. Athenis*] ſic in ante impreſsis. Beſſarionis liber, Marce Athenis: Caualcantis, In arce Athenis. uerbum

quidem, Scribas, in neutro reperitur, ne in duobus quidem, quos habet amiciſſimus meus. repoſui igitur ſic, & opinor, recte: Quaeſo, quid nobis futurum eſt? ut hoc dixerit reip. timens. deinde, In arce Athenis ſtatio mea nunc placet: ut Attico, qui diu uixerat Athenis, ſignificet, qua maxime urbis parte delectetur. De hac autem arce ſic Plinius lib. 7. cap. 56. Opidum Cecrops a ſe appellauit Cecropiã, quae nũc eſt arx Athenis. *Statio*] caſtrenſi uerbo uſus eſt, quia cum militibus erat.

IN . LIBRVM . VII EPISTOLARVM . CICERONIS AD . ATTICVM.

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

VT *philoſophi ambulant*,] philoſophus enim Saufeius ex haereſi Epicurea: & omnes philoſophi; quia praeter ſapientiam nihil curent, tarde ſolent ambulare; tardiſſime autem Epicurei, quia molles, & laborem fugientes, ex Epicuri magiſtri doctrina. *Legionibus Caeſaris*] quas Caeſar Placentiam idibus Octobribus adducturus eſſet. ep. 9. lib. 6. *φιλοτιμία eius*] Philotimi: de quo ep. 9. lib. 6. *Secus*] falſum, de prouincia ſcilicet fratri trāſdita. ep. 9. l. 6. *Dimicationem*] inter ciues. *Meum proprium πρόβλημα*] quaeſtionem ad me unum pertinentem, utram patrem eligam, Caeſaris, an Pompeij; cum mihi uterque ſit amiciſſimus. *A principio*] iam ante exſilij mei calamitatem: quam ideo ſubij, quia me ad Caeſaris & Pompeij pernicioſam reip. ſocietatem, cum inuitarer, non adiunxerā. *ἀλλ' ἐμὸν*] Homeri uerſus in Odyſſea lib. 1 x. quem etiam in epiſtola ad Caeſarem fam. lib. 1 3. epiſt. 15. uſurpauit. Non potuiſti, inquit, perſuadere, *ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος*.] Homeri uerſu ſuum conſilium probat; qui perſuaſus ideo non ſit, quia patriam amicitiae Caeſaris, & Pompeij praetulerit. *Optime meritus*;] cum mihi exſulanti reditum in patriam unus maxime confecit. *Nec mihi iuncta*] ita putabam, ea coniunctione conſuli tum dignitati meae, tum etiam ſaluti. Iuncto, Pompeij ad amicitiam refertur: Sen-

tienti,ad opinionem de rep. Neque me, inquit, ob ami citiam Pompeii peccaturum aliquando in rep. putabam; neque Pōpeium ea ſenſurum, quae ego ſi ſequerer, contentionem cum Caeſare ſuſciperem. *Nunc ſentiat,*] quod eadem non ſemper ſenſerit. *Cum altero uin ci*] cum Pompeio. *Ne ratio abſentis,*] ne poſsit abſens Caeſar conſulatum petere. quod ei, lege lata a decem tribunis pl. populus conceſſerat. *Vt exercitum dimittat*] depoſito imperio urbem ingrediatur, conſulatum pe tere ſi uult. Haec agentur a Pompeianis, ideſt a conſulibus, & omni fere ſenatu. *Non eſt locus*] id agam, ne cōtra Caeſarem ſententiā dicam: tergiuerſabor, quan tum in me erit: ſed Pompeiani non permittent, urgebunt. *Denſae dexterae?*] quas Caeſar mihi cum ſuis obiiciet, quaſi eas uel oblitus ſim, uel contempſerim. *Vt illi hoc liceret*] ut poſſet abſens conſulatum petere. *Ab ipſo*] Caeſare. *Rauennae*] quo Caeſar quotannis ad conuentus agendos uenire ſolitus erat. *De Coelio*] ut M. Coelium, amiciſsimum meum, tribunum pl. indu cerem ad legem ferendam de habenda Caeſaris abſen tis ratione. quod factum eſt. latum enim a decem tribunis pl. ideſt ab uniuerſo collegio, conſule tertium Pompeio: quo anno tribunus pl. fuit M. Coelius, ut ex Pediano cognoſcitur in argumento Milonianæ. *A Cnaeo noſtro*] uide infra ep. 3. lib 8. & fam. lib. 6. ep. 6. *Illo diuino*] hoc uidetur dictum eſſe ad gloriam Pompeii, quia conſul ſine collega ex S. C. creatus fuerat, quo liberius poſſet perturbatam ciuilibus diſcordiis remp. conſtituere: ſed cum ironia dictum: quippe, cum ipſe conſul purgauerit, ut de habenda Caeſaris abſentis ratione lex ferretur: quod cōtra mo rem maiorum, contraq. remp. fuit. ep. 3. l. 8. *Aliter*] con tra Pompeium. Αἰδέομαι] uide ſupra, ep. 5. lib. 2. *Hanc ego plagam*] quam mihi nunc uideo eſſe accipiendam, quia neceſſe eſt, ut in dicenda ſententia aut Pompeium offendam, aut Caeſarem. *Effugi*] quoniam abfui.

fui. *Marcellorum*] quia profectus eſt ante in prouinciam, quam M.Marcellus referret de ſucceſsione Galliarum. & anno proximo, conſule C. Marcello, de prouincia decedens, tamen ad urbem non peruenit, tribus menſibus in itinere conſumptis. & dicit, Effugi, quia, licet C. Marcellus cōſulatum nondum peregiſſet; tamen, quod erat eius anni reliquum, uidebat ſibi eſſe in itinere ponendum. *Vt ſtultus*] primum in ſenatu ſententiam rogari, honorificū uidebatur. nunc, inquit, ea me non tenet ambitio. quin ideo triumphū petam, ut extra urbem maneam cum iuſtiſsima cauſſa, dum de prouinciarum ſucceſsione conficiatur. dicat igitur uel ſtultus ſuam ſententiam in ſenatu primus, non laboro. *Nil miſerius*] prouincia. *Omnia illa prima,*] quae primis litteris ad te ſcripſi de comitum meorū continentia. *Vt ego amicior inuenirer*] quaſi deberē aerarii noſtri emolumentum negligere, qui Cilicum & Phrygum aerariis conſulueram, nullum ab iis ſumptū neque in me, neque in meos fieri paſſus ep.2.lib.6. *ἐκβολὴ λόγου*] orationis egreſsio. quia, cum agere cū Attico de ſuo ſtatu coepiſſet, interpoſuit de prouincia. redit igitur, unde diuerterat. *Ex ſupplicatione,*] mihi decreta: quae ſolet eſſe triūphi praerogatiua. fere enim triumphus eam conſequitur. *Plus decreuit*] quia, cum mihi ſupplicationem non decerneret, tamen in ſententia ſua ſummis me laudibus ornauit; cum diceret, innocentia potius, & manſuetudine mea, quam ui militum, aut benignitate deorum, prouinciam eſſe ſeruatam. is autem fuit M. Cato, ut fam.ep.5.l.15. *Iratus Hirrus*] ut a me in auguratus petitione ſuperatus. uide fam.l.8.ep.3.& 9. *Scribendo*] S. C. quod ab amiciſsimis eius, cuius de honore agitur, fieri ſolet. fam.ep. 6. lib. 15. *De ſententia Catonis*] ſupplicationem non decernentis. epiſt.2. *Quid ille ſententiae dixerit,*] iniuriam Catonis in ſupplicatione non decernenda Caeſar commemorat; laudes, quas mihi idem

Cato

Cato ſua ſententia tribuit, diſſimulat. Diſiungere uidelicet a Catonis amicitia Ciceronem cupiebat Caeſar. *Potuiſſe impedire*] ſi, cum de hoſtibus ageretur, numerũ poſtularet. fam. lib. 8. ep. xI. *Mirus eſt &c.*] placeret, Merus: &, germanus Lartidius, explano; quod Lartidij, famoſi furis, perſimilis eſſet. intelligit enim Philotimum: quem & ſupra non optima fide bona Milonis adminiſtraſſe oſtendit, ep. 9. lib. 6. *Hoc primum*] quod proxime ſequitur de Praetiana hereditate. *Acceſſit cura dolori*] ad dolorem ex amici morte ſuſceptum acceſſit cura expediendae hereditatis. ep. 9. lib. 6. *Quidquid eſt*] etiam ſi non ita magna ſit hereditas, ut de ea ualde laborandum uideatur. ep. 8. l. 6. *Ille*] Philotimus. nam & ſupra, Prorſus ille ne attingat. cum de hac ipſa hereditate, & de Philotimo loquatur. Ἀμώμητα] ſi ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, non erit quod factum meum Philotimus accuſet, tamquam ei non confidentis, cum te, non quemuis, illi praeferam, in pecunia triumphali, non domeſtica: ἀμώμητα: cauſſam accuſandi nullam. *Vt lubebit*] tibi, faciam de Philotimo, quod ſuadebis: tuum conſilium ſequar. refertur enim ad illud, Diiungere me ab illo uolo. In Beſſarionis libro, Videbit, pro, Lubebit: quod fortaſſe, Videbitur, eſſe debuit. *Experiamur.*] de triumpho. niſi enim caute, conſiderateq. experimur, fortaſſe tribunorum pl. interceſſionem eliciemus. hoc tu cogites uelim, tecum ſimul ego cogitabo, ut ad euitandam interceſſionem aliquid excogitemus.

EPISTOLA. II

Auſter mitis] duabus cauſſis adducor, ut ſuſpicer de mendo, primum, quia, Mitis, non neceſſaria dictio, cum idem ſignificet, quod leniſſimus, atque etiam multo minus: deinde, quia ueteribus in libris ſcriptũ uideo, Anches mitis. quod ipſum non intelligo: ſed aſſentior doctiſſimo uiro, Latino Latinio, Viterbienſi, qui,

ſi, qui, mutatione unius litterae, locum corrigit, Oncheſmitis, uel ὀγχισμίτης, legens: ut ſit nomen uẽti, ab Oncheſmo, Epiri portu, quem nominat Ptolemaeus. *Manum non amabam*] abundare puto, Manum, & eſſe non neceſſarium gloſſema: ut legatur, Ad ſimilitudinem tuae litterae. quod enim ſolet eſſe in repetendo uerbo uenuſtatis, id ſentitur in uerbo, Amabam: ſi Manum iteres, non item. alijs aliter fortaſſe uidebitur: ego de meo ſenſu iudico. *Tironem*] qui mihi in memoriam redigitur mentione Alexidis: quoniam uterque ſimilem nobis operam praebet. Alibi: Quod meus Alexis facit. erat enim uterque a ſtudijs, & epiſtolis. *Diligi*] ipſum. *Eo*] eius conſuetudine. *De Tortorio*] conſentiunt cum impreſſis ueteres libri: ex ingenio autem poſſum equidem afferre, quae uериſimilia uideantur: ſed in obſcuriſſima re diuinantes cur inania captemus? Veri autem ſimile hoc ſit, Deporto Ro. id eſt, deporto Romam. id confirmat, quod infra ſcriptum eſt ep. 3. A Curio tabulas accepi, quas mecum porto. *Ciceronum*] puerorum. Sic lib. 5. ep. 18. Cicerones noſtri ſunt apud Deiotarũ.

Cohortis praetoriae] Cohors praetoria eſt, quae tum in caſtris, tum in agmine, atq. acie ſemper adeſt praetori. erant autem duae, una euocatorum militum, altera nobilium adoleſcentum, qui ſua ſponte cum pro conſulibus exibant, dumtaxat ob hanc cauſſam, ut uſu rarum peritiores domum redirent. *Fecit palam*] fecit heredem praeſente cohorte praetoria uniuerſa: cũ alij non palam, ſed paucis adhibitis, teſtamentum facere ſolerent. *Te ex libella*] omnium bonorum heredem. nam Librae nomine ſignificatur omnis hereditas. *Me ex teruncia*] Teruncia quarta pars eſt librae: ergo & quarta pars bonorum. Scriptum erat in teſtamento, ut Atticus, heres ex libra, quartam deinde partem Ciceroni attribueret. &, Libella dixit, familiariter iocatus de Attici emolumento. *Thyamim*]

fluuium,

fluuium, qui, ut inquit Thucydides libro 1. Theſprotidem, Ceſtrinamq. diſcriminat. &, Atticum in Theſprotia habuiſſe poſſeſsiones, dixit ep.3. lib.6. Puer autem Q. Cicero ſignificatur. De Thyami & Plinius lib.4.cap.1. *Filiola tua*] Attica, quae poſtea M. Agrippae uxor fuit. *Probari tibi*] contra ſententiam Epicuri tui: qui cum diceret, alterius cauſſa fieri nihil oportere, ad ſe ipſum omnia eſſe referenda, tollebat στοργὴν φυσικὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα. *Si haec non eſt, nulla poteſt homini eſſe ad hominem naturae adiunctio*] ſi amor erga filios naturalis non eſt; quid erit, in quo hominem homini natura conciliet? *Bene eueniat, inquit Carneades,*] uidendum eſt, quo modo haec ad ſuperiora referantur. Non placet, probare Carneadem id, quod proxime dictum eſt, Vitae ſocietas tollitur: ut, Bene eueniat, uerba ſint aſſentientis, & cupientis ita eſſe. nam, ſi Carneades illam ſententiã laudaſſet, quae uitae ſocietatem tollebat; germaniſſimus fuiſſet Epicureus. uitae enim ſocietatem tollebat Epicurus, cum ad ſeipſum omnia referret, nihil alterius cauſſa faciendum putaret. Carneades autem, cum diceret, Bene eueniat, in eo Epicureus erat: in reliquis Academicus. propterea ſubiunxit Cicero: Sed tamen prudentius, quam Lucius noſter, & Patron. in quo ſignificauit, diſſentire Carneadem ab Epicureis, ad utilitatem ſuam omnia referentibus, nihil omnino de honeſtate, uel de aliena utilitate laborantibus: quamquam cum ijs in optanda felicitate ſentiret: itaque dicebat, Bene eueniat: pro, nihil aduerſi contingat. quod ſpurce dictum ait Cicero: quia fuit eadem Epicureorum ſententia, qui, ſummum in dolore malum, ſummum in uoluptate bonum collocantes, ex animi ſententia euenire omnia cupiebant. Sed in eo prudentior Carneades: quod illi ita bene euenire cupiebant, ut bonitatem per ſe nihili aeſtimandam, utilitatis tantum gratia colendam dicerent: ipſe uero, cum,

ro, cum, Bene eueniat, diceret, ita ſecunda omnia expetebat, ut bonitatis habendam eſſe rationem duceret, nec de ſe tantum, ſed de aliis quoque, laboraret. conſeruabat igitur uitae ſocietatem, quam tollebat Epicurus. epiſt. 12. lib. 7. fam. *Lucius noſter,*] L. Torquatus, qui ſententiam Epicuri tuetur lib. 1. de Fin. *Patron,*] is, de quo epiſt. 11. lib. 5. *Non quo id natura rectum ſit;*] non curabant igitur, quae natura recta ſunt, ipſa per ſe, ſed ut malum uitaretur. qua ratione qui uitam inſtituit, uere bonus non eſt, ſed malitioſus, & callidus: utitur enim artificio ſimulato, ut ea uitet, quae mala eſſe putat. *Non intelligunt*] non igitur prudentes, ut Carneades. *Haec*] in quo uir bonus a callido homine differat. *In iis libris,*] de Rep. non de Finibus, quos poſt ciuile bellum ſcripſit. *Quos tu laudando,*] quis eos non laudauit? nam Coelius in epiſtola ad Ciceronem, Tui politici libri, inquit, omnibus uigent. Idem Cicero ep. 3. lib. 6. Reliqua plena laudis, & gratiæ, digna iis libris, quos dilucidas. *Pedem porta non extulerit*] hoc & Caeſar lib. 3. de bello ciuili ſcriptum reliquit. *De rauduſculo Numeriano*] quod paruam pecuniam, mihi a Numerio debitam, exegiſti. ſic loc. epiſt. 8. lib. 4. & 8. lib. 6. *Integritatis, iuſtitiae*] cum, haec in me eſſe, dixit in ſententia ſua. *Negauit*] ſupplicationem. *A puero*] M. Cicerone filio. *Qui eadem liber non iuraret:*] Druſus praetor, cum is, quem manumiſerat, eadem liber non iuraret, quae ſeruus iurauerat, negauit ſe manumiſiſſe. negabo ego quoque: quoniam iſtos, memores beneficii quos putaui futuros, improbos ingratosq. experior. *Addixiſſe*] iuſsiſſe, pronunciaſſe. *Vindicarentur*] in libertatem: quod praeter ipſum alios quoque adeſſe oporteret, qui uindicarent. aderant enim corã praetore dominus, ſeruus, uindex, teſtes, ſcriba: neque ſine his iuſta erat addictio liberorũ in hoc genere manumiſſionis. *Parthi faciunt,*] ſic explano: Parthi,

Parthi, a quibus maxime timebamus, cum repente diſceſſerint, faciunt, ut nihil mihi iam magnopere timendum putem: cum uideam ſolere ea, quae magno pere timeantur, quandoque ad nihilum recidere. *Repente*] ſumma noſtra felicitate. ep. 1. *Semiuiuum.*] metu exanimatum, qui portâ pedem efferre non auderet. *Reliquerunt*] ex ipſius prouincia diſcedentes. ep. 5. lib. 6.

EPISTOLA. III.

A te ipſo ſcriptae:] ex quo de tua ualetudine coniecturam feci. nam Alexidis manus indicabat te non ualere. *Dicaearcho aſſentiri*] non quod Dicaearchus nominatim prouinciarum adminiſtrationem, ſed πολιτικῶς πρακτικὸν βίον laudaret: ergo & prouinciarum adminiſtrationem. Atticus contra, ut qui Ciceroni auctor eſſet deceſſionis, cum primum ei per s. c. liceret: alioqui Dicaearchus ualde Attico probatus. ep. 16. lib. 2. *Noſtra contentione*] quod cupidiſſime expetiui, ne diutius anno in prouincia manerem, id perfectum quidem eſt, ſed non noſtra contentione, aut ſtudio, uerum quia non eſt uerbum umquam in ſenatu factum, quo diutius anno maneremus: parui s. c. quod erat, ne quis prouinciam diutius anno adminiſtraret. itaque culpam iſtius rei non ſuſtineo, quod minus diu fuerim in prouincia, quam fortaſſe mihi fuerit utile. utile autem fortaſſe fuit, quia, cum in ipſam flammam ciuilis belli nunc intelligam me uenire, in dimicatione duorum mihi amiciſſimorum utram partem eligam, maximo eſt cum animi dolore cogitandum. ep. 1. *Hoc melius?*] quod deceſſerim. *Opportune dici*] uulgo: ut in hac re. *Haud multum requireres*] diceres me illum ipſum, quem in vi. libro de rep. informaui. agere enim, & libere dicerem, quae de rep. ſentirem. quod ne faciam, impedimento eſt triumphi cogitatio. fore enim intelligo, ut, libere agens de rep. multos offendam, quos in triumphi petitione aduer-

ſarios habere nollem. ep. 4. *Nunc ipſum*] nunc, cum iam de triumpho ſtatuerim. & eſt genus loquendi cũ emphaſi uſurpatum, ut lib. 12. Nunc ipſum ea lego, ea ſcribo, ut ij, qui mecum ſunt, difficilius otium ferãt, quam ego laborem. *Rem tantam*] triumphi cogitatio nem. *Eſſe cum imperio*] extra urbem manere. nam urbem ingredientes imperium deponebant. ep. 1. *Illum*] Caeſarem. *Fabio, Caniniоq.*] Fabio Gallo, Caninio Rebilo, utroque Caeſaris legato, ut in eius Cõmentarijs. *Cuſtos urbis*] Mineruae ſtatua, quam, in exſilium proficiſcens, in templo Iouis Capitolini poſuit, cum hac inſcriptione, Cuſtos urbis. ep. 33. *Quibus tu es contentus*] ſcribis enim, in hac ciuili Controuerſia te ſatis putare, ſi ego tantum id agam, quod Volcatius Tullus, & Ser. Sulpicius, homines conſulares, qui ſe neutram in partem ualde iactabunt. *Si liceret*] non licet, quia uideo pugnari utrimque non de rep. ſed de unius hominis potentia. *Conſule iſto ipſo*] Caeſare. *Defenſa non eſt?*] a Pompeio, contra Caeſarem conſulem, extitioſas reip. leges per uim ferentem. *In cuius cauſſa reip. ſalus conſiſtebat*] quod exſilio Tullij infirmarentur acta ſenatus; ſenatus enim Catilinam damnauerat. *Defenſus*] a Pompeio. *Poſtero anno*] Piſone, & Gabinio cos. cum in exſilium indigniſſime ſum pulſus. *Illo modo*] per uim: quia C. Trebonius tribunus pl. qui legem ferebat de prorogando in alterum quinquennium Caeſaris imperio, M. Catonem legi obſiſtentem in carcerem duxit. *Pugnatum*] a Pompeio, tertium conſule. ep. 1. lib. 7. & 3. l. 8. *Vno ciue*] Caeſare: in quem unum tranſlatae uires reip. *Τὸ σκάφος τῶν Ἀτρειδῶν*] tutiorem partem, ut in claſſe Achiuorum tutiſſima nauis Agamemnonis, & Menelai Atridarum. Vel, utram principum partem ſequar. *Σύντομα* breuia, dic breuiter, quid ſentias. *Damnatos*] a iudicibus. *Ignominia affectos*] a cenſoribus. *Illam urbanam, ac perditam plebem*] plebs enim

ruſtica laudatur, urbana non item. quia ruſticae tribus ingenuorum, urbanae libertinorum. Plinius, Pedianus, *C. Caſsio.*] praenomen ſuſpicor abundare, & intelligendum de Q. Caſſio trib. pl. qui ad Caeſarem cum Antonio, & Curione confugit. ep. lib. 16. *Quibus alieno premantur*] in quibus Dolabella. *Omnis*] uel, Omnis, pro omnes; & ſubaudiendum, oportet, par eſt, aut aliquid ſimile: uel, Omnis, pro, unuſquiſque; & ſubaudiendum, debet: quod mihi magis probatur: etſi non ſatis uſitatum. In epiſtola quidem 6. libri v. fam. ſcripti libri habent, Omni ſenuiſſibus magna copia eſt. at impreſſi, fortaſſe mendoſe, Omnino. quo in loco uidetur, Omni, dictum eſſe, pro cuilibet. Sententiā fortaſſe ſumpſit a Terentio, apud quem in Eunucho miles ait: Omnia prius experiri, quam armis, ſapienté decet. *In alteram partem*] in Caeſaris partem, quia rebus omnibus abundat. *Bibulus de prouincia deceſsit: Veientonem praefecit: in decedendo erit, ut audio, tardior.*] uidetur loqui repugnantia, ſi, Decedere, utrobique idem ſignificet. quod ſecus eſt: ualet enim modo, de prouincia diſcedere, adminiſtrandi poteſtate terminata, quod melius exemplis licet cognoſcere; modo ex prouincia ad urbem proficiſci, & uſurpatur etiam de priuatis hominibus. Prior ſignificatio patet in iis uerbis Bibulus de prouincia deceſſit: Veientonem praefecit: poſterior in iis: In decedendo erit tardior. Quod ne nouum, aut inſolens uideatur, addamus locum ſimilem, ex frumentaria Ciceronis: Negotiatores, inquit, inuiti, raroq. Romam decedunt. *Ornauit*] ſupplicationes ei decernens, quas idem mihi ante negauerat. epiſt. 13. *Vnum etiam*] vnum addam de rep. *De ſua ſententia*] quod, ob amicitiam Curionis, & odium Appii, a rep. defecerit. fam. epiſt. 17. lib. 8. *Cuncti Lucceijs ſint addicti?*] Beſſarionis liber: Enuci Lucceiis ſint additi. uulgata lectio non magna correctione ſatis aptam ſententiam haberet: ſi pro,

Lucceijs.

Lucceijs,reponatur,Luccellis, ut Coeliũ pecunia corruptum a Caeſare ſignificet. haec enim cum Caeſare multos,belli ciuilis initio,non honeſta cauſſa coniunxit. *Id reliquum*] illud pecuniae. *Non accuſabimur*] ut negligentes. *Amicorum multitudine*] uel creditorum: ut exhaurire nobis omne aes alienum non liceret, cum nimium multis deberemus, uel temporibus eorum: quod ait in prooemio libri 1 1. de off. *Serperaſtis*] Serperaſtra ſunt,ut ait Varro, inſtrumenta, quae geniculis puerorum,dum ambulare diſcunt,alligantur,ne uari fiant, aut compernes. uocat igitur eos Cicero ſerperaſtra,cum quibus ambularet, vt cum ſerperaſtris pueri ambulant.quorum hominum cauſſa ne quid infamiae ſubiret in prouincia, Atticus ſe timere ſignificauerat. ep. 1. *Vitae*] non eſſe huic dictioni locum,& indicat ſententia,& antiquus item Beſſarionis liber ſatis demonſtrat.non enim habet, Vitae, ſed, In re;quod eſt principium proxime ſequentis dictionis, incuria librarii repetitum. *Neminem*] minime omniũ,ut illud, Corumbus adhuc nullus uenerat.pro, Minime uenerat.Beſſarionis liber, Nemo. *Tabulas*] teſtamenti, quibus heredem fecit te ex libella, me ex teruncia. ep. 2. *Hortenſij legata*] non oratoris, ſed filii.& Legata, quae heres debebat teſtamento patris. *Quid hominis ſit*] quid agat, ut ſe gerat. *Neſcio enim*] Puteolanum fuiſſe M. Coelium, apparet ex oratione pro ipſo.Cum,inquit,omnia, quae ad portam Flumẽtanam ſunt, Coelius Puteolanus emerit; neſcio,cur ego contra omnia, quae Puteolis ſunt, non emam:ſi modo ab Hortenſio filio in auctione vendẽtur. & per iocum, Homo Puteolanus portam urbis occupauit, cur ego Puteolos non poſſim? *In addiderim*] in principio epiſtolae ultimae libri 6. *Et tamen*] contra ſententiam tuam. *De re uidero*] ſit opidum, an locus, nunc non diſputabo: ego quidem ut de loco ſum locutus. *A C. Laelio ſcribi*] id Terentius ipſe non

X infitiatur

infitiatur in prologo Adelphorum. *Hoc mihi ζήτημα*] quod proxime ſequitur de Caeſare: de quo multo eſt magis conſiderandum, quam de Piraeeo. *Ille*] Caeſar, ut eius cauſſam ne oppugnem. *Reliquum quantum ſit*] quantum illi pecuniae debeamus. ep. 5. lib. 5. ep. 8. l. 7. *Si languidius*;] ſi languidius de rep. ſenſero, facis hoc, dicet aliquis, quia nummos Caeſari debes: ſin fortiter, ſtatim ſoluendum erit. *Aliquis*] Pompeianus. *Repetat*] Caeſarianus. *A Coelio*] trapezita; de quo lib. 12. *Tarteſſium*] L. Cornelium Balbum Gaditanum, Caeſaris amicum. ex Gadibus enim alteram Tarteſſon eſſe dictam, Plinius tradit lib. 5. cap. x x I I. Hunc Cicero oratione, quae exſtat, defenderat. Cõſul poſtea factus eſt. Pli. lib. 7. cap. 43. *Exeunti*] e ſenatu. *Nummos*] Caeſari debitos. *Curare*] planius. Curari: nec male tamen, Curare. *Etiam*] etiam ſupereſt, quod ſcribam. uſitata locutio in epiſtolis. uide epi. 11. l. 1. *Gener*] Dolabella. *Reliqua*] mores nõ omnino probandi. ep. 6. lib. 6. *Aperuerimus.*] ſcis. n., cũ de moribus aliorũ, qui me ſocerũ cupiebãt, diligẽter ſcrutaremur, quales eos inuenerimus. Aperuerimus: intime cognouimus, aperiẽtes introſpeximus. Beſſarionis tamẽ liber, Aperimus: ſcripti duo apud amiciſſimũ meũ, Aperuerimus. placet. *Per te egimus*,] ut ei Tullia collocaretẽ. *Reum*] reuertẽtibus. n. ex prouincia, ſaepe erãt, q diẽ dicerẽt, ꝙ prouinciã auare, aut crudeliter, aut denique, cõtra quã e rep. uideretur, ãdminiſtraſſent. *Rentur*] irati, ꝙ eos a Tulliae cõiugio reiecerim. quãquã nõnihil ſuſpicor de mẽdo. nã, Reri, cogitare nõ eſt, ſed opinari. *Nemo offeret*] Beſſarionis liber, Offerret. duo ſcripti apud amiciſſimum meum, Offeret. quos ſequor: ut ſit; ego enim pecuniam, ut ab accuſatione deſiſtant, nõ offerã. *A Pontio*] apud Põtiũ ſcripta, in Trebulano. ep. 3. l. 5.

EPISTOLA. IV

Iam ante] antequã mihi ex conſuetudine domeſtica plane notus eſſet. habuerat. n. apud Atticũ Dionyſius:

eumq.

-ûq. Atticus Ciceroni dederat,q Cicerões pueros eru diret. *Tũ ſanctum,plenũ officij*] malim ſic:Tũ ſane plenũ officij. ut Sane,dicat quaſi de re minus nota. nã etſi ui deo,eũdẽ Dionyſiũ alio loco ſanctũ appellari,ep. 1. li. 6.tamen hic locũ huic eſſe dictioni non opinor; cũ ſequatur,Plane uirum bonum. quod certe Cicero non adſcripſiſſet, ſi ſanctum eum iam nominaſſet. *Frugi*] quod proprie de libertis uſurpatur, ut fam. epiſt. 15. lib. 4. Dionyſius autem libertus erat, ut patet ſu pra ep. 15. lib. 4. *Suſcipere partes ſuas* :] polliceri ſe pro ſua parte adiuturum. *Rem*] de triumpho. *Tribunum*] qui deinde triumphum interceſſione impe diret. *Prolixius*] abundantius. *Illum*] Caeſarem. *De tota re*] quam cum Hirtio examinauit. *Ad Scipio nem*] Pompeij ſocerum: ad ipſum tamen Pompeium non ueniſſe. *Veniſſe*] ſcripti libri, Venire, habent, non, Veniſſe. *Illum,*] Caeſarem. Τεκμηριῶδες] ſignum eiuſmodi,vt dubitari non poſſet.certum enim ſignum τεκμήριον uocat Ariſt. rhet. lib. 1. *Alterum conſulatum*] ut alterũ cõſulatũ abſens petere poſſet. ep. 3. *Haec*] ſummã potentiã,ſummã dignitatẽ. *Ruere*] cõtra rẽp.

EPISTOLA. V

Inualetudine] ex quartana. 2. *Mirabiles utilitates,*] pro, mirabilem uſum, mirabiles operas. eſt enim hic Vtilitas ab Vtor,nõ ab eo, quod utile eſt,|& quod expedit. Ad tironem ep. 1.lib. 16.Vtilitatibus tuis carere poſſum.Et Lucretius lib.vj. Nil adeo poſſet cuiquam leue, tenueq. mẽbris Vertere in utilitatẽ: pro,in uſum. *Nihil unquam*] quod agerem tua cauſſa. *Luſcenio.*] malo Tuſcenio,ex antiquis lapidibus. *Dionyſium*] qui tibi, quid actum a me ſit in rebus tuis, optime narrabit. epiſt. 1. libri 6. *In Arcanum*] Quincti fratris fundum:cum obuiam uiro uenire debuerit. *Meum conſilium*] qui negare uelim illum a me liberatum. ep. 2. *Pontinum*] praedium ad Pontinas paludes. & ita ratio dierum conſtat: pridie Kal.

X 2 Tarracinam,

Tarracinam, Kalendis in Pontinum, IV. nonas in Albanum. III. Romam. uerbum, Sumam, crediderim abundare, & additum ab aliquo, qui de Pontinio Ciceronis legato acceperit. *Iter Pompeij*] cum potius ad urbem manere debeat; quod reſp. hoc rerum tumore uideatur eius tum conſilio, tum etiam praeſidio indigere. erat enim Pompeius cum imperio Hiſpaniarum proconſul, quas abſens per legatos adminiſtrabat. *Si hic ſinat:*] ſi per Caeſarem liceat. *Noſtrum negotium*] triumphum ſignificari, manifeſtum. ep. 4.

EPISTOLA. VI.

Οὐ γάρ. &c.] Homeri uerſus ὀδ. μ. ep. 8. etſi paullulũ immutat Cicero, ut interdum ſolet, ad ſententiam magis explicandam. *Sed rurſus*] quia dixerat ſe dicturum quae non ſentiat; in quo non uidetur officio fungi boni ciuis: quaſi peccatum ſuum excuſauit. dicere quae non ſentias, malum eſt: ſed rurſus & hoc malum, me in tantis rebus a Pompeio diſſidere. *Mihi praeter ceteros non rectum*,] qui Pōpeiũ ſemper, quantũ in me fuit, ornaui, nec ab eo in rep. diſſentire sũ ſolitus. ep. 8. l. 1. fam. Tãtũ animi inductio, & mehercule amor erga Pōpeiũ apud me ualet, ut, quae illi utilia ſunt, et quae ille uult, ea mihi oīa iã & recta, & uera uideãtur.

EPISTOLA. VII.

Mihi quoque] non modo tibi: qui, ſtudioſum tuae laudis eum eſſe, in ijs litteris ſcripſiſti, quas ille a te mihi reddidit. *Litteras ad te*] eas, quae ſunt ep. 4. hoc principio: Dionyſium, flagrantem deſiderio tui, miſi ad te. *Putato*] licet, putes, uirum illum eſſe optimum, & amantiſs. mei: quod ego ſecus exiſtimo. omitto, inquit, hanc partem. ſit ſane ut uis. non adſcribis, &c. Videor autem mihi, Putato, pro, priuatius, quod erat in impreſſis omnibus libris, recte repoſuiſſe. nam, Priuatius, neque eſſe uideo in ueteribus libris; &, ſententiae quid habeat, uix intelligo. ac ne dictio quidem placet. noſtrum autem, Putato, ſumptum eſt ex anti-

quo

quo Beſſarionis libro. & plane, quo modo in Dionyſium animatus Cicero eſſet, oſtendit. nam & paullo poſt eandem ſententiam alijs uerbis attingit, cum ait: Sit igitur ſane bonus uir. *Atqui certe*] opinor, Certe, gloſſema fuiſſe. *Philogenes*] libertus tuus. epiſt.2.lib.6. *Quoad liceret*] conuenerat inter nos, ut pecuniam ſumerem a Philogene tuo: non ſumpſi; quia non opus fuit: permiſi, ut ipſe uteretur, quoad meae rationes ferrent. uide epiſt.23. & 15. libri v. *Graui de cauſſa*] meum enim aduentum exſpectaſſet; ut, ſi de triumpho impetrarem, mecum ſimul urbem ingrederetur. ep.5. *Compitalicius dies*] in oratione in Piſonem ſuſpicor eſſe mendum & legendum, Cum in Kalen. Ianuarias compitaliciorum dies incidiſſet, non, ut eſt in uulgatis libris, Incidiſſent. unum enim fuiſſe diem Compitalicium, patet ex Macrobio, & Varrone. *Albanum*] Pompeij. *Familiae*] cuius hilaritatem die feſto meus aduentus interpellaret. *Tua* λῆψις] quartanae correptio. *Te commoueri*] in Albanum uelim te ad me uenire: ſed rurſus nolo te commoueas incommodo ualetudinis tuae. ep.8. *Molitus erit*,] ut intercedat tribunus aliquis, ne poſſim triumphare. Αβδηριτικόν:] ſtultum: eiuſmodi, ut Abderitarum ſtultitiam uideatur imitari. epiſt.16. lib.4. *Vtar ea porta*,] ſi Pompeius ideo perget in Siciliam me mittere, quia imperium habeam: ego, ne mittar, ſtatim, quae prima porta erit, ea in urbem ingrediar, abiecto imperio ſimul & triumphandi conſilio. *Per quem ſine imperio*] cum enim factum eſſet S.C. ut ſucceſſores in prouincias mitterentur; C. Curio tribunus pl. Caeſaris cauſſam defendens interceſſit: & cum de interceſſione referretur, primaq. M. Marcelli ſentētia pronunciata eſſet, qui agendum cum tribunis pl. cenſebat; frequens ſenatus diſſenſit. ergo ſenatus culpa ſucceſſores non miſſi: itaque ſine imperio prouincia, id eſt ſine magi-

ſtratibus.ep.5.et.13.li.8.fam. *Si cum eo agi*] quo modo agebatur cũ tribunis pl. ? fiebãt in eos S.C. acerrima, niſi interceſſionem remitterent; ut de domo Ciceronis, cum ſententiae grauiſſimae dicerentur in Serranum,qui S.C.interceſſerat,pertimuit, & interceſſionem omiſit. epiſtola 11. libri IV. *Sententiam*] Marcelli, ut ageretur de Curionis interceſſione. *Quid ergo?*] cum igitur omnia uideas infirma pro rep. & imparata ad bellum,cenſes dandum Caeſari, quod poſtulat? *Legis dies*] uide epiſtolam ſequentem, in extremo. *Cum id datum eſt,*] datum enim Caeſari eſt a decem tribunis pl. lege lata, non ſolum ut abſens, ſed etiam ut exercitum retinens petere conſulatum poſſet:uel quod ita in lege ſcriptum eſſet: uel quod, cum daretur,vt abſens peteret,ſequebatur, ut & illud daretur. ideo enim abſens petere uult, ne exercitum dimittat:datur autem,ut abſens petat: datur ergo ſimul, ut exercitum retineat. *Annorum decem*] per tot enim annos Caeſar Galliam obtinuit, contra legem Semproniam. Hoc ſi placet, placent & illa quamuis iniuſta, me patria pulſum a Clodio, quem Caeſar conſul ad plebem trãsduxerat; agrum Campanum diuiſum, Clodium adoptatum a M. Fonteio,L.Cornelium Balbum Gaditanũ a Theophane Mitylenaeo. haec enim in actis Caeſaris numerantur. In oratione tamen pro Cornelio Balbo adoptionem Theophanis, quam hic improbat,exagitatam ab accuſatore, tempori ſeruiẽs defendit. *Ita latum, placet?*] hoc ſignificat:ſi dicam,nõ recte latum de decem annorum imperio;dicam in Põpeium,quo pugnante latum eſt, qui me illa reprehendere non uult.quae ſi probo, probẽ ſimul & ea neceſſe eſt, me pulſum,agrum Campanum diuiſum, &c. *Labieni*] Caeſaris legati. *Diuitiae*] a Caeſare datae. *Mamurrae*] quippe q; primus Romae parietes cruſta marmoris operuerit totius domus ſuae in Coelio monte, columnis omnibus e marmore ſolidis,Charyſtio, aut Lunenſi,

Lunenſi,cum eſſet praefectus fabrum Caeſaris in Gallia.Plinius,Suet.in Iulio, Catullus. *Balbi horti*] quos Pompeius dono dederat . ep. 16.lib.9. *Tranſpadani,*] promiſſae ciuitatis beneficio deuincti, quam denique dictator dedit.Suet.in Iulio,Dio, & ep.fam.lib.16.ep. x 1. de Caeſare,Gallias,inquit,habet ambas inimiciſſimas,praeter Tranſpadanos. *Plebs urbana*] infima uidelicet, & perdita. nam ruſtica bonorum uirorum ex omni ordine.ep.3. lib.7. *E lege*] a decem tribunis pl. lata. *Ratio*] abſentis,in petitione conſulatus. *Quid ſit optimum*] optimum cum ualentiore non pugnare. *Quid futurum*] ad utram partem uictoria inclinatura. *Dic M. Tulli.*] ſic rogabant ſententias. Liu. lib. 1.Dic, inquit,ei,quem primum ſentétiam rogabat,Quid cenſes? *Id enim agere uidebatur*] qui iã pubeſceret:aut,qui ſe colere & ornare diligentius inciperet , ut ſpeciem adoleſcentis aſſequeretur: quod fere illa aetas ſolet.

EPISTOLA. IIX

Diem tuum] diem quartanae,τὴν λῆψιν. *Pro re nata*] quo modo ſe res habet : non ita quidem commode,ut ſi ualeres,nec tamen prorſus incommode : ut res fert; quatenus tua permittit ualetudo.ep. 14 lib. 7. & l. 14. ep.6.E re nata,dixit Terentius in Adelphis. *Rectum ne ſit*] praeſertim mulieris teſtamento: quaſi magis licere uideatur mutare nomen, cum a uiris adoptemur. Dolabellae uero eo minus licet,cui non omnia bona, ſed nonam parté dumtaxat Liuia legauerit.erat enim in triente cum duobus coheredibus , ut ad eum quaſi triens triétis, id eſt trientis tertia pars,pertineret.Accedit illud,quod ex patricio plebe ius fiebat. *Quantum*] quantum bonorum in Dolabellae tertia parte trientis. *Quaſi*] non omni quidem , (nam id , bonis Liuiae non uenditis,aut non aeſtimatis,certo ſciri uix poterit) ſed quaſi,hoceſt, quatenus ſciri licebit. *Mutare nomen*] ut ex Cornelio Liuius fieret,et plebeius e patricio. *Lauernium*] hoc Lauernium non memini.

alij, Literninum: ut de fundo accipiatur. Beſſarionis liber, Laruenium. *Parari*] ut eius ratio abſentis ne habeatur. *Occurrebat*:] quem timens, a dimicatione abhorreo. *Simulatae*] quam Caeſar ſe uelle ſimularet, cum re uera belli cupidus eſſet. *Periculis*] quid enim non audebit Caeſar conſul, cum quaeſtor eius Antonius tantum auſus ſit? quod paullo poſt ſubijciet. abhorrebam, inquit, prorſus a bello, quia communem Martem timebam: ſed rurſus nec plane mihi pax placere poterat, cum eam, tanquam ſimulatam, ac reip. periculoſam, homo fortis ac peritus Pompeius improbaret. quem audiens, leuabar ea cura, quam, ex bellorum incerto euentu, ſuſtinebam. *Antonij*] tribuni pl. qui paucis poſt diebus cum Caſſio collega ad Caeſarē profugit. fam. l. 16. ep. 10. *A toga pura*] a prima adoleſcentia, poſt XVI. annum finitum. ep. 20. l. 5. *Damnatis*] de ambitu, lege, quam Pompeius tertium conſul tulerat. qua lege damnatos Caeſar, uicto Pompeio, mox omnes reſtituit. *Armorum*] non minabatur Antonius, ſed accuſabat: itaque non refero hoc ad Antonium, ſed ad ipſum Pompeium, qui terrorem armorum, ductis in urbem legionibus, in tertio ſuo conſulatu iniecerat. quod Caeſar etiam illi obijcit lib. 3. de bel. ci. exprobrata ſimul damnatione eorum, qui lege ab ipſo Pompeio lata in exſilium ierant: quod utrūque in ſua concione attigit Antonius. uerba Caeſaris haec ſunt. Nonnullos ambitus lege Pompeia damnatos, illis temporibus, quibus in urbe praeſidia legionum habuerat, in integrum reſtituit. *Ille*] Pompeius. *Ipſum*] Caeſarem. *Quaeſtor*] Antonius: quaeſtor autem in Galliis. epiſt. 6. l. 6. & Hirtius lib. 8. *Timere*] ut ſimulatā, & periculoſā. *Ira relinquendae urbis*] hunc locū ut mēdoſū eſſe ſuſpicarer, primū ipſa me adduxit ſētētia, obſcuris inuoluta uerbis; deinde uarietas antiquorum librorū. Caualcātis. n. exēplar pro Ira habet ψυ. Beſſarionis autem, Infra; alij duo, Ita. minime tamē diſplicet

Ira:

Ita: hoc ſenſu: Ex illa ſententia de pace fugienda, in qua ipſe eſt, quia pacem ſimulatam putat; ſequitur, ut urbē ſibi uideat eſſe relinquendam. ad bellum enim neque paratus eſt, neque parare poteſt; cum nihil adhuc ſenatus decreuerit, aut populus iuſſerit. *Ita*: neceſſitas ei moleſtiſſima. *Mouet*] perturbat. *Vt puto*] quia Pōpeius hoc quidem occultabat, ne, ſi diceret urbem eſſe relinquendam, omnium animi ad pacem uel iniqua condicione inclinarent; cum bellum ipſe mallet.

EPISTOLA IX.

Buſtum Baſilij] Pediani uerba haec ſunt in Miloniana: Via Appia eſt prope urbem monumentum Baſilij: qui locus latrocinijs fuit per quam infamis. *Cum ſit neceſſe*] hoc, & quae proxime ſequuntur, illud ſpectant, Quod horum malorum minimum putes. *Comitia*] conſularia. *Tamen quieſcat,*] prohibere comitia Caeſar poteſt uel iure, uel armis: iure, ſi paret interceſſorem tribunum, qui comitia impediat, tamen ipſe quieſcat, nec arma moueat; armis, ſi non adhibeat interceſſorem, ſed exercitum adducat. *Rem adduci ad interregnum*;] cum enim comitia uſque eò protrahuntur, ut inſequens annus ſine conſulibus ſit, Interregnum dicitur. Res igitur adducetur ad interregnum, ſi Caeſar per tribunos pl. non patietur haberi comitia ſine ſui ratione. *Senatum impediens*,] S. C. intercedens. *Circumſcriptus*] facto aduerſus eum S.C. Eodem ſenſu de Clodio dixit in oratione pro Milone: Senatus, credo, eum praetorem circumſcripſiſſet. & de Octauiano Philipp. lib. 12. Parata de circumſcribendo adoleſcente ſententia conſularis. eſt enim in circumſcriptione ignominia, & priuatio iuris. *Intercludendus*] hoc enim, niſi urbe relicta, fieri uix poteſt. *Contra dici nihil poßit.*] non enim petet abſens; quod contra leges eſt; ſed praeſens, tradito exercitu; quod uſitatum. *Sic malo*] ut conſulatum petat tradito exercitu. *Iſtuc ipſum, ſic*] Caeſarem, tradito exercitu, ad

con-

conſulatus petitionem uenire. *O magnum malum*]O, crediderim abundare propter proximum uerbum, Putat. *Si id uolet*] ſi,tradito exercitu,uenire uolet ad petitionem conſulatus. *Vide conſulem*] ecce iterũ habebimus cõſulẽ, qualẽ habuimus cõſulatu priore,perditũ ſcilicet,& reip. exitioſum. *Et eo conſule,*] eo magis eſt timendus cõſul,quia,eo cõſule,Põpeio deliberatũ eſt ab urbe diſcedere, & ad Hiſpaniae adminiſtra tionem ſe cõferre.in quo praeſente magnũ eſſet reip. praeſidiũ cõtra factioſi cõſulis conatus. *Recuſari non poteſt,*] ſi .n. tradito exercitu uolet ad comitia uenire,re cuſare nõ poſſumus. *Ineat gratiam*] quia, cum ex lege a decẽ tribunis pl. lata poſſit abſens,& exercitum reti nens,conſulatum petere;tamẽ de ſuo iure decedẽs,ne mali exẽpli rẽ ĩſtituat, tradito exercitu ad comitia ue niat. *Tollamus*] omittamus. *Vt idem dicit*] Pompeius. &, Idem, qui affirmat Caeſare conſule ſe futurum in Hiſpania. *Praeterijt tempus*] ſcripta enim eſt haec epi ſtola Marcello & Lentulo cos.qui erat annus decimus prouinciae Caeſaris. *Impedis.*] per tribunos pl. *Mei rationem*] abſentis, & exercitum retinentis:quod a po pulo datum eſt.ep.7. *Noſtrum*]noſtrae uoluntatis,qui, ut ſuccedat,decernimus. *Depugnes*] ex perſona Caeſaris. *Concedis*] quod poſtulo, ut abſentis ratio habea tur. *Cum bona quidem ſpe:*] ex perſona Ciceronis. *Vt ais idem*] non,Caeſar;(etſi facta proxime de eo men tio eſt) ad quem id referri,quo tuendae ſtudium liber tatis oſtenditur,abſurdum eſt;ſed,Pompeius, qui tam quam optimatum princeps, & reip.ciuis amãtiſſimus inducitur in hac epiſt.de quo & paullo ante, Vt idem dicit. *In ea quaeſtione*] quo tempore, aut quo conſilio pugnandum.pugnandi enim tempus oſtendit caſus, cõſiliũ autẽ non a noſtra prudẽtia,ſed a tẽporibus petitur.hoc igĩ omiſſo,affer,ſi q̃d habes, ad ſuperiora.

EPISTOLA. X

Laureatis.] Imperatores & in litteris, & in lictorũ faſcibus

faſcibus utebantur laurea, deuictos hoſtes indicante. Caeſar de bello ciuili l. 3. & in oratione in Piſonem. *Amentiſſimi conſilij.*] temere, & ſtulte urbe relicta. *Stupent*] ex temeritate, & ſtultitia Pompeij. ſed, quoniam proprie Stupere dicitur is, qui torpore quodam captus languet immobilis, aut inopia conſilij, aut aliqua re tarditatem inijciente; uidetur non abſurde poſſe corrigi, Coartatus, & ſtupens. Omnes, ſi in Italia cōſiſtet, erimus una. Vt, Omnes, accipiatur de ijs, qui cauſſam Caeſaris improbant. ueni autem in hanc ſententiam eo libentius, quòd & in Beſſarionis libro ſcriptum animaduerti, Stupens, non, Stupent: & particula, &, pro, ſed, repoſita, minima mutatio eſt: ſiquidem in antiquioribus libris, & lapidibus, per t ſcribitur, Set. *Conſilij res eſt*] deliberabitur. *Omnia*] Pompeij conſilia de ratione belli gerendi.

EPISTOLA. XI

Quaeſo, quid hoc, eſt?] quaeſo mihi explica, quo conſilio haec adminiſtrentur a Pompeio: ego enim non uideo. *Labienus*] Caeſaris legatus, ſummae auctoritatis in exercitu. fam. ep. x I. l. 16. *Loquuntur*] cum loquuntur de Caeſare. *Lucretino*] Lucratiuo, & Caualcantis liber, & Beſſarionis. obſcurum, quid ſignificet: nec abeſt mendi ſuſpicio. Lucretilis Horatio mons eſt in Sabinis. *Quid ſi tu uelis?*] quaſi dicat: ſi tyrannidem uelis, quod uolueris tamen non aſſequere. ideoq. fortaſſe o Cicero non uis; quia, ſi uelles, tamen adipiſci non poſſes. Reſpondet. noli putare me tyrannidem ideo nolle, quia, etiam ſi uelim, adipiſci tamen non poſſim: ſed puta ideo nolle, quia, uelle, per ſe ipſum duco miſerrimum. *Quis eſt*] poſſum quidem uelle, (quis enim non poteſt? libera cuiuſque uoluntas eſt) ſed nolo, quia ſummam miſeriam in ipſa uoluntate conſtituo, maiorē tamē in re. *Ad noſtrum.*] Pompeium. *Per fortunas*] in re miſera modus obteſtādi. *Ἀπορῶ*] mihi explicatum nō eſt,

utrum laudem, an ſecus: dubius animi neutram in partem pendeo. *Tum nihil abſurdius*] ego modo ἀπορῶ, modo nihil ſtatuo fieri poſſe abſurdius. tu, quid ſentias; oſtende. *Idem*] faceres. quod maiores noſtri non fecerunt; qui, urbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt. *In aris, & focis*] in libertate: cuius ego conſeruandae cauſſa, urbem, hoc eſt parietes, reliqui. Hinc Pugnare pro aris, & focis, id eſt pro libertate. *Themiſtocles*] qui, copiis Perſarum in Graeciam influẽtibus, conſilium cepit de urbe relinquenda. *Pericles*] Lacedaemoniorum bello. Ἐπενθοῦμεθα] lugebamus gloriam, quaſi amiſſam, & in Põpeio deſideratam. Hoc ἰλ.ι. *Hoc conſilium*] quod urbem reliquerit. *Exitum habiturum*] non inutile futurum: ſiquidem fugiens Pompeius mirabiliter homines mouet, ut Caeſari, cui aliquid antea concedebant, nunc nihil concedendum putent, ne hoc quidem, ut praeſens conſulatum poſſit petere. Conſilium autem dicitur exitum habere, cum ſuccedit, quod uolumus. *Delectus,*] militum. *Vagus eſſe*]ut ſpecularer omnia. *Videre*]quia Romae es.

EPISTOLA. XII

XII. *Kal. Iun.*] ex epiſtolis poſt proximam ſequentibus perſpicuum fit, non eſſe ſcriptam hanc menſe Maio, ſed menſe Ianuario, itaque mendum eſſe in uerbo Iun. *Libonem*] Sexto, Pompeij filio, ſocerum hunc fuiſſe, tradit Appianus. nec bonum ciuem indicat infra, ep. 14. l. 9. *Iſtum*] Caeſarem. Φαλαρισμὸν] ſimiles actiones actionibus Phalaridis tyranni. *Rerum prolatio,*] Rerum prolatio, & res prolatae, uideo ſcriptum a nemine, quid ſignificet. ſignificat autem, ut ex accurata multorum examinatione collegimus, tempus illud, cum homines feriarentur. Declarat maxime Plautus in Captiuis ex perſona paraſiti.

„ Vbi res prolatae ſunt, cum rus homines eunt,
„ Simul prolatae res ſunt noſtris dentibus.
„ Quaſi cum caletur, cochleae in occulto latent,

„ Suo

„ Suo ſibi ſucco uiuunt, ros ſi non cadit:
„ Item paraſiti, rebus prolatis, latent.

Et pro Murena, ubi iuriſconſultos agitat: Sapiens exiſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quae neque extra Romam uſquam, neque Romae, rebus prolatis, quidquam ualet. & ad Quinctum fratrem, Res prolatae, ad interregnum comitia adducta. & epiſt. v. libri x i v. Meam ſtultam uerecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deſerere uiderer hunc rerum tumorem. Rerum igitur prolatio, ſiue, Res prolatae, idem eſt, ac ſi dicas, uacatio a muneribus; quae maxime erat ludorum diebus. Ludorum autem nomina, Votiui, Romani, Victoriae, Plebeii. quorum primi Votiui x v i i. Kal. Sept. commiſsi, per quindecim dies celebrabantur: & continuo Romani per decem dies: cum interea res prolatae dicebantur. confectis Votiuis, & Romanis, rurſus ad negotia: iudicia fiebant: ſenatus habebatur: tum publice, tum priuatim quiſque ſatagebat in ſua re: hoc uſque ad i i x. Kal. Nouembris. nam cum inter ludos Romanos & ludos Victoriae dies interſint x l v. quod aperte ipſe declarat lib. i v. in Verrem: recte ſubducenti perſpicuum fiet, ludorum Victoriae commiſsionẽ incidere in diem i ix. Kal. Nouembris. quod ſignificatur & ad Quinctum fratrem ep. 8. lib. 3. Iterum igitur res prolatae. Victoriae autem ludi, cumq. his Plebeij coniuncti, dies auferebant octo: ut ad 4. nonas Nouembris & magiſtratus, & cuiuſuis ordinis homines intermiſſam rei ſiue publicae, ſiue priuatae adminiſtrationem repeterent. itaque ep. 16. l. 4. Pontinius uult ad 4. nonas Nouembris triumphare. Ex quo patet, non fuiſſe diem feſtum 4. nonas Nouembris. ad Quinctum fratrem tamen 3. nonas legitur, ep. 4. l. 3. *Tardabit*] quocumque tempore ad urbem Caeſar uenerit, ſtatim aget quae putabit e re ſua; non eum tardabit rerum prolatio; quo tempore nihil neque publice

blice ſit, neque priuatim: contemnet antiquum moré: ſine ſenatu, ſine magiſtratibus decernet ipſe ex libidine: refringet aerarium; publicasq. pecunias, ad uſum reip. ſeruatas, reip. ad oppugnationem conuertet. *Iis me dem,*] Caeſari. Α'ιδέομαι τρῶας] uide ep. 5. l. 2. *Puerorum*] Marci filij, & Quinĉti Ciceronum: quibus intelligo me peſſime conſulere, niſi ſequor eos, qui tenent, qui potiuntur. *Eum finem ſtatuit*] ait, dum Pompeius in Italia ſit, nos eum ſequi debere: ſi cedit Italia, finem nobis eſſe faciendum. *Liĉtores*] in epiſtola ad Cœlium, fam. l. 2. ep. 16. Accedit, inquit, moleſta haec pompa liĉtorum meorum, noméq. imperij, quo appellor. eo ſi onere carerem, quãuis paruis Italiae latebris contentus eſſem. ſed incurrit haec noſtra laurus non ſolum in oculos, ſed iam etiam in uoculas maleuolorum. *Minus explicari*] quod in utramque parté multa occurrunt. Α'πορίαν *tuam*] ſolebat enim Atticus non plane ſuam ſententiam explicare, ſed uti uerbo dubitationem ſignificante, ut ἐπέχειν. ep. 9. l. 6. ἀπορῶν l. 9. ep. 14. *Ille*] Labienus. *Romæ offenderet*] quod non euenit: quia nos urbem reliquimus: itaque non habet, cui proſit, cum ipſi noſtram cauſſam perdiderimus. & fortaſſe abundat, Romae: cum dixerit iam, Romam ueniens. *Domeſticis finibus*] qui tantum domeſtica traĉtes, rebus publicis te non admiſceas. *Vrbis*] rerum urbanarum.

EPISTOLA. XIII

Illi] Caeſari: a quo cum diſceſſit, uiſus eſt eum ſceleris damnare. *Piſonem:*] qui cum ab urbe diſceſſerit, generum ſuum Caeſarem non exſpeĉtans; quid de eo iudicet, manifeſtum eſt. hic eſt L. Calpurnius Piſo, in qué exſtat Ciceronis oratio, Gabinij in conſulatu collega, nunc cenſor. fam. ep. 31. l. 13. Caeſar lib. 1. de bello ci. *Ne Picena quidem*] cum eius culpa Caeſar in Piceno opida occupauerit: unde aditus ad urbem apertus. ep. 3. lib. 8. quod ſi Pompeius, in Piceno quantum

eſſet nobis praeſidij, cognouiſſet; opidis militum robore ante Caeſaris aduentum firmatis, numquam in hanc deſerendae urbis neceſſitatem deueniſſet. quaſi enim agger fuit Picenum urbi tuendae. placet tamen, quod in Beſſarionis libro ſcriptum eſt, deſcribere. In eo igitur libro ſic: Ne Epycenea quidem. *Quam autem ſine conſilio res ſtet:*] placet, ut eſt in antiquo libro apud amiciſſimũ meum, Quae autem ſine conſilio res ſtet? *Decem annorum*] tot enim anni a conſulatu Caeſaris ad hoc tempus numerantur. &, Caeſare conſule, Pompeius ſe cũ eo affinitate coniunxit, Iulia uxore ducta. inde eũ per decem annos aluit, auxit, armauit. *Duabus inuidioſe retentis,*] cur, Inuidioſe? quia Pompeius ſimulatione Parthici belli a Caeſare abductas retinuerat. quod factum magna in infamia fuit. Ita Caeſar libro I. de bello ci. Pompeius, inquit, infamia duarum legionum permotus, quas ab itinere Aſiae, Syriaeq. ad ſuam potentiam, dominatumq. conuerterat, rem ad arma deduci ſtudebat. Inuidioſe, igitur dixit, cum odio, & infamia. *Alienis*] quod aduerſus imperatorẽ ſuum inuitae ducerentur. Hirtius lib. 8. *Inuitorum*] ut beneficij memoriam conſeruantium, quod agrum Cãpanum colerent lege Iulia datum. ep. 14. *Dolabellae,*] generi mei, qui apud Caeſarem eſt: per quem uidentur mulieres tuto in urbe eſſe poſſe. fam. ep. 6. lib. 9. & 12. lib. 14. *Ac de me*] cui non tam ſalutis, quam dignitatis, habenda ratio eſt. *De ipſo*] de te ipſo. cur enim ego tibi hac in re conſilium dem, quem & de te ipſo, & de me etiam conſiderare uolo? Μάντις δ' ἄριστος] uates optimus is eſt, bene qui coniicit. Senarius apud Euripidem, integer,

Μάντις δ' ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς:

quem Cicero ita uertit libro de Diuin. II. Bene qui conijciet, uatem hunc perhibeto optimum. *Aenigma Oppiorum*] uidetur epiſtolae principium. *Numero Platonis*] Plato enim Pythagoricis numeris philoſophiam

phiam obſcurauit. Probo, Timaeo Platonis, ut in antiquo libro eruditiſsimi uiri, Antonij Auguſtini, ſcriptum eſt. nam eo libro nihil obſcurius, de quo haec lib. 2. de Fin. Rerum obſcuritas, non uerborum, facit, ut non intelligatur oratio. qualis eſt in Timaeo Platonis. *Sacones dicis in eo aeſtu, aut diu.*] ſic Caualcantis liber: Beſſarionis, Saccone. Mihi & hoc uidetur Timaeo Platonis obſcurius. quod ſi coniecturae credendum eſt, ita legerem, mutatione parua: Oppio, de Velia Salacones dicis. in eo aeſtuaui diu. Aeſtuare autē dicitur qui dubitatione angitur, & inopia cōſilij. *L. Caeſarem*] filium. Suetonius, qui Caeſaris clementiā commendat, Nulli, inquit, periiſſe, niſi, in proelio, reperiuntur, exceptis dumtaxat Afranio, & Fauſto, & L. Caeſare iuuene. ac ne hos quidem uoluntate ipſius interemptos putant. *Mandatis*] Caeſaris quae explicantur libro 1. de bello ci. & fam. ep. 10. lib. 16. *Ferat*] Caeſar. *Ingui Thermus*,] ita lego, non Tignij, aut Siſingui. Sequor autem non modo librum ſcriptum, qui apud me eſt, ſed etiam hiſtoriam ipſam, ac ueterem quoque lapidem, qui eſt Fulginei, in quo Inguij oppidi mentio fit his uerbis;

P. AELIO. P. F. PAPIR
MARCELLO. CENT.
FRVM. SVB. PRINCIPI. PE
PEREGRINORVM. ADSTATO
ET. PRINCIPI. ET PRIMIPILO
LEG. VII. GEM. PIAE. FEL. ADLEC-
TO. AD. MVNERA. PRAEFF.
LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMAE
ADIVTRICIS. V. F. FLAMINI
LVCVLARI. LAVREN. LAVINA.
PATRONO. ET DECVRIONI.
COLONIAE. APVLESIVM. PATRONO
CIVITAT. FOROFLA. FVLGINIA
ITEMQVE. IGVVINORVM. SPLEN

DIDIS-

DIDISSIMVS. ORDO. FOROFLAM
CVIVS. DEDICAT. DECVRIONIBVS
ET. LIBERIS. EORVM. PANEM
ET. VINVM. S-S. XX. N. ITEM
MVNICIPIBVS. S-S. IIII. N. DEDIT

Eſt autem Inguium, quod Vgubiũ hodie uocamus, opidum Vmbriae. itaque in Caeſaris comm. lib. 1. de bel. ci. legendum, Inguij, non Tignij, Steuchus Eugubinus, egregiae uir doctrinae, ante nos monuit. nã Tigniũ eſt in Piceno. Curio auté in Vmbria pro Caeſare militabat, unde Thermum eiecit. Plinius quoque l. 3. c. 14. Inguinos nominat in Vmbriae deſcriptione.

EPISTOLA. XIV

Suppaenitet] infirmas enim habet copias. firmas tamen ſe habiturum ſperabat. ep. 16. *Parum prolixe*] inuiti. nec mirum eſt, lege Iulia in agrum Campanum deductos, propenſiores in Caeſarem eſſe. ſic alibi, Prolixe facere, prolixe polliceri. *Reſpondent.*] cum nominantur, dum habetur delectus. ſinguli enim citabantur. *Secutorum*] genus gladiatorum fuit, de quo Suetonius in Caligula: Retiarij quinque totidé ſecutoribus ſuccubuerant. & Iuuenalis ſaty. 8. Quoniam igitur gladiatores generaliter nominauerat; quibus de gladiatoribus loqueretur, expreſſit. erant autem Secutores, & Myrmillones ijdem: quibus opponebantur Retiarij. Feſtus, & Quinctilianus. Iↄↄ *fuerunt*] Beſſarionis liber, Bis fuerunt, corrupte: natus enim error ex ignoratione antiquae notae: quam ſignificare quinque millia, ſupra ex analogiae ratione oſtendimus. *Vlla dignitate*] quae modo ulla dignitate ſint. epiſtolarum libro ad uxorem, Videte, inquit, quid aliae faciant iſto loco feminae. quod eodem libro dixit, Veſtri ſimiles feminae. *Praeſidia*] Praedia, legendũ eſſe conſtat, non ſolum quia ſic legendum perſpicue ſignificant epiſtolae duae ad uxorem lib. 14. fam. ſed etiam, quia uiciſſitudinem quandam harum dictionum in

libris obſeruaui, ut alterius altera locum occupet, quemadmodum in libro de Senectute, De praeſidio, & ſtatione uitae decedere: quod erat in quibuſdam libris, De praedio, & ſtatione. praeterea illud infra, Nõ incommode, aptius ad praedia, quam ad praeſidia, refertur. nam de praeſidijs potius, Tuto, dixiſſet.
Pro re nata] pro ratione temporum: minus omnino commode, quam Romae, ſed rurſus non admodum incommode. genus loquendi, ad imminuendam rem, quae ſignificatur, uſurpatum. uide ep. 8. lib. 7. &. 6. lib. 14. *Genero noſtro*] Dolabella, qui pro Caeſare contra reip. partes arma fert. *Sex. Peduceao.*] ep. 12.

EPISTOLA. XV

Liceret] cum inferat, Nihil eſt iucundius; temporis ratio poſtulat, Licet, non, liceret. *Abductis praeſidijs*] ex oppidis, quae occupauerat. *Quas tuliſſet*] his uide licet, ut Pompeius eat in Hiſpaniam: delectus qui ſunt habiti, & praeſidia noſtra dimittãtur, ſe ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Conſidio Noniano traditurum: ad conſulatus petitionem uenturum: abſentis rationem haberi nolle, praeſentem petiturum. fam. epiſt. 10. lib. 16. *Auditus*] in conſilio. hic negantem particulam deſiderari, declarat inſequens mẽbrum. *In Siciliam*] illi aſſignatam, cum Italiae regiones deſcriptae ſunt, quam quiſque tueretur. fam. ep. 10. lib. 16. *Furfano*] ep. 8. et 9. lib. 6. fam. *Poſtulataq. haec*] ita pendet hoc a uerbo, Negant, ut affirmetur potius, quam negetur. uerbum enim, Nego, ſaepe negat in primo membro, affirmat in ſecundo: ut in oratione pro Roſcio Comoedo, Aduerſaria in iudicium protulit nemo, codicem protulit, pro, codicẽ aliquis protulit. Idem agnoſcitur apud Horatium, in ijs uerſibus, Qui fit, Maecenas, ut nemo. nam cum ſubiunxit, Laudet diuerſa ſequentes, ſatis conſtat non referri ad, Nemo, ſed neceſſe eſſe, ut, aliquis, ſubaudiatur. huius generis exempla non deſideramus. uide ep

30. lib.

30.lib.12.fam. *Vicerit*] aſſecutus erit, quod uult. *Quo eſt ingreſſus*] arma enim nunc quidem infert reip. quo ſcelere ſcelus eſſe maius nullum poteſt. *Accipienda plaga*] nobis: qui de noſtro iure decedimus, cum a Caeſare latas condiciones accipimus. *Aerario*] ex quo Caeſar poſtea pecuniam ſumpſit. ep. 4. & 7. lib. 10. Aerarium autem fuiſſe in Saturni templo, ſatis ex Feſto, Plutarchoq. in Probl. conſtat: ſed, aeraria tria cur nominentur, non omnes fortaſſe norunt; itaque totam hanc rationem paullo diligentius conabimur explicare. Aerarium primum illud fuit, quo effracto, cum per annos multos, ut Appianus, & Lucanus perhibent, clauſum fuiſſet, C. Caeſar pecuniam uniuerſam belli ciuilis initio ſumpſit. atque in hoc, tradit Appianus, conditum fuiſſe aurum, quod in uſum Gallici belli erogandum aſſeruaretur, quod uidetur eſſe iam inde ab eo tempore inſtitutum, cum urbem Romam Galli captam incenderunt. tunc enim ut aurum illud reponeretur, belli Gallici metu decretum eſt. atque ego, quidquid poſtea ex uictorijs, ut ab Africanis duobus ex ſecundo, & tertio Punico bello, a prioris fratre ex Aſia, a Mummio ex Achaia, & Paullo ex Macedonia, Lucullo, & Pompeio ex Tigrane & Mithridate partum eſt (ut alios paene innumerabiles omittam) eodem poſtea congeſtum exiſtimo; primum, quia, exiguam plane auri uim fuiſſe, quae priſcis illis temporibus, paullo poſt urbem a Gallis liberatam, in magna omnium rerum inopia, nondum ualde prolatis imperij terminis, depoſita eſt, ueriſimile uidetur; cuius tantulae pecuniae cauſſa nunquam certe fores aerarij ſibi effringendas Caeſar putaſſet; a quo ablata laterum aureorum XXVI. M. & in numerato pondo CCC. Plinius l.23.cap.3.affirmat: deinde, quod, aerarium illud, quo per uim ingreſſus eſt Caeſar, id fuiſſe, quo aurum atque argentum ex praeda Punica, & Macedonica congeſtum eſt, Lucanus lib.3. docet his uerſibus.

- Tum conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis,
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perſes, quem uicti praeda Philippi.

De hoc fortaſſe aerario ſenſit Valerius lib. 3. c. 7. Alterum fuit aerarium ex auro uiceſimario; quod in ſanctiore aerario ſeruatum ad ultimos caſus, Liuius lib. 27. prodidit. collectum autem ex eorum, qui manumitterentur, uiceſima, idem Liuius lib. 7. narrat. Tertium ex annua uectigalium pecunia conſtabat: ex quo, quidquid belli neceſſitas, aut quotidianus reip. uſus requireret, decernēte ſenatu, ut ait Polybius, uel etiam, quod poſtremis temporibus P. Clodius tribunus pl. contra leges inſtituit, populo iubente ſumebatur. atque hoc tertium aerarium aſſiduis tum ordinariis, tū extraordinarijs impenſis exhauſtum, & ad ſummas anguſtias redactum, in agraria I I. & in oratione de prouincijs conſularibus, et in extrema pro Balbo, etiā in C. Verrem Cicero, Pedianus in commentario Cornelianae, Marcellinusque l. 16. ſignificant. Priora duo perquam raro aperiri, ideoque ſanctiora uocari ſolita, Cicero, Caeſar, & Liuius demonſtrant. nam de praedae bellicae aerario, in quo ipſo fuiſſe aurū, Gallici belli metu depoſitū, ep. 12. &. 20. ſignificatur. Caeſar autem ipſe l. 1. de bello ciuili ſic: Lentulus cōſul, aperto ſāctiore aerario, ex urbe ꝓfugit. Florus quoq. l. 4. ſanctum aerarium uocat. Itidem ſanctius aerariū dictum illud eſſe, quo uiceſimarium aurum ſeruabatur, Liuius l. 27. oſtendit. Conſulibus, inquit, aurum uiceſimarium, quod in ſanctiore aerario ad ultimos caſus ſeruabatur, promi placuit. Quod autem ait Lucanus, - Multis intactus ab annis, ita uериſimile uidetur, ſi ciuilia bella excipias. certe enim neque C. Mario, neque Cinnae, neque poſtremo Syllae, qui publicam libertatem armis oppreſſerunt, pecuniam capere ex aerario religio fuit. etiam ipſum Pōpeium ante Cae-

ſarem,

ſarem,orta inter eos ciuili contentione, aerarij pecunia eſſe uſum, quis dubitet? quamquam accepit multo minus,quam reliquit.quod hic Cicero queritur.Cum igitur aeraria tria memorantur, diſtinguuntur pecuniae potius,quam loca:cum in uno Saturni templo publicae omnes pecuniae aſſeruentur: ſed in eo templo tres fuiſſe cellas, in quibus theſauri publici reponerentur,licet exiſtimare: ut pecuniae publicae tria genera fuerint:(pecuniam uoco,ſiue aurum,argentumq. percuſſum eſſet,ſiue factum,ut uaſa, & ſimilia,ſiue infectum, ut latera)unum ex auro illo propter belli Gallici timorem depoſito, & ex praeda bellica; alterum ex auro uiceſimario; tertium ex annuis uectigalibus. *Reliquimus*] Lentulus enim conſul cum ad aperiendum aerarium ueniſſet, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, audito Caeſaris aduentu, protinus,aperto ſanctiore aerario, ex urbe profugit. Caeſar libro 1 de bello ci.

EPISTOLA. XVI

Reſponſis conſulum ad Pompeium] confirmor in mea ueteri ſententia,legendum eſſe, Reſponſis conſulum, ac Pompeij.quod epiſtola plane demonſtrat,quae ante proximam eſt ſuperiorē,& quae poſt hanc proxima ſequitur. *Non dubitantem &c.*] Labieni uerba ſunt l.3. de bello ci.Noli exiſtimare,Pompei,hunc eſſe exercitum,qui Galliam, Germaniamq. deuicerit. omnibus interfui proelijs: neque temere incognitam rem pronuncio.perexigua pars illius exercitus ſupereſt. *Venire*] iterum.ep.16.&17. *Tibi aſſentior*] non eſſe, quod ab urbe diſcedant, quoad perſpiciamus,quo loco ſit res. epiſt. 16. *Peteremus,*] nos enim tum Hiſpaniam cogitabamus,ubi Pompeii maximae copiae, ducibus Afranio & Petreio legatis *Hoc*] Hiſpaniam petere. *Sexto*] Peducaeo. qui Pompeij cauſſa diſcedere ex urbe non debetis, ac ne illum quidem amare, qui uobis locupletibus, ac bene nummatis tam ma-

le cõſuluerit, urbe ſine praeſidio relicta. *Etiam nunc*] dum agitur de condicionibus. tum autem diſcedendum uobis erit, cum, ſpe pacis excluſa, de hoſtili Caeſaris aduentu timebitis. *Si in Hiſpaniam &c.*] eat Pompeius in Hiſpaniam: delectus, qui ſunt habiti, & praeſidia dimittantur: tum ego, tradita prouincia, ad conſulatus petitionem ipſe ueniam. hae fuerunt condiciones a Caeſare latae. fam. ep. x 1. lib. 16. *Ad Piſonem*] ſocerum ſuum. *Seruium*] a ciuilibus contentionibus abhorrentem. fam. ep. 3. lib. 4. *Improbis*] Caeſarianis. *Inuidis*] Pompeianis, qui extraordinariis Caeſaris honoribus inuiderent ep. 14. lib. 9.

EPITOLA. XVII

Turpe pace] &, Turpi pace, &, Miſero bello, placet: aut eſt Turpe pro turpi, ſexto caſu. *Reſponſa Pompeij*] ad Caeſarem, Romam miſſa, vt in publico proponerentur. ep. 16. *Iacebit*] ſuo malo repudiabit: populum enim alienabit, qui probat reſponſa Pompeij. *Si acceperit*] pax non honeſta cõſequetur. *ἀνάντα πάλιν*. *Parati*] a militibus, & pecunia. *Caſſium*] Quinctum. nam Caius Pompeianus. fam. l. 15. *Negotium utile*] propter urbis portum. *In Hiſpaniam*] ſi erit, ut conſiſtere in Italia non poſſimus. *Quoniam illius*] quando huc deducta res eſt noſtra culpa; qui Caeſaris alterum conſulatum, quem, ne ſi occaſio quidem eſſet, repellere à rep. debuimus, (cur enim, quod populus conceſſerat, ut abſens conſulatum peteret, eriperetur?) repulimus etiam ſine occaſione, cum & illi exercitus eſſent maximi, & nobis copiae nullae. tantum igitur abeſt, ut id iure, ut etiam alieno tempore fecerimus. ep. 13. *Rogatus eſſet*] imperfectus ſermo: deeſt enim, intelligo, ſcio, aut ſimile quid. uitium eſſet in oratione, ſed corrigi fere ſemper animaduertimus inſequenti particula, ſed, quae narrationem quodam modo excipit cadentem. ep. 21. & fam. ep. 3. lib. 14. *A Graecis*] officium non colentibus.

Ab

Ab Egnatio ſoluat.] ſumptam ab Egnatio debitore ſuo pecuniam tibi numeret. *Vt eodem fenore uteremur*] conceſſit eis, ut idem, quod antea, fenus ſoluerent, cum uideret exactionem uniuerſae pecuniae hoc tempore difficillimam eſſe.

EPISTOLA. XIIX

Concionis] probantis reſponſa Pompeij ad Caeſarem. *Suis*] ab ipſo latis. epiſtol. 15. I V.*non.*] I I. nonas cum alijs lego, ex epiſtola proxima ſuperiore. *Furnij, Curionis ad Furnium*] Curio, qui erat apud Caeſarem, Romam ſcripſit ad Furnium, irridens L. Caeſaris legationem. eas litteras Furnius cum ſuis litteris ad Ciceronem miſit, ut ex Curionis litteris uideret ſpem pacis eſſe nullam. *Irrident*] e ſententia, & ex Beſſarionis libro, Irridet, legimus. *Caeſaris*] qui tem pus teret mandatis de pace hinc inde ferendis referendis. libro primo de bello ci.

EPISTOLA. XIX

In Italia] ſi cum Pompeio mors in Italia ſit oppetenda, non recuſo. nec tuum conſilium exquiro, ſi maneat Pompeius in Italia, quid mihi agendum ſit: deliberatum eſt. n. & fixum. *Lictores*] impedimentum, & moleſtia fugienti. *Duces*] Pompeium maxime deſignat: quo duce uictoriam non ſperat. ep. 12. *Phalarim*] tyrannum, caede gaudentem. *Piſiſtratum*] mitiorem, & ſtudioſum maxime litterarum. *Iam calere*] iam habere, quod de te ipſo cogites, ſolicitum de ſtatu rerum tuarum, quia uideas urbem, a Cnaeo noſtro ſine praeſidio relictam, Caeſari patere. Calere di cuntur, quos moleſtiſſimis rebus perturbatos inexplicabilis agitat cogitatio. animus enim aeque curis exer cetur, ut labore corpus. &, quoniam animi ſedes eſt in cerebro, quo pertinent fere omnes uenae; animo affecto, quaſi repercuſſus commouetur ſanguis, & ſanguinis motum conſequitur calor. *Suas nonas*] ante conſtitutas. ep. 15.

EPISTOLA . XX

Conquiſitores] delectui habendo praefecti . *Ille*] Caeſar. metu Caeſaris iam praeſentis non audet. *Nomina*] nomina dabant ad bellum ituri . *Spes*] uictoriae. *Mandata*] Pompeii. *De ſanctiore aerario*] in quo tum pecunia, belli Gallici metu depoſita, tum praeda omnis, ex deuictis gentibus collecta, ſeruabatur. uide quae diximus epiſt. 15. *Conſul*] Lentulus. nam Marcellus nondum uenerat. *Ille*] Caeſar. *In naui*] Caeſarem fugiens. *Neque mehercule.*] ſatis, inquit, ſcirem, quid mihi eſſet agendum, ſi, Pompeio duce, uictoriae ſpes eſſet. ſequerer inquam eum quaſcumque terras peteret . nunc ancipiti cura diſtrahor. nam neque uideor eum ſequi debere, a quo omnia ſint acta turpiſſime; &, niſi ſequor, & ciuis, & amici officium deſero. *Neque ego*] quia dixerat, Turpiſſime, culpam a ſe amouet. Ego, inquit, particeps ullius conſilii non fui: agam tamen, quod me deceat: amicum ſequar bene de me meritum. *Satisfacere*] quod nullum maius negotium ſuſceperim. fam. ep. 11. l. 16.

EPISTOLA . XXI

Huius autem noſtri.] tarditatem, aut ignauiam, dicturus fuit: ſed omiſit, & cauſſam, cur omiſerit, adſcribit. ἀποσιώπησις. epiſt. 17. *Cædem*] Caeſaris uictoris crudelitatem . *Qui poſſum?*] cum Caeſar omnia occuparit. *Quo*] cum, ubi ſit, neſciam. *Iſti*] Caeſari.

EPISTOLA . XXII

Lentulo, & Thermo] P. Lentulo, Q. Minucio Thermo. *Etſi uiuere.*] ſubaudi, non uiuere eſt, cum turpem uitam uiuas: qualis erat manentis in Italia. *Quod patior facile,*] quod ita mihi non diſplicet, dum nihil committam mea perſona minus dignum. *Satisfacere*] quia neque delectum ullum, negotiumve ſuſcepimus. epiſt. 16.

EPI-

EPISTOLA. XXIII

Me quidem non nimis,] qui Philotimi litteris fidem non haberem. *Caſſij litterae*] ad Caſſium Capua miſſae a Lucretio. Caſſius enim cum Cicerone erat in Formiano. ep.22.

EPISTOLA. XXIV

Illud eum ſciſſe;] ſciſſe eum malas cauſas obtinere. neque enim, male agere, difficultatis eſt. ſunt qui legant, Eum neſciſſe. ego & Beſſarionis librum,& cum eo congruentem ſententiam ſequor.

EPISTOLA. XXV

Non uenit &c.] non mihi accidit, quod tibi. ſcribis enim te ſaepe exoriri, ideſt a metu aduerſae fortunae reſpirare. ego autem nunc paullum exorior: quod ante uſu mihi non uenit. *Quoties exorior*] uerba ſunt ex Attici epiſtola. *Picentium cohortibus*] cum Domitio coniunctis. epiſt.22. *Interdicta*,] & inuidioſe, & ſalſe dictum: quaſi Caeſar iam putaret ſibi, tamquam praetori, arrogandum eſſe ius in ciues, ac iam proponeret interdicta, animaduerſurum ſe in eos, quos ſecundo lumine, paullo poſt, Romae offendiſſet: cum nunc de fuga nemo cogitet. *Secundo lumine*] cras. ſubauditur autem, Moriere. In oratione pro Rabirio Poſtumo, Regum, inquit, ſunt haec imperia: Animaduerte, & dicto pare. &, Praeter rogitatum ſi querare. & illae minae, Si te ſecundo lumine hic offendero, morieris. Locus Euripidis in Medea, κ' σ' ἡ 'πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται τιοῦ θανῆ. *Reſpuuntur*] timore ſublato. *Afranio*] firmos exercitus habere in Hiſpania. *Integrum ſeruem*] ut neque Caeſari, neque Pompeio me dem. *Certe uideri poſſum.*] εἰρωνικῶς dictum. ſubiungit enim: quod me ducem in ciuili bello eſſe negauerim, quoad de pace agebatur; nō ideo feci,quia, quod rectū eſſet, id mihi non placeret; ſed feci, meorum temporum memoria commotus. itaque, quod ad hanc rem attinet,

optima

optima ratione defendor. reliqua uero prorſus me ab hac ſuſpicione uindicant. *Fraudem tulit*] memineram, inquit, quod olim eiuſdem reip. cauſſa feci, cum Catilinae coniurationem oppreſſi, id mihi ſummam perniciem attuliſſe, pro recte factis in exſilium pulſo. *Multo rectius fuit*] quanto enim rectius facit, qui pernicioſam reip. coniurationé exſtinguit, quam is, qui ciuili bello copias ducit. *Eum*] Caeſarem. *Cnæus noſter*] cum in tertio conſulatu pugnauit, ut decem tribuni pl. legem ferrent, qua Caeſari abſenti cõſulatum petere liceret. *Alterum*] quia conſul ante fuerat Caeſar, Bibulo collega. *Pro ſuis geſtis ampliſſimis*] malim, ſuis rebus geſtis. nam, Geſta, latinum non eſt, hoc quidem ſenſu. ſcripſerat autem epiſtolam Pompeius ad Caeſarem, in qua erat, Pro tuis rebus geſtis ampliſſimis. ep.8.l.8. *Quem metuam,*] Caeſarem noui: cuius animum ne offenderem, ideo me ducem ciuili bello futurũ negaui. is enim ſolet iniurias acerbiſſime perſequi, ut olim, cum, a me laeſus in iudicio quodam, P. Clodium, inimicum meum, fruſtra iam pridem a patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die tranſduxit. Suetonius. *Quamobrem.*] quia uereor, ne, cum ego pro Pompeio Caeſaris inimicitias ſuſcepero, ipſis in gratiam redeuntibus ego praeſidio nudus Caeſari poenas dem. Hic tacite notat in Pompeio ingrati animi uitium: cuius fautor dignitatis cum iam inde ab adoleſcentia, in praetura autem, & in conſulatu adiutor etiam exſtitiſſet; ſe tamen ab eo Clodianis temporibus deſtitutum recordabatur.

Pueri] Cicerones, quorum magiſter Dionyſius. *Parthicus caſus*] in noſtras prouincias ſubita Parthorum irruptio: ut Pompeium, aut Caeſarem aduerſus eos proficiſci res cogat. Vnde Coelius in epiſtola ad Ciceronem, Si alteruter eorum, inquit, ad Parthicum bellum non eat, magnas uideo impendere diſcordias: quas ferrum, & uis iudicabit. Idem arbitrari Atticum,

oſtendit

oſtendit Cicero, cum ait: Vt tu ſcis. nulla enim ratione ciuile bellum, niſi externi belli metu, poterat auerti. externum autem bellum non niſi a Parthis impendere uidebatur. Ceteras enim gentes aut uicerant iam Romani, aut contemnebant. *Caſus*] proprie de Parthis, quorum ſubitae, & inopinatae irruptiones.

EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

NEc *tamen laeta,*] nam ex Lucretij litteris cognoueramus, Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Pompeium. ep. 23. *Sed in ea*] redit ad argumentum epiſtolae Pompeianae. pendet enim periodus ex illo, Cetera de rebus in Piceno geſtis. *Caput ipſum*] urbem. *Eundum*] Luceriam. *Lautorum, & locupletum,*] illud ad mollitiem, hoc ad opes refertur. uideo, inquit, futurum, ut neque lauti pro Pompeio incōmoda ſubire, neque locupletes ſuas fortunas in diſcrimen uelint adducere. *Municipijs uero his relictis*] ora maritima, cui ego praeſum, relicta. quod cum acciderit; omnes prorſus, qui exierant, deſperatis Pompeii rebus in urbem redibunt. *Hos lictores*] quia mihi cum lictoribus ad urbem accedenti triumphum deferet Caeſar. quem non accipere, periculoſum erit; accipere, inuidioſum ad bonos. epiſt. 3. *Comitum*] hos enim uideo in urbem redituros. ep. 12. l. 7. *Nec ſtultior eſt,*] ſignificat, malle ſe Lepidum, Volcatium, Sulpcium imitari, ad urbem redeuntes, quam Domitium, aut Appium, Pompeij comites fugientes: quorum alter ſtultitiae nomine male audiebat, alter inconſtantiae. *Beneficio*] cum mihi exſulanti reditum in patriam confecit. *Remunerare*] non minus longis epiſtolis.

EPI-

EPISTOLA. II

Gladiatoribus ſuis] quos Pompeius binos ſingulis patribus familias diſtribuerat. ep. 14. lib. 7. *Poſtulabat*] exigere uidebatur,ut Pompeium laudarem. *Illum*] Caeſarem. *Effugere*] qui fieri poteſt, ut nihil ſcribam, quod in aliquam reprehenſionem non incurrat? *Qui magis effugias*] ideſt, nihilo magis effugiam. *Aliud tu honeſtum*,] ſignificas, debere me Pompeij cauſſam tueri; idq. & honeſtum, & me dignum uideris iudicare: quod ego ſecus iudico. ducis enim culpa uagamur, egentes cum coniugibus, & liberis. hoc non modo non honeſtum, ſed etiam turpiſſimum. *Perditiſſimis*] Caeſarianis. *Expulſi*,] a Caeſare. *Euocati*] a Pompeio. *Non erunt*] propediem enim uideo bonorum, id eſt lautorum, & locupletum, urbem refertam fore, municipijs uero his relictis, refertiſſimam. ep. 1. *Ne Capuae quidem*] urbe relicta ſi Capuae ſaltem conſediſſet Pompeius; minus turpiter feciſſe, minus peccaſſe uideretur. *Parum eſt dignitatis*] quia & dux ſine exercitu, & transfuga: illi autem magnorum duces exercituum, & Hiſpaniae rectores, Pompeij proconſulis legati. *In me * illud*] uerbum Graecum & hic, & paullo poſt, ubi inane ſpatium eſt, deſideratur: hic quidem fortaſſe, κάθομον: quia ſupra dixerat, Me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, ſcriptorum etiam meorum. *Tum ſe mihi*] ante quam urbem relinqueremus, omnes cauſſam reip. enixe adiuturi uidebantur. *Res geſtae*] in Piceno. *Pompeij litteris*] ad Pompeium miſſis: ut ep. 23. l. 7. Caſſij litterae, ad Caſſium miſſae. *Vbi erit διπλῆ*] quem ego nota, quae διπλῆ appellatur, in margine adſcripta indicaui. διπλῆ auté duplici figura notabatur, aut hac > in extremo uerſu, aut hac < ante primam dictionem collocata. διπλῆ, quia duplici linea formaretur. Iſidorus libro 1. Etymologiarum, & Laertius in Platone.

Sed

Sed non ita] mendoſus locus, & in mendo conſentit uterque Cavalcantis & Beſſarionis antiquus liber. nihil igitur auſim immutare: ſubſidium a manuſcriptis libris exſpectemus. ego, niſi paullo longius, quam ſoleo, a uetere ſcriptura diſcederem, opinarer, & recte quidem, quod ad ſententiam attinet, legendum ſic: Sed poſitam non in eo iudico ſpem de ſalute reip. uel ſic: Sed non ſitam in eo iudico ſpem de ſalute reip. *Aliquanto ſecus*,] nunc ais te putare, ſi Pompeius Italia cedat, mihi una cedendum; antea monebas, ne me darem incertae & periculoſae fugae. ep. 23. l. 7. *Locupletior*] grauior, ſicuti Locuples teſtis, non leuis, ſed is, cui fides habenda ſit, quod eum ad mendacium impellere non potuerit inopia. *Triginta*] nedum unus. *Eſſent*] Athenis, a Lacedaemonijs impoſiti. *Pedem porta*] ut mihi liceat eius exemplo domi meae uiuere. cur ego, inquit, unum tyrannum mihi ferendum non putem, cum Socrates, quo ſapientior nemo fuit, urbe a triginta tyrannis oppreſſa, nunquam tamé diſcedere uoluerit? *Tecum loquar*] non enim litteris committenda. *Videro*] conſiderabo, quid mihi agendum, Pompeium ſequar, an in urbem redeam, aut in aliquod opidum uacuum a bello ſecedam.

EPISTOLA. III

Salutem meam,] cum ab exſilio ſum eius ope reſtitutus. *Conſilio, uel fortuna*] refero Conſilium ad familiarem bene meritum, Fortunam ad ducem reip. *Sacerdotio*] auguratu. *Periculum*] quod a Caeſare impendet. *Per uim, & contra auſpicia*] cum Caeſar, lege agraria promulgata, obnunciantem collegam armis foro expulit. Suetonius, Plutarchus, alij. *Galliae ulterioris*] Suetonij uerba ſunt: Initio Caeſar Galliam Ciſalpinã, Illyrico adiecto, lege Vatinia accipit; mox per ſenatum Comatam quoque, ueritis patribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. *Adoptando*] adoptione Clodius factus eſt plebeius, ſtatimq. tribunus

nus pl.rogationem tulit in Ciceronem,quia ciues Romanos contra leges occidiſſet. *Augur*] itaque fuit in auſpicio. ep. 6. l. 2. *Quam retinendi*] hinc illud in ep. M. Antonij: M.Cicero,te rogo, ut tibi omnia integra ſerues, eius fidem improbes,qui tibi, ut beneficium daret,prius iniuriam fecit. ep. 7. l. 10. *Prouinciae propagator*] ut Caeſari prouincia in alterum quinquennium propagaretur.quod tribunus pl.C. Trebonius tulit,iterum Pompeio & Craſſo cos. ep. 3.l.7. *In omnibus*] intellige ſupplicationes maximas decretas,decem legatos, ſtipendium ex aerario, legionem de ipſius exercitu conceſſam. *Lege quadam ſua*,] cum enim Pompeius tertium conſul legem tuliſſet de iure magiſtratuum,acciderat,ut eo capite, quo abſentes a petitione honorum ſummouebat, ne Caeſarem quidem exciperet per obliuionem. deinde, lege iam in aes inciſa, & in aerarium condita, correxit errorem,unumq. Caeſarem excepit.Suetonius. *Finienti*] ante tempus lege Trebonia datum ?. Suetonius. *Reſtitit.*] non, quod aperte dixerit,Caeſari ſuccedendum non eſſe; ſed quia,ne ſenatus conſultum de prouincijs ullum fieret, ſuaſit. quod ſcripſit Coelius ep. 9.lib.8.fam. Sequentibus tamen diebus, mutato conſilio,contra Caeſarem ſenſit.ibidem epiſt.8. *Condiciones*] a Caeſare latae. ep. 16. lib. 7. *Nulla cauſſa*,] optimam enim cauſſam Pompeius ipſe ſua tarditate, & ignauia perdidit. *Inaniſſima*!] cum ab hominum frequentia, tum a commeatibus. *Ab impetu*] non enim eiuſmodi regio, ut bellum aut in ea ſuſtinere, aut ex ea inferre poſſimus. *Maritima opportunitas*] ut claſſe fugere poſſemus. *Cepi Capuam*] cum Italiae partes deſcriberentur, quam quiſque partem tueretur. fam. ep. 10. lib. 16. *Sine cauſſa*] ideo inuite,quia ſine cauſſa. *In alteram partem* :] in Caeſaris partem. *Ipſi*] Pompeio. *Quod ab initio uidi*] refertur, non ad hoc proximum,Itaque habui, ſed ad illud, Dixi ipſi;

hac

hac ſententia: Cum uiderem, nihil quaeri praeter fugam; dixi ipſi, me nihil ſuſcepturum ſine praeſidio, & ſine pecunia. *Cum illo non*] ſimul cum illo diſcedere ex Italia non poſſum. ire enim Luceriam ad eum tuto mihi non licet. *Cum eſſem profectus*] ſic Beſſarionis liber, & recte. neque enim Proficiſci eſt peruenire, ſed diſcedere ut peruenias. alij, Profecturus. *Nauigandum*], ſi Pompeium Italia cedentem ſequi uolumus. *Aliquid ſe habere populare*] quod populo placeat; quia multis ab eo beneficijs ornatus, contra tamen arma tulerim. ep. 18. lib. 4. & 3. libri 8. *Compedes*,] detinent enim me; ut neque exire ex Italia, neque ad urbem ire, neque obſcuro, humiliq. loco latere poſſim. epiſt. 1. & fam. ep. 16. lib. 2. *Qui autem*] quinta & ultima ratio, cur Pompeium ſequi non debeat. prima fuit illa, Infero mari: ſecunda, Age iam: tertia, Qui autem impetus: quarta, Age iam has compedes: quinta, Qui autem locus. *At ſi*] affert nunc rationes, cur Pompeium ſequi debeat. *Reſtitero*,] remanſero. *In hac parte*] apud Caeſarem. *Idem fecero*] clariſſimos uiros, & in rep. principes, Philippum, Flaccum, Scaeuolam imitabor, qui patriae bellum inferre noluerunt. *Quoquo modo*] quia, cum in urbe remanſiſſet, mox interfectus eſt iuſſu conſulis C. Marij iunioris. Florus. *Fore uidere*] ut occideretur in urbe, quam uideret in poteſtate crudeliſſimorum. *Thraſybulus*,] Athenienſis: qui armatus acceſſit ad patriae moenia, ut eam a triginta tyrannis liberaret. *Seruire tempori*,] ſeruitutem ferre, & in patria manere. *Non amittere tempus*] excutere ſeruitutis iugum, ubi poſſis. *Scipionem*] ſocerum ſuum. *Duabus*] infra ſcribit Pompeius XIV. cohortes miſiſſe Brundiſium. ep. 12. *Praemiſerat*] quod argumento eſt, Pōpeium de ope Domitio ferenda nō cogitare, ſed habere in animo cum ſuis copijs mare tranſire.

tranſire. *Fauſto*] duos gemellos Sylla dictator ex Metella ſuſcepit, Fauſtum, quo de hic agitur, quem poſtea uictor Caeſar ſuſtulit, & Fauſtam, quae Miloni nupſit. Plutarchus. *A conſule*] antiqui libri, Conſulibus: ſed placet, Conſule, ex ipſa Pompeij epiſtola. ep. 12. *Fabium tuum tranſiſſe*] in caſtra Afranij. *Exquirens*] ut ſcribas ad me, ſi Pompeius Italia cedit, quid mihi cenſeas agendum.

EPISTOLA. IV

Quam putauit] non dixit Cicero, in fortuna noſtra; ut malum omen uitaret, ſed, In fortuna, quam Dionyſius putauit noſtram fore, dura ſcilicet, ac minime proſpera. *Memoria bona.*] in litteris. *Meliore*] memorem enim huius iniuriae ſentiet. *Effugiſſe ſcis*,] ſcire te oportet: ut illud in epiſtola Coelij, fam. epiſt. 14. lib. 8. Prope oblitus ſum, quod fuerat ſcribendum. ſcis Appium cenſorem oſtenta facere? *Deſertum*] amiſſa Italia. *Confecta res eſt*] de Italia actum eſt.

EPISTOLA. V

Furioſe] ſine ratione. *Certior fuit*] ſe furioſe feciſſe. *Eum iſſe πολλὰ μάτην &c.*] hoc totum iiſdem fere litteris uidetur poſſe reſtitui, ſic inquam: Eueniſſe: πολλὰ μάτην χερσὶν ἐς ἠέρα θείνειν ὄντα: ut ſit ſpondaicus ex uetere poeta. *Eueniſſe*] ut mihi male diceret, cum aerem manibus temere feriret, iratorum more. *Sed meam manſuetudinem*] ſeruabo: non pergam ei merenti male dicere. iam enim coeperat in Dionyſium maledicta retorquere, cum dixit, Suo capiti. ſeruat autem ſuam manſuetudinem, quia non pergit male dicere; ſed iram oſtendit, quia non perficit orationem. *Corfinienſi*,] uide ep. 3. lib. 8. *M. Curio*] ſuſpicor praenomen Curij fuiſſe Manius, non Marcus. de quo plura in ſcholijs noſtris in epiſt. fam. lib. 16. epiſt. 14. *Ad eum*] Patras: ubi apud Curium Cicero aegrum Tironem

reliquerat.ep.22.l.9. & 4.l.10. fam.lib.16.& 13.

EPISTOLA. VI

Ad conſulem] L. Lentulum. ep. XI. IIX. *kal.*] aut hic XIII. aut infra IIX. legendum. ep.II. *Nunc, ut ego &c.*] placet eorum coniectura, qui ita legunt: Nunc, ut ego non cribam: quamquam ueteres libri omnes non, Scribam, ſed, Sciebam, habent. quod ijdé legunt, Tua ſponte te intelligere: non probo: nam & antiqui libri, Sua ſponte, habent: & ita, Sua ſponte, pro tua ſponte, dictum puto, ut ep.7.lib.10. In ſuo lectulo, pro in meo, dixit Cicero. *Interſit, omnes*] fortaſſe, Interſit, abundat: nam in Beſſarionis libro non eſt, ſed ſic, in omnis. *Primo quoque tempore*] ut poſſimus quamprimum Domitio ſubuenire. *In aduentu*] fore, ut Pompeius Corfinium aduenìens magnum inimicis terrorem inferat. *Mutaſſe*] Beſſarionis liber, Mutuaſſet. locus deprauatus. *Non eſſe aequum,*] iocus eſt: quaſi fuerit hoc in Piliae manu, ut quartanam ipſa poſſet abiicere. *Habere*] quartanam: in quam inciderat. epiſt.5. lib.7. *Veſtrae concordiae*] ut, cum tu ualeas, ipſa aegrotet. *Altera*] quartana. *Malo*] libentius credo: nolo enim Curium illiberalem putare.

EPISTOLA. VII

Amico noſtro] Pompeio. *Victus ſum*:] uictus enim Pompeius Italia cedit. uide igitur, qua in ſolicitudine uerſer; cum neque Pompeium, tam multa peccantem, ſequi debeam; &, manere in Italia, peracerbum ſit, propterea quod neque iſta, (ep.15.) quae a Caeſare fiunt, uidere poſſum, neque ipſum Caeſarem. *Quae nunquam &c.*] nunquam putaui futura. non enim haec tam miſera, tam calamitoſa timui, quae uix uiderentur euenire poſſe: quae tamen nunc uideo eueniſſe. *Meis*] urbe, propinquis, amicis. *Memet ipſo*] non modo meis careo, ſed nec ipſe colere

lere poſſum eas artes, eamq. uitam, cui me diuturna conſuetudo aſſuefecerat. *Viatico,*] quod erat ex Italia exeunti neceſſarium. *Moneta*] locus erat, ubi moneta cudebatur. inde uult a Philotimo pecuniam ſumi, tradito, quod etiam nunc ſolet, auro, argento ue infecto. *Nemo*] ex iis, qui debent. *Oppijs*] feneratoribus. *Tuis contubernalibus*] qui domi tuae ita frequentes ſint, ut contubernales tui uideri poſſint. ep. 14. lib. 2. *Appoſita*] de uiatico ſcripſi ad Philotimum: tibi cetera mandabo ad hoc meum diſcedendi conſilium appoſita.

EPISTOLA LIX

Ad conſules] legerem, Ad conſulem; primum, quia, Domitii literis acceptis, ſcripſiſſe Pompeium ad Lentulum conſulem, ſupra manifeſtum eſt, ep. x i. deinde, quia, Conſulem, potius, quam, Conſules, Beſſarionis liber ſignificat: habet enim ſic, Conſul: & lineam illam, quae litteram interſecat, ſcimus, cum pro apice ſuperinducitur, modo e, modo m ualere: ut hic fortaſſe pro utraque a feſtinante librario poſita ſit. *Fulſiſſe*] quia uidebatur Pompeius in iis ad conſulem litteris de ope Domitio ferenda cogitare. epiſt. x i. &, Fulſiſſe, quaſi non uidiſſet antea τὸ καλὸν Pompeius. Sic de Caeſare, O hominem amentem, & miſerum, qui ne umbram quidem umquam τοῦ καλοῦ uiderit, epiſt. x i. lib. 7. πρὸς ταῦθ' ὅτι χρῆ] locus Ariſtophanis e comoedia, quae inſcribitur Ἀχαρνῆς, hic eſt,

„ πρὸς ταῦθα πλίων καὶ παλαμάσθω,
„ καὶ πᾶν ἐμοὶ τεκταινέσθω.
„ τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

Aut igitur hic Ariſtophanis uerba ipſa ponenda ſunt; ut nomine Cleonis Caeſar ἐν αἰνιγμοῖς intelligatur: aut, ſi illud, ὅτι χρῆ, ut eſt in impreſſis libris, retinetur; illud quoque retinendum eſt, quod in olim impreſſis libris habebatur, ποιείτω. ut ſit, ποιείτω, ὅτι

χρή. erit autem haec ſententia, eaq. mihi ut uidetur, ſatis apta. Ego quidem, quod fieri oportet, efficiam: deinde,

,, —καὶ παλαμάσθων,
,, καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθων.
,, τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ.

Quidlibet in me ſtruant, & moliantur Caeſariani: iuſtum enim a me ſtat. ut leuiter immutatos Ariſtophanis uerſus Cicero ad id, quod agebat, accommodauerit. *At ille tibi,*] hunc loquendi modum latine ſcribentes apte uſurpabunt ſubitis in rebus, & praeter exſpectationem contingentibus. magiſtro Cicerone fiet. epiſt. 18. lib. 9. & 13. lib. 10. & famil. lib. 9. epiſt. 2. πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ *dicens*] abiecta honeſti cura: ut illud in epiſtola, opinor, ad Volumnium: Multam ſalutem & foro dicam, & curiae. *Quo ad te plura ſcribam.*] quo poſſim ad te plura ſcribere. negantem enim particulam neque Caualcantis liber habet, neque Beſſarionis.

EPISTOLA IX

Epiſtolam meam] ad Caeſarem. epiſt. 2. lib 8. & 14. lib. 9. *Probo*] cum ad Caeſarem ſcripſi, cauſſam eius a me probari; ideo ſcripſi, quo plus in ſuadendo auctoritatis haberem. *Ille ipſe*] Pompeius. ep. 24. lib. 7. *Ita tempus ferebat*] temporis cauſſa ita ſcripſi ad Caeſarem. *Vos duo*] tu, & Sex. Peducaeus: qui Caeſari Romam uenienti obuiam prodire ad quinctum milliarium cogitatis. *Nunc ipſum*] hoc ipſo tempore. Nunc ipſum enim plus ualet ad indicandum, quam Nunc; ut & ſupra docuimus. *Recipienti*] Caeſari ſe ad urbem recipienti obuiam prodibitis ad quinctum milliarium. unde autem ſe recipienti? a uictoria de ciuibus parta, pulſis Italia reip. partibus. *Minime uos quidem:*] quia tempus ita fert: & uos non ex animo, ſed ſimulate gratulaturos

probe

probe ſcio: uerumtamen, ſi obuiam proditis ad quinctum milliarium, & a bello ciuili redeuntem gratulatione excipitis, quis diſtinguet ſimulationem a uoluntate? uoluntas, inquam, haec uidebitur, non ſimulatio: uoluntatis enim haec ſigna ſunt, non ſimulationis. *Conturbantur*] quae ſigna uoluntatem a ſimulatione diſtinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoſcendi facultas non detur. *Quae uero*] uideo fore, ut S. C. fiant, cuiuſmodi Caeſar uoluerit. *Tullo*] in libro Beſſarionis, Vllo: nos, Tullo, non dubitauimus quin legendum eſſet, cum hic Cicero ſignificet L. Volcatium Tullum, qui conſul fuit cum M'. Aemilio Lepido: de quo etiam epiſtola huius libri prima, Nec me, inquit, M'. Lepidi, L. Volcatij comitum paeniteret. & epiſt. 14. lib. 9. *Illius*] Tulli. *Ab alijs*] ad alios miſſae. *Minus mouebant.*] exiſſem ex Italia, quamuis illi non exirent. habet enim a me reſpub. innumerabiles actiones pro ſalute patriae quaſi quaedam pignora, ut iam a me ipſo uix uidear poſſe diſſentire. quod illis aeque non accidit. minus enim multa dederunt reip. pignora: (ep. 15.) ut ab illis non eadem, quae a nobis, exſpectentur; ideoque, ſi manent in Italia Pompeio diſcedente, leuior eos uituperatio ſit conſecutura, quam me, ſi idem conſilij capiam. nunc autem auctoritas tua facit, ut manendum putem. *Reliqui temporis*] ſcribis enim ſic: poſterius me profuturum reip. ſi manſero. *Praeſentis tuendi*] uis enim me in Italia manere. quod tuta manſio ſit, diſceſſus mihi periculoſus, nec reip. utilis. epiſt. 14. lib. 9. *Alterum*] Caeſarem. *Plauſus quaerere*] conſequi, ut laudetur, cum rempub. oppugnet: Pompeium autem, qui defenſionem ſuſcepit, uituperari: cur? quia Caeſar Domitium, aliosq. ciues, ſibi inimicos, Corfinij captos conſeruauit, Pompeius deſeruit. *Niſi erit conuentus*] habet amicisſimus

ſimus meus in antiquo ſuo libro, Niſi non erit conuentus. quod cum aliquandiu cogitans examinaſſem, ut in librorum diſſenſſione ſoleo, ueni in hanc opinionem, detruſum ſuo loco, Non, in alienum migraſſe, uitioſumq. eſſe, Poſſe non arbitror; niſi erit conuentus; ſincerum, Poſſe arbitror, niſi non erit conuentus. putabat enim Cicero, ante Lentulum eſſe cum Pompeio tranſmiſſurum, quam a Balbo conueniri poſſet. apertius ep. x I. l. 8. & 6. l. 9. & Paterculus lib. 2. *Omnis haec*] qua Caeſar utitur. *Vnam illam*] in extremo timendam: ut deinde uictor, abiecta clementiae ſimulatione, omnes tollat. *Balbus maior*] is, quem Tarteſſium uocat ep. 3. l. 7. *Haec credis*] εἰρωνικῶς. *Hoc τὶ ρας*] Caeſar.

EPISTOLA . X

In nummis haberet,] in nominibus haberet, eſt in amiciſſimi antiquo libro: quod magis placet. eſt enim hic, ut ſaepe, Nomen pro debitore. *Neſcire quo loci eſſet*] elegans locutio, pro, non plane ſibi nota eſſe: ea ſe uelle recognoſcere.

EPISTOLA . XI

Conſiſtit] tum conſiſtit conſilium, cum cogitando aliquid explicauimus. *Nihil explicatur*] quod mihi nunc accidit: ideoque leuatur cura: *Illud tamen*] cum uerear, ne, nihil cum proficiam quotidiana lamentatione, dedecori ſim ſtudijs, ac litteris noſtris. lamentationi tamen totos dies damus. *Etiam*] praeter quam quod nihil proficio. *Litteris*] pro libris hic poſuit, ab ipſo ſcriptis, ut alibi. *Noſtris libris*] de rep. *Beata & honeſta*] primum ad copias, alterum ad uirtutes refertur. *Non ariolans*] non diuino furore commotus, ut olim Caſſandra, cui uera praedicenti tamen nemo credidit. *Iamq. mari magno*] hemiſtichium ex uetere poeta: cuius integri ſunt uerſus, anapaeſtici dimetri ex perſona Caſſandrae uaticinantis, libro 1. de diuinatione.

,, Iamq.

,, Iamq. mari magno claſſis cita
,, Texitur:exitium.examen rapit,
,, Aduenit,& fera ueliuolantibus
,, Nauibus compleuit manus litora.

Non multo ſecus] ego de bello ciuili, atque Caſſandra de Troiano. *Non occurrimus*] non licuit nobis Pompeium adire,cum diſceſſurus eſſet.ep.3.& x I. *Proſcriptio*] quae nominatim eſt de certis. *Pertimeſcenda*] utercumque uincet,aut Caeſar, aut Pompeius. *Vniuerſe*] aduerbium omnes comprehendens, ut Generaliter. *Quod quierim* :] quod nullum maius negotium ſuſceperim.&,Pompeio Italia exeunte, remanſerim. *Balbus minor*] hic eſt L. Cornelius Balbus. minor appellatur,ut a maiore Balbo,eius patruo, diſtingueretur,eo,pro quo exſtat Ciceronis oratio. triumphauit ex Africa. Plinius lib.5. cap. 5. Omnia, inquit, armis Romanis ſuperata, & a Cornelio Balbo, inquit, opidum Garama, caput Garamantum. triumphata, unius omnium externo curru,& Quiritium iure donato:quippe Gadibus nato ciuitas Romana cum Balbo maiore, patruo, data eſt. Balbus uero maior non eſt is, qui nominatur ep. 12. lib. 2. C. nam ille Atius eſt, qui Atiam,Auguſti matrem, genuit) ſed is, qui ep.3. lib.7. Tarteſſius uocatur, negotiorum C. Caeſaris in urbe procurator. Tres igitur Balbi, unus Aricinus, Atiae gentis,maritus Iuliae Caeſaris ſororis:duo Gaditani, ciuitate donati, Corneliae gentis facti: quorum alter Balbus maior, alter minor, ex maioris fratre genitus, dictus eſt. de minore uidenda Aſinij ep. lib. 10. fam.Quartum quoque Balbum inuenio, gentis Ampiae,ad quem ſcribitur ep. 12. lib. 6. *Brundiſium*] ut Pompeium fugientem aſſequeretur. *Parthicis rebus*] quarum exitus inanes.nam,etſi Parthi, ſubito curſu in prouincias irrumpentes, magnum inferunt terrorem: tamen haud magna calamitas conſequitur,ijſdem continuo diſcedentibus. *Adduxit*] ex

Piceno. Caeſar lib. 1. de bel. ci. *Hirrum*] gentis Lucceiae. *Virtutem, induſtriamq.*] in colligendis, adducendisq. Corfinium militibus. *In ea ora*] Campana. epiſt. x 1. lib. 7. *Eppium*] Eppiorum familiam ex Andreae Lauretani, patricij Veneti, & Fuluij Vrſini argenteis nummis cognouimus, in quibus eſt, EPPIVS. LEG. F. C. & ex lapide, qui Veronae eſt; in quo legitur, P. EPPIVS. P. F. FAB. RVFVS MIL. COHOR. II. PRAEF. F. I. ARBITR. item ex alijs lapidibus quorum inſcriptiones collegit Aldus filius. & ex Hirtij lib. 5. de bello Africano. Accedit ipſius Ciceronis teſtimonium in oratione pro Flacco. nominat enim L. Eppium equitē R. Beſſarionis liber, & alius amiciſſimi mei, Oppium: quod ſi uere ſcriptū eſt, ex utraque parte Oppios fuiſſe dicemus, Caeſaris, & Pompeij; ſicuti & Domitij fuere, Caluinus a Caeſare, Ahenobarbus a Pompeio. *Cum auctoritate*] ut conſularem. *Conſidio*] Cōſidio Noniano; de quo fam. ep. 4. lib. 16. *T. Ampium*] ad quem exſtant Ciceronis epiſtolae fam. lib. 6. & 10. *Dialio*] placet, quod alijs; ut & hic & ſequenti epiſtola, legatur, D. Laelio, qui Pompeianus fuit. Beſſarionis liber, Dicallio; alius, Duellio. *Meſſius*] de quo ep. 1. lib. 4. *Corfinij acta*] Domitium, & eos, qui una eſſent, Caeſari ſe tradidiſſe. *Primum*] ſolet ſubiungi deinde, hic omittitur, ſed ſignificatur eo, Vtinam tui conſilij. Sic locutus l. 2. ep. 9. & 23. l. 7. fam. *Fortiſſimis uiris*] Domitio, Lentulo, Vibullio, alijsque, qui in Caeſaris poteſtatem uenerint. *De urbe*] non relinquenda. *De Italia*] timenda. *Eadem timerem*] Caeſare conſule. ep. 9. lib. 7. *Honorifice*] cum reip. tum dignitatis tuae cauſſa. *Large*] ne publica res, bello ſuſcepto, in diſcrimē adduceretur. Large enim eſt, liberaliter, prolixe. *Duxi meam rationem*] hoc cogitaui; quid? non eſſe mihi faciendum, ut Caeſaris animum offenderem: itaque pacis auctor fui, uel cum ijs condicionibus, quas ille ferret, qui

bello

bello ciuili nihil eſſe miſerius intelligerem. feciq. id eo libentius, quia, cum ad pacis condiciones uiderem a te honorifice, largeq. reſponderi, meum conſilium non arbitrabar a tua ſententia diſcrepare. *Meritis.*] Catilinae coniuratione oppreſſa, lege agraria diſſuaſa, diſcordia inter equites & plebem ſublata, ſenatus auctoritate in Rabirio defendendo confirmata, proſcriptorum filijs adminiſtratione reip. remotis, ne illam, parentum memores, in magiſtratibus turbarent. *Supplicia*] exſilium, publicatis bonis. *Si offendiſſem eius animum*] ſi Caeſarem quamuis leuiter offendiſſem: nedũ, ſi, bello ſuſcepto, me illi aperte inimicum oſtendiſſem. quaſi dicat: ſi quid commiſiſſem, quod ex illius uoluntate minus eſſet. *Cum iam in armis eſſemus*] poſtquam tribuni pl. ex urbe fugerunt: quo factõ in armis eſſe coeperunt. dicit idem in proxima epiſtola. *Subijcerer eiſdem proelijs*] uerebar ſcilicet, ne, uobis in gratiam redeuntibus, ego deinde, tuo praeſidio nudatus, Caeſari, quem offendiſſem, poenas darem. Notat autem latenter perfidiam Pompeij, cuius in amicitia iam ante Clodianis temporibus parum ſenſerat eſſe praeſidij. antiquus liber, Obijcerer, pro Subijcerer. *Eiſdem*] ut olim pro rep. pugnandum, inquit, mihi cum Caeſare fuiſſet, ſicut olim cum P. Clodio. uide ep. 7. lib. 10. *Videretur habere populare.*] ut ego potiſſimum deligi uiderer, in quem improbi ciues impetum facerent: ut ego ad perniciem non minus appeterer, quam appetuntur ea, quae popularia ſunt. *Haec*] haec incommoda, quae pertimui, ſi offendiſſem Caeſaris animum. *Denunciata*] ab ijs, qui Caeſaris conſilia nouerant, ut a M. Coelio. fam. ep. 16. lib. 8. *Honeſte uitare*] nulla ſuſcepta belli parte. *Rationem noſtram*] quod arma aduerſus Caeſarem non ſumpſerim. *Reliqui*] deſperata pace cur ad te non uenerim. non enim licuit: ut in hac ipſa epiſtola iam oſtendit.

Con-

Condicionibus] ut ad concordiam res deduceretur.

EPISTOLA. XII

Vaticinationem] uſurpauit enim illud Caſſandrae, Iamq; mari magno. ep. xi. *Excuſationem*] apud bonos uiros. *Imparatam*] a militibus. ep. xi. *Ignauiae delectus*] niſi firmas copias collegiſſem tuendae Capuae cauſſa, ignauum fortaſſe me homines fuiſſe ducerent in habendo delectu. *Perfidiae*] fortaſſe enim, ſi tueri Capuam non poſſem, perfidiae meae potius, quam infirmitati copiarum, aliquis adſcriberet. *Nolui*] in epiſtola proxima ſuperiore, Cum a me Capuam reiiciebam: quod feci non uitandi oneris cauſſa. *Conſulatum*] alterum. ep. xi. *Animum eius*] uide quae ſcripſit in proxima, ep. 12. *Neque enim ſuſpicari debui*] quod ſupra dixit, Suſpicione aſſequi non potui. epiſt. xi. *Et plane*] &, ut uere dicam, ideo non tranſiui, quod, quid rectum eſſet, quid reip. utilius, non plane uidebam, cogitare diligentius uolebam. *Significata*] mihi eſſe manendum in Italia: ut epiſt. 17. lib. 7. & xi. lib. 8. *Ecquae pacifica*] utrum me deceat in Italia remanere; quod pacificã aliquam perſonam reſp. uideatur deſiderare, cuius auctoritate inter Caeſarem & Pompeium diſcordiae ſedentur; (quod effici non niſi ab eo poteſt, quem ſibi uterque putet eſſe amiciſſimum: quem ego me duco eſſe; cum adhuc quidem neutram in partem peccauerim, ut proxime oſtendi) an ad bellum proficiſci; quod pacifica perſona reip. nihil, bellator prodeſſe plurimum poſſit. *Tua conſilia.*] Clodianis temporibus; cum mihi ſua debas, ne omnia officio metirer, ſed ſalutis ſimul rationem haberem, conſeruanda Caeſaris amicitia. quod quia non feci, in maximas aerumnas incidi. *Theophanem, Culeonem:*] utrumque Pompeij amiciſſimum. *Ingemiſcens*] quia tuis conſiliis non parui. *Ad illos calculos*] hoc dicit: quod tum non fecimus, nunc, noſtris caſibus moniti, faciamus. *Lentulus,*

Domi-

Domitius,] Lentulus Spinther, Domitius Ahenobarbus; quos Caeſar, Corfinio potitus, dimiſerat incolumes. epiſt. 1. lib. 9. *M. Marcello*,] Marcus cum Ser. Sulpicio conſul fuerat altero ante anno: repone igitur C. pro M. ut eſt in hiſtoria. *Cohortes* XIX,] XIV. a Vibullio, V. ab Hirro adductas. epiſt. XI. *Suas* XII.] ſupra XI. dixit, epiſt. XI. *Tribus*] Corfinii, Albae, Sulmone. *Duabus legionibus*] uide quae diximus epiſt. 13. lib. 7. *Aelio*] legendum puto, Laelio. uide epiſt. XI. *Fauſtus*] Sylla, dictatore natus. epiſt. 3. *Dubio animo*] uide epiſt. 13. lib. 7. *Etiam uideo C. Marcello*.] Beſſarionis liber, Altia uideo cenſori Marcello. ego ſic, Ac ita uideo cenſeri Marcello. *P. Lupum*] Rutiliae gentis. is, qui tribunus pl. fuerat Marcellino & Philippo cos. *Coponium*] quem tradit Velleius, cum Plancus, recens transfuga, multa ac nefanda in ſenatu obiiceret abſenti Antonio, dixiſſe: Multa mehercules fecit Antonius pridie quam tu illum relinqueres. *Qui te impediant*,] Albani, Marſi, & Peligni duces, qui ſuas cohortes cum periculo ad Pompeium ire nollent. circiter enim XV. cohortes Domitius coegerat ex Alba, Marſis, Pelignis, & finitimis regionibus. Caeſar de bello ci. lib. 1. *Piceno, & Camerino*] adductae a Vibullio, & Hirro. ep. XI. *Metuſcilio*] Beſſarionis liber, Metuſtileo. *Duae legiones*] quas dubio animo habeo. *Picentinis*] ex Piceno adductis a Vibullio, quae tum erant cum Domitio. *Militum animos*] quibus non magnopere confido. ep. 13. lib. 7. & 12. lib. 8. *Receptum*] ipſa opida, quo receptum habemus, amiſſis, quo nos reciperemus, non eſſet. *Quod inter ſe ne noti*] malim, Qui inter ſe nec noti ſunt: ut milites dicat non modo tirones, ſed nec inter ſe notos. aut, Qui inter ſe noti quidem ſunt. quod magis placet. ſcriptum enim eſt in antiquo libro amiciſſimi mei, Octauii Pantagathi; & erit haec ſententia: Cae-

ſaris

ſaris milites quia ueterani, ideo familiares inter ſe ſunt, & amiciſſimi; quod plurimum prodeſt ad robur exercitus: noſtri uero ne noti quidem inter ſe ſunt: tantum abeſt, ut familiares, amiciq. ſint. quo minus eſt illis contra ueteranas legiones committendum.

EPISTOLA XIII.

Nactus] aſſecutus, antequam mare tranſierit. *Spes dubia*] quia in eo uictoria Caeſaris uidetur futura, ſi Pompeium aſſequatur. *Ruſticani*] colonias intelligit. ſic infra, ep. 17. lib. 9. *Quae autem impendere*] uaſtationem Italiae: de qua ſcripſit epiſt. XI.

EPISTOLA XIV.

Abſunt propriùs,] propinquiora ſunt. ſic & alibi locutus. *Huius primi temporis*] uter felicior ſit, Caeſar in aſſequendo Pompeio, an Pompeius in tranſmittendo. *Diariis*] Beſſarionis liber, & alij duo ueteres, Dictis, ſed frigide nimis, ut mihi uidetur. Diaria, ſi legis, pro uictu quotidiano accipe. Martialis, Horatius. Aut, ſi mauis, interpretare ſtipendia in ſingulos dies militibus propoſita, ſi quamcelerrime iter ad Pompeium conficerent: ut ſi ſingulis diebus menſtruum ſtipendium, id eſt XXX denarios, polliceretur. & ſane uſitatum hoc erat, ut duces pollicitationibus ad milites uterentur, ubi difficile aliquid conſequi uellent. uictus uero quotidianus neque magnum praemium eſt, &, ſi liberalior ſit, etiam impedit celeritatem. *Meum conſilium*] non exeundi ex Italia. *Idonei auctores*] auctores in Italia remanendi. intelligit enim Attici litteras, [illegible] X. Kal. Martij datas. quibus ille ita ſcripſerat: S. M'. Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto. ep. 14. l. 4. *Quamquam haec*] quae a Caeſare fiunt. *Vnus uir*] Pompeius. *Si manet*,] ſi eadem eſt, quae antea. *Firmior*] in conſilio non exeundi ex Italia. *Ad id, de quo dubito*] ad hanc meam delibera-

liberationem. ep. 1. l. 4. *Aut Lepidi &c.*] deſperatis uetat Hippocrates adhibere medicinam: ego quoque in hoc loco, cuius emendandi ſine ueteribus libris mihi quidem ſpes non eſt, τὴν τοῦ ἱπποκράτους γραμμὴν tenere conſtitui. quãquam uideo, ſi, Aut, deleatur, ſententiam patere: ut ſit, in agro Tiburti Lepidi. *Coreni*] uidetur legendum, Corfinij; quo in opido magnam pecuniam Domitius habuerat. error inde fortaſſe natus, quod duarum litterarum, E & F, magna ſimilitudo eſt. quod alia quoque loca deprauauit. *Non redditam*] falſum. nam, redditam a ſe, Caeſar ſcribit lib. 1. de bello ci.

EPISTOLA XV

Aegypta] liberti nomen, a regione, ut Cilix. *Praemiſſus*] captus a Caeſare Corfinij, deinde ad Pompeium cum mandatis de pace miſſus. *Non eſt uiſus*] Pompeius enim, alienus a pace, eum non remiſit. *Et quemadmodum*] hoc ad uerbum, Exſpectas, refertur. *Redeuntem*] Brundiſio, Pompeio Italia pulſo. *Et aut Hemonis*] de Attico dictum: quod proxima uerba oſtendunt: ſed locus deprauatus. *Fugam*] tranſitionem in Epirum. ep. 1. lib. 9. *Cum faſcibus*] erat enim proconſul. nam ei in ſortitione conſularium prouinciarum Gallia obuenerat. *Vt ſciamus*] fortaſſe enim illius exemplum ſecuti aut dimittemus, aut retinebimus lictores. *Conuellerunt &c.*] effecerunt enim, ut Pompeium, mare tranſeuntem, ſequi cogitarem, cum antea labarem. ep. 10. & 14. *Ioui ipſi iniquum*] iratum dijs hominibusq. Pompeium in Italiam rediturum. fam. ep. 28. lib. 10. Venit paratus Seruilius, Ioui ipſi iniquus. *Conſules*] mare tranſeuntes. uide paullo infra. *Non caute*] ſi Pompeium ſequar. *Non honeſte*] ſi remanſero in Italia. *Videris non dubitare*] uide epiſt. 2. lib. 9. *Tranſierunt.*] conſules enim primum, deinde paucis poſt diebus Pompeius tranſijt. Caeſar lib. 1. de bello ci. *Appium,*] Ap. Claudium Pulchrum, cenſorem,

collega L. Piſone, Caeſaris ſocero: qui tranſeundi ius non habebant. neque enim cenſores cum imperio ſunt, ut proconſules. *Pompeius*] Hiſpaniarum proconſul. *Scipio*] Pompeii ſocer, Syriae proconſul. *Setenas*] Beſſarionis liber, Seteonas: nos hunc ignoramus. *Fannius*] Siciliae cum imperio praefectus. ep. 15. lib.7. & 6.lib. x1. *Vocónius*] quid ſi, Coponius? qui praetor Pompeium ſecutus eſt. epiſt. 12. *Sextius*] is eſt, de quo infra epiſt.7.lib.x1. quem Plutarchus in Bruto Siciliam ſorte habuiſſe narrat. *Nihil deſero*] ſic antiqui libri. Diſſero, cum inſequentibus uerbis conueniret; & placet; quia, Diſtero, eſt in antiquo libro, ut parua omnino mutatione corrigatur. *Propemodum rectum*] non dicit; plane rectum: dubitat enim, ut ep. 12. *Eiduo*] lippitudine liberatus. *Si huc te reijcis.*] ſi hanc ſuſcipis curam. *Tali tempore*] ſuſpicaretur enim, pacis mentionē aſtute fieri, ut, ſpatio interpoſito, Caeſar eum aſſequi poſſet. *Cum timere deſieris,*] cum trās mare profectus in tutū locū ſe receperit. tū enim nullam fraudem in pacis condicionibus timere poterit. *Meum*] uel quod uterque ex Cornelia gente: uel quod ab eo Balbus maxima beneficia acceperat: ut ep.7.lib.9. *Voluiſti*] optaſti, ut & Balbus meus manſionem in Italia perſuaderet. ep.9. *Quidius potius eſſe*] cum ſummam reip. curam ad Pompeium detulerit, ipſe, nomine tantum conſul, alteri pareat. *Tibi*] manſionem probanti. *Nobis*] de Caeſaris animo pro mittentibus. *Relatore*] ad conſules enim pertinet relatio de repub. *Totum*] praeclara ſententia, nec ſatis aperta. non enim hoc ſolum eſt aduertendum, Domitium proconſulem populi R. a Caeſare obſeſſum; ſed illud ſimul, niſi ita factum eſſet, magnam ciuium caedem fuiſſe futuram. ſi enim Caeſar exſpectaſſet, ut Domitius ſuas xxx cohortes ad Pompeij legiones adiungeret: Pompeius, aucto exercitu, in aciem deſcendiſſet. quod malum Caeſaris uigilantia uitauit. Domitium

tium enim, de profectione ad Pompeium cogitantem, oppreſſit: quo facto dimicationem ſuſtulit. ep. XII. lib. 8. *Probaturum*] oſtendam recte factum a Caeſare. *Scio,&*] Beſſarionis liber, Sciet. ego aut, Scio.&:aut, Scis,&: ideſt, profecto intelligis. *Res*] quae ad ſanguinem ſpectabat. *Mei*] filij. ep. ult. *De Caeſare*] de Caeſaris animo ad concordiam propenſo. *Scripſit*] ad te. *Probabit*] cauſſas exponet earum rerum, quas tibi & ipſe dixit, & Caeſar ſcripſit. *Quaecumque*] ſiue pax erit, ſiue bellum. aut, ſiue ſecunda fortuna utetur, ſiue aduerſa. *Belliſſime*] legerem, Veriſſime. nam in Beſſarionis libro, Veliſſum me: ut in antiquo libro ſcriptum primo exiſtimem, Veriſſume, ad ueteris orthographiae rationem: unde imperitis librarijs occaſio mendi.

EPISTOLA. VLTIMA

Occultum & tum iter] Beſſarionis liber, Occultum metum iter. placet, Occultum & Tutum iter. ut hoc unum ſe non prouidiſſe dicat, qui poſſit occulte & tuto ad mare Hadriaticũ proficiſci, cum tota Italia Caeſaris armis praeſidiiſq. teneatur. epiſt.3.lib.9. *Illuc autem*,] ad mare ſuperum. *Res*] neceſsitas; quoniam infero mari hoc tempori anni, ideſt hieme, uti non poſſumus. ep. 3. lib.9. *Qua ueniam?*] cum omnia Caeſaris armis teneantur. *Cedendum*] diſcedendum. *Ille*] Pompeius. *Conſcindi*] ualde uituperari. *Occurrunt?*] Caeſari Pompeium Italia pellenti. ep. II. *Deum*] ut deum Caeſarem colunt, diuinis honoribus proſequuntur. *De illo*] de Pompeio in Campania aegrotante. epiſt.5.lib. 9. Plutarchus in Pompeio, & in Tuſculana I. his uerbis: Pompeio, cum grauiter aegrotaret Neapoli, melius eſt factum: coronati Neapolitani fuerunt. etiam Puteolani, uulgo ex opidis publice gratulabantur. *Hic Piſiſtratus*] Caeſar, Piſiſtrato ſimilis. uide epiſt. 19. lib.7. *Gratum eſt*] quod ea non faciat, quae timebantur.

bantur. *Quos honores*] Caeſari haberi. *Iudices* DCCCL.] iudices omnes: qui DCCCL fuiſſe uidentur: CCC quidem ſenatorij ordinis fuerunt, ut epiſt. fam. ep. 7. lib. 8. reliqui tum equites, tum tribuni aerarij. ex tribus enim ordinibus iudices legebantur, ut declarat Pedianus. CCCLX. quos Pompeius legerit, nominant Plutarchus, & Velleius. *Delectabantur*] ideo ſcripſit M. Coelius in quadam epiſtola: Video Pompeium ſenatum, quiq. res iudicant, ſecum habiturum. *Lucerias*] proſcriptionem Luceriae denunciatam. ep. 11. *Quicumque ſunt*] quid ipſi faciant, non ſpecto; ego, niſi faciam quod me dignum eſt, reprehenſiones timeo, ut Hector apud Homerum. exeamus igitur Italia. *Domum quem exſpecto*] ſic & antiqui libri. Domitium, alij legunt. mihi, Demum, placeret: ut ſit ἀποσιώπησις, & reticuerit, uel ominis cauſſa, uel doloris, pulſum, aut captum. Quod ſequitur, IV. nonas, Martias ſignificat. ep. 6. lib. 9. *Quo*] an ad urbem: quo ſe, cum Pompeium Brundiſio pepuliſſet, contulit. *Arpinum*] ut illius congreſſum uitem. Timebat ſcilicet, ne, rogante Caeſare ut ad urbem rediret, uel negaret cum periculo uel aſſentiretur cum dedecore, Pompeio, & cum eo conſulibus, multisq. conſularibus ex urbe iam profectis.

IN. LIBRVM. IX
EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

XIIII. *die*] legẽdum XIII. tot enim ſunt dies ab IIX. Kal. ad pridie non. Κενόσπουδα] inanis ſtudij fortaſſe curãtur a me ſine cauſſa. *Soſium, & Lupum*] praetorem utrumque. ep. 6. & 12. lib. 8. *Audiremus*] quid Brundiſij actum eſſet. *Ad mare ſuperum*] ut in Graeciam tranſmitteret. ep. 3. *Qui & nunc,*] quo modo nunc praeſidio reip. cum domi maneant? aliud fortaſſe dicit, aliud intelligit, ἀφωνικῶς ep. 16. l. 8. & 3. lib. 9. *Tempeſtiuis*] quibus intereſſe boni uiri ſolẽt. nam intempeſtiua non laudãtur. de Senectute. *Improborum*] Caeſaris. *Perſequamur*] ſtomachoſe in Pompeium, qui, ſuadentibus L. Lucceio & Theophane Mitylenaeo pernicioſum reip. bellum ſuſcepiſſet. Perſequamur: faciamus, quod Lucceio & Theophani uidetur. *Nam Scipio*] connumerat eos, quos aliqua cauſſa uidetur adduxiſſe, ut contra Caeſarem arma ſumerent. *Sorte*] quia ei ſorte obuenit. *Genero*] Pompeio. *Iratum*] quia ſententiam dixerat, ut Caeſar ante certam diẽ exercitum dimitteret: ſi non faceret, aduerſus remp. facturum uideri. Caeſar libro 1. de bello ci. *Marcelli*] Marcus, & duo Caij: qui omnes Caeſaris dignitatem oppugnauerant. *Manerent*] in Italia. *Appius*] tres numerat, qui imperium non habebant, Appium, Caſſium, Fauſtum. *Inimicitiarum*] cum P. Cornelio Dolabella, & M. Coe-

lio Rufo, qui Caeſaris partem ſequebantur. fam. lib. I I X. *Praeter hunc*] qui erat cenſor. ep. 15. lib. 8. *Caſſium*] qui erat tribuuus pl. ep. 2 2. lib. 7. *Proquaes*] Beſſarionis liber, Prope. forte, Propr. id eſt propraetor, ex Caeſaris lib. 1. de bello ci. ſed, cum non nominetur ep. 2. inter eos, qui imperium habebant, uidetur rectius, Proquaeſtor. *Vtrumuis*] poſſem arbitratu meo in Italia manere. neque enim mihi eſt Caeſar infenſus: (cum utroque amicitia par: ep. 1. lib. 7.) neque magiſtratus perſona cogit: cum imperium poſſim deponere, &, abiecto triumpho, in urbem introire. *Acceſſerit*] malim, Accedet; cum in antiquis libris, Accedent, ſcriptum ſit. *Huius fortunae*] quam ſubimus ad Pompeium proficiſcentes. *Non erat aequum*] quia Caeſaris legatus fuit in Gallia, neque Pompeio debet aeque atque ego. *Nec ſuam cauſſam*] etſi neque me roget, ut eum ſequar; nec ſuam, ut ait ipſe, cauſſam agat: me tamen mouet. *Vt ait*] ait ſe publicam cauſſam agere, non ſuam. quaſi dicat: ſecus eſt. & quodam modo ſignificat, Pompeium, non tam reip. quam ſua cauſſa motum, arma cepiſſe. ſic ep. 10. libro 4. Vt loquebatur.

EPISTOLA. II.

Quin cderem] ſatis conſtat, Italia, ſubaudiri. nam id, quod ſequitur, Ita ſi &c. natus, ualet, ea tamen condicione, ſi & Cnaeus *Die tuo,*] die quartanae. ep. 8. lib. 7. & 4. lib. 9. *Adeſſe,*] in ſenatu. epiſt. 5. lib. 9. *Contra*] contra detrahentes diſputem? *Scelus*] ſi approbo, quae dicuntur in Pompeium. *Supplicium*] ſi contra eos qui de illo in ſenatu detrahant, diſputem. *De triumpho*] uide epiſtolam I I I. lib. 8. *Olim*] Clodianis temporibus, cum in locum Coſconij mortui eſt inuitatus. ep. 10. lib. 2. *Honor*] triumphus. Ἀπαῤῥησίαστον] impeditam, & reprehendendi licentia carentem. putat enim me plus uidiſſe, quam ſe, cum ei dicerem, in municipijs parum roboris noſtrae cauſſae

futurum:

futurum: delectus inuitorum fore: quod utrumque docuit euentus: pacem uel iniuſtam utiliorem eſſe, quàm iuſtiſſimum bellum: urbem non eſſe relinquendam: pecuniam ex aerario ſumẽdam: Picenum occupandum, ut Caeſari aditus ad urbem praecluderetur. quibus in rebus mihi ille ſi paruiſſet rectiſſime monenti, haud paullo melius & ſibi, & reip. conſuluiſſet. *Tum erit inimicus:*] tum non recuſo, mihi ut ſit inimicus: erit enim iure: nunc iraſci non poteſt, quia Brundiſium ad ipſum non iuerim: neque enim potui, cum inter me & Brundiſiũ Caeſar eſſet. τίς δ' ἐστι δοῦλος] ſeruile, inquit, eſt mortem timere. qui autem non timet, ſeruus eſſe non poteſt, quae mihi igitur ſeruitus a Pompeio poteſt impendere? eripiam me ab omnibus malis, ſi opus, ſit, morte uoluntaria. *Eripiebat*] erepturum Caeſarem aiebat. *Non ſunt certe boni*] quia domi manent. ep. 16. l. 8.

EPISTOLA. III

Matrem] Catonis ſororem Porciam. Plutarchus. *Ad urbem*] ad urbem eſſe proconſules dicebantur; & Domitius Galliae proconſul. proconſulibus autem urbem ingredi, niſi depoſito imperio, per leges non licuiſſe, ſupra diximus. *Seruus*] non igitur is, de quò ep. 15. lib. 4. quem conſtat libertate donatum. *Quod delibero*] de tranſeundo in Graeciam. *Iter interclusum*] omnia enim Caeſaris armis, praeſidijsq. tenentur. *Tranſiiſſe*] Cnaeum. *Eum*] Caeſarem; ut perſequi poſſet. *Diutius neſcire non poſſum*] neceſſe eſt, ut iam ſciamus.

EPISTOLA. IV

In ipſum tuum diem] in diem quartanae: Tuum, autem, tibi ex conſtetudine familiarem. ep. 7. lib. 7. & ſequenti.

EPISTOLA. V

Quam grauis] aut, Grauis, moleſtus mihi, qui de Caeſare iactaret ea, quae minime uellem; aut,

Grauis, qui nimium magna loqueretur, claſſes, exercitus, prouincias. *Fuſius,*] Fuſius Calenus, & ipſe Caeſarianus. *Scelus Pompeij*] qui, nulla re offenſus, contra ius ueteris amicitiae, atque affinitatis, omni ratione Caeſaris dignitatem oppugnaſſet. *Senatus*] qui ad Pōpeij nimis infirmi uoluntatem iniquiſſima S.C. contra robuſtiſſimum Caeſarem, cōtraq. tribunos pl. feciſſet. *Villa*] Formiana. *Curtum in curia*] ſi ad urbem Caeſar uocabit, & adeſſe in ſenatu noluerit. *Dic M. Tulli*] cum ſententiā rogabor in ſenatu, non tam de rep. quā de ipſo Pompeio, quid dicam? quo modo me explicabo? epiſt. 7. lib. 7. *Et omitto*] uſitatius, Sed omitto, atque omnino aptius. mēdum fortaſſe inde fluxit, quod Set pro ſed ueteres ſcribebant. *Medicamentis*] quam enim ab eo, qui fugit, ſperare ſalutem poteſt? nō cōualeſcet igitur medico Pompeio. *Quid agam?*] ſequar eum in Graeciam, an maneam in Italia? *Cauſſae euentorum*] ſignificat, Pompeij culpa in eam calamitatem incidiſſe remp. qui per decem annos Caeſaris potentiam auxerat: ut ſe quidem inimicum eſſe Caeſari dicat ob euenta, ſed inimiciorem Pompeio ob cauſſas euentorū. *Religioſus*] triſti omine infamis, ut explanat Gellius. *Ille etiam annus*] cum Clodia rogatione triſtem exſilij calamitatem ſubij. *Hoc defendente*] accuſat Pompeium tā quam praeuaricatorē, ac deſertorē in patrocinio. ep. 13. l. 3 *Ne dicam grauius*] poterat enim dicere, non modo ſe deſertum, ſed armatū etiā a Pompeio inimicum ſuum. uide ep. 22. lib. 2. *Temeritatem, ignauiam, negligentiam.*] Pompeij peccata. Temeritatē, in ſuſcipiendo bello, cum eſſet imparatiſſimus: Ignauiam, &, Negligentiam, in gerendo. *Balbi*] cui fidem habui, affirmanti Caeſarem optimo eſſe animo erga Pompeium, & concordiam cupere. ep. 9. & 15. lib. 8. *Ego igitur*] refer ad illud, Ego uero haec officia &c. *Apud Homerum*] Thetidi reſpondet Achilles, *αὐτίκα τεθναίην, ἐπὶ οὐκ ἄρ᾽ ἔμελλον ἑταίρῳ κτεινομένῳ ἐπαμῦναι.*

Non

Non ἑταίρῳ ſolum] uult Achilles apud Homerum ulciſci Patroclum, quia ſocius; ego ferre opem Pompeio, quia etiam de me bene meritus. *Tali uiro*] rerum geſtarum gloria circumfluenti. *Cauſſam*] reip. *Optimatibus uero tuis*] noli putare, me ad Pompeium iturum, quod optimatum ſermonibus mouear, aut quod ijs inſeruire uelim, manſionem meam reprehendentibus, profectionem laudantibus, ſed me mouet tum beneficium, tum dignitas Pompeij, eo magis, quod agit cauſſam reip. *Huic dent*] Caeſari. quamquam Caeſar aberat: ſed uultu laetitiam ob Caeſaris uictoriam ſignificabant. *Daturi*] cum Brundiſio redierit. *Decreta*] a municipijs facta, ut omnes uota facerent pro ſalute Pompeij, in Campania aegrotantis. epiſt. ultima lib. IIX. *Victoria*] Caeſaris, qui, uniuerſa Italia occupata, Pompeium cedentem perſequebatur. *Tum*] cum illa pro ſalute Pompeij decernebant.

EPISTOLA. VI.

A minore Balbo] Caeſaris nomine rogaturo, ut in Italia maneret. ep. 9. lib. 8. *Quod is*] quod Balbus minor Canuſii audiſſet Lentulum conſulem tranſmiſiſſe: qui ad Balbum patrem Canuſio id ſcripſit. *Albae*] ex Domitij cohortibus. ep. 12. lib. 8. *Curtium*] Biuium Curium nominat Caeſar lib. 1. de bello ci. Curtum, Beſſarionis liber. *Minucia*] alij, Numicia. placet, ex epiſtola Horatij 2. lib. 1 *Abdam*] ne uidear Caeſarem Brundiſio redeuntem fugiſſe. *Relicturus*] ut Caeſari meo nomine diceretur, me ideo Arpinum iuiſſe, quod ibi Ciceroni meo togam puram dare uellem. ep. 20. lib. 5. *Hic*] Formijs. ep. 5. *Quo*] itionem ad Pompeium ſignificat. *Qua*] quam maxime iter ἀνεπάντητον, ep. 1. *Curtium*] ad quem ſuae cohortes tranſierunt. *Aſpicere*] tam grauem. *Quid alios*] quaſi dicat, multo minus alios Caeſarianos. *Dum urbem amamus*] ſpe pacis ab hac ora Campanam diſcedere nolui: quia ſperabam fore, ut apud illum

meae litterae, cohortationesq. ad pacem plus ualerent, ſi me bellicis negotijs non admiſcerem. ita mox Brundiſium ad Pompeium proficiſci non licuit, cum iter illud Caeſar intercluſiſſet. ep. 1. *Et conſules duo, & tribuni pl.*] Duo, fortaſſe gloſſema fuit antecedentis uerbi. aut legendum, ut homo eruditus exiſtimat, Et duo tribuni pl. nam cum Caeſare multo plures tribuni pl. ut ep. 7. l. 7. *Dicitur*] non uere: nam conſcendit idibus Martijs: infra ep. 19. *Septemtriones*] non ſecundi Graeciam petentibus. *Praecidiſſe*] ne Caeſar conſequi poſſet. *L. Metello*] is eſt, de quo plura ep. 4. lib. 10. *Qualicumque conſilio uſo*,] etiam ſi non optimo conſilio uſus eſt neque in ſuſcipiendo bello, neque in gerēdo. *Αἰσχρᾶς φαντασία*] animo. n. ſpecies quaedā turpitudinis occurſat. *Aut conſolatione*] reſpexit ad Terentij uerſiculum, Aut conſolando, aut cōſilio, aut re iuuero. Quem integrum Cicero poſuit in ep. x. lib. 7. fam. *Vt quidem ſcias*] ut intelligas, quo loco ſint Pompeij res: cum etiam Q. Titinij filius, amici noſtri, qui bonum ſe ciuem eſſe praeſefert, cum Caeſare ſit. ep. 21 lib. 5. & 24. lib. 9. *Q. Titinij filium*] Titinio quidem natum, ſed adoptatum a Pontio, ut epiſt. ultima lib. 1 x. *Sed illum*] quia, praeter propoſitum, interpoſuerat de Titinij filio, omiſſum reprehendit hac particula, Sed, ad cōnectendum apta & uſitata. Illum, autem, Caeſarem. *Gratias agere.*] quod mare non tranſierim. *Quam uellem*] paenitet enim, quod remanſerim. *Non ualuiſti*] non enim licuit tibi per quartanā Roma diſcedere. *Σύν τε δύ' ἐρχομένω*] utroque noſtrū, quid optimum factu, cogitante. Homerus ιλ. κ. *Vt populari ut ea*] nullam opem ferentibus antiquis libris, non audeo mutare, quod deprauatum eſſe intelligo. *Bellum crudele*,] ex utraque parte. ideoq. nolebam intereſſe: non enim, Crudele, de uno Pompeio dictum. *Suſcipi a Pompeio*] qui pacem uel iniquiſſimā condicione probare debuit. *Cum iis*] qui crudele bellum &

lum &

lum & exitioſum gererent. exponit, cur ſe bellicis negotijs, ut alij, commiſcere noluerit. *Imp.*] ob res in Gallia geſtas. *Commodo*] pro commode, ut Arcano pro arcane, & quae grammatici alia notarunt. *Gratiaſq. agerem*] quod adhuc ab armis abſtinueris.

EPISTOLA. VII

Τὸ συνέχον] argumētum firmiſſimum ad meam manſionem defendendam. ſic alij explanant, ex Quinctiliano, cap. ultimo, lib. III. ſed potius uidetur ſic explanandum: Effeciſti quod proximum erat, cum non poſſes recreare. *Factumq. noſtrum*] manſionem. *Sexto*] Peducaeo. *Animaduertatur*] quaſi Caeſari ſponte occurram. *Nec hic, nec illic*] neque Formijs, neque ad urbem. quia ſcripſerat Cicero, ſe Arpinum cogitare, ne redeuntem Brundiſio Caeſarem uideret. *Vt idem tribuam Pompeio,*] ne Pompeium ulla re laedam, neque adſim, cum in ſenatu contra illum agetur. ep. 6. *Quid oneris*] ne non ferat, uereor. bellum enim cupit. itaque mihi, de pace agenti, ſuccenſeret. Μή μοι γοργείην] ne acerbior in me fiat. uerba ſunt Vlyſſis apud Homerū ὀδυσ. λ, in extremo. *Vt in Milone*] cuius cauſſam defendi, non quia iuſtam putarem, ſed feci adductus beneficio. *Vt in*] fortaſſe dicturus fuit, Vt in Gabinio: quem cum odio proſequeretur, & nocentem putaret, rogatus tamen a Pompeio, de ſe optime merito, defendit. quo iudicio Gabinius condemnatus: quoniam cauſſa non iuſta, ut & Milonis. Dio lib. XXXIX. Idq. ſignificant illa in epiſtola ad Marium, fam. ep. 1. lib. 7. Cogor non numquam homines, de me non optime meritos, rogatu eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. *Si illinc beneficium non ſit*] ſi Pōpeio non deberō. *Eius quoque rei*] ἀχαριστίας crimen me non poſſe ſubire, etiam ſi ad Pompeium non proficiſcar. *Abiecero*] ut intelligas me de eo

minimum laborare.agemus tamen de eo obtinendo. interea,ut tu ſcribis,obrepet anni tempus, quo liceat nobis ad Pompeium uel infero mari tuto nauigare. ep. 3. *Satis ille erit firmus.*] nam alioqui, nauigandum ad eum ſine ſpe uictoriae,non cenſes. *De iſto*] de hoc ipſo, de uiribus Pompeij, quod ad hanc partem attinet,uide,inquit, quid ſperare poſſis. promitto tibi,ſi firmus erit,tegulam &c. *Antiquorum*] Philippi,Flacci,Scaeuolae.ep.3.l.8. *Abeamus igitur inde*] uerbum, Inde,a libro Beſſarionis abeſt,&,opinor, recte abeſt. *Id quidem*] qua nauigatione abeamus. *Non profectis*] malim, Non profectos,hoc ſenſu.Sciunt te non profectum ad Pompeium,& tamen probant quae adhuc feciſti. *Nimium optimati*] Pompeij partium ſtudioſo, & ſaepe pro Pompeio mentienti. nec ſine ironia dictum de liberto. *Suppeditat*] tibi. *Et meum*] quod tardius eſt,quam tuum. *Ambulandum, ungendum*] quae laborantibus quartana praecipiuntur a medicis. *Somnum attulerunt*] curis ademptum. ep. 7. *Aulus*] Torquatus. *Profectus*] ad Pompeium. *Reatinorum corona*] dolet Sabinos in circulis ac coronis iacere ſermones de proſcriptione, quam forſitan non cogitet Caeſar, cum adhuc clementiam in uictos oſtenderit. *Exierint*] obuiam Caeſari, Brundiſio redeunti. *Cui dicerem*] quam rogarem,quo modo redeuntem Brundiſio Caeſarem exciperem,& amplexarer:ſicuti rogat eam,facie Mentori ſimulatam, Telemachus Vlyſſis filius. *Diem tuum*] quartanae. *Reliqui*] Marius,& Cinna. *Vale*] ſcriberem, Valete;cum ad duos mittatur epiſtola. *Sub poſtea quam*] aut antiquus eſt loquendi modus exemplo mihi parum cognitus aut legendum, S. V. B. q; eſt:Si uales, bene.uide ep.29.l.7. fam. *Ex quibus*] σολοικοφανές.nã, Ex quibus,refertur ad epiſtolã. credo,cũ & litteras.& epiſtolã Balbus nominaſſet, eadẽ diuerſorum nominũ ſignificatione deceptum,illud, Ex quibus, ut de litteris, non ut de epiſtola, protuliſſe.

liſſe. *Pietate*] uſurpatur erga eos, qui magnum beneficium dederunt, ut hic erga Pompeium. *Lentulum*] conſulem. epiſt. 15. lib. 8. *Haberem*] a Pompeio quidem ciuitate donatus, a Cornelio autem, huius anni conſule, Corneliorum nomine: quod indicat Lucij commune praenomen. uide pro Balbo. *Milonianis*] cum reum Milonem in iudicio defendiſti. *Prudenter*] iudicio falli poſſum. uide ſequentem epiſtolam. *Praeſtaturum*] ſi contra neutrum arma tuleris. *Humilium*] neuter enim eorum honores geſſerat: & Balbus Gadibus natus, Oppius obſcurae gentis. *Dignitate*] intercedente uiro conſulari, & optime de rep. merito. *Fidem*] in tuendis amicitijs.

EPISTOLA. IIX

Plaboq.] ſic & Beſſarionis, & Caualcantis uetera exemplaria. manifeſtum mendum. ſententia tamen haec uidetur; ſe iam ſupero mari tranſmiſſionem abiicere, & cogitare manſionem in Italia, dum commodius anni tempus adueniat, quo liceat infero mari nauigare: modo interea a poſſit conceſſu Caeſaris nullam rei p. partim attingere. ac uidetur totum hoc ita reſtitui poſſe: Aſſentio tibi, ut in Formiano potiſſimum commorer, etiã de ſupero mari. Balboque, ut antea ad te ſcripſi, ecquonam modo, &c. nam duabus ſuperioribus epiſtolis nihil aliud agit Balbus, niſi ut oſtendat Ciceroni quaerenti, quo modo poſſit Caeſari ſatisfacere. *Facta & dicta*] quae Pompeius olim in nos fecit, & dixit. Delicta, tamen ueteres libri. *Me ipſum*] ita de illo bene meritum. *Similiurus*] Caualcantis liber ſic, ſic & Beſſarionis. incerta coniectura ſi coner corrigere, quis praeſtabit non magis deprauari? *Commentari*] meditari, cogitatione exquirere. ep. 4. *Sit ſane ita ut uis*] eos probare, quae adhuc fecerim: quod uereor ut ita ſit. *Noſti illud*] quod de ſummis uiris ſolet uſurpari, cum poſt magnarum rerum actiones in otium ſe conferunt: uſurpatur autem

hoc:

hoc: Διονύσιος ἐν κορίνθῳ: ideſt, & Dionyſius, Syracuſarum regno pulſus, Corinthi ludum aperuit. hoc & de me uſurpabitur: qui nullam belli partem ſuſcipiēs, quaſi omiſſa reip. cura otioſus εἴσαις commenter. *Apud Caeſarem eſt*] cum indignatione hoc adſcripſit. quod ex eo loco licet conijcere ep. 6. *Militum*] qui cum Pompeio tranſierunt. ep. 6. *Laudas*] quia mare tranſierunt. *Iratus*] Pompeius. *Iis quidem maxime*] pacis auctoribus: qui pacem ideo ſuadebant, quia patriam maxime ſaluam uellent, cui exitioſum fore bellum uidebant. at Pompeius, qui mirandum in modum Syllani regni ſimilitudinem concupiuit, belli cupidus, ijs, qui pacem ſuaſerant, ideſt nobis, ueniet iratus. ep. 7. *Eam ſaluam*] patriam, antiquiſſimam & ſanctiſſimam parentem. *Seruando euertere*] ſeruari enim, & uindicari a tyrannide nō poteſt ſine clade, interituq. ciuium. *De ſeptemtrione*] de regionibus, Septemtrioni ſubiectis: in quibus Pompeius bellum contra Caeſarem parabit. *Epirus*] tua. quo tranſire cogitabat. ep. 1. *Largitione ipſa*] ea ipſa, qua Caeſar ad incitandos milites utitur. *Cum illum uidero*] Caeſarem Brundiſio redeuntem. epiſt. 7. *Ne forte aut abſim*] Arpinum, antequam eum conueniam, non cogito: ne aut abſim illo redeunte; aut, ut redeunti occurram, huc illuc uia difficillima curſem. alterutrum enim neceſſe eſt. *Veniſſe*] ad Pompeium, e Syria, in qua fuerat proconſul. *Conſilium eius*] utrum in Italia manſurus ſit, an ad Pompeium iturus. ep. 1. *Iſte*] conſules aberant Lētulus, & Marcellus. agebatur ergo, quis haberet comitia deſignandis in proximū annum conſulibus. *Iſte:*] ſi exſtaret Attici epiſtola, nomen haud ignoraremus. *Commune*] hoc ne conſideremus; quoniam poteſt eſſe dictum non proprie de conſularibus comitiis, ſed cōmuniter de omnibus rebus. *Ineptum*] Caeſarem, cuius in poteſtate omnia ſint, mea gratia uti uelle. *Sententia conſularis*] quod a me, uiro conſulari, quae

in

in ſenatu agentur, cupiat approbari. *Tum ex tuis litteris*] quibus reſpondebas ad meas, de uerbo, Ope, quaerentes. diſtingue a, Coepi, uerbo antecedenti: ut dicat, & ipſum per ſe ſuſpicatum, & ex Attici literis. *Hoc ipſum eſſe*] in hoc ope mea uti uelle, ut decernam de comitijs conſularibus a praetore habendis. *Non multo ſecus*] aut hoc ipſum eſſe, aut aliquid huiuſmodi. *Rem ad interregnum non uenire*] interregem non creari, qui comitia habeat nouis conſulibus deſignandis, cum eius anni conſules abeſſent, Lentulus, & Marcellus. de interrege autem dicemus in libro de Magiſtratibus. ſed quoniam, interrege creato, pertinebat ad eum conſulum deſignatio, conſul uero Caeſar. fieri cupiebat; incertus de uoluntate interregis, rem ad interregnum uenire noluiſſet: haberi a praetore, quem ſciret ſui ſtudioſum, conſularia comitia malebat. quod cum fieri non poſſe comperiſſet, alia ratione, quod uolebat, conſecutus eſt. dictator enim a M. Lepido praetore dictus, comitia ipſe habuit conſularia, & conſul factus eſt cum P. Seruilio Iſaurici filio. de bello ci. lib. 3. *Libris*] noſtris auguralibus. *Rogari*] creari: unde Comitia conſulibus rogandis lib. primo de diuinatione: & populum rogare magiſtratum dicebatur is, qui comitia habebat, ideſt populum rogare, ut ſuis ſuffragiis eum magiſtratum crearet, cuius magiſtratus cauſſa comitia haberentur. & legimus in Liuio lib. 6. factum eſſe S. C. ut duos uiros aediles ex patribus dictator populum rogaret. *Vt collegae conſulum ſint*] ſi enim creantur praetores, ut collegae conſulum ſint; creari a praetore non poſſunt. non enim collegae conſulum dicerentur, creati ab eo, cuius imperium conſulari imperio minus eſt, ideoq. a conſule creantur. Gellius lib. 13. cap. 14. *Hoc a me decerni*] ut ego in ſenatu mea ſententia decernam, conſularia comitia a praetore haberi licere.

A me] augure, & conſulari: quod contentus non ſit Galba, Scaeuola, Caſſio, Antonio decernentibus; quamquam & hi augures ſint. erant autem omnes xv. amplificato lege Syllae dictatoris collegio; cum antea ix. omnino eſſent. qua de re alio loco plenius agetur. τότε μοι &c.] ſubaudi, cum a me decernetur. Homerus ἰλ.θ. *Tranſierint*] cum Pompeio. *Omnia poſtulantes,*] in uictoria non modo Caeſarianorū bona, ſed omnium, qui in Italia remanſerunt: ut tibi non ſine cauſſa timeas. *Videre ſane uelim*] etſi ſcribis, ex eius ſermone ſpem pacis eſſe nullam. *Opportune*] quia fortaſſe me conſiliis inſtruet ad Caeſaris congreſſum opportunis, cum Caeſari maxime ſit amicus. ep. 20. & 21. *Lanuino*,] fundo. *Phameam*] eius fundi dominum. ep. 17. *Sciebam enim &c.*] ſciebam te uoluptuarias poſſeſſiones non emere, qui ſoleres quaerere, ager a te emptus quot annorum ſpatio tantum tibi redderet, quantum in ſolo, ideſt in eius emptione poſuiſſes. uidetur corrigendum, & diſtinguendum hoc modo: Sciebam enim, te, quoto anno, & quantum in ſolo, ſolere quaerere. *Delicium digamma*, fundum, qui tibi eſt in deliciis, ea figura, qua eſt Digamma, qualem Aegypti fuiſſe, traditur. digamma autem eſt F Latinum, factum ex duobus Γ Graecis. *Illud*] Lanuinum; *Volui H-S Q.*] uolui ſeſtertiorum nummorum quingentis millibus emere. *Illi daret*] ut Phamea Lanuinum daret non mihi; quem fortaſſe minus bonum nomen putaret ob recentes mearum fortunarum ruinas, (reſtitutus enim ab exſilio fuerat anno proximo ante Marcellini conſulatum) ſed praedi, qui H S Q. M. ſe daturum ſponderet. *Cum haberet*] cum Phamea Lanuinum Antii proſcripſiſſet. *Iacere*] ſic pro Q. Roſcio Iacere dixit praetia praediorum. *Dementias*] inſanos ſumptus in Lanuino exornando a Phamea poſſeſſore factos. ſic Inſanas ſubſtructiones in oratione pro Milone in fundo P.

Clodij.

Clodij. *Vaſtitati*] quae impendet uniuerſae Italiae. ep.7. *Liberalibus*] ex hac epiſtola, Pompeium profe-ctum eſſe, conſtat. quo modo igitur dicit Plutarchus, eum profectum eſſe Liberalibus? nimirum errare potuit. homo enim fuit. nec alibi non errauit.

EPISTOLA. IX

Aegritudo] aegrotatio corporis, aegritudo animi. ſic Cicero utrũque explanat in Tuſc. *Ad me ſcribere*,] locum correxi ex antiquo lib. Alberti Ferri, cum antea, Scire, mendoſe legeretur. ep.2. *Alienantur*] homines. *Immundae*] mulieri. ſic, Alienum cauſſae, dixit in oratione pro Caecina. *Auis illa*,] de qua ſcis a Platone ſcribi in epiſtola ad Dionis propinquos, cũ ſe a Dionyſij tyranni cuſtodibus obſeruatum, ne horto regiae domui coniuncto egredi poſſet, extra ſpectare, tamquam auem e cauea, dicit. *Mare*] ut ad Pō peium nauigem. *Haeſerunt illa.*] Pompeius ſaepe illud uſurpabat, Sylla regnum armis peperit, ego non potero? mihi autem potius illud in animo fixum haeret, male feciſſe Tarquinium, ultimum Romanorum regem, impie Coriolanum, qui contra patriam arma tulerint. Liuius. *Themiſtocles*] ab ingratis ciuibus patria pulſus. *Maluit*] quam patriae ſuae bellum inferre. de claris oratoribus. *Patriam*] Athenas. Iuſtinus lib.11. *Iure*,] cum cauſſa, non tamen recte. nemo enim recte contra patriam arma fert. iure autem quo modo? ut patriam e manibus perditorum ciuium eriperent: quam tamen ereptam ipſi oppreſſerunt. ita nec recte, ex euentu. *Hunc*] Pompeium, quem adductus beneficio ſequerer. *Aliquid conueniret*] aliqua ratione res componeretur. *Hunc*] Caeſarem, de quo ſaepe, ut propinquo, (nam Pompeius longe aberat) hoc pronomen uſurpat. cur, inquit, Caeſarem ita perdere cupiamus, ut ſimul cum eo urbem, & populum noſtrum exſtinguimus? *Sceleris*] ſceleratus Caeſar, flagitioſus Pompeius, qui ſuis ciuibus famem, ac uaſtitatem

tatem

tatem inferre cogitet, qui patriae ſeruitutem molia-tur. *Sperare*] ut aliquid conueniret. uel, de cauſſa noſtra. *Res nunc tota*] neque enim uideo, quod tum ſperabam, poſſe eos ad concordiam reduci. *Alia mea*] pace enim deſperata, nouum conſilium intelli-go mihi eſſe capiendum'. *Excidiſſe e mundo*] miratus ſum, Pompeio Italiam relinquente, non ſecus, ac ſi ſol e caelo excidiſſet. *Molliuit*] ideoq. otium amans, labores, & incommoda fugiens, nullam adhuc belli partem ſuſcepi. *Deuexa*] decliuis. uſitata uox. *Sine periculo*] Beſſarionis liber, Sine periculo. placeret, Si uel periculo uel contra, Si ſine periculo. χρησμὸς] oraculum, quia, tamquam Apollo, futura praedixi-ſti. *Ad poſterum*] in futurum, in poſterum. *De Pompeij conſilio*] Pompeium de relinquenda Italia cogita-re. *Deſerendam*] Beſſarionis, & Caualcantis ſcripti li bri, Defendam. quid, ſi hoc ita corrigatur? Fugam ne foedam, an' mora deſidem. *Turpe nobis*] rectius duco, Vobis. *De teſtaris hoc*] diſceſſum ex Italia. *Inconſtans*] cum ante ſcripſerim, ut Italia non cede-res. *Manendum puto*] dum audias Pompeium alicubi conſtitiſſe. *Hanc νέκυιαν*] flagitioſum Caeſaris comi-tatum: quem appellat νέκυιαν, quod ad Caeſarem egen tiſſimus, & perditiſſimus quiſque ita confluxerat, ut ad Vlyſſem, cum ad inferos deſcendiſſet, νέκυιαν, ideſt mortuorum turbam, confluxiſſe, ſcribit Homerus. ep. 14. & 23. Ἀπορῶ] dubius ſum, quid te facere opor teat. *Dubitares*] Attice. *Non dubitas*] mihi eſſe ma-nendum in Italia iſtis manentibus. *In ipſa fuga*] cum Pompeius Brundiſium fugeret. *Tum poterimus delibe-rare*] cum ſciemus, quid Brundiſij actum ſit. *Non ſcilicet integra re*] animum enim Pompeij ſuboffendit haec mora. ſed hoc tamen conſilio rectius tibi con-ſulis, quam ſi una proijcias te. *Valde uidero*] ne-ſcio, utrum tibi ſuaſurus ſim, diſceſſum ex Italia, an manſionem. uide epiſt. 2. quo loco ad hanc partem

Attici litterarum Cicero reſpondet. *Aduerſus me,&c.*] ſic & antiqui libri. poteſt hic eſſe ſenſus: Para defenſionem Attice tantummodo aduerſus me, ſi haec manſio, tua auctoritate ſuſcepta, infeliciter cadat. nam, ſi in fraudem incidero, te auctore dicar incidiſſe. quod ad alios attinet, in quibus ſunt Lepidus, & Tullus; ſatis ſcio non opus eſſe; quibus ego conſcius ſum, eiuſdem eſſe ſententiae, uidelicet manendum eſſe. *Peccaui*] adhuc. *Reliqua tuebor*] poſthac dabo operam, ne peccem. *Reditu*] a Brundiſio. *Lentulum*] hoc non eodem die ſcriptum eſſe, quo ſuperiora, liquet ex eo, quia ſcriptum eſt x i v. Kal. Apr. ut infra patet, ſuperiora uero pridie Liberalia, qui dies x v. Kal. Apr. uide principium huius epiſtolae. *His litteris*] ad te ſcribendis. *Scis*] pro Scito, ut ſupra, ep. 4. l. 8. *Caeſari*] a quo Corfinij captus, incolumis eſſet dimiſſus. ep. 10. *Litteris*] quibus rogaui, ut ſcriberet ad me de conſilio ſuo, utrum manſurus eſſet in Italia, an ad Pompeium profecturus. ep. 1. *Quinquatribus*] aut hoc delendum, ut gloſſema ad diem x i v. Kal. Apr. qui dies eſt Quinquatruum primus: (qui enim dicat, uenit ad me Matius Quinquatribus, cum ipſe Quinquatribus ſcribat?) aut, quod ita eſſe exiſtimo, haec epiſtolae pars non eodem, quo proxima, die ſcripta eſt. quod ex eo quoque facile poſſum coniicere, quia proxime, Pridie apud me Craſſipedes fuerat, ſubiunxit, cum loquatur de die, qui Quinquatrus antecedit. quod ſi haec ſcripſiſſet Quinquatribus, non dixiſſet de die ante Quinquatrus proximo, Pridie, ſed, Heri: ſicuti, cum proximam partem ſcripſit, non dixit, Eum exſpectabam x i v. Kal. April. Eum exſpectabam hodie, ideſt x i v. Kal. Apr. Praeterea, temporis fuiſſe interuallum inter haec de Matio ſcripta, & illa ſuperiora, declarat epiſtolae principium. quod cum nocte ſcriptum ſit; (id enim ipſa uerba demonſtrant)

monſtrant) ueniſſe Matium ad Ciceronem ante lucẽ oporteret, ſi continuata ſcriptione confectam eſſe epiſtolam uelimus. quod exiſtimare, ineptiarum eſt. nos, quod ſentimus, pronunciamus. alij diligentius animaduertant. *Haec*] Caeſaris facta. *Timere*] ne crudelis eſſet in uictoria, & nefaria quaeque committeret. Caeſaris enim comitatum ſignificat, quem & paullo ante νεκυίας uocauit. πολιτικὸν] ciue dignum, utile ciuitati. *In ea ſententia*] de pace. *Prudentia potuis*] antiqui libri Caualcantis, & Beſſarionis, Prudentia potius: & proxime, ubi eſt in impreſſis, In quibus etiã Craſsipes, in libro ſcripto Beſſarionis, In quibus Craſſipes erat. de mendo conſtat. de correctione, nihil aſſequor ingenio, quod probem. *Inimicos*] Pompeianos. *Optimatium*] eorum, qui non ſunt Pompeium ſecuti, neque ullam belli partem attigerunt. unde illud in epiſtola ad Varronem, Crudeliter otioſis minabãtur. *Municipiorum*] quia ſe ultro Caeſari fere omnia dediderant. ep.9. & de bello ci. lib. 1. *Lucceium*] cuius, Theophanisq. conſilio Pompeius maxime utebatur. ep. 1. *Totam Graeciam*] omnes Graecos, qui cum Pompeio erant, eius libertos, & amicos; qui apud eum gratioſiores erant, quam ut e tanti uiri dignitate uideretur. *Has peſtes*] Caeſarianos: quorum peſſima facta ne uideam, ad diſſimillimos noſtri proficiſcar. *Illuc*] cum ſe Pompeio coniunxerint. nam Scipio quidem, Pompeij ſocer, in Syriam erat profectus. ep. 1. & Plutarchus in Pompeio. *Fauſtum*] Syllae dictatoris filium, qui erat in Pompeianis praeſidijs. ep. 1. lib. 9. Beſſarionis tamen liber, Emaſtrum. de Libone autem ep. 12. lib. 7. *Conuenire*] in urbe: ut eorum bona uendant. Scipionis alienum aes memorat etiam ipſe Caeſar de bello ci. lib. 1. μακροψυχίας] animum longinquas regiones ſpectantem, Aegyptum ſcilicet, atque Arabiam. μικροψυχίας malebat Magnulus meus: recte fortaſſe: ut puſillum in Pompeio animum

mum notet, qui conſiſtere non audeat in Italia, Aegyptum & Arabiam εὐδαίμονα cogitet. *Hiſpaniam*] prouinciam ſuam, in quam iturus antea putabatur comparandi belli cauſſa. *Fugam noſtram*] ex urbe. *Interuallum*] poſtremum enim ſcripſerat Atticus pridie idus. ep.7. *Profecturum*] de pace, & concordia Caeſaris, & Pompeij. *Perſonam*] ob auctoritatem ex honoribus partam recte adminiſtratis. *Cum primum potui*,] ſtatim e prouincia reuerſus. *Contra cuius honorem*] ne poſſes conſulatum abſens petere: quod tibi populus conceſſerat, Pompeio tertium conſule. epiſt. 1. lib. 7. *Non modo ipſe auctor dignitatis tuae ſui.*] ne idem uerbum iteretur, Fautor, non Auctor, legendum uiri docti exiſtimant. Auctor tamen uidetur defendi poſſe, praeſertim conſentientibus antiquis libris: quorũ ſi uel unus haberet, Fautor, ualde placeret. *Ad te adiuuandum*] ut de habenda abſentis ratione M. Coelius tribunus pl. una cum ceteris collegis legem ferret. ep. 1. lib.7. *Beneficij*] a Pompeio accepti. *Poßim*] ut mihi abeſſe per te liceat. ingratus enim mihi uidear, ſi adſim, cum in ſenatu contra Pompeium de me bene meritum agetur. ep.6. *Et pacis, & utriuſque*] ſic antiqui libri. mihi tamen uidetur ſubeſſe mendum. nam, Pacis concordia, haud ſcio quam recte dicatur. Paci, recte eſſet. *Conſeruari*] ne cogas me iniuriam facere Pompeio, ſed conſerues, ut adhuc fui, amicum utriuſque ueſtrum. *De Lentulo*] quem, capto Corfinio, incolumem dimiſiſti. *Qui mihi fuerat*] cum me conſul ab exſilio reſtituit. *In Pompeium*] quem ſocium, & adiutorem Lentulus habuit in me reſtituẽdo.

EPISTOLA. X

Mucianum] Q. Mucij Scaeuolae, qui a Damaſippo eſt interfectus. in epitome Liuiana. *Itineris*] ad mare ſuperum. *Nauigationis*] ad Pompeium. *Congreſſus, ſermoniſq.*] ut & grauitatem in congreſſu tenerem; & ita loquerer, ut neque ad urbem uocanti concede-

rem, neque tamen alienam ab illo uoluntatem oſten derem. ep. 17. h. l. & 1. l. 10. *Sum admiratus*] quod nobiſcum eſſe noluerit. *Ius dicunt?*] non iudicant praetores, ſed ius dicunt, hoc eſt, iudicij formulam dant: iudicant autem dati a praetore iudices. Diximus hac de re plenius in libro de legibus Romanis. *Viri boni*] ſic & l. 2. de officijs, in extremo, Optimos uiros dixit *ἀγυικοῦς* feneratores. *Perſcribunt*] nomina debitorum in codicem referentes. *Sedeo*] ſedere dicuntur, qui turpi otio languent. *Adfinis*] ſic in antiquo Beſſarionis libro. pateret ſententia, ſi ſic: Quid cenſes igitur, & qudnam eſt tui conſilij? (ut haec ſint Attici uerba, Ciceronis autem quae ſequuntur plena deſperationis) quid? finis huius miſerrimae uitae. In libro Vrbinati eſt: Ecquis finis, pro, Adfinis. nec diſplicet: ut haec tota ad Ciceronem interrogatio referatur, conſilio indigentem. *Vna*] cum Pompeio. *Calamitatis*] nimis enim graui ſcelere uideor Pompeium in calamitate deſerere. *De ratibus*] ratibus teneri exitus Brundiſini portus, ne Pompeius poſſit effugere. quod ſi ita eſſet, non ſcripſiſſet eum Dolabella primo uento nauigaturum. conſtat autem, hoc de ratibus, aliquo temporis interiecto ſpatio, poſtquam primam epiſtolae partem ſcripſerat, eſſe adiunctum. quod Ciceroni eſt in his epiſtolis uſitatum. Aut initium eſt alterius epiſtolae in eo, Tu quaeſo nunc. quod ipſum certe diſiunctum a ſuperioribus uidetur. *εὐημερίας*] Pompeij fugam putat Caeſaris εὐημερίαν. *Ab ijs epiſtolis*] Leptae, Matij, Trebatij: qui ſcribunt circumuallatum eſſe Pompeium, ratibus exitus portus teneri. *Mera ſcelera*] de conſilio Caeſaris intercludendae Pompeio fugae.

EPISTOLA. XI

Actum] Brundiſij. *Hae litterae*] non dubito, quin litteras intelligat III. id. Martij datas. haec igitur epiſtola cum ſuperiore coniungenda; ut una ſit .nam, duae

duae ſi eſſent, non diceret, Hae litterae. aut certe ſcripta eſt haec pars aliquanto poſt ſuperiora. *Priſtinas cogitationes*] de profectione mea ad Pompeium: quē cum ſcripſerit Dolabella primo uento nauigaturum, nauigaſſe puto; quoniam pridie Quinquatrus tempeſtas fuit ad nauigandū maxime idonea. At quo modo hoc iubent litterae Dolabellae, qui Caeſaris in praeſidijs erat? iubent, dixit, pro, efficiunt: cum nauigaſſe Pompeium ſignificent. *Collecta*] cum loca ex epiſtolis tuis deſcripſi, quibus mihi manſionem in Italia ſuadebas. ep. 9. *Conſolationem meam*] quod una cum Pompeio non ierim. *Culpae, ac temeritatis meae*] uidebar enim mihi peccaſſe, temereq. feciſſe, quia profectus cum Pompeio non eſſem: nunc non uideor; quoniam in eo tua conſilia ſum ſecutus. *Illius*] Pompeij. *Illa*] ſtudium, operamq. in me reſtituendo. *Superiorum*] ſuperioris iniuriae, cum me, ſuum praeſidium contra meos inimicos implorantem, deſeruit. ep.4. *Tamen illius &c.*] tamen eum adiuuare deberem. *Similitudinem*] primo me deſeruit, cum patria pulſus ſum: deinde adiuuit, ut reſtituerer: item ego, quod ante omiſi, nunc facere debeo, ut eum adiuuem. *Quam ob cauſſam*] non tam ut mihi beneficium daret, quam ut inimico meo, grauiter offenſus, iniuriam redderet. *Illi*] nunc amicus ero: quem ſi offendi, quod ante ad eum non ſim profectus; nunc proficiſcens reſarciam. ita ſequar illius temporis ſimilitudinem. *Illecti*] ſic liber Caualcantis. aliter Beſſarionis. habet enim, Dilecti: ut fortaſſe non abſurde legi poſſit, Eiecti. nam a Caeſare quidem eiectus Cicero uidebatur, quoniam is conſul Clodium ad plebem tranſduxit. Suetonius. *Nam ego hunc*] Caeſarem. ἰσαλπίζειν] mallem, ἐλάπιζεν, i. oſtentabat, ſupra ueritatem narrabat: quoniam ſubiunxit, Sit hoc λάπισμα. & eſt interciſa comprehenſio. nam, cum, Ita, dixiſſet, nihil reddidit. niſi ſi

ad illud ſpectes, quod infra poſitum eſt, Quare ita paratus eſt. *Se polliceri*] mendum ex eo patet, quod & peditum, equitumq. numerus deſideratur; qui uidetur adſcribendus omnino fuiſſe: &, Se, quo referatur, non eſt. *Vectigal*] quod in ſtipendia militum conferri ſolet, ſed omnia omnium bona, quibus ad ſuſtentandos exercitus utetur. *Illum*] Pompeium, quem ſecuti non ſunt: ideoq. merito iratum putant. *Quiſnam hic*] & hoc, & quod ſequitur, Sed & iſte, ita mendoſum eſt, ut corrigi ſine uetuſtis libris a me quidem minime poſſit. *Ruſtici Romani*] coloniae maxime ciuium Romanorum. *Ego autem, &c.*] uereor, ut exire ex Italia mihi liceat; non tam quia Caeſar omni utetur artificio, omnibusq. blanditijs, ac precibus aget, ut remaneam; quam quod eius preces uideo eſſe pro imperio. *γοητεῖαι*] malitioſas blanditias. *Illa ἀλίμενα*] importuoſa loca: quae ſcripſi me cogitare, primum ut laterem, deinde ut comitatu meo uti poſſem: (celebri enim loco laureatorum comitatus ſermonem hominibus dabit: ep. 4. l. 10.) quod utrũque ſi Brundiſij ſuppetat, ibi malim eſſe. *Verum*] uerum hac de re deliberabimus, cum ſciemus, quid Brundiſij actũ ſit, num Pompeius claſſe abierit. *Scimus*] mallem, Sciemus. *Non nimis excuſo:*] iam non laboro, ut me excuſem, quia non iuerim ad Pompeium; cum ipſos uideam cenas in urbe, quaſi reip. recte ſit, & facere, & obire. *Sextus*] Peducaeus. *Fortiores*] ſi eos id feciſſe uiderem, quod me facere oportuiſſe dicunt: hoc eſt, ſi ad Pompeium ipſi profecti eſſent, armaq. contra Caeſarem ſumpſiſſent. *Troianum ſomniaueram.*] falſo credideram. Troia dictus locus is, in quem primum egreſſus eſt Aeneas, uicinus agro Laurenti, Ardeati, Antiati, Lanuino. *Volui Q.*] quingentis millibus emere, uide ep. 8. *Monſtra*] de Brundiſio. *Lentulus noſter*] caput adſcriptum ex interuallo. *Quid agat?*] cur non ſe occultet, ut facit? cur prodeat in publicum?

blicum? cur ad Pompeium eat? *διατροπὴν*] mutationem rerum: quia mutari tunc Pompeij fortuna uiſa eſt. terret eum memoria Corfinienſis euentus. *Reformidat*] ueretur, ne in eandem calamitatem incidat, ſi ad Pompeium tranſeat. *Satisfactum*] quod, ſuſcepto bello, arma pro eo ſumpſit. putat ſe praeſtitiſſe, quod debuit: nunc pugnare contra Caeſarem, a quo eſt incolumis, capto Corfinio, dimiſſus, non uidetur ſine ſcelere poſſe. *Proſpecta re*] quia proſpicit, quae ſit utriuſque partis futura fortuna. uidet ſcilicet futurum, ut Pompeius uincatur. *Men' haec*] pars haec epiſtolae ex interuallo adſcripta poſt acceptas a Balbo, & a Dolabella litteras. cum enim, oppugnari Pompeium, cognouiſſet; dolore percitus, Men', inquit, haec' ferre poſſe? aut eſt initium epiſtolae. *Hoc*] manſione. *Non credebam*] ut, nuncijs de pace miſſis, oppugnaretur. *Miſer torquetur*] *εἰρωνικῶς*: ut & illud, Balbi optimi, proxime dictum. *Idibus Mart. datis*] cum dediſſet illas ſuperiores I I I. id. Mart. de quibus ep. 10. *Sententia*] diſcedendi ex Italia. *Hoc*] manſione.

EPISTOLA . XII

Ad te I I X. Kal.] Beſſarionis liber, I X. Kal. & recte. nam, cum proxima ſequens epiſtola ſcripta ſit V I I. Kalendas, hanc ante datam eſſe conſtat. *Quam primum transijcere*] ante quā exitus portus, iactis utrimque molibus, praecludantur. *Cn. Carbonis, M. Bruti*] quos Pompeius, Sullae ſocius, occiderat. Appianus, Plutarchus, alij. *Ad ambitionem.*] in locis corruptis aliud eſt ſententiam uidere, aliud uerba reſtituere. ego hic, quid Cicero dicat, intelligo: ſic enim opinor: quibus uerbis dicat, diuinare non poſſum. Duae ſunt comparationes, una Curionis & Caeſaris cum Pompeio & Sylla; altera Pompeij cum Sylla. in priore non, Curionem crudeliter improbeq. ſe duce facere, uti fecerit Pompeius duce Sylla, ſigni-

ficat, ſed, ut ſibi Curio rebus in omnibus obſequatur, itidem Pompeium, quaſcumque res Sylla imperauerit, aut uoluerit, in ijs rebus dediſſe operam ut illi plane ſatisfaceret. non igitur facta Curionis cum Pompeij factis comparat; ne & ſe Syllae, & Curionem Pompeio ſimiles in crudelitate faciat, ſed uoluntatem confert cum uoluntate, obſequium cum obſequio. Poſterior comparatio Pompeium & Syllam aeque indicat inique feciſſe: cum Sylla uictor proditores patriae reduxerit, Pompeius conſul III. lege de ambitu lata in exſilium eiecerit eos, quibus ueteres leges damnatis de ambitu exſilium non irrogabant. itaque Syllae primum uiuentis imperio, deinde mortui exemplo fecit improbe Pompeius. Conſtat, opinor, ſatis de ſententia: uerba conſideremus. Ad ambitionem, mendoſe dictum. Ab illo, non eſt quo referatur: nec dubito, quin deſit, Ab hoc. ut ſit; Ab hoc, a Pompeio; Ab illo, a Sylla. Reductos, poſtulat alterum participium, huiuſmodi ſcilicet, Eiectos, aut, Expulſos: ut hoc totum aut his fortaſſe, aut ſimilibus certe uerbis Cicero ſcripſerit: Ab hoc lege de ambitu noua, quibus exſilij poena ſuperioribus legibus non fuiſſet, eiectos; ab illo patriae proditores de exſilio reductos eſſe. De ambitu quidem legem Pompeiã ſignificat; de qua Pedianus, & Caeſar ipſe lib. III. de bello ci. nam Pompeiam de ui, quam & ipſam tulit in tertio conſulatu, non eſt ut poſſit intelligere. non enim in eam conuenirent illa uerba, Quibus exſilij poena ſuperioribus legibus non fuiſſet. nam cauſſae de ui, etiam ante legem Pompeiam, capitales erant, damnatiq. ſolum uertebant: quod oſtendimus in libro de legibus. Caeſar tamen, cum ante uictoriam de lege tantum de ambitu quereretur; quod atrociorem, quã ſuperiores leges, poenam, exſilium perpetuum, irrogaret; poſtea tamen uictor omnes, non modo de ambitu, uerum etiam de ui Pompeij legibus damna-

tos,

tos, Milone excepto, reſtituit. itaque Caſſius per iocum illud in epiſtolam coniecit, fam.ep.2 1.l.15. Neç tamen Caeſar eum diutius deſiderare patietur: nam habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat. *Per uim*] quaſi iudices eum Pompeij conſulis metu condemnaſſent: quia, cum iudicium Milonis ageretur, exercitum in foro, & omnibus in templis, quae circa forum ſunt, collocauerat. quod Caeſar lib.3. de bello ci. reprehendit. Haec autem Caeſaris criminatio ideo ſuſcepta, ut inuidioſam Pompeij potentiam redderet. nam nec ipſe, qui Milonem queritur per uim expulſum, poſtea eum reſtituit, cum ceteros reſtitueret lege Pompeia damnatos. *Arma haec contra.*] tuliſſet. Pompeius autem omnibus minabatur, qui ipſius in praeſidijs non fuiſſent. *Sed quis ulli non dicat?*] diſtingue ſic: Sed quis, ulli non dicat, hoc ſenſu; non infans ille quidem eſt, ſed ita obſcurus, ut, quis ſit, nemini poſſit dicere. *Profectus.*] ſubaudi, narrabat. *Illinc*] Brundiſio.

EPISTOLA. XIII

A te nihil &c.] diſtingue ſic, A te nihil, ne ante prorſus quidem quid litterarum.

EPISTOLA. XIV

Veniam] ut concedat, ut abſim, cum aliquid in ſenatu contra Pompeium agetur. epiſt.6. *A me ipſo*] ad Pompeium proficiſcar: quod adhuc a me non impetraui. *Ille*] Caeſar. *Graeciam*] ut ipſum Pompeium continuo perſequatur. quod cum ita ſit; quorſum haec loca legionibus muniuit? nam, ſi in Hiſpanias contra Pompeij legatos proficiſci cogitaret, ideo maritimos exitus uideretur clauſiſſe, ne Pompeius, ipſo abſente, Italiam claſſe peteret. *Longius abſunt*] non igitur nunc conſideranda: agamus de congreſſu, qui nunc inſtat. *Stimulat*] nunc haec me uexat ſolicitudo, quod cum Caeſare congreſſurus ſim. *Augurum decretum*] ut augures decernant,

licere praetori comitia conſularia habere, aut di-ctatorem dicere. ep. 8. *Rapiemur*] Romam, ut augur, & ſenator id decernam: aut, ſi recuſabimus ire, uexabimur. *Dictatorem*] quod factum eſt. nam poſt ea Caeſarem M. Lepidus praetor, dictatorem dixit. *Nihil expedio*] cogitatione nihil explico, nihil aſſequor niſi hoc, exitum mihi impendere aut Q. Mucij, qui eſt a Mario iuniore occiſus; aut L. Scipionis, quem Sylla proſcripſit. epitome Liuiana lib.85. Oro ſius, oratio pro Sextio, lib.3. de Orat. conſul cum Nor bano fuit. τέτλαθι κύντερον] perfer: grauius tuliſti: eam ſcilicet lege Clodia pulſus indigniſſime exſulaſti. Ti bi, inquit, illud noſtrum Attice grauius uidetur: mihi contra. proprium enim non erat, hoc eſt non eiuſmodi, ut idem ſemper futurum eſſet, ut mutari non poſſet. id enim ualet Proprium. Ad locum Ho meri de Vlyſſe reſpexit: de quo & Plato in Politicis, & Maximus Tyrius mentionem fecere. Homerus au tem ſic, οὐδ υ. τέτλαθι μοι κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.. Quae uerba Horatius, Vlyſſem cum Tirena lo quentem inducens, ita uertit Sat.5. lib.2.

,, - Fortem hoc animum tolerare iubebo:
,, Et quondam maiora tuli. -

Exire] ex Italia. *Nulla querella*] quod Pompeius Italia pulſus ſit. *Ruſticorum*] ruſticae plebis, bene de rep. ſentientis. nam urbana plebs nominari cum igno minia ſolet. ep.l.7. Vide librũ noſtrum de Ciuitate Romana. maxime autem colonias intelligit ciuium Romanorum: quae ipſae quoque plebis ruſticae partes ſunt. *Metuunt*] Pompeium. *Iratum*] quia eos, qui remanſerunt in Italia, male odit. fam. l.9. ep.6. *Veniam daturum*:] conceſſurum, ut abſim, cum in ſenatu contra Pompeium agetur. ep.6. *Poſſim uidere*] ut ex eius ſermone comparem me ad Caeſaris congreſſum. αὐτός] ipſe o Cicero excogitabis. *Vt ait ille*] ut alloquitur Telemachum Minerua Mentori ſimulata, οὐδ γ.

Quae

Quae deſcripta attulit] mirum, cur, quis attulerit, non dicat. *Quam ſim antiquorum hominum*] quam ſim anti quis hominibus ſimilis, qui ex ſua natura ceteros fingebant, ut eſt in oratione pro Sex. Roſcio. item ego, cum te finxerim ex natura mea; meumq. ſenſum ſecutus, grauius putarim Dionyſi iniuriam laturum eſſe, quam me; nunc ex tuis litteris meae opinionis erratum agnoſco. *Philargyro bene*] reſpondiſti. *Relictum*] a Dionyſio. *Hiſpanias*] contra Pompeij legatos. *Caeſarem*] ſubaudi manſurum.

EPISTOLA. XV

Habebo gratiam illi:] quia tecum aget, ut ad urbem ue nias. *Is ſenſus*] ita eſt affectus erga me.

EPISTOLA. XVI

Quid praeripi?] quid attinet anticipare de Caeſaris congreſſu? epiſt. 1. l. 10. *Tirone*] Patris aegrotante. *Inde, &c.*] Beſſarionis liber, In id modo nuncians. non dubito, quin deprauatus ſit locus, nec facilis emẽdatio.

EPISTOLA. XVII

Oratio] cum Caeſare. *Bene exiſtimaret*] quia me gratum uideret in Pompeium. *Gratias ageret*] non enim hoc fecit: quoniam in eo perſeueraui, ne ad urbem irem. ep. 18. *Noſtro iudicio*] ideo me ad urbem nõ ire, quia de eo non recte exiſtimarem. *Cum multa*] cum multis uerbis oſtenderem, diſſimilem aliorum eſſe cauſſam: me enim beneficio deuinctum non poſſe ſine maxima culpa intereſſe, cum in ſenatu contra illum ageretur: ueni igitur, inquit Caeſar, & cauſſam age non meam magis, quam Pompeij: de pace, inquam, age. *Iri*] a te. *Exitum*] ſermonis. *Vt deliberarem*] ſubaudi, diceret. *Non fuit negandum*] dixi me deliberaturum. etſi iam deliberauerã. mihi enim fixum eſt, aut in ſenatũ non uenire, aut ea dicere de rep. quae ſentio. ſed petenti, ut deliberarem, non fuit negandum. *Ego me amaui*] feci, ꝙ magis ex animo meo fuit: ꝙ iampridẽ nõ feceram: quia potentibus in rep. poſt exſilij tẽpora inſeruiui.

uiui. Amabo. liber Beſſarionis: eadem ſententia. *Comitatus*] Caeſaris: κωμῶν quam tu appellaſti in epiſtola tua. ep. 9. *Eros Celeri*] flagitioſus libertus Q. Metelli Celeris, qui perierat Marcellino & Philippo cos. Celeri, autem pro, Celeris: qua ratione & Virgilius dixit, Relliquias Danaum, atque immitis Achilli: &, Acris Oronti. *Seruij filius*] Ser. Sulpicij filius erat in comitatu Caeſaris. ep. 18. *Rem perditam*] & perdita Caeſaris cauſſà, & copiae eiuſmodi, ut ſperare nihil poſſis. actum igitur de ſalute reip. *Fuerunt*] quia Brundiſio redibant. & cum admiratione protulit. quaſi uix credibile uideatur, tot homines conueniſſe ad Cn. Pompeium circumſidendum. *Extremum*] ut tuum conſilium exquirerem. κατάκρισις] quaſi condemnatio, aduerſus me dicta ſententia. *Virum*] non dixit, hominem, ſed uirum: ut Atticus id uerbum uſurpet, quo Cicero in epiſtola quadam uſus erat, cum ſcriberet fortaſſe ſic: Ego cum uirum uidero; ἐμφατικῶς de Caeſare. Λ Λ Λ *tecan*] corruptae litterae. antiquus liber, V V V *teucun*. non placet in obſcuris diuinare. *Illum ipſum*] Pompeium. ep. 2. *Vt antea*] cum ſcribebas, Videamus, & Cnaeus quid agat, & illius rationes quorſum fluant. ep. 9. *Extremum fuit de congreſſu noſtro.*] primum differebas tua conſilia, dum ſciremus, Pompeij rationes quorſum fluerent. nempe ſcimus: Italia pulſus mare tranſiuit. differebas etiam, quod, cũ ſcires me cum Caeſare ad urbem redeunte congreſſurum, ſcire uolebas, in eo congreſſu quid is aut a me petiiſſet, aut petenti mihi conceſſiſſet. extremum igitur fuit, quod exſpectaras, de congreſſu noſtro. *Agendum eſt*] deliberandum, quid me agere oporteat. πολιτικὸν] de rep. ut ſcribas ad me quae Caeſar egerit ĩ aduẽtu ſuo.

EPISTOLA. VLTIMA

Qui hinc abſit.] qui cum Caeſare non ſit. *Vnquam homines putaui*] recordatus paullo ante, Hominem, dixiſſe, correctionem ſubiecit: monſtra quaedam ſem-

per putaui,non homines. *Quo places*] quo iam conſtituimus. *Nec praeter me*] quo gratior Pompeio aduentus noſter eſſe debebit. nam alij non tam ipſius amore,quam Caeſaris metu,Italia ceſſerunt. *Incommodis*] exſilio.ep.3.lib.8. *Iniuſtisſimus*] totus a ratione aduerſus,minime iuſtam in partem propenſus. Tale illud in epiſtola ad Lentulum: Bibulum habuimus multo iuſtiorem,paene etiam amicum.Immitiſſimus, alij legunt. ego neminem reprehendo, ſequor antiquum Beſſarionis librum,ſequor ipſam ſententiam, exemplo confirmatam.pacem, inquit,in ſenatu Ser.Sulpicius diſsuadebit, quia ſcit Pompeium amicum ſibi nũquam fore, quoniam filium Brundiſium miſit ad eum affligendum.ep.3.& xi.l.10. *Hic quidem*] Pontius quidem Titinianus cum Caeſare contra Pompeium arma tulit,quia, cum inclinatam uideret Pompeij fortunã, rerum ſuarum ruinam Caeſare uictore pertimuit. Seruius uero indigne fecit,qui filium miſerit.neque enim quidquam cogitare magis debuit,quam quid eum ciué,qui ſummos honores in rep.gesſiſset,& agere, & sẽtire par eſset.quae a Pontio non exſpectantur:ideoq. minus turpis,quam Seruius. epiſt.6. *Sententiam*] ſub intellige,dicamus. *Vt nihil noui*] dicamus. *Quod minimum*] hoc eſt uelle me minimum mihi ſpiritum reliquum eſse.nam,ne quis, Quod, inuſitate dictum hoc modo putet; exempla aliquot afferam eiuſdem Ciceronis,ut dubitatio tollatur.Ep.4.lib.10.Cum ſcripſiſſet,inquit, quod me cuperet ad urbem uenire. Et ep. 40.lib.13.fam.Si ulla umquam apud te mea commendatio ualuit;quod ſcio multas ualuiſse plurimũ; haec ut ualeat, rogo. Et lib. 1. de Leg.Illud extremum eſt, quod recte uiuendi ratio meliores efficit. Reliqua uide in Commentario noſtro epiſt. 28. lib. 7. Fam. *Superum mare*] Hadriaticum, *Infero*] Etruſco. *Obſidetur*] Caeſaris praeſidijs. ep.3. *Infeſtum habebimus*] infeſtum reddemus. ſic, Solicitum habere, pro

ſolicitum reddere, alibi dixit, & ,Dymaeos mare infeſtum habere, epiſtola 1. libri XVI. Eſt autem ſententia, Pompeium claſſem parare ad intercludendos Italiae commeatus, ideſt ad patriam fame necandam: ad hunc ſe iturum (epiſtola 8.) & cum iracunda ironia, Boni ciues, amantes patriae, dixit. *In Aegyptum*] quoniã quidem neque de Aegypto, & Arabia cogitare debemus, (cur enim eo nos abdamus? epiſt. 9.) & exercitu pares eſſe Caeſari non poſſumus. claſſe igitur bellum geremus. *Congreſſu*] Caeſaris. ep. 15. *Cenſeas*] mihi agendum. etſi nulla iam dubitatio eſt, quin mihi ſit eundum ad Pompeium.

EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

LATERIVM] fundum in Arpinati. epiſt.7. lib. 4. *Firmitudinem animi noſtri*] quod ab honeſto non diuellar : ideſt, quod in Caeſaris congreſſu neque indulgenter ſim locutus; & in eo manſerim, ne ad urbem accederem. ep. 16. & 18. l. 9. *Sexto*] Peducaeo. *Nonis Dec.*] quo die in coniuratos animaduerti. *Quidnam ergo?*] ſenatus mandauit, ut de coniuratis ſupplicium ſumerem. mandata ſi exſequar, uideo mihi ab improbis ciuibus magnam inuidiam, magnaq. pericula impendere; quod a me contra leges actum obijcient, quae ciues Romanos occidi uetant. quid ergo faciam o Sexte? tum ille me ad praeclarum facinus Homericis uerſibus incitauit. Iliadis χ. *Simillimus eius filius*] ergo doctrina, probitate, iuſtitia praeditus. haec enim patri Peducaeo tribuit Cicero lib. 2. de Fin. his uerbis : Sex. Peducaeus, is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis ſuae filium, tum doctus, tum omnium uir optimus, & iuſtiſſimus. *Non in longum tempus.*] tantum ut exſpectemus, quid de pace decernatur in conſeſſu ſenatorum, nam, in ſenatu, non libet dicere. Beſſarionis liber habet, Longum cum tempus: ut fortaſſe Cicero ſcripſerit, Longinquum tempus. *Emptum*] pretio a Caeſare inductum, ut de pace ageret in ſenatu : cuius nomen fuit in Attici epiſtola.

Quid

Quid nobis agendum putes] putas enim diſcedendum ex Italia. *Dari*] a Caeſare, quaſi a rege. *Popularis tui*] quia tu quoque Atticus. *Mei*] quia migrare Athenas cogito. *Hinc abero*] cum filijs abibo ex Italia. *Alterum*] me abfuturum hinc: de filiis minus certum. *Cephalioni*] & hic, & ſupra ueteres libri habent, Cephaloni: mihi tamen nihil placuit mutare: primum, quia Beſſarionis liber & hic & ſupra habet, Cephaloni, infra tamen Cephalionem ſemper; deinde, quia in Plauti uerſu, quem recitat Priſcianus, ita Cephalionis mentio fit, ut Cephalonem metri ratio non ferat. eſt enim ſic:

,, O amice multis, at mihi une Cephalio.

Si de pace] ſic Beſſarionis liber antiquus: & ſententia non obſcura: itaque nihil muto. *Prouincia*] Hiſpania. ep. 2. lib. 9. *Iſte ſummarius.*] emptus pacificator. mallem enim, Nummarius. ut Nummarij iudices, pretio corrupti, ep. 14. lib. 1. & placet εἰρωνικῶς dictum eſſe, Niſi forte: quia ſcit Caeſari perſuaderi non poſſe, ut quieſcat. *Dixi*] ipſi Caeſari. ep. 1. lib. 9. *Grauitatem*] in congreſſu Caeſaris. *De iuuenibus*] de Ciceronibus. *Audiſti*] forte, nolle me eos erudiri a Dionyſio. ep. 2. *Haec eſt ἄλη,*] haec animi mei ſolicitudo, & mentis error, in quo nunc ſum, mortis inſtar eſt. angor enim, quod neque ad urbem uenerim, ut inter Caeſarianos de rep. libere agerem; neque bonos uel cum periculo ſim ſecutus. alterutrum certe oportuit. aut enim bonos ſequi debemus; quorum de Italia relinquenda temerarium conſilium fuit: aut, ſi Italiam relinquere non placet, neque temeritatem bonorum imitari; agamus hic libere, quae ſentimus, & pro rep. & contra improborum audaciam. *Hoc, quod agimus*] manſio haec noſtra in Italia, neque honeſta, neque tuta. *Iſtum, &c.*] forte L. Cornelium Balbum, qui filium Brundiſium miſerat. *Me*] non me, ſed iſtum legatum iri arbitror. *Si acciderit, ut legarer*] & conſuetudo

ſuetudo Latini ſermonis poſtulat, Vt leger; & ego eo procliuius in hanc opinionem deſcendo, quod antiqui libri, Vt legerer, habent.

EPISTOLA. II

Agerenturque] pararentur a meis ad nauigationem. *Mmteycá*] corrupta dictio, ſed, ut opinamur, ad nauigationem pertinens. *Ardet*] abeundi cupiditate. *Nec eſt quidquam*] nec uidemus, aut quae loca petamus, aut eo perueniendi quae ſit ineũda ratio. *Tullia mea ſcripſit*] opinor eum mihi commendans, & ſuperiora excuſans. aut, Scripſit, ad me profecturum. ſed ego ideo nolim ad me profectum, quia neque hoc tempore eo mihi comite opus eſt, & homini non amico noſtra incommoda ſpectaculo eſſe nollem. ep. 5. & 10. lib. 8. & 10. & 14.l.9.& 2.lib. 10. *Inimicum eſſe*] quod ſcribis te facturum, ſi ego uelim.

EPISTOLA. III

Profectus] Caeſar, ut in Hiſpanias iret contra Pompeij legatos, Afranium, & Petreium; & Varronem. *Longiorem*] quae eſt huius libri prima. *Viſum te*] puto eſſe epiſtolae initium. *In Regia:*] publicum aedificium, in quo ſacra fiebant ex antiquo Numae regis inſtituto. Feſtus 226.280.286. Sex. Rufus, P. Victor, pro Milone. *Non uenerim*] in ſenatum. *Tullum*] Volcatium Tullum. *Seruium*] Sulpicium. *Quia non idem*] quia non ijs conceſſiſſet, quod mihi, ut in ſenatum non uenirent. ep.lib.4. fam. *Cum filios miſiſſent.*] Seruium deſignat, non utrumque. non enim Volcatius contra Pompeium filium miſerat. ep. 17.& 18. lib. 9.

EPISTOLA. IV

Iſtos] Pompeium, & Caeſarem. *Alter ardet*] Caeſar. *Expulit*] Pompeium. *Alia ex parte*] conatur & in Graeciam perſequi, & ei prouinciam Hiſpaniam eripere. *Ad pedes ſtratos*] ſuppliciter rogantes, ut nos contra ſceleratam tribuni pl. rogationẽ

defenderet. *Huius*] Caeſaris: cui dicebat ſe iniuriam eſſe facturum, ſi contra Clodium ageret. lib. 3. ep. 15. minus liberale uocauit reſponſum Pompeij. *Elapſus*] quia claſſe fugit. *Deſerta per ſe patria, aut oppreſſa*] deſeruit Pompeius, oppreſſit Caeſar. *Admonemur,*] laudabat igitur Atticus profectionem Ciceronis ad Pompeium, cum diceret, ei praeſtanda eſſe illa, quae ſcripſerat in libris de rep. nimirum haec, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum; nihil omnino malum, niſi quod turpe. *Illis libris*] de rep. ep. 15. lib. 4. ep. 1. & 2. lib. 6. ep. 3. lib. 7. ep. 11. lib. 8. ep. 3. lib. 10. XIV. *annis ante*] cum ipſe conſul eſſet. uidit enim coniuratis fauere multos nobiles, & in ijs Caeſarem ipſum. *Proficiſcar,*] ad Pompeium. *Alter*] filius. *Maiore pietate*] nam Quinctus filius & patri, & patruo inimicus: ut paullo poſt. *Eius*] Quincti filij. *Ipſius*] ipſum Quinctum uidemus nunc earum litterarum paenitere, quas ad Caeſarem ſcripſit. *Iter*] ad Caeſarem. *Simulatioq. pietatis.*] quia ſimulauit ideo ſe ire, ut Caeſari oſtenderet, nos optimo in illum eſſe animo: quod contra fecit. *Suis*] Caeſaris. *Haec ipſa timide.*] ad te ſcribo: quia ſcio tibi dolorem allatura: reliqua celauimus. *Nulla noſtra culpa*] non in educatione uitiũ fuit, ſed in natura. *Hortenſii filium,*] qui erat cum Curione in Caeſaris partibus. de hoc Valerius. *Metuit.*] quia noſtrum conſilium de relinquenda Italia patefactum Caeſari ſit. *Quae ad nos delata,*] quae de Quincto filio audiuimus, ab eo ad Caeſarem delata. *Quid futurum ſit*] uereor enim, ne Caeſar, cum noſtrum conſilium cognouerit, nos obſeruari, & fugientes retrahi iubeat. *Nam ſi haberemus &c.*] iacente rep. nihil audeo contra prauam huius naturam; ne uidear aduerſari, non quia deprauatus peſſime de nobis mereatur, ſed quia pro Caeſare faciat. quod ſi eſſet aliqua reſp. conſolationem abs te nullam quaererem; conſilium ipſe caperem aut ad ſeueritatem, aut ad indulgentiam.

gentiam. aut enim illum ſeueritate reprimerem:aut, abiecta de illo prorſus omni cura, permitterem, ut ageret & ſuo arbitratu, & ſuo periculo quod uellet. *Iracundia*] magis placeret, Ira, ut eſt in antiquo libro: quia uidetur iracundia non iram, ſed naturae ad iram procliuitatem oſtendere: ut, ſi diceret, Haec ſcripſi iratus, rectius uideretur, quam, haec ſcripſi iracundus. uideo tamen in hac ipſa pagina Iracundiam pro ira iterum uſurpatam, item alibi. *Ignoſces*] quia ſcripſi, quae tibi ſcio fore acerbiſſima. *Eum*] ipſum Curionem. *Lege Pompeia*] legem appellat, cum tamen duas ſignificet, de ambitu unam, alteram de ui, quas Pompeius tertium conſul tulerat. Pedianus. *In Sicilia*] qua Catonem expulit. Caeſar lib. 1. de bello ci. *Propius factum eſſe nihil.*] quam ut L. Metellus tribunus pl. cum aerarij fores complexus uetaret Caeſarem ingredi, occideretur. Haec tamen quattuor uerba non opinor ſuo loco poſita, ſed collocanda poſt, Tribunum pl. *Eum*] Caeſarem. *Voluiſſe*] minatum eſſe Metello, ſi pergeret obſtare, quo minus ex aerario pecuniam poſſet ſumere. *De aerario*] quia, cum aerarij claues non inuenirentur, refractis foribus publicas pecunias abſtuliſſet. Plutarchus, & infra ep. 7. *Sex tui faſces?*] Caeſar Curioni Siciliam prouinciam aſſignauerat, quam propraetor adminiſtraret; ideoq. & faſces ut imperium habenti dederat. *Cur laureati?*] neque enim laureatis utebantur, niſi poſt uictoriam de hoſtibus partam. at Curio neque adhuc uictoriam ullam erat aſſecutus, & bellum cum ciuibus gerebat. *Ipſo*] Caeſare. *Cur ſex?*] nam duodecim extra ordinem & Paullus Aemilius praetor ad bellum Ibericum proficiſcens uſus eſt: quod in urbe conſulibus tantum, extra urbem proconſulibus licebat. *Cupiui &c.*] egi cum Caeſare de S. C. ab amicis & familiaribus occulte faciendo, quo mihi Siciliam prouinciam cum imperio, faſcibusq. datam conſta-

ret: at ille, qui nunc ſenatui maxime eſt infenſus, ita reſpondit: Senatum contemne; a me omnia proficiſcentur. *Surrepto*] nam, ſi palam ageretur, Pompeianus aliquis tribunus pl. S. C. interceſſiſſet, ut L. Metellus, qui omnia, quaecumque Caeſar agere inſtituit, interceſſione impediuit. itaque fam. lib. 8. ep. 16. His, inquit, interceſſionibus plane incitatus eſt Caeſar. & libro 1. de bello ci. *Duodecim nolui*] quibus proconſules utebantur. *Licebat*] per Caeſarem, qui mihi omnia conceſſiſſet. *Petiiſſe ab eo*] ut ubiuis eſſe poſſem. *Philippum*] qui Atiam, Iulia Caeſaris ſorore natam, habebat in matrimonio, poſt Octauij prioris uiri obitum. uitricus igitur Octauij, qui poſt Auguſtus. *Nihil impetrabat*.] petens, ut in ſenatum uenirem: quod ſi refugerem, ne adeſſem, cum de Pompeio detraheretur; uenirem tamen, & agerem de pace. ep. 17. lib. 9. *Nunc ipſum*] uide epiſt. 9. lib. 8. *Eius cauſſa*] eius quidem cauſſa, quod ad eum quidem attinet, minime offendiſſes, ſi ex Italia diſceſſiſſes. *Tuam prouinciam*] Siciliam; qua nauigandum mihi erit, ad Pompeium in Graeciam proficiſcenti. licebit ne hoc mihi per te, & tua praeſidia? *Perliberaliter*] amantiſſimis uerbis uſus eſt, cum omnia polliceretur. *Eſt uerum profecto*] mallem, Eſt profectum, hoc quidem ſermone, quem cum Curione habui. primum enim, ex Profectum factum ſuſpicor, Profecto, deinde ad Profecto additum ex ingenio Verum. *Exſpectaturus*] Caeſar, ut interrex comitia conſularia haberet. quod fieri ſolebat, cum, anno finito, nulli dum deſignati conſules eſſent. Exſpectaturus: dum Lentulus & Marcellus annuum conſulatus tempus perfeciſſent. *An*] an potius, ante quam ab urbe diſcedat, decretum ab auguribus fieri uelit, quo uel conſules creare praetor poſſit, uel dictatorem dicere, qui deinde conſules creet. ep. 8. & 14. lib. 9. *Quo modo dixerim*] quaſi turpe quiddam, nec dicendum, occultat;

quod contra morem maiorum ſit, aut conſules creari a praetore, aut dictatorem dici . uel eſt incerti animi ſignificatio; cum ignoret, quid acturus Caeſar ſit de comitiis conſularibus, ſi haberi ab interrege nolit; ut ſit; Quo modo dixerim Caeſarem hoc explicaturum? *Ad ſe*] ad ipſum Caeſarem. *Deferri*] a populo: aut, a legibus, cum is eſſet annus, quo ei per leges conſulem fieri liceret. decem enim anni poſt geſtum cum Bibulo conſulatum abierant. *Nolle*] uoluit. nam, ipſo dictatore comitia habente, conſul factus cum Seruilio Iſaurici filio. lib.3. de bello ciu. *Nullo negotio*] iurabat in re graui, ſed, etiam ſi nulla grauis eſſet cauſſa, iuraret tamen pro Caeſare. uel: quod ego illum facile, hoc eſt prompto animo, iurare intelligerem: ex quo ſimulationis tollebatur ſuſpicio. uidebatur enim id ex animo facere. *Eſſe debet*] exiſtimo ita eſſe. *Affirmabat*,] Dolabella potius, quam Curio, ſi conſideretur illud, Dico quid? affirmabat igitur in ſuis litteris. *Quod me cuperet*] pro, ſe cupere. Eodem modo, Quod, Plautus uſurpanit: Equidem ſcio iam, filius quod amet meus. & Ouidius de Triſtibus.

,, Delicias ſi quis, laſciuaq. carmina quaerit;
,, Praemoneo, nunquam ſcripta quod iſta legat.

Vide Commentarium noſtrum epiſt. 28. lib.7. Fam. *Illum*] Caeſarem. *Gratias agere*] quod ab ipſo non rogatus, ultro ſcripſiſſet ad me, ut ad urbem uenirem. *Iubebat*] Beſſarionis liber, Videbat; utrocumque modo, mendum tamen remanet: deeſſe enim aliquid uidetur, quippe cum a ſermone Curionis ad mentionem Quincti filij nullo uerborum adminiculo transeatur. *Domeſtici mali*] a Quincto filio: qui ſermonem habuit cum Hirtio, mox cum Caeſare. epiſt.4. *Illum*] Quinctum filium. *Me inuito*] profectus eſt ad Hirtium. *Quae pro illo ſit*

lo ſit ſuſpicandum] & hoc, non dubito, quin mendum contineat. Supplicandum, eſt in Beſſarionis libro. *Conuento*] a te Attice; ut ex eo certum ſciremus de Quincto filio. *Neſcio quid*] neſcio quid mali ex hac Quincti filij profectione creatum. ſed uelim quam minimo defungamur. & uidentur hae uel conmiſtae epiſtolae, uel praepoſterae. nam ſupra narrauit ſermonem Hirtianum. *Tu Oppios Terentiae dabis*] tu Oppios (de quibus ep.7. lib. 8.) Terentiae conciliabis; ut illi praeſto ſint, ſi quid ei opus erit. nam cauendum eſt illi tantum ab urbis periculo: quod unum iam uidetur incommodum ſupereſſe. nam illud de turpitudine, quod me antea mouebat, ſi eo loco feminae Romae manerent reliquis abeuntibus, iam faceſsit, cum nobiliores feminae in urbem omnes iam redierint. quoniam igitur manſura eſt Terentia, Oppios illi da. *Me tamen*] quia uidebatur epiſtolam in eo terminaſſe, Periculum eſt; ſubiungit, Hoc tamen addam. *Vt uidero*] rurſus eum aliquo profectum exſpectabat. ep.4. *Tirone*] Patris aegrotante. ep.5. lib.8. & 16. lib.9. & fam. lib.16.

EPISTOLA. V

Tota mea cogitatione] conſilio abeundi. *Die*] nauigationis meae. *Lunam nouam*] tum enim plerumque turbulenti ſunt dies: ut id tempus maxime ſit nauigantibus uitandum. *Harum rerum exitum non uidere.*] ideſt, actum eſſe de rep. ſpem reliquam eſſe nullam. ep.4. *De quodam,*] de Quincto filio: cuius nomen occultat; itaque & proximis uerbis paene ſententiam breuitate obſcurat, ueritus ne in alienas manus epiſtola perueniret. *ἐργαδίαν*] difficilem prouinciam Adagium. *Vtinam tu*] ſuſcepiſſes iuuenem regendum. ep. 6. *Modeſtior non ero*] in eo regendo: utar ſeuera diſciplina. itaque ep.6. Quinctum puerum, inquit, accepi uehementer. & ep.7. Quinctum filium ſeuerius adhibebo. utinam proficere poſſem. *Epiſtolam*] miſi.

Requirere] ut ſibi commendarem aliquem meorum. *Commodius*] liberalius de die pecuniae pro diuerſorio ſoluendae. *Negligentiam*] qui tam negligenter cum Canuleio de die ſolutionis egiſſet. longiorem enim fuit impetraturus, ſi contendiſſet. *De Canuleio*] nota locutio, pro, A Canuleio: ut De Craſſo domum emiſſem, in epiſtola ad Sextium. *Rogaſſem*] ut ageret cum Canuleio, amico ſuo. *Emiſſe*] meo nomine. *Addici*] diuerſorium. *Pecuniae*] Canuleio ſoluendae. *Stomachoſius*] ſubiracunde, qui tam anguſtum diem ſolutioni praefiniret. ep.9. *Ioco familiari*] quia ſic epiſtolam inſcripſi, Vecteno Monetali. uide ep.9. *Agis liberaliter*] quia diem pecuniae longiorem fore pollicetur. *Certiorem eſſe factum*] de eo, quod tecum locutus eſt, ſe curaturũ, ut ſolutionis tẽpus ultra idus Non. produceretur. *Tuo itinere*] in Epirum.ep.7.l.9.

EPISTOLA. VI

Moratur.] quia tempeſtas non eſt ad nauigandum idonea. *Aſtute*] aſtute agerem, ſi profectionem meam ad Pompeium differrem, dum ſcirem, quid in Hiſpanijs ageretur.epiſt. ſequenti. *Retice*.] ſuſpicor mendum ſubeſſe: ſuſpicor autem non ſolum ex ſententia ſatis abſurda, ſed etiam ex uarietate exemplarium. nam in Beſſarionis, & Alberti Ferri libris, Recitet &. *Et tamen*] & tamen etiam ob hanc cauſſam breues ſunt. *De Quincto fratre*] Quincti fratris cauſſa. Alij, De Quincto filio: ut ſubaudiatur, regendo. *Sedulo*] hoc uidetur ſignificare: Ita mihi ſaepe corrigendus. *Mones*] ut caueam, ne quis profectionem meam ad Pompeium odoretur. *Ab uno illo*] a Quincto filio: a quo cauere difficilius eſt, quam a ceteris; quia coniuncte nobiſcum uiuit. *Magnum opus*] duram prouinciam cepi. *Mirabilia multa*] de eius mini me ſimplici ingenio. *Si ſine illo poſſem*] ſi pater abeſſet: qui relaxat, quidquid ego adſtrinxi. *Quod tu potes*] neque enim Quinctus pater tecum eſt. *Ignoſco*] pa-

terno amoris quo eſt in filium indulgentia. *Qua, & quo,*] qua utar uia, quo iter intendam. ep. 2. *Ego uero*] puto initium alterius epiſtolae. quid enim infra iteret de Quinto filio? *Tergiuerſationem*] ſcripſerat Atticus, ſe quoque exiturum ex Italia, ſed lente, & quaſi tergiuerſantem, ne uideatur Caeſaris imperium refugere, & praeſentem reip. ſtatum improbare; ideoq. in Apulia, maxime Siponti, aliquandiu manſurum. *Neutrum*] neque pro Caeſare, neque pro Pompeio: quorum neuter pro rep. pugnat. *In acie*] in caſtris, ubi erunt copiae, ubi pugnandum erit. *Melitae,*] quae eſt inſula Siciliae proxima. ep. 7. *Futurum*] me. *Nihil, inquies*] nihil enim iuuas, ſi in acie eſſe non uis. *Minus fortaſſe uoluiſſet.*] non enim fortaſſe uoluiſſet me ad illum ire: quia, cum eo peruenero, dicam quae inuitus audiet: improbabo ratiónem belli, copias, de ducibus multos. fam. ep. 5. lib. 7. *Meliore tempore*] licet mihi tempeſtatem idoneam exſpectare. quoniam dubitandum mihi non eſt, ut aut mari Hadriatico Dolabella, aut freto Sicilienſi Curio meam unquam nauigationem impediant. *Hadriatico*] cuius eſt commiſſa cura Dolabellae, genero meo. Florus lib. 4. Fauces, ait, Hadriatici maris iuſſi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyraeo litore caſtra poſuerunt. *Praeclara ουνοδια*] praeclarum erit colloquium: ſtatuemus enim de officio utriuſque noſtrum. *Vixit,*] iucundiſſime fuit. *Iacere*] odioſum eſſe plebi, quia pecuniam aerarij abſtuliſſet. ep. 4. *Nauigare*] Pompeij claſſem Curio timebat: quae ſi fuiſſet, aiebat ſe de Sicilia abiturum. ep. 5. *Vehementer.*] ſeuere. *Auaritiam.*] uideo eum ad Caeſaris partes tranſijſſe, quia magnum ex eo congiarium a Caeſare ſperaret. *Quod timueramus*] ne cum Caeſare locutus eſſet de noſtro conſilio Italiae relinquendae. ep. 4. *De Oppijs Velienſibus,*] de quibus uide ep. 13. l. 7. & 4. l. 10. *Epirum*] tuam. *Noſtram putabimus*

tabimus] utar ut mea, ſi acciderit, ut inde tranſeam, cum ad Pompeium proficiſcar.

EPISTOLA . VII

Exſpectem,] ut differam profectionem meam ad Pōpeium, dum Hiſpanienſis belli exitū audiemus. *Iſtum*] Caeſarem. *Trahi*] duci. *Ipſum Curionem*] quo nunc magis Caeſarianus nemo eſt. *Quieſcamus*] conſilium eundi ad Pompeium omittamus. *Iſtum*] Caeſarem. *Quam uictum*] quam cum uictus ſit, magisq. dubitet, quam fidat ſuis rebus. *Gabinio*] Caeſaris amico; qui ab exſilio reſtitutus ſententiam dicet in ſenatu, & quidem ante me rogatus. Dio lib. 39. *Cloelium*,] Beſſarionis, & Alberti Ferri libri, Clodium, &, Cateli, pro, Catuli. utrum rectius, diuinare non licet. facimus tamen, quod noſtri muneris eſt, ut antiquā ſcripturam oſtendamus. *Catuli.*] clientem. Sic alibi: In qua erat Eros Celeris. *A me defenſos*] non modo inimicos, ſed nec meos neceſſarios, qui me defendente condemnati in exſilium abierunt, reſtitutos a Caeſare, uidere in ſenatu ſine dolore potero. *Dolore*] quia, legibus condemnatos, armis reſtitutos uidebo. *Dedecore*] quia uerſabor inter homines iudicio notatos. *Vt mihi liceat*] Romae uiuere, & in ſenatum uenire Caeſare uictore. *Tamen ne dubitemus*] ideſt, diutius ne dubitans, animoq. ſuſpenſus cogitem, an Caeſari me uenditem, & in Italia maneam? eſt uero abijcienda dubitatio, potiusq. de diſceſſu maxime cogitandū. nam, etiā ſi ei me nunc uenditem, tamen non uideor expers periculi futurus, quoniā ab eo rogatus in ſenatum non uenerim. initio diſſenſionis, eius partes ſequi ſi uoluiſſé, praemiū aliquod tuliſſem. nolui: nunc ei me uendité etiā cū periculo? *Non eſſe indiciū*] caſum Hiſpanienſem nō eſſe mihi exſpectādū; propterea ꝙ in eo bellū nō terminabitur. *Themiſtocleum eſt*] cogitat, quod olim Themiſtocles contra Perſas, claſſe bellum gerere, ideoq. in Hiſpanis haud multum ponit. *Per ſe*] ut ipſe praeſens eas

teneret; ſed, quaſi de ijs non laborans, legatis, Afranio, Petreio, Varroni, negotium commiſit. *Sedentes*] otioſi, neutram partem adiuuantes. *Claſsibus aduerſabimur*] Pompeij claſſibus. Sed otioſum uidetur eſſe uerbum. quorſum enim iteretur? itaque malim ſic legi, Aduerſabimur igitur? *Quod malum &c.*] totus hic eſt perturbatus locus, ideoq; ſtellula e regione appoſita notatus. Beſſarionis antiquus liber dictionem, Malum, non habet, & habet, An ni ualde, pro, Hannibal. *Quod ſi iam &c.*] officium poſtulat, ut Pompeium ſequar. at periculoſum erit; quoniam Caeſar, cuius uenti ſecundiores uidentur, offendetur. ita ſane res habet. ſed & manſio periculoſa; ſi forte Pompeij cauſſa, nūc afflicta, conualuerit. cum igitur utrimque periculum impendeat; ſatius eſt Pompeium ſequi, ideſt recte facere, cum periculo, quam in Italia manere, ideſt peccare, eiuſdem periculi metu. *Ab illis*] a Pompeianis. *Si peccaro*] ſi in Italia manſero. *Ab hoc*] a Caeſare. *Si recte fecero*] ſi ad Pompeium iuero. *Vt non ſit dubium &c.*] ut ſine ulla dubitatione turpitudinem, quae eſt in manſione poſita, fugere debeamus, eo magis, quod ne manſio quidem periculo uacat: quae uel ſi ſalutaris eſſet, ob turpitudinem tamen conſilium caperem diſcedendi. *Non ſimul*] obiectio. *Omnino*] reſponſio. *Feſellit ea res*] decepit, induxit. id cauſſae, inquit, fuit, ne ſimul cum Pompeio mare tranſierim, quod, pacem exiſtimans fore, ueritus ſum, ne deinde Caeſar ob trāſitionem mihi eſſet inimicus. ep. x i. l. 8. *Fortaſſe non debuit*] fortaſſe non tanti apud me iſtaec ſuſpicio eſſe debuit, ut propterea Pompeium, de me optime meritum, deſererem. *Cum idem*] cum eodem tempore. uidebam enim, ſi pax eſſet, Caeſarem & mihi fore iratū, & eundem Pompeio amicum. *Senſeram*] Clodianis temporibus: cum Pompeius ideo me noluit defendere, nē Caeſarem offenderet. cuius temporis ſimilitudinem pertimui. ep. 4. *Iidem*] coniuncti, eiuſdem uoluntatis.

tatis. *Auguria quoque me incitant*] ad diſceſſum.auguror enim ſpe non dubia, nullo modo ſtare poſſe Caeſarem diutius, etiam nobis languentibus. *Ab Appio*] Beſſarionis, & Ferri ſcripti libri, Ab Athico.& quoniam hi libri ſaepe pro Atticus habent Athicus,ut in hoc ipſo ambitu, Et tamen mi Athice: putaui minore mutatione legi poſſe, Attio, quam, Appio:ut de Attio Nauio intelligatur,qui,Tarquinio Priſco Romae regnante, auguralem ſcientiam ſummum in honorem adduxit,de quo l. 1.de Diuinatiõe his uerbis:Quis ueterum ſcriptorum non loquitur, quae ſit ab Attio Nauio regionum facta deſcriptio? qui cum propter &c. Liuius quoque lib.1. Explano igitur,Non haec collegij noſtri ab Attio,non haec auguralis collegij ab Attio deriuata,ſed illa a Platone ſumpta, qui ſcripſit nõ diuturnam eſſe poſſe tyrannorum dominationem. *Florentis,ac nouos,ut uti diebus*] quoniam ab impreſſis libri ſcripti ne littera quidem diſſentiunt, tentemus nũ elicere correctionem e coniectura poſſimus, ita ut ab antiqua ſcriptura quam minimum diſcedatur. ſic igitur fortaſſe corrigendum: Florentiſſ. ac nouus V I. V I I. diebus:id eſt,Florentiſſimus ac nouus ſex ſeptem diebus.ut,ſex ſeptem,dictum ſit,pro,ſex ſeptemue: quemadmodum dixit Horatius, Si quadringentis ſex ſeptẽ millia deſunt,Plebs eris.cũ paucos omnino dies Caeſar in urbe moratus in Hiſpaniam contra Pompeij legatos contenderit. quod ex ipſius Commentarijs de bello ciuili planum fit. *Ipſi illi*] quae antea eum ſpe licentiae,rerumq. nouarum dilexerat. ep. 3.l. 7. *In Metello*] cui mortem cum ſit minatus, oſtendit ſuperiorem manſuetudinem non naturalem fuiſſe, ſed ſimulatam. *In aerario*] cum ex aerario pecunias abſtulit, indicauit falſum eſſe id, quod antea ſimulauerat, affluere ſe diuitijs. quare, cum ab eo & caedes, & rapinae timeantur; ex metu odium creabitur, ex odio autem ea, quae ceteris tyrannis euenerunt. ep. 4. *Patri-*

monium

monium ſuum] nam & Antonius,& Curio, & Dolabella,Caeſaris ſocij, magno omnes aere alieno oppreſſi. *Feſellerit*,] haec opinio de Caeſaris non diuturno regno. *Tulerunt*] ibo,inquit, ad Pompeium eo libentius,quod Caeſarem puto, etiam languentibus nobis, diutius ſtare non poſſe.quod me ſi fallet, aliterq., atque ego auguror, acciderit;feram, ut multi excellentes in rep.uiri;quos feſellerunt ea,quae putarant:ideoque & Themiſtocles,& Africanus,& C. Marius in eos caſus inciderunt, quos uitaſſent, ſi nihil illos feſelliſſet. *Niſi forte*] niſi tu id cenſes, quod cenſere nequaquam debes,non eſſe mihi de diſceſſu cogitandum;ut potius,Sardanapali exemplo, in patria, & in meo lectulo iners,ingloriusq. moriar,quam ut Themiſtocles in exſilio. *Sardanapali uice*] ut Sardanapalum, inſtar Sardanapali. Suetonius in Nerone : Vice mundi circumagi cenationem. *In ſuo lectulo*] pro, in meo. Graecum loquendi genus. nam ἑαυτοῦ ualet,ſui ipſius, et mei ipſius.non igitur legendum, Meo, quod uideo placuiſſe uiris doctis:ſed accipiendum, Suo,pro meo, more Graeco, ut dixi. Sic & Pompeius in epiſtola ad conſulem locutus eſt,lib.8.ep.6.Nunc, ut ego non ſciebam, ſua ſponte intelligere ſcio, quanti reip. interſit,omnes copias in unum locum primo quoque tempore conuenire. Sua ſponte, pro ipſa re, tua ſponte, me non monente, dixit. quamquam & hic ſine cauſſa mutatum erat,Sua,in tua. Accedit conſenſus ueterum librorum,in quibus uideo ſcriptum eſſe, Sua ſponte. *Ex ſilio Themiſtocleo*] pulſus inuidia ciuium,ad Artaxerxem, Perſarum regem, exſul Themiſtocles confugit. Plutarchus. *Qui*] res interdum Cicero attendit potius,quam uerba,ut hic:nam, Qui, coniungi nôn poteſt cum,Exſilio Themiſtocleo: cum ſint diuerſa genera:ſed quia,Themiſtocleo, nihil aliud quam, Themiſtoclis,ſignificat,propterea,ut dixi,rem ſpectans Cicero,non uerbum,intulit, Qui. *Ait*] lib. 1. hiſtoriae.

Lace.

Lacedaemoniorum] quos publico Graeciae conſilio cũ offendiſſet, poſt ab ijs accuſatus eſt apud Atheniẽſes, quod ſocietatem cum rege Perſiae occulto coiuiſſet. Plutarchus, Iuſtinus. *Suorum ciuium*] a quibus in exſilium actus eſt. *Artaxerxi*] cui de ſubigenda Graecia pollicitus, poſtea cum uideret praeſtare non poſſe, uoluntaria morte, ueneno ſumpto, uitam finiuit. Plutarchus. *Illa nox.*] Africanus minor, mane in cubiculo ſuo mortuus repertus, putatur ſuorum ſcelere ſublatus, maxime Semproniae uxoris, cuius fratrem Ti. Gracchum, in concione interrogatus, dixerat, iure ſibi caeſum uideri. quod profecto nunquam dixiſſet, ſi talem exitum prouidiſſet. ergo & eum, ſapientiſſimum uirum, aliquid fefellit, fefellit & C. Marium; qui cum L. Sylla numquam profecto cõtentionem ſuſcepiſſet, ſi diem illum, quo urbe pulſus eſt, mentis acie prouidiſſet. *Perpetua*], πλήων χρόνος, ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω τῶν ἐνθάδε· ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι: inquit apud Sophoclem Antigone. *Maturius*] ſi acciderit, ut ante, quã iſte corruat, ego peream; mea non multum intererit utrum, &c. Iidem uiri docti hoc referunt ad Caeſaris necem: quod miror: cum ſententia pateat ex eo: Mea non multum intererit, &c. *Vt ijs pareant,*] ut Caeſaris imperio me ſummittam, cum imperium mihi contra eum ſenatus dederit. fam. ep. 10. lib. 16. & in oratione pro Deiotaro, & Caeſar de bello ci. lib. 1. *Domeſticas tricas*] propter rem familiam a uiro ſuo Dolabella male gubernatam. fam. ep. 16. lib. 2. *στοργῆς. &c.*] quamuis eximia ſit eius in nos pietas, & amor; ideoq; metu periculorum, quae mihi ad Pompeium eunti uideor impendere, uehementer moueatur; ire tamen uult, &, quid rectum ſit magis, quam quid utile, conſiderat. *Ex Italia*] exiturum. *Antonio*] quem Caeſar, in Hiſpaniam cõtra Pompeij legatos proficiſcẽs, Italiae praeeſſe uoluerat. Plutarchus. *Nolle*] me. hoc eſt Antonio dicendum. *Quam putas,*] quia Clodio

dio intimus fuerat Antonius in tribunatu. Philipp. 2. *Rumorem*] quod de tua ad Pompeium profectione audiuimus. *Dolabellam*] generum tuũ, qui nobiſcũ eſt. A *ζηλοτυπία mea*] quia moleſte tuli te augurem creatum, cum me eiuſdem honoris cupiditas atque amor teneret. Phil. 2. *Iniuria tua*] non enim ea cauſſa peti ſti auguratum, ut iniuria me afficeres. itaque, cum ob eam rem quaedam conſecuta ſit offenſio, nata non ab iniuria tua, quae nulla fuit, ſed a *ζηλοτυπία* mea, qui eundem honorem concupieram, danda mihi opera eſt, ut omnia tibi ſtudia officiaq. praeſtem; ne uidear ex illius temporis memoria tibi eſse infenſus; cum intelligam, & fatear, nullam mihi a te iniuriam eſse factam. non enim appellare poſsum iniuriam, quia tu petieris id, quod ego cupiebam. *Tibi omnia integra ſerues,*] ſuſtineas te, &, ut adhuc feciſti, neutram in partem inclines. *Eius fidem improbes.*] Pompeio ne te credas. *Iniuriam fecit.*] cum inimicum tuum Clodium contra ius amicitiae aduerſus te armauit: ut eius opera pulſus in exſilium uidearis. noli igitur ſpectare tam beneficium, cum te reſtituit, quam iniuriam, cum eiecit. *Et ſi non amabit,*] tacitae Ciceronis obiectioni reſpondet, uerentis, ne ſe Caeſar, eius partes nõ ſequentem, non amaret: nam Antonius id tantum petebat, ne Cicero iret ad Pompeium non ut Caeſarem ſequeretur. *Non poteſt*] fieri non poteſt, ut te non amet. *Hominum fama*] de tua profectione ad Pompeium. *Periculi cauſsa*] alijs bellis ciuilibus cum nonnulli nihil melius putarent, quam ab omni contentione abeſſe; tamen, quia ducem alterutrius partis ſibi ſcirent eſſe inimicum, uictorem timentes contrariam partem adiuuent. quod tibi faciendum non eſt: qui ex ſuperioris meae uitae teſtimonio ſcis me crudelitatem non amare, praetereaq. tibi eſſe amicum. *Aduentus*] non eſt epiſtolae principium, ſed pars, ut fit, addita. dixit enim iam, adueniſſe Philotimum. initium autem huius ſa-

tis longae epiſtolae illud eſt, Et res ipſa me monebat. *Exanimauit:*] quia, cum pro certo haberemus, Caeſarem in Hiſpaniam proficiſcentem itinera tardius facere coepiſſe, Petreium cum Afranio copias coniunxiſſe, ipſe nihil attulit eiuſmodi. quod eo credendum magis eſt, quia ſcimus eum ſolere ſaepe pro Pompeio mẽtiri. *Volare dicitur*] ut nunc audimus, contra quam nobis erat perſuaſum. *Coniunxiſſet:*] & hoc ad illud refertur; Dubitauit noſtrum nemo, quin. quod igitur utrumque certum putabamus, id aliter eſſe, Philotimi ſermone cognouimus. *In Germaniam*] inde Galliam petiturum, ut Caeſarem auerteret ab Hiſpania. ep. 6. quod Philotimi ſermone non confirmatur. *Melitam*] uide ep. 6. *Dum, quod in Hiſpania*] dum ſciamus, quod in Hiſpania actum ſit. *Vnicam filiam*] Vnicum filium, uidetur legendum ex epiſtola Coelii. *Pueri noſtri*] meus, & fratris filius. *De dignatione*] de dignitate, de honeſto. Beſſarionis tamẽ liber, De dignitate, habet aperte. & põt ſane ſuſpecta uox eſſe Dignatio; cum alibi nuſquam, quod meminerim, in Cicerone reperiatur. & ſi, quod ad ſententiam attinet, Dignatio magis placet, quam Dignitas, quae non conuenit in puerum. *Si quid ab Afranio.*] ſi quid ex Hiſpania: quam Afranius, Pompeii legatus, cum duobus collegis adminiſtrabat. *Credendo*] ſi permittit, ut ex Italia diſcedam; caute tamen credam. *Occultandi*] conſilij mei de diſceſſu. *Seruium*] Sulpicium. epiſt. 6. *Poſtumia & Seruij filij.*] fateor, qui ſit uerborum ordo, me non uidere: & ob hanc cauſſam, & quia Beſſarionis liber pro, & Seruii, habet, Sciui. ſuſpicor de mendo. *Quartanam*] qua diu grauiter laboraſti. *Exanimatus*] affectus incredibili dolore, qualem ferunt, qui exanimantur. epiſt. 15. libro 9. *Tuis litteris*] quae non exſtant. multas enim periiſſe conſtat. Tiro libertus, quas reperit, in uolumina retulit: quae ad aetatem noſtram peruenerunt.

Aperuiſſe

Aperuiſſe] non perſcripſiſti,quid eſſet,quod cogitares; ſignificatione tamen quadam oſtendiſti. *Per fortunas tuas*] uſurpatur hic loquendi modus cum dolore, aut certe cum ſumma cupiditate obſecrantis. ut fam. ep. 1.lib. 14. Per fortunas miſeras noſtras,uide ne puerum perditum perdamus. Et ep.20.lib. 3. Per fortunas;incumbe,ut facis. Et epiſt. 11. & 13.lib.5. *Ne quid grauius de ſalute tua conſulas*] nè quid ſtatuas, quod ſaluti tuae non expediat. *Qualis futura eſſet.*] explanatur hoc eo quod ſequitur, Nihil niſi atrox, & ſaeuum cogitat. Huic ſententiae reſpondit ipſe Cicero his uerbis ep. 16.lib. 2.fam. Nec me iſta terrent, quae mihi ad te ad timorem fidiſſime, atque amantiſſime proponuntur. *Eandem rationem fore Caeſari*] ita lenem fore Caeſarem in ſalute aduerſariis tribuenda, ut fuit in condicionibus de pace.tulerat enim illam condicionem,ut ipſe,& Pompeius exercitus traderent. ep.14. *Iratus ſenatui*] quia non obtinuiſſet,ut legati ad Pompeium de pace mitterentur, & quod, quaſcumque res agere inſtituerat, L. Metellus tribunus pl. intercedens impedierat.de quo ſcripſit Caeſar lib. 1. de bel. ci.& Plutarchus in eius uita. *Exijt*] urbe,iturus in Hiſpaniam contra Pompeij legatos, ipſo iam Italia pulſo. *Intercesſionibus*] L. Metelli tribuni pl. de quo ſic lib. 1.de bel. ci. Subijcitur L. Metellus tribunus pl.ab inimicis Caeſaris,qui hanc rem diſtrahat,reliquasq. res, quaſcumque agere inſtituerat, impediat. cuius cognito conſilio, Caeſar,fruſtra diebus aliquot conſumptis,ne reliquum tempus omittat, infectis ijs. quae agere deſtinauerat, ab urbe proficiſcitur. Interceſſionis cauſſa,quam referre Caeſar in ſuos Cõmentarios noluit,exponit Dio lib. 41. quod, cum ferretur lex, ut promere pecuniam ex aerario Caeſari liceret, interceſſit L. Metellus tribunus pl.qui, cum interceſſionem uideret, aerarij ianuam cuſtodire coepit: ſed milites,effracta ſera, aditum ad pecunias Caeſari de-

derunt.

derunt. Plutarchus Caeſarem, obſiſtenti Metello ne pecunias ex aerario ſumeret, mortem minatum eſſe, tradit. ſubſcribit Appianus. nec aliter ipſe Cicero ep. 4. Iracundia elatum, inquit, uoluiſſe occidi Metellum. *Si tibi tu, ſi filius unicus.*] hāc partem, miſerabiliter ſcriptam, non ſine magno fletu lectam eſſe a duobus pueris Ciceronibus, Attico ſignificauit his uerbis lib. 10. Lacrymae meorum me interdum molliunt, precantium, ut de Hiſpanijs exſpectetur. M. Coelij quidem epiſtolam, ſcriptam miſerabiliter, quae hoc idem obſecraret, ut exſpectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere proderem, non ſine magno fletu legerunt pueri noſtri. *Domum*] Domum poſuit pro domeſticis, ut epiſt. 12. lib. 6. Domus te tota ſalutat. *Si aliquid apud te nos*] rogo te pro eo, quanti apud te ſum. *Gener tuus*] Dolabella, qui apud Caeſarem erat. *Sequere eam cauſſam*] adiunge te ad Caeſaris cauſſam. *Salua noſtra*] mea, & Dolabellae. *Ne aut odiſſe*] ſubaudi: eam cauſſam, cuius ex uictoria ſalus noſtra pendet. Totum hunc locum emendaui ex antiquis libris, Beſſarionis, & Ferri. *Impiam cupiditatem*] nam, ſi cupimus eam uictoriam, in qua ſalus noſtra poſita eſt; ſimul perniciem cupimus eorum, qui Pompeium ſequuntur. quo tu in numero ſi fueris, cogemur impie cupere contra ſalutem tuam. *Quod offenſae fueris*] ſi uet eris, ne, in Italia ſi remanſeris, Pompeium offendas: cogita, te, cum non dum ad eum tranſieris, hac eum cunctatione iam offendiſſe. quidquid eſſe potuit apud eum offenſae, id ſubiiſti, quia cunctatus es, nec ad eum ſtatim acceſſiſti. *Victorem*] Caeſarem. *Dubijs rebus*] cum adhuc Pompeius in Italia conſiſteret. *Fugatos*] iam in Graeciam Pompeius fugerat. *Parum optimatem eſſe*] parum officio fungi boni ciuis. *Quid optimum ſit*] quid tuae, tuorumq. ſaluti plurimum conducat. *Totum*] ne omnino ad Pom-

peium

peium tranſeas. *De Hiſpanijs*] eiecto Italia Pompeio, ſtatim ad urbem, deinde in Hiſpanias contra eius legatos profectus eſt Caeſar. *Hoc*] uelle te ad Pompeium nauigare. *Optimatium*] Ciceronem reprehendentium, quod Pompeium, & conſules, ideſt ipſam remp. deſeruiſſet. ep. 16. lib. 8. & 2. lib. 9. *Inſolentiam*] quorundam Caeſarianorum, qui, quaſi iam parta uictoria, ita ſe inſolenter efferant, ut ferre uix poſſis. Cicero reſpondit: Noſti non modo ſtomachi mei, ſed etiam oculorum in hominum inſolentium indignitate faſtidium. ep. 16. lib. 2. fam. *Iactationem*] qui ſe inſolenter iactant, quaſi deuictis Pompeij partibus. *Vacuum a bello*] idem ſuaſit gener eius Dolabella. fam. ep. 9. lib. 9. *Dum haec decernuntur*] dum haec armis dijudicantur, ad exitum perducuntur. Sic Virgil. „ Decernere bello.

EPISTOLA. IIX.

Me caecum, qui ante non uiderim ea, quae nunc uideo, iſtos non daturos, ut ex Italia arbitratu meo exire poſſem. ſtulte igitur cunctatus ſum. σκυτάλην] epiſtolam, quae occulte ſignificet, profectionem ex Italia mihi ab eo non dari. *Generi mei*,] Dolabellae, qui erat in partibus Caeſaris. *Amicitiae*] quae illi cum ipſo Caeſare ſumma erat. *Si aliter ſentirem*] ſi Caeſaris amicus non eſſem. *Eſſe cum Pompeio*,] cum in Graeciam tranſijt. *Cum lictoribus*] quos ut proconſul retinebat: nondum enim urbem introierat: quia fore ſperabat, ut ob res in Cilicia geſtas triumphans ingrederetur. quod ei propter bellum ciuile non contigit: interea, ductus ea ſpe, lictores laureatos cum imperio retinebat. *Inuitus*] ob ſermones maleuolorum, hominis ambitionem, ſtultamq. cupiditatem notantium, qui, rep. ciuilibus armis perturbata, de triumpho cogitaret. itaque ep. 16. lib. 2. fam. Incurrit, inquit, haec noſtra laurus non ſolum in oculos, ſed iam etiam in uoculas maleuolorum. *Curſarem*,] curſare

non

non curſum, ſed crebrum notum hic ſignificat. quis enim, uitum conſularem, & adhuc proconſulem, imperio & laureatis lictoribus ornatum, cucurriſſe credat? eſt igitur, Curſare, huc illuc ire: quod etiam dicitur de ijs, qui lectica geſtantur: quos certe currere nemo dixerit. ep. 1. lib. 7. fam. Vt mecum noſtra ſimul lecticula concurſare poſſis. Simile illud ep. 1. lib. 1. ad Lentulum: Libonis, & Hypſaei non obſcura concurſatio, & contentio. Quoniam igitur in ijs, qui crebro mouentur, & loci mutatione delectantur, eſt quaedam currentium ſimilitudo; propterea uerbum, curſare, ad eos etiam, qui properant in agenda re, tranſlatum eſt. *Abeſſe uelle*] non dicit aperte ex Italia ſe uelle diſcedere: ne laedat animũ Antonij: ſed, abeſſe uelle: quaſi latebrã aliquã, in qua cũ lictoribus occultari poſſit, uel in Italiã, uel extra Italiam quaerat. ita, ſermone dubio, relata in lictores cauſſa, facilius impetrare ſe poſſe cogitabat. ſed eius conſilium Antonius non ignorans, expreſſit in ſuis litteris, quod Cicero occultauerat. reſcripſit enim: Partes mihi Caeſar has impoſuit, ne quem omnino diſcedere ex Italia paterer. Eodem modo ad Coelium, uoluntate diſſimulata, ſcripſit Cicero epiſt. 16. lib. 2. fam. Eo ſi onere carerem, quamuis paruis Italiae latebris contentus eſſem. *Nec idipſum certum etiam nunc habere*;] diſſimulat properationem ſuam; ne uideatur itionem in Graeciam cogitare. Τυραννικῶς.] primum quia reſcripſit libere, quid ſentiret de Ciceronis uoluntate: deinde, quia, ſe non eſſe permiſſurum ut ex Italia diſcederet, oſtendit. *Tuum conſilium quam uerum eſt.*] cum ironia dictum: in quo quaedam uidetur eſſe contemptio. & huc etiam ſpectat uerbum, Τυραννικῶς. Quis credat, inquit, eum eſſe tuum ſenſum, quem ſignificas? ideſt, nihil te contra Caeſaris rationes cogitare &c. *Ne quem omnino*] excepto nemine. Omnino, otioſum non eſt, ſed comprehendit omnes, ut Cice-

roni ſpem adimat impetrandi. *Parui refert, me probare cogitationem tuam,*] quam tamen ſe non probare, primis epiſtolae uerbis declarauit. *Non dubito, quin impetraturus ſis.*] abeſſe non uidetur ironia. *Amicitiae noſtrae*] quae tibi & cum Caeſare, & mecum eſt. Cicero de Caeſaris tantum amicitia, ut opinor, locutus erat: Antonius accipit, quaſi de ſua quoque dictum ſit. ep. 23. lib. 16. fam. Σκυτάλην λακωνικήν.] breuem epiſtolam, quales occultis, grauibusq. de rebus Lacedaemonij ad imperatores ſuos, in loro ſcriptas, unde σκυτάλαι dietae, mittebant. uide Gellium lib. 17. cap. 9. & Suidam. *Omnino*] hoc uerbo utitur, ut ſibi deliberatum oſtendat, eum exſpectare. cuius tamen congreſſum libenter uitaret. *Excipiam*] non dicit, Occurram, ſed, hic eum exſpectabo, non diſcedam. *Venturus*] in Miſenum. *Ad me*] dignitas proconſulis Ciceronis, ut ad eum iret Antonius, poſtulabat. *Tentabo auduam &c.*] utinam, quam facile men dum uidemus, itidem corrigere liceret: conandum tamen, ſi nihil aliud, ut aliorum excitentur ingenia. Hic fortaſſe legendum, & diſtinguendum hoc modo. Tentabo: aut dicam, nihil properare, miſſurum ad Caeſarem. clam ibo. cum pauciſſimis alicubi occultabor. Vel tentabo, inquit, ut praeſens impetrem ab Antonio; quod per litteras impetrare non potui: uel, ſi reſponſum idem feram, dicam me nihil properare, miſſurum ad Caeſarem, quod ille ſuadet. deinde clam ibo, & cum pauciſſimis alicubi occultabor, eo conſilio, ut hinc omnino, uel iſtis inuitiſſimis, euolem. *Vtinam ad Curionem,*] in Siciliam. is enim Ciceronem admodum diligebat. Σὺν θεῷ.] fauente deo. hoc non ſeparatim lego, ſed cum ſuperioribus coniungo, & a ſequentibus diſiungo. ſic enim ſe euolaturum confirmat, ſi modo adiuuet deus. τοὶ λέγω.] τοὶ pro σοὶ, Dorice. Tibi, inquit, dico: euolabo hinc certe, iſtis inuitiſſimis. *Magnus dolor.*] ex litteris Antonij,

tonij, negantibus id, quod petebam, ſcriptiſq. *τυραννικῶς*. *Acceſſit*.] quaſi non exſpectatus. uel, Acceſſit, ad eum, quem ex malis reip. capio. *Δυσουρία*] urinae difficultas, quem ſibi moleſtum eſſe morbum aiebat Epicurus.ep.26.lib.7.fam. *Ἀρχῇ*.] principium. inueteratum enim morbum non facile medicina tollit, naſcentem paruo negotio curat. hinc Ouidius:

Principijs obſta. ſero medicina paratur,

Cum mala per longas inualuere moras.

De Maſſilienſibus] qui portas Caeſari clauſerant. *Effeceram*] obtinueram a Curione, ut palam nauigare poſſem. ep.4. *Seruium*] Sulpicium.ep.6.& 7. *Opus eſſe*], ut eius cōſilia cognoſcam. forte enim & ipſe mecū exire uolet ex Italia.ep.6. *Hic*.] M. Antonius. *Cytheridem*] mimam, quam amabat. haec eſt, de qua Virgilius,

- tua Galle Lycoris.

Perq. niues aliū, perq. horrida caſtra ſecuta eſt. quo loco uide Seruiū & Philip.2. *Vxorem*] Fuluiam, quae fuerat uxor P. Clodij. *Haec ſunt amicorum*] ad ſatiandā amicorum libidinem. *Redierit*] Caeſar ex Hiſpania. *Illum*] Antonium. *Iuuenem noſtrum*] Quinctum filium. *Moleſtiarum*] publicis enim domeſticae iunguntur.

EPISTOLA IX

Alterum ad te] de Quincto filio non idem ad te ſcripſit, quod ad matrem, ſororem tuam: & recte: dolorem enim illi dediſſet commemorandis filij uitijs: ob ſeruandum latine dici Aliter &, Aliter ut, Aliter ac, Aliter atque. *De itinere, & de ſorore*] de itinere Quincti filij, & de ſorore tua a uiro ſuo, fratre meo, diſſentiente. neque ſane umquam inter eos conuenit.ep. xı. lib.4. *Praeſtare*] ſoluere.ep.17.lib.7. *Haec quoque*] ferociam, & arrogantiam. *Ea uero*] quod ſit mendax, quod auarus, quod ſuorum non amans. *Non ſunt ab obſequio noſtro, non; ſuas radices habent.*] ſunt enim uitia a natura profecta. epiſt.6. Alij, Nam ſuas radices habent. ego, ſecutus Beſſarionis librum, re-

poſui, Non. & ſane ἔμφασις haud paullo maior eſt, ſi legatur ſic; Non ſunt ab obſequio noſtro, non, habent ſuas radices. Qua figura & in oratione de haruſpicum reſponſis uſus eſt, cum in Clodium inuehens, Non ignouit, inquit, mihi crede, non: niſi forte tibi ignotum putas, quod te iudices dimiſerunt excuſſum, & exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum. Et in epiſtola Bruti: Vt iam iſta, quae facit, non dominationem, non, ſed dominum Antonium timentis ſint. Item Varro rerum ruſticarum lib. 3. cap. 2. Non tibi decoquet, non, ornithon. Quo modo & Graecos locutos eſſe animaduertimus. ait enim Sophocles in Aiace: Θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὔ. Vis eadem ſentitur in dictione, Nihil: ut in Agraria. 2. Nihil ſibi appetit praecipue Pompeius, nihil. *Languidiora conſilia*] arma cum Pompeio non ſumpſi, ne filij fortunas in diſcrimen adducerem. *Fortiorem uult eſſe*] uult me ad Pompeium nauigare, quia nihil, niſi de dignatione, laborat. epiſt. 7. *Crudelior*] illius rationibus male conſulens. Pompeianorum enim filij, ſi Caeſar uincit, parentum poenas luent. *Venit*] ad Miſſenum. ep. 7. *Scripſit*] ſe non paſſurum ex Italia quemquam exire. epiſt. 8. *Aeſtate*] cum pueris in Italiam ex Cilicia reuertens. *Monſtra*] ut de Balbo in ſenatum uenire cogitante. *Ei ipſi*] Trebatio. ὁ ποταμὸς] quia diem ſoluendae pecuniae nimis ſtricte definierat. ep. 13. *θυμικώτερον erat*] ſtomachoſius ad eum ſcripſeram. *Monetali*] quod monetam nimis amaret. in quo ſum familiariter iocatus, quia & ipſe ad me ſcribens, adſcripſerat, Proconſuli, non, ut debuit, Imperatori. *Eſt homo*] ut humanus errauit.

EPISTOLA. X

Imperatum] ne me patiatur exire ex Italia. *Curionem nactus*] quia, Curionem nactus, effeceram ut per eius prouinciam palam nauigare poſſem; omnia me

confecu-

conſecutum putabam: nuuc uideo me nihil egiſſe, quoniam cuſtodior undique, ne diſcedam. ep. 4. *Ad Hortenſium*] ut, quoniam inferi maris pars ei commiſſa eſſet, meam nauigationem ne impediret. *Reginus*] & hic infero mari praeerat. liberam igitur Cicero ſuam nauigationem putarat fore, cum neque Curio, neque Hortenſius, neque Reginus impedimento futuri eſſent. id contra cecidit. nam Antonius & ipſe eius maris curam poſtea ſuſcepit, qui exitus ex Italia non dabat. *Huic*] nullam, inquit, apud Antonium huius maris curam ſuſpicabar futuram. *Compacto*] in omnibus libris, Cum pacto. ego coniectura, ſum adductus, ut emendarem, Compacto, hoc ſenſu, Occulto hinc cogito diſcedere, ne meam profectionem Caeſariani reſciſcant, nam id ſi accideret, ſuſpicari Pompeius poſſet accidiſſe me uolente, qui palam profectus eſſem, ut impedirer. non committendum igitur eſt, ut uideat compacto prohibitus. Compacto, dixit, ideſt conſulto, & dedita opera. qua uoce Plautus ſaepe in hunc ſenſum uſus eſt. *Maiora quaedam*] inde enim tuta erit in Graeciam nauigatio. epiſt. 4. *Quamquam*] quamquam fortaſſe Curio Siciliam amiſerit. quod utinam ita ſit. *Adhuc nihil ſecundi*] adhuc aduerſa nobis omnia fuerunt; ut uix uidear poſſe credere, quod de Siculis audiui. *Reſiſteret*] Curioni aduenienti. non reſtitit tamen, & prouincia ceſſit, ut eſt lib. 1. de bello ci. *Luculenius auctor*] is, qui haec dixit. *εἰρωνικῶς*. *Audietur*] quid in is actum ſit. *Eadem de re*] de profectione ad Pompeium. Beſſarionis liber, Eadem fere. *Seuerius adhibebo*] ſeuero uultu, ut mones, eum accipiam. *Quidquam ὑγιὲς*] exſpecto Ser. Sulpicium, nec tamen exſpecto quidquam ſani, ideſt, non puto eum, quod uiro dignum ſit, eſſe facturum, neque mecum ex Italia exiturum. *Erraſſe*] qui cunctatus ſim, qui non ante diſceſ-

ſerim. *Prouidere*] non ruere, non temere diſcedere, ſed omnibus rebus ante circumſpectis. *Quae accidere poſſunt*,] mihi, ſi diſcedam. poſſunt autem accidere mors, & fortunarum ruina. *Sedendum*] manendum in Italia. *Iſtis*] Caeſarianis. *Effeciſſem*] quod eſt a nobis hac noſtra mora contractum culpae, id profectione ad Pompeium correxiſſem. *Suſpectus*] mihi: ut iter non audeam per eius prouinciam facere. ep.4. V I.] ſtatim, ſine ulla mora, uel cum periculo. ſed, aduerſa tempeſtate, nollem. *Trahimur*] honeſtum nos trahit ad Pompeium, nec, ſi quid nobis ob hanc cauſſam accidere poſſit acerbius, recuſandum. *Maſsilienſium factum*] quod Caeſari portas clauſerunt. de bello ci. lib. I. *Luculentum*] inſigne, praeclarum. *Iuncti*] quo modo, cum inter Maſſiliam & Hiſpaniam interſit magna pars Galliae Narbonenſis? malim, Vicini. cum & liber Beſſarionis habeat, Victi. *Odium*] in Caeſarem. *Significatum*] a populo. *Aſſumpſit*] Caeſar. *Ruat*] in fortunas, uitamq. ciuium. epiſt.8. *Deſperarit*.] ſe poſſe Pompeium uincere. *Efficiendum*] mihi. *Primum quidque*] explicemus. fam. ep. I. lib. 12. *Iuueni*,] Quincto filio. *Suppeditabimus*] praecepta ad uirtutem. *Peloponneſum ipſam*] qui difficilem prouinciam ceperunt, eos, ut ſuſtineant quod ſuſceperunt, hortamur his uerbis: Spartam nactus es, hanc orna. quod ij, quibus, ut Spartae naſcerentur, contigiſſet, eniti uehementer deberent, ne tam nobili patria minus digni uiderentur. ſed Cicero, qui regendum Quinctum filium, ſuſceperat, non contentus, ſi Spartam diceret, Peloponneſum dixit, ut plus ſignificaret; quoniam pars eſt Sparta Peloponneſi. Suſtinebimus, inquit, quam ſuſcepimus, non Spartam, ſed Peloponneſum ipſam. *Indoles*] in Quincto, quae ſpem afferat futurae uirtutis. ἦθος ΑΚΙΜΟΛΟΝ] quid, ſi, ἦθος ἄκιμον? ut hoc dicat: mores curari & ſanari quam

uis

uis corrupti poſſint: quod quamquam non eſt factum, fieri tamen poteſt: cum mihi perſuaſum ſit, uirtutem diſciplina tradi poſſe.

EPISTOLA. XI

Ad ſpem] cur bene ſperandum ſit de rep. *Antonij leones*] de leonibus curru iunctis ab Antonio, ſunt qui intelligendum putent. ac nos quidem his aſſentientes aliquandiu idem putauimus: ſed poſtea quam, collatis temporibus, ueritatem hiſtoriae tamquam in trutina coepi perpendere, aſſenſum ſuſtinui. iunxit enim certe leones curru Antonius, ut Plutarchus, & Plinius docent; ſed, ut ijdem tradunt, poſtquam in Pharſalicis campis dimicatum eſt. at uero hanc epiſtolam nondum confecto Hiſpanienſi bello ſcriptam eſſe, ideſt multis menſibus ante Pharſalicum proelium, tum ex ipſa, tum ex alijs epiſtolis ſupra infraq. ſcriptis dilucidum eſt. Leones igitur explano, quibus Antonius delectaretur: quod animi feritatem indicaret. *Iucundius*] potius enim molle, iucundamq. uitam, quam mali quidquam, uidetur cogitare. πρᾶξιν πολιτικῶ] factum ciue dignum remp. adminiſtrante. ἠρωικῶς. IV *uiri*] qui municipijs praerant. *Horam tertiam*] ab exortu ſolis. ſemper enim & Nox duodecim erat horarum, & Dies: horae autem nocturnae per hiemem longiores, diurnae breuiores; aeſtate uero, contra. Atque hanc, quae ad horas pertinet, rationem uniuerſam nemo tractauit patre meo peritius. exſtat hac de re Commentariolus ab eo conſcriptus, ad ueteres de re ruſtica libros apprime neceſſarius. *Iratus*] quod hi praeter ceteros beneuolentiam in Pompeium oſtendiſſent, uotis olim pro aegrotantis ſalute factis. epiſt. ult. lib. 8. Tuſcul. 1. & Plutarchus. *Exſulibus*] lege Pompeia damnatis. epiſt. 4. *Gratum*] quod eum Curio commendaueris. epiſt. 5. lib. 8. & 16. l. 9. *Veſtenum diligo*] quoniam mihi amicum eſſe ſcribis. ep. 9. *Red-*

[illegible]idi] litteras a te miſſas. *Seruius*] Sulpicius. *Obſeruarit*] antea coluerit. *Imperatum*] ei a Caeſare. *Negare*] quod ab eo petij, ut liceat mihi exire ex Italia. *Excogitabimus*] de occulto diſceſſu. epiſt. 7. & 10. *Ocellam,*] Seruium Ocellam; quem Coelius in quadam epiſtola bis deprehenſum ſcribit in adulterio. *Retardatos*] impeditos Caeſarianis cuſtodijs, ne diſcedere poſſint ex Italia. *A Curtio*] opinor, quia debitam Attico pecuniam non ſolueret. cogitabat autem Atticus in Epirum: ut ſupra. *Scytha ὄνον*] unam puto fuiſſe Graecam dictionem, cuius etiam ueſtigia in Paulli Magnuli libro uideo notata, E Y I- T E O N O Y N.. inde eliciet, qui poterit, ueritatem. nos, quaſi ulceri deſperato, manum admouere noluimus. monemus illud unum, ex uetere ſcriptura quiduis potius reponi poſſe, quam quod legitur in libris impreſſis, Scytha ὄνον. *Vitam miſeram, maiusq. malum, tam diu timere, quod timetur, quam eſt illud ipſum, quod timetur.*] ſic ad Torquatum, epiſt. 4. lib. 6. Cum plus in metuendo mali ſit, quam in illo ipſo, quod timetur.

EPISTOLA. XII.

Seruius] initium fecimus alterius epiſtolae. quod ex proxima ſuperiore ſatis conſtat. *Nullius conſilij*] nihil enim conſtitui poterat, quod non incurreret in magnam aliquam difficultatem. fam. lib. 4. epiſt. 3. *Illum*] Pompeium, iratum omnibus, qui remanſerant in Italia, Sulpicio magis, qui filium cum Caeſare Brundiſium miſerat. epiſt. 18. lib. 9. *Hunc*] Caeſarem Seruio non amicum; quia dixerat in ſenatu, non placere ſibi eum in Hiſpanias ire contra Pompeij legatos. fam. lib. 4. ep. 1. *Alterius crudelitatem* ;] Pompeij: de quo ſic in epiſtola ad Marcellum: An tu non uidebas mecum ſimul, quam illa crudelis eſſet futura uictoria? & alibi: *Etiam lippitudo*] quae, cum ſit humor a capite fluens, non ſo-

let eſſe ſine lacryma. *Vigilias*] quibus lippitudo curatur. *Satis bella*] eiuſmodi uolumus, non ſecunda Caeſari. *De duabus legionibus*] dici a certis hominibus, alieniſſimas eſſe a Caeſare. epiſt. 10. *Exeundum* :] ex Italia; cum diceret, multo ſe, &c. *De filij*] de filio Brundiſium miſſo ad affligendum Pompeium. epiſt. 18. lib. 9. & 3. lib. 10. *Animum*] cum ob ea incitari ad diſceſſum deberet. *Noſtro conſilio*] diſcedendi. *Ad idem*] cohortatione uocandus. *Non multum eſt*] quod praeuiderat, cum dixit, Seruium exſpecto, nec ab eo quidquam.

EPISTOLA XIII

Octo cohortibus :] quae uidentur defectionem a Caeſare cogitare. *Erat confirmatius*] magis affirmabas de octo cohortibus. *Expenſum tulerit*] ita excuſat, debitorem ſuum ſibi non ſoluere. *Coelianum illud matureſcit*] prope adeſt, cum Coelium imitaturus ſim. *Vt palam*] diſcedam, nec differam. differebat enim Cicero, quia uellet occultius diſcedere. *Profecturum*] ſtatim. *Omnes captiones*] ubi quid deliberatum eſt, Seruio ſtatim aliquid, atque adeo multa contra occurrunt. &, Captiones, proprie dixit, cum loqueretur de iuriſconſulto. nam, a captionibus cauere, iuriſconſultorum eſt. *Paenitet*] quia ſcit in conſulatu ſe iniuriam Caeſari feciſſe, ultionem timet. *ὑ πολλῆς ἀγεννῶς*] abiectũ, humilemq. animum, propter timorem paenitere ſummae dignitatis, qua gloriari etiam deberet. *Impediret*] ne diſcedere poſſem ex Italia. *Honeſtius*] remaneret. *Succenſere*] quod mihi, petenti ut exire ex Italia liceret, non conceſſiſſet. ep. 8. *Ibitur*] ad Pompeium. *Ita quidem, ut cenſes*] palam, ut ſuades. *Niſi cuius &c.*] niſi ſpes de pace agendi erit ante oblata: quod uix tam cito eſſe poteſt, ut ego non ante diſceſſerim. *Aliquem*] perſonam grauiorem ſuſcepturum, ut res componatur. *Colle-*

gis]

gis] praetoribus. *Quiuis licet*] de pace agat. *Datur opera* :] ut ſit, qualem uolumus epiſt. 10. *De uſura*] ut uſitatam tibi ſoluat, epiſt. 9. *Egnatio*] debitore ſuo. *Pudens* :] uide pudorem Axij. tantum abeſt, ut ſoluat mihi XII. millia, quae dedi eius filio mutua; ut inſuper etiam petat. miram im pudentiam. epiſt. 9. *Adſcripſit*] ſic antiqui libri: Scripſit, tamen mallem . *Gallio*]. aut, Filio, legerem: aut Gallium Axij filium puta: & quoniam Gallius & Axius diuerſae familiae ſunt, Axio natum intellige, adoptatum a Gallio, ut eſſet Gallius Axianus, ut ſupra Pontius Titinianus, Q. Titinij filius. epiſt. 6. & 18. lib. 9. *Pollicitus* :] Gallio pecuniam. *Tantum*] quantum pollicitus ſum. *Me uero*] ſcilicet. cum ironia. *Adiuuarent*] qui quam impudentes ſint, uides. *Sed tu iſtos*] interrupta oratio, figura uſitata. uel, Sed dij iſtos. nam in Beſſarionis libro, Seductos, eſt. *Studioſus*] eſt noſtri. epiſt. 9.

EPISTOLA XIV.

Praeciderat ,] hoc ſupra epiſt. 4. lib. 8. *Conſilium noſtrum*] de diſceſſu. *Obſeruabimus*] ne quis reſciſcat, aut impedire poſſit. *Curio*] a Caeſare miſſus, ut Siciliam Pompeianis eriperet epiſt. 4. *Ventum eſt ad me* :] uenit ad me Ninnius noſter, dixitque, centuriones, &c. *Poſtridie*] conuenire. *At ego tibi*] ad ornatum, Tibi, dixit; & eſt familiaris antiquis ſcriptoribus locutio in re ſubita. epiſt. 7. lib. 8. & 12. lib. 9. et fam. lib. 9. epiſt. 2. *Vt tentaremur*] ut commentum hoc eſſet Caeſarianorum, centurionibus aſtute miſſis ad tentandum animum meum. *Suſpicionem*] quae potuit eſſe, ſi centuriones exſpectaſſem, & allocutus eſſem. *Redeo*] in Cumanum. *Hortenſius*] de quo epiſto. 10. *Collega noſter Antonius*] qui ad me uenire noluit. collega autem in auguratu. epiſt.

12.

12. *Mima*] Cyteris. epiſt. 8. *Siſte*] unde Statores, qui homines ſiſtunt. cogitabat autem Atticus Epirum ſuam, ut ſupra.

EPISTOLA XV

Cetera eius.] eſſent, qualis fuit ἐκτένεια. uellem re tantum praeſtaret, quantum cupere uiſus eſt. ἐκτένειαν] uoluntatis declararionem. *Vti*] omnia enim ſua officia ſtudiaq. detulit: quibus uti cogito. *Cetera*] ei ſum pollicitus. *Haberemus*:] ut nobiſcum poſſet diſcedere. epiſt. I I. quandoquidem ratio exeundi ex Italia paullo facilior uidetur, quam antea putaui. *Aequinoctium*] quo tempeſtas non ſolet eſſe ad nauigandum idonea. epiſt. 27. lib. 12. *Perturbatum*] Macrobius lib. 1. Sat. Ante aequinoctium, inquit, uernum triſte caelum, & nubibus obductum, mare nauigãtibus clauſum. De autumnali autẽ Caeſar lib. IV. bel. Gal. Propinqua, inquit, aequinoctij die, infirmis nauibus hiemis nauigationem ſubeundae non exiſtimabat nepte nonnulli pro aequinoctio M. Antonium interpretãtur. *Idem maneat*] ne noſtrum diſceſſum impediat; quoniam inferi maris partem curat. epiſt. 10. *Diplomate*] cuius mentionem fecerat Cicero in epiſtola ſua, cum diceret, ſe putare Atticum a praefecto urbis ſumpſiſſe diploma, quo ei exire liceret ex Italia. *In mentem uenerit.*] cum non debeas ſuſpectus eſſe ut Pompeianus. *Proficiſci*] in Graeciam. *Licere*] ſine diplomate proficiſci. *Pueris*] uel ſeruis, Attici, quos identidem in Epirum mitteret. uel, Pueris, Ciceronibus. *Cogites*] de tranſeundo in Epirum. *Etiam nunc*] etſi iam diſcedo, ſcribe tamen, ſi quid noui. XVII. *Kal Iun.*] hoc aperte mendoſum eſt. cum enim aequinoctij mentionem fecerit; ſatis conſtat, ſiue de uerno, ſiue de autumnali accipias aequinoctio, (de uerno tamen potius intelligendum) Maio menſi locum eſſe non poſſe. Ego puto initium eſſe ſequentis epiſtolae, & legendum fortaſſe, XIIII. Kal.

quod

quod ſine cauſa repetitū eſt poſt uerbum, Peperit. idq. credendum eo magis, quod pleraeque huius libri epiſtolae adſcriptam diem non habent, & eſt mutatio minima, ſi v. diuidas in I, I. qua ipſa in nota peccatum ſaepe a librarijs animaduerti.

EPISTOLA VLTIMA

Tenuerunt] nam ad nauigandum non tranquillitate, ſed uento opus eſt. *Infantia*] nam, cum omnia promiſiſſet Hortenſius, nihil praeſtat, more infantium. aſſeruor enim acerrime, ne diſcedam. *Homo*] cum adhuc ſit adoleſcens. proprie igitur, Infantia. *κωρυκαῖοι*] notum adagium de Corycaeis occulto auſcultantibus. *Quo opto*] in Graeciam. *Hoc quoque*] de diſceſſu meo. *Timide*] ne quis Corycaeus ſubauſcultet, ad Caeſarianos delaturus. *Ita omnia*] ita noſtra culpa ac cidit, ut & tarde, & magna difficultate ex Italia exeamus. initio enim ad Pompeium ire, ſimulq. cum eo proficiſci debuimus. ergo ut male poſuimus &c. *Si quis ex curſu*] ſi quis mihi in Graeciam nauiganti occurrerit, qui in Italiam nauiget. *Ex Balbi autem ſermone*] Balbus Attico in ſermone, opinor, hoc dixerat, Caeſarem offenſum, quia Cicero uenire in ſenatum recuſaſſet. *Non probamus*] abijcimus conſilium illud de manſione Melitenſi. (epiſt. 6. & 7.) ſi quidem, cum Caeſarem iam offenderimus, dubitare non debes, quin nos in hoſtium numero habeat: ego autem Melitam cogitabam, ne eum offenderem, cum opidum a bello uacuum delegiſſem. eamus igitur recta ad Pompeium; quando non licuit, quod quaerebam, Caeſaris offenſionem effugere. *Beneuolentia*] ipſius Balbi. *Suſpicione*] quod ſuſpicaretur me ad Pompeium nauigaturum. *Infeliciorem*] me. *Nec fortiter, nec prudenter*] ſiue maneo in Italia, ſiue diſcedo: cū in manſione ſit ignauia, temeritas in diſceſſu, inclinata Pōpeij fortuna. Tranſiit ad Pompeiū Cicero nō ante idus Quinct. ut ex epiſtola ad Terentiā conſtat.

IN. LIBRVM. XI.
EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

Accepi] hanc epiſtolam ſcripſit, cum, ex Italia profectus, ad Pompeium iã perueniſſet. ſcripſit autem Romam. *Libellum*] libelli neq. complicantur, ut epiſtolae; neq. ſcribuntur: ſiquidem in his inſcriptio illa, qua amicis ſalutem dicimus, omittitur. Libellum explano, ſcriptum, nõ epiſtolam, eo ſenſu, quo in fam. in epiſt. D. Bruti. Vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt. Alibi libellus aliud ſignificat: ſed, quoniam haec ex per mulgatis eorum libris, qui dictionum ſignificationes collegerũt, cuiuis licet petere; quae huius loci nõ ſunt, conſulto praetermittam. *Qui eas diſpenſauit*] Philotimus libertus: cui rerum ſuarum curam cum Cicero commiſiſſet: deinde eum id feciſſe paenituit; ut etiam paullo poſt his uerbis ſignificat, Credens ei, cui tu ſcis iampridem minime credere. *Exiſtimationis*] ut ijs ſatisfiat, quibus debeo. nam ob hanc cauſſam de exiſtimatione Ciceronis agebatur. Caeſar initio lib. III. de bello ci. Ad debitorum tuendam exiſtimationem, dixit. *Pericula*] partim quae iã ſunt, ut in bello, partim quae dubio rerum exitu impendent. *Ciſtophoro*] nummi genus Aſiatici. hanc pecuniam Cicero, ex adminiſtratione Ciliciae collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quod ibi minus tuto fore uidebatur, dimidiam fere partem exegit, & ad Egnatium argentarium

rium tranſtulis. H S *bis & uicies*] ſi ad noſtratis pecuniae rationem redigatur, ſcutati erunt ſexaginta ſex millia.&,ut dicam quod ſentio,de hac pecunia mẽtioné facit,ut opinor,epiſtolarum,quae familiares uocantur, lib. 5. quo in loco nõn H S x x i i, ſed H S bis,& uicies,legendum puto. Quod autem ibi,ea omnem pecuniam Pompeium abſtuliſſe ait, id uidelicet puto eum ſcripſiſſe,ut Rufum de H S centũ millibus amiſſis conſolaretur, non quod re uera ita factũ eſſet.nam ex duabus ſequẽtibus epiſtolis apparet, eius pecuniae dimidiam fere partem a Cicerone exactam, & apud Egnatium trapezitam eſſe depoſitam; ut tantummodo,quod reliquum in Aſia fuit, id Põpeius habere potuerit,nihil amplius,quod uidetur eſſe ueriſimile,cum paullo poſt de Pompeio dicat, Cui magnã dedimus pecuniam mutuam.neceſſe eſt enim, ut haec pecunia ſit ex ea,quam in Aſia habebat in ciſtophoro. nam Romae non erat unde ſumeret;ſiquidem, cum e Cilicia rediit, nihilo meliores offendit res domeſticas,quam publicas; ut ad Plancium ſcribit epiſt. fam. lib. i v. At uero, dicet aliquis, eam quoque pecuniam,quae apud Egnatium depoſita erat, fieri poteſt, ut Cicero mutuam deinde Pompeio dederit,non modo eam,quae in Aſia remanſerat: atque ita, quod ad Rufum ſcribit, confirmabitur;ut omnem Põpeius habuerit.Credibile non eſt.nam,quo tẽpore apud Egnatium pecunia erat,Cicero egebat rebus omnibus,quẽadmodũ epiſtola,quae poſt ſequẽtem legitur, oſtẽdit: ut, oppreſſum rerum omnium inopia mutuã pecuniã dediſſe,ueriſimile non ſit.quod ſi quiſpiam roget, cur ea pecunia non uteretur,cum egeret: reſpondebo,Ciceronem,cum de dimittenda Terentia cogitaret,eam pecuniam hoc conſilio uoluiſſe ſeruari, ut pro dote numerare poſſet. Hac de re ſuo loco. *Pecuniae per mutatione*] ſi curabis, ut, quod in Aſia pecuniae apud publicanos habeo, id tibi Romae per eoſdem

publicanos

publicanos numeretur. *Fidem noſtram*] praeſtando quod promiſi. *Expeditam*] fidem. Fides autem uerbum eſt proprium debitorum, & ſaepe cum uerbis tranſlatis apte coniungitur. ut apud Caeſarem initio libri I II I. de bello ci. Cum fides tota Italia eſſet anguſtior,neque creditae pecuniae ſoluerentur. *Credens ei*] Philotimo;cui rerum priuatarum curam Cicero crediderat. *Scis*] non eſt hic,Scis, pro non ignoras,neque ad ſcientiam refertur,ſed ad cautionem.ſenſus eſt.Ego Philotimo credidi.tu cautior, iampridem ei ſcis non credere.ut illud apud Terentium,Sciſti uti foro. *Sero intellexi,quid timendum eſſet*] de fidei & exiſtimationis meae periculo, deq. rerum domeſticarum iactura:quod antea non intellexeram,Philotimo credens. ob eamq. cauſſam ad te ſcribo, ut earum curam tu ſuſcipias, tuaq. adminiſtratione & diligentia prouideas, ne quid de mea fide & exiſtimatione detrahatur. *Incolumis eſſe, ſalutemq.*] haec non ad uitam pertinent,ſed ad facultates: quae Philotimi negligentia male affectae cum eſſent, orat, ut eas Atticus diligenter curet. nam,quod ad uitam attinet, Attici opera qui egebat, praeſertim Pompeianis ſaluis? at uero in facultatibus ualde egebat: quarum cōſeruationem, quo magis Atticum ad eas tuendas excitet, Incolumitatem appellat, & ſalutem ſuam.

EPISTOLA II.

Eoq. ipſo die] qui fieri poteſt, ut eo ipſo die hereditatem adeat,quo litteras ab Attico accipit, cum ex ijs litteris de hereditate cognoſcat? dicit enim, Si,ut ſcribis, hereditas fidem & famam meam tueri poteſt. hoc quidem certe quam ueritati repugnet, nemo non uidet. neceſſe igitur eſt, ut ſcripſerit Atticus, non,ſe creuiſſe hereditatem illam Ciceronis nomine,ſed futurum ut cerneret pridie non. Febr. quo die caſu accidit, ut eae Attici litterae Ciceroni redderentur. Cernere autem hereditatem quid ſit, nō neceſſarium

eſt

eſt exponere: ſiquidem id alij ante nos ex ueterum ſcriptis oſtenderunt. *Creui*] creuerat ſcilicet Atticus Ciceronis nomine, non Cicero, qui cum Pompeio erat. dicit igitur, Creui, ad Atticũ reſpiciens, qui id a ſe factum eſſe ſignificat. *Enata*] exijt, mihi grauis iam non eſt. metaphora ſumpta ab infantibus utero exeuntibus. id enim proprie eſt Enaſci. *De dote*] ſcripſerat Atticus, Terẽtiam, cum in ſumptus neceſſarios non haberet, ſumere de dote, cuius etiam nomine accepiſſet H-S L X. turpe hoc Ciceroni, contraq. eius exiſtimationem uidebatur eſſe: qui uel uniuerſam dotem uxori reddere debebat; uel, ſi minus id uellet, ſuis eam ſumptibus alere; non committere, ut propter indigentiam detrahere quotidie aliquid de dote cogeretur. Suſcipe igitur, inquit, totam rem, & illam meis opibus, tuis facultatibus tuere; ne poſthac ipſa ſuam dotem quaſi corrodere ac deminuere cogatur. Nã, de Tulliae dote a Dolabella exigenda, nõ uideo, qui poſſit intelligi: cum diuortium hoc tempore nondum factum eſſet: nec Cicero abducere a Dolabella Tulliam auſus eſſet, florente Caeſare, pulſo iam in Graeciam Pompeio: cum Dollabella apud Caeſarem gratia ualeret. Praeterea cur de diuortio credam, cum aliquanto poſt hoc tempus, amiſſis iam Hiſpanijs, Tulliam apud Dollabellam eſſe, ipſius Dolabellae ad Ciceronem litterae declaret? ſunt enim hoc initio. Si uales, gaudeo: & ipſe ualeo: & Tullia noſtra recte ualet. Terẽtia minus belle habuit. Poſt pugnã uero Pharſalicã, dimiſſam eſſe Tulliã a Dolabella, facile probatur. *Miſera mea culpa, & negligentia*] qui ante diſceſſum meum curare debui, ut illi conſultum eſſet, rebus domeſticis expeditis. in quo meam culpam, & negligentiam agnoſco. *Opibus*] uerbum, Opes, totum, quantumcumque poſſumus, ſignificat; & plus eſt, quam Facultates. nam opibus facultates includuntur, facultatibus opes non item. *Quas accepi*,] a

Philotimo,

Philotimo, in domeſticis rebus, quas ille, ſibi a me commendatas, neglexit. Hoc apertius in epiſtola ſuperiore. *Ex ea pecunia, quae fuit in Aſia*] meminit ſuperiore epiſtola. *Ibi, ubi eſt*] apud Egnatium. apparet ex epiſtola ſequenti. *Quam apud publicanos*] in Aſia ſcilicet: in qua L. Scipio, Pompeij ſocer, cum imperio erat, pecuniasq. ab omnibus quo iure, qua ue iniuria cogebat: ut Ciceroni tutius omnino uideretur, pecuniam apud Egnatium argentarium Romae habere, quam apud publicanos in Aſia, quae Scipionis libidini & auaritiae eſſet expoſita. Lege Caeſarem lib. 3. de bello ci. *De domo*] id parari dixerat Chryſippus, ut domo ſua Cicero, quam habebat in Palatio, priuaretur, propterea quod eſſet cum Pompeio. *Quod ſi mihi commune cum ceteris eſſet*] hoc, inquit, per ſe mihi dolendum eſt, quod domo priuer, ſed multo magis, quod ex omnibus Pompeianis hoc incommodo unus afficiar, quodq. ſingularis ſit mea calamitas. nam, ſi commune mihi hoc eſſet cum ceteris, qui in eadem cauſſa ſunt, minor mea culpa uideretur, & eo tolerabilior eſſet. *Mea culpa*] quod ad Pompeium profectus ſim. *Niſi quod tu efficis*] aptius, Niſi quid tu efficis. placet enim dubitanter poni. nam Atticum in ea re quidquam efficere, qui poterat certum eſſe Ciceroni, cum ſupra dicat, Tu nihil ſignificaſti? praeterea: ſed haec argumentis probare putidum eſt. *Poteſtas mittendi non fuit*] ut in exercitu. non enim facile tabellarios, cum uelis, mittere conceditur. *Tuis*] qui res tuas in Epiro curant. nam ea tranſierat, ad Pompeium in Graeciam proficiſcens. *Cuſtodias*] eos, qui in exercitu obſeruare ſolent, ne literae, aut nuncij imperatoris iniuſſu quoquam mittantur.

EPISTOLA III

Eam, de qua tibi reſcribi noluiſti] eam ſcilicet, quae ſequitur: *Quod ad Kal. Quinct.*] omnino Ciceroni erat

in animo Terentiam dimittere: ſed, hoc differre, duabus de cauſſis commodum uidebatur: & quod ipſam minus offenſum iri putabat, ſi matrimonium non pro pere abrumperet, ſed lente quaſi diſſueret: & quod ſpo liari pecunia, quae pro dote numeranda eſſet, dubio praeſertim rerum exitu, nolebat. nam, ſi ei de Pompei uictoria certum fuiſſet; de pecunia cur laboraret, non erat; quae ſalua rep. uiris bonis numquam eſſet defu tura, Ciceroni praeſertim, qui magnam Pompeio mutuam dediſſet. cum uero dubius adhuc rerum eſſet exitus; pecuniam ipſe habere in omnem euentum, quam Terentiae pro dote reddere, malebat. ſcripſerat igitur Atticus, ſe ſcire cupere ad Kal. Quinct. quid uellet Cicero, diuortium proferre, & pecuniam interea ſibi habere, an diuortium ſtatim facere, & pecuniam pro dote numerare. utrumque, reſpondet, gra ue eſt. nam & tam graui tempore tantam pecuniam, quanta ſcilicet apud Egnatium a me eſt, Romae habe re, periculoſum uidetur, uel quod nocturnae domorum expugnationes fieri poſſunt; uel quod timendum eſt, ne Caeſar, qui urbem tenet, eorum, qui cum Pompeio ſunt, bona proſcribat: & Terentiae dare facto diuortio, non adducor, ut in rem meam eſſe credam, du bio rerum exitu, cum incertum ſit uter uincat, Caeſar, an Pompeius. nam Caeſare uictore, nos, qui Pompeium ſecuti ſumus, in anguſtijs, atque in magna rei pe cuniariae difficultate eſſemus; tumq. diuortij f cti, & pecuniae Terentiae datae, fruſtra paeniteret. Dicit autem, Iſta, quam ſcribis, abruptio, propterea quod At ticus ſcripſerat, ſibi quidem uideri Terentiam quamprimum eſſe repudiandam; auctorq. Ciceroni erat, ne differret, ſed abrumperet. quod ex Attici conſilio non feciſſe, Ciceronem deinde paenituit. ſignificat hoc in epiſtola huius libri decimaquarta, cum dicit, Memini omnino tuas litteras. *Illius conſilio, & uoluntati.*] illius, Terentiae. conſilio, & uoluntati, quia, ſi

iudicabit

iudicabit hoc tempore diuortium eſſe faciendum, con ſilium illius, & uoluntatem ſequar. Terentiae autem Ciceronem de diuortio permiſiſſe, plane cognoſcitur ex epiſtola, quam ad eam ſcripſit his uerbis: Quod ſcri pſi ad te proximis litteris de nuncio remittendo: quae ſit iſtius uis hoc tempore, & quae concitatio multitudinis, ignoro. totum iudicabis quale ſit; &, quod in mi ſerrimis rebus minime miſerum putabis, id facies. *De ſalute noſtra, fortunisq*] cum enim per litteras tecum agebam, ad Pompeium proficiſcerer, nec ne; ad ſalutem, & ad fortunas noſtras illa deliberatio pertinebat. *Nihil habet conſolationis*] nam incommoda, quae mihi impendent, etiam ſi cum multis communia ſint futura, non ideo tamen leuiora fient. itaque quod negas praecipuum mihi ullum incommodum impendere: ut aſſentiar ita eſſe; tamen iſta res nihil habet conſolationis: ſed non ita eſt. nam etiam praecipua ſunt multa: ex re uidelicet familiari; quam impeditam reliquerat, ad Pompeium ex Italia profectus. hoc infra declarat his uerbis: Ea tamen erunt minora, ſi adminiſtratione, diligentiaq; tua leuabuntur. *Facillime uitare potuiſſe*] ſi paulliſper commoratus eſſem. nam prouidiſſem, ut & eſſet unde ſatisfieret ijs, quibus debeo: & Terentiae pro uictu, ne detrahere de dote cogeretur. Haec ſunt, quae appellat grauiſſima incommoda. *Sit a me, ut eſt*] quamquam Attico & Terentiae de diuortio permittat, oſtendit tamen eam pecuniam ſe nolle ad Terentiam dotis nomine transferri, quam apud Egnatium trapezitam depoſuerat. & hoc dicit, ueritus ne Terentia, ſi ſtatuiſſet diuortium eſſe faciendum, Attico concedente, eam pecuniam auferret: qua priuari tam duris temporibus Cicero nolebat. *Hoc, quod agitur*] uter uincat, Caeſar, an Pompeius. non uidetur, inquit, diu bellum poſſe duci. *Ut ſcire iam poſſim, quid maxime opus ſit*] Ut, hic acci-

pio pro etiam. ſenſus eſt. Licet ſcire iam poſſim, quid mihi faciendum ſit, dimittenda Terentia, nec ne: uolo tamen; quia belli exitus non longe abeſt; interea pecuniam a me eſſe. deinde addit alteram cauſſam, & ait, Etſi egeo rebus omnibus: quamquam etiam haec cauſſa eſt, cur eam pecuniam a me eſſe uelim, quod egeo rebus omnibus: ut oppreſſum rerum omnium inopia, priuari ea pecunia non oporteat. Ad intelligentiam autem huius loci maxime pertinet, ſi hoc teneatur, Ciceronis conſilium fuiſſe, ut, ante quam dotem redderet, exitum rerum expectaret; ne, ſi quid durius in bello accidiſſet, pecunia priuatus egeret. *Ne quid ei deſit*] Terentiae.

EPISTOLA. IV

Accepi] hanc ſcripſit Dyrrhachij, &, ut ex ipſa licet conijcere, poſt eam pugnam, qua Pompeius imperator appellatus eſt. *Praedia non ueniſſe*] ſcripſerat Attico, ut praedia uenirent pro ſuſtentanda Terentia. id quando, inquit, factum non eſt; ſuſtentetur per te. *De Fruſinati*] fundum Fruſinatem Cicero uendiderat, hac lege, ut redimere poſſet. de ea redemptione, quae fierat Atticus, quid cogitaret, utrum eam aliquando fieri uellet, an prorſus abieciſſet. reſpondet, redemptionē ſe probare; quoniam ille fundus ſibi futurus eſſet opportunus. redemptio tamē hoc tempore facta non eſt, ut patet ex epiſtola XIV. *Nec quae accidunt, nec quae aguntur,*] accidunt caſu; aguntur ex conſilio & uoluntate Pompeij. *Vtinam &c.*] fortaſſe enim ad Pompeium profectus non eſſem, ſi tecum de ea profectione coram potius, quam per epiſtolas, egiſſem. & hoc dicit, quia, profectum eſſe ad Pompeium, paenitebat; quippe qui nec, quae accidebant, nec quae agebantur, probaret. *Hic tua, ut poſſum, tueor apud hos*] tua, quae ad te pertinent. apud hos, inquit, te defendo. omnibus enim, qui Romae remanſerant, infenſi erant Pompeiani. itaque dicit epiſtola, quae

poſt

poſt ſequentem legitur: Numquam de te ipſo, niſi crudeliſſime, cogitatum eſt. & infra eadem epiſtola: De Fannio conſoler te? perniciosſa loquebatur de manſione tua. eodemq. loco: Omnes, qui in Italia remanſerant, hoſtium numero habebantur. & ad Varronem, epiſtola 6. lib. 9. fam. Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. crudeliter enim otioſis minabantur. & Caeſar libro 1. de bello ci. Pompeius diſcedens ab urbe in ſenatu dixerat, eodem ſe habiturum loco, qui Romae remanſiſſent, & qui in Caſtris Caeſaris fuiſſent. Dicit autem Cicero: Vt poſſum: ut oſtendat difficultatem defendendi. nam Atticum purgare, quod Romae remanſiſſet, aegre apud iratos poterat. *Cetera Celer*] ſubintellige, narrabit. nam Iſidoro, quem nunc cum litteris remittebat, committenda non uidebantur. Celerem autem fortaſſe non ita multo poſt ad Atticum miſſurus erat. Malim tamen legere, Cetera celo, ut eſt in antiquo Speciani libro. quem ſi ſequamur, ſenſus erit hic: Nos te, ut poſſumus, apud Pompeianos defendimus: cetera celamus; quae ſcilicet ab illis in te & dicuntur, & cogitantur. *Quid ſit geſtum noui*,] haec, & quae ſequuntur, non eodem die ſcripta ſunt, quo ſuperiora: ut fit, cum epiſtolae propter tabellariorum commorationem per plures dies in manibus habentur, cum interea multa in eas, aliud alio tempore, conijcere ſolemus. Prior epiſtolae pars non optimam ſpem ſignificat, unde illud, Si modo futuri ſumus: & illud, Nec quae accidunt, nec quae aguntur, ullo modo probantur. addo etiã illud, Nihil poterat agi, quod mihi & meis rebus eſſet aptum. haec, inquam, Ciceronem oſtendunt Pompeianorum rebus paene diffidere: at uero ea, quae ſequuntur, non item. quid enim illud? Reliqua non uidentur eſſe difficiliora. aperte declarat, in reliquo bello conficiendo negotij non multum fore. cur autem hoc? quia ſcilicet factum erat proe-

lium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeij fortuna ſuperior fuit. quo ex proelio tantum fiduciae ac ſpiritus Pompeianis acceſſit, ut non de ratione belli cogitarent, ſed uiciſſe iam ſibi uiderentur. Caeſar de bello ciuili libro I I I. *Cures, ut ſcribis,*] ut explicentur res domeſticae. *Solicitudo,*] unde haec ſolicitudo, proſpera Pompeij fortuna? dixit enim, Reliqua non uidentur eſſe difficiliora. Solicitudinis, ut opinor, cauſſa haec erat, quod omnino, ſiue Caeſar, ſiue Pompeius uiciſſet, de libertate actum eſſe putabat: quod cum multis locis ſignificat, tum epiſtola 6. lib. I I. ad Varronem, dicens, Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. & ad Marcellum, epiſtola, cuius initium eſt, Etſi perpaucis. *Eſtq. in ſpe magna*] quippe qui ex Dyrrhachina pugna confidere ſuis militibus coepiſſet. fam. epiſtola 3. libri 7. *Infirmitas corporis*] cuius cauſſa Pharſalico proelio non interfuit. Plutarchus in uita. *Hactenus fuit, quod caute a me ſcribi poſſet.*] ultra enim in ſcribendo progredi ſi uelim, minus caute faciam. ſcripſi, quatenus licuit: ultra caute non potui. *Iis litteris, quas Pollex tulit*] opinor, proximis ſuperioribus: in quibus de pecunia, quae Terentiae pro dote numeranda eſſet, mentio fit. illud miror, quod in hoc diuortio nullam unquam primae penſionis mentionem inueniam: ut adducar, mundum & ornatum muliebrem pro penſione prima fuiſſe; unde Cicero, ſiue Terentiam dimitteret, ſiue retineret, neque damni quidquam, neque lucri poſſet accipere. itaque in epiſtola ultima huius libri dicit ſe caecum fuiſſe in penſione ſecunda, non in prima. ex quo apparet, in epiſtola antecedenti ſecundam penſionem ſignificari. *Pollex:*] ſeruus Ciceronis a pedibus epiſtola 5. lib. 8. & in epiſtola ad Terentiam, Pollicem fac extrudas, id eſt cum litteris remittas. nam cum ijs eum miſerat, quas hic intelligit.

EPISTOLA. V

Quae me cauſſae.] hanc ſcripſit Brundiſii, poſt Pompeium acie Pharſalica profligatum. Dolet autem ſe in Italiam uenisse. idq. dum excuſare aliqua ex parte uult, cauſſis admodum acerbis, grauibus, & nouis coactum ſe dicit, ut impetu magis animi, quam cogitatione, uteretur. doloris autem cauſſa erat illa, quod ſibi, qui cum Pompeio fuiſſet, eſſe in Italia, neque tutum ſatis putabat, neque honorificum. nam neque certum habebat, ſe eſſe a Caeſare ueniam impetraturum: & ſermones bonorum uerebatur, qui calumniari poterant, quod, cum antea ſemper acerrimum libertatis propugnatorem profeſſus eſſet, nunc uno proelio uictus, non modo reip. fortunam experiri iterum noluiſſet, uerum etiam in Italiam ad uictores ſe contuliſſet: ut ex Pompeianis nemo non ſapientior uideretur fuiſſe. qui enim bellum renouaturi in Africam iuerant, conſilium ſecuti erant, ſi non tutum, ſaltem honorificum: qui in opido aliquo reſederant, ut M. Marcellus, ij rationem ſi minus honorificam, tutam tamen elegerant: at uero Ciceronis factum neque tutum erat, neque honorificum, quin & minus tutum, quam Africanorum, & minus honorificum, quam Marcelli. Haec autem pluribus uerbis; ut appareat, cur Ciceronis dolor tantus eſſet, qui peccatum ſuum agnoſceret; quod, cum poſſet aut ſaluti, aut honori conſulere, neutrum feciſſet. *Vt id, quod uides, effecerint*] ut me in Italiam uenire coegerint. *Rem & ſummam negotij uides.*] non reperio, inquit, nec quid ad te ſcribam, nec quid a te petam: rem ipſe uides, & negotij ſummam: uides per tè, cuiuſmodi res ſit, & quid facere te oporteat. quid autem oportebat? hoc uidelicet; agere apud Caeſarem per eos, qui gratia ualerent, ut Ciceroni in Italia tuto liceret eſſe. hoc erat, quod ab Attico

fieri uolebat: ſed prae dolore non explicat. tantum dicit, Rē & ſummam negotij uides, quid ad te uelim, & qua in re tuo ſtudio, tuaq. ope indigeam. *Tuendi mei*] excuſandi, & purgandi apud Caeſaris amicos, a quibus Ciceroni timendum erat: utpote qui in eorum poteſtate eſſet, contra quos antea in bello fuiſſet. *Placere*] tibi, ut de rebus meis & commodius, & cautius, quam per litteras, colloquamur. unde illud epiſt. 13. Vtinam uel nocturnis, quemadmodum tu ſcripſeras, itineribus propius te acceſſiſſem. nunc, nec ubi, nec quando te ſim uiſurus, poſſum ſuſpicari. *Per opida*] ut in opidis diem conſumam, noctu autem, ne uidear, iter faciam. id, inquit, difficile eſt. non enim ita poſſum noctu iter facere, ut mane ſemper opida reperiam, & diuerſoria. & dicit, Apta diuerſoria, hoc ſenſu: Non ita diſpoſita ſunt diuerſoria, ut mihi, noctu iter facienti, ſemper ante lucem quaſi ad praeſcriptum adſint, ut deinde totum d em in ijs poſſim conſumere: ex quo neceſſe erit, ut opida non ſemper repe-rientes, aliquam diei partem quandoque in itinere ponamus: itaque fiet quod tu me nocturnis itineribus uelles effugere, ut ab hominibus uidear in uia. ſed fac poſſe, ut aptiſſima ſemper habeam diuerſoria. quid refert? homines, inquis, te non uidebunt in uia. at uidebunt in opidis: & omnino accidet, quod tu nolles, ut me Brundiſio diſceſſiſſe, & ad urbem propius accedere, Caeſariani reſciſcant. quod ſine permiſſu Caeſaris facere tutum non eſt. Ac uidere licet Ciceronis anguſtias, & difficultatem, cui neque propius accedere Caeſaris iniuſſu liceret, neque ex Italia diſcedere; Brundiſij uero manere; in oculis uictorū, in sūma indignitate, moleſtiſſimū eſſet. *Ad id quod quaeris*] ne de acceſſu meo ad Caeſarianos deferatur. hoc eſt .n., cur me uelis noctu iter facere. *Et animi, & corporis moleſtiam*] animū .n. curae diſtrahebant; corpus, ṗter maerorē, caeli ét grauitas debilitabat. unde illud ep. 22. Corpore uix

ſuſtineo

ſuſtineo grauitatẽ huius caeli, quã mihi laborẽ affert in dolore. *De Vatinio*] ſcire uis, quo animo Vatinius in me ſit. hoc autem quaeſierat Atticus, fortaſſe, quod uereretur, ne Vatinius, qui Ciceronem ante diligere uiſus eſſet, Caeſare uictore non eundem ſe praeſtaret, ſed iniuriae potius, quam beneficij a Cicerone accepti, memor eſſe uellet. nam primum eum Cicero oppugnarat, deinde defenderat. *Quinctus auerſiſsimo animo a me Patris fuit*] quoniam in ſequentibus epiſtolis de Quincti maledictis in Marcum fratrem legetur, eius rei cauſſam non ab re eſt hoc loco pluribus explicare. Cum Cn. Pompeius, Brundiſio profectus, in Graeciam nauigaſſet, ut claſſe, quanta maxima fieri poſſet, comparata, Italiae commeatus intercluderet, & Caeſarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italia reſideret, an Pompeium ſequeretur; ſuadentibus nonnullis, & maxime Quincto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus eſt, ut oſtendit epiſtola huius libri 9. cum dicit, Ceſſimus, uel potius parui. ex quibus unus qua mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognoſces ex ipſius litteris, quas ad te, & ad alios miſit. loquitur enim de Quincto fratre. Profligato deinde Pompeio, cum in Italiam M. Cicero rediſſet, ueritus eſt Quinctus, ne frater, quo facilius a Caeſare ueniam impetraret, ſuae ad Pompeium profectionis cauſſam in ipſum conferret. itaq. turpi & ſcelerato mendacio confinxit, ſibi Marcum fratrem auctorem fuiſſe, ut ad Pompeium proficiſceretur, & ubicumque fuit, maledicta in fratrem conferre non deſtitit, idq. fecit Patris, ut patet ex epiſtola huius libri 10. ideoq. dicit, Quinctus auerſiſſimo a me animo Patris fuit. *Eodem*] Patras, ut ſit potius, ad eundem locum, quam, eodem animo. *Profectos*] ad Caeſarem in Aſiam, ut deprecarentur. apparet ex epiſtola ſequenti. *Cum ceteris*] qui ad Caeſarẽ eunt, ueniam petituri, cum Pompeio quod fuerint.

De me, ac dolore meo] de me, propter periculum, in quo uerſor, cum in eorum manu ſim, contra quos in bello fui: de dolore meo, quia uides me dolere, & angi, quod in Italiam uenerim; cum omnino aut in Africam ire cum ceteris Pompeianis, aut in opido aliquo a bellis uacuo reſidere melius eſſet. *Qua conſolatione*] quae ſcilicet in eo eſt, cum tu probas meum conſilium, & me omnino tali tempore in Italiam uenire debuiſſe affirmas. *Tanta erat in illis crudelitas*,] quid enim crudelius eſſe poteſt, quam generatim proſcriptionem informare eorum omnium, qui in Italia remanſiſſent? *Tanta cum barbaris gentibus coniunctio*] proſcriptionis duas cauſſas ponit; unam, quod Pompeiani ſua ſponte crudeles erant; alteram, quod barbaras gentes in exercitu habebant, quae tantum de caede & de praeda cogitarent. barbarae autem gentes in Pompeij caſtris erant, Cappadoces, Thraces, Dardani, Beſſi, & qui praeterea initio libri III. de bello ciuili a Caeſare commemorantur, & ab Appiano libro II. *Voluntatis me meae numquam paenitebit*, *conſilij paenitet*.] uoluntatis, quod ab armis diſceſſerim; conſilij, quod in Italiam uenerim. *Opido aliquo*] uel Achaiae, uel alicuius prouinciae, quae eſſet a bello uacua. *Acceſſerer*] a Caeſare in Italiam: quod & tutius, & magis honorificum fuiſſet. *Sermonis*] quem ſubij, quod uno proelio uictus, ſtatim, deſperata rep. & libertatis cura poſthabita, in Italiam ad uictores, quaſi ad ſeruitutem, ſponte uenerim. *Minus accepiſſem doloris* nam, ſi in tuto in opido reſediſſem, ut puta Rhodi, aut Mitylenis. dumtaxat reip. cauſſa doluiſſem. nunc me praeterea exiſtimationis, & ſalutis meae periculum ſolicitat: exiſtimationis, quod reip. cauſſam prodidiſſe, aut certe neglexiſſe uideri poſſum, qui unus omniũ Pompeianorum huc me contulerim; ſalutis, quod uictoris in manu ſum. *Ipſum hoc*] quod me nunc angit; erroris

erroris uidelicet mei recordatio; qui,impetu magis animi, quam cogitatione uſus, in Italiam ueniendi conſilium cepi. *Iacere*,] deſpectum, & ſine dignitate. id enim hoc in loco ſignificat, Iacere. *Sine lictoribus,quos populus dedit.*] populus proconſulibus in prouincias euntibus imperium dabat, & lictores ſex: ij nec imperium, nec cetera inſignia prius deponebant, quam in urbem reuertiſſent. Cicero autem cum ad urbem pridie nō.Ian. acceſſiſſet, hac de cauſſa ingreſſus non eſt, quod fore ſperabat, ut propter res in Cilicia proſpere geſtas urbem triumphans inueheretur: quod cum ei ſenatus frequens flagitaſſet, ut eſt in quadam epiſtola ad Tironem; re per Lentulum cōſulem dilata, ad extremum, celeri & inopinato Caeſaris aduentu, Pompeium, urbe relicta profugientē, ſecutus eſt. ex quo factum, ut imperium & lictores retinuerit. itaque nunc dicit, Propius accedere ſine lictoribus qui poſſum? in quo oſtendit, ſe adduci non poſſe ut lictores dimitteret: ijs autem uti non audebat, niſi a Caeſare, aut ab ijs, qui in Italia Caeſaris locum tenebant, impetraſſet: quod deinde impetrauit, ut apparet ex epiſtola ſequenti. Et dicit, Quos populus dedit, ad differentiam illorum, qui tantum S. C. lege curiata, qua populus imperium dabat, neq lecta, prouincias acceperant. ut iuſtior Ciceroni, quam cuiuis, retinendorum lictorum cauſſa eſſet, quos non a ſenatu ſolum, ſed a populo etiam accepiſſet. Caeſar lib. I. de bello ciuili. *Ad opidum*] ad Oppium, omnino uidetur emendandum. ad eum enim Cicero accedens, lictores ſibi faſces praeferre,& cum pompa anteire noluit, ueritus, ne Caeſariani milites ea re offenſi impetum aliquem facerent: itaque eos in turbam coniecit,& promiſcue cum ceteris ire uoluit. *Cum bacillis*] cum faſcibus. nam ex bacillis, & uirgis conſtrictis faſces conſtabant, ſecuri inſerta, ut eius acies exſtaret. *Recipio tempore me domo. te nunc*] corruptus

ptus locus: quem reſtituere, & ſanare nix uidemur poſſe: tentemus tamen; &, quod remedium in libris ſcriptis inuenire non licet, uideamus num id ex inge nio promere poſſimus. adducor igitur ut putem, Ciceronem, cum de ſuo ad Oppium acceſſu dixiſſet, ſubdidiſſe cum dolore, & indignatione, Recipi, o tempora, me domo, & hunc? ut hoc dicat. uide quam ſim miſer. colere me homines, & ad me domũ uenire ſolebant. nunc uenit tempus, cum me Oppius, quaſi dignitate ſuperior, domo recipiat, exire ad me nolit, intra parietes ſuo cõmodo exſpectet. O tẽpora, recipi me domo? ut illud, O tẽpora, fore cũ Curtius nõ dubitet conſulatũ petere? Et hunc? tã abiectũ uidelicet, tã deſpectũ, tã ſine dignitate? Quod ſequitur, ſic interpungo: Ad Oppium. q̃m ijs placeret, modo propius accedere; ut hac de re conſiderarent. Ad Oppium, inquit, redeo, de quo ſcribere inſtitueram. deinde, quem cum eo ſermonem habuerit, continuo ſubiungit. Quoniam ijs placeret, modo propius accedere; ut hac de re conſiderarent. de lictoribus uidelicet; num ijs placeret, ut eos mecum adducerem. dixit, inquit, ut hac de re conſiderarent. hoc enim uerbũ ſubaudiendum eſt. *Si remanſiſſem.*] in Italia. ſi numquam ad Pompeium in Graeciam profectus eſſem, ut contra Caeſarem pugnarem. *Quae reſtant*] praeterita ſunt mittenda: quae reliqua ſunt, uide. *Iſtis*] Caeſaris amicis, qui Romae ſunt. explora, inquit, quo animo iſti erga me ſint, quo putent Caeſarem eſſe. *Factum noſtrum*] quod, propius ad urbem accedens, lictores mecum adduxerim. quod Caeſar magis probabit, ſi, me id feciſſe de ſuorum ſententia, cognoſcet. *De Pompeij exitu:*] quem Ptolemaeus Aegypti rex interfecerat. Caeſar, Plutarchus, hiſtorici omnes. *Hoc putarem futurum*] putaui, quocumque ueniſſet, eum interfectum iri; cum homines, deſpecta illius fortuna, gratiam eo facto ſe eſſe a Caeſare inituros

turos putarent. *Fannio*] hic eſt, quem initio belli ciuilis Pompeius in Siciliam cum imperio praemiſit. epiſt. 15. lib. 10. deinde apparet, cum mare tranſiſſe cum ipſo Pompeio: & numeratur inter eos, qui cum imperio erant, ep. 15. lib. 8. *De manſione tua*] crudeliter tibi minabatur, quod in Italia remanſiſſes: itaque de eius interitu conſolandus non es. *Lucius uero Lentulus*] ne de Lentulo quidem dolendum eſt: (hic autem ab eodem Ptolemaeo rege, qui Pompeium interfecerat, comprehenſus, in cuſtodia necatus erat) ſiquidem, ut Fannius crudelis, ita hic rapax fuiſſet, qui Hortenſij domum, &c. *Omnino*] omnino & a Caeſarianis huiuſmodi multa fiunt, indigna uidelicet, & iniuſta: ſed illud, quod Pompeiani deſignabant, erat infinitum. non enim hunc aut illum proſcribere cogitabant, ſed generatim omnes, qui in Italia remanſiſſent. *Niſi*] ponitur pro Sed. ut hic, & ep. 23. & ep. 1. & 73. l. 13. fam. Vide Aldi filij Scholia in Salluſtium. *Hoſtium numero*] Suetonius haec in Iulio: Denunciante Pompeio, pro hoſtibus ſe habiturum, qui reip. defuiſſent; ipſe medios, & neutrius partis, ſuorum ſibi numero futuros pronunciauit. epiſt. 6. lib. 9. fam. & Caeſar lib. 1. de bello ci. *Solutiore animo*] nunc enim a curis diſtrictus ualde ſum, propter temeritatem mei conſilij; quod in Italiam tam inconſiderate uenerim. *Vt deprecaretur.*] ut ueniam a Caeſare peteret, quod cum Pompeio fuiſſet. *Nihil audiui*] profectus ſit, nec ne. *Alexandrinas litteras*] Alexandriae datas: in qua Aegyptij Caeſarem incluſum obſidione premebant. ſic, & Epiroticae litterae, & Olbienſis epiſtola, dixit alibi. *An euntem, an iam in Aſia?*] figura, qua utimur, cum, ex duabus rebus utra ſit, incerti ſumus. ut epiſtola 11. lib. 1. Nos hic te ad menſem Ianuarium exſpectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios miſſis? & codē libro infra: Proximus Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri, utrū

Craſſum

Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe praetermiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quae tam libenti ſenatu audirentur? Huius generis etiam illud eſt in epiſtola ad Trebatium: Cn. Octauius, an Cn. Cornellius quidem? is me crebro ad cenam inuitat. & illud in Bruto, Paucis ante, quam mortuus eſt, an diebus, an menſibus?

EPISTOLA . VII

Iſtis placere,] Caeſarianis, qui Romae ſunt. *Iſtis lictoribus*] conſulibus L. Lentulo. & C. Marcello, cum Q. Caſſius, & M. Antonius tribuni pl. S. C. contra Caeſaris dignitatem fieri prohiberent; factum eſt per Caeſaris inimicos, ut, intercedendi poteſtate priuati, de ſua ſalute cogitare die ſeptimo cogerentur. itaque ad Caeſarem, qui Rauennae erat, profugerũt. poſtea S. C. quae Pompeius uult, & ut uult, multa fiunt: iniuſte: non enim recte S. C. fieri poteſt, cum tribunis pl. intercedendi poteſtas erepta eſt. ſed Pompeius tamen ijs S. C. delectus habuit, pecunias exegit, prouincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sextio. Caeſar autem, deuicto Pompeio, ea S. C. improbauit, quae poſt fugam tribunorum facta erant; quod, tribunicia poteſtate ſublata, nihil legibus, nihil more maiorum, nihil iure actum uideretur. quod cum ita eſſet; ſequebatur, ut & prouincias & lictores ammitterent ij, qui haec a ſenatu poſt fugam tribunorum habuiſſent. quod ſi qui ex his erant, quibus Caeſar lictores relinquere, & inſtitutum tamen illud ſuum de S. C. improbandis retinere uellet: hac utebatur uia: lictores, quos a ſenatu habuerant, adimebat, alios deinde ipſe dabat. ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur; & ea, quae ſenatus poſt fugam tribunorum decreuerat, ne ualerent. itaque dicit Cicero, Cui non puto ſuos eſſe conceſſos, ſed ab ipſo datos: audio enim eum ea S. C. improbare, quae poſt diſceſſum tri

bu norum

bonorum facta ſunt. Sextius enim erat ex ijs, qui lictores, ideſt imperium, illis S. C. habuerat. & dicit, Suos, quos habuerat antea: Ab ipſo datos, a Caeſare. ſupra autem, Iiſdem iſtis, ideſt, ijs, quos nunc habeo. non enim ex ijs erat Cicero, qui lictores habuerant poſt fugam tribunorum: ſed eos ante illud tempus habuerant, cum Ciliciam prouinciã non a ſenatu ſolum, ſed etiam a populo accepi. quod Sextio non contigerat. qui praetoriam prouinciam ſortitus erat: cum de illius imperio ad populum latum non eſſet. Caeſar lib. 1. de bello ciu. *Quod conceſſum Sextio ſit*] ut lictoribus ipſe quoque uti poſſet. *Si uolet ſibi conſtare*] hoc dicit, Caeſar ſi tantũmodo S.C. uolet improbare, quae poſt diſceſſum tribunorũ facta ſunt, poterit noſtros lictores comprobare, ideſt eos, quos adhuc habui. nõ enim ego illis S.C. imperium accepi. quod ſi noſtros lictores minus probare uoluerit, plane conſtare ſibi non uidebitur, non enim praeſtabit id, quod dixit, ſe uelle ea S.C. quae poſt fugam tribunorum facta ſunt, ut iniqua reſcindere; ſed hac ratione prorſus omnia S.C. tollet. *L. Metellum*] hic eſt, qui ſuperiore anno, tribunus pl. cum eſſet, Caeſarem, ne pecuniam ex aerario promeret, impedire conatus eſt. cui Caeſar mortẽ minitatus, & aerarij foribus, ut Appianus inquit, effractis, pecuniam abſtulit. unde illud ep. 7. l. 10. Duarum rerum ſimulationem amiſit, manſuetudinis in Metello, diuitiarum in aerario. *Illum*] Caeſarem. *Edixit*] edixit Antonius, ne cui ex ijs, qui cum Pompeio cõtra Caeſarem in bello fuiſſent, liceret eſſe in Italia, excepto Ciceróe, & Laelio. *Re ipſa excipi*] quo modo poterat ſine nomine re ipſa fieri Ciceronis exceptio? ſi ſic, uidelicet Antonius edixiſſet: Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat eſſe in Italia, niſi quorum cauſſam Caeſar cognouerit, aut de quibus Caeſar ſcripſerit. quo edicto Cicero non nominatus, re ipſa tamen exceptus eſſet: ſiquidem Dolabel

lae

lae litteris, Caeſaris iuſſu cõfectis, in Italiã uenerat. Cur autẽ nominari Cicero noluiſſet? duabus de cauſ ſis: primum, quòd grauius offendi Pompeianos intel ligebat tam aperta ſignificatione: eos porro iratos ha bere nolebat; ſi forte, ut incerti ſunt bellorum exitus, uictores domum reuertiſſent: deinde, quòd exceptio illa, nominatim facta, quaſi legẽ & neceſſitatem iis, qui excipiebantur, imponebat, ne diſcedere ex Italia poſſent, ne ſcilicet beneficium Caeſaris aſpernari, aut etiam renunciare uiderentur. unde illud in epiſtola, quae proximam ſubſequitur, Exceptionibus edicto- rũ retineor: quae ſi nõ eſſent ſedulitate effectae, & be- neuolentia tua, liceret mihi abire in ſolitudines ali- quas. nunc ne id quidem licet. *Aſſequere quod uis,*] ut minuatur dolor meus: quem inde capio, quod & in Italiam uenerim, & in edicto nominatim exceptus ſim. *Me bonorum iudicium non funditus perdidiſſe*] bonos de me non male iudicare, neque conſilium meum, quod in Italiam unus ex omnibus Pompeianis uene rim, prorſus improbare. *Quid tu in eo potes?*] quid a te fieri poteſt, ut boni meum conſilium non reprehen- dant? nihil ſcilicet. cauſſam enim mei facti probabi- lem, quam afferas, nullam habes. uerumtamen, ſi qua mei defendẽdi facultas exſiſtet, id me maxime conſo lari poterit. Et dicit, Id poterit ut hoc ſignificet, aliud fere nihil eſſe quod poſsit. *Quod nunc quidem ui deo non eſſe*] uideo nullam tibi nunc meae temeritatis excuſandae facultatem dari. *Si quid ex euentis*] nunc ni hil uideo eſſe, quo meum factum tueri poſsis: ſed, ſi quid ex euentis naſcetur, obſerua, & occaſionem ne praetermitte: ut, ſi Caeſar bellũ ex ſententia confece rit, ex illo euentu mei defendendi facultatem arripi- as, quam nunc quidem non habes. adhuc enim Pom- peiani ſunt in armis, &, dum erunt, ego turpis uidear neceſſe eſt, qui ſtantem adhuc reip. cauſſam deſerue- rim. quòd ſi uincuntur, meum conſilium ex euentis probabitur.

probabitur. dicar enim hunc exitum prouidiſſe, ſapienterq. feciſſe, quod in Italiam, ideſt in Caeſaris poteſtatem, uenerim; contra quem ſine ſpe uincendi pugnare, aut fruſtra tergiberſari, ſtultum eſſet. *Vt hoc nunc accidit*] hoc ſcilicet, quod ſequitur: in quo ex euentis defendimur, nam, exitu Pompeij perſpecto, minus reprehendor, quod cum eo poſt Pharſalicam pugnam fugiente profectus non ſim. in quo ſapiens fuiſſe nunc uideor; quaſi de illo, quocũque uen:ſſet, id, quod accidit, fore coniecerim. exitu uero nondum cognito, dicebar debuiſſe cum eo proficiſci. *Ex omnibus nihil tamen magis deſideratur, quam quod in Africam non iuerim.*] Multa, inquit, in me deſiderantur, uel quod cum Pompeio profectus non ſim, uel quod in Africam ad renouandum bellum non ierim, uel quod in opido aliquo non reſederim: ſed ex omnibus tamen nihil magis deſideratur, quam quod in Africam non ierim. *Non probant*] qui Romae ſunt, qui ſcilicet pondus habent, & a quibus meum factum probari uellem. fortaſſe autem non probant, quod multi boni uiri in Africam profecti ſunt: ut tentare quiduis potius maluiſſe uideantur, quam de rep. deſperare; cum ego contra fecerim. *Et ſcio fuiſſe antea*] in Africa: quorum omnium iudicium hoc fuit, uel barbaris auxilijs remp. eſſe defendendam. *Hoc loco ualde urgeor*] non uideo, qui defendi poſſim. *Hic quoque opus eſt &c.*] oportet, inquit, (nam alioqui defendi non poſſem) ex ijs, qui in Africam iuerunt, ut bellum renouarent, caſu aliqui ſint, uel, ſi fieri poteſt, omnes, qui ſuae ſaluti conſulere uelint, & conſilium illud, quod ceperant omittentes, abiectis armis Caeſari ſe credant: hoc ſi ita fit, meum factum minus condemnabitur: ſiquidem & alios ſalutem omnibus rebus antepoſuiſſe conſtabit. ſin autem illi in bello perſeuerant, & ſi uincunt: uides, quid nobis futurum ſit: quaſi dicat: non ſolum in turpitudine erimus,

ſed etiam in periculo: turpitudine, quod publicam cauſſam deſerui, maiore ſalutis, quam dignitatis, ratione habita: periculo, quod eos hoc facto mihi fore iratos intelligo. unde illud in epiſtola quadam ad Varronem: Si eſſent noſtri potiti, ualde intemperantes fuiſſent. erant enim nobis perirati: quaſi quidquam de noſtra ſalute cenſuiſſemus. Dicit autem, Hic quoque, propterea quod in Graecia multi fuerant, qui poſt deuictum acie Pharſalica Pompeium ſaluti conſulerent, & uictori aut ſe committerent, aut bellum certe rurſus inferre nollent. *Sulpicii conſilium*] quod ſe Ciceronis conſilio non anteponere, conſolans uidelicet Atticus ſcripſerat. *Catonis*] qui bellum in Africa contra Caeſarem renouat. *Periculo uacuum eſt, & dolore*] itaque noſtro conſilio uidetur eſſe anteponendum: cum noſtrum neque periculo uacuum ſit, neque dolore: quod & in uictoris manu ſumus; & hoc ipſum mali non caſu nobis, ſed culpa & temeritate noſtra contractum eſt: cum quiduis facere praeſtiterit, quam in Italiam uenire. *Extremum eſt*] commemorat, quae cõtra ſe faciũt, & quae obijci a bonis uiris poſſent. primũ, inquit, reprehendi poſſum, quod in Africam non ierim: deinde, non idẽ fecerim, quod Sulpicius, qui ſedem tutam & a bello uacuã elegit: poſtremo, quod nõ in Achaia remanſerim. hoc extremũ eſt: ſed hoc tamẽ facere melius fuit, quam in Italiam uenire. *Domum ſtatim uenerint.*] quod nobis non contigit. nam & in Italiam uenimus, neque domum tamen ſtatim uenimus, qui Brundiſii adhuc miſere iacemus. illi autem uel in Achaia reſidebunt, uel, impetrata a Caeſare uenia, domum recta ſe conferent. Brundiſii maxime lictorum cura Ciceronem tenebat: quos neque dimittere uolebat, ut proxima ſuperiore epiſtola oſtẽdit; &, ſecum adducere, propter militum licentiã periculoſum uidebat eſſe. *Haec tu*] haec, quae

contra

contra me ſunt, uelim, ut coepiſti, in ſermonibus ita extenues, ac minuas, ut quãplurimos in tuã ſentẽtiam adducas. *Quod te excuſas*] cur ad me ipſe non uenias. *Velut cum iis*] hic particula, Vel, non iteratur, ſed refertur ad illud, quod infra dicet, Alterum eſt, cur te nolim diſcedere. nam duae cauſſae erant, cur Cicerons intereſſet Atticum Romae eſſe; uel ut cum Caeſarianis ageret, quae agenda erant; uel, ipſo abſente, ne Terentia egeret; quam Atticus ſcripſerat in ſumptum flagitare. *Conſilii mei*] quod in Italiam uenerim. *Quod ſcribis Terentiam flagitare*:] haec eſt altera cauſſa, cur te nolim diſcedere, quia ſcribis Terentiam aſsidue pecuniam petere: quod eam eſſe in anguſtijs declarat: quae, ſi tu abeſſes, omnium rerum inopia premeretur. *In hoc loco*] prae dolore, inquit, in huius rei commemoratione diutius uerſari non poſſum. *Quod eam diligis*] quod ea tibi curae eſt, quod ei deeſſe nihil pateris. *Vtinam illi*,] hoc dicit, quia fore ſuſpicatur, ut ab ijs apud Caeſarem oppugnetur. patet ex epiſtola ſequenti.

EPISTOLA IIX.

Temeritatis meae,] quod in Italiam temere & inconſiderate uenerim. *Quam tu prudentiam mihi uideri uis*] conaris enim mihi perſuadere, non me temere feciſſe, quod in Italiam uenerim, ſed prudenter: negaſq. mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuiſſe. *Furnius*] malim, Fuſius: ut de Caleno, Ciceronis iam inde a Clodianis temporibus inimico, intelligatur. ep. 15. & 16. nam Furnius non modo non inimiciſsimus, ſed etiam & ante ciuile bellum, & poſt amiciſsimus. ep. 18. l. 5. & 18. l. 9. & fam. l. 10. ep. 25. *Noſti genus*,] noſti quam maledicus, quam iracundus ſit. non ignoras, quantum in eo ſoleat eſſe acerbitatis & ira-

cundiae uirus. id in me nunc uniuerſum euomitur.

EPISTOLA IX

Nec in ulla ſum ſpe &c.] nam, ſi ſperarem me hinc poſſe diſcedere, quo & incaute, & celerius, quam oportuit, ueni; leuior eſſet dolor: ſed eam ſpem eripiunt mihi exceptiones edictorum. *Lege* quae ſcripſimus in epiſtolam, quae ante proximam ſuperiorem legitur. *Ante initum tribunatum*] ante quam tribunatum noui tribuni pl. inirent. ueni autem ante in Italiam, ueritus ne illi me ſuis rogationibus impedirent. Tribuni pl. ante alios magiſtratus & deſignabantur, & magiſtratum inibant. *Lege*] fortaſſe a tribuno pl. Dolabella perlata; in qua ſcriptum eſſet idem, quod in Antonij edicto. *Oppreſſus.*] quia me lex in Italia retinet, cum excipiat me nominatim, ſicut edictum. uide epiſt. 7. *Multaeq. multorum ad illum*] ad Caeſarem. multos autem ad Caeſarem ſcribere ſciebat: propterea quod tabellarij, qui Roma ad Caeſarem in Africam litteras ferebant, Brundiſij, ubi ipſe erat, neceſſario conſcendebant. *Cauſſa attulit*] Vbaldini liber antiquus, Caũs attulit. emendo, Caſus attulit. nam quemadmodum, caſus & conſilium, caſus & iudicium; ſic, caſus & culpa, caſus & error, antitheta ſunt. unde illud epiſtola huius libri ultima: Nihil eſt enim contractum caſu: ſed omnia fecimus ijs erroribus & animi, & corporis, quibus &c. *Genus belli*] formidabile, &, quocumque uictoria inclinaſſet, exitioſum. unde illud ad Marcellũ: Omnia ſunt miſera in bellis ciuilibus: ſed miſerius nihil, quam ipſa uictoria: quae, etiam ſi ad meliores uenit, tamen eos ipſos ferociores, impotentioresq. reddit. Plane enim uiderat, quid Caeſar & Pompeius ſpectarent, quae inter eos conflati belli cauſſa eſſet, cum uidelicet utrique non libertas, ſed dominatio propoſita eſſet. ex quo illud ep. 11. lib. 8. Neutri σκοπὸς eſt ille, ut nos beati ſimus: uterque regnare uult. *Iueram*] nemo

mo adhuc, quod quidem ſciam, hoc uerbum mendoſum eſſe ſuſpicatus eſt; ne ipſe quidem, cum hos meos commentarios primo edidi. nunc autem, cum ad hũc locum legendo perueniſſem; (ualde enim harum epiſtolarum lectio me delectat) nec ſatis ipſa ſibi congruere ſententia uideretur; coepi diligentius totam rẽ examinare. itaq. uidi, non modo, Iueram, ſincerum eſſe non poſſe, ſed plane, quod aliud ſignificet, alterum uerbum deſiderari. nam, ſi genere belli commouetur Cicero, quod inter ciues gerebatur; ſi imparata omnia & infirma apud Pompeium, cõtra apud Caeſarẽ paratiſſima eſſe intelligit; certe inde fit, non ut ex Italia diſcedat, ſed potius, ut in ea remaneat. idq. aperte confirmat illud, Ceperamq. conſilium non tam forte, quam mihi praeter ceteros concedendum. non enim, ſi de itione ad Pompeium loqueretur, conſilium illud ſ[illegible]inus forte appellaret. itaque, de manſione ut intelligat, neceſſe eſt. quod etſi non tam forte cõſilium fuit, ipſi tamẽ, qui paci ſemper ſtuduerat, fuit praeter ceteros concedendum. deinde (& hoc eſt, in quo ſuam culpam agnoſcit) optimatum ſermonibus, quos audiebat, conſilijsq. maxime Quincti fratris de ſua ſententia detruſus, iuit ad Pompeium. &, ut mutationem ſententiae ſuae ſignificet, primũ ait, Ceperã, ut de priore ſentẽtia: deinde, de poſteriore, ſubiungit, Ceſſimus. patet de mẽdo. uideamus correctionẽ. Beſſarionis liber, pro, Iuerã, habet Sciuerã: quod ĩterpretari licet, caute egerã, conſuluerã probe rebus meis, intellexerã, quod eſſet e re mea. deinde quale illud eſſet, exponit his uerbis: Ceperamq. conſilium &c. manendi cõſilium nõ dubie ſignificans. quod a ſe mutatum, & aliorum ſermonibus, quibus ait ſe uictum ceſſiſſe, & fratris ſuorumq. conſilijs, quibus adſcribit ſe paruiſſe, miſerrimis modis in hac epiſtola conqueritur. Sane uellem exemplum aliquod liceret afferre, quo, ueteres Sciẽdi uerbo, ea, qua diximus, ſentẽtia, eodemq. modo, nulla

ſcilicet adiuncta dictione, uſos eſſe, conſtaret. cuius generis etſi nunc in mentem nihil uenit; quin tamen eiuſmodi aliquid, quale quaerimus, inueniri poſſit, non deſpero. Quod ſi quis de mendo quidem nobiſcũ ſentit, de quo uix arbitror dubitari poſſe, correctionem autem, ob inuſitatam uerbi ſententiam, minus probat: is a nobis accipiat, quod damus; de reliquo libros ipſe ueteres conſulat; aut ex ingenio ſuo probabilius aliquid promat. Haec cum ſcripſiſſem, rurſus idem cogitanti uenit in mentem, Quieram, pro Iueram, nec a ſententia diſſentire, nec a uetere ſcriptura lõgius abeſſe. itaque uelim a ſtudioſis hoc quoque conſiderari. *Mihi praeter ceteros concedendum*] nam alios tantum reip. cauſſa, me uero etiam beneficiã, quae a Pompeio acceperam, mouebant. *Ceſſimus, uel potius parui*] ceſſimus, ſermonibus hominum: parui, ijs, qui ſuadebant, ut ad Pompeium irem. ep. 12. *Is, quem tu mihi commendas*] frater meus. commendauerat autem Atticus, ut eum Cicero apud Caeſarem deprecantem litteris adiuuaret. unde illud ep. 22. Scribis illum per me Quincto fore placatiorem. Quo modo autem Cicero, qui & ipſe fortuna minus proſpera utebatur, adiuuare eum apud Caeſarem poſſet, & quo modo etiam adiuuerit, apparet ex epiſtola, quae poſt duas ſequentes legitur, in quã commendaticiae ſunt, pro Quincto fratre, Ciceronis ad Caeſarem litterae. *Faſciculus*] litterarum, quas e Graecia Q. Cicero partim Brundiſium ad Vatinium, & Ligurium, partim Romam ad alios mittebat. *Non modo fouiſſe, ſed & tantam pecuniam illi dediſſe*] cum ſcilicet eo legato in Gallia uſus eſt. eſt autem, Fouiſſe, locum illi inter legatos conceſſiſſe, non excluſiſſe illum, non dimiſiſſe. *Honoris mei cauſſa*] ut cognoſcerem, quanti me faceret. non enim in eo Caeſar Quincti Ciceronis, ſed Marci rationem habuit. *Eiuſdem generis*] plenas omnium in me probrorum. *Illi ipſi*] cui ego putaui pernicioſum

ſum fore. *Vtile*] apud Caeſarem, aut etiam apud alios. *Reddi*] ijs, ad quos mittuntur. *Hac ille acerbitate*] nam in me acerbus, & contumelioſus fuit iam inde ab illo tempore, cum ad Pompeium in Graeciam nauigare coepimus. *Iſtam miſeram,*] Tulliolam. *Patrimonio. &c.*] uidetur dubitare de proſcriptione: quod apertius oſtendit paullo infra, cum dicit, Matri quoque eadem intellexi eſſe parata, quae mihi. *Si me non offendes,*] ſi acciderit, ut, cum ad me uenies, me non offendas. Et hoc dicit, ut ſignificet, ſibi prae deſperatione conſiliũ in alias terras migrandi paene iam eſſe captum. *Tamen habeto*] putato, ſatis eam tibi eſſe his litteris a me commendatam. *Die natali meo*] III. no. Ianuarij. apparet ex epiſtola 5. libri 7. & l. 1.

EPISTOLA X

Operas in portu, & ſcriptura Aſiae pro magiſtro dedit] portorio, & ſcripturae Aſiae magiſtri loco praefuit. de hoc ipſo in epiſtola ad Silium his uerbis: Cum P. Terentio Hiſpone, qui operas in ſcriptura pro magiſtro dat, mihi ſumma familiaritas, ſummaq. conſuetudo eſt. Scriptura autem quid ſit, Pedianus in diuinatione declarat his uerbis: Qui exigenda a ſociis, ſuo periculo exigunt, & reip. repraeſentant, eorum ratio ſcriptura dicitur. In illa autẽ ſocietate & magiſtri, & pro magiſtris erant. *Cum illis ne querendi quidem locum futurum puto.*] ſiquidem alter frater eſt, alter fratris filius. cũ alijs ſi res eſſet, ulciſcerer: cũ his ne queri qdẽ mihi arbitror licere. *Ac tu ſcripſeras*] Atticus ad cõſolãdum Ciceronẽ, quae poterat, omnia colligebat. itaque ſcripſerat, eos, qui contra Caeſarẽ in Africa bellũ renouarent, infirmos plane eſſe, & imparatos. hoc autẽ ad minuendã Ciceronis moleſtiã uel maxime pertinebat, qui ex euentis aliquid exſiſtere cupiebat, unde cõſilium ſuũ non temere captũ uideretur. in epiſtola, quae ante duas ſuperiores legĩ, locus eſt huiuſmodi: Si qd ex euẽtis. in eũ locũ quae ſcripſimus, lege. apertior hu

ius erit intelligentia. *Hiſpania*] in qua Cn. Pompeius Magni filius bellum aduerſus Caeſarem inſtaurabat. Appianus libro 11. Dio libro 42. & 43. *Quid eſt, ubi acquieſcam?*] nam, ſi haec, ut nunciantur, ita ſunt, ualde ego reprehendar, qui in Italiam ad Caeſarem uenerim, cauſſa publica, quam alij & fortiter, & cum optima ſpe tuerentur, deſtituta. *Eoſq.*] Quinctum fratrem, & Quinctum eius filium. *Accuſes*] litteris ad eos ſcriptis reprehendas.

EPISTOLA XI

Immutata eſſe omnia,] nam, cum Cicero ab Attico litteras accepit, imbecillae Pompeianorum uires eſſe uidebantur; cum autem hanc epiſtolam ſcripſit, firmiſſimae. itaque infert, Illa eſſe firma, quae debeant, nos ſtultitiae noſtrae grauiſſimas poenas pendere. & hoc poſtremum adiungit, quia ſtultus ſibi fuiſſe uidebatur, quod tam celeriter in Italiam ueniſſet, belli Africani exitu non exſpectato. *Curanda*] Romae. *Accepi*] hic: erant autem argentarij P. & Cn. Salluſtij, alter Romae, alter Brundiſij. *Qui utamur*] uide epiſt. 23. l. 13. *Quo culpa maior.*] nam hoc ipſum mali, quod & ſuſtineo, & exſpecto, totum eſt mea culpa contractum. qui tam ſtulte & inconſiderate in Italiam ueni. *Ille*] Quinctus frater.

EPISTOLA XII

Nihil enim erat] ſenſum patere puto ijs, qui uident in litteris acutius. ut tamen etiam hebetiores intelligant, euolutam ſententiam manifeſtis uerbis exponam. minime, inquit, uolebam Caeſarem exiſtimare, me tanta de re alieno conſilio uſum eſſe. uolebam igitur eum exiſtimare, non me ſuaſu fratris mei, ſed mea ſponte meoq. conſilio iuiſſe ad Pompeium. *Poſtea, cum*] antea, Poſtea quam: emendaui locum ex coniectura, & hic, & epiſtola ultima lib. 2. fam. & alibi. mendi origo fuit, quod ſcribebant ueteres, quom, pro cum. *Tamen L in eo*]

Tamen

Tamen de eo, clarius eſſet. ut nunc legitur, non puto locum carere mendo. opem exſpectabimus ueterum librorum. *Is lenis in illum*] Caeſar in Quinctum. *Is ero, qui ſemper fui*] faciam, quod ſemper feci, ut fratrem meum, quantum in me ſit, adiuuem. *Quod utinam ita eſſet.*] cupit, Pompeianos Caeſari ſe dedere; ut ipſe ſapiens fuiſſe uideatur, qui ſtatim poſt Pſarſalicam pugnam ad Caeſarem uenerit, quaſi, quid futurum eſſet, coniectura proſpiceret. *Etiam Hiſpania*] cum etiam in Hiſpania contra Caeſarem bellum paretur. *Velim facias id, quod ſaepe feciſti:*] ſcribas ipſe meo nomine. Hoc enim Atticus facere ſolitus erat. unde illud in epiſt. 2. Quibus tibi uidebitur, uelim des litteras meo nomine. & epiſt. 3. Velim, ſi qui erunt, ad quos ſcribendum a me exiſtimes, ipſe conficias. item ep. 5. 7. & 14. *Praeclaras generi actiones?*] εἰρωνικῶς. nam actiones Dolabellae, qui hoc tempore tribunatum pl. gerebat, turpiſſimae erant. auctor Dio lib. XII. & Plutarchus in Caeſare. ipſe autem ep. 14. Omnium, inquit, conſpectum horreo, praeſertim hoc genero. & ep. 16. Ad ea, quae me conficiunt, gener accedit. & ep. 23. O dij, generum ne noſtrum potiſſimum, ut hoc uel tabulas nouas? *Simplicem*] ſine coheredibus; ut ego unus creuerim. ep. 2.

EPISTOLA XIII

Siſer] non memini me legiſſe alibi hoc cognomen inter familias Romanas. familiae quidem nomen eſſe non poteſt. itaque ſuſpicor de mendo. *Seruij patris*] Seruij Sulpicij. & addit, patris, propterea quod eodē praenomine & filius appellabatur, ut apparet ex epiſtolis ad Sulpicium ſcriptis. Puto autē alio loco me dixiſſe, apud Romanos in conſuetudine fuiſſe poſitū, ut, qui primi nati eſſent filij, patris praenomine uterentur. *Huc uenerunt:*] Brundiſium. *Exiſtimare te poſſe certo ſcio*] uides enim, nulla omnino re leuari poſſe dolorem meum. deinde infert, Mihi cum omnia &c.

Aequum

Aequum poſtulant,] quid poſtularint, cognoſce infra, ep. 14. & 16. *Neque tam mihi deſperaturi uidebamur.*] Caualcantis liber ſcriptus habet, Neque tamen mihi deſperaturi ita uidebantur: Vbaldini, Neque tamē deſperaturi mihi uidebamur: Ferri, Neque deſperare mihi uidebantur. legendum puto, Neque tamen deſperatū iri mihi uidebamur. *In eadem ſum uoluntate*] ut redimatur: quamquam res noſtrae deſperatae ſint. *Cum id uidebamur ſapienter facere,*] ante quam ille a Caeſare deuictus eſſet: quo tempore nobis ea res honori fore uidebatur rep. conſtituta. nunc autem, quoniam fortuna tulit ut Caeſar uinceret, ex euentis ſtulte feciſſe iudicamur. *Tuo uillico*] in Epiro. *Neque ab illo rogati ſumus*] qui enim dare debui non rogatus? *Quid ſit, quod confici poſſit*] unde nobis ſuppeditentur ſumptus neceſſarij. *Cauſſam noſti*] non eſt tibi ignotus rerum mearum ſtatus. Et hoc dicit, propterea quod, cū illud parum plane poſuiſſet, Quid mihi de omnibus des conſilij, (non enim exponit, quibus de rebus conſilium dari ſibi uelit) adſcribendum putauit, cur breuitate uſus eſſet: ideoq. intulit, Et cauſſam noſti. & ſcis, inquit, res meae quo modo ſe habeant, & quae me ſolicitent, etiam ſi ego minus explicem.

EPISTOLA XIV.

Vt nihil aliud,] ſubaudi, eſſet, quod me conſolaretur. *Comites me, & ſocios habere putabam:*] qui in Africam ire noluerant, ſed remanſerant, ut a Caeſare ueniam deprecarentur, eos ſibi comites reditus in Italiam, & eiuſdem conſilij ſocios fuiſſe dicit. *Culpae*] peccaſſe ſibi uidetur, quod Brundiſij maneat, ceteris ad Africanum bellum proficiſcentibus. *Receptus:*] a Caeſarianis. *Scripſerit*] Caeſar. *Non quod ab iſto ſalus data quidquam habitura ſit firmitudinis:*] cur ita putaret, cauſſam attulit ep. 20. ſic enim ſcribit: Et alia timenda ſunt, ab alijsque & ab hoc ipſo quae dantur, ut a domino, rurſus in eiuſdem ſunt poteſtate. *Hoc genero.*]

nero] P. Cornelio Dolabella, qui cum Caeſare erat. Hoc genero:tam turpi, tam perdito, tam flagitioſo. Et hoc,quemadmodum ego opinor, ideo dicit, quod Dolabella Caeſarem inſtigabat, ut aut Pompeianorum bona proſcriberet,aut tabulas nouas poneret. unde illud ep. 24. O dij, generum ne noſtrum potiſſimum,ut hoc,uel tabulas nouas? Atque etiam huc pertinet id,quod dixit ep. 12. Vides acceſſiſſe ad ſuperiores aegritudines, praeclaras generi actiones. item ep. 16. Ad ea, quae me conficiunt, gener accedit.& ibidem: Suſpicor coheredes dubiam noſtram cauſſam putare. ideſt, proſcriptionem meorum bonorum fore putant. *Quinctus pergit*,] Quinctus frater non ceſſat de nobis detrahere. *Cum ceteris*] ijs, de quibus ſupra in hac ipſa epiſtola. *Ad Minucium parentem ſcribam*,] ut mihi pecuniam curet. *Tuas litteras mittam*] quibus ad eum ſcribis, ut mihi uſque ad H-S xxx curet: tantundem te Minucio filio Romae numeraturum. Minucius tamen x ı ı. ſola curauit: ut ex epiſtola, quae proxima ſequitur, apparet. *Potuiſſe mirarer*] ſubaudi, cogi & confici a te de rebus meis. *Niſi multa de Fufidianis praedijs*] hic quoque ſubintelligitur, H-S cogi & confici potuiſſe putarem. quod tamen non ita erat. nam Fufidiana praedia, quae ad Ciceronem hereditate peruenerant, nondum Atticus uendiderat; ut patet ex epiſtola ſequenti. *Et id uideo tamen*] quam difficile ſit xxx cogi.

EPISTOLA. XV

Vt eum ſcribere etiam pudeat de illis rebus,] quaſi bellum cum Ptolemaeo rege coeptum confecerit, & negotij iam nihil habeat. Loquitur autem de Caeſare. *Affuturi*] in Italia, ut cum Caeſare dimicent. unde illud in epiſtola ſequenti, Ante reditum eius, negotium confectum iri puto. *Achaei*] qui poſt pugnam Pharſalicam primum in Achaia

reman-

remanſerant: deinde in Aſiam iuerant, ut a Caeſare ueniam impetrarent. ij, omiſſo petendae ueniae conſilio, aut ad Pompeium, inquit, redituri ex Aſia uidentur, aut loco aliquo, qui Caeſaris in poteſtate non ſit, commoraturi. *Altero,*] D. Laelio, quem tamẽ a Caeſarianis receptum iã eſſe, ſuperiore epiſtola ſcripſit: ſed uidetur minus certum id fuiſſe: ſiquidem paullo poſt in hac epiſtola dicet: Solius meum peccatum corrigi nõ poteſt, & fortaſſe Laelij. ex quo manifeſtum eſt, incertum adhuc fuiſſe, num Laelius eſſet receptus. *Cui neque ad illos reditus ſit, neque ab his ipſis quidquam ad ſpem oſtendatur.*] illos, Pompeianos: his ipſis, Caeſarianis. x I I.] H-S. de hoc in epiſtola ſuperiore. *Quod ſupereſt*] uſque ad x x x. H-S. ex quibus x I I. tantum acceperat a Minucio, ut x I I X. ſupereſſent. *Peccati dolor,*] nihil, inquit, difficilius eſt, quam is dolor, quem ex peccati mei recordatione percipio. peccauerat autem in hoc Cicero, quod in Italiam uenerat, ut ſaepe iam dictum eſt. *Aeternus.*] numquam enim eo liberamur. *Si ſocios eſſem habiturus ego, quos putaui*] putaui enim alios quoque in Italiam eſſe uenturos: qui deinde non uenerunt. *Habet aliorum &c.*] ceteri Pompeiani, qui in Africam non iuerunt, excuſari omnes aliqua re poſſunt, ego nulla. itaque illi reditum habent ad ſuos: quem ego me habere non puto; qui publicã cauſſam, cum in Italiam ueni, quaſi prodidiſſe uideor. *Non ueniunt in dubium de uoluntate*] non exiſtimari poſſunt noluiſſe in Africam ire; ſi quidẽ capti a Caeſare, aut interclùſi, non potuerunt. ego autem neque captus ſum, neque interclùſus: neque tamen in Africam iui: quodq. grauius eſt, etiam in Italiam ueni. *Cum ſe expedierint*] nunc reprehendi non poſſunt, quia non iuerint: apparet enim non licuiſſe, cum alij capti, alij interclùſi eſſent. ſi uero exeundi uiam nacti, ad exercitum Africanum ſe conferent; multo minus in dubium uenient de uoluntate. oſten-

dent

dent enim ſe, cum potuerint, iuiſſe. *Fuſium*] Q. Fuſium Calenum, quem Caeſar, uicto in Pharſalia Pompeio, Achaiae praefecerat: & eſt is, ut opinor, qui Ciceroni poſt Caeſaris obitum acerrime in ſenatu in M. Antonium inuehenti, reſpondit. epiſtola ſequenti. Caeſar lib. 3. de bel. ci. Dio. *Timidi*] tantum timidi uideri poſſunt; nihil praeterea. uenerunt enim ſua ſpõte in Caeſaris poteſtatem, ne, hoſtium loco habiti, calamitatem aliquam ſubirent; quam ſupplices ſe poſſe effugere ſperarunt. ego autem non timidus ſolum exiſtimari poſſum, ſed Caeſaris quodam modo cupidus, qui in Italiam, quaſi conſpectum & conſuetudinem uictoris appetens, me cõtulerim: cum eadẽ ratione, qua ij, qui ad Fuſium uenerunt, conſulere mihi poſſem. *Quicumque ſunt*] etiam ſi Caeſaris cauſſam acriter oppugnarint. *Corrigi non poteſt*] neque enim efficere ego quidquam poſſum, ut peccaſſe non uidear. alij autem, ſi qui peccaſſe putabantur, cum ſe ad Africanum exercitum contulerint, recepti non iam amplius reprehendentur: cum mea ratio non eadem ſit. nam, quoniam ego multo grauius, quam ceteri, Pompeianos offendi, non recipiar ab illis; itaque fiet, ut ſolius meum peccatum non corrigatur. *Caſſium*] rumor fuerat, Caſſium ad Caeſarem Alexandriam ire, ut deprecaretur. quod omnino Ciceronis cauſſam aliqua ex parte ſubleuaſſet: cũ & alios eſſe cõſtaret, qui uictori ſe crederent. hic quoque, inquit, conſilium mutaſſe dicitur: ut uideas me, praeter Laelium, culpae ſocium habere neminẽ. *Gener accedit*] perditus, & Caeſari malorum cõſiliorũ auctor. etiam in epiſtola ſuperiore, Praeſertim hoc genero. In eum locum, uide, quae diximus. *Cetera*] ut de domeſticis rebus male affectis, ut de Terẽtiae inopia, ut de Quincti maledictis. *Expleri*] cũ hereditas diuidi commode nõ poteſt, propter coheredum non aequas partes; ad licitationem confugitur; quae certior eſt, quam aeſtimatio. ita, omnium bonorum reperto pre-

tio,

tio, explet ea, quae minor eſſe uidet, pars hereditatis.

EPISTOLA. XVI

Iſta epiſtola] quae mihi a Caeſare reddita eſt. *Exigue*] ſine pondere: ut, quod illa epiſtola continetur, inane dicat. quod idem epiſt. 17. Inane, inquit, eſſet, etiam ſi uerum eſſet. *Ab illo*] a Caeſare. a quo epiſtolam illam ſcriptam non fuiſſe, oſtendit ep. 17. Intelligis, inquit, illud de litteris ad V. idus Febr. datis non uerum eſſe. Ac ſane fieri poteſt, ut Oppius eam, aut aliquis alius ſcripſerit; ne Cicero, deſperatione adductus, rurſus ex Italia diſcederet. *De pace*] quam Cicero cum omnino inter Caeſarem & Pompeianos factum iri putaret, ut oſtendit in epiſtola ad Caſſium, in Italiam uenit, ſtatim poſt pugnam in Theſſalia commiſſam. cuius eum conſilij deinde paenituit: itaque infert: Cuius ego ſpe in hanc fraudem incidi. *Sperandum*] de pace. *In Aſia &c.*] enumerat, quot in locis parum ſecunda Caeſaris fortuna fuerit. In Aſia: cũ Pharnaces Mithridatis filius, pugna cũ Cn. Domitio Caluino Aſiae praefecto proſpere facta, Põtum occupauit. *In Illyrico*] ob rem a Gabinio minus feliciter geſtã. nã, praeter alia incommoda iã accepta, in proelio cũ barbaris commiſſo magnũ numerũ militũ amiſit; et ipſe paucis poſt mẽſibus, ſumma difficultate rerũ omnium preſſus, morbo interijt. *Caſſiano negotio*] cũ Caſſius, & Marcellus, Caeſaris in ulteriore Hiſpania praefecti, diſſenſione ortã, & militum ſeditione facta, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt. *In ipſa Alexandria*] cum Caeſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionarijs circiter quadringentis, & claſſiarijs ac remigibus fere totidem amiſſis, in naues refugerunt; Caeſar autem ipſe, magno in periculo uerſatus, natatione ſibi conſulere coactus eſt. *In urbe*] hoc eſt, quod dicit ep. x. Vrbanae res perditae: cũ ſcilicet; abſente Caeſare, & in bello, quod cũ Alexãdrinis geſſit, occupato, multa male & inutiliter Romae propter

pter contentiones tribunorũ pl.& ambitionẽ tribunorum mil. adminiſtrabantur: ut inquit Hirtius lib. IV. quanquã aptius referetur ad M.Antonij libidinem, & auaritiã:de quo his uerbis in II. Philippica: In urbe auri & argẽti foeda direptio.& paullo poſt: Quid ego iſtius decreta,quid rapinas, quid hereditatũ poſſeſſiones datas, quid ereptas proferã? *In Italia*] hoc quoq; ad M.Antoniũ refero : de quo ſic in eadẽ Philippica: Italiae percurſatio comite mima: in opida militum crudelis & miſera deductio. *Ille*] Caeſar: quẽ adhuc bello Alexãdrino diſtineri,fama erat. *Negotium confectum iri*] Africanos in Italia fore. unde illud in epiſtola ſuperiori:Ii ex Africa iam affuturi uidentur. *De literis:*] ad me a Caeſare miſſis : de quibus initio loquitur epiſtolae.Laetitia autẽ bonorũ cõmota erat:propterea quod de Ciceronis incolumitate dubitandũ iã nõ uidebatur,Caeſare ad illum ſcribente. *Huius conſilij*] nemo enim ſalutem a Caeſare petit.nam, qui in Aſiã iuerant, ut Caeſarem pro ſalute ſua deprecarentur, progredi ulterius noluerunt, ſed ibi Alexãdrini belli exitũ exſpectant.qui uero in Achaia ſunt,Fuſio, contra quam antea fecerant, oſtendunt ſe nolle deprecari,& primum illud conſiliũ de ſalute a Caeſare petenda mutauiſſe.Puto autem legendũ eſſe, Auferũt,nõ Afferũt.puto tamen,nõ cenſeo.uidetur .n. &, Afferunt, poſſe retineri: ut ſit:etiã ſpem afferunt: ſpem quidem adhuc Fuſio afferunt,ituros ſe ad Caeſarem ut deprecentur;non tamen eunt. *Conſtitutum*] deliberatio. nã cõſtituerunt,Caeſari ſe committere: ſed, interpoſito Alexandrino bello, & Caeſaris rebus in diſcrimen adductis,integrum ſibi reſeruarunt, belli exitum exſpectantes.itaq. mora Alexandrina effectum eſt, ut eorũ cauſſa quaſi corrigeretur, ut eorũ culpa minueretur:ſi quidem nihil fecerunt,quod Pompeianos, qui in Africa bellum renouant,grauius offenderet. & ut Alexandrinũ bellum illorum cauſſam iuuit,ita meam perdi-

dit.nam, quo minus ſecunda Caeſaris fortuna eſt, eo magis reprehẽdor,qui in Italiam uenire properarim, cauſſa reip. deſperata. *Ab his.*] a Caeſarianis. *Sine dubitatione*] noli enim dubitare, ut eorum ueritas me offendat. *De his litteris.*] quae mihi a Caeſare red ditae ſunt:uis autem me ſcribere,ut ille, cum mihi nõ iratum eſſe Caeſarem audiat, ex hoc meo commodo laetitiam capiat.ſed,inquit, hoc non facio: primum, quod me iſtae litterae non delectant;ſiquidem & exiguae ſcriptae ſunt, & ſuſpiciones habent non eſſe a Caeſare:deinde,quod, ipſum Quinctum non eſſe ergame optime animatum, ex amici litteris intelligo. *Illum ad te ſcribere*] Quinctum. *Si putas rectum eſſe, & a te ſuſcipi poſſe,*] duplex conſideratio; num rectum ſit, ut omnino de teſtamento Terentia moneatur; & num moneri ab Attico debeat.illud enim, Si putas a te ſuſcipi poſſe,ut opinor hoc ualet:ſi tibi ita familiaris Terentiae uideris eſſe, ut agere cum ea de teſtamento poſſis. *Camillo*] nam hic non minus, quam Pomponius,Ciceronis res & negotia curabat: ut oſtẽdit epiſtolarum, quae familiares dicuntur, libro XIV. harum autem, quae ad Atticum ſcribuntur,libro V. ep. 9. & libro VI. ep. I. *De teſtamento*] cu piebat Cicero, a Terentia teſtamentum fieri, ut illa, cum res ſuas conſtitueret,ſatisfaceret ijs,quibus debebat.nam Ciceroni, Terentiam eius uxorem debere, minus honorificum uidebatur.monere autem eam de teſtamẽto,commodius erat,quam de ſolutione.nam, cum teſtamentum conficeret, neceſſario ſequebatur, ut de ſolutione cogitaret. *Scelerate quaedam facere*] nefarie rem perdere:unde illud ep. 24. Cum hoc tam paruum de paruo detraxerit, perſpicis quid in maxima re fecerit? In epiſtola etiam ad Plancium Terentiae ſcelus appellat, eoq; ſe dixit eſſe adductum, ut diuortium faceret. Quibus enim,inquit,pro meis immortalibus beneficijs cariſſima mea ſalus, & meae fortunae

fortunae eſſe debeant;cum propter eorum ſcelus nihil mihi intra meos parietes tutum,nihil inſidijs uacuum uiderem; nouarum me neceſſitudinum fidelitate contra ueterum perfidiam muniendum putaui. *Quid ſcribas de ea*] rectius fortaſſe, Quid ſentias de ea: num ſcilicet tibi uideatur poſſe prouideri, ne rem perdat. ut Terentia ſignificetur. *Pro deſperato*] ea de re nihil amplius cogitabo. omnino, inquit, hac in re tuo conſilio egeo, ſiue aliquid excogitas, ſiue nihil. nam, ſi aliquid; ne Terentia facultates conficiat, prouidebitur: ſi nihil; mihi erit ea res pro deſperata, itaq. cura liberabor.

EPISTOLA, XVII

Eo breuiorem, quod] Vbaldini liber antiquus, Eo breuior eſt, & quod. probo;ut duabus cauſſis breuior epiſtola ſit; & quod eam dederit properantibus tabellarijs alienis; & quod ſuos ipſe miſſurus fuerit. *Culpa mea.*] mea enim negligentia factum eſt, ut Dolabellae nuberet: quem ego probare generum non debui, niſi prius omnia perſcrutatus, non ſolum quod ad mores, ſed etiam quod ad facultates attineret. quod ſi feciſſem, eius aere alieno perſpecto, numquam paſſus eſſem, ut homini in tanta rei domeſticae difficultate conſtituto filia mea collocaretur. ſed commiſi,ut me abſente res per amicos ageretur. quibus in Ciliciam proficiſcens ita mandaui, ut, quoniam ego tam longe abfuturus eram, de Tulliae meae matrimonio agerẽt ipſi quod probaſſent. in quo meam negligentiam agnoſco. tantam enim rem alijs committere non debui, ſed in reditum meum integram reſeruare. Cur autem hoc a Cicerone putem ſignificari, facit epiſtola ad Terentiam his uerbis ſcripta: Tullia noſtra uenit ad me pridie idus Iun. cuius ſumma uirtute & ſingulari humanitate grauiore etiam ſum dolore affectus, noſtra factum eſſe negligentia, ut longe alia in fortuna eſſet,atque eius pietas ac dignitas poſtulabat. Di-

xit autem, Tale ingenium in tam miſera fortuna uerſari, hoc ſenſu; quod Tullia uirum haberet tam perditum, tam flagitioſum, tam multa in tribunatu nefarie molientem. ſiquidem in tribunatu iniquas leges ferre Dolabella conatus eſt, maxime debitorum cauſſa, e quibus ipſe unus erat. Dio. *Cum Salluſtio*] idem in epiſtola ad Terentiam: Nobis erat in animo, Ciceronem ad Caeſarem mittere, & cum eo Cn. Salluſtium. Deinde conſilium mutauit, cum de Caeſaris aduentu nihil audiretur; ut in proxima ſequenti, & in alia ad Terentiam epiſtola declarat. *Communi maerore*] nã utrique in maerore ſumus. *Conſolandis, &c.*] mendum uideo, correctionem adhuc quaero. *Locutum*:] me liberius loqui, quam oporteret. *Non abhorret a mea ſuſpicione eius oratio*] quod enim ipſe dicit, id ego quoque ſuſpicabar, genus ſermonum meorum iſtis non probari. *Non dubito &c.*] omnino, inquit, parui refert, quo modo loquar. nam iſtis perſuaderi numquam poterit, ea, quae faciant, mihi probari, etiam ſi oratione utar ad tempus accommodata. *Quid mea interſit*] omnino enim ad meas aerumnas accedere iam nihil poteſt. Idem ſignificat ep. 24. Quod, inquit, me mones de uultu, & oratione ad tempus accommodanda; etſi difficile eſt, tamen imperarem mihi, ſi mea quidquam intereſſe putarem. *Me profectum quidem illo*] uel, Illinc, uel Illim, quod idem ſignificat, legẽdum puto, aptiore ſententia, quam ſi Illo, legas. *De litteris ad V. Febr. datis*] de quibus initio proximae ſuperioris epiſtolae. *Inane eſſet, etiam ſi uerum eſſet*] nam, etſi uerum eſſet, eas Caeſarem ſcripſiſſe; tamen apud me nõ magni ponderis eſſent, quoniam exigue, &, ut ita dicam, frigide ſcriptae ſunt. *Naſidium*] Pompeianum, ex ordine equeſtri, quem Caeſar lib. 11. de bello ci. a Cn. Põpeio Magno, L. Domitio, Maſſilienſibusq. ſubſidio miſſum refert. de hoc ipſo in fine ſeptimae orationis in Antonium. *Emiſſus*] ex Africa: in qua Pompeiani bellũ cõtra

Caeſarem

Caeſarē parabant,& ex prouincia neminem exire patiebātur,ne de copijs eorū,aut de cōſilijs Caeſar ſcire poſſet.Naſidius autē fecerat,ut exire Terentio liceret.

EPISTOLA XIIX

Valde eſſe impeditum] graue adhuc & difficile bellum ei cum Alexandrinis eſſe. *Me hinc expedias*] efficias,ut mihi Brundiſio diſcedere concedatur; ubi cū reliquis etiam loci grauitas miſerrime perferenda. *Bellum*] illatū a Pōpeianis, tum quidē uires in Africa Scipione duce colligentibus. *Vtetur*]Caeſar,non exſpectās ut in Italiam trāſijciant. *Iſtorum*]Caeſarîanorū.*Via*] ut huc, ubi ego ſum,copiae cōueniāt, in Africā trāſijciendae.

EPISTOLA XIX

Velim, quid erit, qualecumque erit, ſcribas.] rectius; Quod erit, opinor. *De pace*] nam, ſi bellum fuiſſet, erat ei timendum non ſolum a Caeſare, contra quem pugnauerat, ſed etiam a Pompeianis,quos reliquerat. *Dicitur idibus Sext.*] affuturus, cum Caeſaris ad me litteris. affuit autem pridie idus, ut ex duabus epiſtolis ad Terentiam, quae fam. lib. 14. poſtremae leguntur, manifeſtū eſt. *Quae antea ad te ſcripſi.*] puto ſignificari illas litteras,quae in fine libri ordine praepoſtero collocatae ſunt. nam,ante hanc epiſtolam datas eſſe, dies adſcripta declarat.In ijs oſtendit,Brundiſio diſcedere ſibi certum eſſe,cum dicit:Scribas ad me,cum habebis cui des,& dum erit ad quem des; quod lōgum nō erit. Hic quoque idem oſtendit, ſed ſe tamen teneri, dum, ut in peſſimis rebus,aliquid caueat. Brundiſij,inquit, cauſſa non eſt cur diutius iaceamus.modo tantiſper cōmoremur,dum,ut in peſſimis,aliquid caueamus; ſatis eſt. cautio autem haec eſſe poterat,ut prius,quam diſcederet, de Caeſaris rebus,de belli Africani apparatu certiora cognoſceret,ut ad inopiā Terētiae propulſandā aliquid cōficeret,ut pecuniā pro ſumptu ſuo cogeret, denique etiā ut Philotimi aduentū exſpectaret, q litteras a Caeſare habere dicebatur.ep.24. *Nihil um-*

quam caui] non enim caui, cũ initio belli ad Põpeium in Graeciã nauigaui: itaque dicit in epiſtola ad Caecinam; Vt Amphiaraus in fabulis, ſic ego prudens & ſciens ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus. Multo etiam minus caui, cum in Italiam reuerti: ſiquidem conſilium cepi nec tutum, nec honorificum.

EPISTOLA XX.

Seleucia Peria C. Trebonij, is] uel antiquis libris repugnantibus emendo, Seleucia Pieria C. Trebonius. fuit autem Pieria Seleuciae cognomen: quod apud Plinium legimus lib. 5. cap. 9. & eodem lib. cap. 21. nam quod Trebonius, lego, non, Trebonij, is, in eo mutatio nulla eſt: ſiquidem ex duarum, i, coitione efficitur u. *Quod ipſum eſt ſuſpectum, notionem eius differri.*] nunc enim omnibus ignoſcit, non quod omnes uenia dignos putet, ſed quod ad uniuſcuiuſque cauſſam cognoſcendam tempus non habet: itaque notionem differt: quod ſuſpectum eſt. nam, ſi nunc aliquibus ignoſceret cauſſa eorum cognita: ijs, quibus ignouiſſet, nihil amplius timendum eſſet. cum uero omnibus ignoſcat incognita cauſſa; ſuſpectum uidetur eſſe. nam omnino cauſſam eorum, qui cum Pompeio fuerunt, illum diligentius aliquãdo cogniturum, uerisſimile eſt. *Reddidit*] quae abſtulerat, arbitratus Pompeiano ius recuperandi non futurum, nunc, Salluſtio a Caeſare recepto, & ex eorum numero, qui hoſtes habebantur, exempto, reddere coactus eſt. *In Siciliam.*] ut inde poſt in Africam contra Scipionem, & reliquos Põpeianos tranſijcerent. *Et protinus iturum*] in Siciliam uidelicet, ut ex epiſtola, quae proxima ſequitur, apparet, ego tamen libentius legerem, Eò protinus iturum, ſenſu eodem, ſed magis aperto. Eſt autem obſeruandum, locutionem hic eſſe minus integram; cum uerbum deſideretur, quo participium, Iturum, refeatur. qua tamen figura alibi quoque Ciceronem eſſe uſum animaduertimus, ut ad Lentulum epiſtola, cu-

ius

ius initium eſt, Legi tuas litteras. ſic enim ſcribit: Placebat illud, ut, ſi rex amicis tuis, qui per prouinciam imperij tui pecunias ei crediđiſſent, fidem ſuam praeſtitiſſet, & auxilijs eum tuis, & copijs adiuuares: eam eſſe naturam, & regionem prouinciae tuae, ut illius reditum uel adiuuando confirmares, uel negligendo impedires. Verbum enim, Eſſe, unde regatur non eſt. *Propius accedam*] propius urbem. quod non feciſſet, ſi Caeſar, qui ex Aſia ueniebat, omiſſa Sicilia ex Graecia in Italiam recta nauigaſſet. nam eum Brundiſij, ubi erat, exſpectaſſet, ut aduenienti occurreret, & deprecaretur. itaque dicit: Quod ſi faciet, ideſt ſi in Siciliam ibit, ego propius accedam.

EPISTOLA XXI

Illa ſic ſcripſit, ut ego ad te antea:] ſcripſerat autem Terentia Ciceroni, cum ei H-S x mitteret, nihil eſſe reliquum: ut ex epiſtola conſtat, quae poſt duas ſequentes legitur. quam epiſtolam ante hãc eſſe datam, ex adſcripta die manifeſtum eſt. *Pharnaces*]qui Pontum occupauerat, & exceſſurus ſine bello non uidebatur. *Ad quam primum Sulla uenit*] uenerat autem, ut legiones in Siciliam traduceret: quo Caeſar Patris iturus erat. *Nullam putant ſe commoturam*] niſi acceptis praemijs, quae Caeſar promiſerat: unde in epiſtola ſequenti: Currunt ad illum pulſi a militibus, qui ſe negant uſquam, niſi acceperint. *Si hoc ita eſt*] legiones ex Italia nolle diſcedere, neque ullo pacto eos, quos Caeſar miſit, in Siciliam ſecuturas. *Euaſiſſem*] illo autem abſente, dubius quid agerem, uenia nondum impetrata, neque tamen deſperata, Brundiſij inuitus permanſi. *Quae ad tempus accommodem*]uultum, & orationem: unde illud ep.24. Quod me mones de uultu,& oratione ad tempus accommodanda;etſi difficile eſt,tamen &c. *Noſtrorum iniurijs*] Quinctum fratrem,& Terentiam ſignificat: Quinctum, qui maledictis offenderet;Terentiam,quae facultates abſumeret.

Dignum nobis] nam orationem & uultum ad tempus ac commodare, dignum Ciceronis prudentia fuiſſet. Hoc, inquit, non poſſumus, dolore perturbati: qui quidem dolor efficitur & ex noſtris peccatis, & ex noſtrorum iniurijs: peccata autem Ciceronis erant, primum, quod ad Pompeium in Graeciam nauigaſſet, cū de Caeſaris uictoria conijcere poſſet: deinde, quod in Italiam reuertiſſet, cum id neque tutum, neque honorificum uideretur. *Sullana confers.*] credibile eſt, Atticum in hanc ſententiam ſcripſiſſe: Feramus quae ſub Sylla tulimus: haec enim eiuſmodi fere ſunt. Hic Cicero reſpondens, Sullana, inquit, genere ipſo praeclariſſima fuerunt; nam Sylla ſenatus dignitatem contra perditam & ſeditioſam plebem defendebat; moderatione non admodum temperata; ſiquidem eos, quos ſibi minus amicos fuiſſe intelligebat, occidit. *Obliuiſcar, multoq. malim, quod omnibus ſit melius.*] dictio uidetur deeſſe, ad quam referatur uerbum, Obliuiſcar. fortaſſe igitur ſic: Obliuiſcar mei, idq. malim, quod omnibus ſit melius. ſiquidem in antiquis Beſſarionis, Ferri, Vbaldini, & Maffei libris pro Multoq. malim, legitur, Mittoq. malim. *Noſtri nullam mentionem.*] ſcribis, inquit, Caeſarem mea cauſſa Quincto fore placatiorem. uide, quam ſecus ſit. Quincto filio, cum pro patre deprecaretur, omnia tribuit, noſtri mentionem nullam fecit: ut apud Caeſarem non modo ego alios commendare non poſſim, ſed etiam commendatione ipſe uidear indigere.

EPISTOLA. XXII

Epiſtolas illas] Quinctus Cicero epiſtolas contra Marcum fratrem ſcripſerat ad Caeſarem: Caeſar illas ad Oppium & Balbum miſit: illi Attico dederunt: Atticus ad M. Ciceronem curauit perferendas. *Quaſi quo illius &c.*] ne Caeſar, quidem, inquit, illas epiſtolas, a Quincto contra me ſcriptas, ad Balbum & Oppium miſit, quaſi quo illius improbitate offen-

deretur,

deretur, ſed credo, ut incommoda diuulgarentur mea. *Ne illi obſint*,] ſcribis te uereri, hae litterae, contra me ad Caeſarem ſcriptae, ne ipſi Quincto, qui ſcripſit, apud Caeſarem obſint: ideſt, ne Caeſar, hac improbitate offenſus, difficilior illi ſit ad ignoſcendum. (nam, quod in Pompeij partibus fuiſſet, hoc ſibi ut ignoſceretur, Quinctus petebat) hoc, inquit, non eſt, ut pertimeſcas. tantum enim abeſt ut ita ſit, ut etiam Quincto ſtatim omnia Caeſar conceſſerit, deq. illo ne rogari quidem ſe paſſus ſit. quod idem in fine ſuperioris epiſtolae dicit his uerbis: Scripſi ad te antea, eum ſtatim Quincto filio omnia tribuiſſe. & in ea, quae proximam ſuperiorem antecedit: C. Trebonius ſe Antiochiae dicebat apud Caeſarem uidiſſe Quinctum filium cũ Hirtio: eos de Quincto, quae uoluiſſent, impetraſſe, nullo quidem negotio. Et aduertendum eſt, Ciceronem, cum eandem rẽ iterum & tertio ſignificaret, non iiſdem tamen uerbis uſum eſſe. *Eiq. rei mederi*] te. nam cum Balbo & Oppio Romae Atticus agebat, ut Quinctum Caeſari litteris commendarent, ueritus ne illi epiſtolae contra fratrem ſcriptae nocerent: nam M. Ciceronem Caeſari putabat eſſe curae, ut etiam illius cauſſa crederet Quincto fore placatiorem. quod ex fine ſuperioris epiſtolae cognoſcitur. *Nihil ualere*] cauſã explicat in epiſtola, quae ante proximam ſuperiorẽ legitur. *Currunt ad illum*] Sulla & Meſſalla erant ex ijs, quos Caeſar in Italiam miſerat, ut legiones in Siciliam traducerent. quos milites male acceperunt, negantes ſe uſquam eſſe ituros, niſi a Caeſare praemia, quae ſuperioribus bellis promiſerat, accepiſſent. *Pulſi a militibus*] nam XII. legio, ad quam primum Sulla uenerat, lapidibus egiſſe hominem dicebatur. in epiſtola ſuperiore. *Vt multos dies in opidum ponat.*] non explano, Vt in uno quoque opido multos dies Caeſar conſumat, ſed, Vt ab opido ad opidum multorum dierum itine-

re perueniat; quale illud eſt ep. 35. lib. 12. Ne totum diem in uillam. ubi ſubaudio, Ponam; dum in uillam eo. *Quo modo agit*,] frequens locutio apud Ciceronem: Quo modo nunc eſt, conſules tranſierunt: Quo modo nunc eſt, pedem ubi ponat in ſuo, non habet: Quo modo res ſe habet, non eſt facillima. ep. 15. lib. 8. & 49. lib. 12. & ad Q. fr. 3. lib. 1. Quem ego ſenſum & loquendi modum ſecutus, legere malui, Quo modo agit, quam, ut antea, Quoquo modo agit, ut epiſt. 22. lib. 14. Dicit autem, Quo modo agit, propterea quod Pharnaces Ponto, quem occupauerat, non decedebat: ut ea res Caeſari in Italiam proficiſcenti moram allatura uideretur. *Caeli, qui mihi*] uidetur, Quae mihi, legendum: ut referatur ad, Grauitatem. *Laborum*] languorem, nonnulli. ego nihil muto, refertur enim ad uerbum, Suſtineo. *An his illuc euntibus mandem, ut me excuſent?*] his, Sullae, & Meſſallae. Illuc: ad Caeſarem. Excuſent: quod Brundiſio diſceſſerim, & propius urbem acceſſerim. *Vt in malis.*] iuua, inquit, me conſilio. plane hoc non facile fieri poteſt: ſed iuua, ſi non quantum opus eſt, at quantum licet in malis. ep. 3. lib. 12. eodem ſenſu dixit, pro malis. Multo plus, inquit, proficeret ſolitudo, ſi tu intereſſes. quae mihi una cauſſa eſt hinc diſcedendi. nam, pro malis, recte habebat. & ad Torquatum epiſtola 2. lib. 6. fam. Quod, inquit, maiore in uarietate uerſata eſt adhuc tua cauſſa, quam homines aut uolebant, aut opinabantur: mihi crede, non eſt pro malis temporum quod moleſte feras. Dixit etiam in Bruto non diſſimili ſententia: L. Coelius, ut temporibus illis, ualde doctus. & de Senectute: Multae, ut in homine Romano, litterae. Et in epiſtola ad Marcellum: Vt in tali re, fortuna laudatur. Vt in malis, autem, ut in peſſimis, ut in perditis rebus, nota locutio eſt: itaq. non afferam exempla: tantum dicam, in Vbaldini libro ſcripto legi, Scio rē difficilē eſſe ſed in malis; in libro

bro Caualcantis, Sic rem difficilem eſſe ſed ut malis: in tertio Ferri, Scio rê difficilem eſſe ſed ut in malis. ut ex trium exemplarium uarietate non temere locus emendari uideatur. *Etiam*] altera cauſſa, cur propius accedere uellet. prima enim erat illa, quod grauitatem caeli Brundiſini uix iam corpore ſuſtinebat. *De teſtamento,*] quod a Terentia fieri Cicero cupiebat, ut ijs, quibus debebat, ſatisfaceret. *Animaduertens*] quid? opinor, id quod dixit in epiſtola ſuperiore: Quid a Terentia in teſtamento ponatur, & quo modo ponatur.

EPISTOLA. XXIII

Vt cum Camillo communicares] hoc quid eſſet, de quo Atticum communicare cum Camillo uolebat, oſtendit epiſt. 7. Extremum, inquit, eſt, quod te orem, cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de teſtamento. Easq. litteras hic ſignificat cum dicit, Quod ad te ſcripſeram. *Scripſit, te cum eo locutum*] antiqui libri duo, Vbaldini, & Caualcantis, habent: Scripſiſſe eum locutum: ut fortaſſe corrigendum ſit, Scripſit ſecum locutum: figura magis propria, quam ſi legas, Scripſit te cum eo locutum. niſi ſi quis offenditur, quod, Te, ſubintelligi uideat: cum huius generis apud Ciceronem multa ſint. *Niſi illud*] hic dictio, Niſi, idem fere ſignificat, quod Sed: ut in epiſtola ad Memmium, libro 13. ep. 1. Nec, cur ille tantopere contendat, uideo, nec, cur tu repugnes: niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt, quam illi, laborare ſine cauſſa Et ad Phillippum, eodem libro ep. 73. De re nihil poſſum iudicare; niſi illud mihi certe perſuadeo, te talem uirum nihil temere feciſſe. *Illud*] teſtamentũ, uel, quod ſcriptum eſt in teſtamento. *Si aliter eſt, ut oportet*] teſtamentum a Terentia factum aliter eſt, atque oportebat; mutari iam non poteſt. Et hoc dubitanter dicit; quia certum neſciebat, an eſſet factum, ut re uera non erat: quod ex duabus antecedentibus

epiſto-

epiſtolis apparet; quas poſt hanc ſcriptas eſſe, cum alia ſignificant, tum illud in primis, quod in hac, Quinctum filium ad Caeſarem eſſe profectum, in illis a Caeſare omnia dicit impetraſſe. *A nullo*] Caualcantis liber, A nil lo. corrigendum puto, Ab illo, ideſt a Camillo. *Fortiorem*] non putabam te prorſus ualere. *Profectum*] ut pro patre deprecaretur. *Habere ad me litteras*] a Caeſare, quas accepit pridie idus Sext. ut ex epiſt. 23. lib. XIV. ad Terentiam cognoſcitur. *Gratulatur*] quod exiſtimet Caeſarem iratum mihi non eſſe, cum ad me ſcribat. *Ne cogitatione quidem*] ſenſus eſt. Quinctus frater mihi gratulatur, quod Caeſar ad me ſcribat. ego autem, tantum abeſt, ut propter has litteras gaudeam, ut nihil ne cogitatione quidem reperire queam, quod mihi tolerabile poſſit eſſe. Dicit autem, In meo tamen peccato, propterea quod grauiter ſibi peccaſſe uidebatur, qui ſtatim poſt pugnam Pharſalicam, Pompeianorum uiribus nondum plane exſtinctis, in Italiam ueniſſet. idq. diuerſis nominibus appellat, temeritatem. epiſt. 8. ſtultitiam epiſt. XI. peccatum epiſt. 15. *De hac miſera cogites*] de Terentia, ne egeat. ad hoc autem, ut ex epiſt. ſequenti conijcitur, Atticus ita reſpondit: Terentiae noſtra & tua parata erunt. *De quo ad te proxime ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam*] ſignificat litteras III. nonas Quinct. datas, quae ſunt in fine huius libri perturbato ordine collocatae. quibus in litteris, quod ad inopiam propulſandam pertineat, hoc eſt: Te oro, ut in perditis rebus, ſi quid cogi, conficiq. poteſt, quod ſit in tuto, ex argento, neque ſatis multa ex ſupellectile; des operam. Volebat autem Cicero, cum propter Caeſarianorum licentiam de urbis direptione timeret, ea, quae pretij maioris erant, neque loci multum occupabant, ut argentum, aut aliquid ſimile,

mile, ſeponi, & occultari, ne diripientibus paterent: quod apertius dicit in epiſtola ſequenti; quoniam Atticus, Ciceronem de uenditione ſcribere, uidebatur eſſe interpretatus. *De ipſo teſtamento*] ut Terentia teſtamentum faciat. & in dictione, Ipſo, ineſt emphaſis: quaſi dicat, de quo ſcis me laborare, & de quo ſaepè iam ad te ſcripſi. *Illud quoque uellem antea*] uellem antea nobis curae fuiſſet, ut Terentia teſtamentum faceret: ſed omnia timuimus: nimis, inquit, timidi fuimus: nam ueriti ſumus, ne, ſi illam de teſtamento moneremus, mulier ſuſpicioſa offenderetur. & dicit, Illud quoque, ut oſtendat alia etiam a ſe eſſe praetermiſſa. *Melius quidem in peſſimis nihil fuit diſſidio*] erratum a nobis eſt, quod Terentiam antea de teſtamento non monuimus, ueriti, ne moleſte ferret: ſed in eo maior culpa fuit, quod diſſidium non fecimus, cum in peſſimis melius nihil eſſet. Et oſtendit, ne ipſum quidem diſſidium ſine aliqua difficultate fuiſſe, ſed, ut in peſſimis, optimum tamen fuiſſe. *Aliquid feciſſemus, ut uiui uel tabularum, &c.*] uel aliquid deſideratur, uel in his ipſis uerbis mendum latet. ſenſus eſſet non abſurdus, ſi ita legeretur: Aliquid feciſſemus, ut uiri, uel tabularum, & quae ſequuntur. nam infert paullo poſt, Et uideremur aliquid doloris uirilis habuiſſe. *Vel tabularum nouarum nomine, uel nocturnarum expugnationum*] cauſſae, cur diſſidium honeſte facere uiſus eſſet. nam, cum pecuniam, quam Romae habebat, neque ipſe domi ſuae, aut apud amicos tuto cuſtodire poſſet, cum nocturnae domorum expugnationes timerentur; neque apud argentarios deponere, cum de tabulis nouis rumor eſſet, quibus creditae pecuniae, recuperandi iure ſublato, amittebantur: dixiſſet, ſe quidem alia ratione ſibi cauere non potuiſſe, niſi diuortium faceret, & eam pecuniam pro dote redderet. Ad hunc locum pertinent ea, quae diximus ep. 1 1 1.

huius libri. *Vel Metellae, uel omnium maiorum*] ſic omnes antiqui libri, quotquot ipſi uidimus. tentaui, ſi poſſem ingenio locum emendare: non ſucceſſit omnino: ſed, quia duae uidentur eſſe cauſſae faciendi diſſidij, ad proximas duas additae; putaui, pro Maiorum, legi poſſe Malorum. in illo, Metellae, nihil aſſequor. *Nec res perijſset*] quam Terentia conſumpſit. quod damnum, illa dimiſſa, effugiſſem. *Et uideremur aliquid doloris uirilis habuiſſe*] Terentia dimittenda. *Memini omnino tuas litteras. ſed & tempus illud, & ſi quiduis praeſtitit.*] quo modo nunc locus interpungitur, ſententiam non elicio, quae probetur. mallem ſic diſtinguere. Memini omnino tuas litteras, ſed & tempus illud. etſi quiduis praeſtitit. hoc ſenſu; Memini omnino, quid tu mihi olim ſcripſeris, cum ſcilicet, ut diuortium facerem, ſuadebas, ſed memini (hoc enim uerbum ſubintelligitur) & tempus illud: quod eiuſmodi erat, ut de diuortio nō uideretur eſſe cogitandum. nam, cum ciuile bellum eſſet, & Terentiam dimittere, niſi dos redderetur, non poſſem, non fuit committendum, ut tam duris temporibus ea pecunia, quam habebam, priuarer. itaque, cum dicit, Memini & tempus illud, quaſi ſe excuſat, quod Attici litteris non paruerit. quaſi dicat: Illo tempore ſi Terentiae nuncium remiſiſſem, fore ſuſpicabar, ut in magnam deinde rei nummariae difficultatem inciderem: ſed incidere tamen in quamuis difficultatem praeſtitit, quam Terentiam non dimittere. Et hoc ſignificat, cum dicit, Etſi quiduis praeſtitit, *Ipſa uidetur denunciare,*] ipſa, Terentia: denunciare, diuortium. *Audimus enim de ſtatu reip.*] reddit rationem, cur Terentia uideretur diuortium denunciare. Statu reip. miſero uidelicet, & perdito, maxime propter Dolabellae tribuni pl. ambitionem & licentiam: unde Cicero coniecturam faciebat, Terentiam diuortium eſſe facturam; utpote quae dubitaret, ne, ſi Dolabella tabulas nouas poſuiſſet,

poſuiſset, quod uelle uidebatur, tam perturbato ſtatu ciuitatis de dote ueniret in dubium. itaque uelle eam, dum liceret, ſibi cauere, diuortio facto, ante difficultatem illam temporum a Cicerone dotem recipere, uerisimile erat: propterea non dixit, denunciat, ſed uidetur denunciare, quod ipſe, denunciaturam, coniectura perſpiciat. Quod autem in noſtro libro, contra quam in alijs omnibus, legitur, De ſtatu reip. o dij, &c, ſic emendauimus, adducti ueterum exemplarium uarietate. nam liber Caualcantis habet, De ſtatu riei odij: Vbaldini, Deteſtari Clodi: Maffei, De ſtaturi Clodij. [*Vt hoc, uel tabulas nouas?*] ſubaudi, cogitet, in animo habeat; uel aliquid huiuſmodi. Hoc; quidpiam iniquius, de quo generum ſuum Dolabellam audiuerat legem eſſe laturum. ſed mihi magis placet, totum illud, Hoc, uel tabulas nouas, non duas res, ſed unam ſignificare. nam, ſi duas ſignificat, cur ſecundam nominat, primam non item? qui enim poterat Atticus intelligere, quid ſibi uellet uerbum, Hoc, niſi a Cicerone apertius exponeretur? placet igitur, ut dixi, unam rem ſignificari, & ilud, Vel tabulas nouas, interpretationem eſſe dictionis, Hoc: ut particula, Vel, ſententiam non mutet, ſicuti cum ponitur pro aut; ſed augeat, quo modo poſita eſt in quadā epiſtola ad Quinctum fratrem: Tu nobis amiciſſimum Sextium cognoſces, credo tua cauſſa uel Lentulum: & in libris Academicis: Per me uel ſtertas licet, non modo quieſcas. Legem autem de tabulis nouis Dolabellam pertuliſſe nō conſtat, ſed, laturum eſſe, rumor fuit, atque etiam tentaſſe apparet. cuius rei argumentum eſt, quod in Philippica VI. Trebellium tabulis nouis aduerſatum fuiſſe, legitur: & ex Dionis hiſtoria libro XLII. inter P. Dolabellam, qui debitorum cauſſae fauebat, e quibus ipſe unus erat, & L. Trebellium, tribunos pl. graues & perpetuas fuiſſe contentiones, intelligitur. Trebellij autem tribunatus omnino in ea Philippi-

ca ſignificatur. ſed argumentari non oportet: aperte L.Florus, Dolabella, inquit, de tabulis nouis legem ferente, ſeditiones excitatae. aperte etiam Plutarchus in Antonio. *Nuncium remitti*] Terentiae: ut, quod illa factura eſt, praeripiamus. hoc enim refertur ad illud, Ipſa uidetur denunciare. *Tertiam penſionem*.] ut reddam uniuerſam dotem. nam dos, facto diuortio, tribus penſionibus ſoluebatur. *Tum, ne uim abuſo naſcetur*] ſic Maffei liber: ſic & Caualcantis, & Beſſarionis. forte; Tum ne, cum ab ipſa naſcetur, an prius ego. id eſt, tum ne cogitandum de dote, cum ipſa diſſidium denunciabit; an prius ego denunciem.

EPISTOLA. XXIV.

Quae dudum ad me, & quae etiam ad meam Tulliam] hic locus antea in uulgatis omnibus libris mendoſe legebatur. nos eum ex antiquo Speciani libro reſtituimus. *Ea ſentio eſſe uera*] ſentio, niſi meum dolorem occultabo, grauiſſimum impendere damnum. Quod tamen damnum oſtendit Cicero uitari a ſe minime poſſe, cum infert: Iſtud feramus: quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quae tu, ne accidant, ut caueamus, mones. *Grauiſſima iniuria accepta*] puto, quod Brundiſii, ſine ulla dignitate, grauiſſimo caelo, diutius manere cogeretur; praeſertim cum & ex litteris Dolabellae, Caeſaris mandato confectis, in Italiam ueniſſet; (ep. 7.) & Oppius deinde ita promiſiſset, Caeſari non ſolum de conſeruanda, ſed etiam de augenda illius dignitate curae fore. ep. 6. *Omni ſtatu, omniq. populo*] uideo enim mihi iratũ fore Caeſarẽ, quod contra eum pugnauerim; infeſtos Pompeianos, quod ab ijs diſceſserim. *Eundem exitum*] perniciem, & interitum rerum mearum. *Ad meam manum rediero*] locum, antea deprauatum, emendauimus ex antiquo Speciani libro; in quo ita ſcriptum eſse, Vbaldinus Bandinellus, homo grauis, &

certus,

certus, affirmauit. Mea, inquit, manu ſcribere incipiam. *Commoti neque eum*] eodem modo libri ſcripti. locus corruptus: quare ad reliqua pergamus. *Quaſi ita ſit*] non credo, inquit, teſtamentum a Terentia eſſe factum: ſed, quaſi factum ſit, quoniam de teſtamento cum ea ſermonem iam habuiſti, poteris monere, ut alicui committat, &c. *Quoniam in ſermone iam ueniſti*] hoc dicit, quia, niſi Atticus iam antea de teſtamento cum ea locutus eſſet, ſuſpicari Terentia potuiſſet, ſe ideo moneri, quod extra belli periculum ipſa non eſset. quod Cicero nolebat. itaque infert paullo poſt, Quam quidem caelo miſeram me hoc timere. Opinor autem rectius, In ſermonem. nam, Veni re in ſermone, minus uſitata locutio. opinioni noſtrae ſubſcribit Vbaldini liber. *Cuius extra periculum huius belli fortuna ſit*] nam Terentiae fortunas uidebat extra periculum belli non eſſe: ſed eam celabat. oſtendit autem, commode Atticum illam de committendo alicui teſtamento monere poſse: ſiquidem cum ea de teſtamento iam antea in ſermonem uenerat: ut ſuſpicari non ita poſset, quam ob cauſsam moneretur. *De illo altero*] quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam. De hoc autem duabus iam epiſtolis Atticum rogauerat, proxima ſuperiore, & proxima ſequenti. *Venire nunc nihil poſſe*] hoc enim Atticus reſcripſerat. *Seponi, & occultari*] ut argentum, & lautior ſupellex. declarat in epiſtola ſequenti. *Quae impendet*] timebat urbis direptionem, cum audiret quotidie caedes & incendia fieri, omnia miſceri, atque turbari, tribunos pl. Dolabellam & Trebelium, alterum alteri infeſtum, opportuna urbis loca hominibus armatis occupaſſe. Dio libro XLII. *Mitto cetera*] quae ille inique, & ſcelerate fecit. *Quid ad hoc addi poteſt?*] quid hoc indignius eſſe poteſt? *Hoc:*] quod proxime ſequitur. *Scripſeras*]

ad Terentiam, apparet Atticum aliquo exiſſe, inde Romam ad Terentiam ſcripſiſſe, ut H-S x i i millia, quae de argento reliqua eſſent, ideſt ſcutatos 360. Brundiſiũ in Ciceronis uſum permutaret. c c i ɔ ɔ] his notis decem millia nummum ſignificantur: decem autem millia nummum, & decem millia ſeſtertium idem eſt. nam nummus & ſeſtertius nihil differunt. ſeſtertius uero, ſiue nummus, quadrantes aereos, quos hodie uocant, duodecim ualet; cùm & quattuor ſeſtertij denarium efficiant; & denarius, ſi ad Venetam monetam redigatur, pro ſexdecim marculis ſit, quemadmodum apud ueteres pro ſexdecim aſſibus: ut appareat, quos nunc quadrantes dicimus, apud antiquos trientes aſſium fuiſſe. Cùm igitur ad Terentiam Atticus ſcripſiſſet, ut Ciceroni H-S x i i millia mitteret; decem millia tantum illa miſit, duo reliqua auertit. *Nullus uenit,*] ſic Plautus in Aſinaria: Quem in tonſtrinã iuſſeram uenire, is nullus uenit. In Bacch. Nullus affueris. In Trin. Nullus credas. Et Terentius in Eun. Nullus mones. in Hecy. Nullus dixeris. Ipſe Cicero infra, Sextus ab armis nullus diſcedit. *Aduentum Caeſaris*] cum Epheſum aduenieт, confecto Alexandrino bello in Italiam reuertens. *Aut nihil puto*] cum Philotimus Epheſi tempus tereret, coniecturam faciebat; in ijs literis, quas ille a Caeſare ferre diceba tur, nihil eſſe, quod celerius perferri opus eſſet. nam, ſi quid liberalius Caeſar ſcripſiſſet, ueriſimile erat Philotimum litteras ſine ulla mora ad Ciceronem fuiſſe perlaturum. de his autem litteris in epiſtola proxima ſuperiore, & in fine libri x i v. ad Terentiam. *Non curet*] forte, Curat. alioqui duriuſcule poſitum uidetur. *Quid iſtinc afferatur*] a Caeſare, ex Alexandria. *Te intelligere certo ſcio*] intelligis enim, eam a nobis contractam eſſe culpam, ut neque apud Caeſarem locus, neque apud Pompeianos ſit futurus. hoc apertius ſupra, in hac ipſa epiſtola: Nihil igitur

mea

mea minus intereſt, quam de Caeſaris rebus quid afferatur: quaecumque eius fortuna erit, idem exitus me manet. In ſequenti etiam epiſtola, Illum, inquit, diſceſſiſſe Alexandria, rumor eſt: quod uerū, an falſum ſit, quoniam mea nihil intereſt, utrum malim neſcio. *Difficile eſt*,] cur difficile eſſet, oſtendit ep. 22. *Si mea quidquam intereſſe putarem*] cur hoc ſua nullam in partem putaret intereſſe, declarat epiſt. 17. his uerbis: Non dubito, quin iſtis perſuaderi nullo modo poſſit, ea, quae faciant, mihi probari poſſe; quoquo modo loquar, ego tamen utar moderatione, qua potero. quamquam, quid mea interſit, ut eorum odium ſubeam, non intelligo. *Quod ſcribis, litteris, putare, Africanum negotium confici poſſe:*] ſubaudiendum praenomen, Te, quod referatur ad uerbum Putare. ſenſus hic eſt: Scribis te putare, inter Caeſarem, & Pompeianos, qui in Africa ſunt, litteris utrimque mittendis pacem poſſe fieri. unde infert: Si quid erit, quod conſolationis aliquid habeat, ſcribas ad me. praeter pacem autem, unde conſolationem capere, aut quid optare poſſet, nihil erat. itaque epiſt. 19. Vnum, inquit, eſt, quod mihi ſit optandum, ſi quid agi de pace poſſit: quod nulla equidem habeo in ſpe; ſed quia tu leuiter interdum ſignificas, cogis me ſperare, quod optandum uix eſt. *Si quid audiero citius*] hoc dicit, quia, cum Brundiſij eſſet, propius aberat ab Africa, quam Atticus, qui Romae erat.

EPISTOLA. VLTIMA.

Omnia fecimus &c.] deſignat haec in primis; ſuam profectionem ad Pompeium, cum in Graeciam nauigauit; & reuerſionem in Italiam, cum, Pompeio acie deuicto, in Caeſaris poteſtatem ſua ſponte uenit: quod utrumque dicit ſe feciſſe propter errores & miſerias & animi & corporis, hoc eſt incaute prorſus, & inconſiderate; cum intelligat, ſe, profectione ad

Pompeium, Caeſarem offendiſſe; reuerſione in Italiam, Pompeianos: ut ob has cauſſas locum ſibi neque apud Caeſarem fore, neque apud Pompeianos ſperare poſſit. *Proximi*] frater Quinctus, uxor Terentia, gener Dolabella. Quinctus filium miſerat, qui eum apud Caeſarem accuſaret, odiumq. acerbiſſimum, & nocendi uoluntatem oſtenderat. Terentia facultates conſumpſerat. Dolabella tribunatum improbe gerebat. de Quincto epiſt. 8. 10. 15. 16. 21. 22. de Terentia epiſt. 17. & 24. & fam. ep. 14. lib. 4. de Dolabella epiſt. 12. 14. 15. & 24. & Dio libro XLII. Plutarchus etiam in Caeſare. Recte igitur dicit, proximos nouum ſibi dolorem attuliſſe, cum curare potius, quantum in ipſis eſſet, ueterem animi aegritudinem deberent. *Quod longum non erit.*] ſignificat, ſe aut in tantis moleſtijs non diu poſſe uiuere, aut in alias terras uelle migrare. *Cuncti*] Maffei liber pro, Cuncti, habet, Eunti: Vbaldini, Euntes. *Scripſit apud epiſtolas*] deprauata uerba: neque ſecus uetera exemplaria, niſi quod, ſcripſit, Maffei liber, & qui Beſſarionis fuit, habent. *Miſerrima*] locus eſt ab omni parte corruptus. *Simile natum*] Vbaldini liber, Ita leuatum. meum iudicium nō interpono: propterea quod ſenſum uidere non poſſumus, cum ea, quae proxime antecedunt, & ipſa propter mendum obſcura ſint, & haec, quae conſequuntur, ijſdem tenebris inuoluātur. *Conſilio dando; attamen*] tale illud eſt ep. 2. lib. 13. Tuas litteras hodie exſpectabam, nihil equidem ut ex ijs noui: quid enim? uerumtamen. aliaq. alibi eiuſdem generis. *Caeci fuimus*] cum eam Terentiae dedimus. Cicero diuortium cum Terentia facere noluerat, ne ſecundam penſionem daret: quamquam Atticus auctor eſſet, ut omnino diuortium faceret, deinde, ne Terentia egeret, ſecundam penſionem dedit, neque tamen diuortium fecit. quod ita eſſe, conſtat ex epiſtola, quae ante ſuperiorem proximam legitur; in

qua haec ſunt uerba: Placet mihi, & idem tibi, nuncium remitti. petet fortaſſe tertiam penſionem. *Alium mallem*] recordatus orationem eſſe de praeteritis, ſententiam non perfecit; quodq. inſtituerat dicere, omittens, intulit, Sed praeterijt. *Quod ſit in tuto,*] hoc iterauit ſuperiore proxima epiſtola, cum dixit: Seponi, & occultari poſſunt, ut extra ruinam ſint, eam, quae impendet. *Neque ſatis multa ex ſupellectile*] non dicit ſupellectilem parum multam eſſe, ſed parum multa eſſe in ſupellectile, quae pretij maioris ſunt, & ſeponi debeāt. *Nec ulla fore condicio pacis, eaque, quae ſunt, etiam ſine aduerſario peritura.*] ponit duas cauſas, cur uideatur adeſſe extremum: primum, quod inter Caeſarem & Pompeianos pacis condicio nulla erit, & omnino decernetur armis: deinde, quod, etiā ſi bellum a Pompeianis non ſit, tamen haec uel ſine aduerſario peribunt. corruant enim neceſſe eſt, cum nullo iure, nullis legibus nitantur. Et hoc dicit, quia, cum Caeſar bello Alexandrino detineretur, in urbe propter contentiones tribunicias ad arma uentum erat; &, militibus in ciuitatem receptis, per uim omnia gerebantur. Dio lib. XLII. & Hirtius lib. 4.

IN. LIBRVM. XII. EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA. I

AD CONSTITVTVM] ut conuenit inter nos, ut conſtituimus. & praetermittit loci nomen, ubi v. Kal. eſſe conſtituerat; quod hac de re cum Attico ante diſceſſum locutus erat, ut nominare neceſſe non eſſet. nam; cum dicit, v. Kal. igitur; aduerbium, Igitur, hoc deſiderat, ut una locuti ſumus, ut tu ſcis me conſtituiſſe. & obſeruandum eſt, Conſtitutum, eſſe uerbum iuris; ut in oratione pro Caecina, Qui ad conſtitutum experiundi iuris gratia ueniſſent. & pro Coelio, Cum ſit ijs confitendum, numquam ſe ne congreſſu quidem, & conſtituto coepiſſe de tantis iniurijs experiri. nam in iudicium alter alterum uocabat die conſtituta. &, quoniam ſaepe accidit, ut ij, qui litigant, non eo die, quem ſibi ad agendam cauſſam conſtituerunt, iudicio diſceptent, ſed in alium diem differant: ideo in epiſtola ad Marium, tranſlatione a litigantibus ſumpta, dixit, Si quod conſtitutum habes cum podagra, fac in alium diem differas: hoc eſt: Si tu fortaſſe his diebus, quibus nos una futuros eſſe uides, podagrae medicinam facere conſtitueras: differ in alium diem: ne te ex curatione infirmum & languentem offendamus; ſed bene ualentes, hilarius & liberarius uiuere poſſimus. *Currere*] Romam: quo haec epiſtola data eſt, ut ea, quae ſubſequuntur, declarant. *Quod quidem*

ipſum]

ipſum] oſculum. & uidetur hoc in loco Oſculum non baſium ſignificare, ſed paruum os; cum ſequatur, garriat. *Quid garriat*] apte, garriat, de puella: nam infantes, cum loquuntur, hilaritate quadam & ſono uocis auiculas uidentur imitari. itaque, quod auium proprium uerbum eſt, eleganter ad puellam tranſtulit. *Sin ruſticatur*] hinc apparet, hanc epiſtolam Romam eſſe miſſam. nam hoc intulit, cum certum neſciret, utrum Romae Attica cum patre, an in praedijs eſſet ſine patre. *Aut ſcribes ſalutem, aut nunciabis*] ſcribes, ſi ruſticatur: nunciabis, ſi tecum Romae eſt. *Noctuabundus*] qui de multa noctae ambulaſſet. *Scilicet*] hoc in loco, Scilicet, aſſeuerationem ſignificat, ut in epiſtola ad Lentulum, Me in ſummo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime ſcilicet conſolatur ſpes, quod fore ſuſpicor, &c. Et hic epiſt. 6. lib. 4. De Lentulo ſcilicet ſic fero, ut debeo: uirum bonum, & magnum hominem perdidimus. *Quod ſcribis, igniculum matutinum*] igniculum matutinum, γεροντικὸν eſſe, Atticus ſcripſerat: itaque ſe, qui ſenex eſſet, more ſenum eo delectari. Cui Cicero reſpondens, Eſt id quidem, inquit, γεροντικὸν, ſed γεροντικώτερον, memoriola uacillare. ideſt, tu quidem in eo ſenem te eſſe oſtendis, quod igniculo matutino uteris; ſed multo magis, quod memoria uacillas, (hoc autem uitio ſenes plerumque laborare ſolent) cum, quibus ego diebus ad Axium, ad te, ad Quinctum fratrem litteras dederim, ſis oblitus. non enim ijs diebus dedi, quibus ipſe putas, ſed I V. Kal. ad Axium, I I I. ad te, V. ad fratrem. Videtur autem, cum haec epiſtola ſcripta eſt, anni tempus id fuiſſe, ut frigoris aut nihil, aut parum admodum eſſet; cum ſupra dixerit, Sin ruſticatur: ruſticari enim tempeſtate frigida, non ſolemus; neque, Atticum filiolam infantem hieme ruſticatum miſiſſe, uerisimile eſt. Hoc attexere nō alienū putaui: ut intelliga-

tur, eo tempore igniculo matutino uti, plane γεροντικὸν fuiſſe. nam, cum frigoris aliqua uis eſt, tum igne uti non dicetur eſſe γεροντικόν: ſiquidem id non a ſolis ſenibus, ſed omnino ab omnibus neceſſario fieri uidemus. *Ideſt v. kal.*] teneo meum inſtitutum, ut ſine libris antiquis nihil affirmem: quid tamen, ſi legatur, II. *Kal.* hoc eſt, prid. Kal. ut ordo continuetur, IV. III. II: eſt autem & alijs in locis hic error, ortus, ut ego opinor, ab huiuſmodi cauſſa, quod librarij, ubi ſcriptum uidebant I I, opinione decepti, u litteram eſſe putarunt, & u pro I I repoſuerunt: deinceps alij peritiores, cum u intelligerent antiquam notam eſſe oportere, v fecerunt.

EPISTOLA. II

Hoc igitur habebis, noui nihil] aduerbium, Igitur, quo ſpectet, obſcurum eſt. connecti enim cum ſuperioribus non poteſt. ſed, ut ego arbitror, ad Attici epiſtolam refertur: in qua huiuſmodi aliquid fortaſſe poſuerat, Scribes ad me, ſi quid habebis. cui Cicero reſpondens, Hoc igitur, inquit, habebis, noui nihil. *Hic rumor eſt,*] epiſtolae initium fecimus. nam ante, quaſi pars eſſet antecedentis epiſtolae, continuata oratione legebatur. in quo illa inter ſe pugnare nemo animaduerterat, quod cum ita dicat; Hoc igitur habebis, noui nihil: deinde, res nouas adſcribens, infert; Hic rumor eſt, T. Murcum &c. Atque etiam illa minus inter ſe cohaerere non intelligebatur, quod ſuperiora ſcripſit uilla egrediens, cum Atticus eſſet Romae; haec autem in urbe, cum Atticus, ut opinor, ruſticaretur, Romae certe non eſſet. unde illud, Habes quae, dum tu abes, locuti ſunt: & illud, De uia recta ad me. quare hanc partem, quae antea ſuperiori epiſtolae continens & adiuncta fuerat, non ſine cauſſa, ut alteram epiſtolam, a ſuperioribus ſeparatam uoluimus eſſe. *T. Murcum*] quem poſtea C. Caſſius in ſuas partes traduxit; mox falſis criminibus inſimulatum

Sex.

Sex. Pompeius, Magni filius, in Sicilia interfecit. Appianus appellat Sextum, non Titum; Cicero, Lucium; Paterculus praenomen non ponit. *Locuti ſunt*] Romae. *Ludi.*] forte in honorem Fortunae, quae Praeneſte colebatur. *Tranſacta*] in Africa: interea, inquit, depugnatum fortaſſe eſt in Africa, quo Caeſar menſe Decembri contra Pompeianos, Scipione imperatore bellum renouante, traiecerat. Hirtius uero & iſti ludos curant, cenisq. ac delicijs ſe dant, de rerum exitu non laborantes, quaſi certi ſint Caeſarem uiciſſe. *O'* miros homines, ſubſequitur, cum ironia; quod fatui plane ſint, qui tantis in rebus tam ſecuro animo dies traducant. manifeſtum autem eſt, de bello Africano intelligi; quoniam Alexandrinum confectum iam erat; Hiſpanum uero ſignificari non poteſt, quod ei bello Hirtius interfuit, ut ex ipſius ad Balbum epiſtola conijcitur. hic autem Romae Hirtium fuiſſe, apparet ex his uerbis, Ibi Hirtius, & iſti omnes. *At Balbus aedificat*] oſtendit Caeſarianos Africanum bellum nihil timere, cum alij ludis operam dent, alij etiam aedificent; quod maiorem animi ſecuritatem ſignificat: quandoquidem aedificare non ſolet, qui rerum mutationem pertimeſcit. *τί γάρ αὐτῷ μέλει;*] quid enim ipſi curae eſt? ita, inquit, Balbus aedificat, quaſi non curet in Africa quid agatur. *Non ne βεβίωται;*] Balbus, quo modo ipſe ſentit, qui non recta, ſed uoluptaria quaerat, praeclare uixit. tu autem nondū deliberaſti, quo modo ſit uiuendum. *βεβίωται*: praeclare acta uita eſt. nam Viuere quandoque ualet iucunde uiuere. unde illud, Cum Panſa uixi; & illud, Quando uiuemus? Non ne uides, inquit, Balbo cum uoluptate uitam eſſe traductam? at tu interea dormis: non explicas quo modo uiuendum tibi ſit: cum Balbus iam uixerit. *Dormis*] non decernis, quo modo ſit haec uita traducenda. *Explicandum eſt πρόβλημα*] nimium diu quaeris, utrum recta, an uolupta-

ria ſequaris. haec tibi quaeſtio iam explicanda eſt? aliquando tibi eſt decernendum, utram partem eligas. *Si quid acturus es*] nunc enim nihil agis, quoniam non explicas, utrum in uita melius ſit. quod ſi acturus aliquid es, & ijs rebus frui cogitas, quae tibi poſt deliberationem magis expetendae uidebuntur: explicandum aliquando πρόβλημα eſt. qui enim ſemper deliberat, & quaerit, hoc an illud agat; nihil umquam agit. refertur ad illud, Tu interea dormis. *Si quaeris, quid putem; ego fructum puto*] quaeris utrum cum uirtute, an cum uoluptate uiuendum tibi ſit: ego, ſi meam ſententiam ſcire uis, puto uoluptatem eſſe anteponendam. *Quid putem*:] in uita melius eſſe: hoc enim erat Attici πρόβλημα. *Fructum*:] uetus liber Magnuli, Futurum. mihi, ut eſt in Beſſarionis libro, Fructum placet, hoc eſt uoluptatem, & uſuram commodorum. Frui enim abſolute poſitum, eſt praeſentibus commodis & uoluptatibus uti. patet ex epiſtola ad Paetum lib. 9. epiſt. 17. Nihil, inquit, timeo: fruor, dum licet; opto, ut ſemper liceat. *Iam te uideбо*] cito enim Romae eris. *Ad me*] domum meam. *Simul enim & diem Tyrannioni conſtituemus*] Tyrannio grammaticus fuit eruditus, qui librum ſcripſit, de quo epiſt. 5. is docuit Quinctum Ciceronem filium, ut legitur in epiſtola ad Quinctum fratrem, lib. 11. ep. 1. de eodem etiam epiſt. 4. & 8. lib. 4. Simul diem conſtituemus, quo die ſuum librum legendum nobis det. epiſt. 5. *Simul*:] una, uterque. nam eum librum legere cum Attico uolebat: Atticus poſtea ſolus legit, cum Cicero Romae non eſſet. unde illa Ciceronis quaſi expoſtulatio ep. 5: Verum hoc fuit, ſine me? ſubauditur enim, Tyrannionis librum te legiſſe; ut ex ſequentibus apparet. *Si quid aliud*] ſi quid aliud erit, quod agendum ſit, agemus.

EPISTOLA III.

Obduretur hoc triduum,] quo ſeiuncti futuri ſumus,

obdure-

obduretur, ab utroque noſtrum. nam tu quoque in eodem πάθει, & in eadem moleſtia es; propterea quod, ut ego te inuitus, ita tu me non libenter cares. Exſpectabat autem Cicero eum in Tuſculano. *Quod ita eſt profecto*] in eodem πάθει te eſſe. *De auctione*,] poſt auctionem. refertur ad uerbum, Venias. auctioni autem, quam Meto facturus erat, Atticum adeſſe Ciceronis intererat. nam Meto illa auctione proſcripti bona, ſibi à Caeſare dono data, uenditurus erat, ut Ciceroni ſolueret quod debebat. de hoc latius paullo poſt. *Et quo die*] forte rectius, Aut quo die. *Cum libellis*] obiecto. *Vennonij.*] hunc Cicero, uel Atticus potius in Ciceronis lib. 1. de legibus, exſilem in hiſtoria dicit eſſe. *Ne nihil de re*,] quaſi haec ſuperiora, quae proxime ſcripſit, uerba ſint, non res. aut, De re, quam nunc agimus, ideſt de expediendo nomine Metoniano. Meto enim Ciceroni pecuniam debebat. epiſt. 11. lib. 13. *Nomen illud*, *quod a Caeſare*] quod Caeſaris beneficio recuperaui. nam Caeſar ei conceſſerat, ut a Metone ſuum nomen poſſet exigere: alioqui nemo non intelligit, quam difficile fuiſſet Ciceroni, homini Pōpeiano, exigere pecuniā a Metone, qui partes Caeſaris ſecutus erat: cum Pōpeiani his temporibus ſummo in beneficio ponerent, ſi uitam ipſam tueri poſſent. ideo dicit, nomen illud quod a Caeſare, ſubintellige, recuperaui, cum amiſſum uideretur. Et obſeruandum eſt, Nomen, hoc in loco ſignificare id, quod nobis debetur, alibi id, quod nos debemus. itaque &, Exigere nomina, dicitur, pro, exigere id, quod nobis debetur: & , Diſſoluere nomen, pro diſſoluere id, quod ipſi debemus. lib. 1. in Verrem: Cum reperiretur, pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, praedia uendidiſſe. Pro Plancio: Vtrum igitur, me conturbare oportet; an ceteris, cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere? *Tres habet*

condiciones]

condiciones] tribus modis expediri nomen illud poteſt. *Emptionem ab haſta*,] Caeſar proſcripti bona dono dederat Metoni: quorum auctionem Meto cum facturus eſſet, Poſſum, inquit Cicero, emere ab haſta, id eſt emere in auctione; (nam haſta ponebatur, ubi auctio fiebat) & accipere ex ijs bonis quantum ſatis ſit pro ea ſumma, quae mihi a Metone debetur. *Perdere malo*:] quam emere ab haſta proſcripti ciuis bona; quod turpe erat; eoq; nomine M. Craſſus, ille qui a Parthis caeſus eſt, male audierat, quod Syllanis temporibus multorum ciuium proſcriptorum bona ſolus ſereq propter auaritiam emiſſet; unde opes illae immanes, & inuidioſa pecunia breui congeſta. *Praeter ipſam turpitudinem*,] hinc patet, auctionem illam, quam Meto facturus erat, de proſcripti ciuis bonis fuiſſe; cum in ea turpitudinem ineſſe Cicero dicat. Caeſarianus igitur Meto, non Pompeianus. *Hoc ipſum puto eſſe perdere*] non ſolum, inquit, in hac emptione turpitudo ineſſet, ſed etiam, ut puto, iactura. nam, ſi dominus commutabitur, quae de bonis proſcriptorum empta fuerint, rata non erunt: itaque hoc ipſum, emere ab haſta, puto eſſe perdere. *Delegationem a mancipe annua die.*] ex tribus condicionibus, primam poſuit, cum dixit, Emptionem ab haſta. nunc ſecundam perſequitur. ſecunda; inquit, condicio eſt, ſi alius ea bona, quae in auctione uendentur, emat; eamq. pecuniam, quam Metoni pro emptione debebit, mihi ad annum ſe eſſe numeraturum promittat, Metone ipſo concedente. Haec eſt, quam uocat delegationem a mancipe; propterea quod ea ratione Meto non ipſe Ciceroni pecuniam ſoluiſſet, ſed ſolutionis faciendae curam delegaſſet mancipi, ideſt ei, qui illa bona in auctione emiſſet. mancipes enim dicuntur, qui aliquid in auctione emunt. Delegationem, igitur, a mancipe, tranſlata ſolutione a Metone ad mancipem. Delegare, eſt, quod ipſi facere debemus, alteri mandare, non, ſim-

[conditiones] plicitee

pliciter mandare. delegatio igitur erat, ſi, quam pecuniam ſoluere debebat Meto, per alium, qui bona illa emiſſet, ſolui iubebat. In oratione pro Domo: Delegaui amico locupletiori. Coelius ep. 1. lib. 8. fam. Hunc laborem alteri delegaui. Et Cicero ipſe alibi. *Annua, die:*] ad annum. hoc propterea ſcribit Attico, qui auctioni affuturus erat; quo facilius inueniatur qui emat, cum ſciat ſe pecuniam non praeſentem; ſed annua die ſoluturum. *Quis erit, cui credam?*] quem mancipem homini Pompeiano praeſtaturum putem, quod promiſerit? *Aut quando iſte Metonis annus ueniet?*] Iſte, cum indignatione dixit; quia Meto, cum ſe antea ſoluturum eſſe ad annum promiſiſſet, numquam tamen ſoluerat. quaſi dicat: annus iſte mancipi ad ſoluendum conceſſus, uereor ne Metonis annus futurus ſit; cuius quidem ſerus admodum exitus. Alludit autem ad annum Metonis Athenienſis Mathematici, qui conſtabat ex annis x i x. Vide Aldum filium in libro de Quaeſitis per epiſtolam. *Vectleni condicione, ſemiſſe.*] tertia condicio Metoniani nominis explicandi. Faciat, inquit, Meto, quod Vectenus debitor meus facit. pendat mihi ſemiſſem uſuram pro ea pecunia, quam debet. ſi hoc faciet, acquieſcam, de exigendo nomine non agam, de ſorte nihil inſtabo. Vectenum autem debuiſſe pecuniam Ciceroni, locus ille in libro x v. epiſt. 14. ſatis oſtendit: Vectenum, ut ſcribis, & Faberium foueo. duos enim debitores ſimul nominat: (nam de Faberi nomine ſaepiſſime in his libris) a quibus ne acerbius exigeret, Ciceroni Atticus ſcripſerat. *Semiſſe*] ſemiſſis uſura eſt, cum pro centenis nummis ſeni penduntur in anno, ideſt dimidius in menſe. qua ratione centum menſibus dimidium ſortis, ideſt nummi quinquageni amittuntur. dimidium autem ſortis, uſurae nomine abſumptum, recte dicitur, ſemiſſis uſura; quia pro toto accipitur as: unde, Heres ex aſſe. *σκέψαι*].

conſidera: quid? hoc uidelicet, de tribus condicionibus, quas poſui, quae tibi magis e re noſtra uideatur, eſſe. *Iſte*] Meto, a quo auctionem fieri uellem, ut inde mihi ſatisfaceret. *Auctionem nullam faciat*] plus dixit, quam ſi dixiſſet, Auctionem non faciat. Nullam, quaſi me contempto, de ſolutione minimum laborās. *Ludis factis*] Praeneſte. quibus de ludis in epiſtola, quae proxime antecedit. *Clypo*] nomen puto eſſe debere Caeſariani alicuius potentis, quem ludis Praeneſte factis putaret Cicero Romam aduolaturum, ut Metoni aere alieno laboranti ſubſidio eſſet. *Ne talis uir ἀλογηθῇ*] ne Meto negligatur: ne ſcilicet ego eum ad pecuniam, quam debet, perſoluendam poſſim cogere. *Talis uir, περὶ ὧν ... μελήσει*] curabis: curae erit: de hoc uidelicet Metonis nomine.

EPISTOLA IV.

Reſtitutus eſt mihi dies feſtus:] cuius iucunditatem abſtulerat metus inualetudinis tuae; quoniam quidem, te ſibi rubicundiorem et inflammatiorem eſſe uiſum, Tiro dixerat. eſt igitur is dies mihi reſtitutus, poſtquam ex tuis litteris, nunc tibi ſatis recte eſſe, cognoui. Non enim recte ſe ualere Atticus ſcripſerat, ſed ſatis recte: cum in extrema epiſtola Cicero dicat, Adhibe ad conualeſcendum eam prudentiam, quam ad omnes res ſoles. *Addam igitur, ut cenſes, unum diem.*] ad id tempus uidelicet, quod hic manere conſtitueram. nam, niſi ita facerem, unus dies amiſſus eſſet: quem hac ratione recuperabo, ſi unum addam. Et ſciēdum eſt, Ciceronem hic feſtos appellare eos dies quos ruri ageret, propterea quod feriaretur ab omnibus negotijs, quemadmodum in urbe feſtis diebus fieri ſoleret. *Vt cenſes*] quia, cum Cicero ſcripſiſſet, angi ſe propter Tironis ſermonem de Attici rubedine, eoq. factū eſſe, ut feſtum diem amiſerit, cum hilaritate illa, ad quam nos dare feſtis diebus ſolemus, frui mihi non potuerit: reſcripſit Atticus: Adde igitur unū diem,

ut

ut reſtituatur tibi is, quem amiſiſti: cum intelligas, de inualetudine mea timendum tibi non eſſe. *De Catone πρόβλημα ἀρχιμήδειον eſt*] librum de Catonis uita ſcribere inſtituerat: ſed ait difficile opus eſſe, quales Archimedis quaeſtiones: propterea quod aſſequi non poſſet, ut Caeſarianos eo libro non offenderet. *Non aſſequor*] laboro, & contendo; ſed non aſſequor ut ſcribam, non dicam quod libenter, ſed quod aequo animo tui conuiuae poſſint legere. itaq. difficili in loco uerſor, quemadmodum ii, qui Archimedis quaeſtionem aliquam explicare conantur. *Tui conuiuae*] Caeſariani, Balbus, Hirtius, & alij; quos habere in conuiuio ſaepiſſime ſolitus es. *Recedam*] ſenſus eſt: Si Catonis ſententias, quas de rep. dixit, & conſilia, quae item de rep. habuit, omittam; eiusq. grauitatem & conſtantiam minus, quam ueritas poſtulat, laudare uelim: tamen hoc ipſum audire moleſtum illis erit: id eſt, hac ipſa Catonis laude, quamuis imminuta, tamen offendentur: nullam enim prorſus eius mentionem fieri uellent. *Niſi haec ornata ſint,*] haec, grauitas & conſtantia Catonis in rep. adminiſtranda: ornata ſint, ornate ſcribãtur. *πρόβλημα ἀρχιμήδειον eſt*] de Catone ſcribere. nã, ſi eum ψιυδῶς, hoc eſt parce, tenuiter, nõ ut ueritas poſtulat, laudabo, tamé Caeſarianos offendã: ſin uere, multo magis: propterea ꝙ laudare eum uere non poſſum, niſi haec laudibus illuſtrem: laudibus autem illuſtrari debent ob hanc cauſſam, quod ille ea, quae nunc fiunt, & futura uiderit; &, ne fierent, cõtenderit, &, facta ne uideret, uitã reliquerit. *Atedio*] Caeſari, ficto nomine. & fortaſſe idem, de quo ep. 22. *Probare*] oſtendere, & perſuadere, recte eſſe factum, quaſi dicat: Ex his nihil erit, quod Caeſar non reprehendat: itaque eum offendam, ſi ſcriptis illa perſequi uoluero. Haec epiſtola poſt confectum bellum Africanum ſcripta eſt; ſiquidem Catonis interitum oſtendit, qui, audita Caeſaris uictoria, Vticae ſe ipſe occiderat.

EPISTOLA. V

Luperco filio,] Romae Lupercalia ſacra ad expian dos manes menſe Februario celebrabantur. inde Luperci, qui ea ſacra Lupercalibus in Lupercali facientes, hac illac nudi curſitabant. ipſa uero Lupercalia, a Lycaeo, Arcadiae mõte, dicta, ut Ouidius ſcribit, trãſ tuliſſe in Italiam Euandrum Arcadem Liuius refert. ſed ab Ouidio & Liuio Sex. Pompeius diſcrepat, qui a Lupercis, amiculo Iunonis, id eſt pelle caprina, nomen accepiſſe tradit. De Lupercis & Lupercalibus Varro, Sex. Pompeius, Liuius, Plutarchus, Ouidius de faſtis, Cicero pro Coelio, & in Antonium. *Statio*] Quincti Ciceronis liberto; quem, cũ in Aſia praetor eſſet, maxime propter fidelitatem manumiſerat. de hoc in epiſt. 5. lib. 5. & epiſt. 2. lib. 1. ad Quinctum fratrem; & in ea, quam ad Marcum fratrem Quinctus ſcripſit, libro XVI, ad Tironem. *Duplici dedecore*] duplex enim dedecus, & filium & libertum Lupercos habere, qui ea ſacra non niſi ſumma laetitia & hilari tate Lupercorum more celebrarent: cum in tantis pa triae ruinis nõ laetari bonum ciuem, ſed lugere opor teret. *Tertium*] Lupercum. *O ſtultitiam*] Quincti fratris. *Niſi mea maior eſſet*] qui, patria tyrannide oppreſſa, tamen hic maneam, mihi enim, uiro conſulari, uindici olim inimicorum reip. qui pro patria tantas res in conſulatu geſſi, tam acrem libertatis defenſorem in omni uita ſum profeſſus, multo minus cõ cedendum eſt, nunc tyranno ſeruire; quam Quincto fratri, Lupercum eſſe filium ſuum, pati. itaque maior, quam illius, ſtultitia noſtra eſt. *Quod autem oſim hanc rem, ἔφαρον a te.*] Oſim, dixit, pro auſim, comicorum more. Quod, inquit, auſim ſub tyranno uiuere, manda tum hoc a te habeo. tu enim mihi hoc in mandatis dediſti, ne diſcedam; ſed in patria potius, quam externis in locis, uiuam. ἔφαρον autem ualet Mandatum, auctore Suida, qui ἔφαρος idẽ ſcribit eẽ, quod ἐντολή, alibi aliud

ſignificat:

ſignificat : ſed hic ſententia poſtulare uidetur, ut pro mandato accipiamus.& dixit, Oſim,quaſi turpe quiddam. *Fac, non ad διψῶσαν &c.*] Quinctus,inquit,laetatur,quod filium Lupercum uideat. miror. res enim eſt eiuſmodi,ut,propterea ualde laetari, ſtultũ ſit. uerum fac,& amplam rem eſſe,& honorificam: numquid eum decet,cum reſp. perierit, ulla ex re uehementius laetari;praeſertim cum & ipſe hoc tempore,qui laetatur, ſumma ex rei familiaris anguſtia laboret ? hoc autẽ Cicero μεταφορικῶς protulit,his uerbis: Fac eum nõ ad aridum laetitiae fontem, ſed ad Pirenen ; ideſt ad uberrimum, ueniſſe: (Pirenẽ enim pro uberrimo fonte poſuit;ſiquidem , cum & cõcinne more fontium ſcateat,& aquas,ut Strabo refert,non diffluentes habeat, ſed ſtantes, uberrimus ſit neceſſe eſt) ἄμπνευμα σεμνὸν ἀλφεοῦ πειρήνην haurire? in tantis ſuis praeſertim anguſtijs? uerba ſunt Pindari in Nemeis non de Pirene,ſed de Arethuſa fonte;qua in Achaia terra abſorptus Alpheus fluuius,diuq. ſubterfluẽs,tandem erumpit apud Syracuſas in fontem Arethuſam: ut , quaſi graui preſſus onere,tum demum reſpirare uideatur. ideo uocauit Pindarus Arethuſam ἄμπνευμα σεμνὸν ἀλφεοῦ κρήνην. quo modo & hic legendũ uidetur: ut non de Pirene loquatur Cicero,quae non eſt ἀλφεοῦ ἄμπνευμα,ſed ad Arethuſam ſermonem conuertat. & recitat uerba graeca in Attici litteris uſurpata . quod apparet, quia ſubiũgit,Vt tu ſcribis.alioqui eſſet μνημονικὸν ἁμάρτημα, ſi Pindari uerba, de Arethuſa prolata, Cicero de Pirene dicta acciperet. *Cato*] liber , quem ſcripſit de Catonis uita . *Sed etiam Baſſum Lucilium ſua*] ſubintelligitur,delectant, Senſus eſt:.Catone meo delector, ſed fortaſſe ſine cauſſa , quando etiam Baſſum Lucilium,malum ſcriptorem, ſua delectant. *De Coelio , tu quaeres , ut ſcribis.*] Ciceronis conſilium erat , ut omnia,quaecumque poſſet , ſiue e ſupellectile , ſiue ex argento , in auream pecuniam redigeret, ut ſcilicet

tem-

temporibus tam incertis, tamq; periculoſis, cum unius libidine cuncta gererentur, rebus ſuis contractis, & paratior eſſe ad omnem euentum, & facilius cauere ſibi poſſet. aurum hoc non niſi ab argentarijs poterat cogere, & quoniam in huiuſmodi rerum tractatione minus ipſe uerſatus, in auro timeret, ne ſibi ab argentarijs imponeretur: Attico, huius generis intelligenti, & ad hanc rem uſu peritiſſimo, conficiendi negotij curam delegauerat. Haec, ut argumentum eorum, quae ſequuntur, praeponere non alienum fuit. Nunc ad Ciceronis uerba. *De Coelio*.] argentario. *Quaeres*.] num aurum nobis dare poſſit. quanquam non hoc modo uidendum tibi eſt, num dare poſſit; ſed illud etiam, num daturus bonum ſit, non adulterinum. hoc enim ſignificat id quod ſequitur, Noſcenda eſt natura, non facultas modo: ſubintellige, Coelij. unde illud in epiſtola ſequenti: De Coelio, uide quaeſo ne quae lacuna ſit in auro. Quod auté dicit, Ego nihil noui, ualet hoc, Ego in huiuſmodi rebus plane ſum rudis: itaque tu quaeres. Iterat eadem in epiſtola quae ſequitur, cum dicit, Ego iſta non noui. Hunc locum alij aliter interpunxerant, ut ita ſcriberent, Noſcenda eſt natura, non facultas. modo de Hortenſio, &c. nos, ſententiam, ut putamus, meliorem ſecuti, diſtinctionis notam loco mouimus. *De Hortenſio, & Virginio tu, ſi quid dubitabis*] hos quoque argentarios puto fuiſſe. *Tu*.] ſubaudi quaeres: quaeres autem hoc, num uiri boni ſint, & num in auro quod daturi ſunt, uitium timere poſſimus. *Si quid dubitabis*] hoc dicit, quia ipſe non ad modum dubitabat. nam infert, Etſi, quod magis placeat, ego quantū adſpicio, non facile inueneris. *Cum Muſtella*] ages. forte Muſtella & Criſpus coheredes erant. itaque agi cum Muſtella non poterat. niſi & Criſpus, eiuſdem hereditatis particeps, adeſſet. etiam ep. 3. lib. 13. De Criſpo, inquit, & Muſtella uidebis. & uelim ſcire, quae ſit pars duorum. Quo in loco hereditatem ſignificari,

manifeſtum

manifeſtum eſt, cum dicat, Quae ſit pars duorum. *Ad Aulum ſcripſi*] & a Piſone argentario aurum ſumere Cicero uolebat. hoc agebatur, interprete Aulo. &, quoniam res diutius ducebatur; puto quod argentarius Piſo in permutatione facienda lucro uſitato contentus eſſe nollet, ſed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum uellet perducere, ad Aulum ſcripſit, ut per eum Piſoni demonſtraret, ſe optime noſſe, quantum pro auro, quod ab argentarijs permutatione acciperetur, dari ſoleret, ut ſcilicet Piſo, cum uideret Ciceronem, qui collybi rationem bene noſſet, non facile adductum iri, ut praeter conſuetudinē penderet; aequiora poſtularet. Piſonem autē argentarium fuiſſe, oſtendit etiā locus ille in lib. 13. ep. 2. Piſonē, ſi cubi de auro. Et eodē lib. ep. 4. Si quid poteris, cū Piſone cōficies: Aulus enim uidet in officio futurus. Sēper .n. ubi quid agendum erat cum Piſone, Auli opera, qui Piſoni familiaris eſſet, utebantur. *Quae bene noſſem de auro*] quantum ſcilicet pendi ſoleat ab ijs, qui ab argentarijs permutatione aurum ſumunt. non enim hoc dicit, ut oſtēdat aurum ſe noſſe, cum ſupra dixerit, Ego nihil noui: & infra, Ego iſta non noui, referens ad aureae pecuniae cognitionem: ſed ideo dicit, ut collybi rationem ſibi notam eſſe oſtendat. *Demonſtrarem*] per Aulum interpretem. *Tibi enim &c.*] ratio, cur ad Aulum ſcripſerit. Videbam, inquit, idem quod tu, & hanc rem nimium prorogari, & mea referre, ut conficeretur. *Iſtud*] hanc rem, quam cum Piſone agimus interprete Aulo. *Omnia contrahenda*] id agendum, ut omnia negotia ad exitum perducantur. Contrahenda, μεταφορικῶς, ne longius abeant. Te quidem, &c. quoniam dixit, Iſtud nimium diu duci, ideo haec ſubſcribit, ut oſtendat, Attici id negligentia non fieri. *Tubulum*] de hoc L. Tubulo in oratione pro M. Scauro his uerbis: Si mehercule iudices pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria ſcele-

ratiſſimum, & audaciſſimum fuiſſe accepimus: tamen non timerem, uenenum hoſpiti, aut conuiuae ſi diceretur cenanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuiſſet. quem locum Pedianus explanans, Lucius, inquit, hic Tubulus praetorius fuit aetate patrum Ciceronis. is propter multa flagitia, cum de exſilio accerſitus eſſet, ne in carcere necaretur, uenenum bibit. Haec autem de Tubulo, & de Scaeuola Cicero quaerebat ab Attico, ut ad libros de finibus uteretur, quos tunc in manibus habebat. nam libro II. ubi differentiam oſtẽdere uult inter improbum, & callidum improbum; exempla ponens, de L. Tubulo ita meminit, ut de improbo, de Q. Pompeio, ut de callido improbo. An tu, inquit, me de L. Tubulo putas dicere? qui cum praetor quaeſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scaeuola tribunus pl. ferret ad plebem, uellent ne de ea re quaeri? quo plebiſcito decreta eſt conſuli quaeſtio Cn. Caepioni. (ſic enim legendum eſt, non Scipioni) profectus in exſilium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat enim res aperta. nõ igitur de improbo, ſed de callido improbo quaerimus, qualis Q. Pompeius in foedere Numantino inficiendo fuit. Haec Cicero: qui cum ignoraret, quo crimine Tubulus eſſet accuſatus, quaeſiuit ab Attico his uerbis, Si poteris, Tubulus quo crimine, ſubaudi, accuſatus fuerit. Atticum reſcripſiſſe apparet, Quod praetor quaeſtionem exercens inter ſicarios, pecunias cepiſſet ob rem iudicandam. itaq. Cicero, ut oſtendimus, in libro 2. de finibus ſcripſit. *Tribunus pl.*] quo in tribunatu de Tubulo ad plebem tulit. *Puto, Caepione, & Pompeio*] recte putabat, ex cauſſa, quam ſubſcripſit. nam, cum P. Furio, Sex. Atilio cos. praetor fuerit, inter tribunatum autem & praeturam quattuor anni interſint: Caepione & Pompeio cos. tribunum fuiſſe, ueriſimile uidebatur. ideo dicit in libro II. de finibus, Anno

proxi-

proximo, cum ab Attico certior factus eſſet, Caepione & Pompeio cos. tribunum Scaeuolam fuiſſe; Caepionem autem & Pompeium poſt Metellum, & Maximum, ideſt poſt annum, quo Tubulus praetor fuit, conſules ſciret proxime fuiſſe. *Dabis igitur tribunatum*] ſcribes, quibus conſulibus Scaeuola tribunus pl. fuerit. Atticum reſcripſiſſe conſtat, Caepione & Pompeio, ut ſupra ex libro II. de finibus proxime oſtendimus. *Tubulus quo crimine*] ſubintellige, fuerit accuſatus à Scaeuola tribuno pl. Hic erratum erat in omnibus libris, quos uidimus, & ſcriptis, & impreſſis. nam, pro Tubulus, uel Tabulis, uel Tubulis, uel Tribulis legebatur. coniectura uſi ſumus, &, Tubulus, recte, ut opinor, repoſuimus. *L. Libo, ille qui de Ser. Galba,*] L. Scribonius Libo rogationem tulit in Ser. Sulpicium Galbam, quod praetor Luſitanos contra interpoſitam fidem occidiſſet. hoc Cicero lib. I. de Orat. & in Bruto, & Val. lib. 9. ſed aliter is, qui epitomen facit ex lib. Liuij XLIX. *Qui de Ser. Galba*: ad populum tulit. Hic eſt Galba, quem Cicero in libro de claris oratoribus artificium & uim ad animos eorum, qui audirent, delectandos aut permouendos principem ex Latinis habuiſſe dicit. *Cenſorino, & Manilio,*] anno poſt urbem conditam DCIV. *Manio*] praenomen Acilij Balbi, qui conſulatum cum T. Quinctio Flaminino geſſit anno DCIII. poſt V. C. *In Bruti epitoma Fannianorum ſcripſi:*] locutio, qualis illa ad Trebatium: In Equo Troiano ſcis eſſe in extremo. In Bruti igitur epitoma erat in extremo, Fannium, qui ſcripſit hiſtoriam, generum eſſe Laelij. id Cicero ita ſcripſit, Brutum auctorem ſecutus, cum etiam de Q. Hortenſio idem accepiſſet. *In Bruti epitoma*: ante has dictiones in omnibus libris uerba erant haec, Epitome Bruti Fanniana: quas, ut otioſas, & eorum quae ſequebantur, gloſſema, ſuſtulimus. *Fannianorum*: quam confecit Brutus annalium Fannianorum, ideſt, hiſtoriae a

Fannio conſcriptae. Sic etiam illud accipio, quod eſt in libro ſequenti ep.8. epitomen Bruti Coelianorum uelim mihi mittas: quam Brutus confecit hiſtoriae a L. Coelio Antipatro conſcriptae. *Hunc Fannium*] C. Fannium, Marci filium. Hunc: cuius hiſtoriam habemus. *Scripſeram*] in libro de claris oratoribus. *Laelij*] hic eſt, qui cum Scipione Africano inter paria amicorum celebratur: cuius nomine librum de Amicitia Cicero inſcripſit. *γεωμετρικῶς*]argumentis & rationibus apertiſſimis,quemadmodum geometrae ſolent. *Brutus, & Fannius*]epitome Bruti,& ipſius Fannij hiſtoria. *Bono auctore Hortenſio*] hic eſt Q. Hortenſius orator,aetate ſua poſt Ciceronem in eloquentia princeps. augur Cicero in collegium cooptauit, & inaugurauit:cõſul fuit cum Q. Metello Celere:obijt L. Aemilio Paullo, C.Claudio Marcello coſs.cum Cicero ex Cilicia decederet,ut ſcribit ipſe in prooemio libri de claris oratoribus. quo in libro multa de eodem Hortenſio, itemq. in fine libri III. de oratore. *Bono auctore:*] hiſtoriae perito, ut ei fides habenda uideretur. alibi etiam, in hoc genere Ciceronem Hortenſij memoria, cum uiueret, uſum eſſe, apparet, ut epiſt.31. Videor audiſſe ex Hortenſio, Tuditanum in decem Mummij legatis fuiſſe.& ep.35. *Expedies*] Fannius, qui ſcripſit hiſtoriam, gener Laelij fuerit, nec ne. *Dolabellae*] ex Africano bello reuertenti. *Ergo & in integro omnia,*] hic principium put[illegible]e oportere alterius epiſtolae. Ergo, inquit, omnia mihi in integro ſunt apud Caeſarem: animus illius erga me nihil eſt immutatus, quamquam Kalendis Romae non affuerim, cum ſenatus habitus eſt. Cupiebat autem Caeſar quam maxime,ut in ſenatum uenirent,qui ante ciuile bellum optimates numerati fuerant, ut ſcilicet aliqua reſp.uideretur eſſe, quae re uera nulla erat. quo cum Cicero non ueniſſet,quaeſiuit ab Attico per litteras, quo animo Caeſar id ferret. Atticus reſcri-

pſit,

pſit, In integro ſunt omnia. *Mihi etſi Kalendae uitandae fuerunt*] ſenſus eſt: Romam uenire non debui, & quia Kalendae mihi uitandae fuerunt, ne in ſenatu adeſſem; & ut primas optimatium reprehenſiones effugerem. Verebatur enim Cicero, ne, ſi Caeſare ex Africa reuerſo ſtatim ueniſſet, & in ſenatu affuiſſet, boni eum in ſermonibus uituperarēt, quod, libertatis olim defenſor acerrimus, tunc in ſenatum, qui haberetur a tyranno, uenire non recuſaret. Inceſſionum autem ἀρχέτυπα dixit, ideſt, origo, & prima cauſſa uituperationum: nam ante nihil commiſerat, quo reprehendi ab optimatibus poſſet. Et, Inceſſionum, proprie: nam inceſſere, Feſtus exponit; iactu uel uerbis petere. transfertur & ad alias res: Itaque dixit Plautus: Inceſſere herum dolis; Salluſtius, Inceſſit ambos inopia; Liuius, Inceſſit patres timor. Idem proprie, Inceſſere hoſtes iaculis. Cum autem locus hic Ciceronis ante eſſet corruptus, & in antiquo libro Caualcantis legeretur, Nicaſionum; in eo, quem Vbaldinus habet, Meaſſionum; corrigere auſi ſumus, &, Inceſſionum, ſcripſimus, una tantum littera, ſi quis accurate conferet, immutata. ſententia quidem ita commoda eſt, ut aptius nihil eſſe poſſit. *Kalendae*] Sexti: nam Caeſarem ex Africa reuertentem ueniſſe Romam VII. Kal. Sextilis, l. 5. in extremo Hirtius refert. ut Kalendas, quibus primum ſenatum habuit, quas Cicero dicit ſibi uitandas fuiſſe, Sextilis menſis intelligi ueriſimile ſit. Kalendis autem ut ſenatus haberetur, uidetur in conſuetudine poſitum fuiſſe: quod indicat etiam locus ille ep. 26. Circiter Kalendas affuturus uidetur. uellem, tardius. Et illud ep. 46. lib. 13. Rogat magnopere, ut ſim Kalendis in ſenatu. Item ep. 6. lib. 16. Maxime dolebat me Kalendis Sextilibus in ſenatu non fuiſſe. & ep. 22. l. 14. alibiq. non apud ipſum modo, ſed & apud alios. *Conficiendaeq. tabulae*] tertia cauſſa, cur Romam uenire nō debuerit. cōficiendae, inqt, mihi erāt tabulae; ruri,

uidelicet: nam in urbe propter occupationes non potuiſſet. His de cauſſis, inquit, Romam uenire non debui: ſed debui tamen, ut te uiderem: nihil enim tanti eſt, ut a te abſim. Et dixit, Vt a te abeſſem, pro, ut abeſſe deberem. Hunc locum & mendoſum, & perdifficilem correctione, & interpretatione, niſi fallor, ita illuſtraui, ut ijs, qui haec noſtra legerint, obſcurus iam eſſe non poſſit. Vnum mihi uideor praetermiſiſſe, Conficere tabulas quid ſit: quod Pedianus declarat his uerbis: Moris fuit, unumquemque domeſticam rationem ſibi totius uitae ſuae per dies ſingulos ſcribere; in quo appareret, q̃d quiſque de redditibus ſuis, quid de arte, fenore, lucro ue ſepoſuiſſet quoque die, & quid item ſumptus, damniue feciſſet. Haec Pedianus. eadem fere Cicero ipſe in Verrem libro III. & Suetonius in Iulio, qui eum ſcribit ſeruitia politiora cõparaſſe immenſo pretio, & cuius etiam ipſum puderet ſic, ut rationibus uetaret inferri.

EPISTOLA. VI.

Ne quae lacuna ſit in auro] ne uitium ſit in auro, quod a Coelio argentario, pecunia permutanda meo nomine, accepturus es. Lacuna dicitur eſſe in auro, cum in nummo, qui aureus uidetur, aliquid eſt, quod aurum non ſit. quaſi enim lacuna eſt in eo loco, ubi aurum non eſt: tranſlatione ſumpta a fundis, quos lacunae deteriores faciunt. *In collybo*] in ipſa permutatione. nam argentarijs datur aliquid, cum pecunia permutatur. Collybum autem Pollux explanat, pecuniae permutationem. *Huc aurum ſi accedit*] ſi praeter detrimentum, quod in collybo patimur, etiam non bonum aurum habebimus ab argentario. *Habes Hegeſiae genus quod Varro laudat*] Hegeſiae duo fuerunt, Cyrenaicus, & Magneſius, hic orator, ille philoſophus. de philoſopho, in primo libro Tuſculanarum quaeſtionum; & Laertius in Ariſtippo: de oratore, Strabo libro XIV. ipſe in eo libro, quem inſcripſit,

Orator.

Orator. quo in libro, manaſſe ab hoc uitium illud, ſcribit, in quod incidunt ij, qui numeros in oratione frequentius infringunt, atque concidunt. cuius generis ſunt Varronis ſcripta, utpote qui Hegeſiam ſequeretur. Quod Cicero de numeris Hegeſiae tradit, idem fere Dionyſius Halicarnaſſeus in Arte. *Habes Hegeſiae genus*: Hegeſiae librum Cicero ad Atticum miſerat. uides, inquit, Hegeſiae ſcripta cuius generis ſint. *Quod Varro laudat*: ſine cauſſa, ſcilicet: nam uidetur hoc ſignificare: Nunc Hegeſiae librum legens, intelligis, quam recte eum Varro laudet. *Verum hoc fuit, ſine me?*] ſubaudi, te legere Tyrannionis librum. & dixit, Verum, pro aequum. quo modo, & in epiſtola prima libri II. *Lues*] correxeris. nam Luere hoc in loco id fere ualet, ut illud libro 5. de finibus: Lucretia ſtuprum per uim oblatum uoluntaria morte luit. *Tua admiratio*] ſcripſerat enim Atticus, ſe Tyrannionis librum cum admiratione legiſſe. *Amo enim πάντα φιλόδημον*:] ratio, cur Attici admiratione delectatus ſit. amo enim, inquit, quicumque popularium ſuorum ſtudioſus eſt. popularis autem erat Attici Tyrannio, non quod uterque Athenienſis eſſet, (nam neque Atticus, ut Cornelius Nepos in ipſius uita ſcribit, ciuem ſe Athenienſem fieri paſſus eſt, cum Athenienſes uellent; & Tyrannio erat Amiſenus, ut Suidas tradit) ſed quod uterque Athenis uixerat. eadem ratione in epiſt. 10. libri I. Solonem Attici popularem appellat: & infert, eundem Solonem ſe putare popularem ſuum fore: nō quod in Athenienſium ciuitatem Cicero adſcribi uellet, ſed quia, ciuili bello inter Caeſarem, & Pompeium exorto, ne alterutrius partis eſſet, migrare Athenas, ibiq. habitare cogitaret. Alibi Popularis ualet eiuſdem ciuitatis, ut libro II. Academicarum quaeſtionum: Thales hoc Anaximandro, populari, & ſodali ſuo, non perſuaſit. uterque enim Mileſius, auctore Laertio. *Tenuem θεωρίαν*] Tyrannionis conſide-

rationem in re tenui; quam tu, eius librum legens, admiratus es. *Refertur ad τί λος?*] quid affert ad ſummam rerum acuta iſta, ut ſcribis, & grauis θεωρία? quaſi dicat: ut acuta, & grauis ſit, quemadmodum tu ſcribis, Tyrannionis iſta θεωρία, tamen in re uerſatur minime neceſſaria. quamquam enim Cicero librum non legiſſet, ὑπόθεσιν tamen & argumentum non ignorabat. *Et pro iſto aſſo Sole*] rectius, At, quam Et, meo iudicio. reſpondet ad alteram partem epiſtolae ab Attico acceptae. *Aſſo Sole:*] ſcripſerat Atticus, ſe, cum domum Ciceronis, quae erat in Palatio, ueniſſet, in Sole per pratulum, quod domui adiacebat, ſatis ſuperq; inambulaſſe. Reſpondet Cicero per iocum: Domi meae dum fuiſti, praeter ſiccum ſolem nihil habuiſti: at ego a te, nitidum unctumq. Solem repetam: ideſt, cum ad te domum ueniam, non Sole tantum contentus ero, non mihi idem, quod tibi, ſatis erit, in Sole inambulare; ſed cenam etiam cum ſole exigam. Solem aſſum uocat, quem cena non ſequatur, quaſi ſine ſucco, ut obſonia ſunt aſſa: nitidum autem, & unctum, qui cum cena ſit. *Miſſus ad te*] cum tui nominis inſcriptione, quemadmodum & Cicero Oratorem ad M. Brutum miſit.

EPISTOLA. VII

Tantum ne eſt ab re tua otij tibi,] hoc totum e Terentij Heauton timorumeno ſumpſit. nam in prima ſcena primi actus ſic loquitur Menedemus: Chreme, tantum ne eſt ab re tua otij tibi, aliena ut cures, eaque, nihil quae ad te attinent? *Oratorem*] librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero miſit: cuius inſcriptio eſt, Orator: itaque etiam in epiſtola ad Leptam, Oratorem, inquit, meum tantopere a te probari, uehementer gaudeo. *Macte*] uox: qua recte facientes laudamus ſimul, & hortamur: ut exempla declarant. ueteres ea & abſolute, & cum nominibus uſi ſunt. unde illud in extrema epi-

ſtola

ſtola lib. 15. Seruulos dicere aiebant, agripetas eie-ctos a Buthrotijs. macte. Tuſculanarum autẽ quaeſtio nũ lib. 1. Macte uirtute, ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. & Virgilius, Macte puer uirtute noua, ſic itur ad aſtra. Plautus autem in Milite, Macte, dixit, pro ualde. *Gratum*] quod Oratorem meum legas. *Non modo in libris tuis, ſed etiam in aliorum*] nam orator deſcribebatur a pluribus, eiusq. exempla erant non modo apud Atticum, ſed etiam apud alios. *Ariſtophanem repoſueris pro Eupoli*] perſpicuum eſt, in Oratore ſubintelligi, in quo haec de Pericle: Si tenui genere uteretur, numquam ab Ariſtophane poeta fulgere, tonare, permiſcere Graeciam dictus eſſet. Ariſtophanis autẽ graeca uerba Plinius in ep. quadam recitat, ἤϛραπται ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν ἑλλάδα. quod Cicero cũ Eupoli primũ tribuiſſet, poſtea, correxit, Ariſtophane repoſito. *Quaeſo illud tuum*] Atticus Caeſarẽ de re Buthrotia cũ rogaret, Quaeſo, ſaepius iterabat. q uerbũ Caeſar quodã modo irridens, Attico ſe facturũ omnia promiſit: Buthrotiosque, quorũ agrũ, ut diuideretur, proſcripſerat, decreto poſtea liberauit. hac de re in ſequẽtibus libris, ſed planiſſime in decimo ſexto, in extremo. *Tamdiu*] febri laborare. ſupra, De Atticae febricula .ſ. ualde dolui. ep. 1. & infra ep. 13. & 17.

EPISTOLA IIX

Quae deſideras] ut ad te ſcribam. *Codicillis*] Codicillos & Litteras multi, ut uideo, indifferẽter accipiũt. ego aliter ſentio. nã codicilli tabellae ceratae erãt, in quibus aliquid ſtylo aut breuiter, aut feſtinanter ſcriptum fuerat. itaq. ijs commodiſſime ueteres utebãtur, cũ ſcribere in codicillis poſſent uel in cena, uel in curia, uel in uia, uel ubicũque libuiſſet; charta aũt nõ itẽ, in qua ſcribere ſine atramẽto & calamo nõ poterãt. neque unquã in codicillis quidquã eſſe ſcriptum reperietur, niſi cũ aut breuiter, aut raptim ſcribendum eſſet. quare litterae erãt, quae in charta ſcriptae fuerãt: codi

cilli,

cilli, tabulae ceratae, in quibus aliquid uel breuitatis, uel feſtinationis cauſſa exarabatur. *Eroti*] hic Ciceronis res domeſticas adminiſtrabat. ep. 2.lib.13. *In ijs*] non in codicillis, ſed in ijs, quae, non rogatus a te, ſcripſi. refertur enim ad proximum illud, Sed etiam plura, quam quaeris. *Cogitationis*] nam, te monente, cogitare coepi, quam uitam Cicero meus, quoniam quidem adoleſcens iam eſſet, ordiri deberet. *Quid differo?*] quid ego hanc moram interpono, ut ex eo ſciſciteris? ipſe tibi nunc narrabo. Deinde narrare incipit. Expoſui, te de mandato meo ei detuliſſe, ecquid uellet, ecquid requireret. uelle (ſubaudi, Quintũ filiũ haec reſpõdiſſe) Hiſpaniã, requirere liberalitatem: ideſt, uelle Caeſarem in Hiſpaniã ſequi contra Pompeij filios: requirere, ut ego ei pecuniam liberalius ſuppeditarem. *Flamen Lentulus*] hic eſt L. Lentulus Niger, flamen Martialis, quem cum uniuerſo pontificum collegio Ciceroni domum, a P. Clodio cõſecratam, religione liberaſſe, legimus in oratione de haruſpicum reſponſis. de eodem & de filio Pedianus ubi, pro M. Scauro, interpretatur, in extremo: item Cicero in epiſt. 24. 11. libri. Senſus eſt. De liberalitate dixi me daturum, quantum filio ſuo Publius, quantum ſuo Lentulus dare ſolitus eſſet. *Quod tibi,*] quod tibi attuli, cum ad me retuliſſes, filium in Hiſpaniam ire uelle. *Haec arma reliquiſſemus?*] Pompeiana. *Contraria*] ſubintellige, ſequi. & Contraria, ideſt Caeſaris. *Fratre*] Quincto Ciceronе filio, qui familiarior & gratioſior eſſet apud Caeſarem, utpote qui Lupercus in gratiam illius fuiſſet. nam Marcus filius nullo adhuc beneficio Caeſaris gratiam quaeſierat, ac ne ſatis quidem illi notus per aetatem eſſe potuerat. Quinctum autem filium cum Caeſare in Hiſpania fuiſſe, infra oſtenditur epiſt. 37. ubi eum Cicero Impurum cognatum appellat. *Velim magis, &c.*] uolo, ut potius pecuniam a me,
quan-

quantam uult, ſumat, quam in Hiſpaniam eat. & dicit, Sua libertate, quia, ſi M. Cicero in Hiſpaniam iuiſſet, cum id patri ſciret non placere, nimirum liberius agere uiſus eſſet. *Permiſi*] ut in Hiſpaniam iret, ſi omnino ita conſtituiſſet. *Magna res*] permittere filio, ut in Hiſpaniam eat contra Pompeij liberos. *Simplex eſt manere: illud anceps*] manere tutum eſt, & ſine periculo: ire in Hiſpaniam, anceps. poſſumus enim aliquam in difficultatem incurrere. nam primum dedecus uidetur eſſe, filium pati pro tyranno pugnare: deinde hoc cogitandum eſt; ſi caſus tulerit, ut Pompeiani uincant, quid nobis futurum ſit, qui filio permiſerimus, ut contra eos pro Caeſare dimicaret. *De Balbo, &c.*] ſic accipio. Dolabella, cum Tulliolam dimiſiſſet, Ciceroni dotem debebat. eam tamen non numerabat, fretus gratia Caeſaris, cuius partes in ciuili contentione ſecutus erat. cogitabat igitur Cicero hac de re loqui cum Balbo Caeſaris amiciſſimo. nam & infra, De dote, inquit, tanto magis perpurga. Balbi regia condicio eſt delegandi. *Ego tamen triduum*] hic manebo. Et dictio, Tamen, uenuſte poſita pro Certe: qua deſiderium ruſticãdi declaratur. ut hoc dicat: Cum primum Balbus redierit, Romam me conferam: ſin ille tardius, ego, quod optaui, tamen aſſequar, ut hic triduum etiam manere poſſim. Non licet autem quarundam dictionum occultam uim γνωμ τριχῶς oſtendere: ſed, ingenio paullo acutiore qui ſunt, facile, quod ſignificabimus, intelligent: ceteris ſatisfacere neque ſemper poſſumus, etiam ſi uelimus; neque, ſi poſſimus, ſemper uelle debemus. *Dolabella etiam mecum*] manſit. Tantum, inquit, abeſt, ut ſe a me abalienatum oſtenderit, ut etiam hic mecum manſerit. Verebatur autem Cicero, ne Dolabella, qui Tulliolam repudiaſſet, ſibi quoque eſſet infenſior. unde illud in epiſtola ad Volumnium: Dolabellam, quem ego perſpicio & iudico cupidiſ-

ſimum,

ſimum eſſe, atque amantiſſimum mei, cohortare, & confirma,& redde plane meum. Nondum autem,cum hanc epiſtolam, & cum illa ad Volumnium Cicero ſcripſit,Tulliola perierat.

EPISTOLA. IX

Multis res placet.] apparet, inter hanc epiſtolam & ſuperiorem multas deſiderari. nam ſuperior ante coeptum Hiſpanienſe bellum, haec autem poſt confectum ſcripta eſt,cum Caeſar uictor ex eo bello reuertens, ad urbem iam appropinquaret. Ac ne hoc quidem obſcurum eſt, quaſdam ex ſequentibus huic eſſe praeponendas; ut earum argumenta conſiderantibus patebit. *Res placet:*] non ut in Hiſpaniam ad bellum; quod,ut dixi,confectum iam erat; ſed ut Athenas litterarū cauſſa proficiſcatur. hoc enim Cicero ſignificat, miſitq. paullo poſt filium Athenas cum L. Montano. *Comes eſt idoneus*] Montanus, ſubintellige: quem cum filio Athenas mittere conſtituerat: de quo his uerbis epiſt. 51. L. Tullium Montanum noſti, qui cum Cicerone profectus eſt. & epiſt. 16. & 17. lib. XIV. *Ante uideamus:*] ante quam Ciceronem Athenas mittamus, uidendum eſt quo modo prima pēſio Caeſari ſoluatur. dies.n.,quo primae penſionis ſolutionē promiſimus,adeſt. *Et ille currit*] ideſt, & Caeſar cum celeritate reuertit: (reuertebat autem ex Hiſpanienſi bello) itaq. de ſolutione cogitandum. Hanc autem pecuniam iam ante ciuile bellum Cicero debuerat: quod ipſe declarat in extrema tertia epiſtola libri VII. neque Caeſar illius nominis exactioni, maioribus curis impeditus,operam dare potuerat. ſed,deuicto Pompeio, cum Romā reuertiſſet, Ciceroni conceſſit,ut aliquot penſionibus ſolueret,quo commodius ſcilicet poſſet ſoluere. Cum igitur filio Athenas eunti pecuniam Cicero dare uellet, prius, inquit, de prima penſione ſoluenda cogitemus. *Quid referas Celer egiſſe Caeſarem cum candidatis,*] Celer hic non eſt

Q.Me-

Q. Metellus Celer, qui cum L. Afranio conſul fuit: nam is Marcellino,& Philippo cos.perierat:ſed alius, cuius nomen minus illuſtre fuit. *Caeſarem*:] ex Hiſpania, Pompeianis tertio bello uictis, reuertentem. *Canditatis*:] qui obuiam ierant, ut ab eo magiſtratus peterent. *Vtrum ipſe in fenicularium, an in campum Martium cogitet.*] utrum Celer uelit & ipſe magiſtratum petere. nam magiſtratus in campo Martio petebantur. Et quoniam populus, qui honores dare ſolitus eſſet, poteſtatem eiuſmodi nullam habebat, Caeſare ex ipſius libidine cuncta adminiſtrante; ideo cum irriſione & contemptu fenicularium campum appellat, quod Martius ille campus, in quo populus poteſtatem habuerat, nullus iam eſſe uidebatur. *Num quid neceſſe ſit*] ut ſcilicet ea,quae Caeſar aget,uidear probare,cum interſim. nam omnino, inquit, uenturus ſum, ut Piliae roganti ſatisfaciam: ſed numquid maturandum ſit comitiorum cauſſa, ſcribas ad me uelim.

EPISTOLA X

Hic] in Antiati. *Ni eſſet ea cauſſa, quam tibi ſuperioribus litteris ſcripſi*] quae haec eſt cauſa, cur Cicero minus libenter ruſticaretur? nimirum haec, quod ſine Attico eſſe non poterat. nam hoc eſt in ijs litteris,quas ipſe dicit proxime ſe miſiſſe: quae tamen ordine confuſo infra leguntur,hoc initio, Te tuis negotijs &c.cum enim in illis litteris de Philippi aduentu, in his autem de interpellatione ſcribat: dubium non eſt, quin illas Cicero ſuperiores appellet: cum uериſimile ſit,prius eas fuiſſe ſcriptas, quibus aduentus ſignificatur, quam has,quibus interpellatio. *Amyntae filius*] Philippus: cuius interpellationem ſuperioribus in litteris ſcribit ſe timere. ſuperiores appello, quae infra ſunt, hoc principio, Te tuis negotijs.quas ij,qui deſcripſerũt,per negligentiam, aut cer

te

te per inſcitiam alieno loco poſuerunt, de ſuo deie-ctas. Sed quaeritur, cum in ijs litteris aperte Philippum nominet, cur hic circuitione uti uoluerit, ut potius, Amyntae filius, diceret, quam Philippus. Reſpondeo: Ciceronem, cum de Philippi loquacitate uellet ſcribere, uerentem, ne id emanaret, ſi forte in alienas manus eae litterae deueniſſent, duobus modis rem obſcuraſſe; primum, cum, Amyntae filius, dixit, Philippum deſignans; (nam Amyntae filius fuerat Philippus Alexandri Magni pater) deinde, cum loquacitatem graecis uerbis oſtendit, ὁ ἀπεραντολογίαν δοὺς id eſt, infinitam loquacitatem dans, uel, qui ſolet eſſe loquaciſſimus. offendere autem Cicero L. Marcium Philippum ſine malo non potuiſſet, quod Philippus apud Caeſarem affinitatis coniunctione multum poterat. Atiam enim, Caeſaris ſororis filiam, Octauij, qui Auguſtus poſtea cognominatus eſt, matrem, in matrimonium duxerat. Appianus lib. III. Plutarchus in Cicerone, Suetonius. *Cetera*] praeter ſolitudinem: de cuius iucunditate iam dixit. Quod ſequitur, corrigo ſic, & interpungo, coniecturam ſecutus: Noli putare amabiliora fieri poſſe, uilla, litore, proſpectu maris. *His rebus omnibus*] quas hic habemus. cum enim ea perſequi longum eſſet, quibus in Antiati delectaretur, tribus uerbis, His rebus omnibus, complexus eſt. *Nec erat, quod ſcriberem.*] praeter haec, quae digna longioribus litteris non ſunt.

EPISTOLA. XI

De Athamante.] Attici ſeruo, qui perierat. *Alexium uero curemus*,] aegrotantem. Et hic Attici ſeruus erat, a manu, ut legitur epiſt. 2. lib. 7. *Si quid habet collis ἐπιδήμιον, ad me cum teſtamento transferamus*] collis Quirinalis, in quo tua domus eſt, ſi quid habet ἐπιδήμιον, ideſt, ſi caelo utitur inclementiore, ut in eo morbi craſſentur epidemici; (hoc enim timendum erat; cum eodem tempore & Athamas

perijſſet,

perijſſet, & Alexis aegrotaret) transferamus Alexim domum meam in Palatium. *Cum teſtamento:* hic ſine dubio mendum eſt,& fortaſſe legendum, Cum Thallu meto, Alexis aegrotantis cuſtode,aut,ipſo quoque aegrotante. Thallumetus autem Attici ſeruus & ipſe erat. quod indicat illud ep.12.lib.5.Meos cum Thallu meto noſtro peruolutas libros.

EPISTOLA. XII

Quae ad nos magis pertinent,] nam illa, quae humanitus accidunt, quoniam uitari nulla ratione poſſunt, non uidentur eſſe curanda. quid autem agamus de ſenatu,ideſt, quod conſilium capiamus de dicenda in ſe natu ſententia,(nam, Romam iturus erat,ut extrema epiſtolae pars oſtendit) hoc uero curandum eſt.nam, ſi ad Caeſaris uoluntatem loquemur, boni uituperabunt;ſi ex utilitate reip. Caeſar offendetur. *Nec tamen multo*] ut enim diligenter conſideremus, quid agamus de ſenatu; nihil tamen proficimus: ſiquidem omnino reſp. iacebit. quod cum ita ſit, hoc ipſum de dicenda in ſenatu ſententia non multo magis ad nos pertinet, quam communis omnium interitus, quem certum & immutabilem ſcimus eſſe, ut de eo cogitare non debeamus.nam, illud, Quae ad nos magis pertinent, ualet hoc, quae magis curanda nobis ſunt, aut de quibus magis cogitare debemus. *Poſtumiam Sulpicij*] ſubintellige, uxorem.nam ueteres ſic loquebantur,ut dicerent,Terentia Ciceronis,Poſtumia Sul picij,Mucia Pompeij,& huiuſmodi, uxor ſubaudientes.Poſtumiam autem Ser. Sulpicij, iuriſconſultorum peritiſſimi, coniugem fuiſſe,patet ex lib. IV. epiſtolarum ad Sulpicium. *Domum ad ſe ueniſſe*] hoc tempore, cum Terentiam iam dimiſiſſet, de ducenda uxore Cicero cogitabat. huius rei cauſſa Poſtumia uenerat;ut cum Caeſonio loqueretur.Eodem ſpectāt ea, quae ſequuntur. Duxit autem poſtea Publiliam quandã: quam & ipſam deinde,quod Tulliolae morte lae-

tari

tari uideretur, q̃ miſit. auctor Plutarchus in Cicerone. *Commotiunculis συμπάσχω*] Commotiunculis idem ſignificauit, quod in epiſtola 15. libri x. cum dixit, a nouis tentationibus ualetudinem confirmatam. nam, tentationes & commotiunculae non morbi ſunt, ſed morborum initia. Commotiunculis autem Atticae; quae non plane in morbum, ſed in febriculam inciderat. ſupra, ep. 25. l. x i. συμπάσχω aeque afficior, atque illa. unde illud ep. 15. l. 4. Valdę gratum, ſi Eutychides cognoſcet, ſuam illam in eo dolore συμπάθειαν mihi non obſcuram fuiſſe.

EPISTOLA. XIII.

De dote,] quam nobis Dolabellam reddere oportet, cum Tulliolam, filiam noſtram, dimiſerit. *Tanto magis perpurga*] quo difficilius eſt, tanto magis perpurga. nam ſequitur, Turpe eſt rem impeditam iacere. Perpurga: explica, confice. Hac de re epiſt. 18. 20. 22. l. 14. & 14. l. 15. & 14. lib. 16. *Balbi &c.*] perpurga, inquit, de dote. facile potes, quoniam Balbus, amiciſſimus tuus, omnia uidetur poſſe; ut quaſi rex ſit, qui poteſtatem habeat delegandi. Nam, cum Balbus, cui Caeſar ciuitatis & reip. curam crediderat, non omnia ipſe adminiſtraret, ſed illius dignitatis atque oneris partem transferret in quos uellet, (hoc enim ſignificat Delegare) nimirum haec regia condicio uidebatur. in oratione pro Domo: Delegaui amico locupletiori. Coelius epiſt. 1. lib. 8. Ne meum hoc officium arrogantiae condemnes, quod hunc laborem alteri delegaui. Et Cicero alibi. *Inſula Arpinas*] inſulam hanc in Arpinati Fibrenus amnis efficit, de qua lib. 1 1. de legibus, his uerbis: Sed uētū in inſulā eſt. hac uero nihil eſt amoenius. etenim hoc quaſi roſtro findit Fibrenus, & diuiſus aequaliter in duas partes latera haec alluit, rapideq. dilapſus cito in unū cõfluit, & tãtū cõplectitur, ꝙ ſatis ſit modicae palaeſtrae loci. quo effecto praecipitat in Liré; &, quaſi in familiam patriciam uenerit, amittit

amittit nomen obſcurius. *Habere poteſt germanam ἀποθέωσιν*] poteſt uideri locus ad conſecrandam Tulliolam aptiſſimus: ſed quia ἐγκόνιμος eſt, id eſt infrequens, (Cicero autem celebri loco exſtruere fanum mortuae filiae uolebat) hortos malo: in quibus non ea ſolitudo, quae in inſula. Horti autē erant circa Romam plurimi: ſed Tranſtiberini propter fluminis uicinitatē celebriores: itaque hos maxime uoluiſſet Cicero: unde illud ep. 19. Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare: nihil uideo, ꝙ tam celebre eſſe poſſit. ep. 22. Germanam: ueram, ut alibi. *Habere uideatur*] uidetur, inquit, habere germanam ἀποθέωσιν: eſto: ita uideatur: ego celebritatem loci quaero. *De Epicuro, ut uoles.*] pro Epicuro loquentes inducā quos uoles, in libris ſcilicet de Finibus: quos, ut ſupra diximus, hoc tēpore ſcribebat. induxit autē L. Torquatū, qui Epicuri ſectā ſequebatur, Attici amiciſſimum. *Et ſi μεθαρμόζομαι &c.*] Graeci uerbi uim Latino uerbo nō licet exprimere: ſed ſententiam tamē oſtendemus. De Epicuro, inquit, ut uoles. etſi poſthac non eos, qui uiuunt, (nam hoc inuidioſum eſt; cum omnibus ſatisfacere non poſſim, qui meos in libros induci uellent) ſed antiquos, ideſt eos qui perierunt, inducā loquētes: quod inuidioſum nō erit. fecerat autē hoc in libris de Oratore, in Catone, & Laelio. μεθαρμόζομαι: commuto, ad alias perſonas transfero. *Requirant*] cupiant loquendi partes in meis libris. *Commouet me Attica.*] quia non conualeſcit. ſed Cratero tamen medico aſſentior; qui uetat nos de ea quidquam grauius timere. unde illud ep. 14. De Attica doleo: credo tamen Cratero. Piliam angi uetabat. De hoc medico ſic Horatius ſat. 3. lib. 2. Non eſt Cardiacus, Craterum dixiſſe putato, Hic aeger. Eiuſdem mētio fit a Porphyrione Tyrio lib. I. περὶ ἀποχῆς τῶν ἐμψυχῶν. *Bruti litterae*] quibus Ciceronē in morte filiae cōſolatus eſt. infra de ijſdē Bruti litteris: Prudenter, inquit, ſcriptae, ſed nihil, quod me

 adiuuarent.

adiuuarent. Hic eſt M. Brutus, qui poſtea Caeſarem, facta coniuratione, interfecit. *Attulerunt*] dolorem augentes commemoratione miſeriarum mearum. unde illud epiſt. 9. lib. 8. Augemus dolorem retractando. *Non repugnante*] paullo poſt tamen repugnare coepit: ut ipſe declarat his uerbis: Repugno quoad poſſum, ſed adhuc pares non ſumus. Initio enim, uictus magnitudine doloris, ſuccubuit: deinde, cum iam & dies & ratio ipſa adiuuaret, tentare coepit, num reſiſtere maerori, & contra fletum pugnare poſſet. Haec, quae ad interpretationem minus pertinent, ſuperuacanea fortaſſe uidebuntur: ſed aliena non ſunt. nam eo ſpectant, ne quis miretur, cur eadem de re non eodem modo Cicero ſcripſerit. *Se moleſtum omnino non futurum.*] ut Romam irem ad cenam auguralem, quam ipſe parat, in augurum collegium cooptatus. Qui .n. augures fiebant, collegis cenam dabant; ut libro x. cap. x x. Plinius indicat his uerbis: Pauonem cibi gratia primus occidit Hortenſius, adijciali cena ſacerdotij. Ciceronem autem augurem fuiſſe, ex ipſius libris notiſſimum eſt. *Vt excuſer morbi cauſſa in dies ſingulos.*] hoc dicit, quia omnes augures honoris cauſſa ad illam cenam ire cogebantur, praeter eos, qui morbo ſe iurarent impediri. *In dies ſingulos:*] apparet, nouos augures eas cenas non uno die, ſed pluribus dare ſolitos eſſe. nam, & infra, Apud Appuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuſer, uidebis. In dies igitur ſingulos, quibus Appuleius collegis cenam dabit. *Laenas hoc receperat*] notum eſt, Laenates ex gente Popillia fuiſſe. Laenas, unus ex augurum collegio. Receperat, ſe curaturum ut apud Appuleium excuſarer. Idem in epiſtola, quae proxime ſequitur. *Prende.*] ut cum Laenate me apud Appuleium excuſent. neceſſe enim erat, ut augur, qui noui auguris ad cenam ire nollet, tres e collegio reperiret, quorum iureiurando apud eum augurem, qui cenam dabat, excuſaretur.

ſaretur. itaque in epiſtola, quae ſequitur, Septimium, inquit uide, & Laenatem, & Statilium. tribus enim opus eſt. *Iuraturum*] me non ualere, & propter morbum ad Appuleij cenas ire non poſſe. *Quem rogaris*] locus neque a ſenſu obſcurus, neque a locutione corruptus: ſed quiddam eſt, cur magis placeat, Quem quem rogaris; cum praeſertim & in epiſtola ſequenti eadem de re eandem figuram uſurpans ita ſcripſerit: Quemcumque appellaris, nemo negabit. *Perpetuum morbum iurabo*] ut excuſer non in dies ſingulos, ſed in perpetuum, ideſt in omnes dies, quibus cenae dabuntur. Infra, Quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuſer, uidebis. *Malo id lege uideri facere, quam dolore*] ut homines, inquit, non propter dolorem amiſſae filiae, ſed propter inualetudinem conuiuijs me carere ſuſpicentur, perpetuum morbum iurabo. Nam, ſi abſque iureiurando, amicorum gratia, impetraſſet Cicero, ut auguralibus cenis abſtinere poſſet: incertum fuiſſet, utrum id morbi cauſſa faceret, an doloris. dolorem autem celare uolebat: itaque de morbo iurando cogitabat. *Appelles:*] de pecunia, quam nobis debet. epiſt. 18. & 19. *Doloris mei*] propter Tulliam mortuam.

EPISTOLA. XIV

Quemcumque appellaris,] ſupra dixit, Prende. *Nemo negabit*] omnes iurabunt me non ualere. *Totum*] ſe eſſe ſine alijs effecturum, ut apud Appuleium morbi cauſſa excuſarer. Totum, negotium. *Iunio*] Iunius Atticum appellauerat, quaſi Ciceronis procuratorē, Ciceronem ſibi debere dicens, quod pro Cornificio ſpopondiſſet. Cicero ſponſionis tempus non recordatur, & ait Cornificium poſſe ipſum ſoluere. *Pro patre, an ne pro filio*] nam utrique Cicero coniunctus amicitia fuerat. unde illud in epiſtola ad Cornificium, fam. lib. XII. Quod ſocietatem reip. conſeruandae tibi mecum, a patre acceptam, renouas; gratum eſt. Nunc au-

tem, cum nominat Cornificium, non patrem intelligit, ſed filium. nam pater iam ante perierat. *Procuratores Cornificij*] nam Cornificius aberat, Syriae praepoſitus a Caeſare. cognoſcitur ex Ciceronis epiſtolis ad ipſum, & ex hiſtoricis antiquis. *Appuleium*] alius hic eſt ab eo, de quo ſupra. *Praediatorem*] qui praediorum & praedum iura nouit. *Videbis*] rogabis, procuratores, ut ipſi ſoluant; Appuleium, ut aliquam nobis oſtendat ſolutionis effugiendae uiam. *Hoc maerore*] quem ex interitu filiae capiebat. *Librum*] de conſolatione ad ſeipſum: cuius libri mentionem facit Tertullianus. *Impedior*] ne lacrymis, & maerori me tradam. *Ad omniaq. nitor*] omnia tento. ſed uerbum Nitor ἐνεργηκώτερον eſt. nitimur enim cum labore, & difficultate. *Quamquam ipſum doleo*] cupio, inquit, tecum eſſe. quod ipſum tamen doleo. non enim eum me, quem ſoles, uidebis. *Illa, quae amabas,*] hilaritas, & ſuauitas illa noſtra. *Quod me adiuuarent.*] quod maerorem meum, ex obitu filiae ſuſceptum, leuarent. epiſt. 13. *Adeſſet*] nam erat in Gallia Ciſalpina, miſſus a Caeſare, ut eam prouinciam adminiſtraret: hoc in epiſtola ad Torquatum, de Oratore, & in hiſtoricis. *Panſa quando.*] Roma proficiſcatur, in Galliam iturus, ut Bruto ſuccedat. cum enim ſcierimus, Panſa quando proficiſcatur; ex ratione dierum ſcire item poterimus, quando Brutus hic futurus ſit. hoc apertius infra his uerbis: Panſa ſi hodie, ut putabas, profectus eſt; poſthac iam incipito ſcribere ad me, de Bruti aduentu quid exſpectes, ideſt quos ad dies. id, ſi ſcies ubi iam ſit, coniectura aſſequere. Et epiſt. 26. De Bruto, inquit, ſi quid habebis. ſcire enim iam puto, ubi Panſam exſpectet. ſi, ut conſuetudo eſt, in prima prouincia, circiter Kalendas affuturus uidetur. *De Attica &c.*] Atticam, Attici & Piliae filiam, Craterus medicus aegrotantem curabat. hoc & ſupra, ep. 13.

EPI-

EPISTOLA. XV

Pro omnibus] nam ſupra dixit, Prende Septimium, & Statilium. nunc, Tu, inquit, hoc oneris pro omnibus ſuſcipe, ut me apud Appuleium excuſes. *In perpetuum non places*] non placet tibi, ut in uniuerſum tempus, quo cenae dabuntur, apud Appuleium ſemel excuſemur, ſed ut in dies ſingulos. *Fletus*] ex interitu Tulliolae. *Reſcribam*.] ad eas litteras, quas ex Gallia conſolatorias ad me miſit.

EPISTOLA. XVI

Nunc tamen ipſum] hanc figuram & ſupra uſurpauit libro VII. epiſt.3. Nunc, inquit, ipſum non dubitabo rem tantam abijcere. & lib. IIX. epiſt.9. Quid, nunc ipſum unde ſe recipienti, quid agenti, quid acturo? & infra ep.39. Nunc ipſum ea lego, &c. *Tuae domui*] Romae ſcilicet. *Nec meae poteram*] cum eum locum adſpicere non poſſim, ubi Tulliola perijt. *Idem*] tuorum negotiorum cura. *Philippus*] uide quae diximus ad illud, quod ſupra eſt, ep. 10. Amyntae filius.

EPISTOLA. XVII

Laterenſi, Naſone, Laenate, &c.] Ciceronis in auguratu collegis. *Reddendas cures*] a te conſcriptas. ſupra epiſt.4. lib. XI. Tu uelim, ſi qui erunt, ad quos aliquid ſcribendum a me exiſtimes, ipſe conficias. & epiſt. 7. lib. XI. *Reus*] is, pro quo ſpopondi. hoc enim Reus quandoque ſignificat. *Liberalis tamen &c.*] quamquam, inquit, timendum non eſt, ut pro hac ſponſione ſoluamus: ſiquidem & Cornificius ipſe, pro quo dicor ſpopondiſſe, locuples eſt; & Appuleius praediator, homo minime fraudulentus, qui nobis & facile, & ſine dolo ſponſionum iura oſtendet; in quibus eſt, ut, cum reus locuples ſit, ſponſores ne appellentur: tamen ex eorum tabulis, qui mecum pro Cornificio dicuntur ſpopondiſſe, uelim cognoſcas, an ſpoponderim. *Poteſt tamen uideri*]

ri] cognoſci, ex conſponſorum tabulis. *Scire certum uelim*] num ſpoſponderim. *Appelles procuratores*] uide, quid procuratores Cornificij dicant. epiſt. 18. & 19. *Quid ad me?*] doloris & deſperatio nis ſignificatio, maxime propter interitum filiae; qua amiſſa, nihil praeterea ſibi curandum eſſe dicit. *Veruntamen*] ſubaudi, appelles procuratores. locutio Ciceroni familiaris, epiſt. 3. lib. 4. & 5. lib. 13. & in epiſtola ad Tironem 24. lib. 16. fam. eodemq. modo, Attamen, uſurpauit, ep. 25. lib. x 1. *Panſae profectionem*] in prouinciam. nam, Bruto, ut diximus, Galliam ciſalpinam adminiſtranti ſucceſſor erat conſtitutus. epiſt. 14. & 17. *Cura*] ſupra dixit de Atticae ualetudine. Cura, igitur aegrotantem.

EPISTOLA. XIIX

Dum recordationes fugio] dum id ago, ut interitum filiae meae ne recorder. *Refugio a te admonendo*] non admoneo, inquit, te de fano illo, quod erigere mortuae filiae uolo; propterea quod ſine filiae recordatione id facere non poſſum: recordatio autem illa, quaſi morſu quodam, dolorem efficit. non ſcribo igitur, ut de fano illo mecum cogites, ne in filiae recordationem incidam. *Ignoſcas*] quod de fano cogitem. *Eiuſmodi eſt*] id, quod cogito. quaſi dicat: ſiue reprehendi debet, ſiue laudari, eiuſmodi eſt; uidelicet ut omnino fanum exſtruatur. Tale illud, opinor apud Terentium: Huiuſmodi ſum. *Fieri id oportere*] fanum eſt faciendum ijs, quos amore coniunctos amiſimus. *Neque de genere*] cuius generis fanum faciam. *Cluatij*] placet mihi fanum ea forma, qua Cluatius deſcripſit. Videtur autem Cluatius hic architectus fuiſſe, aut certe huius generis intelligens. quod etiam infra apparet, epiſt. 35. *De re*] fanum faciam, nec ne. *De loco nonnumquam*] non dubito, cuius generis fanum faciam: non dubito, faciam, nec ne: dubito nonnumquam, ubi faciam. *Monumentorum*]

refertur

referetur ad litteras,non ad aedificia. Monumentorum auté, ab ingenijs omnium ſcriptorum,& Graecorum & Latinorum, dabo, inquit, operam, quantum in me erit,ut & ab omnium ingenijs conſecretur, & omni genere monumentorum. *Refricatura*] dum enim filiam conſecrabo, illius recordatione dolor augebitur; & uulnus, ex illius interitu acceptum, quod iam ſanari temporis medicina uidebatur, hac quaſi refricatione recrudeſcet. *Sed iam &c.*] ut haec conſecratio refricatura uulnus ſit,conſecrare tamē eam deliberatum eſt:idq; duabus de cauſſis:primum, quod ſecus facere non poſſim; cum hoc iam in animo meo filiae manibus quaſi nouerim,atque promiſerim: (ex quo inquit ep.37.Hoc mihi debere uideor,neque leuari poſſe,niſi ſoluero.& epiſt.42.Ego me maiore religione, quam quiſquam fuit ullius uoti, obſtrictum puto) deinde, quod huius uulneris dolor non diuturnus eſt futurus; cum non diu futuri ſimus in uita. itaque exiguum hoc tempus,dum doloris ſenſus in me erit, non tanti apud nos debet eſſe, quanti illud aeternum, quo ſcilicet ex his monumentis meae in filiam pietatis memoria durabit. *Dum illud tractabam, de quo antea ſcripſi ad te*] dum librum ſcribebam de Conſolatione: de quo epiſ. 14. *Quaſi fouebam dolores meos*] metaphora ſumpta a partibus dolore affectis: quas dum fouemus, puluinis, aut ſacculis adhibitis, leuatio quaedam doloris uidetur eſſe. *Philippus*] epiſt. 18. *Epiſtolam*,] qua conſolatorijs Bruti litteris reſpondit. *Quaedam enim exſpecto*] quaedam enim ſunt, de quibus ſcire cupiam. *Ne fruſtretur*] ne noſtram exſpectationem fallat,ne faciat cōtra quam promiſit, ne non ſoluat,quod ſe eſſe ſoluturum dixit.ep. 19. *Vt Eros ſcribit*] hic rationes Ciceronis adminiſtrabat. lib. xv. *Non incertum puto*] non dubito, quin Libo nobis,ut pollicetur,pecuniam numeret. *Sulpicio confido, et Egnatio ſcilicet*] qui promiſerunt ſe eſſe praeſtatu

ros, ut ſors ne pereat, hoc eſt, ut uniuerſa pecunia, quam Cocceius & Libo mihi debent, ne amittatur. Vt illa duo uerba, Fruſtretur, & Pollicetur, non ad uniuerſae pecuniae ſolutionem, ſed, ut opinor, ad uſurae penſionem referantur: itemq. illud ep. 13. Cocceium uelim appelles. *Labores?*] de me apud Appuleium excuſando, quod ad illius augurales cenas non eam. ep. 13. 14. 15. & 17. *Excuſatio facilis*] nō ſubſcribit cauſſam, cur ſit excuſatio facilis: ſed eadem poſuit ep. 14. his uerbis: De me excuſando apud Appuleium, dederam ad te pridie litteras. nihil eſſe negotij arbitror. quemcumque appellaris, nemo negabit. *Aduentu*] ſignificatur illud tempus, quo M. Antonius Roma profectus, ut in Hiſpaniam ad Caeſarem iret, deinde, mutato conſilio, reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu urbem introiuit. cuius feſtinationis maxime cauſſa fuit, quod, cum tempus iam adeſſet eius pecuniae ſoluendae, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeij bonis Caeſari debebat, uerebatur, ne, ipſo abſente, praedes ſui uenderentur: itaque accurrit, ut eos liberaret. unde illud ſecunda actione in Antonium: Ne L. Plancus praedes ſuos uenderet. Apparet igitur, & quid haec dictio, Aduentu, ſignificet; & quid illud, quod proxime ſequitur, Propter praedes ſuos accucurriſſe. *Neque iſta quidem curo.*] infra idem iterat non ijſdem uerbis: Te, inquit, ſcire uolo, me neque iſto nuncio eſſe perturbatum, nec iam ullo perturbatum iri. & paullo poſt item alijs uerbis eandem rem: Nondum uideris perſpicere, quam me nec Antonius commouerit, nec quidquam iam eiuſmodi poſſit commouere. Neque iſta quidem curo: his de rebus non laboro. Et hoc dicit, quia, cum Antonius per Italiam cucurriſſet, & noctu urbem introiſſet; homines, ſubito & inopinato aduentu, tamquam re inexſpectata, & noua, ſuſpenſi, non ſine metu cauſſam quaerebant: deinde, ut Cicero opinabatur, propter praedes ſuos eum

uenisse

ueniſſe cognitum eſt. Philipp. 2. *Quod ſcribis &c.*] querebatur Terentia, ſe a Cicerone non eſſe adhibitam ad obſignandum teſtamentum, cum ille neſcio quos adhibuiſſet. ep. 18. *Iſthaec*] huiuſmodi res. quaſi dicat: maximarum rerum iacturam paſſus, de paruis iam non laboro, ut de obſignatione teſtamenti. *Paruae curae, aut nouae*] paruae: parua enim cura me afficere non poteſt, cum in maxima uerſer. Nouae: auget: nam non ſolum, inquit, paruae curae nihil eſt loci, ſed omnino nouae. *Quid ſimile?*] ſenſus eſt: Queritur Terentia, primum quod ad obſignandum meum teſtamentum ipſam non adhibuerim; deinde, quod eos adhibuerim, quos illa ad ſuum obſignandum non adhibuerat. quid ſimile, inquit? illa, cum ſciri nollet, quid in teſtamento eſſet, ad obſignandum eos non adhibuit, quos, niſi ſciſſent quid eſſet, quaeſituros exiſtimauit: idq. erat argumento, aliquid in eo Terentiam ſcripſiſſe, quod Ciceronis e re minus eſſet. ego autem illos ipſos adhibui; propterea quod nō fuit mihi timendum, quod illa timuit, ut ij, qui ad obſignandum adeſſent, quid eſſet in teſtamento, quaererent. quid enim ad me, ſi teſtamenti ratio nota illis ſit? quaſi dicat: nihil in meo teſtamento ſcripſi, quod celatum magnopere uelim: cum illa ualde uideatur uelle celatum eſſe id, quod ſcripſit in ſuo; quippe quae ad obſignandum eos non adhibuit, quos exiſtimauit quaeſituros, niſi ſciſſent, quid ineſſet. ex quo fit, ut ego potius queri de illa debeam, & ſuſpicari, ne quid in teſtamento ſcripſerit contra uoluntatem meam, cum in occultanda ſcripti ſententia maiorem, quam ego, diligentiam adhibuerit. *De nepote*] locus mihi obſcurus, & fortaſſe deprauatus. *Non aduocaui*] ipſam. *Tum*] cum teſtamentum obſignare uellem. *De tuis aliquos*] miror, cur dicat, Aliquos; cum certum obſignatorum numerum lex conſtitueret. unde illud ex edicto Verris, lib. I V. Si de hereditate ambigitur; & tabulae teſtamenti

obſignatae

obſignatae non minus multis ſignis, quàm e lege opor teat, ad me proferentur: ſecundum tabulas teſtamenti potiſſimum hereditatem dabo. *Iuſſeram*] mandaram tibi, ut de domeſticis tuis aliquos adduceres ad meum teſtamentum obſignandum. *Inde eſt natum, ut ad Publium*] uult oſtendere, caſu eſſe factum, ut Silium, & Publium ad obſignandum teſtamentum adhibuerit. *Neceſſe neutrum fuit*] quid enim ad me, utrum Silius & Publius, an alij ad obſignandum adhiberentur? Neutrum: neque ut ad Silium, neque ut ad Publium mitteretur. *Hoc tu tractabis*] hoc, de teſtamenti obſignatoribus. tractabis, cum Terentia, ne iniquius ferat, quòd eam non aduocauerim ad obſignandum.

EPISTOLA XIX

Hic] Aſturae. ep. 39. *Ineunda nobis ratio, &c.*] poſſum quidem, inquit, fanum hic facere: ſed illud ſpectandum nobis eſt, ut id, quod faciemus, apud poſteros habeat religionem: quod fortaſſe non aſſequerer, ſi in hac ſolitudine fanum fieret. faciundum igitur eſt loco celebri, ut in hortis Trãſtiberinis. quod enim in celebritate erit, poſteri tuebuntur; quod in ſolitudine, contemnent. *In omni mutatione dominorum*] apud omnes poſteros, apud omnes meorum bonorum poſſeſſores. Mutatione dominorum: nam dominus mutatur, cum is, qui poſſedit, alicui ſua bona uel moriens teſtamento legat, uel uiuens uendit. Dominorum igitur, id eſt omniũ, quicumq; olim mea praedia uel hereditate, uel emptione poſſidebũt. Hoc enim Cicero laborat in primis; ut fanum illud etiam poſteris in honore eſſet. itaque ep. 34. Sepulcri, inquit, ſimilitudinem poteram effugere, ſi in uilla facerem: ſed commutationes domi norum reformido. in agro ubicumque fecero, mihi ui deor aſſequi poſſe, ut poſteritas habeat religionem. Verebatur autem, ne, ſi fanum faceret in uilla, poſteri ex fano rurſus uillam facerent, ubi habitare poſſent. *Quaſi conſecratum*] tamquam templum aliquod publice conſecratum.

conſecratum. non enim Cicero Tulliolam, erecto tem plo, conſecrare poterat, niſi collegium pontificum adhiberetur. id porro non ſolebat adhiberi, niſi ad eos cõſecrandos, quos publice populus in deorum nu merum referri uellet. itaque Cicero fanum illud, quod uidebat conſecrari non poſſe, dabat operam, ut quaſi conſecratum remaneret. Sed exſiſtet, qui ita di cat: Ciceronem improprie locutum, qui in his epi ſtolis Fanum appellarit, quod conſecrari non poſſet: cum re uera fanum id dicatur, quod à pontificum col legio conſecratum ſit, & in quo Deus aliquis publice colatur. Non difficilis nodus; qui nullo negotio ſolue tur, nempe ſic; ſi intelligemus id, quod res eſt, Cice- ronem appellaſſe fanum, & fanum item ab alijs appel- lari uoluiſſe, ut, quod re uera fanum non eſſet, ſaltem propter nomen in honore eſſet. itaque dicit ep. 35. Nollem illud ullo nomine, niſi fani, appellari. *Ni hil egeo uectigalibus*] ipſe ſe explanat, cum infert, Par- uo contentus eſſe poſſum. Et uult oſtendere, cum ue ctigalibus iam nihil egeat, ſe non laborare de ſumptu, qui propterea faciendus ſit, ut fanum diuturna cum religione, & quaſi conſecratum remanere poſſit: quod cum ita ſit, cogitare interdum de hortis trans Tiberim parandis, quanquam magno uenirent. *Ob hanc cauſ- ſam*] ut fanum celebri loco factum, religionem ſem- per habeat. *Tu tamen*] refertur ad illud, Coram ui- debimus. quamquam, inquit, de hortis coram: tu ta men, quod ad columnas attinet, quibus ad fanum ute mur, ne exſpecta aduentum meum, ſed confice, id eſt tranſige cum Appella Chio, eme eas ab Appella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat e Chio marmore, qui moneat Atticum, ut ea de re cum ho- mine Chio conficiat. quòd ſi e Chio marmore; ſequi tur ut eas maxime uoluerit, quae maculis eſſent uerſi- coloribus, non ſolum ad elegantiam, ſed etiam ad fir mitudinem fani. nam huius generis columnas reli-
quis

quis fuiſſe firmiores, ſcribit Plinius lib. XXXVI. cap. VI. *De iudicatu meo*] ut ego iudicaueram illis eſſe reſpondendum. Hi pecuniam Ciceroni debebant. ep. 13. *Si quid perſpexeris*] de Cocceio, & Libone. *Et tamen*] cogitabat epiſtolam ita claudere, Si quid perſpexeris, uelim ſcire; ſed, cum illud ſcripſiſſet, Si quid perſpexeris, ſubito recordatus de Cornificij re, addidit, Et tamen quid procuratores Cornificij dicant: hoc eſt, Et tamen hoc quoque uelim ſcire, quid procuratores Cornificij dicant. Cornificij procuratores: eandem rem ſaepius declarare, putidum eſt. uide ep. 14. & 18. *Ne perturbarer.*] quod Antonius repentino aduentu noctu urbem introiſſet. ep. 18. & 20. *Iſto nuncio*] quod audiuerim Antonium, qui ad Caeſarem in Hiſpaniam iter habebat, mutato conſilio praeter omnium exſpectationem reuerſum, noctu urbem eſſe ingreſſum. *Profectus*] Roma, ut in Galliam eat, M. Bruto ſucceſſurus. ep. 26. Diem auté profectionis fuiſſe III. Kal. Ianuarij, poſtea ſcripſit ipſe ad Caſſium ep. 17. l. 15. fam. *De Terentia*] de Terentiae querellis, iniquo animo ferentis, quod eam ad obſignandum teſtamentum non adhibuerim. epiſt. 18. *Officium agi meum quoddam.*] nam, ſi dicat, eam, quae mihi uxor fuit, (diuortium enim iam fecerant) ad obſignandum teſtamentum non aduocaſſe; uereor, ne in eo me homines reprehédant, quaſi officio defuerim; cum ego illam non aduocauerim, quod in mentem non uenit. *Cui tu es conſcius*] cui tu ſcis me non defuiſſe. tu enim affuiſti, cum teſtamentum faciebam. quo tempore ſcis me neque de aduocanda ad obſignationem teſtamenti, neque de excludenda uxore cogitaſſe; nihil aſtute feciſſe; ſed, quidquid fecerim, feciſſe partim ex conſilio tuo, partim etiam caſu. unde illud ep. 19. Tibi placuit, ut mitterem ad Silium: inde eſt natum, ut ad Publium. *Vt nonnulli putant, Ciceronis rem*] credunt enim nonnulli, Terentiam, quod eam ad obſignationem

mei teſtamenti non aduocauerim, Marcum filium in teſtamento minus liberaliter eſſe tractaturam. *Quod mihi eſt & ſanctius, & antiquius*] officium: quod magis, quam filij commodum, me mouet. *Hoc alterum neque ſincerum, neque firmum*] Terentia neque, ut opinor, cogitat de filij re, cum cogitare ſe ſimulet; (hoc eſt autem quod Cicero appellat non ſincerum: propterea quod, qui ſimulatione utuntur, non ſincere agunt, ſed malitioſe) &, ſi cogitat, in ſententia non permanebit. Notat malitiam Terentiae, cum dicit, Neque ſincerum; leuitatem, cum addit, Neque firmum.

EPISTOLA. XX

Antonius] abſurdum eſt, iterare, quae diximus ep. 18. & 19. *Dolere*] propter interitum filiae. *Seruiliae Claudij*] uetus locutio. nam, ſubintelligitur, uxoris. exempla patent in antiquis & lapidibus, & ſcriptis. epiſt. 12.

EPISTOLA. XXI

Ad ea, quae requiſieras.] σύνταγμα quoddam M. Brutus conſcripſerat; ut opinor, in Catonis laudem; (hanc enim coniecturam duco ex ijs, quae proxime ſequuntur) idq. Attico legendum, & iudicandum miſerat. Atticus, reſpondens; cum quaedam minus probaret, eorum rationem a Bruto requiſiuit. ille nihil ad ea: tantum Atticum rogauit, ut, ſi quid incertius de ſenatuſconſulto in Catonis ſententiam facto protuliſſet, id corrigeret: cum in reliquis Attici ſententiam minimi facere uideretur, nihil ad ea reſpondens, quae ille requiſierat. quod Cicero Bruti in epiſtola obſeruauit, & quaſi ob eã rẽ illum reprehendens, Ad cetera uero, inquit infra, tibi quemadmodum reſcripſit? Tantũ rogat de s.c. ut corrigas. Deinde ſequitur: Hoc quidẽ feciſſet, etiam ſi Ranio admonitus eſſet: hoc ſenſu: Rogat, ut corrigas eam partem, in qua eſt de ſenatuſconſulto. in quo ſane non prudenter fecit, qui corrigi a te s. c. uoluerit, cum id corrigere uel Ranio poſſet;

quippe

quippe cum de eo S.C. cuius liceret ex actis cognoſcere. curam igitur minimae rei, utpote quam uel Ranio ſcriba poſſet efficere, tibi commiſit: ad cetera, quae requiſieras, quae ſcilicet maioris erant ponderis, nihil reſcripſit. Hoc eſt, cur Cicero Bruti epiſtolam dicat non prudenter reſcriptam. *De animaduerſione*] de puniendis ijs, qui cum Catilina in patriam coniurauerant. *Praeter Caeſarem*.] immo & Caeſar ante Catonem ſententiam dixerat: erat enim Caeſar praetor deſignatus, Cato autem tribunus pl. deſignatus: & praetores tribunos dignitate anteibant. itaque & apud Salluſtium Cato ſententiam dicit poſt Caeſarem. eſt igitur accipiendum, Praeter Caeſarem: non modo Caeſar ipſe, cui reſpondit Cato, ſed omnes ante Catonem ſententiam dixerant. omnes, autem non ſenatores, (nec enim ante tribunum pl. deſignatum priuatus ſenator ſententiam dixiſſet) ſed, Omnes, dixit de magiſtratibus ijs, qui tribunis dignitate praeſtabant.

Praetorio loco] praetor enim deſignatus erat Caeſar, quo tempore de coniuratis ſententiam dixit. *In ſententiam Catonis*] ſubintelligitur, eſt facta diſceſſio. *Rem eandem*] poenam coniuratorum, quam & alij ſua ſententia comprehenderant, ſed uerbis non tam luculentis, neque tam multis, quam Cato. *Retulerim*] ad ſenatum, de coniuratis. *Patefecerim*] coniurationem. *Cohortatus ſim*] ſenatum ad animaduerſionem.

Ante quam conſulerem, ipſe iudicauerim] cum ad ſenatum retuliſſem de coniuratione deprehenſa, non exſpectaui, ut dicerent, &, quid ſibi uideretur eſſe faciendum, oſtenderent: ſed, antequam illos conſulerem, ideſt ſententiam rogarem, cenſui ipſe de coniuratis ſupplicium eſſe ſumendum. Hoc apparet ex oratione IV. in Catilinam. *Perſcribendaq. cenſuerat*] ut in publicis tabulis appareret, quid de coniuratis Cicero ſenſiſſet. *Quoniam probas*,] quoniam meum conſilium de hortis emendis tibi non diſplicet,

hoc

hoc age, hoc cura, ut eos inuenias. In hortis autem fanum facere Tullius cogitabat, ut loci celebritas qua ſi honorem adderet monumento. ep. 19. *Rationes meas noſti*] meae facultates, & meae rationes tibi notae ſunt. non ignoras igitur, quanti hortos emere poſſimus. quod ſi etiam a Faberio aliquid poſſumus exigere, (debebat autem Faberius Ciceroni, ut ſupra oſtendimus) nullo negotio hortos ememus. Et opinor mendum eſſe in uerbo Recedit: ac fortaſſe ita corrigendum, Res cedit: uel, Procedit: quale illud Terentianum: Hac non procedit, alia aggrediamur uia.

Etiam ſine eo] etiam ſine Faberio, etiam ſi a Faberio nihil exigamus. *Contendere*] conari, ut hortos uenales inueniam: quod, etiam ſine Faberio, pecunia pro emptione deeſſe non poſsit. *Lamiani, & Caſsiani*] qui ſunt Lamiae, & Caſsij. *De Terentia*] ep. 18. 20. & 21. *Officium &c.*] agamus cum Terentia, ut debemus; hoceſt, demus operam, ut eam ne offendamus: ideſt; ſi non eueneri id, quod optamus; ut ea bono erga nos animo ſit; malo illius me, quam mei paenitere. malo, inquit, ut id potius illius uitio, quam mea culpa contingat: malo accidere, ut ego potius de illa, quam de me ipſo queri poſsim. non enim habebo, quamobrem mihi ipſe ſuccenſeam, cui officium fuerit antiquisſimum: habebo autem, cur de illa expoſtulem, quae, a nobis officioſisſime tractata, non eam gratiam referat, quam debet. quamquam enim Cicero cum Terentia diuortium fecerat: tamen, numquam fore putans ut ea iam aetate prouecta iterum uellet nubere, (nupſit autem Criſpo Salluſtio, hiſtoriarum ſcriptori, deinde Valerio Meſſallae) id agebat, ut mulier pecunioſa Ciceronis filij rationem haberet in teſtamento. itaque mirandum non eſt, ſi in ijs epiſtolis, quae poſt diuortium ſcriptae ſunt, laborare tamen uideatur, ut eam ne habeat offenſiorem. uidebatur enim Terentia tuliſſe permoleſte, quod a Cicerone ad ob-

ſignationem taſtamenti non eſſet adhibita. qua de re epiſt. 18. *Ouiae C. Lollij*] ſubauditur, uxoris. figura antiqua, & optimis ſcriptoribus uſitata. *Poſſe ſine me*] ſubintellige, curari. Sine me, niſi ego adſim. *Quod accipienda aliqua ſit, & danda aeſtimatio.*] Caeſar, pulſo ex italia Pompeio, cum Romam reuertiſſet, fidesq. tota Italia eſſet anguſtior, neque creditae pecuniae ſoluerentur, conſtituit, ut arbitri darentur, per eos fierent aeſtimationes poſſeſſionum, & rerum, quãti quaeque earum ante bellum fuiſſent, atque eae creditoribus traderentur. hinc eſt, quod Cicero quandoque dicit Accipere aeſtimationẽ, pro accipere a debitore poſſeſſionem, aut rem, lege Caeſaris aeſtimatam. quo ſenſu poſuit illud in epiſtola ad Paetum: Non eo' ſis conſilio, ut, cum me hoſpitio recipias, aeſtimationem te aliquam putes accipere. quem locum interpretati ſumus. *Accipienda aliqua, & danda aeſtimatio*] accipienda mihi poſſeſſio aliqua, & domus, aut res a debitoribus meis, & ea Ouiae, cui ipſe debeo, tradenda. Et poſuit hic Cicero Aeſtimationem pro re aeſtimata, aeſtimata inquam ab arbitris Caeſarianis, quanti ante ciuile bellum fuiſſet. *Dixiſſet*] num aliqua ſit accipienda, & danda aeſtimatio, *Si enim*] ſcribit mihi paratum eſſe, unde Ouiae ſoluam: ſed id negat poſſe, niſi me praeſente. *Per te*] tu enim meo nomine aeſtimationem accipere a debitoribus meis, & eandem Ouiae dare potuiſti. *In forum*] ad agendas cauſſas, & ad tractanda iudicia. *Bonis meis rebus*] ante obitum Tulliolae. Et uidetur ſubintelligere, Multo magis nunc fugio, cum meae res peſſimo loco ſint propter interitum filiae. *Quid enim &c.*] ratio, cur, etiam bonis ſuis rebus, uerſari in foro noluiſſet. *Sine curia*] amiſſo ſenatu, cum ſenatus nullus ſit. quaſi dicat: cum dignitatem illam fortis & liberi ſenatoris amiſerim; quid eſt, quod me in foro delectare poſſit? Et poſuit forum pro iudicijs, curiam pro

ſenatu,

ſenatu, quod iudicia in foro fierent, ſenatus in curia haberetur. Figura eſt, quae a grammaticis appellatur μετωνυμία. *Neque tamen progredior longius*] Quoniam ſuperiore membro nimium ſibi uidebatur arrogaſſe, quaſi ſe excuſans intulit, Neque tamen quidquam facio, quod auctoritate doctiſſimorum hominum tueri non poſſim. *In eam ſententiam*] de conſolatione. *Remedijs*] quae ego capio doctiſſimorum hominum ſcriptis & legendis, & in mea ſcripta transferendis. *Mihi omne onus imponis,*] omnem illius placandae curam in me reijcis. *Quid ueri ſit*] audiuerat, Terentiam quippiam moliri, quod ipſe minus uellet. id quid eſſet, Atticum dicit unum poſſe perſpicere. *De Rutilia,*] quaeſierat, opinor, num ea filio mortuo uixiſſet. *Vt non uendam &c.*] ſunt, inquit, quae non inuitus poſſim uendere, ut habeam unde hortos emam: ſed, ſi tu me adiuuas, poſſum aſſequi, quod uolo, ut nihil uendam, eiq., a quo emero, uſuram tantummodo annuam pendam. *Quod uolo*] quod ago, quod ſtudeo, quod conor: quale illud in epiſtola ad Lentulum: Scripſi Ariſtotelico more, quemadmodum quidem uolui, tres libros in diſputatione ac dialogo de oratore. *Si tu me adiuuas*] ſi tuo ſtudio conſequi potes, ut pecuniam ab ijs, qui debent, exigamus. hoc enim non ad facultates Attici, ſed ad operam & diligentiam pertinet. & refertur ad illud, Poſſum aſſequi. *Non plus annum*] tale illud eſt ep.6.lib.6. Num eſt hoc, non plus annum obtinere prouinciam? Dixiſſet etiam eleganter, Non plus annuam. *Paratiſſimi*] horti. ſupra, Venales certe ſunt Druſi. *Proximos puto Lamiae*] proximos, inquit, hortos Lamiae paratiſſimos eſſe puto. non enim dicit, proximos hortos puto eſſe Lamiae: ſed proximos hortos Lamiae puto eſſe paratiſſimos: cum certum non haberet, horti Lamiae uenales eſſent, nec ne: quod oſtẽdit inſequens membrum; Si quid potes, odorare, & multo magis illud ep.21. Venales certe ſunt Druſi, fortaſſe & La-

miani. *Odorare*] num uenales ſint horti Lamiae. *Ne Silius quidem &c.*] etiam hortos Silij facile poſſumus habere: primum quod ille nihil utitur: (ſubintellige hortis) deinde quod uſuris, quas nos ei in annum pen demus, facillime ſuſtentabitur. Et uerbum, Suſtentabitur, egeſtatem Silij declarat. *Habe tuum negotium,*] exiſtima tuum eſſe negotium. haec res tibi curae ſit, item ut ſi tua res eſſet, genus loquendi perelegans: quo & infra utitur, lib. 14. ep. 2. *Quid uelim*] habe rationem meae uoluntatis, non rei familiaris. noli cogitare, tantum ſumptum meas facultates non ferre: cogita, me maxime cupere: ſubaudi hortos, ac fanum, quaſi dicat: Etiam ſi in hortos & in fanum maior impenſa facienda ſit, quam res mea familiaris poſtulat, tamen, quando me hanc rem tantopere uides uelle, adiuua, & tuam operam ac diligentiam praeſta.

EPISTOLA. XXII

Quamuis non curarem &c.] Atticus proximis litteris ita ſcripſerat Ciceroni: Quamuis de Hiſpania non cures, tamen ad te ſum ſcripturus. itaque putauit ſe Cicero in ijs litteris aliquid noui de Hiſpania eſſe reperturum, neque tamen reperit; propterea quod Atticus non in ijs litteris, quas tum dabat, intellexerat ſe eſſe ſcripturum de Hiſpania, ſed in ijs, quas deinde daturus erat; cum ſcilicet de rebus Hiſpanicis noui aliquid Romam eſſet allatum. gerebat autem Caeſar tum in Hiſpania bellum contra Pompeij filios. *Sed uidelicet meis litteris reſpondiſti*,] tantummodo litteris meis reſpondiſti, nihil praeterea, nihil de Hiſpania, aut alia de re. *Vt de foro, & de curia*] uide ſupra ep. 21. *Domus eſt, ut ais, forum*] ſcripſerat Atticus; cum Romae eris, ſi uerſari in foro non libebit, quod quoſdam homines aequo animo uidere non poſſis; at domi eſſe poteris, quae tibi erit pro foro, ita & ijs ſatisfacies, qui a te poſtulant ut Romae ſis, neque tibi, ut abſis, concedunt; & aſſequeris quod tu uis, ut forum ne fre-
quentes.

quentes. *Iampridem*] cum libertatem amiſimus. *Poſteaquam &c.*] poſteaquam filiam amiſi: quod erat unicum ſolatium in malis. *Praeter me*] omnino, ut opinio mea fert, aptius quiddam, & concinnius acceſſerit ad ſententiam, ſi legatur, Praeter te. *Atque etiam illa cauſſa &c.*] cauſſa, quae proxime ſequitur. Senſus eſt: Praeter alias cauſſas, quibus ego adducor, ut Romam non ueniam, (in ijs autem haec erat, quod neque curia, neque foro frui poterat, quemadmodum ſtante rep. ſolitus erat) etiam illa eſt, quod Caeſariani, ſi uenero, moleſtiſſimi erunt, flagitantes id a me, quod Atedius, id eſt, Caeſar ex te quaeſierat. Forte autem hoc quaeſierat Caeſar ex Attico, cur Cicero tam infrequens eſſet in urbe: quem aſſiduum Romae eſſe, & in ſenatum uenire, ſumme cupiebat, quo ſcilicet ea, quae agebantur, probare uideretur: quae quidem putabat fore minus inuidioſa, ſiquidem eſſent praeſente, & aſſentiente Cicerone, optimo, & grauiſſimo ciue, conſtituta. *Moleſti ſunt.*] Caeſariani. nam Caeſar hoc tempore bellum in Hiſpania gerebat aduerſus Pōpeij filios. ſed ipſius amici, & familiares, qui Romae erant, petebant a Cicerone quod Caeſarem uelle ſciebant, aut fortaſſe etiam quod a Caeſare in mandatis habebant: petebant autem, quod ſupra proxime diximus, ut in ſenatum uenire, & ipſorum de rep. conſilijs uellet intereſſe. Moleſti, igitur in petendo. *De Terentia*] ep. 18. 20. & 21. *Dolere*] propter interitum filiae. *Vt non iaceam*] ut aliquid tamen agam, ut inertiae prorſus me non dediderim. iacere enim dicuntur ij, qui prorſus nihil agunt, & ab omni rerum curatione uacant. unde illud lib. 11. de officijs, Cum C. Marius ſeptimum annum poſt praeturam iaceret. *Carneades, & ea legatio*] Carneades Academicus, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus ab Athenienſibus legati Romam uenerunt. ex hiſtoria. *In tuo annali:*] ſignificat eum Attici librum, quem ad Cicero-

locum inter Epicureos tenuerit. Hortis: gymnaſio & ſcholae Epicuri.nā ut Lycaeum,Peripateticorū; Porticus,Stoicorū; Academia, Platonicorum : ſic Horti, Epicureorū: Athenis.n.aedes Epicuri uilla fuit. Plin. lib. 19. c. 12. Iam quidā hortorum nomine,in ipſa urbe delicias,agros,uillasq. poſſident. primus hoc inſtituit Athenis Epicurus, hortorum magiſter. uſque ad eum moris non fuerat, in opidis haberi rura. *Apollodori*] ſubaudi, libris: figura graeca, qua Cicero etiam alibi uſus eſt, ut cum dixit, ad Martis, in Scapulae, per Locuſtae. ſubintelligitur enim, aedem, hortos, fundum. *De Attica*] Atticae ſignificat aegrotationem. *Magala*] huius pater cum Ligus fuerit, ut proxime conſtat; uériſimile mihi fit, Magalam ipſum, Liguris filium, ex Aeliorum familia fuiſſe. nam Ligus Aeliorum cognomen fuit, ut ex oratione pro Sextio, & faſtis conſulum apparet. *Dubium mihi non erat &c.*] ſubintellige,quin ex eo morbo moriturus eſſet, deinde,cauſſam ſubſcribens, intulit: Vnde enim tanta felicitas patri fuiſſet, ut tam probo filio diutius frueretur? quaſi dicat: Mirabar, Ligurem tam eſſe felicem, ut ex ijs rebus, quibus felicitatem metiri ſolemus, prorſus nullam amitteret. ſed n mirum dij immortales eum filio priuarunt, ne tam felix eſſet. Et hoc dicit, ut oſtendat, felices eſſe non poſſe, qui filios amittant; ad obitum filiae ſpectans, quam amiſſam lugebat. *Nam quid de me dicam?*] ſenſus eſt: Ligus, qui tum felix eſſe uidebatur, nunc, amiſſo filio, felix iam eſſe non poteſt. nam quid de me dicam? qui etiam ſi omnia conſequar, quae uolo, tamen non modo felix eſſe, ſed ne leuari quidem eo dolore poſſum, quem ex interitu filiae ſuſcepi. *Quanti quanti*] ſubintellige, liceant. Etiam ſi, inquit, hortos emam quantiuis; non male emero; ſiquidem, quod neceſſarium eſt, id quamquam magno pretio emptum, bene tamen emptum eſt. horti autem mihi ad fanum neceſſarij

 ſunt.

ſunt. non poſſum igitur eos niſi bene emere, etiam ſi magno. *Leuatio*] ſi fanum exſtruo, leuatio quaedam eſt, ſi minus doloris; at eius officij, quod a me debetur. *Officij debiti*] ſimile illud eſt ep.18.Iam quaſi uoto quodam, & promiſſo me teneri puto. *L.Cotta*] qui conſul fuerat cum L.Torquato. ep.20. *Ad hanc rem*] ad fanum extruendum loci ſatis erit. *Video &c.*] uideo, qui poſſunt hortos habentibus perſuadere, ut mihi uendant. uideo, qui me poſſint adiuuare ad eam rem, quam uolo, conſequendam. Et eſt ad Atticum tacita cohortatio, ut adiumento ſit in ea re, prae qua uideat argentum, ueſtem, amoena loca nihil putari. *Nihil enim eſt melius*.] Siliani, inquit, horti ſupra omnes placent. age igitur cum Silio, ut nobis uendat. *Mandaui etiam Sicae*] ut cum Silio de hortis mihi uendendis loqueretur. *Conſtitutum &c.*] conſtituiſſe cum Silio, ut una loqueretur.

EPISTOLA. XXIII

Qui tranſegerit] qui hortos alij uendiderit. Quod ſequitur, Deeſſe, refertur uel ad inopiam Silij, uel ad ipſius promiſſum; ſed potius, opinor, ad inopiam Silij, hoc ſenſu: Ego, ſi hortos a Silio emiſſem, pecuniam ei grandiorem dediſſem, quam cuiuis alij, habita ſcilicet eius inopiae ratione. neque enim, inquit, Ei deeſſe uolebam. Inſequens membrum, Et, quid poſſem, timebam, ſic explano: Et tamen uerebar, ne non tantam pecuniam ei pro hortis poſſem dare, quantam ad eius inopiam ſubleuandam uoluiſſem; uel, quantam ipſe poſceret. *De Ouia, confice*] quid ſignificet, hoc quidem ex loco non apparet; ſed, ut ſaepe iam dixi, locus locum illuſtrat. locos autem ipſos inter ſe conferre, ut, quae ſimilia ſint, quae repugnantia, notentur, non ſolum diligentiae eſt, ſed etiam iudicij. leuemus igitur, quoniam quidem hoc ſuſcepimus, quamquam fortaſſe plus ſuſcepimus, quam ſuſtinere poſſimus, ſed leuemus, quantum in nobis eſt,

labore

labore eos, & quaerendi, & conſiderandi, qui ſuum ſtudium ad has Ciceronis epiſtolas contulerint. Supra igitur, epiſt.21. de Ouia his uerbis: Ouiae C. Lollij curanda ſunt H-S C, itaque uerbum, Confice, ſic explano, cura ei H-S C. quae deberi a me ſcis. eadem de re infra epiſt.29. Cum Ouia, inquit, quaeſo quidem ut conficiatur. *Tempus eſſe iam uidetur*] ut Athenas ad ſtudia proficiſcatur. *Quando placeat*] quando tibi uideatur, ut Athenas Ciceronem mittamus. *Publius &c.*] hac de re infra epiſt. 27. his uerbis: Publius, ſi aequinoctium exſpectat, nauigaturus uidetur. mihi autem dixerat, per Siciliam. *Atedio*] ſupra epiſt.4. cum dixit, Horum quid eſt, quod Atedio probare poſſimus? Caeſarem ſignificauit, nomine commutato. ſed in hoc loco non eſt, ut, Atedium dici Caeſarem, poſſit accipi; qui, quo tempore haec epiſtola ſcripta eſt, bellum in Hiſpania gerebat aduerſus Pompeij liberos. Atedio, igitur accipiamus pro Publij amico, & familiari, quemadmodum & infra, ep.27. P. *Craſſus &c.*] habebat in manibus eum librum, quem de obitu filiae, ſe ipſum conſolans, ſcripſit. ad eum igitur librum, quae ex Attico quaerit, pertinebat. fecit idem ſupra, ep.20. & 21. Atticus autem & habebatur, & erat ἱστορικώτατος. *Ciſpiana, & Pretiana explicabis.*] nomina, hoc eſt, debitam mihi a Ciſpio, & Pretio pecuniam. infra ep.29. De nomine, inquit, tu uidebis cum Ciſpio. Hoc, quod attinet ad ſententiam. quod ad genus loquendi, eadem, inquit, epiſtola, Si Faberianum, explicas, hortos emamus uel magno; ſin minus, ne paruo quidem poſſumus. *Optime:*] ſubaudi, quod leuius aegrotat.

EPISTOLA. XXIV.

Et res, & condicio] res, horti ipſi, quos Silius uendere uult. condicio; uel pecuniam dixerat Silius ſe eſſe accepturum pro hortis, uel pro pecunia, ex Ciceronis poſſeſſionibus aliquam, facta aeſtimatione, ut

pecunia erit, quae ſcilicet a nobis ſupra H-S M C C Silio debebitur; ei pecuniae ſoluendae diem, puta annuam, uel bimam, praeſtituemus. interea Silio uel uſuram pendemus. Quoniam autem hoc poſuerat, Vſurã pendemus: ueritus, ne Attico uideretur inſanire, qui hortos uſque eo cuperet, ut etiã uſuras ſubire uellet; quaſi ſe excuſans adiecit, Dũ a Faberio repraeſentabimus; hoc ſignificãs, diuturniorẽ uſurã nõ futurã; cũ putet ſe, pecunia a Faberio debitore ſumpta, repraeſentaturũ, hoc eſt ſolutionẽ facturũ ante diẽ reliquae pecuniae ſoluendae praefinitã. certe enim hortos, niſi praeſenti pecunia potuiſſet, uel pẽdẽdis uſuris emere cogitabat: quas putabat fore ut nõ diu pẽderet, cũ ſperaret, hortorũ pretiũ, pecunia a debitoribus ſuis exacta, breui ſe poſſe totũ perſoluere. quod cõfirmat illud ep. 21. Vt uſurã ei pendã, a quo emero, nõ plus annũ; poſſum aſſequi, ſi tu me adiuuas. Simili ſententia dixit Repraeſentare medicinam, in epiſtola ad Titium; &, Repraeſentare diem, ad Tironem; &, Repraeſentare libertatem, Philippica 11. &, Repraeſentare improbitatem, libro XVI. ad hunc ipſum. quibus ex locis cum de ſignificatione huius uerbi liqueat unicuique uel negligenter conſideranti; cumq. in eum, quem nos oſtendimus ſenſum accipi hoc in loco non abſurde poſſit uox illa, Repraeſentabimus: nõ uideo cur aſſẽtiar Budaeo, docto alioqui uiro, & de litteris optime merito; cum praeſertim, Repraeſentare, pro praeſentẽ pecuniã ſoluere, quo modo ipſe explanat, nuſquã apud eos, quos ego auctores in latina lingua uehemẽter ſequor, poſitũ reperiã. *Comparati,*] Druſianos hortos nemo umquã Silianis cõparauit. quaſi dicat: ſẽper .n. Siliani celebriores atque amoeniores habiti ſunt. tale illud in Laelio, Hi nec cõparãtur Catoni. *Mouet,*] ut hortos deſiderẽ. Quae autẽ haec erat cauſſa, cur tãtopere hortos Cicero deſideraret? nimirum illa, ut haberet ubi filiae fanũ exſtrueret. quã cãm, ut Attico notiſſimã, ſilẽ

tio

tio praeterit : ſed in ea fatetur ſe τιτυφῶσθαι ideſt nimis ambitioſum eſſe. hortos enim adeo cupiebat, ut in ea re ſuam ipſe quaſi quandam ambitionem agnoſceret. *γηγήραμα* :] ſenectutis requies . uerbum , quod Atticus uſurpauerat in epiſtola ad Ciceronem , ſuadens, opinor, ut de ſenectute cogitaret, ideoq. ne tantam pecuniam in hortos erogaret . *Actum iam de iſto eſt , &c.*] hanc ego curam iam abieci : hoc mihi iam amplius curae non eſt : quiduis aliud potius quaero. quaſi hoc dicat: de uita iam non cogito.

EPISTOLA . XXV

Confecerit] de hortis. *Venturum*] ad me . quod ex duabus inſequentibus epiſtolis apparet . *De Nicia*] hic eſt Nicias grammaticus, de quo Suetonius in libello de claris grammaticis: qui etiam docuiſſe uidetur Plancum Burſam. fam. ep. 10. lib. 9. *Vnam rem*] de Terentia ſcilicet. *Spero enim &c.*] ſpero , inquit, me a te impetraſſe, ut ipſe me iſta moleſtia priuares, hoceſt ut hoc onus ipſe ſuſciperes . hoc enim Cicero Atticum iam antea rogauerat. quin ipſa uerba recitemus: Quod , inquit , ad Tironem de Terentia ſcribis, obſecro te mi Attice ſuſcipe totum negotium . Haec ſupra, ep. 19. Et in eandem ſententiam ep. 21. his uerbis: De Terentia, quod mihi omne onus imponis, non agnoſco tuam in me indulgentiam. iſta enim ſunt uulnera , quae non poſſum tractare ſine maximo dolore. moderare igitur, quaeſo, ut potes.

EPISTOLA . XXVI

De Siliano negotio ,] de hortis Silij , de quibus ſupra. *Condicio*] uoluntas Silij de uenditione hortorum : ut in epiſtola , quam ſubſequitur proxima ſuperior ; Mihi , inquit , & res , & condicio placet. *Cottae*] ſubintellige , uillam : de qua epiſt. 21. *Ad aliam rem loci ſatis , nihil ad eam , quam quaero .*] non dubito , quin hoc ordine legendum ſit : Ad aliam rem loci nihil, ſatis ad eam , quam quaero. nam, quo

modo

modo in uulgatis libris legitur, plane ſententiam eſſe apparet Ciceronis ſententiae contrariam. quorſum enim de emenda Cottae uilla cogitabat, ſi ad eam rem, quam quaerebat, loci nihil? ſed, quid argumentor? en, quod noſtram opinionem ita confirmet, ut nihil praeterea poſſit deſiderari. Habet, inquit ſupra, in Oſtienſi Cotta celeberrimo loco, ſed puſillum loci, ad hanc rem tamen plus etiam ſatis. *De tempore.*] quando uelit diſcedere, ut Athenas eat ſtudiorum cauſſa. ſupra, De Cicerone, inquit, tempus eſſe iam uidetur: ſed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutari ne poſſit, an ipſi ferendum. *De Bruto tamen,*] quia de Bruti aduentu iam ante Atticum rogarat, ut epiſt. 14. 18. & 19. iccirco dictionem, Tamen, uenuſte uſurpauit. quaſi dicat: Quamuis hac de re ſaepius iam ex te quaeſierim, tamen idem illud quaero. *Scire enim iam puto*] ſubaudi, te. cum autem ſcias, ubi Panſam exſpectet; facile potes, quo tempore futurus Romae ſit, coniectura conſequi. ep. 19. *In prima prouincia*] Gallia: cui praefuit. Plutarchus, & Cicero epiſt. 6. lib. 6. fam. item in Oratore. *Vellem, tardius*] uellem, tardius adeſſet Brutus. nam ſi Kalendis Romae fuerit, ueniendum mihi erit, ut ipſi de aduentu gratuler: itaq., quod uellem, conſequi non potero, ut in ſenatum ne ueniam, qui plerumque Kalendis habebatur. uide illud ep. 5. Mihi etſi Kalendae uitandae fuerunt. Tardius: poſt Kalendas, hoc eſt poſt diem, quo ſenatus habebatur: quo die Romae eſſe Cicero noluiſſet, ne in ſenatum ueniret. *Multas ob cauſſas*] ex quibus erat illa uel maxima, ne in ſenatum uenire neceſſe eſſet. *An excuſationem aliquam ad illum parem*] an Bruto me litteris excuſem, & cauſſam aliquam afferam, cur Romam uenire non poſſim. ep. 28. *Facile*] facilem excuſationem eſſe uideo. poſſum enim uel in morbum, uel in maerorem cauſſam conferre.

derat Quincto Ciceroni. eorum mancipiorum pretium, apparet, a Quincto non fuiſſe ad diem perſolutum. *Eamq. ei ſolui, ut nunc ſoluitur*] oſtendit ſe condicionem eius uenditionis ignorare. ſi enim Caſtricius, inquit, a fratre meo pecuniam accipere uolet pro mancipijs, eamq. pecuniam ita ſolui, ut nunc ſoluitur; (dicit autem Nunc, quia debitores eo tempore pecuniam creditoribus ita ſoluebant, non ut pecuniã darent, ſed ut pro pecunia poſſeſſiones, tanti aeſtimatas, quanti ante ciuile bellũ fuiſſent: quod Caeſar, & ut debitoribus conſuleret, & ut metum nouarum tabularum tolleret, edicto conſtituerat, certe nihil eſt cõmodius. poſſeſſionẽ enim pro pecunia, quam debet, frater aliquã dabit. ſin autẽ ita actũ, & haec inter eos de mãcipijs pactio facta eſt, ut Caſtricius, Quincto pretium mancipiorũ intra certã diẽ nõ perſoluente, ipſa mãcipia, quae uẽdiderat, abduceret: hoc mihi nõ uidetur eſſe aequũ. ut .n. ad diẽ frater non ſoluerit, ideo tamẽ eũ priuari mãcipijs iniquũ eſt, cum quidem ſolutionem, quã ciuiliũ bellorũ difficultate afflictus neceſſario diſtulit, eã nunc facere paratus ſit. *Tibi uideri idem*] tibi quoque uideri, non aequũ eſſe, ut mancipia Caſtricius a fratre abducat, quod eorũ pretiũ ſibi ad diẽ nõ enumerarit. *Aequinoctium*] uernum. nã haec hieme ſcripta ſunt: ꝙ ita eſſe, proxima ſuperior epiſtola ſignificat, in qua Panſae in prouinciã Galliam proficiſcentis, Brutiq. ex eadem prouincia decedentis mentio fit. Panſam autem I I I. Kal. Ian. ab urbe profectum eſſe, apparet ex epiſtola ad Caſſium, altero epiſtolarum uolumine. uernum igitur aequinoctium, non autumnale, ſignificatur, primum ex argumento, quod poſui, de hiſtoria ſumpto; deinde ex illa clauſula, Nauigaturus uidetur. certe enim poſt uernum aequinoctium tutior eſt nauigatio, quam poſt autumnale. non enim Publius aequinoctium, ut eo nauigaret, ſed, ut poſt, exſpectabat. uide, quae diximus epiſt. 15. lib. x. *Atedium*]

epiſt.

epiſt. 23. *Nauigaturus*], in Africam. ſupra epiſt. 23. *Lentulum puerum*] apparet, Ciceronem ei tutorem fuiſſe; cum inferat, De mancipijs quae tibi uidebitur, at tribuas. mancipia enim accipio, quae Cicero, ſibi a Lentulo, pueri patre, cum reliquis bonis teſtamento commendata, tutorum more tuebatur. apertius indicat inſequens epiſtola; ſi conſideretur illud, Pueros attribue ei, quos, & quot uidebitur.

EPISTOLA. XXI.IX.

Hodie.] hoc ſubaudi: Tecum de hortis, quos ab eo emere uellemus, loquetur. id enim Atticus ad Ciceronem ſcripſerat. *Nec ego Brutum uito*,] reſpondet ad alteram partem epiſtolae ab Attico acceptae: in qua ille, ut opinor, ita ſcripſerat; mirari ſe, cur Brutum uitaret, a quo leuationem aliquam poſſet exſpectare. cui reſpondens Cicero, Nec ego, inquit, Brutum uito, nec tamen ab eo leuationem ullam exſpecto. *Leuationem*] doloris mei, ex interitu filiae ſuſcepti. *Cauſſae*] in ijs, ne in ſenatum uenire neceſſe eſſet. *Excuſatio*] quod iſtuc non ueniam, ad eum amplectendum ex prouincia reuerſum. ep. 26. *Caput illud eſt, quod ſcis.*] caput, & prima cauſſa, cur hortos deſiderẽ, illa eſt, quam tu ſcis, fanum uidelicet; cuius aedificandi ſcis conſilium a me eſſe captum & hortos ideo quaerere, ut celebri loco aedificetur. *Sequitur, &c.*] altera cauſſa, cur hortos uelit. Praeter fanum, mea etiã cauſſa hortos quaero. mihi enim ipſi quiddam opus eſt: hoceſt, locum me oportet habere, ubi eſſe poſſim. *In turba*] Romae. neque Romae, inquit, eſſe poſſum, neque a uobis abeſſe. quod ſi hortos habebo, utrumque conſequar, ut & Romae ne ſim, & a uobis ne abſim. abeſſe non uidebor, cum in hortis ero, qui urbẽ quãproxime ſunt: & in urbe tamen non ero. ep. 31. lib. 13. Nihil, inquit, aliud reperio, ubi & in foro non ſim, & tecum eſſe poſſim. *Mihi perſuaſum eſt,*] tacite ſignificat, ſuum conſilium ab Attico probari, conſilium, in-

quam,

quam,urbis fugiendae.Perſuaſum : non enim Atticus aperte ſcripſerat,ſe probare Ciceronis conſilium, ue ritus fortaſſe,ne id Caeſarem offenderet,ſi caſus tuliſ ſet ut in alienas manus litterae deuenirent:ſed ipſe de Attici ſenſu coniecturam faciebat. *Eo magis &c.*] eo magis mihi perſuaſum eſt, de hac re quid tui conſi lij ſit, quod tibi quoque intelligo uideri idem quod mihi,me ab Oppio & Balbo ualde diligi. quaſi dicat; Quando illi me tam ualde diligunt, abeſſe poſſum, illis concedentibus. nam alioqui offenderentur,& de hac abſentia mea litteras fortaſſe ad Caeſarẽ iniquio res mitterent. quod igitur intelligis,me ab Oppio & Balbo ualde diligi; eo mágis mihi perſuaſum eſt,hac de re quid ſentias. *Si expediatur illud Faberianum*] ſi debitam mihi a Faberio pecuniam exigo : quod facile conſequar illis adiuuantibus,qui, Caeſare conceden-te,omnia poſſunt. *Sint igitur auctores*] ſententia non apparet,obſcurata mendo. &,quamquam adiuti conie ctura quiddam uidemus: quia tamen id eiuſmodi non eſt,ut omnes tenebras diſcutiat,praetermitto. libros ueteres adiui,inſpexi:nihil adiumẽti.relinquo igitur, quod alij conſiderent. *Tum enim &c.*] connexa uer ba cum ſuperioribus.neque patet ſenſus: ſed conijce-re poſſumus,hoc dici:Si Balbus & Oppius in expediẽ-do nomine Faberiano adiutores eſſe noluerint; tum intelliges,exigendae a Faberio pecuniae nullam pla-ne ſpem eſſe;& intelliges item, quid inclinent ad hoc meum conſilium de fano adiuuandum. ſi enim nobis non fauebunt,id agentibus,ut hortorum emendorum cauſſa pecuniam a Faberio exigamus : certe intellige-tur,nolle eos de emendis hortis, & de aedificando fa-no conſilium a nobis captum adiuuare. *Si quid erit,*] a Balbo & Oppio ſtudij & auxilij ad Faberianum no-men explicandum. *Sin minus &c.*] ſi in exigenda a Faberio pecunia fautores non erunt,conſilium tamen de hortis ideo ne omittamus, ſed quacumque ratione

anguſte x v. millia legionariorum militum, & quingentos equites tranſportare poſſent. & ipſe in epiſtola ad Caſſium: Si quae, inquit, ſunt onera tuorum, ſi tanta ſunt, ut ea ſuſtinere poſſis; nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius: ſin maiora; conſidera, ne in alieniſſimum tempus cadat aduentus tuus. Quibus ex locis aperte cognoſcitur, in uoce, Tantus, non ſemper magnitudinem ineſſe. quod nos exẽplis ideo probare uoluimus, ne quis miretur, cur illud, Tanti, explanemus, tam paruo: quod fortaſſe cuipiam durius alioqui uideretur. *Sica aliter,*] Sica aliter dixerat: Sica non idem dixerat, quod tu: ſed tibi aſſentior, uerenti primum ne Silius nolit, deinde ne tanti. Sica autem dixerat, & uelle Silium uendere, & non magno uenditurum. *Vt ei placuit*] opinabatur Sica, Egnatii opera Silianos hortos haberi poſſe: itaque Ciceroni ſuaſerat, ut ad illum ſcriberet. *Tranſigere Egnatium*] in epiſtola ſuperiore locus eſt de mãcipijs Caſtricianis. quẽ ſi quis cum interpretatione noſtra legerit, facile, quid hic ſignificetur, intelliget. *Tranſigere*: conficere cum Caſtricio: efficere, ut Caſtricius a Quincto fratre pecuniam accipiat pro mancipijs, quae illi uendiderat: quam Caſtricius accipere nolebat; cum a Quincto mancipia mallet abducere, quando is pecunia ſibi ad praeſtitutam diem non numeraſſet. *Conficiatur.*] curentur ei H-S C, quae debemus. ſupra ep. 21. & 22. *Nox erat*] Atticus in epiſtola ſua ad Ciceronem hoc poſuerat: quoniam nox eſt, plura non ſcribo. Cui reſpondens Cicero, Quoniam, inquit, nox erat, & ideo breuiores literas miſiſti; iis, quas hodie mittes, plura exſpecto.

EPISTOLA. XXX.

Silium mutaſſe ſententiam, Sica mirabatur, &c.] Silium nolle amplius hortos uendere, Sica mirabatur. ego autem eo magis miror, quod, cum ille dicat ideo ſe non uendere, quia filius nolit; ais tamen illum uen

diturum, ſi nos praeter eum locum, quem ab ipſo petijmus, alium petierimus, a quo refugiat, hoceſt quem nolit uendere. *Non iniuſta*] recte facit, ſi non uendit, quia filio uelit obſequi, roganti ne uendat; cum eum habeat, qualem uult, hoceſt, plane ex animi ſui ſententia: ut reprehendendus non ſit, qui tali filio obſequatur. *Si addiderimus aliud.*] ſi petierimus a Silio, ut alium locum nobis uendat, non ut eum, quem antea petebamus. *A quo refugiat.*] a quo uendendo prorſus abhorreat; quem nulla condicione uelit uendere. *Cum ab ipſo id fuerit*] cum is locus, quem addiderimus, ualde illius e re fuerit. tunc enim Silius locum antea nobis deſtinatum uendet, ſi petierimus ut alium, ipſi cariorem, uendat. Recte igitur dixit Cicero, Miror, quod ais &c. nam, ſi hortos ideo Silius uendere non uult, quia filio cupiat indulgere: ne hoc quidem artificio, quo nos uti uis, adducetur ut uendat. Dixit autem, Conferret, potius, quam, Conferat, ut oſtendat Silium ea excuſatione uſum fuiſſe non illis ipſis diebus, quibus haec ſcribebat, ſed aliquanto ante. *Quod ſummum pretium conſtituam,*] quantum omnino pecuniae in hortos uelim impendere. *Quantum anteire iſtos hortos Druſi*] ſubintellige, putem: hoc ſenſu: Quaeris a me, quantum hortos iſtos Silianos anteire Druſi hortos putem, pretio uidelicet. *Acceſſi numquam*] numquam acceſſi ad hortos Druſi: quae autem uilla ibi eſt, (Coponiana dicebatur, quod eam ante Druſum aliquis e Coponiorum gente poſſederat) eam noui, & eodem loco ſiluam nobilem. *Neutrius*] neque ſiluae, neque uillae, quem fructum Druſus capiat aut e uilla, aut e ſilua, compertum non habeo: quod tamen, puto, nos ſcire oportet. Et hoc adſcribit propterea quod una cum hortis & uillam, & ſiluā Druſus uendere cogitabat. *Vtrius iſtorum*] utrius hortos aeſtimem, uel Silij, uel Druſi; aeſtimare debeo, non quanti ſint, ſed quanti meum tempus poſtulare uidetur:

uidetur: hoceſt, non ex ipſorum fructu mihi aeſtiman di ſunt, ſed ex meo tempore; quod eiuſmodi eſt, ut hortos omnino uelim emere; de pretio non laborem. Vtrius iſtorum: aeſtimandi ſunt. *Poſſim autem aſſequi*] poſſim hortos emere. *Cogites*] potes enim hoc uel fa cile cognoſcere; cum mea nomina tractes, & uidere poſſis, ecquae ſit ſpes pecuniae a noſtris debitoribus exigendae: quod ego abſens non poſſum: itaque tu hoc uelim cogites. *Faberianum*] nomen Faberianum: quod mihi a Faberio debetur. cum enim debitam ſibi a Faberio pecuniam exigere Cicero non poſſet, nomen illud alicui uendere cogitabat, ut praeſentem pecuniam haberet ad emptionem hortorum. *Explicare uel repraeſentatione non dubitarem*] non dubitarem hortos emere, uel ſi repraeſentandum ſit: hoceſt, uel ſi pretium nunc enumerandum ſit, nulla temporis dilatione. Eſt enim, Repraeſentare; quod aliquando futurum eſt, id praeripere, ut, nulla interpoſita mora, ſtatim fiat. Quoniam autem conſtituerat ita hortos emere, ut partem pecuniae ſolueret, reliquae pecuniae uſuram penderet; (quod ipſe oſtendit ep. 21. & 24.) nunc, ſi Faberianum nomen poſſit uendere, dicit ſe non cogitare de die, neque ſolutionis tempus uelle differre, ſed repraeſentaturum, hoceſt non exſpectaturum diem, quam cõſtituerat, uniuerſumq; pretium ſtatim perſoluturum. *De Silianis*] ad, Explicare, refertur. *Tranſirem ad Druſum*] emerem a Druſo. *Magno etiam &c.*] adiuuabit enim repraeſentationem Her mogenes, ſi ſoluet nobis H S D C, quae debet, unde illud ep. 24. H S D C exprimes ab Hermogene, cum praeſertim neceſſe erit. *Dolori meo,*] ex interitu filiae ſuſcepto. *Regi*] fortaſſe ego, cupiditate, & dolore prolapſus, hortos pluris emerem, quam quanti aequum eſſet: itaque uolo a te regi. *Locutus erit*] de Druſi hortis. Supra ibidem: Tranſirem ad Druſum uel tanti, quanti illum Egnatius uelle tibi dixit. *Id*

agendum puto] ad hortos Druſi ſpectare debemus. nam cum Silio non uideo confici poſſe. *Agendum*: curandum, cogitandum. *Quid agendum ſit*] de tota hac re, ideſt de hortorum emptione.

EPISTOLA. XXXI

Publilia] altera Ciceronis uxor, quam, poſt Terentiae diuortium, uirginem duxit: cum qua & ipſa poſtea diuortium fecit, quia laetari Tulliolae morte uidebatur. Plutarchus in Cicerone, Quinctilianus l.6. Dio lib.46. *Publilio*] fratre Publiliae, Ciceronis uxoris. nam mulieres familiae nomine appellabantur. *Affectum*] dolore, quem ex obitu filiae capiebat. *Non illius eſſe*] apparebat, a matre ſcriptas, aut dictatas. *Quod fore uideo*] uideo fore, ut omnino ueniant: ego autem hoc uolo uitare. *Vna eſt uitatio: & ego nollem*] una tantum ratione uitare poſſum, ne illae ad me proficiſcantur; ſi ego iſtuc ad ipſas ueniam: quod nollem: ſed neceſſe eſt; quando haec eſt una uitatio. Infra clarius his uerbis. Cum ſcribas, uidendum mihi eſſe, ne opprimar; ex quo intelligam, te certum illius profectionis diem non habere: putaui eſſe commodius, me iſtuc uenire. *Ne opprimar*.] a Publilia, & matre. & hoc dicit; quia, ſi ſciſſet, quo die illae Roma profecturae eſſent, ut ad ſe uenirent; ipſe ante illum diem Romam ad eas proficiſci potuiſſet: quod facere cogitabat. Ne opprimar: ne ueniant cum de illarum aduentu nihil ſuſpicer. *Ciceroni*] filio. *Si tibi non iniquum*] fortaſſe enim tibi uidebitur, plus ei dandum eſſe, quam quod ex mercedibus Argileti & Auentini recipietur. ſed, ſi tibi non iniquum uidebitur, hoc eſt, ſi putas eum his mercedibus contentum eſſe debere; propone ei, ut ſumptus huius peregrinationis ad eas mercedes accommodet. *Peregrinationis*] Cicero filius Athenas iturus erat ſtudiorum cauſſa. Dic, inquit, filio, me pro ſumptu, quem Athenis facturus eſt, tradere ei mercedes Argileti, & Auentini. *Si Romae eſ-*

ſet,

ſet, &c.] ut Athenis tantos ſumptus faciat, quantos Argileti & Auentini mercedes ferre poterunt. quibus ſumptibus, ſi Romae uiueret, conducta etiam domo, contentus futurus erat: quanto magis, Athenis? *Argileti, & Auentini*] in Argileto, & Auentino locare uolebat Cicero inſulas quaſdam, eamq. mercedem aſſignare filio Athenas proficiſcenti. ep.10.lib.9. & 4. lib.6. *Moderere*] tractes quod attinet ad hanc locationem: uideas, quemadmodum ex his mercedibus ſuppeditemus ei, quod opus ſit; hoc eſt, quod infra oſtendit, conductores qui ſint, & quanti; deinde, ut ſit qui ad diem ſoluat. *Nec Bibulum, nec Acidinum, nec Meſſallam*] Calpurnium Bibulum, Manlium Acidinum, Valerium Meſſallam. hos adoleſcentes Athenas profecturos ſtudiorum cauſſa, Cicero audierat. *Conductores qui ſint, & quanti*] qui uelint conducere eas tabernas, aut domos, quas in Argileto, & Auentino uolumus locare. Quanti: quanti uelint conducere.

EPISTOLA. XXXII

Is fuerit, quem tu putas,] difficilis in hortis uendendis. *Aggrediare*] ut mihi hortos uendat. *Ripa*] Tiberina. nam hortos Tranſtiberinos quaerebat Cicero, ut celebri loco fanum extrueret. *Quotenorum iugerum*] Damaſippus ſuos hortos in partes diuiſerat: & qualibet parte neſcio quotena iugera continebantur, certo cuiuſque partis pretio. *Plura enim non poſſum*] de hoc ad te ſcribere; cum & de paedagogo, & de medico, & de tota domo mihi certum ſit.

EPISTOLA. XXXIII

Vel ſine Sica] cuius conſuetudine delectabatur: itaque ep.25. Niciam, inquit, uellem mecum habere. ſed mihi ſolitudo & receſſus prouincia eſt: quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum deſidero. *Tironi enim melius eſt:*] cauſſa, cur ſine Sica poſſit eſſe. Tironem, inquit, mecum habeo, qui iam prope conualuit.

Facillime] libenter: ut illud in epiſtola ad Coelium: In maritimis facillime ſum. Et libro II. de oratore: Et dici ornatiſſime poſſunt, & audiri facillime. Et ad hunc ipſum in ſequenti libro: Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe poſſim, quam Alturae. Et Terentius in Heaut. Dabo tibi puellam lepidam, quam facile ames. *Opprimat*] ſubito aduentu Publiliae. uide ſupra ep. 15. lib. XI.

EPISTOLA. XXXIV.

Tu tamen,] quamquam, inquit, breui te uidebo: tamen, ſi quid de hortis cum Silio confeceris uel illo ipſo die, quo ad Sicam uenturus ero; certiorem me uelim facias. *Ad Sicam*] in eius ſuburbano. *Detractionem*] cum Silius dixiſſet, hortos ſuos ſe eſſe uenditurum, ſed uelle quendam locum excipere: uide, inquit Cicero, ne uelit eum ipſum locum excipere in uenditione hortorum, cuius loci cauſſa hortos ipſos emere cogitamus. Detractionem: exceptionem. *Extremi*] extremi loci, extremorum hortorum, extremae partis hortorum. *De tota re*] de hortis Silij emendis. *Vt ſcis*] ſcis tu qua in parte hortorum fanum aedificare conſtituerim: itaque, ſi eam ipſam partem Silius in uenditione uellet excipere; cur hortos emeremus, cauſſa non eſſet. *Hirtij epiſtolam*] forte conſolatoriam in morte Tulliolae. *Recentem*] ex Hiſpania, ubi erat Hirtius cum Caeſare. & puto eam eſſe, de qua ep. 46. & ep. 6. lib. 16. Rhegini quidam eo uenerunt, Roma ſane recentes. & Phil. I. Municipes Rhegini complures ad me uenerũt, ex his quidã Roma recentes. *Quod lege conceditur*] lex erat, quae ſumptũ ſepulcrorum praefiniebat. ſupra eum ſumptum ſi quis in ſepulcrum impendiſſet, tantundem populo ut daretur, iubebat. *Quod non magnopere moueret*] quaſi dicat: Si uellem ſepulcrum filiae facere, facerem operoſiſſimum, & magnificentiſſimum; neque me in hoc moueret poena legis: ſed fanum fieri uolo, non ſepulcrum;

crum; idque, non tam propter legis multam, (nã haec me minus moueret, ſi de ſepulcro cogitarem) quam ut locus, quaſi conſecratus, ſempiternam religionem obtineat. Hoc aperte paullo poſt his uerbis: Fanum fieri uolo: neque hoc mihi erui poteſt: ſepulcri ſimilitudinem effugere non tam propter poenam legis ſtudeo, quam ut maxime aſſequar ἀποθέωσιν. Recte: quod enim fani nomine appellatur, religionẽ habet, quod ſepulcri, non item. *Appellari*] ſupra, ep. 19. lege quae diximus ad illud; Quaſi conſecratum. *Niſi mutato loco*] conſtitueramus fanum in hortis Tranſtiberinis facere: ſed mutandus locus eſt, ſi aſſequi uolumus, ut fani nomine appelletur. in hortis enim ſi faceremus, ubi multa multorum ſunt ſepulcra; ſepulcrum & ipſum uideretur eſſe, ſepulcriq. nomine potius appellaretur, quam fani. *Minus urgeor*] dolore amiſſae filiae.

EPISTOLA. XXXV

Erui] hoc mihi non poteſt ex animo euelli. *Propter poenam legis*] poena erat, ut, quo quis in ſepulcrũ plus inſumpſiſſet, quam neſcio quid quod lege concedebatur; tantundem populo daret. ſupra, ep. 34. *Commutationes dominorum*] ep. 19. de eadem re ſic. Ineunda nobis ratio eſt, quemadmodum in omni mutatione dominorum illud, quaſi conſecratum, remanere poſſit. quo in loco uide noſtram interpretationem. *Vt poſteritas habeat religionem*] ut poſteri illud cum religione conſeruent. quod in uilla fortaſſe non facerẽt: in qua fanum aedificatum neſcio an eadem religione tuerentur. forte enim ex fano rurſus uillam facerent ſtudio habitandi. *Res, locus, inſtitutum*] ut fanum fiat, ubi fiat, quale fiat. explano enim, Inſtitutum, fani genus a nobis deſignatum. nam & ſupra, epiſt. 18. ubi plane idem dicit, Neque, inquit, de genere dubito; placet enim mihi Cluatij: neque de re; ſtatutum eſt enim: de loco non numquam. *Eam effugere*] ne in legis poenam incidamus, ſi pecuniae plus in hoc monu-

mentum erogabimus,quam quod lex concedit. *Si tibi placebit ſic agere &c*] coepimus agere de fano aedificando: neſcio, an idem conſilium tibi placeat, ut ſcilicet fanum filiae faciam pietatis ergo: ſed, ſi placet, cohortare & exacue Cluatium architectum, ut in hac re ſuo nos conſilio iuuare uelit.

EPISTOLA. XXXVI

Ad uillam] in ſuburbano. nam infra, Velim certiorem me facias, quam diu in ſuburbano ſis futurus. quo ſe contulit rationum cauſſa. deinde eaſdem rationes cogitauit ſe poſſe Romae conficere, ſi ſe domi includeret: itaque in urbem rediјt. ep.42.& 43. *Tuae litterae mihi redditae ſunt tertiodecimo die.*] Hoc totum librarius, aut quicumque ille fuit, qui Ciceronis epiſtolas retulit in uolumina, tranſlatum ex alia epiſtola, per ignorantiam hic intexuit. cum enim Cicero eſſet in Antiati, Atticus Romae, uel in ſuburbano; ſimile ueri non eſt, tredecim dies eum, qui Attici litteras tulit, tantulo in itinere conſumpſiſſe. ſed eſto: conſumpſerit nec opinata re impeditus: quid? non hanc tarditatem Cicero tenui ſaltem ſignificatione attigiſſet? at ne litteram quidem poſuit. itaque redeo ad illud, membrum eſſe ex alia epiſtola, tranſlatum in hunc locum ignorantia eorum, qui Ciceronis epiſtolas in unum congeſſerunt. *Bruti litteras*] ad Atticum ſcriptas. *Rationem tuam de Tuſculano.*] conſilium tuum, ut fanum in Tuſculano faciamus, ſi in hortis non poſſumus, ep.42. & 43. *Celebritatem*] ut fanum celebri loco fiat. celebriores autem horti, quam Tuſculanum, utpote qui propius urbem eſſent. *In Scapulae*] ſubintelligitur, hortis: ut illud, epiſt.42. Ex Apollodori puto poſſe inueniri: ſubaudi, hortis. Scapula hic deceſſerat, relictis aliquot heredibus: a quibus, Cicero ſperabat fore, ut uenirent horti Scapulani. *Propinquitas praeterea, ubi ſis*] praeter celebritatem hoc habent commodi, quod proxime Romam

mam ſunt. *Vbi ſis*] ubi ſine incõmodo eſſe poſſis: ut in ijs facile eſſe poſſis. *Ne totum diem in uillam*] ne totum diem ponam, in uillam proficiſcens: ne mihi ſemper totus dies ſit in itinere conſumendus, animi cauſſa dum ad uillam me confero: quaſi dicat: Si quando urbis ſatietas me capit, ad aliquam mearum uillarum ire ſoleo: quae ita longe abſunt, ut totum diem in uia ponam. quod ſi Scapulae hortos habebo; libentius in hortos exibo propter propinquitatem. eodem loquendi genere ſupra uſus eſt, cum dixit: Itinera ita facit, ut multos dies in opidum ponat, epiſt. 18. lib. XI. *Othonem*] unum ex ijs, quos Scapula heredes reliquerat. *Si nihil erit,*] ſi nihil erit, quod emamus; tibi tamen non deſinam moleſtus eſſe, ut aliquid inuenias, uſque eo, ut meã ſtultitiam ſtomachere. Deinde incipit moleſtus eſſe, & infert: Druſus enim certe uendere uult: ut tua culpa futura ſit, ſi nihil emamus: quandoquidem uenales certe ſunt horti Druſiani. *Si ergo aliud erit*] ſi, praeter Druſi hortos, aliquid inueniemus, quod uenale ſit; id niſi emero, non mea erit culpa, ſed tua. nã ego quidẽ, quod ad me attinet, ſaepiſſime te admonebo. Druſianos autem hortos Atticus minus probabat: itaque aliud quaerebat. Paullo infra: De Druſi, inquit, hortis, quãuis ab ijs abhorreas, ut ſcribis; tamẽ eo cõfugiã, niſi quid inueneris. *Ne labar*] ne, prolapſus cupiditate, multo pluris emam, quã quanti ſint. Supra ep. 30. Concede, inquit, mihi, ut eo animo ſim, quo is debeat eſſe, qui emere cupiat. & tamen ſeruio ita cupiditati, & dolori meo, ut a te regi uelim. *Prouidendi autem una ratio eſt: ſi quid de Scapulanis poſſumus*] quaerit aliquis cauſſam, cur haec una ſit prouidendi ratio. reſpondeo ſic: quia ſperabat fore, ut Scapulani horti in auctione uenirent. quod ſi ita eſſet; labi non poterat, neque eos multo pluris emere, quã quanti eſſent. itaq. infra, ep. 39. De hortis, inquit, Scapulanis hoc uidetur effici poſſe, aliud tua gratia, aliud mea, ut praeconi ſub

ijciantur.

ijciantur. id niſi fit, excludemur. *Apud Terentiam &c.*] Terentiam iam dimiſerat: quippiam fortaſſe nunc ſignificat de dote reddenda. *Corduba exiſſe,*] hac de re Hirtius libro 6. commentariorum, haud ita procul ab extremo. *Neſcio quo*] Carteiam: ut auctor eſt idem Hirtius lib. 6. comm. fere in extremo. *Caninij naufragio*] de quo etiam ep. 43. his uerbis: Volo etiam ſcire de naufragio Caniniano quid ſit. εἰς ἀποθέωσιν] ad conſecrationem filiae. *Etiam Othonem uide*] etiam: quaſi, iterum: nam dixerat iam, Othonem conuenias perue lim. iterum, inquit, te admoneo de Othone conueniendo. nam, Vide, ualet conueni, & alloquere. ut illud libro 4. ep. 12. Grauiter ſe acturum cum Aquillio, confirmauit. uidebis ergo hominem. Et l. 12. ep. 14. Septimium uide. Et ibidem: Appuleium praediatorem uidebis.

EPISTOLA. XXXVII

Noſtro cognato.] fratris mei, & ſororis tuae filio. qui erat in Hiſpania cum Caeſare aduerſus Pompeij liberos bellum gerente, & Ciceroni patruo detrahebat. fuiſſe autem in Hiſpania, conſtat non ſolum ex proxime ſequentibus uerbis, ſed etiam ex illis epiſt 8. Cum a fratre familiaritate & omni gratia uinceretur. *Dolabella obſcure,*] manifeſtum eſt, ſubintelligi uerbum, ſcripſit. ſcripſit autem ex Hiſpania. nam ei bello interfuit; ut aperte indicat illud 11. Philippica: Ter depugnauit Caeſar cum ciuibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. omnibus his pugnis affuit Dolabella, in Hiſpanienſi etiam uulnus accepit. Poſtea, cum in Italiam reuertiſſet, coram de Quincti maledictis & iniurijs cum Cicerone locutus eſt. ep. 9. lib. 13. *Firmitatem,*] nam imbecilliore animo uidebatur eſſe, qui filiae mortem tam diu lugeret. Quod putas, inquit, cogitandum mihi iam eſſe de animi mei firmitate. *Adiuuandum: tu effice &c.*] adiuuandum: dolore liberandum: quippe qui etiam conſolatorium librum

ſcripſit ad ſe ipſum. Effice: ut hortos habeam, ut, erecto monumento, filiam conſecrare poſſim. *Hoc mihi debere uideor*] uideor fanum filiae debere, neque poſſe liberari, niſi id, quod debeo, ſoluero. Idem ſupra, Quaſi uoto quodam, & promiſſo me teneri puto. ep. 18. & 42. *Qualem uolo*] mihi appoſitus uideatur ad filiam conſecrandam. *Iſtos hortos*] Scapulanos. *Partibus quattuor factis liceri cogitant*] quattuor enim erant coheredes, Otho, Muſtella, Criſpus, Virgilius. ep. 42. h. lib. & 3. lib. 13. *Publicatus*] ut publice uendatur. Et quod addit, Qui eſt Trebonij, & Cuſinij: tum non erat, ſed fuerat: ſicut & hortos Scapulae appellat, iam mortui. *Erat ad me allatus*] optio mihi delata eſt emendi. *Scis aream eſſe*] ſcis in eo aedificati nihil eſſe, quo maiore impenſa fanum eſſet exſtruẽdum. nam, ſi aedificati aliquid eſſet; ueteris aedificij materia ad fani conſtructionem utens, ſumptum facerem multo minorem. *Placent*] horti. *Aedificatio*] ſcribis, te abhorrere a Druſi hortis, quod minor in ijs, quam tu uelles, aedificatio ſit. id, inquit Cicero, me non mouet. nam ego nihil ibi cogito aedificare praeter fanum: quod omnino aedificaturus ſum, etiam ſi illos non habuero. aedificationem autem uoluiſſet Atticus eſſe maiorem in hortis Druſi, ut in fanum deinde minus inſumeretur; quippe quod ex ipſa aedificatione fieri poſſet, impenſa multo minore, quam ſi materia fieret importata.

EPISTOLA. XXXIIX

Suades] ſuades, ut certos tabellarios inſtituam. *Reſpondebant tempori*] ibant, redibant ad utrumque noſtrum, ea ipſa, qua exſpectabantur, hora. *Erat aliquid &c.*] erat quod ſcriberemus de Silio, de Druſo, alijs praeterea de rebus. *Idipſum dilatum eſt*] ſcribere ſolebamus de Othone, ideſt de hortis Scapulanis. nunc etiam hoc argumentum litterarum ad aliquod tempus eſt ereptum. abes enim, (erat autem in ſuburbano,

bano, ut patet ex ep. 36.) & Othonem, qui Romae eſt, de hortis colloqui non potes. ita ſequitur, ut nec ſcribere de eo quidquam poſſis, donec in urbem redieris. *Tamen alleuor*] etſi ad ſcribendum argumenti nihil habeo, quando idipſum de Othone dilatum eſt: ſcribo tamen, quia doloris acerbitatem minus ſentio, cum tecum quaſi loqui uideor.

EPISTOLA. XXXIX

Caeſaris uituperatio] liber a Caeſare ſcriptus contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. Infra ep. 40. Hirtij epiſtola quaſi πρόπλασμα uidetur eius uituperationis, quam Caeſar ſcripſit de Catone. Laudationẽ ſuã Cicero inſcripſit, Catō; uituperationem Caeſar, Anticatones. *Perſpexi ex eo libro*] ex Hirtij libro contra Catonem ſcripto conijciebat Cicero, qualis eſſet futura Caeſaris uituperatio. cum enim in ſuo libro Hirtius collegiſſet uitia Catonis, ſed cum maximis Ciceronis laudibus; Caeſar autem eum librum uidiſſet; (neque enim aliter putandum eſt; cum Hirtius cum Caeſare eſſet, in Hiſpania bellum gerente) magno id erat argumẽto, eas Ciceronis laudes Caeſarem probaſſe. alioqui exire librum paſſus non eſſet; neque Hirtio permiſiſſet, ut ad Ciceronem mitteret. ex eo cõiecturam Cicero capiebat, Caeſarem acerbius in ſe nihil ſcripſiſſe in ſuo libro, cuius laudes in alieno probaſſet. *συμβουλευτικὸν ſaepe conor*?] ſaepe conor aliquid ad Caeſarem ſcribere de ordinanda republica. συμβουλευτικόν: conſilij plenum, quod deliberationem contineat. *Eiuſmodi*] nam, ſi dixero, quae mihi honeſta ſint; illi grata non erunt: rurſus ſi, quae illi grata; mea perſona minus digna uidebuntur. *Dum tua me domus leuabat*,] ſi, dum tuae domi fui, nemo eſt a me excluſus; nemo unquam ad me uenit, quin comiter & humaniter acciperetur: quid eſt, cur me quiſquam dicat dolore uictum iacere? quando neque, dum apud te fui, quemquam ſeuerius accepi; neque, dum Aſturae, ceſſaui,

ſed

ſed & multa ſcripſi, & eius generis; quod certe abiecto animo facere nemo poſſet. *Leuabat*] delectabat. nam domi ſuae Cicero non ſine ſummo dolore potuiſſet eſſe, quae memoriam amiſſae filiae repraeſentaret. eademq. cauſſa Tuſculanum, quaſi admonitionem Tulliolae, refugiebat: ut infra ep. 44. *Nunc ipſum*] ſimiliter locutus eſt ep. 3. lib. 7. & 9. lib. 8. & 16. h. lib. *Diſceſſurus*] poſt x v i. Kal. Februarij, ſenatores plerique Roma diſcedebant; quod ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi non poterat, ac ne Februario quidem toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Ad Appium lib. 3. fam. In ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas litteras. *Huius temporis*] apti ad oblectandum. hilaritatis enim tempus illud erat; quo ſenatores, laxati a curis, animi cauſſa exibant. *Is, qui optimas Baias habebat*] qui ſe tamen huc, ſuis Baijs omiſſis, quotannis conferebat; quod hunc receſſum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret: quem ſignificet, diuinare non facile eſt. *Aliud tua gratia, aliud noſtra,*] partim tua gratia, partim noſtra. *Excludemur*] uerebatur, ne heredes Scapulae hortos Scapulanos praeconi non ſubijcerent, ſed ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. Si igitur, inquit, praeconi non ſubijciuntur, ego excludor. & ſupra ep. 37. Heredes Scapulae ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quattuor factis liceri cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci. *Sin ad tabulam uenimus*] ſin praeconi ſubijcientur, & auctio fiet. nam, Tabulam, poſuit pro auctione; quod auctionis ſignum tabula figebatur. In oratione pro Caecina, Aebutio, inquit, negotium datur. adeſt ad tabulam, licetur Aebutius. *Othonis*] Scapulae heredis, qui & ipſe ad hortorum emptionem animum adiecerat. Quanquam, inquit, locuples ſit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione unicā. infra ep. 41. De Othone, diffido, fortaſſe quia cupio: ſed tamen

men maior etiam res eſt, quam facultates noſtrae, praeſertim aduerſario & cupido, & locuplete, & herede. & ep.46. Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede. & ep.29. Si Faberius nobis nomen illud explicat: noli quaerere, quanti: Orthonem uincas uolo. *De Lentulo &c.*] quod ſcribis, uidendum eſſe, ut a Lentulo exigamus: res in eo non eſt: id parui refert: magis laborandum de pecunia Faberiana: quam ſi exigimus, quod uelim enitare; conſequemur quod uolumus, ut hortos habeamus. Faberiani nominis cum alibi ſupra, tum ep.28. mentionem facit his uerbis: Cum ijs communices, quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum.

EPISTOLA XL

Quam ſit φιλαίτιον συμφορά] quam ſit querula res calamitas: quam facile querantur, qui in calamitate ſunt. Tacite Atticum hortatur, ut de fano maiorem adhibeat diligentiam; cum ſciat, quam ſit φιλαίτιον συμφορά: quod apertius paullo poſt: Niſi fanum fieri uidero, incurſabit in te dolor meus. *Minime in te quidem*] minime ego quidem tecum queror; minime ego te accuſo, quod hortos adhuc non inueneris; ſed tamen ita auide ſum affectus de fano, ut, niſi id fieri uidero, incurſaturus in te ſit dolor meus. *Omnes tuas &c.*] ſi me conſolari uis, locum fano reperi: haec eſt una mei conſolandi ratio. Paullo poſt; Si me leuari uis, haec eſt ſumma leuatio, uel, ſi uerum ſcire uis, una. *Aget iniuſte,*] iniquum pretium poſcet pro ſuis hortis. ep.48. *Dominum*] hortorũ Trebonij, & Cuſinij. ep.37. *Tuſculanum placet*] ubi fanum fiat. ep.36. & 47. *Perficies*] ut locũ habeamus aliquẽ, ubi fanũ exſtruere poſſimus. *πρόπλασμα*] praefigmentum: qualis, inquit, futura ſit Caeſaris uituperatio de Catone, perſpicitur ex ea epiſtola, quam ad me Hirtius miſit. Forte enim Hirtius in epiſtola idem faciebat, quod in libro ſuo, ut Ca-

tonem

tonem uituperaret cum laude Ciceronis. uide illud ep. 39. Perſpexi ex eo libro, quem Hirtius ad me miſit. *Scelere me liberatum non putabo*] ſcelerati putantur, qui uota non ſoluunt. item Cicero ſcelere ſe adſtrictum putabat, donec fanum, quod filiae manibus pro miſerat, non feciſſet. infra ep. 42. Ego me maiore religione, quam quiſquam fuit ullius uoti, obſtrictum puto. ſupra ep. 18. Quaſi uoto quodam, & promiſſo me teneri puto.

EPISTOLA XLI.

Videbam enim, quae ſcribis] cum uiderem quae ſcribis, te ſcilicet eſſe occupatiſſimum, nullum a te deſideraui diem litterarum, hoc eſt, nunquam deſideraui, numquam exſpectaui tuas litteras, & tamen etiam, te non habere quod ſcriberes, intelligebam. *Mittam*] aliquem ex meis, qui tibi a me litteras afferat, ut habeas, cui tuas ad me dare poſſis. *Nihil aliud, ſcire me, noui te nihil habere.*] ſcire me, noui te nihil habere, praeterea nihil. *Scripſi tamen*] rectius, ut ego exiſtimo, Scripſiſti tamen. quamquam, inquit, eſſent inanes tuae litterae, neſcio quid tamen de Clodiae hortis habebant. *Res &c.*] horti Clodiae. *Mallem*, inquit, Scapulanos hortos emere; ſecundum eos, Clodiae emere. *Secundum Othonem*] hortorum Scapulae pars ad Othonem heredem peruenerat, ideo dicit, Secundum Othonem, pro ſecundum hortos Scapulae. quo modo & infra paullo poſt, Malim primum Othonis, deinde Clodiae; eoſdem Scapulae hortos ſignificans. *Illud alterum quam ſit difficile,*] Scapulanos hortos habere, ſcis difficile eſſe. Cur difficile? quod & magni pretij res erat; & eorum hortorum quā partem Otho habebat, tantum aberat, ut uellet uendere, ut etiam a coheredibus reliquas partes emere cogitaret. difficile igitur erat Othonem in emptione uincere, qui & cupidus erat, & locuples, & heres. ep. 43. & 45. *Excogitemus*] ſi neque Clodiae, neque Othonis hortos con

ſequi

ſequi poſſumus; enitamur, ut aliud quippiam ad fanũ excogitemus. Quod idem infra his uerbis: Si iſta mi nus confici poſſunt, effice quiduis. *Aut domum*] Romam. ſupra ep.40. *Vt idipſum, quod facis, faceres:*] ut domi te includeres rationum cauſſa. contulerat enim ſe Atticus in ſuburbanum, ut rationes ſuas commo dius poſſet conficere, interpellatione ſublata. deinde uenit in mentem, idem illud Romae poſſe facere, ſi ſe domi includeret. itaq. fecit.ep.43.44.45. & 46. *Commodius*] Romae, quam in ſuburbano.

EPISTOLA XLII

Quod ſcies recte illam rem &c.] deprauatus locus; neque ſcripti libri diſſentiunt ab impreſſis. quod ſi coniecturis locus eſſet, quas ego probare non ſoleo, niſi cum ad litteram admodum accedunt; legerem ſic: Quod ſcribis, reri te, illam rem fore leuamento: bene facis, quamquam id eſſet, mihi crede, perinde, ut exiſtimare tu non poſſes: ut, Illam rem, fanum intelligas:& uerbum, Eſſet, referas ad dictionem Leuamen to. In epiſtola ad Paetum ſimiliter fere locutus eſt, cum inquit: Gaudeo perſpectam tibi eſſe curam meã ualetudinis; tuae: ſed mihi crede, non, ut eſt reapſe, ex litteris perſpicere potuiſti. *Perinde, ut exiſtimare tu non poſſes.*] maiori leuamento, quam tu exiſtimare poſ ſes. *Diffido,*] me poſſe eum uincere in hortorum licitatione. ep.39. *Aduerſario*] Othone: qui & ipſe eoſdem Scapulae hortos a coheredibus ſuis emere uoluiſ ſet. infra ep.46. Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede. *Iſta*] ut neque Scapulae poſſim, neque Clodiae hortos habere. *Maiore religione &c.*] fanum, filiae manibus promiſſum, donec faciam, maiore me religione obſtrictnm puto, quam qui uota non perſoluunt. ep.18. & 42. *Trebonianos*] hortos, de quibus ep.37. & 40. *Domini*] unum dominum nominat infra, in ep.40. ſed hic numero multitudinis unus eſt; quia, dominus quiſnam eſſet, ignorabat. ut

ep.41.

ep. 41. *Ne aeſtas effluat*] conſiderandum tibi & de hortis, & de Tuſculano; ut, ſi hortos non iuuenis, Tuſculano utamur: ne aeſtas effluat: hoc eſt, ut omnino fanum hac aeſtate abſoluatur. ep. 40. & 26. lib. 13.

EPISTOLA XLIII

συμπαθῶς] ad indicandam ſimilem animi affectionem accommodate. ſcripſerat enim Hirtius, Ciceronis caſum ſe dolere, de filiae morte. *Tu enim etiam humanius*] nam, ſi illam epiſtolam miſiſſes, meum dolorem quaſi tractando renouaſſes. *Illius librum*] ep. 38. & 45. *Illius maior laudatio*] Catonis. *Agis*,] de hortis. ep. 46. & 50. *A Pontiano*] a quo tempore eius amicum, uel affinem defendi Pontianum. *Vt aditus ſit emptori?*] ut in auctione ueneant. nam ad emptionem aditus eſt omnibus, cum quid per praeconem uenditur. uerebatur autem, ne coheredes ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. ſupra ep. 37. Heredes, inquit, Scapulae ſi iſtos hortos liceri cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci. ſin uenibunt; quid fieri poſſit, uidebimus. & ep. 41. De hortis Scapulanis hoc uidetur effici poſſe, ut praeconi ſubijciantur. id niſi fit, excludemur. ſin ad tabulam uenimus, uincemus facultates Othonis noſtra cupiditate. *Per quemuis heredem*] ex quattuor heredibus Scapulae ſi unus modo, quilibet, adnitetur, ut horti Scapulani praeconi ſubijciantur; perficiet. *Muſtelam*] qui erat unus ex heredibus. ep. 3. lib. 13. ἐγγήραμα] ubi in ſenectute uiuam. οἰκοδεσποτικά.] non ſatis officio patris familiae conuenire. fortaſſe quia non eſſent ita fructuoſi horti, ut Scapulani. fructum enim & utilitatem ſpectare debet pater familias. *In uilla iſta?*] ſine fructu. *Othonis*] hortos, quos heres Otho cupit. ep. 43. *Druſo ludus eſt ſuggerendus*, aliquod malitiae genus eſt excogitandum, ut ſuos nobis hortos Druſus uēdat aequiore pretio. pro hortis ſuis iniqua poſtulabat Druſus. quod indicare uidetur illud: Si Silius nolet, Druſus aget in-

 iuſte,

iuſte,ep.40. & quoniã, uenditoré artificio decipere cũ uolumus, aliquem ſubornamus, qui pretium non niſi minimum promittat,ut ille ſua ſpe deiectus ad aequiora deſcendat, & nobiſcum tranſigat multo minoris, quam quanti prius dixerat; aut hoc, aut quippiam huius generis ſignificat, cum dicit, Druſo ludus eſt ſuggerendus. *Vtendum Tuſculano*] fanum in Tuſculano faciundum. ep.36. & 40. *Domi te incluſiſti,*] ut rationes conficeres. quod intelligit & ſupra ep.41. cum dicit: Venerat mihi in mentem monere te,ut idipſum,quod facis, faceres. putabam enim, commodius te idem iſtud domi agere poſſe interpellatione ſublata. & infra ep.48. Velim ſcire, quid tibi reſtet, aut iam ne confeceris. *Contudi enim animum,*] cum abhorreret à Tuſculano, quod quaſi admonitio uideretur amiſſae filiae; ſuſpenſus & incertus per aliquot dies ancipiti conſilio pependit, utrum Lanuuio in Tuſculanum,an Romam ſe conferret: itaque ep.40. Poſtridie, inquit, Iduum Lanuuij conſtitui manere, inde poſtridie in Tuſculano, aut Romae. & ep.41. Ego me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum,aut domum. & ibidem: Ego poſtridie Iduum Lanuuij manere conſtitui, inde aut Romae, aut in Tuſculano.& ep. 26.lib. 13. Proficiſcar hinc:quo autem Lanuuio? conor equidem in Tuſculanum, ſed faciam te ſtatim certiorem. Tandem uicit animum repugnantem,& in Tuſculanum profectus eſt. ep.41.& 42. *Contudi animum:*] pugnaui cum animo meo, & uici. Idem ep.45. Vincam,opinor, animum: Lanuuio pergam in Tuſculanum. *Si modo permanſero*] ſi modo in hac ſententia permanebo, ut in Tuſculanum eam. *Nec Cartini &c.*] narrabat Philotimus, tantum abeſſe ut Põpeius Cartini teneretur, ut etiam bellum eſſet adhuc ſatis magnum. Cartini: rectius puto, Carteiae: nam, Cartini, mendoſa dictio uidetur; cum in Hiſpania, qui hoc nomine appelletur, locus omnino ſit nullus. Carteia au

tem in extrema Baetica opidum eſt ad mare Ibericum, quo Cn. Pompeius Magni filius ex fuga ſe recepit, magno proelio uictus a Caeſare ad Mundam. auctor eſt, qui librum ſcripſit de bello Hiſpanienſi. *Teneri*] quia ſine copijs exire non audebat: ad extremum, ſeditione concitata, Carteienſium xxx naues longas occupauit, & profugit. auctor idem. *Qua de re &c.*] Clodius Patauinus acceperat litteras ex Hiſpania, Pōpeium Carteiae teneri. *Se id factum arbitrari*] cum dicerent; quod in litteris ad Clodium miſſis eſſet ſcriptum, ſe id arbitrari uere ſcriptum eſſe, ut Pompeius Carteiae teneretur. *Fuluiaſter*] Fuluio ſimilis: ſolet Fuluium imitari, qui pro Pompeio facile mentiebatur. ſolet eſſe mendax pro Pompeio: itaque non uidetur ei magnopere credendum. ep. 7. lib. 10. *Naufragio Caniniano*] ep. 36.

EPISTOLA . XLIV

Ego hic] Aſturae adhuc erat, ſtatim diſceſſurus. *Duo magna* συντάγματα] duos libros Academicos, & quinque de Finibus: quae ſcripſit Caeſare in Hiſpania bellum gerente contra Pompeij liberos. *Aberrare*] ep. 37. Ego hic ſcribendo dies totos nihil equidem leuor, ſed tamen aberro. *Optime*] quod ualet. ſupra de Atticae inualetudine. ἀκηδία] torpedo. ſcripſerat enim Atticus, inſolita quadam torpedine ſe teneri: quam graeco uerbo ἀκηδίαν nominauerat. eſt autem unum ex indicijs, quae morbum praenunciare dicit Hippocrates. *Etſi ſcribis nihil eſſe*] etſi ſcribis nullius periculi rem eſſe. ἀνεκτότερα] dolor ex interitu filiae tolerabilior Aſturae, quam in Tuſculano. Vt etiam ep. 26. lib. 13. Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe poſſim, quam Aſturae. *Erant*] quia diſcedere ſtatim cogitabat, ideo dicit, Erant, licet adhuc eſſet Aſturae. *Nec haec,*] ſi eſſet in Tuſculano, ut quibuſdam placuiſſe uideo; cum illis arbitrarer particulam, Nec, mendoſam eſſe, & affirmationem requiri potius, quam negatio-

nem. ſed, cum dixerit Cicero, Ego hic duo magna συντάγματα abſolui: apparet eum Aſturae adhuc eſſe. *Magis angunt &c.*] magis autem angunt in Tuſculano, ex filiae recordatione: itaque αἰκτότερα hic erant. *Etſi tamen*] pro Quãquam Cicero dixit Tamen etſi in epiſtola ad Plancium: Sed tamenetſi antea ſcripſi, quae exiſtimaui ſcribi oportere; tamen hoc tempore breuiter commonendum putaui, ne quo periculo te proprio exiſtimares eſſe. Quod ſi, Tamenetſi, pro tam etſi ponitur: cur, Etſi tamen, reijciamus? praeſertim cum idem Cicero &, Etiam ſi, dixerit &, Si etiam, eodem ſenſu: ut in oratione de haruſpicum reſponſis: Cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem ac paene diuinam aſſequi poſſes: tamen non dubito, quin ea tela &c. explano igitur, Etſi tamen, tamenetſi; uel, quod uſitatius eſt, tametſi. *Illa*] quae refricant dolorem. in Tuſculano, inquit, magis angor: ſed ubique tamen angor. ubique enim refricat amiſſae filiae recordatio, quamquam magis in Tuſculano. *De Caeſare uicino &c.*] in colle Quirinali & Quirini templũ erat, & Salutis aedes, Salutis augurium dicta. cum autem in Quirini templo ſtatua Caeſaris poſita eſſet, cũ hac inſcriptione, θεῷ ἀνικήτῳ, ut ſcribit Dio libro 43. facete ominatur Cicero, & ait, eum σύνναον Quirini malo, quam Salutis: ideſt, Salutis in templo Caeſarem eſſe nolo, ut ſcilicet ſeruari ne poſſit; in Quirini uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter a ciuibus occidatur. Vicino autem intelligit Attici. & paullo poſt per iocum, Domum, inquit, tuã pluris uideo futuram uicino Caeſare. Domum enim Atticus habebat in colle Quirinali, ab auunculo hereditate relictam, ut in ipſius uita Nepos tradit: & habebat prope Quirini templum, ut in primo de legibus ſcriptum eſt: & P. Victor in VI. regione ſtatim poſt tẽplum Quirini collocat aedes Attici, eademq. in regione Salutis aedem ſtatuit in colle Quirinali. unde

illud

illud ep.1.l.4. Tuae uicinae Salutis. *συν'ναον Quirini*] infra ipſe ſe explanat(ep.28.l.13.)cum dicit,hūc Quirini contubernalem. *Hirtium*:] librum ab Hirtio ſcriptum contra Catonem. *Amici noſtri*] Hirtij.

EPISTOLA. XLV.

Vincam, opinor, animum] Tuſculanum fugiebat; quod eius loci, ubi Tulliola perierat, adſpectus renouare dolorem uideretur: itaque ep.43. Contudi animum, & fortaſſe uici.& ep.26.lib.13. Conor equidem in Tuſculanum. non dixit Cogito, ſed Conor, ut inuitus, & animo repugnante. *Fundo illo*] Tuſculano. *Manebit*] aeternus erit. erit quidem dolor meus uitae aequalis, tantum aliquanto leuior: dies enim mitigabit. quod ſi Tuſculanum, quaſi admonitionem filiae, refugio: aut eo mihi numquam eundum eſt: (nam dolor idem manebit) aut, ſi iturus aliquando ſum, neſcio quid interſit, utrum nunc eam, an ad decem annos. *Admonitio*] Tuſculanum. cuius adſpectus admonitio quaedam amiſſae filiae uidebatur. non eſt, inquit, grauior is dolor, quem ex Tuſculani conſpectu capio,quam qui me dies noctesq. conficit. *Quibus aſſidue &c.*] quae erant iſtae admonitiones, quibus aſſidue Cicero conficiebatur? uirtutes Tulliolae.

EPISTOLA. XLVI

Tu igitur,] ſubaudi, ad me uenies. *Vel binae*] prius quam ad me uenias, uel binas uterque dare litteras poterimus. *Occurram*] ueniam ipſe ad te, ſi tu ad me minus commode poteris. *Magnum opus eſt.*] ut Scapulanos hortos habeamus: primum,quod emptori eſſe adi tum heredes nolunt:(ep.37.)deinde,quod, etiā ſi permittant, mihi tamen in auctione certamen impendet cum Othone,ideſt,cum cupido,cum locuplete, cū herede.ep.46. *Ad Clodiam*] ut potius de Clodianis hortis cogitem. *Explorandum eſt*] uidendum, quid de eo nomine ſperare poſſimus;ſine quo neutrum poſſemus, neque Scapulae hortos emere,neque Clodiae. *Cum Bal*

bo] quo adiuuante, nomen Faberianum facile potuiſſet expediri: quod, abſente Caeſare, cum Oppio rēp. adminiſtrabat; &, quae illi egiſſent, Caeſar omnia probabat. ſupra ep.28. Communices, inquit, cum Balbo, & Oppio, quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum. *Nec audere incerto*] non audeo hortos emere, incerto iſto nomine, hoceſt, niſi certus ſim pecuniam a Faberio futuram. *Quia tanti rem aeſtimas*] hic aliquis exponeret: quia ſcribis, Clodiae tibi hortos ualde probari. ego malo ſic: quia ſcribis, Clodiae hortos multo minoris eſſe, quam Scapulae: adductus in hanc ſententiam ab ipſo Cicerone; qui ſe ipſe interpretatur ep.29.l.13. A Clodia, inquit, ſperare uideor ob eam cauſſam, quod & multo minoris ſunt, & Dolabellae nomen iam expeditum uidetur. At relatiuum, Tanti, num quid poteſt ad paruitatem referri? poteſt: & exemplum eſt ep.38. interpretatione noſtra ſatis illuſtratum. *Illud*] hortos Scapulanos. *Magna res eſt*,] magni pretij. *Cum cupido &c.*] Othonem intelligit, unum ex coheredibus; qui & ipſe eoſdem hortos cupiebat. ep.39.& 41. *Hirtij librum*] in quo colligit uitia Catonis. ep.38.& 43. *Arbitrabar*] eū eſſe mendacem, & illa, quae dixit de Pompeio, uera non eſſe. ep.43. Solet omnino eſſe Fuluiaſter. *Pluris uideo futuram*] uideo fore ut pluris aeſtimetur. Iocatur. *Vicino Caeſare*] non quod ille prope te habitet, ſed quod eius ſtatua ſit in templo Quirini, a quo templo non longe abeſt tua domus. ep.43.

EPISTOLA. XLVII

Confeceris.] rationes. ep.41.& 42. *Totus*] cum uniuerſa familia. *Quod licebit*] quot, in antiquis libris: & mandaui meis, ut ita imprimerent. ego, Quotus. ut dicat, Tu ad me, quotus licebit. pro, cum tot comitibus, quot mea uilla poterit recipere. unde illud apud Horatium in epiſtola ad Torquatum:

„ Tu, quotus eſſe uelis, reſcribe; &, rebus omiſſis,

„ Atria

,, Atria ſeruantem poſtico falle clientem.
Quotus eſſe uelis, dixit, ideſt, quot comites uelis tecum adducere. Et Martialis: Dic, quotus es, quanti cupias cenare: eodem ſenſu.

EPISTOLA . XL IIX.

Cognationem,] quia Ciceronis auus amitam C.Marij ſepties conſulis in matrimonio habuerat. lib. 3. de legibus. *Quem ſcripſiſſem*] Cicero ſcripſit uerſibus librum de C.Mario, eumq. inſcripſit, Marius. lib. 1. de legibus. *L. Craſſi, aui ſui*] L. Licinij Craſſi, oratoris eloquentiſſimi, qui conſul fuit cum Q. Mucio Scaeuola. Aui ſui: materni. etiam ep.8.l.13. appellat eum L. Craſſi nepotem. *Vt ſe defenderem*] contra eos, qui negabant C. Marij nepotem eſſe. Eſt autem hic, Eroph lus ille Equarius medicus, de quo mentionem facit Valerius c.16.lib.9. quem Caeſar extra Italiam relegauit, doctus non C. Marij nepotem eſſe, ſed Erophilum quendam Equarium. cui deinde poſt mortem Caeſaris uncum eſſe impactum, quod de trucidando ſenatu cogitaſſet, ſcribit Cicero Philipp. 1. quod etiam ſignificat in ep.8.lib.14. *Propinqui eius*] C. Marius, ille ſeptem conſulatibus inſignis, uxorem duxit Iuliam Caeſaris amitam. ideo propinquum eius Caeſarem appellat. Plutarchus in Mario, & Caeſare, & Suetonius in Iulio; qui, eam à Caeſare pro Roſtris laudatam, ſcriptũ reliquit: quod & Plutarchus tradidit. *O tempora, &c.*] ſcripſerat Atticus aut ſic, aut in hanc fere ſententiam: Curtius conſulatum uellet, ſed dubitat petere. O tempora, inquit Cicero cum indignatione: fore, cum dubitet Curtius cõſulatum petere? quaſi dicat: Curtius igitur conſulatum uellet? infimi igitur homines de conſulatu cogitant? o tempora. *Fore*] uerbum per ſe poſitum. & eſt figura, ἀποσιώπησιν quam appellat Quinctilianus: quam fere ſolemus uſurpare, cum quid indignantes pronunciamus: quale illud apud Virgilium, Me ne incepto deſiſtere uictam? *Epiſtolam ad Caeſarem*

tibi miſi.] ut mihi reſcriberes, quid & tibi, & iſtis uideretur. Illa epiſtola Caeſarem Cicero ad Parthicum bellum cohortabatur. ep. 2. & 34. *Horti*] Scapulani: quorum auctio futura erat. paullo poſt: De Virgilio, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, quando auctio.

EPISTOLA . XLIX

Sexti auctioni] Sex. Peducaeus, Attici amiciſſimus, quippiam in auctione uenditurus erat, Attico auctionem curante amicitiae cauſſa. ep. 50. h. lib. & 2. lib. 13. *Quid dicam, gratus?*] nedum gratus.

EPISTOLA . L

Si unus eſſes.] ſi te unum haberem, minus ſolus eſſem, quam cum multos habeo. maiorem enim ex tuo unius, quam ex multorum ſermone delectationem capio. *A Peducaeo*] poſt auctionem Peducaei. ut epiſt. 30. lib. 13. Ab ea igitur. *Etiam ante*] non nihil ſignificas, te eſſe uenturum etiam ante Peducaei auctionem. *Quando auctio.*] hortorum Scapulanorum. nam Virgilius unus ex coheredibus Scapulanis. quod infra, epiſt. 26. lib. 13. non obſcure perſpicitur. ſcribit enim ſic: De Virgilij parte ualde probo. ſic ages igitur. & quidem id erit primum, proximum Clodiae. ep. 48. Horti quam in diem proſcripti ſint, uelim ad me ſcribas. *Vt tempora,*] ut poſtulant tempora. nihil. n. ſcripſi in epiſtola, niſi quod optimum ciuem deceret, ſed ut temporibus tamen paruerim. quaſi dicat: nō plane tamen, quod ſentiebam, edidi. quid agas? tempora ita ferunt. De eadem epiſtola paullo ante. *Iſti*] Caeſariani. *Simulatio*] nam, ſi eos ſimulare ſenſeris, pro eo accipiam, quaſi epiſtolam repudiarint. *De Caerellia*] cui debebat. ep. 21. l. 13. haec eſt, quam epiſtolarum, quae Familiares uocantur, l. 13. cōmendat P. Seruilio. *Perſcriptionem*] ſolutionem. perſcribemus enim in tabulis, cui data pecunia ſit. *Hoc metuere*] uereris, ne ſit contra dignitatem meam, ſi ego diutius debeā. *Alterum*] perſcriptionem. non metuis, ne non ſit, unde ſoluamus.

Ita

Ita locutus ep. 2 l. l. 14. *Suſtinenda ſolutio*] uidẽdum no bis eſt, ut ne Caerelliae prius ſoluamus, quam de Metone & Faberio, debitoribus noſtris, ſciamus: uidelicet, an poſſint & ipſi nobis ſoluere, & id quando uelint.

EPISTOLA. LI

Profectus eſt.] Athenas. *Praes pro Flaminio*] ep. 16. l. 14. *Quid egeris,*] num oſtenderis iis, quibus ſcis oſtendi me uelle. *De Silio*] de hortis Silij. ſupra. *Spintherem*] opinor intelligi filium P. Cornelij Lentuli, eius, quẽ ab aſſecla quodam Spintheris cognomen ſumpſiſſe Valerius tradit. nam pater iam perierat, ut in libro de claris oratoribus. & Spintheris cognomine filiũ quoque Plutarchus appellat in Caeſare. ep. 10. l. 13. & x I. lib. 14. *Securi es animi,*] non laboras. Libros de philoſophia his temporibus Cicero ſcribebat: quorum argumentum & ſententias fere ſumebat a Graecis; uerbis utebatur non admodum conſuetudine tritis, cum Graecorum uerborum uim exprimere Latinis uerbis cogeretur, idq. conſequi non poſſet uſitatis: ut in eo nimium libertatis aſſumens, de lingua Latina minimum laborare uideretur. *Talia*] de philoſophia. quos autem libros, non ſcribit: quod, tam prope cum eſſent, ut non modo per litteras, ſed etiam praeſentes ſaepe colloquerentur, nominare uidebatur eſſe minus neceſſarium. *ἀπόγραφα ſunt*] haec quae ſcribo, non ſcribo cum labore, cum e Graecorum libris deſcripta transferam in meos. *Verba tantum affero*] uerba affero de meo, res mutuor a Graecis.

EPISTOLA. LII

Epiroticae litterae] quas in Epirum ſcribis tuorum negotiorum cauſſa. Forte autẽ, Litterae, abundat. aptius certe ad breuitatem, Ciceroni in his epiſtolis familiarem, uideretur. *Faſciculum*] quem in Epirum mittis, ut ex Epiro deinde Athenas deferantur. nam Athenis erant Martianus & Montanus cum Cicerone filio. *Dediſti*] faſciculum, in Epirum perferendum.

IN . LIBRVM . XIII EPISTOLARVM . CICERONIS . AD . ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA . I

CICERONEM] filium. *Seuerius*] obiurgans eum, quod immoderatos ſumptus faceret. quod indicat illud, ep.46. Turpe eſt nobis illum, qualiſcumque eſt, hoc primo anno egere: poſt moderabimur diligentius. *Magis, quam quemadmodum*] dictio, Quam, uidetur abundare. ſic infra, Nec in hac quidem re quidquam magis, ut uellem, accidere potuit. *Tullios*] Martianum, & Montanum, qui cum Cicerone filio Athenis erant. quod illud oſtendit, epiſt.50.lib.12. L.Tullium Montanum noſti, qui cum Cicerone profectus eſt: ep.52.ibidem. Et illud: Miſi ad te epiſtolas ad Martianum, & Montanum. *Aut iſta proficient*] iſta, haec diligentia, qua tu in litteris tuis ad Ciceronem & ad Tullios uſus es. Proficient: ut Cicero in ſumptibus ſit reſtrictior. *De pecunia*] a debitoribus exigenda, ut hortos emere poſſet. *Ob eam cauſſam, quae ſuſcepta eſt*] ob fanum, quo filiam conſecrare deliberatum eſt. *Cuius feſtinationem mihi tollis*] non uis me feſtinare, neque pateris ut ego te urgeam, cum hac aeſtate nos, quod uolumus, habituros affirmes. *Iſtis placeat*] iſtis: Caeſarianis. placeat: mittenda ſit ad Caeſarem, nec ne.ep.49. *Nicias*] hic erat apud Ciceroné.ep.25.& 52.l.12. *Quanti patré feci*] cuius quaeſtor Cicero fuerat in Sicilia, auctore Pediano. *Et ſi de epiſtola*] ad Caeſaré: de qua paullo ante.

EPI-

EPISTOLA · II

Celeritas tua,] in ſcribendo. *Res ipſa*] quam ſcripſiſti: qua nihil poteſt eſſe indignius. *Humanitatem omnem*] omnem ſenſum humanitatis: ut iam neque dolere ullo damno, neque laetari ullo commodo poſſimus. id autem ob interitum filiae; qua amiſſa, nihil iam in reliqua uita ſibi eſſe curandum ſtatuebat. *Verumtamen.*] exſpectabam. & eſt figura, qua uſus eſt ep. 8. & 12. lib. 14. & in epiſtola ad Tironem his uerbis: Confice profeſſionem. etſi haec pecunia ex eo genere eſt, ut profeſſione non egeat. uerumtamen. *Epiſtolas*] quibus eos Cicero rogabat, ut exactionem Faberiani nominis adiuuarent. nam & ſupra, ep. 28 lib. 12. Cum Oppio, inquit, & Balbo communices, quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Faberianum. *Et tamen*] quamquam ad Oppium & Balbum ſcripſi de Faberio: tu tamen ſicubi Piſonem poteris conuenias, ut cum eo de auro colloquaris. Et, opinor, hoc intelligit, ut ad emptionem hortorum auream pecuniam a Piſone argentario mutuam ſumeret uſura pendenda: uel: ut argentea pecunia Piſoni daretur, Piſo auream redderet. Piſonem autem argentarium fuiſſe, indicat illud ep. 5. lib. 12. Ad Aulum ſcripſi, ut ea, quae bene noſſem de auro, Piſoni demonſtrarem. quo etiam loco de permutatione agitur. & infra ep. 4. Si quid poteris, inquit, cum Piſone conficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. utrobique enim Auli mentio; & utrobique eius opera apud Piſonem Cicero uidetur uti. de Piſone autem ep. 4. 10. 12. huius lib. & 10. lib. 14. *Attribuatur,*] numeretur, ſoluatur. Attributam pecuniam Pedianus dicit eſſe, quam in ſtipendium militum ex aerario depromptam tribuni aerarij quaeſtoribus adnumerabant. idem fere M. Varro. ſed a rebus publicis tranſferri ad priuatas, docet illud ep. 3. lib. 16. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam

quam explicata ſunt; tamen, quod & Dolabellae nomen in his eſt, & attributio eſt mihi nominum ignota, conturbor. item illud in epiſtola ad Tironem fam. lib. 16. De attributione conficies: de repraeſentatione uj debis. De domeſticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi certa, quid Octauius, quid Antonius. *Accipies ab Erote*] cognoſces ab Erote, quantum nobis a Faberio debeatur. is enim Ciceronis rationes procurabat. ep. 15. & 18. lib. 15. & 2. & 14. lib. 16. *Ariobarzanis filius*] eius, quem a Mithridate fuiſſe expulſum legitur in oratione pro lege Manilia. *Eum Sextius noſter parochijs publicis occupauit*] ei Sextius noſter & domum iam, & omnia ad uictum neceſſaria de publico curauit. *Parochijs:*] praebitionibus: & parochus, qui huic muneri praeerat, ut ſumptu publico ſiue legatos, ſiue alios muneribus ornaret, aut etiam aleret. & dixit, Occupauit, quaſi, ante me cepit, ut ego eum fruſtra ſim inuitaturus. quale illud in Tuſculanis, opinor, quaeſtionibus: Occupaui te fortuna, atque cepi, omnesq. aditus tuos intercluſi, ut ad me adſpirare non poſſes. legendus Acron in illud Horatij, Proxima Campano Ponti quae uillula tectum Praebuit, & parochi, quae praebent ligna, ſalemq. *Summo beneficio meo*] nam Ariobarzanem, eius fratrem, Cappadociae regem, praeſentibus inſidijs nec opinantem liberauerat, regnumq. ei ſeruauerat, ut in epiſtola ad ſenatum, & in ea, quam eodem libro ad Catonem ſcripſit. ep. 20. lib. 5. & fam. ep. 2. & 4. lib. 15. *Cum fratribus illius*] unum Ariobarzanem ſeruauit, ut ipſe ad ſenatum & ad Catonem ſcribit: & unum ibi nominat Ario barzanis fratrem Ariarathem: ut hic uideatur, Fratre, legendum potius, quam Fratribus. ſed, repugnantibus antiquis libris, nihil muto. *Apud me*] domi meae: cum tamen ipſe abeſſet. ſic locutus ep. 3. lib. 15. *Auctio Peducaei*:] cui Atticus dare operam uolebat. ep. 48. lib. 13. *Cum poteris ergo*] ad me uenies. *Faberius*] exa-

ctio

ctio nominis Faberiani. *A diſcipulis*] quos Romae habebat. & fortaſſe is eſt, qui Cicerones filios docuerat: de quo ſupra.

EPISTOLA III

Nondum ſcilcet,] litteras equidem a te exſpectabam, ſed nondum tamen. qui enim tabellarij a te mane diſcedunt; (erat autem Atticus Romae, Cicero in Tuſculano, ut propinqui maxime eſſent: ep. 12.) mane certe huc peruenire non poſſunt, multo etiam minus, qui meridie. *Iſta nomina*] de quibus ad me ſcribis. Cicero, cum pecuniam non haberet, unde hortos emeret, Attico mandauerat, ut aliquid uenderet. Atticus in uenditione non pecuniam accepit ab eo, qui emit, ſed nomina, ita tamen, ſi ea nomina Cicero probaſſet, ad quem de ea re ſcripturus erat. *Videbis dubitare*] quod & plura ſint nomina, ut exigi deinde omnia, niſi magna moleſtia, non poſſint; & in iſtis nominibus non bonum nomen Coelius uideatur. *Ad me refers*] Atticus ad Ciceronem retulerat de nominibus illis, ut faceret ipſe quod liberet; hoceſt, ut illa uel acciperet, uel reijceret, quandoquidem ipſius res ageretur. *Ipſe*] ſi ipſe adeſſem, & meum negotium gererem. *Vtrumque laudo*] utamur, inquit, his nominibus. nam neque mihi plura uidentur: & Coelium probo. *Factus eſſet*] Germani in ſuis libris, Factus es: ego, Factus eſſes: hoc ſenſu: niſi haec nomina haberemus, tu aliquando praes factus eſſes pro me. & quia dixerat, Aliquando, incertum tempus & incertam rem ſignificans: definit, & tempus remq. exprimit, cum infert, In his quidem tabulis. in his quidem tabulis, quas in hortorum emptione facturus ſum, pro me certe ſpopondiſſes; niſi haec haberemus nomina, quae hortorum uenditoribus dari poſſent. *A me igitur omnia*] fient. ego te de ſponſione non rogabo: ipſe per me omnia conficiam. *Quod*

dies

dies longiores:] malim ſic, Quod dies longior eſt: ut intelligatur dies nominum exigendorum, quam ſcripſerat Atticus abeſſe longius, quam oporteret. *Teneamus modo, quod uolumus, &c.*] contingat modo, quod optamus, ut ſcilicet hortos aſſequamur. nam, quod ad diē nominum attinet, quam ſcribis longiorem eſſe: puto fore, ut praeco, qui Scapulanos hortos in auctione uenditurus eſt, non praeſentem pecuniam ab emptore poſcat, ſed diem largiatur ſolutionis faciendae non minus longam, quam ea dies eſt, ad quam haec nomina exigentur. quod ſi iſtam diem praeco non concedet; non dubito, quin ab heredibus eam impetremus. itaque utamur his nominibus: neque te iſta dies moueat; cum aeque longa futura ſit ea, quam ad hortorum pretium perſoluendum ſi minus praeco, heredes certe dabunt. *Videbis*] ut in auctione Scapulanorum hortorum, quantum poterint, nos adiuuent. Erat enim ex coheredibus: quod inſequens membrum declarat. *Pars duorum*] quae pars hortorum ad Criſpum, quae ad Muſtelam pertineat. ep. 5. *Epiſtolam*] mihi à Bruto miſſam.

EPISTOLA. IV

Habeo munus &c.] infra ep. 26. ita ſcribit: Sicunde potes, erues, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. eorum nomina Atticus inuenit, inuenta miſit ad Ciceronem. Habeo, igitur, inquit, munus à te elaboratum decem legatorum. Et hic quoque perſpicuum eſt, lapſum eſſe in ordine qui has epiſtolas retulit in uolumina: cum infra de nominibus decem legatorum Atticum roget, hic autem ea ſe dicat accepiſſe. *Et quidem puto*] puto eos fuiſſe, quos tu ſcribis. *Nam filius &c.*] dixerat olim Hortenſius Ciceroni; in decem legatis cum L. Mummio ad bellum Achaicum profectis Tuditanum fuiſſe; cum Tuditanum proauum ſuum intelligeret, Cicero autem de auo dictum acciperet. ſed Atticus proauum fuiſſe oſten-

oſtendit, eius patrem, quem Cicero ſignificari ab Hortenſio putauerat. Reſpondet igitur ad epiſtolam Attici, in qua ille ſcripſerat, in decem legatis fuiſſe Tuditanum Hortenſij proauum; cum Cicero eius filium, Hortenſij auum, intelligi putaſſet. Senſus eſt: Puto plane fuiſſe decem legatos, quos ad me ſcripſiſti, & fuiſſe in ijs Tuditanum Hortenſij proauum. ego autem de Tuditano eius filio intellexeram: quem in decem legatis non fuiſſe, nunc quidem facile credo; cum quaeſtor fuerit anno poſt, quam quaeſtor Mummius: ut ſimile ueri non ſit, legatum Mummij fuiſſe, cum adhuc eſſet adoleſcens. uide ep. 6.31.32. & 33. *Mummius*] L. Mummius Achaicus, qui conſul fuit cum L. Cornelio Lentulo, clarus euerſa Corintho. *De nominibus quaeris quid placeat*] de nominibus legatorum a te ſcriptis. Placere: oſtendit ſibi placere legatorum nomina, cum dixit, Et quidem puto. *Conficies*:] de auro. ep. 1. *Aulus &c.*] Aulus in eo nos adiuuabit. *Velim ante poßis*:] cuperem, ante Bruti aduentum liceret tibi in Tuſculanum ad me uenire. *Vt quaerat*] ut quaerat de familiaribus, aut de ſeruis Bruti, quo die ſit uenturus in Tuſculanum. *Et uidelicet*:] & uidelicet puto ita eſſe. cum enim ad Corinthum fuerit, & fuerit conſulis frater; conſentaneum eſt, eum in decem legatis, quos frater habuerit, fuiſſe.

EPISTOLA V.

Torquatum] librum Torquati nomine inſcriptum: de quo ep. 32. Torquatus Romae eſt. iuſſi, ut tibi daretur. *Vrge*.] ut hortos ſuos nobis uendat. *Illam diem &c.*] intelligit hortos Scapulanos, cum dicit Illam diem: cum, Iſtam, Silianos: & diem intelligit ſolutionis. Silius enim concedebat, ut hortorum ſuorum emptor menſe Maio pretium perſolueret: heredes Scapulae tam longam diem non concedebant. ideoq. Atticum Cicero hortatur, ut urgeat de Silianis. *De Criſpo, & Muſtela*] hoceſt de hortis Scapulanis:

nis: uterque enim heres erat Scapulae. ep. 3. *Aduentum*] cum in Tuſculanum ueniet. *In magno noſtro negotio*] de hortis ſcilicet.

EPISTOLA. VI.

De aquaeductu] non in agro, ſed in urbe. *Columnarium &c.*] tributum, quod in ſingulas columnas domum ſuſtentantes exigeretur, propterea quod opulentiam ſignificarent habitantium. Caeſar lib. 3. de bello ciuili: Acerbiſſime imperatae pecuniae tota prouincia exigebātur. multa praetereą generatim ad auaritiam excogitabantur. in capita ſingula ſeruorum ac liberorum tributum imponebatur, columnaria, hoſtiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, uecturae imperabantur. *Vide, ne nullum*] malo, Vllum. ut dicat; uide, ne in columnarium ullum uectigal incidamus: uide, ut omnino columnarij debitionem effugiamus. Forte quippiam cum columnis Atticus aedificabat Romae Ciceronis nomine: ut de columnario deinde pendendo non ſine cauſſa Cicero timeret. *Legem*] qua columnarium antea pendebatur. *Piſoni &c.*] argentario, pecuniam, Catoni pupillo, aut cius tutoribus creditam, repetenti. *Coheredibus*] Catonis creditoribus. *De puero Lucullo*] ſi de pecunia, quam Luculli pueri tutor in Achaia ſumpſit, Piſo aget. erat autem, ut eſt in prooemio libri 3. de finibus, unus e tutoribus Cicero. *Cum illius obiurgatoria*] qua Brutus eum obiurgauerat, quod interitum filiae mollius ferret, quam uirum deceret. itaque ipſe Brutum ſolans in morte matris, Eſt, inquit, alienum tanto uiro, ut es tu, quod alteri praeceperit, id ipſum facere non poſſe. me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua a nimio maerore deterruit. cum enim mollius tibi ferre uiderer, quam deceret uirum, praeſertim eum, qui alios conſolari ſoleret; accuſaſti me per litteras grauioribus uerbis, quam tua conſuetudo ferebat. *Iudiciali modeſtia ut caream*] ſcripſerat

pſerat Atticus, eſſe qui eius patrocinium in iudicijs deſiderarent. uidebis, inquit Cicero, ne quis mihi moleſtus ſit, ut eum in iudicio defendam. nam iudiciali moleſtia omnino cupio carere. *Iſtum*] quem tu ſcribis in decem Mummij legatis fuiſſe. *Filium*] iſtius Tuditani filium fuiſſe putaram in decem: ſed uidelicet aſſentior tibi, qui patrem ſcribis fuiſſe; cum filius, qui tum erat adoleſcens, legatus eſſe non potuerit. *Mummium fuiſſe ad Corinthum*] cum Lucio fratre, qui eam deleuit. ep. 4. *Spurius*] nepos, ut opinor, Spurij Mummij, quem dicit ad Corinthum fuiſſe cum fratre. *Nuper eſt,* Epiſtola &c.*] tale quippiam deſideratur, Mortuus: ut, Qui nuper eſt mortuus, legatur, quod in antiquo libro legitur. *Miſſas*] a Sp. Mummio. *Quin fratri fuerit legatus, non in decem*] proficiſcentibus ad bellum legati dabantur: poſtea, ut uicta prouincia componeretur, decem legati decernebantur. in oratione pro Cornelio Balbo, C. Caeſarem, inquit, ſenatus & genere ſupplicationum ampliſſimo ornauit, & numero dierum nouo, idem in anguſtijs aerarij uictorem exercitum ſtipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit. Et de prouincijs conſularibus: Actum eſt de decem legatis: quos alij omnino nō dabant, alij exempla quaerebant, alij tempus differebant, alij ſine ullis uerborum ornamentis dabant. Et in epiſtola ad Lentulum: Stipendium Caeſari decretum eſt, & decem legati. quamquam Caeſari, ob multas de Gallis uictorias, dignitatis cauſſa decem legati decreti ſunt, non ut Gallia, in qua bellum adhuc gerebat, in prouinciae formā redigeretur. Fuit igitur Sp. Mummius in primis fratris legatis, in decem non fuit. *Illum fratri*] Sp. Mummium L. Mummio. *In primis eius legatis*] in ijs, quos primum eduxit.

EPISTOLA VII.

Haec cures,] haec, quae ad me ſcripſiſti. nam Attici litteris reſpondet. *A Caeſare*] in Hiſpania bellum ge-

rente contra Pompeij liberos. *In epiſtola noſtra*] intelligit epiſtolam, quam ad Caeſarem ſcripſit: quam tamen, ut opinor, non miſit, quod in ea Caeſaris amici, qui Romae erant, nimium multa mutari uellent. ep.27. & 28. argumentum autem illius epiſtolae hoc fuit, ut Caeſar remp. conſtitueret; quae minus firma uideretur, legibus, quas ipſe tulerat, neglectis; deinde ad Parthicum bellum proficiſceretur.ep.33. *Leges ſuae*] ut de iudicijs, de ſumptibus, de praemijs eorum, qui plures filios ſuſcepiſſent. quas leges tulit poſt bellum Africanum: Dio lib.43. *Eſt εὔλογον*] uelle Caeſarem Romae manere propter eam cauſſam. *Idq. eram ſuſpicatus &c.*] ego item exiſtimaueram, fore, ut Caeſar maxime propter eam cauſſam Romae uellet manere, ne ſe abſente leges ſuae negligerentur: idq. ſcripſi in epiſtola ad Caeſarem. *Sed iſtis mos gerendus eſt*] quibus eam epiſtolam mitti non placet.ep 28. *Niſi places &c.*] niſi tu in hac opinione es, ut hanc ipſam ſententiam perſequamur, hoc eſt, ut omnino ſcriptam epiſtolam ad Caeſarem mittamus. *Et Lentulum cum Metella feciſſe diuortium.*] refertur ad illud, Sextius narrabat. *De Muſtela, aut ſi Silium uideris*] de hortis Scapulanis, & Silianis. hoc ſupra ita ſaepe narratur, ut hic putidum uideatur explanare. *Miſi equidem ei nunciari,*] pro, ſignificaui, ut ei nunciaretur. infra ep.10. Hodie Spintherē exſpecto: miſit enim Brutus ad me. Et ad Brutum, ep.16.lib.xi. fam. Mitte ad Lupum noſtrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Raro tamen cum infinitiuo iunctum inuenitur: & abundare poteſt, Nunciari. Et ep.9.ad Tironem: Curio miſi, ut medico honos haberetur.

EPISTOLA · IIX

Triplices remiſeras.] modo a me diſceſſeras, & paullo poſt ego ad te trinas litteras miſeram, tuq. ad omnia reſponderas: ut iam, quod ſcribam, nihil plane ſit. Triplices: non dicit, trinas, ſed triplices, quaſi, tribus

meis

meis epiſtolis reſpondentes. Et cum dicit, Paullo poſt triplices remiſeras; plus dicit ad oſtendendam argumenti inopiam, quam ſi dixiſſet, Paullo poſt trinas ad te miſeram. quod enim tribus epiſtolis Cicero ſcripſiſſet, colligere eadem illa, & in quartam conijcere potuiſſet: quod facere nonnumquam ſolemus. ita ſcribendi ſententiam habuiſſet. cum autē non modo ipſe ad Atticum trinas miſiſſet, ſed Atticus ad omnia reſpondens triplices remiſiſſet: iam plane, quod ſcriberet, reliquum nihil erat. *Coelianorum*] uide illud ep. 7. lib 12. In Bruti epitoma Fannianorum. *A Philoxeno*] mitte Panaetij librum de prouidentia, a Philoxeno ſumptum.

EPISTOLA . IX

Dolabella] confectum enim bellum erat in Hiſpania: cui Dolabella interfuit, & ante Caeſarem in Italiam reuertit. ἐκτενέστερον] cum maiore ſignificatione beneuolentiae. Et ſubintelligi perſpicuum eſt, illius ſermone. *Ventum eſt tamen ad Quinctum*] pro, Tamen, rectius mea ſententia legeretur, Tandem, ſenſu non obſcuro. *Multa ἄφατα, ἀδιήγητα*] dicebat Dolabella à Quincto filio dicta contra Ciceronem in Hiſpania: quod & antea litteris idem Dolabella obſcure ſignificauerat. ep. 37. l. 12. *Exercitus*] Caeſaris in Hiſpania. non, inquit, ſecreto, aut inter paucos mihi male dixit Quinctus, ſed ita palam, ut exercitus omnis cognoſceret. & cum alia in me coniecit ἄφατα ἀδιήγητα, tum unum eiuſmodi, quod ego, niſi exercitus id ſciret, non dico Tironi dictare, ſed ipſe ſcribere non auderem. *Sed hactenus*] reprimit ſe. nam cum oſtendiſſet, illud maledictum a Quincto in ſe collatum ita turpe eſſe, ut ſcribendum non uideretur, ſed ſcribere tamen ſe uelle, quando id exercitui notum eſſet uniuerſo: uictus acerbitate rei, ſcribendi conſilium omiſit, & intulit, Sed hactenus, figura utens ſententiam terminante. *Secum egiſſem*,] de re Torquati. ut apud

Caeſarem aliquid ageret Dolabella Torquati cauſſa; cum Torquatus ipſe gratia minus poſſet, qui Pompeianus fuiſſet. intelligo autem Aulum Torquatum: nam Lucius frater perierat, ut in Bruto legitur: quem librum ante hoc tempus ſcriptum eſſe, uel id aperte indicat, quod in eo libro Marcellum ait Mitylenis uiuere, hic autem occiſum eſſe tradit. ep. ſequenti. *Si quid de Bruto.*] quid ſignificat? Bruti nouas nuptias. nam, dimiſſa Claudia, Appij filia, de qua in familiaribus epiſtolis lib. 3. ep. 4. Porciã duxit Catonis Vticenſis filiam: cuius & Plutarchus in Bruto, & Catone Vticenſi, & Valerius Maximus lib. 3. mẽtionẽ fecerũt. *Nicias*] qui erat apud Ciceronẽ. ep. 23. & 51. l. 12. *Confectum putabat*] de Porciae nuptijs. & confectum ſane eſt ante Caeſaris aduentum. nam infra, Porciae laudationem, ſcribit, eſſe mittendam Domitio; & Bruto; Domitio, quod filius eſſet; Bruto, quod affinis, ex Porciae coniugio. ep. 37. & 45. *Diuortium*] Claudiae. *Laboro idem, quod tu*] ut Porciam ducat, Catonis filiam. in quo fallitur Plutarchus, qui Brutum ait eam uxorem accepiſſe a Catone auunculo; cum haec ſcripta ſint poſt deuictos in Hiſpania liberos Pompeij, id eſt poſt obitum Catonis. *Offenſionis*] ſi quid apud homines offendit, quod Claudiam repudiarit. *Haec res*] nuptiae Catonis filiae. quos enim offendit Claudiae diuortio, eos ſibi reconciliabit Porciae coniugio. Et non ita multo poſt eadem de re, Bruto, inquit, quamprimum agendum puto, praeſertim ſi ſtatuit: ſermunculum enim omnem aut reſtinxerit, aut ſedarit. erat enim Catonis nomen maxime populare, quod nemo umquam a libertate conſtantius ſtetiſſet, uſque eo, ut ſibi mortem conſciſcere maluerit, quam ſeruire. *In Arpinum*] erat enim in Tuſculano, cum haec ſcripſit. *Conſtitui*] ut fructus redderent uberiores. Fuit faciendum, inquit paullo poſt, ut conſtituerem mercedulas praediorum. *Exeundi*] ſi manerem hic ad Caeſaris aduen-

aduentum, cum ex bello Hſpanienſi Romam uictor redibit tum mihi in Arpinum ire minus liceret, ne ille ſuſpicaretur iccirco me longius diſcedere, quod uictorem aequo animo uidere non poſſem. eundum igitur, ante quam ueniat. *De cuius aduentu*] ad quam diem affuturus eſſet. *Illuc*] in Arpinum. *Quid negotij ſit*] in conſtituendis praediolis.

EPISTOLA. X

De Marcello,] quem P. Magius Chilo in Athenienſium portu interfecerat. exſtat de eius interitu Sulpicij epiſtola ad Ciceronem. *Neque acciderat antea*] numquam enim acciderat, ut clariſſimus uir ab homine taeterrimo, ueteri amico, & comite, nullam ob cauſſam occideretur. cum autem nunc acciderit, quod nemini in mentem ueniſſet timere: nullum iam eſt periculi genus, quod metuendum non ſit. *παρὰ τὴν ἱστορίαν,*] ſcripſerat Atticus Ciceroni, ut ſe diligentiſſime cuſtodiret, praeſertim reliquum conſularem: hoc, inquit, eſt praeter hiſtoriam; contra ueritatem. quid enim? Ser. Sulpicius non & ipſe conſularis? *Tu:*] poſuiſti in epiſtola tua. uel coniunge ſic: *παρὰ τὴν ἱστορίαν,* tu praeſertim, reliquum conſularem. ut ſit, Tu praeſertim, qui errare non ſoles in hiſtoria. *Reliquum conſularem*] ſubintelligitur, ut omni diligentia tuear, atque conſeruem. *Hoc nullam ad partem ualet*] haec cautio, atque haec diligentia, quam in tuenda ſalute adhiberi uis, quem fructum afferet, mihi praeſertim, qui in uita iam quod agam nihil habeo, neque domi, neque foris? Equidem ſic exiſtimo, non minus bene actum cum illis, qui perierunt, quam nobiſcum, qui fortunae beneficio conſeruati ſumus. *Quid enim ſumus?*] non eſt de pluribus ſententia, ſed de ipſo tantum. nam infert, Quod niſi hoc mihi ueniſſet in mentem, ſcribere iſta neſcio quae; quo me uerterem, non haberem. *κωμῶτιρα*, & *πολιτικώτερα*] ſubaudi, mittenda. Puto, inquit, quem

admodum tu ſcribis, librum aliquem ad Dolabellam nobis eſſe mittendum, qui contineat non τὰ φιλόσοφικά, ſed potius κοινότερα quaedam; & πολιτικώτερα. quod eius generis ſcripta magis uiderentur Dolabellae cōuenire, qui non in ſtudijs doctrinarum, ſed in republica, & in communi quodam litterarum genere uerſatus eſſet. *Valde enim deſiderat*] ep. 13. Volo Dolabellae ualde deſideranti: nō reperio, quid: & ſimul αἰδέομαι τρῶας. *Brutus ſi quid*;] ſi Porciam in matrimonium duxerit. Plutarchus in Bruto. *Si ſtatuit*] ſi ſtatuit eam ducere, puto ei faciundum eſſe ut quamprimum ducat. *Sermunculum*] eorum, qui diuortium Claudiae reprehendebant. nam & ſupra: Nicias confectum putabat, ſed diuortium non probari. *Reſtinxerit, aut ſedarit*] hoc eſt quod dixit in epiſtola proxima ſuperiore: Si quid eſt offenſionis, haec res mederi poteſt. nam populum non tam offendit Claudiae diſſidio, quam delectabat Porciae nuptijs. *Qui loquantur etiam mecum*] Claudiae diuortiū improbantes. *Ipſe*] Brutus. haec, inquit, ipſe optime ſtatuet, praeſertim ſi utetur conſilio tuo. mecum enim hac de re loqui non poterit, qui in Arpinum cogito x i. Kal. Quinct. x i. *Kal.*] Quinctiles. profectus tamen eſt triduo poſt, nempe i i x. Kal. ut ſcribit ep. 21. & 34. *Sed tamen illic*] illic tamen quiddam eſt, quod agam. quid aūt illud erat? ut ſcilicet ſua praediola conſtitueret. lege in ea, quae hanc antecedit, & ea, quae conſequitur, epiſtola. *Spintherem*] hic eſt, de quo ep. 51. lib. 12. & 10. lib. 14. a patre Spintheris cognomen accepit. *Miſit*] ſignificauit. ut illud ad Tironem: Curio miſi, ut medico honos haberetur. & ad Brutum: Mitte ad Lupum noſtrum. ut is nobis eas centurias conficiat. *De interitu Marcelli*] erant enim, qui ſuſpicabantur, M. Marcellum a P. Magio fuiſſe occiſum auctore Caeſare. *Cum de Magio conſtet*] cum conſtet, P. Magium, qui Marcellum uulnerauerat, paullo poſt flagitium agnouiſſe,

ſeq.

ſeq. ipſum, ſibi e ſcelere iratum, interfeciſſe: res indicat, eius facti cauſſam non in Caeſarem, ſed in Magij furorem conferendam. *Non intelligo*] cur Brutus Caeſarem purget. apparet enim, aliquid in Caeſarem dici. quod quale ſit, uelim explanes. *Quamquam &c.*] ego, inquit, quod ad me attinet, non dubito, quin Magius amentia impulſus Marcellum interfecerit inſcio Caeſare: ſed illud cogito, quaenam illi tantae amentiae cauſſa potuerit eſſe, ut talem uirum, amicum ſuũ, etiam ſponſorem occideret. *Nimirum id fuit*] nimirum propter eam ſponſionem Marcellum Magius interemit. cum enim una cum Marcello Romam rediret, & creditoribus non haberet unde ſolueret: credo, petijſſe aliquid a Marcello ſponſore ſuo, illum autem non quidem cum opprobrio, ſed conſtanter reſpondiſſe, negantem ſe daturum: ex eo Magium in iram & amentiam prolapſum, illum occidiſſe. Hoc Cicero, coniecturam ſecutus, opinabatur: ſed Valerius Maximus lib. 9. aliam ponit eius amentiae cauſſam: cuius uerba ſubſcribemus: Conſternatum, inquit, Magij Chilonis amentia pectus, qui M. Marcello datum a Caeſare ſpiritum ſua manu eripuit, uetus amicus, & Pompeianae militiae comes, indignatus aliquos ſibi amicorum ab eo praeferri. urbem enim a Mitylenis, quo ſe contulerat, repetentem, in Athenienſium portu pugione confodit, protinusq. ad irritamenta ueſaniae ſuae trucidanda tetendit.

EPISTOLA. XI

Credebam eſſe facile:] longius abeſſe a te. nam haec ſcripſit Arpini, quo ſe ex Tuſculano contulerat. *Poſtea quam ſum a te diſiunctior*] poſtea quam huc ueni, e Tuſculano profectus. ubi minus eram a te diſiunctus, quam nunc ſum. nam Roma multo propius abeſt Tuſculanum, quam Arpinum. *Fuit faciendum*] ueniendum omnino huc fuit. *Mercedulas praediorum*] ſupra: Mihi Arpinum eundum eſt: nam opus eſt conſtitui a

nobis illa praediola. *Mercedulas*] uect gal, quod ex praediorum locatione capiebat: ut ep. 30. lib. 12. Ciceroni, uelim hoc proponas, ut ſumptus huius peregrinationis accõmodet ad mercedes Argileti, & Auentini. & ep. 18. lib. 15. Ab Erote quaeras, ubi merces inſularum. *Conſtituerem*] certiores atque uberiores redderem. *Onus obſeruantiae Bruto noſtro imponerem.*] cum enim uterque eſſet in Tuſculano, Brutusq. Ciceronem quotidie uidere uellet; Cicero autem ad illum quotidie ire non poſſet; ſequebatur, ut Brutus ad Ciceronem. quod Cicero nolebat, indignum exiſtimans, Brutum ad ſe quotidie domum uenire. Exiui, igitur inquit, e Tuſculano, ne Bruto noſtro quotidie ad me ueniendi onus imponerem. *Obſeruantiae*] obſeruare eſt aſſidue cum aliquo eſſe honoris cauſſa. unde illud in prima epiſtola: Dies fere nullus eſt, quin hic Satyrus domum meam uentitet: obſeruat L. Domitium maxime: me habet proximum. Et Philipp. 11. Cuſtoditus ſum a te, tu a me obſeruatus in petitione quaeſturae. *Commodius colere inter nos*] nam hoc tempore minus cõmode poterant. itaque ep. 23. Nunc, inquit, cum ita ſimus affecti, ut non poſſimus plane ſimul uiuere; (intelligis enim profecto, quo maxime poſita ſit συμβίωσις) facile patiebar nos potius Romae una eſſe, quam in Tuſculano. *Priuabatur &c.*] mecum eſſe quotidie uolebat, nec id poterat ſuo commodo, cum ei ueniendum ad me eſſet. ita nullam delectationem capiebat ex Tuſculano. *Veneris*] Romam. *Egeris*] de nuptijs. ep. 9. *Quando obuiam*] Caeſari proficiſcatur, ex Hiſpanienſi bello reuertenti. *Conuenias*] uide illud ep. 2. Piſonem ſicubi de auro. *Quàm maturum*] aurum enim a Piſone quaerebat, ut Scapulanos hortos, quos in auctione coheredes uenditurі erant, poſſet emere. *Maturum*] quia dies auctionis inſtabat: quod infra paullo apertius, his uerbis: De Scapulanis hortis toto pectore cogitemus: dies adeſt.

EPI-

EPISTOLA XII

De Attica] quod eam ſignificabant aegrotare. ep. 13. 15. 17. 21. & 22. Conſolabare] cum cauſſam ſcriberes, cur eius inualetudinem putares fore non diuturnam. Aegritudinem] dolorem & moleſtiam meam ex Atticae morbo ſuſceptam. Et eſt aegrotatio in corpore, aegritudo in animo. ipſe Tuſculanarum quaeſtionum lib. 3. Vendidiſti.] metaphora ſumpta de ijs, qui, quod uendere cupiunt, prius laudant, quo libentius ematur. ex quo illud Horatij: Laudat uenales, qui uult extrudere, merces. Vendidiſti, inquit, praeclare oratiunculam meam pro Q. Ligario: hoc eſt, ita meam orationem laudaſti, ut alij, tuam auctoritatem, tuumq; iudicium ſecuti, eam probare coeperint, aeque atque ij, qui uenditori, ſuas merces laudanti, fidem adhibentes, bonum ſaepe putant eſſe, quod uitioſum eſt. infra ep. 13. Ligarianam, inquit, praeclare auctoritas tua commendauit. ſcripſit enim ad me Balbus, ac Oppius, mirifice ſe probare. Praeconium deferam] perſtat in trãſlatione. nam praecones in auctione uendebant. dicit igitur, Praeconium, ideſt uendendi munus. Cum aliquid, inquit, a me ſcriptum emittere uoluero, rogabo te, ut id ante, quam emittatur, tua auctoritate commendes: ut ſcilicet alij deinde probent, quod a te, tali uiro, prius eſſe laudatum ſenſerint. De Varrone] Varronem deſiderare aliquid a me, ut ſcilicet meis eum ſcriptis intexam. epiſt. 14. Nuſquam] quod neque in orationibus perſonae loquentes inducuntur: & in libris, qui rationem oratoriam complectantur, ſcis Varroni locum non eſſe, ex eloquentia minus claro. in oratorijs quidem libris ideo ei locus non fuerat, quod ab ijs, qui diſputant, mentio cuiuſquam fieri non potuit, niſi eius, qui illis notus, aut auditus eſſet. ep. 16. l. 4. Denunciauerat &c.] dixerat, ſe magnum quiddam uelle ad me mittere. προσφώνησιν] libri deſtinationem, dedicationẽ, ut nunc loquimur,

mur, expreſſit graeco uerbo, quod latino non potuit. de hoc autem libro, Academicarum quaeſtionum in primo, ſic loquitur Varro: Intemperantis eſſe arbitror, ſcribere, quod occultari uelit. ſed habeo opus magnum in manibus; quod iampridem ad hũc ipſum (Ciceronem autem dicebat) quaedam inſtitui, quae & ſunt magna ſane, & limantur a me politius. & Cicero: Iſta quidem, inquam, Varro iam diu exſpectãs, non audeo tamen flagitare. & in epiſtola; Exſpectabam omnino iam diu, meq. ſuſtinebam; ne ad te prius ipſe ſcriberem, quam aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quam ſimillimo munere: ſed cum tu tardius id faceres, hoceſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum, amorisq. noſtri quo poſſem litterarum genere declararem. *προσφώνησις* autem illa Varronis, ut opinor, opus fuit de lingua latina, quod Ciceroni inſcriptum poſtea emiſit. Καλλιππίδης] tragoediarum ſcriptor, percelebris Ageſilai aetate, cuius nimium motum in ſcena reprehenſum. ut etiam a Myniſio hiſtrio ne ſimia ſit appellatus, oſtendit Ariſtoteles in Arte poetica: quo in libro bis eum nominat: inde Graecum adagium in eos, qui ſatagunt, & nihil agunt. Suetonius in Tiberio, & Plutarchus in Apophtegmatis. Καλλιππίδην igitur Varronem appellat, quod, aſſidue ſcribendo, nihilo tamen proceſſiſſet magis, quam Καλλιππίδης in curſu. *Parabam*] reddere aliquid pro eo, quod ille dediſſet, & reddere pari menſura, aut etiã, ſi modo potuiſſem, cumulatiore. *Heſiodus*] uerſus Heſiodi eſt, Αὐτῷ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, αἴκε δύναι. Quo uerſu eadem menſura iubet reddere, qua acceperis, & cumulatiore, ſi poſſis. In primo de officijs: Quod ſi, inquit, ea, quae acceperis utenda, maiore menſura, ſi modo poſſis, iubet reddere Heſiodus: quidnam beneficio prouocati facere debemus? Et de claris oratoribus: Illud Heſiodium laudatur a doctis, quod eadem

dem menſura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, ſi poſſis. *αἴκε δύνηαι*] proximo ſuperiore uerſiculo, cum hemiſtichium Heſiodi poſuiſſet, adſcripſit, Si modo potuiſſem; ſiquidem etiam Heſiodus non hoc modo dicit, *αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώιον*, ſed adſcribit, *αἴκε δύνηαι*. *Deſpondimus*] conſtituimus Bruto mittere. *Illam ἀκαδημαϊκὴν*] libros duos Academicarum quaeſtionum: quorum, Catulus, priorem inſcripſerat; Lucullus, alterum; quod duorum dierum ſermonem, a Catulo & Lucullo habitum, exponerent. poſtea, cùm eos libros a Catulo & Lucullo ad Varronem transferre uellet; non ſolum ut Attico ſatisfaceret, roganti ut Varronem ſuis ſcriptis inſereret; ſed etiam, quod *ἀκατάλληλοι* uideretur, inducere loquẽtes de philoſophia Catulum, & Lucullum, homines illos quidem nobiles, ſed earum rerum, quae in ijs libris diſputarentur, minime peritos: ex duobus libris cõtulit in quattuor, eosq. ad Varronem miſit; cum quidem, Catuli, & Luculli omni prorſus mentione ſublata, partes ei Antiochinas dediſſet, ſibi ſumpſiſſet Philonis. ſed accidit uel hominum negligentia, uel temporum iniuria, ut ex quattuor libris ad Varronem primus dumtaxat, ac ne is quidem integer, ad noſtram aetatem perueniret. ex duobus autem, quos primum ſcripſerat, Catulo, & Lucullo inſcriptis, de quorum ſalute multo minus Tullium laboraſſe, quam de poſterioribus ad Catonem, credibile eſt; (quippe, cum dicat paullo poſt: Multo haec erunt ſplendidiora, breuiora, meliora) neſcio quo modo Lucullum aequior fortuna ſeruauit. *Nullo modo philologi*] infra ep. 16. In his rebus *ἀτριψία* & ep. 19. *Ἀντιόχεια*] cum ij libri ſententiam Antiochi de Academia complectantur; Varro autem partes Antiochinas ualde probet; recte ad eum transferentur. ep. 16. & 19. *Reponemus*] alijs libris eos ornabimus. *Si tu hoc probas*] ut ad Varronem transferamus. *De Brinniana*

auctione]

auctione] Brinnius ſuorum bonorum heredes aliquot inſtituerat, in ijs Ciceronem. eorum bonorum au-ctioné cohæredes facere uolebant, more in omnibus fere hereditatibus uſitato, in quibus ſcilicet plures he redes eſſent: ut, omni hereditate in pecuniam redacta, ſuam quiſque partem capere facilius poſſet. *Ait, ſine ulla controuerſia rem ad me eſſe collatam ad* I I X. *Kal. Quinct.*] ait, I I X. Kal. Quinct. coheredum omnium ſententia magiſtrum auctionis me eſſe conſtitutum. in auctionibus enim hoc ſeruabatur, ut ex ijs, quorum res in auctione ageretur, unus auctionem gubernaret ac moderaretur, qui ſcilicet, quanti quaeque res ue-nire deberet, ipſe ſtatueret arbitratu ſuo, ſocijs non repugnantibus. in epiſtola prima, Vna, inquit, age-bant & ceteri creditores, in quibus erat & Lucullus, & P. Scipio, & is, quem putabant magiſtrum fore, ſi bona uenirent, L. Pontius. Et Quinctilianus lib 6. ubi de riſu agit, Ciceronis dictum ponit in Plaeto-rium, Fonteij accuſatorem: Plaetorij matrem, dum uixit, ludum, poſtquam mortua eſſet, magiſtros ha-buiſſe. Et ludum per tranſlationem ait eſſet dictum, magiſtros per ambiguitatem: quod ad Plaetorij ma-trem, dum uixit, infames feminae conuenire ſolitae; poſt mortem, eius bona uenibant. *Putauerunt*] puta-uerunt me Romae fore, aut in Tuſculano, ut ſuo commodo me conuenire & colloqui de auctione poſ-ſent: cum ignorarent me Arpini fore uſque ad nonas: quo uenturos credibile non eſt; cum Arpinum Roma diſtet multis millibus paſſuum. *Amico tuo*] Egnatio Maximo. ep. 44. *Proferant auctionem*] ultra I I I. idus: qui erat auctionis dies, Puto, inquit, circiter nonas me in Tuſculano fore. ibi me conuenire, & meam de auctione ſententiam poterunt cognoſcere. quod ſi a nonis ad I I I. idus, hoceſt ad auctionis diem, mi-nus intereſſe ſpatij uidetur, quam ipſi uellent; paul-lum proferant auctionem. infra epiſt. 14. Obire,

inquit,

inquit, auctionis diem facile poterunt (eſt enim III. idus) ſi me in Tuſculano poſtridie nonas mane conuenerint. quod ſi laxius uolent proferre diem, poterunt uel biduum, uel triduum, uel ut uidebitur: nihil enim intereſt. *Cum Piſone Erotem habes.*] nunc & Piſo, & Eros Romae ſunt. cum Piſone igitur, ſi potes, confice de auro; & ab Erote cognoſce, quantum nobis & a Faberio, & ab alijs debeatur. ſupra epiſtola prima, Piſonem, inquit, ſicubi de auro. Faberius ſi uenerit, uidebis ut tantum attribuatur, ſi modo attribuetur, quantum debetur. accipies ab Erote. Ita hunc locum, alioqui obſcurum, ille locus illuſtrat, illum autem noſtra interpretatio. *De Scapulanis hortis*] quos emere cupiebat, ut in ijs filiae monumentum poſſet aedificare. & ſuperiore proximo uerſiculo & de Piſone & de Erote Atticum admonuit horum hortorum cauſſa. *Dies adeſt*] dies auctionis; quo Scapulani horti in auctione uenibunt. ſupra, huius auctionis tempus ſignificans, Piſonem, inquit, conuenias. uides, quam maturum ſit.

EPISTOLA. XIII

Abſtuli, tranſtuliq.] abſtulit a Catulo, & Lucullo, tranſtulit ad Varronem. & appellat eos nobiliſſimos homines, quod honoribus, & rebus geſtis Varroni praeſtabant. *Multa detracta*] quamquam hi libri grandiores ſint, quam erant illi ad Catulum, & Lucullum: tamen in illis multa erant, quae in hos non contuli. *Qui intellexeris illum uelle*] intelligere te ſcribis, Varronem uelle, ut ego eum meis ornem ſcriptis. nunc mihi peruelim ſcribas, quo modo intellexeris hoc illum uelle. epiſt. 18. Exſpecto, inquit, quid ad ea, quae ſcripſi ad te: primum, qui intellexeris eum deſiderare a me, cum ipſe homo πολυγραφότατος numquam me laceſſiſſet. ζηλοτυπῆσαι] nam & hoc Atticus adſcripſerat, intellexiſſe,

xiſſe, neſcio quem a Varrone ζηλοτυπῆσαι, eorum; quos Cicero in ſuis libris intexuiſſet. ep. 18. *Brutum*] cui opus de finibus deſponderat. *Id Hercle reſtabat*] ἀφθόνως; quaſi dicat: inuidia exſiſtit inter pares: at Varro neutiquam Bruto comparandus: cur igitur illi inuideat? Eadem ironia Teretius utentem Aeſchinum inducit in Adelphis: qui lenoni dicenti, Leno ſum, fateor, perhicies communis adoleſcentium, Periurus, peſtis; tamen tibi a me nulla eſt orta iniuria: reſpondet: Nam Hercle etiam id reſtat. *Libri &c.*] facile aſſentior, ueritatis cauſſa, ijs; qui libros de finibus ad Brutum intelligi putant. certe enim quattuor Academicos ad Varronem ſignificare non poteſt, qui nondum exierant. namq; ſi exiſſent, Atticus eos legiſſet: non legiſſe autem, aperte indicat illud, Haec erunt ſplendidiora, breuiora, meliora: & praeterea tota epiſtola, & ſequentes etiam, quibus Atticus conſulit, num quattuor Academicos ad Varronem mittat, quos tamen iam perfecerat, Varrone partes Antiochinas in ijs defendente: ſed, inquit, etſi nomina iam facta ſunt; tamen uel induci, uel mutari poſſunt. *Illam iacturam*] quos enim libros de quaeſtionibus Academicis prius ſcripſeram, Catulum uidelicet, Lucullum, eos uides fruſtra a te eſſe deſcriptos: ſiquidem haec ad Varronem poſteriora intelliges eſſe ſplendidiora, breuiora, meliora. *Breuiora*] erit, cui Cicero uideatur eadem de re non idem dicere. quo modo enim haec ait fore breuiora, qui paullo ante de ijſdem libris hoc ſcripſerit, Grandiores ſunt omnino, quam erant illi? Non iniuria dubitabatur. certe enim grandiores, & breuiora, uoces inter ſe ſunt non modo cohaerentes, ſed etiam contrariae, & plane repugnant in ſententia. ſed refer hanc ad genus narrandi, illam ad operis magnitudinem. tolletur omnis dubitatio. ſignificat enim: cum in his libris plura dixerit, quam in illis, quod attinet ad res; preſſius tamen eſſe locutum,

tum,

tum,& breuitatem magis adamaſſe. *ἀπορῶ, quo me uertam &c.*] dubius ſum, quid agam. nam ſcribere aliquid uellem,quod Dolabellae deſideranti poſſem mittere: quid autem mittam, non reperio. ego enim nunc τὰ φιλοσοφούμενα perſequor: quae non uidentur eius perſonae conuenire; cum is in philoſophiae ſtudio minime uerſetur. praeterea, αἰδέομαι Τρῶας, hoc eſt, nereor ne reprehendar a bonis, ſi quid ſcripſero in gratiam Dolabellae, qui contra remp. arma tulit Caeſarem ſecutus. uerſus eſt, quo utitur Hector apud Homerum, Troianorum & Troianarum reprehenſionem timens, niſi cum Achille fortiter pugnauerit.

,, αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους.

Dubius igitur, inquit, ſum, dem. ne ex meis ſcriptis aliquid Dolabellae, nec ne, nam & Dolabellae cauſſa uolo: & idem bonorum accuſationem timeo. ſupra ep.10. Ad Dolabellam, inquit, ut ſcribis, ita puto faciendum, κοινότερα quaedam, & πολιτικώτερα. faciendum certe aliquid eſt. ualde enim deſiderat. *Si aliquid, &c.*] ſi aliquid ad Dolabellam miſero, non potero bonorum reprehenſionem effugere. *Aut ceſſandum igitur, aut aliquid excogitandum*] aut mihi a ſcriptione deſiſtendum eſt: aut, ſi deſiſtere nolo, excogitandum aliquid, quod Dolabellae dem, quod ſcilicet ab eius perſona uideatur eſſe nõ alienum. ſcribere enim ſi pergo, & ad eum nihil mitto; offendetur, quod alios meis inſeram ſcriptis, ipſum deſiderantem non inſeram. aut igitur nihil omnino ſcribendum; aut excogitandum, quod illi mittam. Quod enim dixerat, Non reperio, quid; intulit, Aliquid excogitandum. *Angit*] quod infirma eſt. ep. 12. & 15. *Reguſto*] crebro,inquit, tuas litteras in manus ſumo, ijs legendis acquieſco; quia ſcribis te de ea recte ſperare. epiſt. 17. *Nouas*] quae ſignificent,illam aut iam conualuiſſe,aut aegrotare minus grauiter. Idem infra his uerbis: Attica noſtra quid agat, ſcire cupio. etſi tuae litterae

(ſed iam nimis ueteres ſunt) recte ſperare iubent. tamen exſpecto recens aliquid. uel Nonas, diem Atticae periculoſum: quem exſpectandum, fortaſſe Atticus ſcripſerat.

EPISTOLA XIV.

Ad me uenire] in Arpinum: ut ijs de auctione meā ſententiam oſtendam: in epiſtola proxima ſuperiore. *Hereditas tanti non eſt*] ut eius cauſſa hanc moleſtiam hic ſubire debeam: cum huc uenerim, ut conſtituendis praediorum meorum mercedibus operā darem, non ut occupatus curanda auctione detinerer. *In Tuſculano*] ubi ad nonas futurus ſum. ep. 12. 18. *De Bruto*] de nouis nuptijs. ep. 10. *Caeſare*] de eius reditu ex Hiſpania. ep. 22. *Quod ſcripſimus*:] quattuor libros Academicos. *Te ēi dialogo adiunctum eſſe tertium*] infrā ep. 19. Tu es tertius in ſermone noſtro. *Nomina*] Varro, Cicero, Atticus: qui in ijs libris colloquebantur.

EPISTOLA XV.

Cauſſa fuerat.] cur quiſquā ueniret, cur quēquam ad me mitteres; quod rem, de qua ſcriberes, non haberes.

EPISTOLA XVI.

Suſtentare nos] afflictos, & debilitatos tum ex ruinis reip. tum ex interitu filiae. ep. 20. *E uilla*] Arpinati. erat enim Arpini, cum haec ſcripſit: & paullo poſt, in Tuſculanum dicit ſe eſſe rediturum ad nonas: idemq. ep. 12. *Traduximus*] ep. 13. *Hortenſii*] nam interfuit dialogo, quem ſecundo libro, Catulo audiente, Lucullus & Cicero habuerunt. *Nominibus*] homines ſciebant, Catulum, Lucullum, Hortenſium eſſe non illos quidem rudes, ſed earum rerum, quae in ijs libris agerentur, ignaros: ep. 12. *Brutumq.*] erat enim Antiochius. ep. 25. *Tuae litterae*] quibus ad me ſcribis te intellexiſſe, Varronem deſiderare, ut ego eum meis ſcriptis infererem: ep. 13. *Nemini &c.*] epiſt. 19. Vt legi tuas de Varrone, tanquam ἕρμαιον arripui. aptius nihil eſſe potuit ad id philoſophiae genus, quo ille maxime

mihi

mihi delectari uidetur. & ep. 14. *Placeat ne tibi &c.*] iam tranſduxit libros Academicos ad Varronem: ſed conſulit Atticum, primum placeat ne aliquid ad illum mitti; deinde, ſi placebit, hos ne potiſſimum de Academia libros: nam, ſi Attico aliter uiſum eſſet, rurſus Academiā à Varrone ad alios tranſduxiſſet, nominibus mutatis, ut ait ep. 13. quo item loco, Academiam cum dixiſſet Catulo ſe abſtuliſſe, & Lucullo, ad Varronemq. tranſtuliſſe; rogat Atticum in epiſtolae clauſula, num ei placeat ad Varronem mitti quod ſcripſerat. & ep. 19. Dandos ne putes, inquit, hos libros Varroni, etiam atque etiam uidebis. cum eos libros in eadem epiſtola dixerit ſe iam ad Varronem tranſtuliſſe. Perſpicuum igitur eſt, Academicas quaeſtiones Varroni non ita libenter Ciceronem dediſſe: cum de eo, quod iam ſcripſerat, crebro Atticum conſulat, num mitti placeat. aperte etiam ep. 19. Mihi, inquit, quaedam occurrunt: ſubaudi, cur Academia Varroni danda non ſit. & ep. 25. Saepe mihi occurrit uultus eius, querentis fortaſſe uel hoc, meas partes in his libris copioſius defenſas eſſe, quam ſuas. *Venit?*] Romam. *Ecquid agit, ecquando?*] de Porciae nuptijs dictum accipio, ut ſupra. *De Caeſare*] de eius reditu ex Hiſpania. uide epiſt. 20. *Ad nonas*] in Tuſculano futurus ſum. epiſt. 12. *Cum Piſone*] conficies. conficies autem quid? de auro. uide illud, Piſonem ſicubi de auro, epiſt. 2.

EPISTOLA. XVII.

De VI.] de ſexto Kalendas. *Tuis*] ut a te mihi litteras referrent, cum ab alijs exſpectarem. *Eadem*] cum ſcribendi ſententiam non habeam, eadem nunc ad te ſcribam, quae antea ſcripſi, haec ſcilicet; quid Brutus cogitet, aut ſi aliquid egit; hoc eſt, num Porciam cogitet uxorem ducere, aut ſi iam duxit. *Quid a Caeſare*] quid afferatur de eius aduentu. ep. 10. & 12. *Quid agat*] ut ualeat. ep. 14.

EPISTOLA. X I I X.

Conficiamus hortos] emamus hortos: ut & habeam non modo, ubi fanum aedificare, ſed etiam ubi ipſe eſſe poſſim; & ab urbe tamen longe ne abſim. ep. 36. lib. 12. Maxima, inquit, eſt in Scapulae celebritas, pro pinquitas praeterea ubi ſis; ne totum diem in uillam. *Iam erit*] iam ero in Tuſculano. erat enim Arpini. *Deſiderare a me*] ut ad ipſum ex meis ſcriptis aliquid mittam. ep. 12. & 19. *Numquam me laceſſiſſet*] nihil umquam ad me miſiſſet. *Quem* ζηλοτυπεῖν] ep. 13. *Multo Hortenſium minus, &c.*] ſenſus eſt: Scribe ad me, cuinam inuideat Varro. niſi forte Bruto. quod ſi Bruto non inuidet; multo minus Hortenſio, aut ijs, quos in libros de rep. induxi: ſiquidem omnes mortui, ideoq. extra inuidiam. Videtur propter breuitatem ſubobſcura ſententia. nam ante illud, Multo Hortenſium minus, apparet aliquid deſiderari: & ſane deſideratur: quod autem deſideratur, hoceſt: Niſi forte Brutum. id enim Cicero omittit, quod apertius paullo ante ſcripſerat, his uerbis: Illud utique ſcire cupio, quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι: niſi forte Brutum. Hortenſium autem Cicero inſcripſerat eum librum, quo philoſophiam laudauit; ut lib. 2. de Diuinatione. itemq. eum incluſerat in eum dialogum, qui ſecundo Academicorum libro explicatur. *Vt mittam ad eum, quae ſcripſi*] ut mittam ad eum quattuor libros Academicos. *Coram*] iam enim ero in Tuſculano: quo tu ad me uenies, ut de his rebus coram. epiſt. 14. & ſequenti.

EPITSOLA. XIX.

Ne triſtis ſis,] propter ipſius inualetudinem. *ἀκίνδυνα*] non periculoſa: quod ſcribis eam non periculoſe aegrotare. *Commendauit:*] cum enim eam a te laudari Balbus ac Oppius cognouiſſet, auctoritate tua permoti probare & ipſi coeperunt. epiſt. 12. Ligarianam, inquit, praeclare uendidiſti. *Ne uiderer φιλένδοξος*]

fit] conſtituerat Cicero neminem includere in dialogos, eorum, qui uiuerent; ideoq. Varronem intexere nuſquam poterat: ſed, commotus Attici litteris, qui ſcripſerat Varronem & deſiderare, & magni aeſtimare, mutato conſilio in libros illum Academicos induxit, Antiochi ſententiam de Academia explicantem. φιλένδοξος: amator illuſtrium uirorũ. ſcripſerat enim Atticus, non ſemper Ciceroni quaerendos eſſe Catulos, & Lucullos; Africanos, & Laelios, aut huiuſmodi uiros, quibus ſermonem tribueret in ſuis libris; ne nimis ambitioſus in claros uiros uideretur; ſed etiam dandum eſſe aliquid ijs, qui minus illuſtres eſſent; proptereaq. de Varrone cogitandum: ne, ſi ſemper in ſuis dialogis diſputantes feciſſet homines gloria praeſtantes, ut in tribus oratorijs libris, ſex de rep. duobus Academicis, φιλένδοξος uideretur. Reſpondet: Academicas quaeſtiones ad Varronem non ideo tranſtuli, ne uiderer φιλένδοξος, (nam iſta cauſſa me non moueret: ſiquidem iccirco ego de Varrone minus cogitabam, non quod eſſem φιλένδοξος, uerum quia conſtituebam, eorum, qui uiuerent, neminem in dialogos includere) ſed quia ſcribis, & deſiderare illum, & magni aeſtimare. *Eos*] dialogos de Academia: quod per appoſitionem explanat, inferens, Academicam omnem quaeſtionem. *Academicam omnem quaeſtionem libris quattuor.*] hoc totum ſuſpicor abundare, ut gloſſema ſuperiorum uerborum. *Collecta*] quae enim Antiochus contra Philonis opinionem colligere ſolitus erat, aſſerentis nihil poſſe comprehendi; ea Cicero Varronem fecit explicantem in libris Academicis. *Ipſe reſpondeo*] ideo dicit in epiſtola ad Varronem: Tibi dedi partes Antiochinas; quas a te probari, intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis. *Cottam,*] L. Aurelium Cottam, L. Torquati in conſulatu collegam, inſignem iudicijs inter tres ordines communicatis. *In antiquis perſonis*] cum ijs, qui multis annis

ante nos fuerunt, ſermonem tribuimus: nullas loquendi partes ipſi aſſumimus: idq. ſuauiter, & uenuſte fit. quod ſeruauit Heraclides, idemq. nos in de rep. *Heraclides*] cognomento Ponticus, ſiue Pompicus a mollitie, Platonis, & deinde Ariſtotelis auditor; cuius ſcripta non exſtant. epiſt. 5. lib. 3. ad Q. fr. & in Tuſc. 5. & Laertius. *Ἀριστοτέλειον morem*] in quo ita diſputatur, ut eius ſententia, qui illam diſputationem ſcribit, principem locum obtineat. *Ita confeci*] Ita, Ariſtotelico more. in primo enim & ſecundo libro cum Torquato, in tertio & quarto cum Catone, in quincto cum Piſone diſputat, & ita diſputat, ut penes ipſum ſit principatus. *Somniaſſe*] uſque adeo Catulus, Lucullus, Hortenſius earum rerum, de quibus in duobus Academicis diſſerebant, imperiti, ignariq. erant, ut de ijs de ſomniaſſe quidem umquam uideri poſſent. ep. 12. & 16. *De Varrone*] ut eum deſiderantem meis libris intexerem. ep. 16. *Ad id philoſophiae genus*] ad Antiochiam rationem, quae in ijs libris explicatur, aptius nihil eſſe potuit, quam Varronis perſona. ep. 12. *Easq. partes*] quas ego mihi ſumpſi. recte, inquit, cecidit, ut Antiochia Varroni dederim, quae ſunt uehementer πιθανά, partes Philonis mihi ſumpſerim. facile enim hac ratione ſum conſecutus, ne ſuperior mea cauſſa uideretur. quo maiorem a Varrone gratiam inibimus. *Vehementer πιθανά*] quae Varro narrat in ijs libris, ab Antiochio audita, ſunt ad perſuadendum aptiora, quam illa, quae ego contra Antiochum ex Philonis ſententia diſputo: ut hoc queri non poſſit, meas partes in his libris copioſius defenſas eſſe, quam ſuas. epiſt. 25. *Occurrunt*] cur non dandos putem. epiſt. 22. & 24. *Coram*] nam in Tuſculano iam ero. quod & in proxima ſuperiore epiſtola, & in ea, quae proxime ſequitur, ſignificat. Tuſculanum autem ita propinquum Romae erat, ut eo ſaepe ad Ciceronem Atticus excurreret.

EPISTOLA XX

Conſolatorias,] in Tulliolae morte. ep. 22. *Hiſpali*] quo Caeſar fuit poſt Pompeij filium acie uictum, ut eſt in libro de bello Hiſpanienſi. *Vrbe augenda*] ut a ponte Miluio ſecundum montes Vaticanos Tiberis duceretur. ſic enim fiebat, ut, Vaticanis montibus cis Tiberim incluſis, & ea foſſa, qua prius Tiberis decurriſſet, exſiccata, magnam in amplitudinem urbs explicaretur. ep. 33. & 35. *Promulgatum*] ſcriptum in lege propoſita. nam Promulgare ualet legem proponere, facta poteſtate, ut intercederet, ſi quis uellet: nemine intercedente, ex promulgatione ad populum ferebatur. *Noſtra officia*] quod eum Dolabellae de meliore nota commendauerim, ep. 9. *De uxore Tuberonis, & priuigna*] de rixa inter uxorem & priuignam Tuberonis orta. *Neque Tuberonem uolo defendere*] qui eam rixam aluerit, cum extinguere deberet. *Theatrum*] habuiſti: quod, tamquam in theatro, ſpectare poſſes cum uoluptate. quid autem ſpectare? rixam ſcilicet inter uxorem Tuberonis, & priuignam. *Nihil melius*] ſtulte ad te ſcripſeram, nihil eſſe melius fama; hoceſt, nihil apud nos pluris eſſe debere, quam ut homines de nobis honorifice loquantur. nunc de fama nihil laboro: curandum enim non eſt. *Atque hoc, &c.*] de fama curandum non eſt: at hoc quidem eſt curandum: in omni uita ſua quemque a recta conſcientia tranſuerſum unguem non oportet diſcedere. ad duas enim dictiones, Atque hoc, ſubintelligitur, Curandum. malim autem, Quemquam, pro, Quemque. *Quam φιλοσόφως*] quam philoſophice tecum agam. & refertur ad illud, quod proxime dixit, In omni uita ſua quemque a recta conſcientia tranſuerſum unguem non oportet diſcedere. eſt enim philoſophica ſententia. *Haec in manibus habere?*] libros de philoſophia tractare? Nam hoc tempore philoſophiam Cicero Latinis litteris explicabat. *ἀνέχεσθαι te nollem*]

nollem te memordiſſet, quod ſcripſi nihil me laborare de fama. ego enim in toto nihil curo, niſi ut ei ne deſim. *Quod nihil erat*] nihil putes licet, quod ſupra ſcripſi de fama, nollem, inquit, te memordiſſet id, quod ſcripſi de fama: quod nihil erat. *Eodem*] ad id, quod inſtitueram ſcribere de fama. *In toto*] re ipſa. *Id ago ſcilicet*] εἰρωνεία: quaſi hoc dicat: Non id ago, ut iudicia uidear tenere, ut in iudicijs uidear regnare: itaque, quod attinet ad iudicia, non curo famam: ſed, ſi ſummam uideas cogitationum & actorum mearum, curare me diceres. a recta enim conſcientia tranſuerſum unguem non diſcedo: ita ne famae quidem deſum: ſiquidem recte uiuentes infamia non ſequitur. ad ſpeciem igitur nihil ago, ut uidear laborare de fama: ſed in toto, hoc eſt re ipſa, famae non deſum; cum ita uiuo, & ita animatus ſum, ut nemo me in officio boni uiri poſſit reprehendere. Μὴ γὰρ αὐτοῖς] neque enim ipſis: ſubaudi, quidquam tribuo. & uidetur locus ex uetere poeta: quem Cicero ſuo more, ut Attico ſatis notum, non totum recitat. *Domeſtica*] quae ſunt domeſtica, quae dicit ſe non poſſe ferre? interitus filiae, Quinctorum in ſe maledicta, patris, & filij. ep. 9. lib. x1. & 37. lib. 12. *Iſta*] urbana. *Perfectum*] rectum, & honeſtum. *Sententiam ſuam*] oſtendere: ſed tamen hoc, quod dicam, uere dictum puta: quod iudicijs olim operam dederim, non poſſum non probare: eadem tamen non curare pulchre poſſum.

EPISTOLA. XXI

Quid poſſum de Torquato,] ſcribis, ut ſignificem tibi de Torquati negotio: quid poſſum ſignificare, niſi aliquid a Dolabella cognouero? nam illud negotium Dolabellae Cicero commendauerat. ep. 9. *Quod ſimul ac*] ſimul ac ſcripſerit ad me Dolabella quid egerit cum Caeſare de Torquati re; continuo perſcribam. *Scietis*] tu, & Torquatus. *Ab ἐποχῆς*] ab aſſenſionis retentione. Inhibitio, inquit, non idem eſt, quod retentio.

nam,

nam, retinere, illud eſt, quod aurigae faciunt, equorum curſum adductis habenis ſiſtentes. inhibere autem, non cum remiges nauem ſiſtunt, ſed cum, alio modo remigantes, eam conuertunt ad puppim. Acad. qu. lib. 2. *In libro*] in ſecundo Academicorum. *Nec eſt melius quidquam, &c.*] in II. Academicarum quaeſtionum libro, contra ſe ipſum ex Luculli perſona ſic loquitur Cicero; Nihil me laedit, inquit. ego enim, ut agitator callidus, prius quam ad finem ueniam, equos ſuſtinebo; eoq. magis, ſi locus is, quo ferentur equi, praeceps erit. ſic me ante ſuſtinebo: nec diutius captioſe interroganti reſpondebo. Hic, ut opinor, Atticus Ciceronem monuerat, ut pro, Equos ſuſtinebo, ſcriberet, Equos inhibebo. cumq. Cicero ſecutus, locum mutauit. deinde cum, Inhibere, non idem eſſe, quod Suſtinere, didiciſſet; Attico ſcripſit, ut reſtitueretur, Suſtinebo. *Nec eſt &c.*] uerbum, inquit, Inhibere, quod ualde arriſerat, in iſtum locum uideo non recte uenire: nec eſt melius quidquam, quam ut dicatur, ſuſtinere currum, equosq. Quoniam autem illa, quae ex Academicarum ſecundo recitaui, ſunt ex Luculli perſona, qui futurum dicit, ut ad interrogationes ſoritarum non minus aſſenſionem ſuſtineat, quam ſuſtinere equos ſoleat agitator callidus: iccirco in hac epiſtola Cicero, Nec eſt, inquit, melius quidquam, quam ut Lucullus ſuſtineat currum, ut bonus ſaepe agitator, equosque. hoc eſt: Melius nihil eſſe poteſt, quam ut Lucullus ſuſtinere ſe dicat ſiue currum, ſiue equos, quemadmodum ſaepe ſuſtineat bonus agitator. Illud autem, Suſtineat currum, ut bonus ſaepe agitator, equosque: ſentio uerſum eſſe ex uetere poeta: quem Cicero integrum ſumpſit, quod ad ſententiam faciebat. quod & alibi eum feciſſe animaduertimus. atque illud, quod ſupra poſui ex ſecundo Aca demicarum; Ego enim, ut agitator callidus, equos ſu ſtinebo; ex eo uerſu eſſe ſumptum, nemo non uidet.

προβολῶ pugilis] προβολῶ ait eſſe id, quod pugiles in pugna faciunt, cum, feriendi cauſſa, brachia protendunt. *Aut de rumore, aut de Pollione.*] ſcripſerat enim Atticus rumoris eſſe neſcio quid, praeſertim de Aſinio Pollione, qui cum Caeſare bellum geſſerat in Hiſpania contra Pompeij liberos. *De Panſa etiam*] de Panſa etiam curo: ſi quid certius, ut id ad me perſcribas. *Credo enim &c.*] utinam Attici epiſtolas ad Ciceronem haberemus. quā multa paterent, quae nunc, tamquam in tenebris abdita, non uidemus. hic certe, quid de Panſae negotio ſignificetur, ſi quis ex ingenio uelit quaerere; fruſtra ſit diligens. *Si quid eſſet*] ſcribe, ſubauditur. *Certe ne &c.*] certe ne ita eſt, ut ad me ſcripſiſti, de Metello Balbino? *Dic mihi, &c.*] leuiter cum Attico queritur, quod Balbo quinctum de Finibus librum dederit deſcribendum. *Faciebat*] quod tu facis, cum iniuſſu meo mea diuulgas. uenditabat ille quidem Platonis libros, numquam tamen eos edidit inſciente domino. λόγοισιν ἑρμόδωρος] uerbis lucratur Hermodorus. quod tum in ore hominum frequentiſſimum fuit. *Cuiquam*] dari. nam quinctum librum Balbo dederat ante, quam Bruto, ad quem opus mittebatur. ἀδιόρθωτα] imperfecta, non plane correcta. nam, quaedam dicit ſe mutaſſe in quincto, poſtquam eum Balbus ab Attico deſcripſerat. recte igitur ἀδιόρθωτα. & ep. 22. Nolebam, inquit, aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. quo loco Inchoatum poſuit pro rudi, & impolito: & ἀδιόρθωτα hic in eam ſententiam uſurpauit. ſic enim eſt legendum. ἕωλα] obſoleta, nimis uetera. nam ſi & Balbus, & alij eos libros habebunt ante, quam Brutus: ἕωλα certe erunt, cum illi dabuntur, eoq. minus grata. *Quae ſcripſi*] quattuor Academicos ſignificat. *Me tibi dicere?*] id quod ſequitur: Caerelliam deſcribere libros Academicos. *Caerellia*] cum hac Ciceronem libidinis commercium habuiſſe, Q. Fuſius Calenus in oratione

tione ſua apud Dionem obiecit, libro 46. *A me*] a librarijs: ut paullo poſt: Ad te ſcripſeram, Caerelliam quaedam habere, quae niſi a te non potuerit. *In Tuſculano.*] me conuenient, ut de auctione Brinniana colloquantur. ep. 12. & 13. *Aduentu*] redibat ex Hiſpania, deuictis Pompeij liberis. *Leuius*] aegrotat. ep. 12. & 13. *Cogitationi*] cuinam in matrimonio collocetur, cum ſe re iam ſit nubilis. *Nihil tibi credo &c.*] quippe cum ipſe nouerim. credimus autem ea, quae non nouimus. *Hominem*] hoc refer ad genus, non ad mores: infert enim, Ipſum non noui. *De Scrofa*] ſic alibi, Audiui de ſocero meo. *Accedit*] cum prope Attici aedes habitaret: ut, ſi Atticam uxorem haberet, ad ſoceri non lōginquas aedes commode iret. opinor enim, cū unicam filiam Atticus haberet, eum apud ſe habitare cum filia uolebat. quod fere nunc quoque fit. εὐγενέστερος] nobilior. quod ad genus attinet, ob maternos affines.

EPISTOLA XXII

Quid tibi placeat,] num ad eum mittendi uideantur quattuor Academici. ep. 20. *Occurrunt*] cur mittendi non ſint. *Intexui*] nam ei dialogo tertius adiunctus es. epiſt. 13. & 19. *Crebrius*] ut te in meis libris intexam. *De Marcello*] de Marcelli interitu. epiſt. 10. *Seruius*] Sulpicius. cuius epiſtolam de interitu Marcelli ſignificat. ea legitur epiſt. lib. 4. ad Sulpicium. *Culpa libero,*] quod meorum librorum copiam fecerint. paullo ante, Tuorum, inquit, nullum delictum arbitror. a me enim praetermiſſum eſt, ut dicerem, eos exire nondum uelle. *Aliud quiddam*] & tamen, quaſi te accuſans, ſcripſeram, Caerelliam quaedā habere, quae niſi a te non potuerit. ep. 21. *Satisfaciendum*] ut quinctum de Finibus librū deſcriberet. Erat autem Balbi apud Caeſarē ſummi Ponderis auctoritas: ut nō ſine cauſſa dicat, Balbo quidem intelligebam ſatisfaciendum fuiſſe. ep. 21. *Aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum*] nolebā, libros de Finibus exire, antē quā ego

eos

eos ad Brutum, cui deſponderam, miſiſſem: ne ſcilicet, cum mitterem, obſoleti uiderentur, quos iam multi ante legiſſent. *Inchoatum:*] nolebam eorum librorum Balbo copiam fieri, quod inchoati, & rudes, neque dum perfecti eſſent, ep. 21. *Mittam*] quattuor Academicos. ep. 21. *Quid autem dubitarim*] cur dubitarim, mittendi eſſent, nec ne; ſcies, cum te uidero. ep. 19. *Attributos*] aſsignatos tibi a me, quos exigeres. *Appellas*] ut pecuniam numerent. ep. 19. lib. 5. *De Praedio auiae*] de praedio, quod ad te hereditate peruenerat auiae tuae morte. epiſt. 2. lib. 1. *Perodiò.* ſum] opinor de diuortio: de quo ſupra. *Tullium ſcribam*] hic eſt M. Tullius cognomento Laurea, de quo in epiſtola ad Rufum, & Plinius. *Tibi mandaſſem*] apud Tullium ſcribam pecuniae quiddam Cicero poſuerat, Atticoq. dixerat. Atticus, qui a Cicerone habere in mandatis, ut, nominibus exigendis, quantamcumque poſſet ei pecuniam cogeret; arbitratus eam pecuniam apud Tullium poſitam nomine uoti, adiuit ad eum: petijt, quod apud eum Cicero poſuiſſet uoti nomine, ſibi daret. tum ille, uoti nomine quidquam apud ſe poſitum, negauit. *Nomine uoti*] ad fanum, quod filiae uouerat. epiſt. 18. & alibi. *In hanc rem*] in fanum. *Dixi, ubi eſſet*] dixi, apud Tullium me pecuniae neſcio quid habere. *Continuo adoriamur*] hanc quoque pecuniam quamprimum exigamus. *Hominibus*] ad fanum probo: ad hominum habitationem non probo. *ἀυλογίζω*] quod probemus. uide epiſtolam ſequentem. *Qui omnia*] qui omnia ad te refero, nihil conſtituens niſi de conſilio tuo. *Adero*] in Tuſculano. *Sin quid; multa enim &c.*] ſin quid te Romae detinebit, multa enim poſſunt; utique poſtridie mecum ſis. etenim coheredes eo die aderunt, ideſt poſtridie nonas. ep. 13. *Malitia eſt*] nam, ſi me illi ante aduentum tuũ opprimerent, aſtute factum ab illis uideretur: ut, te abſente, facilius mihi de hereditate imponerent. *In*

optima

optima ſpe pono] te enim de ea nihil ſcribente, in ſpem uenio, aut leuiter aegrorare, aut fortaſſe etiam iam conualuiſſe. ep.19. *Epiſtolam Caeſaris*] quam Caeſar ad Ciceronem miſit ex Hiſpania, conſolans de obitu filiae. ep.20. *Indicaris*] multo rectius, quam, ut alij, Iudicaris: ut referatur ad Atticum.

EPISTOLA. XXIII

Mallem me accerſeret] ſignificas, Brutum in Tuſculanum ad me uenturum. mallem, Romam me accerſeret. *Iter*] cum ire obuiam Caeſari conſtituiſſet, ex Hiſpania redeunti. ep.10. *Longum*] cum Caeſari obuiam ire longiſſime uelles. ep.39. Aueo ſcire, qualis ei totius itineris ſumma fuerit. *Affecti*] uterque curis de republica, ipſe uero etiam interitu filiae. *Viuere*] refertur ad iucunditatem, remiſſionemq. animorum: quale illud ep.15.lib.4. Roſiae uixi cum Axio. & ep.20.lib.14. Cum Panſa uixi in Pompeiano. *Quo maxime poſita*] poſita eſt enim in iucunditate. cum autem iucunde non liceat uiuere, nulla poteſt eſſe *συμβιώσεως*. *Non morabantur* :] quattuor Academici ad Varronem non impediunt, quo minus Romam uenire poſſim. *Sunt enim defecti*] uerbum, Defecti, ſententia non patitur, ac ne linguae quidem latinae conſuetudo. quod ſi, Perfecti, aut Deſcripti, recte. *Dubitaſſe*] num ad Varronem mitterentur. ep.22. *Quos Bruto mittimus*] libros de Finibus. *Iſta retentione*] ut debitam pecuniam non omnino ſoluant, ſed aliquid retineant. &, Iſta, a Caeſare permiſſa, ut debitoribus ſubueniret; quorum etiam cauſſa legem de aeſtimatione tulerat. lib.3. de bello ci. *Iſtos*] Caeſarianos: qui, quod omnibus iure conceditur, eo magis utentur potentiae cauſſa. intelligit autem, opinor, coheredes, quibus partem ſuam uendi ab Attico cupiebat. *Domum*] ex hereditate. *Confice*] uende meam ſcilicet partem. *εὐλόγως*] honeſta condicione, non optima, ſed tolerabili. *Iſta*] facultates, & opes: quae multi curant. *Cui*

tradam]

tradam] quod & de filio deſperaret, amiſſa republica: uel, Cui tradam, cui tradenda uideantur: quaſi filium non probaret. & certe non fuit, quẽ tanti patris filiũ agnoſceres. Plinius. *Quam habere*] ſubaudi, laetor: ut ad duo uerba, Offenſioni, & Delectationi, duo item membra referantur. *Illud*] de retentione. *In ſermonem*] cum cohęredibus. *Perſeca*] ut res, ſi non perficiatur, ſaltem aliqua ratione terminetur. iam enim rei familiaris iacturam non curo. *Cum illo Scaeua*] cum quo ſoles admodum libere loqui. *Eos*] Caeſarianos. *Conſectari*] in rapinis, uel in auctionibus de Pompeianorum bonis, uel quouis modo. *Remiſſuros*] non eſſe uſuros retentione, quae illis communis omnium uideatur. *De die*] de retentione recuſandum nobis non eſt: de die, quam illis ad ſoluendum permitti uelimus, uidendum: neque id ipſum tamen uehementer eſt agendum. confici enim prorſus uolo; ſi non licebit, qua die uolumus; ea, qua licebit. *Bono modo*] leniter, non acriter. itidem locutus eſt ad Q. fratrem libro 2. ἀμφιλαφίαν illam tuam bono modo deſidero.

EPISTOLA. XXIV.

Ciceronem] Marcum filium. *Litterarum?*] dedit Cicero, ſubaudi. *An non uidit?*] an potius eum Andromenes non uidit? *Facies &c.*] cognoſces ex ipſo Andromene, num eum Corcyrae uiderit. *De Varrone*] de mittendis ad Varronem quattuor Academicis. *Quattuor διφθέρας*] μετωνυμία: ut illud Virgilianum: Nunc pateras libate Ioui. poſuit enim continens pro contento, quattuor libros Academicos ſignificans: nam διφθέραι, librorum opercula. *In tua poteſtate*] quia, mittendi ſint ad Varronem Academici, nec ne, ad te refero. epiſt. 19. & 22. *Nec tamen αἰδέομαι Τρῶας*] non equidem uereor, ne quemquam offendam, ſi Academicos ad Varronem mittam; ſed, ipſi quam res illa probaretur, ueritus ſum: ideoq. dubitaui, utrum mitterem: utrum hoc in tua

poteſta-

poteſtate eſt, mittantur, nec ne. Et illud, αἰδέομαι τρῶας, non arbitror hic ad Pompeianos, aut ad Caeſarianos pertinere, potius generatim eſſe poſitum, hoc ſenſu, Nec tamen ſermones hominum reformido. illud autem, epiſt. 13. Et ſimul αἰδέομαι τρῶας, ad Pompeianos ſpectat. *Res illa*] quattuor Academici. *Tu ſuſcipis*] tuo periculo Academicos ad Varronem mitti uis. & ita promittis fore, ut illi probentur, ut in te recipias. *In alteram aurem*] dormio. ſecuri animi ſum de Academicis; quando tu hoc ſuſcipis, fore ut Varroni placeant.

EPISTOLA. XXV

De retentione,] uide ſupra. *Ita putaram*] non eſſe uerum, quod Clodius eum ſibi dixiſſe narrabat, Ciceronem filium ab eo uiſum Corcyrae. *Sciſſes*] Andromenes tibi dixiſſet, tuq. mihi. *Tu tamen &c.*] quaſi cum admiratione. Nihil, inquit, de te ſcribis, nihil de Bruto: cum ego de utroque ex tuis litteris exſpectem. *Illum*] in Tuſculanum exiturum. *Romam*] cogito. haec enim ſcripſit Arpini. *Quoniam tu te legiſſe ſcribis*] poteſt hoc ea figura concludi, quae dicitur παρένθεσις. & hoc ideo dicit, quaſi Atticum iudicare uelit, num illud ad Brutum ſit obſcure ſcriptum. ideo infert, Fortaſſe: quod ipſe certum neſciret, num fuiſſet obſcurior. hoc, inquit, uolui ſcribere, me ex tuis litteris intellexiſſe, nolle eum &c. *Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram*] Brutum cupiebam idibus eſſe Romae, non ut auctioni intereſſe, ſed ut ad obſignandum teſtamentum adhibere poſſem. *Ad Teſtamentum*] ueteres facto teſtamento obſignatores ex lege adhibebant. in Verrem libro quarto. adhibebant autem amicos fere, aut homines auctoritate praeſtantes: quo magis ratum haberetur id, quod anulis clarorum uirorum eſſet obſignatum. uide epiſt. 2. lib. 7. & apud

Valerium

Valerium Maximum; teſtamentum Anci Carſeolani Pompeium Magnum ſignaſſe, legitur lib. 7. *Malo alio die*] nolo, ut conſtitueram, idibus teſtamentum obſignare, ſed alio die; ne uidear ideo Romam ueniſſe, (uenturus autem erat pridie idus, ut paullo ante ſcripſit) ut Brutum ad obſignationem teſtamenti adhiberem, poſt aduentum meum uno tantum die. *Totum hoc ita gubernes*] fac quaeſo, ut Brutus ſuo commodo in Tuſculano ſit, de idibus nihil cogitet: quod iam opus nihil eſt. *Quia tuo periculo*] ad proximam epiſtolam ſuperiorem Atticus reſponderat & de Andromene, & de Academicis ad Varronem. de quibus cum Cicero ita ſcripſiſſet; Quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem: Atticus reſpondens quodam modo refugere uiſus eſt, ut ipſius periculo mitterentur. ad id igitur Cicero, Quid eſt, inquit, quod perhorreſcas, quia tuo periculo iubeam libros Varroni dari? *Si quando in Epirum ueneris*] ubi ſoles eſſe otioſus. nunc enim te Alexionis epiſtolae occupatum habent. quas te nolo abijcere, tuis de rebus ex Epiro ſcriptas, (ſic enim opinor) ut meos libros legas. leges autem, ſi quando in Epirum ueneris. *In macrocola*] in chartas regias. in quas ex archetypo Academicos libros tranſtulerat. impenſam, inquit, iam fecimus in chartas: facile igitur patior, a nobis propoſitum teneri, ut Academiam Varroni demus: ne, ſi ad alium, mutato conſilio, mittendam cenſuerimus, rurſus mihi impenſa facienda ſit in alia macrocola. Plinius lib. 13. cap. 12. *Si addubitas*] utrum Varroni Academiam demus. *Ad Brutum tranſeamus*] demus eam Bruto. quod etiam conſtituerat, antequam de Varrone conſilium caperet ab Attico admonitus. ep. 14. *Antiochus*] probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas a Varrone ad ipſum transferre non abſurde poſſimus. *Sui ſimilem*] libri Academici a Cicerone ſcripti, cum modo ad hunc, modo ad illum mitterentur, ſimiles

plane

plane uidebantur Academiae; quae, cum affirmaret nihil ſciri poſſe, non conſtare uideretur in ſententia: quoniam, ſi dicis, nihil ſciri poſſe; dicis idem, affirmari nihil poſſe. quod ſi affirmari nihil dicis poſſe: cur hoc affirmas, nihil ſciri poſſe? inconſtans igitur Academiae ratio. *Epiſtola mea ad Varronem*] epiſtola illa, quae legitur lib. 9. ad Varronem, hoc principio, Etſi munus flagitare. quam ſcripſit, ut cum quattuor Academicis mitteret. *Spintheri*] ſeruo amanuenſi. & oſtendit, quam diligenter ſcripta ſit epiſtola ad Varronem, cum eam Spintheri ſyllabatim dictauerit.

EPISTOLA. XXVI.

De Virgilij parte] hanc epiſtolam, cum in ordinem libri ſuperioris inſeri deberet, detruſit in hunc locum ignorantia librariorum. argumentum eſt uel maximum, quod Aſturae epiſtolam ſcribit, & inde Lanuuium cogitat: Lanuuio in Tuſculanum uellet, ſed ab eo refugere uidetur, ne dolorem ex Tulliolae morte ſuſceptum locus renouaret: propterea quod in Tuſculano perierat. itaque dicit, Conor equidem in Tuſculanum: quaſi, animo repugnante. colligamus nunc, quae ſcribit ſuperiore libro. primum ep. 40. Poſtridie, inquit, iduum Lanuuij conſtitui manere, inde poſtridie in Tuſculano, aut Romae. utrum ſim facturus, eo ipſo die ſcies. & ep. 43. Ego hinc poſtridie idus Lanuuium, deinde poſtridie in Tuſculano. contudi enim animum, & fortaſſe uici, ſi modo permanſero. & ep. 45. ibidem. Vincam, opinor, animum: Lanuuio pergam in Tuſculanum. Sunt & alia argumenta: quae omitto, ne perſpicua in re ſim nimius. *De Virgilij parte:*] Virgilius unus erat ex coheredibus Scapulanis, qui fortaſſe Attico dixerat, ſe ſuam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni conceſſurum; ut ei locus eſſet, ſi fortaſſe coheredes non in auctione hortos uendere, ſed inter ſe liceri cogitarent. unde illud ep. 37. l. 12. Heredes Scapulae ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi

Othonem

Othonem dixiſſe, partibus quattuor factis liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori loci. & illud ep.43. lib.12. Perfice aliquid: quid autem aliud, niſi ut aditus ſit emptori? quod per quemuis heredem poteſt effici: ſed Muſtelam id perfecturum, ſi rogaris, puto. & ep.3.lib.12. de parte Criſpi & Muſtelae uult ab Attico certior fieri, cum eam ſibi uendi cuperet. *Valde probo*] quod dicas te tentaturum, num Virgilius, quae pars hortorum Scapulanorum ad ipſum pertinet, eam partem nobis uelit attribuere. ep.50.l.12. De Virgilio, inquit, ut ſcribis. *Id erit primum, proximum Clodiae*] Scapulanos hortos primum cupio; ſecundũ eos, Clodiae. Idem ſcribit epiſt.40.lib.12. Si quaeris, quid optem: primum Scapulae, deinde Clodiae. & ep.41. e. l. Neſcio quid de Clodiã ſcripſiſti. ubi ergo ea eſt, aut quando uentura? placet mihi res ſic, ut ſecundum Othonem nihil magis. & epiſt. 43. e. l. Malim primum Othonis, deinde Clodiae. & ep. 51. e.l. Tu mihi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, neceſſe eſt. *Metuo ne turbem, & irruam in Druſum*] hortos cupio uſque ad intemperantiam. itaque, niſi tu mihi Scapulanos, aut Clodianos efficies, Druſianos emam. & ut oſtendat, in eius rei cupiditate ſe propemodum inſanire, moramq. non ferre, communibus uerbis non contentus, uſurpauit tranſlata, ad ſignificationem haud paullo plus afferentia. *Eius rei*] fani, cuius cauſſa hortos quaero; ut ſit, ubi aedific[...]i poſſit. *Reuoluor identidem in Tuſculanum*:] ſaepe uenit in mentem, facere fanum in Tuſculano, ſi hortos non inueniam. mihi enim, omnino illud hac aeſtate abſoluere, deliberatum eſt. ep.23. De fano, inquit, ſi nihil mihi hortorum inuenis, ualde probo rationem tuam de Tuſculano. ſed neſcio quo pacto celebritatem requiro: itaque hortos mihi conficias, neceſſe eſt. & ep.42.l.12. Conſiderabis etiã de Tuſculano; ne aeſtas effluat: quod certe nõ eſt cõmittẽdum. & ep.40.

e.l.

e lib. *Vt tempus eſt noſtrum,*] quaſi dicat: Ne Aſturae quidem facile ſum: ſed, ut tempus eſt noſtrum, ſed, ut in malis, facilius tamen ſum, quam ubiuis. & cum dixit, Noſtrum tempus, potius ad mortem filiae reſpexit, quam ad reip. calamitatem. ſupra, αἰ ἐκτό τιμα erant Aſturae. *Facilius*] libentius: ut illud in epiſtola ad Coelium: Quod in maritimis facillime ſum, mouet ſuſpicionem me uelle nauigare. & alibi. *Conor*] ut inuitus, & contra uoluntatem. abhorrebat enim a Tuſculano. uide ep. 43. lib. 12. *Tu litteras conficies*] dicit hoc, Tu ad me uelim ſaepe ſcribas. *Epiſtolam ad Caeſarem:*] haec eſt epiſtola, de qua l. 12. ep. 46. 50. & 51. & l. 13. ep. 17. 28. & 30. *Nihil ſane eſt neceſſe mittere*] nam uidetur erga nos ita, ut uolumus, eſſe animatus: ut neceſſe non uideatur, ei me hac aſſentatoria epiſtola blandiri. In epiſtola, quae proxime ſequitur: Quod aliud argumentum epiſtolae noſtrae, niſi κολακεία fuit? *Niſi forte Romam*] nam ſi Lanuuio Romam me conferam, ipſe epiſtolam mecum afferam.

EPISTOLA. XXVII

Iſti ante legerent:] Iſti: Caeſariani, ante: quam ad ipſum mitterem. ep. 50. lib. 12. & 1. lib. 13. *Quamquam de bello Parthico &c.*] quamquam non eſt, cur illam partem reprehendant, quae eſt de bello Parthico. quod enim hortatus Caeſarem ſum, ut id bellum ſuſciperet, nihil ſpectaui, niſi quod illum arbitrabar uelle. ſciebam enim, quod ego ſuaderē ut faceret, id ipſum iam in animo habere. quod ſi ita eſt; quamobrem eam partem iſti non probant? Maluiſſent autem Caeſaris amici, ut potius ei Cicero commorationis urbanae ſuaſor eſſet, ne ſe amplius fortunae committeret, confectis iam omnibus ciuilibus bellis, & Pópeianis partibus plane deletis. *Quid ſpectare debui?*] Ciceronem, cum illa ad Caeſarem ſcripſit de bello Parthico debuiſſe ſpectare incertos bellorum euentus, communemq. Martem, Caeſaris amici dicebant. quod ſi feciſſet,

ciſſet, Caeſari potius urbanum otium, quàm bellicam fortunam,laudaſſet. Ego, inquit,cum illa ſcripſi,quae iſti non probant;ipſius uoluntatem ſum ſecutus,(quid enim aliud ſpectare debui, niſi quod illum uelle arbitrabar?) quem ad bellum Parthis inferẽdum ualde ſcirem ſua ſponte eſſe propenſum. *Totis igitur &c.*] prorſus non mittenda eſt illa epiſtola. *ἐπίτευγμα magnum*] quod lucrum illa epiſtola Cicero ſequebatur? Caeſaris beneuolentiam. *Ἀπότευγμα uel non magnum moleſtum futurum ſit*] uel minima enim apud Caeſarẽ offenſiuncula mihi eſſet permoleſta: itaque periclitari nolo. *Me niſi toto &c.*] me expectaſſe exitum Hiſpanienſis belli, deinde ſcripſiſſe: quaſi antea ideo non ſcripſerim, quod de Pompeianorum uictoria ſperauerim. *Quaſi Catonis μείλιγμα*] ne putet me ob eam cauſſam hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis. *Valde me paenitebat*] paenitebat me, eam epiſtolam ſcripſiſſe: & plane cupiebam, iſtis non probari; ut cauſſam haberem non mittendi. accidit igitur ut uolebam, quod ſtudium in ea ſcribenda a nobis poſitum non probarunt. *In illos*,] qui apud Caeſarem ſunt, qui, ex illa epiſtola nacti occaſionem calumniandi, operam darent, ut me in odium Caeſaris adducerent. *Cognatum tuum*] Q. Ciceronem, Pomponiae, quae Attici ſoror erat, filium. quem de Cicerone patruo apud Caeſarem detrahere ſolitum, ſupra oſtendimus, ep. 37. lib. 12. & 9. lib. 13. *Illuc*] ad hortos uidendos. hoc inſequens epiſtola primo uerſu declarat. *Quidquid erit*] ſiue futurum eſt, ut Scapulanos hortos emamus; ſiue etiam non eſt; pecuniam exigamus a Faberio debitore. *Auctionis*] hortorum Scapulanorum. ſic & epiſt. 50. lib. 12. De Virgilio, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, quando auctio. Erat enim auctio futura hortorum Scapulanorum. quod indicat illud epiſt. 23. Puto fore iſtam etiam a praecone diem, cer-

te ab

te ab heredibus. De Criſpo, & Muſtela uidebis: & uelim ſcire, quae ſit pars duorum. Erat autem Muſtela Scapulae heres, itemq. Criſpus. & de Muſtela perſpicuum eſt ep. 29.

EPISTOLA. XXIX

Cras ſcilicet.] ex tuis litteris cognoſcam. Volebat autem Atticus hortos Scapulanos diligentius inſpicere, ut, quoniam eorum auctio futura erat, ante cognoſceret, quanti a Cicerone recte poſſent emi. *De Faberio*] de exigenda a Faberio pecunia, pro emptione hortorum. *De epiſtola ad Caeſarem &c.*] quod me horaris, ut epiſtolam aliquam ad Caeſarem cōficiam, eiq. proponam quod ad laudem ſempiternam ualeat: iurato mihi crede, nō poſſum: non quod me turpitudo deterreat, (etſi maxime deterrere debebat: ſcribere enim ad Caeſarem ſine aſſentatione nihil poſſum: porro, cū nobis uel ipſum uiuere turpe ſit, libertate amiſſa; quanto eſt turpius, ei, quo eripiente amiſimus, aſſentari?) ſed quia prorſus nihil uenit in mentem, quod ad illum ſcribam. Idem ep. 39. l. 12. *Vellem quidem &c.*] uellem, me turpitudo deterreret. eſſem enim qui eſſe debebā: hoceſt, in ſeruitute nō uiuerem, ſed ab hac turpi uita uel morte me uoluntaria uindicarem, Catonis exemplo. *Hominum eloquentium, & doctorum*] ut Ariſtotelis, & Theopompi. ep. 39. lib. 12. *Veriſsimae gloriae*] non enim uera gloria incenſus Caeſar eſt, ſed falſa, & inani, quam ex interitu reip. quaeſiuit. *Ego quid poſſum?*] ad ueram gloriam cohortanti uerba non deeſſent: ſed id quidem tuto non poſſum. hoc autē erepto argumento, praeterea quod ſcribam non reperio. *Tamen neſcio quid &c.*] ſcripſeram tamen neſcio quid, & mehercule cum labore, ut quaſi e quercu uiderer exculpere, quae eſt arbor duriſſima. *Simile ſimulacri*] uult oſtendere; quemadmodum e quercu ſimulacrū facere difficile ſit, duriore materia, quam ut circumcidi, aut expoliri poſſit; ideoq. potius ſimulacri quiddam ſimile, quam ſimu-

lacrum efficiatur; ſic ſe, cum ad Caeſarem ſcriberet, argumento admodum anguſto, (neque enim, quod & ipſi honeſtum eſſet, & Caeſari gratum, ſcribere licebat; itaque difficili in loco uerſabatur, ut quaſi e quercu uideretur exculpere) perfectum opus non potuiſſe facere, ſed feciſſe neſcio quid, quod operis tamen ſimile uideretur; more fabrorum lignariorum, qui e quercu non perfectum ſimulacrum formant; quod propter ligni duritiem difficillimum eſt, ſed quod ſimulacri ſimile ſit. ſignificat epiſtolam ad Caeſarem, de qua ep. 48. lib. 12. & 26. lib. 13. *Reprehenduntur*] a Caeſarianis, qui Romae ſunt: a quibus, placuit nobis, ut epiſtola legeretur, antequam eam ad Caeſarem mitteremus, ep. 27. lib. 13. *Quod me minime paenitet*] quod mihi eſt minime moleſtum. *Perueniſſent*] ad Caeſarem. *Hunc de pompa, Quirini contubernalem,*] Caeſarem: cuius ſimulacrum, quaſi alicuius dei, per pompam inter deorum ſigna geſtatum eſt in ferculo, quod Suetonius declarat his uerbis; Non honores modo nimios recepit, ut continuum conſulatum, perpetuam dictaturam, ſtatuam inter reges, ſed ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam, & ferculum circenſi pompa, templa, aras, ſimulacra iuxta deos, puluinar, flaminem, Lupercos. Et Dio lib. 43. καὶ τότε μὲν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν, ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ κυρίνου ναὸν, θεῷ ἀνικήτῳ, ἐπιγράψαντες. hac ſententia: Decreuerunt, ut eburnea Caeſaris ſtatua, & currus etiam ſolidus, quo die curſus equorum in circo ſpectantur, inter deorum imagines in pompa geſtaretur; & ut alia praeterea ſtatua in Quirini templo poneretur, cum hac inſcriptione, Deo inuicto. Ideoq. cum appellat Cicero Quirini contubernalem, & ſupra ep. 44. lib. 12. graeco uerbo σύνναον, quod in eodem templo ſimul habitarent.

idq.

idq. etiam Suetonius ſignificat, cum dicit, Simulacra iuxta deos. *Hunc*] qui deorum in numero habeatur; cum & imago eius inter deorum imagines per pompam ſit uecta, & eiuſdem ſtatua, quaſi dei, Quirini in templo collocata. *Potius non ſcripta deſideret &c.*] malo ab illo deſiderari, quae ſcripta non ſint, quam non probari, quae ſcripta non ſint. *Poſtremo, ut uolet*] iam non laboro, quo animo erga me ſit: abijt illa cura, quae me antea ſtimulabat: cum hoc quaerebam, qua ratione & Caeſarem mihi conciliarem, & perſonam tamen optimatis ſuſtinerem. quod tibi quoque dabam cogitandum, ut conſilio me iuuares. eaq. tunc erat quaſi Archimedis quaeſtio, obſcura ſcilicet, & inexplicabilis. ep.3.l.12. *Caſum illum*] interitum meũ. ſignificat enim illud tempus, cum in Italiam reuertit, Pompeio in Pharſalia deuicto. quo tempore ſolicitus erat de ſalute ſua, maxime timens, ne Caeſar in eos, qui Pompeium ſecuti eſſent, foret acerbior. hinc illae libro XI. plenae doloris & deſperationis epiſtolae. *Mihi optato ueneris*] ſcripſerat enim Atticus, ſe uelle ad illum, ſi uideretur, proficiſci. *Profectus eſt*] cum aliquot dies cum Cicerone fuiſſet. epiſt.51. & 52.lib.12.

EPISTOLA XXIX

De philologis] de peritis ad diſputandum. ep.12.& 19. lib.13. *In Talnam*] in ſermonem de Talna. *De ingenio &c.*] ingenium Talnae Nicias laudabat, ſed non ſupra modum: frugi hominẽ, & modeſtum dicebat eſſe. *Hoc mihi non placuit*] quod eius rem audiui non maiorem eſſe D C C C. *Hoc putaui te ſcire oportere*] forte, quod Atticus aliquam ſibi affinitatis, aut amicitiae iure deuinctam, cogitabat Talnae in matrimonio collocare. *De hortis*] Scapulanis: quos Atticus inſpexerat. ep.27.lib.13. *Et Chryſippo*] & Chryſippi ſermone. hortis enim cum Attico inſpectis, ad Ciceronem profectus eſt. erat autem architectus, fueratq. Cyri ar-

chitecti libertus. ep. 9. lib. 14. & in epiſt. fam. ep. 14. lib. 7. *In uilla*] quae in hortis eſt. *Inſulſitatem*] inſulſa placere non ſolent. recte igitur & uenuſte Inſulſitatem tribuit uillae, quae nihil haberet, cur placere poſſet. contraque, cum de uilla loquitur eleganti, Salis, inquit, ſatis eſt. in epiſtola ad Paetum. *Video nihil, aut pauca mutata*] putabam dominos in uilla multa mutaſſe, a quo tempore nos eam uidimus: ſed, ut e Chryſippi ſermone intelligo, nihil, aut pauca mutata: ut eadem ſit inſulſitas. *Laudat maiora.*] ut bina eſſent in ea uilla balnearia, maiora, & minora; maiora, inquit, Chryſippus laudat; de minoribus ait ea poſſe effici, quibus per hiemem utamur. *Ad id, quod uolumus, ἀφίδρυμα*] ad fanum filiae dedicandum. *Celebritatem nullam*] quo enim tempore ego illum noui, non frequentabatur. *τὸν τῦφον &c.*] obſequere cupiditati meae. τῦφος enim ualet elatio: quae ad cupiditatem transfertur: unde illud libro primo de Diuinatione: Ducem ei praecepiſſe, ne reſpiceret: illum autem id diutius facere non potuiſſe, elatumq. cupiditate reſpexiſſe. Et ad hunc ipſum epiſtola xi. libri 1. In hoc genere ſic ſtudio efferimur, ut abs te adiuuandi, ab alijs prope reprehendendi ſimus. *Si Faberius &c.*] ſi Faberius ſoluit quam nobis pecuniam debet: noli quaerere, quanti horti uendantur: eme quouis pretio: uince Othonem in certamine licitationis. Erat enim Atticus Ciceronis nomine licitaturus. Othonem autem, qui & ipſe eoſdem hortos cupiebat, aduerſarium in auctione timebant. unde illud ep. 46. lib. 12. Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum herede. & ep. 39. lib. 12. & 31. & 33. h. lib. *Inſaniturum*] Inſanire dicuntur, qui aliquam rem multo pluris emunt, quam quanti ſit. unde Inſana cupiditas, in Verrem. *Tractatum*] in re minus nota. *Vt mihi &c.*] ut hortos empturus non uideatur. *Quid enim pateretur?*] imperfecta ſententia, abiecit enim, recordatus in

Faberia-

Faberiano nomine totum eſſe. *Si Faberianum explicas*] ſi pecuniam exigis a Faberio. ep. 24. lib. 12. *Clodiam igitur*] aggrediamur. uideamus, inquit, de hortis Clodiae. ep. 46. lib. 12. *Multo minoris ſunt*] quam Scapulani. Et ep. 46. lib. 12. de iiſdem horis: Quia tanti rem aeſtimas, eo prorſus ſpecto. *Et Dolabellae nomen*] & Dolabella, quam pecuniam debet, iam eam nobis ſoluet. debebat autem ex dote Tulliolae. *Repraeſentatione*] hortos Scapulanos emiſſem, die ſumpta. Clodiae uero ſi emimus; de die nihil cogito; repreſētare poſſū: cum & multo minoris ſint, quam Scapulani: & Dolabellae nomen iam expeditum uideatur. *Repraeſentatione*] igitur explano, ſolutione facienda ante illud tempus, quod in emptione Scapulanorum hortorum cogitaram. de quo ep. 3. his uerbis: Quod dies longior eſt: (ſic enim puto legendum) teneamus modo quod uolumus: puto fore iſtam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. *Cras aut te, &c.*] conciſa ſententia, nec ſatis omnibus aperta. explanemus igitur; ut conſulatur etiam ijs, quorum acies ad intelligendum eſt obtuſior. Cras, inquit, aut te exſpecto, aut cauſſam cur non ueneris. cauſſam autem, quae te moretur, hanc puto fore, ut pecuniam exigas a Faberio. ſed, ſi poteris, omnino uelim uenias.

EPISTOLA . XXX

Ciceronis epiſtolam &c.] Quincti filij ad Atticum. *O te ferreum*] cum ironia. *Periculis*] de quibus tam multa ſcribit. *Me quoque*] cum ſcribat non modo tua, ſed mea quoque culpa factum eſſe, ut in Hiſpaniam ad bellum ire coactus ſit. *Eam epiſtolam*] ad me miſſam a Quincto. *Miſiſſem*] niſi te cras exſpectarem. quod proxime dixit. *Eodem exemplo*] puto ijſdē uerbis ſcripſiſſe ad te de rebus a ſe geſtis, quibus ad me ſcripſit. *Quas Pharnaci dederas*] ad me perferendas; ut ego eas deinde ad Veſtorium

curarem. *In eius epiſtola*] in epiſtola, quam is attulit a te ſcriptam. *Auctionem biduum*] auctionem hortorum Scapulanorum biduum futuram. ſic & libro 4. ep. 12. Idibus auctionem Larini uideo, & biduum praeterea. *Ab ea igitur*] ad me uenies. *Confecto negotio Faberiano*] exacta a Faberio pecunia. *Quem quidem &c*] negat Eros Faberium hodie Romae futurum. unde illud ep. 28. De Faberio, cum uenerit, & ep. 2. *Colendus*] Faberius. obſerua eum diligenter, ut aſſiduitate & ſtudio tandem exprimas debitam ab eo pecuniam. κολακίαι] aſſentationes: in quibus turpitudo, & prope ſcelus eſt. *Perendie*] uidebo. *Non ſane quadrat.*] ſi enim praetor eſt factus x I v. annis poſt, quam conſul Mummius; apparet, quo tempore conſul Mummius ad oppugnandam Corinthum eſt profectus, adoleſcentem fuiſſe; ut legatus eſſe non potuerit. ep. 6. & 33. *Volo aliquem &c*] hoc ne Atticus quidem intellexit; ut apparet ex epiſtola, quae poſt prioxmam ſequentem legitur.

EPISTOLA. XXXI

Morabor te:] morae cauſſam afferam. retinebit enim te negotium Faberianum. *Cum poteris igitur*] uenies, cum per negotia licebit. *Quoniam etiam dum abes*] quoniam nondum in uiam te dediſti; &, cum haec ad te afferetur epiſtola, etiam dum Romae eris: ideo illud ſcripſi ut uenias cum poteris. *Dicaearchi quos ſcribis libros,*] libros de anima. ep. 32. καταβάσεως] librũ, quem ſcripſit Dicaearchus περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως: de quo Athenaeus libro x I I I. κεκφικά.] κέπφος auis eſt ita leuis, ut, quamcumque in partem uentus flauerit, in eam auferatur. κεπφικὰ igitur μεταφορικῶς dixit, pro, leuia, & inania. non recte, inquit, iſti meam ad Caeſarem epiſtolam reprehendunt; & ea, quae dicunt, minimi ſunt ponderis, plane κεπφικά. nam quod illum aiunt ſcribere, ſe, niſi conſtitutis rebus, non iturum in Parthos: idem ego ſuadebam in illa epiſtola. ep.

la. ep. 6. & 26. *Auctore me*] ego enim ſuaſi, ut & res conſtitueret, & Parthis bellum inferret. *Aggredere Othonem*,] uelim, quod ſcribis te facturum, Othonem moneas, ne contra nos liceatur; quo facilius ad hortos peruenire poſſimus. Idem paullo poſt. *Iſtam rem*] hortos Scapulanos: quorum auctio futura erat. *Et secum eſſe poſſim*] propter uicinitatem. hoc eſt, quod dicit ep. 28. l. 12. De hortis, quaeſo, explica. caput illud eſt, quod ſcis. ſequitur, ut etiam mihi ipſi quiddam opus ſit: nec enim eſſe in turba poſſum, nec a uobis abeſſe. huic meo conſilio nihil reperio iſto loco aptius. *Quanti autem*] quanti putem nos emere poſſe Scapulanos hortos; ita ratiocinor: cum C. Albanius proximus uicinus ∞ iugerum H S c x v de M. Pilio emerit; nunc, iacentibus omnium rerum pretijs, debere Scapulanos hos multo minoris eſſe. *Nunc minoris*] ob ciuilem calamitatem, & reip. perturbationem. *Accedit cupiditas*] cuius cauſſa pluris hortos aeſtimare debemus, quam quanti ſint. *Mouere*] ut nobis hortos concedat. *Canium*] Attici & Othonis amicū. *O gulam inſulſam*] Othonis, qui hortos tam auide appetat uoluptatis modo cauſſa.

EPISTOLA XXXII.

De Faberio,] expedi nomen Faberianum: ſine quo hortos conſequi non poſſumus. *Quod cogitamus*] intellige, hortos. *Non laborarem*] de pecunia a Faberio exigenda. *Iſtuc*] ad iſtā diligentiā. *Vtroſque*] utrumque ſermonem de mortalitate animorum. duos enim ſermones, alterū Corinthi, alterum Mitylenis habitū ternis libris explicauit. Cicero Tuſc. 1. *καταβάσεως*] librū περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως. ep. 31. *τριπολιτικὸν*] Dicaearchi librum: cuius mentio apud Athenaeum lib. 4. *Ariſtoxenum*] Ariſtotelis diſcipulum, philoſophum, & medicum nobiliſſimum, maximeq. in muſica praeſtantem. Suidas. Cicero de orat. lib. 3. Tuſculana prima. *Ad id, quod cogito*] ad Tuſculanas

quaeſtio-

quaeſtiones: quas ſcribere in animo habebat. quarum libro primo, Dicaearchi utitur ſententia contra immortalitatem animorum. *Torquatus*] liber Torquati nomine inſcriptus; ut de ſenectute, Cato; de amicitia, Laelius. epiſt. 5. *Catulum, & Lucullum*] Academicos libros, quos primum ſcipſerat: quorum alterum, Catulus, alterum, Lucullus, inſcripſerat. uide illud epiſt. 12. *Ἀκαδημαϊκὴν &c. Eas litteras*] ea prooemia. quandoque enim Litterae pro ſcriptis ponuntur; ut libro 1. Meis omnibus litteris in Pompeiana laude perſtrictus. *Διὰ σημείων*] per notas. ſic enim Cicero dixit lib. 2. de Diuin. *In Libonis*] in Libonis annali. ep. 29. *Legatus eſſe potuiſſet.*] cum admiratione dictum: ut ſignificet, non putare ſe Tuditanum conſuli Mũmio XIV. annis ante, quam praetor factus eſt, legatũ eſſe potuiſſe. fuiſſet enim admodum adoleſcẽs: utpote XIX. annis ante praeturam, quae legibus dabatur anno aetatis XXXIX. conſulatus autẽ Popillij & Rupilij a cõſulatu Mũmij diſtat annorum XIV. interuallo. *Niſi admodum ſero &c.*] annus petendae quaeſturae certus lege nõ erat, certi autẽ curuliũ magiſtratuũ, aedilitatis XXXVI, praeturae XXIX. conſulatus XLII. ut inter curules magiſtratus biennium neceſſario intereſſet. eos autem magiſtratus legitimis annis capere, in primis erat honorificum; quod Cicero ſaepe de ſe ipſo gloriatur. nam repulſam multi ferebant; ut honores conſequi non poſſent anno legitimo. quod ſi quis aedilitatem non ſuo anno, ſed ſerius cepiſſet; magiſtratus quoque reliquos ſerius capiebat. eorũ enim tẽpus neceſſario protrahebatur, cũ inter omnes biẽnij ſpatium oporteret eſſe. Recte igitur, Niſi admodum ſero quaeſtor eſt factus. nam, ſi factus eſt quaeſtor admodum ſero, ut anno trigeſimo octauo, aut quadrageſimo: potuit eſſe legatus Mũmij Tuditanus & XIV. annis ante praeturã, nec tamen adoleſcens. quod ſi quaeſtor mature factus eſt, puta

XXIIX,

XXVII, aut XXX aetatis anno: neceſſe eſt legatus fuerit admodum adoleſcens. *Curules magiſtratus*] de curulibus magiſtratibus in ſuo libro plenius. curulis autem magiſtratus praetura fuit. quam ſi Tuditanus cepit anno legitimo, hoc eſt uno & quadrageſimo; eiuſq. praeturae annus, quae fuit Popillio & Rupilio cos. annis XIV. diſtat a conſulatu Mummij: ſequiquitur, ut legatus conſulis Mummij fuerit annum agẽs ſextum & uigeſimum. quod non quadrat. non enim, illa aetate qui ſunt, ijs honorem legationis demandare moris eſt. *Sciebam fuiſſe*] in decem legatis. *Cum Lucullo fuit*] conſul, anno ab V. C. DCIII. *Addidiſti*] confirmans id quod ſciebam. *Ad illum σύλλογον &c.*] dignum, qui in illa ciuium collectione numeretur. *Videbis igitur ceteros*] ſcribes, qui praeterea in decem Mummij legatis fuerint. *πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις*] ex perſonarum dignitate quaſi pompam agere.

EPISTOLA XXXIII

Negligentiam miram] Balbi, & Faberij, qui non ſemel ſed ſaepe mihi dixerint, profeſſionem in tabulas publicas relatam. *Profeſſionem*] omnium bonorum. *Oportere*] ut aliquem mitterem, qui profiteretur; ſi ego de illa cauſſa Romam ire nollem. *Libertus.*] hoc fortaſſe gloſſema fuit. ſatis enim Attico notus erat Philotimus. *Librarium*] eum; qui cuiuslibet profeſſionem in tabulas publicas referebat. *Sed ſcribis, & quidem confectum*] ſed ſcribis, librarium te noſſe: & addis etiam, de profeſſione confectum. *Litteras miſi*] admonens eum, & rogans, ut pecuniam nobis debitam perſolueret. *Aliquid feciſſe H.*] aliquid feciſſe hodie. ſic enim interpretor antiquã notã. &, Feciſſe, de nomine Faberiano, ut, Balbo adiuuãte, pecunia exigeretur a Faberio. ſimile illud eſt, uel potius idẽ eſt, ep. 28. lib. 12. Cũ Oppio & Balbo communices, quãtopere & quare uelim hortos: ſed ita poſſe,

ſi

ſi expediatur illud Faberianum. Et ſupra, In utroque Faberianum nomen explorandum eſt, de quo nihil nocuerit, ſi aliquid cum Balbo eris locutus, & quidem, ut res eſt, emere nos uelle, nec poſſe ſine iſto nomine, nec audere incerto. Scripſerat autem Atticus Ciceroni, ſe eſſe eo die cum Balbo locuturum in Capitolio. *In Virgilio &c,*] Othonis herede. ep.29. *δυσωπία*] ſtulta uerecundia. fortaſſe, quod ab aliquo ex coheredibus partem hortorum emere cogitaret. *Debeo*] ut eius cauſſa ne emam. *Quod poſtulet*] quod me emiſſe queratur. *Videbis cum Ciſpio*] ne Ciſpius nobis ſatisfaciat.de quo nomine ep.23. lib.12. Ciſpiana, inquit, explicabis. *Deſtinat*] ſtatuit hortos emere. *Difficultatem*] in auctione magnum haberemus aduerſarium. *Iſta res*] actio Scapulanorum hortorum. *Poſſe uinci*] in certamine licitationis. ep.29. *De aeſtimatione &c.*] hortorum Scapulanorum. *Scripſit*] fortaſſe Caeſar. ut in lege non praefinierit, quo ne quis plus iugerum emeret,ſed de modo agri, i.quo ne quis plus haberet. *Cum Piſone ſi quid poterit*] conficies. & de auro intelligendum. uide illud, Et tamen Piſonem ſicubi de auro. *Dicaearchi librum*] librum poſuit pro uolumine. nam Dicaearchi duos ſermones de anima, quos intelligit, non uno libro, ſed ternis explicatos manifeſtum eſt ex prima quaeſtione Tuſculana. etiam ep.28.lib.15. ita locutus eſt,ut pro toto opere librum uſurparet: ſcribit enim ſic: Librum tibi celeriter mittam de Gloria: cum duos libros ſignificaret. *καταβάσεως*] librum hoc titulo. *Dederis*] cui uidebitur ex tuis ſeruis, ut quaerat de decem L. Mummij legatis in eo libro,in quo ſunt eius anni S. C. quo ipſe Mummius cum Cn.Cornelio conſul fuit. *L.*] Mummio, qui Corinthum euertit, anno urbis DCIX. *Antiocho*] ſeruo tuo litterato. ſcies autem, ſi ei negotium dederis, ut quaerat. *De Varrone loquebamur;*] niſi fallor, hoc eſt principium epiſtolae. ſaepe enim, quae diſtribuenda

buenda erant in epiſtolas, Tiro, Ciceronis libertus, ſiue alius quis, ita coniunxit, taedio fortaſſe crebrae diſtentionis, ut iam non internoſcantur. quae res lectori nonnihil interdum tenebrarum effundit. Cum loqueremur, inquit, de Varrone, ſuperuenit. id enim ſignificat, lupus in fabula, adagium ſatis notum, ac uſque iam contritum. *Id temporis*] elegans loquendi modus, pro eo tempore; ut, id aetatis, pro ea aetate: & ſimilia. *Vt retinendus eſſet*] cum ſcilicet hora cenae uel aduentaret, uel iam adeſſet. *Ita egi, ut non ſcinderem paenulam*] ut remanerent, ualde non rogaui. qui enim retinere aliquem cupiunt, abeuntem apprehenſa ueſte retinent; ut remanere cogatur, ne in illa contentione ſcindatur ueſtis. *Memini enim tui*:] ſic in Beſſarionis libro: recte, feci, inquit, quod memini te ſolere; qui ſic interdum ad cenam inuitas, ut paenulam tamen non ſcindas. *Quid refert?*] Varrone dimiſſo, eiuſq. comitibus, quia cenae apparatus non erat is, ut commode eos, ac laute poſſem accipere, nihil tamen egi: nam remanſerunt, quamquam leuiter inuitati, Capito, & Carinas. C. *Capito*] Ateiae gentis. hic Caeſaris maxime ſtudioſus fuit. ep. 15. lib. 16. & ep. 29. lib. 13. fam. fuit alter Capito, non Ateiae, ſed Fonteiae gentis, M. Antonij amiciſſimus, de quo Plutarchus in Antonio, & Horatius ſat. 5. lib. 1. *C. Carinate*] Albiae gentis, ut ex Tacito cognoſcitur. Beſſarionis liber praenomen, C. non habet. quod ſiue omittatur, ſiue ponatur, puto eſſe hunc C. Albium Carinatem, qui cum P. Ventidio conſul fuit; cum Carinas in locum Caeſaris Octauiani, qui abdicauerat, Ventidius autem in locum Pedij, qui mortuus eſt in magiſtratu, ſucceſſiſſent. porro Octauianus, & Pedius, interfectis Hirtio, & Panſa, conſules facti erant. In ſcriptis libris gemina, r, legitur Carrinas: ſed Varro lib. 7. in extremo, unica r ſcribendum oſtendit; cū deducat a loco, nimirum a Carinis. *Cecidit belle*] io-

coſa

coſa ironia. cecidit, inquit, contra quam uolebam, cum remanſerint ij, quorum uix attigi paenulam; Varro autem abierit, cum quo egeram quidem ut remaneret, ita tamen, ut paenulam non ſcinderem. *De urbe augenda*] de pomerio proferendo, quod poſt exactos reges unus protulerat L. Sylla. miror autem, de pomerio a Caeſare prolato nihil Suetonium, nihil Tacitum, alioqui diligentiſſimos in hiſtoria, tradidiſſe: quod tamen & hic Cicero, & infra in epiſt. 35. plane ſignificat, & Gellius lib. 13. cap. 14. & Dio lib. 43. declarat his uerbis: ταυτά τι ἐποίει, καὶ νόμους ἐσέφερε. τό τε πομήριον ἐπὶ πλῆον ἐπεξήγαγε. Nec uero quis credat, quoties pomerium proferretur, toties murorum ambitum una prolatum eſſe. nam, ut oſtendit Dionyſius lib. 4. manſere ueteres muri, a Seruio rege conditi, ſed ita permiſti priuatarum aedium multitudine, uix iam ut ipſius Dionyſij aetate agnoſcerentur. quibus uero nunc Roma ſaepta moenibus eſt, ea condidit Aurelianus Imperator: partem, a Gothis euerſam, Beliſarius, Iuſtiniani dux, reſtituit feſtinanter, dum Gallorum ad urbem reditum exſpectat: itaque non aequalem ambitum uidemus, cum Beliſarius, ne longior mora interponeretur, priuatas etiam aedes ad continuanda moenia reciperet. *A ponte Muluio Tiberim duci ſecundum montes Vaticanos*,] hunc locum uix intelligere uidetur poſſe, qui Romae non fuerit, & ipſa loca diligenter non inſpexerit. Satis conſtat, extra pomerium fuiſſe campum Martium, quo populus ad comitia conuenire ſolitus eſt. poſt campum Martium, interfluente Tiberi, campus Vaticanus ſequebatur: quod totum ſpatium a collibus Vaticanis ad Tiberim, hortis excultum amoeniſſimis, frequentabatur a ciuibus Romanis animi cauſſa: ijq. horti Tranſtiberini uocabantur. cogitabat Caeſar pomerium proferre, & in urbem

bem campum Martiū includere; Tiberim autē, obducta uetere foſſa, ita flectere, ut radices Vaticanorum montiū allueret; campum autem illū Vaticanum, qui cis Tiberim futurus eſſet, quaſi Martium cāpum efficere, id eſt, ut in eo, ſublatis hortis, comitia fierēt, quae fieri ſolita eſſent in cāpo Martio. non enim centuriata comitia, quae Seruius rex inſtituit, intra pomeriū fieri licebat. propterea, prolatis pomerij finibus ultra cāpum Martium, quem Caeſar aedificari uolebat, alium campum, aequata planitie, qui populum caperet, comitijs habendis dicare opus erat. *A ponte Muluio*] qua Tiberis hodieq. fluit. *Duci*:] moneo lectorem, in antiquo Beſſarionis libro, & in alijs, quos quidem ego uiderim, legi, Pauci, non, Duci. quod etſi manifeſte corruptum eſt, teſtimonium tamen antiquitatis notum eſſe uolo: ut ſtudioſorum omnium coniecturae locus relinquatur. *Secundum montes Vaticanos*:] iuxta Vaticanos montes, ut ad imas radices decurreret. Vaticani montes, & quidquid agri ab ea parte ultra Tiberim eſt, ad Etruriam olim pertinuit: quae uero cis Tiberim, uſque ad Circeios, ad Latium, longitudine L. millium paſſuum: poſtea producti ſunt ad Lirim amnē Latij fines, ut eſſet longitudo circiter LXXX millium paſſuum. Erant igitur olim extra pomeriū, id eſt extra urbem, Vaticani montes: nunc in ijs habitat Pōtifex Max. in arce illa ampliſſima, Pontificum ſingulorum opibus aucta, cum qua Diui Petri templum auguſtiſſimum cōiunctum eſt. *Tum aedificari*,] ut augeretur urbs, exſtructis aedibus in cāpo Martio, in quo tūc aedificati minimū eſſet. Antiquus liber, Cum, mēdoſe; nec tamen omnino placet, Tum: uidetur. n. otioſa fere particula. malim, Totum: ſi modo eſt ī aliquo uetere libro, Tū. ſin, ut in Beſſarionis libro, itē eſt in omnibus, Cum: nō diſpliceret, Hunc: ut inuicē reſpōdeant, campū Martiū hūc aedificari, illū autē cāpum Vaticanū fieri quaſi cāpum Martiū. Manſit eadē tamen diutiſſime,

quae

quae fuerat antea, Martij campi planities, nec Tiberis alueus eſt immutatus, quamquam prolato a Caeſare pomerio. *Quaſi Martium campum*] cum in eius locum ſucce deret. Quaſi, dixit, quia re uera non eſt Martius, ſed Vaticanus campus; fit autem quaſi Martius, quia, ſicut in Martio comitia habebantur, item in Vaticano, pomerio ultra Martium campum prolato, futurum erat, ut comitia haberentur. *At ego ad tabulam,*] iturus eram, ut emerem Scapulanos hortos, ſi recte, ideſt aequo pretio poſſem. Tabula proponebatur inſcriptis nominibus earũ rerũ, de quibus auctio futura erat. *Iſta lex*] pomerium igitur non niſi lata lege proferri poterat. Iſta lex, dixit, quia promulgata iam erat, ep. 20. *Perferetur*] perlata eſt. prolatum enim a Caeſare pomerium, ex Gellio, & Dione iam probaui, perlatum autem ab ipſo Caeſare conſule crediderim: cum dixerit Dio, νόμους εἰσφέρε καὶ πωμήριον πλεῖον ἐξήγαγε. *Vult enim Caeſar*] legem a ſe, nemine intercedente, perferri. quod factum eſt. quis enim cõtra Caeſaris uoluntatem auderet? *Audire me, facile paſſus ſum:*] ſic in antiquo Beſſarionis libro: nec obſcura ſententia. in quibuſdam tamen uulgatis libris legitur, Aude rem. facile paſſus ſum. quod uitioſum opinor. nam opponit Cicero uerbis facta: & ait; Audiui ſine moleſtia: ſin, quod audiui, fiet, moleſte feram. *Non concedit Camillo*] aeque, ut Camillus, diligenter nouas res perquirit. Camillo maxime, poſt Atticum, Cicero confidebat. itaque belli ciuilis initio, dubius animi utrum uxorem, & filiam in urbe relinqueret, an eas euocaret, ita ſcribit ep. 14. l. 14. ad uxorem: His de rebus uelim cũ Põponio, cum Camillo, cum quibus uobis uidebitur, cõſideretis. *Facies igitur me certiorem de idibus.*] an idibus, ut putamus, auctio ſit futura. nam, ſi auctio in eum diem non proſcribitur, argumento eſt perlatum iri legem de augenda urbe: quis enim, cum eam legem perlatum iri uideat, quae hortos, ut

ibi

ibi quaſi Martius campus fiat, ſolo aequari neceſſe erit, de hortis emendis cogitet? falſum eſt quod a Capitone audiui: itaque accurram. auctionis enim cauſſa Romae eſſe uelim. ſin autem proſcribitur; falſum eſt ſcilicet, quod de lege perferenda, Tiberiq. ſecundum Vaticanos montes ducendo, a Capitone audiui. Romae autem auctionis maxime cauſſa idibus eſſe uelim. *Quas conſequi tamen &c.*] aliarum rerum cauſſa non refert, idibus ne Romae ſim. ſiquidem eas nihilo minus biduo poſt, aut triduo conficiam. at uero hororum auctio ſi omnino idibus fiat, aduolandum eſt, ut de lege cognoſcam. *Te tamen &c.*] etiam ſi ego differam aduentum meum, te tamen ad me nolo uenire; ne, cum tanti calores ſint, (haec enim ſcripta uidentur exeunte Iunio) itineris labore conficiaris. Et hoc dicit, quia ſcripſerat Atticus ſe uelle ad eum. epiſt. 31. *Ignoſco*] ſi ad me non uenis. *Idibus Maij*] manifeſtum mendum. nec dubito, quin legendum ſit, Idibus Iulij: uel, Idibus, menſe ſubaudito. nam, de Maio abſurdum eſt intelligi: cum e Tuſculano profectus eſſet Arpinum IIX. Kal. Quinct. & recurrere nonis Brinnianae auctionis cauſſa cogitaret, nonis inquam Quinctilibus.

EPISTOLA. XXXIV

IIX. *Kal. Iul.*] profectus e Tuſculano. epiſt. 21. *Tres horas acquieueram*] quam ob cauſſam Arpinum, anguſtijs temporis excluſus, eo die peruenire non potui, & Aſturae manſi. *Efficias*] cum heredibus Brinnianis, coheredibus meis. epiſt. 12. Dices, inquit, uel amico tuo, uel Othoni coheredi meo, uel Labeoni noſtro, paullum proferant auctionem: me circiter nonas in Tuſculano fore. *Illuc*] in Tuſculanum. *Egnatium Maximum.*] fortaſſe interpungendum hoc modo: Egnatium. Maximum illud in primis &c. *Illud in primis:*] diuortium fecerat cum Publilia;

nunc de dote agebatur: de cuius ſolutione epiſt. 1. & 5. lib. 16. *Publilio*] fratre Publiliae; quae Ciceronis uxor fuerat. *Me paene abſente*] epiſt. 46. Te, inquit, ſpero cũ Publilio cõfeciſſe. me abſente omnia cũ illis trãſigi malo. Paene: quia re uera nõ aberat, cũ circũ uillulas ſuas, quae prope Romã ſunt, erraret, Romã etiã aliquãdo ſe conferret. *De quo*] de diuortio Publiliae ſcribes, inquit, num populus me reprehendat. *Non mehercule arbitror*] non mehercule arbitror populum hoc factum reprehendere; quippe qui Publiliae nuptias improbauerat: ut omnibus eſſem quaſi fabula, quod aetate prouectus puellam uirginem duxiſſem. Hoc & Calenus ei per contumeliam exprobrat apud Dionem libro XLVI. *Haec decantata erat fabula*] populus multa ridicule dixerat de Publiliae matrimonio: diuortium igitur non improbabit. *Ipſe enim adſum*] in Tuſculano. iam, inquit, adeſt meus aduentus. epiſt. 25. *Scripſi enim ad te de hortis*] ut de hortorum auctione certiorem me faceres. quam ſi ſcribes prorogari, futurum eſt, ut meum aduentum ego item prorogem.

EPISTOLA XXXV

Gentilis tuus] nouum hominem ſignificat, cui Caeſar urbis augendae negotium dederat: qui ſi Attici gentilis, ergo Pomponiae gentis, aut Caeciliae fuit; in quam adoptatus erat Atticus ab auunculo Caecilio. *Vrbem auget*] uide ep. 33. & 20. *Quam hoc bien nio primum uidit*] his uerbis nouitatem hominis demonſtrari quis non uidet? *Viſa eſt*] quod eius conſilio Caeſar adductus de urbe augenda conſilium inierit. *Etiam ipſum capere*] quod turpe eſt. utinam urbs tam fuiſſet anguſta, ut etiam non cepiſſet. *Simul ac uenerit*] ſubaudi, Daturum quattuor Academicos. quod ſignificat inſequens uerbum. quo modo & alibi locutus eſt Cicero. *Dati igitur iam ſunt*] dies enim iam praeterijt, quo eum Romae affuturum ſcripſeras.

ras. *Nec tibi integrum eſt*] adempta tibi facultas eſt deliberandi, utrum dandi ſint; ſiquidem iam dediſti. *Quanto periculo tuo*] quia Varroni fortaſſe non probabuntur: tu autem dixiſti fore, ut probarentur. Ad hanc ſententiam facit illud epiſt. 24. Ipſi quam res illa probaretur, uerebar: ſed, quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem. *Literae meae*] quibus ſcripſi, ut Academicos Varroni dares tuo periculo. *Has proximas*] quibus ſignificas te daturum, ſimul ac uenerit. *Quo modo res ſe habeat*] num Academicos Varroni dederis.

EPISTOLA XXXVI.

Amore] erga me.

EPISTOLA XXXVII.

Has alteras] ad te mitto. *De Xenonis nomine*,] Atticus debitam ſibi a Xenone pecuniam, & H-S inſuper XL, quae in Epiro habebat in nominibus, ſolui uolebat Ciceroni filio, qui erat Athenis, ut Romae tantundem ipſe poſtea exigeret ex nominibus Ciceronis, uide epiſt. 16. lib. 14. & 1. & 6. lib. 16. *Cum Quincto*] fratris filio, omnibus locis, maximeq; in conuiuijs mihi male dicente. *Redire ad patrem*] etiam de patre detrahere. & uenuſte, Redire, quaſi domum. *Regem*] Caeſarem. *Animi*] aduerſus ipſum. *Ciceronem meum uexari*] filium meum a Quincto filio. *Arbitratu ſuo*] Quincti filij. *Laudationem*] mortuos Romani ueteres in funere laudabant, praeſertim ortos illuſtri familia. Laudabant autem non modo propinqui, ſed & amicitia coniuncti. Cicero Porciam laudauit, Catonis ſororem, laudatione non habita, ſed ſcripta. *Porciae*] quae L. Domitij Ahenobarbi uxor fuerat. Plutarchus in Catone Vticenſi. *Quam tuas acceperim litteras*] quibus monebas, ut quaedam corrigerem. gaudeo igitur me eam Leptae tabellario iam dediſſe ad te perferendam: laborem enim correctionis ef-

 fugiam,

ſugiam, cum ad te miſſam corrigere nō ſit integrum. correxit tamen, ab Attico remiſſam. epiſt. 46. *Iſto modo*] ut eſt a me ſcripta, omiſſa, quam tu adhiberi uelles, correctione. *Mittendam*] Romae enim non erant, Caeſari longe obuiam profecti, quaſi uictoriam Hiſpanienſem gratulaturi. *Domitio*] Porciae filio, ex L. Domitio Ahenobarbo. epiſt. 46. & Philippica 2. *Bruto*] Porciae affinitate coniuncto; cum ea Catonis eſſet ſoror, ipſe autem Catonis alteram filiam haberet in matrimonio, de cuius nuptijs epiſt. 12. & Seruiliae filius eſſet, quae Catonis uterina ſoror erat. *Balbum*] qui Caeſaris, ut puto, coheredis res curabat. epiſt. 50. *Officium*] ut coheredem. *Auctione*] Cluuianorum bonorum. Cluuius enim Puteolanus heredes ſcripſerat T. Hordeonium, & Ciceronem, alios item, ut patet epiſt. 5. lib. 16. inter coheredes autem de auctione conuenerat, ut, bonis in pecuniam redactis, ſuum quiſque capere facilius poſſet. ep. 45. *Omnia*] Cluuiana bona, quae in auctione uenibunt. *Propinquum diem*] auctionem proſcribi non longe a Caeſaris aduentu, ſed propinquo die; ut poſt aduentum fieri ſtatim poſſet: quod ſi Caeſar moraretur; futurum, ut eum diem, in quem proſcripta eſſet auctio, prorogare poſſemus, quoad ille in urbem ſe recepiſſet. Romae autem proſcribi auctionem, non Puteolis, Balbo placebat. *Placet enim Veſtorio*] Balbi ſententiam Veſtorius probabat, ut Romae auctio proſcriberetur.

EPISTOLA XXXIIX

Contra Epicureos,] Tuſculanam ſecundam, quam ſcripſit de tolerando dolore; contra Epicuri ſententiam, qui ſummum malum ponebat in dolore. *Fortaſſe* ἀκοινονόητον] fortaſſe lapſus eſt per ignorantiam, cum non intelligeret contumelioſum eſſe quod ſcribebat. *Iſtum*] Q. Ciceronem, ſororis tuae filium. Commotum, autem, cum praeſens praeſentem audiret.

audiret. Brutus enim tunc erat apud Caeſarem; cum ex Hiſpania redeunti longe obuiam proceſſiſſet: ut eum de Ciceronis laudibus praedicantem Quinctus, cum Caeſare ex eodem bello reuertens, audire poſſet. *Scripſiſti*] mendoſa dictio: & omnes in mendo conſentiunt antiqui libri. equidem ſententiam uideo; neque enim eſt obſcura: ſed immutare uerba non auſim ſine uetuſtis exemplaribus; ne plus ipſe mihi ſumam, quam quantum alijs licere uolo. *Idq. ut ſciam*] nam ad te quoque ſcripſerit Quinctus, ſignificabis. πότερον &c.] utrum iuſte agam. Graeca uerba ſignificant, utrum iuſtitiae murum altum adſcendens uitam traducam. hic enim ſubaudiēdum, ἀναβὰς διαβιῶ, ex Platone. qui l. 2. πολιτείας hoc Pindaricum & ipſe uſurpat. eſt igitur: Vtrum iuſtitiam tuear; hoc eſt, utrum aperte Quinctum filium aſperner, ac reſpuam, ſicuti iuſtum eſt; an obliqua fraude utens diſſimulem. ἀτρίχηαν ἢ ἀπᾶν] uere ut dicam, uſitatum loquendi genus apud Graecos, ἀντὶ τοῦ ὡς ἀτρίχηαν ἢ ἀπᾶν. *Illud aptius*] illud, quod primum poſuit de iuſtitia ſeruāda. *Sed hoc*] obliqua fraude uti, & diſſimulare. *Idem mihi &c.*] ſequar conſilium, & ſententiam tuam. *Opprimar*] ne ueniat ad me Quinctus filius, dum in Tuſculano ſum. ego autem alicubi mallem, ubi maior eſſet hominum frequentia. nam in turba facilius diſſimularem. ep. 39. Illum, inquit, hic excipere nolo. *Aſturae?*] melius eſſet Quinctum excipere? ſed quid? Caeſar uidetur Aſturae cum illo iam affuturus. iuua me igitur conſilio. Aſturam autem poſtea Caeſar cum ueniſſet, apud Ciceronem cenauit. ep. 4. lib. 14.

EPISTOLA XXXIX

Vanitatem :] Quincti filij; qui ad patrem ſcripſerit, domo ſibi carendum propter matrem: at quam matrem? plenam pietatis. *Hic autem*] Quinctus pater. *Langueſcit*] filio placari coepit. *Sed utar &c.*] non agam acerbe cum Quincto filio, ſed in congreſſu ac-

ceptam iniuriám diſſimulabo. tibi enim ita uideo pla cere. *In ſcribendo haereo*] totus in ſcribendo ſum. ſcribebat autem quaeſtiones Tuſculanas. *Brutum &c.*] Brutum ais eadem de rep. ſentire. bene eſt. ſed; niſi hoc eſſet; ideſt, niſi recte ſentiret; nō ego, ut ei red itum gratularer, Romam reditem. neque enim iſta re tanti eſſet, ut me cogere poſſet: uerum ideo ueniā, quia recte ſentientem libenter uideo. *Vnde mallem*] mallem, uictoribus Pompeij liberis obuiā fuiſſet, quā Caeſari. *Totius itineris*] obuiam Caeſari longe prodierat, cum eodemq. reuertebat. ep. 1. lib. 14. *φαίδρε &c.*] de hoc libro, cuius uideo corruptum eſſe titulum, certi nihil eſſe poteſt. *Illum*] Caeſarem ad bonos uiros εὐαγγέλια ferre, hoc eſt, uenire Romam eo conſilio, ut remp. conſtituat. *Vbi eos?*] inueniet? *Suſpendit*] niſi forte Brutus ſimulat. *Fultum eſt?*] qui poterit hic ſimulatam perſonam ſuſtinere? Tranſlata uerba, Suſpendit, Fultum eſt. *φιλοτέχνημα*] tuum illud iactantiae plenum, a te poſitum Athenis in Parthenone templo. poſuerat autem Atticus nomina Ahalae & Bruti, uindicū libertatis: a quibus utriſque Brutus genus ducebat, paternum a Bruto, qui Tarquinium eiecit, maternum a Seruilio Ahala, qui Q. Melium regnum appetentem occidit: ut ad imitationem praeclari facinoris accēdi Brutus deberet, Caeſaréq. tyrannum interficere. *Quid faciant?*] etiā ſi nūc uiuāt Ahala, & Brutus, quid faciant contra tā potentem tyrannum? *Omnium flagitiorum auctor;*] Hirtius potius, quam Caeſar. nam is ad Caeſarem Quincto filio aditum aperuit; (ep. 20. lib. 11.) ut quaecumque flagitia Quinctus committit, Caeſaris gratia fretus, Hirtio adſcribi iure poſſint. *Bene de noſtro*] bene ſentit de propinquo noſtro, ideſt de Quincto filio. *At uellem &c.*] uellem, Brutus aliquid de fabulis deguſtaſſet: certe Quinctum filium non amaret, ſermones autem, quos & de ipſo habuerat Quinctus acerbiſſimos,

& item de Attico auunculo, Fabulas appellat; quod a ueritate nihilo minus abeſſent, quam fabulae, quibus fictae res & commenticiae narrantur. *Illum hic excipere*] Quinctum filium. hoc & in proxima epiſto la ſuperiore, his uerbis; Vereor, ne in Tuſculano opprimar. in turba haec eſſent faciliora. utrũ igitur Aſtu rae? *Pater hodie*] iturus erat. *Saxa Acrimonia*] loci nomen ignoti. antiquiores libri Acrunoma. *Ego ipſe, κἀτφωμα*] leue quiddam ſum, qui obiurgauerim fratrem filio iratum, a quo ſum grauiter offenſus. itaque poſthac non obiurgabo. *Quid de aduentu meo cenſeas*] ibidem paullo ante: Quid mihi auctor es, aduolo, an maneo.

EPISTOLA. XL

Ego uero &c.] Quincto fratri epiſtolam miſi, a te ſcriptam ad ſororem; ut uideret, quæ ſcriberes. *Domo ceſſurum*] uide epiſt. 19. *Illum*] Quinctum filium. *Alterum mirabatur*] mirabatur, filium com modas ad matrem litteras miſiſſe, a qua paullo ante ſciret illum fuiſſe alieniſſimum. *Suam culpam*] quod filius nullas ad te litteras miſiſſet, in eo ſuam ip ſe culpam frater agnoſcebat, qui ſaepe grauiter ad filium de tua in illum iniuria ſcripſiſſet. *Dicis*] frater, qui ſe aiebat filio paene placatum. epiſt. 38. *Me non fore*] ſicuti fueram: non fore inquam iratum Quincto filio. id autem ſimulaui, ex tuis litteris, in qui bus u di *σκόλια* tibi placere. ep. 38. *Mentio Canai*] de Canai filia Quincto filio collocanda. ſic enim explano, ex epiſtola ſequenti. *Id conſilium*] ut Quinctus filius uxorem duceret. *Eſſet neceſſe*] ut placaret ei re uera, non ſimulate. noſtrarum enim diſcordiarum opinio ualde illi ad uxorem inueniendam obeſſet. *Grauitatis*] leues enim uideri poſſimus, ſi, acceptis a Quincto filio grauiſſimis iniurijs, ſtatim ei nos totos remittamus. *Vtriuſque noſtrum*] debemus uterque aut placari, aut iniuriarum memoriam retinere;

cum utrumque ille offenderit: etſi me quidem grauius,& apertius. epiſt. 37. *Afferret*] de Quincto filio a nobis non alieno. *Nulla dubitatio*] quin placatos Quincto filio nos praebeamus. *Cras*] in urbem ueniam. *Commotus*] de meo ueniendi conſilio.

EPISTOLA XLI

Venit ille ad me,] Quinctum filium intelligit. *Quod iter inſtet*] quod mihi eundum cito ſit ad bellum. *Tum periculoſum, tum etiam turpe*] periculoſum, quia contra Parthos, gentem bellicoſam, & iam Romanis cladibus inſignem; turpe, propter aes alienum, & inopiam uiatici. *Quae uis igitur*] te ad huiuſmodi bellum extrudit inuitum? *Aes alienum*] in urbe. quod quia non eſt unde diſſoluam, appellationes creditorum fugiens ad bellum ire cogor. *Sumpſi quiddam de tua eloquentia*:] te ſum imitatus, tacere ſolitum in ijs rebus, quae tibi minus placent. argute, ſilentium Attici uocat eloquentiam. *Tacui*] quod ad uiaticum ego quidem nihil ei pecuniae conferre uellem. *Auunculus*] Atticus. *Quam ducerem*] uxorem. *Rem probo*] uxorem ducam arbitratu matris, & auunculi: de tempore ipſi ſtatuant. *Cenſeo prius, quam proficiſcaris*] cenſeo prius uxorem ducas, quam ad bellum proficiſcaris. *Patri quoque*] non ſolum matri, & auunculo. *Aderis igitur*] uenies in Tuſculanum, ut natalem meum una celebremus. *Scripſeram iam*] cum hoc ſcripſiſſem, ecce tibi litterae a M. Lepido conſule, quibus orat &c. *Vt ueniam*] Romam, quod augur ſim. *Augures nihil habere*] quod opponant. nam, ſi quid obijcerent, quo minus liceret effari templum Saturni; ego non accerſerer. *Ad templum effandum*] effari templa dicuntur, cum ab auguribus effantur qui in his fines ſunt. & Fana nominata, quod pontifices in ſacrando fati ſint finem. haec Varro. Seruius autem ubi illud Virgilianum explanat, Sic effatus ueſtigia preſſit, Proprie, inquit, effata

ſunt

ſunt augurum preces: unde ager poſt pomeria uocabatur effatus, ubi captabantur auguria. Et Liuius libro x. in pugna ad Luceriam facta Iouis Statoris aedem ſcribit uotam, ut Romulus ante uouerat: ſed fanum tantum, id eſt locus templo effatus ſacratus fuerat. Et Gellius ex augurum libris pomerium ita definit: Pomerium eſt locus intra agrum effatum, per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auſpicij. eodéq. cap. Auentinum montem, inquit, neque Ser. Tullius rex, neque Sulla, neque poſtea Caeſar, cum pomerium proferret, intra effatos urbis fines incluſerunt. Cicero autem libro 2. de legibus: Vrbem, agros, & templa liberata & effata habento. Et pro domo ſua: Nec inſtitutas caerimonias perſequi, nec uerbum ullum ſollenne potuit effari. Neque ſolum in templorum dedicationibus, ſed etiam in foederibus uerbũ, Effari, animaduertimus uſurpatum. ut apud Liuium libro 1. Fetialis M. Valerius patrem paratum Sp. Fuſium facit, uerbena caput, capillosq. tangens: foedus multis uerbis, quae longo effata carmine non operae eſt referre, peragit. *Saturni ἀσωτόν*] Saturni immitis, ſiue implacabilis: tale enim eius aſtrum, ut inter aſtrologos omnes conuenit. *Videbimus te igitur*] Romae.

EPISTOLA. XLII

Vtar prorogatione diei] cum Atticus Ciceroni ſcripſiſſet, auctionem hortorum Scapulanorum ultra idus eſſe reiectam; reſpondet, ſe non iturum Romam qua conſtituerat die, ſed uſurum prorogatione diei. ſupra, epiſt. 33. Facies, inquit, me certiorem de idibus. iſta enim me res adducebat: eo adiunxeram ceteras; quas cõſequi tamen biduo, aut triduo poſt facile potero. & fortaſſe fuit haec epiſtola ante proximã ſuperiorem collocanda. *Ab ludis*] cum alij ſpectaculis operã dát, tu ad me ſcripſiſti. humanitatem igi-

tur

tur tuam agnoſco. uel, Ab ludis, cum tu ſimul cum Attica ſpectares. ſpectauit enim Attica, ut in epiſtola ſequenti; nec, puto, ſine patre. *Conſequemur biduo poſt*] conficiemus: Idem ſcribit ep. 33. his uerbis: *Iſta me res Romã adducebat, eo adiunxerã ceteras; ſed conſequi tñ biduo, aut triduo poſt facile potero.*

EPISTOLA XLIII.

Acerba pompa] acerbum, quod ſcripſiſti de pompa. pompam autem intelligit Circenſem, qua Caeſaris ſignum inter deorum ſigna geſtatum eſt decreto ſenatus. Dio hiſtoriarum libro XLIII. & Suetonius in Iulio. *Vel de Cotta*] uel id, quod ſcribis de Cotta percrebeſcere. Percrebuerat enim, ut ait Suetonius in Iulio, L. Cottam XV. uirum ſententiam dicturum proximo ſenatu, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi a rege non poſſe uinci, Caeſar rex appellaretur. quę cauſſa coniuratis maturandi fuit deſtinata negotia, ne aſsẽtiri neceſſe eſſet. Idẽ in ſecũdo de diuinatione legitur, ita ſcriptum: Sibyllae uerſus obſeruamus, quos illa furens fudiſſe dicitur: quorũ interpres nuper falſa quadã hominũ fama dicturus in ſenatu putabatur, eũ, quẽ re uera regẽ habebamus, appel'ãdũ quoque eſſe regẽ, ſi ſalui eſſe uellemus. *Propter malum uicinum &c.*] cum in pompa ſignum Victoriae, quae apud Romanos ut dea colebatur, per ora populi ueheretur, populus contra conſuetudinẽ plauſum non dedit, ne Caeſari dare uideretur, cuius ſignũ prope Victoriae ſignum geſtabatur: ſed Cicero circuitione utens, Victoriae malum uicinum Caeſarem appellat. *Ne Victoriae quidem*] cui maxime plaudi ſoleret. *Aliquid ad Caeſarem.*] ſcribere. *Sed pompam uideres*] opinor hoc intelligi: Non uidetur ad eum eſſe ſcribendum, qui iam colatur ut Deus, cum in ſollemni põpa inter deorũ ſtatuas eius quoque ſtatua geſtetur. quidquid enim ſcripſero, faſtidiet. In eandem ſententiam ſcripſit ep. 28. Quid, tu, inquit, hunc de

pompa

pompa Quirini cōtubernalem, his noſtris moderatis epiſtolis laetaturū putas? Eſt autem antiquis ſcriptoribus uſitata locutio:ut apud hunc ipſum lib.3.de officijs:Male Curio, cū cauſſā trāſpadanorū aequā eſſe dicebat;ſemper aūt addebat, Vincat utilitas,potius diceret,non eſſe aequā,quia non eſſet utilis reipublicae &c.pro dicere debebat.& alibi. *Tu tamen &c.*] reſpōdet ad aliā partem epiſtolae ab Attico acceptae. Tu tamen auſus es Varroni dare quattuor Academicos, quāquā ego ſaepe ad te ſcripſerim me dubitare, nū eſſent dādi.ep.21.22.25.& 33. *Probo*] quod eam ludis intereſſe uolueris. *Spectatione*] ludorum. *Religionis*] quia uideret deorū ſimulacra in Circenſi pompa geſtari.Circenſes autem ludos Caeſar dedit,& in Circenſi pōpa,quae ante ludos ducebatur, ferculo tāquā deus ſimul cū alijs dijs geſtatus eſt.Suetonius de Caeſaris ferculo: Dionyſius de Circenſi pompa. *Cottam &c.*] tres libros intelligit,cum dicit,Cottam, Libonem,Caſcā.& de Libonis annali, quem ſcribit ſecum habere, ep.30. & 33. *Ante Caſcam*] ante Libonem Caſcam habueram. *T. Ligarij*] fratris eius,pro quo eſt oratio. *Pharnaci,Antaeo Saluio*] librarijs tuis. *Tollatur*] idq. factum. nam, in oratione Ligariana Curfidius nuſquam appellatur.

EPISTOLA XLIV

Quam ille Diocharinae] probo coniecturam uiri optimi,& in primis eruditi,Petri Antonij Montagnani,qui legendum exiſtimat,Illae Diocharinae: ut litterae,uel epiſtolae ſignificentur,a Diochare ſcriptae, Caeſaris liberto, qui nominatur epiſt. 6. lib. XI. *Ad ludos omnia pararet*] cum aedilis eſſet.aediles autem ſollennes ludos curabant: unde illud Ciceronis: Sunto aediles curatores urbis,annonae, ludorūq. ſollemnium:lib 3 de legibus,ſexto in Verrem,tertio ad Quinctum fratrem:alibi.de Lamiae uero aedilitate, in ep. fam.ep. 16. lib. XI. *Ante eam diem*] qua ludi

Romani

Romani committi ſolerent. *Dies feriarum*] diutius poſſum quaſi feriari, quando auctionem Brinnianam ſcribis eſſe dilatam, cuius cauſſa Romam cogitaueram. Neque dubium eſt, Brinnianam auctionem intelligi, cum inferat, Quam diu feriari poſſim, de Egnatio ſcire poteris. quem coheredibus Brinnianis amicum & familiarem fuiſſe, iam ante oſtendit ep. 34. ſcribit enim ſic: Tu uelim, ſi graue non erit, efficias, ne ante nonas mihi illuc ueniendum ſit. id potes per Egnatium Maximum. & ep. 12. De Brinniana auctione accepi a Veſtorio litteras. ait, rem ad me collatam ad I I X. Kal. Quinctilis. dices igitur uel amico tuo, uel Othoni coheredi meo, uel Labeoni noſtro, paullum proferant auctionem; me circiter nonas in Tuſculano fore. idemq. ep. 18. *Torquati cauſſa*] ut agam de eius re cum Dolabella. uide epiſt. 9 & 21. *Puteolos*] ut cretionem Cluuij, & rationem teſtamēti cognoſcerem. hoc autem ei curandum erat, qui ſciret ſe a Cluuio heredem inſtitutum. ep. 46. huius libri, & 5. l. 16. *Ad tempus*] ut aduenientem Caeſarem poſſim excipere. Et infra ep. 46. Puteolos, inquit, non fuit eundum, cum ob ea, quae ad te ſcripſi, tum quod Caeſar adeſt. *Multos nummos*] a Cluuio relictos. *Domi*] Cluuij. *Diuidi*] coheredibus. *Auctionem*] bonorum Cluuianorum. ep. 37. *Praeter praedia*] excepτis praedijs Cluuianis: forte, ut integrum eſſet Caeſari, ſi quod eorum concedere amicis, aut familiaribus uellet. Et infra in epiſtola proxima: Etiam de hortis Cluuianis egi cum Balbo liberalius: ſe enim ſtatim ad Caeſarem ſcripturum. Horti enim auctionem non ſubibant, cum inter praedia numerarentur. & uidetur unus ex coheredibus Caeſar fuiſſe: cuius res Balbus curabat. *Quid tibi placeat*] utrum auctioni Brinnianae Veſtorium praeficiam, an ipſi noſtrum negotium curemus, ne negligentiores eſſe uideamur. *Item te ſe ciſſe*] ſcripſiſſe ad Veſtorium, de auctionis curatione.

erat

erat autem is hoc tempore Puteolis, hoc eſt in patria. epiſt. 17 lib. 4. & 48. huius libri. *Hoc ſatis uidetur*] ſatis eſſe puto, ſi Veſtorius interſit auctioni; qui & diligens homo eſt, & officioſus. *Negligentiores*] qui noſtram rem non agamus, alteri mandantes. *Pollux*] Puteolis profectus.

EPISTOLA XLV.

Plane pollex, non index.] nullas a Veſtorio litteras attulit, ut cognoſcere quidquam poſſem de cretione Cluuij. itaque fuit plane pollex, non index. Iocus in ambiguitate nominis. pollex enim etiam digitus in manu, quem index pone ſequitur. *Cognoſces igitur ex ipſo*] ex ipſo Pollice, quem ad te mitto, cognoſces, cur ei Veſtorius nihil dederit litterarum. epiſt. 46. Tu uelim e Pollice cognoſcas rationes noſtras ſumptuarias. ex quo apparet, a Cicerone ad Atticum iuiſſe. *De ſua ui in curatione laborans*] ut aliqua ſibi curatio daretur munerum regionum, hoc eſt, ludorum, qui apparabantur in Caeſaris aduentum per omnes urbis regiones. in epiſtola ad Leptam, De curatione, inquit, aliqua munerum regionum cum Oppio locutus ſum. nam Balbum, poſteaquam tu es profectus, non uidi. & Suetonius in Iulio: Edidit ſpectacula uarij generis, munus gladiatorium, ludos etiam regionatim urbe tota. Quod autem legitur, Vi in; ego, ut dicam quod ſentio, (quamquam poſſum falli, ut humanus) corruptam ſuſpicor lectionem. nec uero uerbum Vis quot modis accipiatur, ignoro: ſed hic, ut quidem ego exiſtimo, locum non habet. Alberti Ferri liber habet, Re ſua in ratione laborans. *In eo autem Lanuino,*] pater meus impreſſerat in ſuis libris, Meo autem Lanuuio; alij, Me autem Lanjuio: ego, In eo autem Lanuino, nulla prope mutatione, correctionem indicante ſententia, uel ipſo potius Cicerone; cuius haec ſunt uerba ep. 47. Cum mihi Balbus nuper in Lanuino dixiſſet, ſe, &

Oppium ſcripſiſſe ad Caeſarem, me legiſſe libros contra Catonem, & uehementer probaſſe; conſcripſi de his ipſis libris epiſtolam Caeſari. Lanuinum autem, praedium in agro Lanuino: ut Formianum, Pompeianum, & ſimilia. ſupra, epiſt. 8. lib. 9. De Lanuino, ſtatim, ut audiui Phameam mortuum, optaui, ut id aliquis emeret meorum. & epiſt. x i. lib. 9. *Ex eo hoc primum*] cognoui. quid autem eſt; quod ex Balbo primum cognouit? eũ tradidiſſe Lepido Lanuinum. *Acceperam*] Lamia paullo ante mihi oſtenderat eas litteras, in quibus hoc Caeſar magnopere confirmat, ſe ante ludos Romanos affuturũ. ep. 21. *Legi epiſtolã*] Balbo a Caeſare miſſam. *Meo Catone*] intelligit librũ a ſe ſcriptũ de laudibus Catonis. ep. 38. l. 12. *Bruti Catone*] Brutus Catonis auunculi conſiliũ, qui ſe interfecerat, edito libro reprehẽdit. Plutarchus. *Diſertũ*] his uerbis Caeſar oſtendebat, Ciceronis conſiliũ ſibi non placere, qui Catonem laudaret; Bruti placere, qui reprehenderet. res enim in Bruto, in Cicerone uerba laudat. *Cretionem Cluuij*] Cernere, ut ait Feſtus, quandoque ualet hereditatem adire. inde cretio, hereditatis aditio. epiſt. 12. lib. x i. Galeonis hereditatem creui. puto enim cretionem ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. & apud Varro. de lingua Latina. Quod in teſtamentis, cernito: id eſt, facito uideat te heredẽ eſſe: itaque in cretione iubent adhiberi teſtes. ſic enim eſt legendum, nõ, ut in omnibus libris, creatione. & apud iuriſconſultos. Explano igitur ſic. Ex eo cognoui cretionem Cluuij: ideſt, quid in teſtamento Cluuij ſcriptum ſit. *Negligentem*] qui nihil ſignificauerit. paullo poſt aperte. *Liberam*] ut quiuis poſſet intereſſe, cum teſtamentum recitaretur. *Ille*] Veſtorius. *Arceſſendus*] huc, ut ei mandarem aliquid de cretione. *Vt meo iuſſu cernat*] ut adeat hereditatẽ, mihi a Cluuio relictam: id eſt, ut auctionẽ curet faciundã eorũ bonorum, quae

mihi, & T. Hordeonio Cluuius legauit: itaque cernat, hoc eſt, meam partem capiat meo nomine. *Idem igitur Pollex*] idem Pollex, qui a Veſtorio uenit, remittendus eſt ad eum, ut meo iuſſu cernat. In epiſtola, quae ſequitur proxima, Idem, inquit, Pollex remittendus eſt, ut ille cernat. *De hortis Cluuianis*] oſtendi Balbo, me cupere Cluuianos hortos. reſpondit liberaliter, ſe eſſe de ijs hortis ad Caeſarem ſcripturum. Hoc autem, quia bonorum Cluuianorum auctio futura erat, praedijs exceptis, de quibus Caeſar ſuum abritrium eſſe uellet. itaque & paullo ante, Lamia, inquit, a Balbo audiuerat, auctionem, praeter praedia, primo quoque tempore fieri oportere. *Cluuium autem*] refertur ad uerbũ, Cognoui. *A T. Hordeonio*] hic haud dubie cõſtat, heredes Cluuij fuiſſe Hordeoniũ, & Ciceronẽ: quanquã & alij erant, ut apparet ep. 5. l. 16. Eſt aũt hic, ut opinor, C. Cluuius Puteolanus, quẽ cõmendat Q. Thermo in ep. fam. ep. 56. l. 13. Et, Legare ab Hordeonio Terẽtiae, pura locutio: ut ſi diceret, Iubere ut Hordeonius Terẽtiae numeraret. Pro Cluẽtio: Grandẽ ei pecuniã legat a filio, ſi qui natus eſſet; ab ſecũdo herede nihil legat. Et in Topicis, Pater familias uxori ancillarum uſumfructũ legauit a filio. Eadẽq. figura dixit ep. 17. l. 7. Quinctus frater laborat, ut tibi, quod debet, ab Egnatio ſoluat. & ep. 21. l. 5. H-S ↀↄↄ ↄ] ut Terentiae daret ſcutatis 150. praeterea in ſepulcrũ, multasq. res pecuniae quiddã erogaret. *Nihil a nobis*] ita meliore ego conditione ſum, quam Hordeonius, coheres meus. illi enim de ſua parte detrahendum eſt, quod Terentiae ſoluat, quod ſepulcro, multisq. rebus; mihi prorſus nihil. *Balbo*] ſignificaſſe. *Ne per meos quidem*] erat enim apud Veſtorium Ciceronis puer, ob hoc ipſum exiſtimo, ut eſſet qui cretionem Cluuij ſtatim ſignificare poſſet. quod epiſtolae clauſula declarat. *Quinto delegabo,*] Delegare dicimur, cum id, quod noſtrum eſt,

ad

ad alium transferimus: ut de Oratore libro 2. Haec ipſa, quae nunc ad me delegare uis, ea ſemper in te praeſtantia fuerunt. Et ad hunc ipſum epiſt. 13. lib. 12. Balbi regia condicio eſt delegandi. Cum igitur, inquit, aes meum alienum diſſoluero, & emero ea, quae mihi emenda ſunt; tū, ſi quid pecuniae ſupererit, tradam Quincto fratri: ſed puto fore, ut etiam aes alienum mihi ſit faciendum ex emptionibus: tantum abeſt, ut pecuniam ſperem ſuperaturam. *Teſtamenti.*] a Cluuio ſcripti.

EPISTOLA. XLVI

Niſi Torquatus eſſet] cuius cauſſa hic me tenet, ep. 44. *Quod iuſſeras, edolaui.*] rude opus edolatur primum, deinde politur. a ligno ad ſcripta Cicero tranſtulit. *Illum*] Marcum filium. *Qualiscumque eſt*] hoc dicit, quia Marcus filius, qui ſe Athenas contulerat ſtudiorum cauſſa, tantos ſumptus faciebat, ut aſſignata pecunia non ſufficeret. ideoq. etiam Atticus leuiter eum litteris caſtiga uerat: quod indicat illud epiſt. 1. Ad Ciceronem ita ſcripſiſti, ut neque ſeuerius, neque temperatius ſcribi potuerit. *Moderabimur.*] modum illius ſumptibus ſtatuemus. *Vt ille cernat.*] Vt Veſtorius meo iuſſu hereditatem adeat. ſupra, Mittendum, inquit, eſt, ut meo iuſſu cernat. idē igitur Pollex. *Puteolos non fuit eundum*] reſpicit ad illud, quod ſcripſerat ep. 44. Niſi me Torquati cauſſa teneret: ſatis erat dierum, ut Puteolos excurrere poſſem, & ad tempus redire. *Ob ea, quae ad te ſcripſi*] ob Torquati cauſſam, & Dolabellae conſuetudinem. *Magiſtrum moleſtum*] magiſtrum: ſic etiam appellat eū in fam. epiſt. 7. lib. 9. quia docebat Ciceronem, quonā modo ſe gereret aduerſus Caeſarem, & quibus maxime rebus poſſet illius animum recolligere. Moleſtum: quod apud Ciceronē frequentior erat, quam ille, otij cupidus, uoluiſſet. *Rogat*] podagra laborabat.

rabat. nam, in epiſtola ad Leptam, quam hoc ipſo tempore ſcripram manifeſtum eſt, Balbum, inquit, poſteaquam tu es profectus, non uidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut ſe conuenîri nolit. *Domi*] Romae. ſic epiſt. 41. l. 12. Ego me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum, aut domum. *Kalendis in Tuſculanum recurram*] dimiſſo ſenatu, ſtatim in Tuſculanum recurram. *Cum illis*] cum Publilio, & ſorore, ac matre. *Tranſigi*] de dote reddenda. nam & cum Publilia, quam duxit, dimiſſa Terentia, diuortium fecerat: agebatur igitur de dote reddenda. epiſt. 34. Illud in primis cum Publilio, me paene abſente, conficies. *Quod tibi ſatis ſit*] in qua tamen ea de te ſcripta ſint, quae tibi ſatisfacere poſſint. *Accurram*] Romam. *Opinor ex uncia*] puto Caeſarem Babulij heredem eſſe ex uncia: etſi de hoc nihil adhuc intellexi. Vniuerſa hereditas nomine aſſis, aut librae ſignificatur. heres igitur ex uncia dicitur is, ad quem duodecima pars omnium bonorum pertinet: heres ex triente, ad quem quarta. *Si acciuerit*] ut ego eum in hoc negotio Caeſaris amicis, meis familiaribus, commendem. Valebat autem gratia Tullius apud eos, qui apud Caeſarem multum poterant. itaque eundem Leptam paullo ante Balbo commendauerat in curatione ludorũ. & in epiſtola ad Gallum: Olim, cum regnare exiſtimabamur, non tam ab ullis, quã hoc tempore obſeruor a familiariſſimis Caeſaris. *Cum poterit*] mitte ad me, ut ego eũ ad Veſtoriũ remittam cretionis cauſſa.

EPISTOLA. XLVII.

Correctam] correxit eam, ab Attico admonitus. ſupra enim ep. 37. Laudationem, inquit, Porciae gaudeo me ante dediſſe Leptae tabellario, quam tuas acceperim litteras. eam tu igitur, ſi me amas, curabis, ſi modo mittetur, iſto modo mittendam Domitio, & Bruto. *Haec mittetur*] haec, quam correxi:

ad differentiam prioris, quam ante Attico miſerat, Leptae tabellario data. epiſt. 37. *Varronis, & Lollij*] qui & ipſi Porciam laudauerant. *De Tigellio*,] tibicine, & cantore, Caeſaris familiari, Phameae nepote. Placet epiſtolae partem ſubijcere, quam hac de rē ſcripſit ad M. Fabium Gallum. ſic igitur ſcribit: Phameae cauſſam ſuſceperam, ipſius quidem cauſſa: erat enim mihi ſane familiaris. is ad me uenit, dixitq. iudicem ſibi operam dare conſtituiſſe eo ipſo die, quo de P. Sextio in conſilium iri neceſſe erat. reſpondi, nullo modo me facere poſſe: quem uellet alium diem ſi ſumpſiſſet, me ei non defuturum. ille autem, qui ſciret ſe nepotem bellum tibicinem habere, & ſat bonum cantorem, diſceſſit a me, ut mihi uidebatur, iratior. Habes Sardos uenales, alium alio nequiorem. Etiam Horatius, Sardum fuiſſe Tigellium, & Caeſaris amicum, his uerſibus oſtendit:

,, Omnibus hoc uitium eſt cantoribus; inter amicos
,, Vt numquam inducant animum cantare, rogati;
,, Iniuſſi, numquam deſiſtant. Sardus habebat
,, Ille Tigellius hoc. Caeſar, qui cogere poſſet,
,, Si peteret per amicitiam patris, atque ſuam, non
,, Quidquam proficeret: ſi collibuiſſet, ab ouo
,, Vſque ad mala citaret, Io Bacche.

Lege Pompeia] quae, teſtibus datis, uno die atque eodem & ab accuſatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duae horae accuſatori, tres reo darentur. hoc Pedianus. In libro autē de claris oratoribus: Lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad cauſſas ſimillimas, uel potius eaſdem noui ueniebamus quotidie. *In conſilium iri*] ire in conſilium dicūtur iudices, cum, audita et cognita cauſſa, in unum coeunt, de re, uel de reo ſententias laturi. *Illorum iudiciorum*] quae fiunt lege Pompeia, de ambitu, & de ui. Pedianus. *Praeſtitutos*] ut, ijs diebus praetermiſſis, in alios dies reijcere cauſſas non liceret. quo fiebat, ut die praeſtituto cauſ-

ſam agere patronus cogeretur. Pedianus. *Quid ego deberem Sextio*] qui Ciceronis reſtitutionem in tribu natu praecipue iuuerat; ut in oratione pro ipſo. *Alieni*] qui mihi arta neceſſitudine deuinctus antea non fuiſſet. quale illud in epiſtola ad Lentulum: Enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus opera, conſilio, labore deſim. Et pro Murena: Ea condicione uidebatur nobis in ciuitate natus, ut eius opes & ingenium praeſidio multis etiam alieniſſimis, uix cuiquam inimicus eſſe deberet. Et ad Appium: Tuum factum ijs, qui, quo animo inter nos ſimus, ignorant, alieni hominis, (ut leuiſſime dicam) & fugientis cõgreſſum, meum uero coniunctiſſimi, & amiciſſimi uidetur eſſe. *Quid audiſſem*] dixi Balbo, me audiſſe, Tigellium mihi eſſe iratum. *Neque nominaui Balbum minorem*] non dixi, me id audiſſe a Balbo minore. Is enim, cum Tigellio familiariter uteretur, in conſuetudine cognouerat, illius animum offenſiorem eſſe Ciceroni propter Phameam; eaq. de re certiorem fecerat Ciceronem. *Habuit ſuum negotium Gallus*] hac de re ita laborauit, ut ipſius res ſi ageretur, duxit ſuum negotium. eadem figura uſus eſt ep. 22. *Ait illum*] cum Tigellio Gallus dixiſſet, Ciceronem audiſſe, ſibi illum eſſe iratum; reſpondit Tigellius, Ciceronem id a nemine audiuiſſe, ſed animi conſcientia id de ſe ſuſpicari, quia Phameam deſtituiſſet. *Ait illum*] ait Gallus Tigellium dicere, me animi conſcientia &c. *Hactenus mando*] hoc tantum tibi mando: de me ne quid labores. *De illo noſtro*] de Balbo minore: cognoſce de Balbo, quo animo Tigellius in me ſit. epiſt. 48. *Et quemadmodum*] mallem, Quemadmodum &c. *Non omnibus ſeruire*] epiſtolae, quam ſcripſit ad Gallum, cuius partem ſupra recitauimus, principium hoc eſt: Amoris tui, quoquo me uerti, ueſtigia, uel proxime de Tigellio. ſenſi enim ex litteris tuis ualde te laboraſſe. amo igitur uoluntatem. ſed pauca de

re. Capius, opinor, olim, Non omnibus dormio: ſic ego, non omnibus, mi Galle, ſeruio.

EPISTOLA. XLIIX

Libros contra Catonem] a Caeſare ſcriptos. epiſt. 38. lib. 12. *Ad Dolabellam*] ut is eam Caeſari redderet. *Mancipio dari*] uendi lege mancipij. *Pro mea parte*] nam etiam ad alios, quos heredes cum Cicerone Brinnius reliquerat, is fundus pertinebat. epiſt. 13. *Vt ipſe ei &c.*] ut caueretur Hetereio; cui ſi fundum iniuſſu Ciceronis Veſtorius dediſſet, non bene dediſſet. *Cum Tigellio*,] egiſſe de reconciliatione. epiſt. 49. Tigellium totum mihi, & quidem quamprimum. *Velut hoc ipſum*] tranſit a re ſua ad aliam rem: hoc ſaltem cum eo agere debuiſti, quantum ei Caeſar donauerit obuiam profecto. ſcire enim cupio. *Nec tamen flocci facio*] quamquam hoc apud me minimum eſt: ne flocci quidem facio. Intellectum eſt, (inquit epiſt. 15. l. 4.) tres ἀρχαγέτας ambitum, comitia, interregnum, maieſtatem, totam denique remp. flocci non facere. *Quid cogitem de obuiam itione*] quam longe Caeſari cogitem obuiam prodire. *Niſi Alſium?*] Alſium uſque obuiam ibo, non ultra. *De hoſpitio*] ut me Alſij hoſpitio acciperet. *Profectum*] opinor Alſij non eſſe, obuiam Caeſari cum Matio profectum. *Salluſtius igitur urgebitur*.] Salluſtij igitur hoſpitio utemur. *Silius*] Salluſtius, legendum uidetur: cum proxime dixerit, Salluſtius igitur urgebitur: uel utrobique, Silius. *Totam uillam*] itaque nobis in ea locus non eſſet.

EPISTOLA. XLIX

Vt me puderet tui,] noli putare, me tibi eius epiſtolae exemplum ideo non miſiſſe, quaſi puderet me tibi eam nimis aſſentatorie ſcriptam oſtendere.

tale enim in ea nihil eſt: nec aliter ſcripſi, ac ſi ſcriberem ad aequalem: nam, quod illius libros contra Catonem laudaui,non ſum aſſentatus; bene enim exiſtimo de illis libris. *Ne ridicule Micillus*] donec melius inuenero,ſequar eorum opinionem, qui ſic interpretantur:Aſſentatorie non ſcripſi; ne ridicule quaſi Micillus fierem;id eſt,me ipſe indignum patria oſtenderem,cum tyranno aſſentarer:ſicuti illum apud Ouidium libro xv. Met. iubet Hercules patriam deſerere. *Mihi eſt exploratum*] eam bene ualere. Et dicit,Nunc demum; quia, cum Atticus antea ſcripſiſſet, eam febri carere, poſtea idem confirmauit. Nunc demum igitur, inquit,mihi eſt exploratum. *Totum mihi*] reſtitue. Erat enim iratus Ciceroni propter Phameam. epiſt. ſequenti. *Quinctus cras*,] Quinctus filius cras Romam ueniet, id eſt I I X. Kal. ſic enim ad me ſcripſit. *Ad me, an ad te*] domum meam an tuam. *Romam* I I X. *Kal.*] ſubaudi, ſe eſſe uenturum. *Veniendum eſt*] mihi ipſi. *Ille*] Caeſar,qui ab Hiſpanienſi bello reuertebat.

EPISTOLA L

Hoſpitem mihi tam grauem ἀμεταμέλητον:] non paenitet Caeſarem apud me cenaſſe. locutio ſimilis epiſt. 43. Suaues tuas litteras: etſi acerba pompa. & epiſt. 5. lib. 14. Meam ſtultam uerecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas. *Ad Philippum*] affinem, quod Atiam, Iulia Caeſaris ſorore natam, in matrimonio habebat. Plutarchus in Cicerone. *Villa*] in Pompeiano, ubi Ciceronis quoque uilla erat. *Sum commotus*] quia Caeſar poſtridie apud me cenaturus erat. *Barba Caſſius*] hunc inter naufragia Caeſaris amicorum nominat in Philippica X I I. *Cuſtodes dedit*] dedit, qui meam uillam cuſtodirent, & ex militibus neminem introire paterentur. *Caſtra in agro*] milites igitur omnes in agro diſcubuerũt.Et Caſtra pro militibus poſuit,poetice,

& quaſi per iocum ; ut cum infert , Villa defenſa eſt : pro , ex militibus nemo uillam introiuit. *Rationes , opinor , cum Balbo*] puto , rationes confecit cum L. Cornelio Balbo; qui Caeſaris negotia procurabat. ep. 3. l. 7. de pecunia uidelicet , quam Balbus ex publicis uectigalibus Caeſaris nomine exegerat. *Audiuit*] qui eum alloqui, aut rogare aliqua de re uoluerunt. *De Mamurra*] hic Caeſaris praefectus fabrum fuerat in Gallia , & ad opes tantas peruenerat, ut parietes totius domus ſuae , quod a Plinio in ſcriptis relictum eſt , cruſta marmoris primus operuerit , idemq. primus nullam totis aedibus , niſi e marmore, columnam habuerit, ſolidas omnes e Caryſtio aut Lunenſi. opinor eum ob luxuriam hanc , immoderatũq. ſumptum lege ſumptuaria Caeſaris eſſe damnatum; nec Caeſarem id mutaſſe, quippe qui negligi ſuas leges nollet. ep. 7. Veniſſe a Caeſare narrabat litteras: hoc ſcribere, ſibi certum eſſe Romae manere: cauſſamq. eam adſcribere, ne ſe abſente leges ſuae negligerentur, ſicut eſſet neglecta ſumptuaria. Et Suetonius, Ius, inquit, laborioſiſſime, & ſeueriſſime dixit. legem praecipue ſumptuariam exercuit . Non enim arbitror legem ſumptuariam de obſonijs dumtaxat fuiſſe , uerum de omnibus rebus , in quas pecunia ſupra modum erogaretur. *Accubuit:*] ut ederet . Poſt balneum accumbebant ueteres in lecto, cibi capiẽdi gratia. quem Plinius lib. 14. c. 22. morem oſtẽdit.

Ne putemus Caeſarem ſolum accubuiſſe in Ciceronis uilla: nam & Ciceronem ipſum , & praeterea Philippum, & Balbum, fortaſſe etiam Caſſium, in eodem triclinio cum eo cenatos eſſe, credibile uidetur. Ἐμετικὴν *agebat:*] non eſt , uomebat: (nam uomebatur poſt cenam, non ante : idq. ratio medicinae poſtulat) ſed, uomitionẽ parabat: itaque, cũ uomere decreuiſſet, nullum cibi genus uitauit : edit, et bibit ἡδέως, et iucunde. Ἐμετικὴν adiectiuum nomen eſt : ſubau-

diri uidetur, δειπνάριον, uel aliquid ſimile. *Opipare*] hoc ad copiam refertur. *Apparate:*] diligentia ſignificatur. *Sermone bono*,] de cena ipſa, non de ſermone, loquitur hic Cicero, de ſermone autem infra, cum ait: σπουδαῖον οὐδὲν in ſermone, φιλόλογα multa. itaque interdum putaui hoc totum abundare, Sermone bono, ſi quaeris, libenter. nam, ad cenam hoc tantum attinebat, Bene, cocto, condito. quod autem ſequitur, additum fortaſſe ab aliquo, qui ſupplere uerſum Lucilij uoluerit, a quo ſumptum illud uideret, Bene, cocto, condito. hanc ego capio coniecturam ex lib. 2. de Fin. in quo eſt: Quid bene? dicet Lucilius, Cocto, condito. Sed cedo caput cenae. Sermone bono. Quid ex eo? ſi quaeris, libenter. Quae ſi componantur, Lucilij uerſus erit huiuſmodi.

,, Quid bene? cocto,
,, Condito, ſermone bono, ſi quaeris, libenter.

Tribus triclinis] in uno liberti lautiores, in altero minus lauti, in tertio diſcubuere ſerui. περὶ αὐτὸν] qui circa illum erant, alij alijs muneribus praepoſiti. Hos diuidit in libertos, & ſeruos, libertos autem in lautiores, & minus lautos. *Valde copioſe*.] copioſe omnes, non omnes tamen eleganter. nam, lautiores tantum liberti, ut infra legitur, eleganter accepti. *Homines*] ineſt interdum laus in hoc uerbo, ut hic, & epiſt. 2. lib. 2. Ηρώδης, ſi homo eſſet, eum potius legeret, quam unam litteram ſcriberet. Nero imperator, nouis aedibus poſt urbis incendium exſtructis, tandem ſe quaſi hominem aiebat habitare coepiſſe. *Non is*,] quia ſumptu exiguo accipi non poteſt. *Amat ob te, eodem ad me, cum reuertere.*] ſuperuacaneum uidetur Ad me, cum dixerit, Eodem. *Siue ἐπισταθμίαν*.] ſiue diuerſorium potius. nam, ad hoſpitium non ita frequentes ire ſoliti ſunt. *Odioſam*] ob curam apparandi. *Non moleſtam*] oſtendit ſe non laborare de

 ſumptu.

ſumptu. *Præterires*] Caeſar. *Dextra ſiniſtra*] ſine copula, ut Salluſtius quoque in Iugurtha: Circumuentus ab equitibus dextra ſiniſtra. *Nec uſquam alibi.*] quaſi ab uno Dolabella timeret. *Nicia.*] Curtio Nicia, grammatico, Dolabellae familiari. epiſt. 10. lib. 9. fam.

IN LIBRVM XIV EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA I

AD ILLVM,] ſine dubio Matium intelligit: quem aperte nominat duabus epiſtolis, quae poſt proximam inferiorem leguntur. &, ſi loca conferas inter ſe, Matium hic ſignificari, non obſcure uidebis: quem quidem & Caluenam, & Madarum, ficto homine, appellat epiſt. 5. & 9. *Nihil perditius*] aiebat, ſubintelligitur: ut ſit ſenſus: rep. nihil aiebat eſſe perditius, nihil deſperatius; perijſſe omnia. *Explicari rem non poſſe*] hoc dicebat, remp. interitu Caeſaris ita eſſe perturbatam, ut conſtitui nullius conſilio poſſet: quis enim id poterit, quod Caeſar ipſe, tali praeditus ingenio, non potuit? *Gaudens*] gaudebat Matius tanta perturbatione reip. utpote qui cuperet mortem Caeſaris omnibus eſſe acerbam: quod ipſe in epiſtola, quae legitur libro xi. fam. in extremo, perſpicue dicit. *Tumultum Gallicum*] putat futurum, ut Galli, audita Caeſaris morte, deficiant a nobis, &, noſtram diſſenſionem ſuam occaſionem putantes, arma capiant. Idem epiſt. 4. his uerbis: Doleo, quod numquam in ulla ciuitate accidit, non una cum libertate remp. recuperatam. horribile eſt, quae loquantur, quae muniren ur. ac uereor Gallica etiam bella: & epiſt. 8. Quid Galli, quid Hiſpania, quid Sextus agat, uehementer exſpecto: item

epiſt.

epiſt. 9. *Poſt idus Martij*] quo die Caeſar fuerat interfectus. *Praeter quam Lepidi*] hoc dicebat Matius, ut oſtenderet, nulla ſe inire conſilia cõtra remp. qui Caeſarianorum ſermonibus nollet intereſſe, cum tamen in Caeſaris amiciſſimis fuiſſet. *Lepidi*] malem, Lepido. *Illum*] Caeſarem. *Quod quemquam bonum offendat*] quaſi Matius non prudenter faceret, qui bonis odioſa loqueretur. *De Sexto*] Pompeio, Magni filio. *Satis ne certum*] eum eſſe in armis. ep. 4. & 13. *De Bruto noſtro:*] ſcribe, ſi quid habes de Bruto noſtro. Brutus enim Antonium timens, & populum ab eo concitatum, urbe exceſſerat, Antijq. morabatur, ut, cum primum plebis iracundia deferbuiſſet, recurreret. Plutarchus, & alij. *De quo quidem &c.*] de Bruto Matius aiebat Caeſarem ſolitum dicere: Magni refert, & quae ſequũtur. eadem uerba Plutarchus in Bruto refert. *Eum*] Caeſarem. *Cum pro Deiotaro Niceae dixerit*] Deiotaro: Bithyniae rege, qui pro Pompeio contra Caeſarem in Pharſalia pugnauerat. Niceae: Bithyniae urbe, dixerit: Brutus. cuius defenſionis mẽtionẽ facit Plutarchus, & Tacitus in dialogo de oratoribus. *Vt quidque ſuccurrit*] ex ijs, quae mecum Matius locutus eſt. *Apud eum*] cum ad Caeſarem ueniſſem, ut agerem cum eo de P. Sextio reſtituendo, qui exſulabat, ambitus opinor crimine damnatus. nam epiſt. 46. lib. 13. apparet accuſatum lege Pompeia, quae de ambitu erat. uide, quae diximus in commentario ep. 27. lib. 7. fam. *Et eiuſmodi multa*] mecum locutus eſt Matius.

EPISTOLA II.

Theatrum, Publiumq. cognoui,] plauſum ſignificat, qui P. Dolabellae datus eſt, theatrum ingredienti. cum enim perditi homines (ut eſt in prima Philippica, & apud Suetonium in Iulio) columnam prope xx pedum lapidis Numidici in honorem mortui Caeſaris in foro poſuiſſent, & inſcripſiſſent, Parenti pa-

triae, ut Suetonius tradit: Dolabella columnam euertit, & ex ijs alios cruci affixit, alios de Capitolio praecipitauit: quod infra epiſt. 15. declaratur his uerbis: O mirificum Dolabellam meum: iam enim dico meum: antea, crede mihi, ſubdubitabam. magnam ἀναθεώρησιν res habet. de ſaxo, in crucem, columnam tollere, locum illum ſternendum locare. quid quaeris? heroica. & in fam. epiſt. 1. lib. 12. Manabat illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & urbi, & otio diffiderem urbano; ſed ita compreſſum eſt a Dolabella meo, ut mihi uideamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat ſordidiſſimo periculo tuti futuri. De theatri autem plauſu quo magis perſpicuum ſit, uerba ſubijciemus ex Philippica prima. Dicerem, inquit, Dolabella, qui recte factorum fructus eſſet, niſi te paulliſper eſſe expertum uideremus. quem potes recordari in uita tibi illuxiſſe diem laetiorem, quam, cum, expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris poena affectis, te domum recepiſti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunae ſtudia tum laudi & gratulationi tuae ſe non obtulerunt? recordare quaeſo Dolabella conſenſum illum theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offenſi, ſignificauerunt ſe beneficio nouo memoriam doloris ueteris abieciſſe. *Bona ſigna*] é conſenſu illo multitudinis, qui perſpectus eſt in theatro, uidetur bene ſperandum de rep. [*L. Caſſio*] is erat C. Caſſij frater, eius, qui Caeſarem occiderat. in epiſtola ad C. Caſſium de eodem plauſu his uerbis: Tuus neceſſarius affinitate noua delectatur. itaque iam non eſt ſtudioſus ludorum, infinitoq. fratris tui plauſu dirumpitur. Erat autem L. Caſſius hoc tempore tribunus pl. ut in Philippica tertia. & fuiſſe tres fratres, C. Q. L. ſupra diximus, lib. v. epiſt. 21. *Datus*] in theatro. forte de ludis Apollinaribus ſignificatur; quos C. Caſſij

praetoris

praetoris urbani, nomine, collega eius C. Antonius dedit. Dio libro XLVII. *Facetus*] cur facetus? quia quodam modo ridiculum erat, L. Caſſium a populo plauſum excipere propter ea, quae Caius frater fecerat. Caius enim, non Lucius, remp. ſeruitute liberauerat interfecto Caeſare. *De Madaro*] de Matio. caluus enim Matius, ut infra: & caluus graece μαδαρὸς. praeterea, idem agitur, quod in proxima ſuperiore epiſtola, in qua Matium ſignificari, manifeſtum eſt. φαλάκωμα] nullum meum φαλάκωμα fuit, nulla inanis iactantia, tamquam interitu Caeſaris recuperata rep. *Proceſſi*] in uiam. *Aiebat*] Matius. φαλάκρωμα] Matium ſignificat; ſed caluitium appellat, quia caluus erat Matius. itaque eum & infra Caluenam uocat, epiſt. 5. & 9. *Habes* φαλάκρωμα] habes de Matio; habes, quod Matius mecum locutus eſt. φαλάκρωμα uero, quia Matius, ut iam diximus, caluus: & φαλακρὸς graece caluus. *Inimiciſſimum otij*] qui quidem Matius inimiciſſimus otij uidebatur, ideſt Bruti. nam, ſi, ut ille cupit, omnia miſceantur: Brutus, qui Caeſare interfecto liberam fore, & ſine ullo negotio remp. ſperauit, opinione deceptus, ipſe uenit in dubium de ſua ſalute. ita, qui inimicus otij, idem Bruti. *Tibi ignoſco*] qui illam tecum eſſe uelis.

EPISTOLA. III

Tranquillae] tranquilla nunciantes, & de rep. quae uolumus. *Matius poſſe negabat*] negabat Matius otium fore diuturnum, ſed impendere. & prope adeſſe omnium rerum perturbationem. Hic apparet, Matium fuiſſe illum, ad quem Cicero ſe ſcribit diuertiſſe in epiſtola huius libri prima; eundemq. eſſe, quem in proxima ſuperiore otij inimiciſſimum appellat. *Structores noſtri*] ij, quorum hic utor opera ad uillam aedificandam. Et paullo poſt Corumbum architectum exſpectat. *Profecti*] Romam, ut

emptum

emptum frumentum referrent. *Πανικὸν certe*] oportet hoc ſubitum quiddam fuiſſe, terroribus ſimile, quos Graeci appellant πανικά. ſubitum hoc fuit Antonij conſilium de frumento ad ſe comportando: nam, ſi diebus ſuperioribus id curaſſet, tu mihi aliquid ſignificaſſes. *Scripſiſſes enim*] niſi hoc ſubitum quiddam, & plane πανικὸν eſſet, tu ad me ſcripſiſſes litteris ſuperioribus. *Corumbus Balbi*] ſubintellige, ſeruus. *Nullus adhuc*] adhuc non uenerat. Et Nullus, pro non, eleganter & antique poſitum: ut epiſt. 24. lib. xi. Philotimus nullus uenit. epiſt. 23. l. 15. Sextus ab armis nullus diſcedit. *Architectus*] ideo Cicero eum exſpectabat; ut haberet adiutorem, & conſiliarium in ratione aedificandi. *Volunt*] Caeſariani, a quibus ad obſignationem teſtamenti adhibitus es. *Ita putare*] ut tu ſcripſiſti. *Διάθεσιν*] ſenſum, animumq. in remp. *ἐπισημασίαν*] quia populus, cum in theatrum, aut alio ſpectandi gratia conueniſſet; quid de ciuibus ſentiret, plauſu & acclamatione ſignificabat: ut epiſt. 19. lib. 2. Populi ſenſus maxime in theatro & ſpectaculis perſpectus eſt: nam gladiatoribus qua dominus, qua aduocati ſibilis conſciſſi. & epiſt. 15. lib. 1. Ludis & gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας ſine ulla paſtoricia fiſtula auferebamus. & pro Sextio: Tribus locis ſignificari maxime poteſt populi R. iudicium, ac uoluntas, concione, comitijs, ludorum gladiatorumq. conſeſſu.

EPISTOLA. IV

Quid putas me Lanuuij?] noui habere. *Iſtic*] Romae. *Cum Matius*] libro 1 x. ep. 9. Matius ad me uenit, homo, ut mihi uiſus eſt, temperatus, & prudens; exiſtimatus quidem eſt ſemper auctor otij. Dicit igitur: Cũ Matius, quem ſtudioſum reip. putabamus, is nunc inimiciſſimus otij ſit; quid cenſes ceteros? Paullo ante: Habes φαλάκρωμα, inimiciſſimum otij.

Mini-

Minitentur] ij, qui Caeſaris mortem ſe dicunt perſequi uelle. *Ac uereor*] non modo ciuilem contentionem, ſed Gallica etiam bella uereor. Verebatur autem e Matij ſermone, qui affirmauerat, minus diebus xx tumultum Gallicum. epiſt. 1. *Ipſe Sextus*] etiam uereor, quid acturus ſit Sex. Pompeius. mihi enim certum non eſt, utrum hoc exercitu, quem habere dicitur, ad recuperandam remp. ſit uſurus, an & ipſe tyrannidem ſpectet Caeſaris exemplo, ne de ipſo quidem Sexto ſecuri, inquit, animi ſum. *Quo euadat*] quid acturus. *Omnia licet concurrant*,] ut omnia miſceantur; me tamen ſemper idus Martiae, quo die tyrannus eſt interfectus, uoluptate afficient; hoc eſt, numquam erit, ut, quod idus Martijs tranſactum eſt, id cupiam infectum. *ἥρωες*] Brutus, & alij, qui Caeſarem oppreſſerunt.

EPISTOLA. V.

Spero] dicit, Spero, quia nihil Atticus proximis litteris ſignificauerat. ſpero te nunc recte ualere. *Quam leuiter commotus eſſes*] ut bene ominaretur, non dixit, Quam grauiter, aut, Quo modo, ſed, Quam leuiter, uſus amiciſſimi animi ſignificatione. *Caluena*] Matius. epiſt. 9. Omnia plena pacis, aliter, ac mihi Caluena dixerat. & epiſt. 3. Habes φαλάκρωμα ubique de Matio. *Suſpectum*] quaſi Caeſarianum, & reip. ideſt libertati, non amicum. Cur autem ſigna bella dicit eſſe, quod Matius moleſte ferret, ſe ſuſpectum eſſe Bruto? quia, cum de Bruti gratia Matius laboraret, apparebat eum Caeſarianorum partibus diffidere, ut infirmis. *Cum ſignis*] hoc, quod ad ſententiam ſpectat, minime neceſſarium uidebatur: (quis neſcit ſua cuique legioni eſſe ſigna?) ſed addidit, ut quaſi iocaretur ambiguo Signorum nomine. *Idem poſtulaturas?*] rumor enim erat, legiones, quae in Gallia fuerant praeſidij cauſſa, Romam uenire, poſtulaturas, ut promiſſum ſibi à Caeſare ſolueretur.

Tranſpor-

Tranſportauit] in Graeciam, ad bellum contra Parthos a Caeſare cogitatum. *Caninium*] non Annium. φυρμὸς πολύς] multa miſcet & turbat aleator. item ego in nominibus, cum Annium pro Caninio poſui. *Nam iſta &c.*] ab iſta quidem Caeſaris libertorum coniuratione haud magnopere timeo: quae facile opprimeretur, ſi recta ſaperet cõſul Antonius. Eam poſt ea coniurationem alter conſul oppreſſit Dolabella, ut eſt in Philippica prima. Cum ſerperet in urbe infinitum malum, idq. maneret in dies latius; ijdemq. buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; & quotidie magis magisq. perditi homines, cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellae cum in audaces ſceleratosq. ſeruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisq. euerſio illius exſecratae columnae, ut mirum mihi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe. Et in eadem aliquanto poſt: Quem potes recordari Dolabella in uita tibi illuxiſſe diem laetiorem, quam cum, expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris poena affectis, te domum recepiſti? Item alijs in locis. *Legari noluerim ante res prolatas* ,] legationem liberam a ſenatu petere noluerat, ne remp. uideretur deſerere; illam quidem e ſeruitute ereptam Caeſaris interitu, ſed nondum tamen plane confirmatam, Antonio & Lepido pernicioſa molientibus. exſpectabat igitur anni tempus, quo nihil neque publice, neque priuatim ageretur; ut, uacatione omnibus conceſſa, honeſtius diſcederet. nam Prolatae res dicebantur, cum omnes feriarentur. uide epiſt. 12. lib. 7. *Hunc rerum tumorem*] interitum Caeſaris magnae turbae ſtatim conſecutae ſunt. eas Tumorem appellat, ſumpta tranſlatione a corporibus male affectis: ideoq. infert, Mederi. etiam in epiſtola proxima ſuperiore: Tument negotia. *Vides magiſtratus*]

qui

qui Caeſaris partes fouebant, cum ab ipſo creati eſſent. *Vides tamen &c.*] ſe ipſe corrigit, qui magiſtratus appellauerit eos, quos tyrannus conſtituerit: & uocandos potius oſtendit, Tyranni ſatellites in imperijs. *Exercitus*] qui, Caeſaris profectionem in Parthos exſpectantes, in urbe manſerant. *In latere*] in Campania, nam agri Campani partem incolebant a Caeſare asſignatam. hos poſtea quingenis denarijs Octauianus in ſuas partes traduxit. epiſt. 7. lib. 16. *εὐρίπιστα*] mobilia, tamquam Euripus, qui ſaepius in die fluit, & refluit. timendum igitur, ne contra libertatis patronos, hoceſt Caeſaris inimicos, moueantur. *Eos autem*] intelligit maxime Brutum, & Casſium. *Magni debebant eſſe*] non placet, Magni. Beſſarionis liber, Magis edebant. ut fortaſſe, Vagi eſſe debebant, legendum ſit. ut indicet, non aequum eſſe, Brutum parietibus contineri; ſed uagum potius debere eſſe, libereque, quo uellet, ire. alij diligentius perpendant. mihi certe, Magni eſſe, non admodum ſatisfacit. *Parietibus contineri*] quia Caeſarianorum metu prodire in forum non audebant. *Quo quo modo beati*] etiam ſi parietibus contineantur, beati tamen, qui tam praeclarum facinus conſciuerint. *Miſera*] quae, tyranno liberata, libera tamen non ſit. *Aduentus Octauij*] cum, audita Caeſaris nece, Apollonia Romam uenit. Velim, inquit ſcire, aduentus Octauij quid pariat. *νεωτερισμοῦ*] rerum nouarum, ex aduentu Octauij.

EPISTOLA VI.

Primum igitur &c.] primum cognoui, te rectius ualere: deinde, bonam ſpem eſſe de rep. nam illa fuerant odioſa, legiones e Gallia uenire. *Suique deq.*] non laboro, in utramque partem aequo animo ſum, ſi ne ad eum concurſus fiant, ſiue non fiant. Quia paullo ante ſcripſerat: Velim ſcire quid aduẽtus Octauij, num qui cõcurſus ad eum; nunc, De Octauio, inquit,

ſusq.

ſusq. deque. *De Mario*] hic a Caeſare relegatus, quod impudenti mendacio C. Marij ſepties conſulis nepotem ſe eſſe dictitabat, qui re uera Erophilus eſſet Equarius medicus: poſtea reuerſus in urbem Caeſare interfecto, cum de interficiendo ſenatu conſilium cepiſſet, poenas dedit. hoc Cicero ſignificat Philippica 1. cum dicit: Liberatus caedis periculo ſenatus: uncus impactus eſt fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaſerat. & Valerius in lib. ix. & Appianus lib. 3. *Sublatum*] cum exſularet, ſic fere tyranni ſunt, quos in urbe occidere non audent, eos primum aſtuto conſilio relegāt, deinde ab oculis populi remotos interfici mandant. cum autem Caeſar hunc pſeudoMarium relegaſſet, ſuſpicabatur Cicero poſtea de medio ſublatum, ne quid umquam nouare poſſet. *Colloquium cum heroibus noſtris*] cum ijs, qui Caeſarem occiderant. *Pro re nata*] ut ſe res habent. medium quiddam inter ſummum, & minimum ſignificatur. uide epiſt. 8. & 12. lib. 7. *Sextilij fundum*] hunc fundum Caeſar ademptum Sextilio, qui Pompeianas partes ſecutus erat, Verberoni Curtilio tradiderat. epiſt. 10. *Biennium*] ſubaudi habebimus? *Quos ille uoluit?*] quos Caeſar deſignauit? Caeſar enim, contra Parthos profecturus, conſules & tribunos pl. deſignauit in biennium. Dio libro XLIII. in extremo. *Eſxultant laetitia*] propter interitum tyranni. *De ſe*] de Caeſaris nece. *Nec ulla interea decreta*] a ſenatu, pro tyrannoctonis. πεπολιτεύμεθα] remp. geſſimus. *Victos*] Caeſarianos. hoc eſt, quod ſcribit in epiſtola ad Caſſium contra M. Antonij potentiam: Dominum ferre non potuimus; conſeruo ſeruimus.

EPISTOLA. VII.

Paullum] L. Aemilium Paullum, in cōſulatu collegam C. Marcelli, fratrem M. Lepidi. *De Mario*] peſſime in remp. animato; utpote qui de occidendo ſenatu

cogitauit. ep. 6. & 8. *A te ſcilicet nihil*] de his rebus tu nihil ad me dediſti litterarum : nec mirum : nemo enim meorum Roma profectus eſt, cui dare poſſes.

A Cicerone] filio. *Cetera autem*] optabilia de moribus illius afferuntur : ſed ea fingi poſſunt : doctiorem quidem ex ipſius litteris uideo eſſe. *Viros*] elegantia. Suidas recitat Damaſij locum his uerbis. ὁ δὲ ἦν καὶ λέγειν ἱκανὸς· οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμιμησάμενος σοφιστὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον τύπον τῆς λογογραφίας ἁμιλλώμενος. *Si ergo eſt*] hic aliquid deſidero. non enim cum ſequentibus apte coniungitur.

EPISTOLA . IIX

Probe] quod ei uncus eſt impactus pro facinore cogitato. ep. 7. *Nepotem*] ep. 48. lib. 12. *Iuniam*] Bruti ſororem, coniugem M. Lepidi. *Moderate, & amice ſcriptas*] a uiro ſuo, M. Lepido, qui tunc erat in Gallia tranſalpina cum exercitu. Moderate, & amice : cum in ijs litteris oſtenderet, neque ſe illam potentiam uelle, quae ſupra leges eſſet ; neque in eos, qui ſtarent a partibus reip. aliter, ac deceret, eſſe animatum. *A Fratre*] M. Lepido, Iuniae uiro. *Nec mihi placebat*] cur ? quia uidebat, eos, qui inſidias tenderent Lepido, otium non ferre, & res nouas quaerere. *Reginae*] Cleopatrae, Aegypti reginae : quam Caeſar amauit, filiumq. natum appellare ſuo nomine paſſus eſt : de quo intelligi puto epiſt. 20. De regina uelim, atque etiam de Caeſare illo. Praeterea, quam hic Reginam appellat, eam eſſe Cleopatram, argumento eſt etiam illud epiſt. 16. lib. 15. Reginam odi : me iure facere ſcit : ſponſor promiſſorum eius Hammonius. Nam Hammonio & Ptolemaeus, pater Cleopatrae, uſus fuerat legato, cum id ageret, ut a ſenatu in regnum reſtitueretur : ut eſt in epiſtola ad Lentulum : Hammonius regis legatus aperte pecunia nos oppugnat. *Fuga*] ex urbe. uenerat igitur Romam, etiam poſt Caeſaris mortem.

nam

nam,ante Caeſar ipſe accitam, cum habuiſſet in amoribus,poſtea remiſit,maximis honoribus, praemijsq. auctam. Suetonius. *Quid Galli, quid Hiſpani*] num bellum inferre nobis cogitent. epiſt. 1. & 4. *Sextus*] Pompeius,Magni filius. epiſt. 1. *Nauſeolam*] ſcribis, te, quod incidiſſes in nauſeolam quandam, abſtinuiſſe a negotijs: itaque mihi non diſplicet,eam tibi cauſſam otij dediſſe. ep. 10. Tua tamen ὑπηνέμιος nauſea iam ne plane abijt? *Spero iam tuto uel ſolum &c.*] ſperabat, quod Antonius & Dolabella conſules curam reip. uidebantur ſuſcepiſſe,qui Marium illum falſo creditum, de ſenatus caede cogitantem,occidiſſent.ſupra in hac ipſa epiſtola, De Mario probe. *Verumtamen*] ſubaudi, ſcribito ad me de Bruto, ubi ſit,quid cogitet.& eſt uſitata figura.ep. 1.lib. 13.& 19. huius lib.

EPISTOLA. IX

Multiiuges] litteras multiiuges ualet, plures epiſtolas. *Cluuiana*] ea, quae mihi Cluuius teſtamento legauit.Et infert, Delectant,quia tunc erat Puteolis, praeſensq. uidebat,quae ſibi Cluuius Puteolanus reliquerat. epiſt. 45. lib. 13. *Chryſippum*]. architectum. epiſt. 29. lib. 13. *Inquilini*] iocoſe. nam inquilinus ipſe erat,nouusq. habitator, cum paullo ante ex hereditate Cluuiana eas tabernas accepiſſet. *Mures*] tradit Pli. lib. 8. cap. 28. ruinis imminentibus muſculos praemigrare. id uidelicet iocans Cicero ſpectauit. *Damnum quaeſtuoſum*] infra dicit,Ruina rem fecit fructuoſiorem, ep. XI. *Quaſi deſignati conſules.*] Hirtius & Panſa; (ut infra epiſt. XI. huius lib. & 1. lib. 12.) quos Caeſar in annum ſequentem deſignauerat, ut ſcribit Dio, & alij. *Quaſi deſignati*] qui ita conſules futuri putantur, quaſi a republica, non a tyranno, deſignati ſint. *Facta defendimus?*] quia s. c. factum fuerat,ut,quae Caeſar egiſſet,

rata maneret, ipſo maxime ſuadente Cicerone. quod & Dio libro XLIV, & ipſe in epiſtola ad Caſſium his uerbis: Vlta reſp. ſuas iniurias eſt per uos interitu tyranni, nihil amplius: ornamenta uero ſua quae recuperauit? an, quod ei mortuo paret, quem uiuum ferre non poterat? cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fecimus id quidem temporibus cedentes, quae ualent in rep. plurimum: ſed immoderate quidam, & ingrate noſtra facilitate abutuntur. *A Vetere*] C. Antiſtio Vetere, partium Caeſarianarum. *Pridie Kal. Ian.*] ante Caeſaris interitum. *Caecilius*] Q. Caecilium Baſſum, qui Pompeium Magnum ſecutus fuerat, excitaſſe bellum in Syria, & a C. Antiſtio Vetere Apameae circumſeſſum, tamen, Parthis auxiliantibus, maximeq. Alchandonio Arabe, obſidione eſſe liberatum, ſcribit Dio lib. XLVII. *Bellum illud*] nam Caecilius Parthorum ſubſidijs fultus id aget, ut eas regiones occupet. *Dolabella*] cui Syria prouincia, & Parthicum bellum eſt decretum. Appianus lib. 3. *Nicias*] qui cum Dolabella proficiſcetur. erant enim arta familiaritate deuincti. epiſt. 26. lib. 13. & 21. lib. 15. & fam. lib. 9. epiſt. 10. *Meliora de Gallia*] contra opinionem Matij: qui affirmauerat, minus diebus XX tumultum Gallicum. epiſt. 1. *Re audita de Caeſare*] audita Caeſaris nece. *Caluena*] Matius: qui dixerat, omnia perijſſe. epiſt. 46. lib. 13.

EPISTOLA X.

Ita ne uero &c.] haec cũ indignatione ſunt ſcripta. Ideo ne, inquit, Brutus Caeſarem occidit, ut deinde Lanuuij eſſet? ut in urbe tuto eſſe non poſſet? ut Trebonius quaſi fugiens in prouinciam occulte proficiſceretur? *Prouinciam?*] Aſiam. *Clamare*] me. *Vocari?*] uocandum. ſenatum eſſe in Capitolium a Bruto & Caſſio praetoribus illo ipſo die, quo a Caeſaris

nece

nece in Capitolium ſe receperunt. quod ſi feciſſent; tum quidem, laetantibus omnibus bonis, fractis & perterrefactis perditis hominibus, facile fuit ea decernere pro ſtatu reipublicae, quae nunc minime licet, audientibus latronibus quod auſi tum non eſſent. *Vocari*] uocandum eſſe, uocari debere. & eſt figura, quae properationem ſignificat: ut hoc loco: nam dixit, Illo ipſo primo Capitolino die. Brutus autem & Caſſius magnam occaſionem amiſerunt, cum primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarunt. itaque & infra ep. 14. reprehendit Cicero ſeſſionem illam, ideſt moram Capitolinam. Et ep. 12. Dicebam, ſenatum uocari oportuiſſe, populum ardentem ſtudio uehementius incitari, totam ſuſcipere remp. *Liberalia*] quo die factū eſt s.c. de praemijs ueteranorū, (ep. 14.) multaq. alia in aede Telluris decreta. Philippic. 1. *Iampridem*] et hic morā illā Capitolinā carpit. *Cauſſam*] libertatis, & reip. *Funere elatus*] perſpicuum eſt, Caeſarem intelligi. etiam ep. 14. Recordare, inquit, tua. non ne meminiſti clamare te, omnia perijſſe, ſi ille funere elatus eſſet? ſapienter id quidem: itaque, ex eo quae manarint, uides. Scribit Suetonius, aīum fuiſſe cōiuratis occiſi corpus in Tiberim trahere, bona publicare, acta reſcindere; ſed metu Antonij conſulis, & magiſtri equitum Lepidi deſtitiſſe. & Plutarchus Bruti conſiliū reprehendit, qui Antonio, rogāti ut Caeſar funere efferretur, conceſſerit, Caſſio contradicente. nam Antonius cū eū miſerabiliter laudaret, explicata ueſte cruēta, & ictibus perforata, ita populū commouit, ut cum facibus ad tecta cōiuratorū accurrerit: unde illud in 2. Philippica: Tu funeri tyranni ſceleratiſſime praefuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio: tu, tu illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemiuſtulatus ille eſt, & eas, quibus incenſa L. Bellieni domus deflagrauit. *Noſtra*] bonorum uirorum. nam re uera tātummodo

ad coniuratorum domus cum facibus plebs cucurrit. *Quae deinde?*] quae deinde ſunt conſecuta? eiuſmodi, ut audeant dicere; Caeſar hoc cogitauit; nemo igitur contra. tale illud in epiſtola ad Caſſium: Interfecto rege, regios omnes nutus tuemur. *Audeant*] homines perditi, & libertatis inimici. *γῆν πρὸ γῆς cogito*] non Graeciam, ſed longinquam & uagam peregrinationem animo ſpectat, ut de loco ſemper in locum proximum tranſeat, ſicuti illa apud Aeſchylum Io; quae percita oeſtro, huc illuc uaga ferebatur. ſatis enim mihi certum eſt, ad illud Aeſchyli Ciceronem reſpexiſſe:

οἰστρόπληξ δ' ἐγὼ
μάστιγι θείᾳ γῆν πρὸ γῆς ἐλαύνομαι.

eſt enim ei, praeſertim in his epiſtolis ad Atticum, familiare in primis atque uſitatum, duo tria uel uerba, ex aliquo uetere poeta ſuam ad ſententiam transferre; qui, ne non intelligeret Atticus, homo admodum in Graeca lingua exercitatus, apprimeq. ſciens, mini me uereretur. Atque hunc ipſum, quem recitaui, locum Aeſchyli uidetur imitatus Alciphro in ea epiſtola, quam Leontis meretriculae nomine ad Lamiam ſcripſit. φεύξομαι inquit, γῆν πρὸ γῆς. *ὑπηνέμιος nauſea*] quae, quaſi ſub uento expoſita, haud diuturna ſolet eſſe. epiſt. 31. lib. 13. *Thebaſſos, Scaeuas, Frangones,*] nomina ueteranorum, qui ex Caeſaris largitione Pompeianorum bona poſſidebant. Caſſium quidem Scaeuam centurionem, inſigni fortitudine uirum, nominat Plutarchus in Caeſare, & Florus lib. 4. & dixit, Redeo, non quia Thebaſſi, aut Scaeuae, aut Frangonis ſupra mentionem fecerit: ſed, Redeo, ad eos, quibus tranquilla reſp. non placet. Frangones, autem lego, ex Ferri libro: ut a Frango nomen deriuetur; & quia puto eſſe, quem Dio lib. 48. C. Fuficium Fangonem uocat, cui regendam Africam cum Numidia Octauianus dedit. antiqui libri, Francones. *Illa*]

agros

agros, a Caeſare donatos. cupiunt igitur omnia miſceri. *Iſti*] maxime deſignat Antonium, qui erat conſul. *De Curtilio &c.*] cum ſcripſi, indignum eſſe; quod Sextilij fundum Curtilius Verbero poſſideret; ſignificaui etiam de fundo Cenſorini, de Meſſallae, de Planci, de Poſtumij; quorum fundos Caeſariani, a Caeſare donatos, poſſiderent. *Cenſorino*] opinor eſſe, quem Antonius, in Aſiam proficiſcens, Graeciae praefecit. Plutarchus. *Meſſalla*] contra ueteres libros opinor legendum eſſe, Muſtela. nam neque mutatio magna fit; & inter Antonij ſodales Muſtelam, non Meſſallam, inuenio. Primum hic epiſtola x. lib. x v I. Anagnini, inquit, ſunt, Muſtela ταξιάρχης, & Laco, qui plurimum bibit. Et Philipp. I I. Quid habes, quod mihi opponas, homo diſerte? ut Muſtelae Tamiſio, & Tironi Numiſio uideris. Et in eadem poſt: Inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum, praeſertim cum duos ſecum Anagninos haberet, Muſtelam, & Laconem: quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Et Philipp. x I I. Nolite ne Tirones quidem Numiſios, & Muſtelas, Saxas ue contemnere. Et x I I I. Tironem, Muſtellam, Petiſſium. *Poſtumius.*] ep. 12. lib. 6. fam. *Quod numquam accidiſſet*] ut, interfecto tyranno, melius fuerit perire, quam ſupereſſe. *In Cumano*] eodem die Balbus in Cumanum ad me uenit. dicebat, Octauium hereditatem Caeſaris aditurum. ἐνςόθειμιν] ſubintellige, futuram conſtat. ἐνςόθειμιν autem, magnam concertationem. & ſane inter Octauium & Antonium graues diſcordiae propter Caeſaris hereditatem conſecutae; cum Antonius omnem pecuniam auertiſſet. *Buthrotia mihi tua res*] Buthrotij cum pecuniam imperatam non ſoluerent, Caeſar eorum agrum proſcripſit. Atticus, qui ciuitatem conſeruatam cuperet, pecuniam numerauit de ſuo; & a Caeſare decretum abſtulit, quo Buthrotij liberabantur. illud decretum At-

ticus interfecto Caeſare cum a conſulibus confirmari uellet, quibus & ſenatuſconſultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Caeſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet; Ciceronis in ea re tum gratia, tum auctoritate utebatur. ep. 14. huius lib. & 15. lib. 16. *Iam ne ad centena Cluuianum* :] ſubaui, perducatur. nam in epiſtola, quae ſequitur proxima: De Cluuiano, res ad centena perducitur. &, ut dicam quod ſentio, libentius ita legerem: Quod quaeris, iam ne ad centena Cluuianum: aduētare uidetur: ſed primo anno L x x x deterſimus. ut ſenſus hic ſit: Quod ſcire uis, num ego hic Cluuiana bona ita conſtituerim, ut ex ijs poſthac centena H-S quotãnis capere poſſim: breui futurum ſpero, ut ita ſit: & hoc ipſo anno, quo Cluuianam hereditatem adiui, L x x x H-S cepi. *Centena*] centum H-S in ſingulos annos: ut in libello Paradoxorum: Capit ille ex ſuis praedijs ſexcenta H-S, ego centena ex meis. *Cluuianum*] Cluuiana res, quam ex hereditate Cluuij acceperat. ep. 39. lib 13. *Aduentare*] ad centena, ad fructum centenorum ſeſtertiorum. *Deterſimus*] cepimus: ſed uenuſtius, peterſimus, quam, cepimus. *Ille autem*] Quinctus filius.

EPISTOLA. XI.

Quae proxime.] quae mihi proximis litteris ſignificaſti. *Vellem mehercule*] Atticus ſcripſerat, Brutum Aſturae futurum. *Iſtorum*] Caeſarianorum: qui non contentis. c. quod in eam ſententiam factum eſt, ut, quae Caeſar egit, ſtatuit, decreuit, fixa ſint, maiorem ad licentiam progrediuntur. *De tanto uiro, de clariſſimo ciue*] uerba ſunt ex Antonij concione, quibus Caeſarem appellauerat. epiſt. 20. lib. 15. *Ad riſum*] ſignificat, ſe a philoſophia confirmatum humana contemnere, ut ea, quae accidunt, etſi non ferenda, iam tamen paene rideat: *Noſtri illi*] qui tyrannum occiderunt. *De Cicerone,*] filio, qui Athenis dabat operam philoſophiae.

Velim ſint proſpera] optat eam remp. filio, in qua uirtutis percipere fructus poſſit. *Me ipſum diligentia uincis*] hoc dicit, quia litteris identidem Atticus quaerebat, num ita rem Cluuianam conſtituiſſet, ut uectigal inde poſſet capere centum ſeſtertiorum in ſingulos annos. epiſt. 10. *Ruina*] duae tabernae corruerant e Cluuiana re. *Rem non fecit deteriorem*] non imminuit uectigal, quod antea capiebam, potius auxit. eas enim ita rurſus aedifico, ut hoc damnum quaeſtuoſum ſit. epiſt. 9. *Hic*] Puteolis. nam de bonis Cluuianus mentionem fecit: & in epiſtola ſequenti dicit ſe ſcripſiſſe apud Veſtorium Puteolanum. utramque autem eodem in loco ſcriptam eſſe, patet ex Octauij mentione. *Philippi*] uitrici. *Mihi totus deditus*] Octauius enim Antonio inimicus, quia ex Caeſaris hereditate grandem pecuniam auerterat, ſuadentibus maxime uitrico Philippo, & Marcello ſororis uiro, ad Ciceronem ſe contulit, ſeq. ei & ſuam cauſſam commendauit; id ſpectans, ut propter eius gratiam & auctoritatem a ſenatu contra Antonium iuuaretur. hiſtorici omnes.

EPISTOLA XII

Praeter laetitiam] interitus tyranni praeter laetitiã nihil attulit; ſiquidem libertatem non recuperauimus. *Odij poenam, ac doloris*] punire odium, ac dolorem, eſt, odio ac dolori ſatisfacere. Noſtrum igitur dolorem & indignationem, noſtrumq. in Caeſarem odium puniuimus nos quidem illius interitu, ſed remp. tamen in libertatem minime uindicauimus. pro Milone: Fuit ultor iniuriae, punitor doloris ſui. & de orat. lib. 1. Iracundia eſt cupiditas puniendi doloris. *ὦ πράξεως &c.*] o pulchrum facinus, ſed imperfectum. Ideo autem imperfectum, quia ſuum ius reſp. non recuperauerat: mortem enim Caeſaris ſignificat, cum dicit, ὦ πράξεως καλῆς. *Clientelam*] Siculi Ciceronis erant in clientela: earumq.

rumq. cauſſa C. Verrem accuſauerat, cum quaeſtor apud eos fuiſſet praetore Sex. Peducaeo. *Latinitas*] aliud eſt, habere ius Latij; aliud, ciuitatem Romanam. Caeſar Siculos, non ciuitate Romana, ſed Latinitate, donauit: quod ipſum uix ferendum Ciceroni uidebatur: Antonius poſt etiam ciuitatem dedit: quod grauiſſimum, nec ullo modo ferendum, Cicero ſignificat. *Accepta*:] a Siculis. *Fixit legem*] de Siculis ciuitate donanda: cuius rei neque mentionem ullam Caeſar fecerat; &, ſi feciſſet, figere tamen neque de ea re, neque de alia legem ullam licebat: cum s. c. eſſet factum, ne qua tabula poſt idus Martias ullius decreti Caeſaris, aut beneficij figeretur. Philippica I. & II. *Fixit*] quia inciſae in aereis tabulis leges affigebantur parietibus, ut inquit Seruius ad illud Virgilianum: Fixit leges pretio, atque refixit. quo etiam loco Virgilium credit ad M. Antonium reſpexiſſe. Et Philippica I. De exſilio reducti ſunt a mortuo: ciuitas data non ſolum ſingulis, ſed etiam nationibus, & prouincijs uniuerſis. Item V. Falſas leges, C. Caeſaris nomine, in aes incidendas, & in Capitolio figendas curauit. *A dictatore comitijs latam*] impudens Antonij mendacium. nam Caeſar non modo legem comitijs non tulerat de ciuitate Siculis danda, ſed nec mentionem eius rei ullam fecerat. quoniam autem Caeſaris acta ſenatus rata eſſe uoluerat; Antonius, ut oſtenderet legem eſſe Caeſaris, non ſuam, incidit in tabula eam legem, & fixit, ut a dictatore comitijs latam, id eſt, ut iure latam, & a dictatore, & comitijs. *Non ſimilis?*] oſtendit, & Siculos eſſe bonos uiros, & Deiotarum omni regno dignum: ſibi tamen non placere, ut hic regnum a Fuluia, illi ciuitatem ab Antonio pecunia emerent. de Armenia minore a Caeſare mortuo adempta, mox, Caeſare mortuo, per Antonium, quaſi e Caeſaris commentarijs, reſtituta, Philippica II. & Hirtius lib. IV. de bel. Alex. *Per Fuluiam*]

Fuluiam

Fuluiam antea P. Clodij coniugem, quem Milo interfecit, M. Antonius uxorem duxit, Antonia repudiata, C. Antonij filia. Et Antonio cum Fuluia ante nuptias conſuetudinem fuiſſe, indicat illud in Philippica 11. Vxorem tuam, & ſororem eieciſti, alia condicione quaeſita, & ante perſpecta. *Per Fuluiam*] ad hoc ſpectauit in v. Philipp. cum dixit, Mulier ſibi felicior, quam uiro, auctionem prouinciarum, regnorumq. faciebat. *Illuc refero.*] haec ideo dico, ut oſtendam; cum haec de Siculis & Deiotaro fiant, quae ſunt iniquiſſima; rem fore non ferendam; ſi nos tam teſtatam rem, tamq. iuſtam Buthrotiam non teneamus. Quae nam autem res eſſet Buthrotia, ſupra diximus, ad illud. Buthrotia mihi tua res eſt, ut debet, eritq. curae, epiſt. 10. *Tam claram, tamq. teſtatam*] nam eam Caeſar decreto conceſſerat, non ut de Siculis, aut de Deiotaro, de quibus non modo decretum, ſed nec mentionem ullam fecerat. *Aliqua ex parte?*] quaſi dicat, omnia tentabimus, ut teneamus. aut, aliqua ſaltem ex parte, ſi non omnino, non tenebimus? *Quo iſta plura*] quo plura iſta ſunt, quae ab Antonio tam improbe fiunt; eo magis obtinere debebimus Buthrotiam rem, quae & iuſta eſt, & iam ab ipſo Caeſare conceſſa. *Philippus*] uitricus Octauij. *Non:*] quia, lege curiata de eius adoptione nondum lata, quam poſtea tulit Octauianus ipſe conſul, cognomen Caeſaris iure ſibi adſciſcere non poterat. Dio lib. 41. *Poſſe bonum ciuem*] eſſe. *Noſtris*] liberatoribus reip. Caſſio, Bruto, & alijs. *Negat haec ferri poſſe*] quae fiunt ab Antonio, ut de Siculis, de Deiotaro. *Quid cenſes &c.*] ſi abſens iraſcitur Antonio; multo grauius, cum Romae erit. uidebit enim ea, quae nunc, cum audit, ferre non poteſt. *Nos (niſi me fallit) iacebimus*] dicit, quod ſupra epiſt. 5. Illi quoquo modo beati, ciuitas miſera: & epiſt. x 1. Illis magna conſolatio conſcientia maximi & clariſſimi facti:

nobis

nobis quae? qui, interfecto rege, liberi non ſumus. Et epiſt. 14. Idus Martiae noſtris amicis, diuinis uiris, aditum ad caelum dederunt, libertatem populo Rom. non dederunt. *Nec Pelopidarum*] locus ex Attij tragoedia, quae inſcribitur Atreus: eum locum recitauit integrum epiſt. 12. lib. 15. & item in epiſtola ad Curium: Euolare cupio, & aliquo peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Et ad eundem, non integro uerſu: Quod tu pedibus es conſecutus, ut ibi eſſes, ubi nec Pelopidarum; noſti cetera; nos idem propemodum conſequimur alia ratione. Huc etiam ſpectauit Philippica x I I I. cum dixit: Moueri ſedibus, huic urbi melius eſt, atque in alias, ſi fieri poſſit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat; quam illos, Caeſaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra haec moenia uidere. Et Pelopidae μεταφορικῶς uocatur homines, qui res turpes honeſtis anteponunt: qualis erat M. Antonius. *Inquit*] Attius. *Vel hos deſignatos*] ne Hirtium quidem & Panſam, conſules deſignatos, amo: quamquam ipſi me amare uideantur. epiſt. 9. & x. *Etiam me declamare coëgerunt*] ideo epiſt. 22. ſuum diſcipulum appellat Hirtium. *Apud aquas*] Baianas: quo ſe non ſolum ualetudinis, ſed etiam uoluptatis cauſſa permulti conferebant. Baianus enim ſinus amoenitate praecellit. unde illud Horatianum: Nullus in orbe locus Baijs praelucet amoenis. *Erat quondam quaſi neceſſe*] quia, cum Caeſar uiueret, ſatisfacerem neceſſe erat & Hirtio, & Panſae, & ceteris, qui apud illum gratia multum poterant. nunc meae facilitatis eſt, quod ijs rogantibus concedo ut declamem. *Quoquo modo ſe res habet*] quoquo in ſtatu reſp. eſt, non tamen ſeruimus, ut antea: utraque declamem, nec ne, poſitum in me eſt: ſed declamo tamen propter meam nimiam facilitatem. *In arithmeticis*] in ſcientia numerandi. & hoc ſignifi-

cat,

cat, deditum pecuniae magis, quam litteris, Veſtorium.

EPISTOLA . XIII

Septimo] principium epiſtolae. *Ambulatione* ἀλιτενῆ] locis humilioribus. ἀλλ' οὐ δαιτὸς &c.] Vlyſſes apud Homerum legatus ab Agamemnone ad Achillem, ut iratum illi placaret propter abreptam Briſeida, acceptus ab Achille magno & ſplendido epularum apparatu, pronunciat hos uerſus ἰλ. λ. quos Cicero aptiſſime uſurpat; ut ſignificet, non ſe nunc de tumulis, aut de ambulatione ἀλιτενῆ cogitare, ſed de reip. ſalute ſolicitum eſſe. *Aduentu*] in Galliam citeriorem. *Suas legiones*] tres, unam tironum, ueteranas duas. Appianus lib. 3. *Sextus*] permanebit. *Quid nobis faciendum*] non ſe tantum intelligit, ſed etiam Atticum, ut patet epiſt. 22. *Neque huc, neque illuc*] licuit mihi Caeſaris & Pompeij bello neutram partem ſequi. *Bruti*] Decimi, qui tres legiones habebat: nam de Marco non eſt ut accipi poſſit, cui nullae erant copiae, circa Lanuuium aut Actium priuato comitatu uerſanti. τέκνον ἐμὸν &c.] uerba ſunt Iouis ad Venerem ἰλιάδος ε', ſed, quod Homerus de rebus amatorijs dixit, γάμοιο, Cicero, ut inſeruiret ſenili perſonae, dixit λόγοιο. ſenum enim opera ſunt ſermones. *Proficiſcor*] non affirmat, ſed deliberat. ſi proficiſcor, ait, ut conſtitueram, legatus in Graeciam; caedis impendentis periculum nonnihil uitare uideor, ſed caſurus &c. *Caedis impendentis*] idem epiſt. XI. lib. 9. *Legatus*] legatione libera. *In diſcrimine*] ſi maneo, uideo me in diſcrimine manere. *Illuc*] in Graeciam. nam Cicero filius Athenis philoſophiae ſtudium colebat, Cratippo magiſtro. ep. 16. & libro 1. de officijs. *Legari ab Caeſare*] nam etiam uiuo Caeſare liberam legationem ab eo petere cogitauerat, hanc unam ob cauſ-

ſam,

ſam, ut in Graeciam filij cauſſa proficiſceretur. *Quincto*] fratri. *Impenſo pretio*] magno: ut apud Caeſarem lib. 4. Gal. b. iumēta impēſo pararit pretio. Et Suetonius in Tiberio: Coactus eſt, ita ſuis, quā matris impēſiſſimis precibus reditū expoſtulare. *Quo introducatur*] ut Aquilliae, de cuius nuptijs patrem ſuum cogitare Quinctus filius Attico dixerat, ea uilla dotis cautio ſit. *Debitione dotis*] ſatis habet negotij reddenda tibi dote. facto enim diuortio cum Pomponia, Attici ſorore, dotem reddere Q. Cicero cogebatur. Q. *Egnatio*] qui pecuniam fortaſſe ad ſolutionem dotis obtulerat. *Sex Clodij*:] qui exſulabat, condemnatus, quod eo duce populus in curiam P. Clodij corpus intuliſſet. cremaſſetq. ſubſellijs, & menſis, & codicibus librariorum: quo igne & ipſa curia, & curiae iuncta Porcia baſilica flagrauerat. Pedianus in argumento Milonianae, & in extremo eiuſdem orationis commentario. *Falſis*] nam in commentarijs Caeſaris delebat, & reponebat Antonius arbitratu ſuo; cum in eo Q. Faberij manu, ſcribae Caeſaris, uteretur. Appianus libro I I I. *Debere tueri commentarium Caeſaris.*] quia ſenatus decreuerat, ut, quae Caeſar egiſſet, decreuiſſet, ſtatuiſſet, rata manerent. ſed Antonius, cum haberet penes ſe Caeſaris commentarios, abutens facilitate ſenatus, addebat, tollebat, mutabat ad arbitrium, & libidinem ſuam. *P. Clodium*] Antonij priuignum, P. Clodij filium, quo cum inimicitias Cicero grauiſſimas geſſerat: priuignum autem, quia Fuluiam eius matrem Antonius duxerat uxorem. *Hanc familiam*] Claudiam. *Contumaciae*] priuati odij. *Nec his praeſidijs niſmet ipſos eſſe ſpoliandos.*] nam, ſi inſectaremur amicos inimicorum noſtrorum, ſpoliaremus ipſi nos omni amicorum præſidio. nemo enim amicis abundaret, ſi acerbiores uellemus eſſe nō modo aduerſus inimicos, ſed etiam aduerſus eos, qui noſtris eſſent inimicis amicitia coniuncti. *Tuas*

partes

artes] qui uitricus illi es. *Puero quoque hoc a me da-is*] puero dices, mihi placere Sex. Clodij reſtitutionem; quod omnem ueterum inimicitiarum memoriam ex animo deleuerim. *Quam domus*] propter Fuluiam Antonij coniugem, quae P. Clodij prius uxor fuerat.

EPISTOLA XIV

Itera dum] ſic in 2. Academica, & in 1 1. Tuſculana. *Coronatus Quinctus noſter Parilibus?*] puto Parilia illa ſignificari, quae dediſſe Octauiũ ſuo ſũptu, ut populum muneribus caperet, ſcribit Dio lib. XLV. *Coronatus*] coronati enim cum tibijs & cymbalis Parilia celebrabant. Athenaeus l. I X. Δαπνοσοφισῶν. *Quinctus noſter.*] Quinctus filius, qui Parilia coronatus celebrauerat, ut amorem ſuum erga Caeſarem etiam mortuum oſtenderet: ut epiſt. 17. De coronatis, cum ſororis tuae filius a patre accuſatus eſſet; reſcripſit, ſe coronam habuiſſe honoris Caeſaris cauſſa, poſuiſſe luctus gratia: poſtremo ſe libenter uituperationem ſubire, quod amaret etiam mortuum Caeſarem. *De haereſi Veſtoriana*] quia, cum ego ad te ſcripſiſſem, Veſtorium a dialecticis remotum, in arithmeticis ſatis exercitatũ; ipſe eos, qui pecuniae ſtudioſiores eſſent, quam doctrinae, haereſim Veſtorianam appellaſti. *Pherionum*] hoc uidetur cognomen familiae Puteolanae: quorum conſuetudinem, de qua ſcripſerat Atticus, ualde ſe riſiſſe Cicero ſignificat. *De Clodio:*] de Sex. Clodio: quem Antonius dicit ſe reſtituere ex commentarijs Caeſaris, cum Caeſar non modo hoc non facturus, ſed ne paſſurus quidem fuerit. *Sequetur*] reſtituetur & Rufio Veſtorianus, & Victor; quem Caeſar numquam in commentarijs ſcripſit ſe uelle reſtitui: item ceteri, quos Antonius uoluerit: denique quis non reſtituetur? Quis hic Rufio ſit, & cur Veſtorianus dictus, oſtendimus ep. 2. lib. 5. *Non uenire?*] uenimus enim coacti ab Antonio conſu

Defendendi fuerunt?] hoc & in Philippica 1. & hic ep 10. *Seſsionem*] moram, & ignauiam. nam, ſedere quandoque ualet nihil agere, tempus otioſe tenere. ut epiſt. 43. lib. 12. Quid enim ſedere totos dies in uilla iſta? Et apud Terentium, ut opinor, Virginem tam grandem ſedere domi? Reprehendit Brutum, & Caſſium, qui illo ipſo primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarint, ſed otioſi tempus conſumpſerint. ep. 10. *Brutorum?*] Marci, & Decimi. uel Brutos poſuit pro omnibus, qui patriam tyranno liberauerant. *Aliorum Brutorum*] optimates intelligit. Et in uoce Brutorum amphibologiam quaeſiuit. nam & hominum; & beſtiarum ineſt ſignificatio; cum tamen ad beſtias potius Cicero reſpexerit. *Laetari*] interitu tyranni. *Gratulari*] tyrannoctonis. *Nullis, permanere*] cum a bona mente, quam laetitia & gratulatione oſtenderant, poſtea deſciuerint. *Iſtos*] Brutum, Caſſium, alios, qui Caeſarem regnantem occiderunt. *Ex eo quae manarint,*] corpora tyrannorum abijci inſepulta, leges iubebant. (Appianus libro 3.) itaque non fuit concedendum, ut Caeſar funere efferretur: conceſſum tamen eſt. ille fuit quaſi fons omnium malorum: nam Antonius, cum Caeſarem in funere laudaret, permiſcuit quaedam ad miſericordiam commouendam, ut populus ad coniuratorum domos cum facibus accurrerit; qui perculſi metu, ex urbe aufugerunt. inde perturbatio reip. & immoderata Antonij licentia. epiſt. 10. Vtriſque: Gallijs, ciſalpinae, & tranſalpinae. Et ſane Kalendis Iunijs Antonius numerum annorum prouincijs prorogauit; ut in 2. Philippica. *Dies*] legitimum tempus. *Ad Opis*] ſubintellige, aedem: uſitata figura. Antonius Caeſaris pecunias, in Opis templo politas, ad ſe tranſtulit. unde illud in 1. Philippica: Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quae ſunt ad Opis, patebat? quonam modo ſeſtertium quadringenties,

ties, quod idibus Martijs debuiſti, ante Kal. Aprilis de ſiſti? Et in v. Illa diſſipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptionibus, donationibusq. auertit: ut portenti ſimile uideatur, tantam pecuniam populi R. tam breui tempore perire potuiſſe. Et in i. Pecunia utinam ad aedem Opis maneret, cruenta quidem illa, ſed his temporibus, cum ijs, quorum eſt, non redditur, neceſſaria, quamquam ea quoque ſit effuſa, ſi ita in actis eius fuit. Antonius enim, cum diceret in actis Caeſaris eſſe, ut ea pecunia diſtribueretur: diſtribuit ex libidine ſua quibus uoluit, & quantum uoluit: Dolabellamq. aere alieno oppreſſum, data ei grandi pecunia, quaſi in actis Caeſaris ita ſcriptum eſſet, in ſuas partes facile traduxit. *Egregijs uiris*] interfectoribus Caeſaris. *Eorum ſcelera,*] libertatis inimicos, maximeq. Caeſarem ſignificat. *Obſidemur?*] quaſi dicat: faceremus cum periculo: nam liberi nondum ſumus: etiam nunc dominos habemus. intelligit autẽ Antoniũ et, Obſidemur, μεταφορικῶς. nam, qui obſidentur, liberi non ſunt: liberati autem, qui ex obſidione exempti. itaque in epiſtola ad D. Brutum, Cum te, inquit, incluſo ſpem maximam omnes habuiſſent in tua uirtute, florẽte Antonio: quis erat, qui qdquã timeret, profligato illo, te liberato? *Nec me raudusculum mouet.*] laudare cogar eos, qui te obſignatorem adhibuerunt; non propter rauduſculũ, ideſt propter pecuniam, (aes enim ueteres Raudum dicebant) quam mihi debẽt: quod uerear, ne, ſi illos non laudauero, abalienati, pecuniam non ſoluãt: ſed ideo laudabo, quod eos beneuolẽtia proſequor: beneuolos autem homines, qualeſcũque ſunt, graue eſt inſequi contumelia. Nec dubito, quin Dolabellã ſignificet, amicum ſuum, eũdemq. debitorem. nam infra, ep. 19. Tibi aſſentior, maiorem πρᾶξιν Dolabellae fore, ſi mihi, quod debuit, diſſoluerit. & epiſt. 20. L. Antonij horribilis concio, Dolabellae praeclara. iam uel ſibi

habeat nummos, modo numeret idibus. Adhibuerat autem obſignatorem Atticum, opinor, in teſtamento faciendo. epiſt.2. *Qualeſcumque ſunt*] hoc dicit, quia Dolabellae mores non admodum probati, ut qui contra reip. partes a Caeſare ſteterat. *De Buthrotijs*] uide ep.10.de Buthrotia re. *Vicinis tuis Maſſilienſibus*] quia Phocenſes, a quibus Maſſilienſes ortũ ducebant, finitimi Atticae regioni. Liuius lib.5. Lucanus lib.5.& alij. *Sua reddis*] redditum iri putas a rep. quae illis Caeſar ademerat, quia ſibi portas clauſiſſent, belli ciuilis initio Antonius in epiſtola, quae legitur Philippica XIII. cum multa obiecit Hirtio, & Caeſari, tum infert: Maſſilienſibus iure belli, adepta, reddituros uos pollicemini. *Fortaſſe*] dubius enim bellorum euentus.

EPISTOLA. XV

Meliora,] de rep. *Magnam ἀνδρείαν*] magna adminiſtrauit, magna geſsit Dolabella. adminiſtratio autem haec fuit: *De ſaxo*] ſubaudi, praecipitare eos, qui Caeſari columnam erexerant: & impunita quadam licentia graſſantes, bonis ciuibus pericula intendebant. *In crucem*] tollere. nam ex illa ſeditioſorum manu, qui liberi homines fuerunt, eos Dolabella de ſaxo Capitolino deiecit: ſeruos in crucem egit. *Columnam tollere*] quam prope uiginti pedum lapidis Numidici, ut Suetonius tradit, de plebe homines perditi in foro ſtatuerant, inſcriptam, *Caeſari parenti patriae.* *Locum illum*] ubi plebs buſtum & monumentum Caeſari fecerat. Haec ex hiſtoria colliguntur: ſed ipſe aperte in 1. Philippica, his uerbis: Cum ſerperet in urbe infinitum malum, idq. manaret in dies latius, ijdemq. buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; & quotidie magis, magisq. perditi homines,

cum

cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac templis urbis minitarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellae cum in audaces, ſceleratosq. ſeruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisq. euerſio illius exſecratae columnae, ut mirum mihi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe. Et in eadem: Quem potes recordari, Dolabella, in uita tibi illuxiſſe diem laetiorem, quam cum, expiato foro, diſsipato concurſu impiorum, principibus ſceleris poena affectis, te domum recepiſti? Et in 2. Qui dies ille, o Antoni, collegae tui, cum illud, quod tu uenerari ſolebas buſtum in foro euertit? *Simulationem deſiderij*] dictio, Deſiderij, refertur ad tyrannidem, & potentiam ſupra leges: hoc ſenſu; Videbatur antea deſiderare tyrannidem Dolabella, qui re uera minime deſideraret: nunc, cum tanto malo laborantem remp. ſanauerit, prorſus, quae fuit in eo ſimulatio deſiderij, eam ſuſtulit: Oſtendit enim, ſimulationem deſiderij in Dolabella fuiſſe; deſiderium non fuiſſe. *Acta nefaria*] Caeſaris. *Non poſſunt omnia ſimul*] explicari eodem tempore omnia non poſſunt: gradatim ad ſuum ius, ſuamq. dignitatem reſp. perueniet. *Si mihi cum illo nihil fuiſſet*,] ſi nulla mihi cum eo cōſuetudo, aut amicitia fuiſſet. Locutio Ciceroni uſitata. Mihi ante aedilitatem nihil erat cum Cornificio, inquit epiſt. 18. Et in epiſtola ad C. Marcellum: Si mihi tecum minus eſſet, quam eſt cum tuis omnibus: allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi. Et ep. 1. lib. 13. fam. Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt.

EPISTOLA. XVI.

Cluuianis] in agro Puteolano: ex hereditate C. Cluuij Puteolani. *Epicopum*] remigabilem, ut ita dicam: ideſt, qui iam in eo erat, ut remis impelleretur. *Tradidiſſem*] ut & uilla, & uillicis procuratoribus uteretur, tamquam ſuis. *Tyrotarichum*] patinam

 tyrotarichi,

tyrotarichi,qua me Papirius Paetus accipere ſolitus eſt. In epiſtola ad Paetum: Quem tu mihi Pompilium, quem denarium narras? quam tyrotarichi patinam? facilitate mea iſta ferebantur antea: nunc mutata res eſt. Eſt autem Tyrotarichus, caſeus ſale conditus. *In Pompeianum*] rediturus. ibi enim eum fuiſſe v. Kal. Maij, patet ex inſequenti epiſtola. haec autem ſcripta eſt v. nonas Maij. *Regna*] regna appellat, Puteolana, & Cumana praedia; quod ijs mirifice delectaretur, ut quaſi in regno uideretur eſſe. *ἀριστείαν*] intelligit quod ſcripſit in epiſtola proxima ſuperiore, de columna euerſa, & ſceleratis hominibus ſupplicio affectis. *Quid de re, quid de uiro*] de re, quam geſſit: de uiro, ipſo Dolabella. *Propoſita cruce, uel ſaxo?*] alludit ad factum Dolabellae, qui liberos homines, remp. perturbantes, de ſaxo praecipites deiecerat, ſeruos cruci affixerat. Nemo igitur, inquit, tam erit inimicus otij, qui Brutum audeat uiolare, propoſita cruce, uel ſaxo. *Infimorum?*] hoc dicit, quia ſeueritas animaduerſionis non ſolet eſſe popularis: ſed illam tamen Dolabellae ſeueriſſimam animaduerſionem infimus quiſque uehementer probauerat. epiſt. 17.

Expedias] ita expedias uelim mea negotia, ut hic me nulla res poſſit morari. *Epiſtola Leonidae*,] in qua Ciceronem filium ita laudauerat, ut diceret: Quo modo nunc eſt, uidetur de eo bene ſperandum. *Ille*] Cicero filius. *Quo modo nunc eſt*] uerba ſunt ex Leonidae epiſtola de Cicerone filio. & epiſt. 17. lib. 15. Leonides, inquit, retinet ſuum illud, Adhuc. Apparet, autem hominem fuiſſe magna auctoritate, & exiſtimatione: cum Cicero filius ad Tironem ita ſcribat: Multum etiam mecum eſt Epicrates princeps Athenienſium, & Leonides, & horum ceteri ſimiles. *κατὰ μίτον*] diligentiſſime omnia de filio, quaſi, per filium. Pherecrates apud Varinum; κατὰ μίτον

τα-

τὰ πράγματα ἐκλογίζομαι. *Ad Xenonem ſcripſiſti*] ut Athenis Ciceroni filio ſuppeditaret. ep. 1. & 3. l. 16. *De Montani negotio*] quid ſignificet, ipſe declarat ep. 51. lib. 12. *Ne pro ſe &c.*] puto fore, ut ipſe ſoluat quod Planco debet. non ut Mõtanus praes pro illo dependat. *Non belle ualuiſſe*] aegrotaſſe.

EPISTOLA. XVII.

In Cumano] in uilla mea Cumana ad Lucrinum. ep. 16. *Infortuna*] itaque nunc ipſi nobis conſulere non poſſumus. *His de rebus*] ſubaudi, conſilium capiemus. *Proficiam*] erat enim conſul Antonius: ideoq. cum eo agendum erat, ut decretum, a Caeſare factum de Buthrotrorũ agro liberato, confirmaret. *Magno reip. malo*] hac de re ſic in. 2. Philippica: O preclarã illam percurſationem tuam menſe Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam deducere conatus es. & quae ſequũtur. *L. Caeſari*] Antonii auunculo. *Ad Kal. Iun.*] quo die coacto ſenatu agetur de rep. ep. 14. *Tractanda, & perficienda*] remedium afflictae reip. non modo quaerendum eſt, ſed etiam inueniendum. μελήσει.] ipſe uiderit, ipſe cogitet. *Non modo acta*] ſenatus enim conſulto ſancitũ erat, ut acta Caeſaris rata manerent. *Rem*] Montani negotium. de quo ep. 51. l. 12. & 16. huius l. *Dolabellae*] P. Cornelio Dolabellae, qui cum antea Ciceronis gener fuiſſet, poſtea diuortium fecerat. ut apparet l. XI. *Etſi contentus eram*] gratulatur Dolabellae, quod columnam, ab infima plebe erectam Caeſari mortuo, euertiſſet, perditis hominibus, qui eam erexerant, in crucem actis, uel de rupe Tarpeia deiectis. qua de re uide ep. 15. & 16. & fam. ep. 2. lib. XI. & 1. lib. 12. Suet. in Iulio, & Lactantium lib. 1. cap. XV. *In haec loca*] ad ſalubres Baiarum aquas: epiſt. 12. & fam. epiſt. 12. lib. 9. *Extulerunt*] ob euerſam a te columnam. *Conſulem*] erat enim Dolabella conſul, cum Antonio.

Agamemnoni] hac de re Homerus Il. lib. 1. *Alumnum*] diſcipulum uocat ep. ult. lib. 8. & 7. & 9. lib. 1 x. fam. *Sororis filium*] M. Antonium, collegam Dolabellae in conſulatu; cuius mater L. Caeſarem, fratrem ſuum, proſcriptum poſtea ſeruauit. App. lib. 1 v. de bel. ci. *De facto, ac de re geſta*] de columna euerſa, ſeditioſis ſupplicio affectis. ep. 15. & fam. ep. 1. lib. 12. & Phil. 1. *Cernere*] adire. ep. 12. lib. x1. & 43. l. 13. *Ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauſerim ex tuis*] uide tranſlatum tranſlato redditum. ſunt enim antitheta tranſlata, Transfundere, & Exhaurire. *Idibus Mart.*] quo die Caeſarem Brutus occidit. fam. ep. 28. lib. 10. *Dilexiſſe*] Diligere leuius eſt quam Amare. ep. 1. ad M. Brutum, Clodius, inquit, ualde me diligit, uel, ut ἐμφατικώτερον, ualde me amat. & fam. ep. 9. lib. 3. *Seueritas*] populo enim gratior clementia, quam ſeueritas. ep. 4. lib. x.

Ad cauſſam] ad rei, quam geſſeras, commemorationem. fecit enim ſapienter Dolabella, qui, cum uereretur, ne plebis animos incenderet, ſi ad mentionem ſummae animaduerſionis, quae non ſolet eſſe popularis, repente ueniſſet, in ea commemoranda diutius perſtitiſſet; gradatione quadam uſus eſt, & pedetentim, tum acceſſus ad cauſſam fecit, tum receſſus. *Vt res ipſa maturitatem tibi animaduertendi omnium conceſſu daret*] ut per omnes liceret tibi quamprimum animaduertere in eos, qui columnam erexerant. *Vrbem periculo, ciuitatem metu*] tecta ab igne, ciues a caede. perſpicuam inter Vrbs & Ciuitas differentiam oſtendit Cicero pro Sylla ſic: In qua ciuitate res tantas geſſerim, memini, & in qua urbe, intelligo. Et Acad. lib. 11.

EPISTOLA XIIX

Abalienauit] quia mihi non ſoluit quod debet. Debebat autem ex dote Tulliolae, cum qua diuortium fecerat.

fecerat.fam. ep.18.lib.6. *Pudentem*] ἀγωνικῶς. *Faberij manu*] iocatur. Quinctus enim Faberius, Caeſaris ſcriba, ad arbitrium Antonij, ut ſcribit Appianus, mutabat, aut addebat in Caeſaris libellis. ita magnam pecuniae partem, a Caeſare relictae, interuertit, ad ſeq. tranſtulit Antonius: eaq. pecunia cum alios, tum collegam ſuum Dolabellam, magno aere alieno oppreſſum, ad ſuas partes traduxit. itaque non Antonio ſolum, ſed & Dolabellae beneficium attulit Faberij manus. Philippica 11 x. *Et Opem ab eo petieris*] alludit ad ingentem illam uim pecuniae, quam a Caeſare de Pompeianorum bonis redactam, & ad aedem Opis cuſtodiae cauſſa poſitam, Antonius diripuit, poſteaq. ſe diſtribuiſſe dixit e Caeſaris libellis, uſus in eo Faberij manu. Philippica 2. Maximo te, inquit, aere alieno ad aedem Opis liberaſti: per eaſdemq. tabulas innumerabilem pecuniam diſſipauiſti. Ea igitur pecunia emptus ab Antonio Dolabella, graui ſe alieno aere liberauit. ep. 14.lib. 16. Dolabella, inquit, cum remp.me auctore defendere coepiſſet, non modo eam deſeruit emptus pecunia, ſed etiam, quantum in ipſo fuit, euertit. Et oratione prima in Antonium: Per deos immortales: te enim intuens, Dolabella, qui mihi cariſſimus es, non poſſum de utriuſque ueſtrum errore reticere. credo enim, uos homines nobiles, magna quaedã ſpectãtes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli ſuſpicantur, ſed caritatem ciuium, & gloriam concupiſſe. Et Paterculus hiſtoriae ſuae libro 2. Septies millies H-S depoſitum a C. Caeſare ad aedem Opis, occupatum ab Antonio, corruptis eiuſdem commentarijs; atque omnia pretio temperata, uendente remp. conſule. 11 x. *idus litteras dederam*] quas paullo poſt aculeatas appellat, quod in iis Dollabellam quaſi aculeis pungeret, & excitaret ad ſolutionem pecuniae. *Albianum*] negotium. ep.13.lib.13.& 2.huius lib. *Mihi ſuppedita-*

ſus es]pro, mihi ſuppeditaſti. ſi tamē locus uacat mēdo. nā, Suppeditor, cum agendi ſignificatione, inuſitatum: ideo legēdū putabat Montagnanus, Suppetiatus es: pro, ſubueniſti, opem tuliſti: quo uerbo Appuleius uſus eſt. Aut igitur ſuppetias erat Anicus Ciceroni in exigēda a Petulcio pecunia, aut pecuniā de ſuo deberat, tantū demq. ſe ſcripſerat a Petulcio, qui Ciceroni dedebat, exactū erat. *Ad iſta expedienda*] ab mea nomina exigenda *Factum &c.*] uidebat mihi Erotem reliquiſſe aptiſſimum ad iſta expedienda. Factum: quaſi a natura: ut in 1. de Officijs, Facti ad ludum: pro Milone, Ad quam legem non docti, ſed facti. *Vacillarum*] nomina: ideſt, exacta non ſunt. *In foro*,] quia ſcripſerat Atticus, Brutum Kal. Iun. Romae futurum; ſed in ſenatum non eſſe uenturum, *De Graecia*] de profectione in Graeciam. ep. 13. & 16. *Exſilium, ut ſcribis ipſe, meditanti*] nam, ſi aliquid meditaretur pro rep. non diſcedē rem: ſed exſilium meditanti non uideo quid prodeſſe poſſim: itaque in Graeciam cogito. *Non ſatis delectarunt*] quia de Cicerone filio ſcripſerat, Quo modo nunc eſt. ep. 16. *Herode*] hic Athenis morabatur. ep. 16. lib. 15. & huius lib. *Saufeium*] Saufeij librum. ep. 4. lib. 15.

EPISTOLA . XIX

Auaritia] quia non ſoluit, quod debet. ep. 18. *Alium portum*] mortem uidelicet. *Huic*] aetati meae *Non utrumuis*] non licet nunc mihi, quod Caeſaris bello licuit, non intereſſe ciuili bello. nunc in manu mea non eſt, ut faciam utrum uolo. ep. 13. *De Clodio*] de Sex Clodio: de quo ſcripſerat Cicero, ſe libenter concedere, ut reſtitueretur. ep. 13. *De Deiotaro*] cui ereptam a Caeſare Armeniam Antonius, accepta grandi pecunia, reſtituerat, idq. ſe dixerat facere ex eiuſdem Caeſaris commentarijs. ep. 2. & 5. & Philipp. 2. *Factum Dolabellae*] animaduerſionem

in

in ſeditioſam illam manum, & euerſionem columnae. ep. 15. *De Coronatis*] de ijs, qui Parilia coronati celebrauerant. epiſt. 14. *Luctus gratia*] propter Caeſaris necem. Parilibus enim cum per aliquod ſpatium coronam geſtaſſet, depoſuit. *Scripſi diligenter*] de pecunia ſcilicet, quam utrique debebat Dolabella. epiſt. 18. *Hoc oneris*] ut tu Dolabellam appelles de ſolutione. *Tricatus eſt*] tricatur, qui falſa loquitur. epiſt. 14. lib. 15. *Miſſa ab iſtis*] Publilio, matre, & ſorore. Miſſa ut ageret cum eo de reducenda Publilia. epiſt. 34. lib. 13. & 1. lib. 15. *Antonium*] qui uerſabatur in ijs locis tum, cum coloniam Caſſilinum deduxit epiſt. x. *De Buthroto*] hoc explanauimus. ep. 33 l. 13. *Facere magnam πρᾶξιν Dolabellae*] praeclarum ducere factum Dolabellae. epiſt. 15. *Ex tuis litteris*] unis & alteris. epiſt. 18. De *profectione*] in Graeciam. epiſt. 13. & 19. *De matre*] quod totam uillam ad Lucrinum, uillicosq. procuratores tradiderim. epiſt. 16. *Diligenter tuebimur*] quia minus recte ualebat. epiſt. 1. lib. 15.

EPISTOLA. XX

A Lucullo poſtridie eadem fere hora, qua ueni, [] ſubaudi, alteras litteras accepi. Poſtridie, v. idus. Eadem fere hora, qua ueni: hora fere tertia. *De tuo autem*] negotio. rem Buthrotiam intelligit. epiſt. 10. & 19. *Quid ſperes*] hoc non ad Buthrotum, ſed ad remp. refertur. nam Antonius curſabat huc illuc, ut agros ueteranis diuideret, quibus beneficio deuinctis uteretur adiutoribus ad omnia. ep. 17. *Romae igitur*] agemus cum Antonio Kal Iunij. epiſt. 14. *L. Antonij*] qui tribunus erat plebis, Marci frater. *Nam uel ſibi &c.*] concedo, ut, quos mihi nummos Dolabella debet, eos ſibi habeat, modo uſuram idibus pendat. Mos fuit apud ueteres,

res, ut idibus uſurae ſoluerentur, ideoq. in oratione 1. in Catilinam, Praetermitto, inquit, ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus ſenties. propterea quod idibus ſoluere feneratoribus uſuras cogeretur. Ex in 2. Philippica: Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quae ſunt ad Opis, patebat? tu autem ſeſtertium quadringenties, quod idibus Martijs debuiſti, quonam modo ante Kal. Apr. debere deſijſti? Ex vſura, quam idibus Martijs Antonius ſoluerat, apparebat eum debere ſeſtertium quadringenties. Sed Horatius perſpicue: Fenerator Alphius Omnem relegit idibus pecuniam. *Tertullae*] Tertulla, Bruti ſoror, uxor Caſſij, abortum fecerat. Feminae appellabātur familiae nomine; ſed, ut internoſcerentur, cum duae erant, maior, & minor uocabantur: ut apud Suetonium in Auguſto, Octauia maior, & Octauia minor. cum tres erant, quae tertia nata eſſet, Tertia dicebatur: cum quattuor, Quarta: cum quinque, Quincta: unde in oratione pro M. Coelio, & de haruſpicum reſponſis, Quinctia Claudia. ergo Tertia, ſiue Tertulla per deminutionem, Bruti ſoror, quia poſt duas edita eſſet. epiſt. 12. lib. 15. de qua Macrobius haec Saturnaliorum lib. 11. Mater M. Bruti Seruilia, cum pretioſum aere paruo fundum abſtuliſſet a Caeſare, ſubijciente haſtae bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis: Et quidem, quo melius emptum ſciatis, comparauit Seruilia hunc fundum, Tertia deducta. filia autem Seruiliae erat Iunia Tertia; eademq. C. Craſſi (hic pro Craſſo Caſſium repone) uxor, laſciuiente dictatore tam in matrem, quam in puellam. *De regina &c.*] uide ep. 8. *De Quinctis*,] patre, & filio. *Buthroto*] re Buthrotia. ep. 10. lib. 14. & 15. lib. 16. mendoſe autem in quibuſdam libris, de Quincti Buthroto. *Ciceroni*] filio. epiſt. 17. *Scriptam concionem*] qua Brutus utatur, cum in urbem redierit. *In quibus ſatis exercitati ſumus*] quoniam,

niam , inquit , in litteris ſatis exercitatus ſum , eo debes putare certius, quod dicturus ſum. Nemo umquam &c. *In edicto*] Brutus edictum compoſuit,quo poſtulauit ab Antonio conſule , ut ſibi & Caſſio praetoribus liceret ab urbe abeſſe : quos leges uetabant. quibus ille item edicto reſpondit minaci , & contumelioſo. ep ſt. 3. lib. x 1. fam. *Non probari*] Brutus enim orationis uim, & ſententiarum grauitatem contemnebat,Atticos oratores imitabatur,humili quodam in genere uerſantes.epiſt.1. *Non ſcite:*] non ſcite ſcripſit Atilius,ſuam cuique ſponſam, mihi meam; ſuum cuique amorem,mihi meum : ſiquidem , aliena contemnere,ſua nimis amare,non ſapientis eſt.& tamen nemo umquam fuit neque orator , neque poeta, qui non ſe meliorem arbitraretur , quam quemuis alium. *Poeta duriſſimus*] Licinius enim Atilium uocauerat Ferreum ſcriptorem. In primo de Finibus in in prooemio. *Iſti*] Bruto. *Ducem*] Antonium. *Quod Hirtium &c.*] epiſt. 4.l. 15. Casſius uehementer orat , ac petit , ut Hirtium quamoptimum faciam . Erat enim Hirtius maxime deditus eloquentiae , ideoq. Ciceroni familiariſſimus.In epiſtola ad Paetum : Hirtium & Dolabellam dicendi diſcipulos habeo , cenandi magiſtros. Et in hoc libro epiſt. 12. Qui etiam me declamare coegerunt . *Cum Balbo*] qui cum Caeſaris amicisſimus fuerit , quo modo in remp. ſit animatus , non facile poteſt dijudicari. *Valde placere*] quia remp. praeclarisſime geſſit. epiſt. 14. *Vixi*] iucundisſime fui.ut ep.15.lib.4.Vixi cum Axio. *Edictum Bruti,& Casſii*] in ep.13.lib. 10. *Iſtis*] Bruto,& Casſio. *Ibat res*] erat, cur bene ſperaremus.ep.15.Incipit res melius ire. *Ducem*] Octauium ſignificat,ad quē ueterani cōfluebant.Dio,Appianus. *πολιτεύεσθαι* .] abſtinendum adminiſtratione reip. nā Epicurus ad ſe ipſum omnia referebat,aliena cauſſa nihil dicebat eſſe agendum . Ideoq. in epiſtola ad

Trebatium,

Trebatium, quem audierat Epicureum eſſe factum, iocans ita ſcribit: Quonam modo ius ciuile defendes, cum omnia tua cauſſa facias, non ciuium? Et in eadem: Quid fiet populo Vlubrano, ſi tu ſtatueris πολιτεύεσθαι non oportere? *Bruti noſtri*] qui, Stoicos ſequens, diſſentiebat ab Epicuro. *Vulticulus*] talis apparet Brutus in antiquis & lapidibus, & nummis, uultu macie attenuato. *Eſt dextella*] eo quaſi dextra utemur ad auferendum ab Antonio quod uolumus de re Buthrotia. nam Quintus filius Antonij familiaris. epiſt. 17. *L. Antonius*] qui erat tribunus pl. & tribunis licebat quem uellent in concionem abreptum interrogare qualibet de re: ut in libro de Magiſtrabus exemplorum copia probauimus. *Concio*] Octauij. *Haec ſcripſi*] quaſi dicat, Propere, quia ſtatim diſceſſurus erat Caſſij tabellarius. *Salutaturus*] in uilla Cumana ad Lucrinum. epiſt. 16. *Ad epulas Veſtorij*] Puteolos. epiſt. 13.

EPISTOLA. XXI

Venit] Roma. *Non de re mea*] non de pecunia, quam mihi debet. *Nondum enim meas acceperat*] intelligit eas litteras, quas appellauit Aculeatas. epiſt. 18. *Quarum exemplum tibi miſeram*] quarum eſt principium, Etſi contentus eram mi Dolabella, tua gloria, epiſt. 17. *Timere*] nolle. ſic paullo poſt: Nemo eſt iſtorum, qui otium nō timeat. Et in ea, quae ſequitur: Timent otium. quod contra dixit, Cupere pacem, epiſt. 20. *Noſti uirum, quam tectus*] ſic Coelius ad Ciceronem: Noſti Marcellum, quam tardus: itemq. Seruium, quā cunctator. Plautus in Aulul. Tu me, & ego te, qualis ſis, ſcio. Terentius in Ad. Illum, ut uiuat, optant. *Acta Caeſaris*] uide in orationibus. *Duumuiri*] municipiorum praefecti. *De ſua inuidia*] quod inuiſus eſſet quaſi Caeſaris amicus. *Illa res*] Caeſaris interitum ſignificat. *Regni heredem relictum*]

ctum] Antonium. *Hoc metuere, alterum in metu non ponere*] regem metuere, heredem regni non metuere. Et latenter ſignificat, Antonium occidi debuiſſe. Locutionem uſurpauit eandem epiſt.50 lib. 12. *Neapolitanum*] fundum in agro Neapolitano: ut in Academicis: Erat conſtitutum Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare. *Matre tyrannoctoni*] Seruilia, Bruti matre: quae fundum illum ab haſta Caeſaris minimo acceperat. dilexit enim Caeſar uſque adeo Seruiliam, ut bello ciuili, quemadmodum Suetonius tradit, ſuper alias donationes ampliſſima illi praedia ex auctionibus haſtae nummo addixerit; cum quidem, pleriſque utilitatem mirantibus, faceti̇ſſime Cicero, Quo melius, inquit, emptum ſciatis, Tertia deducta eſt. exiſtimabatur enim, Seruiliam etiam filiam ſuam Tertiā conciliare Caeſari. erat igitur plane ὑποσόλοικον, cum Brutus Caeſarem occidiſſet, Seruiliam poſſidere fundum a Caeſare datum. *Cato maior.*] liber de Senectute, ita inſcriptus: in quo libro multa praeclara ad tollenda ſenectutis incommoda: ideoque ſibi eum ſaepe eſſe legendum, dicit. πεντέλοιπον] Puteolis fuerat Cicero cum quinque Caeſarianis, Balbo, Hirtio, Panſa, Octauio, Philippo, ut ſcribit epiſt. x i. Cum autem Octauius cum Philippo uitrico Romam iſſet, tres erant reliqui, Balbus, Hirtius, & Panſa. πεντέλοιπον igitur, ideſt, qui reliqui ſunt de quinque. reliqui autē erant, ut dixi, Balbus, Hirtius, Panſa. *Sic*] eo, inquit, ad Hirtium, ut eum ad partes reip. traducā. uide ep. 1. lib. 15. *Videamus*] paremus, inquit, talaria, ut hinc abeamus. *Octauij concionem*] epiſt. 20. *An in meo nomine*] an propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis nouis: qua creditae pecuniae debitoribus condonabantur.

EPISTOLA XXII.

Iſti] qui otium timent. *Meus uero diſcipulus*] Hirtius.

Hirtius. *Illum*] Caeſarem. *Irrita fore &c.*] fore dicebat, ut nos, qui Caeſaris acta decreto ſanximus, & confirmauimus, ijdem illa infirmemus, atque tollamus, timore liberati. *Qua ſi uſus non fuiſſet*] quia, interfectus eſt ab ijs maxime, quos, Pompeium ſecutos, cum poſſet occidere, ſeruauit. Et ſane Hirtius illi auctor fuerat, ut crudelitate potius uteretur, quam clementia; ſi, quod armis quaeſierat, tenere diutius uellet. quod ex Paterculo didicimus: cuius uerba ſubijciemus: Laudandum experientia conſilium eſt Panſae, atque Hirtij, qui ſemper praedixerant Caeſari, ut principatum, armis quaeſitum, armis teneret. ille dictitans mori ſe, quam timeri, malle, dum clementiam, quam praeſtiterat, exſpectat, incautus ab ingratis occupatus eſt. *Pompeius*] Sextus, Magni filius. *Quod tibi tum licuit,*] quod tibi Caeſaris bello licuit, ut neutram partem ſequereris; id nobis nunc non licebit; quos haec perditorum pars in hoſtium numero habebit; quia non obſcure Caeſaris morte laetati ſumus. epiſt. 13. *Nos ingratos*] quia laeti ſumus eius nece, quibus ille non ſolum pepercerat, ſed etiam reditum in patriam conceſſerat. *Millies mori melius*] quã ire in re caſtra. ſupra Talaria uideamus. quiduis enim potius, quam caſtra. *Huic praeſertim aetati*] ſenectuti: cui propinqua iam mors impendet. *Magnum mendum*] acta enim illa res eſt animo uirili, conſilio puerili. epiſt. 21. *Illi iuuenes*] tyrannoctoni. *ἄλλοις ἐν ἐσ θλοῖς &c.*] alijs in bonis hanc effugiunt uituperationem. hoc dicit: ita de rep. meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat. *Plura audis*] cum Romae ſis. *Interes conſilijs*] quod cum Caeſarianis aſſidue colloquaris. Sic in epiſtola ad Caſſium: Tu eam partem petiſti, ut & conſilijs intereſſes, &, quod maxime curam leuat, futura animo proſpicere poſſes. Erat enim Caſſius apud Caeſarem. *Super legatione uotiua*] quam petere cogitabat, diſceſſionis cauſſa; quemadmodum

&

&petijt,& uſus eſt. quod ipſe in 1. Philippica ſignificat his uerbis: Quae cum audire mallem, quam uidere, haberemq. ius legationis liberum; ea mente diſceſſi, ut adeſſem Kalendis Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi fore uidebatur. Votiuam autem, & liberam legationem idem eſſe, non dubitabit qui leget, quod ſcriptum eſt epiſt. 18. lib. 2. & 13. lib. 14. *Kalendis*] ne in ſenatu Kalendis Iunijs adſim. ep. 14. & 1. *Milites ad eam diem comparati*] uide ep. 4. lib. 15. & in 2. Philipp. *Iſtos*] Brutum, & Caſſium.

IN . LIBRVM . XV EPISTOLARVM . CICERONIS . AD . ATTICVM

Pauli Manutij commentarius.

EPISTOLA . I

DE *Alexione.*] medicus Ciceronis Alexio perierat. ep. 2. *De Antonio*] epiſt. 20.lib.14. *Egi primum*] egi cum eo de re Buthrotia. *Nihil mihi concedebat*] rem Buthrotiā aeque atque ego, uidebatur cupere. Sic ep.33.lib.13. Noſti diligentiam Capitonis in rebus nouis perquirēdis: non concedit Camillo. *Huius rei*] Buthrotiae. *Conſulatus ſui*] erat enim conſul deſignatus. *In eo negotio*] in re Buthrotia. epiſt. 19. lib. 14. *Noſtros*] Brutum, & Caſſium. *Satisfeci*] probaui mihi non licere, quod rogaret. epiſt. 19. lib.14. *Laborare*] de ea re, quam rogabat. *Iſtam uero,*] opinor, Publiliae matrem. epiſt. 19. l. 14. *Quid eſt hoc* :] quo de nunc agitur. quid eſt, cur ſimilem, & quaſi cum perſona ambulem ? tum laudaui, quia debui : at hoc, quod nunc agitur, cuiuſmodi eſt ? *Quod Brutus rogas*] quod Brutum ſcribis rogare, ut ante Kalendas Iunias eum conueniam; ad me quoque ſcripſit. *Ante Kalendas*] hoc eſt, ante quam in urbem redeam. nam ad eam diem Cicero affuturus erat : (epiſt. 14.& 17. lib. 14.) Brutus autem redire ipſe in urbem non audebat metu ueteranorum. fam.epiſt. 2. lib. x1. *Suae immortalitati*] cum tyrānum interfecit. *Noſtro otio*] quia, rege interfecto, liberi tamen non ſumus. ep. 5. x1. & 12.

De

De regina] Cleopatra. epiſt. 8. lib. 14. *De Flamma*] De Flaminio Flamma, obſecro te, ſi quid potes, age: ideſt, ne Montanus pro eo dependat. ep. 50. l. 12. & 16. l. 14. *Paene ualentẽ*] nã aegrotauerat. ep. 19. l. 1. *Clam ijs*] malem, Clarius: ut certius Attico ſignificet de ualetudine Piliae, quam nõ domi ſubobſcure, ſed in publico clare uiderit. *Vt eam ne ambitioſe corrigerem*] ne in corrigẽdo gratiã aucuparer: ne, gratiã eius captans, parce corrigerem. Eodẽ uerbo, & in eadem ſententia, Brutus uſus eſt, cum ad Atticũ ſcriberet, Ciceronẽ accuſans. Quaedam, inquit, mihi uidetur, quid dicã? imperite uir omnium prudentiſsimus, an ambitioſe feciſſe, qui ualentiſſimum Antonium ſuſcipere pro Rep. non dubitarit inimicũ? Ambitioſe, pro indulgẽter, ad inquirẽdam Octauij gratiã, dixit. Et ep. 2. l. 1. ad Q. fratrẽ: Ne forte me in Graecos tã ambitiosũ factũ eſſe mirere. *ὑπόθεσιν, uides, quae ſit*] uides, quod ſit argumentũ, quae dicẽtis persona. argumentum eſt, de tyranno interfecto, patria liberata: loquitur Brutus, qui tam praeclari facinoris auctor fuit. ardentius igitur ſcribi debuit oratio. *Alius ſum*] aliud ſequor genus orationis. Et ſane Ciceronis & Bruti non idem erat iudicium de oratore perfecto. ep. 20. l. 14. *ὑπεραττικὸς*] admodũ Atticus: hoc eſt: uereor, ne, quia cognomen tibi eſt Attico, ualde propenſus ſis ad ea probanda, quae ſunt Attice ſcripta. nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem oratorem Cicero talem inducit in libro de perfecto oratore: Summiſſus eſt, & humilis, de numeris non laborans, ſuppreſſus ut uoce, ſic etiam oratione. non faciet rẽp. loquentẽ; nec ab inferis mortuos excitabit; nec, aceruatim multa frequentãs, una cõplexione deuinciet. Hũc igitur oratorẽ & ꝓbabat Brutus, et imitabatur: cũ eũ Cicero principẽ poneret, nõ q vno in genere excelleret, ſicut Atticus in humili, ſed q parua ſũmiſſe, magna grauiter, mediocria tẽperate poſſet

 dicere.

dicere. *Ἀττικώτατα grauisſime dici*] qui Atticus maxime uelit eſſe, grauiter tamen poſſe dicere. Grauitatem Cicero, & uim cum uerborum, tum ſententiarum in oratione Bruti deſiderabat: qui ea neglexerat, quod, Atticorum cõſuetudinem imitans, tenuitatem ſequeretur.

EPISTOLA. II

De Buthroto:] nimium multis uerbis de Buthrotia re mecum agis. epiſt. 10. lib. 14. & 15. lib. 16. *Concionatum eſſe*] epiſt. 20. de concione L. Antonij. *Ea non ſcribam*] opinor, hiſtoriam. epiſt. 14. lib. 14. *Non ſatis &c.*] non multum mihi ſperare uideris a ſenatu de re Buthrotia. *Ludorumq. eius*] intelligit eos ludos, quos Caeſaris uictoriae Caeſar adoleſcens fecit: de quibus Suetonius his uerbis: Ludos uictoriae Caeſaris, non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit. Et Matius in epiſtola ad Ciceronem: At ludos, quos Caeſaris uictoriae Caeſar adoleſcens fecit, curaui: at id ad priuatum officium, non ad ſtatum reip. pertinebat. *Poſtumius*] ita lego, non Poſtumus, ex antiquo Beſſarionis libro. nominatur epiſt. 12. lib. 6. fam. tamquam Caeſaris amiciſſimus. *Collega dignus*] dignus Matij ac Poſtumi collega: quia cum ijs ludos procuraret. *Balbum*] Balbum uellem leuare inuidia poſſemus. uide illud epiſt. 21. lib. 14. Queſtus eſt etiam de ſua inuidia. *Prima diſputatio Tuſculana*] quod ſcribis, te, legendo Tuſculanarum quaeſtionum libro primo, hoc aſſequi, ut mortem contemnas: ſane gaudeo. Primus enim Tuſculanarum liber mortem docet non eſſe malum. *Neque enim ullum eſt perfugium aut melius, aut paratius*] quam mortem contemnere. *Bene loquitur*] de ſuo aere alieno ſoluendo. epiſt. 50. lib. 12. & 16. lib. 14. *Hos tamen πεντέλοιπον*] Hirtium, Panſam, Balbum, quos appellat πεντέλοιπον, quaſi reliquos de quinque. nam, Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanſerãt, Hirtius Panſa, Balbus. *Iſta*] quae fiunt ab Antonio. *Pecuniae*]

niae] publicae; quam Antonius erogauit ad arbitrium ſuum, cum ea pertineret ad populum Romanum. Phi lippica v. Illa diſſipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo eſt: & in 2. *Doleo*] quod e uita exceſſerit. epiſt. 1.

EPISTOLA III

Multa potiora.] nam exſilium, & mortem, & quiduis aliud ſeruituti antepono. *Acta in aede Apollinis*] pro republica, erumpente flamma bellorum ciuilium.

Nec ſimile tempus] tunc enim tuto licuit conſulere reipublicae: quod item nunc licere non uidetur, praeſertim cum ſcribas, Marcellum, aliosq. ab urbe diſcedere. *Noui conuentus habitatores*] intelligit colonias proximis ſuperioribus diebus ab Antonio in agrum Campanum deductas. Philippica 2. *In magnis enim uerſamur anguſtijs*] quod iam neque in his locis mihi uideor tuto eſſe poſſe, propter nouos habitatores Antonio beneuolos; neque Romae, propter milites non ſolum Antonij, ſed etiam Octauij; quorum neutri σκοπὸς eſt ſalus reip. epiſt. 12. huius lib. & 1. l. 15. *De Mario*] hic eſt M. Marius, de quo epiſt. 9. lib. 2. ad Q. fr. & fam. epiſt. 1. libri 7. *Quae deſiderabam*] cognoſcere cupiebam ex tuis literis & ſecundos Alexionis heredes, & teſtamenti diem: cognoui. *M. Cato*] ſic in Beſſarionis libro: ad quem accommodanda correctio. ego, quod reponam, non audeo: nec temere audeo immutare. *Idem te, quod me, ſentire uideo*] tu quoque ſentis, ardentius debuiſſe ſcribi. epiſt. 1. *Quaſi a Bruto habita oratione*] uis me in eandem ſententiam ſcribere, quod Bruti nomine diuulgetur: quaſi eam orationem, quae ſcribatur a me, Brutus habuerit in concione Capitolina. quod ego, qui fieri poſſit; parum intelligo; cum ille eam, quam ſcripſit, iam ediderit: ut alia deinde oratio de ijſdem rebus, cum eiuſdem nomine non uideatur edi poſſe. *Alio modo*] atque ſcripſit Brutus. epiſt. 1. *Tempore*] ſcribendi ex

ſpectandum tempus maturius, epiſt. 4. *Bene tribuni.*] recte factum a tribunis, qui Cæſaris ſellam in ſpectaculis apponi uetuerunt. quamquam uetuiſſe Antonium conſulem, non tribunos, Appianus tradit: ſed credendum potius Attico praeſenti. de hac ſella Suetonius ſic: Ampliora humano faſtigio ſibi decerni paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam, & fer culum Circenſi pompa. *Praeclaros etiam* x I V. *ordines*] ſcripſerat Atticus de equitibus Romanis, ſtudium erga remp. in theatro ſignificantibus. hi ſedebant in x I V. ordinibus lege Roſcia datis. Cicero, Plinius, Pedianus, Tranquillus. *Apud me*] in aliqua uilla Ciceronis. epiſt. 2. lib. 13.

EPISTOLA. IV

I I X. *fere*] I I X. fere, hora: ut ita ſubaudiatur, hora; quemadmodum ſubauditur, dies. *Q. Fuſio*] Caleno, Ciceronis inimico iam inde a temporibus Clodianis: Aſconius in Miloniana. Poſtea Ciceroni, acerbe Antonium in ſenatu accuſanti, non minus acerba oratione reſpondit, quam recitat Dio libro X L V I. *Niſi forte*] nobis omnia uideantur inſulſe fieri ab ijs, quos non amamus. *Et leuiorem laudo*] corrupte. placeret ſi, De Lenio, rem laudo: aut quiddam huiuſmodi: ut ſit reſponſionis initium. omnino dictio, Leuiorem, diuidatur. *Carſulenus*] ſi, ita ſentit, ut ſcribis. D. Carſuleni mentio eſt in I I I. Philippica, & in epiſtola Aſinij ad Ciceronem, apud Appianum Carſuleii. ἄνω ποταμῶν] retro flumina feruntur. adagium eſt περὶ τῶν ἀδυνάτων. *Per populum agat,*] ſicut egit. nam corruptis tribunis plebis, populi ſuffragijs Celticam prouinciam, D. Bruto antea decretam a ſenatu, obtinuit. Appianus lib. 3. *De illius neruis*] de Bruti uirtute. *Non uidetur fieri poſſe ſine bello*] ſi prouinciam Bruto adimere uolet Antonius, bello adimat neceſſe eſt. *Non cupio*] non cupio Brutum armis tueri

ri prouinciam: quia, ſi tuetur, acta Caeſaris confirmantur: (Caeſar enim eam prouinciam Bruto regendam aſſignauerat) quod ſi acta Caeſaris confirmantur; ſequitur, ut caueatur Buthrotijs, ideſt, ut Buthrotij omni moleſtia liberentur, ſicut Caeſar decreto iuſſerat. Hic exſiſtet, qui dicat: Ergo Buthrotijs non amicus Cicero. immo amiciſſimus; ſed uſque eo ambitioſus erat in eorum agro liberando, ut eos ad conſequi ab alio doleret. laborabat autem ea de re propter Atticum, qui pecunias Caeſari de ſuo numerauerat, ut Buthrotius ager ne diuideretur. epiſt. 14. lib. 14. 2. lib. 15. & 15. lib. 16. *Noſtris*] Bruto, & Caſſio. *Stulta*] ſtulte facerem, ſi me idibus Martijs conſolarer. epiſt. 13. & 28. l. 14. & 4. lib. 15. *Exciſa*] tyrannus quidem eſt occiſus, ſed quaedam quaſi radix remanſit, unde tyrannis enaſcatur. *Redeamus &c.*] legamus Tuſculanas diſputationes, quae nos aduerſus omnia, quae poſſunt accidere, confirmant. *Saepe uſurpas*] ſaepe in tuis litteris mentionem facis Tuſculanarum diſputationum. epiſt. 2. *Saufeium pete*] diſputa contra philoſophum Epicureum de contemnenda morte: ita ut ille neſciat, argumenta te ſumpſiſſe de meis libris. *Lanuuium*] ad Brutum. epiſt. 9. lib. 14. *Non ſine multo ſermone*] dabit enim ſermonem hic meus cum Bruto congreſſus. *Contendis committere*] uis me eadem ſcribere orationem, quam Brutus ſcripſit. uis igitur nos inter nos committere, & quaſi in quoddam certamen adducere. Tranquillus in Caligula: Nec ceſſauit criminari alterum alteri, atque inter ſe omnes committere. *ἡρακλείδειον aliquod*] hortaris, ut praeclarum aliquid de rep. ſcribam, quod quaſi Heraclidis opus uideatur. epiſt. 19. lib. 13. 14 & 29. huius libri, & 2. lib. 16. *Componendum argumentum eſt, & ſcribendi exſpectandum tempus maturius*] hoc eſt, quod dixit epiſt. 3. huius lib. Sed alio modo & tempore. nam hoc tempore non uidebatur

ſibi de rep. ſine periculo poſſe ſcribere: cum, interfecto Caeſare, minime tamen eſſet recuperata libertas. itaque dicit, exſpectandum tempus maturius. *Si haec ita manant, ut uidentur,*] ſi, ut uidetur, perditorum uis, & audacia quotidie magis corroboratur; iam mihi nullam afferet delectationem Caeſaris interitus. *Numquam reuertiſſet*] ex bello, quod Parthis inferre cogitabat, & diuturno, & admodum periculoſo. *Eius acta*] quae decreto confirmauimus, ipſo interfecto. epiſt. 6. lib. 14. & fam. epiſt. 1. lib. 12. *Aut ut in Saufeiana &c.*] uidetur locus obſcurior; qui tamen illuſtrabitur diſtinctione. ſic igitur diſtinguamus: Aut (ut in Saufeianam, reliquasq; diſputationes, ad quas tu etiam Veſtorium hortaris) ita gratioſi &c. hoc ſenſu: Ille numquam reuertiſſet, aut, ſi reuertiſſet, ita gratioſi eramus apud illum, ut noſtrae aetati, ſiquidem dominum habituri fuimus, nō fuerit dn̄s ille fugiēdus. illud autē, Vt in Saufeianam &c. explano ſic: Vt contra ea dicam, quae in Tuſculānis diſputationibus ſunt a me ſcripta. ī ijs enim multa de morte contemnenda. qui autem dominum fert, is ideo ferre uidetur, quia mortem timet. & primam, opinor, diſputationem, id eſt primum librum Tuſculanarum, Saufeianam appellat, quia contra Saufeij ſententiam, qui Epicurum ſequebatur, multa complectitur de animorum aeternitate. *Noſtrae aetati*] qui ſenes ſumus. *Noſtri*] Bruto, & Caſſio. epiſt. 3. *Quid etiam nobis,*] utrum Kalendis Iunijs in ſenatum. epiſt. 4. *Studium tuum nauare*] ad eum cuperem ire potuiſſes. epiſt. x1. *Litteras*] mittam, quibus te excuſem. epiſt. 5. *Miſi*] Romam, ubi erat Atticus; ideo infert, Eum ad te uocabis. *Cum mandatis, & litteris*] de legatione impetranda, epiſt. 9. *Quod placeas*] quod ſcribendum uideatur. *A Balbo*] nihil dum a Balbo cognoueram, ut poſſem ad te particulatim ſcribere de conſilijs Antonij, quemadmodum ſuperioribus diebus feceram, ex eiuſdem Balbi ſer-

mone . epiſt. 21. lib. 14.

EPISTOLA . V

Vtrum de duobus . .] Romam eant, nec ne. id enim conſiderabant, ſed ueteranos timebant, quorum ad Kalendas Iunias magna multitudo in urbe affutura erat. in libro ſuperiore in extremo, Moneor, inquit, a multis, ne in ſenatu Kalendis . dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, & quidem in iſtos; qui mihi uidentur ubi uis tutius, quam in ſenatu, fore. Et in epiſtola,quae utriuſque nomine ad Antoniũ ſcripta legitur fam. lib. 10. cum hoc ipſum conſultarent, num in urbe tuto eſſe poſſent, Scribitur, inquiunt, nobis, magnam ueteranorum multitudinem Romam conueniſſe iam; & ad Kalendas Iunias futuram multo maiorem. petimus a te, facias nos certiores tuae uoluntatis, putes ne nos tutos fore in tanta frequentia ueteranorum: quos etiam de reponenda ara cogitare audimus. Congruit igitur & tempus, & ſententia: ut explanem ſic, Vtrum de duobus, utrum Romam eant, an in ijſdem locis maneant. ὁ θησαυρὸς ἄνθρακες] adagium eſt, ab eo, qui theſaurum ſperans carbones inuenit. transfertur ad eos, quibus opinione & ſpe fruſtratis aliquid euenit contra quam uolebant. Ergo ſenſus eſt: Caſſium numquam putaui fore tam ſtultum, ut crederet Hirtium a me fieri quam optimum poſſe. Cum enim Caeſarem Hirtius magnopere dilexiſſet; Caſſio, & Bruto, e Caeſaris interfectoribus, qui poterat non inimicus eſſe? aperte indicant quæ ſcripta ſunt epiſt. 22. Meus, inquit, diſcipulus (Hirtium ſignificat) ualde amat illum,quem Brutus noſter ſauciauit: &, ſi quaeris, timent otium: ὑπόθεσιν autem hanc habent, eamq. praeſeferunt, uirum clariſſimum interfectum &c. *Epiſtolam tibi miſi* .] quam Caſſius ad me miſit. *Vt tu de prouincia &c.*] ut tu ſcribis de prouincia Bruto, itemq. Caſſio per s. c. mandanda, ita & Balbus ſcribit. *Iam in Tuſculano eſt*]

ut iam in urbem peruenerit, cum in Tuſculano ſit. *Periculi cauſſa*] ſuadet, ne Romam proficiſcar; quod ibi non putet me ſine periculo eſſe poſſe. *Sibi etiam*] ſe etiam dicit abſuiſſe periculi cauſſa. *Tantum abeſt &c.*] ſi Romam non uenio, ſuſpicari poterit Antonius ideo me non uenire, quod eum ſummis opibus, ſummaq. dignitate florentem non libenter uideam. ſed ego, tantum abeſt, ut hanc eius ſuſpicionem curem fugere, ut etiam ob id ipſum Romam uenire nolim, ne illum uideam. *Fugere non curem*] perſpicuum eſt, negatiuam abundare. *Qui reijciantur*] a portione publici agri. fam. epiſt. 2. lib. XI. *Inter iſtos?*] inter Caeſarianos: cum in urbe ero. *L. Antonius*] Marci frater. *In Decimum*] in Decimum Brutum profecturus eſt. *Noſtros*] hac uoce ſemper M. Brutum & C. Caſsium deſignat, ut epiſt. 1. Redeamus ad noſtros. Et epiſt. 4. Scribis te neſcire, quid noſtris faciundũ ſit. Itẽ epiſt. 1. lib. 14. & 6. huius libri. *Seruini*] Caeſare uiuo.

EPISTOLA VI

Cauſſae] Caeſarianae. *Iſtos*] Hirtium, & alios Caeſaris amicos. *Caleant,*] in agendis rebus acriter uerſentur: μεταφορικῶς: quale illud epiſt. 16. lib. 4. Iudicia calent, pro exercentur. Et ep. 2. l. 3. ad Q. fr. Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius. Et Coelius in epiſt. ad Ciceronem: Quod tibi ſupraſcripſi, Curionem frigere; iam calet: nam feruentiſsime concerpitur. *Ad nonas*] ut in ſenatu adſim. nam eo die ſenatus erat futurus. epiſt. 9. *Praeſidia*] magiſtatus in biennium deſignati; conſules quidem, Hirtius, & Panſa; poſt eos, D. Brutus, & L. Plancus. nam Caeſar, ad bellum Parthicum profecturus, paucis diebus ante, quam occideretur, deſignauerat magiſtratus in biennium: ut eſſent, qui ipſo abſente res urbanas adminiſtrarent. Dio. *Per ſe*] Bruto enim & Caſſio rem ad contentionem deducentibus, haec mala diuturna erunt, quae ipſa per ſe non eſſent. Verebatur

tur enim Hirtius, ne Caſſius & Brutus eo conſilio diſcederent, ut, exercitu comparato, armati, redirent de rep. dimicaturi. ideo dixit Cicero: Iſti uerentur, ne noſtri plus animi habeant, quam habent. *Seruiliam:*]M. Bruti matrem, ſororem Catonis Vticenſis. *Rediſſe*]Lanuuio, ubi filium & Caſſium erat allocuta. *Non diſceſſuros*] Brutum & Caſsium ex Italia non exituros.

EPISTOLA. VII

Sexti] Pompeij. *Seruius uero pacificator*] Ser. Sulpicius iuriſconſultus, pacem curans inter ciues. *Cum librariolo ſuo*] cum librario, cuius uti opera ſolitus eſt. *Legationem*] cum hunc & illum conueniat pacis cauſſa, quaſi legationem hac de re ſuſceperit. *Omnes captiunculas pertimeſcere.*] quas diligenter uitare ſolent iuriſperiti. Agit Seruius de pace, ut legatus: agit caute, ut iuriſconſultus, captiones timens. *Non ex iure manu conſertum*] Ennij uerſus: Non ex iure manu conſertum, ſed mage ferro Rem repetunt, regnumq. petunt, uadunt ſolida ui. Quos uerſus apud Gellium licet uidere lib. 20. cap. 9. epiſt. 13. lib. 7. fam. & orat. pro Murena. Eſt autem, Ex iure manu conſertum uocare, litem intendere, in iudicium uocare: quod non eſt agendum cum ijs, qui libertatem nobis eripiũt: ſed ferro potius, ut ait Ennius, repetenda res eſt. *Sed quae ſequuntur.*] ſequuntur haec: Sed mage ferro Rem repetunt &c. Quae Seruius agere debuit, non, ut agit, de iure diſputare, pacis conciliandae gratia. *Tuq. ſcribes.*] ad Seruium ſcribes, quid cum facere par ſit.

EPISTOLA. IIX

Veteranis] quod tam frequentes Romam uenerint, ſpe nouarum rerum a conſulibus incitati. Puto enim ſignificari quod eſt in 1. Philippica: Veterani qui appellabãtur, quibus hic ordo diligẽtiſsime cauerat, non ad conſeruationẽ earum rerũ, quas habebãt, ſed ad ſpẽ noua-

nouarum praedarum incitabantur. *De Kal. Martijs*] de eo, quod eo die agere decreuerunt. ſed locum hic eſſe Kalendis Martijs non uideo : Iunijs poſſet eſſe: quibus, futurum erat, ut ageretur in ſenatu de commodis ueteranorum. fam. epiſt. 2. lib. x I. *Eutrapelum*] Volumnium Eutrapelum, Antonij familiariſſimum, qui etiam illi amicam ſuam Cytheridem conceſſerit. fam. epiſt. ult. l. 9. & Seruius in ult. ecologa. *Vtraque*] utar tam prouinciali, quam uotiua. *De te*] ſcripſerat Atticus, ſibi quoque in animo eſſe legationem liberam petere, ſed uſurum in ea re Ciceronis conſilio. uide epiſt. 9. *Coram*] mecum de tua legatione deliberare. *Vt ille*] ut poeta ille ſcriptum reliquit. uidetur enim illud, Cauendum quae plures uident, de uetere poeta ſumptum.

EPISTOLA IX

Vllam ab iſtis,] ullam prouinciam accipere a Caeſarianis? Maluiſſet enim Cicero utrumque in urbe manere; quod iis praeſentibus magnum praeſidium reſp. uideretur habitura. *Legatariam*] per contemptum; quod quaſi legati ad curandum frumentum mitterentur. Scribit Appianus libro I I I. ſenatum Bruto & Caſſio timentem, demandato rei frumentariae munere, honeſte illos amandaſſe. *Ad Eurotam*] uſque eo legatariam iſtam prouinciam parui facio, ut neſciam, utrum ea ſit melius uti, quam prorſus nihil agere, & Lanuuij ſedere. Lanuuij enim erat Brutus. *Eurotam*] fluuium Laconiae. Lanuuij pictum in porticu, quae Perſice dicebatur, fortaſſe quod in ea ſimulacrum pugnae fuerit, qua Perſae a Graecis caeſi ſunt. *Prouinciae decernantur*] ad quas ex praetura proficiſcantur. nunc enim & Caſſius & Brutus praetores erant, neque prouincias poterant adminiſtrare niſi poſt cōfectum annuum praeturae tempus. interea datum negotium, ut frumentum curarent. *Nolo enim &c.*] quia Eurotam nominaui, fortaſſe poteras accipere de Lacedaemone, quam prae-

terfluit

terfluit Eurotas: ideo addidi de Perſice porticu: ut intelligeres, me de Eurota picto locutum, & Lanuuium ſignificare, non Lacedaemonem, quae longe abeſt. Beſſarionis liber hic habet, Lacedaemonem, cum Lanuuium exiſtimauit. quod eſſe mendoſum conſtat. *Caſus armorum*] rixam ſignificat neſcio quam in Attici domo ortam, ita, ut ad arma uentum ſit. *Nimbum cito tranſiiſſe*] rixam mature ſedatam. *Triſti*] quod Atticus legationis ſpecie migrare alio uellet, ne tam turbulenta in urbe uiueret. *Difficili ad conſiliandum*] de qua ego tibi conſilium dare non facile poſſim. Hac de re in epiſtola proxima ſuperiore, his uerbis: De te quae ſo etiam atque etiam uide.

EPISTOLA X.

Quid ſcribam?] ad Brutum, & Caſſium. *Beneficio iſtorum*] curatione frumentaria. *Si uero aliquid de Decimo gratius:*] ſi quid de Decimo Bruto laetius affertur, ut de Antonio repulſo, de prouincia Gallia in ſenatus poteſtate retenta: quae noſtris, ideſt Bruto & Caſſio, uita? quaſi dicat, obſcura prorſus, & inhonorata, qui Lanuuij ſedendo tempus triuerint. Antiquus liber Caualcantis: Si uero aliquid de D. gratiusq. noſtris: ut nulla fere mutatione locum, ut opinor, reſtituerim. *Ludos uero non facere*] praetores ludos facere ſoliti erant. ideoq. turpe dicit futurum M. Bruto, ſi eos praetermiſiſſet. qui poſtea conſtituit, ut abſente ſe fierent, cum ipſe in urbe tuto eſſe non poſſet. epiſt. XI. & Plutarchus. *Frumentum imponere*] mandare Bruto, & Caſſio, ut frumentum curent, hoc eſt eos ſpecie legationis tamquam in exſilium mittere: ſicuti Dionyſius tyrannus Dionem ablegauit; cum tamen eum diceret non in exſilium a ſe miſſum, ſed paullulum ſeceſſiſſe. Plutarchus, & Probus. quanquam apud eos legationis nulla mentio: ſed potuit Dionyſius, ad tollendam inuidiam facti, inter cetera & hoc fingere, Dionem a ſe legatum aliquo miſſum. *Prorſus quidem &c.*] in tali re

ſi quis

ſi quis uelit illis conſilium dare, ſine periculo non poſſit: ſed ego, ſi modo quid proficere, & illos conſilio iuuare poſſem, periculum negligerem. *Fruſtra*] quia nihil proficerem, etiam ſi proponerem illi quod maxime glorioſum eſſet. me enim non audiret, qui matri talibus in rebus obtemperet. *Cum utatur*] Brutus. *Quo genere utatur litterarum*] ad illos. *Mittam*] litteras uel Antium, uel Circaeos. nam alterutro in loco futuri erant Brutus & Caſſius.

EPISTOLA XI

Seruilia, Tertulla, Porcia,] matre, ſorore, coniuge M. Bruti. *Vt ſaluos eſſe*] ut ſaluti conſuleremus: uel, ut ſaluus eſſe poſſet. ſic enim licet explanare, cum in antiquo Caualcantis libro, Vt ſaluus eſſe, ſcriptum ſit. *Martem ſpirare*] terribile quiddam adſpectu prae ſe ferre. quod de Scaeuola infra Graece dixit, ἄρη πνέων, epiſt. 4. l. 3. ad Q. fr. *In Siciliam*] rei frumentariae cauſſa. ep. 9. *Ego ne*] ego ne, Caſſius aiebat, ut beneficium accepiſſe uidear in contumelia? ut, quae contumelia eſt, eam beneficij loco ponam? Clarius explanemus. Si hac, inquit, frumentaria uterer curatione, quodam modo fateri uiderer, beneficium mihi eſſe datum, cum ego ita ſentiam, tam ſordido munere demandato, non datum eſſe beneficium, ſed impoſitam contumeliam. *Neque nunc,*] quia tum gerebat praeturam Brutus. *Decimumq. grauiter accuſabat*] qui cum & Galliam prouinciam, & in ea tres legiones haberet, otioſus nihil pro rep. moliretur. *Quid oportuiſſet*] ab illis fieri. *Quemquam praeterea oportuiſſe tangi*] etiam M. Antonium oportuiſſe occidi. Id autem M. Brutus uetuerat, ut tantummodo tyrannum odiſſe uiderentur. Sed, quoniam uideo eſſe antiquos libros, a quibus abſit dictio, Tangi; uenio in opinionem, diſtinctione mutata, ſic eſſe legendum: Nec tamen illum locum, attingere

gere quemquam praeterea oportuiſſe, ſed ſenatum uocare, populum ardentem ſtudio uehementius incitare, totam ſuſcipere rem publicam: Vt actiue, quemadmodum grammatici loquuntur, omnia ponantur. *Senatum uocari*] uide ep. 10. & 20. lib. 14. *Tua familiaris*] Seruilia Bruti mater. *Iturus*] in Achaiam. *Noſter*] Brutus. epiſt. 12. *Inani ſermone*] cum dixit, ſe Romam iturum. *Velle enim ſe dixerat*] uti Aſiatica curatione frumenti. *ἢ δὼς ὁδὸς &c.*] ueteris poetae ſenarium uſurpans, loquitur ad ſe ipſum: Quid profeciſti, o Cicero hoc tuo ad Brutum itinere? nihil ſane: tantum amori ſatis atque officio feciſti. *Pelopidarum*] malorum ciuium. epiſt. 12. lib. 14. integer ſenarius eſt; Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam. uſus eſt Cicero eodem uerſu & in epiſtola ad Curium, libro VII. fam. mutatis paulliſper uerbis, ſententia tamen & metri ratione ſeruata, ſic: Nec Pelopidarum nomen, neque facta audiam. *Ad IV. non. Apr.*] ut ad IV. non. Apr. cum eo legatus in Syriam proficiſcar. *Votiua*] legatio. *Si ſtetiſſet*] ſi dij darent, ut reſp. ſtaret; uoui. cum autem reſp. non ſtet, ſed euerſa plane ſit; cur uota diſſoluam, cum id, cuius cauſſa uoui, nō ſucceſſerit? Sic & Liuius lib. XXI. C. Atilius Serranus praetor uota ſuſcipere iuſſus, ſi in x. annos reſp. eodem ſtetiſſet ſta u. & lib. xxx. Conſulibus imperatum, ut ludos magnos facerent, quos T. Manlius Torquatus dictator uouiſſet, ſi eodem ſtatu reſp. ſtaret. *Liberae legationes*] quarum in numero uotiua erat. dabantur enim priuatae rei cauſſa. *Idq. adeo genus legationis*] liberae. *Quod nunc mihi additum eſt*] ut, quamquam non ſit haec mea libera legatio, liceat mihi tamen introire, exire, cum uelim. *Quinquennij licentia*] ut legatus per quinquennium abeſſe poſſim. *Contrahi*] cum res ad bellum & caedem ſpectare uideatur. *mittamus*] ne nobis male ominemur, quaſi ad quinquennium uicturi non ſimus.

EPISTOLA . XII

Cum litteris] de re Buthrotia. *Quid nocet*] quamquam tu ſcribis, bono loco Buthrotiam rem eſſe: tamen quid nocet ad Dolabellam ea de re litteras miſiſſe? *De noſtris autem Antiatibus*] intelligit Brutum, & Caſſium; & Antiates appellat, quod Antij morarentur. *Vſuriq. beneficio Antonij*] abfuturi ab urbe; quod Antonius con ſul illis concedebat. alioqui, cum praetores eſſent, abeſſe non licuiſſet. *Contumelioſo*] quia, cum illis Antonius daret, ut abeſſe poſſent; adiunxit deinde, ui alter in Aſia, alter in Sicilia frumentum emendum, & ad urbem mittendum curarent. in quo uidebarur eſſe con tumelia. nullum enim minus in rep. ſordidius. epiſt. 1.l.14. *Noſter,*] Brutus καὶ μάλα σεμνὸς] dixit εἰρωνικῶς: quod Brutus, ut ad illuſtrem & glorioſam prouinciam, ſic ad ſordidam rei frumentariae curationem aequo ani nio proficiſceretur. ſic Plutarchus de Cicerone, cum, affectis ſupplicio coniuratis; magno optimatum comi tatu inſignis domũ rediijt. αἱ δὲ γυναῖκες ἐκ τῶν τεγῶν προὔφαινον ἐπὶ τιμῇ καὶ θέᾳ τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πομπῇ τῶν ἀρίστων μάλα σεμνῶς ἀνιόντος. *In Aſiam*] erat profecturus. *Sine cura me eſſe iubet.*] uult me non timere Tuſculani mei diui ſionem: hoc primum eſt beneficium, quia me iubet eſſe ſine cura: alterum fortaſſe conſequetur: quod? hoc inquam, ſi in Tuſculanum uenerit; ideſt, ſi ad diuiſio nem uenerit eorum praediorum, quae ſunt in agro Tuſculano. forte enim, quod litteris pollicetur, id re praeſtabit; ut mea praedia in diuiſione excipiat. Philippica v. τὰν δ' αἰτίαν &c.] cauſſam Brutorũ, quis erat, qui tueretur? animatus quidem erga eos ita, ut uellemus, fore uidetur Octauianus; ſed, quid aetati credendum ſit, quid nomini, quid hereditati, quid κατηχήσει, magni conſilij eſt, quod & adoleſcens eſt, & Caeſaris cognomine appellatur, & hereditatem habet ab illo relictam, & utitur eorum conſilio, qui Caeſarem amãt mortuum, noſtris liberatoribus inimici. κατήχησις

enim

enim ualet inſtructio, eruditio, doctrina, conſilium. habebat autem Octauianus apud ſe non qui illum ad pacem hortarentur; ſed qui ad perſequendam Caeſaris mortem incitarent, ut eſt epiſt. 12. lib. 14. Octauium nego poſſe bonum ciuem; ita multi circumſtant, qui quidem noſtris mortem minitantur. *Vitricus*] Philippus, Octauiani uitricus, nihil ei cenſebat eſſe credendum, propter aetatem, propter nomen, &c. *Marcellus*] hic Octauiani ſororem in matrimonio habebat; eiuſq. pater fuit, cuius mortem Virgilius deplorat in ſexto: Heu miſerande puer, ſi qua facta aſpera rumpas, Tu Marcellus eris. *Noſtro noſtri*] Quincto Quincti filio. hoc ad Attici epiſtolam refero; qui ſcripſerat, Marcellum Quincto filio praecipere, quas partes in rep. ſequeretur; quod antea ualde familiaris Antonio fuerat: & eidem poſtea fuit inimicus. Philippica 3. *Ille*] Quinctus filius, uel Octauianus. ἐὰν διαμείνῃ] ſi permanſerit. & hoc uel ad Quinctum, uel ad Octauianum referri poteſt: malim tamen ad Octauianum.

EPISTOLA XIII

Nec duces ſimus, nec agmen cogamus.] ut nullum in his diſſenſionibus neque magnum, neque paruum munus ſuſcipiamus, faueamus tamen remp. defendentibus. metaphora ſumpta de re militari. *Orationem tibi miſi*.] quae non extat: nam Philippicae poſt hoc tempus habitae. *Quando illum diem*] quando ita liberi uiuemus, ut eã orationem tuto proferre poſſimus? *Indutias*] ſcribis fore optimum, ſi quae induitiae fieri poſſint inter hos, quorum animus ad pugnam & ad caedem ſpectare uidetur. hoc non uideo qui fieri poſſit: melius eſt ſilere, de indutijs uerbum non facere. *Legiones duas*] M. Antonius Caium fratrem in Macedoniam miſit, qui legiones, quas ibi Caeſar ad bellum Parthicum collocauerat, in Italiam tranſportaret. ad eaſq. ipſe Brundiſium mox profectus, cum eas primum ad urbem ducere inſtituiſſet, ut audiuit Octauij ſtudio atque uirtute firmo

praeſidio munitam eſſe remp. mutato conſilio in Galliam contra Decimum duxit. Puer egregius, inquit in epiſtola ad Cornificium, praeſidium ſibi primum, & nobis, deinde ſummae reip. comparauit; qui niſi fuiſſet, Antonij reditus a Brundiſio peſtis patriae fuiſſet. Et Philippica 3. Quid hic uictor non audebit, qui ſenatum ſtipauerit armatis; armatos in cella Concordiae, cum ſenatum haberet, incluſerit; ad legiones Brundiſium cucurrerit, cum exercitu Romam ſit ad interitum noſtrum, & diſperditionem urbis uenire conatus? *Prius*] auditis. *Iam probo ἡρακλείδειον*] quod antea petenti Attico ut aliquod ἡρακλείδειον ſcriberet, negauerat; ideo dicit, Iam probo. ep. 5. *Sic enim mauis &c.*] hic facilius eſt ſententiam uidere, quam uerba reſtituere. opem exſpectabimus ãtiquorum librorum. *Peducaei*] Sex. Peducaei, Attici amiciſsimi. de quo epiſt. 1. lib. x. & in Attici uita. *Induſtriam*] in ſcribendo. *Foueo*] amplector omni ſtudio, ut amici ſint. Alibi quoque hoc uerbum in hanc ſententiam uſurpatur. Vectenum quidem nominat epiſt. 15. lib. x. Faberium autem epiſt. 24. lib. 12. & 22. lib. 14. fuit enim ſcriba Caeſaris, ab Appiano nominatus. *Clodium*] apparet amicum Ciceronis eſſe. non enim poſt obitum P. Clodij uideo cauſſam fuiſſe, cur Cicero Clodios non amaret. & fortaſſe hic eſt, quem commendat M. Bruto ep. 1. qui hoc anno tribunus pl. deſignatus erat. *Ita ne Gallo?*] ignora res, & breuitate magis etiam obſcurata. *Marcellum*] poteſt eſſe, qui Octauiam in matrimonio habuit, Octauiani ſororem, qui Auguſtus poſt ea fuit. *Me ſic*] me quoque non incautum. nã particula, Sic, minuendi uim habet, ut epiſt. ult. l. xv. fam. Siue facta ſunt, ſiue ſic, fiunt, narrante te, uenuſtiſſima. Et apud comicos. *Res Hiſpanienſes*] optima nũciantur de Sex. Pompeio. is enim contra Caeſaris partes bellum parabat in Hiſpania. *Selicia,*] forte legẽdum, Seruilia: ut de Bruti matre intelligatur. ſed haec, ſiue Seli-

ſiue Selicia,ſiue Seruilia, ueniſſe aiebat Scaptiũ a Bru. to. Erat autem hic Scaptius natione Cyprius,Bruto familiaritate coniunctus.ep. 21. lib. 5. *Non qua pompa*] non qua pompa olim ſolebat,non illo quo ſolebat inſignem comitatu. *Statim*] ad te ſcribam. *Alexandrinas,*] quattuor legiones;quas e Pompeii,Craſſiq. clade diſperſas , Cleopatra ſub Caeſare collectas retinebat.has cum A.Allienus a Dolabella miſſus educeret, Caſſius cum octo legionibus in Palaeſtina adortus,omnes ad ſe traduxit.fam.ep. 12.lib. 12.& Appianus lib. 3. *Baſſum arceſſi*] a legionibus Alexandrinis,quae illi tradere ſe uellẽt. De Caecilio Baſſo ep. 9.lib. 14. *Ne quid ante*] modo ne quid ante accidat. *Ad Baias*] Baianas aquas Dolabella petierat ualetudinis cauſſa: quarũ ſalubritatem illi gratulatus eſt Cicero epiſtola, quae legitur lib. 9.fam.hoc principio : Gratulor Baijs noſtris,ſiquidem,ut ſcribis, ſalubres repetentes factae ſunt. *De attributione omnia ſumma feciſſe*] ut ij, qui ipſi debent,mihi ſe ſoluturos pollicerẽtur.ep. 3.lib. 16.Attributa pecunia dicebatur,auctore Pediano, quam in ſtipendiũ militum de aerario promptam tribuni aerarij adnumerare quaeſtori ſolebant. deinde etiam ad alias res,non minus priuatas quam publicas, loquẽdi conſuetudo deflexit.exemplis plena ſunt omnia. *Vectenum accuſat*] debitorem ſuum,qui ſibi, qua die promiſerat,non ſoluerit. *Suſcepiſſe*] quoniã ipſe ad Baias futurus eſſet,ut a debitoribus ſuis non poſſet exigere,quod Ciceroni numeraturum ſe diceret. *Quaero autem*] oſtẽdit Dollabellã eo cõſilio rẽ differre, ut nũquã ſolueret.Cur, inquit, ſua nomina Sextio potius tradidit exigenda,quã nobis? quid poteſt in ea re Sextius,quod quiuis noſtrũ nõ poſſit? ſed uidelicet de ſolutione nõ cogitat:ideo nobis nomina non aſſignauit. *Praeter ſpem*] ſi qua ſpes eſt exigendae a Dolabella pecuniae:quod ego quidẽ antea non ſperaui.itaque praeter ſpem erit,ſi quid exigetur. τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος]

nonis Aprilibus rationes omnes confecerat: ſummaq. facta, quantum pecuniae Ciceroni deberetur, quantum alijs ab ipſo, apparebat Ciceroni tantum pecuniae ſuperare, ut non modo non egere, ſed etiam abundare deberet. *Reliquis:*] reliqua fecerat Eros, quae Cicero haberet in nominibus. Eandem uocem uſurpauit epiſt. 14. lib. 16. Cum tanta reliqua ſint; ne Terentiae quidem adhuc quod ſoluam expeditum eſt. & ep. 20. *Ex iſtis fructuoſis rebus receptum*] mercedes intelligit, quae Romae capiebantur ex inſulis, & aedibus locatis. ep. 13. *Ad illud fanum*] quod erigere filiae cogitauerat. lib. XII. *Sepoſitum putabam*] nunc uideo id ab Erote in alias res erogatum. quod ſi ſepoſuiſſet ad fanum, ut ego exiſtimabam; nunc ea pecunia uti poſſem; cum interea cogor mutuare. *Tironi mandaui*] ut meas rationes cum Erote cognoſceret. epiſt. 17. & 20. *Nihil datum eſſe*] in ſumptum huius anni. *Numerabit*] quantum tu Athenis filio permutandum curaueris, tantundem tibi Eros numerabit. *Eius rei cauſſa*] ut, cognitis cũ Erote rationibus, curaret quod tibi numeraretur.

EPISTOLA. XVI

Πεπινωμένος] eleganter. *Praeclara ſcribunt*] de filio. *Retinet ſuum illud, Adhuc*] Leonides cum Ciceronem meum in ſuis litteris laudat, ſemper adiungit, Ad huc: quaſi uereatur, ne diuturnum id non ſit futurum. Et fortaſſe ita ſcripſerat Leonides: Filius tuus adhuc praeſtat ſe, qualem uolumus. ep. 16. lib. 14. *Summis uero laudibus*] ſumme laudat filium Herodes. epiſt. 17. lib. 14. *A tuis*] qui Athenis tua negotia curant. *Quod pertineas ad me*] quo ſignificetur aliquid de filio. *Narro tibi:*] uidetur initium epiſtolae. ſic autem ſaepe Cicero locutus in rebus, quae tamquam nouae ſignificantur. epiſt. 21. & lib. 2. epiſt. XI. *Haec loca*] Pompeianum intelligit. epiſt. 13. οἶκος φίλος] domum ſuam appellat Tuſculanum; quod ibi frequẽtior ſoleret eſſe, quam

ubiuis. adagium, οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος. *Et tamen haec*] ut omittam, quod οἶκος φίλος: praeterea quae nunc me delectat uirgultorum humiliumq. plantarum in ripa fluminis deſcriptio, ea uidetur celerem habitura ſatietatem. *Ranae enim* ῥητορεύουσιν] declamitant, quaſi rhetorum more ſermonem frequentant. Graeci κοάξειν uocant. quod eſt imminentis pluuiae ſignum. unde illud Virgilij, Et ueterem in limo ranae cecinere querelam. Et in Arateis uerſibus, a Cicerone conuerſis: in quibus cum alia prognoſtica ſunt, tum hoc de ranis. propterea dixit proxime, Prognoſtica noſtra: ut epiſt. 1. lib. 2. Prognoſtica mea propediem exſpecta.

EPISTOLA . XVII

Ficto timore] Antonius enim barbaris ſtipatus procedebat, cum ſibi fingeret timere, alijs re uera timorem incutere uellet. τὰ μὲν διδόμενα] & prouerbium ignotum, & res, de qua ſcribit, propter breuitatem obſcurior. ep. 5. lib. 6. *Deterrebis*] efficies, ut Buthrotijs moleſtus non ſit. epiſt. 15. *Auctoritate, uel ui*]. antiquus liber Caualcantis, Anthroni uel ui: is qui fuit Beſſarionis, Antonij uel ui. locus male affectus, nec ſine ueterũ exemplariũ ope ſanabilis. *Litteras*] quarum eſt principium, L. Antonio male ſit: epiſt. 17. *Nec cuiquam*] dederis nummos Arpinatum. uide ep. 17. *Merces inſularum*] merces, quae recipitur ex inſularum locatione. Inſula in urbe, domus eſt nullis cohaerentibus aedificijs agglutinata, quam undique uiae circũambiant. ep. 31. lib. 12. & 16. *De itinere*] de profectione mea in Graeciam. *Niſi explicato.*] niſi prius ita explicauero meas rationes, ut ijs, quibus debeo, paratum ſit unde ſoluatur. hoc aperte ep. 20. Niſi explicata ſolutione non ſum diſceſſurus. Sententia quidem nõ obſcura: ſed illa nota λ, quae eſt ẽt in meo antiquo libro, ea uero, obſcurũ quidẽ eſt, quo modo ad ſolutionẽ pertineat niſi ſi A, pro abſolutione, & abſolutionẽ

pro

pro ſolutione poſuit: ut eſt in Ferri antiquo libro. *Ideſt tuto.*] Seruiliae pecuniam numerauerat Atticus, quam illa Bruto daret in Aſiam proficiſcenti. nam ipſi Bruto circa Lanuuium moranti numerare Atticus non poterat: ire autem ad eum, apud Antonium & Caeſarianos ſuſpicioſum fuiſſet. mittebat igitur p Seruiliam. & opinor intelligi H-S C, quae Bruto Italia cedenti ab Attico muneri miſſa, ſcribit Nepos in eius uita. *Ex Tirone*] quem Romam miſerat ea cauſſa, ut rationes Ciceronis, ab Erote adminiſtratas, cognoſceret. ep. 17. *Meſſalla*] qui & ipſe Athenis fuerat ſtudiorum cauſſa. is Ciceroni de filio mirabilia narrabat. ep. 1. lib. 1. ad Q. fr. *Ab illis*] a Bruto, & Caſſio. *In acroaſi*] multis audientibus, in auditorum conuentu: quod alibi dixit, In concione. *Buciliano*] Bucilianus & Sextius ex percuſſoribus Caeſaris fuerunt. de quibus etiam ep. 3. lib. 16. Appianus Bucolianum uocat.

EPISTOLA XIIX

In lacu] de hoc, opinor, lacu epiſt. 13. *Si ei uideretur*] hoc dicit, quia uideri uolebat, ſe ideo diſcedere, quod a Dolabella mandata haberet, cuius legatus erat. epiſt. 20. *De mulis*] ut mulos mihi dandos curaret pro uectura itineris. publicis enim magiſtratibus & mulos, & tabernacula de publico dari ſolita, ipſe tradit libro ultimo in Verrem. *Vt in eis*] ut in talibus rebus, ut in eiuſmodi negotiis. refertur ad infra poſitum uerbum, Tribues. *Cum intelligo*] Cum, ualet quoniam, ut aliis in locis. Quoniam, inquit, te eſſe diſtentiſſimum intelligo tum in re Buthrotia tum in Bruti negotijs; idcirco non mihi a te multum operae, ſed, ut in eiuſmodi re, paullum tribui uolo. *Suorum*] hanc uocem arbitror abundare. de Bruti ludis ipſo abſente factis, ep. 11. & 26. huius lib. & 4. l. 16. praeterea hiſtorici fere omnes. *Vt ergo in eiuſmodi re*] recolligit prope dimiſſam ſententiam uſitata figura. nam quia de occupationibus Attici longius membrum,

interpoſuerat: ad prima illa, Vt in eis, redit. *Multo malo*] quam in Graeciam, aut quouis alio proficiſci.

EPISTOLA. XIX

Quidnam eſt &c.] cum omnia iam tentaueris, neque tamen quidquam impetraueris. *Stetiſſe*] exſpectantē ut aliquid ex ſententia tua decerneretur. *Refert*] ſibi in animo eſſe? *Detentum*] & de Buthrotijs, & de Bruto. ſupra. *Decem hominibus*] homines appellauit, non viros, per contemptū. nam ad agrorum diuiſionē Decemuiri creati erant. fam. ep. 20. lib. XI. *Referendum eſt acceptum*] ut agros meos ne diuidant. *ἐργῶδες*, ſed *ἀνεκτὸν*] laborioſum, ſed tolerabile. *De armis*] rē ad caedem ſpectare. *Et, ut ais, coram*] his de rebus colloquemur. *Ne quid temere fiat*] ne conſilium capiam temerarium. conſidera igitur diligenter, quid agendum; domi ne maneam, an, quod ſtatuerā, alias regiones petam, Italia relicta. *Statius:*] libertus Q. Ciceronis, ep. 2. lib. I. ad Q. fr. *Q. Ciceronem*] filium. uide ep. 21. *σχεδίασμα*] ſubitum & artificioſum conſiliū, ut a patre pecuniam eliciat. *Scit enim &c.*] ideo pater cōturbatus eſt, quia ſcit quae Statius de filio ad me ſcripſit. *Mecum quidem ἄφατα*] mecum quidem Quinctus pater locutus eſt quaedam non dicenda. *Nolim*] nollem, trāſiret ad Brutum & Caſſium Quinctus filius. eſſet enim uerendum, ne iratus ob eam rē Antonius ſuam deinde iracundiam in nos exerceret. *Quid uelit*] putat Cicero malitiam ſubeſſe, & Statiū ac Quinctum eā fallaciam excogitaſſe ad emungendam a patre pecuniam. Plane, inquit, ignoro, hoc ſtratagemate quid ſibi uelit Quinctus filius. *Id eſt nihil.*] Dolabella mihi in mandatis dabit, quod uoluero, id eſt prorſus nihil. Cum enim Cicero ius exeūdi, quo uellet, ideo haberet, quia legatus eſſet Dolabellae: tamen dari ſibi ab eo mandatorum aliquid uolebat, ne diſcedere ſine cauſſa uideretur; neque uero tam ipſa mandata,

data, quam ſpeciem mandatorum aliquam quaerebat. ideo dicit, Id eſt nihil. & in epiſtola, quae ſequitur proxima: Dolabellae mādata ſint quaelibet, modo aliquid, uel quod Niciae nunciem. *Septemuir?*] ita ne eſt ut ſcribis, C. Antoniū uoluiſſe fieri Septemuirū? Septēuiros autem diuidundis agris praefuiſſe, perſpicue notum ex Philipp. XIII. *Fuit certe dignus*] hoc ad hominis contemptum. nam in Septemuiratu nulla fere dignitas.

EPISTOLA XX

Sint quaelibet,] mandet mihi quidlibet Dolabella, modo aliquid. *Vel quod Niciae nunciem*] quem Dolabella praemiſerat in prouinciā. ep. 9. lib. 14. *Vt ſcribis ante? ne*] forte ſic: Vt ſcribis, ante me? ſubaudi, perferet: ita ſum propere diſceſſurus. deinde, Nunc dubitare &c. *In concione*] quam habuit M. Antonius in funere. ep. XI. lib. 14. *Noſtros*] Brutum & Caſſiū. *Caſurus eſt*] Caſuri ſumus, poſtulat ſentētia. *Foedum*] ex culpa eorum, qui, cum Antonij perditis conatibus obuiam ire debuerint, tantum abeſt ut id fecerint, ut etiam in ipſo ſpem omnem uitae repoſuerint. Bruti & Caſſii Lanuinam ſeſſionem ſignificat. *Quaſi denunciatum*] ita manifeſtum, ut eae res, quae ante denūciantur. *Cartheiae*] opidum in extrema Baetica. Sex. Pompeium audita Caeſaris morte ſcribit Dió. Baeticam occupaſſe, cum aliquādiu apud Luſitanos latuiſſet. *Contra hunc*] contra Sextum. *Vtra ergo caſtra?*] utra caſtra ſequar, illa Sexti, quae ſunt infirma; an haec Caeſarianorum, quae ſunt nefaria? *Media enim tollit Antonius*:] equidem neque haec uellem, neque illa: ſed Antonius, qui, niſi uictorem, neminem dicit eſſe uicturum; facit, ut omnino alterutra ſequi ſit neceſſe. non enim, illo uictore tutus eſſem, etiā ſi bello abſtinuiſſem. ep. 13. lib. 14. *Properemus igitur*] ut in caſtra. et ep. 21. Ergo propero, nę ante Sextus: quem aduentare

aiunt. *Brundiſio ne*] proficiſcar. *Subito*] profecturus eſt. Profectus eſt autem Puteolis VII. *Kal*. ut eſt ep. 26. *Sapienter*] conſideremus de diſceſſu meo. *πάσχω*] ob diſceſſum Bruti. *Quando enim illum?*] quando erit, ut illum uideam? *Videre non potes*] impeditus re Buthrotia. *Dij illi mortuo*] Caeſarem dij mortuum perdant, qui umquam Buthrotum proſcripſerit, ſiquidem te nunc eius ciuitatis liberandae cura Romae tenet; ut Brutum uidere diſcedentem non poſſis. epiſt. 15. l. 16. *Rationes Erotis,*] Tironem miſerat, qui rationes domeſticas ab Erote adminiſtratas cognoſceret. epiſt. 15. *Verſuram ſcribis eſſe faciendam*] uerſuram facit, qui rem multo pluris emit, quam quanti eſt, pretio intra certam diem ſoluendo: item, qui mutuam ſumit pecuniam magno fenore reddendam. *Menſium quinque*] ut ducenta H-S, quae nunc ex uerſura ſumam, poſt quinque menſes, ideſt ad Kal. Nou. perſoluam. in eam diem ſcribis cadere nummorum ſolutionem, qui mihi a Quincto debentur. *Videas*] des operam, ut habeas ducenta illa H-S, deinde mihi feras expenſa, ideſt mihi cures numeranda. nam, qui pecuniã alicui dat, is, quantum dedit, ei, cui dedit, expenſum in tabulas refert. *Reliqua*] quod mihi reliquum eſt in nominibus. uim & ſignificationem huius uerbi cognoſce epiſt. 15. h. lib. et 2. l. 16. *Ex hoc ipſo*] ex Erote, cum ad me uenerit. uenturum autem apparet ex eo, quod paullo ante ſcripſit, Etſi ipſum nondum uidi. & mox uenisse conſtat, ep. 1. lib. 16. *De mercedibus*] exquiram, ubi mercedes, quae receptae ſunt ex praediis dotalibus. *Dotalium praediorum*] ex Terentiae dote. Nec dubito, quin intelligat inſulas in Argileto & Auentino: quarum fructus Ciceroni filio in annuum ſumptum aſſignauerat. tria loca, ep. 31. lib. 12. 17. huius lib. & 2. lib. 16. confer in unum, & conſidera: mecũ ſenties. At inſulae in urbe, & praedia non idem ſunt. immo uero ſunt. nã praediorum nomine, auctore Pediano,

diano, & domus, & agri comprehenduntur. *Quamquam uolo laxius*] reſpexit ad inſequens membrum hoc ſenſu: Dotalium praediorum mercedes ſi fideliter Ciceroni curabuntur, nihil ei prope in annuum ſumptũ deerit. quanquam non hoc ſolum uolo, ut nihil ei deſit, ſed ut etiam abundet, & ut illi largius prolixiusq. ſuppeditetur. *Sed id*] Ciceroni ita ſoluetur, ut ex praedijs dotalibus cadet. mihi autem quod pro uiatico opus eſt, non duabus tribus ue dandum eſt penſionibus, ut Ciceroni filio, ſed uniuerſum ſimul ante quã diſcedam. *Iſte, qui umbras timet*] fingebat Antonius conſul ſe timere, ut haberet ob eam rem barbaros Ityreos circa ſe, ad omne facinus paratos. *Niſi explicata ſolutione*] niſi uidero eſſe, unde ſatisfiat creditoribus meis. *Excitata*] mallem, Explicata. *Alii nemini*] nummos Arpinatum, apud me depoſitos, L. Fabio reddes, praeterea nemini. epiſt. 15.

EPISTOLA. XXI

Et quidem C C C C *certa*,] uſque eo Quinctus pater laetus eſt, ut nunc quidem C C C C H-S filio det, reliqua promittat. Et oſtendit Cicero, σχιδίασμα illud Quincti filii fuiſſe, quemadmodum ipſe coniecerat, ut a patre pecuniam eliceret. ep. 19. *Reliqua*] Quincto filio ad diſſoluẽdum aes alienum neceſſaria. epiſt. 41. lib. 13. 26. huius lib. & 1. lib. 16. *Certiorem nebulonem*] qui gaudere ſe ſimulet hac Quincti patris & filii reconciliatione, quaſi amantiſſimus eorum ſit; cũ de iis neutiquam laboret. ἐποχὴν *ueſtram*] ἐποχὴ in libris Academicis eſt aſſenſus retentio: hic ualet retentio ſimpliciter: ut ſit, ἐποχὴ deliberationis, quod deliberare noluiſti de re Canii. epiſtola 32. lib. 13. Ἀκεραίως *reſtitutam arbitrabar*] & hoc ad ignotum nobis Canii negotiũ pertinet. *Es enim occupatus*] ideo tabellarios meos cito remittere cum tuis literis non potes. *Quod ad Xenonẽ*] quod ad Xenonẽ ſcripſiſti, ut Ciceroni filio

ni filio

ni filio meo ſuppeditaret: probe. epiſt. 16. lib. 14. & 11. & 3. lib. 16. *Quod ſcribo*] quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cum abſoluero. *Brundiſium*] me ire Brundiſium, ut inde in Graeciam nauigem. epiſt. 20. *Et quidem dicere aliquid de militibus*] & ait te quiddam loqui de legionibus Macedonicis Brundiſium aduentantibus: ut eo proficiſci minus tuto poſſim. De his legionibus fam. epiſt. 23. lib. 12. & Philippica III. *Mouebant me tuae quinque horae*] ut ego Hydruntem ire uellem, ibiq. nauim conſcendere, faciebat illud, quod te mihi recordabar dixiſſe, ab Hydrunto in Graeciam traiectum eſſe quinque horarum. hic autem ſi conſcenderem, quam longa eſſet nauigatio? Et ſane ab Hydrunte ad Euboeae continentem minimum eſſe interuallum, & Plinius, & omnes coſmographi auctores ſunt. *Propero*] maturo profectionem meam, ne ante Sex. Pompeius in Italiam cum exercitu ueniat: quod ego una cum illo uellem. epiſt. 20.

EPISTOLA XXII

Si expediet.] ſi ipſius in rem erit. *Illos uidebit?*] qui iam diſcedent, longinquas regiones petituri. *Quouſque ludemur?*] putat Panſam ea, quae loquatur, non loqui ex animo, ſed ſimulate: ut ab eo uerba dari uideantur. *Ego autem*] in Attici epiſtola caput erat de Sex. Pompeio: quo capite quaerebat de Cicerone, num de Sexto certi aliquid haberet; quem ſcripſerat aduentare. *Ab armisq. nullus diſcederet*] hoc dicit, quia ſenatus ex M. Lepidi ſententia decreuerat, ut in patriam Sex. Pompeius redire poſſet, dimiſſo prius exercitu. Philippica V. *Cyterius*] M. Antonius a Cyteride mima; quam uſque adeo amauit, ut, in Galliam cum legionibus proficiſcens, hiberno tempore ſecum adduxerit. hoc & Virgilij carmine notum eſt:

„ Galle, quid inſanis, inquit? tua cura Lycoris
„ Perq. niues alium, perq. horrida caſtra ſecuta eſt.

Seruius in eam eclogam, Plutarchus in Antonio, & ipſe in Philip.

Philip. 11. & ad hunc libro x. epiſt. 8. *Niſi uictorem nemmem uicturum*] Antonij minae : ideoq. epiſt. 20. Media, inquit, Antonius tollit. *Viro erit*] apertior ſententia, ſi legatur, *Cum utro erit*] ut Antonium, & Sex. Pompeium ſignificet, quemadmodum & epiſt. 20. Vtra ergo caſtra? *Vt ſcribis*] quia te ſcribis hodie, aut cras ad me uenturum.

EPISTOLA. XXIII

Torqueor,] mihi de meo itinere deliberanti ita multa ueniunt in mentem in utrãque partem, ut in capiendo conſilio mirifice torquear. *Quouſque, inques?*] quouſque deliberabis o Cicero de profectione tua? deliberabo, inquit, dum integrum erit: erit autem, uſque dum ad nauem uenero. *Si reſcripſerit,*] epiſtolae meae. non enim probo eorum cõiecturam, qui legunt, Si tuae reſcripſerit. nam reſponſum ſuis litteris, non Attici, a Cicerone exſpectari, indicant, quae proxime ſequuntur uerba. ſed opinor eos locum mutaſſe, quia uiderent in antiquo libro, Se tuere ſcripſerit: quod etiam in antiquo Beſſarionis libro: mendoſe omnino, ſententia tamen manifeſta. *ὑπόμνημα compoſitum*] dabis, ſubaudi. fortaſſe enim aliquid praetermitteret, ſi tu illi uoce mandares. ὑπόμνημα: commentarium, collectionem rerum nouarũ. *Cuius de itinere*] quando ſit diſceſſurus.

EPISTOLA XXIV.

Cauſſam] Silij.

EPISTOLA. XXV

Multi enim ad me.] multi enim ad me ſcribunt, alij conſilium meum de profectione probantes, alij reprehendentes. *Cogitamus?*] an probas meum diſceſſum, ſi ad Kal.Ian.futurus Romae ſum? Sic in 1. Philippica: Ea mente diſceſſi, ut adeſſem Kalẽdis Ianuarii; quod initiũ ſenatus cogendi fore uidebatur. Et ad hunc ipſum ep. 6. lib. 16. Quamuis non fueris ſuaſor & impulſor profectionis meae, approbator certe fuiſti, dum modo Kal. Ian. Romae eſſem. *Eſt aequus*] in utramque partẽ, ſiue ad

diſcedendum,

diſcedendum,ſiue ad manẽdũ. poteſt legi cũ antiquis libris, Meus animus eſt aequus, ſi tamen, ut ſi nihil offenſionis ſit, & tu. hoc ſenſu: Ita meus animus aequus eſt, ſi tamen & tu aequus es, ut nihil putes offendi poſſe neque in diſceſſu, neque in manſione. ſed malim, Et tuus, pro Et tu: ut periodus hic terminetur. *Olympia*] cum myſteria ſcilicet in Graecia celebrabuntur: ut ipſe infert ad expoſitionem Olympiorũ. nã erant & myſteria Romana, ut epiſtola 1. lib. 6. *Vt tu ſcires*] placeret; Vt tu ſcribis, caſus conſilium noſtri itineris iudicabit. *Dubitemus*] ne ſtatuamus, ſed conſilium temporis exſpectemus. *Odioſa*] eſſet autem hiberna, ſi poſt myſteria diſceſſum differrem. & myſteria tamen effugere uelim, ne uidear eam ob cauſſam in Graeciã profectus: quod leuitatis uideretur. *Viſum iri*] ante nauigationem. uidit autem eum in Neſide, ut eſt epiſt. 2. lib. 16. & Philippica 10.

EPISTOLA XXVI

Quid ſit] Atticus enim hoc uerbo uſus erat in epiſtola ſua. quo quid ſignificaretur, Cicero minus erat aſſecutus. *Ludos ſuos*] quos abſens dedit. ep. 12. & Plutarchus. *Profectum*] longius Roma diſceſſiſſe. nã antea fuerat in propinquis locis. *Poſt haec arma*] poſtquã Antonius & Octauius grauiſſimis cõtentionibus rem ad arma perduxerũt, cum uterque magnũ numerũ militũ iam contraxiſſet. *Ab ipſa commiſſione*] ab ipſo ſtatim ludorum initio. *Epiſtolae*] quam ad me Brutus miſit. *Illa namque in utramque*] ſubaudi, partem: multa in epiſtola Bruti ſcripta ſunt in utramque partem: ut modo fortis, & ad omnia paratus uideatur, modo nimiũ ſui diſſimilis. *Vt poſſes interpretari*] erat enim ita ſcripta, ut, quid ſignificaret, uix Cicero poſſet interpretari. quod & infra ſcribit ep. 28. Et Plutarchus nimiã breuitatẽ notat in epiſtolis Bruti. *Apud Talnae*] ſubaudi, fundũ: locutione in his libris uſitata. *De illo Tulliano*] de Tulliano ſemiſſe, cupide libero M. Aelium.

&,ut caute res agatur, Caſeliū conſule, peritisſimum iuriſconſultum.ſemiſſes autē uſura fuit,cum ſeni nummi pro cētenis in anno pēdebātur,ſicut as, cū duodeni. quae centeſimae dicebātur, quia duodeni in anno pro centenis,centeſima pars eſt in mēſe.ep.28. *Si mihi impoſuiſſet aliquid,*]ſi me Aelius,ut eſt callidus, ī fraudem induxiſſet. Sic ad Quinctum fratrem locutus eſt: Catoni egregie impoſuit Milo noſter. *Ad ſtrane*] ut legitur hic locus, fateor me ſententiā nō aſſequi.& cū noſtris impresſis conſentiunt antiqui libri: niſi quod in quibuſdā,pro,In aedium,legitur Mediū, reliqua eadem. *Mundus iſtum*] ita conciſa breuitas,ut coniecturae uix locus uideatur. *Te mihi ſuadere*] ſuaſerat Atticus, ut ſcriberet ad Sextiū quā poſſet humanisſime.

EPISTOLA. XXVII

Quod Puteolos proſequitur,]quod me Puteolos, ut tu ſcribis, proſecuturus eſt; humane facit: quod autem quaeritur, quia de Coſano redeuntem nō exſpectaui; hoc ſcilicet iniuſte. *Lacrymae,*] quod ego ex Italia diſcederē. *Mutaſſem*] fortaſſe conſilium de profectione abieciſſem. *Congrediendi*] ſperas enim te breui eſſe uenturū ad me in eas regiones, in quibus ego conſedero.ep.17.lib.14. *Meae tibi litterae non deerunt*] hoc dicit propterea quod Atticus id rogauerat, ut litteras ſaepe ad ſe mitteret, quibus deſiderium abſentis ueni re poſſet. *Scribam ad te omnia*] cum eum conuenero. ep.1.lib.16. *Librum*] Librum accipe pro uolumine.ſiquidē libros fuiſſe duos de Gloria, & ipſe teſtatur ep. 3.l.16.& Franciſcus Petrarca in epiſtolis,duos Ciceronis libros de Gloria, ſcribit,apud ſe aliquādiu fuiſſe.*De Gloria*] libros duos ſignificat,quos de Gloria ſcripſit: qui uſque ad patrum noſtrorum aetatē peruenerunt: nam Bernardus Iuſtinianus in Indice librorum ſuorū nominat Ciceronē de Gloria. is liber poſtea,cū uniuerſam bibliothecam Bernardus monacharū monaſterio legaſſet,magna conquiſitus cura,neutiquā eſt inuentus.

iuuentus. nemini dubium fuit, quin Petrus Alcyonius, cui monachae medico ſuo eius tractãdae bibliothecae poteſtatẽ fecerant, homo improbus furto auerterit. & ſane in eius opuſculo de Exſilio, adſperſa nõnulla deprehenduntur, quae non olere Alcyoniũ auctorem, ſed aliquanto praeſtantiorẽ artificem uideantur. *Excudam*] ſcribam aliquid eiuſmodi, quod ſimile uideatur ſcriptorum Heraclidis. neque hoc refertur ad librum de Gloria, ut manifeſtum fit epiſt. 1. lib. 16. quo loco & ſe de Gloria miſiſſe dicit, nec dũ tamẽ ἡρακλείδειον ſcribere aggreſſum. *De Planco*,] quod ad me ſcribis, faciam, ut L. Planco rẽ Buthrotiam cõmendẽ. ep. 9. l. 16. *Iure quaeritur*] quod tibi a me diſcedenti non mãdauerim, ut eam meis uerbis ſalutares. hoc & in epiſtola, quae proximo loco ſequitur. *Et de Herode, & Metio meminero*] mandauerat Atticus Ciceroni, ut & cum Herode, & cum Metio Athenis quiddam ageret. Herodem enim fuiſſe Athenis, apparet epiſt. 16. lib. 14. & 15. huius lib. *Modo turpem*] ut dicam quod ſentio, mallem ſic: Quae te uellẽ ſuſpicer modo. Turpem ſororis tuae filium, cum haec ſcriberem. cur autem turpem Quinctum filium? quia, cum patruum grauiter laeſiſſet, (ut ſupra) ad eam tamen iret. Turpem igitur propter impudentiam. *Cum haec ſcriberem*] cum haec enim ſcriberem, de illius aduentu allatum eſt.

EPISTOLA XXIIX

De ludis] Bruti. *Vt omnem culpam in te transferas*] dic me quidem tibi mandaſſe ut ei ſalutem diceres, ſed oblitum te eſſe. *Me minime totum &c.*] quamquam longius diſcedam, futurum tamen, ut animus meus ab ea me abſente non abſit: hoc eſt, ut abſens eam aeque diligam, ac ſi una eſſemus.

EPISTOLA XXIX

Bruti ad te epiſtolam miſi.] eam, de qua in epiſtola proxima ſuperiore. *Ludorum*] Bruti. *Nullus tu quidem*

domum

domum ueneris,] non tu quidem ad eum domum ueneris; ſed, ſicubi inciderit, alloqueris. epiſt. 27. *Tulliano ſemiſſe*] uide epiſtola 27. *M. Axianum adhibebis*] ut cautius agatur: ne nobis Aelius aliquid imponat. epiſtola 28. *Legationem probari meam*] idem epiſtola 1. Meam profectionem laudari gaudeo. Verebatur enim, ne diſcedens reprehenderetur, quod reip. deeſſet tam graui tempore. uide epiſtola 13. libro 14. *Quod promittis, dij faxint*] ut breui congrediamur. epiſt. 28. *Meis*] dandi caſu, non auferendi. nam, quod copulam omiſit, fecit idem epiſt. 4. lib. 1. ad Q. fr. & in fam. epiſt. 24. lib. 13. *Iſtam, quam tu excipis, metue*] ego te (ſic opinor Atticus ſcripſerat.) breui tempore uidebo, niſi ſi Atticae meae infirma ualetudo impediet. erat enim puella imbecillior. *De Planco, & Decimo*] qui erant conſules futuri poſt annum inſequentem, id eſt poſt Hirtium & Panſam, ex Caeſaris deſignatione. *Sextum*] Pompeium. *Scutum abijcere*] arma deponere: ut defenſae reip. laus ad Plancum & Decimum, mihi amiciſſimos, perueniat: ſi quidem, ut tu ſcribis, id cogitant. *Vſque Puteolos*] mecum uenit. *Fauonium*] Fauonius Catonis imitator, reip. amantiſſimus, ex hiſtoria notus. *Aſinium*] Pollionem; qui bonarum partium ſtudioſiſſimus uidebatur: ut indicant ipſius epiſtolae libro x. fam. *Duas ob cauſſas*] Puteolos uenit. σπείσασθαι] foedus facere, conciliari. *Bruto & Caſſio*] a quibus antea grauiſſime diſſederat, ut qui etiam Parilia coronatus celebraſſet honoris Caeſaris cauſſa. epiſt. 19. lib. 14. *Ait hic*] ait Quinctus, Iuliam ſuas illi nuptias deferre; conſtituiſſe enim diuortium facere cum Othone. ſed tu, qui ſis Othonum familiaris, hoc quaeres, & me certiorem facies. *Pater*] Quinctus pater. *Qualis eſſet fama*] de Iulia. epiſt. 25. lib. 7. De quo quae fama ſit, ſcribes. *Niſi de ore, & patre*] dixi, me Iuliae patrem cognouiſſe, illam autem de facie tantum, de fama nihil ſcire. *Cur tu*] cum in antiquis libris

ſcriptum

ſcriptum uideam, Curſus; adducor in hanc opinionem, ut credam ueterem & germanã lectionẽ fuiſſe, Cur tu. *Filium uelle*] Iuliã ducere. *Putaui illa*] uereor, ne mendum lateat in his uerbis; primum ex obſcuritate ſententiae, deinde ex antiquorum librorũ uarietate. Beſſarionis exemplar pro, Putaui illa, habet, Fababulla: Byzantio aduectum, quod mihi Arnoldus Arlenius commodauit, Pubabulla: aliud, Putare illa. σκοπός] notat Quincti patris auaritiã, qui nihil ſpectaret aliud, quam ut filio ne quid in ſumptũ praeberet, ideoq. ei concederet de uxore ducenda. *Huic noſtro*] Quincto patri. *Illa autem*] Iuliam intelligit. ὐ παρὰ τούτῳ] nõ apud Quinctum filium eſt manſura. nam eius mores ferre non poterit, diuortiumq. aliquando faciet. *Hunc*] Quinctum filium. *Facile autem potes*] propter Othonum familiaritatem. *Hunc Buthrotium*] hunc, qui profectus erat ad agrum Buthrotium diuidendum. epiſt. 1. lib. 16. *Demiſſum, & ſine phaleris*] triſtem, & ueſtitu maerorem indicante. Phalerae proprie ſunt, quae frontibus equorum, ornatus gratia, imponuntur. μεταφορικῶς] alijs de rebus uſurpantur. *Agripetas*] qui Plancum ſecuti, partem agri Buthrotii petierant, ſedem in alieno quaerentes. ep. 1. & 4. lib. 16. & Phil. 7. *Macte*] laudat Buthrotios, qui Plancum & agripetas eieciſſent.

IN. LIBRVM. XVI EPISTOLARVM. CICERONIS. AD. ATTICVM

Pauli Manutii commentarius.

EPISTOLA. I

NONIS *Iulijs*?] ſcripſerat Atticus Ciceroni, Bruti ludos eſſe proſcriptos ſic, A nonis Iulijs ad III. Idus: ut ſcilicet populo ſignificaretur, ad ſextum diem ludos eſſe duraturos. eam proſcriptionem ut maxime turpem Cicero deteſtatur: nec id quidem iniuria: quia certe nimis abſurdum uideretur, apparere Iulii nomen in proſcriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipſum Iulium non ferens uita priuaſſet. oportebat autem non nonis Iulijs proſcribere, ſed nonis Quinctilibus; primum, ne tyranni nomen uſurparetur: deinde, quae ad Caeſaris honorem ciuitas non libera conſtituiſſet, ea ne confirmarentur. nam ex hiſtoria notum eſt, decreuiſſe ſenatum, ut Iulius menſis e Caeſaris nomine uocaretur, Quinctilis ante dictus. Sed de Bruti ludis ita proſcriptis unde afferam, ſi quis quaerat; locus eſt infra, unde didici: quo ex loco deſcripta uerba recitabimus. ſic igitur epiſt. 14. lib. 16. In Neſida IIX. idus. ibi Brutus. quam ille doluit de nonis Iulijs. mirifice eſt conturbatus: itaque ſeſe ſcripturum aiebat, ut uenationem eam, quae poſtridie ludos Apollinares futura eſt, proſcriberent, III. idus Quinct. non, III. idus Iul. ut extremum ludorum diem fuiſſe conſtet, IV. Idus, cum dies uenationis, quae ludos eſt Apollinares conſecuta, III. Idus ſit. *Mehercule iſtis*] dices:

mehercule nonis Iuliis futura erat commiſſio ludorũ: quid igitur erratum? Enimuero, inquit Cicero, uis me totum diem ſtomachari, cum etiã defendere conaris foediſſimum imprudentiae lapſum. quid? poteſt eſſe Bruto quidquam turpius, quam Iuliis? cur nõ potius, Quinctilibus, ut odioſum uerbum uitaretur? Etiam illud obſeruo, Ciceronẽ initio huius epiſtolae effugiſſe acerbam dictionem Iuliis, & maluiſſe, nonis Quinctilibus. *Redeo ad meum igitur* ἔλθωμεν] ad illud meum, Abeamus, diſcedamus ex Italia. *Nihil uidi*] poteſt eſſe ἀποσιώπησις: ut ſit, Nihil uidi turpius. *Agripetas Buthroti conciſos*] eos, qui Buthrotium agrum petierant, a Buthrotiis male multatos. ep. 19. lib. 15. & 4. huius lib. *Ita enim meditabar diem & noctem*.] cum de mendo ſuſpicarer, neque tamen ex coniectura probabile quidquã poſſem eruere; adiui antiquos libros, inſpexi. omnes in ſcriptura conſentientes. unum Beſſarionis animaduerti pro Meditabar, habere Mediabam. tum uero quaſi lucem aliquã ſecutus, qui antea in tenebris errassem; putaui, interpungendi ratione mutata, reſtitui locum ita poſſe: Quid autem Plancus tam curſim (ita enim audiebam) diem & noctem? Nam certe, ut de Planco diem & noctem Cicero meditaretur, neutiquam mihi probatur. fuerit in quaerendo & percunctando curioſus: diurna uero ſimul & nocturna meditatio quẽ hic habere locum poteſt? age, ad uerbum, Curſim; refer illud, Diem & noctem: quanto aptius? nam in itinere maturantes, noctẽ diei coniungere, notiſſimum eſt. etiam Caeſar in 3. de bello ciuili, Vibullius, inquit, cõtinuato & nocte & die itinere, atque mutatis ad celeritatem iumentis, ad Pompeium contendit. Et in eodem, paullo poſt: Caeſar properans noctem diei con iunxerat, neque iter intermiſerat. Teſtatus ſum opinionem meam: docti iudicabunt. *Meam profectionem*] ex Italia. ep. 29. lib. 15. *Dymaeos &c.*] Pompeius, ut Plutarchus ſcribit, captis piratis, magnam eorum partem

tẽ cõſtituerat in agro Dymaeo:quod erat & fertile territoriũ,& a cultoribus infrequẽs. ii poſtremo pulſi ea ſede, quã aſſignatã a Põpeio per aliquot annos tenuerãt,rurſus ſe ad piraticã ueterẽ artẽ cõtulerũt. Dyme ciuitas eſt in Achaia. *Mare infeſtum habere*]pro,infeſtare. l.3. de Rep.;Cũ quaereretur ex eo,quo ſcelere impulſus mare ĩfeſtũ haberet uno myoparone. Et Varro in lib.Rerũ humanarũ ita ſcripſit, ut eſt apud Donatũ in cõmẽtariis ĩ Eunuchũ: Cupes,& Macellus ſingulari latrocinio multa loca habuerũt ĩfeſta. Sic,Solicitũ habere,pro Solicitare,dixit Cicero nõ ſemel. *Vidẽdũ eſt, ut manſio laudetur*]domi manere,quã proficiſci,maluiſſet,cũ aliis de cauſis,tũ ꝙ a Dymaeis mare tutũ nõ eẽt. ep.2. Piratae apparere dicũtur. *ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti*] tutũ putabat nauigare cũ Bruto.itaque & infra: Haec nauigatio quia quaſdã habet ſuſpiciones periculi, cõſtituebã uti ὁμοπλοίᾳ.ep.4. *Sed opinor minuta nauigia*]Brutũ habere. *Sed iam ſciam*] quia Brutũ cõuenire uolebat: qui & ipſe erat ĩ Neſide, ſed eũ Cicero nõdũ uiderat.poſtea cũ eum cõueniſſet,de nauigiis haec ſcripſit ad Atticum:Paratiorẽ offendi Brutum, quã audiebam.nam & ipſe Domitius bona plane habet dicrota: ſuntq. nauigia praeterea luculenta Sextii,Buciliani,ceterorum. *πανικὸν*] inanem timorem, & ſine cauſſa: forte ꝙ Ventidius, qui erat Antonii amiciſſimus, coactis militibus aduentare diceretur. *De Sexto*] Pompeio. *Ad arma*] rem eſſe uenturam. epiſt.20.l.15. *Sine bello ciuili uideo ſeruiendum*] uidetur addendum, Non. ut dicat, Non ſine bello ciuili ſeruiemus. *Kalendis Ianuarii*] quo die magiſtratum erant inituri Panſa & Hirtius conſules deſignati, eodemq. die relaturi de rep. ex ueteri conſuetudine:quod factum eſſe,docent duae Philippicae v. & vi. *λῆρος πολύς*] ſe ipſe accuſat, qui dixerit in Panſa ſpem eſſe; cum ab iis, qui ſe crapulae & inertiae dediderunt, ſperari nihil poſſet. *Ciceronis rationes explicentur*] uelim uideas, quantum

acceperit Cicero meus. cui ſi minus datum eſt, quam nos ei annuum in ſumptum daturos eſſe promiſimus: quod ei reliquum deberi ex rationibus cognoſces, perſoluatur. epiſt. 15. lib. 15. H-S LXXII. *ſatis eſſe*] Ciceroni filio. cui H-S LXXII aſſignata fuerant in annuum ſumptum. *Xenonem*] hic, Attico mandante, pecuniam Athenis Ciceroni numerabat, ſed perexigue, multisq. penſionibus conciſam. ep. 3. *Id eſt minutatim*] ut opinor, & certe hoc abũdat. fuit enim gloſſema ad graecam dictionem γλίσχρως, receptum in epiſtolam ignorantia deſcribentium. *Quo plus permutaſti &c.*] ſcis conueniſſe, ut Ciceroni tantum daremus, quantum reciperetur ex inſularum fructu. eo ſi quid plus Athenis permutaſti Ciceronis cauſſa, uolo id ei concedatur ſupra annuam penſionem, pro ſumptu, quẽ primo anno fecit dum Athenas proficiſcitur. *Inſularum*] in Argileto, & Auentino. epiſt. 31. l. 12. & 17. lib. 15. *Hinc ex Kal. Apr.*] quoniam aſſignauimus Ciceroni quantum ex inſulis reciperetur, deinceps detur ei ad H-S LXXX: quoniam tanti nunc inſulae locantur, quae antea tantummodo LXXI locabantur. Ex Kalendis autem Apr. quia Ciceroni filio id erat annui temporis initium. uide ep. 15. *Videndum enim eſt &c.*] curandum nobis eſt, ut ſit, quod filius in ſumptum habeat, cum Romae erit. cũ enim Publiliae uxoris meae matrem ferre non poſſim, diuortium erit faciendum: ita dote reddita, re familiari comminuti, unde filio ſuppeditabimus? *Se Catonem.*] amantiſſimum reipublicae. quod in Quincto filio deſiderabatur. uide ep. 19. lib. 14. & 4. huius lib. *Vt tibi ſponderem*] eum fore Catonem, ideſt hominem in omni uita perfectiſſimum. *Me motum*] me fidem habuiſſe uerbis Quincti filii. *Sed ego*] ἀποσιώπησις, ueteribus uſitata, ad indicandum animum oratione repreſſa. *Attributionem,*] quam in eum diem ait eſſe collatã. Et Attributionem poſuit pro ſolutione pecuniae, quam debebat

bebat Quinctus filius. ep. 41. lib. 13. & 21. lib. 15. *Vrgeri*] a creditoribus.

EPISTOLA II

Longe alia fama:] ſcribis, agrum Buthrotium dici a Planco diuiſum agripetis: at nos hic contra audieramus, agripetas a Buthrotijs conciſos, & eiectos. ep. 1. *Vt eſſet cum Hortenſio*;] Hortenſius, Cluuij heres, quae illi bonorum Cluuianorum pars ex hereditate obuenerat, eam Ciceroni uendidit coheredi, pactus ut pecunia ſibi tribus penſionibus numeraretur. ex ijs penſionibus Cicero duas ſoluerat, & maiorem etiam tertiae partem ante diem ſolutioni praefinitam, ideſt ante Kal. Sextilis: ut impudenter faceret Hortenſius, qui, quod ſibi ex tertia penſione deberetur, ante diem poſtularet, cum praeſertim eius ipſius penſionis maiorē iam partem exegiſſet. Hac de re ep. 1. cum inquit: Diligentia opus eſt, coheredibus pro Cluuiano Kalendis Sextilibus perſolutum ut ſit. Quo ex loco, non Hortenſium modo, ſed & ceteros coheredes Ciceroni uendidiſſe, quae illis Cluuius teſtamento legauerat, perſpicuum eſt. *Et quia equitibus*:] ut infra patet, Publilium & Publilij propinquos ſignificare uidetur; qui erant ex ordine equeſtri. Publiliā enim cū dimiſiſſet, urgebatur a Publilio fratre de dote reddēda. cui Eros, qui Ciceronis domeſticas rationes diſpēſabat, promiſerat ſe eſſe idibus perſcripturū. In antiquo Beſſarionis libro, pro Equitibus, ſcriptū eſt, Equid. *Quod perſcribi oportet,*] Perſcribere, eſt creditori, non praeſenti pecunia numerata, ſed per ſcriptū ſatisfacere. Sic enim Donatus explanat illud in Phormione: Perſcripſi omnibus, quibus debui. Nec Ciceronis exempla nō idē oſtē dunt. *De iure noſtro deceſſerimus*] planū fit ex hoc loco, intra certam diem reddendam fuiſſe dotem ab ijs, qui diuortium fecerant. Cicero autē de ſuo iure decedēs, etiam ante eam diem, exceptis c c H-S, omnem dotem numerauerat. de quibus c c ut ſibi fieret per-

ſcriptio, Publilius urgebat. epiſtola 5. *Qui de reſiduis* C C C H-S] qui cum apud me reſidua eſſent ex dote H-S C C.C.C, neque dum ſolutionis dies adeſſet, ex iis ipſis tamen C C C C H-S praeſentia ſoluimus C C, reliquorum facimus perſcriptionem. *Praeſentia*] nulla interpoſita mora: in Verrem lib. I I I. Praeſens pecunia ſoluatur. *Iactura facta iuris*] cum tanto ante diem ſoluerimus, de noſtro iure ſponte decedentes. Sic infra, epiſtola 5. Publilius non debet urgere: quoniam iure non utimur. *Quoad eris Romae*] nam & Atticus ex Italia diſcedere cogitabat. itaque epiſtola 27. lib. 15. Praeclare inquit, quod te conſolata eſt ſpes breui tempore congrediendi. & epiſtola 3. *Nihil a me exſpectes*] nihil ad me referas, ſed agas ipſe quod ageres in rebus tuis. epiſtola 3. lib. 13. Illud non accipio in bonam partem, quòd ad me refers. quid? ipſe negotium meum gererem, niſi conſilio tuo? *Reliqua*] collatis creditorum & debitorum nominibus, cum eam pecuniam, quam ipſi debemus, & quam alii nobis, redigimus in ſummam, id, quod ſuperat a nobis, Reliqua dicuntur. epiſtola 15. lib. 15. *Fama mea*] magnum enim ſubirem diſcrimen exiſtimationis meae, niſi ad tempus, quibus debeo, ſolueretur. *Nos uindicabis*] noſtris creditoribus ſatisfacies. *In Neſide*,] hunc in Neſide congreſſum ſignificans Philippica X. Brutum, inquit, his ipſis ludorum diebus uidebam in inſula clariſſimi adoleſcentis Luculli, propinqui ſui, nihil niſi de pace & concordia ciuium cogitantem. *Nesis* auté parua inſula. Lucanus, & Papirius laborare eam graui caelo uerſibus oſtendunt. *Delectari*]gaudere, quod ludis Apollinaribus Tereum, Attij tragoediam, populo recitatam, magno plauſu clamoreq. acceptam ex tuis litteris cognouerat. epiſt. 4. & in 1. Philippica, ad extremum. *Quam Antonio*]cum maiorem habere Antonio

tonio

tonio debeat. plauſum enim populus non ideo dedit, quod Attij admiraretur ingenium, ſed quod Antoniũ oderit, Bruto Brutiq. ſimilibus inimicum. itaque plauſum illum Antonio magis, quam Attio, Brutus debet. uel, Antonio, c. Antonio, Marci fratri, praetori, qui curauit eos ludos abſentis Bruti nomine. Appianus lib. 3. *Manus ſuas non in defendenda rep. ſed in plaudendo conſumere*] Simile illud Varronis: Patres familiae manus mouere in theatro, ac circo maluerunt, quam in ſegetibus, ac uinetis. *Iſtorum*] Antonium maxime ſignificat, qui patriae liberatores oderat, ad tyrannidem ſpectans. *Incendi*] irritari, quod uideant populum Bruto abſenti plauſum dare. *Repraeſentandam*] citius aliquanto, quam feciſſent oſtendendam. *Doleant*] dolebant quod populus Romanus Bruti abſentis deſiderium illo plauſu declararet. *Conſilium meum*] diſcedendi ex Italia. *Trahebam*] procraſtinabam. uide epiſt. 25. lib. 15. *Brundiſium cogito*] ut ibi potius conſcendam, quam Puteolis. Epiſt. 21. l. 15. Iuua me conſilio, Brundiſio ne, an Puteolis. & epiſt. 20. eiuſdem lib. *Legionum*] quas ab Antonio accerſitas, profectas e Macedonia, Brundiſium aduentare fama erat. Brundiſium tamen, & iter illud poſtea uitauit, ut ipſe narrat in 1. Philippic. *Piratarum*] Dymeos intelligit, qui agro pulſi mare infeſtum habebant. ep. 1. *Exſpectabatur*] a Bruto, ut una diſcederent. epiſt. 4. *v. KAL.*] cum Caſsius iam ueniſſet, nimirum uel eo die, quo haec ſcripta ſunt, uel poſtridie uiſurus eum Cicero fuit. quod ſi, cum eum uidiſſet, abire in Pompeianum cogitabat, non recte ſcriptum eſt, v. KAL. non enim tot dierum interuallum eſſe poteſt, cum dicat ſe diſceſſurum a Caſſij congreſſu. Potius igitur (nihil tamen muto repugnantibus antiquis libris: tantum indicare placet meam ſententiam) legendum uideretur, v. idus: ut ſequentem

diem ſignificet. nam haec ſcripſiſſe apparet v i. idus. *Aculanum*] forte, Herculanium: quod a Pompeiis non longe Plinius in Campaniae litore conſtituit. *Noſtri reliqua*] ſcis enim, inde me Brundiſium cogitare. *Scripſi equidem,*] commendans illis rem Buthrotiam. *Ne neceſſe habueris reddere*] ne putato, reddi meas litteras, neceſſarium eſſe. Eas enim Cicero ad Atticum mittebat, ut ipſe Planco & Oppio redderet. *Oppio quidem utique*] ſubaudi, Ne putaris neceſſarium reddere. *Quam mihi in Italiam re auctore ueniendum eſt.*] ideſt ante menſem Ianuarium. Nam Atticus auctor erat Ciceroni, ut omnino Romae adeſſet Kalēdis Ianuariis; quod eo die futurum erat ut a nouis Pāſa & Hirtio cos. de rep. referretur. ep. 6. Meae profectionis approbator fuiſti, dummodo Kalendis Ianuariis Romae eſſem. & epiſ. 5. *Aliquem nactus*] quemcunque habueris, cui des. *Domo*] domeſticis tabellaris. ἡρακλείδειον] quod tu a me tantopere poſtulaſti. ep. 4. 13. & 27. lib. 15. *Notentur eclogarij*] notentur aut minio, aut quapiam ſimili re nomina eorum, qui in his libris de Gloria loquuntur. *Quos Saluius*] quos libros de Gloria Saluius anagnoſtes tuus, bonos nactus auditores, in conuiuio tantum uelim legat.

EPISTOLA. III

Quod manus dediſti,] quod Antonij ſententiam (opinor, de re Buthrotia: nam publicam nulla ex parte Pomponius attingebat) etſi non probandam, probaſti tamen, manusq. dediſti, ut etiam ultro gratias egeris. *A re familiari*] ratio, cur Atticus etiam gratias egiſſet Antonio. nam, etſi magnam rei familiaris iacturā faciam, ſi Buthrotium negotium eripitur: (his fere uerbis, aut certe in hanc ſententiam Atticus ſcripſerat) tamen huiuſmodi iacturam eo tolerabilius aequum eſt ferre, quod a rep. citius, quam a re familiari, deſeremur. *Magis delectari, o Tite, ſi quid ego.*] totum, hoc O Tite, ſi quid ego, ideo ſcripſi litteris grandiuſculis, ut

intelligatur

intelligatur initium libri de ſenectute; quo quidem libro ſe delectari Atticus ſcripſerat, quia ſuam ſenectutem, quam publicae ruinae grauiorem in dies efficerent, eius lectione leuaret. Erat, Magis, propterea quod medicinae uim magis aegrotantes ſentimus, quam ualentes. Etiam ep. 10. O Tite, tibi prodeſſe laetor. laetor, inquit, quod ea, quae ſcripſimus in libro de ſenectute, tibi ad ferendam ſenectutem proſint. Quod autē, Si quid ego, repoſui in noſtro libro, vbi antea in omnibus, & impreſſis, & ſcriptis, legitur, Si quid agis, aut, Ages: fecimus id coniecturam minime dubiam ſecuti. eſt enim initium libri de Senectute, ad Atticum ſcripti: o Tite, ſi quid ego adiuto, curam ue leuaſſo. *Alacritatem*] quandoquidem re delectant ea, quae ſcribimus. *Gaudeo non fefelliſſe &c.*] munuſculum enim ad te perferendum Eroti dedi, duos libros de Gloria. *Idem σύνταγμα*] eoſdē libros de Gloria, quos Eroti dederam, poſtea retractatos, & refectos denuo miſi, ſed ἀρχέτυπον ipſum, cum antea deſcriptum exemplar miſiſſem. *Macrocolum*] regiam chartam a Catullo dictam. uide epiſt. 25. lib. 13. *Lege Arcano*] ne quis audiat praeter conuiuas tuos. quod ſupra monuit his uerbis: Saluius in conuiuio dumtaxat legat. Antea, Lege in Arcano. ſuſtuli particulam, In, Cariſium ſecutus, qui hunc locum recitat, & ait Arcano dictum eſſe pro Arcane. praeterea conſentire uidentur antiqui libri. nam in ſcripto Beſſarionis, Legi arcano. ſic & Caeſar locutus libro 1. de bello ciuili: Domitius arcano cum paucis familiaribus ſuis colloquitur. *Vt audiuimus*] audiebat autem praeclara, epiſt. 16. lib. 15. *Coram*] cum Athenis ero. *Neque indiligenter, neque illiberaliter*] hic Athenis pecuniam Ciceroni filio ſuppeditabat, ſed neque diligenter, & ſatis illiberaliter. itaque ep. 1. Xenonem, inquit, perexigue & γλίσχρως praebere. *De Herode*] & hic Athenis uiuebat. ep. 15. lib. 15. *Gaudeo tibi &c.*] ut cognoſceres, illum tibi litteras

ras a me redditurum, ipſius arbitratu ſcriptas; ſciresq. nolle me, ut iis litteris moueremis. *Suo more uterque*] tu ſapienter, ille ſtulte. *Eas litteras*] quibus ad me ſcribes dialogum tuum cum Quincto filio. *Commendationis tuae*] ſcripſerat enim Atticus, ſe eſſe litteras ad eum commendatitias Curio daturum. *Relinquemus pacem*] Q. Fuſius Calenus, ut ait Dio libro XLVI. Ciceroni, acerbe in Antonium inuecto, non minus acerba oratione reſpondens, ait eum, cum otium non ferret, diſceſſiſſe, poſtea, tumultu & bello inter ciues orto, reuertiſſe. quaſi amator eſſet contentionum, pacis inimicus. *Vt ad bellum reuertamur*] apparebat enim ad paucos menſes fore bellum, cum & Antonius Octa uiuſq. grauiter inter ſe diſſidentes iam in armis eſſent, & Sex. Pompeius aduentare cum exercitu diceretur; praeterea magnum Antonii cum Decimo Bruto certamen impendere de Celtica prouincia. ep. 4. *Aderis*] uenies in eas regiones. ep. 2. *Reliquorum meorum*] diximus, reliquorum nomine eam pecuniã intelligi, quae, ſubductis rationibus, & collatis creditorũ debitorũq. nominibus, ſuperat a nobis. ep. 15. l. 15. *Dolabellae nomen*] a quo pecuniam exigere difficillimũ ſciebat. epiſt. 18. lib. 14. & 13. lib. 15. *Attributio eſt mihi nominum ignota*] quae nobis exigenda tradidit Dolabella, epiſt. 13. lib. 15. *Vt non concurrerent nomina*] ut ad tempus non reſponderent ij, qui debent. epiſt. 2. *Non amas Eram?*] in oratione pro Deiotaro Hieram & Bleſamium eius legatos nominat, ut fortaſſe & hic, Hieram, legendum ſit. Et eſt dictum ὑπουλῶς. cur, inquit, Eram aeque, atque Deiotarum, odio dignum non putas? qui, cum ei praeſcriptũ eſſet a Deiotaro, ne quid ſine Sextij noſtri ſententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam noſtrum retulit. Miſerat autem eum Deiotarus, ut Armeniam, ſibi a Caeſare ereptam, emeret ab Antonio: quod factũ eſt, Fuluia, quae Antonij uxor erat, intercedente, ideſt;

 cum

cum Deiotari legatis de pretio paciſcente: unde illud epiſt. 12. lib. 14. Deiotarus noſter dignus ille quidem omni regno, ſed non per Fuluiam. Armeniam autem cum Deiotaro Antonius accepta grandi pecunia uenderet, dixit ſe reſtituere ex Caeſaris libellis. quod ei Cicero 2. oratione in criminibus obiicit his uerbis: Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? ſunt ea quidẽ innumerabilia, quae a diuerſis emebantur non inſciente te: ſed unum egregium de rege Deiotaro, populo R. amiciſsimo, decretũ in Capitolio fixũ. quo propoſito, nemo erat, qui in ipſo dolore riſum poſſet cõtinere. quis enim cuiquam inimicior, quam Deiotaro Caeſar? & quae ſequuntur. *Neque ad illum, neque ad quemquam noſtrum*] & de hoc in eadem Philipica paullo poſt, Syngrapha H-S centies per legatos, uiros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia, facta in Gynaeceo. *Dicas*] Atticae referes, Piliae dices: quia non, ut Attica, ſalutem miſerat Piliae.

EPISTOLA IV.

Ita ut heri &c.] ut in litteris, quas ad te ſcripſi, heri legiſti, uel fortaſſe hodie, (Quinctus enim, cui eas litteras ded, altero ſe die Romae futurũ aiebat) in Neſida ueni ɪx. idus, ut ſit, Ita ut heri, principium epiſtolae. *De nonis Iuliis*] quod in ludorum ſuorum proſcriptione, nonis Iulijs, legeretur. uide noſtrã interpretationẽ ad illud, Ita ne, nonis Iuliis? ep. 1. huius lib. *A Sex.*] Pompeio. Libonis genero, ut ex Dione cognoſcitur. *Siue quo alio nomine*] quaſi conſules appellandi non eſſent Antonius, & Dolabella, qui non agerent quod conſules deceret. *Si quid uideretur*] ut corrigeremus, ſi quid uideretur. *Pauca παραλέξιν*] nonnulla minus proprie dicta. *Non contumaciter*] ſine ſuperbia. *Quod erat, coſ. ſolum*] Sextus epiſtolam ſuam ita inſcripſerat: Sext. Põpeius Cn. F. coſ. S.

D. nos

D. nos addidimus, Praetoribus, tribunis pl. ſenatui. *De Caeſare*] Romae occiſo. *In ulteriore*] Hiſpania. *Nihil eſſe &c.*] ſe non diſceſſurum ab armis, niſi ſi paterna domus reſtitueretur. eam autem ab haſta Caeſaris emptam poſsidebat Antonius. Philippica 2. *Vt omnes exercitus dimittantur*] ſe non eſſe exercitum dimiſſurum, niſi omnes omnium exercitus dimitterentur. uide illud, Ab armis nullus diſcederet. ep. 22. lib. 15. *Nihil reperiebam.*] quod certum uideretur. *Conciſos agripetas*] idem epiſt. 29. lib. 15. & 1. huius lib. *Acceptis nũmis*] a Buthrotiis. *Relictis illis*] agripetis: quos ſecum duxerat, ut agrum eis Buthrotium aſsignaret. *Quid eius ſit*] quid de ea re ſit. *Aliquid litterarum*] ad me miſeris. *Dubitabam,*] incertus eram, utrum irem Brundiſium, an Puteolis conſcenderem. epiſt. 2. lib. 15. *Sublatum uidetur*] non eſt cur Brundiſium ire debeam. quo tamen ſe ſcripſerat iturum epiſt. 2. *Haec autem nauigatio*] ſi Puteolis conſcendo. *Suſpiciones periculi*] propter piratas. ep. 1. & 2. *ὁμοπλία*] ſocietate nauigandi. *Vt ipſe Domitius*] Cn. Domitius, qui cum Bruto nauigaturus erat, unus de percuſſoribus Caeſaris, Aheno barbi filius ex Porcia Catonis ſorore. epiſt. 46. lib. 13. & Philippica 11. *Sextii, Buciliani*] & hi Caeſaré percuſſerant. auctor Appianus lib. 11. *Vltra Fretum*] qua uſurus non ſum, quod Syriam, non, ut Brutus & Domitius Graeciam, petet. erat autem ultra Fretum Siculum. *Exploratiora uidebuntur*] a piratis tuta nauigatio. tarde igitur potius cum Bruto nauigabo, quam ut omnino non nauigem. &, ſi, cum proceſſerimus, exploratiora uidebuntur, omiſſa ὁμοπλία vel teſtis utemur, celerrimo genere nauiculae. Teſtae nomē, ut opinor, a Teſtae ſimilitudine deriuatum. Iuuenalis ſatyra xv. Et breuibus pictae remis incumbere teſtae. *Non nouum*] ſententia negantem particulam reſpuit. *De Tereo Attij.*] quod Tereum, Attii tragoediam, populus magno plauſu accepiſſet. ep. 2. *Brutum*] aliam Attii

tragoediam,

tragoediam, de L. Bruto, qui Tarquinium regem eiecit, M. Bruti ludis actam. de hac tragoedia Cicero. *Neſcio quid afflauerat*] neſcio quid rumoris affluxerat. *Commisſione Graecorum*] cum Graeci ludi cõmitterentur, infrequentem populum affuiſſe. *Commisſione:*] ipſo initio. *De Graecis ludis exiſtimem*] minime dignos, qui ſpectentur. epiſt. 1. lib. 7. *Quinctus*] filius. *In quo minime ſatisfaciebat*] intelligit amicitiam Quincti cum Antonio, & conſenſionem cum Caeſarianis. epiſt. 14. 17. & 19. lib. 14. *Iniecisſem*] in ſermone. *Arripere*] cupide amplecti. *Morari*] nauigationem proferre. *Si qui forte caſus*] ſi forte quid acCideret eiuſmodi, ut eum diſcedere non oporteret. *Dubito*] cogitare coepi. nam antea ſtatuerat nauigare cum Bruto; ſed, eo morante, nouum conſilium capit. *Exſpectem de legionibus*] dum audiam, traiiciant ne legiones e Graecia, an, ut quidam arbitrantur, nullae ueniant. Verebatur autem maxime, ne, ſi ipſe Hydrunte, aut Brundiſio traiiceret in Graeciam, incideret in legiones Macedonicas, quas in Italiam aduentare rumor increbuerat. epiſt. 21. lib. 15. & 4. huius lib. *Neutrum*] ſi neutrum erit tutum, neque Hydruntem ire, neque Venuſiae manere. *Eodem*] in haec loca. *Circumſpice*] locus conciſus, & obſcurior, quam ut certam interpretationem afferre posſimus. *O dies &c.*] deſcripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat pontifex max. cum augurum collegio dare operam auſpiciis oportebat: laetatur igitur, eam ſibi fore cauſſam, cur mature ad urbem redeat. erat enim augur. *Magna ῥοπὴ*] ualde me ad profectionem impellunt litterae tuae. in eaſdem enim regiones promittis te uenturũ. epiſt. 27. lib. 15. & 1. huius lib. *Te illic*] adueniens inueniam. *Meorum?*] ſcriptorum. *Et ais, μετ' ἀμύμονα.*] ſcripſerat Atticus ad Ciceronem, Cornelium Nepotem teneri magno deſiderio ſcriptorum ipſius: ſimulq. Nepotem commendans, dixerat eum eſſe μετ' ἀμύμονα

ἀμύμονα Ciceronem ipſum intelligeret, & ab eo ſecundum Cornelium faceret. Cicero hanc laudem a ſe modeſte amouens, ait Atticum ipſum eſſe ἀμύμονα, Cornelium uero ἄμβροτον, ideſt, diuinum plane, & immortalem. Reſpicit autem ad uerſum illum Homericum ex Odyſ. η, quo Aiacem laudans, ait eum formoſisſimum omnium fuiſſe μετ' ἀμύμονα πηλείωνα.

EPISTOLA. V

Vibonem ad Sicam.] contra ueteres libros, Ad Sicam reſtitui, cum legeretur, Et Sicā. ſignificat enim, apud Sicam ſe eſſe, amicum ſuum; qui Vibone habitabat. & paullo poſt: XI. Kal. igitur ad Sicam. ibi tāquam domi meae ſcilicet. Et quo tempore Clodia rogationę pulſus in exſilium abiit, Vibone itē apud eundem Sicam diuerſatus eſt: ut apparet epiſt. 4. lib. 3. *Prodromi*] Aquilones uenti exortum caniculae octo diebus antecedunt. ideo Prodromi dicti a praecurrendo. Plinius. *Pedibus*] ſine naui. *Equis*] quod aquae multo minus eſſet, quam ſoleret. *Thalnam*] cognomen eſſe Iuuentiorum, in Faſtis obſeruauimus. *Obduxi*] conſumpſi. δολιχὸν πλόον] uide ep. xi. *Corbita*] oneraria naui. *Ad Leucopetram Tarentinorum,*] promontorium agri Rhegini appellat in Phil. 1. nec tamen, Rheginorum, pro Tarentinorum, reponēdum cenſuerim, primum quia diſſentire ab antiquis libris, praeſertim mutatione tanta, non audeo: deinde, quia neceſſe non fuit indicare Attico regionem, in qua Leucopetra fuit, quippe cui notisſimum iter illud in Graeciam eſſet ob Epiroticas poſſesſiones. malim equidem, ſi ſit coniecturae locus, uerbum illud Tarentinorum, ut ab imperito additum; tollere potius, quam mutare. *Statim ne Freto, an Syracuſis*] ſtatim ipſum Fretū tranſiiciēs in Graeciam recta nauigem, an prius deflectam Syracuſas, inde in Graeciā. ἠδ' ἐυρὲ ὁδὸς] uide ep. x I. lib. 15. *Id ſatis, ſuperq.*] ſaepe id iam ſcripſimus, tecum me nō

eſſe,

eſſe, quia periculum fugiam. *In caelum ferri*:] quod omnibus perſpicuum ſit, me periculi cauſſa diſcedere. *Ad Kal. Ian.*] a quo die ſine periculo Romae eſſe licebit, Panſa & Hirtio coſ. *Expedi, exſolue*] uelim omnino ſatisfacias quibus debeo. *Bella reliqui*] reliqui unde ſumeres ad meorum nominum ſolutionem. *Coheredibus pro Cluuiano*] ut coheredibus meis, qui mihi uendiderunt quod ipſis de Cluuiana re obuenerat, Kalendis Sextilibus id, quod debeo, perſolutum ſit. epiſt. 2. de Hortenſio coherede, & epiſt. 45. lib. 13. de Hordeonio. *Cum Publilio*] huic Cicero pecuniam debebat ex dote Publiliae, quam dimiſerat. *Quoniam iure non utimur*] quoniam de CCCCHS ante diem CC numeraui; qui ſi uoluiſſem uti iure meo, diem ſolutionis exſpectaſſem. ut inique facturus ſit Publilius, ſi de ducentis urgeat. uide epiſt. XI. lib. 5. *Ante diem*] ſubaudi, Terentiae numera quod debemus. *In Epi⟨r⟩um*] uenturus es. epiſt. 3. *Quod ſatiſdato debeo*] ſatiſdato debet, qui creditori cauit fideiuſſoribus datis.

EPISTOLA VI

Cum a Leucopetra profectus] narrat idem in 1. Philippica his uerbis. Cum me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, uenti detuliſſent; ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterem: nec ita multum prouectus, reiectus Auſtro ſum in eũ ipſum locum, unde conſcẽderam. cumq. intempeſta nox eſſet, manſiſſemq. in uilla P. Valerii, comitis, & familiaris mei; poſtridieq. apud eundem uentum exſpectans manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerunt, ex iis quidam Roma recentes: a quibus primũ accipio M. Antonii cõcionem: quae ita mihi placuit, ut ea lecta de reuerſione primum coeperim cogitare. nec multo poſt edictum Bruti affertur, & Caſſii: quod quidem mihi, fortaſſe quod eos etiam plus reip. quam familiaritatis gratia diligo, plenum aequitatis uidebatur.

batur. addebant praeterea, rem conuenturam, kalendis Sext. ſenatum frequẽtem fore, Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remisſis Galliis prouinciis, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum. *Vt adeſſent*] in ſenatu. *Sententiam commutaſſe*] qui cum antea meã profectionem probaueris, idem nunc reprehendas. *In flammam ipſam uenirem*] uide illud epiſt. 3. Relinquemus enim pacem, ut ad bellum reuertamur. *Ανμίοντα*] quod ego ex Italia diſcederem, dum periculi minus eſſet, eo conſilio, ut kalendis Ianuariis adeſſem, cum omnia contentionibus arderent; omnino nõ prudenter faciebam: ſed id tibi eſſe inuidioſum, aut ullam afferre infamiam non poteſt: primum, quod ego meã ſentẽtiam ſecutus, diſcedebã: deinde, etiam ſi te auctore, non debet is, qui conſilium dat, quidquam praeſtare praeter fidem. *Bene igitur &c.*] rectum igitur putas o Cicero patriam relinquere, dum εὐθανασίαν ſequeris? Et cum dixit Atticus εὐθανασίαν, reſpexit ad id, quod Cicero ſcripſerat ep. 20. lib. 15. Ex hac naſſa exire conſtitui, non ad fugam, ſed ad ſpem mortis melioris. *Oportuiſſe te iſtuc facere*] quo σχολίῳ defendas profectionem tuam, & oſtendas oportuiſſe te diſcedere. *Quibus inuitis, & diſſuadentibus*] nam tu quidem ſuaſiſti, ut diſcederẽ. *Si perſeueraſſem*] ſi perrexiſſem in Graeciam: ſed uides me reuerti. *Si a Phaedro noſtro*] ſi hoc fieret a Phaedro noſtro, facilis illi excuſatio eſſet. ſic enim reſponderet: Ego de honeſto nihil cogito, dolorẽ fugio, ſummum bonum in uoluptate pono. nunc quid tu reſpondebis o Cicero, qui non, ut Phaedrus, Epicuream ſectam, ſed illam Socraticam, quae uirtutem & officium colit, es ſecutus? De Phaedro, epiſt. 1. lib. 13. fam. & alibi. *A primo*] ante quam diſcederem. *Fuiſſes Cato*] numquam diſcesſiſſem: tuum conſilium, ut Catonis, eſſem ſecutus. *Non audet &c.*] nimirum ſcribis Attice, ideo Brutum nihil dicere ſuper diſceſſione mea, quia me non audeat, hominem id aetatis, monere.

monere qui ſi auderet, me ſcilicet patriam relinquentem reprehenderet. aliud enim te non arbitror ſignificare. *Vel potius reuerſione*] neceſſitas indicatur. nam reditus tantum uoluntatis eſt. Reuerſione igitur, quia, cum proceſſiſſet, ab Auſtro retro uerſus eſt. fam. libro XII. epiſt. XXV. In Graeciam, inquit, deſperata libertate, rapiebar; cum me Eteſiae, quaſi boni ciues, relinquentem patriam proſequi noluerunt; Auſter, ad uerſus maximo flatu me Rhegium retulit, & Philip. I. *Effudit illa omnia, quae tacuerat*] dixit me facere praeclare, qui Romam reuerterem, abiecto diſceſſionis cõſilio. *Piſonem*] in I. Philippica: Ex Bruto primum cognoui, quae kal. Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis oratio. qui quamquam parum erat, a quibus debuerat, adiutus: tamen & Bruti teſtimonio, quo quid poteſt eſſe grauius? & omnium praedicatione, quos poſtea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam conſecutus. Et fam. ep. I. lib. 12. Nec Piſoni, qui in Antonium primus inuectus eſt nullo aſſentiente; nec mihi, qui idem triceſimo poſt die feci; nec P. Seruilio, qui me eſt conſecutus, tuto in ſenatum uenire licet. *Relictionis reip.*] antiqui libri, Religionis; ego tamen, Relictionis, probaui, ex correctione Beroaldi: non ſolum, quod parua mutatione ſententia reſtituitur ſanequam apta, & cum uerbo antecedẽti optime conſentiens: uerũ ẽt, quod accuſatione 3. in Verrẽ, ubi ĩ uulgatis libris legitur. Illã reiectionẽ, proditionẽq. cõſulis ſui, Maffaei ſcriptus hẽt, Relictionẽ proditionẽq. *Querebantur*] ante quã diſcederet. non. n. loquitur de ijs, qui cũ Bruto erant: ſed eos intelligit, quibus diſcedẽs affirmauerat, ſe celeriter eſſe rediturũ. *Non probabam*] non perſuadebã. *Me exiſtimari ad Olympia.*] nõ ideo me homines diſcedere crediderant, quod in Graeciã ad ſpectaculũ ludorũ Olympiorũ properarẽ. hanc igitur uituperationẽ reuertẽs effugi. *Sed hoc*] tam turbulento reip. tempore ſi ad Olympia profectus eſſem, ἀναπολόγητον fuiſſet, ideſt, nulla prorſus

ratione meum factum defendere potuiſſem. *Gratias miras*] elegans figura ſine uerbo. uenuſtius enim ſubintelligitur, Ago, quam legitur. itaque ſuſtuli, approbante Beſſarionis libro. *Qui me*] qui me in Graeciã nauigantem aduerſus flatu maximo Rhegium retulerit. *Speciosas*] quia reuerteret, quod intelligeret nõ eſſe deſperandum de rep. ut expoſuit epiſtolae initio. *Prouide*] prouide, o Cicero, ſi cui quid debes, ut ſit unde tantundẽ ſolui poſſit, quantũ debetur. δυσχρηστία] difficultas uerſurae faciendae. quod cum ita ſit, unde ſolues? ep. 4. *Praeſens meipſe defenderem*] haec una prouidendi ratio mihi in mentem ueniebat. quod ſi Romae eſſem, ipſe me contra meos creditores tueri poſſem, tu mei defendendi, aut excuſandi nullum onus ſuſtineres. itaque uideo, mea etiam cauſſa, non reip. modo, mihi eſſe reuertendum. *A Bruto*] datum. *Horum*] Bruti & Caſſij, praetorum. fam. ep. 3. l. xi. *Cenſebat*] cenſebat Brutus, ut iſtuc uenirem ad remp. capeſſendam. *Piſoni*] cui in ſenatu in Antonium inuehenti nemo aſſenſus eſt armorum metu. fam. ep. 2. lib. 12. & Philippica 1. *Redijt*] quaſi non perſtiterit in ſententia. aut non redijt Antonij metu. *Sed abeſſe &c.*] ideo redeo, quia ſenem, cui mors impendet, non decet longe abeſſe a ſepulcro, ideſt a patria, in qua ſolemus ſepulcrũ nobis cõſtituere. redeo igitur, ut, quidquid acciderit, in patria moriar. *De Bruto*] a Bruto. *Piliam*] uxorem tuam tentari morbo, quem παράλυσιν appellãt.

EPISTOLA . VII.

Caſilini, & Calatiae] idem Velleius lib. 2. *Quingenos denarios*] Appianus & Dio Drachmas uocant, ſed, quia drachma paullo leuior eſt denario, cũ octo apud Athenienſes drachmae in uncia, denarij Romae ſeptẽ ferirentur: ideo non ſolum Graeci ſcriptores Drachmam pro denario, ſed Latini quoque denarium pro Drachma interdum uſurparunt. *Vide nomen, uide aetatem*] turpe nobis eſt ſequi eum, qui & Caeſar appelletur,

tur, & adoleſcens, ac paena puer ſit. *Vel Capuae*] ui de, quam pueriliter; qui putet uel Capuae clam me- cum poſſe loqui. non enim poſtulat, ut obſcuro in opido, aut in aliqua latebra congrediamur, ſed in urbe Capua. *Alaudarum*] Caeſar legionem Alaudarum ab aue nominauit, quae Gallico uocabulo dicitur Alauda. Plinius, Suetonius. *Ad urbem pergere*] Antonium ab urbe Octauianus auertit, quo ille infeſtus cum legione Alaudarum Brundiſio ueniebat. Philippica 3. & fam. ep. 25. l. 12. *Legionem ſub ſignis ducere*] in omnibus libris, & impreſſis, & ſcriptis, Legionem ſuis ſignis ducere. nos ex obſeruatione latinarum locutionum, quarum genera in uſum noſtrum notare conſueuimus, & hic, & alibi mendum deprehendimus. legiones enim ſub ſignis ducere, & ſub ſignis habere, uſitata figura ueteres dicebant. Lucretius lib. v.

„ At non multa uirum ſub ſignis millia ducta
„ Vna dies dabat exitio.

Plancus, fam. epiſt. 8. lib. 10. Legiones habeo quinque ſub ſignis. & Aſinius, eodem libro: Legiones ſub ſignis armatas tres. & Liuius lib. 3. Sub ſignis urbem intrauere. & lib. 11 x. Sub ſignis alij xv. ordines locabantur. ∞ ∞ ∞.] tribus milibus. nam mille hac nota CIↃ ueteres ſignificabant: inde factum ∞, librarijs antiquae notae figuram immutantibus, cum propter celeritatem deſcribendi uno calami ductu perficerent. *Tres legiones Macedonicas*] quarum duas, Martiam, & Quartam, ad ipſum tranſijſſe, & Appianus tradit lib. 3. & noſter in Philippicis. *Conuicium grande fecerunt*] Antoniũ centenas drachmas pollicẽtem irriſerunt. Appianus lib 3. *Si fidem fecerit*] non enim ſatis Octauiano credebant boni uiri, quod Caeſaris & heres, & filius ex teſtamento eſſet. *Aliquid tale*] ut praeſens auctoritate & uirtute ſua remp. iuuare poſſet, cui nunc in uno Octauio contra Antonium & ſpes & praeſidium eſt. *Fugiam Romam*] antiqui libri, Caual-

cantis, & Beſſarionis, Fugam Romam. procul dubio corruptus locus.

EPISTOLA. IIX

Cui ego,] reſcripſi. *Conſilio tuo*] ſcribit, ſe uelle rē agere per ſenatum conſilio meo. *Valeat*] copijs. quod ſi eſſet; rurſus de Graecia cogitarem: ideoq. a mari non libet diſcedere. *Conſilium pueri*] non probat Varro, ꝙ exercitum contra M. Antonium Octauius pararit. *Brutum*] Decimum: quem Antonius, Celtica prouincia non decedentē, armis expellere parabat. *Centuriat*] centurias conficit ueteranorum. *Dinumerat*] pecuniam unicuique numerat, quingenos ſcilicet denarios. epiſt. 7.

EPISTOLA. IX

V I. *ueni ad me in Sinueſſanum.*] ita correxi e libro Caualcantis. uulgata lectio perſpicue deprauata. nam, ſi epiſtolae adſcripta dies eſt V I. idus in Sinueſſano, quo modo ſe ad I V. ueniſſe dicat in Sinueſſanum? praeterea non recte, Arpinum ueni. nondum enim eo peruenerat: quod oſtendunt quae proxima ſubſequuntur. Ad me autem, in uillam meam, quo modo locutus alibi. uide ep. 10. lib. 4. *Arcano*] Quinti fratris praedio. *Maneam ne Arpini*] quo iter habebat. *Litteras V I. idus mane in Sinueſſano*] Beſſarionis liber ſic: Litteras, idus mane in ſuaſeno: duabus dictionibus interiecto ſpatio ſeiunctis. dixi iā, in dierum nota mendum eſſe.

EPISTOLA. X

Noſtrum opus] puto librum de Gloria. ep. 5. *Ex quo ante*] Atticus excerpta quædam ex illo libro ſcripſerat in paginis ante librum poſitis. *Extimeſcebam*] Atticus enim, quae minus probabat in Ciceronis libris, ea notare miniata cera ſolitus erat. epiſt. 14. lib. 15. *Ita eſt, ut ſcribis.*] ita accuſandus mihi eſt Antonius, ut Sicam amicum noſtrum cum contumelia ne nominem: erat autem Sicae mentio quodam loco facienda, quod eo uſus erat Antonius. *Agere me tenui*] uix a me ipſe im-

pe-

petraui, ut Sicam non notarem:cum orationem in Antonium ſcriberem. Sica autem Ciceronis amicus,& hoſpes.ep.5. *Perſtringam*]Antoniū.μεταφορικῶς,Perſtringere,ualet leuiter offendere. Pro Plancio: Granius L. Craſſi uoluntatem aſperioribus uerbis ſaepe perſtrinxit impune. *Septimiae*] uxoris, opinor, S cae. παῖδες παίδων] omnis poſteritas: unde apud Virgilium,Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis. Manaſſe prouerbium uidetur ab Homeri uerſu: καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθεν γένωνται. *Sine uallo Luciliano*]forte,ut aperte intelligant: quia non ſcripta ſunt obſcure: quo ſe qua ſi uallo ſaepe muniuit Lucilius,poeta maledicus. *Cum*] M.Antonium: cui & in 2.Philipica per contumeliam obijcit,ſuſcepiſſe eum liberos ex Q. Fadij,libertini hominis,filia.quem hic Caium legimus,ibi Quinctum:ut alterutrum ſit mutandum. *Illis triumuiris*] hoc ſine epiſtola Attici non licet nobis diuinare. *Niſi facete*] ſubaudi,ſcripſiſti de triumuiris. *Leges Sexto,*] meam in Antonium orationem leges Sex.Peducaeo, qui mihi unus mille hominum loco eſt: ut ep.5.lib.2. Quid Cato ille noſter,qui mihi unus eſt pro centum millibus?Magni autem pōderis fuiſſe Sex. Peducaeum apud Ciceronem,patet ep.1.lib.x.& 13.lib.15. *Caleni*] cauebis,ne, dum leges meam orationem,Q. Fufius Calenus,aut Cn.Matius interueniat.uterque enim Antonio amicitia coniunctus. Caleni etiam orationem pro Antonio bene longam,& contumelioſam aduerſus Ciceronem recitat Dio lib. XLVI. Matium uero,quem Caluenam uocat,ut etiam epiſt.4.lib.14. amicum Antonio fuiſſe,inimicum Bruto & Caſſio, hoc eſt libertatis & reip.patronis,docet ipſius epiſtola in fa.ep.28.l.XI. *Epiſtola longiſſima quaeque optima*] idē de Demoſthenis orationibus ſolitū dicere,tradit Plutarchus. *Quo Rubriana*] ita nunc corrigam,quae a te ſunt in meo libro animaduerſa,ut antea correxi quae de Rubrio ſcripſeram, nō ut q̄ de Scipione, Attico.n.iā antea monenti ut de Ru

brio ſcripta emendaret, Cicero paruerat: de Scipione, non item. *Et de laudibus Dolabellae,*] & te ſuadente partem tollam earum laudum, quibus Dollabellam or naueram. *Eum contra ciues*] mihi, praeter obſcuritatẽ ſententiae, etiam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis, ſuſpicionem afferunt de mẽdo. in utroque enim ſcriptum animaduerto, Eum per contra ciues. placet, quod alijs, Eum ter contra ciues. hoc ſenſu: Videor Dolabellam in Philippica 11. laudare: ſed bella εἰρωνία eſt. nam re uera uitupero: ſiquidem eum ter in acie ſta tuo contra ciues, cum dico interfuiſſe omnibus bellis ciuilibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. Philippica 2. *Indignius eſſe*] de Antonio loquitur; quem uult indignum uita uideri, ſic inquam indignum, quam quod maxime. *πεπλογραφίαν Varronis*] Varro clarorũ uirorum nomina in unum librum cõgeſſerat, eumq. inſcripſerat, πεπλογραφίαν: quod Athenienſes (auctores ſunt Euripides in Hecuba, Harpocration, alij) in peplo eos, qui aliquid fortiter geſſiſſent, expingere conſueuerãt. & Porphyrius ab Ariſtotele ſcriptum commentarium tradit, Pepli nomine inſcriptum; quo commentario & nauium, quae ad Troiam profectae eſſent, numerũ, & ducum genealogias perſequebatur. *ἡρακλείδειον*] aliud Varronis opus. ἡρακλείδειον autem appellat, uel quia de re p. (Heraclides enim Ponticus de rep. ſcripſerat, ut eſt ep. 19. lib. 13. & ad Q. fr. ep. 8. lib. 3.) uel quod egregie ſcriptum, ut quaſi Heraclidis opus uideri poſſet. *O Tite*] librum de Senectute: cuius initium eſt, O Tite, ſi quid ego &c. uide ep. 3. *ταξιάρχης*] princeps gladiatorum. nominat eoſdem ſecunda in Antonium, his uerbis: Cum duos ſecum Anagninos haberet, Muſtelam, & Laconem: quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Et Philipp. XII. Nolite ne Tirones quidem, Numiſios, & Muſtelas, Saxas ue contemnere. Et XIII. eundem nominat. Reſpondet Attico, nomina Anagninorum, quos ſecum Antonius haberet, ſcire cupienti.

cupienti. legerat illud fortaſſe in 11. Philip. Cum duos Anagninos ſecum haberet: & rogauerat, quinā eſſent. in quo niſi me coniectura fallit, abundare crediderim in ea oratione Muſtelae, & Laconis nomina: cum Atticus ea quaeſierit. *Laco*] Lento, non Laco, nominatur in Philipp. x1. x11. bis, & x111. bis. *Abſolui duobus*] quatenus de officio Panaetius ſcripſit, (ſcripſit autem tribus libris) ego duobus abſolui. in tertio deinde libro quaeſtionem illam explicauit, qui diſcerni poſſet officium; cum id, quod ſpeciem haberet honeſti, pugnaret cum eo, quod utile uideretur: quod Panaetius cum promiſiſſet ſe eſſe dicturum, non perſoluerat. ante, Abſoluit, legebatur: itaq. eſt in antiquis quoque libris: nos tamen, Abſolui, ſententia poſtulante. *Qualis cauſſa Reguli*] M. Atilio Regulo utile fuit Romae manere, honeſtū ad Carthaginienſes redire, ſicuti diſcedens iureiurando promiſerat. hoc exemplum pleniſſime in 3. de officijs. *Poſidonius*] Panaetij diſcipulus, Rhodius philoſophus, e Stoica diſciplina. *Dilucide*] ſcripſiſti. *De iſtis*] fortaſſe rectius hoc modo: Ita ne in L. Brutum deſciſcis, qui ſcilicet antea pro eo ſentire uidebaris? *Iterum rēp. ſeruarem:*] ſeruauerat enim antea, cum Catilinae cōiurationem in ſuo conſulatu oppreſſit. *αἴδεσθεν*] ſignificat, neque ſe ſuſcipere quod Octauius uellet, periculi metu: neque abnuere, propter pudorem: quemadmodum ij, quos e Graecorum exercitu Hector in certamen prouocauerat. lib. 6. ep. 1. *Kalendis Ian.*] quo die nouis conſulibus magiſtratum ineuntibus de rep. refertur. *Erit*] Octauius. Nam ut ſenatus kal. Ian tuto haberi, ſentētiaeq. de ſumma rep. libere dici poſſēt, de praeſidio prius erat uidendum: qua de re tribunos pl. uerba feciſſe, patet in extrema 3. Philippica. *Stipulationes*] eos, qui ſtipulatione ſe daturos eſſe pecuniam ſpondent. uult enim, opinor, e ſuis praedijs aliquod ab Attico uendi. *Catinam &c.*] Catinenſium ſuffragijs, item Tauromeniorum, & Syracuſanorum, aſſequi ne-

ſcio quid in Sicilia Valerius interpres cupiebat. ep. 10. lib. 1. *Gratioſum*] in ſuffragijs. *Noſtriq. familiares*] a quaeſtura ſua Sicilienſi. *Publice*] ad Catinenſes, Tauromenienſes, Syracuſanos. *Aut mihi nomina mitteret*] quaſi dicat: Si uti nollet eis litteris, mitteret mihi nomina gratioſorum. *Balbus ad me*] ſcripſerat. *Neque Torquati:*] ut in noſtro libro, item eſt in duobus ſcriptis, Caualcantis, & Beſſarionis. Placeret: Me de Torquati negotiolo ſciturum puto. uel, ut alij emendarunt, Deq; Torquati negotiolo ſciturum puto. *Quam ualde eum amaret*] Quinctum, filium ſuum.

EPISTOLA. XI.

Muginaris,] nihil explicans differs. *Cepi conſilium domeſticum*] hoc conſilium cepi, ut Romam uenirem. *Intercluderer*] aduentu Antonij ad urbem. *Poteſt*] ad rationem coniecturae ſuae. ut ego, inquit, opinor, Antonius ad urbem iam aduentat. *Tecum potius*] ſubintellige, Romae ſim. *Negotia ſalſa*] facere ſcripſiſti ab ἠρακλειδείῳ Varronis: meq. ea pars litterarum tuarũ ita delectauit, ut nihil unquam magis. ep. 8.

EPISTOLA. XII.

δολιχὸν πλόον] reſpexit ad Homeri uerſum, quem infra paullo poſt recitabimus. Dicit autẽ, δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας. quia rurſus nauigare in Graeciã cogitabat, ſi armis ualeret Antonius: ideoq. ep. 8. Vereor, ne ualeat Antonius: nec a mari diſcedere libet. Απροσδιόνυσον] ab ſurdum, alienũ a re. *Conſilium petieram*] quid mihi eſſet agendum, manendum ne Arpini, an propius accedendum, an ueniendum Romam. ep. 7. & 9. παρ' ἠνεμόεντα] Neſtoris uerba ſunt Odyſſeae libro 3. Telemacho narrantis reditum Graecorum a Troia. Scripſerat autem Atticus, qua uia Cicero, proficiſci Romam tuto poſſet. ualde enim Antonium timebat, ut ſignificat ipſe epiſt. 8. & eam rationem itineris, ab Attico deſcri-

ptam, Homericis uerbis Cicero deſignat.poetae uerſus hi ſunt.

,, ὀψὲ δὲ δὴ μετὰ νῶϊ κίε ξανθὸς Μενέλαος·
,, ἐν Λέσβῳ δ᾽ ἔκιχε δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας,
,, ἢ καθύπερθε Χίοιο νεοίμεθα παιπαλοέσσης,
,, νήσου ἐπὶ Ψυρίης αὐτὴν ἐπ᾽ ἀριστέρ᾽ ἔχοντες,
,, ἢ ὑπένερθε Χίοιο παρ᾽ ἠνεμόεντα Μίμαντα.

Quod aũt Cicero & Mimanta,& Pſyriam in hũc locũ tranſtulit,non ea ipſa intelligit loca, (non enim Atticus ad eam nauigationem hortabatur, ſed ut Antoniũ uitaret ad urbem uenientem) ſed quaſi per iocum uſurpauit Homeri uerba,non diſſimili ſententia. *Appiam*] uiam. *Dimitterem*] litteras: qua de cauſſa, non ſcribit,ſed reijcit Atticum ad Tironis ſermonem. *Pares:*] ſi pares copijs ſunt Antonius,& Octauius,Romae tibi cenſeo manendum.ipſi enim inter ſe aliquan diu pugnabunt:intereaq; periculi expertes erimus. ſin ſuperior alteruter eſt;diſcedẽdum. utercumque enim ualeat,latius periculum manabit, & primo ad nos, (ſe ipſum,& alios intelligit, qui remp. fortiter defenderant) deinde ad omnes communiter, ideoq. etiam ad te,quamuis reip.adminiſtratione ſemper abſtinueris. *Sin*] hic particula,Sin,ualet Sin aliter; ut illud apud iocoſum laudatorem obſceni dei:

,, Donec proterua nil mei manu carpes;
,, Licebit,ipſa ſis pudicior Veſta.
,, Sin; haec mei te uentris arma laxabunt.

EPISTOLA XIII

In Telluris,] templo.quo in loco decretum eſt, ut, quae Caeſar ſtatuiſſet,decreuiſſet, egiſſet, rata manerent. *Poſtridie*] dixit ſe Romae fore poſtridie quam Puteolis diſceſſiſſet. *Vt pedetentim*] ut in conſilio capiendo ne properem.Et hoc monebat Atticus, quia Cicero iam illud iterum rogauerat, quid ſibi eſſet agẽdum, manendum Arpini,an propius accedendum, an eundum Romam.ep.1.& 9. *Aliter cogitabam*] nolebam

diutius

diutius animi pendere, ſuſpenſus in deliberando: ſed parebo tibi, qui me mones, ut pedetentim. *Nec me Philippus*] monuerat Ciceronem Atticus ut Philippum & Marcellum imitaretur, nihil propere agentes. habebat autem L. Philippus in matrimonio Atiam, Octauiani matrem, C. Marcellus Atiae filiam, Octauiani ſororem. oratione 3. in Antonium. *Alia enim &c.*] licet illis quieſcere: aut, ſi non licet, licere tamen uidetur. non enim ab illis eadem exſpectantur, quae a nobis, qui tantas res pro rep. geſſimus. *Et ſi non eſt*] quaſi dicat: reuera omnium ciuium eadem ratio eſt, (remp. enim tueri aeque omnes debent) ſed diuerſa tamen uidetur eſſe, cum aliud a me poſtuletur pro anteacta uita, aliud a Philippo, & Marcello. ita quieſcere illis licet, mihi non licet. *Sed in iſto iuuene*] dolet, ꝙ ſibi, remp. defendere cupienti, non ſatis praeſidij ſit contra Antoniũ in Octauiano admodum adoleſcẽte. *Ne id melius ſit*] quam eſſe, ubi nunc ſum, in Arpinati. *An hoc*] an potius ſuades, in Tuſculanum prius ueniam, quam Antonius in urbem. *Quod Graeci καθῆκον.*] pertinet hoc ad inſcriptionem librorum de officijs. ep. 6. *Male narras:*] quod mortuus ſit nepotis filius. Idem ualet illud epiſt. 1. lib. 15. O factum male de Alexione. Bene narras, & male narras, eleganter dicimus; illud, cum iucundam rem audimus; hoc, cum moleſtam. exempla maxime apud comicos. *Non ingratum*] eius enim cauſſam Cicero defenderat: ut in epiſtola ad Marium, Dirupi paene me in iudicio Galli Caninij. *Nihil eſt, quod hortere*] ut mittat, quae ab illo petieram, τὰ κεφάλαια, ex Poſidonij libro excerpta. ep. 6. *Quinctus tui patris nepos*] hoc dicit: Quinctus ſororis tuae filius ſcribit ad Marcum filium meum. Et utitur, ut interdum ſolet, circuitione. *Ex nonis ijs, quibus nos magna geſsimus.*] ex nonis Decembribus: quo die Lentulum, Cethegũ, aliosq; ex coniuratione Catilinaria, lictori tradidit necandos. Ex nonis igitur Decembribus, ubi aedilitatem plebis inierit.

inierit. nam de tribunatu plebis; non eſt, ut intelligere poſſimus. cuius primus dies non erat nonae Dec. ſed IV. id. Dec. ut Liuius & Dionyſius affirmant. quod ſi tribunatus pl. non eſt; quid praeter aedilitaté eſſe poſſit, nõ diſpicio. nam ceteri magiſtratus kal. Ian. inibantur. quod ex Plutarcho & alijs conſtat. Veri autem ſimile eſt, cum aediles plebis ideo creati ſint, ut tribunorum plebis tamquam miniſtri eſſent, quod a Dionyſio traditum eſt, eos ijſdem fere diebus inijſſe magiſtratum, quibus tribunos; ut ijs, qua de cauſſa initio ſunt inſtituti, praeſto eſſe poſſent. nec uero de alio magiſtratu crediderim intellexiſſe Ciceroné actione prima in Verrem, cum dicit, P. Sulpicius, iudex triſtis & integer, nonis Dec. magiſtratum ineat neceſſe eſt. nam tribunatus plebis eſſe nõ poteſt, de quo proxime iam métioné fecerat. qué locum Pedianus interpres, numquam, ut opinor, ita explanauit, ut in poſterioribus libris, qui & in aedibus noſtris, & apud alios impreſſi ſunt, habetur nam poſt illa Ciceronis uerba, Nonis Dec. impreſſum eſt, Hoc die tribunus pl. futurus. cum in antiquis ita ſit, Hoc dicit pl. futurus. erat autem reponendum, ut ego quidem exiſtimo, Aedilis pl. futurus. ſed hoc unum erratum libẽter condonemus ei, qui tam multa praeter ea cum primis egregie in Pediano correxit. *Aedem Opis explicaturum*] rationem exacturum ab Antonio eius pecuniae, quam ex aede Opis abſtulit, a Caeſare depoſitam. & eſt, Explicaturum, palam facturum, quid in Opis aede pecuniae fuerit, eamq. repet turum. uide in Philipp. 2. *Sexti iudicium*] quid iudicet Sex. Peducaeus de oratione mea in Antoniũ. ep. 10. Tu uero, inquit, leges Sexto, eiuſq. iudicium mihi perſcribes.

EPISTOLA. XIV

Alexim uideor agnoſcere.] Alexidis manum in tuis epiſtolis agnoſco. erat autem Attici amanuenſis. ep. 2. l. 7. & 11. lib. 21. *Si me non improbiſsime &c.*] qui cum mihi pecuniam deberet, & de ſolutione affeueranter quo

tidie promitteret;diu uarijs excuſationibus ludificãs, ad extremũ, ne nummo quidem perſoluto,in Syriam profectus eſt.ep. 13.lib. 15. *Remiſsior eſſem*] in exigenda pecunia. *Emptus*] ab Antonio.uide illud,Cum ſe magno aere alieno Faberii manu liberarit, ep. 18.lib. 14. *Euerterit*] qui aduerſante ſenatu legem pertulerit de eripienda Caſſio Syria prouincia. Appianus lib. 3. *Cum dies uenerit*] exigendae pecuniae. *Velim eiuſmodi ſit*] eam agendi rationem inueniamus,ut,cum agetur,non eſſe Romae nolim.nam abeſſe mallem,ſi ſumma cum illius ignominia ius noſtrum perſequeremur. nõ enim,adeſſe, noſtrae grauitatis tum eſſet. Δυσωπίαν] difficultatẽ in adſpiciẽdo,hoceſt erubeſcendi cauſſam. pudet enim magis, cum ſponſorem, quam cum ipſum debitorem appellamus. uerum, inquit, non appellabimus ipſi: procuratorẽ,noſtro noĩe qui appellet,introducemus. *Poſsumus enim &c.*]poſſumus ita rẽ agere.introducemus procuratorẽ,qui ſpõſores appellet. illi iudicio nõ diſceptabũt,ſed nos ad Dolabellae bona reijciẽt.ita & ipſi liberabũtur:& nos tũ demũ, honeſte ius noſtrũ proſequẽtes,Dolabellae re eã partẽ capiemus, quae,facta aeſtimatione,debitae pecuniae reſpondeat. *Litẽ conteſtabuntur*]rẽin iudiciũ adducent. *Illi*] Dolabellae. *Quod ſatiſdato debeat*]qđ ſi ipſe non ſoluet, ſoluere ſpõſores cogentur. *Noſtrae grauitatis*] arbitror eſſe noſtrae grauitatis,ius noſtrũ ita perſequi,ut ne cũ ſumma Dolabellae ignominia.certe. n. ſumma eſſet ignominia,ſi,non appellatis ſpõſoribus,abſentis bona auctioni ſubiecta ſtatim uenderemus.primo igitur per procuratorem ſponſores appellemus:deinde ius noſtrũ perſequamur: quod tum quidem cum illis aliquanto minore fiet ignominia. *Et non dubito*] & Caualcantis, & Beſſarionis duo perantiqua exẽplaria negatiuã tollunt,quam tamen retinet ſententia. itaque uel, Et non dubito,ut eſt in uulgatis libris;uel,Haud dubito,legendum crediderim;ut,quam minime poſſumus, a uetere

ſcri

ſcriptura diſcedamus. eſt enim in duobus illis, Et dubito. *Iſte puer.*] Octauianus. *Quae concio?*] in ea concione Octauianus res geſtas patris Iulij in memoriam populo redegit: Antonium accuſauit: milites, qui ſe ducem ſecuti eſſent, laudibus ornauit; ſeq. una cũ ijs ita aĩatum eſſe dixit, ut obſequi ad oĩa, & inſeruire patriae uellet. haec aũt in tẽplo Caſtoris, & Pollucis, cũ ei Ti. Canutius tribunus pl. Antonio infenſus, cõcionẽ aduocaſſet. Dio lib. XLV. & Appianus l. 3. *Ita ſibi parentis honores conſequi liceat*] ut patriae defenſionem ſuſceperit. *Et ſimul dextrã intẽdit ad ſtatuã*] p parẽtẽ iurauit, manu ſtatuae illius ĩpoſita. μηδὲ σωθείην] ne ſim ſaluus, ſi quis umquã tã egregie cõcionatus eſt. *Caſcae noſtri tribunatum:*] uix. n. puto fore, ut Octauianus Caſcã, parentis ſui percuſſorem, gerere tribunatum patiatur. Hoc & M. Antonius in epiſtola, quam recitat Cicero Philippica XIII. Octauiano, & Hirtio Panſaeq. conſulibus exprobrat: In Syriam inquit, Caſſium miſiſtis. Caſcam tribunatum gerere paſſi eſtis. *Veteranorum*] qui Octauianum ſequebantur. ep. 9. *Ante kal. Ian.*] quo die ſenatu a nouis conſulibus coacto, ſuam ueteranorumq. cauſſam magnopere cupiebat Octauianus commẽdari. id quod poſtea factum, declarat Philippica v. *Nihil opus eſt*] nam ante kal. Ian. quo die magiſtratum noui conſules erant inituri, s. c. fieri pro Octauiano nullum poterat, conſule Antonio eius inimico. *Ante idus Dec.*] uidebimus, num Caſcam, unum ex tyrannoctonis, tribunatum pl. gerere patiatur. quod cum paſſus eſſet; exprobrauit, ut iam oſtendimus, Antonius in epiſtola. *In Caſca*] in Caſcae tribunatu uoluntatem Octauiani ante idus Dec. perſpiciemus. *A Sex.*] Peducaeo: cuius exſpectabat iudicium de oratione ſua in Antonium. ep. 10. & 14. *Cum enim tanta reliqua ſin,*] cum ſupra id, quod debemus, tantum habeamus in omnibus. ſed reliquorũ nomine quid ſignificetur, plenius ep. 17. l. 15. ad illud: Cũ ex reliquis abundare debeã. & ep. 2. Cũ reliqua ſatis

apta ſint ad ſoluendum. *Ne Terentiae quidem*] cui ſa tisfieri quamprimum uolebam. cum enim multis deberet, in primis tamen Terentiae numeratum cupiebat. & ep. 15. lib. 15. Terentiae uero, inquit, quid ego dicã? etiam ante diem, ſi potes. H-S XXII] quae Montanus, qui Ciceroni filio comes Athenas erat profectus, Planco debebat. ep. 50. lib. 12. *Vti de ſuo*] ut H-S illa XXII ſoluerentur de ſuo, detracta uidelicet de ea ſumma, quã illi in annuũ ſumptum praeſtituimus. *Liberaliſsime*] de meo, inquit, me eſſe ſoluturum promiſeram, nõ de penſione Ciceronis, ut ipſe petierat. *Non modo*] nõ modo non hoc Eros fecit, quod ei mandaueram. *Aurelius*] qui Montani abſentis nomine Romae ſoluit. *Cocceij reſponſum*] Cocceius, unus ex procuratoribus Dolabellae in Syriam profecti, Attico pecuniam Ciceronis nomine petenti ita reſponderat, ut ſperandum non uideretur. *In ipſam flammam*] publicarum contentionum. *Priuatim*] aere alieno oppreſſum. *Publice*] reip. cauſſa. *Perturbato animo*] perturbatus animo cum eſſem, ceteris de rebus, quas ad me ſuauiſſime ſcripſiſti, reſcribere, ut conſueuerã, non potui. *Vt me expediam*] aere uidelicet alieno. *Qui minus*] cur ego iſtic aeque tuto eſſe non poſſim, atque eſt Marcellus? Hic autem, ut ſupra diximus,, Octauiani ſororẽ habebat in matrimonio. *Non id agitur*] non de hoc laboro, ſed de aere alieno, ut uides.

EPISTOLA . VLTIMA

Occupatione iſta:] de re Buthrotia. *L. Planco praet. des.*] uel tollenda praenominis nota, uel legendum, Cn. Planco. qui fuit Lucij frater, & hoc anno praetor erat deſignatus: inſequẽti enim praeturam geſſiſſe, planum fit ex epiſto'a Lucij Planci ad Ciceronem, in epiſtolis fam. ep. 17. l. 9. nam L. ipſe cum D. Bruto a Caeſare conſul fuerat deſignatus poſt Hirtium & Panſam, anno uidelicet, qui eſt proximum ſubſecutus. *Proſcriptum*] a Caeſare, quod Buthrotij pecuniam imperatam

tam

tam non ſoluerent. *Libellum*] quo libello petebat a Caeſare, ut agrum Buthrothium liberaret: Butrotios enim, quod reliquum pecuniae deberent, intra certam diem ſoluturos. *Pecuniam reliquam*] nam imperatae pecuniae partem iam antea ſoluerant; reliquae ſolutionem cum different, Caeſar eorum agrum proſcripſerat. *Decretum*] quo Caeſar Buthrotium agrum liberabat. *Ei negotio*] agro Buthrotio diuidendo. *Praeſentium*] qui diuiſionem agri Buthrotij praeſentes petebant. *Cum mare tranſiſſent,*] Buthrotum enim profiiſcentibus mare tranſeundum erat. uide ep. 19. lib. 15. de agripetis. *Cauſſas conſules cognoſcere*] poſt interitum Caeſaris factum eſt s.c. in aede Telluris, ut, quae Caeſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata eſſent: earumq. rerum cognitio conſulibus data. epiſt. 15. *Probauerunt cauſſas*] mallem, Cauſſam: ut ſubaudiatur, Buthrotiam. *Ad te litteras*] ut ijs, qui tecum mare tranſiſſent, agrum Buthrotium ne diuideres. *Et lex*] quia praeter s.c. etiam lege negotium conſulibus eſt datum, ut de actis Caeſaris cognoſcerent. epiſt. 15. *Conſulum decretum*] quod enim Caeſar in cauſſa Buthrotia nobis poſtulantibus decreuerat, id poſtea conſules Dolabella & Antonius decreto probauerunt. *Res ſolum familiaris*] nummos enim Caeſari numerauerat de ſuo pro agri Buthrotij liberatione. quod niſi conſequeretur, eos nummos a Buthrotijs exigere non potuiſſet. *Vt ſupplex ad te uenirem:*] iocatur in Capitonem, haud magnae auctoritatis hominem: cum dicat, numquam ſe futurum putaſſe, ut illius opera ualde ageret. Et eſt C. Ateius Capito, de quo epiſt. 33. lib. 13. & fam. ep. 29. lib. 13. *Agrarÿ.*] qui mare tranſibant, ut ſibi ager diuideretur. *Plancum dederunt*] haud aliter ſcriptum eſt in antiquis libris: me tamen in hanc opinionem ratio ipſa perducit, ut legendum credam, Litteras ad Plancum dederunt. uideo enim ita ſcriptum ſupra: Conſules probauerunt cauſſas ſine ulla dubitatione, ſeq. ad te litteras

daturos

daturos eſſe dixerunt. *Quorum intereſt*,] ad quos ex Caeſaris actis uel utilitas, uel honor peruenit. *Otij cauſſa*] magna enim orietur omnium rerumque perturbatio, ſi ea, quae Caeſar egit, in dubium uocarentur. *Officij tui*,] ex ipſa ſententia perſpicuum fit, Officij ſui, legendum. ueteres tamen libri, Tui.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IN · ATTICI · VITAM SCHOLIA PAVLI. MANVTII

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMMANUELE ROMA

IN antiquiſſimo libro eruditiſſimi uiri, acerrimoq. iudicio praediti, Oberti Giſanij, ante hanc Attici uitam leguntur haec uerba: Ex libro Cornelii Nepotis de Latinis hiſtoricis. *Pomponius Atticus*] praenomen omiſit; eſt enim hic T. Pomponius Atticus. In Giſanii libro legitur praenomen, T. *Ab origine ultima*] hoc dicit, quia Romani multi ex diuerſis Italiae locis originem ducebant: Pomponiae uero gentis in ipſa urbe Roma origo prima fuit. *Stirpis Romanae generatus*] notãdũ genus loquẽdi, Stirpis Romanae generatus; quod ego non ſane libenter imitabor. Si dixiſſet, E ſtirpe Romana generatus, erat uſitatius. fortaſſe, Generatus, gloſſema fuit. *Perpetuo*] ſenator enim numquam fuit, nec honores appetiuit. cauſſam Nepos infra exponit, his uerbis: „ Honores „ non petijt, cum ei paterent propter uel grariam, „ uel dignitatem; quod neque peti more maiorum, „ neque capi poſſent conſeruatis legibus, in tam effuſis „ ambitus largitionibus, neque geri ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. *Equeſtrem obtinuit dignitatem*] non igitur in ſenatore tantum, ſed etiam in equite dignitas, uerum in ſenatore maior: itaque ſenatorius ordo Maior appellabatur, Minor equeſtris. *Patre uſus eſt diligente*] in qua re diligẽte? utrũ in re domeſtica, an in filio litteris & bonis artibus inſtruẽdo? malim omnino ad filiũ referri, propter uerbum, Vſus eſt; &, quia ſequitur, Indulgente; quod neque pater filium negligeret, nec tamen in

eum eſſet acerbior. *Vt tum erant tempora, diti*] cum Nepos haec ſcriberet, maiores erant ciuium Romanorum diuitiae, quam uiuente Attici patre: propterea dicit, Vt tum erant tempora. maiores autem fuiſſe diuitias, & inde luxum emerſiſſe, idem Nepos apud Plinium lib. IX. cap. 39. oſtendit his uerbis: Me iuuene, uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uenibat, nec multo poſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quae in libras denarijs mille non poterat emi. Hac Lentulus Spinther, aedilis curulis, primus in praetexta uſus improbatur: qua purpura quis non iam, inquit, tricliniaria facit? Dibapha tunc dicebatur, quae bis tincta eſſet, ueluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes paene commodiores purpurae tinguntur. Attici patris diuitiae quae fuerint, infra cognoſcitur, cum ait Nepos: Tanta uſus eſt moderatione, ut neque in H-S uicies, quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit, neque in H-S centies affluentius uixerit, quam inſtituerat. *Omnibus doctrinis*] quibus? rhetorica, hiſtoria, poetica, fortaſſe & mathematicis: quamquam hoc apud Graecos uſitatius. Grammaticam uero cur neceſſariam fuiſſe credamus, cum Latina lingua tum omnes uterentur, & eo quiſque meliore, quo melius loquerentur ij, a quibus eſſet educatus? itaque de C. Curione proditum eſt, ex domeſtica tantum conſuetudine bonum oratorem fuiſſe. & de Gracchis fratribus ita ſcripſit Cicero in libro de claris oratoribus: Legimus epiſtolas Corneliae, matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in ſermone matris. *Impertiri*] accommodato uſus eſt uerbo ad puerilem aetatem, quae particeps quidem fieri omnium doctrinarum poteſt, plane uero eas conſequi nequaquam poteſt. *Oris, & uocis*] quae duo maxime gratiam oratori conciliant. Gi-

ſanii

fanii liber Oris, atque uocis. *Celeriter acciperet*] cum, Celeriter, magis congrueret, Arriperet: & ita
„ Cicero locutus in oratione pro Comoedo: Quo
„ quiſque eſt ſolertior, & ingenioſior, eo docet iracundius, ac laborioſius. quod enim ipſe celeriter
„ arripuit, id cum tarde percipi uidet, diſcruciatur.
„ & de Senectute: Graecas litteras ſic auide arripui,
„ quaſi diuturnam ſitim explere cupiens. *Pueritia*] liber Gifanij, In pueritia. recte. *Generoſi*] genere illuſtres, claris parentibus, & familijs nati. nam Atticus, qui & patre, & maiores equites tantum habuerat, non geſtis magiſtratibus claros, generoſus
„ non erat. Sic infra: His rebus effecit, ut M. Vipſa-
„ nius Agrippa potiſſimum eius diligeret affinitatē,
„ praeoptaretq. equitis Romani filiam generoſarum nuptijs. *L. Torquatus*,] Manliae gentis, qui conſul fuit cum L. Cotta biennio ante Ciceronem conſulem. nominatur infra. *C. Marij filius*] qui, Praeneſte a Lucretio Offella obſeſſus, deſperata ſalute ipſe ſibi manus intulit. Gifanij liber, C. Marius filius. & ſane antiquus loquendi modus. *Sic ſibi deuinxit*] abeſt uerbum Sibi a Gifanii libro. *P. Sulpicij*] clari oratoris, quem Cicero loquentem induxit in libris de Oratore. *Interfectus*] cum de abrogando Syllae, Mithridaticum bellum gerenti, imperio legem ferret. *Illius periculi*] quod Sulpicii omnibus & amicis, & propinquis imminebat a uictore Sylla. *Seruio*] praenomen familiare Sulpiciorum. Hic ueteres libri habēt, M. Seruio: quod mendoſum uidetur; cum duo praenomina ſimul eſſe non poſsint: niſi ſi hoc quaſi priuilegium fuit eorum Sulpiciorum, quibus praenomen eſſet Seruius. nam ueteres nummi reperiuntur, ſic inſcripti. L. SERVIVS. RVFVS. Cognomen autē Sulpiciae gentis, Rufus, eſſe, oratio nona in Antonium declarat. *Cinnano tumultu*] poſt obitum C. Marii ſeptimum con-

ſulis. *Obſequendi*] ſeruiendi, nam & Cicero, Obſe qui ualetudini, & Seruire ualetudini, dixit. *Hoſtem iudicatum*] a uictore Sylla, urbem obtinente. *Magnam partem fortunarum*] quippe qui, praeter Ardeatinum, & Nomentanum, ruſticum praedium in Italia nullũ habuerit. mobilia uero trãſjci facile poſſunt. *Praeter gratiam*] qua ualebat adoleſcentulus. *Verſuram facere*] mutuam pecuniam ſumere, quae cum fenore poſtea redderetur. Vſuram facere, antea mendoſe. *Neque eius condicionem aequam haberent*] pecuniam enim non niſi iniquo fenore poterant inuenire. *Ipſe ſe interpoſuit*,] ipſe pecuniã
„ dedit Athenienſibus. Infra: Ille ſe interpoſuit,
„ pecuniamq. ſine fenore, ſineq. ulla ſtipulatione cre-
„ didit. *Qui modus*] male in quibuſdam libris, Modius, legitur. nam, cum Nepos Romanam menſuram ad Graecam redigere uellet, Qui modus menſurae, inquit, ideſt qui ſex modii Medimnus Athenis uocatur. quod ſi, Modius, legatur, uidebitur hoc dicere, modium Athenis Medimnum appellari: quod falſum eſſe conſtat: nã Medimnus Atticus ſex modios capit. quod Suidas (ut alios omittam) plane docet. Gifanij liber. Septem modii tritici, habet diſtincte. *Communis infimis*] humanitate. *Par principibus*] grauitate, quae sũma laus eſt, diuerſam perſonam ſuſcipere pro ratione temporum, atque hominum. *Amitti ciuitatem Romanam alia adſcita*.] quod uerum eſt, ut intelligitur ex oratione pro Balbo. Alia adſcita, pro, cum adſciſcitur cum aſſumitur alia. Vſitatius uidebatur, In aliam adſcito. adſciſcimur enim nos in ciuitatem, non ciuitas
„ adſciſcitur: & Cicero pro Archia, Perficiam, in-
„ quit, ut hunc A. Licinium non modo non ſegre-
„ gandum, cum ſit ciuis, a numero ciuium, uerum
„ etiam, ſi non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe. Et
„ pro Balbo: Modo adſciſcatur ab ea ciuitate, cuius

„ eſſe ſe ciuitatis uelit. *Phidiae*] Athenienſi. Memini, cum homo doctus legendum putaret, Piliae: quae fuit uxor Attici: cum nulla ſit mutationis cauſſa. nam & id, quod ſequitur, Hunc enim in omni procuratione reip. actorem, auctoremq. habebãt; ad Phidiam potius, quam ad Atticum, referri debet: & uxorem Atticus duxit aliquanto poſt quam Romam remigrauit. *Habebant*] habebat, legendum putat Giſanius, ut ad Atticum referatur. *Munus fortunae*] quod poteſt omnibus contingere: itaque optandum potius, quam laudandum. quod uero ſua prudentia Atticus effecerit, ut nobiliſſimae omnium ciuitati cariſſimus ante alios unus eſſet: id ſumma laude dignum. *Domum:*] cum in patria multi non habitauerint. *In eam ciuitatem*] Athenas. *Antiquitate,*] ideo Αυτόχθονες, ideſt indigenae, Athenienſes dicti. Conditas autem Athenas ante urbem Romam annis fere octingentis, proditum eſt. *Humanitate, doctrina,*] epiſt. 1. lib. 6. ad
„ Torquatum: In ea urbe es, ubi nata, & alta eſt ra-
„ tio, ac moderatio uitae. Et in oratione pro Flacco:
„ Adſunt Athenienſes, unde humanitas, doctrina, re-
„ ligio, fruges iura, leges ortae, atque in omnes ter-
„ ras diſtributae putantur. Et lib. 1. de Orat. Vt omit-
„ tam illas omnium doctrinarum inuentrices Athe-
„ nas. *Vnus ante alios fuerit cariſsimus*] Giſanii liber, Vnus ei fuerit cariſſimus. *Ex Aſia*] Mithridate uicto. *Sulla*] ſic ſcribebant ueteres, non Sylla, uitantes Graecas litteras in Romanis nominibus. *Decedens*] proconſul. *Graece loquebatur,*] unde fortaſſe adeptus eſt Attici cognomen. *Tanta autem erat ſuauitas ſermonis*] Giſanii liber, Tanta autem ſuauitas erat ſermonis. *Vt ſupra nihil poſſet,*] modus loquendi: & idem ualet, Vltra. Cicero epiſt. 1. lib. 15.
„ ad Att. Oratio ſcripta elegantiſſime ſententijs, uer-
„ bis, ut nihil poſſit ultra. Giſanii liber, Vt ſupra nihil

hil poſſet addi. *Numquam a ſe dimitteret,*] addi malim, Eum,quam ſubaudiri. Gifanii liber, Nuſquam *Noli &c.*] quis probabit hunc modum loquendi,Noli uelle? cum in,Noli, includatur, Velle. *Aduerſum eos*] aduerſum factionem Marianam,in qua fuerat P.Sulpicius,Attici affinis, ut ſupra demonſtratum eſt. *Omnibus eius periculis*] Gifanij liber, In omnibus eius p. *Ex patria fugienti*] P. Clodii rogatione pulſo. *H-S c c & quinquaginta millia donauit.*] ſcutatorum ſeptem millia, & quingentos. *Tranquillatis*] Sulla rerum potito. Cicero in Topicis: Vt aut perturbentur animi,aut tranquillentur. *L.Torquato*] Attici familiariſſimo,ut ſupra. *Quem diem*] Quem diſcedentem,poſtulare ſententia uidetur. *Q. Caecilium,*]epiſt. 1.lib. 1.ad Att. *Familiarem L. Luculli,*] qui Mithridatem, Tiganemq. uicit. Valerius Max. lib.7.cap.9.hunc Caecilium,ait, cum ſemper oſtendiſſet,uelle ſe heredem relinquere L.Lucullum,Atticum reliquiſſe, praeter opinionem omnium: ſed eius cadauer populum Romanũ reſte circumdatum, per uiam traxiſſe. *Teſtamento adoptauit,*] propterea praenomen, & nomen ab eo ſumpſit Atticus.Vide inſcriptionem epiſt.20.lib.3. ad Attic. *Ex dodrante.*] dodrans nouem unciae ſunt,ideſt nouem aſſis partes:&,ut As pro tota hereditate capitur,unde dicimus,Heres ex aſſe; ſic Dodrans pro nouem hereditatis partibus. *Centies H-S*] centies centena millia nummum,ideſt, ſcutatorum trecenta millia. *Soror Attici*] Pomponia, de cuius moribus uide in epiſt. 1. lib. 5. ad Attic. Cum ea poſtea Quinctus diuortium fecit.ut in ep. 13.lib. 14. *Id quod erat difficillimum,efficiebat,ut,inter quos tantae laudis eſſet aemulatio, nulla intercederet obtrectatio,eſſetq. talium utrorum copula.*] Simile illud infra: Hoc quale ſit,facilius exiſtimabit is,qui iudicare poterit,quantae ſit ſapientiae, eorum retinere

uſum,

„ uſum, beneuolentiãque, inter quos maximarum re
„ rum nõ ſolum aemulatio, ſed obtrectatio tanta in-
„ tercedebat, quantam &c. *Ciuilibus fluctibus*] ma
ritimae tempeſtati adminiſtrationem reip. confert. *More maiorum*] ſine fuco, & fallacijs. epiſt. 1. lib. 1.
„ ad Att. Prenſat unus P. Galba, ſine fuco, & fallacijs,
„ more maiorum. *Effuſis ambitus largitionibus*] Giſanii liber, Effuſi. *Neque geri*] Neque rep. Giſanij liber. *Ad haſtam publicam numquam acceſſit,*] bona ciuium Romanorum publicata, quae ad haſtam in auctione ueniebant, numquam emit. *Neque praes, neque manceps*] Praes eſt, qui, a magiſtratu interrogatus, praeſtaturum ſe promittit; Mãceps, qui a populo aliquid emit, aut conducit. Varro, Feſtus. *Neminem ſuo nomine, neque &c.*] Giſanij liber, Neminem neque ſuo nomine, neque &c. *Iudicium nullum habuit.*] opinor dici, iudicem inter litigantes Atticum numquam fuiſſe. *Praefecturas delatas*] praefecturas fabrum, quae deferebantur honoris gratia. *Ne tum Q. quidem Cicerone*] ſororis ſuae uiro. *In Aſiam,*] quam poſt praeturam Quinctus per triennium adminiſtrauit. *Eius obſeruantia*] cum aliquem obſeruaret. *Vſus eſt aetatis uacatione,*] per aetatem licuit ei eſſe otioſo. *Neque quoquam ſe mouit*] liber Giſanij, Neque ſe quoquam mouit. *Ad Pompeium*] in Graeciam. *Coniunctum*] amicitia ſibi coniunctum. *Non offendit.*] Pompeianos tamen offendit,
„ ſi uerum eſt, quod ſcripſit Cicero ep. 6. lib. 11. Num
„ quam de te ipſo, niſi crudeliſſime, cogitatum eſt. Et
„ ibidem: De Fannio conſoler te? pernicioſa loque-
„ bantur de mãſione tua. Et proxime: Omnes, qui in
„ Italia remanſerant, hoſtium numero habebantur,
Ornamentum,] ornamentum & diuitias uocat. *Quo*
„ *rum partim*] pro, Partim alii, ut Phil. 8. Cum partim e
„ nobis ita timidi ſint, ut omnem populi R. beneficio
„ rum memoriam abiecerint, partim ita a rep. auerſi,

„ ut ſe hoſti fauere praeſeferant. *Summa cum eius offenſione,*] Caeſar enim, qui domi remanſiſſent, amicorum numero ſe habiturum eſſe dixit; Pompeius, hoſtium. De bello ci.l. I. *Filium Q. Ciceronem*] liber Giſanii, Filiũ,& Q.Ciceronẽ.ut intelligatur de utroq. Quincto. *Brutos* ; Marcum,& Decimum,qui cũ C. Caſſio, M.Bruti ſororis uiro, principes cõiurationis in Caeſarem fuere. *Ad eum*] ad Atticum,propter amicitiam,quae illi cum M.Bruto ſumma erat.Giſanii liber, Ad eos. *Ille adoleſcens*] cum Caeſarem Brutus occidit, quadragenarius erat; praeturam enim gerebat:& tamen Adoleſcens uocatur. Hanc loquendi conſuetudinem & apud alios notauimus, ut in Commẽtarijs,quos in Ep.fam. compoſuimus,
„ oſtendimus. *Quam hoc ſene,*] Infra; Humani-
„ tatis nullum afferre maius teſtimonium poſſum,
„ quam quod adoleſcens idem ſeni Sullae fuerit iu-
„ cundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto. *Illius ordinis*] Giſanij liber, Eius ord. *C. Flauio,*] qui fuit poſtea praefectus opificum in exercitu Bruti. Plutarchus. Nominatur & a Cicerone in epiſtola ad Brutum. *Cum quoquam*] priuatim. *Coiturum*] in commune concilium. *Antonius*] conſul. *Prouinciarum,*] prouinciarum deſperatis rebus: ſic enim coniungo: ut ſit ſenſus: Diffiſi prouinciis, quae illis datae fuerant, in exſilium abierunt. Prouincias illis datas nominant Plutarchus & Appianus, Bruto Cretam,Caſſio Lybiam. *Dicis cauſſa*] ſic omnino magis placet, quam, Necis cauſſa. non enim Antonius & Dolabella conſules prouincias ob necem Caeſaris eis dederunt, ſed ut eis cauſſam darent ab urbe diſcedendi, ne quid ab irata plebe paterentur. nam, Dicis cauſſa,ualet, ad ſpeciem: ut uir doctiſſimus Laelius Taurellus pri-
„ mus obſeruauit. Cicero in Verrem lib. 4. Vt poſſet
„ dicere, ſe emiſſe, Archagatho imperat, ut aliquid illis,

,, illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis
,, cauſſa daret. ideſt, non ut re uera emeretur argentum, ſed ut emptum uideretur. Plinius lib. 28. c. 2.
,, Si pontifici id accidat dicis cauſſa epulanti. Arno-
,, bius initio lib. 4. contra Gentes: An ita, vt aſſolet,
,, dicis cauſſa &c. Eſt omnino obſcurus hic loquendi modus; uerum ita priſci illi Romani loquebantur.
,, nam Varro lib. 5. de lin. Lat. Et illa antiqua, inquit,
,, Dicis cauſſa. Antiquum igitur erat, Dicis cauſſa,
,, Varronis aetate. Idem infra: Dicis cauſſa fiebant
,, quaedam, neque item facta, neque item dicta ſem-
,, per. Suſpicor etiam eiuſdem eſſe generis illud pro
,, Murena: Sed an ne tu, dicis qui cauſſa uindicaueris? Quod a Iureconſultis obſcuritatis cauſſa uſurpatum, Cicero ſignificat. *H-S CM*] ſcutatorum tria millia. *CCC*] trecenta millia nummum, ſcutatorum nouem millia. *Apud Mutinam*:]obſidente D. Brutum Antonio. nota res. *Diuinus*] a diuinatione, non a diuinitate: ut infra cognoſcitur. *Augetur*]Gifanij liber, Agitur. *Hoſtis Antonius iudicatus*] maxime Ciceronis opera: cuius exſtant in illum orationes. *Italia ceſſerat*:] proelio uictus ad Mutinam a Panſa & Hirtio conſulibus, & ab Octauiano, cauſſam reip. defendentibus. *Qui aduerſarijs eius ſe dabant*,] ſic Cicero locutus in epiſt. ad M. Coe
,, lium lib. 2. Da te homini: cōplectetur, mihi crede. *Commoditatem*] Gifanij liber, Commendationē. Verum in ſpatio, quod uerſus dirimit, legitur, Vel Commoditatem. *Sequebantur*] pro, inſectabantur, ſtudio nocendi. Gifanij liber, Inſequebantur. *Fulniam*] quae fuerat vxor primum P. Clodij, Ciceronis inimici, deinde C. Curionis, qui perijt in Africa Caeſariano ciuili bello. *P. Volumnio*] praefecto fabrum Antonij, ad quem ſunt epiſtolae Ciceronis lib. 7. fam. *Praeſtiterit uadimonium*] quanto melius, ſi per ueteres libros liceat, Stiterit uadimonium.

Cum

tidie promitteret;diu uarijs excuſationibus ludificãs, ad extremũ, ne nummo quidem perſoluto, in Syriam profectus eſt. ep. 13. lib. 15. *Remiſsior eſſem*] in exigenda pecunia. *Emptus*] ab Antonio. uide illud, Cum ſe magno aere alieno Faberii manu liberarit, ep. 18. lib. 14. *Euerterit*] qui aduerſante ſenatu legem pertulerit de eripienda Caſſio Syria prouincia. Appianus lib. 3. *Cum dies uenerit*] exigendae pecuniae. *Velim eiuſmodi ſit*] eam agendi rationem inueniamus, ut, cum agetur, non eſſe Romae nolim: nam abeſſe mallem, ſi ſumma cum illius ignominia ius noſtrum perſequeremur. nõ enim, adeſſe, noſtrae grauitatis tum eſſet. *Δυσωπίαν*] difficultatẽ in adſpiciẽdo, hoc eſt erubeſcendi cauſſam. pudet enim magis, cum ſponſorem, quam cum ipſum debitorem appellamus. uerum, inquit, non appellabimus ipſi: procuratorẽ, noſtro noĩe qui appellet, introducemus. *Poſſumus enim &c.*] poſſumus ita rẽ agere. introducemus procuratorẽ, qui ſpõſores appellet. illi iudicio nõ diſceptabũt, ſed nos ad Dolabellae bona reijciẽt. ita & ipſi liberabũtur: & nos tũ demũ, honeſte ius noſtrũ proſequẽtes, Dolabellae re eã partẽ capiemus, quae, facta aeſtimatione, debitae pecuniae reſpondeat. *Litẽ conteſtabuntur*] rẽ in iudiciũ adducent. *Illi*] Dolabellae. *Quod ſatiſdato debeat*] qđ ſi ipſe non ſoluet, ſoluere ſpõſores cogentur. *Noſtrae grauitatis*] arbitror eſſe noſtrae grauitatis, ius noſtrũ ita perſequi, ut ne cũ ſumma Dolabellae ignominia. certe. n. ſumma eſſet ignominia, ſi, non appellatis ſpõſoribus, abſentis bona auctioni ſubiecta ſtatim uenderemus. primo igitur per procuratorem ſponſores appellemus: deinde ius noſtrũ perſequamur: quod cum quidem cum illis aliquanto minore fiet ignominia. *Et non dubito*] & Caualcantis, & Beſſarionis duo perantiqua exẽplaria negatiuã tollunt, quam tamen retinet ſententia. itaque uel, Et non dubito, ut eſt in uulgatis libris; uel, Haud dubito, legendum crediderim; ut, quam minime poſſumus, a uetere

ſcri

ſcriptura diſcedamus. eſt enim in duobus illis, Et dubito. *Iſte puer.*] Octauianus. *Quae concio?*] in ea concione Octauianus res geſtas patris Iulij in memoriam populo redegit: Antonium accuſauit: milites, qui ſe ducem ſequuti eſſent, laudibus ornauit; ſeq. una cũ ijs ita aĩatum eſſe dixit, ut obſequi ad oĩa, & inſeruire patriae uellet. haec aũt in tẽplo Caſtoris, & Pollucis, cũ ei Ti. Canutius tribunus pl. Antonio infenſus, cõcionẽ aduocaſſet. Dio lib. XLV. & Appianus l. 3. *Ita ſibi parentis honores conſequi liceat*] ut patriae defenſionem ſuſceperit. *Et ſimul dextrã intẽdit ad ſtatuã*] p parẽtẽ iurauit, manuſtatuae il lius ĩpoſita. μηδὲ σωθείην] ne ſim ſaluus, ſi quis umquã tã egregie cõcionatus eſt. *Caſcae noſtri tribunatum.*] uix.n. puto fore, ut Octauianus Caſcã, parentis ſui percuſſorem, gerere tribunatum patiatur. Hoc & M. Antonius in epiſtola, quam recitat Cicero Philippica XIII. Octauiano, & Hirtio Panſaeq. conſulibus exprobrat: In Syriam inquit, Casſium miſiſtis. Caſcam tribunatum gerere paſſi eſtis. *Veteranorum*] qui Octauianum ſequebantur. ep. 9. *Ante Kal. Ian.*] quo die ſenatu a no uis conſulibus coacto, ſuam ueteranorumq. cauſſam magnopere cupiebat Octauianus commẽdari. id quod poſtea factum, declarat Philippica V. *Nihil opus eſt*] iam ante Kal. Ian. quo die magiſtratum noui conſules rant inituri, s.c. fieri pro Octauiano nullum poterat, onſule Antonio eius inimico. *Ante idus Dec.*] uidemus, num Caſcam, unum ex tyrannoctonis, tribunam pl. gerere patiatur. quod cum paſſus eſſet; exprobra t, ut iam oſtendimus, Antonius in epiſtola. *In Ca-*] in Caſcae tribunatu uoluntatem Octauiani ante is Dec. perſpiciemus. *A Sex.*] Peducaeo: cuius pectabat iudicium de oratione ſua in Antonium. ep. & 14. *Cum enim tanta reliqua ſin,*] cum ſupra id, quod emus, tantum habeamus in omnibus. ſed reliquorũ ine quid ſignificetur, plenius ep. 17. l. 15. ad illud: ex reliquis abundare debeã. & ep. 2. Cũ reliqua ſatis

apta

apta ſint ad ſoluendum. *Ne Terentiae quidem*] cui ſatisfieri quamprimum uolebam. cum enim multis deberet, in primis tamen Terentiae numeratum cupiebat. & ep. 15. lib. 15. Terentiae uero, inquit, quid ego dicã? etiam ante diem, ſi potes. H-S XXII] quae Montanus, qui Ciceroni filio comes Athenas erat profectus, Planco debebat. ep. 50. lib. 12. *Vti de ſuo*] ut H-S illa XXII ſoluerentur de ſuo, detracta uidelicet de ea ſumma, quã illi in annuũ ſumptum praeſtituimus. *Liberaliſsime*] de meo, inquit, me eſſe ſoluturum promiſeram, nõ de penſione Ciceronis, ut ipſe petierat. *Non modo*] nõ modo non hoc Eros fecit, quod ei mandaueram. *Aurelius*] qui Montani abſentis nomine Romae ſoluit. *Coccei reſponſum*] Cocceius, unus ex procuratoribus Dolabellae in Syriam profecti, Attico pecuniam Ciceronis nomine petenti ita reſponderat, ut ſperandum non uideretur. *In ipſam flammam*] publicarum contentionum. *Priuatim*] aere alieno oppreſſum. *Publice*] reip. cauſſa. *Perturbato animo*] perturbatus animo cum eſſem, ceteris de rebus, quas ad me ſuauiſſime ſcripſiſti, reſcribere, ut conſueuerã, non potui. *Vt me expediam*] aere uidelicet alieno. *Qui minus*] cur ego iſtic aeque tuto eſſe non poſſim, atque eſt Marcellus? Hic autem, ut ſupra diximus, Octauiani ſororẽ habebat in matrimonio. *Non id agitur*] non de hoc laboro, ſed de aere alieno, ut uides.

EPISTOLA . VLTIMA

Occupatione iſta:] de re Buthrotia. *L. Planco praet. des.*] uel tollenda praenominis nota, uel legendum, Cn. Planco. qui fuit Lucij frater, & hoc anno praetor erat deſignatus: inſequẽti enim praeturam geſſiſſe, planum fit ex epiſtola Lucij Planci ad Ciceronem, in epiſtolis fam. ep. 17. l. 9. nam L. ipſe cum D. Bruto a Caeſare conſul fuerat deſignatus poſt Hirtium & Panſam, anno uidelicet, qui eſt proximum ſubſecutus. *Proſcriptum*] a Caeſare, quod Buthrotij pecuniam imperatam

tam

tam non ſoluerent. *Libellum*] quo libello petebat a Caeſare, ut agrum Buthrothium liberaret: Butrotios enim, quod reliquum pecuniae deberent, intra certam diem ſoluturos. *Pecuniam reliquam*] nam imperatae pecuniae partem iam antea ſoluerant; reliquae ſolutionem cum different, Caeſar eorum agrum proſcripſerat. *Decretum*] quo Caeſar Buthrotium agrum liberabat. *Ei negotio*] agro Buthrotio diuidendo. *Praeſentium*] qui diuiſionem agri Buthrotij praeſentes petebant. *Cum mare tranſiſſent,*] Buthrotum enim proficiſcentibus mare tranſeundum erat. uide ep. 19. lib. 15. de agripetis. *Cauſſas conſules cognoſcere*] poſt interitum Caeſaris factum eſt s. c. in aede Telluris, ut, quae Caeſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata eſſent: earumq. rerum cognitio conſulibus data. epiſt. 15. *Probauerunt cauſſas*] mallem, Cauſſam: ut ſubaudiatur, Buthrotiam. *Ad te litteras*] ut ijs, qui tecum mare tranſiſſent, agrum Buthrotium ne diuideres. *Et lex*] quia praeter s. c. etiam lege negotium conſulibus eſt datum, ut de actis Caeſaris cognoſcerent. epiſt. 15. *Conſulum decretum*] quod enim Caeſar in cauſſa Buthrotia nobis poſtulantibus decreuerat, id poſtea conſules Dolabella & Antonius decreto probauerunt. *Res ſolum familiaris*] nummos enim Caeſari numerauerat de ſuo pro agri Buthrotij liberatione. quod niſi conſequeretur, eos nummos a Buthrotijs exigere non potuiſſet. *Vt ſupplex ad te uenirem:*] iocatur in Capitonem, haud magnae auctoritatis hominem: cum dicat, numquam ſe futurum putaſſe, ut illius opera ualde ageret. Et eſt C. Ateius Capito, de quo epiſt. 33. lib. 13. & fam. ep. 29. lib. 13. *Agrarij.*] qui mare tranſibant, ut ſibi ager diuideretur. *Plancum dederunt*] haud aliter ſcriptum eſt in antiquis libris: me tamen in hanc opinionem ratio ipſa perducit, ut legendum credam, Litteras ad Plancum dederunt. uideo enim ita ſcriptum ſupra: Conſules probauerunt cauſſas ſine ulla dubitatione, ſeq. ad te litteras

daturos

daturos eſſe dixerunt. *Quorum intereſt,*] ad quos ex Caeſaris actis uel utilitas, uel honor peruenit. *Otij cauſſa*] magna enim orietur omnium rerum perturbatio, ſi ea, quae Caeſar egit, in dubium uocarentur. *Officij tui,*] ex ipſa ſententia perſpicuum fit, Officij ſui, legendum. ueteres tamen libri, Tui.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IN·ATTICI·VITAM SCHOLIA PAVLI.MANVTII

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

IN antiquiſſimo libro eruditiſſimi uiri, acerrimoq. iudicio praediti, Oberti Giſanij, ante hanc Attici uitam leguntur haec uerba: Ex libro Cornelii Nepotis de Latinis hiſtoricis. *Pomponius Atticus*] praenomen omiſit; eſt enim hic T. Pomponius Atticus. In Giſanii libro legitur praenomen, T. *Ab origine ultima*] hoc dicit, quia Romani multi ex diuerſis Italiae locis originem ducebant: Pomponiae uero gentis in ipſa urbe Româ origo prima fuit. *Stirpis Romanae generatus*] notādū genus loquēdi, Stirpis Romanae generatus; quod ego non ſane libenter imitabor. Si dixiſſet, E ſtirpe Romana generatus, erat uſitatius. fortaſſe, Generatus, gloſſema fuit. *Perpetuo*] ſenator enim numquam fuit, nec honores appetiuit. cauſſam Nepos infra exponit, his uerbis: Honores non petijt, cum ei paterent propter uel gratiam, uel dignitatem; quod neque peti more maiorum, neque capi poſſent conſeruatis legibus, in tam effuſis ambitus largitionibus, neque geri ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus. *Equeſtrem obtinuit dignitatem*] non igitur in ſenatore tantum, ſed etiam in equite dignitas, uerum in ſenatore maior: itaque ſenatorius ordo Maior appellabatur, Minor equeſtris. *Patre uſus eſt diligente*] in qua re diligente? utrū in re domeſtica, an in filio litteris & bonis artibus inſtruēdo? malim omnino ad filiū referri, propter uerbum, Vſus eſt; &, quia ſequitur, Indulgente; quod neque pater filium negligeret, nec tamen in

eum eſſet acerbior. *Vt tum erant tempora,diti*]cum
Nepos haec ſcriberet, maiores erant ciuium Ro-
manorum diuitiae,quam uiuente Attici patre:pro-
pterea dicit, Vt tum erant tempora.maiores autem
fuiſſe diuitias,& inde luxum emerſiſſe,idem Nepos
» apud Plinium lib. IX.cap.39.oſtendit his uerbis:Me
» iuuene,uiolacea purpura uigebat,cuius libra dena
» rijs centum uenibat, nec multo poſt rubra Tarenti
» na. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quae in libras
» denarijs mille non poterat emi.Hac Lentulus Spin
» ther,aedilis curulis, primus in praetexta uſus im-
» probatur:qua purpura quis non iam, inquit, tricli-
» naria facit? Dibapha tunc dicebatur,quae bis tin-
cta eſſet,ueluti magnifico impendio,qualiter nunc
omnes paene commodiores purpurae tinguntur.
Attici patris diuitiae quae fuerint, infra cognoſci-
» tur, cum ait Nepos: Tanta uſus eſt moderatione,
» ut neque in H-S uicies, quod a patre acceperat, pa
» rum ſe ſplendide geſſerit,neque in H-S centies af-
» fluentius uixerit,quam inſtituerat. *Omnibus doctri
nis*] quibus? rhetorica,hiſtoria,poetica, fortaſſe &
mathematicis: quamquam hoc apud Graecos uſita
tius. Grammaticam uero cur neceſſariam fuiſſe cre
damus,cum Latina lingua tum omnes uterentur,&
eo quiſque meliore, quo melius loquerentur ij, a
quibus eſſet educatus? itaque de C. Curione pro-
ditum eſt, ex domeſtica tantum conſuetudine bo-
num oratorem fuiſſe. & de Gracchis fratribus ita
» ſcripſit Cicero in libro de claris oratoribus: Legi-
» mus epiſtolas Corneliae, matris Gracchorum: ap-
» paret filios non tam in gremio educatos, quam in
» ſermone matris. *Impertiri*] accommodato uſus
eſt uerbo ad puerilem aetatem,quae particeps qui-
dem fieri omnium doctrinarum poteſt, plane uero
eas conſequi nequaquam poteſt. *Oris, & uocis*]
quae duo maxime gratiam oratori conciliant. Gi-
ſanii

ſanii liber Oris, atque uocis. *Celeriter acciperet*] cum, Celeriter, magis congrueret, Arriperet : & ita
„ Cicero locutus in oratione pro Comoedo: Quo
„ quiſque eſt ſolertior, & ingenioſior, eo docet ira-
„ cundius, ac laborioſius. quod enim ipſe celeriter
„ arripuit, id cum tarde percipi uidet, diſcruciatur.
„ & de Senectute: Graecas litteras ſic auide arripui,
„ quaſi diuturnam ſitim explere cupiens. *Pueritia*] liber Giſanij, In pueritia. recte. *Generoſi*] genere illuſtres, claris parentibus, & familijs nati. nam Atticus, qui & patrē, & maiores equites tantum ha buerat, non geſtis magiſtratibus claros, generoſus
„ non erat. Sic infra: His rebus effecit, ut M. Vipſa-
„ nius Agrippa potiſſimum eius diligeret affinitatē,
„ praeoptaretq. equitis Romani filiam generoſarum nuptijs. *L. Torquatus,*] Manliae gentis, qui conſul fuit cum L. Cotta biennio ante Ciceronem conſulem. nominatur infra. *C. Marij filius*] qui, Praeneſte a Lucretio Offella obſeſſus, deſperata ſa lute ipſe ſibi manus intulit. Giſanij liber, C. Marius filius. & ſane antiquus loquendi modus. *Sic ſibi deuinxit*] abeſt uerbum Sibi a Giſanii libro. *P. Sulpicij*] clari oratoris, quem Cicero loquentem induxit in libris de Oratore. *Interfectus*] cum de abrogando Syllae, Mithridaticum bellum gerenti, imperio legem ferret. *Illius periculi*] quod Sulpicii omnibus & amicis, & propinquis imminebat a uictore Sylla. *Seruio*] praenomen familiare Sul piciorum. Hic ueteres libri habēt, M. Seruio: quod mendoſum uidetur, cum duo praenomina ſimul eſſe non poſsint: niſi ſi hoc quaſi priuilegium fuit eo rum Sulpiciorum, quibus praenomen eſſet Seruius. nam ueteres nummi reperiuntur, ſic inſcripti. L. SERVIVS. RVFVS. Cognomen autē Sulpiciae gentis, Rufus, eſſe, oratio nona in Antonium declarat. *Cinnano tumultu*] poſt obitum C. Marii ſeptimum con-

ſulis. *Obſequendi*] ſeruiendi. nam & Cicero, Obſequi ualetudini, & Seruire ualetudini, dixit. *Hoſtem iudicatum*] a uictore Sylla, urbem obtinente. *Magnam partem fortunarum*] quippe qui, praeter Ardeatinum, & Nomentanum, ruſticum praedium in Italia nullũ habuerit. mobilia uero trãſjci facile poſſunt. *Praeter gratiam*] qua ualebat adoleſcentulus. *Verſuram facere*] mutuam pecuniam ſumere, quae cum fenore poſtea redderetur. Vſuram facere, antea mendoſe. *Neque eius condicionem aequam haberent*] pecuniam enim non niſi iniquo fenore poterant inuenire. *Ipſe ſe interpoſuit,*] ipſe pecuniã
„ dedit Athenienſibus. Infra: Ille ſe interpoſuit,
„ pecuniamq. ſine fenore, ſineq. ulla ſtipulatione cre-
„ didit. *Qui modus*] male in quibuſdam libris, Modius, legitur. nam, cum Nepos Romanam menſuram ad Graecam redigere uellet, Qui modus menſurae, inquit, ideſt qui ſex modii Medimnus Athenis uocatur. quod ſi, Modius, legatur, uidebitur hoc dicere, modium Athenis Medimnum appellari: quod falſum eſſe conſtat: nã Medimnus Atticus ſex modios capit. quod Suidas (ut alios omittam) plane docet. Giſanij liber. Septem modij tritici, habet diſtincte. *Communis infimis*] humanitate. *Par principibus*] grauitate, quae sũma laus eſt, diuerſam perſonam ſuſcipere pro ratione temporum, atque hominum. *Amitti ciuitatem Romanam alia adſcita.*] quod uerum eſt, ut intelligitur ex oratione pro Balbo. Alia adſcita, pro, cum adſciſcitur cum aſſumitur alia. Vſitatius uidebatur, In aliam adſcito. adſciſcimur enim nos in ciuitatem. non ciuitas
„ adſciſcitur: & Cicero pro Archia, Perficiam, in-
„ quit, ut hunc A. Licinium non modo non ſegre-
„ gandum, cum ſit ciuis, a numero ciuium, uerum
„ etiam, ſi non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe. Et
„ pro Balbo: Modo adſciſcatur ab ea ciuitate, cuius

eſſe

„ eſſe ſe ciuitatis uelit. *Phidiae*] Athenienſi. Memini, cum homo doctus legendum putaret, Piliae: quae fuit uxor Attici: cum nulla ſit mutationis cauſſa. nam & id, quod ſequitur, Hunc enim in omni procuratione reip. actorem, auctoremq. habebāt; ad Phidiam potius, quam ad Atticum, referri debet; & uxorem Atticus duxit aliquanto poſt quam Romam remigrauit. *Habebant*] habebat, legendum putat Giſanius. ut ad Atticum referatur. *Munus fortunae*] quod poteſt omnibus contingere: itaque optandum potius, quam laudandum. quod uero ſua prudentia Atticus effecerit, ut nobiliſſimae omnium ciuitati cariſſimus ante alios unus eſſet: id ſumma laude dignum. *Domum:*] cum in patria multi non habitauerint. *In eam ciuitatem*] Athenas. *Antiquitate,*] ideo Αὐτόχθονες, ideſt indigenae, Athenienſes dicti. Conditas autem Athenas ante urbem Romam annis fere octingentis, proditum eſt. *Humanitate, doctrina,*] epiſt. 1. lib. 6. ad

„ Torquatum: In ea urbe es, ubi nata, & alta eſt ra-
„ tio, ac moderatio uitae. Et in oratione pro Flacco:
„ Adſunt Athenienſes, unde humanitas, doctrina, re
„ ligio, fruges iura, leges ortae, atque in omnes ter-
„ ras diſtributae putantur. Et lib. 1. de Orat. Vt omit-
„ tam illas omnium doctrinarum inuentrices Athe-
„ nas. *Vnus ante alios fuerit cariſſimus*] Giſanii liber,

Vnus ei fuerit cariſſimus. *Ex Aſia*] Mithridate uicto. *Sulla*] ſic ſcribebant ueteres, non Sylla, uitantes Graecas litteras in Romanis nominibus. *Decedens*] proconſul. *Graece loquebatur,*] unde fortaſſe adeptus eſt Attici cognomen. *Tanta autem erat ſuauitas ſermonis*] Giſanii liber, Tanta autem ſuauitas erat ſermonis. *Vt ſupra nihil poſſet.*] modus loquendi: & idem ualet, Vltra. Cicero epiſt. 1. lib. 15.

„ ad Att. Oratio ſcripta elegantiſſime ſententijs, uer
„ bis, ut nihil poſſit ultra. Giſanii liber, Vt ſupra ni-

hil poſſet addi. *Numquam a ſe dimitteret,*] addi malim, Eum, quam ſubaudiri. Gifanii liber, Nuſquam. *Noli &c.*] quis probabit hunc modum loquendi, Noli uelle? cum in, Noli, includatur, Velle. *Aduerſum eos*] aduerſum factionem Marianam, in qua fuerat P. Sulpicius, Attici affinis, ut ſupra demonſtratum eſt. *Omnibus eius periculs*] Gifanij liber, In omnibus eius p. *Ex patria fugienti*] P. Clodii rogatione pulſo. *H-S c c & quinquagima millia donauit.*] ſcutatorum ſeptem millia, & quingentos. *Tranquillatis*] Sulla rerum potito. Cicero in Topicis: Vt aut perturbentur animi, aut tranquillentur. *L. Torquato*] Attici familiariſſimo, ut ſupra. *Quem diem*] Quem diſcedentem, poſtulare ſententia uidetur. *Q. Caecilium,*] epiſt. 1. lib. 1. ad Att. *Familiarem L. Luculli*,] qui Mithridatem, Tiganemq. uicit. Valerius Max. lib. 7. cap. 9. hunc Caecilium, ait, cum ſemper oſtendiſſet, uelle ſe heredem relinquere L. Lucullum, Atticum reliquiſſe, praeter opinionem omnium: ſed eius cadauer populum Romanũ reſte circumdatum, per uiam traxiſſe. *Teſtamento adoptauit,*] propterea praenomen, & nomen ab eo ſumpſit Atticus. Vide inſcriptionem epiſt. 20. lib. 3. ad Attic. *Ex dodrante.*] dodrans nouem unciae ſunt, ideſt nouem aſſis partes: &, ut As pro tota hereditate capitur, unde dicimus, Heres ex aſſe; ſic Dodrans pro nouem hereditatis partibus. *Centies H-S*] centies centena millia nummum, ideſt, ſcutatorum trecenta millia. *Soror Attici*] Pomponia, de cuius moribus uide in epiſt. 1. lib. 5. ad Attic. Cum ea poſtea Quinctus diuortium fecit, ut in ep. 13. lib. 14. *Id quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tantae laudis eſſet aemulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetq. talium utrorum copula.*] Simile illud infra: Hoc quale ſit, facilius exiſtimabit is, qui iudicare poterit, quantae ſit ſapientiae, eorum retinere

uſum,

„ uſum,beneuolentiãque, inter quos maximarum re„ rum nõ ſolum aemulatio,ſed obtrectatio tanta in„ tercedebat, quantam &c. *Ciuilibus fluctibus*] maritimae tempeſtati adminiſtrationem reip.confert. *More maiorum*] ſine fuco,& fallacijs. epiſt. 1.lib. 1. „ ad Att.Prenſat unus P.Galba,ſine fuco,& fallacijs, „ more maiorum. *Effuſis ambitus largitionibus*] Giſanii liber,Effuſi. *Neque geri*] Neque rep. Giſanij liber. *Ad haſtam publicam numquam acceſſit,*] bona ciuium Romanorum publicata, quae ad haſtam in auctione ueniebant,numquam emit. *Neque praes, neque manceps*] Praes eſt,qui,a magiſtratu interrogatus,praeſtaturum ſe promittit; Mãceps,qui a populo aliquid emit,aut conducit. Varro,Feſtus. *Neminem ſuo nomine, neque &c.*] Giſanij liber,Neminem neque ſuo nomine, neque &c. *Iudicium nullum habuit.*] opinor dici, iudicem inter litigantes Atticum numquam fuiſſe. *Praefecturas delatas*] praefecturas fabrum,quae deferebantur honoris gratia. *Ne cum Q. quidem Cicerone*] ſororis ſuae uiro. *In Aſiam,*] quam poſt praeturam Quinctus per triennium adminiſtrauit. *Eius obſeruantia*] cum aliquem obſeruaret. *Vſus eſt aetatis uacatione,*] per aetatem licuit ei eſſe otioſo. *Neque quoquam ſe mouit*] liber Giſanij,Neque ſe quoquam mouit. *Ad Pompeium*] in Graeciam. *Coniunctum*] amicitia ſibi coniunctum. *Non offendit.*] Pompeianos tamen offendit, „ ſi uerum eſt,quod ſcripſit Cicero ep.6.lib.11. Num„ quam de te ipſo,niſi crudeliſſime,cogitatum eſt. Et „ ibidem: De Fannio conſoler te? pernicioſa loque„ bantur de mãſione tua.Et proxime: Omnes, qui in „ Italia remanſerant, hoſtium numero habebantur, *Ornamentum,*] ornamentum & diuitias uocat. *Quo„ rum partim*]pro,Partim alii,ut Phil.8.Cum partim e „ nobis ita timidi ſint, ut omnem populi R.beneficio„ rum memoriam abiecerint,partim ita a rep.auerſi,

,, illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis
,, cauſſa daret. ideſt, non ut re uera emeretur argen-
tum, ſed ut emptum uideretur. Plinius lib. 28. c. 2.
,, Si pontifici id accidat dicis cauſſa epulanti. Arno-
,, bius initio lib. 4. contra Gentes: An ita, vt aſſolet,
,, dicis cauſſa &c. Eſt omnino obſcurus hic loquendi
modus; uerum ita priſci illi Romani loquebantur.
,, nam Varro lib. 5. de lin. Lat. Et illa antiqua, inquit,
,, Dicis cauſſa. Antiquum igitur erat; Dicis cauſſa,
,, Varronis aetate. Idem infra: Dicis cauſſa fiebant
,, quaedam, neque item facta, neque item dicta ſem-
,, per. Suſpicor etiam eiuſdem eſſe generis illud pro
,, Murena: Sed an ne tu, dicis qui cauſſa uindicaueris?
Quod a Iureconſultis obſcuritatis cauſſa uſurpa-
tum, Cicero ſignificat. *H-S CM*] ſcutatorum tria
millia. *CCC*] trecenta millia nummum; ſcutato-
rum nouem millia. *Apud Mutinam:*] obſidente D.
Brutum Antonio. nota res. *Diuinus*] a diuinatio-
ne, non a diuinitate: ut infra cognoſcitur. *Auge-
tur*] Giſanij liber, Agitur. *Hoſtis Antonius iudicatus*]
maxime Ciceronis opera: cuius exſtant in illum
orationes. *Italia ceſſerat:*] proelio uictus ad Muti-
nam a Panſa & Hirtio conſulibus, & ab Octauia-
no, cauſſam reip. defendentibus. *Qui aduerſarij
eius ſe dabant,*] ſic Cicero locutus in epiſt. ad M. Coe-
,, lium lib. 2. Da te homini: cōplectetur, mihi crede.
Commoditatem] Giſanij liber, Commendationē. Ve-
rum in ſpatio, quod uerſus dirimit, legitur, Vel
Commoditatem. *Sequebantur*] pro, inſectabantur,
ſtudio nocendi. Giſanij liber, Inſequebantur. *Ful-
uiam*] quae fuerat vxor primum P. Clodij, Cicero-
nis inimici, deinde C. Curionis, qui periit in Africa
Caeſariano ciuili bello. *P. Volumnio*] praefecto fa-
brum Antonij, ad quem ſunt epiſtolae Ciceronis
lib. 7. fam. *Praeſtiterit uadimonium*] quanto melius,
ſi per ueteres libros liceat, Stiterit uadimonium.

Cum

Cum haec ſcripſiſſem, incidi in librum Giſanij, in quo, Steterit uadimonium, perſpicue legitur. *In diem,*] ut ſolueret poſt aliquod tempus. *Verſuram facere*] mutuam pecuniam a feneratoribus ſumere. *Ille ſe interpoſuit,*] ſic & ſupra locutus. *Sine ulla ſtipulatione*] ſine ulla promiſſione per ſtipulationem facta, qua ſibi de recuperanda pecunia caueretur. *Senſus eius*] liber Giſanij, Senſim is. *Ille autem ſui iudicij,*] pro, ſuum iudicium, non alienum, ſequens: a ſe ipſo, non ab aliorum opinione, pendens. *Conuerſa fortuna eſt*] Giſanij liber, Conuerſa ſubito fort. *Imperatorum*] Octauiani, Antonij, Lepidi, qui, ſocietate aduerſus libertatem inita, exercitus ad urbem duxerunt, plurimoſq. ciues, bene de rep. ſentientes, & maxime ſuũ quiſque proſcripſit inimicum. Eoſdem infra Imperatores appellat. *Gellium Canium*] liber Giſanij, Gellium Canum. *Suis amicis*] Giſanij liber, Eius amicis. *Se eum, & Gellium Canium*] Giſanij Liber, Se eum, & illius Canum. *Praeſidio fuit.*] Giſanij liber, Praeſidium fuit. ſed in ſpatio, quod uerſus dirimit, ſcriptum eſt, Vel, Praeſidio. *Coniunctim*] Giſanij liber, Cõiuncti. *Vt ſe emerſerat,*] pro, Vt emerſerat. Cicero de Haruſp. reſp. Iſta ſerpens, quae hic
,, delitescit, tum ſe emergit, & fertur illuc. Simile
eſt, Erumpo. nam &, Erumpit malum, &, Erumpit ſe malum, dicitur. Coelius ep. 14. lib. 8. ad Ciceronem:
,, Sic illi amores, & inuidioſa coniunctio nõ ad
,, occultam recedit obtrectationem, ſed ad bellum ſe
,, erumpit. Et Vergilius lib. 1. Georg. Denſa inter nu-
,, bila ſeſe Erumpũt radii. *Emerſerat*] liber Giſanii, Emerſerit. *In Epirum*] in qua poſſeſsiones Atticus habebat. *Qui etiam*] hoc ad proxima ſuperiora referri non poteſt: ſed ab eo, multis uerbis interpoſitis, pendet, Nihil aliud egit, &c. *A. Torquatum*] ad quẽ ſunt Ciceronis epiſtolae lib. 6. fam. *Inſtiterit tueri*]

Cicero

„ Cicero lib. 3. de Orat. Craſſum inſtitit coercere. Liber Giſanii, Inſtituerit. *Samothraciam*] quo confugerant poſt Philippenſe proelium. *Difficile enim eſt*] abeſt uerbum Enim a uetere Giſanii libro. *Temporariam,*] exigui tpis. Vſus eſt uterque Plinius hoc uerbo. *Non florentibus ſe uenditauit,*] non oſtendit ſe fauere florentibus, & eorum fortunam ſequi. *Seruiliam*] & Plutarchus eam Bruto ſuperſtitem fuiſſe auctor eſt. *Quoad ille gratus erat,*] quamdiu gratiam referebat is, qui acceperat. nam, ſi gratus ille non erat, qui acceperat; nec ipſe, quae tribuerat, recordabatur. ita, cum grati animi ſignificatione delectaretur; ſi quis tamen ingratus eſſet, non offendebatur. *Sui cuique mores fingunt fortunam.*] infra: Lectores docebimus, ſuos cuique mores plerúque conciliare fortunam. Hinc Iuuenalis: Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia; ſed nos Te facimus, Fortuna, deam, caeloq. locamus. Giſanii liber, Sui cuique mores fingũt fortunam hominibus. *Prius ille fortunam*] Giſanii liber, Ille prius fortuna. *Ne qua in re plecteretur*] ne quid committeret, quod nocere ſibi poſſet: ne qua culpa ſibi malum ſtrueret. Giſanii liber, Ne qua in re iure plecteretur. *M. Vipſanius Agrippa,*] cuius hodieq. monumentum inſigne templum Pantheon, Ioui Vltori dicatum, Romae exſtat. *Equitis R. filiam*] quam Atticus unicam habuit. *Generoſarum*] quibus clari parentes, aut maiores fuiſſent. *Non enim eſt*] Giſanii liber, non eſt enim. *Triumuir, reip.*] & nummi antiqui, & lapides Capitolini, & ipſa hiſtoria docet, omnino legendum, R. P. C. ideſt, Reip. conſtituendae. *Vſus ſit ea,*] ea gratia. *Sub ipſa proſcriptione*] in ipſa proſcriptione, dum proſcriptio fuit. *Studio ductus philoſophiae,*] eius philoſophiae, cuius auctor fuit Epicurus; in qua haereſi Atticus quoque fuit. Cicero ep. 1. lib. 7. ad Att. Dederam equidem L. Sauſeio litteras; ſed, ut philoſophi

„ ambu-

„ ambulant, has tibi redditum iri putabam prius. Et
„ ep. 6. lib. 4. Ipſius uicem minime dolemus, non ut
„ Saufeius, & ueſtri. Quibus uerbis, & Saufeium, & Atticum Epicureos fuiſſe, demonſtrat. Epicurei enim ſua tantum curabant, alienam uicem non dolebant. *L. Iulium Calidum*] Gifanii liber, L. Iulium Calidium. *Elegantiſsimum poetam,*] cuius hodie poema nullum, ac ne mentio quidem, quod ego ſciam, apud quemquam reperitur. *Poſt proſcriptionem*] Gifanii liber, Quem poſt proſcriptionem. *Equitum,*] inter quos fuit Iulius Calidus. proſcripti auté ſunt equites a triumuiris, quia fauerant interfectoribus
„ Caeſaris. Supra: Excogitatum eſt a quibuſdam, ut
„ priuatum aerarium Caeſaris interfectoribus ab
„ equitibus Romanis conſtitueretur. *In praeſenti*] tum, cum amicum ſuum ab imminenti periculo liberauit. *Neque uero minus*] abeſt uerbum Minus a uetere libro Gifanii. ut ſit praeciſum loquendi genus *Nemo illo minus fuit emax,*] quae magna laus eſt in pa-
„ tre familias: Itaque Cato, Patrem familias, inquit,
„ uendacem, non emacẽ, eſſe oportet. Et Cicero in
„ Paradoxis: Non eſſe emacem, uectigal eſt. *Minus*
„ *aedificator:*] infra: Nullam ſuburbanã, aut maritimã
„ ſumptuoſam uillam habuit. *Omnibuſq optimis rebus uſus eſt*] quia dixerat, Nemo illo minus fuit emax: ueritus, ne quis eum ſordidum fortaſſe quendam, aut in uictu reſtrictiorẽ, quam deceret, fuiſſe crederet,
• quaſi correctionis loco intulit, omnibus tamen eum optimis rebus uſum eſſe. *In colle Quirinali*] unde il
„ lud ep. 44. lib. 12. ad Att. De Caeſare uicino ſcri-
„ pſeram ad te, quia cognoram ex tuis litteris. eum
„ σύνναον Quirini malo, quam Salutis. *Caecilianam,*]
„ aut hoc abundat, ut gloſſema ſequentium uerborũ: aut uulgatum eius domus nomen ponere Nepos uoluit. liber Gifanii, Tamphilianam. *Familia*] ſerui ſignificantur, ut alibi. *Forma,*] ſpecie. *Qui non utrum-*

que

que horum pulchre facere poſſet.] qui non & anagnoſtis, & librarii, ſi opus eſſet, officio fungi poſſet. *Artifices ceteri, quos cultus domeſticus deſiderat,*] qui ſunt hi? ana gnoſtae iam nominati ſunt, & librarii, & litterati ſerui; ſuperſunt glutinatores librorum, medici, coqui, ſutores, tonſores, balneatores, condi, cellarii, promi, procuratores peni, atrienſes, mediaſtini, alii praeterea. *Neque tamē horum quemquā, niſi domi natum*] hoc illud confirmat, Nemo illo minus fuit emax, oſtendit enim Atticum ſeruis uſum eſſe non peregrinis pretio emptis, ſed uernis. *Domi factum,*] domi eruditum, hoc ad Attici diligentiam pertinet; illud, Domi natum, ad continentiam. *Elegans, non magnificus;*] elegātiae ſtudioſus, quae modū nō praeteriret. *Omni diligentia*] Giſanii liber, Omniq. diligētia. *Terna millia aeris, peraeque in ſingulos mēſes*] ueriſimile uix uidetur, nā tria millia aſſium, ſcutati dumtaxat triginta ſunt. ita cogemur credere, expendiſſe Atticum ſingulos ſcutatos ſingulis diebus, nihil amplius: quod vel ſi in opſonium tantum expendatur, parum omnino videri poſſit, niſi ſi quis hoc dicat, multo, quam nunc, uiliorem annonam eo tempore fuiſſe: quod tamen ex Varrone, Plinio, & aliis falſum eſſe conſtat. Quare, ſi tollatur, Aeris; multo ſimilior ſumma fiet: ſubaudietur enim Nummum; & ita erunt ſcutati nonaginta. *Aliud ἀκρόαμα*] cum ſequatur, Anagnoſten, apparet hic, ἀκρόαμα, ſumptum eſſe non pro re, quae recitatur, ſed
„ pro eo, qui recitat: vt in oratione pro Sextio: Non
„ ſolum ſpectator, ſed actor, & acroama. *Sine aliqua lectione*] ſine anagnoſte. *Cenatum eſt:*] nam prandium non dicitur conuiuium: & parce ueteres prandebant, cenabant largius. *Tanta pecuniae acceſſio*] ex auunculi hereditate. *In H-S uicies*] in ſcutatis ſexaginta millibus. *In H-S centies*] in ſcutatis trecentis millibus. *Pari faſtigio*] eadem ſemper uſus moderatione.

ratione. *In utraque fortuna*] & in H-S uicies, & in H-S centies. *Nullos habuerit hortos*] liber Giſanij, Nullos habuit hortos. *Ardeatinum*] liber Giſanij, Arrentinum. ex quo Giſanius legendū putat, Arretinū. *Vrbanis*] erant enim & ruſtica, & vrbana praedia, ſed vrbana viliora. *Eum uſum*] Giſanij liber, Vſū eum. *Non magnitudine, ſed ratione*] ſumptus enim nihilo maiores fecit in H-S centies hereditate relictis, quàm facere ſolitus erat in H-S vicies: contra quam in pleriſque euenit; quorum auctis copijs, libido ſimul augetur. *Eius comitas non ſine ſeueritate erat, neque grauitas ſine facilitate.*] quod praeſtare, ſummae prudentiae eſt: natura enim in alterutram fere partem inclinamus. Eadē laude Cicero ornat
„ Sex. Aufidium in epiſtola ad Cornificium: Eſt, in-
„ quit, ita temperatis moderatiſq. moribus, vt ſumma
„ ſeueritas cum humanitate iungatur. Et ad Q. fr.
„ ep. 1. lib. 1. Haec illius ſeueritas acerba videretur,
„ niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur.
Religioſe] non temere, ſed cum quadam religione, conſiderata primum facultate rei, quam rogabatur. *In nitendo quod ſemel admiſiſſet,*] videtur hoc paullo durius: nam Niti aliquam rem, vſitatum non puto. Quod ſemel admiſiſſet, valet, quod ſemel, factu-rum ſe, pollicitus eſſet. Giſanij liber, Annuiſſet, pro, Admiſiſſet. *Ciceronum,*] Marci, & Quincti, fratrum. *Catonis, Marii,*] miror, cum praenomen addiderit Hortenſio, & Torquato, cur omiſerit Catonis, & Marij. praeterea Marius, quem ſupra legimus Attici familiarem fuiſſe, perijt Attico admodum adoleſcente. quare placeret potius, M. Catonis, quam, Catonis, Marij. Cum haec ſcripſiſſem, reperi ſcriptum in Giſanij libro, Catonis Marci. *Sexdecim uolumina*] pro, ſexdecim libros: nam ſinguli libri ſingulis voluminibus continebantur. Plinius quoque ſuos de Naturali hiſtoria libros appellat

Volumina. *Ab conſulatu*] quaedam etiam ante conſulatum, nonnullae & in praetura ſcriptae, vt oſtendimus in Commentarijs. *Aemulationibus Reip.*] liber Giſanij, Mutationibus Reip. *Se numquam cum matre in gratiam rediiſſe*,] conſequens poſuit pro antecedente. nemo enim in gratiam redit, niſi qui prius iratus erat. *Aetate aequalem*] abeſt, Aetate, a Giſanij libro. *Neque id fecit natura ſolum; ſed etiam doctrina*] ex vtraque enim abſoluta virtus exoritur. Cicero pro Archia: Idem ego contendo, cum ad naturam eximiam, atque illuſtrem acceſſerit ratio quaedā, cōformatioq. doctrinae, tum illud neſcio quid praeclarum ac ſingulare ſolere exſiſtere. In epiſtola quoque ad Catonem: Si quiſquam fuit vmquam remotus & natura, & magis etiam, vt mihi quidem ſentire videor, ratione, atque doctrina, ab inani laude: & ſermonibus vulgi; ego profecto is ſum. *Magiſtratus ornauit.*] ornamenta magiſtratuum expoſuit. *Neque res illuſtris eſt populo R.*] hic videtur eſſe liber ille, de quo in Bruto ſic: Omnium rerum memoriam breuiter, & perdiligenter complexus eſt. Et in Oratore: Conſeruatis, notatiſq. temporibus, nihil cum illuſtre praetermitteret, annorū ſeptingentorum memoriā vno libro colligauit. Giſanij liber, populi R. *Iuniam familiam*] ex qua fuit M. Brutus. *Marcelli Claudij*] cognomen nomini praepoſuit, vt proxime infra, Scipionis Cornelij: quod alij quoque interdum fecere. *De Marcellorum*:] nō dixit, De Claudiorum, ex qua gente Marcelli fuere, ſed, De Marcellorum, ut proprie Marcellos indicaret: cum eiuſdē Claudiae gentis, praeter Marcellos, alii quoque fuerint, ut Pulchri, & Nerones, utrique patricii; Marcelli uero plebeii. Si quis autem hoc, De Marcellorum, vnde regatur, quaerat, fortaſſe non inueniet. quid ſignificetur, tamen conſtat. *Scipionis Cornelij*,] fortaſſe qui ſocer fuit Pompeii

peii Magni. *Fabij Maximi*] opinor qui conſul cum C. Caeſare fuit, & vltimo conſulatus die mortuus eſt. ep. 30. l. 7. fam. *De Fabiorum*] abeſt, De, a libro Giſanii. *Aemiliorum.*] Aemilii ad Scipionem nihil pertinent: Corneliorum, malim. *Credimus, ne eius expers eſſet ſuauitatis*] excuſatio quaedam, quaſi parū viro graui conuenire uideretur, uerſibus operam dare. propterea uerbo quoque uſus eſt, operā, ſtudiumq. minuente, cum dixit, Attig . poeticen, non Complexus eſt, Coluit, & ſimilia. *Liber Graece confectus de conſulatu Ciceronis*] ep. 1. l. 2. Puer tuus
„ mihi litteras abs te, & Commentarium conſulatus mei, Graece ſcriptum, reddidit. Et infra ibidem:
„ Illa tua (legi enim libenter) horridula mihi atque
„ incompta uiſa ſunt: ſed tamen erant ornata hoc ipſo, quod ornamenta contempſerant. *In affinitatem peruenit Imperatoris,*] quia neptem Attici, ex Agrippa natam, uix anniculam, Caeſar Ti. Claudio Neroni, Druſillae filio, priuigno ſuo, deſpondit. *Diui Iulij filij,*] filii adoptiui, cum ex eius ſororis filia natus eſſet. Giſanii liber, Diui filii. *Dignitate pari, fortuna humiliores*] utrum hos Attico, an Caeſari comparat? ſi Attico; quo modo dignitate pari? non enim eques Romanus tot conſularibus uiris dignitate comparandus. quo modo etiam fortuna humiliores? principes enim ciuitatis humili fortuna non ſunt, ſi comparentur Attico. Aptius igitur imperatori comparantur; a quo fortuna quidem uincuntur, dignitate tamen, quae a fortuna non pendet, ſed oritur ex rebus & honoribus bene & e rep. geſtis, pares ſunt. Hoc apparet ex iis, quae ſequuntur. *Caeſarem*] qui nondum Auguſtus, uiuo adhuc Antonio, uocabatur. Giſanii liber, Caeſarum eum eſt conſ. *Quod ciuis*] Giſanii liber, Quod nemo adhuc ciuis. *Collocauit*] Giſanii liber, Collocarat. *Claudio Neroni*] qui poſt Auguſtum imperauit. *Neceſſi-*

ceſsitudinem] ſummam amicitiam,quae iam erat inter eos. *Suas infinitas occupationes*] Giſanii liber, Infinitas ſuas occ. *Nullus dies temere interceſsit.*] pro, „ nullus fere dies. Cicero ep.1.lib. 1.ad Q. Fr. Qui „ hoc non in beneficii loco,ſed in laboris, ac mune„ ris non temere, niſi libertis ſuis,deferebant. *Aedes*]Giſanii liber, Aedis. *Ex ultimis terris*] ex Aegypto. *Nactus eſt morbum,*]pro incidit.Suetonius in „ Tito: Nactus eſt febrim. Terentius in And. More „ hominũ euenit, ut, quod ſim nactus mali, prius re „ ſciſceres tu, quam ego, quod tibi euenit boni. *Putarunt eſſe τιναςμὸν,*] legẽdum arbitror, *Τιναςμὸν*,uel *Τινεσμὸν*:cũ *ἀπὸ τοῦ τείνεσθαι* deducatur.Eſt autẽ morbus e phlegmate uiſcoſo & ſalſo, in extremis inteſtinis congregato; quo generatur corporis purgandi cupiditas, nec tamen egeritur quidquã nitendo. Giſanii liber, latinis litteris, habet, Teneſmon. *Sine ullis doloribus*]hoc ſigno licuit intelligere, *τανεσμὸν* nõ eſſe. nam is morbus dolore numquam uacat, ut docet Cornelius Celſus. *Fiſtula putris eruperit.*] quae naſci non ſolet *ἐκ τοῦ τηνεσμοῦ*. itaque falſa duplici ſigno medicorum illorum coniectura Giſanii liber, Fiſtulae puris eruperit. *Accerſiri*] liber Giſanii,Accerſi. *Cornelium Balbum,*] Gaditanum, Attici familiarẽ, ut Ciceronis epiſtolae declarãt. Pro eo exſtat oratio. *Peducaeum.*] & hic Attici perneceſſarius. ep. 1.lib.x. *Nixus*] liber Giſanii,Innixus. *Nihil opus eſt*] liber Giſanii, Nihil neceſſe eſt. *Dehortando conemini.*] liber Giſanii, Dehortando impedire conemini. *Tum quoque*] licet graui morbo. *Temporibus ſupereſſe*] uitae ſpatio. *Depreſsit.*] plus eſt,quam Contempſit. *Iuxta uiam Appiam,*]ſepeliri enim intra urbem & lex XII.tabularum & decreta pontificum uitabant.nonnullis tamen, ut Fabricio, uirtutis cauſſa tributum, prodidit Cicero lib.2. de leg. Id & C. Poblicio datum a Senatu ſe-

B quens

quens indicat inſcriptio, ſub Capitolio, ad Forum Traiani.

C. POBLICIO. L. F. BIBVLO. AED. PL. HONORIS VIRTVTISQVE. CAVSSA . SENATVS CONSVLTO. POPVLIQVE. IVSSV. LOCVS MONVMENTO. QVO. IPSE. POSTEREIQVE EIVS. INFERRENTVR. PVBLICE. DATVS. EST

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INDEX

RERVM . ET . VERBORVM

ABſolvtio. 208.
A. antiquo. V. R. Vti rogas. 53.
Abderitarum ſtupor,& inſania. 225.
Abrogare,& Antiquare uerborum differentia. 48.& 171.
Academia,Ciceronis uilla,porticu, & nemore celebrata,Athenienſium gymnaſium. 25.31.
Academici Ciceronis libri. 592. 606.713.
Accumbebant ueteres in lecto poſt Balneum; cibi capiendi gratia. 646.
ναρκὴ, torpedo. 563.
Achaei poſt pugnam Pharſalicam primum in Achaia remanſerant: deinde in Aſiam iuerant, ut a Caeſare ueniam impetrarent. 459
Acidinus,Manliorum cognomen. 187.
Acrimonia,ſiue Acrunoma ſaxa. 631.
Aculanus,uel Herculanius. 728.
Acutiliana controuerſia. 29.
Adoptatus a quo praenomen,nomen, &c. accipiat. 147.289.
Aedes Concordiae. 101.
Aedes Salutis,in Quirinali Colle dedicata. 178.
Aediles ſollemnes ludos curabant. 635.
Aediles pl. ideo creati ſunt,ut tribunorum pl.tamquam miniſtri eſſent. 747.
Aedilitas tribunatum anno interiecto ſequebatur. 137. a conſulatu quinquennium diſtabat. 193.poterat anno.36. 618.
Aedilitas erat in Arpinati municipio: alius magiſtratus praeterea non creabatur. 706.
Aedui, fratres populi R. 85.

Aeduorum, & Sequanorum bellum. 85.
Aegrotatio,corporis;Aegritudo,animi. 381.585.
Aegypta, liberti nomen,a regione. 365.
Aemilia,Scauri ſoror,Pompeij uxor. 221.
L.Aemilius Paullus. 146. duas baſilicas,ueterem reſtituit,nouam exſtruxit.233. M.Lepidi frater,in conſulatu collega C. Marcelli. 657.
Aequinoctio tempeſtas non ſolet eſſe ad nauigandum idonea. 427.
Aerarium.67. primum. 339.ex annua uectigalium pecunia.340.ex auro uiceſimario. ibidem.
Aerati,& Aerarij tribuni, qui. 59.
Aes Corinthium,probatiſſimum. 104.
Aeſtimatio,pro re aeſtimata. 536.
Aeſtuare dicitur, qui dubitatione angitur, & inopia conſilii. 336.
L.Afranius,Auli filius. 67.82. Pompeij potiſſimum opera ad conſulatum peruenerat.93.Pompeij legatus cum duobus legatis Hiſpaniam adminiſtrabat. 413.
Africani ſtatua. 285.
Africanus Aemilianus cenſor fuit cum L. Mummio. 289.
Africanus minor,mane in cubiculo ſuo mortuus repertus,putatur ſuorum ſcelere ſublatus, maxime Semproniae uxoris,cuius fratrem Ti. Gracchum,in concione interrogatus,dixerat, iure ſibi caeſum uideri. 410.411.
Ager poſtpomeria uocabatur Effatus, ubi captabantur auguria. 633.
Agrarij. 751.
Agripetae. 720.
Agrippa, Pantheon condidit. 262.
Agri Campani diuiſio. 117.
Agri publici,de hoſtibus capti,tria genera. 129.
Ahalae,& Bruti,uindicum libertatis, nomina, ab

Attico Athenis poſita in Parthenone templo. 630.
Alaudarum legio unde dicta. 739.
C. Albanius. 617.
Albianum negotium. 679.
Alchandonius Arabs. 660.
Alciphro. 662.
Alexander, poeta. 143.
Alexādrinae litterae, Epiroticae litterae, &c. 445.
Alexio, Ciceronis medicus. 688.
Alexionis epiſtolae. 606.
Alieni. 643.
Aliphera, opidum maritimum. 294.
A. Allienus. 705.
Allobroges, qui. 22.
Alpheus, fluuius. 495.
Amalthea, in Epiro, Attici uilla, Ciceronis gymnaſium, ſtudijs, & libris dicata. 45.71.104.119.
Amanus, mons. 264.
Amor plauſu, Odium ſibilo ſignificatur. 67.
Amphiaraus. 468.
Ampius. 360.
Anatociſmus anniuerſarius. 280.295.
Anci Carſeolani teſtamentū, a Pompeio Magno ſignatum. 606.
Andromenes. 604.606.
Αντιστρατηγεῖν. 52.
Animi aequi, & integri laus. 236.
Animi ſedes eſt in cerebro, quo pertinent fere omnes uenae. 343.
Animus curis aeque exercetur, ut labore corpus. 343.
Annalis Libonis. 618.635.
C. Annius Milonem adoptauit, qui antea fuerat ex Papia familia. 187.
T. Annius Milo, a quibus accuſatus. 165. a C.

Annio adoptatus. 187. eius fortitudo. 191. Maſſiliae exſulabat. 249.
Annius, non eſt praenomen, ſed nomen, id eſt familia. 281.
Annonae caritas tumultum excitat. 179.
Annus ad petẽdum cõſulatum legitimus xlív. 20.
Annus Metonis. 491.
Ante diem iv. v. vi. &c. Kal. locutionis explicatio. 120.
Antilibanus, mons. 132.
Antiquare, & abrogare uerborum differentia. 48. & 171.
C. Antiſtius Vetus. 660.
Antium, locus, ubi nobiles Romani animi gratia ſe conferebant. 95.
Antius Reſtio. 226.
C. Antonius. 22. Ciceronis in aedilitate, praetura, conſulatu collega. 15. a Cicerone in ſenatu defenſus. 42. dedit Apollinares ludos. 651. a Marco fratre in Macedoniam miſſus. 42. 703. ſeptemuir. 711.
L. Antonius, tribunus pl. 681. 684. Marci frater. 696. ſeptemuir agris diuidũdis, agri Butrothii diuiſionem urgebat. 706.
M. Antonius, Teucris dictus. 41. a Caeſare in Gallia hibernis praefectus. 306. tribunus pl. 328. cũ Caeſar in Hiſpaniã cõtra Põpeij legatos proficiſcẽs, Italiae praeeſſe uoluit. 411. curru leones iunxit. 423. edixit, ne cui ex ijs, qui cum Pompeio contra Caeſarem in bello fuiſſent, liceret eſſe in Italia, excepto Cicerone, & Laelio. 447. Roma profectus, ut in Hiſpaniam ad Caeſarem iret, mutato deinde conſilio, reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu urbem introiuit. 520. Antoniam, C. Antonii filiam, repudiat. 667. ei cũ Fuluia ante nuptias conſuetudo fuit. ibidem arbitratu

bitratu ſuo in Caeſaris commentarijs delebat,& reponeb it.670.eius immoderata licentia unde. 672.eius mater L.Caeſarem,fratrem ſuum, pro ſcriptum ſeruauit. 678. magnam pecuniae partem,a Caeſare relictae,interuertit, ad ſeq. tranſtulit.679. Dolabellam, collegam ſuum, magno aere oppreſſum,pecunia a Caeſare relicta, & ad ſe trãſl ita,ad ſuas partes traduxit.679.Cytheris dictus. 714. cum Armeniam Deiotaro, accepta grandi pecunia,uenderet,dixit,ſe reſtituere, ex Caeſaris libellis. 731.

Aonũ regio,cantoribus celebrata;ideoq. in ea Cornua praeclariſsima. 272.

Apamea. 239.240.

Apenas. 206.

Apollinares ludi.139.C. Coſſij, praetoris urbani, nomine,a C.Antonio, eius collega, dati. 651.

Apparate. 647.

Appellare,uerbum creditorum. 262.

Ap.Claudius Pulcher,conſul. 43.P.Clodij frater. 165.166.proconſul,prouinciam Ciceroni traditurus erat.258.eum,a Dolabella accuſatum,omnibus officijs,Bruti maxime cauſſa, Cicero ſubleuauit. 299.

Ap.Pulcher,& Domitius Ahenobarbus cos.Memmio,& Domitio Caluino conſulatum pactione polliciti ſunt. 22.

Appij maioris dictum in ſenatu. 130.

Appuleia,quiſnam dictus. 214.

Απροσδιόνυσον. 244.

Apud te,ideſt domi tuae. 154.215.

Aquae Baianae. 64.668.705.

C. Aquillius Gallus, iuris ſcientia clarus. 15. Ciceronis in praetura collega. 15.214.

Arabarches,cur Pompeius dictus. 136.

Arati uerſus, a Cicerone conuerſi. 708.

Arcano, pro Arcane. 231.375.729.
Arcanum, Quinĉti fratris praedium. 740.
Arcanus pagus. 242.
Archias, poeta. 71.
Archimedis quaeſtiones. 493.
Architeĉtus, 4. Cyrus. 109.
Chryſippus Vettius. 112.
Cluatius. 518.
Chryſippus, Cyri architeĉti libertus. 613.
Ardeae & Nomenti Atticus habuit praedia. 195.
Ἄρειος πάγος. 53.
Arethuſa, fons. 495.
Areus, & Eutychides, liberti, Attici res agebant Corcyrae, & Sybotis. 251.
Argentariis datur aliquid, cum pecunia permutatur. 502.
Argutum, ualet tenue, & ſubtile. 303.
Ariobarzanes, rex. 262. Ciceronis tutelae commiſſus. ibidem. ſoluit uſurae nomine ſingulis menſibus Talenta Attica xxxiij. 279.
Ariobarzanes III. in Cappadocia regnauerunt; poſtea redaĉta eſt in formam prouinciæ. 267.
Ariopagitae, qui. 61. 218. eorum Conſilium, a Solone Athenis conſtitutum. 53.
Ἀριστοκρατία. 51.
Ariſtophanes. 505.
Ariſtoxenus, muſicus. 617.
Ariſtus, philoſophus. 253.
Armenia minor a Caeſare mortuo adempta, mox, Caeſare mortuo, per Antonium, quaſi e Caeſaris Commentariis, reſtituta. 666.
Armis cum res geritur, Fortuna dominatur. 251.
Arpinates nummos apud Ciceronem deponunt. 706.
Arripere. 733.
Arrius. 118.

Artauaſdes, Armeniae rex. 270.
Artem, quam non nouerit, nemo exerceat. 252.
Articulate, ualet, diſtincte. 304.
Articulus in oratione quis ſit. 304.
As, fenus centeſimarum uſurarum omnium grauiſſima. 41.
Aſia, in Graecia eſſe dicebatur, & Graeco ſermone Aſiatici omnes utebantur. 57. eam Quinctus per triennium adminiſtrauit. ibidem.
Aſiatici, quia Graeco ſermone uterentur, Graeci dicebantur. 56. 257.
Aſinius Pollio. 719.
Aſsis, aut Librae nomine ſignificatur hereditas uniuerſa. 315. 641.
Atedius. 535.
Atedius Caeſar. 493.
C. Ateius Capito. 751.
Athenae, a Minerua conditae, & nominatae. 31.
Athenarum arx Cecropia. 310.
Athenienſes in Peplo eos, qui aliquid fortiter geſſiſſent, expingere conſueuerant. 742.
Atia Auguſti mater. 359.
Atia, Caeſaris ſororis filia, Octauiani mater, a L. Marcio Philippo in matrimonium ducta. 519. 645. 746.
Atilius, ferreus ſcriptor a Licinio uocatus. 683. eius uerba. ibidem.
M. Atilius Regulus. 743.
Sex. Atilius Serranus. 182.
Atius Balbus, maternus auus Auguſti, in xx uiris fuit. 125.
Atreus, Atii tragoedia. 668.
Attalus, Aſiae rex. 240.
Attica, Attici, & Piliae filia, M. Agrippae uxor. 316. aegrotans. 516.
Attici mater. 36.

Pomponio Attico omnis pecuniae reditus in Epiró-ticis,& urbanis poſſeſſionibus cōſtabat.33. ciuitatis beneficio,ab Atheniēſibus delato, uti noluit. 60.equeſtri loco natus.73.286. eius cōmētarius, de cōſulatu Ciceronis. 95.eius oratio horridior. 96.eius mater uixit anuos xc.iii. Nomenti,& Ardeae praedia habuit.195.epicureus. 198.amicus Meſſallae. 256.equeſtri loco natus.286.Theſprotia poſſesſiones habuit.316. antiquitatis indagator,& cognitor.532.eius liber. ibid. eius domus, in colle Quirinali.564. Seruiliae pecuniā numerauerat, quam illa Bruto daret, in Aſiam proficiſcenti. 709. quae minus probabat in Ciceronis libris,ea notare miniata cera ſolitus erat. 740.
Attici librarii, Pharnaces, Antaeus, Saliuus. 635.
Attici ſeruus amanuenſis,
Alexis.169. 269.747.
Alexius.510.
Antiochus,litteratus. 620.
Athamas.510.
Eutychis.217.
Nicanor. 245.
Thallumetus. 256.
Attii tragoedia Atreus 668. Tereus. 726.732.
Attius Nauius, Tarquinio Priſco Romae regnante, auguralem ſcientiam ſummum in honorem adduxit. 409.
Attributa pecunia. 705.
Attributio. 724.
Auctio. 490.
Auctionis magiſter,quis dicatur. 24.
Auctoritas ſenatus, quid ſit. 224.
Auctor, quis proprie dicatur. 166.
Augures erant xv. amplificato lege Syllae dictatoris Collegio; cum antea ix. omnino eſſent. 380.
Augures creati collegis cenam dabant: unde; Augu-ralis

ralis cena. 514.
Auguria, ab Hectore contempta. 111.
Augurium optimum, certare pro patria. 111.
Auguſti flamen. 147.
Aurelianus Imperator ea condidit moenia, quibus nunc Roma ſaepta eſt. 622.
L. Aurelius Cotta. 595.
Aurelius, Montani abſentis nomine, Romae ſoluit. 750.
Aurum Viceſimarium, in aerario ſanctiore, ad ultimos Reip. caſus, ſeruari ſolitum. 131.
Auſpicari de caelo, ſolis magiſtratibus conceſſum. 189. iiſdē de caelo comitijs auſpicari leges prohibent. 190. 191. 226.
Auſpicia ad Patres quando redire non poterant. 228.
Autroniana domus. 49. 50.
P. Autronius, unus ex coniuratis. 153.
M. Axianus. 719.
Axianus Gallius. 416.
Axius, ſenator. 161. 219.

B

Baiae aquae. 64. 668. 705.
Baianus ſinus. 668.
Balbi, tres. 359.
Balbus, a Pompeio ciuitate donatus. 110. eius apud Caeſarem auctoritas ſumma. 601. Caeſaris amiciſſimus. 683.
Barbam alere, apud Romanos moris non erat. 53.
Barba Caſſius. 645.
Baro mulier, philoſophiae ſtudioſa: & Barones qui. 255.
Baſilicae Porciae, & Curiae incendium. 670.
Baſſus Lucilius, malus ſcriptor. 495.
Bellaria mellita, quae. 95.
Bellator, utiliſſimus Reip. 362.

Bello ciuili nihil miſerius. 361.
Bellorum dubius euentus. 674.
Bellum Aeduorum,& Sequanorum. 85.
Bellum ciuile,ex qua primum radice emanatum ui deatur. 74.
Bellum Mithridaticum. 23.
Bellum Parthicum. 609.
Bellum ſeruile,Pompeii aduentu ſublatum. 52.
Bene narras, & Male narras, eleganter dictum. 746.
Bene olere. 95.
Bernardus Iuſtinianus. 717.
Beroaldi error. 18.
Bibulus armis foro expellitur. 122. conſul, domo abditus,per edicta obnunciabat. 142. domi inclusus, conſulatum peragit. 144. proconſul in Syriam iturus. 247. triumphi cupiditate adductus,uoluit cum obſcuris,paucis,infirmis hoſtibus confligere. 265. equitibus grauis inimicus. 286.
Bibuli,& Ciceronis exceptiones. 286. 287.
Bleſamius, & Hiera,Deiotari legati. 730.
Bona dea. 110. 111.
Bonae deae aedem uirum introire,religioſum fuiſſe. 44.
Bonae deae ſacra a uiris adſpici, nefas apud Romanos erat. 44. pro populi ſalute eidem ſupplicabatur. ibidem.
Bouilla pugna,quae nam dicatur. 256.
Brachio molli. 100.
Brinniana auctio. 636.
Brinnius. 588.
Brundiſium,deducta Colonia. 178.
Brutus Tarquinium eiecit. 630.
M. Iunius Brutus. 650. Caeſarē occidit. 147. Appii gener. 261. 297. ab auunculo Caepione adoptatus.

tus.289.eius epitoma.499.Caeſaris interfector. 514.dimiſſa Claudia, Appij filia, Porciam duxit, Catonis Vticēſis filiam.580.628.Seruiliae filius, Catonis uterinae ſororis.628. a Bruto,qui Tarquinium eiecit,paternum genus ducebat; maternum,ab Ahala,qui Q. Melium,regnum appetentem,occidit.630.orationis uim,& ſententiarum grauitatem contemnebat,Atticos oratores imitabatur,humili quodā in genere uerſantes. 683. eius edictum.ibidem. Stoicus. 684.

D. Brutus. 696. eum, Celtica prouincia non decētem, armis expellere parabat Antonius. 740.

M.& D.Bruti. 672.

Brutus,quo tempore a Cicerone conſcriptus.143.

Bucilianus,& Sextius,ex percuſſoribus Caeſaris fuerunt. 709.732.

Budaei error. 536.

Buthrotij. 663.667.674.

Buthrotum,urbs. 155.205.

C

CAECILIA,Attici filia. 297.

Caecilius. 23.

Caecilius,fenerator. 40.

Caecilius Atticum teſtamento adoptauit. 142.

L. Caecilii praetoris domum multitudo, annonae caritate concitata,oppugnat. 179.

Q.Caecilius Baſſus. 660.705.

Q.Caecilius Metellus Celer. 76.

Caerellia. 568.600.

Caeſaris flamen. 147.

Caeſar,& Bibulus. 110.114.

Caeſar,& Figulus, conſules deſignati. 27.

Caeſaris,Pompeij,& Craſſi inter ſe inuicem gratificatio. 118.

Caeſaris,& Pompeij diuerſa officia. 117.

C.Iu-

C. Iulius Caeſar, proſcriptus, ſeruatus a Iulia. 19. eius uxor, a P. Clodio in ſacris Bonae deae ſtuprata. 44. Pont. Max. factus in locũ Metelli Pii. ibidem. equeſtrem ordinem quo modo ſibi coniunxerit. 74. Lucceium collegam malebat in conſulatu; ut qui non dubitaret, Bibulum, optime de rep. ſentientem, ſuis actionibus aduerſaturum. 77. in cõſulatu acta Pompeij ſanxerat, legibusq. firmauerat. 127. ante quam legem agrariam ferret, ſcriptam in ſenatu recitauit; ſi quis quid improbaret, correcturum pollicitus. praeter Catonem, contra nemo dixit. 132. ſeruante de caelo Bibulo, leges tulit. 132. Bibulum armis foro pepulerat, M. Catonem, optimum ciuem, in carcerem duci iuſſerat. 142. matrimonium ambiens, repudiatur. 144. Galliarum proconſul. 145. Seruiliae, Bruti matris, amator. 148. eius, & Pompeij cum Spartanis comparatio. 151. eius inimici qui. 196. in Britannia cum legionibus traiicit. 222. eius munificentia in aedificando. 292. Rauennae quotannis ad conuentus agendos uenire ſolitus erat. 312. ei conſulatum, lege lata a x. tribunis pl. populus conceſſerat. ibidem per decennium Galliam obtinuit, contra legem Sempronianx. 326. eo conſule, Pompeius ſe cum eo affinitate coniunxit, Iulia uxore ducta 335. eius clementia, 336. lege agraria promulgata, obnuntiantem collegam armis foro expulit. 350. eius uituperatio. 355. eius uigilantia. 366. Piſiſtrato ſimilis. 367. ſceleratus. 381. eum M. Lepidus praetor dictatorem dixit. 392. Curioni Siciliam pro unciam aſſignauerat, quam pro praetor admini ſtraret. 401. Q. Fuſium Calenum, uicto in Pharſalia Pompeio, Achaiae praefecerat. 461. eius fortuna quot in locis parum ſecunda fortuna fuerit. 462. praetor deſignatus, quo tempore de coniu-

coniuratione Catilinae ſententiam dixit. 526. ter cum ciuibus depugnauit. 554. eius Anticatones. 556. 644. eius ſtatua, in Quirini templo. 564. 612. eius ſimulacrum, inter deorum ſigna geſtatum in ferculo. 612. eius ambitio. ibidem. eius de pomerio proferendo ſententia. 622. Aſturam cũ ueniſſet, apud Ciceronem cenauit. 629. eius ferculum. 635. negligi ſuas leges nolebat. 646. eum Brutus idibus Mart. occidit. 678. eius percuſſores. 709. 732.

L. Caeſar, Antonij auunculus. 677.

Caieta. 31.

Caio praenomine numquam Domitia gens uſa. 235.

Caleni oratio, pro Antonio, aduerſus Ciceronem. 741.

Calere qui dicantur. 343.

Calere, ideſt acriter uerſari in agendis rebus. 696.

Callipides, tragoediarum ſcriptor. 586.

Caloris cauſſa, motus ſanguinis. 343.

Calpurnia, Piſonis filia, Caeſaris uxor. 134.

C. Calpurnius Piſo. 46. 47. Galliae Narbonenſis praefectus. 22.

L. Calpurnius Piſo, Gabinij in conſulatu collega. 334.

Caluus. 62. Vide, C. Licinius Macer.

Camillus non minus, quam Pomponius, Ciceronis rei, & negotia curabat. 464. ei Cicero, maxime, poſt Atticum confidebat. 624.

Campani agri diuiſio. 117.

Campus Martius extra pomerium fuit, quo populus ad comitia conuenire ſolitus eſt. 192. 622.

Campus Vaticanus poſt Campum Martium fuit, interfluente Tiberi. 622.

Canai filia. 631.

Candidati nummos tribubus promittebant, ſi ſibi,

quem petebant, magiſtratum ſuffragijs demandaſſent. 69. eos, ad commendationem, Martium in Campum clari uiri deducebant. 99. eorum conſilia. 225.
Caninius Rebilus, Caeſaris legatus. 319.
Canis Clodianus, quis. 301.
Canius, Attici, & Othonis amicus. 617.
T. Canutius, tribunus pl. Antonio infenſus, Octauiano concionem aduocauit. 749.
C. Capito, Ateiae gentis, Attici maxime ſtudioſus. 621.
Capito, Fonteiae gentis, M. Antonij amiciſsimus. 621.
Cappadociae rex, ſub tutela Ciceronis. 243. in prouinciam redacta. 268.
Capta res, quae dicatur. 32.
C. Carbo. 50.
Cn. Carbonem, & M. Brutum Pompeius, Syllae ſocius, occiderat. 389.
C. Carinas, Albiae gentis, conſul cum P. Ventidio. 621.
Carmentalis flamen. 147.
Carneades. 316. Academicus, & Diogenes Stoicus, & Critolaus Peripateticus ab Athenienſibus legati Romam profecti. 531. 532.
Carolus Sigonius, Romanae hiſtoriae peritiſsimus. 86.
D. Carſulenus. 692.
Cartheia, opidum in extrema Baetica. 554. 562. 711.
Caſca, Caeſaris percuſſor. 749. eius tribunatus. ibi.
Caſelius, iuriſconſultus peritiſsimus. 717.
Casſij tres fratres. 270.
C. Q. L. Casſij, fratres. 651.
Casſius, tribunus pl. 370.
L. Casſius, tribunus pl. C. Casſij frater, eius, qui Caeſarem

rem occiderat. 651.
Q. Caſsius.342.in Syriam profugit. 270. Caeſarem occidit. ibidem. ſibi mortem ſua manu conſciuit.ibi.tribunus pl.ad Caeſarem cum Antonio, & Curione confugit. 320.
Q. Caſſius,& M. Antonius,tribuni pl. 446.
Q. Caſsius Lõginus.269.tribunus pl.deſignatus. 308.
Caſſius Scaeua,Centurio. 662.
Caſſius,Craſſo a Parthis caeſo,reliquias exercitus Antiochiam reduxit. 261.270.
Caſtricius. 540.
L.Sergius Catilina.16.17.18. 63. pro praetor, Africae adminiſtrator. 11. 16. cauſſam de pecunijs repetundis dixit.16.Ciceronis in conſulatus petitione competitor. 18. is tantum conſulatum petijt.ibidem.a Cicerone non defenſus. 27 ter abſolutus. 64.eius coniuratio propter aes alienum facta, odio maxime creditorum.104. ipſe,& Cornelius Lentulus,patricij, principes coniurationis.99.ipſe,& Manlius Acidinus,duarum coniurationum duces. 187.
M.Porcius Cato.23. eius culpa. 75. eius nimia ſeueritas Reip.nocet. 101.ipſe, & Caeſar cum natura,tum uitae inſtituto diſſidebant. 103. ab omni ambitione alienus.114.heluo librorum.213.eius iniquum iudicium.281. ſupplicationem Ciceroni concedi negauit.313.eius ſoror Porcia. 371.
Cato,Ciceronis liber. 495.
Cato maior. 685.
Cato momus. 267.
Catuli mors. 148.150.
Catuli porticus. 183.
Cauillandi plura genera. 48.
Cauillatio,quid ſit. 46.
in Cauſſa Milonis quaeſtor Cn. Domitius Ahenobarbus.24.quini ex ſingulis ordinibus reiectiſũt.58

Cecropia,arx Athenarum. 310.
Celer,& Nepos,fratres patrueles. 192.
Celticam regionem a populo M. Antonius acce-
pit. 175.
penes Céſores cura uectigaliũ locandorum erat. 74.
Cenſores poſt cenſum vrbem luſtrabant. 234. cum
imperio non ſunt. 366.
Cenſores,App. Claudius Pulcher, L. Calpurnius
Piſo Caeſonianus. 309.
Cenſoris officium. 74.
Cenſorini fundus. 663.
Centeſimae uſurae. 41.273.280.
Cẽtumuirorum numerus erat cv,licet Centumui
ri nominarentur. 60. e ſingulis tribubus terni
creabantur. ibid.
Centuriae,ex omnibus tribubus. 13.
Centurio. 266.
Ceramium. 187.
Ceramici duo Athenis. 37.
Cernere hereditatem,& hereditate,quid ſit. 283.
431.638.678.
Certi. 15.
Certus uocabuli interpretatio. 20.
Chaeron. 294.
Chaonia,& Theſprotia,Epiri loca. 298.
Cherippus,libertus. 247.
Chilius,poeta. 37.43.71.
Chryſippus Vettius,architectus. 112.
Chryſippus architectus, Cyri architecti libertus.
613.
Cibaria praefectis de publico dabantur. 301.
Cibyra. 239.240.
Cibyratae,uenandi ſtudio deditꝰ. 291.
Cibyraticum forum. 239.
M.Tullij Cicero, praetor,10. equeſtri loco natus.
14. eius in conſulatus petitione competitores.
14.oratio-

14. orationem habuit in toga candida. 16. Mineruam coluit. 31. in exſiliũ a P.Clodio pulſus 43. eius in patriam reditus. 60. ipſe, & Atticus equeſtri loco nati erant. 73. eum, ut imprudentẽ, atque etiam ut perniciosum patriae ciuem inſimulantes. 74. nonis Decembris ſupplicium ſumpſit de coniuratis. 88. ipſius, & Catuli, & Catonis, in defendẽda libertate, ſocietas, & cõſenſio. 92. eius orationes de lege agraria contra Rullũ. 96. 97. pro Roſcio Othone. 97. pro C. Rabirio, perduellionis reo. ibid. in Catilinam. 98. Siculorum patronus. 100. equitum Romanorum opera in defendẽda rep. conſul uſus eſt. 102. uindex, & ſeruator creditorum. 104. augur fuit, poſt reditum ab exſilio. 114. eius Gymnaſium. 119. eius rẽditus in mutatione rerum. 156. eius domus Libertati conſecrata. 164. 168. eius bona Clodii lege publicata. 178. quot menſibus exſulauerit. ibid. eius oratio ad Quirites, poſt reditũ. 179. eius reſtituendi cauſſa incredibilis multitudo Romam ad comitia confluxerat; unde grauior annonae caritas paullo poſt exorta. 179. eius in aedificãda domo ſumptus. 183. oratio pro Milone, quando ſcripta. 187. exſilij quae cauſſa. 193. 311. Tulliã Furio Craſſipedi collocat. 196. ei tres dioeceſes Aſiaticae attributae. 238. quatuor legatos habuit in Cilicienſi adminiſtratione. 243. tres quaeſtores habuit. 254. eius abſtinẽtia. 272. profectus eſt in Ciliciam pridie Kal. Sext. 285. ab equeſtri ordine in ſenatorium adſcendit. 286. primus Cilicibus permiſit, ut ad ius dicendum, ſuis etiam legibus, iudicibusq. uterentur; cũ antea Romanis legibus ius dicerent Romani homines, aut qui prouinciae praeerant, aut ab ipſo dati. 295. tranſijt ad Pompeium non ante idus Quinct. 428. eius natalis dies. 455. augur. 514.

eius ex interitu Tulliolae dolor.515.516.fanum erigere Tulliolae uolebat. 518. 522. 560. 707. Tulliolam,erecto Templo,conſecrare nō poterat, niſi Collegium Pontificum adhiberetur. id porro nō ſolebat adhiberi, niſi ad eos conſecrādos,quos publice populus in deorum numerum referri uellet.523. eius de Conſolatione liber. 540.Lentuli pueri tutor.544.eius Academicae quaeſtiones.587.eius libri,de finibus, ad Brutū. 590.eius de laudibus Catonis liber.610. diuortium cum Publilia.625.Porciam laudauit,Catonis ſororem,laudatione ſcripta.627.cum Publiliam diuortium facit.641.eius uilla, in Pompeiano.645.de Gloria libri duo.717.oratio pro Gallo Caninio.746.nonis Decembribus Lentulum, Cethegum, aliosq. ex coniuratione Catilinaria lictori necandos tradidit. 746.
M.Cicero filius.564. 579. eius Athenis immoderati ſumptus. 640.
Q.Cicero epiſtolas contra Marcum fratrem ſcripſerat,ad Caeſarem; Caeſar illas ad Oppiū, & Balbum miſit; illi Attico dederūt;Atticus ad M.Ciceronem curauit perferendas. 470.
Q.Cicero, Pomponiae,Attici ſororis,& Q. Ciceronis filius.610.eius uanitas. 629.
Ciliciam Seleucus urbibus auxit. 236. Ciceronis prouincia.238.non omnis Romanis, ſed pars quaedam regibus ſubiecta fuit.ibid. eam Veſpaſianus in prouinciae formam redegit.ibidem.ab Appio ſumptibus,& iacturis exhauſta. 278.
L. Cincius. 36.72.94.194.293.
Circeii montes. 623.
Circenſi pompa Caeſaris ſignum inter deorum ſigna, prope uictoriae ſignum, geſtatum eſt, decreto ſenatus. 634.635.
Ciſalpinae Galliae terminus. 22.
cispadana

Ciſpadana Gallia, Ciſalpinae pars, ſuffragij ius cũ tota Italia lege Pompeia obtinuerat, ſicut Tranſpadana ius Latij eadem lege. 21.
Ciſpius. 620.
Ciſtophorus, Aſiaticus nummus. 116.134.429.
Ciuile bellum ex qua primum radice emanatum uideatur.
Ciui li bello nihil miſerius. 361.
Ciuitas, & Vrbs differunt. 678.
Ciuitatem Romanam habere. 666.
M. Claudius Marcellus, Conſul, collega Ser. Sulpicij. 246.
Claudii patricij cognomen habuere Pulchrorum, & Neronum. 304.
Claudij plebeij cognomẽ habuere Marcellorũ. ibi.
Clementia, populo gratior, quam Seueritas. 678.
Cleopatra, Aegypti regina. 658. 689. eius filium natum appellare ſuo nomine Caeſar paſſus eſt. 658. a Caeſare amata. ibid.
Clodianae fabulae. 78.
Clodiana rogatio. 152.159.
Clodianus canis, quis. 301.
C. Clodius, Publii nepos. 165.
P. Clodius, cur Ciceronem in exſilium egerit. 43. tribuni opera iudicio ereptus. 58. quare Pulchellus puer a Cicerone dictus. 64. ſtuprum a piratis paſſus. 65. a xxv. iudicibus damnatus, a xxx. abſolutus. 66. a iudicibus abſolutus, licet Cicero iuratus in eum teſtimonium dixiſſet. ibidem. patriciae gentis. 80. ad plebem tranſire adoptionis iure cupiebat: ut deinde, tribunus factus, Ciceroni diem ad populũ diceret, quod ciues Romanos, contra leges, occidiſſet. 81. cum tribus ſororibus rem habuit. 100. 12. purpureis faſcijs utebatur. 108. ad Tigranem, Armeniae legem, legatus. 112. 119. ſacerdos Bonae deae, muliebri veſtitu ad

ſacra Bonae deae penetrauit. 112. contra auſpicia adoptatus. 122. Armeniae legationem ſpreuit. 125. adoptionis iure, cum patricius eſſet, ad plebem tranſijt. 125. 126. 350. tribunus pl. 146. 351. rogationem tulit, de exſilio Ciceronis. 152. 351. quattuor leges tulit in tribunatu, Reipu. pernicioſas. 162. duas leges tulit. 163. Ciceronis domum Libertati conſecrauerat. 168. iudicium effugit. 189. Milonem de ui accuſauit. 215. ad Bouillas caeſus. 256. III. Kal. Feb. eſt interfectus. 293. adoptione factus eſt plebeius, ſtatimq. tribunus pl. rogationem tulit in Ciceronem, quia ciues Romanos, contra leges, occidiſſet. 350.
P. Clodius, Antonij priuignus, P. Clodij filius. 670.
Sex. Clodi⁹. 670. P. Clodij ſororis opera abſolut⁹. 65.
Cluatius architectus. 518.
Cluuius Puteolanus. 628. 636. 639.
Cocceius, unus ex procuratoribus Dolabellae, i Syriam profecti. 750.
Codicillus, & Litterae non idem ſunt. 505.
Coelius. 573.
L. Coelius Antipater, hiſtoricus. 500.
M. Coelius Puteolanus. 321.
M. Coelius Rufus, aedilis curulis deſignatus cum M. Octauio. 290.
Coelius, argentarius. 496.
Cohortes, manipuli. 265.
Cohortes, ex Vegetio. 265.
Cohors Prima, ex peditibus ꝏ cv. 265.
Cohortes nouem, ex DLV. 265.
Cohortes x. in legione. 265.
Cohortes multis ante Polybium aetatibus fuere. 266.
Cohors, de Peditibus dicitur; Turma, de Equitibus. 296.

Cohors praetoria eſt, quae tũ in caſtris, tũ in agmine, atque acie ſemper adeſt praetori. 315.
Cohortes erãt duae praetoriae: unã, euocatorũ militum; alterã, nobilium adoleſcentũ, qui ſua ſponte cum proconſulibus exibant; dumtaxat ob hãc cauſsã, ut uſurarũ peritiores domũ redirent. 315
Collybi ratio. 497.
Collybum, pecuniae permutatio. 502.
Colonia, Brundiſium. 178.
Colũnae e Chio marmore, reliquis firmiores. 523.
Columna prope xx. pedum, lapidis Nomidici in honorem mortui Caeſaris in foro poſita, & inſcripta, Parẽti patriae, a Dolabella euerſa. 650.
Columnam prope xx. pedum lapidis Numidici, de plebe hoĩes perditi in foro ſtatuerũt, inſcriptã Caeſari, parenti patriae. 674.
Comata Gallia, cur Caeſari a Senatu tradita. 175.
Comediſſe, pro, auide praeripuiſſe. 292.
Comenſem Marcellus, in Caeſaris contumeliẽ, caedi iuſsit. 254.
Comitia fieri non poterant eo die, quo de caelo ſeruabatur. 190. nundinis haberi nõ licebat. 193. obnunciare. 191.
Comitia centuriata. 178. conſularia. 11. praetoria 11. tributa 233.
Comitiales dies. 191.
Comitiis pecunia diuidebatur. 144.
Comitiorum dies. 27.
Comitium in foro fuit. 193.
Commodo, pro Commode; ut Arcano, pro Arcane, apud Veteres indifferens uſus. 231. 375.
Compacto, ideſt conſulto. 421.
Compitalicius dies. 111.
Concionari priuato non licebat, niſi magiſtratus curulis, aut tribunus pl. concionem daret. 179.
Concordiae aedes. 181.

Coniugium non ſemper ſponſalia ſequitur. 194.
Coniuratio Catilinæ, quare facta. 89. 104.
Coniurati, ſupplicio affecti. 52.
Conrectum, pro, Correctum, ueterum more. 153.
Conſidij, & Caeſaris altercatio. 149.
Conſidius, fenerator. 40.
Conſilium conſiſtere quando dicatur. 358.
Conſilia candidatorum diuerſa. 225.
Conſilium dicitur exitum habere, cum ſuccedit, quod uolumus. 332.
Conſilium iudicum ex triplici ordine conſtabat, ſenatoribus, equitibus, tribunis aerariis, &c. 59. 74.
Conſuetudo aliquando leges uincit. 41.
Conſulares, L. Licinius Lucullus, Q. Hortenſius, C. Calpurnius Piſo. 55.
Conſularia comitia. 11.
conſularis exercitus. 141.
conſulatus centuriatis comitiis dabatur. 13. petebatur anno xlij. 20. 618.
conſulem deſignari in praetura, inuſitatum. 45.
conſules Kal. Ian magiſtratum inibant. 166. 261.
conſulũ nõia in faſtis publicis ſcribebantur. 208.
conſulibus praeter S. C. etiam lege negotium datum eſt, ut de actis caeſaris cognoſcerent. 751.
conſtituere uerbi ſignificatio. 36.
conſtitutum, eſt verbum iuris. 484.
continentia, voluptati contraria. 267.
controuerſia Acutiliana. 29. Muluiana. 129. 130.
conturbare uerbi ſignificatio. 202.
copiae. 185.
coponius. 363.
corbita, oneraria nauis. 734.
corinthium aes, probatiſsimum. 104.
cornelia Pompeio marito ſuperuixit. 43.
cornelia tribus ciceronis uidetur fuiſſe: cum in

ea cenſeri ſoliti ſint Arpinates. 103.
Cornelius. 40.
Cn. cornelius Lentulus Marcellinus. 182.
L. cornelius Balbus Gaditanus. 321. 359. negotiorum caeſaris procurator. 645.
L. cornelius Lentulus crus, conſul deſignatus. 308.
L. cornelius Sylla Fauſtus, Syllae dictatoris filius, Fauſtae, Milonis uxoris, frater, Pompeii gener, quem junum cum Afranio, & L. caeſare filio c. caeſar, deuicto Pōpeio, uoluit interfici. 209.
P. Cornelius Dolabella, Ciceronis gener. 677. Vide, Dolabella.
Cornificius, à Caeſare Syriae praepoſitus. 516.
Cornix, Oppiorum cognomen. 183.
corumbus, architectus. 652. Balbi ſeruus. 653.
corycaei, occulto auſcultantes. 428.
c. coſconius. 141.
coſmus Gherius, Epiſcopus Fanenſis. 253.
c. cotta. 22.
L. cotta, conſul cum L. Torquato. 534.
cottae liber. 635.
crantoris uerba. 540.
L. Craſſus.
M. craſſus, caluus 61. Sylla dictatore, ingentes diuitias congeſſerat. ibidem. omnium Romanorum ditiſsimus. 127. 149. clodii ſorore plurimum utebat. 145. a Parthis occiſus. 149. 261. male audiit, quod Syllanis temporibus multorum ciuium proſcriptorum bona ſolus fere propter auaritiam emiſſet: uade opes illae immanes, & inuidioſa pecunia breui congeſta. 490.
craterus, medicus. 513.
cretatae faſciae, quae ſint. 108.
cretio. 636. 638.
Criſpus. 496. 608. 611.
Critolaus, Peripateticus. 53. 532.

Culeo. 362.
L. Cullelous. 301.
Cumana, Ciceronis uilla, ad Lucrinum. 677.
Curia pro Senatu aliquando a Cicerone ſumitur. 93.
Curiae, & Porciae baſilicae, curiae iunctae incendium. 670.
Curiae triginta tres veteres tribus repraeſentabāt, quas ſingulas in denas curias Romulus diuiſit. 236.
C. Curio, adoleſcens. 120. trib. pl. S. C. fieri de prouincijs non patiebatur. 295. in Vmbria pro Caeſare militabat. 337. eius litterae. 343. eius, & Caeſaris cum Pompeio, & Sylla comparatio. 389. bellum gerens. 401. Ciceronem admodum diligebat. 418. a Caeſare miſſus, ut Siciliam Pompeianis eriperet. 426.
M' Curius. 219.
Q. Curius, aleator notiſsimus. 20.
Curſare, huc illuc ire. 417.
Curtilius Verbero. 663.
Curtius Nicias, grammaticus, Dolabellae familiaris. 648.
Curuli ſella cenſor, conſul, praetor, aedilis utebantur. 109.
Curulem magiſtratum qui geſſerant, ii ſi a cenſore nondum in ſenatu lecti eſſent, iure tamen magiſtratus in ſenatum introibant, & dicendae ſententiæ ius habebant. 91.
Curuliū magiſtratuum petendorū anni certi. 618.
Inter Curules magiſtratus biennium neceſſario interat. 618.
Cypro Cicero praeficit. 240. 241.
Cyprios ex inſula euocari non licet. 241.
Cyprus, lege P. Clodii, tribuni pl. Piſone, & Gabinio cos. Ptolemaeo regi ablata, prouincia praetoria

toria facta eſt. 241. Catonis, & Bruti erat elien tela. 280.
Cyrheſtica, Syriae pars. 270.
Cyrus, architectus. 109. eius de radiis oculorum opinio. ibidem.
Cytheris, mima. 419.
Cytherius, M. Antonius, a Cytheride mima: quã uſque adeo amauit, ut, in Galliam cum legionibus proficiſcens, hiberno tempore ſecum adduxerit. 714.
Cyzicum. 164.

D

DAmium ſacrum. 44.
Dare ueniam. 275.
De Canuleio, pro A. Canuleio. 405.
Debitio. 670.
Decedere. 320.
Deguſtare, uerbi ſignificatio. 269.
Deiotarus, Galatiae rex. 261. pro Pompeio contra Caeſarem in Pharſalia pugnauit. 650. ei Antonius ereptam a Caeſare Armeniam, accepta grandi pecunia, reſtituit. 680. eius legati, Bleſamius, Hiera. 730.
Delegare. 639. eſt, quod ipſi facere debemus, alteri mandare, non, ſimpliciter mandare. 490.
Demetrius apud Pompeium gratioſiſsimus libertus. 215.
Demetrii Magnetis liber, περὶ ὁμονοίας. 214.
Denarius, pro Drachma. 738.
Denarii ſeptem Romae feriebantur in uncia. 738.
Deos nõ reſpicere mortalia, ſenſit Epicurus. 209.
Derogare uerbi ſignificatio. 171.
Deſignator. 186.
Deuexa, decliuis. 382.
Dialis flamen. 147.
Διβάφῳ praetexta, qui auguratu praediti eſſent, utebantur.

utebantur. 124.
Dicacitas,quæ dicatur. 47.
Dicaearchus, Ariſtotelis auditor. 106.126.620. eius liber, de populis Pelenaeis. 106. eius libri,de anima.616.eius libri, περὶ τῆς ἐς τροφωνίου καταβάσεως. 616. eius liber τριπολιτικός. 617.
Diceret,pro dicere debebat. 635.
Dicrota. 255.
Dies auctionis. 588.
Dies comitiales. 191.
Dies faſti,a quo publicati. 282.290.
Dies feſti. 492.
Dies natalis Ciceronis. 455.
Digamma,eſt F Latinũ,factum ex duobus Γ Graecis. 380.
Dignitas in patriciis, quare maior, quam in plebeiis. 117.
Diligere leuius,quam Amare. 678.
Diochares, Caeſaris libertus. 28.635.
Diodotus. 143.
Dioeceſes ſeptem complectebatur prouincia Ciceronis. 239.
Diogenes Stoicus. 53.532.
Dionyſius,& Menophilus,glutinatores. 206.
Dionyſius, Ciceronum puerorum magiſter. 245. 252.284.
Διονύσιος ἐγχορίσθω. 378.
Diphilus. 139.140.
Διπλῆ. 349.
Diſſoluere nomen. 489.
Diuiſores. 68.
Diuortium Muciae. 43.
P.Cornelius Dolabella. 554.579. Ciceronis gener, pro Caeſare contra Reip.partes.338.eius actiones in tribunatu turpiſsimae. 457. maritus Tulliae.465. in eo ſimulatio deſiderii, non deſiderium,

rium,fuit,675. conſul cum Antonio. 677. ipſe, & Hirtius,Ciceronis dicendi diſcipuli, cenandi magiſtri.683. Baianas aquas petijt, ualetudinis cauſſa. 705.
Doloris,& luctus natura. 155.
Domitia gens nunquam Caio praenomine uſa eſt. 235.
Cn.Domitius,unus de percuſſoribus Caeſaris. 732.
Cn.Domitius Ahenobarbus, Porciae, Catonis ſororis,uir.24.cõſul.ibidem. in cauſſa Milonis quaeſitor. ibidem. Pompeii partes ſequitur. ibidem. in Pharſalica pugna a M. Antonio interfectus. ibidem.proconſul. 366.
L.Domitius Ahenobarbus.163.conſul cum Ap.Claudio.149.conſularis candidatus,competitor Pompeii Magni. 203.
Domitius Caluinus,plebeius.224. ipſe a Caeſare, Ahenobarbus a Pompeio fuit. 360.
Domus Attici,in colle Quirinali.564.& in Attici uita.Autroniana. 49.50.
Domus,pro Domeſticis. 415.
Dormire in alteram aurem. 605.
Drachma, pro Denario. 738. paulo leuior Denario. ibidem.
Drachmae octo apud Athenienſes in uncia feriebantur. ibidem.
M. Druſus, Liuiae gentis, patriciae, pater Liuiae, Auguſtae.224.praetor,cum is, quem manumiſerat, eadem liber non iuraret,quae ſeruus iurauerat,negauit, ſe manumiſiſſe. 317.
Ducere rationes. 280.
Duum uiri,municipiorum praefecti. 684.
Δυσωπία. 748.
Δυσχρηστία. 738.
Dyme,ciuitas in Achaia. 723.

Eclogarii.

E

Eclogarij. 728.
Edictum Aſiaticum Q. Mucij. 245. prouinciale P. Licinii. 245. Bruti. 683.
Effari templa, cur dicantur. 632.
Effata, augurum preces. 632.
Effari, uerbum, in templorum dedicationibus, & in foederibus uſurpatum. 633.
Q. Egnatius. 670.
Egnatius, argentarius. 429.433.435.
Eiuſmodi eſt. 518.
Eleuſin, Athenis propinqua. 293.
Eleutherocilix. 267.
Emere ab haſta. 490.
Emeritum annuum tempus, pro, confectum. 295.
Ennii uerſus. 138.697.
Ἐντολή. 494.
Ephorus, Iſocratis diſcipulus. 96.
Epicharmus, comicus. 89.
Epicopus. 675.
Epicrates, princeps Athenienſium. 676.
Epicuri, & Stoicorum placita de uiſu. 109.110. eius aedes Athenis, uilla fuit. 533. ad ſeipſum omnia referebat, aliena cauſſa nihil agendum eſſe dicebat. 683.
Epicurei nihil dolere ſoliti ſunt. 197. eorum dogma: ibid. Barones dicti. 255. molles. 311. ſummum in dolore malũ, ſummum in uoluptate bonum collocabant. 316.
Epirus montibus a Macedonia diſcluditur. 155.
Ἐπισημασίαι, ſignificationes. 67.653.
Epiſtola grauior. 45.
Ἐπιχειρήματα. 52.
Ἐποχὴ aſſenſus retentio. 713.
Eppiorum familia. 360.
Equidem, dictio, quibus perſonis cõiungatur. 153.

Equites

Equites R. opem Metello non ferunt. 102. eos Cicero conſul cum Senatu coniunxerat. 101. publicani. 102. ſedebant in XIV. ordinibus, lege Roſcia datis. 692.
Equituticum, opidum. 278.
Era, miſſus a Deiotaro, ut Armeniam, ſibi a Caeſare ereptam, emeret ab Antonio. 730.
Ερανον, mandatum. 494.
Eroph lus, Equarius medicus. 567.657.
Eros, libertus Q. Metelli Celeris. 394. Ciceronis res domeſticas adminiſtrabat. 506. Ciceronis rationum adminiſtrator. 519.706.
Error Budaei. 536.
Eſſe in poteſtate, &, in poteſtatem. 191.
Etiam. 49.
Ευγενέστερος. 691.
Eumolpidae, ſacrorum praeſides. 37.
Eumolpus, Muſaei filius. 37.
Eupolis. 505.
Euripus. 656.
Eurotas, fluuius Laconiae. 698.
Ἐξ ἀφαιρέσεως. 278.
Exardere. 144.
Exigere nomina. 489.
Ex iure manu conſertum uocare, quid ſit. 697.
Exoriri uerbi ſignificatio. 345.
Exſilium Ciceronis, ultra quadringenta millia. 152.155.
Ἐξωτερικοὶ libri. 223.

F

Q. Faberius. 558.704. Caeſaris ſcriba, ad arbitrium Antonii mutabat, aut addebat in Caeſaris libellis. 679.
Fabius Gallus, Caeſaris legatus. 319.
Fabulae Clodianae. 78.
Factus. 689.

T. Fadius. 173.
Falacer flamen. 147.
de Fama non curandum: at unicuique curandum, ne in omni uita ſua a recta conſcientia tranſuerſum unguem diſcedat. 597.
Fama nominata. 632.
Fannius, Siciliae cum imperio praefectus. 366. initio belli ciuilis, a Pompeio in Siciliam cum imperio praemiſſus. 445.
Fannius hiſtoricus, Laelii gener. 499.
Fanum, unde dictum. 633. id dicebatur, quod a Pontificum collegio conſecratum erat; & in quo Deus aliquis publice coli conſueuerat. 523.
Fanum Tulliolae erigere uolebat Cicero. 518. 522. 560. 707.
Faſces, ex bacillis, & uirgis cõſtrictis cõſtabãt. 443.
Faſciae cretatae. 108.
Faſti dies, a quo publicati. 282. 290.
Fauonius. 180. a quo eloquentiam didicit. 103. Catonis imitator dictus. 719. qui, de rep. quidquid ſentiret, libere loqueretur. 226.
Fauſta, Syllae dictatoris filia, Milonis uxor. 216. 250.
Fauſtus Sylla erat in Pompeianis praeſidiis. 384.
Fauſtus, & Fauſta, gemelli. 353.
Feminae unde nomen accipiebant. 682.
Feneratorum nomina. 40.
Fenicularius campus. 500.
Fenus ſemunciarium. 41.
Feriae Latinae. 28. 143.
Feridij, & Coelii conuentio. 291.
Ferire frontem. 15.
Ferre tribum quis dicatur. 102.
Feſti dies. 492.
Fibrenus, amnis. 512.
Fides, quid ſignificet. 377. 431.

Figere leges. 666.
Figulus, quare Thermus dictus. 26.
Filij a praenomine patris oſtendebantur. 281.
Fili primi patris praenomine appellabantur. 457.
L. Flaccus. 85.
Flamines, ſtánte Rep. xiii. fuere. 147.
Flaminiae viae munitor quis. 20.
Flaminius flamma. 689.
Cn. Flauius, Cn. filius, ſcriba, cum populus, qui dies aut nefaſti, aut faſti eſſent, ignoraret, eorumq. notionem á Iuriſconſultis peteret; ipſe Faſtos circa Forum in albo propoſuit, ut, quando lege agi poſſet, ſciretur. quo beneficio, populi gratiam, indeq. curulem aedilitatem, libertino patre natus, obtinuit. 282. 290.
L. Flauius, tribunus pl. Metellum conſulem in carcere incluſit, quia legem agrariam perferri non ſineret. 82. 102.
Floci facteon. 71.
Floralis, flamen. 147.
Fluxa. 181.
Fonteius. 219.
Formiani in Aemilia tribu ſuffragiũ ferebant. 128.
Formianus fundus. 128.
Fortuna præneſte culta. 487.
Forum Iſauricum. 239. Laodicenſe. ibidem. Synnadenſe. 239.
Forum, pro populo; Curia, pro Senatu, a Cicerone ſaepe uſurpatum. 93.
Fouere. 704.
Fraudẽ pro pœna, & dãno ueteres uſurpabant. 274.
Frontem ferire. 15.
Frugi homines egere non ſolent. 59.
Frugi, proprie de libertis uſurpatur. 323.
Frui, abſolute poſitum, eſt, præſentibus commodis, & uoluptatibus uti. 488.

Fruſinas, fundus Ciceronis. 436.
C. Fuficius Fango. 662.
Fufidiana praedia, ad Ciceronem hereditate peruen ta. 459.
Fuluiaſter. 563.
Fuluia, uxor P. Clodij. 419. eam, antea P. Clodij con iugem quem Milo interfecit, M. Antonius uxorē. duxit, Antonia repudiata, C. Antonii filia. 666. Antonii uxor, cum Deïotari legatis de Armenia ipſi reddenda pacta eſt. 730.
Fūdus Formianus. 128. Fruſinas. 436. Lanuinus. 380. Laterium. 204. 397. Sextilij. 657.
Furinalis, flamen. 147.
Furnius. 451. tribunus pl. Ciceronis amicus. 283. de rectoribus tranſmarinis legem tulit. ibidem.
Q. Fuſius Calenus. 50. 451. 600. 730. Caeſaris amicus. 137. Caeſarianus 372. Achaiae praefectus. 461. Ciceronis inimicus. 692. ipſe, & Cn. Marius Antonii amicitia conuicti. 741.

G

A. Gabinus, ſupplicio affectus. 52. Caeſaris amiciſſimus. 148. eius gladiatores qui. ibidem. eius abſolutionis cauſſa quae. 227. nocens de ambitu abſolutus. 229. 231.
Gabius, a Gabiis, & inde Gabinius. 230.
Ser. Galba, orator eximius. 499.
Galliae Ciſalpinae terminus. 212.
Gallia Ciſpadana, Ciſalpinae pars, ſuffragii ius cū tota Italia legē Pōpeia obtinuerat, ſicut Tranſpadana ius Latii eadem lege. 21.
Gallia Comatā, cur Caeſari a Senatu tradita. 175.
Gallia Pompeii quae. 222.
Gallia Togata, quae. 22.
Gallicus tumultus. 649.
Gallius Axianus. 426.
Gallus. 643

quae

quae Gentes in Pompeii caſtris. 441.
Genuarii, nummi Genuae percuſsi. 292.
Germalus, Romae mons. 187.
Germana, ideſt vera. 513.
Germani. 84.
Geſta, quae ſint. 346.
Gladiatores A. Gabinii. 148.
Gladiatores binos ſingulis patribus familias Pompeius diſtribuerat. 349.
Gladiatores, in funere dabantur. 195.
Gladio plumbeo iugulari. 58.
Glutinatores, Dionyſius, & Menophilus. 206.
Graeci iudices, leues. 287. & ob quaeſtum publica conducentes. ibidem.
Graeci ludi. 733.
Gymnaſium Ciceronis. 119.

H

HAbere, pro habitare. 68.
Hammonius, Ptolemaei, Cleopatrae patris, legatus. 658. Ciceroni quiddam ſpoponderat pro Cleopatra. 706.
Haſta ponebatur, ubi auctio fiebat. 490.
Haſtati. 266.
Hegeſias, Cyrenaicus, philoſophus. 502.
Hegeſias, Magneſius, orator. 502.
ἠλίκα ἀνάθημα. 25.
Heluetii omnibus uirtute praeſtant. 85.
Heraclides Ponticus, ſiue Pompicus. 596. de Rep. ſcripſit. 742.
Ἡρακλείδειον, Varronis opus. 742.
Hereditas cum communi commode non poteſt, propter coheredum non aequas partes; ad licitationem confugitur; quae certior eſt, quam aeſtimatio. 461
Hereditas uniuerſa nomine Aſsis, aut Librae, ſignificatur. 315. 641.

Herennius,tribunus pl. 81.
Heres,ex triente.641.ex uncia. ibidem.
Hermathena. 25.
Hermeraclae. 38.
Hρώδης Athenienſis. 107.
Herodes. 680.729.
Hiera,& Bleſamius,Deiotari legati. 730.
Hipparchus Nicaeus errata collegit Eratoſthenis. 115.
Hippocrates. 563.
C.Hirrus.263. a Cicerone in auguratus petitione ſuperatus,311.gentis Lucceiae. 360.
Hirtius,maxime deditus eloquentiae.683. ipſe, & Dolabella,Ciceronis dicendi diſcipuli, cenandi magiſtri. ibidem.
Hirudo aerarij. 67.
Hiſpaniarũ adminiſtratio,trib'legatis mãdata.180.
Hiſtriones omnes ſerui. 220.
Homerus utitur ſaepe Hyſterologia. 57.
Homines frugi egere non ſolent. 19.
Homo. 647.
Honeſtus. 178.
Horae,accuſatori,& reo datae. 642.
T.Hordeonius,Cluuij cum Cicerone heres. 639.
Hortalus,Hortenſiorum cognomen. 218.
Q.Hortenſius.27.496.eum, & Lucullum,Ciceronis, noui hominis, dignitas augebat.93. eo Atticus intime utebatur. 188.bis, quod animum Ciceronis offenderet,commiſiſſe uidetur. 200. Baulis in Cumano villam habuit.244.Meſſallae patronus.256.orator.500. primus occidit pauonẽ cibi gratia.514.Cluuij heres. 725.
Horti,circa Romam plurimi.513.Balbi.327.Clodiae.559.Cluuiani. 639. Cuſinii.558. Druſiani. 537.Othonis.559.Scapulani.552.559.Silii.730. Tranſtiberini.513.622.Trebonii. 558.

Hoſpitia

Hoſpitia publice magiſtratibus, in prouincias proficiſcentibus, dabantur. 252.
Hypſacus, Pompeij quaeſtor. 157.
Hyſterologia Homerus ſaepe utitur. 57.

I

Idaeus paſtor. 79.
Idibus Mart. Caeſarē Brutus occidit. 678. Quinct. vſurae ſoluebantur. 220.
Id temporis, pro, eo tempore; Id aetatis, pro, ea aetate. 621.
Impendium eſt uſura. 279.
Imperatores & in litteris, & in lictorum faſcibus vtebantur laurea, deuictos hoſtes indicante. 330.
Imperatori trāſitus per alienam prouinciam dabatur; morari diutius in ea cum imperio non licebat. 157.
Imperiū quo modo populus dabat. 230. intra urbē habere non licebat. ibidem. militare non licebat ſine curiata lege in prouinciis habere. 236.
In amoribus eſſe, pro, cariſsimum eſſe. 284.
Inauditi uerbi explicatio. 290.
Inceſſere, iactu, uel uerbis petere. 501.
Indignatio diſtat ab Inuidia. 263.
Indulgentia parentum nimia filios perdit. 106.
Infectum, i. inquinatum, contaminatum. 48.
Informare verbi ſignificatio. 21.
Ingemuiſſe. 15.
Inguium, Vgubium, Vmbriae opidum. 337.
Inhibere. 598.
In nominibus habere. 358.
Inodorari uerbi ſignificatio. 150.
Inſanire. 614.
Inſtare, pro, adeſſe. 79.
Inſula in urbe, quid ſit. 708.
Inſula in urbe, & praedia non idem ſunt. 712.
Inſulſitas. 614.

Integritas. 73.
Interkalatio ordinem dierum mutat. 227.284. dies interponebat: diebus verò interpoſitis, longior fiebat adminiſtratio prouinciarum. 252.
Intercedere verbi explicatio. 280.
Interrex quando, & cur crearetur. 228. eius auctoritas. ibidem. eo creato, pertinebat ad eum conſulum diſignatio. 379.
Interregnum dicitur, cum comitia uſque eo protrahunt, ut inſequẽs annus ſine cõſulibus ſit. 329
Inuidia diſtat ab Indignatione. 263. exſiſtit inter pares. 590.
Io, apud Aeſchylum. 662.
Ipſi uocabuli ſignificatio. 168.
Ire rem. 683.
Iſauricum forum. 239.
Iſocrates, a Catone maiore deriſus, quod eius diſcipuli ſeneſcerent dicendo, ut apud Ditem cauſſas agerent. 96.
Iſſus, nota Ciliciae urbs. 307.
Iudex non grauis eſſe poteſt, qui, ob quaeſtum, publica conducat, uel emat. 287.
Iudices ex tribus ordinibus legebantur. 368. in cauſſa Clodii L I, totidem, quot in Milonis cauſſa, in qua ſenatores iudicarunt XIIX, equites XVII, tribuni aerarij XVI. 62.
Iudicia lege Plotia tribus ordinibus communicata. 234. in foro fiebant, ſenatus in curia habebatur. 529.
Iudiciorum dimiſsio. 22.
Iudicum cognomina, Caluus, Plautus, Spongia. 62.
Iudicum conſilium ex triplici ordine. 74.
ex Iudicum numero reiecti, uoluntate rei, uel accuſatoris. 27.
Iulia, Antonii triumuiri mater. 20.
Iulia, Caeſaris filia, Pompeii uxor. 134.

Iulius menſis e Caeſaris nomine S.C.uocatus.721.
Iunia Tertia, filia Seruiliae.682.C.Craſsi, uel Caſsii,uxor. 682.
M. Iunius Brutus,Caeſaris interfector, adoptatus ab auunculo Seruilio Caepione. 147.
D.Iunius Silanus. 20.
Iuno βοῶπις. 121.
Iurandi mos, apud Graecos. 60.
Ius Latij. 21.254.
Ius Latij habere. 666.
Iuuentatis ludi. 79.
M.Iuuentius Laterenſis. 137.
Iuuentus dea, quae & Iuuentas,& Iuuentu[illegible] prae-eſſe creditur. 79.eius ſacra,a iuuenibus inſtituta. ibidem.
Iuuentutis dea. 79.

K

Κατάχρισις. 111.
Κιπφαά. 616.
Κίπφος,auis. 616.

L

T. LAbienus Galliae togatae praefect⁹. 22.Caeſaris legatus, ſummae auctoritatis uir ī exercitu.331.
Lacedaemoniorū litterae ad imperatores ſuos, in loro ſcriptae,unde Σκυτάλαι. 418
Lacerta,uel Lacertus, piſcis. 115.
Lacuna in auro. 502.
Laelius, Africani Scipionis ſummus amicus. 500.
Laenas,unus ex augurum Collegio. 514.
Laenas, Naſo, Laterenſis, Ciceronis in auguratu collegae. 517.
Laenates,ex gente Popillia. 514.
Lamia,aedilis. 635.
Laniſtae,gladiatorum domini & magiſtri. 58.
Lanuinum. 637.
Lanuinus fundus. 380.

Lanuuii porticus,Perſice dictus. 698.
Laodicaea. 239.240.258.
Laodicenſe forum. 239.
Large,eſt liberaliter,prolixe. 360.
Lartidius, fur famoſus. 360.
Laterenſis,Naſo,Laenas,Ciceronis in auguratu collegae. 517.
Laterium, Q. Ciceronis fundus, in ipſius patria Arpino. 204.397.
Latini uiri,& mulieres. 28.
Latij ius. 234.
Latij ius habere. 666.
Latinae feriae. 28.143.
Legationis audiebantur Februario menſe, ex lege Gabinia. 56.84.
Legationes liberae. 701.
Legationes liberae ius. 22.
Legatio uotiua, & libera. 687.
Legatio ad Tigranem a Clodio ſpernitur. 120.
Legē ferri non licebat,cū de caelo ſeruaretur. 132.
Leges a conſuetudine aliquando uincuntur. 41.
Leges cū abrogātur,ſimul abrogātur ſāctiões. 120.
In Legibus omnibus aliquid ſancitur, quo difficilior ſit earum abrogatio. 170.
Legibus qui eijciuntur,ordinem ſenatorium cum ciuitate ſimul amittunt. 170.
Leges,ne comitijs magiſtratuum de caelo ſeruaretur. 190.
Leges cum populo ante horam primam agere uetabant. 230.
Leges Liuiae a ſenatu ſublatae. 127.
Leges Plotiae,de ui,de reditu L. Cinnae. 82.
Legio, ex Polybio,conſtabat peditibus. ꝏ ꝏ ꝏ ꝏ. c c. 265.
Legiones ſub ſignis ducere,& ſub ſignis habere uſitata ueterum figura. 739.

Legio, ex Vegetio conſtabat peditibus ∞ ∞ – ∞ ∞ ∞ ∞ c. 265.
Legio XII. Sullam lapidibus egit. 471.
Leius. 269.
Λήκυθοι. 51.
Lenius negotiator. 273.
L. Lentulus ab eodem Ptolemaeo rege, qui Pompeium interfecerat, comprehenſus, & in cuſtodia necatus eſt. 445.
L. Lentulus Niger, flamen Martialis. 506.
P. Lentulus. 344. falſo Ciceronis gener dictus. 29. conſul deſignatus cũ Metello Nepote. 169. rexit per triennium Ciliciam. 271 ipſe trienniũ, Ap. Claudius biennium Cypro inſulae ante Ciceronem praefuerant. 273. conſul cũ ad aperiendũ aerariũ ueniſſet, ad pecuniam Pompeio ex S.C. proferendam, audito Caeſaris aduentu, protinus, aperto ſanctiore aerario, ex urbe profugit. 341. eius cum Metella diuortium. 578. eius mors. 63.
Lentulus Spinther. 22. eum, & Domitium Ahenobarbum Caeſar, Corfinio potitus, dimiſit incolumes. 363.
Leones M. Antonij. 423.
Leonidae epiſtola. 676.
M. Lepidus. L. Paulli frater Tertullam, Bruti ſororẽ, habebat in matrimonio. 280. Iuniae uir. 658.
Lepreon. 294.
Q. Lepta, praefectus fabrum. 260.
Lepta, tabellarius. 627. 641.
Leucopetra, Tarentinorum. 734. 735.
Leuctrica pugna. 293.
Leuiter, parum. 48.
Lex Aelia. 122.
Lex Aelia, & Fuſia, a Clodio euerſa, quae auſpicia tuebatur. 68. 69.
Lex agraria. 82. 110

Lex T. Ampij,& T. Labieni tribunorum pl. ut Pomponius ludis Circenſibus corona aurea, & omni cultu triumphãtiũ uteretur; ſcenicis autẽ praetexta, coronaq. aurea. quod ille non plus, quam ſemel, uſurpare ſuſtinuit. 83.
Lex annoniana. 162.
Lex Aurelia. 73.
Lex Caecilia, & Didia. 123.
Lex Campana. 137.
Lex Cincia, de donis, & muneribus. 94.
Leges Clodiae. 162.
Lex Coelia. 123.
Lex Curiata, de adoptione ſua, lata ab Octauiano. 667.
Lex de ſepulcris. 550.
Lex perlata a Dolabella, tribuno pl. 452.
Lex Flauij. 87.
Lex frumentaria, a quo lata. 140.
Lex Furnij, tribuni pl. de rectoribus tranſmarinis. 283.
Lex Gabinia. 254. 273. 274. uſurum centeſima maiorem uetat. 273. 274. & debitores in ius uocari. 295. 296.
Lex Ser. Galbae praetoris, de imperio Põtinij, clã lata. 230.
Lex Iulia. 252. 271. de prouincijs. 260.
Lex Iunia Licinia. 122. & quae ea uetentur. ibid.
Lex Licinia. 122. alterum de conſulibus plebeiae gentis, eſſe iubebat. 207. 212.
Lex Q. Metelli Nepotis, ut uectigalia omnia tollerentur. 131.
Lex Papia, de maieſtate. 230.
Lex Petillia. 269.
Lex Plotia, de iudicijs. 234. de ui. 149. 235. 236. agraria, tribunicia. 82.
Lex Pompeia. 21. de ambitu. 328. 390. 401. 642. 650.

650. de iure magiſtratuum. 351. de ui. 390. 401.
Lex Pupia. 557.
Lex Roſcia, xiv. ordines in theatro equitibus dabat. 140.
Lex Sextia uetus tribunicia utroſque ſimul conſules patricios fieri uetabat. 221.
Lex L. Syllae, de pomerio proferendo. 622.
Lex Thoria. 130.
Lex Trebonia. 319.
Lex Vatinia. 245. iuſſu Caeſaris lata. 254.
Lex differt a Priuilegio. 162.
Lex uetabat ire cum telo in ſenatum. 148.
Lex promulgatur, cum propalam conſtituitur, ut intercedat, qui uelit, antequam feratur. 171.
Cum Lex ad populum fertur, adſint neceſſe eſt, qui dicant, licere per Iouem legem ferri. 235.
Lex erat, ut abſentes conſulatum petere non poſſent. 308.
Libelli neque cōplicantur, ut epiſtolae; neque ſcribuntur: ſiquidem in his inſcriptio illa, qua amicis ſalutem dicimus, omittitur. 429.
Libera, & uotiuam legatio. 687.
Liberae Legationis ius. 22.
Liberae legationes. 701.
Liberalia. 283.
Liber, pro uolumine. 620. 717.
Libertatis atrium, a Clodio aedificatum. 182.
Libertini. 102.
Liberti patronis, & patroni aeque libertis heredes erant, cū aut inteſtati, aut ſine filiis obijſſent. 293.
Libo, Sexti, Pompeij filij, ſocer. 332.
Libonis annalis. 618. 635.
Librae, aut Aſſis nomine ſignificatur hereditas uniuerſa. 315. 641.
Librorum paginae olim circa lignum, quem Vmbilicū uocabāt, inuoluebant, expertes glutini. 194.

Licaeum Peripateticorũ,Porticus Stoicorũ, Academia Platonicorum fuit. 533.
C.Licinius Macer,Calui pater, a Cicerone cõdemnatus. 10.repetundarum reus.30. inuſitato mortis genere perijt. ibid.
L.Licinius Craſſus, orator, Q. Mucij Scaeuolae in conſulatu collega. 567.
M.Licinius Lucullus. 182.
Lictoribus duodecim extra ordinem Paullus Aemilius,ad bellũ Ibericũ proficiſcẽs,uſus eſt.401.
Lictores ſex,proconſulibus dati. 443.
Ligus, Aeliorum cognomen. 533.
Lippitudo, eſt humor,a capite fluens, non ſine lacryma. 425.
Litterae aculeatae. 684.
Liuiae Auguſtae pater,M.Druſus. 224.
Liuineius,Regulorum cognomen. 164.
Locuples teſtis, quis dicatur. 350.
Lollia, familia Romana. 107.
Lollius,& Varro Porciam laudauerant. 642.
Lucceius. 29.
Lucilius, poeta maledicus. 741.
Lucius.32.praenomen deriuatum a Luce. 300.
Lucretilis,mons in Sabinis. 331.
Lucrinum. 209.
Lucullus. 23.
L.Lucullus, Graecae linguae peritiſſimus. 72.
Ludi Apollinares.139.726.732.C.Caſsij, praetoris urbani,noĩe,a C.Antonio,eius collega, dati. 651.Ludi dũ ſunt,neq; iudicia,in urbe exercẽtur, neque negotii publici quidquam geritur. 206.
Ludi Graeci.733.Iuuentutis.79. Plebeii.230. Votiui. 22.
Ludorũ noĩa,Votiui,Romani,victoriae,Plebeij.333
Ludos facere ſoliti erant Praetores. 699.
Ludos ſollemnes curabant aediles. 635.

Luere. 503.
Lunae nouae tempus,maxime nauigantibus uitandum. 404.
Lupercalia,unde dicta. 494.
Lupercalia ſacra, ad expiandos manes,Romae Februario celebrabantur. 494.
Luperci,qui. 494.
Lupus,praetor. 369.
P. Lupus,ex gente Rutilia,tribunus pl.Marcellino,& Philippo cos. 363.
Lurco,gentis Aufidiae cognomen. 68.
Luſtrum, quid. 295.
Luſtrum conditum. 84.
Q. Lutatius Catulus, optimus uir a Sylla dictatore uocatus.62.eius Porticus. 182.
Lycaonia. 239.240.
Lycij a Sylla libertate donati ſunt. 304.
Lycurgei. 49.
Lycurgus Spartanis leges dedit. 49.

M

M'pro Manius. 219.355.
Macedonia,Romanorum prouincia. 105.106.
C.Macer. 29.
Macrocola. 606.
Macrocolus,regia charta. 729.
Macte. 504.
Maecia,tribus. 222.
Magala. 533.
Magiſter auctionis, quis dicatur. 24.
Magiſtratum gerentes non erat ius accuſari. 188.
Magiſtratus in Campo Martio petebatur.220.509.
Magiſtratus omnes de caelo ſeruandi poteſtatem habebant. 226.
Magiſtratus omnes,quibus pareret exercitus,Praetor,antiquo more,appellabantur. 273.
Magiſtratibus,in prouinciam proficiſcentibus, publice

blice hoſpitia dabantur. 252.
Magiſtratus anno certo petebantur. 618.
P. Magius Chilo. 581. M. Marcellum interfecit. 582.
Magna obſcura non ſunt. 16.
Magnitudo animi. 73.
Mamurra eo dictus, quod primus Romae parietes cruſta marmoris operuerit totius domus ſuae in Coelio monte, columnis omnibus e marmore ſolidis, Charyſtio, aut Lunenſi; cum eſſet praefectus fabrum Caeſaris in Gallia. 326. Caeſaris praefectus fabrum in Gallia, & eius opulentia, & luxuria. 646.
Manipulus haſtatorum. 265. principum. ibidem. triariorum. ibid.
Manius, hac M' nota ſignatus, praenomen ueteribus uſitatum. 219.
Manius, tam praenomen, quam nomen, deriuatum a Mane; Manilius nomen, a Manio. 300. praenomen Acilij Balbi. 499.
C. Manlius Acidinus. 187.
M. & duo C. Marcelli, Caeſaris dignitaté oppugnauerant. 370.
C. Marcellus. 193. Atie filiam, Octauiani ſororem, in matrimonium habuit. 704. 746.
L. Marcius Philippus. 510.
Q. Marcius Rex, unam e Clodii ſororibus in matrimonio habuit. 65.
C. Marius, ſepties conſul. 567.
M. Marius. 691.
Martem ſpirare. 700.
Martialis, flamen. 147.
Martianus. 569.
Maſſilienſes Caeſari portas clauſerunt. 422. a Phocenſibus ortum ducebant. 674.
Matius, quem & Caluenam, & Madarum, ficto nomine Cicero appellat. 649. caluus. 652. de Bruti

gratia laborabat. 654.
Cn. Marius, & Q. Fuſius Calenus, Antonio amicitia coniuncti. 741.
Meander, fl. 239. 240.
Megarae. 37.
Melite, inſula. 154.
C. Mēmius. 79. 126. eius ſpes de cōſulatu. 232. de ambitu cōdēnatus, exulabat Athenis. 255. 256. 292.
Menophilus, & Dionyſius, glutinatores. 206.
Menſura eadem redde, qua acceperis. 586.
Mercedulae. 584.
Mercurij, & Mineruae ſtatua, i gymnaſio poſita. 25.
Mercurii ſtatuae, ex marmore Pentelico. 37.
Mercurius litteris, & ingenijs praeeſt. 31.
Meretrices inſignes, caedemq. mimae, Arbuſcula, Cytheris, Origo. 220.
M. Meſſalla. 44. cenſorius. 210. conſul cum Domitio Caluino. 221. patricius. 224. qui & ipſe Athenis fuerat ſtudiorum cauſſa, Ciceroni de filio mirabilia narrabat. 709.
Meſſius, uel Meſcinius. 180.
Meſſius. 222.
Metellina oratio Ciceronis. 49.
Q. Metellus Nepos, & Celer, fratres patrueles. 114.
Q. Metelli Celeris mors. 114. 204.
Q. Metelli Nepotis mors. 203.
Metelli Pij Mors. 204.
Q. Metelli Numidici tabulae. 60.
Metellus, non Coeliae, ſed Caeciliae gentis cognomen. 123.
L. Metellus trib. pl. Caeſarem, ne pecuniam ex aerario promeret, impedire conatus eſt. 414. 447.
Metellus Balbinus. 600.
Metelli conſuetudo. 77.
Metelli cupiditas triumphandi. 81.
Q. Metellus, quare Creticus dictus. 85.

Metellus obſtitit, ne plebeius fieret P. Clodius. 98.
Q. Metellus Celer, augur, moritur. 114. conſul cum L. Afranio. 509.
Q. Metellus conſul comitia aedilicia ideo fieri nolebat, ut Clodius, aedilis creatus, in iudicium de ui maxime propter fabros, de Ciceronis area pulſos, uocari nōn poſſet. 188.
Metellus Creticus, Silano & Murena coſ. triumphauit. 204.
Q. Metellus Nepos. 114. oderat Pompeium, propter diuortium ſororis Muciae. 126.
Q. Metellus Scipio quis ſit. 288. 289.
Meto. 489.
Metonis Athenienſis Mathematici annus conſtabat ex annis xix. 491.
Micillus. 645.
Militum genera quatuor. 266.
Mille hac nota CIƆ ueteres ſignificabant. 739.
Milo Crotoniata. 302.
Minerua, Athenarum conditrix. 31. eius ſtatua, cur proprium, & ſingulare ornamentum Academiae Ciceronis. ibidem. eius ſtatuā in exſilium proficiſcens Cicero, in templo Iouis Capitolini poſuit, cū hac īſcriptiōne, Cuſtos Vrbis. 319.
Q. Minucius Thermus. 257. 344. Aſiae adminiſtrator. 20.
Modeſte, quid. 103.
Molli brachio. 100.
Molo. 103.
Mons Taurus. 276
Montanus H-S. XII. Planco debebat. 750. eius negotium. 677.
Montes, aquarum diuortio diuiſi. 264.
Monumentum. 519.
More maiorum. 14.
Morphagenes, latronum dux. 259.
Mos

Mos maiorum. 14.
Mucia, Pompeii uxor. 511. Tertia dicta. 43.
Q. Mucius Scaeuola, iuriſconſultus. 223.
Q. Mucius a Damaſippo eſt interfectus. 385. a Mario iuniore occiſus. 392.
Q. Mucii duo eodem tempore uixerant, uterque iuris prudentia clarus. 286.
Mulieres familiae nomine appellabantur. 548.
Mulli barbati, unde dicti. 101.
Mulos, & tabernacula publicis magiſtratibus dabantur de publico. 709.
Multiiuges litterae. 659.
Muluiana controuerſia. 129.130.
Muluius, pons. 622.
Mummij legati x. 574.
L. Mummius Achaicus. 575. Corinthum euertit anno vrbis DCIIX. 620.
T. Munatius Plancus Burſa lege Pompeia de ambitu accuſatus a Cicerone, uicto Pompeio, cum aliis non paucis, lege Pompeia damnatis, a Caeſare reſtituitur. 283.
Munda. 563.
T. Murcus. 486.
Muri Vrbis Romae. 621.
Muſicus. 233.
Muſtaceis lauri folia ſubiiciebantur. 265.
Muſtaceorum confectio. 265.
Muſtella. 496. 608. 611. Antonii ſodalis. 663.
Myrmillones, & Secutores, iidem. 337.

N

NAnneij, Sylla dictatore proſcripti. 61.
Nar. 219.
Narycae, opidum. 153.
Naſidius Pompeianus, ex ordine equeſtri. 466.
Naſo, Laterenſis, Laenas, Ciceronis in auguratu collegae. 517.
Natalis dies Ciceronis. 455.

Nero,cognomen Claudiae gentis patriciae. 304.
Neris, parua inſula. 726.
Nicea,Bithyniae urbs. 650.
Nicias.570.7 11.grammaticus. 538.
Nigidius. 107.
L.Ninnius Quadratus. 173.
Niſi,pro Sed. 443.445.473.
Noctuabundus. 485.
Nomen dicitur, quod in codicem refertur. 236.id, quod nobis debetur. 489.
Nomenti,& Ardeae praedia Atticus habuit. 195.
Nominis ſignificatio duplex. 489.
Non, particula, ad maiorē negationē iterata. 420.
Non belle ualere,ideſt,aegrotare. 677.
Non ex iure manu conſertū &c.Ennij uerſus. 697.
Non liquere,& Non lucere, 18.
Notarum antiquarum ſignificationes. 34.
Noui, 170.
Nullus,pro,Non. 480.653.
Numerius,familiae nomen,& praenomen. 146.
Numerorum antiquae notae. 34.
Numerus nullus,apud ueteres,ultra cētū millia. 34.
Nummigenus Aſiatici Ciſtophorus. 134.427.
Nummus,ſiue Seſtertius,quadrantes aereos, quos hodie uocant,duodecim ualet. 480.
Nunciatur domum. 191.
Nundinis haberi comitia non licebat. 193.

O

Obducere uerbi ſignificatio. 20.
Obnunciare,& Nunciare in campum. 191.152.
Obrogare uerbi ſignificatio. 171.
Obſeruare,quid ſit. 24.584.
Obleſsi liberi non ſunt. 673.
Obſignatores,in teſtamento. 605.
Occupare. 572.
Ser.Ocella. 424.
Octauia maior,&Octauia minor. 682.

Octauianus

Octauianus,& Pedius, interfectis Hirtio, & Panſa, conſules facti ſunt. 621.
Octauius, Antonio inimicus, quia ex Caeſaris hereditate grandem pecuniam auerterat, ſuadentibus maxime uitrico Philippo,& Marcello, ſororis uiro, ad Ciceronem ſe contulit, ſeq. ei, & ſuã cauſſam commendauit, id ſpectans, ut, propter eius gratiam,& auctoritatem, a ſenatu contra Antonium iuuaretur. 665.
Octauiani cõcio, in tẽplo Caſtoris, & Pollucis. 745.
Cn. Octauius fugitiuos in itinere deleuit, 105. prouinciae Macedoniae non minore iuſtitia, quam fortitudine, praefuit. ibid.
Ὀγχισμήτης, uenti nomen, ab Oncheſmo, Epiri portu. 315.
Odium ſibilo, amor plauſu ſignificatur. 67.
Odorari uerbi ſignificatio. 150.
Οἰκονομία, eſt ordo in re domeſtica. 178,283
Olympia. 716.
Ὀμπνία. 731.
Opes, quantumcumque poſſumus, ſignificat. 432.
Opibus facultates includuntur, facultatibus opes non item. 432.
Opimij cognomen Veictorantius. 225.
Opipare. 647.
Cn. Oppius Cornicinus. 183.
Oppius, Caeſaris amiciſsimus. 242.
Ordine, pro Sapienter. 296.
Orgetorix rex. 85.
Ornare prouinciam, quid ſit. 174.
Orodes, Parthorum rex, Pacori pater. 230.285.
Oropus, urbs, ab Athenienſibus direpta. 532.
Oſaces. 265.
Oſim, pro Auſim. 494.
Otho, Scapulae heres. 553.
Ouia, C. Lollii uxor. 528.

P

Pacorus, a Ventidio cum toto exercitu caeſus. 160.
Pactio inter Appium Claudium Pulchrum, & L. Domitium Ahenobarbum conſules, & Memmium, & Caluinum candidatos. 235.
Palaeſtra Palatina. 113.
Palatualis, flamen. 147.
Palicanus. 19.82.
παλιγγενεσία, regeneratio. 273.
Paludamentum, ueſtis erat imperatoria, qua imperatores induti ad bellum exibant. 217.
Pamphylia. 239.240.
Panaetius. 743.
πανικά, terrores. 653.
Panſae negotium. 600.
Parietini. 260.
Parilia. 210.671. celebrabantur a coronatis cum tybijs, & cymbalis. 671.681.
Paris. 80.
Parochus, quid ſignificet. 572.
Parthicum bellum. 609.
Paſtoricia fiſtula. 67.
Patron. 317. Epicureus. 255.
Patroni libertis, & Liberti patronis heredes erant. 292.293.
L. Paullus, L. Paulli filius, qui conſul perijt Cannenſi proelio, Africani minoris pater naturalis. 216. in ſecundo conſulatu paludatus exijt ad bellum Macedonicum; nec multo poſt uictor, capto etiã rege Perſe, triumphauit. ibid.
Pauperis, nouarum rerum cupidi. 88.
Peccati dolore numquam liberamur. 460.
Pecunia attributa. 571.705.
Pedarij, unde dicti. 90.
Pedis menſura. 100.
Sex. Peducaeus. 749. Attici amiciſſimus. 29.568.
Pegmata. 206.

Pelo-

Pelopidae qui. 668.701.
πιττάλοιστον. 685.
πεπιτωμένως, eleganter. 707.
Per fortunas. 414.
Pericles. 505.
Perpurga,pro, Explica,Confice. 512.
Perſcribere , eſt , creditori, non praeſenti pecunia numerata,ſed per ſcriptum ſatisfacere. 725.
Perſillus Virbialis,flamen. 147.
Perſtringere,ualet leuiter offendere. 741.
Petere conſulatum. 13.
Petrus Alcyonius, homo improbus.718.eius opuſculum,de Exſilio. 718.
Phaedrus. 736.
φαλακρός, Graece. 652.
Phalerae,quid ſint. 720.
Phamea.642.Lauini fundi dominus. 380.
Pharnaces. 469.
Pheriones, cognomẽ familiae Puteolanae. 671.
φιλένδοξος. 594.
Philippus Atiã,Iulia,Caeſaris ſorore,natã,habebat mrĩmonio,poſtOctauii,prioris uiri,obitũ.402. Amyntae fili⁹.509.Octauiani uitricus.667.703.
philo. 596.
philogenes,Attici libertus. 325.
philologi. 613.
φιλοτιμία,auaritia. 309.
philotimus,Terentiae libertus. 248.619.
philoxenus,poeta. 199.
phocenſes,Atticae regioni finitimi. 674.
phocilides,poeta. 211.
phrygia,regio minoris Aſiae. 239.240.
in pictura uarietas delectat. 51.
pieria Seleuciae cognomen. 468.
pilia,Attici uxor. 294.738.
pindentiſſie. 264.
pirene,fons. 465.

piſcinae L.Luculli,Q.Hortēſij,L.philippi.83.88.93
piſcinarij,qui. 83.88.
piſidia. 249.
C.Piſo.29 Frugi,Tulliolae uir. 169.
Piſoni, in Senatu in Antoniū inuehenti, nemo aſſenſus eſt,armorum metu. 738.
Piſo,argentarius. 497.
Pituaniorum familia. 217.
Plaetorianum incendium. 269.
Plaetorius,cōdēnatus.269.Fonteij accuſator. 588.
Plancius, in Macedonia quaeſtor.160.praetore L. Appuleio. 169.
L.Plancus. 718.
Plato Pythagoricis numeris pħiam obſcurauit.335
Plauſu amor,ſibilo odium ſignificatur. 67.
Plauſus mortuus,quis dicatur. 139.
plautus. 61.
plebeijs hominibus, inter quaeſturam,& Aedilitatem, interpoſitus Tribunatus pl.patebat. 98.
Plebs urbana infima,& perdita;plebs ruſtica, bonorum uirorum ex omni ordine. 327.
Pollex.637.ſeruus Ciceronis a pedibus. 438.
Pomerium, a Caeſare prolatum. 622.
Pomerium,quid ſit. 633.
Pomonalis,flamen. 147.
Pompeiani prodromi. 42.
Pompeij,Caeſaris, & Craſſi potentia. 121.
Cn.Pompeius Cn.F.Magnus,ad bellum Mithridaticum profectus.23.eius uxor Mucia,Tertia dicta, 43.deuicto Mithridate, Muciā uxorem, propter adulterium, repudiat.ibid. quinque uxores habuit.ibid.duas repudiauit.ibidem.eius cōcio prima.50.ei ueſte triumphali ludis Circenſibus uti conceſſum fuit.83.eum populus R. diligebat.86. eius ficta nomina,Epicrates, Sāpſiceramus,Arabarches, Hieroſolymarius, Megabocchus, 108. 118.121.127.137.in rep.princeps.108. cretatas

faſcias geſtabat, cum aliorum eo colore non eſſent. ibid. in ueſtitu, neglecta uulgari conſuetudine, in line quiddã amauit ad perſpicuitatẽ. ibid. eius, & Craſſi diſſenſio. 111. diuerſis nominibus a Cicerone inſignitur. 118. ne non ſatis firmae eſſent Caeſaris leges, ſuo nomine timebat. 127. Caeſarẽ ſero coepit timere. 139. eius praeſtantia in bello. 144. Craſſo recõciliatur. ibi. ei utraque Hiſpania data eſt, rogatione Trebonia. 180. rẽp. perdidit. 198. eius uxor Aemilia. 221. Gabinij amiciſsimus. 227. diſsimulator. 283. conſul ſine collega ex S.C. creatus fuerat, quo liberius poſſet perturbatam ciuilibus diſcordijs remp. conſtituere. 312. eius malum cõſilium. 341. 342. eius magna ingratitudo. 346. eius tarditas, & ignauia. 351. uictus Italia cedit. 354. eius perfidia. 361. Hiſpaniarum proconſul. 366. in Cãpania, aegrotans. 367. 373. eius temeritas, in bello ſuſcipiendo. 372. Syllani regni cupidus. 378. flagitioſus. 381. illud ſaepe uſurpabat, Sylla regnum armis peperit, ego non potero. ibid. eius, & Syllae comparatio. 389. omnibus minabatur, qui ipſius in praeſidijs non fuiſſent. 391. eius in praelio fortuna. 438. nauigatio in Graeciam. 441. eum Ptolemaeus, Aegypti rex, interfecit. 444. ei, & Caeſari non libertas, ſed dominatio propoſita erat. 452. a Caeſare magno proelio uictus. 563. captis piratis, magnam eorum partem conſtituit in agro Dymaeo. 723.

Pompeij filius Appij filiam habebat in matrimonio. 297.

Q. Pompeius Rufus. 227.

Sex. Pompeius, Magni filius. 686. Libonis gener. 731.

Pontes, quibus ciſtae ſuffragiorum ſuperimponebantur. 53.

Pontificum collegium, ex quibus ordinibus. 182.

Pontina tribus. 222.

C.Pontinius,praetor,Cicerone conſule. 230 in Ciliciã legatus.ibi.uir praetorius,& triũphalis. 298.
Põptinus, & Pomptinius, ſiue Põtinius a Pomoctia. 230.
Pontinum Praedium, ad pontinas paludes. 323.
Pontius Titinianus. 426. cum Caeſare cõtra Põpeium arma tulit. 395.
Populares,qui dicti. 138.503.
Populus non rogat,ſed rogatus iubet. 54.
Porcia,Catonis ſoror.371. L. Domitij Ahenobarbi uxor.627.M.Bruti coniux. 593.700.
porciae Baſilicae,& Curiae incendium. 670.
Portorium circumuectionis,quid. 133.
portumnalis flamen. 147.
poſidonius, panaetij diſcipulus, Rhodius philoſophus,e ſtoica diſciplina. 743.
Poſtumia,Sulpicij iuriſcõſulti uxor. 511.uel uxor, vel amica Pontinij. 273.
Potuit verbi explicatio. 122.
Praeconium,ideſt,uendendi munus. 585.
Praediator,qui. 516.
Praediorum nomine & domi, & agri comprehenduntur. 712.
Praeſtare aliquem dicimus,cum efficimus, ne quid is committat ſecus,quam uolumus. 299.
Praetexta, magiſtratuum toga,& puerorum ad annum XVII. 292.
Praetor,quis dicatur. 273.
Praetores non iudicant, ſed ius dicunt, hoc eſt iudicij formulam dant.Iudicant autem dati a praetore iudices.386. tribunos dignitate anteibant. 526.ludos facere ſoliti erant. 699.
Praetura a conſulatu biennio diſtabat. 268.petebatur, & legibus dabatur anno XXXIX. 618. curulis magiſtratus fuit. 619.
Pragmatici. 142.
Prenſare. 13.

Primipilus. [illegible]
Principes. [illegible]
Priuato concionari, niſi magiſtratu permittente, non licebat. 148.180.
Priuilegium differt a Lege. 162.
προβολή. 600.
Procíliorum familia. 218.
Procilius, grammaticus. 106.
Proconſul Romam ingredi cum imperio non poſ-
terat. 232.
Proficiſci, non eſt peruenire, ſed diſcedere, ut per-
uenias. 352.
Prognoſtica Ciceronis, Arati uerſus, a Cicerone
latinitate donati. 104.
Prolixior, ideſt facilior, liberalior. 299.
Promouere. 216.
Promulgare, uerbi ſignificatio. 48. 171. 597.
Propius abeſſe, eſt, minus diſtare. 23.
Prora, & puppis, prouerbium. 227.
Pro re nata, E re nata. 327.
Proſcribere. 184.

PROVERBIA.

ἄλις δρυός. 138.
ἄνω ποταμῶν, retro flumina. 692.
καλλιππίδης. 186.
Κωρυκαῖοι. 428.
Μὴ πωμέγαν. 205.
Οἷα τ' ἂν δίσσουσιν. 255.
Οἶκος φίλος, οἶκος ἄριστος. 208.
παῖδες παίδων. 341.
πρόφρω πρύμνα. 227.
Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. 96.
Prouinciam ornare, quid ſit. 174.
Prouinciarum adminiſtratio quatuor annorum. 22.
Proximo, pro Proximeo. 231.
Ptolemaeus. 232.
Publicani omnes equites erant. 73. 286.

Publicanis

Publicanis cum prouincialibus negotium. 186.
Publicani vectigalia quincto quoque anno redimebant. 495.
Publilia, altera Ciceronis poſt Terentiam uxor. 511.548.eam, poſt Terentiae diuortium, uirginem duxit: cum qua & ipſa poſtea diuortium fecit, quia laetari Tulliolae morte videbatur. ibidem,& 725.
Pudet magis,cum ſponſorem, quam cum ipſum debitorem appellamus. 748.
Punire odium, ac dolorem. 665.
Pupillorum bona,qui in legitima tutela ſunt,uſucapi non poſſunt. 35.
Purum putum. 121.
Putare verbi ſignificatio. 213.
Putealia ſigillata. 39.
Puteoli, & Lucrinum, loca, maris adſpectu, iucundiſsima. 209.
Puteoli, in uia, quae ex Apulia Romam fert. 231.
Puteoli fuit Cicero, cũ quinque Caeſarianis. 685.
Putum, quid ſit. 121.

Q.

QVaeſtio, de pollutis ſacris, a Senatu decreta. 44.
Quaeſtoribus a Senatu prouinciae aſsignari ſolitae. 306.
Quaeſturam ædilitas conſequebatur. 98.
Quaeſturae petendae annus certus non erat. 618.
Quattuor uiri municipiis praeerant. 423.
Quercus Dodonaea. 112.
Qui, pro Vtinam. 202.
Quincti fratris aedilitas. 29. eius uxor, Attici ſoror. 32 proconſulatum Aſiae parũ feliciter adminiſtrat. 105. frenis egebat, ut ingenio ualens plus etiam, quam ſatis eſſet: calcaribus Marcus, ut tardior: ergo hic Ephoro, ille Theopompo ſimilis, utrique Iſocratis diſcipulo.

283. triennium Aſiae praefuit. 305. eius in Mat cum Ciceronem fratrem acta, 441. eius cũ Pomponia, Attici ſorore diuortium. 670.
Quinctus filius Parilia coronatus celebrauerat, ut amorem ſuum erga Caeſarem etiam mortuum oſtenderet. 671 Antonij familiaris. 684.
Quinquatruum primus, x i v. Kal. Apr. 383.
in colle Quirinali, & Quirini templum erat, & ſalutis aedes, Salutis augurium dicta. 564.
Quirinalis, flamen. 147.
Quod. 395. 403.
Quom, pro, Cum, ueteres ſcribebant. 456.
Quo modo frequens locutio, apud Ciceronē. 472.
Quotus. 566.

R

Romae ἐπιτροπεύειν. 708. earum clamor futuram pluuiam indicat. 104.
Rauduſculum, quid. 205. 673.
Raudum, pro aere, apud ueteres. 205. 673.
Reatina cauſſa. 219.
Rectores prouinciarum, ſine ſucceſſore decedētes, legatos, qui praeeſſent, relinquebant. 271.
Regia, publicum erat aedificium, in quo ſacra fiebant ex antiquo Numae inſtituto. 399.
Regna Puteolana, & Cumana praedia. 676.
Regnum iudiciale. 15.
Relictio. 737.
Religioſus triſti omine infamis. 372.
Reliqua facere. 707. 712.
Renouare fenus per ſingulos annos, quid ſit. 289.
Reorum in petitione magiſtratuum ratio nõ habebatur. 192.
Repetundarum accuſatus eſt Catilina ab Afris oratoribus. 17.
Repraeſentare. 536. 537. 547.
Repraeſentatio. 615.
Rerum prolatio. 332.

Reſiſtere. 146.
Reſtat id hercle. 590.
Retiarii. 337.
Retinere. 598.
Ῥητόρικα. 663.
Rhinton, poeta comicus Tarentinus. 92.
Riſiſſe. 15.
Romae ueteres muri, a Seruio rege conditi. 622.
Romanis barbam alere, moris non erat. 53
Romani ueteres crura faſcijs induebant. 108.
Romani in funere mortuos laudabant. 627.
Roſcius Otho trib. pl. quadriennio ante Cic. conſulem legem tulerat, ut equites in theatro ſeparatim a plebe in quattuordecim proximis ordinibus ſederent. 97.
Roſea, campus. 219.
Rufio Veſtorianus. 671.
Ruſticani. 485.

S

SAcra Bonae deae, Clodii ſcelere contaminata. 50.
Sacra uia. 186. 189.
Sagacitas nequeuitium ſignificat, neq; laudē. 298.
Saliorum ſacerdotum cenae. 251.
P. & Cn. Salluſtij argentarij, alter Romae, alter Brundiſij. 456.
Salluſtius. 29. 644.
Salutis aedes, in Quirinali colle dedicata. 178. 564
Saluius. 728.
Sanctiones ſi manerent, leges abrogari non poſſent. 170.
Satisdationem ſecundum mancipium uenditor quaerit, ut ſibi de mancipiis caueatur. 240.
Saturnaliorum dies, x i v. Kal. Ian. 264.
Saturnalia, Ciceronis aetate, triduum celebrabantur. 267.
Saturni aſtrum. 653.

Saufeij liber. 680.
Saufeius. 28. 120. Epicureus. 811.
Scaeuola tutor pro Glabrione pupillo fenus, & impediũ recuſauit aduerſus creditores pupilli. 279
Scaptij duo. 301.
Scaptius Cyprius, Bruto familiaris. 705.
Scauri, patricij. 282.
M. Scaurus, C. Catonis patronus. 223.
Scaurus accuſatus erat a P. Valerio Triario repetundarum ex Sardinia. iudicium Cato praetor exercuit. 222.
Scilicet. 485.
Scindere uerbi ſignificatio. 161.
P. Scipio Metellus, Pompeij Magni ſocer, Syriae proconſul. 24. 288. 366.
P. Scipio Naſica, a Q. Metello Pio adoptatus. 103. is, qui T. Gracchum Pontifex max. interfecit, Serapio fuit. 288. Serapio, eius filius, qui Corculũ uocatus eſt, genuit Scipionem Naſicam oratorem; qui conſul fuit cum Beſtia, anno urbis DCXLII. hic autem Naſicam, Craſsi oratoris generum; ex quo Naſica, a Metello Pio adoptatus. 289. Serapionis cognomẽ accepit a mancipio, ob ſimilitudinem formae. 289.
L. Scipio, a Sylla proſcriptus. 392.
C. Scribonius Curio, tribunus pl. 29.
L. Scribonius Libo rogationẽ tulit in Ser. Sulpiciũ, quod praetor Luſitanos contra interpoſitam fidem occidiſſet. 499.
Scrofa, Tremelliorum cognomen. 248.
Scutum abijcere. 719.
Secutores, genus gladiatorum. 837.
Secutores, & Myrmillones, ijdem. ibidem.
Sedere dicuntur, qui turpi otio languent. 386.
Sedere quãdoque ualet, nihil agere. 672.
Selicia, ſiue Seruilia. 705.
Σημεῖα, Signum. 266.

Semiſsis, uſura eſt, cum pro centenis nummis ſeni penduntur in anno. 491.
C. Sempronius Rufus. 243. Rufio per irriſionem uocatus. 297.
Senatoribus ab urbe diutius abeſſe non licebat, niſi iure liberae legationis impetrato. 22.
Senatores, qui curules magiſtratus geſſiſſent, curru in curiam honoris gratiam uehebantur. 90.
Senatores plerique XVI. Kal. Febr. Roma diſcedebant: quod ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi non poterat, ac ne Februario quidem toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. 557.
Senatoriũ ordinẽ qui cum ciuitate amittant. 170.
Senatus auctoritas, quid ſit. 183. 244.
in Senatum ire cum telo lex uetabat. 148.
Senatus cum uocabatur, ſenatores, qui erant in urbe, adeſſe iubebantur in ſenatu, qui non erãt, iuberi non poterant. 215.
Senatus ut Palendis haberetur, uidetur in conſuetudine poſitum fuiſſe. 501.
Senatus ex M. Lepidi ſententiam decreuerat, ut in patriam Sex. Pompeius redire poſſet, dimiſſo prius exercitu. 714.
Senatusconſulti auctoritates quae dicantur. 90.
Senatusconſultum, de populis liberis. 103.
S.C. improbata a Caeſare. 446.
S.C. ut, quae Caeſar egiſſet, rata manerent, Cicerone ſuadente factum. 660.
S.C. de praemijs ueteranorum. 661.
S.C. ſancitũ erat, ut acta Caeſaris rata manerẽt. 677.
libri de Senectute initium. 742.
Septem aquae. 219.
Septem fora. 239.
Septem uiri, diuidundis agris praepoſiti. 711.
Septimia, uxor Sicae. 741.
Serapion Antiochenſis Geographus, & Hipparchus

chus, uariarum rerum ſcriptores. 115. eius liber, de geographia. 111.
Serperaſtra, inſtrumenta ſunt, quae geniculis puerorum deambulare diſcunt, alligantur, ne uari fiant, aut compernes. 321.
quo die ſeruabatur de caelo, eo die comitia fieri non poterant. 190.
Seruare de caelo. 132.
Seruile bellum, Pompeij aduentu ſublatum. 52.
Seruilia, M. Bruti mater, M. Catonis uterina ſoror. 276.697.770. eam Caeſar amauit. 148.685.
Seruilia, Claudij uxor. 525.
Seruilius, Aſiae praefectus. 238.
Seruilius Ahala, Q. Melij occiſor. 149. Q. Meliū, regnum appetentem, occidit. 630.
P. Seruilius Iſauricus. 90.240.287.
P. Seruilius, Iſaurici filius. 222.
Seſtertius, & Nummus nihil differunt. 480.
Sextilij fundus. 657.
P. Sextius. 447.641. tribunus pl. deſignatus. 165. rogationem ſcripſerat de Cicerone reſtituendo, quā deinde in magiſtratu ferret. 168. Siciliam ſorte habuit. 366.
Sextius, Caeſaris percuſſor. 732.
Sibi. 183.
Sibilo odium, plauſu amor ſignificatur. 67.
Sibyllae uerſus. 634.
Sica. 545. Ciceronis amicus. 734.
Sicinius. 248.
Siculi Ciceronis erāt in clientela. 665. eis Antonius ciuitatem dedit. 666. eos Caeſar Latinitate donauit. ibidem.
Sicyon, ciuitas Achaiae. 45.
Sicyonij pecuniam Attico debebant. 45.91. 103.
Silius. 644.
Sin; pro; ſin aliter. 745.
Sinus Baianus. 68.

Sittybae,

Sittybae, membranulæ, quarum integumento libri a pulueris, temporisq. iniuria diutinus integri conſeruantur. 197.
Socrate nemo ſapientior. 350.
Socratici ueteres εἰς ἑκάτερον diſputabant. 110.
Sol aſſus. 504.
Σοφιστεύειν. 124.
Sophiſtarum in diſputando conſuetudo. 124.
Σπῆραι. 266.
Spinther, ſeruus amanuenſis. 607.
Spongia. 62.
Sponſalibus iam factis, coniugium non ſemper eſt conſecutum. 194.
Spurius, nepos Spurii Mummij. 577.
Statius, libertus Q. Ciceronis. 242.494.710.
Statores, qui homines ſiſtunt. 427.
Stipulationes. 743.
Stoicorum de uiſu ſententia. 110.
Strictim. 96.
Struma, tumidum Vatinij guttur. 124.
Stupere dicitur is, qui, torpore quodam captus, languet immobilis, aut inopia conſilij, aut alia qua re, tarditatem inijciente. 331.
Sub ſignis. 739.
Ser. Sulpicius. 319.601. iuriſconſultus, legatus ad Antonium. 697.
Ser. Sulpicij filius. 394.
Supplicationem triumphus fere cõſequitur. 313.
Suſtineri, id eſt defendi, foueri. 165.
Suſtinere currum. 599. i. inhibere equos. ibidem.
Suum, praenomen. 410.
Sylla uictor donauerat amicis ſuis eorum agros, qui, Marium ſecuti, cõtra ipſum arma tulerant. 87. proſcriptorum liberis aditum ad magiſtratus lege obſtruxerat. 97. dictator, duos gemellos ex Metella ſuſcepit; Fauſtum, quem poſtea uictor Caeſar ſuſtulit; & Fauſtã, quae Mi

Ioni nupſit. 353. ipſe, & Meſſalla erant ex iis, quos Caeſar in Italiam miſerat, ut legiones in Siciliam traducerent. 471.
Synnadenſe forum. 239.
Sinnadem in Phrygia maiore Geographi ponunt. 239. 240.
Syria, prouincia, Piſoni a Senatu deſponſa. 63.
Σύριγγα, pro Sibilo, & Fiſtula paſtoricia. 67.
Συρίζειν, pro Sibilare, & Fiſtula ſonum edere. 67.

T

Tabellarius Lepta. 627. 641.
Τάγμα, Ordo. 266.
Talentum Atticum, ſcutati. 720. 279. 293.
Tanti, pro, tam paruo. 544. 566.
Tantum quod. 706.
Tarteſſos, altera ex Gadibus. 322.
Taurus, mons. 261. 276.
Ταξιάρχης. 742.
in Telluris, templo decretum eſt, ut, quae Caeſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata manerent. 745. 751.
Tectoria, quae ſint. 38.
Tene, oppidum maritimum. 294.
Terentia, Ciceronis uxor, a Cicerone dimiſſa. 434. eius teſtamentũ. 473. ſuſpicioſa. 475. cur uideat diuortiũ denunciare. 476. poſt Ciceroné Criſpo Salluſtio nupſit, deinde Valero Meſſallae. 527.
Terentij locus. 77.
Tereus, Attij tragoedia, ludis Apollinaribus populo recitata. 726. 732.
Tertulla, M. Bruti ſoror, Caſſij uxor. 682. 700
Teruncia, eſt quarta pars Librae: ergo & quarta pars bonorum. 315.
Teſtae nomen. 732.
Teſtamento facto, ueteres ex lege Obſignatores adhibebant. 605.

Teſtamentum Terentiae. 473.
Teſtis locuples, quis dicatur. 350.
Τέτριππα. 272.
M. Tertius Damon. 187.
Teucris. 40.50.57.
Thallumetus. 511. litteratus, Attici ſeruus. 256.
Thalna. 613. Iuuentiorum cognomen. 734.
Themiſtocles. 381. pulſus inuidia ciuium, ad Artaxerxem, Perſarum regem, exſul confugit. 410.411.
Theophanes. 362. Mitylenaeus. 213.
Theophanis liberti apud Pompeium auctoritas ſumma. 254.
Theophraſtus, Ciceronis deliciae, 123. eius libri, de rep. ibidem.
Theopompus, Iſocratis diſcipulus. 96. in hiſtoriis ſuis hominum mores aſpere accuſabat. 116.
Theſprotia, & Chaonia, Epiri loca. 298.
Sp. Thorius agrū publicum uectigali leuauerat. 130.
Thraſybulus Athenienſis armatus acceſsit ad patriae moenia, ut eam a triginta tyrannis liberaret. 352.
Thurium, opidum. 154.
Thyamis, fluuius, Theſprotidem, Ceſtrinamq. diſcriminat. 315.
Tigellius, Sardus, tibicen, & cantor, Caeſaris familiaris, Phameae nepos. 642.
Tignium, opidum in Piceno. 337.
Q. Titinius. 272.
Q. Titinij filius. 374.
Τὸ ἐπὶ τῇ φαινομένῃ. 85.
Toga picta. 83. pura. 328. uirilis. 269.
Torquati nomine liber inſcriptus. 618.
A. Torquatus. 580.
L. Torquatus. 317. 580. Epicuri ſectator. 513.
Torquati negotium. 598.

Tranſlati-

Tranſlaticium,quid ſignificet. 170.
Tranſpadani, a Cn.Pompeio ciuitate donati. 254.
Trebatius Epicureus. 684.
C.Trebonius, tribunus pl.legem ferebat de prorogã do in alterum quinquennium Caeſaris imperio, M.Catonem, legi obſiſtentem, in carcerem duxit.319.tulit, iterum Pompeio,& Craſſo cos.ut Caeſari prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. 351.
Tremelliorum cognomen,quod. 248.
Tres Tabernae. 45.
Triarii. 266.
Tribunatus pl.patricio homini non dabatur. 80.
inter Tribunatum, & Praeturam anni quattuor intererant. 498.
Tribunatus pl. primus dies erat I V. id. Dec.174. 747
Tribuni aerarii plebeij generis erant, cum in iudicijs plebem referrent. 60. terni e ſingulis tribubus delecti erãt,ut eſſent omnino C V.ibidem.
Tribuni pl.ante alios magiſtratus & deſignabantur; & magiſtratum inibant. 452.
Tribunis licebat, quem uellet, in concionem abreptum interrogare qualibet de re. 684.
Tribunorum pl.deſignatio. 14.
ante Tribunum pl. deſignatum priuatus ſenator ſententiam non dixiſſet. 526.
Tribunorum pl.poteſtas quae. 50.
Tribum ferre. 102.
in Tribu Aemilia Formiani ſuffragium ferebant. 128.
Tribus Cornelia Ciceronis fuit. 102.
Tribus Maecia. 221.
Tribus Pontina. 222.
Tribus Velina. 221.
Tribus omnes XXXV. erant. 60.

Tribus ruſticae,ingenuorum erant;urbanae, libertinorum. 320.
Tribus ueteres ſuum quaeque augurē habuit.236.
Tributa comitia, quae dicantur. 233.
Tribunum nomina. 223.
Tricatur, qui falſa loquitur. 681.
Tritia, opidum maritimum. 294.
Troia dictus locus is,in quem primum egreſſus eſt Aeneas, uicinus agro Laurenti, Ardeati, Antiati,Lanuino. 388.
Tubi. 38.
L.Tubulus. 497.
Tuditanus, 618. 619. Mummij legatus,Hortenſij proauus. 574.
Tulliola, Furio Craſſipedi nupta. 29. eam Cicero, poſt mortem L. Piſonis, cognomento Frugi, Furio Craſſipedi collocauit, Marcellino, & Philippo cos. 196. poſt pugnam Pharſalicam a Dolabella dimiſſa.432.maritus Dolabellae.465 ei erigere fanum Cicero uolebat. 518.522.
M.Tullius Laurea.602. Ciceronis ſcriba. 245.
L.Tullius Montanus. 508.570.
Tumores rerum. 655.
Tunica palmata, & Toga picta indutos Imperatores triumphaſſe. 83.
Turma, dicitur de Equitibus; Cohors, de Peditibus. 296.
Tuſculanae quaeſtiones. 617.
Tuſculanarum liber primus, Saufeianus appellatus. 694.
Tuſculanum.707.Romae propinquum. 596.
Tutelae legitimae. 33.
Typi. 38.
Tyrannio, grammaticus.194.eruditus.488. Amiſenus. 503.
Tyranni, quos in urbe occidere non audent, eos

primum

primum aſtuto conſilio relegant; deinde, ab oculis populi remotos, interfici mandant. 657.
Tyrannio, geographus. 115.
Tyrotarichi uocabuli ſignificatio. 205. 675. 676.

V

VAcillare. 680.
Valerius. 107. interpres. 43.
M. Valerius Meſſalla. 155.
Varietas in pictura delectat. 51.
M. Varro, Pompeij praefectus bello maritimo contra piratas. 145. Pompeij in Hiſpania legatus. 254. clarorum uirorum nomina in unum librum congeſſerat, eumq. inſcripſerat, Πεπλογραφίαν 742. eius opus. Ηρακλήδιον. ibidem. ipſe, & Lollius Porciam laudauerant. 642.
Vates optimus is eſt, qui bene coniicit. 335.
Vaticani montes. 623.
Vatinius tribunus pl. Caeſaris conſulis miniſter in ſeditionibus. 116. 126.
Vectenus. 491. 704.
Vectigalia per quinquennium locabantur. 87. 295.
Vectigalium locandorum cura penes Cenſores erat. 74.
Vectigal, quid. 131.
Veietorantius, opimij cognomen. 225.
Velina, tribus. 222.
Velites. 266.
Vennonius. 489.
P. Ventidius. 621.
Venus Coa. 144.
Verſuram facere. 242. 712.
Verum, pro, aequum. 503.
Verumtamen. 199.
Veſtales ſacrificio interſunt. 48.

Veſtalis uirgo, a Catilina ſtuprata. 64.
Veſtoriana haereſis. 671.
Veſtorius. 628. Puteolanus. 231.
Via Appia. 329. Flaminia. 20. Sacra. 186. 189.
Viceſima tributum. 131.
Victimae, ab exercituum doctoribus caedebantur, priuſquam ad bellum exirent. 45.
Victoria, dea. 654.
Viginti uiri a Caeſare, per latã lege agrariã, creati ad aeſtimationem agri Campani. 116.
Vindex, dupliciter ponitur. 104.
Vindullus. 292.
Virgilius, unus ex coheredibus Scapulanis. 607.
Othonis haeres. 620.
Virginius. 496.
Vis. 637.
Viſceratio. 28.
T. Viſellius. 173.
Viſus. 169.
Viuere. 603. quandoque ualet iucunde uiuere. 487.
Vlyſſes apud Homerum legatus ab Agamemnone ad Achillem. 669.
Vnciariam uſuram x i i. Tabulae uetabant. 41.
Volcanalis, flamen. 147.
L. Volcatius Tullus, conſularis. 319. conſul fuit cum M' Aemilio Lepido. 357.
Volturnalis, flamen. 147.
Volumnius Eutrapelus, Antonij familiariſsimus. 698.
Vorare litteras. 213.
Votiua, & libera legatio. 687.
Votiui ludi. 22.
Vrbani, pro, Ex urbe. 23.
Vrbis auctio. 597.
Vrbs, & Ciuitas, differunt. 678.
Vrbs Roma ex tribus ordinibus, ſenatu, equitibus

bus, & plebe conſtabat. 74.
Vſucapere. 33.
Vſura grauiſsima, quae. 41. unciaria, & 3 1. Tabulis prohibita. ibidem.
Vſurae centeſimae, omnium grauiſsimae, unde dictae. 41.
Vſurae quaternae. 274.
Vſurae ſublatae. 41. idibus Quinctilibus ſoluebantur. 229.
Vt. 472. pro, Etiam. 435. pro, Etiam ſi. 262. pro, Quam. 158.
Vtilitas, ab Vtor; non ab eo, quod Vtile eſt, & quod expedit. 323.
Vulturtius, vnus ex Catilinae ſocijs, & legati Allobrogum comprehenſi. 151.
Vxoris, ſubauditur: uſitata figura. 293.

X

XEno. 627. Attico mandante, pecuniam Athenis Ciceroni filio numerabat; ſed perexigue, multisq. penſionibus conciſam. 724.
Xenocratis iuramentum. 60.
Xyſtus. 37.

Y

Ὑπόμνημα. 715.

FINE

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE